LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

TEISMŲ PRAKTIKA

BIULETENIS

Nr. 61

2024 m.
sausis–birželis

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Gabrielė Juodkaitė-Granskienė
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkas

Artūras Driukas
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas

Edita Kisielienė
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų grupės vyriausioji patarėja

Renata Viduto-Errard
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų grupės vyriausioji patarėja

© Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2025

TEISMŲ PRAKTIKA

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis

Nr. 61 *Vilnius, 2025* *XXX metai*

TURINYS

1. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO CIVILINIŲ BYLŲ SKYRIAUS IŠPLĖSTINIŲ SEPTYNIŲ TEISĖJŲ IR TRIJŲ TEISĖJŲ KOLEGIJŲ NUTARTYS

CIVILINĖ TEISĖ

Bendrosios nuostatos

1.1. Dėl viešojo intereso gynimo prokurorui ginčijant privačių subjektų sudarytą sandorį, taikytinos teisės esant tokio sandorio šalių susitarimui taikyti užsienio valstybės teisę, restitucijos būdo pakeitimo galimybės teismo iniciatyva 11

1.2. Dėl ieškinio senaties termino taikymo tais atvejais, kai pirkėjo reikalavimas dėl parduoto daikto trūkumų pareiškiamas tikrosios sandorio šalies (pardavėjo) statytiniui 32

Asmenys

1.3. Dėl reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindų, uždarosios akcinės bendrovės reorganizavimo sąlygų ginčijimo tvarkos ir taikytino ieškinio senaties termino 50

1.4. Dėl redakcinės atsakomybės taikymo viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui, asmens, kurio garbė ir orumas buvo pažeisti, turėtų išlaidų, ginant savo pažeistas teises neteisminiu būdu, kreipiantis į viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijas, teisinio kvalifikavimo 72

1.5. Dėl ieškinio senaties termino reikalavimui dėl asociacijos visuotinio narių susirinkimo sprendimo patvirtinti naują įstatų redakciją pripažinimo negaliojančiu 114

Daiktinė teisė

1.6. Dėl daugiabučio namo butų savininkų teisių ir pareigų, susijusių su stogo, ant kurio įrengta terasa, priežiūra ir remontu 135

1.7. Dėl hipotekos kreditoriaus, kaip daiktinės teisės turėtojo, teisės gynimo būdo ir jo taikymo, kai nuginčijamas hipotekos sandoris, pirkėjo (vartotojo), pagal preliminariąją sutartį finansavusio gyvenamojo namo ar buto statybą, pareigos įregistruoti tokį sandorį 152

Paveldėjimo teisė

1.8. Dėl vienos iš teisės į privalomąją palikimo dalį įgijimo sąlygų – išlaikymo reikalingumo ir atsisakymo pripažinti šią teisę dėl asmens piktnaudžiavimo teise, taip pat išlaikymo reikalingumo įrodinėjimo 171

Prievolių teisė

1.9. Dėl pranešimo skolininkui apie reikalavimo perleidimą teisinės reikšmės reikalavimo perleidimo galiojimui 187

Sutarčių teisė

1.10. Dėl vartojimo sutarties kvalifikavimo ir Vartojimo kredito įstatymo taikymo 204

1.11. Dėl nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių, kaip sąlygos nutraukti kelionių paslaugų paketo sutartį turisto iniciatyva pagal CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktą 214

DARBO TEISĖ

1.12. Dėl pareiškimo dėl darbo ginčų komisijos paskirtos baudos už sprendimo nevykdymą kvalifikavimo ir teritorinio teismingumo 241

1.13. Dėl kolektyvinės sutarties sąlygų aiškinimo ir taikymo 254

NEMOKUMO TEISĖ

1.14. Dėl taikytinos teisės, sprendžiant užsienio subjekto (kreditoriaus) jūrinio reikalavimo tvirtinimo juridinių asmenų nemokumo procese klausimą, kai su reikalavimu susijęs turtas (laivas) teismo areštuotas ir faktiškai yra Latvijos Respublikoje, o nemokumo byla iškelta ir laivas registruotas Lietuvos Respublikoje 274

VIEŠIEJI PIRKIMAI

1.15. Dėl ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, arbitruotinumo 304

CIVILINIS PROCESAS

1.16. Dėl teismo, sprendžiančio užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, vykdomos kontrolės ribų pagal Niujorko konvenciją, kai arbitražo kompetencija išplečiama arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai, tokio arbitražinio susitarimo prieštaravimo viešajai tvarkai, kompetencijos-kompetencijos doktrinos 326

1.17. Dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo 354

1.18. Dėl absoliutaus pirmosios instancijos teismo procesinio sprendimo negaliojimo, teismo pareigos teisiškai kvalifikuoti ginčo santykius bei ieškinio su tarptautiniu elementu teismingumo 395

2. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ SKYRIAUS PLENARINĖS SESIJOS, IŠPLĖSTINIŲ SEPTYNIŲ TEISĖJŲ IR TRIJŲ TEISĖJŲ KOLEGIJŲ NUTARTYS

BAUDŽIAMOJI TEISĖ

2.1. Pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos (BK 2 straipsnis) ... 418
2.2. Būtinoji gintis (BK 28 straipsnis) ... 425
2.3. Būtinoji gintis (BK 28 straipsnis) ... 438
2.4. Uždraudimas naudotis specialiąja teise (BK 68 straipsnis) ... 448
2.5. Nužudymas (BK 129 straipsnis). Nužudymas labai susijaudinus (BK 130 straipsnis) ... 459
2.6. Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę (BK 170 straipsnis) ... 473
2.7. Sukčiavimas (BK 182 straipsnis). Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 straipsnis) ... 484
2.8. Autorystės pasisavinimas (BK 191 straipsnis) ... 492
2.9. Komercinės paslapties atskleidimas (BK 211 straipsnis) ... 508
2.10. Nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas (BK 216 straipsnis) ... 525
2.11. Mokesčių nesumokėjimas (BK 219 straipsnis) ... 536
2.12. Prekyba poveikiu (BK 226 straipsnis). Piktnaudžiavimas (BK 228 straipsnis). Įrodymai (BPK 20 straipsnis). Kriminalinės žvalgybos įstatymas ... 541
2.13. Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas (BK 281 straipsnis) ... 566
2.14. Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas (BK 281 straipsnis). Palikimas be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei (BK 144 straipsnis) ... 579
2.15. Neteisėtas techninių priemonių įrengimas ar panaudojimas informacijai rinkti (BK 295 straipsnis) ... 595
2.16. Antspaudo, spaudo ar dokumento pagrobimas ar pagrobtojo panaudojimas (BK 302 straipsnis) ... 601

BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖ

2.17. Baudžiamojo proceso ypatumai asmeniui, kuris pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ar tarptautinės teisės normas turi imunitetą nuo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn (BPK 3^2 straipsnis). Užsienio valstybės išduoto ar perduoto asmens baudžiamosios atsakomybės ribos (BPK 70 straipsnis) ... 610
2.18. Įrodymai (BPK 20 straipsnis). Žvalgybos įstatymas ... 617
2.19. Asmens teisių apsauga baudžiamojo proceso metu (BPK 44 straipsnis) ... 631
2.20. Asmens teisių apsauga baudžiamojo proceso metu (BPK 44 straipsnis) ... 656
2.21. Civilinis ieškinys baudžiamajame procese (BPK 109 straipsnis). Civilinis atsakovas (BPK 111 straipsnis) ... 677
2.22. Civilinio ieškinio perdavimas bankroto ar restruktūrizavimo bylą nagrinėjančiam teismui (BPK 114 straipsnis) ... 694
2.23. Laikinas nuosavybės teisių apribojimas (BPK 151 straipsnis) ... 712

ADMINISTRACINĖ ATSAKOMYBĖ

2.24. Dvigubo baudimo draudimas (ANK 2 straipsnio 5 dalis). Kelio ženklų, žmonių vežimo reikalavimų nesilaikymas ar kitas Kelių eismo taisyklių pažeidimas (ANK 417 straipsnis). Pavojingas ir chuliganiškas vairavimas, Kelių eismo taisyklėse nustatyto draudimo lenkti ar įvažiuoti į priešpriešinio eismo juostą pažeidimas (ANK 420 straipsnis). Nepaklusimas reikalavimui sustabdyti transporto priemonę arba pasitraukimas iš eismo įvykio vietos (ANK 426 straipsnis). Transporto priemonių vairavimas, kai vairuoja neblaivus asmuo (BK 281[1] straipsnis) 723
2.25. Administracinių nusižengimų pakartotinumas (ANK 40 straipsnis). Transporto priemonės vairavimas neturint teisės vairuoti, vairavimas, kai vairuojančiam asmeniui atimta ar sustabdyta teisė vairuoti transporto priemones, arba transporto priemonės perdavimas tokiam asmeniui vairuoti, vairavimas nepasitikrinus sveikatos nustatytu periodiškumu, nesilaikant vairuotojui taikomų apribojimų ar pasibaigus vairuotojo pažymėjimo galiojimo laikui (ANK 424 straipsnis) 734
2.26. Transporto priemonių savininkams (valdytojams) nustatytų reikalavimų nevykdymas (ANK 431 straipsnis). Šaukimų ir kitų procesinių dokumentų įteikimas administracinio nusižengimo teisenoje dalyvaujantiems asmenims (ANK 573 straipsnis) 740

3. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGOS

3.1. Servitutą reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga

Įvadas 753
1. Servituto samprata ir bendrosios nuostatos 755
1.1. Servituto turinys 757
1.2. Servituto turėtojo (viešpataujančiojo daikto savininko) ir tarnaujančiojo daikto savininko teisių įgyvendinimas ir pareigų vykdymas 760
1.3. Specialiosios žemės naudojimo sąlygos ir servitutas 761
2. Servitutų rūšys 764
2.1. Kelio servitutas, suteikiantis teisę važiuoti transporto priemonėmis 765
2.2. Statinių servitutai 766
2.3. Kiti servitutai 767
3. Servituto nustatymas 768
3.1. Asmenys, turintys teisę kreiptis į teismą dėl servituto nustatymo ir servitutu įgyjamų teisių įgyvendinimo 770
3.2. Atskiri servituto nustatymo pagrindai 773
3.2.1. Servituto nustatymas teismo sprendimu 773
3.2.2. Servituto nustatymas įstatymu 777
3.2.3. Servituto nustatymas administraciniu aktu 777
3.2.4. Servituto nustatymas sandoriais 780

3.3. Kelio (tako) vietos ir krypties nustatymas 781
3.4. Dėl servituto nustatymo atsiradusių nuostolių atlyginimas 782
4. Servituto pabaiga 788
4.1. Servituto pabaiga išnykus servituto būtinumui 790
5. Kai kurie su servitutais susiję procesiniai klausimai 793
5.1. Įrodinėjimo pareigos, įrodymų tyrimo ir vertinimo specifika, sprendžiant su servitutu susijusius klausimus 793
5.2. Nuostolių, atsiradusių dėl nustatyto servituto, ir kompensacijos dydžio nustatymo procesiniai aspektai 796

3.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis (BK 147 straipsnis), išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147[1] straipsnis), naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis (BK 147[2] straipsnis) (BK XX skyrius) apžvalga

Įvadas 799
1. Prekyba žmonėmis (BK 147 straipsnis) 800
1.1. Sudėties požymių visuma 800
1.2. Objektyvieji požymiai 801
1.2.1. Asmens laisvės ribojimas 801
1.2.2. Pavojinga veika 804
1.2.2.1. Pardavimas, pirkimas, kitoks perleidimas ar įgijimas 804
1.2.2.2. Verbavimas 804
1.2.2.3. Gabenimas ar laikymas nelaisvėje 807
1.2.3. Veikos padarymo būdas 808
1.2.3.1. Fizinio smurto, grasinimų panaudojimas ar kitoks atėmimas galimybės priešintis 808
1.2.3.2. Pasinaudojimas priklausomumu ar pažeidžiamumu 809
1.2.3.3. Apgaulės panaudojimas 814
1.3. Subjektyvieji požymiai 815
1.3.1. Kaltė 815
1.3.2. Išnaudojimo tikslas 815
1.3.2.1. Išnaudojimas prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms 817
1.3.2.2. Išnaudojimas priverstinei, fiktyviai santuokai 817
1.3.2.3. Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą 819
1.3.2.4. Išnaudojimas nusikalstamai veikai daryti 820
1.3.2.5. Kiti išnaudojimo tikslai 822
1.4. Nusikalstamos veikos stadijos 823
1.5. Prekybos žmonėmis santykis su kitais nusikaltimais 824
2. Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147[1] straipsnis) 827
2.1. Objektyvieji požymiai 827
2.2. Vergijos ar kitos nežmoniškos sąlygos 828
2.3. Subjektyvieji požymiai: kaltė 830
3. Naudojimasis asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis (BK 147[2] straipsnis) 830

3.1. Objektyvieji požymiai....830
3.2. Subjektas....831
3.3. Subjektyvieji požymiai: kaltė....831
Išvados....832

4. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ SANTRAUKOS

4.1. Teisėjų kritikos ribos (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis)....841
4.1.1. 2015 m. balandžio 23 d. Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Morice prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 29369/10....844
4.1.2. 2016 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *Rodriguez Ravelo prieš Ispaniją*, peticijos Nr. 48074/10....850
4.1.3. 2019 m. spalio 8 d. sprendimas byloje *L. P. ir Carvalho prieš Portugaliją,* peticijų Nr. 24845/13, 49103/15....850
4.1.4. 2019 m. vasario 12 d. sprendimas byloje *Pais Pires de Lima prieš Portugaliją,* peticijos Nr. 70465/12....852
4.1.5. 2020 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje *Panioglu prieš Rumuniją,* peticijos Nr. 33794/14....853
4.1.6. 2020 m. birželio 2 d. sprendimas byloje *Tolmachev prieš Rusiją,* peticijos Nr. 42182/11....855
4.1.7. 2022 m. rugsėjo 15 d. sprendimas byloje *Anatoliy Yeremenko prieš Ukrainą,* peticijos Nr. 22287/08....856
4.1.8. 2022 m. sausio 11 d. sprendimas byloje *Freitas Rangel prieš Portugaliją,* peticijos Nr. 78873/13....858
4.1.9. 1995 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *Prager ir Oberschlick prieš Austriją,* peticijos Nr. 15974/90....859
4.1.10. 2008 m. vasario 14 d. sprendimas byloje *July ir SARL Libération prieš Prancūziją,* peticijos Nr. 20893/03....860
4.1.11. 2013 m. liepos 9 d. sprendimas byloje *DI GIOVANNI prieš Italiją,* peticijos Nr. 51160/06....862
4.1.12. 2014 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Mustafa Erdoğan ir kiti prieš Turkiją,* peticijų Nr. 346/04 ir 39779/04....862
4.1.13. 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Bono prieš Prancūziją,* peticijos Nr. 29024/11....864
4.1.14. 2015 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Peruzzi prieš Italiją,* peticijos Nr. 39294/09....864
4.2. Valstybės pareigų ginant asmenį nuo seksualinės prievartos baudžiamieji aspektai naujoje Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje(Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3, 8 straipsniai)....867
4.2.1. 2024 m. vasario 13 d. sprendimas byloje *X prieš Graikiją,* peticijos Nr. 38588/21....871
4.2.2. 2024 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *E. L. prieš Lietuvą,* peticijos Nr. 12471/20....874

4.2.3. 2022 m. rugpjūčio 30 d. sprendimas byloje *C. prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 47358/20 ... 876
4.2.4. 2024 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Z prieš Čekijos Respubliką*, peticijos Nr. 37782/21 ... 879
4.2.5. 2024 m. vasario 20 d. sprendimas byloje *M. G. prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 6406/21 ... 880
4.2.6. 2023 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Vučković prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 15798/20 ... 884
4.2.7. 2022 m. rugsėjo 8 d. sprendimas byloje *J. I. prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 35898/16 ... 885

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO
NUTARTYS

1. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO CIVILINIŲ BYLŲ SKYRIAUS IŠPLĖSTINIŲ SEPTYNIŲ TEISĖJŲ IR TRIJŲ TEISĖJŲ KOLEGIJŲ NUTARTYS

CIVILINĖ TEISĖ

Bendrosios nuostatos

1.1. Dėl viešojo intereso gynimo prokurorui ginčijant privačių subjektų sudarytą sandorį, taikytinos teisės esant tokio sandorio šalių susitarimui taikyti užsienio valstybės teisę, restitucijos būdo pakeitimo galimybės teismo iniciatyva

Ieškovas (prokuroras), byloje pareikštu ieškiniu ginčydamas tris sutartis skirtingais teisiniais pagrindais, siekia, kad viešasis interesas būtų apgintas realiai, t. y. kad valstybei būtų grąžintos visos pagal neteisėtus sandorius permokėtos lėšos, kurios atitinkamomis dalimis atiteko kiekvienai iš atsakovių. Nors įsiteisėjusiu Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu pripažinus niekinėmis ir negaliojančiomis nuo sudarymo momento Sutartį 1 ir Sutartį 2 bei pritaikius restituciją valstybei iš atsakovės UAB „Profarma“ priteista 145 200 Eur, o iš atsakovės UAB „Bona diagnosis“ – 3 997 400 Eur, t. y. iš šių atsakovių bendra priteista suma atitinka visą prokuroro ieškiniu prašomą priteisti sumą (4 142 600 Eur), pagal Sutartį 2 gautų lėšų dalį (t. y. 454 931 Eur) UAB „Bona diagnosis“ pervedė atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ Bendradarbiavimo sutarties pagrindu. Pastarąją sutartį ieškovas ginčija kaip tariamąjį sandorį, siekdamas, kad pagal šią sutartį sumokėtos lėšos būtų grąžintos atsakovei UAB „Bona diagnosis“ tam, kad ji galėtų įvykdyti teismo sprendimą, t. y. grąžinti visą iš jos valstybei priteistą sumą.

Nagrinėjamu atveju egzistuoja viešasis interesas, kurį prokuroras siekia apginti pareikšdamas reikalavimą dėl Bendradarbiavimo sutarties pripažinimo negaliojančia. Atsižvelgiant į tai, kad ieškovas Bendradarbiavimo sutartį ginčija kaip tariamąjį sandorį, sudarytą siekiant pasisavinti valstybės lėšas, atmestini kaip nepagrįsti atsakovės kasacinio skundo teiginiai, jog: viešasis interesas negali būti grindžiamas valstybės lėšų nesusigrąžinimo tikimybe; atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ neproporcingai perkeliama kitų atsakovių atsakomybė už įsiteisėjusio Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. teismo sprendimo įvykdymą; atsakovė „SIA Rouen Grains LV“ yra sąžininga prašomų priteisti lėšų įgijėja.

Sandorio šalių susitarimas dėl taikytinos teisės negali apriboti ginčo nagrinėjimo vietos teisės imperatyvių nuostatų taikymo ginant viešąjį interesą. Taigi, Bendradarbiavimo sutartį sudariusių šalių susitarimas dėl šiam sandoriui taikytinos Latvijos Respublikos teisės negali apriboti ginčo nagrinėjimo vietos teisės, t. y. Lietuvos Respublikos imperatyvių įstatymo nuostatų taikymo ginant viešąjį interesą. CK 1.86 straipsnyje įtvirtintos normos, reglamentuojančios tariamojo sandorio negaliojimo pagrindą ir tokio sandorio negaliojimo pasekmes, yra imperatyvaus pobūdžio. Todėl sandorį sudarančios šalys negali pažeisti šios normos reikalavimų, o tai padariusios – negali išvengti tokio sandorio negaliojimo pasekmių, įtraukdamos sąlygą dėl sandoriui taikytinos teisės. Priešingu atve-

ju būtų sudaryta galimybė viešąjį interesą pažeidžiančios sutarties šalims piktnaudžiauti ir siekti išvengti viešojo intereso apsaugos. Nagrinėjamu atveju prokuroras, ginantis viešąjį interesą, ginčija Bendradarbiavimo sutartį kaip neteisėtą (t. y. tariamąjį) sandorį imperatyvių Lietuvos teisės normų pagrindu, todėl bylą nagrinėjusių teismų išvada, kad prokuroro nesaisto šalių susitarimas dėl taikytinos teisės, iš esmės yra teisinga.

Teismas, pripažindamas sandorį negaliojančiu ab initio (nuo sudarymo momento), turi diskreciją pakeisti restitucijos taikymo būdą, tam nebūtina ieškovui pateikti pareiškimą dėl ieškinio dalyko pakeitimo (patikslinimo) ir tai nelaikoma ieškinio ribų peržengimu.

Civilinė byla Nr. e3K-3-47-469/2024
Teisminio proceso Nr. 2-55-3-01547-2020-6
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.2.4.1.3; 2.6.7; 2.10.1; 3.1.3.7 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. sausio 4 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Driuko (kolegijos pirmininkas), Sigitos Rudėnaitės (pranešėja) ir Dalios Vasarienės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **atsakovės Latvijos Respublikoje registruotos bendrovės „SIA Rouen Grains LV“** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 21 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokuroro, ginančio viešąjį interesą, patikslintą ieškinį atsakovėms Nacionalinei visuomenės sveikatos priežiūros laboratorijai, uždarajai akcinei bendrovei „Profarma“, uždarajai akcinei bendrovei „Bona diagnosis“ ir Latvijos Respublikoje registruotai bendrovei „SIA Rouen Grains LV“ dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ir restitucijos taikymo, trečiasis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios ir proceso teisės normų, reglamentuojančių viešojo intereso gynimą prokurorui ginčijant privačių subjektų

sudarytą sandorį, taikytiną teisę esant tokio sandorio šalių susitarimui taikyti užsienio valstybės teisę, sandorio pripažinimo tariamuoju sąlygas, restitucijos būdo pakeitimo galimybę teismo iniciatyva, aiškinimo ir taikymo.

2. Ieškovas Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prokuroras, gindamas viešąjį interesą, ieškiniu prašė pripažinti niekinėmis ir negaliojančiomis nuo sudarymo momento atsakovių Nacionalinės visuomenės sveikatos priežiūros laboratorijos (toliau – ir Laboratorija) ir UAB „Profarma“ 2020 m. kovo 19 d. sudarytą Prekių viešojo pirkimo–pardavimo sutartį Nr. ST-42 (toliau – ir Sutartis 1), atsakovių UAB „Profarma“ ir UAB „Bona diagnosis“ 2020 m. kovo 19 d. sudarytą Prekių pirkimo–pardavimo sutartį Nr. ST- (toliau – ir Sutartis 2), atsakovių UAB „Bona diagnosis“ ir „SIA Rouen Grains LV“ sudarytą Bendradarbiavimo sutartį Nr. CO-01 (toliau – ir Sutartis 3, Bendradarbiavimo sutartis); priteisti valstybei iš atsakovės UAB „Profarma“ 145 200 Eur, iš atsakovės UAB „Bona diagnosis“ 3 542 469 Eur, iš atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ 454 931 Eur ir 5 proc. dydžio metines palūkanas už priteistas sumas nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki teismo sprendimo visiško įvykdymo.
3. Ieškovas nurodė, kad, Laboratorijai neskelbiamų derybų būdu įgyjant greituosius COVID-19 testus, buvo imituota viešojo pirkimo procedūra, pasirenkant dar iki pirkimo pradžios trečiojo asmens Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos (toliau – Ministerija) nurodytą tiekėją. Ministerija ir Laboratorija buvo gavusios kitų bendrovių pasiūlymus dėl greitųjų testų, tačiau jų nesvarstė. Valstybės lėšos buvo naudojamos neracionaliai, nes UAB „ProAris“ siūlė Ministerijai įgyti greituosius testus už kelis kartus mažesnę kainą, nei siūlė UAB „Profarma“. Todėl Sutartis 1 prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms – Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo įstatymo 9 straipsniui ir Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo 17 straipsniui (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.80 straipsnis).
4. Tiek Sutartis 1, tiek Sutartis 2 prieštarauja gerai moralei (CK 1.81 straipsnis), nes UAB „Profarma“ ir UAB „Bona diagnosis“, viešojo pirkimo metu nurodydamos, kad testų gamintoja yra UAB „Profarma“, veikė nesąžiningai. UAB „Profarma“ negamina greitųjų COVID-19 testų. Jau sudarydama Sutartį, UAB „Profarma“ žinojo, kad ji nepateiks techninėje specifikacijoje nurodyto gamintojo testų. Tą pačią dieną ji sudarė Sutartį 2, kuria visus įsipareigojimus pagal Sutartį 1 perdavė ką tik įsteigtai UAB „Bona diagnosis“. Po Sutarties 1 ir Sutarties 2 sudarymo 2020 m. kovo 20 d. tarp UAB „Bona diagnosis“ ir bendrovės „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ buvo pasirašyta sutartis dėl 510 000 vnt. greitųjų testų įsigijimo už 1 135 360 Eur ir sumokėta pirma įmoka. Tokie atsakovių veiksmai rodo jų ketinimą parduoti bendrovės „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ testus Laboratorijai, tik kelis kartus brangiau, nei galėjo parduoti kita tiekėja UAB „ProAris“ ir nei juos įgijo UAB „Bona diagnosis“. Taip buvo siekiama pasinaudoti ekstremalia situacija, nesąžiningai gauti valstybės biudžeto lėšų ir išvengti galimų pasekmių iškilus sandorio teisėtumo klausimams. UAB „Profarma“ apgaule gavo valstybės lėšų už prekes, kurių negamina, ir beveik visas gautas lėšas pervedė įsteigtai naujai bendrovei „Bona diagnosis“.

5. Sutarties 1 tekstas buvo derinamas 2020 m. kovo 19 d. Tą pačią dieną buvo sudaryta Sutartis 2 ir Sutartis 3, kuria UAB „Bona diagnosis“ ir bendrovė „SIA Rouen Grains LV“ susitarė dėl potencialių greitųjų testų gamintojų paieškos. Sutarties 3 priedų įsigaliojimo datos rodo, kad ši sutartis buvo sudaryta atgaline data, o bendrovė „SIA Rouen Grains LV“ realiai neteikė paslaugų UAB „Bonus diagnosis“. Sutarties 3 šalys siekė sukurti fiktyvų pagrindą bendrovei „SIA Rouen Grains LV“ gauti lėšų iš UAB „Bona diagnosis“, nors iš tikrųjų nė viena šalis neįgijo teisių ir pareigų. Todėl ši sutartis naikintina vadovaujantis CK 1.86 straipsniu ir taikant principą, kad iš ne teisės negali atsirasti teisė.
6. Kadangi valstybė sumokėjo daugiau, nei būtų sumokėjusi pagal rinkoje galiojančius įkainius (pagal UAB „Pro Aris“ pasiūlymą), iš atsakovių priteistinas kainų skirtumas. Valstybė sumokėjo 4 142 600 Eur daugiau, negu rinkoje buvo tokių pačių testų kaina. UAB „Profarma“, neteisėtai iš valstybės gavusi 6 050 000 Eur, 5 904 800 Eur pervedė į UAB „Bona diagnosis“ sąskaitą, todėl iš UAB „Profarma“ priteistinas šių sumų skirtumas – 145 200 Eur. Likusi valstybės permokėta suma (3 997 400 Eur) priteistina iš UAB „Bona diagnosis“. Pripažinus Sutartį 3 negaliojančia, taikytina restitucija ir bendrovės „SIA Rouen Grains LV“ pagal šią sutartį sumokėta 454 931 Eur suma turėtų būti grąžinta UAB „Bona diagnosis“, o ši pinigus turėtų grąžinti valstybei. Atsižvelgiant į racionalumo ir protingumo principus, iš bendrovės „SIA Rouen Grains LV“ grąžintina 454 931 Eur suma priteistina valstybei, kartu šia suma mažinant iš UAB „Bona diagnosis“ valstybei priteistiną sumą (iki 3 542 469 Eur).
7. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. vasario 2 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies ir skyrė atsakovei Laboratorijai 20 000 Eur baudą. Bylos dalį dėl ieškinio, pareikšto atsakovei „SIA Rouen Grains LV“, teismas nutraukė. 2022 m. vasario 28 d. papildomu sprendimu priteisė atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ 3860 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.
8. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu panaikino Vilniaus apygardos teismo 2022 m. vasario 2 d. sprendimą ir 2022 m. vasario 28 d. papildomą sprendimą ir priėmė naują teismo sprendimą – ieškinį patenkino iš dalies, pripažino niekinėmis ir negaliojančiomis nuo sudarymo momento Sutartį 1 ir Sutartį 2; taikė restituciją ir valstybei iš atsakovės UAB „Profarma“ priteisė 145 200 Eur ir 5 proc. dydžio metines procesines palūkanas, iš atsakovės UAB „Bona diagnosis“ – 3 997 400 Eur ir 5 proc. dydžio metines procesines palūkanas; civilinės bylos dalį dėl atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ pareikšto ieškinio perdavė pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.
9. Teisėjų kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas, nutraukdamas bylos dalį, netinkamai taikė civilinio proceso normas. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad prokuroras, gindamas viešąjį interesą, nėra saistomas sutartyje įtvirtintos teismingumo taisyklės, nes jis nėra sutarties šalis. Tokia išvada darytina įvertinus sutarties uždarumo principą bei pagal analogiją šio principo taikymą arbitražo teisiniuose santykiuose. Kita vertus, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 13 straipsnyje nustatyta, kad, atlikdami savo funkcijas, prokurorai turi įgaliojimus

veikti visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Tai reiškia, kad prokuroras turi teisę ginti viešąjį interesą Lietuvos Respublikos ribose. Tuo atveju, jeigu Sutarties 3 8.1 punkte nustatyta sąlyga būtų aiškinama plačiai kaip privaloma prokurorui, ginančiam viešąjį interesą, prokuroras netektų teisės ginti viešąjį interesą, nes sutartinis teismingumas ginčą spręsti užsienio valstybėje tokią teisę faktiškai apribotų. Taip būtų sudaryta galimybė viešąjį interesą pažeidžiančios sutarties šalims piktnaudžiauti ir siekti išvengti viešojo intereso apsaugos, nes sutartyje nustatytas sutartinis teismingumas atimtų prokuroro teisę pareikšti ieškinį dėl viešojo intereso gynimo. Teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad užsienio valstybių teismuose apskritai neįmanoma išaiškinti kitos valstybės viešosios tvarkos pažeidimo fakto. Tik Lietuvos Respublikos teismai turi teisę spręsti, ar buvo pažeistas viešasis interesas, nes jis yra kildinamas iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Todėl Latvijos Respublikos (ar bet kokios kitos užsienio valstybės) teismai neturi teisės spręsti dėl to, ar buvo pažeistas iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kildinamas viešasis interesas, tai yra išimtinė Lietuvos Respublikos teismų prerogatyva. Teisėjų kolegija konstatavo, kad ši bylos dalis yra teisminga Lietuvos Respublikos teismams, todėl pirmosios instancijos teismas privalėjo šią ginčo dalį išnagrinėti.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

10. Vilniaus apygardos teismas, iš naujo išnagrinėjęs grąžintą bylos dalį, 2022 m. spalio 27 d. sprendimu pripažino negaliojančia atsakovių UAB „Bona diagnosis“ ir „SIA Rouen Grains LV“ sudarytą 2020 m. kovo 19 d. Bendradarbiavimo sutartį Nr. CO-01, taikė restituciją ir atsakovei UAB „Bona diagnosis“ iš atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ priteisė 454 931 Eur ir 5 proc. dydžio metines procesines palūkanas.
11. Teismas, remdamasis CK 1.86 straipsnio 1 dalies nuostata ir kasacinio teismo praktika dėl šios teisės normos aiškinimo bei taikymo ir įvertinęs Latvijos Respublikos teisės dėl sandorio pripažinimo tariamuoju turinį, nustatytą *ex officio* (pagal pareigas) ir pateiktą tiek ieškovo, tiek atsakovės „SIA Rouen Grains LV“, nurodė, kad tiek Lietuvos Respublikos, tiek Latvijos Respublikos civiliniuose įstatymuose įtvirtintos iš esmės identiškos nuostatos dėl sandorio, sudaryto tik dėl akių, negaliojimo ir neteisėtumo, tokio sandorio pripažinimo negaliojančiu sąlygų ir teisinių padarinių.
12. Teismas nusprendė, kad byloje yra pakankamas faktinis ir teisinis pagrindas pripažinti Bendradarbiavimo sutartį negaliojančia kaip tariamąjį sandorį, sudarytą tik dėl akių, nesiekiant sukurti realių teisinių padarinių, nes:
    12.1. pirma, UAB „Bona diagnosis“ buvo įsteigta ir įregistruota Juridinių asmenų registre tik 2020 m. kovo 18 d., t. y. prieš pat Sutarties 1, Sutarties 2 ir Sutarties 3 sudarymą. Tai paneigia atsakovių teiginius apie ankstesnį atsakovių bendradarbiavimą, konsultavimąsi ir apie tai, kad atlygis atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ pagal Sutartį 3 buvo sumokėtas ir už visas konsultacijas, teiktas nuo 2020 m. vasario mėn.;

12.2. antra, Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu jau yra konstatuotas atsakovės UAB „Bona diagnosis“ nesąžiningumas, geros moralės reikalavimų neatitinkantis elgesys, taip pat siekis įvairiomis priemonėmis išvengti galimų neigiamų pasekmių iškilus sandorio teisėtumo klausimams ginčo santykių ir visos situacijos perkant ir parduodant greituosius COVID-19 nustatymo testus kontekste. Tai yra reikšminga aplinkybė sprendžiant ir dėl kitų atsakovės veiksmų šioje situacijoje, bet kita ko, ir sudarant bei vykdant Bendradarbiavimo sutartį su atsakove „SIA Rouen Grains LV“;

12.3. trečia, byloje nėra pakankamai įrodymų, kad UAB „Bona diagnosis“ ir bendrovės „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ 2020 m. kovo 20 d. sudaryta sutartis dėl testų įsigijimo ar kokie nors kiti sandoriai ir veikla buvo būtent bendrovės „SIA Rouen Grains LV“ atliktų veiksmų ir (ar) suteiktų paslaugų rezultatas. Byloje nėra įrodymų, pagrindžiančių tai, kaip atsakovė „SIA Rouen Grains LV“ ieškojo, perdavė atsakovei UAB „Bona diagnosis“ informaciją apie testų gamintoją, kad iš tikrųjų tą padarė. Byloje esančių nuoseklių, vienas kitą papildančių, vienas kitam neprieštaraujančių įrodymų visuma leido teismui padaryti labiau tikėtiną išvadą, kad bendrovė „AMEDA Labordiagnostik GmbH“, kaip testų gamintoja ir pardavėja, buvo pasitelkta ne dėl atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ turimų žinių, patirties, pastangų, o atsakovėms su bendrove „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ bendraujant tiesiogiai ar pasitelkiant kitą subjektą – bendrovę „Bio Medical Scientific Services LLC“, ir būtent dėl pastarojo subjekto turėtų kontaktų, jam tarpininkaujant bei gaunant už šį tarpininkavimą atitinkamą atlyginimą;

12.4. ketvirta, byloje esantis atsakovių vadovų, akcininkų, su atsakovėmis susijusių asmenų – R. L., L. P., A. Č., M. K. – elektroninio susirašinėjimo 2020 m. kovo 25–26 d. turinys iš tikrųjų rodo, kad Sutartis 3 buvo realiai sudaryta atgaline data, nes 2020 m. kovo 25–26 d. tik buvo deramasi dėl Sutarties 3 sudarymo. Paslaugų perdavimo aktai ir sąskaitos pagal ginčijamą sutartį buvo šalių sudaryti ir pasirašyti bei išrašyti tik 2020 m. kovo 30 d. – 2020 m. balandžio 2 d., o UAB „Bona diagnosis“ visą 454 931 Eur atlyginimą už paslaugas dalimis perdavė bendrovei „SIA Rouen Grains LV“ jau 2020 m. kovo 25 d. – 2020 m. kovo 31 d., t. y. iš esmės iki paslaugų perdavimo ir sąskaitų už jas išrašymo. Tai kelia pagrįstų abejonių dėl tikrųjų santykių susiformavimo ir vienokių ar kitokių veiksmų atlikimo datų bei šiuos veiksmus atlikusių šalių tikrosios valios;

12.5. penkta, pagal Sutarties 3 pagrindu sudarytus 2020 m. kovo 30 d. – 2020 m. balandžio 2 d. paslaugų priėmimo aktus, bendrovės „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ pateiktų testų bendras kiekis – 363 865 vnt., o su bendrove „Bio Medical Scientific Services LLC“ buvo atsiskaityta už 510 000 vnt. bendrovei „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ pateiktų testų. Taigi, nėra logiškai paaiškinama ir ekonomiškai pagrįsta bei suprantama, kodėl UAB „Bona diagnosis“ mokėjo (norėjo mokėti) už to paties greitųjų testų tiekėjo („AMEDA Labordiagnostik GmbH“) suradimą abiem

konsultacinėms įmonėms tarpininkaujant pagal abi bendradarbiavimo sutartis už sutampančius tuos pačius kiekius: už 510 000 vnt. – bendrovei „Bio Medical Scientific Services LLC“ ir už 363 865 vnt., įeinančius į tuos pačius 510 000 vnt., bendrovei „SIA Rouen Grains LV“, juo labiau žymiai didesnę tokių paslaugų kainą: bendrovei „Bio Medical Scientific Services LLC“ už 510 000 vnt. testų gamintojo suradimą – iš viso 65 568 Eur, o bendrovei „SIA Rouen Grains LV“ už 363 865 vnt. – iš viso 454 931 Eur. Byloje nėra įrodymų, kad Sutarties 3 pagrindu bendrovei „SIA Rouen Grains LV“ suteikus paslaugas iš bendrovės „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ įsigyti testai (atitinkamas jų kiekis) būtų vėliau UAB „Bona diagnosis“ realizuoti (parduoti, pristatyti) ne UAB „Profarma“, o kokiam nors kitam subjektui;

12.6. šešta, byloje nėra įrodymų, kad ginčijamos Sutarties 3 šalys visus 6 mėnesius (sutartyje nustatytas būtent toks jos galiojimo terminas) vykdė bendradarbiavimą ir jį tęsė, jog bendrovė „SIA Rouen Grains LV“ paslaugų teikimo aktais perdavė UAB „Bona diagnosis“ atitinkamas kitų tiekėjų suradimo ar kitas paslaugas, o pastaroji, jas priėmusi, už jas atitinkamai išrašė sąskaitas, gavo apmokėjimą, dėl šių paslaugų gavo atitinkamas pajamas ir pan., ir tai patvirtintų atsakovės UAB „Bona diagnosis“ teiginius apie tai, kad bendrovės „SIA Rouen Grains LV“ teiktas konsultavimas ir Bendradarbiavimo sutarties dalykas buvo nukreiptas ne išimtinai į Sutartį 1 ir kad Sutartis 3 yra visiškai nesusijusi su Sutartimi 1 ir Sutartimi 2.

13. Ginčijamas sandoris nebuvo visiškai įvykdytas, t. y. jis buvo įvykdytas tik vienos šalies – atsakovės UAB „Bona diagnosis“, kai pastaroji sumokėjo bendrovei „SIA Rouen Grains LV“ atitinkamas pinigų sumas, tačiau labiau tikėtina, kad atsakovė realiai jokių paslaugų (konsultavimo, testų tiekėjų (gamintojų) suradimo ir kt.) UAB „Bona diagnosis“ nesuteikė ir objektyviai negalėjo suteikti Sutarties 3 pagrindu, taigi atsakovė UAB „Bona diagnosis“ sumokėjo už tariamas paslaugas, t. y. paslaugas, kurios realiai suteiktos nebuvo, siekdama tik sukurti formalų jų realaus suteikimo vaizdą ir pačiai atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ tą aiškiai suvokiant bei to siekiant.
14. Tikroji Sutartį 3 sudariusių atsakovių valia ir tikslas buvo sukurti formalų teisinį pagrindą, kad UAB „Bona diagnosis“ pagal Sutartį 2 gautas iš UAB „Profarma“ lėšas pervestų bendrovei „SIA Rouen Grains LV“, o ši tokias lėšas įgytų. Be to, Latvijos registro išrašo duomenimis, bendrovės „SIA Rouen Grains LV“ vienasmenis vadovas ir valdybos narys yra Lietuvos Respublikos pilietis M. K., taigi, tai yra ne latvių įsteigta ir valdoma nepriklausoma įmonė, o su Lietuva susijęs ūkio subjektas.
15. Teismas nusprendė, kad nagrinėjamu atveju galimas restitucijos taikymas natūra, grąžinant iš atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ atsakovei UAB „Bona diagnosis“ viską, ką ji buvo gavusi pagal negaliojančia pripažintą Bendradarbiavimo sutartį, t. y. priteisiant jos gautą už realiai nesuteiktas paslaugas pinigų sumą – 454 931 Eur.
16. Teismas konstatavo, kad visi klausimai, susiję su valstybės naudai priteistinomis pinigų sumomis, įskaitant subjektus, iš kurių šios sumos priteistinos, jau yra galutinai išspręsti Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu,

visa prokuroro nurodyta 4 142 600 Eur suma buvo priteista valstybei atitinkamai iš atsakovių UAB „Profarma“ ir UAB „Bona diagnosis“. Tai reiškia, kad 454 931 Eur sumos priteisimas iš bendrovės „SIA Rouen Grains LV“ valstybei, o ne tiesiogiai Sutartį 3 su ją sudariusiai atsakovei UAB „Bona diagnosis“, šiuo atveju nebeįmanomas.

17. Teismas nesutiko su atsakovių UAB „Bona diagnosis“ ir „SIA Rouen Grains LV“ argumentais, kad ieškovas neturi teisinio suinteresuotumo ginčyti Sutartį 3 kaip privačių juridinių asmenų sudarytą sandorį ar prarado tokį suinteresuotumą po to, kai Lietuvos apeliacinis teismas 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu visą prašytą priteisti valstybei sumą – 4 142 600 Eur – priteisė atitinkamomis dalimis iš atsakovių UAB „Profarma“ ir UAB „Bona diagnosis“. Teismas pažymėjo, kad šiuos argumentus atsakovės teikė nagrinėjant bylą pirmą kartą tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismuose. Lietuvos apeliacinis teismas 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu nepaneigė prokuroro teisės pareikšti būtent tokius ieškinio reikalavimus, kokie buvo pareikšti nagrinėjamoje byloje, siekiant apginti viešąjį interesą, nekonstatavo teisinio suinteresuotumo nebuvimo, netinkamo ieškovo fakto ir nenustatė pagrindo bylą nutraukti. Be to, nagrinėjamu atveju svarbus ne tik atitinkamų sumų priteisimas valstybei iš neteisėtus sandorius sudariusių atsakovių, bet ir realus šių sumų grąžinimas, o šiuo atveju egzistuoja reali grėsmė, jog iš UAB „Bona diagnosis“ valstybei priteista itin didelė pinigų suma – 3 997 400 Eur – gali būti neatgauta, dėl to tampa svarbus restitucijos taikymas bei užtikrinimas pagal Sutartį 3 tarp UAB „Bona diagnosis“ ir bendrovės „SIA Rouen Grains LV“, taip suteikiant UAB „Bona diagnosis“ turtinę reikalavimo teisę į bendrovę „SIA Rouen Grains LV“.
18. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal atsakovių UAB „Bona diagnosis“ ir „SIA Rouen Grains LV“ apeliacinius skundus, 2023 m. vasario 21 d. nutartimi Vilniaus apygardos teismo 2022 m. spalio 27 d. sprendimą paliko nepakeistą.
19. Teisėjų kolegija, pasisakydama dėl atsakovių argumento, kad byloje turėjo būti taikyta Latvijos, o ne Lietuvos teisė, nurodė, jog, pagal CK 1.12 straipsnio 2 dalį, jeigu užsienio teisės taikymą nustato šalių susitarimas, visus su taikomos užsienio teisės turiniu susijusius įrodymus, atsižvelgdama į tos teisės oficialų aiškinimą, jos taikymo praktiką ir doktriną atitinkamoje užsienio valstybėje, pateikia ginčo šalis, kuri remiasi užsienio teise, o ginčo šalies prašymu teismas gali padėti jai surinkti informaciją apie taikytiną užsienio teisę. Pagal CK 1.12 straipsnio 3 dalį, jeigu teismui ar ginčo šaliai, kuri remiasi užsienio teise, nepavyksta įvykdyti CK 1.12 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytų pareigų, taikoma Lietuvos Respublikos teisė. Teisėjų kolegijos vertinimu, atsakovės nepateikė pakankamai ginčui aktualių Latvijos Respublikos įstatymų (byloje pateikti tik kelių Latvijos Respublikos civilinio kodekso straipsnių vertimai), jų taikymo praktikos ir doktrinos šaltinių. Todėl teisėjų kolegija nusprendė, kad nėra teisinio pagrindo svarstyti Latvijos teisės taikymo galimybių, taigi, ginčui nagrinėti taikoma tik Lietuvos Respublikos teisė. Be to, teisėjų kolegija pažymėjo, kad tiek Lietuvos Respublikos, tiek Latvijos Respublikos civiliniuose įstatymuose įtvirtintos iš esmės identiškos nuostatos

dėl sandorio, sudaryto tik dėl akių, negaliojimo ir neteisėtumo, tokio sandorio pripažinimo negaliojančiu sąlygų ir teisinių padarinių.

20. Teisėjų kolegija nurodė, kad pritaria pirmosios instancijos teismo sprendime išdėstytai įrodymų analizei ir jos pagrindu padarytai išvadai, jog Sutarties 3 šalys siekė sukurti fiktyvų pagrindą bendrovei „SIA Rouen Grains LV“ gauti lėšų iš UAB „Bona diagnosis“, nors iš tikrųjų nė viena šalis neįgijo teisių ir pareigų. Įrodinėjimo pareiga, kad ši sutartis nebuvo fiktyvi ir paslaugos buvo suteiktos, tenka šią sutartį sudariusioms atsakovėms „SIA Rouen Grains LV“ ir UAB „Bona diagnosis“. Atsakovės paslaugų suteikimą pagal Sutartį 3 įrodinėjo savo paaiškinimais. Teisėjų kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas pagrįstai nesivadovavo atsakovių paaiškinimais, o spręsdamas dėl Sutarties 3 fiktyvumo, tinkamai atsižvelgė į aplinkybes, susijusias su šios sutarties sudarymu. Todėl šią sutartį pirmosios instancijos teismas pagrįstai pripažino negaliojančia CK 1.86 straipsnio 1 dalies pagrindu kaip sandorį, sudarytą tik dėl akių (neketinant sukurti teisinių pasekmių). Teisėjų kolegija konstatavo, kad teismas tinkamai paskirstė įrodinėjimo pareigą šalims ir išvadas padarė laikydamasis įrodymų vertinimo taisyklių.
21. Pasisakydama dėl atsakovių argumentų, susijusių su restitucijos taikymu nukrypstant nuo ieškinio dalyko, teisėjų kolegija vadovavosi kasacinio teismo praktikoje pateiktais išaiškinimais, kad reikalavimas taikyti restituciją, pripažinus sandorį negaliojančiu, nėra savarankiškas, todėl atskirai gali būti nepareikštas, tačiau teismas privalo išspręsti restitucijos klausimą (CK 6.145 straipsnis). Pasak teisėjų kolegijos, tai reiškia, kad pirmosios instancijos teismas restitucijos taikymo klausimą privalėjo spręsti savo iniciatyva net ir tuo atveju, jeigu ieškovas savo nuomonės ar reikalavimo dėl restitucijos taikymo (taip pat jos taikymo būdo) iš viso nebūtų pareiškęs. Todėl šiuo atveju negalima teigti, kad pirmosios instancijos teismas nukrypo nuo ieškinio dalyko.
22. Teisėjų kolegijos vertinimu, atsakovės UAB „Bona diagnosis“ apeliacinio skundo teiginiai, kad teismas neturėjo pagrindo spręsti, ar ši atsakovė galės įvykdyti teismo sprendimą, rodo šios atsakovės nesąžiningumą išnagrinėtos bylos dalies kontekste. Tai, kad juridinis asmuo, kurio naudai priteista pinigų suma, ginčija tokį teismo sprendimą, rodo siekį išvengti teismo sprendimo įvykdymo ir kartu patvirtina, kad Bendradarbiavimo sutartis buvo tariamasis sandoris. Ieškovas patenka į subjektų, turinčių teisę ginti viešąjį interesą civilinio proceso tvarka, sąrašą ir tokios teisės įgyvendinimas (reikalaujant taikyti konkretų civilinių teisių gynimo būdą) yra priskirtas jo kompetencijai pagal įstatymą. Teisėjų kolegija pritarė ieškovo nurodytam argumentui, kad prokuroro siekis, jog ne tik atitinkamų pinigų sumų priteisimas valstybei iš neteisėtus sandorius sudariusių atsakovių, bet ir įgyvendintas realus priteistų sumų grąžinimas (gavimas), pagrindžia prokuroro įgaliojimus ginti viešąjį interesą šioje byloje. Atsakovės nepaneigė pirmosios instancijos teismo konstatuotos aplinkybės, kad egzistuoja reali grėsmė, jog iš UAB „Bona diagnosis“ valstybei priteista itin didelė pinigų suma – 3 997 400 Eur – realiai gali būti neatgauta, dėl to tampa svarbus restitucijos taikymas bei užtikrinimas pagal Sutartį 3 tarp UAB „Bona diagnosis“

ir bendrovės „SIA Rouen Grains LV“, taip suteikiant UAB „Bona Diagnosis“ turtinę reikalavimo teisę į bendrovę „SIA Rouen Grains LV“.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimų į jį teisiniai argumentai, pareiškimai dėl prisidėjimo prie kasacinio skundo

23. Kasaciniu skundu atsakovė „SIA Rouen Grains LV“ prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2022 m. spalio 27 d. sprendimą ir Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. vasario 21 d. nutartį bei priimti naują sprendimą – ieškovo ieškinį atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ atmesti; priteisti iš ieškovo bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    23.1. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. spalio 27 d. sprendime ir Lietuvos apeliacinis teismas 2023 m. vasario 21 d. nutartyje neįvertino to, kad šioje civilinės bylos dalyje neegzistuoja viešasis interesas, nes viešasis interesas jau buvo apgintas įsiteisėjusiu Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu patenkinus prokuroro ieškinį bei priteisus iš kitų atsakovių valstybės naudai visas prašytas sumas. Prokuroras nepagrįstai viešąjį interesą pripažinti negaliojančia Bendradarbiavimo sutartį siejo su Sutartimi 1 ir Sutartimi 2, nes šios sutartys turėjo būti vertinamos izoliuotai. Viešasis interesas negali būti grindžiamas valstybės lėšų nesusigrąžinimo tikimybe, neproporcingai atsakomybę perkeliant ne atsakovėms, kurios yra atsakingos už įsiteisėjusio Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. teismo sprendimo įvykdymą, bet kitiems asmenims. Atsakovė „SIA Rouen Grains LV“ yra sąžininga prašomų priteisti lėšų įgijėja, todėl šiuo atveju buvo pažeista pusiausvyra tarp jos, kaip verslo subjekto, teisės ir viešojo intereso (t. y. valstybės interesų, kurių šioje bylos dalyje sprendžiant ginčą apskritai nebeliko).
    23.2. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. spalio 27 d. sprendime klaidingai konstatavo, jog Lietuvos apeliacinis teismas 2022 m. gegužės 16 d. sprendime pasisakė dėl taikytinos teisės, nes šiame sprendime buvo pasisakyta dėl teismingumo, o ne dėl taikytinos teisės. Lietuvos apeliacinis teismas 2023 m. vasario 21 d. nutartyje, siekdamas ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytą teisės ir fakto klaidą, tik deklaratyviai nurodė, kad byloje nepateikta pakankamai aktualių ginčui Latvijos Respublikos įstatymų, jų taikymo praktikos ir doktrinos šaltinių, todėl taikytina Lietuvos Respublikos teisė. Teismas pažeidė Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 160 straipsnio 1 dalies 5 punktą, pagal kurį teismo posėdžio pirmininkas, siekdamas tinkamai įgyvendinti CPK 158 straipsnyje nustatytas pareigas, gali įpareigoti dalyvaujančius byloje asmenis pateikti teismui įrodymus, kuriuos jie turi ir kuriais remiasi, taip pat CPK 8 straipsnyje įtvirtintą bendradarbiavimo (kooperacijos) principą, nes, matydamas, kad pateiktų įrodymų dėl taikytinos užsienio teisės turinio nepakanka, jog byla būtų tinkamai išnagrinėta, nepasiūlė šalims pateikti trūkstamus įrodymus, savo paaiškinimus ir atsikirtimus dėl užsienio teisės aiškinimo ir taikymo, nenurodė, kokių duomenų trūksta.

23.3. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai netinkamai kvalifikavo faktines bylos aplinkybes, dėl to nepagrįstai konstatavo, kad sandoris yra tariamasis, nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos, pagal kurią įvykdytas sandoris negali būti laikomas tariamuoju – turinčiu paslėptą (neviešą) šalių suderintą sąlygą – išlygą, kad neturi jokių realių padarinių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-229-1075/2019). Byloje nustatyta, kad Bendradarbiavimo sutarties vykdymas buvo sustabdytas dėl prasidėjusio teisminio proceso. Bendradarbiavimo sutartis buvo sudaryta 6 mėnesiams, todėl jos galiojimas turėjo pasibaigti 2020 m. rugsėjo mėn. Prokuroras, ginantis viešąjį interesą, dėl sandorių, įskaitant ir Bendradarbiavimo sutartį, pripažinimo negaliojančiais į teismą kreipėsi 2020 m. gruodžio mėn., t. y. kai sandoris buvo įvykdytas. Teismai nepagrįstai nusprendė, kad sandoris buvo įvykdytas tik vienos iš šalių, t. y. UAB „Bona diagnosis“, pastarajai sumokant bendrovei „SIA Rouen Grains LV“ atitinkamas pinigų sumas. Šalių paaiškinimai, pagal CPK 177 straipsnio 1 dalį laikytini leistinais įrodymais, patvirtina, kad bendrovė „SIA Rouen Grains LV“ suteikė paslaugas pagal Bendradarbiavimo sutartį. Teismai neįvertino reikšmingų aplinkybių, kad ši bendrovė turėjo prekių paieškos patirties, įdirbį organizuojant stiprius ryšius bei logistiką.

23.4. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė šalių procesinio lygiateisiškumo principą, nes, ieškovui nepateikus pareiškimo dėl ieškinio dalyko pakeitimo, kuriame būtų prašoma priteisti 454 931 Eur sumą Bendradarbiavimo sutartį sudariusiai UAB „Bona diagnosis“, nutarė remtis CK 6.145 straipsniu, nurodydamas, kad teismas restitucijos klausimą privalėjo spręsti savo iniciatyva. Viešojo intereso buvimas nesuteikia teismui teisės keisti ieškovo suformuluoto ieškinio dalyko.

24. Atsakovė UAB „Bona diagnosis“ pareiškimu dėl prisidėjimo prie atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ kasacinio skundo ir atsakovė UAB „Profarma“ atsiliepimu į kasacinį skundą, kuris laikytinas pareiškimu dėl prisidėjimo prie atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ kasacinio skundo, prašo atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ kasacinį skundą patenkinti; priteisti jų patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.

25. Ieškovas atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ kasacinį skundą atmesti. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

25.1. Valstybės turto, kurio ji neteko tariamojo sandorio pagrindu, susigrąžinimas yra akivaizdus viešasis interesas. Tai, kad Lietuvos apeliacinis teismas 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu priteisė valstybei visą ieškiniu prašomą priteisti sumą, nepašalina viešojo intereso buvimo pirmosios instancijos teismui iš naujo nagrinėjant grąžintą bylos dalį. Valstybės turtinis interesas turi būti patenkintas ne formaliai, bet realiai. UAB „Bona diagnosis“ 2021 m. rugsėjo 17 d. pateiktas prašymas pakeisti Vilniaus apygardos teismo 2021 m. sausio 6 d. nutartimi pritaikytas laikinąsias apsaugos priemones ir iš areštuotų lėšų leisti atsiskaityti su teisines paslaugas byloje teikusia advokatų kontora, taip pat antstolio, vykdžiusio minėtą nutartį, 2021 m. liepos 19 d. pateikta informacija apie šios atsakovės sąskaitose esančias lėšas patvirtina, kad ši

atsakovė neturi tiek lėšų, kiek iš jos priteista Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu.

25.2. Bendradarbiavimo sutarties 8.2 punkto sąlyga dėl taikytinos teisės vertintina vadovaujantis sutarties uždarumo principu, t. y. ši sąlyga sukuria teises ir pareigas sutartį sudariusiems asmenims, bet ne tretiesiems asmenims (nagrinėjamu atveju – prokurorui, reiškiančiam ieškinį viešajam interesui apginti). Taigi Latvijos Respublikos teisė taikytina tarp sutarties šalių kilusiems ginčams spręsti. Pagal kasacinio teismo išaiškinimą, viena iš sąlygų ginti viešąjį interesą yra teisės normų pažeidimas. Todėl negalima tokia situacija, kad bylą nagrinėjantis teismas apie viešojo intereso pažeidimą materialiosios teisės pažeidimo aspektu spręstų taikydamas ne Lietuvos Respublikos materialiosios teisės normas. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. spalio 27 d. sprendime konkrečiai nenurodė, kad taikoma Lietuvos Respublikos teisė, tačiau motyvuose vadovavosi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ir joje pateiktais išaiškinimais dėl tariamųjų sandorių, t. y. dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu sprendė pagal Lietuvos Respublikos teisę. Tai, kad teismas sprendime nurodė, jog ir pagal Latvijos Respublikos teisę Bendradarbiavimo sutartis atitinka tariamojo sandorio požymius, nereiškia, kad teismas nenustatė taikytinos teisės. Lietuvos apeliacinis teismas 2023 m. vasario 21 d. nutartyje taip pat konstatavo, kad ginčui nagrinėti taikoma tik Lietuvos Respublikos teisė. Kasaciniame skunde tik formaliai keliami taikytinos teisės klausimai, neargumentuojant, kad taikant Latvijos Respublikos teisę būtų priimtas kitoks sprendimas, t. y. Bendradarbiavimo sutartis nebūtų pripažinta tariamuoju sandoriu. Nagrinėjamoje byloje teismui nebuvo įstatyme nustatytos pareigos taikyti užsienio teisę, ieškovas, ginčydamas Bendradarbiavimo sutartį, rėmėsi Lietuvos Respublikos teise, todėl ginčui išspręsti pritaikius Lietuvos Respublikos teisę nebuvo padaryti teisės normų pažeidimai. Taip pat nebuvo pažeistas CPK 8 straipsnyje įtvirtintas kooperavimosi principas, nes šis principas neįpareigoja teismo rinkti įrodymus.

25.3. Teismai, įvertinę visus įrodymus, pagrįstai nurodė, kad labiau tikėtina, jog testų gamintoja „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ buvo pasitelkta ne dėl bendrovės „SIA Rouen Grains LV“ turimų žinių, patirties, pastangų, o atsakovėms UAB „Profarma“ ir UAB „Bona diagnosis“ bendraujant tiesiogiai su šia gamintoja arba pasitelkiant kitą subjektą bendrovę „Bio Medical Scientific Services LLC“. Byloje nepateikta įrodymų, kad bendrovė „SIA Rouen Grains LV“ suteikė paslaugas, už kurias buvo sumokėta. Priešingai, byloje yra įrodymai, kad informacija apie gamintojos „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ testus gauta iš bendrovės „Bio Medical Scientific Services LLC“. Byloje nėra įrodymų, kad UAB „Bona diagnosis“ ir gamintojos „AMEDA Labordiagnostik GmbH“ 2020 m. kovo 20 d. sutartis buvo bendrovės „SIA Rouen Grains LV“ atliktų tarpininkavimo (testų paieškos) veiksmų rezultatas. Byloje esantys rašytiniai įrodymai paneigia sandorio šalių paaiškinimus apie Bendradarbiavimo sutarties įvykdymą.

Kasaciniame skunde nurodomos aplinkybės dėl Bendradarbiavimo sutarties pabaigos termino, ieškovo kreipimosi į teismą su ieškiniu datos, sandorio kainos, sandorio šalių laisvos valios sudaryti sandorį neturi reikšmės.

25.4. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad, pripažindamas sandorį negaliojančiu, teismas privalo *ex officio* išspręsti restitucijos taikymo klausimą, vadinasi, restitucijai taikyti apskritai nėra reikalingas šalies reikalavimas – teismas ją taiko savo iniciatyva. Todėl pirmosios instancijos teismas, parinkdamas restitucijos, kaip sandorio pripažinimo negaliojančiu pasekmės, būdą, nepažeidė teisės normų, nenukrypo nuo suformuotos teismų praktikos. Lietuvos apeliacinis teismas 2023 m. vasario 21 d. nutartyje argumentuodamas, kad teismas restitucijos klausimą privalėjo spręsti savo iniciatyva, taip pat nepažeidė teisės normų.

26. Atsakovė Nacionalinės visuomenės sveikatos priežiūros laboratorija atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atmesti atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ kasacinį skundą. Nurodo, kad visiškai sutinka su ieškovo atsiliepimo į kasacinį skundą argumentais, todėl jų nekartoja, laikosi tokios pat pozicijos kaip ir ieškovas.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl viešojo intereso gynimo prokurorui ginčijant privačių subjektų sudarytą komercinį sandorį

27. Kasaciniame skunde keliamas klausimas, ar egzistuoja viešasis interesas prokurorui ginčijant privačių subjektų sudarytą komercinį sandorį, kai įsiteisėjusiu teismo sprendimu valstybei jau yra priteista visa prokuroro ieškiniu prašoma priteisti suma iš kitų atsakovių.
28. Konstitucijoje įtvirtinta prokuroro funkcija, pagal kurią jis įstatyme nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalis). Ši funkcija išsamiau reglamentuota Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią prokurorai gina viešąjį interesą, kai nustato teisės akto pažeidimą, kuriuo pažeidžiamos asmens, visuomenės, valstybės teisės ir teisėti interesai, ir toks pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu, o valstybės ar savivaldybių institucijos, įstaigos ar įmonės, kurių veiklos srityse buvo padarytas teisės akto pažeidimas, nesiėmė priemonių jam pašalinti arba kai tokios kompetentingos institucijos nėra.
29. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad prokurorų, kaip valstybės pareigūnų, įgaliojimai teisės aktuose negali būti apibūdinami kaip jų subjektinė teisė, kurią jie gali įgyvendinti savo nuožiūra, t. y. kaip tokia teisė, kuria jie gali pasinaudoti arba nepasinaudoti; tokie įgaliojimai – tai ir pareigos, kurias prokurorai ne tik gali, bet ir privalo įgyvendinti, jeigu yra įstatymuose nustatytos sąlygos (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

30. CPK 49 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prokuroras turi teisę pareikšti ieškinį ar pareiškimą, įstoti į prasidėjusį procesą trečiuoju asmeniu, pareiškiančiu savarankiškus reikalavimus, viešajam interesui ginti CK, CPK, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme ir kituose įstatymuose nustatytais atvejais. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad CPK 49 straipsnio 1 dalies sąvoka „viešasis interesas" turi būti aiškinama atsižvelgiant į įstatymų leidėjo ketinimus ir aptariamos normos tikslus. Įstatymų leidėjas, suteikdamas teisę prokurorui inicijuoti civilines bylas, kai to reikalauja viešasis interesas, nepateikė viešojo intereso sampratos. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas viešąjį interesą supranta plačiai ir suteikia teisę prokurorui spręsti, yra konkrečiu atveju viešasis interesas inicijuoti civilinę bylą ar ne. Dėl to kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka, gindamas viešąjį interesą, prokuroras gali visais atvejais, nustatęs tokį teisės aktų pažeidimą, kurio pobūdis, prokuroro nuomone, turi esminę reikšmę asmenų, jų grupių, valstybės ir visuomenės teisėms bei teisėtiems interesams ir sudaro pagrįstas prielaidas prokuroro reiškiamam materialiniam teisiniam reikalavimui patenkinti. Galutinai apie viešojo intereso buvimą ar nebuvimą sprendžia teismas, nagrinėjantis civilinę bylą, iškeltą pagal prokuroro ieškinį (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 8 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-279/2012 ir joje nurodytą kasacinio teismo praktiką).
31. Kasacinio teismo praktikoje taip pat yra išaiškinta, kad viešasis interesas apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas. Viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos aplinkybes. Bendrąja prasme viešieji interesai reiškia naudą visuomenei ar jos daliai, žmonių gerovę (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-447-916/2018 84 punktą).
32. Nagrinėjamoje byloje pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesiniais sprendimais nustatyta, kad Lietuvos Respublikos finansų ministerija 2020 m. kovo 20 d. iš valstybės biudžeto pervedė UAB „Profarma" 6 050 000 Eur sumą, skirtą sumokėti už Laboratorijos įsigyjamus greituosius COVID-19 testus iš UAB „Profarma" pagal Sutartį 1. Tą pačią dieną UAB „Profarma" pervedė UAB „Bona diagnosis" 5 904 800 Eur sumą, skirtą sumokėti už perkamus testus pagal Sutartį 2. Dalį šių lėšų (t. y. 454 931 Eur) UAB „Bona diagnosis" nuo 2020 m. kovo 25 d. iki kovo 31 d. pervedė atsakovei „SIA Rouen Grains LV" pagal Sutartį 3 (t. y. Bendradarbiavimo sutartį). Pastarąjį sandorį prokuroras ginčija kaip tariamąjį, sudarytą tik dėl akių, siekiant sukurti fiktyvų pagrindą atsakovei „SIA Rouen Grains LV" gauti iš UAB „Bona diagnosis" dalį valstybės lėšų.
33. Atsakovės „SIA Rouen Grains LV" kasaciniame skunde teigiama, kad viešasis interesas dėl Bendradarbiavimo sutarties pripažinimo negaliojančia neegzistuoja, nes jis jau apgintas įsiteisėjusiu Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu patenkinus prokuroro ieškinio dalį dėl Sutarties 1 ir Sutarties 2 pripažinimo negaliojančiomis ir priteisus iš kitų atsakovių valstybės naudai visas prašytas sumas. Teisėjų kolegija šį kasacinio skundo argumentą vertina kaip nepagrįstą.

34. Ieškovas, byloje pareikštu ieškiniu ginčydamas minėtas tris sutartis skirtingais teisiniais pagrindais, siekia, kad viešasis interesas būtų apgintas realiai, t. y. kad valstybei būtų grąžintos visos pagal neteisėtus sandorius permokėtos lėšos, kurios atitinkamomis dalimis atiteko kiekvienai iš atsakovių. Nors įsiteisėjusiu Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu pripažinus niekinėmis ir negaliojančiomis nuo sudarymo momento Sutartį 1 ir Sutartį 2 bei pritaikius restituciją valstybei iš atsakovės UAB „Profarma“ priteista 145 200 Eur, o iš atsakovės UAB „Bona diagnosis“ – 3 997 400 Eur, t. y. iš šių atsakovių bendra priteista suma atitinka visą prokuroro ieškiniu prašomą priteisti sumą (4 142 600 Eur), minėta, kad pagal Sutartį 2 gautų lėšų dalį (t. y. 454 931 Eur) UAB „Bona diagnosis“ pervedė atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ Bendradarbiavimo sutarties pagrindu. Pastarąją sutartį ieškovas ginčija kaip tariamąjį sandorį, siekdamas, kad pagal šią sutartį sumokėtos lėšos būtų grąžintos atsakovei UAB „Bona diagnosis“ tam, kad ji galėtų įvykdyti teismo sprendimą, t. y. grąžinti visą iš jos valstybei priteistą sumą. Pažymėtina, kad po Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimo priėmimo nagrinėjant iš naujo grąžintą bylos dalį ieškovas įrodinėjo, jog egzistuoja reali grėsmė, kad iš UAB „Bona diagnosis“ valstybei priteista pinigų suma – 3 997 400 Eur – gali būti neatgauta. Bylą nagrinėję teismai konstatavo, kad nėra įrodymų, patvirtinančių, jog atsakovė UAB „Bona diagnosis“ visiškai ar bent iš dalies įvykdė Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimą ar turi realią galimybę tą padaryti. Teismai nustatė, kad, atsakovei UAB „Bona diagnosis“ geruoju neįvykdžius minėto teismo sprendimo, 2022 m. birželio 9 d. buvo išduotas vykdomasis raštas ir pradėtas priverstinis išieškojimo procesas, tačiau atsakovė nepateikė įrodymų, kad išieškojimas yra įvykdytas ar egzistuoja reali jo įvykdymo galimybė.
35. Nurodytos aplinkybės, teisėjų kolegijos vertinimu, sudaro pagrindą konstatuoti, kad nagrinėjamu atveju egzistuoja viešasis interesas, kurį prokuroras siekia apginti pareikšdamas reikalavimą dėl Bendradarbiavimo sutarties pripažinimo negaliojančia. Atsižvelgiant į tai, kad ieškovas Bendradarbiavimo sutartį ginčija kaip tariamąjį sandorį, sudarytą siekiant pasisavinti valstybės lėšas, atmestini kaip nepagrįsti atsakovės kasacinio skundo teiginiai, jog: viešasis interesas negali būti grindžiamas valstybės lėšų nesusigrąžinimo tikimybe; atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ neproporcingai perkeliama kitų atsakovių atsakomybė už įsiteisėjusio Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. teismo sprendimo įvykdymą; atsakovė „SIA Rouen Grains LV“ yra sąžininga prašomų priteisti lėšų įgijėja.
36. Remdamasi tuo, kas pirmiau išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad bylą nagrinėję teismai tinkamai aiškino ir taikė aptartas teisės normas, reglamentuojančias viešojo intereso gynimą, bei pagrįstai pripažino ieškovo (prokuroro) teisinį suinteresuotumą nuginčyti atsakovių UAB „Bona diagnosis“ ir „SIA Rouen Grains LV“ sudarytą Bendradarbiavimo sutartį kaip tariamąjį sandorį.

Dėl taikytinos teisės, kai sandorį ginčija prokuroras, gindamas viešąjį interesą

37. Byloje keliamas klausimas dėl taikytinos teisės, kai prokuroras, ginantis viešąjį interesą, ginčija sandorį, kurio šalys susitarė taikyti užsienio valstybės (šiuo atveju Latvijos Respublikos) teisę.
38. Bendradarbiavimo sutarties 8.2 punkte nustatyta, kad ši sutartis aiškinama, interpretuojama ir taikoma laikantis Latvijos Respublikos įstatymų, nepriklausomai nuo įstatymų nuostatų konflikto.
39. Kasaciniame skunde teigiama, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai konstatavo, jog šiam ginčui spręsti taikytina Lietuvos Respublikos teisė, nes byloje nepateikta pakankamai aktualių ginčui Latvijos Respublikos įstatymų, jų taikymo praktikos ir doktrinos šaltinių. Atsakovės „SIA Rouen Grains LV" teigimu, teismas, matydamas, jog pateiktų įrodymų dėl taikytinos užsienio teisės turinio nepakanka, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta, turėjo pasiūlyti šalims pateikti trūkstamus įrodymus, savo paaiškinimus ir atsikirtimus dėl užsienio teisės aiškinimo ir taikymo, nurodyti, kokių duomenų trūksta, o to nepadaręs, pažeidė CPK 160 straipsnio 1 dalies 5 punktą, taip pat CPK 8 straipsnyje įtvirtintą bendradarbiavimo (kooperacijos) principą. Šiuos kasacinio skundo argumentus teisėjų kolegija pripažįsta nepagrįstais.
40. Civiliniams santykiams užsienio teisė taikoma, kai tai nustato Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, šalių susitarimai ar Lietuvos Respublikos įstatymai (CK 1.10 straipsnio 1 dalis). CK 1.11 straipsnyje įtvirtintos bendrųjų užsienio teisės taikymo nuostatų išimtys: užsienio teisės normos netaikomos, jeigu jų taikymas prieštarautų Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei kitų įstatymų įtvirtintai viešajai tvarkai; tokiais atvejais taikomi Lietuvos Respublikos civiliniai įstatymai (CK 1.11 straipsnio 1 dalis); Lietuvos Respublikos ar kitos valstybės, su kuria ginčas labiausiai susijęs, imperatyvios teisės normos taikomos nepaisant to, kad šalys savo susitarimu yra pasirinkusios kitokią užsienio teisę (CK 1.11 straipsnio 2 dalis). Analogiškai CK 1.37 straipsnio, reglamentuojančio sutartinėms prievolėms taikytinos teisės parinkimą, 3 dalyje nustatyta, jog aplinkybė, kad šalys susitarimu pasirinko sutarčiai taikytiną užsienio teisę, nėra pagrindas atsisakyti taikyti Lietuvos Respublikos ar kitos valstybės imperatyvias teisės normas, kurių šalys savo susitarimu negali pakeisti ar jų atsisakyti. Šios įstatyme įtvirtintos užsienio teisės taikymo apribojimo taisyklės skirtos valstybės viešosios tvarkos apsaugai.
41. Ginčo sutartį sudarė Lietuvos Respublikos ir Latvijos Respublikos privatūs juridiniai asmenys. Todėl šiuo atveju sprendžiant klausimą, kokios valstybės teisė taikytina ginčo sutarčiai, aktualios 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I") (toliau – Reglamentas „Roma I") nuostatos.
42. Reglamento „Roma I" 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad sutarčiai taikoma šalių pasirinkta teisė. Pasirinkimas turi būti tiksliai išreikštas ar aiškiai parodytas sutarties sąlygomis arba bylos aplinkybėmis. Šalys gali pasirinkti visai sutarčiai ar tik jos daliai taikytiną teisę. Pagal to paties straipsnio 3 dalį, tais atvejais, kai visi kiti situacijai svarbūs elementai pasirinkimo metu yra kitoje valstybėje nei

ta, kurios teisė pasirinkta, šalių pasirinkimas neturi kliudyti taikyti tos kitos valstybės teisės nuostatų, nuo kurių negali būti nukrypstama sutartimi.

43. Reglamento „Roma I“ 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad viršesnės privalomos nuostatos yra nuostatos, kurių laikymąsi valstybė laiko itin svarbiu jos viešųjų interesų, pavyzdžiui, politinės, socialinės ar ekonominės sandaros, apsaugai tiek, kad jos taikomos visais atvejais, kuriuos jos apima, neatsižvelgiant į pagal šį reglamentą sutarčiai taikytiną teisę. Pagal to paties straipsnio 2 dalį, jokios šio reglamento nuostatos negali riboti ginčo nagrinėjimo vietos teisės viršesnių privalomų nuostatų taikymo. To paties straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad valstybės, kurioje turi būti arba buvo vykdomos iš sutarties kylančios prievolės, teisėje nustatytos viršesnės privalomos nuostatos gali būti taikomos tiek, kiek pagal šias viršesnes privalomas nuostatas sutarties vykdymas yra neteisėtas. Sprendžiant, ar taikyti tas nuostatas, turi būti atsižvelgiama į jų pobūdį ir tikslą bei į jų taikymo arba netaikymo pasekmes.
44. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT) yra išaiškinęs, kad Reglamento „Roma I“ 9 straipsnis nukrypsta nuo principo, kad sutarties šalys gali laisvai pasirinkti taikytiną teisę. Kaip nurodyta šio reglamento 37 konstatuojamojoje dalyje, šia išimtimi siekiama ginčą nagrinėjantiems teismams suteikti galimybę išimtinėmis aplinkybėmis atsižvelgti į viešuosius interesus (žr. ESTT 2016 m. spalio 18 d. sprendimo byloje C-135/15 43 punktą).
45. Atsižvelgiant į nurodytas Reglamento „Roma I“ nuostatas bei ESTT praktikoje suformuluotą išaiškinimą, darytina išvada, kad sandorio šalių susitarimas dėl taikytinos teisės negali apriboti ginčo nagrinėjimo vietos teisės imperatyvių nuostatų taikymo ginant viešąjį interesą.
46. Taigi, Bendradarbiavimo sutartį sudariusių šalių susitarimas dėl šiam sandoriui taikytinos Latvijos Respublikos teisės negali apriboti ginčo nagrinėjimo vietos teisės, t. y. Lietuvos Respublikos imperatyvių įstatymo nuostatų taikymo ginant viešąjį interesą.
47. CK 1.86 straipsnyje įtvirtintos normos, reglamentuojančios tariamojo sandorio negaliojimo pagrindą ir tokio sandorio negaliojimo pasekmes, yra imperatyvaus pobūdžio. Todėl sandorį sudarančios šalys negali pažeisti šios normos reikalavimų, o tai padariusios – negali išvengti tokio sandorio negaliojimo pasekmių, įtraukdamos sąlygą dėl sandoriui taikytinos teisės. Priešingu atveju būtų sudaryta galimybė viešąjį interesą pažeidžiančios sutarties šalims piktnaudžiauti ir siekti išvengti viešojo intereso apsaugos.
48. Nagrinėjamu atveju prokuroras, ginantis viešąjį interesą, ginčija atsakovių UAB „Bona diagnosis“ ir „SIA Rouen Grains LV“ sudarytą Bendradarbiavimo sutartį kaip neteisėtą (t. y. tariamąjį) sandorį imperatyvių Lietuvos teisės normų pagrindu, todėl bylą nagrinėjusių teismų išvada, kad prokuroro nesaisto šalių susitarimas dėl taikytinos teisės, iš esmės yra teisinga. Dėl tų pačių aplinkybių atmestini kaip nepagrįsti atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ kasacinio skundo argumentai dėl Latvijos teisės turinio nenustatymo.
49. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais, konstatuoja, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, nors savo procesinių sprendimų dalis dėl

taikytinos teisės ginčui spręsti grindė netinkamais motyvais, iš esmės šį ginčo klausimą išsprendė teisingai.

Dėl sandorio pripažinimo tariamuoju

50. CK 1.86 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tik dėl akių (neketinant sukurti teisinių pasekmių) sudarytas sandoris negalioja.
51. Kasacinio teismo praktika dėl šio sandorių negaliojimo pagrindo yra pakankamai išplėtota ir nuosekli. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad esminis tariamojo sandorio požymis – šalių valios simuliacija, kuria siekiama sudaryti vaizdą, kad šalių sudaryta sutartis, kurios iš tiesų jos sudaryti neketino, t. y. nesiekė sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas. Tariamasis sandoris turi paslėptą (neviešą) šalių suderintą sąlygą – išlygą, jog toks sandoris neturi teisinių padarinių. Tariamojo sandorio (simuliacijos) šalių valia neturi trūkumų, nes sandorio šalys, sudarydamos sandorį, nesiekia sukurti jokių teisinių padarinių ir tą gerai žino. Sudarydamos tokį sandorį šalys paprastai siekia sukurti tik išorinį tam tikrų teisinių santykių atsiradimo, pasikeitimo ar pabaigos vaizdą (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 23 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-266-1075/2022 37 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).
52. Tariamasis sandoris paprastai nevykdomas. Įvykdytas sandoris negali būti laikomas tariamuoju – turinčiu paslėptą (neviešą) šalių suderintą sąlygą – išlygą, kad neturi jokių realių padarinių (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-109-248/2018 28 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).
53. Sprendžiant, ar sandoris tariamasis, turi būti tiriamas ne tik sutarties tekstas, bet ir tai, kokia buvo sandorio šalių tikroji valia, kokie buvo jų tokio elgesio motyvai ir tikslai, kaip šalys elgėsi po sandorio sudarymo. Dėl to bylose dėl sandorių pripažinimo tariamaisiais įrodinėjimo dalykas yra dvi pagrindinės faktinių aplinkybių, patvirtinančių ar paneigiančių sandorio fiktyvumą, grupės: pirma, teismai turi nustatyti, ar atsirado sandorio teisinę prigimtį atitinkantys teisiniai padariniai – ar sandorio dalyviai realiai įgijo atitinkamas civilines teises ir pareigas; antra, teismai turi aiškintis, kokia buvo tikroji sandorio šalių valia, jų elgesio motyvai ir tikslai. Sprendžiant dėl šalių tikrųjų ketinimų sudarant sandorius, reikia ne apsiriboti tik tam tikrų aplinkybių vertinimu, bet vertinti jas visas kompleksiškai – tik taip galima išsiaiškinti tikruosius šalių ketinimus. Sandorio tariamumas kiekvienu atveju nustatomas individualiai, įvertinant konkrečias faktines aplinkybes (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-435-916/2018 41, 43 punktus).
54. Kasaciniame skunde teigiama, kad teismai netinkamai įvertino byloje pateiktus įrodymus, todėl nepagrįstai konstatavo, jog atsakovė „SIA Rouen Grains LV“ neįrodė, kad suteikė paslaugas pagal Bendradarbiavimo sutartį. Tačiau kasaciniame skunde tik abstrakčiai pacituojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika dėl įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisyklių, nenurodant konkrečiai,

kaip teismai jas pažeidė, vertindami įrodymus ir padarydami išvadą, kad atsakovė „SIA Rouen Grains LV“ paslaugų neteik***ė***.

55. Kasacinis teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad kasacinio skundo argumentai, kuriais kasatorius, nesutikdamas su apeliacinės instancijos teismo išvadomis, kitaip vertina tuos pačius įrodymus, siekia, kad byloje pateiktų įrodymų pagrindu būtų nustatytos kitos faktinės aplinkybės, nei tai padarė apeliacinės instancijos teismas, tačiau nepagrindžia teiginių, jog teismas, atlikdamas įrodymų vertinimą, būtų pažeidęs proceso teisės normas ar netinkamai jas taikęs, yra faktinio pobūdžio ir nesudaro kasacijos dalyko. Dėl tokio pobūdžio argumentų kasacinis teismas neturi teisinio pagrindo pasisakyti, kadangi tai neatitiktų įstatyme įtvirtintos kasacinio proceso paskirties ir ribų (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 10 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-123-969/2016 39 punktą; 2017 m. gegužės 3 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-221-611/2017 40 punktą). Vien tai, kad kasatorius nesutinka su įrodymų vertinimu ir juos vertina kitaip, nei vertino apeliacinės instancijos teismas, nėra pagrindas konstatuoti, kad įrodymų vertinimo taisyklės buvo pažeistos (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-63-403/2023 54 punktą).
56. Nagrinėjamu atveju kasacinio skundo argumentai nesudaro pagrindo konstatuoti, kad bylą nagrinėję teismai, pripažindami Bendradarbiavimo sutartį negaliojančia CK 1.86 straipsnio 1 dalyje nustatytu pagrindu, netinkamai aiškino ir taikė šią teisės normą, nukrypo nuo pirmiau nurodytos kasacinio teismo praktikos dėl tariamojo sandorio požymių. Įvertinusi skundžiamų procesinių sprendimų turinį, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje pagrįstai nurodė, jog pirmosios instancijos teismas sprendime išsamiai išanalizavo visus byloje pateiktus įrodymus, pasisakė dėl atsakovių rašytinių paaiškinimų, kodėl jais nesivadovauja kaip įrodymais, tinkamai paskirstė įrodinėjimo pareigą šalims ir išvadas padarė laikydamasis įrodymų vertinimo taisyklių.

Dėl restitucijos taikymo būdo pakeitimo teismo iniciatyva

57. Kasaciniame skunde keliamas klausimas, ar teismas gali pakeisti restitucijos taikymo būdą savo iniciatyva, ieškovui nepateikus pareiškimo dėl ieškinio dalyko pakeitimo (patikslinimo).
58. Pagal CK 6.145 straipsnio 1 dalį, restitucija taikoma tada, kai asmuo privalo grąžinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai arba per klaidą, arba dėl to, kad sandoris, pagal kurį jis gavo turtą, pripažintas negaliojančiu *ab initio* (nuo sudarymo momento) arba dėl to, kad prievolės negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos. To paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad išimtiniais atvejais teismas gali pakeisti restitucijos būdą arba apskritai jos netaikyti, jeigu dėl jos taikymo vienos iš šalių padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o kitos atitinkamai pagerėtų.
59. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad, pripažindamas sandorį negaliojančiu, teismas privalo ex officio išspręsti restitucijos klausimą (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-

3-553/2014), vadinasi, restitucijai taikyti netgi apskritai nėra reikalingas šalies reikalavimas – teismas ją taiko savo iniciatyva, t. y. be atskiro šalies pareiškimo ar prašymo. Klausimas dėl restitucijos, kaip sandorio negaliojimo teisinės pasekmės, taikymo yra neatsiejamas nuo klausimo dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu išsprendimo, restitucijos klausimas yra išvestinis iš klausimo dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, restitucijai būdingas akcesoriškumas, t. y. jos taikymo galimybė tiesiogiai priklauso nuo pirmiau nurodyto pagrindinio klausimo išsprendimo rezultato. Reikalavimas dėl restitucijos, kaip sandorio negaliojimo teisinės pasekmės, taikymo, jeigu bylos šalis pareiškia tokį reikalavimą, bendrais atvejais negali būti nagrinėjamas skyrium nuo materialiojo subjektinio reikalavimo dėl paties sandorio pripažinimo negaliojančiu (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-431-1075/2018 33 punktą).

60. Kasacinis teismas, savo nutartyse detalizuodamas restitucijos taikymo taisykles, yra pažymėjęs, kad, taikant restituciją konkrečiu atveju, turi būti įvertinta įstatyme nustatyta galimybė teismui išimtiniais atvejais pakeisti restitucijos būdą arba apskritai jos netaikyti, jeigu dėl jos taikymo vienos iš šalių padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o kitos atitinkamai pagerėtų (CK 6.145 straipsnio 2 dalis). Be bendrųjų restitucijos taikymo taisyklių, būtina įvertinti konkrečioje byloje, kurioje kyla restitucijos taikymo klausimas, susiklosčiusių santykių specifiką (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 5 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-47/2010; 2012 m. sausio 26 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-4/2012).
61. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į pirmiau nurodytus kasacinio teismo išaiškinimus, konstatuoja, kad teismas, pripažindamas sandorį negaliojančiu *ab initio*, turi diskreciją pakeisti restitucijos taikymo būdą, tam nebūtina ieškovui pateikti pareiškimą dėl ieškinio dalyko pakeitimo (patikslinimo) ir tai nelaikoma ieškinio ribų peržengimu.
62. Nagrinėjamu atveju pirmosios instancijos teismas restitucijos taikymo būdą parinko atsižvelgdamas į situaciją, susidariusią po Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimo priėmimo. Nurodytu sprendimu apeliacinės instancijos teismas išsprendė dalį ieškovo pareikštų reikalavimų, t. y. pripažino niekinėmis ir negaliojančiomis nuo sudarymo momento Sutartį 1 ir Sutartį 2; taikė restituciją ir valstybei iš atsakovės UAB „Profarma“ priteisė 145 200 Eur, o iš atsakovės UAB „Bona diagnosis“ – 3 997 400 Eur, taigi, iš šių atsakovių bendrai priteisė visą prokuroro ieškiniu prašomą priteisti sumą (4 142 600 Eur). Minėtu sprendimu apeliacinės instancijos teismas taip pat grąžino civilinės bylos dalį dėl atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ pareikšto ieškinio reikalavimo pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Pirmosios instancijos teismas, iš naujo išnagrinėjęs grąžintą bylos dalį, pripažino Bendradarbiavimo sutartį (t. y. Sutartį 3) negaliojančia ir, atsižvelgdamas į tai, kad įsiteisėjusiu Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. gegužės 16 d. sprendimu visa prokuroro ieškinyje nurodyta 4 142 600 Eur suma buvo priteista valstybei atitinkamai iš atsakovių UAB „Profarma“ ir UAB „Bona diagnosis“, nusprendė taikyti restituciją ir priteisti pagal Bendradarbiavimo sutartį sumokėtą 454 931 Eur sumą iš atsakovės „SIA

Rouen Grains LV“ atsakovei UAB „Bona diagnosis“.

63. Teisėjų kolegijos vertinimu, kasacinio skundo argumentai nesudaro pagrindo pripažinti, kad bylą nagrinėję teismai netinkamai aiškino ir taikė restitucijos taikymą reglamentuojančias teisės normas ir dėl to pažeidė proceso teisės normas, reglamentuojančias ieškinio dalyko pakeitimą, šalių procesinio lygiateisiškumo principą.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

64. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais, konstatuoja, kad kasacinio skundo argumentai nesudaro pagrindo pakeisti ar panaikinti skundžiamo teismo procesinio sprendimo.
65. Pagal CPK 93 straipsnio 1 dalį, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą.
66. Atsakovė UAB „Profarma“ pateikė prašymą priteisti iš ieškovo 2052,16 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kiti byloje dalyvaujantys asmenys duomenų apie patirtas bylinėjimosi išlaidas kasaciniame procese nepateikė. Netenkinus atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ kasacinio skundo, bylinėjimosi išlaidos atsakovei UAB „Profarma“ neatlygintinos.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus atrankos kolegijos 2023 m. gegužės 29 d. nutartimi atsakovei „SIA Rouen Grains LV“ atidėtas 4387 Eur žyminio mokesčio už kasacinį skundą sumokėjimas iki bylos išnagrinėjimo kasacine tvarka. Netenkinus kasacinio skundo, ši žyminio mokesčio suma priteistina iš atsakovės „SIA Rouen Grains LV“ valstybei.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 21 d. nutartį palikti nepakeistą.

Priteisti valstybei iš atsakovės Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA Rouen Grains LV“ (j. a. k. 40203162082) 4387 (keturis tūkstančius tris šimtus aštuoniasdešimt septynis) Eur žyminio mokesčio. Ši valstybei priteista suma mokėtina į Valstybinės mokesčių inspekcijos (j. a. k. 188659752) biudžeto pajamų surenkamąją sąskaitą, įmokos kodas – 5660.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.2. Dėl ieškinio senaties termino taikymo tais atvejais, kai pirkėjo reikalavimas dėl parduoto daikto trūkumų pareiškiamas tikrosios sandorio šalies (pardavėjo) statytiniui

Sandoriui esant sudarytam per statytinį, reikalavimai gali būti nukreipti į tikrąją sandorio šalį tik teismui pripažinus tokį sandorį apsimestiniu. Atitinkamai reikalavimai tikrajai sandorio šaliai negali būti pareikšti anksčiau, nei reikalavimus pareiškusiai šaliai tapo žinoma apie sandorio apsimestinį pobūdį. Sąžininga sandorio šalis, nežinojusi apie apsimestinį sandorio pobūdį, negali patirti neigiamų pasekmių dėl to, kad vėliau yra nustatoma, jog asmuo, kuriam pareikštas ieškinys, yra tikrosios sandorio šalies statytinis, t. y. dėl to, kad reikalavimas pagal sandorį buvo pareikštas ieškovui esant suklaidintam dėl tikrosios kitos sandorio šalies tapatybės. Nėra pagrindo spręsti, kad sąžiningos sandorio šalies reikalavimas, pareikštas sandoryje šalimi nurodytam asmeniui, yra pareikštas netinkamai, kadangi tikrosios sandorio šalies pareiga atsakyti pagal pareikštus reikalavimus (ir atitinkamai statytinio pareigos pagal juos atsakyti pasibaigimas) yra neatsiejamai susijusi su apsimestinio sandorio pasekmių pritaikymu teismo sprendimu.

Sprendžiant, ar statytiniui pareikštas reikalavimas nutraukia ieškinio senaties terminą ir tikrajai sandorio šaliai, reikšminga aplinkybė yra ta, ar reikalavimus pareiškusi sandorio šalis pati dalyvavo simuliacijoje (žinojo apie sudaromo sandorio apsimestinį pobūdį). Kadangi simuliacijoje nedalyvavusi šalis pridengiamojo (slapto) susitarimo atžvilgiu laikytina sąžiningu trečiuoju asmeniu, galinčiu panaudoti apsimetimo faktą prieš apsimestinio sandorio šalis (tikrąją sandorio šalį ir jos statytinį), jos ieškinio pareiškimas statytiniui ieškinio senaties taikymo tikslais vertintinas kaip ieškinio pareiškimas įstatymų nustatyta tvarka ir nutraukia ieškinio senaties terminą ir tikrosios sandorio šalies (kuriai šiuo tikslu „atstovauja" statytinis) atžvilgiu. Pripažinus sandorį apsimestiniu, tikrojo (dengiamojo) sandorio taisyklės teismo pritaikomos retrospektyviai ir todėl savaime nelemia visų veiksmų, atliktų iki sandorio pripažinimo apsimestiniu, netinkamumo.

Kadangi tikroji sandorio šalis ir jos statytinis sudarydami sandorį veikia išvien, tikroji sandorio šalis negali pagrįstai tikėtis, kad sąžininga sandorio šalis, per ieškinio senaties terminą pareiškusi reikalavimą statytiniui, yra atsisakiusi savo teisės arba nemano, kad jos teisė yra pažeista. Apsimestinį sandorį sudariusios šalies lūkestis, kad reikalavimai į ją nebus nukreipti dėl sandorio apsimestinio pobūdžio, negali būti vertinamas kaip teisėtas ir gintinas įstatymo.

Civilinė byla Nr. e3K-3-71-823/2024
Teisminio proceso Nr. 2-55-3-00978-2022-5
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.2.4.1.4; 2.1.5.1.2.4; 2.1.5.3; 2.6.11.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. balandžio 4 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės (pranešėja), Andžej Maciejevski ir Antano Simniškio (kolegijos pirmininkas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **ieškovų V. K. ir J. K.** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 19 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovų V. K. ir J. K. ieškinį atsakovams R. R., A. L. ir I. L. dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ir pirkėjų teisių gynimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl ieškinio senaties termino taikymo tais atvejais, kai pirkėjo reikalavimas dėl parduoto daikto trūkumų pareiškiamas tikrosios sandorio šalies (pardavėjo) statytiniui.
2. Ieškovai patikslintu ieškiniu, teismui pateiktu 2023 m. sausio 10 d., prašė: 1) pripažinti 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutartį, kuria atsakovai A. L. ir I. L. pardavė gyvenamąjį namą ir žemės sklypą, esančius Vilniuje, (*duomenys neskelbtini*), atsakovui R. R., tariamuoju sandoriu, kuris negalioja nuo jo sudarymo; 2) 2020 m. rugsėjo 17 d. notarinės pirkimo–pardavimo sutarties šalimi vietoje pardavėjo R. R. pripažinti pardavėjais A. L. ir I. L.; 3) priteisti iš atsakovų A. L. ir I. L. 102 501,32 Eur ir 5 proc. procesines palūkanas; 4) teismui netenkinus pirmiau nurodytų reikalavimų, priteisti 102 501,32 Eur ir 5 proc. procesines palūkanas iš atsakovo R. R. (toks buvo pradinio ieškinio, teismui pateikto 2022 m. rugpjūčio 1 d., reikalavimas).
3. Ieškovai nurodė, kad iš atsakovo R. R. pagal 2020 m. rugsėjo 17 d. notarinę pirkimo–pardavimo sutartį už 183 000 Eur bendrosios jungtinės nuosavybės teise įsigijo žemės sklypą ir vienbutį gyvenamąjį namą. Prieš ieškovams įsigyjant šį turtą buvo nustatyti tam tikri turto trūkumai, šiuos pardavėjas sutiko ištaisyti, o ištaisymo darbų kainą įtraukti į žemės sklypo ir gyvenamojo namo pirkimo–pardavimo kainą. Iš šių sulygtų darbų atsakovas atliko tik keletą. Ieškovų pasitelktas ekspertas apskaičiavo, kad sutartų, bet atsakovo neatliktų darbų atlikimas kainuotų 8612,52 Eur. Be to, ieškovams įsikėlus į namą, paaiškėjo, kad jame nėra virtuvės baldų komplekto, kuris buvo įskaičiuotas į turto pardavimo

kainą, yra neteisėtai pastatyta atraminė siena bei tvora. Ieškovai įsigijo virtuvės baldus ir būtiną virtuvei naudoti buitinę techniką už 6713,30 Eur, o neteisėtai pastatytos atraminės sienos bei tvoros įteisinimas ieškovams kainavo 963 Eur. Vėliau buvo nustatyti ir kiti namo trūkumai, kurie trukdo ieškovams naudotis ginčo turtu. Šiems trūkumams pašalinti, pagal specialistų atliktus skaičiavimus, prireiks 94 825,02 Eur. Nurodytas sumas ieškovai prašo priteisti iš atsakovų.

4. Patikslintame ieškinyje ieškovai taip pat nurodė, kad jų įsigytas žemės sklypas ir gyvenamasis namas anksčiau priklausė atsakovams A. L. ir I. L. Ieškovai dėl turto pardavimo tarėsi su atsakovu A. L., tačiau atsakovai A. L. ir I. L. 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutartimi vos už 70 000 Eur, t. y. už 2,7 karto mažesnę sumą, nei buvo nurodyta turto pardavimo skelbime, pardavė šį turtą atsakovui R. R., kuriam sandorio sudarymo metu tebuvo 24 metai ir kuris buvo A. L. vadovaujamos bendrovės eilinis darbuotojas, iki ginčijamo sandorio sudarymo neturėjęs jokio nekilnojamojo turto. Atsakovas R. R. vos už kelių mėnesių ieškovams šį nekilnojamąjį turtą pardavė jau už 183 000 Eur. Ieškovų vertinimu, atsakovai žinojo, kad sodo namas buvo rekonstruotas ne pagal projektą, t. y. su dideliais defektais, todėl, siekdami išvengti atsakomybės ieškovams, jei paaiškėtų namo defektai (o būtent tai ir įvyko), tariamai perleido turtą galimai nemokiam savo darbuotojui R. R., iš kurio išieškojimas patenkinus ieškinį būtų labai apsunkintas arba iš viso negalimas. Dėl šios priežasties ginčo nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sandorį, sudarytą atsakovų, ieškovai prašė pripažinti tariamuoju, o 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutartį – apsimestine dėl subjekto ir ginčo turto pardavėjais pripažinti atsakovus A. ir I. L.
5. Atsakovai su ieškiniu nesutiko, prašė taikyti ieškinio senatį. Nurodė, kad ieškovui V. K. išdėsčius pretenzijas ir nurodžius trūkumus, dėl kurių pareikštas ieškinys, atsakovas R. R. dar 2021 m. rugpjūčio 25 d. laiške nurodė, kad jokių ieškovo reikalavimų netenkins. Ši data laikytina ieškinio senaties termino pradžia. Ieškovai į teismą kreipėsi praleidę sutrumpintą 6 mėnesių terminą ieškiniui dėl parduotų daiktų trūkumų pareikšti.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

6. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. gegužės 2 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies: pripažino 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutartį negaliojančia kaip tariamąjį sandorį, 2020 m. rugsėjo 17 d. pirkimo–pardavimo sutartį – apsimestine dėl subjekto, pakeitė pardavėją ir vietoje pardavėjo R. R. pardavėjais laikė A. L. ir I. L.; priteisė ieškovams iš atsakovų A. L. ir I. L. 86 212,50 Eur ir 5 proc. procesines palūkanas; kitą ieškinio dalį atmetė.
7. Teismas nustatė šias faktines aplinkybes:
   7.1. 2020 m. rugpjūčio 18 d. preliminariąja sutartimi ieškovai susitarė su atsakovu R. R. dėl ginčo nekilnojamojo turto įsigijimo; preliminariosios sutarties 12 punkte nurodyta, jog pirkėjas patvirtina, kad turėjo galimybę ir apžiūrėjo perkamą turtą iki šios sutarties pasirašymo dienos ir kad turtas atitinka pirkėjo keliamus reikalavimus bei mokamą kainą už perkamą turtą, turto

būklės ar kokybės akivaizdžių trūkumų pirkėjas nepastebėjo, jokių pretenzijų neturi; preliminariąją sutartį parengė ir jos pasirašymą organizavo atsakovas A. L. Iš ieškovo elektroninio susirašinėjimo su bankais matyti, kad jis kreipėsi dėl paskolos šiam konkrečiam namui įsigyti dar 2020 m. gegužės 24 d.;

7.2. 2020 m. rugsėjo 17 d. ieškovai pirkimo–pardavimo sutartimi už 183 000 Eur įsigijo iš pardavėjo R. R. šį turtą; sutarties 6.2.1 punkte nurodyta, kad pirkėjas turėjo galimybę ir apžiūrėjo daiktus prieš pasirašant sutartį, jokių pretenzijų pardavėjui dėl jų neturi, daiktai visiškai atitinka pirkėjo keliamus reikalavimus ir mokamą kainą; 6.1.6 punkte įrašyta pardavėjo garantija, kad nėra jokių paslėptų daiktų trūkumų, dėl kurių negalima būtų jų naudoti pagal tikslinę paskirtį arba dėl kurių daiktų vertė sumažėtų taip, kad pirkėjas, apie tuos trūkumus žinodamas, arba apskritai nebūtų jų pirkęs, arba nebūtų už juos tiek mokėjęs; 6.1.9 punktu pardavėjas įsipareigojo paaiškėjus tokiai aplinkybei savo sąskaita ir rizika atlikti visus reikiamus veiksmus trūkumams pašalinti ir atlyginti pirkėjui visus su tuo susijusius nuostolius ir išlaidas;

7.3. atsakovas R. R. ieškovams parduotą žemės sklypą ir gyvenamąjį namą įsigijo iš atsakovų A. ir I. L. 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutartimi už 70 000 Eur, kuriuos atsakovas R. R. pasiskolino iš A. L. vadovaujamos UAB „(*duomenys neskelbtini*)“. Remiantis sutarties 3.3.1–3.3.4 punktais, ši suma nebuvo sumokėta pardavėjams, tačiau buvo faktiškai padalyta kitiems asmenims – 50 000 Eur pardavėjų kreditoriams, 20 000 Eur pervesti į Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros sąskaitą. Pasirašydamas sutartį A. L. pagal įgaliojimą veikė ir už sutuoktinę;

7.4. atsakovas R. R. ginčui aktualiu laikotarpiu dirbo A. L. vadovaujamoje UAB „(*duomenys neskelbtini*)“ ir jo mėnesio pajamos buvo apie 800 Eur;

7.5. beveik visi iš ieškovų gauti pinigai (179 000 Eur iš 183 000 Eur) atsakovo R. R. buvo pervesti arba atsakovui A. L., arba su juo susijusiems asmenims;

7.6. į bylą pateikta UAB „Centro kubas“ atlikta ginčo turto rinkos vertės nustatymo ataskaita, kurioje nurodyta, kad žemės sklypo vertė 2020 m. liepos 22 d. yra 38 000 Eur, namo – 145 000 Eur, iš viso turtas įvertinas 183 000 Eur suma;

7.7. ieškovas dėl namo įvertinimo buvo kreipęsis į Ž. D., šis, apžiūrėjęs nekilnojamąjį turtą, 2020 m. gegužės 31 d. nurodė ieškovams perkamo nekilnojamojo turto trūkumus; į bylą pateiktas 2020 m. rugpjūčio 19–25 d. elektroninis susirašinėjimas tarp ieškovo V. K. ir atsakovo A. L. dėl to, kas įeina į turto kainą, kokie darbai bus padaryti, ir pan.;

7.8. 2021 m. rugpjūčio 24 d. ieškovas elektroniniu laišku kreipėsi į atsakovą R. R., nurodydamas, kad, nesprendžiant klausimų „nei dėl virtuvės baldų klausimo, nei dėl darbų, kurie turėjo būti padaryti perkant namą“, jam lieka ginti savo teises teisme;

7.9. atsakovas R. R. 2021 m. rugpjūčio 25 d. ieškovui atsakė, kad pardavimo metu visi klausimai, susiję su jo įsipareigojimais, buvo išspręsti, kitų įsipareigojimų jis neturįs;

7.10. ieškovas užsakė Gyvenamojo namo ir priklausinių defektų, pažeidimų ir

neužbaigtų darbų nustatymo, jų ištaisymo kaštų skaičiavimo ataskaitą, šią 2022 m. vasario 6 d. parengė VšĮ Nepriklausomų draudimo ekspertų grupės ekspertas Tauras Mičiuda; išvadoje nurodyta, kad namo pamatai neatitinka projekto sprendinio, turi esminių įrengimo trūkumų, pastato išorinės sienos turi esminių defektų, neteisingai įrengtas laikantysis namo konstruktyvas, namo perdangos ir grindys / pagrindai, stogas turi defektų, betoninės atraminės sienutės įrengimas nėra konstrukciškai patikimas.

8. Įvertinęs su ginčo sutarčių sudarymu susijusias faktines aplinkybes, pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad atsakovas A. L. nenorėjo pats parduoti ginčo turto už didesnę sumą, nes, dar nesibaigus jo atžvilgiu pradėtam ikiteisminiam tyrimui dėl galimų finansinių nusikaltimų padarymo, nežinodamas šio ikiteisminio tyrimo baigties, vengė tiesiogiai gauti didesnę nei 70 000 Eur sumą, bijodamas jos faktiškai netekti; be to, pats buvęs statytoju namo rekonstrukcijos metu, žinodamas, kad statyba faktiškai atlikta ne tik nekokybiškai, bet ir ne pagal projektą, siekdamas išvengti asmeninės atsakomybės, statytiniu turto pardavimo sandoriui sudaryti pasirinko jauną, turto neturintį, gaunantį minimalias pajamas, neišsilavinusį, elementarios gyvenimiškos patirties stokojantį, nuo jo priklausomą atsakovą R. R. Dėl to teismas tenkino ieškovų reikalavimus dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais. Tiek tariamąjį, tiek apsimestinį sandorius teismas vertino kaip vientisą pirkimo–pardavimo sandorį, kuriuo faktiškai atsakovai A. ir I. L. pardavė ginčo turtą ieškovams, o pastarieji atsiskaitė už įgytą turtą, sumokėdami jo kainą į statytinio sąskaitą.
9. Teismas pažymėjo, kad iš ieškovų pareikštų reikalavimų ir nurodytų faktinių aplinkybių matyti, jog jie prašo atlyginti jiems išlaidas, kurias turėjo įsigydami virtuvės baldus bei techniką, įteisindami neteisėtai pastatytą atraminę sieną bei tvorą, be to, jie prašo kompensuoti būsimas išlaidas kitiems įsigyto turto trūkumams pašalinti. Teismas nusprendė, kad ieškovai šioje byloje reiškiamais turtiniais reikalavimais siekia savo teises apginti pasinaudodami Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.334 straipsnio 1 dalies 3 punkte įtvirtintu pirkėjų teisės gynimo būdu. Reikalavimai teismui dėl parduotų daiktų trūkumų turi būti pareikšti per CK 1.125 straipsnio 5 dalies 2 punkte nustatytą sutrumpintą šešių mėnesių ieškinio senaties terminą.
10. Teismas pripažino, kad ieškovai yra praleidę ieškinio senaties terminą reikalavimams dėl išlaidų, kurias turėjo įsigydami virtuvės baldus bei techniką, įteisindami neteisėtai pastatytą atraminę sieną bei tvorą, taip pat dėl Ž. D. nustatytų defektų, nes apie juos ieškovams buvo žinoma dar prieš pasirašant pirkimo–pardavimo sutartį, todėl šiuos ieškinio reikalavimus atmetė pritaikęs ieškinio senatį.
11. Spręsdamas dėl ieškovų pateiktoje eksperto T. Mičiudos išvadoje nurodytų defektų, teismas pažymėjo, kad atsakovai neginčijo nei šių defektų, nei jiems ištaisyti reikalingų piniginių sumų. Šiuo atveju pardavėjai pirkėjams pardavė specifinį daiktą, kurio kokybei teisės aktai nustato specialius reikalavimus. Tam, kad statinys, šiuo atveju – gyvenamasis namas, būtų laikomas tinkamu naudoti, jis turi atitikti teisės aktuose nustatytus imperatyvus, o jei taip nėra, pirkėjams

šios aplinkybės privalo būti atskleistos. Teismas nusprendė, kad ieškovai įrodė, jog jiems buvo parduotas nekokybiškas daiktas, dėl to yra pagrindas jiems iš pardavėjų A. ir I. L. priteisti atlyginti ginčo turto defektų šalinimo išlaidas – 86 212,50 Eur.

12. Spręsdamas dėl ieškinio senaties termino šiam ieškinio reikalavimui, teismas 2021 m. rugpjūčio 24 d. ieškovo elektroninio laiško atsakovui R. R. nevertino kaip ieškovų pareiškimo apie trūkumus CK 6.667 straipsnio 3 dalies prasme, atsižvelgdamas į tai, kad tuo metu ieškovai dar nebuvo išsiaiškinę namo defektų ir jiems ištaisyti reikiamos sumos ir tam padaryti patys neturėjo specialių žinių. Pretenzijos pardavėjams dėl po eksperto T. Mičiudos pateiktos išvados paaiškėjusių defektų iki kreipdamiesi į teismą ieškovai nepareiškė. Pretenzijas pardavėjams išsakydami teismui pateiktu ieškiniu, pirkėjai (ieškovai) tai padarė per mažiau nei pusmetį nuo šių defektų jiems paaiškėjimo (eksperto T. Mičiudos išvados gavimo) ir nepraleisdami statinio garantijos termino. Atsižvelgdamas į tai teismas nusprendė, kad ieškovai nepraleido ieškinio senaties termino aptariamam reikalavimui pareikšti.
13. Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs bylą pagal ieškovų bei atsakovų A. L. ir I. L. apeliacinius skundus, 2023 m. spalio 19 d. nutartimi pirmosios instancijos teismo sprendimą pakeitė – atmetė ieškovų reikalavimą dėl 86 212,50 Eur ir 5 proc. procesinių palūkanų priteisimo.
14. Apeliacinės instancijos teismas pritarė pirmosios instancijos teismo išvadoms dėl turto pirkimo–pardavimo sandorių vertinimo kaip simuliacinių ir to, kad faktiniu ginčo turto pardavėju buvo ne atsakovas R. R., o atsakovai A. L. ir I. L., kurie faktiškai gavo atsiskaitymą už turtą per savo statytinį R. R.
15. Spręsdamas dėl ieškinio senaties termino turtiniams ieškinio reikalavimams, apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad ieškinio senaties terminas ieškiniui dėl parduoto daikto trūkumų pareikšti prasideda nuo to momento, kai pirkėjas gauna atsakymą, kuriuo pardavėjas atsisako tenkinti pirkėjo reikalavimą, arba kai per pirkėjo nustatytą, o jeigu toks nenustatytas, – per protingą terminą pardavėjas nepateikia jokio atsakymo. Byloje nustatyta, kad 2021 m. rugpjūčio 24 d. ieškovas elektroniniu laišku kreipėsi į atsakovą R. R., nurodydamas, kad, nesprendžiant klausimų nei dėl virtuvės baldų, nei dėl darbų, kurie turėjo būti padaryti perkant namą, jam lieka ginti savo teises teisme tiek dėl virtuvės baldų ir aplinkos darbų, tiek ir dėl paties namo pastatymo bei atraminės sienos; prašė pateikti atsakovo R. R. poziciją šiuo klausimu. Į šį laišką atsakovas R. R. 2021 m. rugpjūčio 25 d. atsakė, kad pardavimo metu visi klausimai, susiję su jo įsipareigojimais, buvo išspręsti, kitų įsipareigojimų jis neturi. Atsižvelgdamas į tai apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad nuo 2021 m. rugpjūčio 25 d., kai atsakovas R. R. atsakė ieškovams neketinantis tenkinti jų reikalavimų, įskaitant reikalavimus dėl darbų, kurie, kaip nurodė ieškovai, turėjo būti padaryti perkant namą, ieškovai sužinojo apie savo teisių pažeidimą, taigi nuo šios dienos ir prasidėjo ieškinio senaties termino šiems reikalavimams pareikšti teisme eiga.
16. Dėl ieškinio senaties termino reikalavimams dėl namo trūkumų, kurie paaiškėjo po namo įsigijimo, eigos pradžios apeliacinės instancijos teismas nurodė,

kad ieškovas užsakė Gyvenamojo namo ir priklausinių defektų, pažeidimų ir neužbaigtų darbų nustatymo, jų ištaisymo kaštų skaičiavimo ataskaitą, šią 2022 m. vasario 7 d. parengė VšĮ Nepriklausomų draudimo ekspertų grupės ekspertas T. Mičiuda ir tą pačią dieną pateikė ieškovams. Iki ataskaitos gavimo ieškovai be specialaus tyrimo (ekspertizės) galėjo nežinoti apie namo defektus, kuriuos nustatė ekspertas, taigi, negalėjo pareikšti atsakovams konkrečiai apibrėžto reikalavimo dėl tokio pobūdžio trūkumų pašalinimo. Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad šiam reikalavimui teisme pareikšti ieškinio senaties eiga prasidėjo nuo to momento, kai ieškovai gavo aptartą ataskaitą, t. y. nuo 2022 m. vasario 7 d.

17. Apeliacinės instacijos teismas pažymėjo, kad ieškinys dėl pirkimo kainos sumažinimo 102 501,32 Eur ieškovų visų pirma (2022 m. rugpjūčio 1 d.) buvo pareikštas atsakovui R. R., o 2023 m. sausio 10 d. patikslintu ieškiniu – atsakovams A. L. ir I. L., kartu prašant pripažinti negaliojančiais dėl turto pardavimo sudarytus sandorius. Pakitusią ieškovų poziciją dėl turto pardavėjo lėmė aiškiai jų įvardytas ieškinio patikslinimo tikslas – abejotinas atsakovo R. R. mokumas. Remdamasis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 20 d. Teismų praktikos, taikant ieškinio senatį reglamentuojančias įstatymų normas, apibendrinimo apžvalga Nr. A2-39, apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad, ieškovams 2022 m. rugpjūčio 1 d. pareiškus ieškinį atsakovui R. R., ieškinio senaties eiga reikalavimams atsakovams A. L. ir I. L. pareikšti nenutrūko. Atsižvelgdamas į tai, kad ieškinio senaties eiga nebuvo sustojusi ar nutrūkusi, ir į tai, kad tokio pobūdžio reikalavimus pareikšti teisme ieškovai turėjo per CK 1.125 straipsnio 5 dalies 2 punkte įtvirtintą 6 mėnesių ieškinio senaties terminą, apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad ieškovai yra praleidę ieškinio senaties terminą.
18. Spręsdamas, ar nėra svarbių priežasčių atnaujinti ieškinio senaties terminą, apeliacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį į tai, kad ieškovai dar kartu su pradiniu ieškiniu pateikė išrašą su istorija iš Nekilnojamojo turto registro, kuriame nurodyta, kad R. R. ginčo turtą 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutartimi buvo įsigijęs iš atsakovų A. L. ir I. L. Vadinasi, apie abu turto perleidimo sandorius ieškovai žinojo jau pareikšdami pradinį ieškinį. Atsižvelgdamas į tai apeliacinės instancijos teismas aplinkybės, jog ieškovai su 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutarties ir 2020 m. birželio 19 d. priėmimo–perdavimo akto turiniu susipažino tik 2022 m. gruodžio 27 d., nepripažino svarbia priežastimi, pateisinančia ieškinio senaties termino praleidimą. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, ieškovai gerai suprato susiklosčiusią situaciją ir žinojo, kokių teisinių priemonių jie gali imtis, siekdami savo teisių ir interesų gynimo, jų aktyviai ėmėsi, savo nuožiūra spręsdami, kokiems asmenims, kokiame procese ir kokius konkrečiai reikalavimus pareikšti. Derėdamiesi dėl turto pardavimo su atsakovu A. L., o preliminariąją ir vėliau pagrindinę pirkimo–pardavimo sutartis sudarę su atsakovu R. R. ieškovai negalėjo nesuprasti, kad per derybų ir pasirengimo įsigyti namą laikotarpį pasikeitė turto savininkas.
19. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad kitokio ieškinio senaties praleidimo

priežasčių vertinimo nagrinėjamu atveju nesuponuoja ir teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principai. Ieškovai, įgiję ūkio būdu rekonstruotą namą (šią aplinkybę jie žinojo) ir žemės sklypą Vilniaus m. esančioje sodų bendrijos teritorijoje už bendrą 183 000 Eur kainą ir, kaip patys pripažįsta, sumokėję tikrąją jo rinkos kainą, apsigyvenę name ir juo naudodamiesi pagal paskirtį, neprašydami grąžinti namo jo pardavėjams dėl esminių jo trūkumų, ieškiniu siekia namo kainą sumažinti dviem trečdaliais – net 102 501,32 Eur suma, o tokiu atveju namo vertė faktiškai taptų vos didesnė nei 42 000 Eur. Todėl apeliacinės instancijos teismas pritarė atsakovų argumentams, kad ieškinio pareiškimo tikslas yra ne namo defektų, kliudančių juo naudotis pagal paskirtį, pašalinimas, bet namo, įsigyto už jo būklę atitinkančią rinkos kainą, pagerinimas, juolab patiems ieškovams ieškinyje nurodžius, kad tik papildomai investavę tokią sumą jie galės nevaržomai, patogiai ir saugiai name gyventi.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimų į jį teisiniai argumentai

20. Ieškovai kasaciniu skundu prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 19 d. nutarties dalį, kuria atmestas ieškovų reikalavimas dėl 86 212,50 Eur ir 5 proc. procesinių palūkanų priteisimo, ir dėl šios dalies palikti nepakeistą Vilniaus apygardos teismo 2023 m. gegužės 2 d. sprendimą; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas yra grindžiamas šiais argumentais:
    20.1. Ieškovai pradiniu ieškiniu pareiškė reikalavimą R. R., kaip namo pirkimo–pardavimo sutarties šaliai, o vėliau patikslintu ieškiniu įtraukė į bylą atsakovus A. ir I. L., jie pakeitė pradinį atsakovą tapdami ginčo namo pardavėjais. Pasikeitus prievolės šalims neturėjo pasikeisti ieškinio senaties terminas ir jo skaičiavimo tvarka (CK 1.128 straipsnis). Apeliacinės instancijos teismas, įtraukdamas į senaties termino skaičiavimą aplinkybę dėl tinkamų atsakovų, plačiau aiškino senaties terminų skaičiavimą reglamentuojančias teisės normas (CK 1.124 ir 1.127 straipsniai).
    20.2. Pretenzija dėl daikto trūkumų atsakovams A. ir I. L. pareikšta nebuvo. Ginčo namas atiduotas naudoti 2019 m., patikslintas ieškinys atsakovams A. ir I. L. pareikštas 2023 m. sausio 9 d., per nustatytą 5 metų garantinį terminą. Todėl ieškinio senaties terminas praleistas nebuvo, o apeliacinės instancijos teismas, taikydamas ieškinio senatį, nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos.
    20.3. Apeliacinės instancijos teismas nesiaiškino aplinkybės, ar reiškiant pradinį ieškinį ieškovų turimi faktiniai duomenys sudarė pagrindą jiems sužinoti apie savo teisės pažeidimą, t. y. nustatyti, kuriam tiksliai atsakovui turi būti reiškiamas reikalavimas. Teisė į ieškinį atsakovams A. ir I. L. atsirado 2022 m. gruodžio 27 d., kai į bylą buvo pateikta 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutartis, nes tik minėtą dieną ieškovai sužinojo, kad jų teises įsigyti namą be defektų pažeidė būtent A. ir I. L., tariamuoju sandoriu perleisdami namą atsakovui R. R. (CK 1.127 straipsnio 1 dalis).
    20.4. Nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme atsakovai, prašydami taikyti ieškinio senatį, nesirėmė argumentu, kad ieškinio senatis turėtų būti

stabdoma tik nuo ieškinio pareiškimo tinkamam atsakovui. Apeliacinės instancijos teismas, taikydamas ieškinio senatį dėl 86 212,50 Eur reikalavimo, rėmėsi vieninteliu nurodytu argumentu, taip akivaizdžiai praplėsdamas apeliacinio skundo argumentų sąrašą. Teismui pagrindus išvadas dėl bylai esminę reikšmę turinčių klausimų aplinkybėmis, kurios byloje nebuvo atskleistos ir dėl kurių šalys negalėjo pateikti savo argumentų, paaiškinimų ir įrodymų, byloje buvo priimtas neteisingas sprendimas.

20.5. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2023 m. liepos 23 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-217-943/2023 pripažino, kad daikto defektams nustatyti pasitelkti specialių žinių turintys specialistai, kuriems neparengus išvados nebuvo galima per įstatymo nustatytą senaties terminą pateikti ieškinio teismui, yra pagrindas ieškinio senaties terminą atnaujinti. Apeliacinės instancijos teismas nukrypo nuo šios kasacinio teismo praktikos, nes nevertino subjektyvių galimų ieškinio senaties praleidimo aplinkybių – būtinybės byloje keisti atsakovus, aplinkybių, nuo kurio momento ieškovams paaiškėjo faktinės aplinkybės, leidžiančios pasirinkti byloje tinkamus atsakovus, ieškovo siekio surinkti visą informaciją (pasitelkė teismo ekspertą T. Mičiudą, šis parengė namo defektų vertinimo ataskaitą), reikalingą teisėms ir teisėtiems interesams apginti, aktyvaus savo pažeistų teisių gynimo, bei objektyviųjų – siekiamos apginti vertybės, t. y. namo defektai buvo esminiai, namas apskritai pastatytas ne pagal projektą, ieškovai patirs didelius turtinius nuostolius šalindami namo defektus.

21. Atsiliepimu į kasacinį skundą atsakovai A. L. ir I. L. prašo jį atmesti; Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 19 d. nutartį palikti nepakeistą; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepimas grindžiamas šiais argumentais:

21.1. Nagrinėjamoje byloje neįvyko prievolės asmenų pasikeitimas. Net teismų sprendimais pripažinus sandorį negaliojančiu, atsakovai byloje nepakeitė atsakovo R. R., todėl CK 1.128 straipsnio nuostatos ginčo situacijoje netaikytinos.

21.2. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nusprendė, kad ieškinio pareiškimas atsakovui R. R. nenutraukė ieškinio senaties termino kitų galimų atsakovų atžvilgiu. Jei ieškovas galėtų pareikšti reikalavimą netinkamam atsakovui, o vėliau, suėjus ieškinio senaties terminui, atsakovu į ginčą įtraukti kitą atsakovą, ieškinio senaties terminai netektų prasmės.

21.3. Ieškovai nuo 2021 m. rugpjūčio 25 d. žinojo, kad atsakovas R. R. netenkins jokių ieškovų pretenzijų, į atsakovus L. nesikreipė ir nuo to momento negalėjo nesuvokti, kad vienintelis kelias siekti galimo teisių pažeidimo yra kreipimasis į teismą. Tačiau net gavę eksperto ataskaitą ieškovai nesikreipė į atsakovus A. ir I. L.

21.4. Kasaciniame skunde nepagrįstai teigiama, kad ieškinio senatis neriboja ieškovų teisės pareikšti reikalavimus dėl daikto trūkumų. Sutiktina su ieškovais, kad pirkėjai pretenzijas dėl daikto (namo) galėjo pareikšti per šio daikto kokybės garantinį terminą, tačiau nesutiktina, kad ieškovų reikalavimams dėl to galėtų būti netaikomas ieškinio senaties terminas.

Ieškovų ir atsakovų A. ir I. L. nesiejo pirkimo–pardavimo teisiniai santykiai, todėl ieškinio senaties termino pradžios nustatymui negalėjo būti keliamas reikalavimas ieškovams pareikšti pretenziją atsakovams, kaip pardavėjams. Šiems atsakovams ieškovai reikalavimus pareiškė ne dėl to, kad laikė juos tikraisiais turto pardavėjais, atsakingais už parduoto daikto trūkumus, o dėl to, kad turėjo abejonių dėl pardavėjo R. R. mokumo ir galimybių įvykdyti galimai ieškovams palankų teismo sprendimą.

21.5. 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutarties turinys galėjo turėti įtakos nebent reikalavimo dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu pareiškimui. Reikalavimams dėl kainos mažinimo ar defektų šalinimo kainos priteisimo jis negalėjo turėti jokios įtakos, todėl ieškinio senaties terminas reikalavimams, priskirtiniems specialiesiems pirkėjo teisių gynimo būdams (CK 6.334 straipsnis), prasidėjo nuo sužinojimo apie teisių pažeidimą momento, t. y. 2021 m. rugpjūčio 25 d. gavus el. laišką su informacija, kad jokios pretenzijos nebus tenkinamos. Ieškovai nepagrįstai reikalavimui dėl pirkėjo teisių gynimo pareikšti taikomo ieškinio senaties termino pradžią sieja su 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutarties gavimu, kurią išreikalauti ieškovai paprašė tik 2022 m. gruodžio 12 d., t. y. praėjus daugiau nei 4 mėnesiams nuo civilinės bylos inicijavimo. Toks ieškovų procesinis elgesys, jei ieškinio senaties termino pradžia būtų siejama su sutarties turinio sužinojimu, laikytinas nepakankamai atidžiu ir rūpestingu. Ieškovams dėl turto įsigijimo derybas vedus su atsakovu A. L., o vėliau pirkimo–pardavimo sutartį sudarius su R. R., dar turto įsigijimo metu buvo žinoma, kad pasikeitė turto savininkas.

21.6. Ieškovai ne tik turėjo pakankamai laiko reikalavimams dėl įsigyto daikto trūkumų pareikšti, bet ir pasitelkė atstovą savo pažeistoms teisėms ginti. Taigi, jie buvo atidūs ir profesionalūs, todėl nėra pagrindo kelti klausimo dėl ieškinio senaties termino atnaujinimo. Nei pradiniame, nei patikslintame ieškiniuose ieškovai nereiškė reikalavimo atnaujinti ieškinio senaties terminą, neįvardijo priežasčių, kodėl jis buvo praleistas, o iš esmės viso proceso metu argumentavo, kad šio termino nebuvo praleidę. Ieškinio senaties termino praleidimo priežasčių svarbos vertinimas, kaip ir ieškinio senaties termino pradžios momento nustatymas, yra fakto klausimas.

21.7. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, neperžengė šalių pateiktų apeliacinių skundų ribų, ieškinio senatį taikė vadovaudamasis atsakovų apeliaciniame skunde išdėstytais argumentais.

21.8. Ieškovai pareiškė ieškinį dėl pirkimo kainos sumažinimo, tačiau ieškinio reikalavimais jie prašo atlyginti jiems išlaidas, kurias turėjo įsigydami virtuvės baldus bei techniką, taip pat įteisindami neteisėtai pastatytą atraminę sieną bei tvorą, be to, jie prašo kompensuoti būsimas išlaidas kitiems įsigyto turto trūkumams pašalinti, taigi ieškinys pareikštas CK 6.334 straipsnio 1 dalies 3 punkte (pareikalauti, kad pardavėjas atlygintų pirkėjo išlaidas jiems ištaisyti, jei trūkumus įmanoma pašalinti) įtvirtintu pirkėjų teisės gynimo būdu. Bylos nagrinėjimo metu nebuvo pateiktas ar vertintas nė vienas

įrodymas, kuris pagrįstų, kad namas ir (ar) žemės sklypas yra netinkami naudoti ar kad ieškovai negalėtų daiktu naudotis nepašalinus jo trūkumų. Atvirkščiai, ieškovai name gyvena jau daugiau nei trejus metus, ir per visą tą laikotarpį nesiėmė jokių priemonių tariamiems trūkumams šalinti. Ieškovai prašo priteisti atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, kurios nėra patirtos. Be to, nebuvo nustatytas nė vienas trūkumas, dėl kurio ieškovai negalėtų naudotis ar nesinaudotų įsigytu turtu.

22. Atsiliepimu į kasacinį skundą atsakovas R. R. prašo jį atmesti; Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 19 d. nutartį palikti nepakeistą; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepimas grindžiamas šiais argumentais:
    22.1. Atsakovas R. R. nuosekliai laikėsi pozicijos, kad ieškovai yra praleidę ieškinio senaties terminą. Nuo 2021 m. rugpjūčio 25 d., kai atsakovas atsisakė tenkinti bet kokias ieškovų pretenzijas, prasidėjo 6 mėnesių terminas ieškiniui dėl visų parduotų daiktų trūkumų pareikšti. Net laikant, kad ieškinio senaties terminas dėl trūkumų, kurie detalizuoti eksperto T. Mičiudos ataskaitoje, prasidėjo nuo šios ataskaitos pateikimo, t. y. 2022 m. vasario 7 d., ieškovai praleido ieškinio senaties terminą reikalavimams dėl šių trūkumų pareikšti atsakovams A. L. ir I. L.
    22.2. Kasacinio skundo argumentai dėl neva egzistavusių priežasčių atnaujinti ieškinio senaties terminą yra deklaratyvaus pobūdžio, nepagrįsti byloje nustatytomis aplinkybėmis. Priešingai nei teigia ieškovai, apeliacinės instancijos teismas tinkamai įvertino aplinkybes, susijusias su senaties termino praleidimo priežastimis.
    22.3. Atsakovai A. L. ir I. L. savo apeliaciniame skunde rėmėsi aplinkybe, kad jiems reikalavimai buvo pareikšti tik 2023 m. sausio 9 d. patikslintu ieškiniu, argumentuodami savo poziciją dėl ieškinio senaties taikymo ieškovų pareikštiems reikalavimams. Todėl apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, neperžengė šalių pateiktų apeliacinių skundų ribų.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribų

23. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio pirmąją dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu.
24. Ieškovai nagrinėjamoje byloje kreipėsi į teismą, prašydami taikyti CK 6.334 straipsnio 1 dalies 3 punkte įtvirtintą specialųjį pirkėjo, nusipirkusio netinkamos kokybės daiktą, teisių gynimo būdą. Bylos nagrinėjimo metu patikslinę ieškinio reikalavimus, ieškovai prašė pripažinti atsakovų sudarytą ginčo

nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartį tariamuoju sandoriu, o jų pačių su atsakovu R. R. sudarytą to paties turto pirkimo–pardavimo sutartį – apsimestine dėl subjekto; ieškinio reikalavimus dėl parduotų daiktų trūkumų nukreipė į tikruosius turto pardavėjus atsakovus A. L. ir I. L. Bylą nagrinėję teismai patenkino patikslinto ieškinio reikalavimus dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais, tačiau padarė skirtingas išvadas dėl kitų ieškovų reikalavimų: pirmosios instancijos teismas tenkino ieškinio reikalavimą dėl 86 212,50 Eur priteisimo iš atsakovų A. L. ir I. L., o apeliacinės instancijos teismas – atmetė, pritaikęs ieškinio senatį.

25. Ieškovų kasacinis skundas paduotas tik dėl apeliacinės instancijos teismo nutarties dalies, kuria atmestas ieškinio reikalavimas dėl 86 212,50 Eur sumos, reikalingos po turto įsigijimo paaiškėjusiems (eksperto T. Mičiudos 2022 m. vasario 7 d. ataskaitoje detalizuotiems) turto trūkumams pašalinti, ir procesinių palūkanų nuo šios sumos priteisimo. Teismų procesinių sprendimų dalys, kuriomis patenkinti ieškinio reikalavimai dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ir atmesti ieškinio reikalavimai dėl kitų, eksperto T. Mičiudos 2022 m. vasario 7 d. neįvardytų, ginčo turto trūkumų, kasacine tvarka neskundžiamos.
26. Atmesdamas ieškinio reikalavimą dėl 86 212,50 Eur priteisimo dėl praleisto ieškinio senaties termino, apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad ieškinio senaties eiga šiam reikalavimui pareikšti prasidėjo nuo to momento, kai ieškovai gavo eksperto T. Mičiudos ataskaitą, t. y. 2022 m. vasario 7 d. Nors ieškovai su ieškiniu į teismą kreipėsi 2022 m. rugpjūčio 1 d., t. y. nepraėjus 6 mėnesiams nuo eksperto T. Mičiudos ataskaitos gavimo, tačiau pradiniame ieškinyje jokie reikalavimai tikriesiems turto pardavėjams A. L. ir I. L. nebuvo pareikšti (jie pareikšti tik 2023 m. sausio 10 d. patikslintu ieškiniu, kartu su reikalavimu pirkimo–pardavimo sandorį pripažinti apsimestiniu). Apeliacinės instancijos teismas vertino, kad ieškinio pareiškimas atsakovui R. R. (šioje byloje teismų pripažintam pardavėjų statytiniu) ieškinio senaties termino nenutraukė, todėl sutrumpintas 6 mėnesių ieškinio senaties terminas buvo praleistas, o jį atnaujinti pagrindo nėra.
27. Ieškovai, nesutikdami su šia apeliacinės instancijos teismo išvada, kasaciniame skunde kelia klausimą, kaip turėtų būti skaičiuojamas ieškinio senaties terminas tuo atveju, kai paaiškėja, kad pirkimo–pardavimo sandoris yra apsimestinis dėl subjekto, ir ar ieškinio pareiškimas statytiniui nutraukia ieškinio senaties terminą ir tikrosios sandorio šalies atžvilgiu. Teisėjų kolegija, laikydamasi bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų, toliau pasisakys šiuo teisės aiškinimo ir taikymo klausimu.

Dėl ieškinio senaties taikymo, kai pirkėjo reikalavimas dėl parduoto daikto trūkumų pareiškiamas tikrosios sandorio šalies (pardavėjo) statytiniui

28. Ieškinio senatis – tai įstatymo nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises, pareikšdamas ieškinį (CK 1.124 straipsnis). Nors ieškinio senaties termino pasibaigimas nepanaikina asmens teisės kreiptis į teismą, prašant apginti pažeistą teisę, tačiau, ginčo šaliai pareikalavus taikyti

ieškinio senatį, yra pagrindas atmesti ieškinį, jeigu teismas nepripažįsta, kad šis terminas praleistas dėl svarbios priežasties (CK 1.126 straipsnio 2 dalis, 1.131 straipsnio 1, 2 dalys).

29. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad ieškinio senaties instituto paskirtis – užtikrinti civilinių teisinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą. Ieškinio senatis ne tik skatina nukentėjusiąją šalį operatyviai reaguoti į savo teisės pažeidimą, bet ir suteikia garantiją kitai civilinio teisinio santykio šaliai, kad po tam tikro įstatyme nustatyto laikotarpio jos įgytos teisės negalės būti ginčijamos. Jeigu asmuo, žinodamas arba turėdamas žinoti apie savo teisės pažeidimą (CK 1.127 straipsnio 1 dalis), į šį pažeidimą per visą ieškinio senaties termino eigą nereaguoja ir nereiškia ieškinio, tai kita civilinio teisinio santykio šalis turi teisę pagrįstai tikėtis, kad toks asmuo arba apskritai atsisako savo teisės, arba nemano, jog jo teisė yra pažeista. Taigi, taikant normas, reguliuojančias ieškinio senatį, būtina atsižvelgti tiek į abiejų civilinio teisinio santykio šalių interesus, tiek ir į ieškinio senaties instituto normų tikslus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-212-403/2022, 33 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).
30. Esant pareikštam šalies prašymui taikyti ieškinio senatį, teismas, be kita ko, turi patikrinti, ar reiškiamiems reikalavimams taikoma ieškinio senatis (CK 1.134 straipsnis), o jeigu ji taikoma, nustatyti, kokios trukmės ieškinio senaties terminas taikytinas kiekvienam iš reiškiamų reikalavimų, kada prasidėjo jo eiga, ar ši nebuvo sustabdyta, pratęsta arba nutraukta, ar ieškinio senaties terminas yra praleistas, ar nėra pagrindo jį atnaujinti. Spręsti klausimus dėl ieškinio senaties termino trukmės ir eigos pradžios nustatymo, sustabdymo, pratęsimo, nutraukimo teisės normų taikymo teismas privalo *ex officio* (pagal pareigas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-58-701/2021, 69 punktas).
31. Ieškiniui dėl parduotų daiktų trūkumų pareikšti taikytinas 6 mėnesių ieškinio senaties terminas (CK 1.125 straipsnio 5 dalies 2 punktas (straipsnio redakcija, galiojusi iki 2022 m. sausio 1 d.). Kai ieškinys pareiškiamas dėl parduoto daikto trūkumų, ieškinio senaties termino pradžia nustatytina atsižvelgiant į tai, ar pirkėjas per įstatymo ar šalių nustatytą garantinį terminą pareiškė pretenziją pardavėjui ir kokie buvo tolesni pardavėjo veiksmai. Pagal CK 6.338 straipsnio 3 dalį, kai yra nustatytas daikto kokybės garantijos terminas, reikalavimai dėl daikto trūkumų gali būti reiškiami, jeigu trūkumai nustatyti per garantijos terminą. Parduoto daikto garantijos laikotarpiu nustačius šio daikto trūkumus, pirkėjų teisė pareikšti reikalavimą pardavėjui pašalinti daikto trūkumus nesaistoma CK 1.125 straipsnio atitinkamose dalyse nurodytų terminų, nes pareikšti pardavėjui reikalavimą (pretenziją) dėl parduoto daikto, kuriam nustatytas kokybės garantijos terminas, trūkumų pirkėjas turi teisę per visą garantijos galiojimo laikotarpį, nepriklausomai nuo to, kuriuo daikto kokybės garantijos galiojimo metu buvo nustatyti konkretūs daikto trūkumai. Pardavėjui atsisakius tenkinti pirkėjo reikalavimą arba per pirkėjo nustatytą terminą (o jeigu toks nebuvo nustatytas, – per protingą terminą) neatsakius į pirkėjo pretenziją dėl konkrečių garantinio daikto defektų pašalinimo,

laikytina, kad pirkėjas sužinojo apie savo teisės pažeidimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-54/2012; 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-638/2013; 2015 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-137-706/2015).

32. Ieškinio senaties termino pradžios momento konkrečiu atveju nustatymas yra fakto klausimas, kurio kasacinis teismas nenagrinėja (CPK 353 straipsnio 1 dalis), tačiau, remdamasis teismų nustatytomis aplinkybėmis, turinčiomis reikšmės ieškinio senaties termino pradžios nustatymui, teisės taikymo aspektu patikrina, ar bylą nagrinėję teismai teisingai taikė ir aiškino ieškinio senatį reglamentuojančias teisės normas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016, 35 punktas; 2022 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-207-701/2022, 33 punktas; kt.).
33. CK 1.130 straipsnyje reglamentuojami pagrindai, kuriems esant ieškinio senaties terminas nutraukiamas. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad ieškinio senaties terminą nutraukia ieškinio pareiškimas įstatymų nustatyta tvarka. Aiškindamas šią teisės normą kasacinis teismas yra nurodęs, kad ieškinio įstatymų nustatyta tvarka pareiškimas nutraukia ieškinio senaties terminą tik tam asmeniui, kuris byloje patrauktas atsakovu, jeigu jį ir ieškovą sieja ginčo materialusis teisinis santykis. Ieškinio pareiškimas netinkamam atsakovui ieškinio senaties termino nenutraukia (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-137/2009).
34. Minėta, kad nagrinėjamoje byloje ieškovai, kaip nekilnojamojo turto pirkėjai, iš 2020 m. rugsėjo 17 d. pirkimo–pardavimo sutarties kylantį reikalavimą dėl parduotų daiktų trūkumų, detalizuotų eksperto T. Mičiudos 2022 m. vasario 7 d. ataskaitoje ir jiems neatskleistų pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo metu, 2022 m. rugpjūčio 1 d. pareiškė atsakovui R. R., kuris pirkimo–pardavimo sutartyje buvo nurodytas kaip pardavėjas. Byloje nustatyta, kad būtent į šį atsakovą ieškovas V. K. kreipėsi ir su 2021 m. rugpjūčio 24 d. pretenzija dėl parduotų daiktų trūkumų. Į atsakovus A. L. ir I. L. su pretenzijomis dėl parduotų daiktų trūkumų ieškovai nesikreipė. Reikalavimai šiems atsakovams buvo pareikšti tik 2023 m. sausio 10 d. patikslintu ieškiniu, ieškovų teigimu, bylos nagrinėjimo metu paaiškėjus aplinkybėms (be kita ko, neadekvačiai mažai sutarties kainai), keliančioms abejonių dėl sandorio, kurio pagrindu atsakovas R. R. įgijo ginčo turtą iš atsakovų A. L. ir I. L., tariamumo ir atitinkamai sutarties su ieškovais apsimestinumo. Ginčo dėl to, kad ieškovų reikalavimai atsakovams A. L. ir I. L. buvo pareikšti per garantinį laikotarpį, byloje nėra.
35. Apeliacinės instancijos teismas ieškinio pareiškimą atsakovui R. R. įvertino kaip ieškinio pareiškimą netinkamam atsakovui, kuris ieškinio senaties pareikšti reikalavimą atsakovams A. L. ir I. L. nenutraukė (skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties 82 punktas). Ieškovai kasaciniame skunde teigia, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ieškinio senatį reglamentuojančias teisės normas, nes neatsižvelgė į tai, kad pirkimo–pardavimo sutartis, iš kurios kildinami ieškovų reikalavimai, teismo buvo pripažinta apsimestine, ir nesiaiškino aplinkybės, ar reiškiant pradinį ieškinį ieškovų

turimi faktiniai duomenys sudarė pagrindą jiems nustatyti, kuriam (kuriems) iš atsakovų reikalavimas turėjo būti reiškiamas. Teisėjų kolegija šiuos kasacinio skundo argumentus pripažįsta iš esmės teisiškai pagrįstais.

36. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad, teismui sprendžiant klausimą dėl konkretaus asmens procesinės padėties – ieškovo ar atsakovo – tinkamumo, būtina nustatyti ir įvertinti, iš kokio materialiojo teisinio santykio yra kilęs ginčas, kas yra to materialiojo teisinio santykio tiesioginiai subjektai, kuris subjektas turi reikalavimo teisę ir kuris – pareigą pagal ją atsakyti. Nustačius, kad konkretus asmuo nėra materialiojo teisinio santykio, iš kurio kilęs ginčas, tiesioginis subjektas ir neturi pareigos pagal jį atsakyti, nėra teisinio pagrindo tokį asmenį vertinti kaip tinkamą atsakovą byloje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-20-381/2024, 66 punktas).
37. Nagrinėjamu atveju vertinant, ar pirminio ieškinio reikalavimai buvo nukreipti tinkamam subjektui, teisiškai reikšminga aplinkybė yra ta, kad sandoris, kurio pagrindu šie reikalavimai pareikšti, teismų vėliau šioje byloje buvo pripažintas apsimestiniu (simuliaciniu). Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad simuliacija, t. y. apsimestiniais ar tariamaisiais sandoriais, dažniausiai siekiama apeiti įstatymą arba trečiųjų asmenų, konkrečiai kreditorių, teises. Pagrindinis simuliacijos skirtumas nuo apgaulės yra tas, kad simuliacija yra sutarties šalių bendras melas trečiųjų asmenų atžvilgiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-15-701/2015). Melas simuliacijos atveju gali būti skirtingo intensyvumo, nuo kurio priklauso simuliacinių sandorių teisinės pasekmės.
38. Apsimestiniu laikomas sandoris, sudarytas kitam sandoriui pridengti. Tokiu atveju dėl to paties dalyko sudaromi du susitarimai: išorinis, neatspindintis tikrųjų šalių ketinimų, ir kitas – atspindintis tikrąją šalių valią, tačiau neviešinamas. Apsimestinio sandorio atveju laikomas galiojančiu tikrasis sandoris, kurio padarinių siekė sandorio šalys. Taigi apsimestinis sandoris turi būti vertinamas pagal tikrąją, o ne pagal išoriškai išreikštą jį sudariusių asmenų valią (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-18-469/2016, 17 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika). Kita vertus, pagal CK 1.87 straipsnio 2 dalį, jeigu apsimestiniu sandoriu yra pažeistos trečiųjų asmenų teisės ar teisėti interesai, šie asmenys, gindami savo teises, gali panaudoti apsimetimo faktą prieš apsimestinio sandorio šalis. Konkrečiu atveju nustačius, kad sandoris yra apsimestinis, neigiamos apsimestinio sandorio pasekmės tenka sandorio šalims. Sąžiningi tretieji asmenys negali nukentėti dėl neteisėtų kitų asmenų veiksmų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-288/2009).
39. Apsimestiniu laikomas ir toks sandoris, kuris sudaromas ne su tikrąja sandorio šalimi, o su statytiniu. Tokį sandorį sudariusių šalių valia, išreikšta išorine forma, neatitinka šalių tikrųjų ketinimų, nes jo sudarymo metu ketinama sudaryti sandorį, pridengiantį tikrąją sandorio šalį. Teisės ir pareigos pagal tokį sandorį atsiranda kitam asmeniui – tikrajai sandorio šaliai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-35-403/2023, 46 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).

40. Teisės doktrinoje pažymima, kad, sprendžiant simuliacinių sandorių galiojimo (teisinės galios) klausimus, iškyla būtinybė tarpusavyje derinti keletą principų: pirma, valios autonomija reikalauja gerbti tikrąją šalių valią, t. y. slaptąjį sandorį, antra, simuliaciniu sandoriu sukurta regimybė (arba regimų teisių teorija) turi leisti tretiesiems asmenims remtis matomu (išoriniu) sandoriu, trečia, turi būti stengiamasi užkirsti kelią sukčiavimui, nesąžiningumui, o tam turėtų būti galima panaikinti (anuliuoti) arba slaptąjį susitarimą, arba tuo pat metu ir slaptąjį susitarimą, ir matomą sandorį. Pagal daugelio valstybių teisę santykiuose tarp šalių pirmenybė teikiama slaptajam (bet tikrajam) sandoriui (arba tikrajam susitarimui, kad nebus sukurta jokių teisinių pasekmių), nes jame išreikšta tikroji šalių valia. Lietuvoje taip pat pripažįstama, kad jeigu sandoris sudarytas kitam sandoriui pridengti, taikomos tos taisyklės, kurios būtų taikomos sandoriui, kurį šalys iš tikrųjų turėjo omenyje (CK 1.87 straipsnio 1 dalis). Analizuojant simuliacijos pasekmes tretiesiems asmenims, reikėtų skirti dvi situacijas. Pirma, atvejus, kai fiktyvus sandoris pažeidžia trečiųjų asmenų teises. Antra, kai tretieji asmenys sąžiningai pasitikėjo (pasikliovė) fiktyvaus sandorio galiojimu, t. y. tam tikra prasme jiems šis matomas sandoris yra naudingas. Tais atvejais, kai tretieji asmenys sąžiningai pasikliovė (pasitikėjo) fiktyviu sandoriu, šalys negalės remtis simuliacija prieš trečiuosius asmenis (Dambrauskaitė, A. *Simuliacijos samprata Europos šalių sutarčių teisėje.* Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, Nr. 3(4), p. 1428, 1431, 1434).
41. Kai simuliacija siekiama paslėpti pačią sandorio šalį, asmenų „pakeitimas" gali būti atliekamas tiek susitarus su kita matomo sandorio šalimi, tiek jai apie tai nežinant. Komentuodami pastarąsias situacijas, Europos sutarčių teisės principų (PECL) komentaro autoriai nurodo, kad tokiu atveju slaptasis susitarimas yra pavedimo sutartis (angl. *agreement of agency*), pagal kurią reikėtų daryti išvadą, kad asmuo, sudaręs matomą susitarimą, kitos šalies reikalavimu gali būti laikomas atstovu (pranc. *prête-nom,* angl. *man of straw*). Bendrosios pagrindų sistemos projekto (DCFR) komentatoriai analogišką situaciją aiškina šiek tiek kitaip, pabrėždami, kad tokiu atveju galimas (tačiau nebūtinai) sutapimas su atstovavimo taisyklėmis, tačiau bet kuriuo atveju atstovavimo taisyklės turėtų turėti pirmenybę kaip specialios taisyklės, taikytinos šiai situacijai (Dambrauskaitė, A. *Simuliacijos samprata Europos šalių sutarčių teisėje.* Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, Nr. 3(4), p. 1430).
42. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad reikalavimas pripažinti sandorį (ar jo dalį) apsimestiniu ir negaliojančiu yra neatsiejamai susijęs su reikalavimu pripažinti teises pagal tikrąjį (dengiamąjį) sandorį. Nors apsimestinis sandoris yra niekinis sandoris, kuris negalioja *ab initio* (nuo sudarymo momento), teisių pagal tikrąjį (dengiamąjį) sandorį pripažinimas yra specifinis tokio sandorio negaliojimo padarinys. Tik nustatęs tikrąją šalių valią, išreikštą dengiamuoju sandoriu, teismas gali konstatuoti, jog pridengiamuoju sandoriu (ginčijamu sandoriu) nėra išreikšta tikroji šalių valia, todėl yra pagrindas jį pripažinti negaliojančiu ir pripažinti tą sandorį, kurio teisinių padarinių šalys ir siekė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje

Nr. e3K-3-91-1075/2022, 37, 38 punktai). Taigi, sandoriui esant sudarytam per statytinį, reikalavimai gali būti nukreipti į tikrąją sandorio šalį tik teismui pripažinus tokį sandorį apsimestiniu. Atitinkamai reikalavimai tikrajai sandorio šaliai negali būti pareikšti anksčiau, nei reikalavimus pareiškusiai šaliai tapo žinoma apie sandorio apsimestinį pobūdį.

43. Kita vertus, sąžininga sandorio šalis, nežinojusi apie apsimestinį sandorio pobūdį, negali patirti neigiamų pasekmių dėl to, kad vėliau yra nustatoma, jog asmuo, kuriam pareikštas ieškinys, yra tikrosios sandorio šalies statytinis, t. y. dėl to, kad reikalavimas pagal sandorį buvo pareikštas ieškovui esant suklaidintam dėl tikrosios kitos sandorio šalies tapatybės. Nėra pagrindo spręsti, kad sąžiningos sandorio šalies reikalavimas, pareikštas sandoryje šalimi nurodytam asmeniui, yra pareikštas netinkamai, kadangi tikrosios sandorio šalies pareiga atsakyti pagal pareikštus reikalavimus (ir atitinkamai statytinio pareigos pagal juos atsakyti pasibaigimas) yra neatsiejamai susijusi su apsimestinio sandorio pasekmių pritaikymu teismo sprendimu.
44. Teisėjų kolegijos vertinimu, sistemiškai aiškinant apsimestinio sandorio teisines pasekmes ir ieškinio senaties institutą reglamentuojančias teisės normas, sprendžiant, ar statytiniui pareikštas reikalavimas nutraukia ieškinio senaties terminą ir tikrajai sandorio šaliai, reikšminga aplinkybė yra ta, ar reikalavimus pareiškusi sandorio šalis pati dalyvavo simuliacijoje (žinojo apie sudaromo sandorio apsimestinį pobūdį). Kadangi simuliacijoje nedalyvavusi šalis pridengiamojo (slapto) susitarimo atžvilgiu laikytina sąžiningu trečiuoju asmeniu, galinčiu panaudoti apsimetimo faktą prieš apsimestinio sandorio šalis (tikrąją sandorio šalį ir jos statytinį), jos ieškinio pareiškimas statytiniui ieškinio senaties taikymo tikslais vertintinas kaip ieškinio pareiškimas įstatymų nustatyta tvarka ir nutraukia ieškinio senaties terminą ir tikrosios sandorio šalies (kuriai šiuo tikslu „atstovauja“ statytinis) atžvilgiu (šios nutarties 41 punktas). Toks aiškinimas atitinka ir aptartą kasacinio teismo praktiką, pagal kurią, pripažinus sandorį apsimestiniu, tikrojo (dengiamojo) sandorio taisyklės teismo pritaikomos retrospektyviai ir todėl savaime nelemia visų veiksmų, atliktų iki sandorio pripažinimo apsimestiniu, netinkamumo.
45. Teisėjų kolegija atmeta kaip teisiškai nepagrįstus atsakovų A. L. ir I. L. atsiliepimo į kasacinį skundą argumentus, kad aiškinimas, jog ieškinio pareiškimas statytiniui nutraukia ieškinio senaties terminą ir tikrosios sandorio šalies atžvilgiu, neatitiktų ieškinio senaties instituto tikslų. Kadangi tikroji sandorio šalis ir jos statytinis sudarydami sandorį veikia išvien, tikroji sandorio šalis negali pagrįstai tikėtis, kad sąžininga sandorio šalis, per ieškinio senaties terminą pareiškusi reikalavimą statytiniui, yra atsisakiusi savo teisės arba nemano, kad jos teisė yra pažeista (šios nutarties 29 punktas). Apsimestinį sandorį sudariusios šalies lūkestis, kad reikalavimai į ją nebus nukreipti dėl sandorio apsimestinio pobūdžio, negali būti vertinamas kaip teisėtas ir gintinas įstatymo.
46. Teisėjų kolegija pripažįsta teisiškai pagrįstu kasacinio skundo argumentą, kad apeliacinės instancijos teismas, priimdamas skundžiamą nutartį, tinkamai neįvertino fakto, jog pradinio ieškinio pareiškimo metu ieškovų reikalavimai pagrįstai galėjo būti reiškiami atsakovui R. R., būtent jį laikant tikrąja sandorio šalimi.

Apeliacinės instancijos teismo nurodyta aplinkybė, kad ieškovai jau kartu su pradiniu ieškiniu pateikė išrašą su istorija iš Nekilnojamojo turto registro, kuriame nurodyta, kad R. R. turtą, kurį pardavė ieškovams, 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutartimi buvo įsigijęs iš atsakovų A. L. ir I. L., ir kad apie tai, kada ir kokiu pagrindu atsakovas R. R. tapo ginčo turto savininku, ieškovams buvo žinoma iš Vilniaus apylinkės prokuratūros 2021 m. balandžio 2 d. nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą (skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties 87 punktas), nepatvirtina, jog ieškovams jau pradinio ieškinio pateikimo metu buvo žinoma ne tik apie 2020 m. gegužės 27 d. pirkimo–pardavimo sutarties sudarymą, bet ir apie šios sutarties bei vėliau su jais sudarytos pirkimo–pardavimo sutarties simuliacinį pobūdį. Bylą nagrinėję teismai nenustatė, kad ieškovai patys būtų dalyvavę sandorių simuliacijoje (pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo metu žinoję apie tai, kad atsakovas R. R. yra tikrųjų pardavėjų statytinis). Priešingai, iš teismų nustatytų aplinkybių matyti, kad iki patikslinto ieškinio pareiškimo visi reikalavimai, susiję su įgytu turtu, ieškovų buvo reiškiami atsakovui R. R., kaip tikrajai pirkimo–pardavimo sandorio šaliai, o atsakovą A. L. ieškovai laikė tik tarpininku (skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties 89–90 punktai). Galiausiai, būtent su pretenzijos pareiškimu R. R. (kaip pardavėjui) ir iš jo gautu atsakymu teismai susiejo ieškinio senaties eigos pradžią dėl kitų ieškovų reikalavimų, dėl kurių ginčas byloje nebekeliamas. Esant tokioms aplinkybėms darytina išvada, kad pradinis ieškinys ieškovų buvo pareikštas tinkamam atsakovui (asmeniui, kurį ieškovai sąžiningai laikė tikrąja sandorio šalimi), o bylos nagrinėjimo metu paaiškėjus sandorio apsimestinumo faktui šis faktas negali būti tikrosios sandorio šalies (atsakovų A. L. ir I. L.) panaudotas prieš ieškovus, *inter alia* (be kita ko), dėl to, kad reikalavimui jiems kaip tikriesiems pardavėjams pareikšti yra pasibaigęs ieškinio senaties terminas.

47. Apibendrindama išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija nusprendžia, kad apeliacinės instancijos teismas, ieškinio senaties taikymo ieškovų reikalavimui atsakovams A. ir I. L. klausimą spręsdamas atsietai nuo pirkimo–pardavimo sandorių pripažinimo simuliaciniais padarinių, netinkamai taikė ir aiškino ieškinio senatį reglamentuojančias materialiosios teisės normas ir dėl to padarė nepagrįstą išvadą, kad ieškovai praleido ieškinio senaties terminą reikalavimui atsakovams A. ir I. L. pareikšti. Nustatytas pažeidimas nulėmė neteisingą bylos išsprendimą, kadangi ieškovų reikalavimas apeliacinės instancijos teismo buvo atmestas būtent dėl taikytos ieškinio senaties.

48. Teisėjų kolegija taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties dalies išvados dėl ieškinio senaties termino pradžios momento neatitinka šios nutarties 31 punkte aptartos kasacinio teismo formuojamos praktikos, kadangi byloje nenustatyta, jog gavę eksperto T. Mičiudos 2022 m. vasario 7 d. ataskaitą dėl šioje ataskaitoje nurodytų trūkumų ieškovai būtų kreipęsi su pretenzija į atsakovus A. L. ir I. L., o pastarieji būtų atsisakę tenkinti ieškovų reikalavimus (kaip jau minėta, visi reikalavimai ieškovų buvo reiškiami atsakovui R. R.). Ši aplinkybė papildomai patvirtina apeliacinės instancijos teismo išvados, kad ieškovai yra praleidę ieškinio senaties terminą reikalavimui atsakovams A. ir I. L. pareikšti, nepagrįstumą.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

49. Nustačius, kad ieškovų reikalavimas dėl 86 212,50 Eur ir 5 proc. procesinių palūkanų nuo šios sumos priteisimo apeliacinės instancijos teismo buvo atmestas netinkamai pritaikius šiam reikalavimui ieškinio senatį, tai sudaro pagrindą panaikinti kasacine tvarka apskųstą apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį.
50. Atsakovai A. L. ir I. L. atsiliepime į kasacinį skundą, be kita ko, nurodo, kad bylos nagrinėjimo metu nebuvo pateikta pakankamai įrodymų, kurie pagrįstų, jog namas ir (ar) žemės sklypas yra netinkami naudoti ar kad ieškovai negalėtų daiktu naudotis nepašalinus jo trūkumų, t. y. atsiliepimu į kasacinį skundą iš esmės ginčijamas ieškovų reikalavimo pagrįstumas. Iš bylos duomenų matyti, kad šis argumentas buvo keliamas ir atsakovų apeliaciniame skunde, tačiau apeliacinės instancijos teismas, pritaikęs ieškovų reikalavimui ieškinio senatį, jo nevertino ir dėl jo nepasisakė. Kadangi kasacinis teismas nagrinėja tik teisės klausimus, o ieškovų reikalavimo pagrįstumo vertinimas susijęs su faktinių aplinkybių nustatymu, panaikinus skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį bylos dalis pagal šį ieškovų reikalavimą grąžinama iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.
51. Bylos dalį perdavus apeliacinės instancijos teismui nagrinėti iš naujo, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas paliktinas spręsti šiam teismui (CPK 93 straipsnis). Pažymėtina, kad išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, kasaciniame teisme nepatirta.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsniu,

n u t a r i a :

Panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 19 d. nutarties dalį, kuria atmestas ieškovų reikalavimas dėl 86 212,50 Eur ir 5 proc. procesinių palūkanų priteisimo, ir šią bylos dalį grąžinti iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Asmenys

1.3. Dėl reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindų, uždarosios akcinės bendrovės reorganizavimo sąlygų ginčijimo tvarkos ir taikytino ieškinio senaties termino

Siekiant maksimaliai užtikrinti teisinių santykių stabilumą, reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu sąlygos yra išsamiai reglamentuojamos CK 2.102 straipsnyje. Pagal šio straipsnio 1 dalį, reorganizavimą pripažinti negaliojančiu gali tik teismas ir tik tuo

atveju, kai yra šios aplinkybės: 1) atitinkami reorganizavimo procedūros dokumentai nebuvo paskelbti ar pateikti Juridinių asmenų registrui; 2) juridinių asmenų dalyvių ar kito valdymo organo sprendimai dėl reorganizavimo yra negaliojantys; 3) neįvykdyti visi įstatymų imperatyviųjų teisės normų nustatyti reorganizavimo reikalavimai. Sprendžiant dėl reorganizavimo negaliojimo turi būti atsižvelgiama į turinio pirmumo prieš formą principą: tam tikro reorganizavimo neteisėtumo kriterijaus egzistavimas pats savaime nelemia reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu, jei nustatyti pažeidimai gali būti ištaisyti.

CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodyti skirtingi pagal savo pobūdį procedūriniai ir materialaus pobūdžio pažeidimai, kurie gali būti padaryti reorganizavimo proceso metu ir kurių kiekvienas gali lemti reorganizavimo negaliojimą, tuo atveju, jei nėra galimybės jų pašalinti per protingą teismo nustatytą terminą (CK 2.102 straipsnio 3 dalis). Teismas gali reorganizavimą pripažinti negaliojančiu nustatęs bent vieną iš CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodytų aplinkybių tuo atveju, jei yra tenkinamos kitos, CK 2.102 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintos, sąlygos.

Tuo atveju, kai bendrovės reorganizavimas ginčijamas dėl nepagrįstai patvirtintų reorganizavimo sąlygų, turi būti reiškiamas reikalavimas dėl atitinkamo visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo, kuriuo jos patvirtintos, pripažinimo negaliojančiu. Tokiam ieškinio reikalavimui taikytinas Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 10 dalyje nustatytas sutrumpintas trisdešimties dienų ieškinio senaties terminas, kuris gali būti atnaujinamas dėl svarbių priežasčių, kol nėra pasibaigęs CK 2.102 straipsnio 2 dalyje nustatytas naikinamasis šešių mėnesių terminas dėl reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu, skaičiuojamas nuo juridinio asmens pasibaigimo iki kreipimosi į teismą dienos.

Civilinė byla Nr. 3K-3-59-823/2024
Teisminio proceso Nr. 2-69-3-13724-2019-9
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.5.4; 2.2.2.8.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. sausio 18 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės (pranešėja), Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė) ir Alės Bukavinienės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **ieškovės B. P.** kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 18 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės B. P. patikslintą ieškinį atsakovėms uždarajai akcinei bendrovei „Garliavos prekyba“ ir uždarajai akcinei bendrovei „GP nuoma“ dėl juridinio asmens reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindus, taip pat uždarosios akcinės bendrovės reorganizavimo sąlygų ginčijimo tvarką bei tokiam reikalavimui taikytiną ieškinio senaties terminą, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovė kreipėsi į teismą su ieškiniu atsakovėms, prašydama: 1) pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ 2018 m. lapkričio 18 d. reorganizavimo sąlygas, patvirtintas 2019 m. rugsėjo 9 d. visuotiniame akcininkų susirinkime ir įregistruotas Juridinių asmenų registre, negaliojančiomis; 2) pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimą skaidymo būdu ir jo pagrindu įsteigtą naują bendrovę – atsakovę UAB „GP nuoma“, įregistruotą Juridinių asmenų registre 2019 m. rugsėjo 13 d., negaliojančiais, taikyti restituciją; 3) pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ 2019 m. liepos 15 d. visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimą atšaukti UAB „Garliavos prekyba“ auditą negaliojančiu kaip prieštaraujantį imperatyvioms įstatymų normoms, juridinių asmenų steigimo dokumentams, protingumo ar sąžiningumo principams; 4) palikti galioti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ 2018 m. birželio 18 d. visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimą paskirti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ auditą; 5)priteisti iš atsakovių bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
3. Ieškovė nurodė, kad nuo 2010 m. yra UAB „Garliavos prekyba“ akcininkė, jai priklauso 429 vienetai bendrovės akcijų. 2017 m. balandžio 13 d. įvyko UAB „Garliavos prekyba“ visuotinis akcininkų susirinkimas, jame trečiuoju darbotvarkės klausimu „Dėl bendrovės reorganizavimo atskyrimo būdu“ buvo pritarta valdybos pasiūlytam sprendimui – pavesti valdybai parengti atskyrimo sąlygas ir pateikti jas audito išvadai gauti. 2019 m. balandžio 1 d. bendrovės valdybos iniciatyva įvyko visuotinis akcininkų susirinkimas. Šiame susirinkime akcininkai nubalsavo už atsakovės valdybos pateiktas atskyrimo sąlygas. 2019 m. balandžio 15 d. atsakovė UAB „Garliavos prekyba“ iš VĮ Registrų centro gavo pranešimą apie tai, kad 2019 m. balandžio 1 d. bendrovės akcininkų susirinkimo sprendimas registruojamas nebus, kadangi nebuvo laikytasi Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau – ABĮ) 62 straipsnio 2 dalyje nustatyto 30 dienų termino. Tuomet UAB „Garliavos prekyba“ valdyba priėmė sprendimą pakartotinai sušaukti neeilinį visuotinį akcininkų susirinkimą 2019 m. gegužės 9 d., jame buvo patvirtintos UAB „Garliavos prekyba“ atskyrimo sąlygos. Patvirtinus atskyrimo sąlygas, ieškovė pastebėjo, kad į jas nebuvo įtrauktas visas UAB „Garliavos prekyba“ turtas, be to, į bendrovės atskyrimo sąlygas nebuvo įtraukti ir visi kreditoriai. Nepagrįstai 2019 m. liepos 15 d. visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimu atšauktas nepriklausomas bendrovės auditas lėmė tolimesnį bendrovės valdymo organo – valdybos ir direktoriaus – netinkamą tiek atskyrimo sąlygų parengimą, tiek ir jo tvirtinimo, registravimo procesą. Dėl didelės apimties reikalavimų,

kuriuos nustato imperatyvios teisės normos, neįvykdymo šiuo atveju negali būti nustatomas protingas terminas ištaisyti klaidoms, kaip tai įtvirtina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.102 straipsnio 3 dalis, o turi būti taikoma restitucija.

4. Ieškovė paaiškino, kad ieškiniu ginčija ne UAB „Garliavos prekyba“ visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą pritarti UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimui, o patį bendrovės reorganizavimą CK 2.102 straipsnio pagrindu, todėl ieškinio senaties terminas turi būti pradėtas skaičiuoti nuo juridinio asmens pasibaigimo momento (CK 2.102 straipsnio 2 dalis). Juridinių asmenų registre 2019 m. rugsėjo 13 d. buvo pakeisti duomenys apie atsakovę UAB „Garliavos prekyba“, o pranešimu Nr. 4538255 įregistruota nauja bendrovė – UAB „GP nuoma“. Vadinasi, ieškinio senaties terminas šiuo atveju baigėsi 2020 m. kovo 14 d., o ieškinys teismui pareikštas nepraleidus 6 mėnesių termino.
5. Atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ ir UAB „GP nuoma“ su ieškiniu nesutiko, prašė taikyti ieškinio senatį. Nurodė, kad sprendimas pradėti bendrovės reorganizavimo procedūrą atskyrimo būdu buvo priimtas dar 2017 m. balandžio 13 d. visuotiniame akcininkų susirinkime. Nors ieškovė tame susirinkime balsavo prieš tokį sprendimą, tačiau jo neskundė. Ginčijamos UAB „Garliavos prekyba“ atskyrimo sąlygos buvo parengtos 2018 m. lapkričio 8 d. ir pateiktos audito išvadai gauti. Gavus audito išvadą, apie parengtas atskyrimo sąlygas buvo paskelbta viešai bendrovės įstatuose nurodytame leidinyje – VĮ Registrų centro tinklalapyje ir jos kartu su audito išvada, kaip to reikalauja ABĮ 63 straipsnio 8 dalis, buvo pateiktos Juridinių asmenų registrui. Taigi, laikytina, kad apie ginčijamas atskyrimo sąlygas ieškovė sužinojo arba turėjo sužinoti nuo jų viešo paskelbimo, t. y. 2019 m. kovo 7 d. Pretenzijoms ir pasiūlymams dėl parengtų atskyrimo sąlygų atskirų nuostatų įstatyme nustatytas specialus, ne mažesnis kaip 30 dienų, terminas nuo sąlygų išviešinimo iki jų patvirtinimo, ir šias pretenzijas bei pasiūlymus gali reikšti tik specialūs teisinį interesą turintys subjektai: bendrovės akcininkai, valdymo organų nariai ir kreditoriai. Ieškovei dėl jos turimo per mažo akcijų skaičiaus tokia teisė nėra suteikta. Sprendimas atskirti bendrovę buvo priimtas ir atskyrimo sąlygos pirmą kartą buvo patvirtintos 2019 m. balandžio 1 d. visuotiniame akcininkų susirinkime, kuriame dalyvavo ir pati ieškovė. Būtent atskyrimo sąlygų patvirtinimas visuotiniame akcininkų susirinkime yra tas teisinis veiksmas, kuris gali būti skundžiamas pagal CK 2.82 straipsnio 4 dalį. Šiame straipsnyje nustatyta, kad tokiam ieškiniui pareikšti nustatomas 3 mėnesių ieškinio senaties terminas, o praleidusi šį terminą ieškovė prarado teisę į atskyrimo sąlygų, kaip sudėtinės juridinio asmens organo sprendimo dalies, nuginčijimą.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

6. Kauno apylinkės teismas 2022 m. lapkričio 24 d. sprendimu ieškovės ieškinį atmetė, paskirstė bylinėjimosi išlaidas.
7. Teismas nustatė, kad trys UAB „Garliavos prekyba“ akcininkės, t. y. ieškovė, A. B. ir I. N., 2018 m. kovo 28 d. kreipėsi į atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ valdybą

su prašymu įtraukti į 2018 m. balandžio 11 d. visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę klausimą dėl bendrovės nepriklausomo audito. 2018 m. balandžio 23 d. įvyko pakartotinis visuotinis akcininkų susirinkimas vietoje neįvykusio 2018 m. balandžio 11 d. sušaukto susirinkimo, kuriame šeštuoju darbotvarkės klausimu dėl nepriklausomo audito atlikimo visuotinis akcininkų susirinkimas 83,56 proc. balsų „už" ir 16,44 proc. balsų „prieš" priėmė nutarimą skirti bendrovės auditą pagal akcininkų užduodamus klausimus ir pavedė valdybai sudaryti sutartį su tinkamą kvalifikaciją turinčiu auditoriumi (audito įmone). Šis sprendimas Juridinių asmenų registre įregistruotas nebuvo. Dėl to 2018 m. birželio 18 d. buvo sušauktas pakartotinis akcininkų susirinkimas, sudaryta analogiška darbotvarkė. Atsakovės UAB „Garliavos prekyba" akcininkai pakartotinai, 72,79 proc. balsų dauguma, priėmė sprendimą, analogišką 2018 m. balandžio 23 d. sprendimui. Byloje nustatyta, kad šalys nesutarė dėl klausimų auditoriui apimties ir paties audito kainos. 2019 m. birželio 18 d. bendrovės valdyba priėmė sprendimą sušaukti 2019 m. liepos 15 d. neeilinį visuotinį akcininkų susirinkimą dėl audito motyvuodama tuo, kad ieškovė atsisako mokėti už auditą ir pateikti klausimus auditoriui. Ieškovė, 2019 m. liepos 2 d. atvykusi į bendrovės buveinę, sumokėjo 2000 Eur įnašą už bendrovės auditą. Kitos dvi akcininkės už auditą mokėti atsisakė. 2019 m. liepos 15 d. neeiliniame visuotiniame akcininkų susirinkime dalyvavo akcininkai, turintys 2466 vnt. akcijų iš 4357 vnt., arba 56,6 proc. visų akcijų. Už audito atšaukimą balsavo 3 akcininkai, kurių turimas akcijų skaičius sudarė 2037 balsus, prieš atšaukimą buvo 429 balsai.

8. Teismas nurodė, kad byloje nenustatyta, jog akcininkai A. B., A. G. ir E. Z., priimdami ginčijamus nutarimus dėl bendrovės audito, neveikė gera valia, o jų priimti sprendimai buvo nepagrįsti. Ieškovė siekė didelės apimties dešimties metų audito bendrovėje, bet nesutiko už jį mokėti visos sumos (6000 Eur). Teismas taip pat atmetė ieškovės argumentus, kad bendrovės valdyba, priimdama 2019 m. liepos 3 d. sprendimą atmesti ieškovės prašymą papildyti darbotvarkę, peržengė savo kompetencijos ribas. Anot teismo, aplinkybė, kad ieškovei nebuvo leista papildyti visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkės jos siūlomu klausimu, nėra reikšminga, nes ieškovė turėjo galimybę pasisakyti 2019 m. liepos 15 d. visuotiniame akcininkų susirinkime. Kitus ieškovės argumentus dėl atsakovės UAB „Garliavos prekyba" valdybos narių veiksmų, priešingų įmonės tikslams, teismas taip pat atmetė kaip subjektyvią ieškovės nuomonę, neparemtą jokiais įrodymais. Nenustatęs esminio ieškovės teisių pažeidimo, teismas atmetė jos reikalavimą pripažinti 2019 m. liepos 15 d. visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimą negaliojančiu.
9. Pasisakydamas dėl 2019 m. gegužės 9 d. visuotiniame akcininkų susirinkime patvirtintų reorganizavimo sąlygų ir reorganizavimo skaidymo būdu pripažinimo negaliojančiais, teismas nurodė, kad ginčijamos atsakovės UAB „Garliavos prekyba" atskyrimo sąlygos buvo parengtos 2018 m. lapkričio 8 d. ir pateiktos audito išvadai gauti. Gavus audito išvadą, apie parengtas atskyrimo sąlygas buvo paskelbta viešai bendrovės įstatuose nurodytame leidinyje – VĮ Registrų centro tinklalapyje. Kartu su audito išvada, kaip tai nustatyta ABĮ 63 straipsnio 8 dalyje, atskyrimo sąlygos buvo pateiktos Juridinių asmenų registrui. Todėl teismas nusprendė, kad

apie ginčijamas atskyrimo sąlygas ieškovė sužinojo arba turėjo sužinoti nuo jų viešo paskelbimo, t. y. 2019 m. kovo 7 d.

10. Teismas pažymėjo, kad, pagal CK 2.82 straipsnio 4 dalį, juridinių asmenų organų sprendimai gali būti teismo tvarka pripažinti negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams. Ieškinį gali pareikšti juridinio asmens kreditoriai – jeigu sprendimas pažeidžia jų teises ar interesus, atitinkamas juridinio asmens valdymo organas, juridinio asmens dalyvis arba kiti įstatymuose nustatyti asmenys. Tokiems ieškiniams nustatomas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas. Jis pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią ieškovas sužinojo arba turėjo sužinoti apie ginčijamą sprendimą, jeigu šis kodeksas ir kiti įstatymai nenustato kitokio ieškinio senaties termino ir kitokios sprendimo nuginčijimo tvarkos. ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nurodyta, kad CK 2.82 straipsnio 4 dalyje nustatytais atvejais ieškinį dėl bendrovės organų sprendimų negaliojimo gali pareikšti akcininkai, kreditoriai, bendrovės vadovas, valdybos ir stebėtojų tarybos nariai ar kiti įstatymuose nustatyti asmenys ne vėliau kaip per 30 dienų nuo dienos, kurią ieškovas sužinojo arba turėjo sužinoti apie ginčijamą sprendimą. Teismo vertinimu, ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nurodytas terminas yra specialusis, todėl šiuo atveju taikytinas būtent ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nurodytas terminas. Kadangi ieškovė ieškinį teismui pareiškė 2020 m. kovo 13 d., teismas konstatavo, kad ji praleido ieškinio senaties terminą reikalavimui dėl reorganizavimo sąlygų pripažinimo negaliojančiomis pareikšti.
11. Teismas taip pat pažymėjo, kad ieškovė, reikšdama reikalavimą pripažinti negaliojančiomis reorganizavimo sąlygas, remiasi E. T. 2022 m. vasario 22 d. parengta konsultacine atskyrimo sąlygų vertinimo išvada. Tačiau, vadovaujantis CK 2.100 straipsnio 1 dalimi, atskyrimo sąlygas turi teisę vertinti tik nepriklausomi ekspertai, turintys tam tinkamą kvalifikaciją. Ieškovė nepateikė į bylą įrodymų, kad E. T. turi tinkamą kvalifikaciją. Be to, pačioje konsultacinėje išvadoje nurodyta, kad vertinimas atliktas remiantis tik ieškovės pateiktais dokumentais, todėl išvada gali neatitikti realios padėties. Teismo vertinimu, dėl šių priežasčių, vertinant atskyrimo sąlygas, šia išvada remtis negalima. Byloje nustatyta, kad atskyrimo sąlygas tikrino tiek notaras, tiek VĮ Registrų centras. Pastarasis, nustatęs procedūrinius pažeidimus, nustatė terminą jiems ištaisyti. Procedūriniai pažeidimai buvo ištaisyti ir atskyrimo sąlygos buvo įregistruotos VĮ Registrų centre. Anot teismo, aplinkybė, kad auditorė, rengdama atskyrimo sąlygas, rėmėsi negaliojančiu tarptautiniu standartu, nėra reikšminga, nes ieškovė nenurodė, kokią konkrečiai neigiamą įtaką šis pažeidimas turėjo rengiant atskyrimo sąlygas.
12. Teismas taip pat sutiko su atsakovėmis, kad ieškovė savo kritiką ir siūlymus dėl turto vertinimo ar perkainojimo metodų, atskyrimo būdo ar neteisingų finansinių duomenų, sprendimo didinti kapitalą, dėl atskyrimo sąlygomis pažeidžiamų jos teisėtų interesų galėjo teikti atskyrimo procese, tačiau to nedarė.
13. Teismas nevertino ieškovės argumentų dėl 2017 m. balandžio 13 d. visuotiniame akcininkų susirinkime priimto sprendimo reorganizuoti bendrovę. Teismo vertinimu, ieškovė reikalavimus dėl 2017 m. balandžio 13 d. visuotiniame akcininkų susirinkime galimai padarytų pažeidimų skaičiuojant balsavimo rezultatus, bal-

suojant be įgaliojimo ar kitus procedūrinius pažeidimus galėjo ir turėjo reikšti laiku, nepraleisdama ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nustatyto termino.

14. Teismas pažymėjo, kad ieškovė nenurodė, kaip būtent 2019 m. balandžio 16 d. valdybos posėdžio metu suformuluota darbotvarkė pažeidė jos teises. Teismo vertinimu, ginčijama darbotvarkė suformuluota tinkamai, iš jos buvo galima nustatyti, kokie klausimai bus sprendžiami. Anot teismo, iš byloje esančio 2019 m. gegužės 9 d. susirinkimo protokolo matyti, kad susirinkimas vyko vadovaujantis būtent minėta darbotvarke. Be to, darbotvarkėje nustatytas atskyrimo sąlygų tvirtinimas iš esmės buvo formalus, nes atskyrimo sąlygos jau buvo patvirtintos 2019 m. balandžio 1 d., tačiau buvo neįregistruotos, nes nebuvo praėjęs 30 dienų terminas nuo atskyrimo sąlygų paskelbimo VĮ Registrų centre iki jų tvirtinimo.
15. Teismas nenustatė, kad UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimas būtų atliktas nesilaikant įstatymuose įtvirtintų reikalavimų (CK 2.102 straipsnio 1 dalis). Be to, teismas pažymėjo, kad nuo reorganizavimo pabaigos praėjo daugiau nei dveji metai, reorganizavimą ginčija tik ieškovė, kiti įmonės akcininkai reorganizavimo neginčija, todėl reorganizavimo pripažinimas negaliojančiu neatitiktų teisingumo, protingumo, sąžiningumo bei proporcingumo principų, nes sukeltų neigiamų pasekmių naujai veikiančioms bendrovėms.
16. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2023 m. gegužės 18 d. nutartimi pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą, paskirstė bylinėjimosi išlaidas.
17. Teisėjų kolegija nesutiko su ieškovės argumentu, kad nagrinėjamu atveju ji nepraleido ieškinio senaties termino reorganizavimui ir jo sąlygoms ginčyti. Kolegija konstatavo, kad bendrovės organų sprendimų nuginčijimo pagrindus, subjektus, kurie turi teisę ginčyti sprendimus, ieškinio senaties terminą reglamentuoja CK 2.82 straipsnio 4 dalis ir speciali norma – ABĮ 19 straipsnio 10 dalis. Teisėjų kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad 30 dienų ieškinio senaties terminas dėl visuotinio akcininkų susirinkimo 2019 m. gegužės 9 d. sprendimo, kuriuo patvirtintos atskyrimo sąlygos, buvo praleistas, ieškovė šio termino atnaujinti neprašė ir nenurodė svarbių priežasčių, kurių pagrindu teismas galėtų svarstyti tokio termino atnaujinimo klausimą.
18. Teisėjų kolegija taip pat nurodė, kad, pagal CK 2.102 straipsnio 1 dalį, reorganizavimą pripažinti negaliojančiu gali tik teismas ir tik tuo atveju, kai yra šios aplinkybės: 1) atitinkami reorganizavimo procedūros dokumentai nebuvo paskelbti ar pateikti Juridinių asmenų registrui; 2) juridinių asmenų dalyvių ar kito valdymo organo sprendimai dėl reorganizavimo yra negaliojantys; 3) neįvykdyti visi įstatymų imperatyviųjų teisės normų nustatyti reorganizavimo reikalavimai. Anot teisėjų kolegijos, pripažinti atsakovės reorganizavimą negaliojančiu galima tik tuo atveju, jeigu egzistuoja paminėtų aplinkybių visetas. Nurodžiusi, kad ieškovė byloje neįrodinėjo pirmųjų dviejų aplinkybių, teisėjų kolegija nusprendė, kad panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimą negaliojančiu nėra teisinio pagrindo.
19. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad ieškovė apeliaciniame skunde nurodė, jog nagrinėjamu atveju nebuvo įvykdyti imperatyvūs ABĮ 63 straipsnio 1 dalies 11 punk-

to reikalavimai (trečioji CK 2.102 straipsnio 1 dalies sąlyga), kadangi atskyrimo sąlygose nebuvo nurodytas tikslus skaidomos bendrovės turto, teisių ir prievolių aprašymas ir jų paskirstymas po reorganizavimo veiksiančioms bendrovėms, t. y. į sąlygas nebuvo įtraukta 16 vnt. nekilnojamojo turto objektų, 6000 Eur vertės įmonės finansinis turtas ir ieškovės 6920 Eur kreditoriaus reikalavimas. Tačiau ieškovė nenurodė, kokie tai nekilnojamojo turto objektai, kokie šio turto inventoriniai numeriai, kaip jis buvo registruotas anksčiau, taip pat nepaaiškino savo kreditoriaus reikalavimo ir įmonės finansinio turto atsiradimo pagrindo bei laiko. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad atsakovė nurodė, jog grąžinti ieškovės įmokėto avanso už įmonės auditą kliūčių nėra.

20. Teisėjų kolegija taip pat nesutiko su ieškovės apeliacinio skundo argumentu, kad pirmosios instancijos teismas nemotyvavo savo sprendimo ir tinkamai neįvertino ieškovės nurodytų aplinkybių dėl 2019 m. liepos 15 d. visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimo atšaukti bendrovės auditą. Kolegija nurodė, kad iš pirmosios instancijos teismo sprendimo motyvuojamosios dalies matyti, kokiais argumentais ir kasacinio teismo praktika remdamasis teismas atmetė šį ieškovės reikalavimą. Nors teismo argumentai išdėstyti glausta forma ir nepasisakyta dėl visų ieškovės ieškinyje nurodytų aplinkybių, tačiau teismo pareiga pagrįsti priimtą procesinį sprendimą neturėtų būti suprantama kaip reikalavimas detaliai atsakyti į kiekvieną šalies argumentą. Teisėjų kolegija nusprendė neturinti teisinio pagrindo padaryti išvadą, jog skundžiamas pirmosios instancijos teismo sprendimas priimtas pažeidžiant reikalavimą jį motyvuoti.
21. Teisėjų kolegija taip pat atkreipė dėmesį, kad apeliaciniame skunde nenurodoma, kokios bylos aplinkybės patvirtina sprendimo ar jo dalies neteisėtumą ir nepagrįstumą, kokiais konkrečiais įrodymais ir teisiniais argumentais grindžiamos šios aplinkybės. Kolegija konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai nurodė, jog visuotinių akcininkų susirinkimų nutarimai neturėtų būti pripažinti negaliojančiais vien tik dėl formalių pažeidimų, nesukėlusių neigiamų pasekmių nei bendrovei, nei jos akcininkams ar viešajam interesui. Pagrindas taikyti teisminės gynybos priemones yra ne bet koks, o nemažareikšmis teisių pažeidimas. Nagrinėjamu atveju nustatyta, kad, priimant ginčijamą nutarimą, visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo, kvorumo, balsavimo jame ir pan. tvarka nebuvo pažeista. Todėl kolegija padarė išvadą, kad naikinti skundžiamą nutarimą, kuris nesukėlė neigiamų pasekmių nei bendrovei, nei jos akcininkams ar viešajam interesui, nėra pagrindo.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

22. Kasaciniu skundu ieškovė prašo panaikinti Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 18 d. nutartį ir Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 24 d. sprendimą ir priimti naują sprendimą – ieškovės ieškinį patenkinti visiškai. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    22.1. Teismai padarė nepagrįstą išvadą, kad reorganizavimo sąlygų tvirtinimas visuotiniame akcininkų susirinkime yra juridinio asmens organo sprendi-

mas, kuriam pripažinti negaliojančiu turi būti taikomas ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nustatytas sutrumpintas 30 dienų ieškinio senaties terminas. Tokiu būdu teismai iš esmės konstatavo, kad reorganizavimo sąlygų tvirtinimas visuotiniame akcininkų susirinkime yra įprastinė bendrovės ūkinė komercinė veikla, o reorganizavimo sąlygos ir jų turinys bei tvirtinimo visuotiniame akcininkų susirinkime procedūra nėra sudedamoji bendrovės reorganizavimo etapo dalis.

22.2. Tai, kad reorganizavimas yra vientisas procesas, apimantis daugybę etapų, matyti iš ABĮ 20 straipsnio. Šio straipsnio 1 dalies 22 punktas sudarytas tokiu būdu, kad jungtukas „ir" jungia du skirtingus etapus. Pirmame etape priimamas sprendimas dėl bendrovės reorganizavimo ar atskyrimo ir antrajame patvirtinamos reorganizavimo ar atskyrimo sąlygos. Taip pat ABĮ 62 straipsnyje nustatyta, kad sprendimas dėl reorganizavimo priimamas tvirtinant reorganizavimo sąlygas, kuriomis, be kita ko, yra tvirtinami naujų steigiamų įmonių įstatai. Reorganizavimo sąlygos yra tas dokumentas, kurio pagrindu ir įvyksta įmonės reorganizavimas. Taigi, tai yra sudedamoji reorganizavimo dalis.

22.3. ABĮ 63 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad reorganizavimo sąlygų vertinimo ataskaita turi būti parengta ir pateikta bendrovei ne vėliau kaip likus 30 dienų iki visuotinio akcininkų susirinkimo, kurio darbotvarkėje nurodyta priimti sprendimą dėl bendrovės reorganizavimo. Įstatymo leidėjo įtvirtintas terminas „priimti sprendimą dėl bendrovės reorganizavimo" reiškia, kad visuotinis akcininkų susirinkimas tvirtina ne atskyrimo sąlygas, o priima sprendimą reorganizuoti bendrovę atskyrimo sąlygose nustatytu būdu. Todėl reikalavimui pripažinti reorganizavimo sąlygas negaliojančiomis taikomas CK 2.102 straipsnis, apimantis visus reorganizavimo etapus, įskaitant ir etapą, kuriame visuotinis akcininkų susirinkimas tvirtina reorganizavimo sąlygas. Atitinkamai taikytinas ir specialus 6 mėnesių ieškinio senaties terminas. Priešingu atveju nėra aišku, kokiems reorganizavimo etapams yra taikytinas CK 2.102 straipsnis, kokiems sprendimams taikytini CK 2.102 straipsnio 1 dalyje nustatyto reorganizavimo negaliojimo pagrindai ir kokiems reorganizavimo etapams taikytinas 6 mėnesių ieškinio senaties terminas.

22.4. Kasacinio teismo praktikoje pažymima, kad CK 2.82 straipsnio 4 dalis taikytina tik tiems juridinio asmens organo sprendimams, kurie apima įprastinę juridinio asmens veiklą. Sprendimas reorganizuoti juridinį asmenį negali būti prilyginamas tokio pobūdžio veiklai, kuri būtų traktuojama kaip įprastinė juridinio asmens ūkinė komercinė veikla. Vertinant juridinės technikos požiūriu, CK antrąją knygą įstatymo leidėjui skirstant į skyrius, akivaizdžiai patvirtinamas faktas, kad įstatymų leidėjas iš visų juridinio asmens organų sprendimų dalies tam tikrus sprendimus (šiuo atveju sprendimus, susijusius su reorganizavimu) išskyrė į atskirą skyrių. Taip jis nustatė specialų šio teisinio instituto reguliavimą.

22.5. Teismams netinkamai kvalifikavus, kokios teisės normos taikytinos reikalavimui pripažinti reorganizavimo sąlygas negaliojančiomis, netinkamai buvo pritaikytas ieškinio senaties terminas reikalavimui dėl reorganizavimo sąly-

gų pripažinimo negaliojančiomis. Tai lėmė, kad teismai nepagrįstai neįvertino to, jog, neįvykdžius imperatyvaus reikalavimo dėl tikslaus skaidomos bendrovės turto, teisių ir įsipareigojimų dydžio nurodymo reorganizavimo sąlygose, netinkamai buvo įgyvendintos ir likusios reorganizavimo sąlygos. Perleidus ypač vertingą turtą, už kurio perleidimą akcininkai nebalsavo, įkuriamai naujai bendrovei atsakovei UAB „GP nuoma“, pasikeitė ir atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ turto ir įsipareigojimų santykis, kuris nebuvo įvertintas tokia tvarka, kokia nustatyta ABĮ 63 straipsnio 3 dalyje.

22.6. Teismai taip pat neatsižvelgė į tai, kad priimant sprendimą dėl reorganizavimo buvo pažeisti procedūriniai reikalavimai:

22.6.1. Visuotiniam akcininkų susirinkimui priimant sprendimą dėl reorganizavimo, galiojo ABĮ 65 straipsnio 5 dalyje nustatytas reikalavimas bendrovės direktoriui pateikti rašytinį pranešimą ir žodžiu pranešti visuotiniame akcininkų susirinkime, esant esminiams turto, teisių ir prievolių pasikeitimams nuo reorganizavimo sąlygų sudarymo dienos iki visuotinio akcininkų susirinkimo, kurio darbotvarkėje nurodyta priimti sprendimą dėl bendrovės reorganizavimo dienos. 2019 m. balandžio 15 d. visuotiniam akcininkų susirinkimui tvirtinant 2018 metų finansinių ataskaitų dokumentus, buvo pateikti neteisingi finansinių ataskaitų duomenys, kurių pagrindu ir yra parengtos atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimo sąlygos. 2019 m. gegužės 9 d. atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ direktorius ne tik nedalyvavo susirinkime ir nepateikė rašytine forma paaiškinimų dėl anksčiau minėtų aplinkybių – jis iš viso nedalyvavo priimant sprendimą dėl reorganizavimo.

22.6.2. ABĮ 62 straipsnio 4 dalyje (redakcija, galiojusi nuo 2019 m. vasario 1 d. iki 2019 m. liepos 5 d.) buvo nustatyta, kad dokumentas, patvirtinantis visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą reorganizuoti bendrovę, ne vėliau kaip per 5 dienas turi būti pateiktas Juridinių asmenų registro tvarkytojui. Atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ valdymo organai Juridinių asmenų registrui 2019 m. gegužės 9 d. visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą reorganizuoti atsakovę UAB „Garliavos prekyba“ pateikė tik 2019 m. rugsėjo 5 d., t. y. po 119 dienų. Per šį laikotarpį tų pačių akcininkų, kurie ir rengė atskyrimo sąlygas, sprendimais į atskyrimo sąlygas nebuvo įtrauktas visas reorganizavime dalyvaujančios atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ tikslaus turto ir įsipareigojimų santykis, buvo atšauktas bendrovės auditas.

22.7. Teismai nepagrįstai susikoncentravo tik į ieškovės interesus, neatsižvelgdami į atsakovės UAB „Garliavos prekyba“, kaip teisinio subjekto, suinteresuotumą. Pagal tokią teismų logiką, įstatymų leidėjo nustatyti terminai ir procedūros gali būti ignoruojami, nes, anot teismų, tai niekaip nepažeidžia ieškovės interesų, kadangi 2019 m. gegužės 9 d. visuotinis akcininkų susirinkimas, kuriame yra tvirtinamos atskyrimo sąlygos, yra viso labo tik formalumas.

22.8. Teismai, netinkamai nustatę šalių teisinius santykius, neįvertino, kad ieškovei

nebuvo pateikti visi atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimo dokumentai. Tai patvirtina į bylą pateiktas atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ kreditorių sąrašas su ieškovės prašymu pateikti kreditorių sąrašą. Šis prašymas bendrovėje užregistruotas 2019 m. balandžio 1 d., t. y. po to, kai įvyko pirmasis visuotinis akcininkių susirinkimas, po kurio ieškovei nebuvo suteikta visa informacija apie atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ kreditorius.

22.9. Teismų praktikoje nevienodai aiškinama ir taikoma CK 2.102 straipsnio 1 dalis. Šioje byloje teismai nurodė, kad, siekiant pagrįsti ieškinio reikalavimą pripažinti juridinio asmens reorganizavimą negaliojančiu, turi būti pateikti įrodymai dėl visų CK 2.102 straipsnio 1 dalyje nustatytų trijų sąlygų buvimo. Tuo tarpu kitose bylose teismai yra nurodę, kad CK 2.102 straipsnio 1 dalyje nustatyti reorganizavimo negaliojimo pagrindai yra taikomi kaip savarankiški, atskiri, todėl nereikalaujama nustatyti šių sąlygų viseto.

23. Atsakovė UAB „Garliavos prekyba“ atsiliepime į kasacinį skundą prašo kasacinį skundą atmesti. Atsiliepimas į kasacinį skundą grindžiamas šiais argumentais:

23.1. Siekiant užtikrinti teisinio tikrumo bei teisinio saugumo principų įgyvendinimą, juridinio asmens reorganizavimas gali būti pripažintas negaliojančiu tik išskirtiniais (kraštutiniais) atvejais, kai nustatytų reorganizavimo proceso pažeidimų ištaisyti yra neįmanoma. Nors ieškovė per visą procesą vis akcentavo menamus atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimo metu padarytus pažeidimus, tačiau nedetalizavo (neįrodė ir neįrodinėjo), kokią neigiamą įtaką jos nurodyti UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimo proceso pažeidimai turėjo jos teisėtiems interesams. Nors ieškovė kasaciniame skunde teigia, kad į reorganizavimo sąlygas nebuvo įtraukta 16 nekilnojamojo turto vienetų, taip pat 6000 Eur vertės finansinis turtas ir kreditorių reikalavimai, tačiau neįrodinėjo realiai egzistavus šias faktines aplinkybes, taip pat nedetalizavo, kokią neigiamą įtaką jos teisėms turėjo šis menamas pažeidimas.

23.2. Ieškovė, kasaciniame skunde teigdama, kad, neįvykdžius imperatyvaus reikalavimo tiksliai nurodyti skaidomos bendrovės turtą, netinkamai buvo įvykdytos ir kitos reorganizavimo sąlygos, t. y. nesilaikyta sąlygose nustatytų metodų, panaudoti akcijų keitimo santykiui nustatyti, ir išvados dėl šių metodų tinkamumo, turinčios įtakos nustatant akcijų vertę, nedetalizavo, kaip konkrečiai, jos vertinimu, turėjo būti paskirstytos (pakeistos) akcijos ir jų vertės. Todėl šie ieškovės argumentai vertintini kaip deklaratyvūs.

23.3. Visas nekilnojamasis turtas, kurį turėjo UAB „Garliavos prekyba“, atskyrimo sąlygose buvo paskirstytas pagal jo buhalterines likutines vertes ir joks jo vienetas niekur po atskyrimo nedingo. Tai, kad į buhalterinę apskaitą įtraukiami nekilnojamojo turto objektai dažnai nesutampa su Nekilnojamojo turto registre registruojamais objektais, nėra joks pažeidimas. Taip yra dėl to, kad buhalterinėje apskaitoje neretai registruojamas nekilnojamojo turto komplektas (pvz., viena sutartimi įsigyjamas gamybinės ūkinės paskirties pastatas gali būti įtraukiamas į apskaitą su visais priklausiniais kaip vienas turto vienetas) arba kai kuriais atvejais vienas pastatas pagal jo naudojimo įmonės veikloje ypatumus išskaidomas į kelis nekilnojamojo turto objektus

(pvz., didelis administracinis pastatas, naudojamas kaip kontora, parduotuvė ir nuomojamos patalpos, buhalterinėje apskaitoje gali būti įregistruotas kaip trys nekilnojamojo turto objektai). Perduoto ir UAB „GP nuoma“ vardu įregistruoto nekilnojamojo turto likutinė vertė bei sudėtis sutampa su atskyrimo sąlygose pateikto skiriamojo balanso eilute „II. Materialusis turtas“, todėl kasacinio skundo argumentai, susiję su nekilnojamojo turto (ne)įtraukimu į atskyrimo sąlygas, atmestini kaip visiškai nepagrįsti.

23.4. Pagal ABĮ 66 straipsnio 1 dalį, reikalauti papildomų garantijų savo prievolėms įvykdyti gali tik tie kreditoriai, kurių teisės atsirado ir nepasibaigė iki viešo paskelbimo apie sudarytas atskyrimo sąlygas. Vadovaujantis šia nuostata, nusistovėjo įprastinė praktika, kad ir pranešimai apie atskyrimą teikiami tik tiems kreditoriams, kurių reikalavimo teisės atsirado ir nepasibaigė iki atskyrimo sąlygų išviešinimo. Ieškovė savo iniciatyva yra avansu investavusi į bendrovę lėšų pagal savo pačios siūlytus sprendimus, kuriems visuotiniame akcininkų susirinkime pritarta nebuvo. Grąžinti šias lėšas ji pareikalavo tik 2022 m. gegužės 19 d., nors prieš tai jai buvo ne kartą siūlyta be pagrindo padarytas įmokas atsiimti. Tokiu būdu teises į šį reikalavimą ji įgijo jau po bendrovės atskyrimo ir visiškai pagrįstai, tiek vadovaujantis CK 6.53 straipsniu, tiek buhalterinę apskaitą reglamentuojančiomis teisės normomis, ji nebuvo įtraukta į kreditorių, kuriems dėl vykdomo atskyrimo atsiranda papildomų teisių ir pareigų, sąrašą. Pažymėtina, kad apie vykstantį reorganizavimą atskyrimo būdu ji buvo informuota kaip akcininkė, tad remtis aplinkybe, kad ji nežinojo ar negalėjo žinoti apie savo, kaip kreditorės, teises, būtų tiesiog nesąžininga.

23.5. VĮ Registrų centras kruopščiai tikrino atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ teikiamus atskyrimo dokumentus, buvo gauti ne mažiau kaip keturi siūlymai dėl jų ištaisymo, įskaitant ir atvejį, kai 2019 m. balandžio 1 d. sprendimas dėl bendrovės atskyrimo buvo pripažintas priimtu, pažeidžiant nustatytą terminą. Neabejotina, kad VĮ Registrų centras nebūtų įregistravęs atskyrimo, jei būtų buvusios pažeistos su tuo susijusios imperatyvios įstatymų normos. Be to, jokių dokumentų teikimo terminų pažeidimo neužfiksavo ir dokumentus tikrinęs notaras, o tai savo ruožtu suponuoja išvadą, kad, vykdant bendrovės reorganizavimą, buvo laikomasi visų imperatyvių teisės normų reikalavimų.

23.6. Ieškovė neįrodė ne tik to, kad reorganizavimo metu buvo padaryti kokie nors pažeidimai, bet ir to, kad dėl tokių pažeidimų buvo pažeisti jos teisėti interesai, kurie negalėtų būti apginti taikant kitokius jos teisių gynimo būdus, ir šiuo konkrečiu atveju yra būtina taikyti kraštutinį teisių gynimo būdą – reorganizavimą pripažinti negaliojančiu.

23.7. Ieškovė teisingai nurodo, kad bendrovės reorganizavimo procedūra apima daugybę etapų, tačiau tai savaime nereiškia, jog dėl visų jų teisminė kontrolė galima būtent po skaidymo įsigaliojimo. Teismai teisingai konstatavo, kad ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nustatytas 30 dienų ieškinio senaties terminas dėl 2019 m. gegužės 9 d. visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo, kuriuo buvo patvirtintos atskyrimo sąlygos, buvo praleistas, ieškovė šio termino at-

naujinti neprašė ir nenurodė svarbių priežasčių, kurių pagrindu teismas galėtų svarstyti tokio termino atnaujinimo klausimą. Teismai tinkamai aiškino ir taikė teisės normas, reglamentuojančias ieškinio senatį. Priešingas aiškinimas sudarytų sąlygas piktnaudžiauti, kadangi įvertinus tai, jog reorganizavimo procesas gali trukti ir ganėtai ilgą laiką (pvz., keletą metų), suinteresuoti asmenys turėtų galimybę atitinkamus (tarpinius) sprendimus, priimtus reorganizavimo procese, ginčyti ir praėjus reikšmingam laiko tarpui nuo jų priėmimo, tokiu būdu būtų iš esmės pažeidžiami teisinio tikrumo bei teisinio saugumo principai, kitiems suinteresuotiems asmenims kartu sukeliant itin neigiamus teisinius padarinius dėl kišimosi į privačių juridinių asmenų veiklą – be pakankamo pagrindo reorganizavimo pripažinimas negaliojančiu gali paralyžiuoti bendrovių veiklą, padaryti joms ar akcininkams nuostolių.

23.8. Sprendžiant, ar CK 2.102 straipsnio 1 dalyje nurodytos sąlygos yra kumuliatyvios ar alternatyvios, svarbus lingvistinis šios normos aiškinimas. CK 2.102 straipsnio 1 dalyje nurodytos sąlygos yra kumuliatyvios, kadangi tuo atveju, kai teisės normoje atitinkamos sąlygos yra alternatyvios, vartojamas pasakymas „kai yra bent viena iš šių aplinkybių“. Pavyzdžiui, CK 2.70 straipsnio 1 dalyje aiškiai ir nedviprasmiškai nurodyta, kad „juridinių asmenų registro tvarkytojas turi teisę inicijuoti juridinio asmens likvidavimą, kai yra bent viena iš šių aplinkybių“. Atitinkamai CK 2.102 straipsnio 1 dalyje toks pasakymas nėra vartojamas, todėl laikytina, kad CK 2.102 straipsnio 1 dalyje nurodytos sąlygos yra kumuliatyvios.

24. Atsakovė UAB „GP nuoma“ atsiliepimo į ieškovės kasacinį skundą per įstatyme nustatytą terminą nepateikė.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų

25. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu; kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius klausimus, kurie yra tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-684/2021, 19 punktas).

26. Nagrinėjamoje byloje ieškovė patikslintu ieškiniu prašė pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimo sąlygas, patvirtintas 2019 m. gegužės 9 d.

visuotiniame akcininkų susirinkime, negaliojančiomis, atitinkamai pripažinti UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimą skaidymo būdu negaliojančiu ir taikyti restituciją. Taip pat ieškovė prašė pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ visuotinio akcininkų susirinkimo 2019 m. liepos 15 d. nutarimą atšaukti bendrovės auditą negaliojančiu ir palikti galioti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ visuotinio akcininkų susirinkimo 2018 m. birželio 18 d. nutarimą skirti bendrovės auditą. Skundžiamais teismų procesiniais sprendimais visi ieškovės reikalavimai buvo atmesti.

27. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad nors kasaciniu skundu prašoma panaikinus skundžiamus teismų procesinius sprendimus priimti naują sprendimą, kuriuo ieškinys būtų visiškai patenkintas, kasaciniame skunde nenurodyti jokie teisiniai argumentai, susiję su skundžiamų teismų procesinių sprendimų dalių, kuriomis atmesti ieškinio reikalavimai pripažinti UAB „Garliavos prekyba“ visuotinio akcininkų susirinkimo 2019 m. liepos 15 d. nutarimą atšaukti bendrovės auditą negaliojančiu ir palikti galioti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ visuotinio akcininkų susirinkimo 2018 m. birželio 18 d. nutarimą skirti bendrovės auditą, neteisėtumu. Atsižvelgdama į tai teisėjų kolegija padaro išvadą, kad nurodytų teismų procesinių sprendimų dalių teisėtumo patikrinimas nepatenka į šios bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribas ir dėl jų šioje nutartyje nebus pasisakoma.
28. Atsižvelgdama į bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas, kurias peržengti nagrinėjamoje byloje teisinio pagrindo nenustatyta, teisėjų kolegija pasisakys šiais kasaciniame skunde iškeltais teisės klausimais: 1) ar CK 2.102 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindai yra kumuliatyvūs ir 2) kokia tvarka gali būti ginčijamos uždarosios akcinės bendrovės reorganizavimo sąlygos ir koks ieškinio senaties terminas taikytinas tokiam ieškinio reikalavimui.

Dėl reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindų

29. Reorganizavimo instituto pagrindinės nuostatos yra įtvirtintos CK antrojoje knygoje. Atskirų juridinių asmenų reorganizavimo ypatumus gali nustatyti įstatymai, reglamentuojantys atskiras juridinių asmenų teisines formas (CK 2.97 straipsnio 1, 9 dalys). Akcinių bendrovių ir uždarųjų akcinių bendrovių steigimą, reorganizavimą ir likvidavimą, be CK nuostatų, reglamentuoja akcinių ir uždarųjų akcinių bendrovių veiklą reglamentuojantis specialusis įstatymas – ABĮ (ABĮ 1 straipsnis).
30. Siekiant maksimaliai užtikrinti teisinių santykių stabilumą, reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu sąlygos yra išsamiai reglamentuojamos CK 2.102 straipsnyje. Pagal šio straipsnio 1 dalį, reorganizavimą pripažinti negaliojančiu gali tik teismas ir tik tuo atveju, kai yra šios aplinkybės: 1) atitinkami reorganizavimo procedūros dokumentai nebuvo paskelbti ar pateikti Juridinių asmenų registrui; 2) juridinių asmenų dalyvių ar kito valdymo organo sprendimai dėl reorganizavimo yra negaliojantys; 3) neįvykdyti visi įstatymų imperatyviųjų teisės normų nustatyti reorganizavimo reikalavimai. Šio straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad, jei įmanoma, teismas privalo suteikti protingą terminą ištaisyti klaidoms, dėl kurių reorganizavimas pripažintinas negaliojančiu. Tai reiškia, kad sprendžiant dėl re-

organizavimo negaliojimo turi būti atsižvelgiama į turinio pirmumo prieš formą principą: tam tikro reorganizavimo neteisėtumo kriterijaus egzistavimas pats savaime nelemia reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu, jei nustatyti pažeidimai gali būti ištaisyti. Pagal CK 2.102 straipsnio 2 dalį, reorganizavimo pripažinti negaliojančiu negalima, jei nuo juridinio asmens pasibaigimo iki kreipimosi į teismą praėjo daugiau nei šeši mėnesiai.

31. Apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje nurodė, kad pripažinti juridinio asmens reorganizavimą negaliojančiu teismas gali tik tuo atveju, jeigu egzistuoja CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodytų aplinkybių visetas, t. y. kad CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodyti reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindai yra kumuliatyvūs. Ieškovė kasaciniame skunde nesutinka su šia apeliacinės instancijos teismo išvada, be kita ko, atkreipdama dėmesį į tai, kad žemesnės instancijos teismų praktika nurodytu klausimu yra nevienoda. Tuo tarpu atsakovė UAB „Garliavos prekyba“, pritardama aptariamai apeliacinės instancijos teismo išvadai, atsiliepime į kasacinį skundą teigia, jog ši išvada išplaukia iš lingvistinės CK 2.102 straipsnio 1 dalies formuluotės, t. y. to, kad šioje teisės normoje nėra aiškiai nurodyta, jog reorganizavimą pripažinti negaliojančiu galima „esant bent vienai“ iš 1–3 punktuose nurodytų aplinkybių.
32. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad aiškinant teisės aktus privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminį, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-48-943/2022, 28 punktas). Teismas taiko teisės aiškinimo metodus juos pasirinkdamas ir derindamas pagal tai, kokiame teisės akte įtvirtinta aiškintina teisės norma ar normos, atsižvelgdamas į šio teisės akto reglamentuojamų santykių sritį, poreikio aiškinti konkrečią teisės normą priežastis ir kitas svarbias aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-474/2013).
33. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad, nors CK 2.102 straipsnio 1 dalies normoje išties nėra vartojama formuluotė „esant bent vienai iš šių aplinkybių“, joje taip pat nėra *expressis verbis* (aiškiais žodžiais) nurodyta, kad reorganizavimas gali būti pripažintas negaliojančiu tik nustačius 1–3 punktuose nurodytų aplinkybių visetą, todėl atsakovės argumentas, kad išvadą dėl CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodytų pagrindų kumuliatyvumo lemia lingvistinis šios teisės normos aiškinimas, yra teisiškai nepagrįstas.
34. CK įtvirtintos reorganizavimo procedūros atitinka ES Tarybos Trečiosios įmonių direktyvos 78/855/EEB ir ES Tarybos Šeštosios įmonių direktyvos 82/891/EEB reikalavimus (Mikelėnas, V., *ir kt. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys.* Vilnius: Justitia, 2002, p. 210). Šios direktyvos kodifikuotos 2017 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų, kuri yra ir vienas iš ABĮ įgyvendinamų Europos Sąjungos teisės aktų (ABĮ priedo 5 punktas).
35. Direktyvos 82/891/EEB 19 straipsnyje (direktyvos (ES) 2017/1132 135 straipsnyje) nustatyta, kad valstybių narių teisės aktuose gali būti išdėstytos nuostatos

dėl skaidymo pripažinimo negaliojančiu, atitinkančios šias sąlygas: a) skaidymas privalo būti paskelbtas negaliojančiu tik teismo sprendimu; b) skaidymas, įsigaliojęs pagal 15 straipsnį, gali būti pripažintas negaliojančiu tik tada, kai nebuvo vykdoma išankstinė teisminė arba administracinė jo teisėtumo priežiūra, *arba* tik tada, kai jis nebuvo tinkamai teisiškai parengtas ir patvirtintas, *arba* yra įrodoma, kad visuotinio susirinkimo sprendimas yra negaliojantis, arba gali būti pripažintas negaliojančiu pagal nacionalinius teisės aktus. Analogiškos sąlygos nustatytos siekiant pripažinti negaliojančiu bendrovių jungimą (direktyvos 78/855/EEB 22 straipsnis, direktyvos (ES) 2017/1132 108 straipsnis). Taigi, reorganizavimo (skaidymo ir jungimo) negaliojimo pagrindai, iš esmės atitinkantys CK 2.102 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus pagrindus, yra formuluojami alternatyviai. Teisėjų kolegijos vertinimu, iš CK 2.102 straipsnio 1 dalies lingvistinės formuluotės nėra pagrindo daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas būtų siekęs reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindus reglamentuoti griežčiau, nei jie yra reglamentuoti aptariamose direktyvose.

36. Tai, kad CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodyti reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindai yra savarankiški, patvirtina ir sisteminis bei loginis šios teisės normos aiškinimas. CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodyti skirtingi pagal savo pobūdį procedūriniai ir materialaus pobūdžio pažeidimai, kurie gali būti padaryti reorganizavimo proceso metu ir kurių kiekvienas gali lemti reorganizavimo negaliojimą, tuo atveju, jei nėra galimybės jų pašalinti per protingą teismo nustatytą terminą (CK 2.102 straipsnio 3 dalis). Pavyzdžiui, pripažinus juridinių asmenų dalyvių ar kito valdymo organo sprendimą dėl reorganizavimo negaliojančiu (CK 2.102 straipsnio 1 dalies 2 punktas), nėra reikšminga, ar reorganizavimo procedūros dokumentai buvo pateikti Juridinių asmenų registrui (CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1 punktas), kadangi reorganizavimas, atliktas nesant dėl to priimto kompetentingo subjekto sprendimo, *per se* (savaime) laikytinas neteisėtu, jeigu negali būti ištaisytas per protingą terminą (CK 2.96 straipsnis, 2.102 straipsnio 3 dalis, ABĮ 62 straipsnis). Atitinkamai, neįvykdžius visų įstatymų imperatyviųjų teisės normų nustatytų reorganizavimo reikalavimų (CK 2.102 straipsnio 1 dalies 3 punktas), pavyzdžiui, juridinių asmenų dalyviams ar kitam valdymo organui apskritai nepriėmus reorganizavimo procesui būtinų sprendimų, taikyti CK 2.102 straipsnio 1 dalies 2 punktą iš esmės nebūtų teisinio pagrindo, tačiau tai savaime nelemtų reorganizavimo proceso teisėtumo.
37. Apibendrindama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija išaiškina, kad, *pagal CK įtvirtintą teisinį reglamentavimą, teismas gali reorganizavimą pripažinti negaliojančiu nustatęs bent vieną iš CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodytų aplinkybių tuo atveju, jei yra tenkinamos kitos, CK 2.102 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintos, sąlygos.* Atitinkamai teisiškai pagrįstais pripažintini kasacinio skundo argumentai, kad apeliacinės instancijos teismas, skundžiamoje nutartyje konstatuodamas CK 2.102 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nurodytų reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu pagrindų kumuliatyvumą, padarė teisės aiškinimo klaidą.
38. Kartu teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad, pagal CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktą, kasacijos pagrindas, kurį nustačius apskųstas teismo procesinis spren-

dimas turi būti naikinamas, yra ne bet koks, o tik esminis materialiosios ar proceso teisės normų pažeidimas, turintis esminę reikšmę vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos priimant neteisėtą sprendimą (nutartį). Kasacinio teismo praktikoje ne kartą pažymėta, kad teisės normos pažeidimas, neturėjęs įtakos konkrečios bylos procesiniam rezultatui, nėra pagrindas naikinti iš esmės teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą, nes įstatymo draudžiama naikinti teismo sprendimą formaliais pagrindais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-466/2012 ir joje nurodyta kasacinio teismo praktika).

39. Ieškovė, kasaciniame skunde iškėlusi CK 2.102 straipsnio 1 dalies netinkamo aiškinimo ir taikymo klausimą, konkrečiai nenurodė, kaip, jos vertinimu, apeliacinės instancijos teismo padaryta CK 2.102 straipsnio 1 dalies aiškinimo klaida nulėmė ar galėjo nulemti neteisingą šios bylos išsprendimą. Teisėjų kolegija, vadovaudamasi toliau išdėstytais motyvais, konstatuoja, kad nagrinėjamu atveju nustatytas pažeidimas yra formalus ir nesudarantis pagrindo panaikinti skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutartį.

Dėl uždarosios akcinės bendrovės reorganizavimo sąlygų ginčijimo tvarkos ir terminų

40. Akcinių ir uždarųjų akcinių bendrovių reorganizavimo, atskyrimo, pertvarkymo ir likvidavimo taisyklės ir procedūra reglamentuojamos ABĮ aštuntajame skirsnyje. ABĮ 62 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad sprendimą dėl reorganizavimo priima kiekvienos reorganizuojamos ir dalyvaujančios reorganizavime bendrovės visuotiniai akcininkų susirinkimai, išskyrus ABĮ nustatytas išimtis. Kai bendrovėje yra skirtingų klasių akcijų, sprendimas priimamas, jeigu jam balsuodami atskirai pritaria kiekvienos klasės akcijų savininkai (taip pat ir akcijų, nesuteikiančių balsavimo teisės, savininkai). Pagal to paties straipsnio 2 dalį, sprendimas dėl reorganizavimo gali būti priimtas ne anksčiau kaip praėjus trisdešimčiai dienų nuo dienos, kai Juridinių asmenų registro tvarkytojas paskelbia apie gautas reorganizavimo sąlygas ar bendrovės interneto svetainės, kurioje skelbiamos reorganizavimo sąlygos, nuorodą, suteikiančią prieigą prie šių reorganizavimo sąlygų ir paskelbimo bendrovės interneto svetainėje datos, kaip nustatyta ABĮ 63 straipsnio 9 ar 10 dalyje. Vadovaujantis to paties straipsnio 3 dalimi, sprendimu dėl reorganizavimo turi būti patvirtintos reorganizavimo sąlygos ir pakeisti tęsiančių veiklą bendrovių įstatai ar priimti po reorganizavimo sukuriamų naujų bendrovių įstatai.

41. Kaip matyti iš pirmiau nurodyto teisinio reglamentavimo, reorganizavimo sąlygos privalo būti patvirtinamos visuotiniu akcininkų susirinkimo sprendimu. Bendrovės reorganizavimo sąlygų patvirtinimas bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu yra būtina tolimesnės reorganizavimo procedūros sąlyga. Tik visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu dėl reorganizavimo, be kita ko, patvirtintos reorganizavimo sąlygos gali sukelti teisines pasekmes ir tik pagal tokias reorganizavimo sąlygas galima tolimesnė bendrovės reorganizavimo procedūra. Visuotiniam akcininkų susirinkimui nepatvirtinus reorganizavimo sąlygų,

tolimesnė bendrovės reorganizavimo procedūra negalima. Atitinkamai tai reiškia, kad reorganizavimo sąlygos negali būti savarankišku teisminio ginčo dalyku, o dėl jų teisėtumo gali būti sprendžiama tik ginčijant bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą, kuriuo šios sąlygos patvirtintos.

42. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad asmuo, kuris kreipiasi į teismą siekdamas civilinių teisių gynybos, be kita ko, turi nurodyti, kokių materialiųjų teisinių padarinių jis siekia, t. y. suformuluoti ieškinio dalyką (CPK 135 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Ieškovas turi teisę ir pareigą ieškinio dalyką suformuluoti taip, kad būtų aišku, kokio materialinio teisinio rezultato siekiama iškeliant bylą, nes būtent tinkamas ieškinio dalyko (ir pagrindo) suformulavimas užtikrina tinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, leidžia apibrėžti bylos teisminio nagrinėjimo ribas ir sudaro pagrindą įstatymo nustatytu ir ieškovo pasirinktu būdu apginti pažeistas teises (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-272-1075/2021, 23 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika). Ieškovas, kreipdamasis į teismą dėl pažeistų teisių gynimo, suformuluoja ieškinio dalyką (reikalavimą) ir nurodo ieškinio pagrindą – faktines aplinkybes, kuriomis grindžia reikalavimą (CPK 135 straipsnio 1 dalies 2, 4 punktai), taip apibrėždamas bylos nagrinėjimo ribas. Ieškovas neprivalo nurodyti teisinio ieškinio pagrindo, nes ginčo santykių teisinį kvalifikavimą vykdo teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-219-701/2020, 45 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).
43. Nagrinėjamu atveju ieškovė patikslintu ieškiniu prašė pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ 2018 m. lapkričio 18 d. reorganizavimo sąlygas, patvirtintas 2019 m. rugsėjo 9 d. visuotiniame akcininkų susirinkime ir įregistruotas Juridinių asmenų registre, negaliojančiomis; pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimą skaidymo būdu ir jo pagrindu įsteigtą naują bendrovę – atsakovę UAB „GP nuoma“, įregistruotą Juridinių asmenų registre 2019 m. rugsėjo 13 d., negaliojančiais, taikyti restituciją. Nors šis ieškovės patikslinto ieškinio dalykas nėra suformuluotas preciziškai tiksliai pagal galimą tokiu atveju pažeistų teisių gynimo būdą (ieškovė nesuformulavo reikalavimo pripažinti UAB „Garliavos prekyba“ 2019 m. rugsėjo 9 d. visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo negaliojančiu), iš ieškinio turinio galima daryti išvadą, kad iš esmės ieškovė UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimą atskyrimo būdu ginčijo remdamasi netinkamai parengtomis atskyrimo sąlygomis, t. y. siekė atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu CK 2.102 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu (kai juridinių asmenų dalyvių ar kito valdymo organo sprendimai dėl reorganizavimo (šiuo atveju – dėl reorganizavimo sąlygų patvirtinimo) yra negaliojantys).
44. CK 2.82 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad juridinių asmenų organų sprendimai gali būti teismo tvarka pripažinti negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams. Ieškinį gali pareikšti juridinio asmens kreditoriai – jeigu sprendimas pažeidžia jų teises ar interesus, atitinkamas juridinio asmens valdymo organas, juridinio asmens dalyvis arba kiti įstatymuose nurodyti asmenys. Tokiems ieškiniams nustatomas trijų mėnesių ieškinio se-

naties terminas. Jis pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią ieškovas sužinojo arba turėjo sužinoti apie ginčijamą sprendimą, jeigu šis kodeksas ir kiti įstatymai nenustato kitokio ieškinio senaties termino ir kitokios sprendimo nuginčijimo tvarkos. Toks pats terminas nustatytas ir CK 1.125 straipsnio 4 dalyje, pagal kurią sutrumpintas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimams pripažinti juridinio asmens organų sprendimus negaliojančiais.

45. Akcinių bendrovių ir uždarųjų akcinių bendrovių organų sprendimų ginčijimo tvarka ir terminas reglamentuojami ABĮ, jo 19 straipsnyje (ABĮ 1 straipsnio 1 dalis). ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nustatyta, kad CK 2.82 straipsnio 4 dalyje nustatytais atvejais ieškinį dėl bendrovės organų sprendimų negaliojimo gali pareikšti akcininkai, kreditoriai, bendrovės vadovas, valdybos ir stebėtojų tarybos nariai ar kiti įstatymuose nustatyti asmenys ne vėliau kaip per trisdešimt dienų nuo dienos, kurią ieškovas sužinojo arba turėjo sužinoti apie ginčijamą sprendimą.
46. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad, priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, nei CK, nei ABĮ nuostatos, reglamentuojančios ieškinio senaties terminus juridinių asmenų organų sprendimams ginčyti, šių terminų nesieja su juridinio asmens veiklos sritimi, kurioje toks sprendimas yra priimtas. Išvada, kad CK 2.82 straipsnio 4 dalies norma taikytina tik tiems juridinio asmens organo sprendimams, kurie apima įprastinę juridinio asmens veiklą (o ne jo reorganizavimą), neišplaukia ir iš kasaciniame skunde nurodytos kasacinio teismo praktikos, kurioje pasisakyta dėl bankroto administratoriaus teisės ginčyti bankrutuojančios įmonės valdymo organų sprendimus, o sąvoka „įprastinė komercinė veikla“ vartojama įmonės, kuriai nėra iškelta bankroto byla, ūkinei komercinei veiklai apibūdinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-91-381/2023, 31 punktas).
47. Ieškovė kasaciniame skunde iš esmės teigia, kad CK 2.102 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas specialus, šešių mėnesių, ieškinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo juridinio asmens pasibaigimo, kuris ir turėjo būti taikomas nagrinėjamu atveju (t. y. ir ginčijant UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimo sąlygas), kadangi reorganizavimas yra vientisas procesas, o CK 2.102 straipsnis apima visus jo etapus. Teisėjų kolegija šiuos kasacinio skundo argumentus pripažįsta teisiškai nepagrįstais.
48. Pagal CK 1.124 straipsnį, ieškinio senatis – tai įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį. Ieškinio senatį teismas taiko tik tuo atveju, kai ginčo šalis reikalauja (CK 1.126 straipsnio 2 dalis). Ieškinio senaties termino pabaiga iki ieškinio pareiškimo yra pagrindas ieškinį atmesti; jeigu teismas pripažįsta, kad ieškinio senaties terminas praleistas dėl svarbios priežasties, pažeistoji teisė turi būti ginama, o praleistas ieškinio senaties terminas atnaujinamas (CK 1.131 straipsnio 1 ir 2 dalys).
49. Teisės doktrinoje pažymima, kad ieškinio senaties terminą būtina skirti nuo kitų rūšių materialiosios teisės terminų. Ieškinio senaties terminas yra skirtas pažeistos arba ginčijamos teisės, arba įstatymo saugomo intereso gynybai, o kiti materialiosios teisės terminai nustatyti tam tikroms teisėms įgyvendinti arba pareigoms atlikti, su jais siejamas teisių ir pareigų atsiradimas, pasikeitimas arba pasibaigimas. Įstatymų normos, reguliuojančios ieškinio senaties termino eigos

pradžią, sustabdymą, nutraukimą, pratęsimą ir atnaujinimą, netaikomos kitokio pobūdžio – naikinamiesiems, įgyjamiesiems – materialiojo teisinio pobūdžio terminams (Driukas, A. *Materialiosios privatinės teisės terminai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius, 2018, p. 52, 55).

50. Naikinamasis terminas yra toks terminas, kuriam pasibaigus išnyksta civilinės teisės ar pareigos (CK 1.117 straipsnio 6 dalis). Tai reiškia, kad naikinamasis terminas nustato civilinių teisių ar pareigų galiojimo ribas, t. y. naikinamasis terminas neturi atgręžtinės galios – suėjus šiam terminui, teisės ir pareigos baigiasi nuo to momento, pagal kurį yra apibrėžtas terminas, tačiau teisės ir pareigos, įgytos iki šio termino ribos, yra išsaugomos. Paprastai įstatyme naikinamieji terminai nustatomi tais atvejais, kai neribota termino atnaujinimo galimybė gali pažeisti visuomenei turinčius reikšmės interesus, įstatymu reglamentuotas civilinio teisinio santykio dalyvių teises, civilinių santykių stabilumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-29/2010).
51. Naikinamieji terminai yra ypatinga civilinių teisių įgyvendinimo terminų grupė. Jie suteikia įgaliotam asmeniui griežtai apibrėžtą laikotarpį, per kurį jis gali įgyvendinti jam priklausančią teisę, taip pat nustato teisės galiojimo prieš terminą pasibaigimą, jeigu teisė laiku nebus įgyvendinta ar bus įgyvendinta netinkamai. Ieškinio senaties ir naikinamieji terminai atskiriami pagal jų poveikio materialiajai subjektinei teisei kriterijų. Pasibaigęs ieškinio senaties terminas yra tik kliūtis priverstinai įgyvendinti pažeistą subjektinę materialiąją teisę, o naikinamasis terminas panaikina pačią subjektinę materialiąją teisę (Driukas, A. *Materialiosios privatinės teisės terminai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius, 2018, p. 131, 136).
52. CK 2.102 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad reorganizavimo pripažinti negaliojančiu negalima, jei nuo juridinio asmens pasibaigimo iki kreipimosi į teismą praėjo daugiau nei šeši mėnesiai. Taigi, ši teisės norma įtvirtina naikinamąjį terminą, kuriam pasibaigus reorganizavimo pripažinti negaliojančiu negalima, nepriklausomai nuo to, kokiais pagrindais grindžiamas reorganizavimo neteisėtumas ir kada asmuo, siekiantis reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu, sužinojo apie savo teisių pažeidimą. Šis terminas, kitaip nei ieškinio senaties terminas, teismo turi būti taikomas nepriklausomai nuo kitos ginčo šalies valios ir negali būti atnaujintas. Tai, kad CK 2.102 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas terminas yra naikinamasis, o ne ieškinio senaties terminas, nurodoma ir teisės doktrinoje (Mizaras, V., *ir kiti. Civilinė teisė.* Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 284).
53. Konstatavus, kad CK 2.102 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas šešių mėnesių terminas nėra ieškinio senaties terminas, darytina išvada, kad juridinių asmenų organų sprendimams, priimamiems reorganizavimo proceso metu, ginčyti taikytinos bendrosios normos, reglamentuojančios ieškinio senaties terminus juridinių asmenų organų sprendimams ginčyti (CK 1.125 straipsnio 4 dalis, ABĮ 19 straipsnio 10 dalis). Šios išvados nepaneigia kasaciniame skunde nurodytas argumentas, kad bendrovės reorganizavimas yra vientisas procesas, apimantis daugybę etapų, o reorganizavimo sąlygų tvirtinimas yra vienas iš jų. Įstatyme nenustatyta, kad reikalavimams pripažinti juridinio asmens organų sprendimus, priimtus reorganizavimo procese, negaliojančiais ieškinio senatis netaikoma, tuo tarpu CK

2.102 straipsnio 2 dalis, minėta, kitokio ieškinio senaties termino neįtvirtina.

54. Remdamasi išdėstytais motyvais, teisėjų kolegija išaiškina, kad *tuo atveju, kai bendrovės reorganizavimas ginčijamas dėl nepagrįstai patvirtintų reorganizavimo sąlygų, turi būti reiškiamas reikalavimas dėl atitinkamo visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo, kuriuo jos patvirtintos, pripažinimo negaliojančiu. Tokiam ieškinio reikalavimui taikytinas ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nustatytas sutrumpintas trisdešimties dienų ieškinio senaties terminas, kuris gali būti atnaujinamas dėl svarbių priežasčių, kol nėra pasibaigęs CK 2.102 straipsnio 2 dalyje nustatytas naikinamasis šešių mėnesių terminas dėl reorganizavimo pripažinimo negaliojančiu, skaičiuojamas nuo juridinio asmens pasibaigimo iki kreipimosi į teismą dienos.*

55. Nagrinėjamu atveju teismai iš esmės tinkamai kvalifikavo ginčo teisinius santykius ir pagrįstai nusprendė, kad ieškovės patikslinto ieškinio reikalavimui pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ 2018 m. lapkričio 18 d. reorganizavimo sąlygas, patvirtintas 2019 m. rugsėjo 9 d. visuotiniame akcininkų susirinkime, negaliojančiomis (nors jis ir suformuluotas nevisiškai tiksliai) taikytinas ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nustatytas sutrumpintas trisdešimties dienų ieškinio senaties terminas, nustatytas reikalavimui dėl bendrovės organų sprendimų pripažinimo negaliojančiais pareikšti. Kadangi atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimo atskyrimo būdu sąlygos buvo patvirtintos visuotinio akcininkų susirinkimo 2019 m. gegužės 9 d. sprendimu, o ieškovė į teismą su reikalavimu dėl šios atsakovės reorganizavimo sąlygų pripažinimo negaliojančiomis kreipėsi tik 2020 m. kovo 13 d., teismai pagrįstai padarė išvadą, kad ieškovė praleido ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nustatytą sutrumpintą trisdešimties dienų ieškinio senaties terminą, šio termino atnaujinti neprašė ir nenurodė svarbių priežasčių, kurių pagrindu teismas galėtų svarstyti tokio termino atnaujinimo klausimą.

56. Ieškovės kasaciniame skunde nurodoma aplinkybė, kad atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ valdymo organai Juridinių asmenų registrui 2019 m. gegužės 9 d. visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą reorganizuoti atsakovę UAB „Garliavos prekyba“ pateikė tik 2019 m. rugsėjo 5 d., t. y. po 119 dienų, o ne per 5 dienas, kaip tai nustatyta ABĮ 62 straipsnio 4 dalyje, kurią kaip savarankišką procedūrinį reorganizavimo pažeidimą įvardija ieškovė, gali būti reikšminga tik sprendžiant ieškinio senaties termino reikalavimui pripažinti tokį visuotinį akcininkų susirinkimo sprendimą negaliojančiu eigos pradžios klausimą. Kaip jau minėta, ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje įtvirtintas sutrumpintas ieškinio senaties terminas skaičiuojamas nuo dienos, kurią ieškovas sužinojo arba turėjo sužinoti apie ginčijamą sprendimą. Vis dėlto, šiuo atveju teismams nustačius, kad ieškovė apie reorganizavimo sąlygas ir visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimą, kuriuo jos buvo patvirtintos, sužinojo nuo jo priėmimo (patvirtinimo) momento, dalyvaudama ir balsuodama šiame visuotiniame akcininkų susirinkime, darytina išvada, jog ieškovės nurodyta aplinkybė nelemia kitokio ABĮ 19 straipsnio 10 dalyje nustatyto sutrumpinto ieškinio senaties termino eigos pradžios momento.

57. Pagal CK 1.131 straipsnio 1 dalį, ieškinio senaties termino pabaiga iki ieškinio pareiškimo yra savarankiškas pagrindas ieškinį atmesti. Teismams nagrinėjamoje

byloje nustačius, kad ieškovė praleido ieškinio senaties terminą UAB „Garliavos prekyba“ visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimui, kuriuo buvo patvirtintos šios bendrovės reorganizavimo sąlygos, nuginčyti ir kad nėra pagrindo šį terminą atnaujinti, ieškovės reikalavimas pripažinti atsakovės UAB „Garliavos prekyba“ reorganizavimą negaliojančiu, iš esmės grindžiamas reorganizavimo sąlygų neteisėtumu, teismų pagrįstai buvo atmestas.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

58. Apibendrindama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija nusprendžia, kad nors apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje neteisingai aiškino CK 2.102 straipsnio 1 dalies nuostatas, skundžiami teismų procesiniai sprendimai yra iš esmės teisėti ir pagrįsti, todėl paliekami nepakeisti, o ieškovės kasacinis skundas atmetamas.
59. Pagal CPK 93 straipsnio 1 dalį, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą.
60. CPK 98 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas. Dėl šių išlaidų priteisimo šalis teismui raštu pateikia prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu. Šios išlaidos negali būti priteisiamos, jeigu prašymas dėl jų priteisimo ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos.
61. Netenkinus kasacinio skundo, ieškovei bylinėjimosi išlaidos neatlygintinos. Tačiau teisę į patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą turi atsakovė UAB „Garliavos prekyba“. Ji prašo priteisti iš ieškovės 1452 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų už advokato pagalbą rengiant atsiliepimą į ieškovės kasacinį skundą, atlyginimo. Atsakovė UAB „Garliavos prekyba“ pateikė šių išlaidų realumą pagrindžiančius dokumentus (2023 m. rugsėjo 29 d. PVM sąskaitą faktūrą, serija AT_KAS, Nr. 23-08-31/04, ir AB „Swedbank“ 2023 m. spalio 4 d. mokėjimo nurodymą). Prašomos priteisti bylinėjimosi išlaidos neviršija Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu patvirtintų Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio (redakcija, galiojanti nuo 2015 m. kovo 20 d.) 8.14 punkte įtvirtinto maksimalaus atlygintino atstovavimo išlaidų dydžio, todėl jų atlyginimas priteistinas atsakovei UAB „Garliavos prekyba“ iš ieškovės (CPK 93, 98 straipsniai).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalimi, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 18 d. nutartį palikti nepakeistą.

Priteisti atsakovei uždarajai akcinei bendrovei „Garliavos prekyba“ (j. a. k. 159701636) iš ieškovės B. P. (a. k. (*duomenys neskelbtini*)) 1452 (vieną tūkstantį keturis šimtus penkiasdešimt du) Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimo.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.4. Dėl redakcinės atsakomybės taikymo viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui, asmens, kurio garbė ir orumas buvo pažeisti, turėtų išlaidų, ginant savo pažeistas teises neteisminiu būdu, kreipiantis į viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijas, teisinio kvalifikavimo

Redakcinė atsakomybė viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui gali būti taikoma ne tik už tikrovės neatitinkančių duomenų, bet ir už nesąžiningos nuomonės, žeminančios asmens garbę ir orumą, paskleidimą. Sprendžiant dėl viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo atsakomybės už asmens garbę ir orumą žeidžiančios nuomonės paskleidimą, taip pat turi būti atsižvelgiama į Visuomenės informavimo įstatyme (toliau – VIĮ) įtvirtintus redakcinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo žalos atlyginimo pagrindus. Nėra pagrindo teigti, jog viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas visais atvejais besąlygiškai yra atleidžiamas nuo redakcinės atsakomybės, kai yra paskleidžiama asmens garbę ir orumą žeminanti trečiojo asmens nuomonė. Kiekvienu atveju turi būti vertinama, ar viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas (jo darbuotojai) elgėsi sąžiningai ir etiškai, laikėsi bendros pareigos užtikrinti skleidžiamos informacijos teisėtumą, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes. Viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas neatsako už trečiojo asmens nuomonės paskelbimą, jei jis sąžiningai stengėsi užtikrinti (kontroliuoti) skelbiamos nuomonės atitiktį VIĮ 2 straipsnio 31 dalies reikalavimams.

Išlaidos (sumos, ieškovo sumokėtos advokatui už skundų Visuomenės informavimo etikos komisijai ir žurnalistų etikos inspektoriui parengimą, pateikimą, dalyvavimą Visuomenės informavimo etikos komisijos posėdyje) nepatenka į bylinėjimosi išlaidų kategoriją, nes yra nesusijusios su pažeistų teisių gynimu teismine tvarka, tačiau buvo ieškovo patirtos ginant savo teises nuo atsakovės padaryto pažeidimo. Nurodytos išlaidos atitinka CK 6.249 straipsnyje nustatytus kriterijus, t. y. vertintinos kaip išlaidos, kurių ieškovas nebūtų turėjęs, jei jo teisės atsakovų neteisėtais veiksmais nebūtų buvusios pažeistos.

Ginčijamos išlaidos buvo tiesioginė neteisėtų atsakovų veiksmų pasekmė – jeigu atsakovai, skleisdami informaciją apie ieškovą, nebūtų netinkamai ir nesąžiningai naudojęsi saviraiškos laisve, ieškovui nebūtų kilusi būtinybė spręsti dėl kreipimosi su skundais į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą ir (ar) Visuomenės informavimo etikos komisiją ir jis nebūtų patyręs dėl to papildomų (būtinų) išlaidų. Šiuo atveju atsako-

vų neteisėti veiksmai buvo žalos (nuostolių advokato pagalbos išlaidų forma) atsiradimo priežastis, nes ieškovas, nesutikdamas su atsakovų veiksmais, pagrįstai nusprendė ginti savo teises nurodytais būdais. Vien ta aplinkybė, kad ieškovas savarankiškai nusprendė pasinaudoti jam įstatymo suteikta galimybe ginti savo pažeistas teises neteismine tvarka, negali būti vertinama kaip ieškovo kaltė dėl nuostolių atsiradimo – priešingu atveju asmens teisė pasinaudoti įstatyme įtvirtintais savarankiškais pažeistų teisių gynimo būdais visuomenės informavimo srityje būtų nepagrįstai apribota. Asmens sąžiningas naudojimasis neteisminiais savo teisių gynybos būdais, siekiant išvengti teismo proceso, iš esmės yra skatintinas ir pagrįstas.

Civilinė byla Nr. e3K-3-61-823/2023
Teisminio proceso Nr. 2-68-3-11689-2022-0
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.2.1.9.4; 2.6.10.5.2.1; 2.6.10.5.2.17 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. sausio 18 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės (pranešėja), Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė) ir Alės Bukavinienės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 9 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo J. J. ieškinį atsakovams A. K., uždarajai akcinei bendrovei „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ dėl įpareigojimo paneigti paskleistus duomenis, žeminančius garbę ir orumą ir neatitinkančius tikrovės, taip pat tokių duomenų paskleidimu padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo priteisimo, tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, R. Š., uždaroji akcinė bendrovė „Žinių studija“.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių redakcinės atsakomybės taikymą viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui, aiškinimo ir taikymo, taip pat dėl asmens, kurio garbė ir orumas buvo

pažeisti, turėtų išlaidų, ginant savo pažeistas teises neteisminiu būdu, kreipiantis į viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijas, teisinio kvalifikavimo.

2. Ieškovas J. J. teismo prašė:
   2.1. pripažinti, kad 2021 m. liepos 26 d. atsakovės UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ valdomos televizijos LNK laidos „*(duomenys neskelbtini)*“ (toliau – ir Laida) viešai transliuoto reportažo metu, taip pat per šį reportažą paskelbtame interviu su atsakovu A. K. atsakovė ir atsakovas nurodė tikrovės neatitinkančią informaciją apie ieškovą, o būtent kad neva ieškovas įžeidinėjo tarptautinės pavežėjimo paslaugų platformos „Bolt“ vairuotoją pavežėją (A. K.) necenzūriniais žodžiais, vartojo rusiškus keiksmažodžius, elgėsi agresyviai, nekultūringai, menkino pavežėjo (A. K.) kompetenciją, neatsiskaitė už suteiktą pavežėjimo paslaugą ir vairuotojui (A. K.) galbūt grasino, ir tokiu būdu atsakovai pažeidė ieškovo J. J. garbę ir orumą;
   2.2. įpareigoti atsakovę per keturiolika kalendorinių dienų po teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos LNK televizijos eteryje panašiu metu, kada 2021 m. liepos 26 d. buvo rodoma laida „*(duomenys neskelbtini)*“, bei internete portalo www.lnk.lt pagrindiniame (tituliniame) puslapyje paskelbti LNK informacinės laidos „*(duomenys neskelbtini)*“ 2021 m. liepos 26 d. reportaže apie ieškovą J. J. pateiktos neigiamos informacijos – jog ieškovas J. J. neva įžeidinėjo tarptautinės pavežėjimo paslaugų platformos „Bolt“ vairuotoją pavežėją A. K. necenzūriniais žodžiais, vartojo rusiškus keiksmažodžius, elgėsi agresyviai, nekultūringai, menkino pavežėjo A. K. kompetenciją, neatsiskaitė už suteiktą pavežėjimo paslaugą ir pavežėjui A. K. galbūt grasino, – kaip neatitinkančios tikrovės ir žeminančios ieškovo garbę, orumą bei reputaciją, paneigimą;
   2.3. priteisti iš atsakovų solidariai 5747,50 Eur turtinės ir 10 000 Eur neturtinės žalos atlyginimą, 5 procentų dydžio procesines palūkanas ir bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
3. Ieškovas nurodė, kad 2021 m. liepos 26 d. per LNK televiziją transliuotoje Laidoje buvo publikuotas vaizdo reportažas apie ieškovą (toliau – Reportažas). Reportaže ieškovas Laidos vedėjų įvardytas kaip asmuo, kuris 2021 m. liepos 24 d. neva: kėlė vairuotojui reikalavimą suteikti pavežėjimo paslaugą, pažeidžiant teisės aktų reikalavimus; elgėsi su vairuotoju itin nemandagiai ir agresyviai; neva sukėlė žodinį konfliktą su vairuotoju; galiausiai neatsiskaitė su vairuotoju už suteiktą pavežėjimo paslaugą ir pasišalino iš vairuotojo automobilio su nenustatyta moterimi.
4. Pristatydami situaciją Laidos vedėjai aiškiai nurodė, kad šioje situacijoje dalyvavo ieškovas, aiškiai įvardydami jo vardą bei pavardę, nurodydami, jog ieškovas yra buvęs Lietuvos Respublikos Seimo narys.
5. Ieškovas teigė, kad Reportažas buvo sukurtas remiantis atsakovo interviu, kuriame šis nupasakoja situaciją, kai tarp jo ir vieno iš keleivių kilo konfliktas. Interviu metu atsakovas nurodė, kad pagal keleivio kelionės tikslo adresą rado tuo pačiu adresu registruotą įmonę, viešai skelbiamus duomenis apie įmonės vadovą. Suradęs internete pastarojo nuotraukų, atsakovas teigė supratęs, kad tai ne tas pats asmuo, ir, tęsdamas paiešką pagal pavardę „J.“, surado informaciją apie ieškovą ir

padarė išvadą, jog konfliktą sukėlęs keleivis galėjo būti ieškovas. Šių savo išvadų pagrindu atsakovas kreipėsi į atsakovę.

6. Ieškovas tvirtino, kad atsakovo teiginių, kuriais remiantis sukurtas viešai paskelbtas Reportažas, teisingumas nebuvo patikrintas. Reportaže taip pat sugretintos ieškovo ir atsakovo nufotografuoto keleivio nuotraukos, iš jų matyti, kad tai skirtingi asmenys. Tačiau Laidos vedėjai Reportažo metu akcentavo nuotraukų panašumą. Toks vertinimas Reportažo žiūrovams suponuoja išvadą, kad konfliktą su atsakovu sukėlė būtent ieškovas.
7. Rengdamas Reportažą, trečiasis asmuo R. Š. (toliau – ir Žurnalistas) susisiekė su ieškovu ir pasiteiravo jo apie situaciją. Ieškovas aiškiai nurodė, kad atsakovo nupasakotoje situacijoje nedalyvavo, nesinaudoja taksi ar pavežėjų paslaugomis, tačiau atsakovė vis tiek parengė ir transliavo Reportažą. Laidos metu aptariamas konfliktas sąmoningai prilygintas kriminalinei situacijai, siekta dirbtinai sukelti kuo didesnį susidomėjimą išgalvotu „kriminalu“. Skelbdama Reportažą atsakovė siekė ne informuoti visuomenę, o ieškoti skandalų, taip didindama savo žiūrimumo reitingą.
8. Ieškovas teigė, kad atsakovės paskelbtame Reportaže nurodyta informacija, Laidos vedėjų ir atsakovo interviu metu jo išsakyti teiginiai visiškai neatitinka tikrovės. Reportažu sudarytas itin neigiamas įspūdis apie ieškovo asmenį, daroma neigiama įtaka jo reputacijai, pažeidžiama jo garbė ir orumas. Atsakovė ir atsakovas sąmoningai siekė sukurti neigiamą įspūdį apie ieškovą.
9. Ieškovas pažymėjo, kad, siekdamas apginti savo teises ir teisėtus interesus, kreipėsi ne tik į atsakovę, kuri formaliai atsisakė pašalinti padarytą jo teisių pažeidimą, bet ėmėsi ir kitų veiksmų: kreipėsi į pavežimo paslaugą teikusią bendrovę dėl informacijos suteikimo, pateikė skundus Visuomenės informavimo etikos komisijai, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai, pareiškimą ikiteisminio tyrimo įstaigai.
10. Visuomenės informavimo etikos komisija 2021 m. gruodžio 21 d. sprendimu pripažino, kad Laidoje buvo pažeisti Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekso (toliau – ir Etikos kodeksas) 3 ir 6 straipsniai. Ieškovo pareiškimo pagrindu taip pat buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 154 straipsnio 2 dalį. Nors ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas (konstatavus, kad nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių), tačiau Vilniaus apygardos teismas 2022 m. kovo 15 d. nutartimi, atmesdamas ieškovo skundą dėl prokuroro nutarimo nutraukti tyrimą, pripažino, jog kitiems asmenims, mačiusiems Reportažą, galėjo susiformuoti negatyvi nuomonė apie ieškovą.
11. Ieškovas teigė, kad Laidoje Žurnalisto išsakyti teiginiai: „[pavežėjas] patikino, kad susidūrė su tokiu įžūliu keleiviu, kokio dar, na, nebuvo matęs. Pasak vyro, jo vieno keleivio tonas pakilo, jis ėmė kreiptis į jį „tu“ griežtu tonu <...> keleivis pasiuto, jis ėmė keikti, koneveikti vairuotoją įvairiausiais žodžiais, grasino dideliais nemalonumais“, „pasak vairuotojo, vyras su moterimi išėjo nesumokėję keliolikos eurų už kelionę, esą keleivis dar nueidamas grasino nemalonumais“, taip pat atsakovo nurodyti teiginiai: „vyras, kuris kartu buvo, jis su juoda kauke tuo momentu dėvėjo, gal kokie 65 metai panašiai, vat, amžiaus, pakankamai tokiu valdingu balsu „tai kaip tu čia dabar iškart negali vežt mane“, nu iškart prasidėjo

nuo tujinimo <...> prasidėjo įžeidinėjimai, kad <...> aš ne visai profesionalas esu, kad čia vaidinu iš savęs tą, kuo nesu iš viso, tai viskas buvo lydima purvinais rusiškais keiksmažodžiais, toliau <...> žmogus išlipo iš automobilio, aišku, nesumokėjo, trenkė durimis <...> kažką šaukiant, kažką rodant ant manęs <...> sako, kad tuoj aš paskambinsiu, tau bus riesta, tau bus blogai, aš tau dar padarysiu, aš tau parodysiu", vertintini kaip tikrovės neatitinkančių faktų (melagingų, prasimanytų žinių) apie ieškovo veiksmus, galinčių pakirsti pasitikėjimą ieškovu, konstatavimas, o ne kaip faktų supratimas (nuomonė).

12. Ieškovas laikė, kad Reportažą rengę žurnalistai turėjo pareigą patikrinti iš atsakovo gautą informaciją, tačiau sąmoningai to nepadarė. Atsakovės darbuotojai, net ir gavę iš ieškovo informaciją, turėjusią kelti akivaizdžių abejonių atsakovo pateiktų duomenų teisingumu, nebandė patikrinti viešai skelbtos informacijos teisingumo. Akivaizdu, kad atsakovės tikslas buvo ne skelbti teisingą informaciją, o „kurti skandalus".
13. Ieškovas nurodė, kad atsakovų paskleista nuomonė pažeidė jo neturtines teises – garbę ir orumą, dalykinę reputaciją. Atsakovės paskelbta informacija išreikšta įžeidžiant ieškovą, siekiant jam pakenkti, jį žeminti ir menkinti. Atsakovas dirba Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Viešosios tvarkos skyriaus vyriausiuoju specialistu. Pagal savo pareigas, turimą kvalifikaciją, asmeninę patirtį atsakovas turėjo suprasti, kad jo atliktas „tyrimas" nėra pakankamas pagrįstai konstatuoti, jog su juo važiavęs keleivis buvo ieškovas. Jis taip pat turėjo ir galėjo suprasti, kad jo nurodyta informacija neatitinka tikrovės. Akivaizdu, kad atsakovas kreipėsi į atsakovę, nes sąmoningai siekė pažeminti ieškovą, pažeisti jo garbę ir orumą, pakenkti jo reputacijai. Dėl reportaže nurodytos informacijos ieškovas turėjo teisintis artimiesiems, pažįstamiems asmenims, verslo partneriams, įrodinėti savo tiesą, reportaže pateiktos informacijos melagingumą.
14. Ieškovas atkreipė dėmesį, kad žinių paskleidimo metu jis nebuvo viešasis asmuo, šiuo metu taip pat nevykdo jokių viešųjų funkcijų.
15. Ieškovas laikė, kad jo pažeistos teisės ir teisėti interesai, visų pirma, turėtų būti ginami pripažįstant, jog atsakovai nurodė tikrovės neatitinkančią informaciją apie ieškovą, taip pat įpareigojant atsakovę paskelbti apie ieškovą Laidoje pateiktos neigiamos informacijos paneigimą.
16. Ieškovas nurodė, kad iš atsakovų turėtų būti priteistas jo patirtos žalos atlyginimas.
17. Gindamas savo pažeistas teises privaloma išankstinio ginčo sprendimo ne teisme tvarka, ieškovas už advokato bei antstolio paslaugas sumokėjo 5747,50 Eur (už susipažinimą su ginčo situacija, dokumentų įvertinimą, ginčo veiksmų plano parengimą ir aptarimą, faktinių aplinkybių konstatavimo protokolo parengimą, reikalavimo dėl reportažo panaikinimo ir viešo atsiprašymo parengimą, prašymo bendrovei „Bolt" dėl informacijos pateikimo parengimą, prašymo atsakovei dėl informacijos pateikimo parengimą, skundų Visuomenės informavimo etikos komisijai ir žurnalistų etikos inspektoriui parengimą).
18. Dėl atsakovų bendrų neteisėtų veiksmų patirtą neturtinę žalą ieškovas įvertino 10 000 Eur. Argumentavo, kad Laidoje paskelbta informacija diskredituoja jo asmenį. Dėl Laidoje paskleistų nepagrįstų teiginių ieškovas patyrė stresą, dvasinių

išgyvenimų, didelį emocinį sukrėtimą, pažeminimą, buvo sugadinta jo reputacija, pažemintas autoritetas. Dėl patirto streso pablogėjo ieškovo sveikata (atsirado galvos svaigimas, nemiga, padidėjo jautrumas, paūmėjo skausmai širdies plote), jis lankėsi pas medikus. Ieškovas sugaišo daug laiko gindamas savo pažeistas teises, tai taip pat turėjo įtakos neturtinei žalai atsirasti.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

19. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2023 m. vasario 21 d. sprendimu tenkino dalį ieškinio:
    19.1. Pripažino, kad 2021 m. liepos 26 d. atsakovės UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ valdomos televizijos LNK laidos „*(duomenys neskelbtini)*“ viešai transliuoto reportažo metu, taip pat per šį reportažą paskelbtame interviu su atsakovu A. K. buvo paskelbta ieškovo J. J. garbę ir orumą žeminanti atsakovo A. K. nuomonė, jog ieškovas J. J. galėjo būti atsakovo A. K. keleivis, atlikęs šiuos atsakovo A. K. nurodytus veiksmus:
        19.1.1. „<..> tokiu valdingu balsu – „tai kaip tu čia dabar, iškart, negali vežt mane?“. Nu, iš karto prasidėjo nuo tujinimo“;
        19.1.2. „Prasidėjo tujinimas eilinis, prasidėjo įžeidinėjimai. Kad.. Nu, jeigu cenzūriniais žodžiais, kad aš ne visai profesionalas esu, kad čia vaidinu iš savęs tuo, kuo nesu iš viso. Tai viskas buvo lydima purvinais rusiškais keiksmažodžiais. Toliau savo nuomonę išreiškė apskritai apie taksistus, kuriuos nekenčia, kaip apskritai, kaip profesijos, kurie yra žemo proto, žemo lygio. Vėl gi, jeigu tai skambėtų taip, kaip jisai kalbėjo, tai čia būtų banga rusiškų keiksmažodžių“;
        19.1.3. „Žmogus išlipo iš automobilio, aišku nesumokėjo“;
        19.1.4. „<..> Pradėjo eiti. Vėl kažką šaukė ant manęs. <...> Sako, kad „tuoj aš paskambinsiu, tau bus riesta, tau bus blogai, aš tau dar padarysiu, aš tau parodysiu.“
    19.2. Priteisė ieškovui iš atsakovo A. K. 500 Eur neturtinės žalos atlyginimą ir 5 procentų dydžio metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme (2022 m. gegužės 20 d.) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo.
    19.3. Kitą ieškinio dalį atmetė.
    19.4. Išsprendė bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimą.
20. Spręsdamas dėl Laidoje paskleistų teiginių teisinio kvalifikavimo, teismas, peržiūrėjęs į bylą pateikto Laidoje paskelbto Reportažo įrašą, nustatė, kad 2021 m. liepos 26 d. Laidoje per LNK televiziją buvo transliuotas reportažas apie atsakovo nupasakotą konfliktą, įvykusį tarp jo ir vieno iš keleivių.
21. Teismas laikė, kad iš Reportažo turinio aišku, jog Laidoje paskelbta apie tai, kad atsakovas, teikdamas pavežimo paslaugą, su vienu iš keleivių pateko į konfliktą, jo metu keleivis kalbėjo pakeltu tonu, reikalavo vežti pažeidžiant Kelių eismo taisykles, įžeidinėjo atsakovą, menkino jo kaip vairuotojo pavežėjo kompetenciją, vartojo necenzūrinius žodžius, elgėsi agresyviai ir nekultūringai, neatsiskaitė su atsakovu už jo suteiktą paslaugą, šaukė ant atsakovo ir jam grasino. Šiuos teigi-

nius atsakovas išsakė kaip objektyviai buvusio įvykio, asmens elgesio apibūdinimą ir dėl to jie laikytini žinia apie įvykusį faktą – konfliktą tarp atsakovo ir vieno iš jo keleivių, konflikto aplinkybes.

22. Teismas pažymėjo, kad kita atsakovo paskleistos informacijos dalis yra tiesiogiai susijusi su ieškovu. Visų pirma, atsakovas kaip objektyvius faktus nurodė teiginius, kad ieškovas yra buvęs Seimo narys, TSRS Aukščiausiosios Tarybos narys, Sąjūdžio vienas iš įkūrėjų. Antra, nupasakodamas, kad po konflikto pradėjo domėtis, kas galėtų būti su juo konfliktavęs keleivis, atsakovas nurodė, jog surado informacijos apie ieškovą, jis atsakovui, sulyginus kliento ir ieškovo nuotraukas, pasirodė labai panašus į konfliktavusį keleivį.
23. Teismas padarė išvadą, kad teiginį, jog keleivis, su kuriuo konfliktavo, gali būti ieškovas, atsakovas išsakė kaip savo subjektyvų įspūdį. Šį teiginį atsakovas išsakė ne kaip kategorišką išvadą, bet kaip asmeninį konkrečių duomenų (ieškovo ir keleivio nuotraukų palyginimo) įvertinimą, nuomonę, išreikštą prielaida dėl panašumo fakto („<...> jis man buvo labai panašus. <...> jis man pasirodė labai panašus“).
24. Teismas atkreipė dėmesį, kad apie tai, jog būtent ieškovas galėjo būti keleivis, sukėlęs konfliktą, pasakoma (nors ir prielaidos forma) ne tik Laidos įžangoje, bet ir Reportaže. Reportažo metu parodomas ne vienas vaizdo įrašas, kuriame nufilmuotas ieškovas, taip pat palyginama jo ir atsakovo padaryta keleivio nuotrauka. Ieškovo vardo ir pavardės pakartojimas, visos skelbtos informacijos vizualinis iliustravimas vaizdais su ieškovu sustiprina įspūdį, kad ieškovas iš tiesų galėjo būti keleivis, atlikęs atsakovo nurodytus veiksmus, tačiau, teismo vertinimu, atsakovės paskelbti teiginiai nesiekia tokio laipsnio, jog galėtų būti prilyginami žiniai. Teismas nusprendė, kad Laidoje nebuvo kaip neginčijamas faktas paskleista, jog ieškovas buvo atsakovo keleivis.
25. Teismas konstatavo, kad Laidoje buvo paskleista žinia, jog atsakovas, teikdamas pavežimo paslaugą, susidūrė su keleiviu, kuris elgėsi konfliktiškai, nepagarbiai, nekultūringai, agresyviai, neatsiskaitė už jam suteiktą paslaugą, grasino atsakovui, ir atsakovo nuomonė (subjektyvus įspūdis), kad šis keleivis dėl išorinio panašumo galėjo būti ieškovas. Konfliktas tarp atsakovo ir keleivio buvo. Ieškovas ir neįrodinėja, kad atsakovas klaidingai apibūdino konflikto aplinkybes. Taigi vienintelė Laidoje paskleista informacija, kuri susijusi su ieškovu, tai aptarti teiginiai, kad keleivis galėjo būti ieškovas, šie išreikšti kaip prielaida (subjektyvus įspūdis), bet ne kaip faktas.
26. Teismas laikė, kad dėl nurodytų priežasčių ieškovo reikalavimų, pareikštų atsakovei, pagrįstumas gali būti vertinamas tik ta apimtimi, ar informacija dėl galimo ieškovo dalyvavimo konflikte su atsakovu buvo paskleista tinkamai, o reikalavimų, pareikštų atsakovui, pagrįstumas – ta apimtimi, ar nuomonę jis išsakė sąžiningai, nepažeisdamas ieškovo teisių ir teisėtų interesų.
27. Spręsdamas dėl atsakovo veiksmų paskleidžiant nuomonę apie ieškovą teisėtumo, teismas konstatavo, kad nėra pagrindo pritarti atsakovo pozicijai, jog jis sąžiningai paskleidė pakankamai pagrįstą nuomonę, kad ieškovas panašus į su juo konfliktavusį keleivį. Anot teismo, priešingai, labiau tikėtina, kad atsakovas viešai išreiškė nuomonę pažeisdamas bendro pobūdžio pareigą elgtis rūpestingai. Teis-

mas nesutiko su atsakovo pozicija, kad vien tik sulyginus dvi nuotraukas, iš kurių viena yra neaiški (keleivio veido bruožai nėra ryškūs), pakankamai rūpestingas ir apdairus asmuo analogiškoje situacijoje galėjo susidaryti objektyvų ir realiai pagrįstą įspūdį, jog ieškovas yra tiek panašus į keleivį, kad būtų galima viešai televizijos eteryje pareikšti įtarimą (nuomonę), jog ieškovas turėjo būti tas asmuo, kuris atliko aprašytus (konfliktinius) veiksmus.

28. Teismas pabrėžė, kad Laida buvo transliuojama 2021 m. liepos 26 d., o konfliktas tarp atsakovo ir jo keleivio įvyko 2021 m. liepos 24 d. Dviejų dienų laiko tarpas tarp konflikto ir Laidos transliacijos rodo, kad atsakovas nedelsdamas kreipėsi į žiniasklaidos priemonę dėl susiklosčiusios situacijos paviešinimo. Atsakovo atstovas pripažino, kad atsakovas apie konfliktą pranešė ne vienai žiniasklaidos priemonei, tačiau tik Žurnalistas susidomėjo atsakovo pateikta informacija. 2021 m. liepos 24 d. atsakovas dėl kilusio konflikto taip pat užregistravo pranešimą policijos elektroninių paslaugų sistemoje *epolicija*. Vilniaus apygardos prokuratūros 2021 m. gruodžio 15 d. nutarimo nutraukti ikiteisminį tyrimą 3.2.1 punkte nurodyta, kad atlikus administracinio nusižengimo tyrimą nustatyta, jog konfliktą su atsakovu sukėlė ne ieškovas, o kitas asmuo. Sprendimą kreiptis į žiniasklaidos priemones atsakovas motyvavo tuo, kad nebuvo tikras, jog jo pranešimas bus operatyviai ar apskritai ištirtas.
29. Teismas atkreipė dėmesį, kad atsakovas yra buvęs policijos pareigūnas, įvykio metu ėjo Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Viešosios tvarkos skyriaus specialisto pareigas, turi aukštąjį išsilavinimą, patirties ir žinių vykdant administracinių nusižengimų teiseną. Atsižvelgdamas į tai, teismas laikė, kad pagal savo profesinę patirtį, įgytas žinias atsakovas turėjo suprasti ir žinoti, kaip yra tiriami pranešimai apie galbūt padarytus administracinius nusižengimus, kiek tyrimai užtrunka, taip pat savo procesines teises, jų įgyvendinimo sąlygas administracinių nusižengimų bylose (pvz., kokias teises turėtų, jeigu tyrimas būtų nepagrįstai nutrauktas, ir pan.); dėl to atsakovo veiksmus paskleidžiant viešai ginčo nuomonę apie ieškovą vertino kaip atliktus protingo ir informuoto asmens.
30. Teismas pripažino labiau tikėtina tai, kad atsakovas, nors galbūt ir nesiekdamas paskleisti melagingos informacijos apie ieškovą, savo nuomonę paviešino kaip reakciją į konfliktą ir manymą, jog konfliktą galėjo sukelti ieškovas. Teismo vertinimu, tai yra vienintelis racionalus atsakovo veiksmų paaiškinimas – noras paviešinti duomenis apie galbūt netinkamus ieškovo veiksmus, kad būtų padaryta įtaka ieškovo asmenybės vertinimui kitų visuomenės narių akyse. Atsakovo atsikirtimas, kad, taip veikdamas, jis siekė išvengti administracinio nusižengimo tyrimo vilkinimo ar nutraukimo, neturi objektyvaus pagrindo.
31. Teismas nurodė, kad atsakovas galbūt galėjo suklysti dėl keleivio tapatybės. Tačiau vien tik tikėtina klaida dėl keleivio tapatybės pati savaime nereiškia, kad atsakovas nepažeidė pareigos elgtis rūpestingai. Administracinio nusižengimo tyrimo metu atsakovas policijai pateiktuose paaiškinimuose nurodė, kad pastebėjo daug ieškovo ir keleivio panašumų, tačiau tiksliai negali teigti, jog ieškovas buvo keleivis; manė, kad keleivis galėjo būti ieškovo sūnus; keleivis buvo apie 55–60 metų amžiaus. Taigi, atsakovas paskelbė ginčo įtarimą viešai, nors nebuvo juo tikras.

32. Teismas pažymėjo, kad atsakovas paskleidė ginčo nuomonę remdamasis vien tik subjektyviu nuotraukų palyginimu, prielaidomis dėl ieškovo ryšio su adresu, kuriuo vežė keleivius, nelaukdamas tyrimo pagal jo pranešimą pabaigos ar bent konkrečių policijos veiksmų atlikimo. Be to, atsakovo nuomonė apie galimą ieškovo dalyvavimą konflikte su atsakovu viešai paskleista akivaizdžiai neigiamame kontekste. Teismo vertinimu, toks atsakovo pareiškimas prilygsta piktnaudžiavimui teise skleisti informaciją, nes atsakovui nebuvo jokio objektyvaus poreikio imtis skubių veiksmų viešai pasidalyti savo subjektyviais įtarimais.
33. Spręsdamas dėl atsakovės veiksmų teisėtumo, teismas pažymėjo, kad dėl aplinkybės, ar atsakovė atliko ieškovo atžvilgiu neteisėtus veiksmus, spręstina atsižvelgiant į tai, koks buvo Laidos ir Reportažo turinys, jų pateikimo forma, taip pat ar egzistavo objektyvus poreikis skelbti ginčo informaciją.
34. Teismas nustatė, kad 2021 m. liepos 27 d. pretenzijoje atsakovei, taip pat 2021 m. rugpjūčio 5 d. reikalavime dėl reportažo panaikinimo ir viešo atsiprašymo ieškovas išskyrė, jog yra *(duomenys neskelbtini)* garbės konsulas, dviejų rajonų garbės pilietis, buvęs Seimo narys, verslininkas bei kitaip visuomenei nusipelnęs asmuo. Teismo vertinimu, visi šie ieškovo nurodyti duomenys apie jo buvusią politinę veiklą, einamas pareigas, viešą veiklą neabejotinai patvirtina, kad ieškovas reportažo paskelbimo metu, remiantis netgi ne vienu, o keliais faktiniais pagrindais, buvo viešasis asmuo, kaip tai suprantama pagal Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo (toliau – ir VIĮ) (redakcija, galiojusi nuo 2021 m. liepos 1 d.) 2 straipsnio 74 dalyje apibrėžtą viešojo asmens sąvoką ir kasacinio teismo praktiką.
35. Teismas pažymėjo, kad Laidoje ir Reportaže faktiškai paskelbtas įtarimas, jog ieškovas galėjo sukelti su atsakovu konfliktą ir atlikti veiksmus, kurie objektyviai ir neabejotinai yra nesuderinami su viešajam asmeniui visuomenės keliamais etikos, moralės standartais. Teismo nuomone, nekyla reikšmingų abejonių, kad visuomenę turėtų dominti tokia informacija, kuri galėtų charakterizuoti viešąjį asmenį, prisidėti prie jo veiklos objektyvesnio vertinimo. Dėl to teismas nesutiko su ieškovo nuomone, kad Reportažo tema yra susijusi išimtinai su jo privačiu gyvenimu ir kad Laidos bei Reportažo paskelbimu galėjo būti siekta ne visuomenės informavimo viešojo intereso požymių turinčia tema, bet patenkinti visuomenės smalsumą apie ieškovo privatų gyvenimą.
36. Teismas taip pat pažymėjo, kad vertinant, ar ginčo situacijoje atsakovė veikė tinkamai, aktualūs informacijos šaltinio, jo nurodytų faktų patikimumo aspektai. Atsakovė atskleidė informacijos šaltinį (atsakovą). Atsakovas yra buvęs policijos pareigūnas, tačiau Žurnalistas besąlygiškai juo nepasitikėjo. Žurnalistas susisiekė su ieškovu ir gavo jo poziciją, taip pat patikrino, ar policijoje yra registruotas atsakovo pranešimas. Pokalbio metu ieškovas patvirtino, kad jam yra žinomas adresas, kuriuo atsakovas vežė keleivius, tačiau atsisakė tuo klausimu pateikti papildomus komentarus. Taigi Žurnalistas atliko bent minimalius veiksmus, kad įsitikintų, ar atsakovo išsakomi teiginiai turi realų faktinį pagrindą.
37. Dėl Laidos ir Reportažo turinio, jų pateikimo formos teismas nurodė, kad nors atsakovo teiginius apie įvykio aplinkybes, jo įtarimus Laidoje ir Reportaže per-

pasakoja Žurnalistas, tačiau tai padaryta neiškraipant atsakovo teiginių, nepridedant papildomos informacijos.

38. Teismas taip pat vertino kaip nereikšmingą aplinkybę, kad Reportažo tema pristatyta kaip kriminalas. Nurodė, kad atsakovas išdėstė teiginius apie galbūt padarytą teisės pažeidimą, o vien tik už situacijos rimtumo perdėjimą atsakovei civilinė atsakomybė negali kilti. Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje ne kartą pasisakyta, kad žurnalistų veiklos laisvė taip pat apima galimą pasinaudojimą tam tikru perdėjimu ar net provokavimu.
39. Teismas nurodė, kad Laidos ir Reportažo turinys yra sudėlioti taip, jog formaliai sustiprinamas atsakovo įtarimų pagrįstumas. Tokį Laidos ir Reportažo vertinimą lemia ieškovo vardo ir pavardės paminėjimas kelis kartus, jo nuotraukų parodymas, taip pat vieno iš Laidos vedėjų bei Žurnalisto teiginiai, kad keleivis galėjo būti ieškovas, kad ieškovo ir keleivio, su kuriuo konfliktavo atsakovas, panašumas akivaizdus. Tačiau Reportaže paskelbta ir ieškovo pozicija dėl to, ar jis yra susijęs su ginčo įvykiu, bei atsakovo padaryta keleivio nuotrauka. Ši informacija objektyviai mažina teiginio, kuris yra subjektyvus įspūdis apie asmenų panašumą, panaudojimo Laidoje neigiamą reikšmę ieškovo interesams. Taigi, nuo Laidos žiūrovų nebuvo nuslėpta reikšminga informacija, jiems vizualiai sudaryta galimybė įvertinti ir susidaryti savo nuomonę, ar atsakovo įtarimai yra pagrįsti. Teismas padarė išvadą, kad atsakovė, neatsiribodama nuo atsakovo teiginių, nors ir galėjusių pakenkti ieškovo reputacijai, neperžengė žurnalistų veiklos ribų.
40. Teismas laikė, kad Visuomenės informavimo etikos komisijos 2021 m. gruodžio 21 d. sprendime išdėstyti motyvai, jog Laidoje buvo pažeisti konkretūs žurnalistų etikos reikalavimai, savaime negali lemti išvados, kad atsakovė atliko neteisėtus veiksmus. Priešingai, paviešindama atsakovo nuomonę, atsakovė nepažeidė VIĮ ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) nustatytų įpareigojimų, taip pat ieškovo atžvilgiu neatliko neteisėtų veiksmų. Nenustatyta, kad Laida ir Reportažu atsakovė būtų siekusi ne informuoti visuomenę apie viešojo asmens galbūt padarytą pažeidimą, o skleisti aiškiai nepagrįstą neigiamą atsakovo išsakytą informaciją. Teismas konstatavo, kad atsakovei civilinė atsakomybė už atsakovo išsakytą nuomonę negali kilti, todėl jai pareikštas ieškinys atmetamas.
41. Pasisakydamas dėl ieškovo neturtinio pobūdžio reikalavimų, teismas atkreipė dėmesį, kad byloje nustatyta, jog Laidoje buvo paskleista nesąžininga atsakovo nuomonė, o ne žinia. Tokiu atveju, sprendžiant dėl garbės ir orumo ar dalykinės reputacijos gynimo, tai daroma CK 1.137, 6.263 straipsnių pagrindu taikant civilinę deliktinę atsakomybę ir (arba) kitus ieškovo pasirinktus jo pažeistų teisių gynimo būdus, be kita ko, pažeidimo pripažinimą (t. y. pripažinimą, kad paskleista nuomonė žemina asmens garbę ir orumą ar dalykinę reputaciją) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-701/2020).
42. Teismas nurodė, kad nuomonės negalima paneigti, todėl ieškovo reikalavimą įpareigoti paskelbti paskleistos informacijos paneigimą atmetė. Teismas taip pat nurodė, kad negali būti tenkinama ir ieškovo reikalavimų dalis pripažinti, kad Laidoje paskleista informacija neatitinka tikrovės, nes buvo paskleista ne žinia, o nuomonė.

43. Teismas konstatavo, kad kita ieškovo reikalavimų dėl pripažinimo dalis, t. y. kad paskleista nuomonė žemina asmens garbę ir orumą, iš esmės yra pagrįsta. Tačiau ieškinyje suformuluota reikalavimo pripažinti, kad paskleista nuomonė žemina ieškovo garbę ir orumą, apimtis turi būti pakeista tam, kad atitiktų faktiškai paskleistos nuomonės turinį. Ieškinyje reikalavimas dėl pripažinimo kalbiniu požiūriu nėra tapatus tai informacijai, kuri paskelbta Laidoje, – paskleistą informaciją ieškovas perteikia apibendrintai, savais žodžiais, nesiedamas jos su konkrečiais pasakytais teiginiais. Pažeidimo pripažinimo apimtis turi atitikti paskelbtos nuomonės turinį, kad būtų išvengta nepagrįsto reikalavimo apimties išplėtimo. Dėl to teismas pripažino, kad ieškovo garbę ir orumą pažemino paskleista nuomonė, jog ieškovas galėjo būti atsakovo keleivis, atlikęs sprendime (jo 20.1–20.4 punktuose) nurodytus veiksmus. Atsakovė nepaskleidė savarankiškos nuomonės, kuri žemintų ieškovo garbę ir orumą, todėl reikalavimas dėl pripažinimo aktualus tik atsakovo atžvilgiu.
44. Atmesdamas ieškovo reikalavimą dėl turtinės žalos atlyginimo teismas nurodė, kad atsakovė pagrįstai atsikerta, jog ieškovas į prašomą priteisti turtinės žalos atlyginimą įtraukė ne tik išlaidas, atitinkančias nuostolių požymius, bet ir procesinio pobūdžio išlaidas, kurios tiesiogiai susijusios su šios bylos teisminiu procesu. Pastarąsias išlaidas ieškovas patyrė arba rengdamasis ginčo nagrinėjimui (629,20 Eur), arba naudodamasis privaloma ikiteismine ginčo sprendimo tvarka, nustatyta CK 2.24 straipsnio 2 dalyje (1101,10 Eur), arba rinkdamas įrodymus bei kitą informaciją ginčui nagrinėti (1500,40 Eur) (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 88 straipsnio 1 dalies 1, 6, 9 ir 10 punktai). Teismas nurodė, kad procesinio pobūdžio išlaidos yra atlyginamos pagal CPK nustatytas taisykles. Taigi, dėl ieškovo reikalavimo priteisti procesinio pobūdžio išlaidų atlyginimą negali būti sprendžiama taikant materialiosios teisės normas.
45. Teismas vertino, kad išlaidos, patirtos rengiant paklausimą atsakovei dėl informacijos pateikimo, taip pat paklausimus UAB „Bolt LT“, yra akivaizdžiai nepagrįstos, nes šių veiksmų tam, kad ieškovas galėtų kreiptis į teismą su ieškiniu, nebuvo būtina atlikti. Taigi, jeigu šios išlaidos ir būtų vertinamos kaip turtinė žala, atsakovui negalėtų kilti pareiga jas atlyginti, nes jos nebuvo būtinos ir nėra protingos (CK 6.249 straipsnio 4 dalies 3 punktas).
46. Teismas taip pat pažymėjo, kad išlaidos rengiantis ginčo nagrinėjimui, kaip galima spręsti iš ieškinyje nurodytų argumentų, be kita ko, apima ginčo veiksmų plano parengimą, šis apėmė skundų pateikimą Visuomenės informavimo etikos komisijai, žurnalistų etikos inspektoriui. Tačiau šiuos veiksmus ieškovas atliko atsakovės, o ne atsakovo atžvilgiu, taigi jie neturi ryšio su atsakovo veiksmais (CK 6.247 straipsnis). Dėl to išlaidų, ieškovo patirtų rengiantis ginčo nagrinėjimui, jeigu jos ir būtų kvalifikuotos kaip nuostoliai, atlyginimas iš esmės negalėtų būti priteistas iš atsakovo, nes tam nėra vienos iš būtinųjų sąlygų.
47. Spręsdamas dėl neturtinės žalos atlyginimo, teismas nurodė, kad bendrovių raštuose nurodyti duomenys įrodomosios reikšmės neturi, nes jie yra pernelyg abstraktūs, bendrovės yra savarankiški asmenys, tarp jų ir ieškovo reputacijos nėra jokio ryšio. Be to, ieškovas yra abiejų bendrovių dalyvis – asmuo, turintis galimybę daryti poveikį bendrovių reiškiamai pozicijai.

48. Teismas laikė, kad medžiotojų klubo ir seniūno raštų įrodomąja reikšme nėra pagrindo abejoti. Tokių prielaidų nenurodė ir kiti proceso dalyviai. Dėl to šie rašytiniai įrodymai patvirtina, kad kitiems asmenims, peržiūrėjus Laidą ir Reportažą, galėjo susidaryti įspūdis, jog ieškovas galėjo būti atsakovo keleivis, sukėlęs konfliktą. Tačiau Laidoje, be kita ko, buvo parodyta ir atsakovo padaryta keleivio nuotrauka. Taigi Laidos žiūrovai galėjo patys palyginti ieškovo ir keleivio nuotraukas ir įvertinti jų panašumą. Ši aplinkybė objektyviai sumažino neigiamos informacijos poveikį. Ieškovo išdėstyta pozicija, kad iš keleivio nuotraukos akivaizdu, jog jis į ieškovą nėra panašus, kaip tik patvirtina, kad informacijos poveikis tam, kaip kiti asmenys vertina ieškovo asmenybę, neturėjo būti toks, kaip bando įrodyti ieškovas. Vis dėlto aptarti medžiotojų klubo, seniūno raštai patvirtina, kad tam tikra žala ieškovo vardui buvo padaryta.
49. Teismas vertino, kad medicininių dokumentų išrašuose nėra jokių duomenų, kurie pagrįstų, jog skausmus širdies plote, nemigą, galvos svaigimą galėjo lemti Laidoje paskleista informacija.
50. Atsižvelgdamas į teismų praktiką panašiose bylose, teismas priteisė ieškovui iš atsakovo 500 Eur neturtinės žalos atlyginimą.
51. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovo J. J. ir atsakovo A. K. apeliacinius skundus, 2023 m. birželio 9 d. nutartimi, atmetusi atsakovo apeliacinį skundą, o ieškovo – tenkinusi iš dalies, Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 21 d. sprendimo rezoliucinę dalį išdėstė taip:
    51.1. „Ieškinį tenkinti iš dalies.
    51.2. Pripažinti, kad 2021 m. liepos 26 d. atsakovės UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ valdomos televizijos LNK laidos „*(duomenys neskelbtini)*“ viešai transliuoto reportažo metu, o taip pat šio reportažo metu paskelbto interviu su atsakovu A. K. metu buvo paskelbta ieškovo J. J. garbę ir orumą žeminanti atsakovo A. K. nuomonė, kad ieškovas J. J. galėjo būti atsakovo A. K. keleivis, atlikęs šiuos atsakovo A. K. nurodytus veiksmus:
        51.2.1. „<..> tokiu valdingu balsu – „tai kaip tu čia dabar, iškart, negali vežt mane?“. Nu, iš karto prasidėjo nuo tujinimo.“;
        51.2.2. „Prasidėjo tujinimas eilinis, prasidėjo įžeidinėjimai. Kad.. Nu, jeigu cenzūriniais žodžiais, kad aš ne visai profesionalas esu, kad čia vaidinu iš savęs tuo, kuo nesu iš viso. Tai viskas buvo lydima purvinais rusiškais keiksmažodžiais. Toliau savo nuomonę išreiškė apskritai apie taksistus, kuriuos nekenčia, kaip apskritai, kaip profesijos, kurie yra žemo proto, žemo lygio. Vėlgi, jeigu tai skambėtų taip, kaip jisai kalbėjo, tai čia būtų banga rusiškų keiksmažodžių.“;
        51.2.3. „Žmogus išlipo iš automobilio, aišku nesumokėjo.“;
        51.2.4. „<..> Pradėjo eiti. Vėl kažką šaukė ant manęs. <...> Sako, kad „tuoj aš paskambinsiu, tau bus riesta, tau bus blogai, aš tau dar padarysiu, aš tau parodysiu.“.
    51.3. Pripažinti, kad 2021 m. liepos 26 d. atsakovės UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ valdomos televizijos LNK laidos „*(duomenys neskelbtini)*“

viešai transliuoto reportažo metu paskelbtas ieškovo J. J. garbę ir orumą žeminantis laidos vedėjų komentaras pristatant situaciją kaip „kriminalą“.

51.4. Priteisti ieškovui J. J. iš atsakovo A. K. ir atsakovės UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ solidariai 5747,50 Eur turtinės ir 500 Eur neturtinės žalos atlyginimą bei 5 procentų dydžio metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme (2022 m. gegužės 20 d.) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo.

51.5. Kitą ieškinio dalį atmesti.“

51.6. Išsprendė bylinėjimosi išlaidų, šalių patirtų pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose, atlyginimo paskirstymo klausimus.

52. Pasisakydamas dėl atsakovo atsakomybės, apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai pripažino, jog ieškovo garbę ir orumą pažemino paskleista nuomonė apie ieškovo galėjimą būti atsakovo keleiviu. Pažeidimo pripažinimo apimtis atitiko paskelbtos nuomonės turinį. Pirmosios instancijos teismas, kvalifikavęs nustatytas aplinkybes, pagrįstai tenkino dalį ieškinio pripažindamas informaciją apie ieškovo dalyvavimą nuomone.

53. Vertindamas, ar atsakovas, duodamas interviu Žurnalistui, nepažeidė bendro pobūdžio pareigos elgtis rūpestingai, apeliacinės instancijos teismas šiuo aspektu padarė išvadą, kad atsakovo teiginiais nebuvo siekiama informuoti visuomenę apie kokį nors reikšmingą klausimą, t. y. ieškovo, kurį jis nurodė dar ir kaip buvusį Seimo narį, Tarybų Sąjungos Aukščiausiosios Tarybos narį, Sąjūdžio vieną iš įkūrėjų, netoleruotiną elgesį, o buvo skleidžiamos tik paskalos apie įvykį ir pateikiamas jo vertinimas, su kuriuo ieškovas nebuvo niekaip susijęs. Apeliacinės instancijos teismas laikė, kad per visuomenės informavimo priemonę buvo paskleista nesąžininga privataus, tačiau protingo, rūpestingo ir informuoto asmens (buvusio policijos pareigūno, įvykio metu ėjusio Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Viešosios tvarkos skyriaus specialisto pareigas; turinčio aukštąjį išsilavinimą, patirties ir žinių vykdant administracinių nusižengimų teiseną) nuomonė, todėl atmetė kaip nepagrįstus atsakovo apeliacinio skundo argumentus, jog duodamas interviu Žurnalistui nuomonę apie ieškovą jis išsakė sąžiningai klysdamas.

54. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo padaryta išvada, kad atsakovas aptariamais nesąžiningais veiksmais neprisidėjo prie jokios realios diskusijos visuomenei reikšmingu klausimu, nes tam nebuvo pagrindo. Dėl jo per visuomenės informavimo priemonę viešai ir skubotai paskleistų duomenų ieškovas patyrė žalą. Ieškovas dar ilgą laiką gavo paklausimų iš įvairių asmenų dėl savo galbūt amoralaus elgesio, taip pat sulaukė ir abejonių dėl galimo tolesnio bendradarbiavimo visuomeninėje veikloje bei privačiuose (komerciniuose) santykiuose. Atsakovas pagal einamas pareigas turėjo atsargiau, atsakingiau rinktis viešąją kalbą. Be to, reikšminga ir tai, kad atsakovas savo apsisprendimo paskleisti ieškovo garbę ir orumą žeminančius duomenis nepakeitė net tada, kai viešinti jo istoriją sutiko tik vienintelė iš kelių jo informuotų žiniasklaidos priemonių – atsakovė; taip pat tai, jog atsakovas, teikdamas paaiškinimus policijai, pripažino visai kitus faktus, t. y. kad konfliktavęs keleivis dėl savo panašumų į ieškovą galėjo būti ieškovo sūnus. Tačiau šie duomenys (atsakovo versija) 2021 m. liepos 26 d. Reportažo metu nebuvo nurodyti.

55. Apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad atsakovas, skleisdamas ginčo teiginius, akivaizdžiai piktnaudžiavo informacijos laisve ir negerbė kitų asmenų teisių, todėl jam kyla pareiga atsakyti už šiuos pažeidimus.
56. Pasisakydamas dėl atsakovės atsakomybės, apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad Reportaže buvo paskelbti ne tik aptarti atsakovo teiginiai, bet ir Laidos vedėjų bei Žurnalisto pasisakymai. Atsakovas išsakė įtarimą kaip privatus asmuo, o ne kaip valstybės pareigūnas, veikiantis pagal jam suteiktus įgaliojimus. Dėl to Žurnalistas negalėjo besąlygiškai pasitikėti atsakovo žodžiais ir privalėjo juos papildomai patikrinti, įsitikinti jų patikimumu.
57. Apeliacinės instancijos teismas, susipažinęs su Laidos įrašu, nustatė, kad atsakovės informacinės laidos „*(duomenys neskelbtini)*“ vedėjas Paulius Skučas, pristatydamas Reportažą, nurodė, jog „prisijungė R. Š., kriminalų atstovas“, taip pat teigė, kad, kalbant apie situaciją, kurioje neva dalyvavo ieškovas, „beveik kriminalinė situacija jau buvo, ar ne?“. Pristatydami situaciją, ketinamą rodyti Reportažą, Laidos vedėjai konkrečiai įvardijo, kad šioje situacijoje neva dalyvavo ieškovas, nurodydami ieškovo vardą bei pavardę, taip pat tai, jog ieškovas yra buvęs Lietuvos Respublikos Seimo narys. Taigi patys Laidos vedėjai pristatė informaciją kaip „beveik kriminalą“.
58. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su ieškovo argumentu, kad pati atsakovė, jos laidos vedėjai ne tik citavo ar percitavo atsakovo interviu metu nurodytus teiginius ar aplinkybes, bet ir pateikė savo interpretacijas ar papildymus, „sutirštino“ iš atsakovo gautą informaciją, ją pristatė kaip „beveik kriminalą“, nors atsakovas savo interviu jokių galbūt nusikalstamų veikų neminėjo.
59. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, Laidoje ir jos metu paviešintame Reportaže faktiškai nebuvo informacijos, susijusios su viešuoju interesu, pristatytas pavežėjo konfliktas su keleiviu neturi nei diskusijos, nei viešojo intereso elementų. Atsakovas, nurodydamas informaciją apie kilusį konfliktą visuomenės informavimo priemonei, o atsakovė, šios informacijos pagrindu parengdama Reportažą ir jį paviešindama, neatliko jokios svarbios ar politinės komunikacijos apie kokius nors pavojus ar teisės pažeidimus. Šiuo atveju taip pat nebuvo jokio poreikio informuoti visuomenę skubiai, nepatikrinus gautos informacijos, negavus duomenų iš policijos, nesulaukus galutinių tyrimų rezultatų.
60. Apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad atsakovė ir trečiasis asmuo (Žurnalistas), turėdami visą informaciją, įskaitant ir telefoninio pokalbio su ieškovu metu gautus duomenis apie tai, jog jis konflikto su pavežėju metu nebuvo Vilniuje ir tame konflikte tikrai nedalyvavo, nesant jokių kitų objektyvių duomenų apie ieškovo dalyvavimą, negalėjo nežinoti ir nesuprasti planuojamos viešai paskelbti informacijos neteisingumo. Atsakovė aiškiai ir neginčijamai pripažįsta, kad ji sąmoningai skelbė žinomai neteisingą informaciją. Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas sutiko su ieškovu, kad atsakovės tikslas buvo ne informuoti visuomenę svarbiais klausimais, o dirbtinai kelti „skandalus“ ir didinti savo laidų žiūrimumą.
61. Apeliacinės instancijos teismas laikė, kad atsakovės cituojama praktikos taisyklė, jog visuomenės informavimo priemonės atsakomybė negalima, kai viešai paskel-

biama pašnekovo pateikta informacija (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-65/2006), šiuo atveju netaikytina, nes atsakovė savo Laidoje ir Reportaže ne tik parodė interviu su atsakovu, tačiau laidos vedėjai pateikė papildomą informaciją, savo interpretacijas, taigi viešai paskelbė ne tik atsakovo nurodytą informaciją.

62. Apeliacinės instancijos teismas pabrėžė, kad viešai paskelbtą informaciją apie ieškovą sudaro ne tik Reportažas bei jo metu parodytas interviu su atsakovu, bet ir Laidos vedėjų papildomi teiginiai ir komentarai, visos situacijos pristatymas kaip „kriminalo"; to pats atsakovas savo interviu nesakė ir neminėjo. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, Laidoje ši informacija apie ieškovą buvo pateikiama ne kaip nuomonė ar komentaras, o kaip faktas. Paprastam, vidutiniškai išsilavinusiam Laidos žiūrovui toks situacijos pristatymas sudarė nuomonę apie ieškovą kaip apie „beveik kriminalus" vykdantį asmenį. Atsakovės laidoje išsakytas jokiais duomenimis nepagrįstas teiginys, kad situacija yra „beveik kriminalinė" (tai vidutiniam vartotojui yra suprantama kaip nusikalstamos veikos darymas), nėra meninės raiškos priemonė.
63. Apeliacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį, kad atsakovas apie savo atlikto tyrimo metodą vežto keleivio tapatybei nustatyti papasakojo ir Žurnalistui. Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas laikė, kad atsakovė turėjo iš anksto suvokti, jog nuotraukų palyginimas internete nėra pakankama priemonė išvadoms dėl ieškovo asmens tapatybės padaryti. Atsakovė, žinodama atsakovo darbo patirtį bei kvalifikaciją (atsakovė pripažįsta, kad tuo domėjosi), o ir pati būdama savo srities profesionalė, kuriai taikomi protingumo ir atidumo reikalavimai, atsakovo atliktam „tyrimui" pritaikė ne aukštesnius, o žemesnius reikalavimus ir jo nebetikrino, nors turėjo iš ieškovo gautų duomenų apie akivaizdų tokio „tyrimo" rezultatų neteisingumą. Tai parodo šiurkštų atsakovės aplaidumą, savo pareigų nevykdymą, sistemingą bandymą sukurti skandalingas istorijas savo reitingams pakelti, nesiekiant informuoti visuomenės apie tikrus ir teisingus įvykius.
64. Apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad nagrinėjamu atveju tenkintini ir ieškinio reikalavimai, pareikšti atsakovei; taip pat konstatavo, jog abu atsakovai yra solidariai atsakingi, nes abu tiesiogiai dalyvavo viešai paskelbiant akivaizdžiai nesąžiningą nuomonę apie ieškovą (CK 6.279 straipsnio 1 dalis). Atsakovas atliko visiškai nepagrįstus, paviršutiniškus „tyrimus" ir, nesulaukęs policijos išvadų, kreipėsi į visuomenės informavimo priemonę dėl viešo šios informacijos paskelbimo. Atsakovė, nepatikrinusi informacijos, atsakovo akivaizdžiai deklaratyvių prielaidų, net ir turėdama iš ieškovo gautus, atsakovo prielaidoms prieštaraujančius duomenis, šią informaciją paskelbė viešai ir Laidoje, pristatydama Reportažą bei jame aptariamą situaciją, pridėjo papildomos informacijos, pristatė situaciją kaip „kriminalą", taip sustiprindama neigiamą įspūdį apie ieškovą bet kuriam vidutiniam Laidą žiūrėjusiam žiūrovui.
65. Pasisakydamas dėl ieškovo prašomo priteisti turtinės žalos atlyginimo, apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad atsakovams taikytina deliktinė turtinė atsakomybė už bendro pobūdžio pareigos elgtis rūpestingai pažeidimą (CK 6.246 straipsnio 1 dalis, 6.263 straipsnis).

66. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad ieškovas turėtas išlaidas (tiesioginius nuostolius) grindžia tuo, jog, gindamas savo pažeistas teises privaloma išankstinio ginčo sprendimo ne teisme tvarka (šios ieškovas privalėjo laikytis, nes tai yra viena iš teisės kreiptis į teismą tinkamo įgyvendinimo sąlygų), turėjo kreiptis į kvalifikuotus teisininkus ir patyrė išlaidų mokėdamas už advokato paslaugas.
67. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, šios ieškovo nurodytos iki bylos iškėlimo teisme patirtos išlaidos atitinka CK 6.249 straipsnyje nustatytus kriterijus.
68. Apeliacinės instancijos teismas rėmėsi VIĮ 46^1 straipsnio nuostatomis, apibrėžiančiomis Visuomenės informavimo etikos komisijos veiklą, taip pat VIĮ 50 straipsniu, reglamentuojančiu žurnalistų etikos inspektoriaus funkcijas, ir konstatavo, kad ieškovo pateiktose ataskaitose nurodyti ieškovo atlikti teisiniai veiksmai atitinka CK 2.24 straipsnyje ir VIĮ 44 straipsnyje nustatytą visuomenės informavimo priemonių pareigos paneigti paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, kuri žemina fizinio asmens garbę ir orumą ar pažeidžia juridinio asmens dalykinę reputaciją, įgyvendinimo reglamentavimą. Teismo vertinimu, ieškovo veiksmai siekiant išspręsti ginčą neteismine tvarka ir kreipiantis į Visuomenės informavimo etikos komisiją bei žurnalistų etikos inspektorių atitinka šių institucijų kompetenciją (VIĮ 46^1, 49 straipsniai) ir, nors vertinant formaliai ir neprivalomi, tačiau pagrįsti siekiant išvengti teisminio bylinėjimosi. Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas tenkino ieškinio reikalavimą priteisti iš atsakovų solidariai 5747,50 Eur turtinės žalos (tiesioginių nuostolių) atlyginimo.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

69. Kasaciniu skundu atsakovė UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 9 d. nutartį ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 21 d. sprendimą, priteisti iš ieškovo bylinėjimosi išlaidų kasaciniame teisme atlyginimą, iš naujo spręsti bylinėjimosi išlaidų, šalių patirtų pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose, atlyginimo paskirstymo klausimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    69.1. Apeliacinės instancijos teismas, konstatuodamas atsakovės redakcinę atsakomybę už atsakovo nesąžiningos nuomonės apie viešąjį asmenį paskelbimą, netinkamai taikė VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 7 punktą. Atsakovė tvirtina, kad egzistavo visos jos, kaip visuomenės informavimo priemonės, redakcinės atsakomybės netaikymo sąlygos: 1) atsakovė nurodė skelbiamos informacijos šaltinį – atsakovą; 2) Reportaže esanti informacija buvo paskelbta ne kaip žinia, o kaip atsakovo nuomonė, komentaras, vertinimas.
    69.2. Apeliacinės instancijos teismas padarė teisės taikymo klaidą, nes nepagrįstai konstatavo atsakovės civilinę atsakomybę pagal CK 2.24 straipsnį. Laidos vedėjų teiginiai tebuvo atsakovo teiginių pristatymas juos perfrazuojant ir neiškraipant nuomonę sudarančios informacijos turinio. Taigi, Reportaže buvo paskleista ne žinia (duomenys, faktai), o nuomonė. Pagal kasacinio teismo praktiką, jeigu asmens garbė ar orumas yra pažeidžiami subjektyviais

saviraiškos būdais (nuomone, komentaru), asmens pažeistos teisės ginamos taikant pažeidimo pripažinimą, civilinę deliktinę atsakomybę ir kitus teisių gynimo būdus, tačiau tada netaikytini specifiniai CK 2.24 straipsnyje įtvirtinti teisių gynimo būdai – paskleistų teiginių pripažinimas neatitinkančiais tikrovės, jų paneigimas. Taigi CK 2.24 straipsnio nuostatos nagrinėjamoje byloje apskritai negalėjo būti taikytos.

69.3. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai taikė atsakovei redakcinę atsakomybę ne tik neatsižvelgdamas į VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 7 punkto taikymo sąlygas, bet ir dėl to, kad egzistuoja faktinės aplinkybės, pagrindžiančios atsakovės neteisėtų veiksmų nebuvimą:

69.3.1. Atsakovei nebūtų taikoma redakcinė atsakomybė netgi tuo atveju, jeigu atsakovas informaciją apie ieškovą būtų paskelbęs kaip tikrovės neatitinkančią žinią (duomenis, faktą) (VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 1–6 punktai). O šiuo atveju Reportaže buvo paskelbta atsakovo nuomonė, jai nėra taikomi tiesos ir tikslumo kriterijai (VIĮ 2 straipsnio 31 dalis). Sutiktina, kad nuomonė gali būti nesąžininga (nepagrįsta jokiais faktais), tačiau neįmanoma pareiškiant nuomonę apkaltinti asmenį padarius nusikalstamą veiką – jeigu nuomonė nepagrįsta, joks vidutinio protingumo asmuo ja nepatikės.

69.3.2. Ieškovas yra viešasis asmuo (dėl to nėra šalių ginčo), todėl negali naudotis tokiu pačiu asmeninių teisių gynimo mastu kaip privatus asmuo ir privalo demonstruoti didesnį tolerancijos laipsnį žiniasklaidos dėmesiui, net ir kai skelbiama nevisiškai tiksli informacija. Taigi ieškovas, kaip viešasis asmuo, neturi ir negali tikėtis, kad visa apie jį skelbiama informacija (o ypač nuomonė) bus absoliučiai tiksli, pagrįsta ir atitinkanti tikrovę. Tai ypač pabrėžtina aplinkybės, kad ginčo informacija yra neabejotinai susijusi su ieškovu (Reportaže jis pats nurodė, jog adresas *(duomenys neskelbtini)* jam yra žinomas), kontekste. Dėl to, net jeigu atsakovo vertinimas apie ieškovą ir buvo nepagrįstas, ieškovas, kaip viešasis asmuo, privalo tokios nuomonės paskelbimą toleruoti.

69.3.3. Atsakovė, skelbdama Reportažą, elgėsi sąžiningai, taigi nepažeidė ieškovo teisių ir teisėtų interesų: 1) prieš paskelbdama Reportažą, atliko visus įmanomus veiksmus, kad įsitikintų ginčo situacijos egzistavimu (Reportažą rengęs žurnalistas įsitikino, ar tikrai policijoje yra užfiksuotas pareiškimas dėl atsakovo aptariamo incidento, taip pat susisiekė su UAB „Bolt Services LT“ atstovais patikrinti, ar iš tikrųjų įvyko atsakovo nupasakota kelionė); 2) surinkusi šiuos duomenis, taip pat atsižvelgdama į tai, kad atsakovas yra buvęs policijos pareigūnas, šiuo metu – Vilniaus miesto savivaldybės Viešosios tvarkos skyriaus vyriausiasis specialistas, parengė Reportažą, kuriame atsakovas išreiškė savo nuomonę, abejonę, kad ieškovas galbūt buvo jo klientas; taigi skelbiamą informaciją pateikė tuo metu atrodęs patikimas šaltinis; 3) atsakovė suteikė ieškovui atsakymo teisę pasiaiškinti dėl Reportaže

skelbiamos informacijos, patikslinti arba paneigti atsakovo nuomonę (dar prieš paskelbiant informaciją, atsakovės žurnalistai kreipėsi į ieškovą siekdami išsiaiškinti, ar ieškovas dalyvavo atsakovo pristatomoje situacijoje; ieškovas šią informaciją paneigė, t. y. pašalino atsakovo iškeltą abejonę, o atsakovė tai paskelbė Reportaže); 4) atsakovė leido žiūrovams susidaryti neabejotiną išvadą, kad ieškovas nebuvo atsakovo klientas: Reportaže pateikė dvi nuotraukas (viešai prieinamą ieškovo nuotrauką ir atsakovo padarytą jo kliento nuotrauką) jas sugretindama, kad Reportažo žiūrovai galėtų patys padaryti išvadą, ar atsakovo skelbiama nuomonė yra pagrįsta.

69.4. Atsakomybė dėl Laidos vedėjų teiginių atsakovei negalėjo būti pritaikyta vien dėl to, kad ieškovas ieškinyje nereiškė jokių reikalavimų dėl šių teiginių. Asmens garbės ir orumo gynimo bylose ieškovas, ne teismas, formuluoja ieškinio dalyką, t. y. nurodo teiginius, kuriuos reikalauja pripažinti neatitinkančiais tikrovės, paneigti. Šioje byloje ieškovas ieškinio reikalavimuose nenurodė jokių Laidos vedėjų teiginių, kurie, jo manymu, neatitinka tikrovės, pažeidžia jo garbę ir orumą. Atvirkščiai, ieškinio dalyke (reikalavimuose) yra išvardytos konkrečios citatos, kurios visos be išimties buvo paskleistos atsakovo interviu forma.

69.5. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai konstatavo, kad Reportaže buvo paskelbta ne tik atsakovo nesąžininga nuomonė, bet ir faktas, jog Reportaže pristatoma situacija yra „kriminalas“. Laidos vedėjai, pristatydami Reportažą, iš tikrųjų nurodė, kad atsakovo pateikiama situacija yra „beveik kriminalas“. Šie Laidos vedėjų teiginiai tebuvo atsakovo nuomonės pristatymas ją perfrazuojant (vaizdingai pateikiant), tačiau neiškraipant ją sudarančios informacijos turinio. Apeliacinės instancijos teismas padarė nelogišką išvadą, kad nurodytu teiginiu Laidos vedėjai apkaltino ieškovą padarius nusikalstamą veiką, taip pat nepagrįstai kvalifikavo šį teiginį kaip tikrovės neatitinkantį faktą. Teiginiu „beveik kriminalas“ ieškovas buvo ne kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, o tiesiog pristatoma, koks iš tikrųjų bus Reportažas: atsakovas teigs, kad ieškovas galbūt dalyvavo konflikte, o ieškovas vėliau visa tai paneigs, ir bet kokios abejonės dėl jo atliktų neteisėtų veiksmų išnyks. Atsakovė laiko, kad visa tai patenka į žurnalistų laisvės pristatyti informaciją savo norimais būdais apimtį, nes teiginys „beveik kriminalas“ buvo vartojamas kaip meninė raiškos priemonė, o ne turint tikslą apkaltinti ieškovą. Be to, atsakovė atkreipia dėmesį į tai, kad apeliacinės instancijos teismas, grįsdamas atsakovės redakcinę atsakomybę, skundžiamos nutarties motyvuose apskritai nebevartojo žodžio „beveik“, o akcentavo tik žodį „kriminalas“, lyg Laidos vedėjai būtų ištarę tik jį. Taigi situacija Reportaže nebuvo pristatyta „kaip kriminalas“, ir Laidos vedėjai neteigė jokių faktų, o tik pristatė Reportaže pateikiamą atsakovo nuomonę. Skundžiama nutartimi nebuvo atsižvelgta į EŽTT praktiką dėl žurnalistų laisvės pasirinkti skelbiamos informacijos pateikimo būdą.

69.6. Apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas ieškovui išlaidų advokato pa-

galbai, jo turėtų neprivalomose ikiteisminėse procedūrose Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje ir Visuomenės informavimo etikos komisijoje, taip pat ikiteisminiame tyrime, atlyginimą, nukrypo kasacinio teismo suformuotos praktikos dėl tiesioginių nuostolių ir procesinio pobūdžio išlaidų atskyrimo.

69.6.1. Pagal kasacinio teismo praktiką, ieškovo prašytos atlyginti išlaidos advokato pagalbai rengiantis ginčui ir (ar) įgyvendinant privalomą išankstinio ginčo sprendimo ne teisme tvarką, ir (ar) inicijuojant administracines procedūras yra procesinio pobūdžio išlaidos, atlygintinos atitinkamų proceso įstatymų nustatyta tvarka, o ne materialieji nuostoliai, atsiradę dėl neteisėtų atsakovės (ar atsakovo) veiksmų.

69.6.2. Konkrečiai išlaidos, ieškovo patirtos administraciniuose procesuose kreipiantis į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą ir Visuomenės informavimo etikos komisiją, yra atlygintinos Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) nustatyta tvarka, o išlaidos advokatui dėl teisinės pagalbos inicijuojant ikiteisminį tyrimą – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) nustatyta tvarka. Taigi šių išlaidų atlyginimo ieškovas turėjo reikalauti tuose procesuose, o ne šioje byloje. Be to, aptariamų išlaidų atlyginimas negalėjo būti priteistas ir dėl to, kad jos, kaip nuostoliai, yra pernelyg priežastiniu ryšiu nutolusios nuo šios bylos (CK 6.247 straipsnis) – šios išlaidos nebuvo privalomos ieškovui siekiant ieškiniu apginti savo teises; ne atsakovės neteisėti veiksmai nulėmė ieškovo išlaidas nurodytose procedūrose, o paties ieškovo sprendimas kreiptis dėl jų inicijavimo. Taigi šias išlaidas ieškovas patyrė savo rizika. Galiausiai, ieškovo išlaidos, patirtos advokato pagalbai dėl skundo Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai pateikimo, negali būti atlygintos ir dėl to, kad šis ieškovo skundas nebuvo nagrinėtas dėl jo inicijuoto ikiteisminio tyrimo (VIĮ 50 straipsnio 9 dalies 2, 5 punktai).

69.6.3. Vienintelės išlaidos, kurių atlyginimo ieškovas galėtų reikalauti šioje byloje, – tai išlaidos, patirtos dėl privalomos išankstinės ginčo sprendimo ne teisme procedūros pagal CK 2.24 straipsnį (1101,10 Eur), bei kitos procesinės išlaidos, patirtos rengiantis šios bylos nagrinėjimui (2129,60 Eur). Tačiau jų atlyginimas apeliacinės instancijos teismo galėjo būti priteistas ne kaip tiesioginių, dėl atsakovės ir atsakovo neteisėtų veiksmų atsiradusių, nuostolių atlyginimas, o kaip procesinio pobūdžio (bylinėjimosi) išlaidų atlyginimas CPK nustatyta tvarka.

69.7. Apeliacinės instancijos teismas, nekvalifikuodamas nuostolių atsiradimo pagrindų ir priteisdamas jų atlyginimą iš atsakovės ir atsakovo solidariai, netinkamai taikė CK 6.279 straipsnį. Net jeigu ir būtų pripažinta, kad skundžiama nutartimi ieškovo patirtų atstovavimo išlaidų atlyginimas pagrįstai priteistas kaip tiesioginių nuostolių atlyginimas, šių ieškovo išlaidų atlyginimas negalėjo būti priteistas solidariai, nes šios ieškovo išlaidos nebuvo nulemtos bendrų atsakovės ir atsakovo veiksmų, skiriasi atsakovės ir atsakovo

civilinės atsakomybės (ar prievolės atlyginti procesines išlaidas) atsiradimo pagrindai.

69.7.1. Visuomenės informavimo priemonės solidarioji atsakomybė už padarytą žalą, kai ji sukeliama interviu forma nesusijusiam asmeniui (pašnekovui) paskleidus informaciją, yra negalima. Tai lemia visiškai skirtingos šių asmenų atsakomybės atsiradimo sąlygos ir pagrindai. Visuomenės informavimo priemonė neatsako už trečiųjų asmenų išsakytos informacijos teisingumą, ji išimtiniais atvejais galėtų būti atsakinga nebent už itin nesąžiningą pašnekovų parinkimą, vulgarią pateikimo formą, informacijos iškraipymą, sumontavimą, nesuteikimą galimybės kritikuojamam asmeniui atsikirsti ar kitus veiksmus. Tačiau tokie veiksmai visiškai nesusiję ir jiems negali turėti įtakos vien tik interviu davęs asmuo (šiuo atveju atsakovas galutinio Reportažo turinio neturi galimybių paveikti). Ir atvirkščiai, visuomenės informavimo priemonė, norėdama būti sąžininga ir pasinaudoti savo atsakomybės ribojimais, negali keisti pašnekovo pasakytos informacijos interviu metu, ją privalo pateikti neiškraipytą. Pašnekovas, kaip interviu davęs asmuo, šiuo atveju atsako tik už savo išsakytus žodžius, jų atitiktį tikrovei ir (ar) nuomonės paskleidimo (ne)sąžiningumą. Taigi nėra jokių visuomenės informavimo priemonės ir pašnekovo veiksmų bendrumo dėl tų aplinkybių, kurios nulemia kiekvienam iš jų civilinės atsakomybės (ne)taikymą arba jos dydį. Dėl to solidarioji atsakomybė negalima, o nuostolių atlyginimas turi būti priteisiamas iš kiekvieno asmens (atsakovo ir atsakovės) atskirai, skirtingo dydžio, vertinant kiekvieno iš jų civilinei atsakomybei kilti reikšmingas sąlygas.

69.7.2. Be to, atsižvelgiant į specifines šios bylos aplinkybes, ieškovo procesiniai veiksmai inicijuojant administracines procedūras, privalomą išankstinį ginčo sprendimo ne teisme procesą pagal CK 2.24 straipsnį ir ikiteisminį tyrimą buvo nukreipti prieš skirtingus asmenis. Atsakomybės subjektas administracinėse procedūrose Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje bei Visuomenės informavimo etikos komisijoje gali būti tik visuomenės informavimo priemonė, ir redakcinė atsakomybė yra taikoma tik jai. Tas pats pasakytina ir dėl privalomos išankstinės ginčo sprendimo ne teisme procedūros pagal CK 2.24 straipsnį. Šios procedūros inicijuotos ne dėl atsakovo, o dėl atsakovės galbūt neteisėtų veiksmų. Tuo tarpu, pagal BK 54 straipsnį, už šmeižimo nusikalstamą veiką atsako tik fizinis asmuo, taigi baudžiamosios atsakomybės subjektas galėjo būti tik atsakovas. Atitinkamai, skirtingose teisinėse procedūrose buvus skirtingiems teisinių santykių dalyviams, jose patirtų išlaidų atlyginimo prievolė turėjo atsirasti skirtingiems asmenims.

70. Ieškovas J. J. atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atmesti kasacinį skundą, priteisti iš atsakovės kasaciniame teisme turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

70.1. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nustatė, kad atsakovės transliuotoje Laidoje buvo parodytas Reportažas, kuriame atsakovė sudarė sąlygas atsakovui viešai paskelbti nesąžiningą, neteisingą ir atsakovės nepatikrintą nuomonę apie ieškovą, atsakovui siekiant jį sukompromituoti, pažeminti jo garbę ir orumą. Atsakovė tokiems atsakovo veiksmams neužkirto kelio, nors tokią galimybę turėjo. Reportažo metu, be atsakovo nuomonės (teiginių), taip pat buvo pateikti Laidos vedėjų ir Žurnalisto savarankiški komentarai, interpretacijos, vertinimai, jais taip pat buvo siekiama ieškovą sukompromituoti, sumenkinti jo reputaciją, garbę ir orumą. Dėl to kasaciniame skunde išdėstyta pozicija dėl atsakomybės atsakovei netaikymo prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatoms ir jas aiškinančiai jurisprudencijai, kad informacijos laisvės, suponuojančios ir žiniasklaidos laisvę, garantijos tokioje situacijoje kaip nagrinėjama netaikytinos.

70.2. Atsakovė, kasaciniame skunde teigdama, kad nepažeidė ieškovo teisių ir teisėtų interesų, laikėsi žurnalistams keliamų etikos ir sąžiningumo reikalavimų, atliko visus veiksmus, kuriuos rengiant Reportažą privalėjo atlikti, ar kad neturėjo nesąžiningų tikslų, akivaizdžiai be jokio teisinio pagrindo ignoruoja šiuo metu galiojančiame Visuomenės informavimo etikos komisijos 2021 m. gruodžio 21 d. sprendime padarytas išvadas dėl Lietuvos visuomenės informavimo kodekso 3, 6 straipsnių Laidoje pažeidimo bei jas pagrindžiančius motyvus. Atsakovė įstatymų nustatyta tvarka neginčijo šio komisijos sprendimo, taigi, sutiko su juo. Dėl to pagrįstomis pripažintinos ir šiuo komisijos sprendimu paremtos apeliacinės instancijos teismo išvados dėl atsakovės veiksmų neteisėtumo vertinimo.

70.3. Atsakovė kasaciniame skunde neteisingai interpretuoja VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 7 punkte įtvirtintas viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) atleidimo nuo redakcinės atsakomybės sąlygas. Be to, atsakovė nepagrįstai siekia, kad VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 7 punkto nuostatos būtų taikomos neatsižvelgiant į apeliacinės instancijos teismo teisingai nustatytas faktines aplinkybes. Teismas nustatė, kad Laidoje nebuvo apsiribota tik atsakovo Žurnalistui pateiktos informacijos viešu pristatymu. Reportažo metu Laidos vedėjų ir Žurnalisto išsakyti komentarai, vertinimai, interpretacijos turėjo savarankišką reikšmę ir, be atsakovo teiginių, jie taip pat laikytini žeminančiais ieškovo garbę ir orumą.

70.4. Neginčytina EŽTT sprendimų, juose pateikiamų išaiškinimų svarba nagrinėjant civilines bylas Lietuvos teismuose, tačiau EŽTT sprendimais visais atvejais turi būti remiamasi atsargiai, apdairiai ir pagrįstai. Tuo tarpu iš kasacinio skundo turinio matyti, kad atsakovė jame pateikia tam tikruose EŽTT sprendimuose išdėstytų atskirų teisinio pobūdžio išaiškinimų formuluotes, bendras teisines frazes, niekaip jų nesiedama su EŽTT išnagrinėtų bylų faktine situacija. Šioje byloje nagrinėta faktinė situacija nėra analogiška ar iš esmės panaši į kasaciniame skunde nurodytose EŽTT bylose vertintas situacijas, todėl nėra pagrindo sutikti su kasacinio skundo argumentais, kad skundžiama nutartis neatitinka skunde įvardytose bylose EŽTT priimtuose

sprendimuose išdėstytos teisinės pozicijos.

70.5. Nagrinėjamu atveju ta aplinkybė, kad ieškovas pripažintinas viešuoju asmeniu, savaime nepateisina atsakovės, kaip visuomenės informavimo priemonės, elgesio. EŽTT praktikoje daromas skirtumas tarp informacijos, kuri susijusi su viešojo asmens viešųjų funkcijų vykdymu ir kurios viešu paskelbimu siekiama sukelti diskusiją visuotinės svarbos klausimu, bei informacijos, kuri susijusi su viešojo asmens privačiu gyvenimu bei jo detalėmis, turint tikslą patenkinti žiniasklaidos auditorijos smalsumą. Tokiu atveju saviraiškos laisvė, EŽTT požiūriu, reikalauja siauresnio aiškinimo. Atsakovė kasaciniame skunde neginčija apeliacinės instancijos teismo pozicijos, kad Laidoje Reportažo metu apie ieškovą viešai paskleista informacija nebuvo siekiama prisidėti prie viešojo intereso diskusijos. Taigi atsakovė šiuo atveju negali pagrįstai remtis tomis EŽTT praktikoje pabrėžiamomis saviraiškos laisvės garantijomis, kuriomis žiniasklaidos priemonės, siekdamos prisidėti prie viešojo intereso diskusijos, disponuoja viešai paskleisdamos informaciją.

70.6. Priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, apeliacinės instancijos teismas netaikė atsakovei atsakomybės pagal CK 2.24 straipsnį.

70.7. Vadovaujantis CPK 353 straipsnio 1 dalimi, kasacinis teismas, nagrinėdamas civilinę bylą kasacine tvarka, neturi kompetencijos joje spręsti fakto klausimų. Laidos vedėjų, Žurnalisto veiksmai, atlikti rengiant Reportažą ir jį transliuojant, taip pat viešai paskelbiant Reportažo metu apie ieškovą atitinkamą informaciją (nuomonę), ir jų sąžiningumas yra fakto klausimai. Juos išsprendė apeliacinės instancijos teismas, priimdamas skundžiamą nutartį, ir jų kitaip neįgaliotas spręsti kasacinis teismas. Nors atsakovė kasaciniame skunde nesutinka su tuo, kaip apeliacinės instancijos teismas šiuos fakto klausimus išsprendė, tačiau jo argumentų proceso teisės normų, reglamentuojančių įrodinėjimą ir įrodymų vertinimą, pažeidimu negrindžia.

70.8. Priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, skundžiamoje nutartyje nenurodyta, kad ieškovas Laidos vedėjų buvo apkaltintas padaręs nusikalstamą veiką. Laidos vedėjų teiginį, kad nagrinėjama situacija yra „beveik kriminalinė“, teismas vertino tik per galimos (tikėtinos) Laidos žiūrovų reakcijos prizmę. Teismas tokiems Laidos vedėjų teiginiams ypatingą teisinę reikšmę suteikė siekdamas pabrėžti Laidos vedėjų savarankišką vaidmenį Reportažo metu skelbiant informaciją apie ieškovą, tokios informacijos netapatumą su atsakovo išsakytais teiginiais, taip pat argumentacijai, kad tokie Laidos vedėjų teiginiai šiuo konkrečiu atveju negali būti laikomi meninės raiškos priemone, pagrįsti.

70.9. Sutiktina su atsakove, kad konkretus reikalavimas dėl Laidos vedėjų teiginių ieškinyje nebuvo suformuluotas, tačiau nėra pagrindo laikyti, jog Laidos vedėjų komentaru ieškovas negrindė savo ieškinio reikalavimo, kuriuo prašė taikyti atsakovei civilinę atsakomybę už ieškovo garbę ir orumą žeminančios informacijos viešą paskelbimą Laidoje didelei auditorijai parodyto Reportažo metu. Iš ieškinio ir byloje priimtų teismų procesinių sprendimų matyti, kad aplinkybė dėl nurodyto Laidos vedėjų komentaro, tokio komen-

taro turinio ir pobūdžio vertinimo sudarė šios bylos teisminio nagrinėjimo dalyką sprendžiant dėl atsakomybės atsakovei taikymo. Dėl to vien ta aplinkybė, kad skundžiamos nutarties rezoliucinėje dalyje teismas pripažino, jog paskelbtas toks ieškovo garbę ir orumą žeminantis Laidos vedėjų komentaras, nereiškia, kad ši skundžiamos nutartis dalis, kurioje išspręstas civilinės atsakomybės atsakovei taikymo klausimas, yra neteisėta.

70.10. Atsakovė nepagrįstai teigia, kad ieškovo administraciniuose procesuose patirtos išlaidos yra atlygintinos ABTĮ nustatyta tvarka, o išlaidos advokatui už pagalbą inicijuojant ikiteisminį tyrimą – BPK nustatyta tvarka. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ir Visuomenės informavimo etikos komisijos veikla reglamentuojama ne ABTĮ, o VIĮ nuostatomis. VIĮ neįtvirtinta žurnalistų etikos inspektoriaus ir Visuomenės informavimo etikos komisijos įgaliojimų, priimant sprendimą pagal asmens skundą dėl visuomenės informavimo priemonės veiksmų tinkamumo, kartu išspręsti ir asmens tokioje administracinėje procedūroje patirtų išlaidų atlyginimo klausimą. Be to, Visuomenės informavimo etikos komisija priėmė 2021 m. gruodžio 21 d. sprendimą, kuriuo pripažino, kad atsakovė pažeidė Etikos kodekso 3, 6 straipsnius. Šiame sprendime nebuvo išspręstas ieškovo išlaidų, turėtų šioje administracinėje procedūroje, atlyginimo klausimas. Nurodytas sprendimas šiuo metu yra galiojantis, atsakovė neskundė jo administraciniam teismui ABTĮ nustatyta tvarka, o ieškovui nebuvo tokio poreikio, nes jo skundas buvo iš esmės patenkintas. Dėl to akivaizdu, kad ieškovo išlaidos, turėtos dėl kreipimosi į Visuomenės informavimo etikos komisiją, šiuo atveju atitinka požymius išlaidų, nurodytų CK 6.249 straipsnio 4 dalies 1, 2 punktuose. Ieškovas ieškiniu neprašė priteisti iš atsakovų išlaidų, susijusių su ikiteisminio tyrimo inicijavimu, atlyginimo, todėl atsakovės kasaciniame skunde išdėstyti argumentai dėl šių išlaidų atlyginimo priteisimo ABTĮ ir (ar) BPK nustatyta tvarka yra nepagrįsti.

70.11. Kasaciniame skunde nurodyta aplinkybė, kad tam tikrų išlaidų (patirtų dėl privalomos išankstinės ginčo sprendimo ne teisme procedūros pagal CK 2.24 straipsnį) atlyginimas byloje galėjo būti priteistas ne kaip tiesioginių nuostolių, o kaip procesinių išlaidų atlyginimas CPK nustatyta tvarka, savaime nepagrindžia skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties neteisėtumo.

70.12. Kasaciniame skunde nepagrįstai teigiama, kad ne atsakovės neteisėti veiksmai nulėmė aptariamas ieškovo išlaidas. Akivaizdu, kad ieškovui nebūtų poreikio bei pagrindo naudotis VIĮ nustatytomis teisėmis ir kreiptis į viešosios informacijos skleidėjų (rengėjų) veiklos kontrolės institucijas, jeigu VIĮ normų prasme nebūtų buvę neteisėtų, ieškovo garbę ir orumą žeminančių atsakovės veiksmų.

70.13. Kasaciniame skunde nurodyta tikrovės neatitinkanti priežastis, dėl kurios iki šiol žurnalistų etikos inspektorius nėra išnagrinėjęs ieškovo skundo dėl neteisėtų atsakovės veiksmų. Iš tikrųjų ši aplinkybė yra nulemta ne ieškovo inicijuoto ikiteisminio tyrimo, o neteisėto žurnalistų etikos inspektoriaus at-

sisakymo išnagrinėti ieškovo skundą. Žurnalistų etikos inspektorius 2021 m. rugsėjo 29 d. priėmė sprendimą nutraukti ieškovo skundo tyrimą, tačiau Vilniaus apygardos administracinio teismo 2022 m. liepos 28 d. sprendimu, priimtu administracinėje byloje Nr. eI2-1199-809/2022, šis žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas panaikintas, įpareigojant Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą iš naujo išnagrinėti ieškovo skundą.

70.14. Nagrinėjamos bylos atveju abu atsakovai tiesiogiai dalyvavo Laidoje viešai paskleidžiant akivaizdžiai nesąžiningą nuomonę (komentarus, vertinimus) apie ieškovą. Ir atsakovo teiginiai, ir Laidos vedėjų bei Žurnalisto komentarai apie ieškovą, interpretacijos ir jo vertinimai buvo viešai paskelbti iš esmės vienu metu, todėl neįmanoma atskirti, kokia apimtimi žala ieškovui atsirado dėl kiekvieno iš atsakovų veiksmų. Ta aplinkybė, kad Laidos vedėjai ir Žurnalistas Reportažo metu išsakė apie ieškovą vienokius teiginius, o atsakovas – kitokius, neturi esminės reikšmės sprendžiant dėl solidariosios atsakomybės taikymo, nes žala ieškovui padaryta dėl tokių atskirai atliktų veiksmų tarpusavio sąveikos. Abu atsakovus sieja bendri veiksmai padarinių atžvilgiu. Taigi, priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas ieškovui solidariai *iš atsakovų* 5747,50 Eur turtinės žalos atlyginimo, nepažeidė CK 6.279 straipsnio 1 dalies normų.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribų

71. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia CPK 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu; kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius klausimus, kurie yra tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-684/2021, 19 punktas).

72. Kasacijos objektas nagrinėjamoje byloje yra apeliacinės instancijos teismo nutartis, kuria pripažinta, kad 2021 m. liepos 26 d. atsakovės UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ valdomos televizijos LNK laidos „*(duomenys neskelbtini)*“ viešai transliuoto Reportažo metu, taip pat per šį Reportažą paskelbtame interviu su atsakovu A. K. buvo paskelbta ieškovo J. J. garbę ir orumą žeminanti atsakovo A. K. nuomonė ir ieškovo garbę ir orumą žeminantis Laidos vedėjų komentaras, bei iš abiejų atsakovų solidariai ieškovui priteistas turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas.

73. Teismų nustatyta ir kasaciniu skundu neginčijama, kad Reportaže buvo paskelbta nesąžininga, ieškovo J. J. garbę ir orumą žeminanti atsakovo A. K. nuomonė. Kasaciniu skundu apeliacinės instancijos teismo nutartis ginčijama tik civilinės atsakomybės taikymo atsakovei UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ aspektu.
74. Kasaciniame skunde iškelti šie teisės aiškinimo klausimai: 1) dėl viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo redakcinės atsakomybės ir atleidimo nuo jos pagrindų; 2) dėl nuostolių ir procesinio pobūdžio (bylinėjimosi) išlaidų atribojimo; ir 3) dėl solidariosios atsakomybės taikymo. Teisėjų kolegija, laikydamasi bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribų, šioje nutartyje pasisakys nurodytais teisės aiškinimo klausimais.

Dėl viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo redakcinės atsakomybės

75. Viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų, jų dalyvių, žurnalistų ir jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę nustato VIĮ. Šio įstatymo 3 straipsnyje, reglamentuojančiame pagrindinius visuomenės informavimo principus, nustatyta, kad viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai, žurnalistai ir leidėjai savo veikloje vadovaujasi Konstitucija ir įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principais, gerbia žodžio, kūrybos, religijos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikosi profesinės etikos normų, Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekso nuostatų, padeda plėtoti demokratiją, visuomenės atvirumą, skatina visuomenės pilietiškumą ir valstybės pažangą, stiprina valstybės nepriklausomybę, ugdo valstybinę kalbą, tautinę kultūrą ir dorovę. Naudojimasis informacijos laisve gali būti saistomas tokių reikalavimų, sąlygų, apribojimų ar bausmių, kuriuos nustato įstatymai ir kurie demokratinėje visuomenėje būtini Lietuvos valstybės saugumui, teritorijos vientisumui, viešajai tvarkai, konstitucinei santvarkai apginti, teisminės valdžios nešališkumui garantuoti, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, konfidencialios informacijos atskleidimui, apsaugoti žmonių sveikatą bei dorovę, taip pat jų privatų gyvenimą, orumą ir kitas teises.
76. Redakcinė atsakomybė VIĮ apibrėžiama kaip viešosios informacijos rengėjui ir (ar) viešosios informacijos skleidėjui, išskyrus retransliuotoją ir dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugos teikėją, tenkanti atsakomybė už kontrolę rengiant viešąją informaciją visuomenei, ruošiant ją skleisti ir šią informaciją skleidžiant, taip pat atrenkant programas ir jas išdėstant chronologine tvarka programų tvarkaraštyje ir (ar) kataloge (VIĮ 2 straipsnio 50 dalis). Viešoji informacija – tai informacija, skirta viešai skleisti, išskyrus privataus pobūdžio informaciją, taip pat kitą informaciją, kuri pagal šį ir kitus Lietuvos Respublikos įstatymus negali būti viešai skleidžiama (VIĮ 2 straipsnio 76 dalis).
77. Teismų praktikoje pažymėta, kad sisteminė VIĮ analizė leidžia teigti, jog viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi bendrą pareigą užtikrinti skleidžiamos informacijos teisėtumą (VIĮ 2 straipsnio 76 dalis, 43, 44 straipsniai). Aiškinant VIĮ nuostatas ir sprendžiant klausimą dėl viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų

pareigų, pabrėžtinas išskirtinis žiniasklaidos priemonių vaidmuo informuojant visuomenę, taip pat audiovizualinių žiniasklaidos priemonių betarpiškas ir itin platus poveikis visuomenės nuomonei (žr., pvz., 1991 m. balandžio 16 d. Europos žmogaus teisių komisijos sprendimą dėl priimtinumo byloje *P. ir kiti prieš Airiją*, peticijos Nr. 15404/89; EŽTT 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimo byloje *J. prieš Daniją* 31 punktą), o tai savaime suponuoja žiniasklaidos priemonių pareigą visais atvejais vertinti, ar skleidžiama informacija nepažeis trečiųjų asmenų teisių ar teisėtų interesų. Kaip matyti iš teismų praktikos, tokiais atvejais vertinama, ar viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai elgėsi sąžiningai, nepiktnaudžiavo savo teise (žr., pvz., EŽTT 2010 m. liepos 6 d. nutarimą byloje *Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija bei T. ir partneriai prieš Lietuvos Respubliką*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 17 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-988/2001).

78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinta, kad teisė į garbę ir orumą suprantama kaip asmens teisė reikalauti, jog viešoji nuomonė apie jį būtų formuojama žinių, atitinkančių tikruosius jo poelgius, pagrindu ir moralinis vertinimas atitiktų tai, kaip jis tikrovėje vykdo įstatymų, bendražmogiškos moralės normų reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1-219/2015). Kai asmuo, įgyvendindamas savo teisę skleisti informaciją, pažeidžia teisės normų nustatytus reikalavimus ir kito asmens teises ir teisėtus interesus, jam taikoma teisinė atsakomybė (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 10 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-141-690/2016 21 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).
79. Asmens garbės ir orumo gynimą reglamentuoja CK 2.24 straipsnis, kurio 5 dalyje nustatyta, kad visuomenės informavimo priemonė, paskleidusi asmens reputaciją žeminančius ir tikrovės neatitinkančius duomenis, privalo atlyginti asmeniui padarytą turtinę ir neturtinę žalą tik tais atvejais, kai ji žinojo ar turėjo žinoti, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, taip pat kai tuos duomenis paskelbė jos darbuotojai ar duomenys paskleisti anonimiškai, o visuomenės informavimo priemonė atsisako nurodyti tuos duomenis pateikusį asmenį. Visais kitais atvejais turtinę ir neturtinę žalą privalo atlyginti duomenis paskleidęs asmuo.
80. Pagal VIĮ 54 straipsnio 1 dalį, viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui netaikoma redakcinė atsakomybė ir jie neatsako už tikrovės neatitinkančios informacijos paskelbimą, jeigu jis nurodė informacijos šaltinį ir informacija paskelbta šios dalies 1–7 punktuose nurodyto subjekto ir (arba) nurodytu būdu. Tokiais atvejais už tikrovės neatitinkančios informacijos paskelbimą atsako tas, kas pirmas paskleidė tokią informaciją (VIĮ 54 straipsnio 2 dalis).
81. Aiškindamas šias teisės normas, kasacinis teismas yra nurodęs, kad viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas, siekdamas būti atleistas nuo atsakomybės, turi pareigą įrodyti, kad kiti asmenys paskleidė asmens reputaciją žeminančius ir tikrovės neatitinkančius duomenis, o viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas juos tik pakartojo (VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 1–6 punktai) arba pateikė kaip nuomonę, komentarą ar vertinimą (VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 7 punktas), taip pat turi nurodyti duomenis pateikusį asmenį (informacijos šaltinį) (CK 2.24 straipsnio 5 dalis, VIĮ 54 straipsnio 1 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo

Teismo 2021 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-138-381/2021, 30 punktas).

82. Teisės doktrinoje pažymima, kad visuomenės informavimo priemonės atsakomybės už tikrovės neatitinkančios informacijos paskelbimą ribojimas įstatyme nustatytas atsižvelgiant į viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir žurnalistų darbo specifiką – tikslą kuo skubiau paskelbti visuomenei kaip tik tuo momentu aktualią informaciją. Dėl to šios kategorijos bylose svarbu nustatyti, ar žurnalistas sąžiningai suklydo, ar sąmoningai pateikė tikrovės neatitinkančios informacijos, norėdamas patenkinti skaitytojų ar žiūrovų smalsumą arba suintriguoti juos pikantiškais teiginiais ir pritraukti daugiau skaitytojų (žiūrovų), galbūt aplaidžiai atliko savo (žurnalisto) tiesiogines pareigas ir nepatikrino skelbiamos informacijos pagal žurnalisto etikos standartus. Sąžiningas žurnalistų elgesys pagal atleidimo nuo civilinės atsakomybės instituto pobūdį vertinamas visų pirma tikrinant, ar buvo laikomasi žurnalistikos etikos (Meškauskaitė, L. Žiniasklaidos teisė. *Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai.* 2-asis papildytas leidimas. Vilnius: Registrų centras, 2018, p. 307).
83. EŽTT jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad, sprendžiant dėl žurnalisto atsakomybės už tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimą, būtina, be kita ko, atsižvelgti į konkrečią negatyvią informaciją, kaltinimų lygį, informacijos pateikimo stilių, būdą ir formą, taip pat ar žurnalistas vadovavosi etikos standartais, ar tikrino informaciją (žr., pvz., EŽTT 2008 m. liepos 29 d. sprendimą byloje *F. prieš Moldovą* (Nr. 6).
84. Pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką, asmens garbė ir orumas gali būti pažeminti, taip pat dalykinė reputacija gali būti pažeista ne tik paskleidžiant tikrovės neatitinkančius duomenis, žeminančius jo garbę ir orumą, bet ir paskleidžiant nuomonę, kuri yra nesąžininga, neturinti pakankamo faktinio pagrindo, suponuojanti neigiamas visuomenės nuostatas dėl asmens, apie kurį reiškiama nuomonė, yra įžeidžianti (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-1-219/2015). Kadangi nuomonės paskleidimo atvejai nepatenka į CK 2.24 straipsnio reguliavimo dalyką, teismas, nagrinėdamas bylą dėl garbės ir orumo ar dalykinės reputacijos gynimo, nustatęs, jog asmens teisės buvo pažeistos ne žinios, o nuomonės paskleidimu, jas gina ne CK 2.24 straipsnio, o CK 1.137, 6.263 straipsnių pagrindu, taikydamas civilinę deliktinę atsakomybę ir (arba) kitus ieškovo pasirinktus pažeistų jo teisių gynimo būdus, be kita ko, pažeidimo pripažinimą (t. y. pripažinimą, kad paskleista nuomonė žemina asmens garbę ir orumą ar dalykinę reputaciją (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-247-701/2020, 52 punktas).
85. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad nors kasaciniame skunde, be kita ko, argumentuojama, jog apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai taikė atsakovei atsakomybę pagal CK 2.24 straipsnį, kuris taikytinas tik žinių, o ne nuomonės paskelbimo atveju, iš skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties turinio matyti, kad, spręsdamas dėl atsakomybės atsakovei, kaip žiniasklaidos priemonei, taikymo, apeliacinės instacijos teismas rėmėsi ne CK 2.24 straipsniu, o VIĮ nuos-

tatomis ir jas aiškinančia kasacinio teismo praktika, taip pat CK 6.246 straipsnio 1 dalimi ir 6.263 straipsnio 1 dalimi. Skundžiamoje nutartyje esanti nuoroda į CK 2.24 straipsnį susijusi tik su apeliacinės instancijos teismo atliktu ieškovo veiksmų, kreipiantis į atsakovę dėl Reportažo panaikinimo ir viešo atsiprašymo, teisiniu įvertinimu, tačiau niekaip nesusijusi su atsakovės veiksmų kvalifikavimu kaip neteisėtų. Atsižvelgiant į tai, kasacinio skundo argumentai dėl netinkamo CK 2.24 straipsnio aiškinimo ir taikymo teisėjų kolegijos pripažįstami teisiškai nepagrįstais.

86. VIĮ ir CK nuostatų sisteminė analizė leidžia teigti, kad redakcinė atsakomybė viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui gali būti taikoma ne tik už tikrovės neatitinkančių duomenų, bet ir už nesąžiningos nuomonės, žeminančios asmens garbę ir orumą, paskleidimą (VIĮ 2 straipsnio 31 dalis, 53 straipsnis, CK 6.246 straipsnio 1 dalis). Sprendžiant dėl viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo atsakomybės už asmens garbę ir orumą žeidžiančios nuomonės paskleidimą, taip pat turi būti atsižvelgiama į VIĮ 54 straipsnyje įtvirtintus redakcinės atsakomybės netaikymo ir atleidimo nuo žalos atlyginimo pagrindus.
87. Atsakovė kasaciniame skunde teigia, kad redakcinė atsakomybė jai buvo taikyta nepagrįstai, kadangi nagrinėjamu atveju egzistavo abi sąlygos taikyti VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 7 punkte nustatytą išimtį iš viešosios informacijos skleidėjo redakcinės atsakomybės: 1) buvo nurodytas skelbiamos informacijos šaltinis – atsakovas ir 2) informacija Reportaže buvo pateikta kaip atsakovo nuomonė.
88. Teisėjų kolegija, pasisakydama dėl šio atsakovės argumento, visų pirma, pažymi, kad pagal aptartą teisinį reglamentavimą ir teismų praktiką nėra pagrindo teigti, jog viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas visais atvejais besąlygiškai yra atleidžiamas nuo redakcinės atsakomybės, kai yra paskleidžiama asmens garbę ir orumą žeminanti trečiojo asmens nuomonė. Kiekvienu atveju turi būti vertinama, ar viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas (jo darbuotojai) elgėsi sąžiningai ir etiškai, laikėsi bendros pareigos užtikrinti skleidžiamos informacijos teisėtumą, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes (šios nutarties 77 punktas).
89. VIĮ 2 straipsnio 31 dalyje nuomonė apibrėžiama kaip visuomenės informavimo priemonėse skelbiamas požiūris, nusimanymas, nuovoka, supratimas, mintys arba komentarai apie bendro pobūdžio idėjas, faktų ir duomenų, reiškinių ar įvykių vertinimai, išvados ar pastabos apie žinias, susijusias su tikrais įvykiais. Nuomonė gali remtis faktais, pagrįstais argumentais ir paprastai ji yra subjektyvi, todėl jai netaikomi tiesos ir tikslumo kriterijai, tačiau ji turi būti reiškiama sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepiant ir neiškreipiant faktų ir duomenų. Sistemiškai aiškinant VIĮ 2 straipsnio 31 dalies, 50 dalies ir 54 straipsnio 1 dalies 7 punkto nuostatas darytina išvada, kad viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas neatsako už trečiojo asmens nuomonės paskelbimą, jei jis sąžiningai stengėsi užtikrinti (kontroliuoti) skelbiamos nuomonės atitiktį VIĮ 2 straipsnio 31 dalies reikalavimams.
90. Apeliacinės instancijos teismas skundžiama nutartimi pripažino, kad Laidoje viešai transliuoto Reportažo metu buvo paskelbta ne tik ieškovo garbę ir orumą žeminanti atsakovo A. K. nuomonė, bet ir ieškovo garbę ir orumą žeminantis

Laidos vedėjų komentaras. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, atsakovės Laidos vedėjai ne tik citavo ar percitavo atsakovo interviu metu nurodytus teiginius ar aplinkybes, bet ir pateikė savo interpretacijas ar papildymus, „sutirštino" iš atsakovo gautą informaciją, ją pristatė kaip „beveik kriminalą", nors atsakovas savo interviu jokių galbūt nusikalstamų veikų neminėjo. Teismas taip pat nurodė, kad, viešai paskelbdama informaciją apie ieškovo dalyvavimą konflikte su pavežėju (atsakovu), atsakovė žinojo ir suprato ar turėjo žinoti ir suprasti šios skelbiamos informacijos neteisingumą, tačiau sąmoningai skelbė žinomai neteisingą informaciją, turėdama tikslą ne informuoti visuomenę svarbiais klausimais, o dirbtinai kelti „skandalus" ir didinti savo laidų žiūrimumą.

91. Nesutikdama su šia apeliacinės instancijos teismo išvada atsakovė kasaciniame skunde, visų pirma, nurodo, kad pripažindamas Laidos vedėjų komentarą pažeidžiančiu ieškovo garbę ir orumą apeliacinės instancijos teismas peržengė bylos nagrinėjimo ribas, kadangi pats ieškovas ieškinyje šių Laidos vedėjų teiginių kaip pažeidžiančių jo garbę ir orumą nenurodė. Teisėjų kolegija šiuos kasacinio skundo argumentus pripažįsta teisiškai nepagrįstais. Kaip matyti iš byloje pareikšto ieškinio, ieškovas kaip ieškinio faktinį pagrindą nurodė ne tik atsakovo A. K., bet ir Laidos vedėjų veiksmus, be kita ko, situaciją pristatant kaip „kriminalą" (patikslinto ieškinio 12 punktas), sąmoningai formuojant žiūrovų nuomonę, kad konflikte dalyvavęs asmuo buvo būtent ieškovas (patikslinto ieškinio 19, 22 punktai). Vien tai, kad ieškinyje nesuformuluotas reikalavimas paneigti konkrečius Laidos vedėjų teiginius, nesudaro pagrindo teigti, kad Laidos vedėjų veiksmų vertinimas šiuo atveju nepateko į bylos nagrinėjimo ribas, ypač atsižvelgiant į tai, kad atsakovė nuo jai pareikštų reikalavimų gynėsi, be kita ko, VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 7 punkte įtvirtintu jos atleidimo nuo redakcinės atsakomybės pagrindu.
92. Atsakovė kasaciniame skunde taip pat nesutinka su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad Laidos vedėjų komentaras pažemino ieškovo garbę ir orumą. Anot atsakovės, Laidos vedėjų pavartoti žodžiai „beveik kriminalas" tebuvo meninės išraiškos priemonė, panaudota pristatant Reportaže pateikiamą atsakovo nuomonę, ir tai atitinka EŽTT praktiką dėl žurnalistų laisvės pasirinkti skelbiamos informacijos pateikimo būdą. Taigi, kasaciniu skundu, be kita ko, keliamas klausimas, ar, apeliacinės instancijos teismui pritaikius atsakovei redakcinę atsakomybę, nebuvo nepagrįstai apribota Konstitucijos 25 straipsnyje bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 10 straipsnyje įtvirtinta asmens teisė į saviraiškos (žiniasklaidos) laisvę.
93. EŽTT, aiškindamas Konvencijos 10 straipsnio, įtvirtinančio teisę į saviraiškos laisvę, apimančią tiek asmens teisę skleisti informaciją, tiek visuomenės teisę ją gauti, turinį, yra nurodęs, kad teisė skleisti informaciją ir idėjas apima ne tik teisę skleisti neutralią informaciją ir idėjas, kurios yra palankios ir neįžeidžiančios, bet ir informaciją, kuri yra šokiruojanti, erzinanti ar trikdanti visuomenę ar jos dalį. Tačiau saviraiškos laisvė nėra absoliuti, ja besinaudojantys asmenys (tiek žurnalistai, tiek kiti asmenys) privalo elgtis sąžiningai „informacijos adresato" atžvilgiu, siekti pateikti tikslią ir patikimą informaciją, laikytis etikos normų (pvz., EŽTT 1998 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas byloje *H. prieš Šveicariją*, peticijos

Nr. 25181/94, 46 punktas; 2005 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *S.* ir *M. prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 68416/01, 87 punktas; 2008 m. liepos 29 d. sprendimas byloje *F. prieš Moldovą*, peticijos Nr. 22824/04, 26 punktas, ir kt.).

94. EŽTT taip pat yra pažymėjęs, kad Konvencijos 10 straipsnyje minimos pareigos ir atsakomybė, susijusios su naudojimusi saviraiškos laisve, reiškia, jog žurnalistams šio straipsnio apsauga taikoma tik jei jie veikia sąžiningai, remdamiesi tiksliais faktais, ir pateikia „patikimą ir tikslią" informaciją, laikydamiesi žurnalistų etikos (žr., pvz., EŽTT 2000 m. rugpjūčio 2 d. sprendimo byloje *B. T. ir kiti prieš Norvegiją* 53 punktą; 2002 m. liepos 11 d. sprendimo byloje *G. prieš Jungtinę Karalystę* 39 punktą; 1999 m. sausio 21 d. sprendimo byloje *F. ir R. prieš Prancūziją* 54 punktą). Kai žurnalistai tik perduoda, ką sakė kiti, iš jų negali būti reikalaujama atsiriboti nuo tų teiginių. Tačiau jeigu žurnalistas tokius kitų asmenų išsakomus kaltinimus priima kaip savo, jis atsako už jų teisingumą (žr., pvz., EŽTT sprendimo 2008 m. vasario 14 d. *R. I. prieš Bulgariją* 62 punktą). Svarstant žurnalisto „pareigas ir atsakomybę", galimas atitinkamos žiniasklaidos poveikis yra svarbus veiksnys, ir visuotinai pripažįstama, kad audiovizualinė žiniasklaida dažnai turi daug greitesnį ir stipresnį poveikį nei spausdinta žiniasklaida (žr., pvz., EŽTT 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimo byloje *J. prieš Daniją* 31 punktą).

95. Vertinant saviraiškos laisvės ribojimo pagrįstumą, t. y. kokia turėtų būti nustatoma saviraiškos laisvės ir kitų teisiškai reikšmingų ir saugomų gėrių pusiausvyra, atsižvelgiama į: informacijos (nuomonės) skleidimo formą (būdą), jos turinį, bendrą informacijos ar nuomonės pateikimo kontekstą ir jos skleidimo tikslą (ar informacijos paskelbimas atitiko viešąjį interesą – prisidėjo prie visuomenei svarbios diskusijos); taip pat į tai, kiek žinomas buvo asmuo, apie kurį buvo paskelbta informacija, ir kokia yra publikacijos tema (dalykas), koks buvo ankstesnis to asmens elgesys; kokiu būdu buvo gauta informacija ir ar ji buvo teisinga (tikra); kokio sunkumo nuobauda buvo paskirta žurnalistams ar leidėjams (žr., pvz., EŽTT 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimo *J. prieš Daniją* 31 punktą; 2012 m. vasario 7 d. sprendimo byloje *A. S. prieš Vokietiją* 89–95 punktus, 2015 m. lapkričio 10 d. sprendimo byloje *Couderc ir Hachette Filipacchi Associés prieš Prancūziją* 93 punktą, 2022 m. gegužės 5 d. sprendimą byloje *M. prieš Kroatiją*). Kaip matyti iš EŽTT praktikos, kiekvienu konkrečiu atveju spręstina, ar taikytini visi šie kriterijai ar tik kai kurie iš jų, skirtingose bylose gali skirtis atskirų kriterijų reikšmė (svarba), be to, atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, galimas ir papildomų kriterijų taikymas.

96. Kasacinio teismo praktikoje taip pat pripažįstama, kad saviraiškos laisvė nėra absoliuti ir visa apimanti. Teisės skleisti informaciją apribojimus lemia jos santykis su kitomis teisinėmis vertybėmis – asmens garbe ir orumu, privatumu, gera reputacija. Įstatymuose, reglamentuojančiuose santykius, atsirandančius dėl teisės skleisti informaciją, yra įtvirtintos ir šios teisės įgyvendinimo prielaidos – kiekvienas, kuris naudojasi informacijos teise, privalo laikytis įstatymų nustatytų apribojimų, nepiktnaudžiauti informacijos laisve (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-141-690/2016, 21 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).

97. Iš skundžiamos nutarties turinio matyti, kad apeliacinės instancijos teismas išvadas dėl atsakovės redakcinės atsakomybės padarė išanalizavęs, įvertinęs bei aptaręs pirmiau nurodytus kriterijus, į kuriuos, priklausomai nuo konkrečios bylos aplinkybių, atsižvelgtina vertinant saviraiškos laisvės ribojimo pagrįstumą: Laidoje parodyto Reportažo metu viešai paskelbtos informacijos turinį, temą (dalyką), jos paskleidimo formą (būdą), kiek žinomas buvo (yra) asmuo, apie kurį paskelbta informacija, kokiu būdu buvo gauta informacija ir ar ji patikima bei teisinga, būtinybę informaciją paskelbti nedelsiant (jos nebuvimą), bendrą ginčo teiginių pateikimo kontekstą ir jų paskleidimo tikslą. Apeliacinės instancijos teismas redakcinę atsakomybę atsakovei taikė nustatęs, kad šiuo atveju saviraiškos laisve buvo piktnaudžiaujama, siekiant ne sąžiningo visuomenės informavimo, o kitų tikslų (šios nutarties 90 punktas).
98. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad aplinkybės, ar konkrečiu atveju viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo veiksmai buvo sąžiningi, ar saviraiškos ir informacijos laisve buvo piktnaudžiaujama, nustatymas yra fakto klausimas, susijęs su konkrečioje byloje surinktų įrodymų vertinimu. Kasacinio teismo praktikoje ne kartą pažymėta, kad įrodymų vertinimas yra fakto klausimas, nenagrinėtinas kasacinio teismo. Kasacinio skundo argumentai, kuriais kasatorius, nesutikdamas su apeliacinės instancijos teismo išvadomis, kitaip vertina tuos pačius įrodymus, siekia, kad byloje pateiktų įrodymų pagrindu būtų nustatytos kitos faktinės aplinkybės, nei tai padarė apeliacinės instancijos teismas, tačiau nepagrindžia teiginių, jog teismas, atlikdamas įrodymų vertinimą, būtų pažeidęs proceso teisės normas ar netinkamai jas taikęs, nesudaro kasacijos dalyko. Dėl tokio pobūdžio argumentų kasacinis teismas neturi teisinio pagrindo pasisakyti, kadangi tai neatitiktų įstatyme įtvirtintos kasacinio proceso paskirties ir ribų (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 10 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-123-969/2016 39 punktą; 2017 m. gegužės 3 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-221-611/2017 40 punktą, kt.).
99. Skundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties turinys, minėta, leidžia padaryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl atsakovės redakcinės atsakomybės, įvertino šiam klausimui išspręsti teisiškai reikšmingas aplinkybes, tačiau kitaip, nei jas kasaciniame skunde vertina atsakovė. Redakcinė atsakomybė atsakovei buvo taikyta teismui nustačius, kad Laidoje nebuvo apsiribota atsakovo A. K. nuomonės paskelbimu, kad ieškovo garbė ir orumas buvo pažeisti ir pačių Laidos vedėjų veiksmais, be to, paskleidžiant atsakovo nuomonę nebuvo veikiama sąžiningai ir etiškai. Pagal CPK 353 straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas negali iš naujo vertinti įrodymų ir nustatyti kitokių faktinių aplinkybių, nei nustatė žemesnės instancijos teismai. Kasacinis skundas šiuo aspektu proceso teisės normų, reglamentuojančių įrodinėjimą ir įrodymų vertinimą, pažeidimu nėra grindžiamas, todėl teisėjų kolegija neturi teisinio pagrindo šiomis byloje nustatytomis aplinkybėmis nesivadovauti. Atitinkamai, esant tokioms nustatytoms faktinėms aplinkybėms kaip nagrinėjamoje byloje, teisiškai nepagrįstais pripažintini kasacinio skundo argumentai dėl netinkamo VIĮ 54 straipsnio 1 dalies 7 punkto taikymo ar saviraiškos ir informacijos laisvės nepagrįsto apribojimo.

Dėl ieškovo turėtų išlaidų kvalifikavimo kaip nuostolių (nuostolių ir bylinėjimosi išlaidų atribojimo)

100. Nesutikdama su apeliacinės instancijos teismo nutarties dalimi dėl 5747,50 Eur turtinės žalos atlyginimo priteisimo, atsakovė kasaciniame skunde kelia klausimą dėl ieškovo išlaidų nepagrįsto kvalifikavimo kaip tiesioginių dėl jos (ir (ar) atsakovo) neteisėtų veiksmų atsiradusių nuostolių ir šiuo aspektu nukrypimo nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos dėl tiesioginių nuostolių aiškinimo, nuostolių ir procesinio pobūdžio išlaidų atskyrimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-127/2012; 2016 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-174-701/2016).

101. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad ieškovas iki ieškinio pareiškimo teisme, siekdamas apginti savo teises ir teisėtus interesus, inicijavo kelias skirtingas procedūras: 1) pradėjo neprivalomas administracines procedūras, pateikdamas skundus: a) Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai ir b) Visuomenės informavimo etikos komisijai, 2) kreipėsi 2021 m. liepos 27 d. raštu pats, taip pat 2021 m. rugpjūčio 5 d. reikalavimu, atstovaujamas advokato, į atsakovę, prašydamas panaikinti Laidoje publikuotą, su ieškovo asmeniu susietą Reportažą ir viešai jo atsiprašyti; 3) padavė pareiškimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo dėl nusikalstamos veikos, nustatytos BK 154 straipsnyje (šmeižimo). Gindamas savo pažeistas teises ginčo sprendimo ne teisme tvarka, ieškovas už advokato bei antstolio paslaugas sumokėjo 5747,50 Eur:

101.1. pagal 2021 m. rugpjūčio 16 d. ataskaitą apie suteiktas teisines paslaugas ir 2021 m. rugpjūčio 16 d. PVM sąskaitą faktūrą Nr. 21/08-36 – 4961 Eur (629,20 Eur už susipažinimą su ginčo situacija, dokumentų įvertinimą, ginčo veiksmų plano parengimą bei aptarimą; 242 Eur už faktinių aplinkybių konstatavimo protokolo parengimą; 1101,10 Eur už reikalavimo atsakovei dėl Reportažo panaikinimo ir viešo atsiprašymo parengimą; 393,25 Eur už prašymo UAB „Bolt Services LT“ dėl informacijos pateikimo parengimą; 393,25 Eur už prašymo atsakovei dėl informacijos pateikimo parengimą; 1101,10 Eur už skundo Visuomenės informavimo etikos komisijai parengimą ir pateikimą; 1101,10 Eur už skundo žurnalistų etikos inspektoriui parengimą);

101.2. pagal 2021 m. rugpjūčio 25 d. ataskaitą apie suteiktas teisines paslaugas, nurodytas 1 skiltyje, ir 2021 m. rugpjūčio 25 d. PVM sąskaitą faktūrą Nr. 21/08-54 – 471,90 Eur (už atsakymo UAB „Bolt Services LT“ parengimą);

101.3. pagal 2021 m. gruodžio 21 d. PVM sąskaitą faktūrą Nr. 21/12-92 – 314,60 Eur (už teisines paslaugas ir dalyvavimą 2021 m. gruodžio 21 d. Visuomenės informavimo etikos komisijos posėdyje).

102. Šias patirtas išlaidas – 5747,50 Eur – ieškovas ieškiniu reikalavo atlyginti kaip tiesioginius nuostolius, patirtus dėl neteisėtų bendrų atsakovės ir atsakovo veiksmų.

103. Atsakovė kasaciniame skunde nurodo, kad ieškiniu reikalaujamos priteisti išlaidos yra procesinio pobūdžio išlaidos, atlygintinos proceso įstatymų nustatyta tvarka, o ne materialieji nuostoliai, atsiradę dėl neteisėtų atsakovų veiksmų, todėl

tokių išlaidų atlyginimo ieškovas turėjo reikalauti ne šioje byloje, o kituose atitinkamuose procesuose, juos reglamentuojančių proceso įstatymų (ABTĮ, BPK) nustatyta tvarka. Be to, ieškovo išlaidos, patirtos kreipiantis VIĮ nustatyta tvarka į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą, Visuomenės informavimo etikos komisiją ir inicijuojant ikiteisminį tyrimą, priežastiniu ryšiu yra pernelyg nutolusios nuo šios bylos – tokias išlaidas nulėmė ne atsakovės veiksmai, bet paties ieškovo apsisprendimas atlikti tokio pobūdžio veiksmus. Anot atsakovės, ieškovas šioje byloje galėtų reikalauti priteisti nebent tik išlaidų, jo patirtų dėl privalomo išankstinio ginčo sprendimo ne teisme pagal CK 2.24 straipsnį (1101,10 Eur), ir procesinių išlaidų, patirtų rengiantis bylos nagrinėjimui (2129,60 Eur), atlyginimą, tačiau ir šį – ne kaip nuostolių atlyginimą pagal CK, o kaip bylinėjimosi išlaidų atlyginimą pagal CPK.

104. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad iš ieškovo procesinių dokumentų (ieškinio, patikslinto ieškinio) turinio ir kartu su jais pateiktų prašomo priteisti turėtų išlaidų atlyginimo dydį pagrindžiančių dokumentų (ataskaitų, sąskaitų) matyti, jog į nuostolių dydį ieškovas įtraukė tik administracinėse procedūrose Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje ir Visuomenės informavimo etikos komisijoje, taip pat kreipiantis į atsakovę su 2021 m. rugpjūčio 5 d. reikalavimu patirtų atstovavimo išlaidų sumas ir neprašė priteisti iš atsakovų išlaidų, patirtų dėl ikiteisminio tyrimo inicijavimo, atlyginimo. Dėl to sutiktina su ieškovo atsiliepimo į kasacinį skundą argumentu, kad atsakovės kasaciniame skunde nurodyti teiginiai, susiję su dėl ikiteisminio tyrimo inicijavimo patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo priteisimu BPK nustatyta tvarka, nagrinėjamai bylai yra neaktualūs.

105. Taigi, byloje iš esmės keliamas klausimas, ar, kreipiantis VIĮ nustatyta tvarka į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą, Visuomenės informavimo etikos komisiją, taip pat pateikiant atsakovei reikalavimą dėl Laidoje publikuoto, su ieškovo asmeniu susieto Reportažo panaikinimo ir viešo atsiprašymo, ieškovo turėtos išlaidos advokato pagalbai apmokėti gali būti pripažįstamos žala CK 6.249 straipsnio prasme ir išieškomos kaip tiesioginiai nuostoliai.

106. Pagal CK 6.249 straipsnio 1 dalį, žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Pagal šio straipsnio 4 dalį, be tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų, į nuostolius įskaičiuojamos: 1) protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar jai sumažinti; 2) protingos išlaidos, susijusios su civilinės atsakomybės ir žalos įvertinimu; 3) protingos išlaidos, susijusios su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka.

107. Civilinėje teisėje galioja visiško žalos atlyginimo principas. Padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę (CPK 6.251 straipsnio 1 dalis). Deliktinės civilinės atsakomybės tikslas – grąžinti nukentėjusį asmenį į ankstesnę (iki delikto padarymo) padėtį (lot. *restitutio in integrum*), kompensuoti nukentėjusiajam jo teisių pažeidimu padarytą žalą ir taip atkurti padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-357-313/2019, 92 punktas).

108. Bylinėjimosi išlaidos teisės doktrinoje apibrėžiamos kaip įstatyme nustatytų rūšių byloje dalyvaujančių asmenų ir teismo (valstybės) pozityviosios faktinės ar realios būsimos paprastai piniginės proceso išlaidos, kurios yra susijusios su konkrečios bylos nagrinėjimu. Tai, kad bylinėjimosi išlaidos yra susijusios su konkrečios bylos nagrinėjimu, viena vertus, reiškia, kad jei byla nėra iškeliama, pareiškėjo išlaidos (pvz., ieškinio parengimui, įrodymų surinkimui ir kt.) nelaikytinos bylinėjimosi išlaidomis. Kita vertus, tai taip pat reiškia, kad tarp nagrinėjamos bylos ir išlaidų turi būti tam tikras priežastinis ryšys. Bylinėjimosi išlaidas galima laikyti viena iš turtinių praradimų (nuostolių), susijusių su civiliniu procesu, rūšių (Simaitis, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 25, 27, 31).
109. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad bylinėjimosi išlaidos yra pinigai, kuriuos valstybei ar viena kitai sumoka byloje dalyvavusios šalys ir kurios yra tiesiogiai susijusios su nagrinėjama byla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339-916/2015). Bylinėjimosi išlaidos yra neatsiejama civilinės bylos iškėlimo ir nagrinėjimo dalis; jas sudaro pinigų sumos, kurias turi sumokėti byloje dalyvaujantys asmenys už teismo atliekamus procesinius veiksmus (pvz., žyminis mokestis), taip pat jų turėtos (pvz., atstovavimo) arba teismo patirtos (pvz., procesinių dokumentų siuntimo) piniginės išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu teisme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-21-403/2022, 31 punktas).
110. Bylos nagrinėjimo išlaidas administracinėse bylose taip pat sudaro žyminis mokestis, kitos bylos nagrinėjimo išlaidos, kurių baigtinis sąrašas įstatyme neįtvirtintas (ABTĮ 39 straipsnio 1 dalis). Pagal ABTĮ VI skyriaus „Bylos nagrinėjimo išlaidos“ nuostatas, teismas gali atlyginti tik tas išlaidas, kurios tiesiogiai susijusios su administracinės bylos nagrinėjimu (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2022 m. balandžio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eTA-155-502/2022, 49 punktas).
111. Išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, kaip ir visos bylinėjimosi išlaidos, yra kompensacinio pobūdžio. Tai reiškia, kad išlaidos, asmens patirtos ginant pažeistą teisę, turi būti visiškai ar iš dalies atlyginamos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-47-916/2021, 13 punktas). CPK 93 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimą išsprendžia teismas, išnagrinėjęs bylą iš esmės, o pagrindinis jų paskirstymo principas – ginčą byloje pralaimėjusi šalis atlygina laimėjusiai šaliai jos patirtas išlaidas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2010; 2017 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-321-313/2017, 13 punktas).
112. Taigi, bylinėjimosi išlaidos yra turtiniai praradimai (nuostoliai), susiję su pažeistos teisės gynimu būtent teismine tvarka. Nuo tiesioginių nuostolių pagal CK 6.249 straipsnio 1 dalį bylinėjimosi išlaidos skiriasi, visų pirma, tuo, kad joms atlyginti įstatymas nustato specialią tvarką, t. y. bylinėjimosi išlaidos atlyginamos toje byloje, kurioje jos patirtos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-174-701/2016, 36 punktas), ir laikantis specialių proceso įstatyme nustatytų taisyklių. Kita vertus, ne visos išlaidos, ku-

rios susijusios su konkrečių bylų nagrinėjimu, pripažįstamos bylinėjimosi išlaidomis. Bylinėjimosi išlaidomis laikytinos tik tos išlaidos, kurios nurodytos įstatyme (Simaitis, R. *Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 28).

113. Visuomenės informavimo srityje pažeistas asmens teises, be kita ko, galima ginti neteisminiu būdu, kreipiantis į viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijas, kurių veiklą nustato VIĮ, – žurnalistų etikos inspektorių (VIĮ 49 straipsnis), Visuomenės informavimo etikos komisiją (VIĮ 46[1] straipsnis), Lietuvos radijo ir televizijos komisiją (VIĮ 47 straipsnis). Kreipimasis į nurodytas institucijas neatima iš asmens teisės kreiptis dėl savo pažeistų teisių teisminės gynybos, tačiau tokia ikiteisminė ginčų visuomenės informavimo srityje sprendimo procedūra nėra privaloma – kreipimasis į viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijas (pagal jų kompetenciją) yra savarankiška pažeistų asmens teisių gynimo ne teisme procedūra. Atsižvelgiant į tai, teisiškai nepagrįstais pripažintini kasacinio skundo argumentai, kad ieškovo išlaidos, turėtos ginant jo pažeistas teises viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijose (paduodant skundą žurnalistų etikos inspektoriui ir Visuomenės informavimo etikos komisijai), t. y. neprivaloma neteismine tvarka, laikytinos bylinėjimosi išlaidomis. Vien tai, kad šios išlaidos yra procesinio pobūdžio (t. y. susijusios su pažeistos teisės gynimu), nėra pakankamas pagrindas šias išlaidas pripažinti specialia turtinių praradimų kategorija – bylinėjimosi išlaidomis.

114. Teisėjų kolegija taip pat pripažįsta teisiškai nepagrįstu atsakovės argumentą, kad apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas ieškovui jo teisių gynimo viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijų pradėtose procedūrose patirtų advokato pagalbos išlaidų atlyginimą kaip tiesioginius (materialiuosius) dėl atsakovės neteisėtų veiksmų kilusius nuostolius, nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-127/2012 ir 2016 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-174-701/2016 suformuotos praktikos. Kasacinio teismo praktikoje ne kartą pažymėta, kad precedento galią turi tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, kurių faktinės aplinkybės tapačios arba labai panašios į nagrinėjamos bylos (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 9 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-21-915/2015; 2015 m. balandžio 15 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-183-248/2015).

115. Kasacinėje byloje Nr. 3K-3-127/2012 buvo sprendžiama dėl ieškovo baudžiamojoje byloje patirtų bylinėjimosi (atstovavimo) išlaidų kaip materialiųjų nuostolių atlyginimo priteisimo civiline tvarka nagrinėtoje byloje. Kasacinis teismas konstatavo, kad atstovavimo išlaidos, patirtos baudžiamojoje byloje, yra procesinio pobūdžio (t. y. bylinėjimosi) išlaidos, atlygintinos proceso įstatymo (šiuo atveju – BPK) nustatyta tvarka, o ne materialieji nuostoliai, atsiradę dėl neteisėtų kito asmens veiksmų.

116. Kasacinėje byloje Nr. 3K-3-174-701/2016 ieškovė prašė kaip nuostolių atlyginimą priteisti jos patirtų išlaidų advokato pagalbai kreipiantis į teismą kitoje civilinėje byloje dėl teismo įsakymo išdavimo atlyginimą, taip pat išlaidų advokato pagal-

bai kreipiantis dėl ginčo nagrinėjimo privaloma ikiteismine tvarka į darbo ginčų komisiją atlyginimą. Kasacinis teismas nurodė, kad išlaidos advokato pagalbai kreipiantis į teismą kitoje civilinėje byloje dėl teismo įsakymo išdavimo yra procesinio pobūdžio išlaidos, jų atlyginimas sprendžiamas CPK nustatyta tvarka toje civilinėje byloje, kurioje jos buvo patirtos. Dėl prašomo priteisti išlaidų advokato pagalbai darbo ginčų komisijoje atlyginimo kasacinis teismas pažymėjo, kad išlaidos, patirtos nagrinėjant ginčą darbo ginčų komisijoje, kuri yra privalomas ikiteisminis darbo ginčą nagrinėjantis organas, gali būti atlyginamos ir darbo ginčų komisija turi nagrinėti bei spręsti šį klausimą, kai jis iškyla, taikydama atitinkamas CPK nuostatas, nes, pagal jos veiklą reglamentuojančius teisės aktus, ji savo veikloje vadovaujasi ir CPK. Kai individualus darbo ginčas, išnagrinėtas darbo ginčų komisijoje, perkeliamas nagrinėti į teismą, šalies išlaidų advokato pagalbai, patirtų darbo ginčų komisijoje, atlyginimo klausimas išsprendžiamas taikant CPK normas dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo. Remdamasis šiais argumentais kasacinis teismas ieškovės prašytas priteisti išlaidas advokato pagalbai darbo ginčų komisijoje taip pat pripažino procesinio pobūdžio išlaidomis, atlygintinomis civilinio proceso įstatymų nustatyta tvarka, o ne materialiaisiais nuostoliais, atsiradusiais dėl neteisėtų atsakovo veiksmų.

117. Taigi, aptartose kasacinio teismo bylose, kuriose pateiktais išaiškinimais remiamasi kasaciniame skunde, kitaip nei nagrinėjamoje byloje, išlaidos, kurių atlyginimo buvo prašoma kaip nuostolių atlyginimo, buvo aiškiai priskirtos bylinėjimosi išlaidų kategorijai pagal atitinkamus proceso įstatymus, buvo patirtos tam tikro teisminio (baudžiamosios bylos nagrinėjimo; civilinės bylos dėl teismo įsakymo išdavimo nagrinėjimo) arba su juo neatsiejamai susijusio (privalomo ikiteisminio nagrinėjimo) proceso metu ir jų atlyginimo klausimas arba buvo reglamentuotas atitinkamo proceso įstatymo, arba galimybė gauti tokių išlaidų atlyginimą remiantis proceso teisės normomis išplaukė iš kasacinio teismo suformuotos praktikos.

118. Kasaciniame skunde teigiama, kad administracinėse procedūrose, ieškovo iniciatyva vykusiose kompetentingose žurnalistų etikos (veiklos) stebėseną atliekančiose institucijose – Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje ir Visuomenės informavimo etikos komisijoje, patirtų atstovavimo išlaidų atlyginimo ieškovas turėjo reikalauti ne šioje byloje, o tuose atitinkamuose procesuose, be kita ko, pagal ABTĮ normas. Teisėjų kolegija šį kasacinio skundo argumentą atmeta kaip teisiškai nepagrįstą. Kaip jau minėta, pagal ABTĮ VI skyriaus „Bylos nagrinėjimo išlaidos“ nuostatas, teismas gali atlyginti tik tas išlaidas, kurios tiesiogiai susijusios su administracinės bylos nagrinėjimu. Administracinė procedūra kompetentingose žurnalistų etikos (veiklos) stebėseną atliekančiose institucijose – Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje ir (ar) Visuomenės informavimo etikos komisijoje – nėra ABTĮ reglamentuojamas administracinės bylos nagrinėjimo procesas. Atitinkamai pagal šio proceso įstatymo nuostatas negali būti sprendžiamas ir atstovavimo išlaidų, patirtų kreipiantis į nurodytas institucijas, atlyginimo klausimas. Aptariamų administracinių procedūrų inicijavimo tvarka ir vykdymas reglamentuojami ne ABTĮ, o VIĮ nuostatų. Atkreiptinas dėmesys į tai,

kad šiose nuostatose nereglamentuojamas į nurodytus subjektus besikreipusio asmens išlaidų, patirtų pasitelkus kvalifikuotą teisinę pagalbą, atlyginimo (apmokėjimo) klausimas. Taigi, priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, ieškovas neturėjo (ir negalėjo) reikalauti tokių dėl kreipimosi į kompetentingas žurnalistų etikos (veiklos) stebėseną atliekančias institucijas patirtų išlaidų atlyginimo šiose institucijose vykusiose procedūrose. Nurodytos institucijos nėra ir privalomi ikiteisminiai su asmens garbės ir orumo gynimu susijusius ginčus nagrinėjantys subjektai, todėl ieškovas negalėjo reikalauti šių išlaidų atlyginimą priteisti kaip bylinėjimosi išlaidų nagrinėjamoje byloje atlyginimą.

119. Kadangi nurodytos išlaidos (sumos, ieškovo sumokėtos advokatui už skundų Visuomenės informavimo etikos komisijai ir žurnalistų etikos inspektoriui parengimą, pateikimą, dalyvavimą 2021 m. gruodžio 21 d. Visuomenės informavimo etikos komisijos posėdyje) nepatenka į bylinėjimosi išlaidų kategoriją, nes yra nesusijusios su pažeistų teisių gynimu teismine tvarka, tačiau buvo ieškovo patirtos ginant savo teises nuo atsakovės padaryto pažeidimo, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pripažino, kad nurodytos išlaidos atitinka CK 6.249 straipsnyje nustatytus kriterijus, t. y. vertintinos kaip išlaidos, kurių ieškovas nebūtų turėjęs, jei jo teisės atsakovų neteisėtais veiksmais nebūtų buvusios pažeistos.

120. Kasacinio skundo argumentai, kad ieškovo išlaidos, patirtos kreipiantis į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą ir Visuomenės informavimo etikos komisiją, nėra susijusios priežastiniu ryšiu su atsakovės padarytu pažeidimu, nes jas nulėmė ne atsakovės veiksmai, bet paties ieškovo apsisprendimas tokio pobūdžio veiksmus atlikti, teisėjų kolegijos taip pat pripažįstami teisiškai nepagrįstais. Sutiktina su atsakove, kad ieškovo patirtų išlaidų advokato pagalbai kreipiantis į atitinkamas žurnalistų etikos stebėseną atliekančias institucijas susidarymo priežastis yra paties ieškovo apsisprendimas pasinaudoti įstatymo jam suteiktais būdais (ap)ginti savo pažeistas teises ir teisėtus interesus, tačiau, priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, ieškovo apsisprendimas inicijuoti administracinius procesus, kurių metu jis patyrė aptariamų išlaidų, neatsiejamai susijęs būtent su atsakovų veiksmais, kurie, kaip konstatuota pirmiau, pagrįstai apeliacinės instancijos teismo pripažinti pažeidžiančiais ieškovo teises ir teisėtus interesus. Ginčijamos išlaidos buvo tiesioginė neteisėtų atsakovų veiksmų pasekmė – jeigu atsakovai, skleisdami informaciją apie ieškovą, nebūtų netinkamai ir nesąžiningai naudojęsi saviraiškos laisve, ieškovui nebūtų kilusi būtinybė spręsti dėl kreipimosi su skundais į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą ir (ar) Visuomenės informavimo etikos komisiją ir jis nebūtų patyręs dėl to papildomų (būtinų) išlaidų. Šiuo atveju atsakovų neteisėti veiksmai buvo žalos (nuostolių advokato pagalbos išlaidų forma) atsiradimo priežastis, nes ieškovas, nesutikdamas su atsakovų veiksmais, pagrįstai nusprendė ginti savo teises nurodytais būdais.

121. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, jog atsakovė kasaciniu skundu nepagrindė, kad ieškovo nurodytose institucijose turėtos atstovavimo išlaidos buvo neprotingos ir kad dėl to (ar kitų priežasčių) pats ieškovas turėtų būti pripažintas kaltu dėl nuostolių atsiradimo ar padidėjimo. Vien ta aplinkybė, kad ieškovas savarankiškai nusprendė pasinaudoti jam įstatymo suteikta galimybe ginti savo pažeistas

teises neteismine tvarka, negali būti vertinama kaip ieškovo kaltė dėl nuostolių atsiradimo – priešingu atveju asmens teisė pasinaudoti įstatyme įtvirtintais savarankiškais pažeistų teisių gynimo būdais visuomenės informavimo srityje būtų nepagrįstai apribota. Be to, kaip pagrįstai pažymėjo apeliacinės instancijos teismas, asmens sąžiningas naudojimasis neteisminiais savo teisių gynybos būdais, siekiant išvengti teismo proceso, iš esmės yra skatintinas ir pagrįstas.

122. Dalį ieškovo ataskaitose ir sąskaitose, kuriomis grindžiamas prašymas dėl nuostolių atlyginimo, nurodytų atstovavimo išlaidų (629,20 Eur už susipažinimą su ginčo situacija, dokumentų įvertinimą, ginčo veiksmų plano parengimą bei aptarimą, 242 Eur už faktinių aplinkybių konstatavimo protokolo parengimą, 393,25 Eur už prašymo UAB „Bolt Services LT“ dėl informacijos pateikimo parengimą; 393,25 Eur už prašymo atsakovei dėl informacijos pateikimo parengimą ir 471,90 Eur už atsakymo UAB „Bolt Services LT“ parengimą) atsakovė kasaciniame skunde įvardija procesinėmis išlaidomis, patirtomis rengiantis šios bylos nagrinėjimui, ir nurodo, kad šios išlaidos galėtų būti atlygintos (priteistos) ieškovui šioje byloje, tačiau ne kaip nuostolių atlyginimas pagal CK, o kaip bylinėjimosi išlaidų atlyginimas pagal CPK. Dėl šių kasacinio skundo argumentų pažymėtina, kad iš bylos duomenų matyti, jog nurodyti dokumentai (faktinių aplinkybių konstatavimo protokolas, prašymai ir atsakymai atsakovei bei UAB „Bolt Services LT“), kuriems parengti ieškovas patyrė advokato pagalbos išlaidų, buvo teikti kartu su ieškovo 2021 m. rugpjūčio 16 d. skundais Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai ir Visuomenės informavimo etikos komisijai. Taigi, pirmiau detalizuotos išlaidos, susijusios su įvairių dokumentų (faktinių aplinkybių konstatavimo protokolo, prašymų ir atsakymų) parengimu, taip pat ir išlaidos už susipažinimą su ginčo situacija, dokumentų įvertinimą, ginčo veiksmų plano parengimą bei aptarimą, sprendžiant pagal šių advokato pagalbos veiksmų atlikimo laiką ir ieškinio argumentus (tą pripažino ir pirmosios instancijos teismas), vertintinos kaip patirtos dėl pasirengimo būtent ieškovo skundams Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje ir Visuomenės informavimo etikos komisijoje nagrinėti. Šio vertinimo nekeičia tas faktas, kad vėliau, 2022 m. gegužės 18 d. kreipdamasis su ieškiniu į teismą ir jo pagrindu inicijuodamas procesą šioje byloje, ieškovas galėjo pasinaudoti atstovavimo veiksmų rengiantis administracinėms procedūroms rezultatu (tam tikrais surinktais duomenimis ir pan.). Taigi, atsakovė nepagrįstai šias sumas priskiria išlaidoms, ieškovo patirtoms advokato pagalbai rengiantis šios bylos nagrinėjimui, ir atitinkamai nepagrįstai teigia, kad šių išlaidų atlyginimas ieškovui galėjo būti priteistas tik pagal CPK nustatytas bylinėjimosi išlaidų atlyginimo taisykles.

123. Teisėjų kolegija pripažįsta iš esmės pagrįstu kasacinio skundo argumentą, kad ieškovo išlaidos už reikalavimo atsakovei dėl Reportažo panaikinimo ir viešo atsiprašymo parengimą, kadangi jos yra patirtos privalomoje neteisminėje šios bylos nagrinėjimo stadijoje ir dėl to neatsiejamai susijusios su nagrinėjama byla, vertintinos kaip bylinėjimosi išlaidos (žr. *mutatis mutandis* (su atitinkamais pakeitimais) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 29 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-174-701/2016). Kita vertus, kasacinio teismo praktikoje ne kartą

pažymėta, kad teisės normos pažeidimas, neturėjęs įtakos konkrečios bylos procesiniam rezulatatui, nėra pagrindas naikinti iš esmės teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą, nes įstatymo draudžiama naikinti teismo sprendimą formaliais pagrindais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-466/2012 ir joje nurodyta kasacinio teismo praktika). Atsakovė, kasaciniame skunde nurodydama buvus pažeistas teisės normas šiuo aspektu, nepateikia jokių argumentų, kodėl nurodytos sumos vertinimas kaip nuostolių, o ne bylinėjimosi išlaidų (turint omenyje tai, kad atsakovė neginčija šių išlaidų dydžio ir jų pagrįstumo) laikytinas pažeidžiančiu atsakovės teises (padariusiu įtaką nagrinėjamos bylos rezultatui). Esant tokioms aplinkybėms teisėjų kolegija nusprendžia, kad atsakovė įstatymų nustatyta tvarka nepagrindė padaryto pažeidimo esmingumo, sudarančio pakankamą pagrindą kasacine tvarka panaikinti ar pakeisti skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutartį.

Dėl atsakovų solidariosios atsakomybės

124. Atsakovė kasaciniame skunde taip pat nurodo, kad net jeigu ir būtų pripažinta, jog skundžiama nutartimi ieškovo patirtų atstovavimo išlaidų atlyginimas pagrįstai priteistas kaip nuostolių atlyginimas, šių ieškovo išlaidų atlyginimas nagrinėjamu atveju negalėjo būti priteistas iš atsakovo ir atsakovės solidariai, nes: 1) ieškovo išlaidos nebuvo nulemtos bendrų atsakovo ir atsakovės veiksmų; pagal VIĮ nuostatas, visuomenės informavimo priemonė neatsako už trečiojo asmens išsakytos informacijos teisingumą, todėl jeigu žalos atsiradimą lemia nesusijusio asmens (pašnekovo) informacijos paskleidimas interviu forma, visuomenės informavimo priemonės solidarioji atsakomybė už tokią žalą negalima; 2) skiriasi atsakovės ir atsakovo civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindai (dėl atsakovo veiksmų buvo inicijuotas tik ikiteisminis tyrimas, o dėl teisinio santykio tarp ieškovo ir atsakovės buvo inicijuotos procedūros Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje, Visuomenės informavimo etikos komisijoje, taip pat stengtasi išspręsti ginčą taikiai, pateikiant pretenziją).
125. Teisėjų kolegija, pasisakydama dėl šių kasacinio skundo argumentų, visų pirma, pažymi, kad šioje nutartyje jau konstatuota, jog apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nusprendė, kad neteisėtus veiksmus nagrinėjamu atveju atliko ne tik atsakovas A. K., bet ir pati atsakovė. Taigi, žalos atsiradimą ginčo atveju, priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, lėmė ne tik nesusijusio asmens (pašnekovo) informacijos (atsakovo nesąžiningai išsakytos nuomonės) paskleidimas interviu forma, bet ir pačios atsakovės, kaip visuomenės informavimo priemonės, veiksmai, neužtikrinant (nesukontroliuojant), kad atsakovo subjektyvi nuomonė viešai Laidos metu parodytame Reportaže būtų paskelbta sąžiningai ir etiškai.
126. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad paprastai solidarioji atsakomybė deliktiniams santykiams taikoma tada, kai yra bent viena šių sąlygų: 1) asmenis sieja bendri veiksmai dėl padarinių; 2) asmenis sieja bendri veiksmai dėl neteisėtų veiksmų, t. y. šiuo atveju solidarioji atsakomybė galima, net jei neteisėtai veikęs asmuo tiesiogiai nepadaro žalos, bet žino apie tiesiogiai žalą padariusio asmens

veiksmų neteisėtumą; 3) asmenys, nors tiesiogiai ir nepadaro žalos, bet prisideda prie jos kurstymo, inicijavimo ar provokacijos, t. y. iš esmės juos sieja bendra kaltė, nesvarbu, tai padaryta tyčia ar dėl neatsargumo; 4) asmenų nesieja bendri neteisėti veiksmai ir jie vienas apie kitą nežino, bet padaro žalos, ir neįmanoma nustatyti, kiek vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo, arba žala atsirado tik dėl jų abiejų veiksmų; 5) pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu (pvz., sutartinės ir deliktinės atsakomybės pagrindais); 6) žalą padaro asmuo, o kitas asmuo yra atsakingas už šio asmens veiksmus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2008; 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014; 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-344-701/2021, 24 punktas). Taigi, vien ta aplinkybė, kad ieškovo išlaidos nebuvo nulemtos bendrų atsakovo ir atsakovės veiksmų, savaime nepagrindžia netinkamo solidariąją atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo.

127. Kasacinis teismas yra taip pat nurodęs, kad solidariosios atsakomybės taisyklė deliktinės atsakomybės kontekste taikoma tik tuo atveju, jei nėra protingo pagrindo priskirti jos atskiras dalis konkretiems asmenims. Būtent atsakovai turi pareigą įrodyti, jog žala nėra bendra. Jei atsakovai įrodys, kad toks pagrindas yra (kad jų veiksmai lemia tik dalį žalos arba nesusiję su žalos atsiradimu), atsakomybė bus dalinė arba išvis nebus taikoma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015; 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-344-701/2021, 25 punktas).

128. Vertindama kasacinio skundo argumentus, kad ieškovo turėtos išlaidos buvo patirtos prieš skirtingus atsakovus nukreiptuose procesuose, teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad sumos, priteistos kaip nuostolių atlyginimas ieškovui nagrinėjamoje byloje, buvo susijusios su teisinių procesų būtent prieš atsakovę, o ne atsakovą, išlaidomis. Taigi, atsakovė nepagrindė, kad jos veiksmai būtent šios, ieškiniu reikalautos priteisti, žalos nenulėmė. Kadangi ši kasacinė byla nagrinėjama tik pagal atsakovės kasacinį skundą, teisėjų kolegija nevertins, ar nurodytas sumas priteisus solidariai iš abiejų atsakovų nebuvo pažeistos atsakovo A. K. teisės, be kita ko, atsižvelgdama į CPK įtvirtintą draudimą priimti dėl kasatoriaus blogesnį sprendimą (CPK 353 straipsnio 3 dalis).

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

129. Teisėjų kolegija, apibendrindama išdėstytus argumentus, konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje tinkamai aiškino ir taikė teisės normas, reglamentuojančias redakcinės atsakomybės viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui taikymą, taip pat iš esmės tinkamai išsprendė turtinės žalos atlyginimo klausimą, todėl naikinti skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutartį remiantis kasacinio skundo argumentais nėra teisinio pagrindo (CPK 346 straipsnis, 359 straipsnio 3 dalis).

130. Šaliai, kurios naudai priimtas teismo sprendimas, jos turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimas priteisiamas iš kitos šalies (CPK 93 straipsnio 1, 2 dalys, 98 straipsnio 2 dalis).

131. Netenkinus atsakovės kasacinio skundo, jos patirtos bylinėjimosi išlaidos neatlygintinos. Spręstinas atsiliepimą į kasacinį skundą ir prašymą atlyginti bylinėjimosi išlaidas padavusio ieškovo J. J. patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas.
132. Ieškovas prašo priteisti iš atsakovės visų jo atstovavimo išlaidų, turėtų kasaciniame teisme, atlyginimą, t. y. 3539,25 Eur, argumentuodama šį prašymą tuo, kad parengtas atsiliepimas į kasacinį skundą yra didelės apimties procesinis dokumentas; atsiliepimo apimtis atspindi siekį tinkamai apginti ieškovo teises; šiam tikslui įgyvendinti buvo būtina pakartotinai išanalizuoti bylos medžiagą; pasirengimas atsiliepimo rašymo procesui apėmė konsultacijas su ieškovu, papildomą teismų praktikos bei nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų analizę, taip pat paties kasacinio skundo ir kasacijos pagrindų įvertinimą. Šioms išlaidoms pagrįsti ieškovas pateikė jų realumą patvirtinančius įrodymus. Prašymas priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą pateiktas tinkamai, tačiau prašoma priteisti suma, priešingai nei nurodoma šiame prašyme, viršija Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. 1R-77 ir Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos pirmininko 2015 m. kovo 16 d. raštu Nr. 141 patvirtintų Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalių dydžių (toliau – Rekomendacijos) 7, 8.14 punktuose nustatytą maksimalų dydį. Ieškovui atsiskaitant už atsiliepimo į kasacinį skundą parengimą, maksimalus rekomenduojamas atlyginimo už išlaidas, patirtas parengiant šį procesinį dokumentą, dydis buvo 3400,17 Eur.
133. Šio ieškovo prašymo kontekste teisėjų kolegija pažymi, kad, spręsdamas dėl advokato pagalbai apmokėti išleistos išlaidų dalies dydžio, teismas turi vadovautis CPK 98 straipsnio 2 dalimi ir atsižvelgti į tokias aplinkybes: 1) Rekomendacijose nurodytus maksimalius dydžius bei šiame teisės akte nurodytus kriterijus; 2) bylos sudėtingumą; 3) advokato darbo ir laiko sąnaudas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-533/2008).
134. Remiantis Rekomendacijų 2 punktu, nustatydamas priteistino užmokesčio už suteiktas teisines paslaugas dydį, teismas atsižvelgia į šiuos kriterijus: 1) bylos sudėtingumą; 2) teisinių paslaugų kompleksiškumą, specialių žinių reikalingumą; 3) ankstesnį (pakartotinį) dalyvavimą toje byloje; 4) būtinybę išvykti į kitą vietovę, negu registruota advokato darbo vieta; 5) ginčo sumos dydį; 6) teisinių paslaugų teikimo pastovumą ir pobūdį; 7) sprendžiamų teisinių klausimų naujumą; 8) šalių elgesį proceso metu; 9) advokato darbo laiko sąnaudas; 10) kitas svarbias aplinkybes.
135. Nurodyti kriterijai, esant tam tikroms konkrečioms kiekvienos bylos aplinkybėms, taip pat atsižvelgiant į joje teikiamų teisinių paslaugų apimtį bei pobūdį, gali sudaryti pagrindą priteisti tiek didesnį negu Rekomendacijose nurodytą maksimalų bylinėjimosi išlaidų dydį, tiek mažesnį šių išlaidų dydį, net jeigu jis ir nesiekia maksimalaus Rekomendacijose nurodyto dydžio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-172-313/2022, 50 punktas).
136. Pagal kasacinio teismo praktiką, nors Rekomendacijų nuostatose neribojama šalių teisė susitarti dėl advokato atlyginimo, tačiau šalys visada turi atsižvelgti į įsta-

tymo nuostatą, jog teismas negalės bylą laimėjusiai šaliai priteisti daugiau, negu įtvirtinta nurodytose Rekomendacijose dėl advokato ar advokato padėjėjo užmokesčio dydžio, išskyrus išimtinius atvejus, kai, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais, teisinė pagalba teikiama itin sudėtingoje byloje arba byla nagrinėjama ne vienerius metus ar kitais panašiais atvejais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-330-248/2020, 71 punktas; 2023 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-290-823/2023, 61 punktas). Kasacinis teismas taip pat yra pabrėžęs, kad ginčo sudėtingumas, jei jis negali būti motyvuotai įvertintas kaip išimtinis, savaime nėra pakankamas, kad viršytų Rekomendacijose dėl advokato ar advokato padėjėjo užmokesčio dydžio nustatytą maksimalų dydį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-200-248/2020, 52 punktas; 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-253-381/2023, 113 punktas).

137. Teisėjų kolegija, įvertinusi nagrinėjamą bylą, jos aplinkybes, ieškovo atstovo teiktų teisinių paslaugų pastovumą, kasacijoje spręstus klausimus jų sudėtingumo, naujumo požiūriu, vadovaudamasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais, konstatuoja, kad ši byla nepriskirtina išimtinei situacijai, su kuria siejama didesnių, nei yra nustatyta Rekomendacijose, atstovavimo išlaidų atlyginimo galimybė.

138. Remdamasi išdėstytais argumentais, teisėjų kolegija nusprendžia, kad, atmetus atsakovės kasacinį skundą, ieškovui iš atsakovės priteistinas 3400 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimas (CPK 79 straipsnis, 88 straipsnio 1 dalies 6 punktas, 93 straipsnio 1 dalis, 98 straipsnis, 340 straipsnio 5 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 9 d. nutartį palikti nepakeistą.

Priteisti ieškovui J. J. (a. k. *(duomenys neskelbtini)*) iš atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ (j. a. k. 123026090) 3400 (tris tūkstančius keturis šimtus) Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimo.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.5. Dėl ieškinio senaties termino reikalavimui dėl asociacijos visuotinio narių susirinkimo sprendimo patvirtinti naują įstatų redakciją pripažinimo negaliojančiu

Byloje išplėstinė teisėjų kolegija vertino, ar reikalavimui pripažinti asociacijos visuotinio narių susirinkimo sprendimą dėl naujos įstatų redakcijos negaliojančiu ir pačiai įstatų redakcijai pripažinti negaliojančia taikytinas bendrasis dešimties metų ieškinio senaties terminas (CK 1.125 straipsnio 1 dalis) ar sutrumpintas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas (CK 2.82 straipsnio 4 dalis).

CK 2.82 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad juridinių asmenų organų sprendimai gali būti teismo tvarka pripažinti negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams. Ieškinį gali pareikšti juridinio asmens kreditoriai – jeigu sprendimas pažeidžia jų teises ar interesus, atitinkamas juridinio asmens valdymo organas, juridinio asmens dalyvis arba kiti įstatymuose nurodyti asmenys. Tokiems ieškiniams nustatomas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas. Jis pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią ieškovas sužinojo arba turėjo sužinoti apie ginčijamą sprendimą, jeigu šis kodeksas ir kiti įstatymai nenustato kitokio ieškinio senaties termino ir kitokios sprendimo nuginčijimo tvarkos. Toks pats terminas nustatytas ir CK 1.125 straipsnio 4 dalyje, pagal kurią sutrumpintas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimams pripažinti juridinio asmens organų sprendimus negaliojančiais. Asociacijų įstatymas nenustato specialių nuostatų ir terminų asociacijos valdymo organų sprendimams pripažinti negaliojančiais.

Kasacinis teismas konstatavo, kad asociacijos įstatams pripažinti negaliojančiais dėl jų prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms taikytinas sutrumpintas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas, įtvirtintas CK 2.82 straipsnio 4 dalyje.

Civilinė byla Nr. e3K-7-40-943/2024
Teisminio proceso Nr. 2-69-3-01616-2022-0
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.1.4.3; 2.1.2.1; 2.1.2.4.1.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 12 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė), Alės Bukavinienės, Virgilijaus Grabinsko, Sigitos Rudėnaitės, Algirdo Taminsko, Egidijos Tamošiūnienės (kolegijos pranešėja) ir Agnės Tikniūtės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **atsakovo Medžioklės klubo „Senovė“ ir ieškovų A. M., P. B., D. V., T. J., M. Z., V. Z., A. B., K. Ž., S. Ž., V. K., J. B. ir J. S.** kasacinius skundus dėl Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimo peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovų A. M., P. B., D. V., T. J., M. Z., V. Z., A. B., K. Ž., S. Ž., V. K., J. B. ir J. S. ieškinį atsakovui Medžioklės klubui „Senovė“ (buvęs Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugijos Varėnos skyriaus Kabelių būrelis) dėl juridinio asmens dalyvių susirinkimo sprendimo, įstatų ir valdybos nutarimų pripažinimo negaliojančiais, tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, atsakovo pusėje S. B., A. B., R. M., S. R., V. V., J. B., J. A., M. J., V. S., V. K., L. M., R. B., S. J., K. L. ir R. T.

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių ieškinio senaties termino taikymą reikalavimui pripažinti negaliojančiais asociacijos įstatus (dal**į jų** nuostatų) prieštaraujančiais imperatyvioms teisės normoms, taip pat proceso teisės normų, nustatančių įrodinėjimo naštos paskirstymą, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovai A. M., P. B., D. V., T. J., M. Z., V. Z., A. B., K. Ž., S. Ž., V. K., J. B. ir J. S. (toliau – ir ieškovai) ieškiniu teismo prašė: 1) panaikinti atsakovo Medžioklės klubo „Senovė“ (toliau – ir atsakovas, klubas, asociacija) 2020 m. gegužės 23 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimą dėl įstatų naujos redakcijos patvirtinimo; 2) atnaujinti 3 mėnesių ieškinio senaties terminą; 3) pripažinti 2020 m. lapkričio 27 d. įstatus prieštaraujančiais imperatyvioms įstatymo normoms, viešajai tvarkai ir gerai moralei; 4) pripažinti negaliojančiu 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimą dėl mokesčio dydžio nustatymo; 5) pripažinti negaliojančiu 2022 m. balandžio 3 d. valdybos nutarimą dėl dalies ieškovų pašalinimo iš atsakovo narių; 6) panaikinti 2022 m. balandžio 20 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimą dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo.
3. Ieškovai nurodė, kad nors 2020 m. gegužės 23 d. visuotinio narių susirinkimo protokole yra nurodyta, kad šio susirinkimo metu buvo sprendžiamas naujų įstatų priėmimo klausimas, tačiau balsavimas nevyko ir įstatams nebuvo pritarta. Susirinkimo protokolo suklastojimas ir jo pagrindu atliktas įstatų pakeitimas yra nesuderinami nei su viešąja tvarka, nei su gera morale, todėl 2020 m. lapkričio 27 d. redakcijos įstatai laikytini niekiniu sandoriu.
4. 2020 m. lapkričio 27 d. redakcijos įstatai prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms, nes įstatų 26.7 punkte įtvirtinta, jog valdyba nustato mokesčius ir jų dydį, atleidžia narį nuo mokesčių. Šio klausimo kompetencija pagal Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymo 8 straipsnio 4 punkto bei 3 dalies nuostatas yra išimtinai priskiriama asociacijos narių visuotiniam susirinkimui ir negali būti perleidžiama. Ieškovai gavo informaciją, kad 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimu nustatytas nario metinis mokestis yra 360 Eur, jis turi būti sumokėtas ne vėliau

kaip per 45 dienas. Ieškovai, laikydami, kad niekiniu 2020 m. lapkričio 27 d. įstatų 26.7 punkto pagrindu valdybai yra neteisėtai suteikta kompetencija spręsti dėl nario mokesčio ir jo dydžio, teigia, kad valdybos nutarimas prieštarauja imperatyvioms įstatymo nuostatoms.

5. Nagrinėjamu atveju visus 12 ieškovų buvo ketinama šalinti iš atsakovo narių dėl atsakovo 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimu nepagrįstai ir neteisėtai nustatyto nario mokesčio nesumokėjimo. 2022 m. sausio 16 d. neeiliniame visuotiniame narių susirinkime buvo priimti nauji nariai, tačiau jei ieškovai būtų dalyvavę, jie nurodytų asmenų priėmimui į atsakovo narius nebūtų pritarę. Kita vertus, jų (ne)pritarimas neturėtų teisinės reikšmės, nes naujų narių priėmimas yra vykdomas niekinių ir negaliojančių įstatų pagrindu. Neteisėtų ir negaliojančių atsakovo 2020 m. gegužės 23 d. įstatų ir 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimo pagrindu priimti atsakovo 2022 m. balandžio 3 d. valdybos nutarimai dėl konkrečių ieškovų pašalinimo iš narių negali būti laikomi teisėtais. Todėl, tenkinus ieškovų ieškinio reikalavimą dėl atsakovo 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimo pripažinimo negaliojančiu, atsakovo 2022 m. balandžio 3 d. valdybos nutarimai dėl konkrečių ieškovų pašalinimo iš narių taip pat yra pripažintini negaliojančiais. Atitinkamai naikintinas 2022 m. balandžio 20 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimas dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

6. Kauno apylinkės teismas 2022 m. lapkričio 3 d. sprendimu ieškovų ieškinį atmetė, priteisė iš ieškovų A. M., P. B., D. V., T. J., M. Z., V. Z., A. B., K. Ž., S. Ž., V. K., J. B. ir J. S. atsakovui Medžioklės klubui „Senovė“ 3495 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
7. Teismas nurodė, jog byloje kilo ginčas, ar ieškovai 2022 m. vasario 2 d. pareikšdami ieškinį siekė tik išvengti jų netinkamo elgesio vertinimo 2022 m. vasario 4 d. valdybos posėdyje, ar ieškiniu ginčijami atsakovo veiksmai dėl to, kad atsakovo pirmininkas nepaiso teisės aktų reikalavimų ir savavaliauja, nepagrįstai šalindamas atsakovo senuosius narius ir tokiu būdu siekdamas užsitikrinti visuotiniame atsakovo narių susirinkime sprendimams priimti reikalingą balsų daugumą.
8. Teismas nesutiko, kad nagrinėjamu atveju turėtų būti taikomas bendrasis 10 metų ieškinio senaties terminas. Teismas vertino, jog senaties terminas turėtų būti skaičiuojamas nuo įstatų įregistravimo momento, nes nuo tada įstatų pakeitimai įsigalioja ir atsiranda pagrįstas lūkestis manyti, kad asociacija (šiuo atveju atsakovas) vadovausis jais savo veikloje, o jų nuostatų įgyvendinimas neabejotinai sukels jos nariams teisines pasekmes, įskaitytinai neigiamus padarinius. Teismas laikė, kad šiuo atveju 3 mėnesių senaties terminas buvo praleistas 10 mėnesių. Ieškovai nenurodė jokių objektyvių priežasčių, kodėl jie, net ir esant įregistruotiems įstatams, 10 mėnesių nesiėmė jokių veiksmų, pagrindo atnaujinti praleistą terminą nėra, todėl laikė, kad ieškovų ieškinys gali būti atmetamas ir suėjus senaties terminui.
9. Teismas pažymėjo, kad konkretus terminas, per kurį atsakovo nariai turi teisę susipažinti su nauja įstatų redakcija, įstatuose nebuvo nustatytas. Tačiau ir tuo atveju,

kai įstatuose terminas nenustatytas, svarstant klausimą apie aptariamą teisę (terminą susipažinti su nauja įstatų redakcija), turi būti vadovaujamasi teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principais. Byloje esantys įrodymai patvirtino, kad iki visuotinio susirinkimo vyko bendradarbiavimas naujos įstatų redakcijos klausimu, be kita ko, jame dalyvavo ir dalis ieškovų. Apie tai, kad ieškovams trūko laiko pastaboms pareikšti, byloje duomenų nėra. Teismas vertino, kad atsakovo narių nepakankamas aktyvumas arba pasirinkimas išimtinai dalyvauti su aktyvia medžiokle susijusioje atsakovo veikloje negali stabdyti atsakovo veiklos progreso. Teismas nusprendė nesant pagrindo konstatuoti, kad naujos redakcijos įstatų keitimo procese ieškovams dalyvauti sutrukdė atsakovo veiksmai, o ne pačių dalies ieškovų laisva valia pasirinkta teisė šiame procese nedalyvauti ir pasiūlymų neteikti.

10. Teismas susirinkimo metu priimto sprendimo teisėtumo klausimą vertino atsižvelgdamas į tai, ar susirinkime dalyvavo pakankamas asociacijos narių skaičius (kvorumas), ir pagal susirinkime balsavusių narių balsų skaičių (balsų skaičiavimo taisyklę). Teismas pripažino neegzistuojant objektyvaus pagrindo daryti išvados, kad visuotiniame narių susirinkime iš tiesų balsavimas dėl naujos redakcijos įstatų nevyko ir nauja jų redakcija nebuvo priimta, todėl neturėjo pagrindo panaikinti 2020 m. gegužės 23 d. atsakovo visuotinio narių susirinkimo sprendimo dėl atsakovo įstatų naujos redakcijos patvirtinimo ir atitinkamai naujos redakcijos 2020 m. lapkričio 27 d. atsakovo įstatų.
11. Dėl reikalavimo pripažinti negaliojančiu atsakovo valdybos 2021 m. lapkričio 5 d. nutarimą teismas nurodė, kad didesnius mokesčius atsakovui lemia objektyvios priežastys, t. y. reikalinga sumokėti įmokas už medžiojamųjų gyvūnų išteklius, pervesti paramos mokestį Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugijos Varėnos skyriui, samdyti teisininką klubo teisminiuose procesuose. Teismas nenustatė, kad naujos redakcijos įstatai prieštarautų imperatyvioms įstatymų normoms ir juridinio asmens steigimo dokumentams. Teismas laikė, jog nėra pagrindo pripažinti, kad šie įstatai prieštarautų protingumo ir sąžiningumo principams ar kad jie pažeidžia atsakovo narių teises.
12. Dėl atsakovo 2022 m. balandžio 3 d. valdybos posėdžio nutarimų pripažinimo negaliojančiais teismas nurodė, kad 12 atsakovo narių (ieškovų) neįvykdė valdybos 2021 m. lapkričio 5 d. nutarimo per 45 dienas sumokėti pirmiau aptartą valdybos nustatytą atsakovo išlaidų sumą. Be to, ieškovams buvo suteiktas ilgesnis terminas nei 45 dienos įpareigojimams įvykdyti. Ieškovai 2021 m. gruodžio 27 d. buvo informuoti, kad bus svarstomas klausimas dėl poveikio priemonių jiems taikymo. Atsakovo 2022 m. balandžio 3 d. valdybos posėdžio metu ieškovai, išskyrus K. Ž. ir S. Ž., buvo pašalinti iš atsakovo būrelio narių neįvykdžius įstatų 12.1, 12.4 punktų ir pažeidus 13.8.2, 13.8.3 ir 13.8.5 punktus. Apie (ne)pašalinimą iš atsakovo narių ieškovai informuoti 2022 m. balandžio 6 d. pranešimais. Teismas, įvertinęs, jog ieškovams buvo sudaryta galimybė teikti paaiškinimus – prieš pašalinimą iš atsakovo narių buvo surengtas specialus posėdis, kuriame buvo galimybė diskutuoti dėl padidinto mokesčio klausimo, taip pat tai, kad posėdyje jie konkrečių objektyvių argumentų nepateikė, kodėl nėra vykdomas valdybos nutarimas ir įstatai, nusprendė, kad atsakovui nebuvo teisinio pagrindo taikyti alternatyvias sankcijas.

13. Dėl atsakovo 2022 m. balandžio 20 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimo dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo panaikinimo teismas nurodė, kad ieškovai, ginčydami naujausios redakcijos 2022 m. balandžio 25 d. VĮ Registrų centre registruotus įstatus, nenurodė, kuo įstatai pažeidžia prašančiojo tai padaryti asmens teises. Vien tai, kad susirinkime nedalyvavo ir negalėjo balsuoti buvę atsakovo nariai (ieškovai), dėl kurių narystės pabaigos buvo nuspręsta 2022 m. balandžio 3 d. valdybos nutarimais, nesudaro pagrindo naikinti visuotinio narių susirinkimo sprendimą dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo. Susirinkime dalyvavo tuo metu buvę atsakovo nariai, kurie turėjo teisę balsuoti visuotiniame narių susirinkime ir kurių balsais buvo priimti susirinkimo nutarimai.
14. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2023 m. balandžio 20 d. priėmė sprendimą, kuriuo panaikino Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 3 d. sprendimo dalį, kuria nuspręsta netenkinti ieškinio reikalavimų pripažinti negaliojančiu 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimą dėl mokesčio dydžio nustatymo, pripažinti negaliojančiu 2022 m. balandžio 3 d. valdybos nutarimą dėl dalies ieškovų pašalinimo iš atsakovo narių, panaikinti 2022 m. balandžio 20 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimą dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo ir iš ieškovų atsakovams priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą, ir priėmė naują sprendimą – ieškinį patenkino iš dalies. Teismas nusprendė: pripažinti negaliojančiu nuo priėmimo momento Medžioklės klubo „Senovė“ 2020 m. gegužės 23 d. visuotinio narių susirinkimo metu priimtų įstatų (įregistruotų 2020 m. lapkričio 27 d.) 26.7 punktą; pripažinti negaliojančiu nuo priėmimo momento Medžioklės klubo „Senovė“ 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimą patvirtinti 360 Eur mokestį; panaikinti Medžioklės klubo „Senovė“ 2022 m. balandžio 3 d. valdybos nutarimus pašalinti ieškovus D. V., T. J., M. Z., V. Z., A. B., V. K., J. S., J. B., P. B., A. M. iš atsakovo būrelio narių; panaikinti Medžioklės klubo „Senovė“ 2022 m. balandžio 20 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimą dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo. Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 3 d. sprendimo dalis, kuria atmesti ieškinio reikalavimai dėl atsakovo 2020 m. gegužės 23 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimo patvirtinti atsakovo įstatų naują redakciją panaikinimo ir 2020 m. gegužės 23 d. įstatų pripažinimo prieštaraujančiais viešajai tvarkai ir gerai moralei, palikta nepakeista, taip pat paskirstytos bylinėjimosi išlaidos.
15. Teisėjų kolegija padarė išvadą, kad iki visuotinio narių susirinkimo buvo parengtas naujų įstatų projektas, jis buvo išsiųstas atsakovo nariams, apie susirinkimą ir darbotvarkę, kurioje nurodytas ir naujų įstatų tvirtinimo klausimas, pranešta spaudoje. Taigi byloje surinktų įrodymų visuma (ne tik asmenų paaiškinimai) leidžia daryti esant labiau tikėtiną išvadą, kad 2020 m. gegužės 23 d. vykusio visuotinio susirinkimo metu buvo sprendžiama / balsuojama dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo. Be to, ieškovai neįvykdė pareigos įrodyti, kad 2020 m. gegužės 23 d. vykusio visuotinio susirinkimo metu nebuvo balsuojama dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo.
16. Teismas taip pat nusprendė, kad ginčijama įstatų norma (2020 m. gegužės 23 d. patvirtintų įstatų 26.7 punktas) suteikė teisę valdybai spręsti klausimą, kurio

sprendimas priskirtinas išimtinei visuotinio narių susirinkimo kompetencijai, o valdyba 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimu įgyvendino jai įstatais perduotą funkciją. Asociacijų įstatymo nuostata, įtvirtinanti, kad tik visuotinis narių susirinkimas turi teisę nustatyti asociacijos narių stojamųjų įnašų dydį ir narių mokesčių dydį, jų mokėjimo tvarką, yra imperatyvi, dėl to 2020 m. gegužės 23 d. redakcijos įstatų 26.7 punktas ir 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimas patvirtinti 360 Eur mokestį teismo pripažinti negaliojančiais nuo jų sudarymo momento (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.95 straipsnio 1 dalis) kaip prieštaraujantys imperatyvioms įstatymo normoms (CK 1.80 straipsnis). Teismo vertinimu, nėra pagrindo negaliojančiais pripažinti visų įstatų, kadangi, pripažinus įstatų nuostatą, kuria pavesta valdybai spręsti visuotinio narių susirinkimo kompetencijai priskirtą klausimą, negaliojančia, vietoj šios nuostatos taikytina įstatymo norma, o aptariamo įstatų punkto negaliojimas nedaro jokios įtakos kitų įstatų nuostatų galiojimui.

17. Pripažinus negaliojančiu 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimą, 2022 m. balandžio 3 d. atsakovo valdybos nutarimas dėl dalies ieškovų pašalinimo iš atsakovo narių taip pat negali būti laikomas teisėtu, nes sankcija ieškovams yra pritaikyta už neteisėto valdybos nutarimo nevykdymą. Neegzistuojant teisėtam pagrindui, ieškovai negalėjo būti pašalinti iš atsakovo narių, todėl ir šis atsakovo valdybos nutarimas panaikintas.
18. Panaikinus kaip neteisėtus valdybos nutarimus dėl ieškovų D. V., T. J., M. Z., V. Z., A. B., V. K., J. S., J. B., P. B., A. M. pašalinimo iš atsakovo būrelio narių valdybos nutarimai negaliojančiais laikomi ne nuo teismo sprendimo, bet nuo nutarimo priėmimo momento. Tai lemia, kad ieškovų pažeistos nario teisės dalyvauti ir balsuoti asociacijos visuotiniame narių susirinkime turi būti ginamos ir pagal pažeidimo pobūdį apgintos gali būti tik pripažįstant 2022 m. balandžio 20 d. visuotiniame narių susirinkime priimtą sprendimą dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo negaliojančiu nuo priėmimo dienos (CK 1.138 straipsnio 2 punktas).

III. Kasacinių skundų ir atsiliepimų į juos teisiniai argumentai

19. Kasaciniame skunde atsakovas Medžioklės klubas „Senovė“ prašo panaikinti Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimo dalis, kuriomis buvo iš dalies panaikintas Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 3 d. sprendimas ir ieškinys patenkintas iš dalies bei išspręsti bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir priteisimo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose klausimai, o Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 3 d. sprendimą palikti nepakeistą; priteisti atsakovui iš ieškovų bylinėjimosi išlaidų, patirtų apeliacinės instancijos ir kasaciniame teismuose, atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais pagrindiniais argumentais:
    19.1. Apeliacinės instancijos teismas, nuspręsdamas dėl 10 metų ieškinio senaties termino taikymo pagal analogiją vadovaudamasis kasacinio teismo išaiškinimais – jog privačių juridinių asmenų įstatai pagal teisinę prigimtį yra sandoriai, jiems taikomi bendrieji civilinių santykių teisinio reglamentavimo principai, akivaizdžiai nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

suformuotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos (dėl precedento taikymo ir kt.), kadangi vadovavosi išaiškinimu, kuris aktualus tik privatiems juridiniams asmenims ir kuris pateiktas bylose, kurių faktinės aplinkybės nėra nei tapačios, nei panašios į šios bylos aplinkybes. Netinkamai įvertinęs, kad viešojo juridinio asmens – asociacijos įstatai yra sandoris, apeliacinės instancijos teismas neteisėtai ir nepagrįstai nusprendė šioje byloje netaikyti sutrumpinto 3 mėnesių ieškinio senaties termino, kuris taikomas ginčijant juridinio asmens organų sprendimus.

19.2. Skundžiamame sprendime nurodytas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas, kad privačių juridinių asmenų įstatai pagal teisinę prigimtį yra sandoriai, jiems taikomi bendrieji civilinių santykių teisinio reglamentavimo principai, tarp jų – sutarties laisvės principas; kad įstatai išreiškia privataus juridinio asmens dalyvių valią suvienyti interesus ir kapitalą bendram tikslui, negalėjo būti taikomas šioje byloje. Minėtoje ir vėlesnėse kasacinio teismo bylose spręsti su privačiais juridiniais asmenimis susiję klausimai, kurie reglamentuoti Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo.

19.3. Asociacijų įstatymas ir Akcinių bendrovių įstatymas yra specialieji įstatymai, reglamentuojantys specifinius, skirtingų formų juridinių asmenų civilinius teisinius santykius, todėl taikyti ginčo teisiniams santykiams pagal įstatymo analogiją Akcinių bendrovių įstatymo nuostatas negalima. Taigi apeliacinės instancijos teismas neteisėtai ir nepagrįstai skundžiamame sprendime vadovavosi nurodytais kasacinio teismo išaiškinimais.

19.4. Juridinis asmuo – asociacija, įsteigiama ne asociacijos įstatais, o asociacijos steigimo sutartimi, todėl negalima laikyti, jog asociacijos įstatai turi sandorio požymių, kaip kad skundžiamame sprendime vertino apeliacinės instancijos teismas.

19.5. Skundžiamu sprendimu 2021 m. lapkričio 5 d. nutarimas pripažintas negaliojančiu nuo jo priėmimo momento, vadovaujantis CK 1.80 straipsnio ir 1.95 straipsnio 1 dalies nuostatomis, tačiau šie straipsniai reglamentuoja sandorių negaliojimo klausimus, o viešojo juridinio asmens organo priimtas sprendimas nelaikytinas sandoriu. Todėl jau vien dėl šios priežasties yra akivaizdu, jog dėl šios dalies priimtas skundžiamas sprendimas yra aiškiai nepagrįstas ir neteisėtas, priimtas apeliacinės instancijos teismui netinkamai pritaikius sandorių negaliojimą reglamentuojančias teisės normas.

19.6. Teismas nepagrįstai atmetė atsakovo argumentus, kad ginčijamu 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimu buvo nustatytas ne nario mokesčio dydis, o tikslinis įnašas (įmoka) ir tokią teisę valdyba turėjo, kadangi nustatyto dydžio įmoka yra nulemta objektyvių klubo poreikių. Akivaizdu, jog atsakovo valdybos nutarimais buvo nustatyti ne su naryste susiję mokesčiai, o narių mokėtinos lėšos, kurios skirtos normaliai būrelio veiklai užtikrinti. Todėl, pripažindamas negaliojančiu 2020 m. gegužės 23 d. įstatų 26.7 punktą dėl tariamo Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 4 dalies pažeidimo, apeliacinės instancijos teismas ginčo teisiniam santykiui akivaizdžiai netinkamai taikė materialiosios teisės normą – Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 4 dalį.

19.7. Apeliacinės instancijos teismas neteisingai ir visiškai nepagrįstai pripažino, kad visi ieškovų pažeidimai kildinami iš vienos aplinkybės – nustatyto mokesčio nesumokėjimo. Ieškovai sąmoningai nevykdė būrelio įstatuose įtvirtintos būrelio nario pareigos vykdyti valdybos nutarimus, juos elementariai ignoravo. Taigi, ieškovų padaryti įstatų pažeidimai yra susiję su pareigos sumokėti mokestį nevykdymu, bet nėra kildinami iš vienos šios aplinkybės. Ieškovų veiksmus, kuriais jie elementariai ignoravo klubo įstatų reikalavimus, jų nevykdė, griežtai įvertino ir aukščiausias asociacijos valdymo organas – klubo narių visuotinis susirinkimas. Tačiau apeliacinės instancijos teismas į klubo visuotinio narių susirinkimo nuomonę neatsižvelgė ir tinkamai neįvertino, dėl kokios tikrosios priežasties buvo iš klubo narių pašalinti ieškovai.

19.8. Nepagrįstai ir neteisėtai patenkinęs ieškovų reikalavimą dėl 2022 m. balandžio 3 d. atsakovo valdybos nutarimų, kuriais iš atsakovo narių pašalinti 10 ieškovų, panaikinimo, apeliacinės instancijos teismas taip pat nesant tam jokio pagrindo patenkino ieškovų reikalavimą dėl 2022 m. balandžio 20 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimo dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo panaikinimo. Skundžiamame sprendime apeliacinės instancijos teismas nenurodė, kuo 2022 m. balandžio 20 d. visuotiniame susirinkime patvirtinti nauji asociacijos įstatai pažeidžia asociacijos narių – ieškovų – teises.

20. Kasaciniame skunde ieškovai prašo panaikinti Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimo dalį, kuria Kauno apygardos teismas paliko nepakeistą Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 3 d. sprendimo dalį, kuria atmesti ieškinio reikalavimai, ir dėl šios dalies priimti naują sprendimą – panaikinti Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 3 d. sprendimo dalį, kuria atmesti ieškinio reikalavimai dėl atsakovo 2020 m. gegužės 23 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimo patvirtinti atsakovo įstatų naują redakciją panaikinimo ir 2020 m. gegužės 23 d. įstatų pripažinimo prieštaraujančiais viešajai tvarkai ir gerai moralei, tenkinti šią ieškovų ieškinio dalį ir panaikinti atsakovo 2020 m. gegužės 23 d. visuotinio narių susirinkimo sprendimą patvirtinti atsakovo įstatų naują redakciją ir pripažinti 2020 m. gegužės 23 d. įstatus prieštaraujančiais viešajai tvarkai ir gerai moralei; priteisti ieškovams bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais pagrindiniais argumentais:

20.1. Apeliacinės instancijos teismas, ieškovams perkeldamas įrodinėjimo naštą įrodyti neigiamą aplinkybę, kad visuotiniame klubo narių susirinkime balsavimas dėl naujos įstatų redakcijos apskritai nevyko, nesivadovavo įrodinėjimo procese taikytinu *probatio diabolica* principu, pagal kurį šalis negali būti įpareigojama įrodyti tokias faktines aplinkybes, kurių ji objektyviai negali įrodyti arba kurių įrodinėjimas yra maksimaliai apsunkintas. Be to, nors pareiga įrodyti, kad balsavimas dėl įstatų nevyko, turėjo būti perkelta atsakovui, ieškovai bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu dėjo visas pastangas, kad įrodytų šią aplinkybę. Bylos nagrinėjimo metu net 8 asmenys savo žodiniais paaiškinimais patvirtino, kad 2020 m. gegužės 23 d. visuotiniame klubo susirinkime apskritai nebuvo keliamas ir svarstomas naujų įstatų priėmimo klausimas.

20.2. Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas sprendimą, nepagrįstai neatsižvelgė į atsakovo sąmoningą atsisakymą pateikti teisingam bylos išnagrinėjimui esminę reikšmę turinčius rašytinius įrodymus ir nesivadovavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuota *contra spoliatorem* prezumpcija. Atsakovas į bylą nepateikė ieškovų prašyto įstatų projekto, iš kurio būtų galima nustatyti šio projekto parengimo datą. Akivaizdu, kad likus 3 dienoms iki visuotinio klubo narių susirinkimo išsiųstame įstatų projekte nebuvo esminių nuostatų, kurios yra VĮ Registrų centre užregistruotuose įstatuose. Atsakovas (jo pirmininkas) sąmoningai teismui nepateikė galutinės 2020 m. gegužės 23 d. susirinkime tariamai priimtos įstatų versijos *word* formatu, nes šio dokumento metaduomenys būtų parodę, kad jis buvo sukurtas vėliau nei 2020 m. gegužės 23 d.

20.3. Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas sprendimą, nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos teisės aiškinimo bei taikymo praktikos, tinkamai neatsižvelgdamas į atsakovo pozicijoje bei pateiktuose įrodymuose esančius esminius prieštaravimus, paneigiančius atsakovo byloje dėstytą poziciją. Visi byloje esantys įrodymai vienareikšmiškai leido daryti išvadą, kad galutinis įstatų projektas, koks vėliau buvo užregistruotas VĮ Registrų centre, iki susirinkimo dar net nebuvo paruoštas.

20.4. Teismas, panaikindamas 2020 m. gegužės 23 d. įstatų 26.7 punktą, privalėjo panaikinti visus įstatus ir klubo nariams sudaryti galimybę priimti naują, visų narių interesus subalansuojančią bei atitinkančią įstatų redakciją. Atsižvelgiant į šiuo atveju registracijos atliekamą sukūrimo, o ne tiesiog išviešinimo funkciją (įstatai / jų nauja nuostata įsigalioja nuo naujos įstatų redakcijos registracijos momento), susiklostė situacija, kad visas 2020 m. gegužės 23 d. įstatų redakcijos tekstas, likęs užregistruotas Juridinių asmenų registre, iš esmės liko galioti, nepaisant teismo sprendimo panaikinti šių įstatų 26.7 punktą.

20.5. Teismas, palikdamas galioti pirmosios instancijos teismo sprendimo dalį, kuria atmestas ieškovų reikalavimas dėl 2020 m. gegužės 23 d. įstatų pripažinimo negaliojančiais, neįgyvendino vieno pagrindinių civilinio proceso tikslų ir iki galo neatkūrė teisinės taikos tarp šalių bei sukūrė pagrindą jų tolimesniems ginčams. Teismas pašalino tik išvestinius ieškovų teisių pažeidimus, nes, palikus galioti 2020 m. gegužės 23 d. redakcijos įstatus, kurie sudarė pagrindą atsakovo pirmininko bei jo aplinkos žmonių savivalei, ieškovai buvo grąžinti į pirminę teisiškai neapibrėžtą padėtį, kai sistemingai buvo pažeidinėjami jų teisėti interesai. Pagal šiuos įstatus į būrelį negalėjo būti priimti nauji šeši būrelio nariai, dėl kurių priėmimo būrelio pirmininkas bei jo aplinkos žmonės įgijo balsų daugumą. Be to, dėl tokio teismo sprendimo ieškovai bus priversti teismine tvarka ginčyti 2023 m. gegužės 17 d. visuotinio būrelio narių susirinkimo sprendimus (tiek dėl esminių procedūrinių pažeidimų, tiek dėl nustatytos pareigos iš esmės sau patiems susimokėti jiems priteistų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą).

21. Ieškovai atsiliepime į atsakovo kasacinį skundą prašo jį atmesti ir palikti galioti Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimo dalį, kuria iš dalies paten-

kintas ieškovų ieškinys, priteisti bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimą. Atsiliepimas į kasacinį skundą grindžiamas šiais esminiais argumentais:

21.1. Asociacijos įstatai yra teisiškai kvalifikuotini kaip sandoris su visomis iš to kylančiomis teisinėmis pasekmėmis. Todėl ieškovų reikalavimui dėl 2020 m. gegužės 23 d. įstatų panaikinimo (pripažinimo prieštaraujančiais imperatyvioms įstatymo normoms bei viešajai tvarkai ir gerai moralei) taikytinas 10 metų ieškinio senaties terminas, jo ieškovai nagrinėjamu atveju nepraleido.

21.2. Apeliacinės instancijos teismas savąją išvadą, kad asociacijos įstatai yra laikytini sandoriu, grindė ne teismų praktika, o išimtinai Asociacijų įstatymų bei CK nuostatomis, asociacijos narių tarpusavio teisinių santykių teisinės esmės bei asociacijų įstatų teisinės prigimties analize. Teismas sprendime ginčo santykiams pagal analogiją netaikė Akcinių bendrovių įstatyme įtvirtintų teisės normų.

21.3. Ieškovų įsitikinimu, nėra visiškai jokio teisinio pagrindo asociacijų įstatus kvalifikuoti kitaip nei privačių juridinių asmenų įstatus, t. y. nelaikyti jų sandoriu. Asociacijos įstatai atitinka visus sandorio kvalifikuojamuosius požymius, nes: asociacijos įstatai yra juridinis faktas, be kita ko, nustatantis asociacijos narių teises ir pareigas; asociacijos įstatai (jų priėmimas) yra sąmoningas asociaciją steigiančių asmenų valios aktas; asociacijos įstatais sąmoningai siekiama sukurti teisinius padarinius; asociacijos įstatai, priimti laikantis teisės aktuose nustatytos tvarkos bei reikalavimų, yra teisėtas aktas. Ieškovų vertinimu, skirtis tarp privataus juridinio asmens įstatų, kaip sandorio, ir asociacijos įstatų yra dirbtinė.

21.4. Tiek steigiant privatų juridinį asmenį (kai steigėjų daugiau nei vienas), tiek asociaciją įstatuose bus išreikšta visų juridinio asmens dalyvių bendra valia. Kai juridinis asmuo jau įsteigtas, įstatus keičiant vėliau, absoliučiai visų jo dalyvių pritarimo gali nebereikėti, jei pasiekiama įstatyme ar įstatuose nustatyta narių balsų dauguma. Todėl ir privataus juridinio asmens atveju įstatai gali neturėti asmens, kuris už juos nebalsavo, pritarimo, tačiau šis asmuo vis tiek bus jų saistomas.

21.5. Neteisėtai priimtų įstatų panaikinimo galima siekti ne tik reikalaujant pripažinti negaliojančiu juridinio asmens organo sprendimą dėl jų priėmimo pagal CK 2.82 straipsnio 4 dalį (įstatų negaliojimas būtų teisinė sprendimo dėl jų priėmimo negaliojimo pasekmė), bet ir savarankiškai pagal CK IV skyriaus „Negaliojantys sandoriai" teisės normas. Tokiam reikalavimui taip pat taikomas 10 metų ieškinio senaties terminas.

21.6. Juridinio asmens, įskaitant asociaciją, įstatų negalima tapatinti su juridinio asmens organo sprendimu priimti ar pakeisti šiuos įstatus, nes jie, be kita ko, susiję priežasties ir rezultato ryšiu. Asociacijos įstatai yra ne juridinio asmens organo sprendimas, o vienas iš asociacijos steigimo dokumentų (kartu su steigimo sutartimi), kuris civilinės teisės prasme laikytinas sandoriu. Asociacijos įstatai negali būti laikomi juridinio asmens organo sprendimu, kadangi juridinio asmens organai iki juridinio asmens įsteigimo dar apskritai neegzistuoja.

21.7. Asociacijų įstatymas nustato tik dviejų rūšių asociacijos narių mokesčius: 1) asociacijos narių stojamuosius įnašus ir 2) narių mokesčius. Asociacijų įstatymas išimtinę kompetenciją dėl šių mokesčių dydžio nustatymo imperatyviai priskiria būtent patiems asociacijos nariams (visuotiniam jų susirinkimui). Išvada, kad Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytas ne baigtinis asociacijos narių mokėtinų mokesčių sąrašas ir valdyba gali nustatyti papildomas narių „įmokas", kurios nelaikytinos mokesčiais, reikštų teisės valdybai asociacijos nariams nustatyti potencialiai neribotą skaičių papildomų mokesčių suteikimą be narių, kurie šiuos mokesčius turėtų mokėti, pritarimo.

21.8. Atsakovo pozicija, kad būrelio valdybos nutarimu padidintas mokestis nebuvo Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytas nario mokestis, akivaizdžiai prieštarauja paties atsakovo pirmosios instancijos teisme dėstytai pozicijai bei byloje esantiems įrodymams. Tuo tarpu teigiant, jog valdyba nustatė ne nario mokestį, o kito pobūdžio įmoką, buvo tikimasi apeiti imperatyvų Asociacijų įstatymo reikalavimą, kad nario mokesčius gali nustatyti tik visuotinis narių susirinkimas.

21.9. Atsakovas pats detaliai pagrindžia, kad ieškovai valdybos nutarimais pašalinti buvo būtent už 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos sprendimu neteisėtai nustatyto nario mokesčio nesumokėjimą. Tai, kad šį klausimą „svarstė" neeilinis visuotinis narių susirinkimas ir „rekomendavo" pašalinti ieškovus, nesudarė naujo bei savarankiško ieškovų pašalinimo pagrindo.

22. Atsakovas atsiliepime į ieškovų kasacinį skundą prašo atmesti ieškovų kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimo dalies, priteisti bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimą. Atsiliepimas į kasacinį skundą grindžiamas šiais esminiais argumentais:

22.1. Apeliacinės instancijos teismas aiškiai sprendimo motyvuojamojoje dalyje nurodė, kad paminėtas kitas įrodinėjimo pareigos aspektas, kuris tampa aktualus tais atvejais, kai nepakanka įrodymų patvirtinti nei ieškovo, nei atsakovo nurodomoms aplinkybėms, konkrečiu byloje nagrinėjamu atveju nebuvo aktualus, t. y. teismui pakako įrodymų patvirtinti atsakovo nurodomoms aplinkybėms dėl balsavimo 2020 m. gegužės 23 d. susirinkime.

22.2. Jei šalis byloje neturi galimybės pateikti galimai reikšmingą įrodymą, ne visada galima teigti, kad ta šalis (šiuo atveju – atsakovas) sąmoningai atsisako pateikti teisingam bylos išnagrinėjimui esminę reikšmę turinčius įrodymus. 2020 metų balandžio mėnesį kompiuteriu rengtą atitinkamu formatu dokumentą buvo norima gauti praėjus 2,5 (dvejiems su puse) metų, tačiau galimybės pateikti tokį įrodymą dokumentą rengęs asmuo jau neturėjo, kaip ir neturėjo pareigos tokį įrodymą išsaugoti.

22.3. Teismo išvados, kad vieno įstatų punkto prieštaravimas imperatyviai įstatymo normai nesudaro pagrindo pripažinti negaliojančiais visų įstatų, yra logiškos ir visiškai neprieštarauja protingumo principui. Ši teismo sprendimo dalis yra aiški ir atsakovo veikloje, jei ši teismo sprendimo dalis, išnagrinėjus kasacinius skundus, išliks nepakeista, jokių problemų ar neaiškumų nesukels.

22.4. Ieškovai, reikšdami reikalavimą pripažinti klubo 2020 m. lapkričio 27 d. redakcijos įstatus prieštaraujančiais imperatyvioms įstatymo normoms, nurodė tik vieną argumentą – įstatų 26.7 punkto prieštaravimą Asociacijų įstatymo 8 straipsnio nuostatoms. Kitų galimų įstatų nuostatų prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms ieškovai nenurodė, todėl nėra pagrindo naikinti visus minėtos redakcijos įstatus.

Išplėstinė teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų

23. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu; kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius klausimus, kurie yra tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-684/2021, 19 punktas).
24. Nagrinėjamoje byloje kasacinius skundus pateikė abi proceso šalys. Ieškovai kasaciniu skundu nesutinka su ginčijamo Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimo dalimi, teigdami, jog, pirma, šis teismo sprendimas buvo priimtas netinkamai paskirsčius įrodinėjimo naštą byloje, nepašalinus prieštaravimų tarp byloje surinktų rašytinių įrodymų ir tinkamai neįvertinus sąmoningo atsakovo atsisakymo pateikti teismui rašytinius įrodymus; antra, ieškovų nuomone, byloje liko neatkurta teisinė taika, teismui susiaurinus ieškovų teisių gynimą iki vienos įstatų nuostatos pripažinimo negaliojančia. Atsakovas kasaciniu skundu iš esmės siekia, kad panaikinus Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimą būtų paliktas nepakeistas pirmosios instancijos teismo sprendimas. Toks atsakovo nesutikimas su Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimu grindžiamas keliais esminiais argumentais: 1) netinkamai identifikuotu byloje taikytinu ieškinio senaties terminu, kvestionuojant apeliacinės instancijos teismo atliktą įstatų kaip sandorio teisinę kvalifikaciją bei neįvertintą viešojo juridinio asmens įstatų teisinės prigimties specifiką; 2) netinkamai taikyta ir aiškinta Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostata ir dėl to netinkamai nustatytomis pareigos mokėti nario mokestį nevykdymo teisinėmis pasekmėmis – narių pašalinimu iš medžioklės klubo, taip pat dėl to padaryta teisės taikymo ir aiškinimo klaida, pripažįstant 2022 m. balandžio 20 d. įstatų redakciją negaliojančia dėl pašalintų medžioklės klubo narių nedalyvavimo priimant sprendimą tokią įstatų redakciją patvirtinti.

25. Atsižvelgdama į bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas, kurias peržengti nagrinėjamoje byloje teisinio pagrindo nenustatyta, išplėstinė teisėjų kolegija pasisakys šiais kasaciniuose skunde iškeltais teisės klausimais tokia tvarka: 1) ar byloje pareikštam reikalavimui pripažinti visuotinio narių susirinkimo sprendimą dėl naujos įstatų redakcijos ir pačios įstatų redakcijos pripažinimo negaliojančiais taikytinas bendrasis dešimties metų ieškinio senaties terminas (CK 1.125 straipsnio 1 dalis) ar sutrumpintas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas (CK 2.82 straipsnio 4 dalis); 2) nustačius byloje taikytiną ieškinio senaties terminą, vertins, ar įstatų nuostatos (teisės nustatyti mokesčius klubo nariams suteikimo valdybai, kartu vertinant nustatyto mokesčio teisinę prigimtį) prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms ir kokiu būdu gali būti apgintos ieškovų dėl tokio įstatų prieštaravimo pažeistos subjektinės teisės (atkurta narystė medžioklės klube); 3) ar bylą nagrinėję pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tinkamai taikė ir aiškino įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles.

Dėl ieškinio senaties termino reikalavimui dėl asociacijos visuotinio narių susirinkimo sprendimo – patvirtinti naują įstatų redakciją, pripažinimo negaliojančiu

26. Siekiant atsakyti į vieną iš byloje keliamų esminių teisės klausimų – koks ieškinio senaties terminas taikytinas reikalavimui dėl visuotinio narių susirinkimo sprendimo – patvirtinti naują asociacijos įstatų redakciją, pripažinimo negaliojančiu, būtina įvertinti atsakovo kasaciniame skunde nurodytus argumentus dėl negalimumo pripažinti asociacijos įstatus sandoriu bei juridinio asmens pobūdžio (viešasis ar privatus) įtakos teisinės įstatų prigimties kvalifikavimui.
27. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, jog privačių juridinių asmenų įstatai pagal teisinę prigimtį yra sandoriai, jiems taikomi bendrieji civilinių santykių teisinio reglamentavimo principai, tarp jų – sutarties laisvės principas; įstatai išreiškia privataus juridinio asmens dalyvių valią suvienyti interesus ir kapitalą bendram tikslui. Vadinasi, šiems tikslams pasiekti privataus juridinio asmens įstatuose gali būti nustatomos tam tikros elgesio ribos, nepažeidžiant imperatyviųjų įstatymo normų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-607/2008). Šio išaiškinimo laikytasi ir vėlesnėje kasacinio teismo praktikoje (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-461/2009; 2021 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-294-823/2021, 33 punktas). Šia kasacinio teismo suformuota praktika ginčijamame sprendime vadovavosi ir apeliacinės instancijos teismas.
28. Vis dėlto bylą nagrinėję pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, pasisakydami dėl ieškinio reikalavimo pripažinti negaliojančiu visuotinio narių susirinkimo sprendimą – patvirtinti naują asociacijos įstatų redakciją, skirtingai vertino asociacijos įstatų teisinę prigimtį ir reikalavimui dėl jų pripažinimo negaliojančiais taikytiną ieškinio senaties terminą. Pirmosios instancijos teismas akcentavo asociacijos kaip viešojo juridinio asmens įstatų teisinės prigimties ypatumus, tuo pabrėždamas skirtumą nuo privataus juridinio asmens įstatų ir jų galimo kvalifikavimo kaip sandorio, ir todėl netaikė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos,

suformuotos bylose dėl privataus juridinio asmens įstatų pripažinimo negaliojančiais. Apeliacinės instancijos teismas priėjo prie priešingos išvados ir vertino, jog asociacijos įstatai atitinka visus sandorio kvalifikuojamuosius požymius. Ši išvada išplėstinės teisėjų kolegijos pripažįstama nepagrįsta.

29. Pagal CK 1.63 straipsnio 1 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, fizinių ir (ar) juridinių asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas, laikomi sandoriais. Sandoriai gali būti vienašaliai, dvišaliai ir daugiašaliai (CK 1.63 straipsnio 2 dalis). Vienašaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina ir pakanka vienos šalies valios (CK 1.63 straipsnio 3 dalis). Iš vienašalio sandorio atsiranda pareigos jį sudariusiam asmeniui. Kitiems asmenims iš vienašalio sandorio pareigos atsiranda tik įstatymų nustatytais atvejais arba kai tie asmenys sutinka (CK 1.63 straipsnio 4 dalis). Vienašaliams sandoriams prievoles ir sutartis reglamentuojančios teisės normos taikomos tiek, kiek tai neprieštarauja įstatymams ir vienašalio sandorio esmei (CK 1.63 straipsnio 5 dalis). Dvišaliam sandoriui būtina dviejų šalių suderinta valia (CK 1.63 straipsnio 6 dalis), o daugiašaliam sandoriui sudaryti reikalinga suderinta trijų ir daugiau šalių valia (CK 1.63 straipsnio 7 dalis). Taigi, pagal CK įtvirtintą teisinį reguliavimą, sandoriams būdingi šie pagrindiniai požymiai: tai juridiniai faktai, su kuriais įstatymas sieja teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ir jų pabaigą; autonomija (laisvos asmens valios aktas); juo siekiama sukurti tam tikrus teisinius padarinius; teisėtas veiksmas.
30. Kasacinis teismas, aiškindamas sandorio sampratą reglamentuojančias materialiosios teisės normas, yra nurodęs, jog esminis sandorio požymis, skiriantis jį nuo kitų teisinių veiksmų, yra jo subjektų valia, nukreipta sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ar pareigas. Sandorio sudarymo priežastis paprastai yra sandorį sudarančių asmenų poreikiai (interesai), formuojantys vidinę sandorio dalyvių valią ir nulemiantys sandorio pagrindą (teisinį tikslą). Neturintys esminio valios elemento – siekio sukurti tam tikras civilines teises ir pareigas – veiksmai nėra sandoriai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015; 2018 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-442-313/2018, 44 punktas; 2020 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3-701/2020, 48 punktas).
31. Bendra sandorio šalių valia – vienas iš skiriamųjų sandorio požymių, todėl byloje būtina nustatyti, su kokių subjektų valia galėtų būti siejami asociacijos įstatai kaip sandoris, ir, jei įstatai būtų pripažįstami sandoriu, reikėtų vertinti tokio sandorio dalyvių skaičių. Bylą nagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas, pripažindamas, jog įstatai atitinka visus sandorio kvalifikuojamuosius požymius, šių požymių nedetalizavo, be to, nenurodė, kuria sandorio rūšimi juos laiko – vienašaliu, dvišaliu ar daugiašaliu sandoriu, todėl dėl jų pasisako kasacinis teismas.
32. Asociacijų įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas minimalus asociacijos steigėjų skaičius – trys, o asociacijai kyla pareiga apie narių sumažėjimą pranešti Juridinių asmenų registrui Juridinių asmenų registro nuostatų nustatyta tvarka (Asociacijų įstatymo 17 straipsnio 3 dalis). Be to, įstatams pakeisti būtinas visuotinio narių surinkimo sprendimas, kuriam priimti būtina įstatyme įtvirtinta balsų dauguma.

33. Pagal Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punktą, įstatų keitimas priskirtas išimtinei visuotinio narių susirinkimo kompetencijai. Pagal to paties straipsnio 4 dalį, visuotiniame narių susirinkime sprendžiamojo balso teisę turi visi asociacijos nariai. Vienas narys visuotiniame narių susirinkime turi vieną balsą. Visuotinio narių susirinkimo sprendimai priimami kolegialiai, be to, įtvirtintas kiekybinis reikalavimas kvorumui (Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 7 dalis). Tačiau pažymėtina, jog sprendimui dėl įstatų pakeitimo reikalaujama kvalifikuotos visuotiniame narių susirinkime dalyvaujančių narių balsų daugumos – tokiam sprendimui priimti reikia ne mažiau kaip 2/3 susirinkime dalyvaujančių asociacijos narių balsų. Tačiau net ir toks kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimas nepatvirtina daugiašaliam sandoriui būdingos suderintos šalių valios egzistavimo.
34. Aptartas teisinis reguliavimas (32–33 nutarties punktai) patvirtina, kad asociacijos įstatai, jų pakeitimas, atsižvelgiant į taikomą priėmimo procedūrą, atitinkamo sprendimo priėmimui būtiną narių balsų skaičių, negali būti vertinami kaip vienašalis ar daugiašalis asociacijos narių sandoris.
35. Teisės doktrinoje taip pat žinoma bendrovės įstatų kaip sandorio koncepcija, kuri grindžiama bendrovės valios išraiška. Bendrovės įstatai turėtų būti kvalifikuojami kaip bendrovės, kurios vardu veikia steigėjai (dalyviai), teisėtas valinis veiksmas, kuriuo siekiama ne tik sukurti bendrovę, nustatyti jos veiklos specifiką, bet ir sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir (ar) pareigas tiek pačiai bendrovei, tiek ir kitiems asmenims. Tačiau nacionalinio teisinio reguliavimo kontekste bendrovės įstatų kaip sandorio kvalifikavimas vertinamas kritiškai, pabrėžiant įstatymų leidėjo vartojamą skirtingą terminiją (įstatų priskyrimą steigimo dokumentų kategorijai (CK 2.46 straipsnio 1 dalis); norminį įstatų pobūdį (pvz., viešumas, privalomumas naujiems dalyviams ar dalyviams, nesutikusiems su įstatų pakeitimais, o tam tikrais atvejais – ir santykiuose su trečiaisiais asmenimis); įstatyme griežtai reglamentuotas įstatų turinys, bendrovės organų struktūra ir kompetencija bei dalyvių teisės ir pareigos. Bendrovės įstatų kaip steigimo dokumentų paskirtis lemia, kad teisinis režimas, taikomas sandoriams, negali būti *per se* (savaime) taikytinas įstatams, ypač sprendžiant dėl jų negaliojimo (plačiau Mikalonienė, L. Bendrovės *įstatų teisinė prigimtis. Verslo ir teisės aktualijos*, 2011, t. 6(2), p. 265–285).
36. Kasacinio teismo vertinimu, nors juridinio asmens veiksmai atitinka teisėto valinio veiksmo apibrėžimą, tačiau nurodyti skiriamieji bendrovės įstatų nuo sandorių požymiai, taikytini vertinant ir asociacijos įstatus, neleidžia asociacijos įstatų kvalifikuoti kaip sandorio. Asociacijos įstatai neatitinka esminių sandorių požymių dėl kelių priežasčių, pirma, jie aiškiai priskiriami steigimo dokumentams (CK 2.46 straipsnio 1 dalis, Asociacijų įstatymo 3 straipsnio 1 dalis, 12 straipsnio 1 dalis). Antra, asociacijos įstatai privalomi tiek jų priėmime nedalyvavusiems nariams, tiek po jų priėmimo įstojusiems nariams, taip pat ir tiems nariams, kurie balsavo prieš tokią įstatų redakciją. Trečia, asociacijos įstatų turinys reglamentuotas įstatymu (Asociacijų įstatymo 12 straipsnio 2 dalis), juose gali būti numatytos ir kitos asociacijos veiklos nuostatos, jeigu jos neprieštarauja Konstitucijai, Civiliniam kodeksui, šiam ar kitiems įstatymams (Asociacijų įstatymo 12 straipsnio 3 dalis), o tai riboja šalių autonomiją.

37. Aplinkybė, jog nagrinėjamoje byloje sprendžiama dėl viešojo juridinio asmens įstatų teisinės prigimties, neturi teisinės reikšmės. Atskirų juridinių asmenų teisines formas apibrėžiančiuose įstatymuose pateikta privačių juridinių asmenų (pvz., akcinės bendrovės ar uždarosios akcinės bendrovės (žr. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2 straipsnį)) ir viešųjų juridinių asmenų (pvz., viešosios įstaigos (žr. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymo 2 straipsnį)) ar asociacijos (žr. Asociacijų įstatymo 2 straipsnį) samprata neįtvirtina tokių šių asmenų skirtumų ar jų veiklos ypatumų, kurie galėtų lemti skirtingą šių asmenų įstatų kaip steigimo dokumento teisinės prigimties aiškinimą.
38. CK 2.47 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti turinio reikalavimai juridinio asmens įstatams Asociacijų įstatymo 12 straipsnio 1 dalyje tik detalizuoti. CK 2.47 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reikalavimas viešųjų juridinių asmenų veiklos tikslus apibūdinti aiškiai ir išsamiai, nurodant veiklos sritį bei rūšį, tik atspindi skirtumą tarp viešojo ir privataus juridinio asmens tikslų, bet nepatvirtina galimybės šių asmenų įstatų teisinę prigimtį vertinti skirtingai. Atkreiptinas dėmesys, kad CK 2.46 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog steigimo dokumentų normos galioja tiek, kiek jos neprieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms. Sandorių prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms negaliojimo pagrindai ir sukeliamos teisinės pasekmės įtvirtinti CK 1.80 straipsnyje. Atsižvelgiant į pirmiau nurodytus asociacijų įstatų teisinę prigimtį apibūdinančius požymius, spręstina, jog paprastai įstatų prieštaravimas imperatyvioms įstatymų normoms gali būti pašalintas taikant CK 2.46 straipsnio 2 dal*į*.
39. CK 2.82 straipsnio 4 dalyje reglamentuojama, kad juridinių asmenų organų sprendimai gali būti teismo tvarka pripažinti negaliojančiais, jeigu jie prieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams. Ieškinį gali pareikšti juridinio asmens kreditoriai – jeigu sprendimas pažeidžia jų teises ar interesus, atitinkamas juridinio asmens valdymo organas, juridinio asmens dalyvis arba kiti įstatymuose nurodyti asmenys. Tokiems ieškiniams nustatomas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas. Jis pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią ieškovas sužinojo arba turėjo sužinoti apie ginčijamą sprendimą, jeigu šis kodeksas ir kiti įstatymai nenustato kitokio ieškinio senaties termino ir kitokios sprendimo nuginčijimo tvarkos. Toks pats terminas nustatytas ir CK 1.125 straipsnio 4 dalyje, pagal kurią sutrumpintas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimams pripažinti juridinio asmens organų sprendimus negaliojančiais. Atkreiptinas dėmesys, kad Asociacijų įstatymas nenustato specialių nuostatų ir terminų asociacijos valdymo organų sprendimų pripažinimui negaliojančiais.
40. Teisėjų kolegija taip pat pažymi, jog pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalį teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų, o žemesnės instancijos teismai – ir aukštesnės instancijos teismų sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. CPK 4 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad vienodos teismų praktikos formavimą įstatymų nustatyta tvarka užtikrina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo

28 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimuose, pasisakydamas dėl teismo precedento reikšmės, yra pažymėjęs, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, jog būtų sudarytos prielaidos formuotis vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentus, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų ir taip garantuojant teismų praktikos vienodumą bei jurisprudencijos tęstinumą. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-315-915/2018, 17 punktas).

41. Apibendrinant nurodytus kasacinio teismo motyvus ir nagrinėjamoje byloje kilusiam ginčui taikytiną teisinį reguliavimą, konstatuotina, jog asociacijos įstatų pripažinimui negaliojančiais dėl jų prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms taikytinas sutrumpintas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas, įtvirtintas CK 2.82 straipsnio 4 dalyje.
42. Pagal CK 1.131 straipsnio 1 dalį, ieškinio senaties termino pabaiga iki ieškinio pareiškimo yra savarankiškas pagrindas ieškinį atmesti. Nagrinėjamoje byloje nustačius, kad ieškovai praleido ieškinio senaties terminą reikalavimui dėl medžioklės klubo įstatų (dalies jų nuostatų) pripažinimo negaliojančiais pareikšti ir kad nėra pagrindo šį terminą atnaujinti (tokios faktinės aplinkybės nustatytos pirmosios instancijos teismo sprendime), *šis* ieškovų reikalavimas galėtų būti atmestas. Tačiau, pagal CK 2.46 straipsnio 2 dalį, juridinio asmens steigimo dokumentų normos galioja tiek, kiek jos neprieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms, todėl kasacinis teismas toliau pasisako dėl medžioklės klubo įstatų nuostatų galimo prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms.

Dėl asociacijos įstatų (dalies jų nuostatų) prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms

43. Byloje nagrinėjamas ginčas kilo, be kita ko, dėl 2020 m. gegužės 23 d. visuotiniame Medžioklės klubo „Senovė“ narių susirinkime patvirtintos naujos įstatų redakcijos galimo prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms. Apeliacinės instancijos teismas šį ieškinio reikalavimą patenkino iš dalies, pripažindamas negaliojančia tik vieną imperatyvioms įstatymų normoms prieštaraujančią įstatų nuostatą (26.7 punktą). Ieškovai kasaciniu skundu kvestionuoja galimybę savo galimai pažeistas teises apginti tokiu būdu, manydami, jog negaliojančia turėtų būti pripažįstama visa įstatų redakcija. Tokie kasacinio skundo argumentai atmetami kaip nepagrįsti.
44. Ieškovų ieškinio faktinį pagrindą sudarė aplinkybės, susijusios su galimu konkrečios įstatų nuostatos (26.7 punkto) prieštaravimu imperatyvioms įstatymų normoms. Apeliacinės instancijos teismo sprendimu ši įstatų nuostata, kuria perleista kompetencija nustatyti nario mokestį valdybai, pripažinta prieštaraujančia

Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 4 punktui. Ši įstatymo norma pagrįstai pripažinta imperatyvia, kadangi Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas visuotiniam narių susirinkimui pavesti kitiems asociacijos organams spręsti visuotinio narių susirinkimo kompetencijai priskirtus tokio pobūdžio klausimus. Suteikti valdybai tam tikrą kompetenciją leidžiama tik įstatyme nurodytais atvejais (Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 2, 3 ir 7 punktai). Pagal CK 2.46 straipsnio 2 dalį, steigimo dokumentų normos galioja tiek, kiek jos neprieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms. Iš tokio teisinio reguliavimo galima daryti išvadą, jog prieštaravimą galima pašalinti pripažįstant negaliojančia būtent tą nuostatą, kuri prieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms. Pažymėtina, jog tokios nuostatos, kuria neteisėtai buvo perduota spręsti nario mokesčio klausimą valdybai, pašalinimas iš asociacijos įstatų nedaro įtakos kitų įstatų dalių galiojimui. Papildomai atkreiptinas dėmesys, kad ši nuostata susijusi būtent su kompetencijos paskirstymu, o pagal CK 2.47 straipsnio 3 dalį, juridinio asmens dalyvių susirinkimo kompetencijos ir šaukimo tvarkos, kitų juridinio asmens organų kompetencijos bei skyrimo ir atšaukimo tvarkos, juridinio asmens steigimo dokumentų keitimo tvarkos nurodyti nereikia, jeigu ji nesiskiria nuo įstatymuose nustatytos ir apie tai nurodoma pačiuose įstatuose. Medžioklės klubo „Senovė“ 2020 m. gegužės 23 d. įstatų redakcijos 15 punkte įtvirtinta nuostata, jog visuotinio narių susirinkimo kompetencija nesiskiria nuo nustatytos Asociacijų įstatyme. Todėl konstatuotina, jog, teismui pripažinus įstatų 26.7 punktą, kuriuo valdybai suteikta kompetencija nustatyti mokesčius ir jų dydžius, atleisti narį nuo mokesčių, negaliojančiu, šias funkcijas, veikdamas pagal Asociacijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 4 punktą ir įstatų 15 punktą, toliau gali įgyvendinti visuotinis narių susirinkimas. Tokia teismo išvada daroma remiantis nurodyta CK 2.46 straipsnio 2 dalies nuostata, o ne sandorių negaliojimo pagrindais, todėl nebėra poreikio papildomai analizuoti su tuo susijusius atsakovo kasacinio skundo argumentus. Dėl tos pačios priežasties nevertinami ir kasacinio skundo argumentai dėl galimo įstatų prieštaravimo viešajai tvarkai ir gerai moralei (CK 1.81 straipsnyje įtvirtintas sandorio negaliojimo pagrindas).

45. Kiti ieškovų kasacinio skundo argumentai, susiję su teisinės taikos tarp šalių neatkūrimu, atmetami kaip teisiškai nepagrįsti. Bylinėjimasis teisme negali būti siejamas tik su ieškovų teisių atkūrimu ar jų sukūrimu ieškovų pageidaujamu būdu. Nagrinėjamoje byloje kilęs ginčas išspręstas teismo sprendimu pripažinus imperatyvioms įstatymų normoms prieštaraujančią įstatų nuostatą negaliojančia. Kasaciniame skunde keliami klausimai dėl kitų įstatų nuostatų atitikties ieškovų interesams iš esmės yra susiję su ieškovų siekiu pakartotinai vertinti bylą nagrinėjusių pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytas faktines aplinkybes dėl 2020 m. gegužės 23 d. vykusio medžioklės klubo visuotinio narių susirinkimo organizavimo procedūros ir jo metu vykusio balsavimo rezultatų, tačiau toks vertinimas išeina už kasacinio proceso ribų, be to, kaip jau konstatuota šioje nutartyje, tokiems reikalavimams pareikšti buvo praleistas ieškinio senaties terminas.
46. Teisiškai nepagrįstais pripažįstami ir atsakovo kasacinio skundo argumentai, jog įstatų 26.7 punktu suteiktoji kompetencija buvo susijusi ne su nario mokesčio

nustatymu, o su kito pobūdžio būrelio narių mokesčiais. Tokia atsakovo pozicija buvo pripažinta nepagrįsta apeliacinės instancijos teismo sprendimu. Šiuo sprendimu konstatuota, jog valdyba, įgyvendindama suteiktą kompetenciją, nustatė būtent metinį nario mokestį, o ne kitus įnašus ar mokesčius. Tokią išvadą teismas grindė, ištyręs faktines aplinkybes, susijusias su valdybos 2021 m. lapkričio 5 d. nutarimo priėmimu (į darbotvarkę įtraukto klausimo, jo svarstymo aplinkybes). Kasacinis teismas atkreipia dėmesį, jog byloje nenustatyta aplinkybė, kad ginčo laikotarpiu būrelio nariai būtų mokėję metinį nario mokestį ir papildomai, kaip teigia atsakovas, valdybos nutarimu nustatytus įnašus kitoms būrelio reikmėms.

47. Byloje nustačius, jog valdybai neteisėtai buvo suteikta išimtinė visuotinio narių susirinkimo kompetencija, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai tenkino ir išvestinius reikalavimus, susijusius su negaliojančia pripažintos įstatų nuostatos įgyvendinimu: pripažino negaliojančiu nuo priėmimo momento Medžioklės klubo „Senovė“ 2021 m. lapkričio 5 d. valdybos nutarimą patvirtinti 360 Eur mokestį ir panaikino 2022 m. balandžio 3 d. valdybos nutarimus pašalinti ieškovus iš atsakovo būrelio narių. Nustatęs, jog atsakovai neteisėtai buvo pašalinti iš būrelio narių, taip pat panaikino 2022 m. balandžio 20 d. visuotinio narių susirinkimo, kuriame dalyvauti ieškovų teisė buvo apribota, sprendimą dėl naujos redakcijos įstatų patvirtinimo.

Dėl įrodinėjimo naštos paskirstymo ir įrodymų vertinimo taisyklių taikymo ir aiškinimo

48. Ieškovai kasaciniame skunde teigia, jog nagrinėjamoje byloje buvo netinkamai paskirstyta įrodinėjimo našta, nepagrįstai pripažįstant, kad ieškovai neįvykdė pareigos įrodyti, jog 2020 m. gegužės 23 d. vykusio surinkimo metu nebuvo balsuojama. Ieškovai iš esmės siekia, jog kasacinis teismas, įvertinęs įrodinėjimo naštos paskirstymą, prieitų prie priešingos išvados, nei bylą nagrinėję teismai, ir tenkintų ieškinio reikalavimą dėl visuotinio narių susirinkimo sprendimo patvirtinti atsakovo įstatų naują redakciją panaikinimo ir 2020 m. gegužės 23 d. įstatų pripažinimo prieštaraujančiais viešajai tvarkai ir gerai moralei. Šių kasacinio skundo argumentų pagrįstumo patikra, kasaciniam teismui nustačius, jog byloje buvo praleistas ieškinio senaties terminas, nebėra teisiškai reikšminga. Analogiškai vertintini ir tie kasacinio skundo argumentai, kurie susiję su galimai atsakovo nevykdyta pareiga pateikti rašytinius įrodymus bei įrodymų prieštaravimų nepašalinimu byloje. Šių argumentų patikra kasaciniame teisme galėtų sukelti teisinius padarinius tik tuo atveju, jei kasacinis teismas įstatų priėmimo (jų projekto pateikimo, balsavimo ir kt.) aplinkybes byloje nagrinėtų visa apimtimi, tačiau kasacinis teismas byloje nenustato naujų faktinių aplinkybių ir jų netiria, be to, kaip minėta, ši reikalavimų dalis pareikšta praleidus ieškinio senaties terminą. Tai, kad kasacinis teismas byloje sprendė dėl vienos iš įstatų nuostatos prieštaravimo imperatyvioms įstatymų nuostatoms, nesudaro pagrindo pasisakyti dėl platesnio ieškovų teisių gynimo būdo, nei konstatuota apeliacinės instancijos teismo sprendimu. Papildomai pažymėtina, jog kasacinis teismas nutartyje jau konsta-

tavo, kad įstatų pripažinimui negaliojančiais dėl įstatų nuostatos prieštaravimo imperatyvioms įstatymo normoms negali būti remiamasi bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais.

Dėl bylos procesinės baigties

49. Apibendrindama nutartyje nurodytus motyvus, išplėstinė teisėjų kolegija nusprendžia, kad apeliacinės instancijos teismas, nors ir netinkamai taikė materialiosios teisės normas, susijusias su įstatų kaip steigimo dokumento teisinės prigimties nustatymu, dėl to netinkamai taikė ir materialiosios teisės normas, nustatančias ieškinio senatį dėl įstatų pripažinimo negaliojančiais, iš esmės tinkamai išsprendė bylą, spręsdamas dėl Medžioklės klubo „Senovė“ įstatų nuostatos, įtvirtintos 26.7 punkte, prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms ir dėl šios nuostatos negaliojimo sukeltų teisinių padarinių, t. y. klubo valdybos nutarimų nustatyti nario mokestį bei pašalinti klubo narius dėl tokio mokesčio nesumokėjimo ir vėliau priimtos įstatų redakcijos pripažinimo negaliojančia. Kasacinio teismo nutartyje pateikta įstatų teisinės prigimties kvalifikacija ir vertinimas, jog byloje buvo praleistas sutrumpintas trijų mėnesių ieškinio senaties terminas, nesudaro pagrindo panaikinti Kauno apygardos teismo 2023 m. balandžio 20 d. sprendimo, tačiau leidžia vertinti, jog buvo patenkinta atsakovo kasacinio skundo dalis, kurioje buvo išdėstyti argumentai dėl negalimumo asociacijos įstatų kvalifikuoti kaip sandorio ir jų pripažinimui negaliojančiais taikyti bendrojo ieškinio senaties termino.

Dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo kasaciniame procese

50. CPK 98 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas.
51. Vadovaujantis CPK 93 straipsnio 1 dalimi, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą. Jeigu ieškinys patenkintas iš dalies, šiame straipsnyje nurodytos išlaidos priteisiamos ieškovui proporcingai teismo patenkintų reikalavimų daliai, o atsakovui – proporcingai teismo atmestų ieškinio reikalavimų daliai (šio straipsnio 2 dalis). Teismas gali nukrypti nuo šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgdamas į tai, ar šalių procesinis elgesys buvo tinkamas, ir įvertindamas priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos. Šalies procesinis elgesys laikomas tinkamu, jeigu ji sąžiningai naudojosi procesinėmis teisėmis ir sąžiningai atliko procesines pareigas (šio straipsnio 4 dalis). Šios taisyklės taikomos paskirstant ir bylinėjimosi išlaidas, patirtas kasaciniame teisme.
52. CPK 93 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta išimtis iš bendrosios taisyklės yra grindžiama priežasties teorija, kuria remiantis bylinėjimosi išlaidų atlyginimo naštos pa-

skirstymui yra reikšmingas toks nesąžiningas šalių procesinis elgesys, kuris būtų bylinėjimosi išlaidų susidarymo priežastis. Teismas, spręsdamas dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo ir nustatęs, jog konkrečiu atveju bylinėjimosi išlaidų atlyginimo priteisimas, atsižvelgiant į bylos baigtį, nereikštų sąžiningo bylinėjimosi išlaidų byloje paskirstymo, turėtų vadovautis CPK 93 straipsnio 4 dalies nuostatomis, leidžiančiomis nukrypti nuo šio straipsnio 1–3 dalyse įtvirtintų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, atsižvelgdamas į šalių procesinį elgesį ir priežastis, dėl kurių susidarė bylinėjimosi išlaidos.

53. Nagrinėjamoje byloje kasacinius skundus buvo pareiškusios abi šalys, tačiau iš dalies patenkintu galima laikyti tik atsakovo kasacinį skundą. Toks kasacinio skundo dalies patenkinimas taip pat pasižymi tam tikrais procesiniais ypatumais, kadangi, patenkinus atsakovo kasacinį skundą, apskųstasis apeliacinės instancijos teismo sprendimas liko iš esmės nepakeistas. Kasacinio teismo vertinimu, tokioje procesinėje situacijoje proceso teisės normos, nustatančios proporcingumo principo taikymą atlyginant byloje patirtas bylinėjimosi išlaidas, negali būti taikomos pernelyg formaliai, paneigiant tokiu būdu palankų procesinį rezultatą (apeliacinės instancijos teismo dalies motyvų panaikinimą byloje iškeltais teisės klausimais) pasiekusios šalies teisę į patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis teismas nusprendžia, jog šioje byloje atsakovui atlygintina 30 procentų dalis jo kasaciniame procese patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, jį priteisiant lygiomis dalimis iš ieškovų. Ieškovų kasacinį skundą atmetus visa apimtimi, jų kasaciniame teisme patirtos bylinėjimosi išlaidos neatlyginamos.

54. Atsakovas už kasacinį skundą sumokėjo 440 Eur žyminio mokesčio (1030 Eur žyminio mokesčio atsakovui buvo grąžinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus atrankos kolegijos 2023 m. birželio 8 d. nutartimi), taip pat patyrė 1800 Eur advokato teisinės pagalbos išlaidų už kasacinio skundo ir 900 Eur už atsiliepimo į kasacinį skundą parengimą, taigi patyrė 3140 Eur bylinėjimosi išlaidų.

55. Prašymas priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą pateiktas tinkamai, prašoma priteisti suma neviršija Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu patvirtintų Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio (redakcija, galiojanti nuo 2015 m. kovo 20 d.) 7, 8.12 punktuose nustatytų dydžių. Atsižvelgiant į kasacinės bylos išnagrinėjimo rezultatą, atsakovui iš ieškovų priteistinas 942 Eur (3140 Eur x 30 proc.) bylinėjimosi išlaidų atlyginimas.

56. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. pažymą apie išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu, šioje byloje patirta 246 Eur išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu. Šios išlaidos susijusios su abiejų šalių pateiktais kasaciniais skundais, todėl tarp šalių jos paskirstytinos lygiomis dalimis, o jų priteisimui taikytina ta pati proporcija kaip ir dėl kasacinio proceso teisinio rezultato (nutarties 52 punktas). Taigi šios išlaidos priteistinos valstybės naudai iš ieškovų ir atsakovo proporcingai kasacinio teismo atmestų ir tenkintų reikalavimų daliai: iš ieškovų – 160 Eur (123 Eur + 37 Eur), po 13,33 Eur iš kiekvieno ieškovo, iš atsakovo – 86 Eur (70 proc.) (CPK 93 straipsnio 2 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 20 d. sprendimą palikti nepakeistą.

Priteisti iš ieškovų (*duomenys neskelbtini*) atsakovui Medžioklės klubui „Senovė“ (buvęs Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugijos Varėnos skyriaus Kabelių būrelis) (j. a. k. 193001898) 942 (devynis šimtus keturiasdešimt du) Eur bylinėjimosi išlaidų kasaciniame teisme, t. y. po 78,50 Eur (septyniasdešimt aštuonis Eur 50 ct) iš kiekvieno ieškovo, atlyginimo.

Priteisti iš ieškovų (*duomenys neskelbtini*) 160 (vieną šimtą šešiasdešimt) Eur, t. y. po 13,33 Eur (trylika Eur 33 ct) iš kiekvieno ieškovo, iš atsakovo Medžioklės klubo „Senovė“ (buvęs Lietuvos medžiotojų ir žvejų draugijos Varėnos skyriaus Kabelių būrelis) (j. a. k. 193001898) 86 (aštuoniasdešimt šešis) Eur išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, atlyginimo valstybės naudai (išlaidos turi būti sumokėtos Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (kodas 188659752), įmokos kodas 5662).

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Daiktinė teisė

1.6. Dėl daugiabučio namo butų savininkų teisių ir pareigų, susijusių su stogo, ant kurio įrengta terasa, priežiūra ir remontu

Daugiabučiai namai yra skirtingi, todėl objektų, kurie butų ir kitų patalpų savininkams priklauso bendrosios dalinės nuosavybės teise, rūšis ir kiekį lemia pastatų konstrukciniai ypatumai, kurie atsispindi jų projektiniuose sprendiniuose ir yra įgyvendinami vykdant teisėtą (be kita ko, nenukrypstant nuo projektų) pastatų statybą.

CK 4.82 straipsnio 1 dalyje nurodyti objektai, kurie butų ir kitų patalpų savininkams priklauso bendrosios dalinės nuosavybės teise, išskyrus retas išimtis, yra taip tiesiogiai susiję su butais ir kitomis patalpomis, kad be jų (pvz., pagrindinių namo konstrukcijų) apskritai nebūtų sukurti butai ir kitos patalpos ir (arba) butai ir kitos patalpos negalėtų būti visavertiškai naudojami pagal paskirtį.

Pagal kasacinio teismo praktiką, stogo konstrukcija, ant kurios terasa įrengta, ir kitos išorinės terasos konstrukcijos yra bendroji dalinė visų butų ar kitų patalpų savininkų nuosavybė, jeigu terasos įrengimą ant plokščiojo stogo nulemia pastato konstrukcija ir terasos konstrukcijos yra stogo, t. y. pagrindinės namo konstrukcijos, saugančios pastato vidų nuo atmosferos poveikio, dalis. Tokiu atveju stogo ir ant stogo įrengtos terasos, kuri drauge su kitais stogo konstrukciniais elementais saugo pastato vidų nuo atmosferos poveikio, santykis yra kaip pagrindinio ir antraeilio daikto. Tokia terasa yra esminė pagrindinio daikto, t. y. stogo, dalis.

Daugiabučio namo plokščiojo stogo konstrukcijos ir ant tokio stogo įrengtos terasos konstrukcijos, kurios pagal namo projektą yra plokščiojo stogo, saugančio pastato vidų nuo atmosferos poveikio, konstrukcijų dalis, yra bendroji dalinė visų butų ar kitų patalpų savininkų nuosavybė ir tais atvejais, kai terasomis turi teisę naudotis tik dalies butų ar kitų patalpų savininkai. Todėl visų butų ir kitų patalpų savininkai turi pareigą proporcingai savo daliai apmokėti tiek daugiabučio namo plokščiojo stogo konstrukcijų, tiek ir ant tokio stogo įrengtos terasos konstrukcijų, kurios pagal namo projektą yra plokščiojo stogo, saugančio pastato vidų nuo atmosferos poveikio, konstrukcijų dalis, priežiūros ir remonto išlaidas. Jeigu ant daugiabučio namo plokščiojo stogo įrengtos terasos konstrukcijos pagal namo projektą nėra plokščiojo stogo, saugančio pastato vidų nuo atmosferos poveikio, konstrukcijų dalis ir terasa nėra bendrojo naudojimo objektas, pareiga apmokėti terasos priežiūros ir remonto išlaidas tenka turinčių teisę ja naudotis butų ir kitų patalpų savininkams.

Civilinė byla Nr. e3K-3-3-403/2024
Teisminio proceso Nr. 2-68-3-17159-2019-4
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.4.2.2; 2.4.2.9.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 8 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė), Antano Simniškio ir Algirdo Taminsko (pranešėjas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **ieškovės uždarosios akcinės bendrovės „Mano Būstas NPC“** kasacinį skundą dėl Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 15 d. sprendimo peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės uždarosios akcinės bendrovės „Mano Būstas NPC“ ieškinį atsakovams R. P., A. G. (A. G.) ir M. L. dėl skolos priteisimo bei atsakovo A. G. priešieškinį ieškovei uždarajai akcinei bendrovei „Mano Būstas NPC“ dėl be pagrindo sumokėtų sumų priteisimo, tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, V. T., A. T., J. K. ir L. K.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių daugiabučio namo butų savininkų teises ir pareigas, susijusias su stogo, ant kurio įrengta terasa, priežiūra ir remontu, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovė prašė priteisti iš atsakovo M. L. 359,45 Eur skolą, iš atsakovo A. G. – 171,01 Eur skolą, iš atsakovės R. P. – 530,62 Eur skolą, taip pat priteisti iš atsakovų 5 proc. dydžio metines palūkanas už priteistas sumas nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
3. Ieškovė nurodė, kad UAB „Mano Būstas NPC“ (anksčiau – UAB Namų priežiūros centras) teikė namo, esančio (*duomenys neskelbtini*), butų ir kitų patalpų savininkų bendrosios dalinės nuosavybės administravimo, eksploatavimo ir komunalines paslaugas. Minėtame name 2018 m. balandžio mėn. buvo atlikti stogo (terasos) remonto darbai, jų apmokėjimas namo gyventojams buvo paskirstytas iki 2020 m. kovo mėn., tačiau po 2018 m. rugpjūčio 3 d. įvykusio gyventojų susirinkimo buvo nuspręsta pakeisti namo administratorę UAB Namų priežiūros centrą į UAB „Rasų valda“, todėl nuo 2018 m. spalio 1 d. pasibaigė ieškovės bendrojo naudojimo patalpų, esančių name (*duomenys neskelbtini*), administravimas. Dėl minėtos priežasties namo (*duomenys neskelbtini*) gyventojams buvo pateiktos rugsėjo mėnesio PVM sąskaitos faktūros, kuriose buvo apskaičiuotas likutis už atliktus remonto darbus bei kitus komunalinius mokesčius su prašymu apmokėti sąskaitas iki 2018 m. spalio 31 d. Atsakovas M. L. yra buto (*duomenys neskelbtini*) savininkas. Atsakovas A. G. yra buto (*duomenys neskelbtini*) savininkas, o atsakovė R. P. yra buto (*duomenys neskelbtini*) savininkė. Atsakovai sąskaitų už remonto darbus neapmokėjo, todėl susidariusi skola iš jų turėtų būti priteista ieškovei.
4. Atsakovas A. G. priešieškiniu prašė priteisti iš ieškovės be teisinio pagrindo sumokėtus 290,70 Eur, taip pat 5 proc. dydžio metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
5. Atsakovas A. G. nurodė, kad ne kartą reikalavo, jog ieškovė pateiktų dokumentus, pagrindžiančius remonto darbų atlikimo būtinumą, darbų atlikimo faktą, administratorės patirtų išlaidų dydį ir pan., tačiau ieškovė vengė tai padaryti. Susipažinus su byloje pateiktais dokumentais, paaiškėjo, kad buvo atlikti ne stogo, o terasų remonto ar įrengimo darbai. Šių darbų atlikimas nebuvo būtinas. Darbai atlikti tik dviejų butų savininkų, turinčių išėjimus ant stogo (terasos), interesais. Daugiabučio namo (*duomenys neskelbtini*) bendraturčiai neturi pareigos mokėti už terasos remontą ar įrengimą. Ieškovė nepateikė duomenų, patvirtinančių, kad buvo priimti sprendimai laikantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 4.84 ir 4.85 straipsniuose nustatytos tvarkos. Nors gyventojų pasirinkimui suteiktas prioritetas, tačiau jokie rangovų pasiūlymai su gyventojais nebuvo derinami, apie pasiūlymus jie nebuvo informuojami. Be to, terasa nėra bendrojo naudojimo objektas. Ieškovė nuo 2018 m. balandžio mėn. iki 2018 m. rugsėjo mėn., nesant tam teisėto pagrindo, pateikė atsakovui sąskaitas, kuriose nurodyta prievolė mokėti už „stogo / terasos remonto darbus“, šių darbų bendra

suma 410,41 Eur. Atsakovas atliko 290,70 Eur mokėjimus. Taigi ieškovė privalo grąžinti atsakovui be pagrindo gautus 290,70 Eur, nes stogo remonto darbai nebuvo atlikti, darbai nebuvo privalomi, o terasų danga nėra bendrojo naudojimo objektas.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

6. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2022 m. gruodžio 14 d. sprendimu ieškinį patenkino visiškai, priešieškinį atmetė. Priteisė ieškovei UAB „Mano Būstas NPC" iš atsakovo M. L. 359,45 Eur skolą, 5 proc. dydžio metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme (2019 m. birželio 7 d.) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 1190,55 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Priteisė ieškovei iš atsakovo A. G. 171,01 Eur skolą, 5 proc. dydžio metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme (2019 m. birželio 10 d.) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 1601,95 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Priteisė ieškovei iš atsakovės R. P. 530,62 Eur skolą, 5 proc. dydžio metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme (2019 m. birželio 7 d.) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 1190,55 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
7. Teismas nustatė, kad ieškovė iki 2018 m. rugpjūčio 30 d. teikė namo (*duomenys neskelbtini*) butų ir kitų patalpų savininkų bendrosios dalinės nuosavybės administravimo, eksploatavimo ir komunalines paslaugas. Atsakovas M. L. yra buto, esančio (*duomenys neskelbtini*), savininkas, atsakovas A. G. yra buto, esančio (*duomenys neskelbtini*), savininkas, o atsakovė R. P. yra buto, esančio (*duomenys neskelbtini*), savininkė.
8. Name (*duomenys neskelbtini*), 2018 m. balandžio mėn. buvo atlikti 16 956 Eur vertės terasos remonto darbai, šių darbų apmokėjimas namo gyventojams buvo paskirstytas iki 2020 m. kovo mėn. Remonto darbus atliko UAB „Rakursas". Remonto metu buvo keičiama sutrūkinėjusi terasos betoninė danga ir terasos apsauginė tvorelė. Po 2018 m. rugpjūčio 3 d. namo (*duomenys neskelbtini*) gyventojams nusprendus pakeisti namo administratorę UAB Namų priežiūros centrą į UAB „Rasų valda", namo gyventojams buvo pateiktos rugsėjo mėn. PVM sąskaitos faktūros, į kurias buvo įtrauktas likutis už minėtus remonto darbus bei kitus komunalinius mokesčius. Atsakovai minėtose sąskaitose nurodytų sumų už remontą neapmokėjo.
9. Teismas taip pat nustatė, kad namo (*duomenys neskelbtini*) stogo tipas – plokščiasis, stogo danga – ruloninė. Virš namo antros laiptinės ant stogo įrengta betono dangos terasa. Ginčo terasa naudojasi tretieji asmenys – butų Nr. (*duomenys neskelbtini*) ir Nr. (*duomenys neskelbtini*) savininkai. Nekilnojamojo turto registre minėti butai įregistruoti su terasomis.
10. Teismas nurodė, kad, pagal CK 4.82 straipsnio 1 dalį, butų ir kitų patalpų savininkams bendrosios dalinės nuosavybės teise priklauso namo bendro naudojimo patalpos, pagrindinės namo konstrukcijos, bendrojo naudojimo mechaninė, elektros, sanitarinė–techninė ir kitokia įranga. Detaliau bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantys objektai išvardyti Lietuvos Respublikos daugiabučių namų

savininkų bendrijų įstatyme. Šio įstatymo 2 straipsnio 15 dalies 1 punkte nustatyta, kad pastato bendrojo naudojimo objektams priskiriamos bendrosios pastato konstrukcijos – pagrindinės pastato konstrukcijos (pamatai, visos laikančiosios sienos ir kolonos, išorinės sienos ir vidinės pertvaros, atskiriančios bendrojo naudojimo patalpas nuo skirtingiems savininkams priklausančių butų ir kitų patalpų, perdangos, stogas, fasado architektūros detalės ir išorinės (fasado) konstrukcijos (balkonų, lodžijų ir *terasų laikančiosios konstrukcijos, aptvarai,* stogeliai, išorės durys, išoriniai laiptai), tarpaukštinių laiptų konstrukcijos, nuožulnos).

11. Pagal Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2019 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. D1-186 patvirtinto statybos techninio reglamento STR 2.04.01:2018 „Pastatų atitvaros. Sienos, stogai, langai ir išorinės įėjimo durys“ 7.40 punktą, stogas – viršutinė pastatą dengianti dalis, sauganti pastato vidų nuo atmosferos poveikio. Statybos techninio reglamento STR 2.02.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 705, 4.34 punkte terasa apibrėžiama kaip atvira (kartais dengta) paaukštinta aikštelė, įrengta prie pastato arba ant pastato plokščiojo stogo. Tai reiškia, kad vienas iš plokščiojo stogo eksploatavimo būdų – terasos įrengimas ant jo. Aptarto teisinio reglamentavimo pagrindu teismas nusprendė, kad tokia pastato konstrukcija, kai terasa įrengiama ant plokščiojo stogo, turi dvejopą funkcinę paskirtį: ji tarnauja kaip stogas, t. y. pagrindinė namo konstrukcija, sauganti pastato vidų nuo atmosferos poveikio; be to, pastato savininkų ar jų dalies gali būti naudojama kaip terasa (atvira aikštelė) buitiniams, poilsio ir kitokiems poreikiams tenkinti.
12. Teismas nurodė, kad kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, jog, nepriklausomai nuo to, kad ant plokščiojo stogo (ar jo dalies) įrengta terasa, stogas išlieka namo bendrąja konstrukcija, t. y. objektu, kuris priskiriamas bendrajai dalinei visų daugiabučio namo butų ir kitų patalpų savininkų nuosavybei. Terasa, kaip atitinkamai įrengta aikštelė, gali būti tiek bendro naudojimo patalpa – tokiu atveju jos nuosavybė taip pat bus bendroji dalinė, tiek gali būti naudojama vieno buto savininkų. Tačiau bet kokiu atveju, taip ir tada, kai terasa naudojama tik vieno buto savininko, o Nekilnojamojo turto registro duomenyse apie jam nuosavybės teise priklausantį butą nurodyta, jog tai butas su terasa, stogo konstrukcija, ant kurios terasa įrengta, *ir kitos išorinės terasos konstrukcijos išlieka bendroji dalinė visų butų ar kitų patalpų savininkų nuosavybė* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-634-248/2015).
13. Teismas padarė išvadą, kad plokščiasis stogas, ant kurio įrengta terasa, ir terasos laikančiosios konstrukcijos bei inžinerinė įranga, įskaitant apsauginę tvorelę, yra butų ir kitų patalpų savininkų, taip pat ir atsakovų, bendroji dalinė nuosavybė. Todėl, nepriklausomai nuo to, kad šiuo atveju remonto metu iš esmės buvo remontuojama tik terasos danga ir jos apsauginė tvorelė, terasai ir apsauginei tvorelei esant bendrąja daline nuosavybe, jeigu egzistuoja kitos šio sprendimo 21 punkte nurodytos sąlygos, už remontą sumokėti turi visi namo patalpų savininkai.
14. Teismas nurodė, kad tuo metu, kai atliekant apžiūrą buvo nustatyti stogo (terasos) dangos defektai ir kai buvo ruošiamas remonto projektas, privalomieji statinių naudojimo ir priežiūros reikalavimai buvo nustatyti Lietuvos Respublikos

aplinkos ministro 2002 m. liepos 1 d. įsakymu Nr. 351 patvirtintame statybos techniniame reglamente STR 1.12.05:2010 „Privalomieji daugiabučių gyvenamųjų namų naudojimo ir priežiūros reikalavimai“ (toliau – STR 1.12.05:2010). Pagal šio reglamento 5 punkto nuostatą, prie privalomųjų reikalavimų visumos yra priskirti reikalavimai išlaikyti gyvenamojo namo, jo dalių savybes, atitinkančias esminius statinio reikalavimus: mechaninio atsparumo ir pastovumo; gaisrinės saugos; higienos, sveikatos ir aplinkos apsaugos, saugaus naudojimo; apsaugos nuo triukšmo; energijos taupymo ir šilumos saugojimo; reikalavimus gyvenamąjį namą ir jo aplinką naudoti, prižiūrėti ir tvarkyti taip, kad patalpų naudojimas atitiktų paskirtį, nurodytą Nekilnojamojo turto registro duomenyse; būtų nepažeistos trečiųjų asmenų gyvenimo ir veiklos sąlygos.

15. Privalomųjų reikalavimų įgyvendinimas užtikrinamas nuolatiniu gyvenamojo namo ir jo aplinkos būklės stebėjimu ir vertinimu, tinkamu, saugos ir techninius reikalavimus atitinkančiu, pagrindinių konstrukcijų ir inžinerinių sistemų eksploatavimu ir technine priežiūra, savalaikiu jų atnaujinimu (remontu) ir kitais prevenciniais darbais (STR 1.12.05:2010 7.1 punktas).
16. Teismo vertinimu, tai, kad pagal namo projektą terasa virš antros namo laiptinės nebuvo nurodyta, nereiškia, kad faktiškai statytojas jos neįrengė ir kad namo stogas nėra eksploatuojamas. Kaip matyti iš Vilniaus miesto savivaldybės atsakymo, namas neatitinka ir daugiau projekto sprendinių (name nėra katilinės patalpos, patekimas į terasą yra iš dviejų butų ir per liuką iš laiptinės). Kaip minėta, butai Nr. (*duomenys neskelbtini*) ir Nr. (*duomenys neskelbtini*) yra įregistruoti su terasomis. Patekimas į terasą yra įrengtas iš minėtų butų per stiklines duris. Minėtų butų savininkai teismo posėdžio metu nurodė, kad butus pirko su jau įrengta terasa. Pažymėtina, kad viena iš buto (*duomenys neskelbtini*) savininkių L. K. teismo posėdyje patvirtino, kad bute gyvena nuo jo pastatymo, ir betono dangos terasa ant stogo buvo įrengta nuo pat namo pastatymo. Atsakovai nepateikė įrodymų, kad ginčo terasa buvo įrengta nelegaliai, savavališkai, todėl nėra pagrindo teigti, kad, ant stogo esant įrengtai terasai, terasos tvorelė galėjo neatitikti teisės aktuose eksploatuojamam stogui keliamų saugumo reikalavimų. Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad byloje esančios terasos, dėl kurios egzistavimo ir teisėtumo ginčo byloje nėra, nuotraukos patvirtina, kad visame name, neatsižvelgiant į tai, ar stogas pagal projektą yra eksploatuojamas, buvo įrengtos vienodos apsauginės tvorelės, todėl vien faktas, kad ginčo stogo dalyje tvorelės aukštis buvo mažesnis nei 1,2 m, nesudaro pagrindo teigti, kad būtent toks tvorelės aukštis namo statytojo buvo parinktas būtent dėl to, kad namo stogas turėjo būti neeksploatuojamas. Terasų aptvarai yra priskirtini bendrojo naudojimo objektams, taigi nustatęs, kad terasos tvorelė neatitiko jai keliamo privalomojo saugos reikalavimo, teismas padarė išvadą, kad prie tvorelės pakeitimo išlaidų privalo prisidėti visi namo patalpų savininkai.
17. Dėl pačios terasos dangos remonto teismas pažymėjo, kad pastato konstrukcija, kai terasa įrengiama ant plokščiojo stogo, turi dvejopą funkcinę paskirtį: ji tarnauja ne tik kaip atvira aikštelė buitiniams, poilsio ir kitokiems poreikiams tenkinti, bet ir kaip stogas, t. y. pagrindinė namo konstrukcija, sauganti pastato

vidų nuo atmosferos poveikio. Stogas yra būtinas pastato, taip pat ir gyvenamojo namo konstrukcinis elementas, jo funkcionalumo užtikrinimas yra priskirtas prie privalomųjų statinių naudojimo ir priežiūros reikalavimų.

18. Teismas nustatė, kad 2015 m. birželio 22 d. trečiasis asmuo J. K., kuris yra buto (*duomenys neskelbtini*) savininkas, informavo namo administratorių, kad terasos-stogo danga yra sutrūkinėjusi, ir prašė spręsti susidariusią problemą. Atlikus nuolatinę namo (*duomenys neskelbtini*) apžiūrą, 2015 m. rugpjūčio 6 d. Statinio numatomų atlikti darbų ir defektų akte Nr. DA49729, pasirašytame UAB Namų priežiūros centro techninės priežiūros inžinieriaus, pastatų administravimo vadybininko ir vyr. pastatų administravimo vadybininkės, nustatyta, kad terasos išlyginamasis betono sluoksnis yra pažeistas (suaižėjęs, ištrupėjęs, išsiskyrę karbonatai), terasa nuo eksploatacijos pradžios neturi viršutinės dangos. Terasos įlajos užsikimšusios kalcio karbonatų druskomis. Akte nurodyta, kad apžiūrėjus sutapdintą stogą pastebėta, jog terasoje yra sutrūkinėjusi stogo danga. Prapjovus terasos viršutinį betono sluoksnį nustatyta, kad betono sluoksnis 4 cm storio, be armatūrinio tinklo po juo – ruloninė hidroizoliacija. Rekomenduota kreiptis į projektuotojus, kad šie pasiūlytų galimus defektų pašalinimo sprendimus. Parengus projektą, atlikti projekte nurodytus remonto darbus. Minėtame akte komisija konstatavo, kad nurodytos namo (objekto) sistemos neatitinka STR 1.12.05:2010 „Privalomieji statinių (gyvenamųjų namų) naudojimo ir priežiūros reikalavimai“ įtvirtintų daugiabučio gyvenamojo namo privalomųjų reikalavimų visumos, todėl komisija rekomenduoja nedelsiant organizuoti sprendimo dėl privalomųjų reikalavimų neatitinkančių gyvenamojo namo bendrojo naudojimo objektų defektų pašalinimo priėmimą ir pašalinti užfiksuotus defektus. 2015 m. rugsėjo 18 d. buvo atlikta kasmetinė atskirų namo (*duomenys neskelbtini*) konstrukcijų ir inžinerinės įrangos apžiūra. Kaip matyti iš 2015 m. rugsėjo 18 d. Statinio apžiūros akto Nr. NPCK-AA-0015, namo stogo būklė konstatuota kaip patenkinama, nurodant, kad terasoje yra sutrūkinėjusi stogo danga, rekomenduota atlikti terasos remontą. UAB „2L architektai“ 2016 m. rugsėjo mėn. parengė Daugiabučio gyvenamojo namo (*duomenys neskelbtini*) paprastojo remonto projektą, kurio tikslas – apsaugoti pastato terasą nuo pirmalaikio nusidėvėjimo, pašalinti pažeidimus, atsiradusius nuo ilgalaikių atmosferos poveikių. Projektu siekiama panaikinti defektus, užfiksuotus pastato kasmetiniuose apžiūros aktuose. Projekte nurodoma, kad pagrindinė problema – terasos danga, kuri yra sutrūkinėjusi. Taigi Projekte buvo numatoma remontuoti terasos dangą, kuri neužtikrina kokybiškų ir būtinų eksploatavimo sąlygų. Projektuotojai pateikė du sutvarkymo sprendimus, iš jų ieškovė pasirinko technologiniu pažiūriu ir darbų apimtimi sudėtingesnį ir brangesnį variantą, pagal kurį turėjo būti demontuota esama terasos betoninė danga ir virš jos įrengti prilydomos hidroizoliacijos, plėvelės, keramzito, geotekstilės, smulkiagrūdžio betono ir klinkerio plytelių sluoksniai. Kaip matyti iš projekto, projektuotojai atliko statybinius tyrinėjimus ir pateikė išvadas, kad terasos danga yra pažeista ilgalaikio eksploatacinio ir atmosferinių veiksnių poveikio, matomi įvairaus pločio įtrūkimai, kai kuriuose iš jų kaupiasi drėgmė, tokiu būdu toliau irsta betono danga; gyventojų nusiskundimų dėl vandens pratekėjimų į žemiau

esančias gyvenamąsias patalpas nėra, todėl manoma, jog prilydomos hidroizoliacijos sluoksnis, esantis po 4 cm nearmuoto betono terasos danga, yra nepažeistas. Remonto projekte, be kita ko, nurodyta, kad terasos būklė neatitinka esminių šioms konstrukcijoms keliamų reikalavimų, nustatytų statybos techniniuose reglamentuose STR 2.01.01(1):2005 „Esminis statinio reikalavimas „Mechaninis atsparumas ir pastovumas“, STR 1.12.05:2010 „Privalomieji statinių (gyvenamųjų namų) naudojimo ir priežiūros reikalavimai“ ir STR 2.01.01(4):2008 „Esminis statinio reikalavimas „Naudojimo sauga“.

19. Nurodytų aplinkybių ir įrodymų visuma, teismo vertinimu, patvirtina, kad terasa, kartu būdama ir stogo dalimi, neatitiko jai keliamų reikalavimų, todėl atlikti remonto darbai priskirtini prie privalomųjų, kadangi jais buvo siekiama ne pagerinti turtą, o apsaugoti jį nuo tolesnio blogėjimo, kuris turėtų esminę reikšmę eksploatuojant pastato konstrukcijas. Ta aplinkybė, kad realus pratekėjimas pro stogą į žemiau esančius butus galimai dar nebuvo įvykęs, nereiškia, kad remonto darbai nepriskirtini privalomiesiems, nes privalomiesiems darbams priskirtini ir tokie remonto darbai, kurie užkerta kelią galimai žalai atsirasti. Administratorius neprivalo laukti, kol bendrojo naudojimo objektas taps avarinės būklės ar kol namo butų savininkų turtui bus padaryta faktinė žala. Teismas konstatavo, kad atsakovams kyla pareiga atsiskaityti su ieškove už terasos remonto darbus, įskaitant terasos apsauginės tvorelės pakeitimą, todėl ieškovės reikalavimai priteisti iš atsakovų skolą už atliktus remonto darbus tenkintini visiškai, o atsakovo A. G. priešieškinio reikalavimas priteisti iš ieškovės jo sumokėtą 290,70 Eur sumą už minėtus remonto darbus atmetamas kaip nepagrįstas.
20. Teismas nustatė, kad ieškovės išlaidos už atstovavimą sudaro 5642,23 Eur. Teismas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu patvirtintomis Rekomendacijomis dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio (toliau – Rekomendacijos), nusprendė, kad ieškovė turi teisę į 3983,04 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
21. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovės ir atsakovų apeliacinius skundus, 2023 m. birželio 15 d. sprendimu panaikino Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 14 d. sprendimą ir priėmė naują sprendimą, kuriuo ieškovės ieškinį atmetė, o atsakovo A. G. priešieškinį patenkino visiškai – priteisė iš ieškovės atsakovui A. G. 290,70 Eur, 5 proc. dydžio metines procesines palūkanas už priteistą sumą (290,70 Eur) nuo 2020 m. gegužės 14 d. (nuo priešieškinio priėmimo dienos) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 6355 Eur bylinėjimosi išlaidų pirmosios instancijos teisme atlyginimo.
22. Kolegija nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai taikė įrodinėjimo procesą reglamentuojančias teisės normas, todėl nepagrįstai laikė, jog namo, esančio (*duomenys neskelbtini*), plokščiasis stogas, ant kurio įrengta terasa, ir terasos laikančiosios konstrukcijos bei inžinerinė įranga, įskaitant apsauginę tvorelę, yra butų ir kitų patalpų savininkų, taip pat ir atsakovų, bendroji dalinė nuo-

savybė. Pirmosios instancijos teismas, padarydamas nurodytas išvadas, iš esmės rėmėsi tik butų Nr. (*duomenys neskelbtini*) ir Nr. (*duomenys neskelbtini*) savininkų V. ir A. T., J. ir L. K. parodymais, kad jie butus pirko su jau įrengta terasa ir kad buto Nr. (*duomenys neskelbtini*) savininkė L. K. teismo posėdyje patvirtino, kad bute gyvena nuo jo pastatymo ir kad betono dangos terasa ant stogo buvo įrengta nuo pat namo pastatymo. Kolegija pažymėjo, kad nurodyti minėtų asmenų paaiškinimai prieštarauja didesnę įrodomąją reikšmę turintiems rašytiniams įrodymams, t. y. projektinei dokumentacijai. Namo techninio projekto architektūrinės dalies aiškinamajame rašte nurodyta, kad namo stogas rengiamas sutapdintas, dengtas rulonine bitumine danga (mazgas Nr. 8), ir jame nėra duomenų apie ant stogo suprojektuotą sudedamąją stogo dalį – terasą, atliekančią stogo funkciją, taip pat nėra duomenų, kad, namą atiduodant eksploatuoti, virš antros laiptinės stogo terasa buvo įrengta.

23. Kolegija nurodė, kad namo techninio projekto brėžinyje Mazgas „8“ parodytas stogo konstrukcijos pjūvis patvirtina, jog jis iš apačios į viršų yra gelžbetoninė (g/b) plokštė, garo izoliacija, putų polistirolas, armuotas betono sluoksnis, nuolydį formuojantis sluoksnis, hidroizoliacija ir jame nėra suprojektuoti grindų įrengimo darbai, kurie buvo privalomi projektuojant ir įrengiant eksploatuojamus stogus ir atitiko tuo metu galiojusio Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. sausio 9 d. įsakymu Nr. 21 patvirtinto techninių reikalavimų statybos reglamento STR 2.05.02:2001 „Statinių konstrukcijos. Stogai“ (toliau – STR 2.05.02:2001) 69 punkte nustatytus plokščiųjų eksploatuojamų stogų konstrukcijų reikalavimus bei 76 punkte nustatytus grindų sluoksnio įrengimo, esant plokštiems eksploatuojamiems stogams, reikalavimus.
24. Kolegija sutiko su atsakovų argumentu, kad šiuo atveju remonto darbams buvo parengtas terasos paprastojo remonto projektas, nors, pagal STR 1.01.08:2002 „Statinio statybos rūšys“ 10 punktą, siekiant pertvarkyti statinio laikančiąsias konstrukcijas, kuri yra ir namo stogas, nekeičiant statinio išorės matmenų – ilgio, pločio, aukščio, skersmens ir pan., turėjo būti parengtas kapitalinio remonto projektinis sprendinys.
25. Kolegija nusprendė, kad stogas suprojektuotas ir įrengtas kaip savarankiška konstrukcija, namo stogas turi visus konstrukcinius elementus funkcionuoti be terasos dangų, jis atlieka savo funkciją saugoti pastato vidų nuo atmosferos poveikio, nepriklausomai nuo to, ar papildomai yra įrengta terasa. Tai, kad ant neeksploatuojamo stogo vėliau faktiškai buvo įrengta terasa, nekeičia stogo ir terasos konstrukcinių ypatumų, o pagal STR 2.02.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“ 4.34 punktą, terasa – atvira (kartais dengta) paaukštinta aikštelė, įrengta prie pastato arba ant pastato plokščiojo stogo, gali būti įrengta ir kaip atskiras statinys virš stogo konstrukcijų, kaip kad, kolegijos vertinimu, yra šio ginčo atveju. Kadangi terasa ginčo atveju atlieka tik konkrečių butų savininkų buitinių poreikių, poilsio ir pan. tenkinimo funkciją, ji neskirta žemiau esančioms patalpoms apsaugoti nuo atmosferos poveikio, nėra pagrindo pripažinti, jog ant neeksploatuojamo daugiabučio gyvenamojo namo stogo papildomai įrengta terasa su išorinėmis jos konstrukcijomis, skirtomis jai eksploatuoti ir tarnauti, yra visų daugiabučio

namo butų ir kitų patalpų savininkų bendroji dalinė nuosavybė. Atitinkamai pagal teisinį reglamentavimą jos remonto išlaidų nėra pagrindo vertinti kaip būtinųjų ir už jas, nesant sutikimo, visi namo butų ir patalpų savininkai proporcingai savo nuosavybės daliai mokėti neturi. Ginčo darbai, už kuriuos atsakovai atsisako sumokėti, nėra darbai, kuriais buvo taisomi pastato stogo, kaip bendros pastato konstrukcijos, defektai.

26. Kolegija nurodė, kad byloje pateikti duomenys patvirtina, jog terasų įrengimas projektuose nebuvo nurodytas, todėl pareiga įrodyti aplinkybę, susijusią su terasų įrengimu (pateikti terasų įrengimo projektus ir t. t.), teko ieškovei ir kitiems proceso dalyviams, esantiems ieškovės pusėje, bet ne atsakovams. Šiuo aspektu pirmosios instancijos teismas pažeidė įrodinėjimo proceso normas, todėl neteisingai nustatė faktines aplinkybes, tai turėjo įtakos neteisėtam ir nepagrįstam sprendimo priėmimui (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 185, 329 straipsnio 1 dalis).
27. Kolegija pritarė atsakovų argumentams, jog byloje nėra patikimų ir objektyvių įrodymų, kad stogo būklė buvo avarinė, kad buvo avarija ar stichinė nelaimė, kitoks nenugalimos jėgos poveikis, kuriam esant stogo remonto darbai turėjo būti atlikti nedelsiant. Statinio techninės priežiūros 2015 m. rugsėjo 18 d. statinio apžiūros akto Nr. NPCK-AA-000155 1.2 punkte nurodoma, kad terasoje yra sutrūkinėjusi danga ir rekomenduojama atlikti remonto darbus. UAB „2L architektai“ paprastojo remonto projekto Nr. 2L-2016-13-SP dalyje „Statybinių tyrinėjimų išvados, terasos remonto būtinumas“ yra konstatuota, kad terasos danga yra pažeista, matomi įtrūkimai ir „gyventojų nusiskundimų dėl vandens pratekėjimų į žemiau esančias gyvenamąsias patalpas nėra, todėl manoma, kad prilydomosios hidroizoliacijos sluoksnis, esantis po 4 cm nearmuota betono danga, yra nepažeistas“. UAB „2L architektai“ 2021 m. vasario 3 d. atsakyme į paklausimą, paaiškindama savo Daugiabučio gyvenamojo namo (*duomenys neskelbtini*) paprastojo remonto projekto Nr. 2L-2016-13-SP sprendinius, aiškiai nurodė, kad projektas skirtas terasos, bet ne stogo remonto darbams vykdyti, kad nebuvo jokių duomenų, jog daugiabučio gyvenamojo namo stogas neatitiktų privalomųjų reikalavimų, būtų netinkamas eksploatuoti ar reikalautų remonto. Projektu buvo siekiama panaikinti defektus, užfiksuotus pastato kasmetiniuose apžiūros aktuose. Projekto 1 dalies skyriuje „Remonto privalomumas“ yra aiškiai nurodoma, jog techninių reikalavimų neatitinka terasos būklė. Projektu buvo siekiama panaikinti defektus, užfiksuotus kasmetiniuose apžiūros aktuose, tačiau nebuvo gauta jokių duomenų, kurie leistų daryti išvadą, kad stogas neatitinka privalomųjų reikalavimų ir yra netinkamas eksploatuoti.
28. Kolegija nurodė, kad pirmosios instancijos teismas išvadas apie terasos konstrukcijų priklausomybę visiems daugiabučio namo savininkams grindė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 4 d. nutartyje Nr. 3K-3-634-248/2015 pateiktais išaiškinimais, tačiau, kolegijos vertinimu, ši kasacinio teismo nutartis nelaikytina tinkamu precedentu nagrinėjamoje byloje, nes faktinės aplinkybės nėra tapačios.
29. Apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad atsakovas A. G. už terasos remonto darbus ieškovei pervedė 290,70 Eur nesant tam teisinio pagrindo.

III. Kasacinio skundo, atsiliepimo į jį ir prisidėjimo prie kasacinio skundo teisiniai argumentai

30. Kasaciniu skundu ieškovė prašo panaikinti Panevėžio apygardos teismo 2023 m. birželio 15 d. sprendimą, palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 14 d. sprendimą ir pakeisti jo dalį dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo, priteisiant visų ieškovės bylinėjimosi išlaidų atlyginimą; priteisti iš atsakovų bylinėjimosi išlaidų už kasacinio skundo parengimą atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    30.1. Apeliacinės instancijos teismas nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės taikymo ir aiškinimo praktikos, suformuotos 2009 m. kovo 17 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-123/2009; 2015 m. gruodžio 4 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-634-248/2015 ir 2016 m. sausio 13 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-80-611/2016. Kasacinis teismas nurodytose bylose yra išaiškinęs, kad pastato konstrukcija, kai terasa įrengiama ant plokščiojo stogo, turi dvejopą funkcinę paskirtį: ji tarnauja kaip stogas, t. y. pagrindinė namo konstrukcija, sauganti pastato vidų nuo atmosferos poveikio; be to, pastato savininkų ar jų dalies gali būti naudojama kaip terasa (atvira aikštelė) buitiniams, poilsio ir kitokiems poreikiams tenkinti. Nepriklausomai nuo to, jog ant plokščiojo stogo (ar jo dalies) įrengta terasa, stogas išlieka namo bendrąja konstrukcija, t. y. objektu, kuris priskiriamas bendrajai dalinei visų daugiabučio namo butų ir kitų patalpų savininkų nuosavybei. Priešingai nei nusprendė apeliacinės instancijos teismas, kvalifikuojant terasos teisinį režimą, nėra reikšminga aplinkybė, ar namo stogas yra eksploatuojamas. Atsakovai byloje neįrodinėjo, kad ant stogo terasinės dangos buvo įrengtas papildomas (ne namo statytojo) viršutinis sluoksnis (pvz., plytelės, terasinės lentos ir pan.) (pačių Nr. (*duomenys neskelbtini*) ir Nr. (*duomenys neskelbtini*) butų savininkų), kurio remontas galėtų būti vertinamas kaip asmeninės nuosavybės remontas. Be to, byloje nebuvo nustatyta, jog terasos trūkumai galėjo atsirasti dėl namo savininkų veiksmų (terasos naudotojų). Aplinkybė, jog terasa ant namo stogo nebuvo suprojektuota, neturi reikšmės, nes butai yra įregistruoti su terasomis.
    30.2. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė CK 4.12 ir 4.13 straipsnius, nes nepagrįstai nusprendė, kad ant namo stogo įrengta terasa yra savarankiškas teisinių santykių objektas. Terasa yra įrengta ir pritaikyta būtent konkretaus namo stogui. Tai reiškia, kad terasa neturi tokių naudingų savybių ar paskirties, jog ji būtų atskirai naudojama civilinėje apyvartoje, nes, atskirta nuo stogo (demontuota), ji taptų statybinėmis medžiagomis ir (ar) atliekomis. Byloje pateikta ginčo namo stogo konstrukcijos schema patvirtina, kad objektyviai nėra įmanoma atskirti stogo nuo terasos, nes, demontavus nors vieną stogo konstrukcijos elementą (pvz., betoninę hidroizoliaciją), jis netektų savo naudingumo (stogas be terasos negalėtų būti naudojamas pagal paskirtį), todėl terasa yra stogo sudedamoji dalis ir ji atitinka antraeiliam daiktui keliamus reikalavimus.

31. Tretieji asmenys L. K. ir J. K. atsiliepimu į kasacinį skundą, kuris laikomas prisidėjimu prie kasacinio skundo, prašo panaikinti Panevėžio apygardos teismo 2023 m. birželio 15 d. sprendimą ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 14 d. sprendimą.
32. Atsakovai A. G., R. P. ir M. L. atsiliepimu į kasacinį skundą prašo ieškovės kasacinį skundą atmesti. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
    32.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išnagrinėtos civilinės bylos Nr. 3K-3-123/2009 aplinkybės iš esmės skyrėsi nuo nagrinėjamos bylos aplinkybių, nes minėtoje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl terasinio stogo inžinerinės sistemos defektų padarytos žalos atlyginimo. Civilinėje byloje Nr. 3K-3-634-248/2015 kasacinis teismas padarė išvadas, kad plokščiasis eksploatuojamas stogas, ant kurio įrengta terasa, ir terasos laikančiosios konstrukcijos bei inžinerinė įranga yra butų ir kitų patalpų savininkų bendroji dalinė nuosavybė. Tokios pat išvados padarytos ir civilinėje byloje Nr. 3K-3-80-611/2016. Nagrinėjamu atveju, kaip teisingai nustatė apeliacinės instancijos teismas, terasų įrengimas projektuose nebuvo nurodytas. Taigi, nėra pagrindo ir išvadai, kad terasos virš antros laiptinės funkcinė paskirtis yra atvirkštinis eksploatuojamas stogas. Todėl ieškovės nurodytose nutartyse suformuluota teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė negali būti vertinama kaip teismo precedentas nagrinėjamoje byloje. Pagal registro duomenis negalima identifikuoti terasų ploto bei ribų. Be to, terasos šiuo atveju neatlieka stogo funkcijos, t. y. terasos danga nesaugo pastato vidaus nuo atmosferos poveikio. Byloje nustatyta, kad namo stogas turi visus konstrukcinius elementus funkcionuoti be terasos dangų.
    32.2. Apeliacinės instancijos teismas nenurodė, kad terasa, įrengta ant namo stogo, laikoma savarankišku teisinių santykių objektu. Ginčo namas suprojektuotas, pastatytas ir atiduotas naudoti be terasų, jos, kaip savarankiškos konstrukcijos, įrengtos vėliau. Todėl terasų architektūrinės detalės, išorinės konstrukcijos ar kitos dalys nesudaro pastato (namo) bendrųjų konstrukcijų CK 4.82 straipsnio 1 dalies 1 punkto prasme. Šiuo atveju tik stogas, ant kurio įrengta terasa, yra bendroji dalinė nuosavybė.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl daugiabučio gyvenamojo namo butų savininkų bendrosios dalinės nuosavybės teisės objektų

33. CK 4.82 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad butų ir kitų patalpų savininkams bendrosios dalinės nuosavybės teise priklauso namo bendro naudojimo patalpos, pagrindinės namo konstrukcijos, bendrojo naudojimo mechaninė, elektros, sanitarinė–techninė ir kitokia įranga. Detaliau bendrosios dalinės nuosavybės teise

priklausantys objektai, įvardijant juos kaip pastato bendrojo naudojimo objektus, nurodyti Daugiabučių gyvenamųjų namų ar kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų įstatymo 2 straipsnio 15 dalyje, kurios 1 punkte detaliai apibrėžtos bendrosios pastato konstrukcijos, 2 punkte – bendrosios pastato inžinerinės sistemos, 3 punkte – pastato bendrojo naudojimo patalpos ir kitos pastato dalys, 4 punkte – vietiniai inžineriniai tinklai.

34. CK 4.82 straipsnio 7 dalyje nustatyta, kad buto ir kitų patalpų savininkui priklausanti bendrosios dalinės nuosavybės dalis yra lygi jam nuosavybės teise priklausančių patalpų naudingojo ploto ir gyvenamojo namo naudingojo ploto santykiui.
35. CK 4.82 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad butų ir kitų patalpų savininkai privalo proporcingai savo daliai apmokėti išlaidas namui (statiniui) išlaikyti ir išsaugoti, įstatymuose nustatyta tvarka mokėti mokesčius, rinkliavas ir kitas įmokas.
36. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad daugiabutis namas, kuriame yra butai, taip pat gali būti ir kitos nei butai patalpos, nuosavybės teise priklauso butų (kai name yra ir kitos patalpos – butų ir kitų patalpų) savininkams, kurie, būdami butų ir kitų patalpų savininkai, kartu yra ir visų kitų daugiabutį namą sudarančių objektų bendraturčiai, o kiekvieno iš jų bendrosios dalinės nuosavybės dalis, kartu ir teisės bei pareigos, susijusios su šios bendrosios nuosavybės teise, lygi kiekvienam iš jų nuosavybės teise priklausančių patalpų (butų ar kitų patalpų) naudingojo ploto ir gyvenamojo namo naudingojo ploto santykiui (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-288-403/2019 27 punkt*ą*).
37. Kasacinis teismas, aiškindamas CK 4.82 straipsnio 7 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, pažymėjo, kad daugiabučių gyvenamųjų namų konstrukciniai ypatumai lemia tai, kad juose, be butų ar kitos paskirties patalpų (prekybos, administracinių ir kt.), kaip pagrindinių daiktų, kurie yra asmeninės nuosavybės teisės objektai, yra ir kitų objektų: bendro naudojimo patalpų (pvz., laiptinėse, palėpėje esančios patalpos), taip pat įvairių namo konstrukcinių elementų (pvz., namo sienos, perdangos), mechaninės (liftai), elektros (pvz., elektros kabeliai), sanitarinės–techninės (pvz., nuotekų vamzdžiai) įrangos ir kt., kurie funkcine paskirtimi susiję ne su vienu, bet su keliais ar net visais tokiame name esančiais butais ar kitos paskirties patalpomis. Dėl to šie objektai pagal nustatytą teisinį reguliavimą butų ir kitų patalpų savininkams priklauso bendrosios nuosavybės teise. Kadangi nurodytų objektų įvairovė (rūšys), jų dydžiai (apimtys) tiesiogiai priklauso nuo name esančių butų ir kitos paskirties patalpų ne tik skaičiaus, bet ir dydžio, todėl butų ir kitų patalpų savininkams šie objektai priklauso bendrosios dalinės nuosavybės teise, o buto ar kitų patalpų savininkui bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausanti dalis lygi jam nuosavybės teise priklausančių patalpų (buto savininkui – buto patalpų, o kitų patalpų savininkui – tų kitų patalpų) naudingojo ploto ir gyvenamojo namo naudingojo ploto santykiui (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-430-403/2018 24 punkt*ą*).
38. Kadangi daugiabučiai namai yra skirtingi, objektų, kurie butų ir kitų patalpų savininkams priklauso bendrosios dalinės nuosavybės teise, rūšis ir kiekį lemia pastatų konstrukciniai ypatumai, kurie atsispindi jų projektiniuose sprendiniuose ir yra įgyvendinami vykdant teisėtą (be kita ko, nenukrypstant nuo projektų) pastatų statybą.

39. CK 4.82 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad namo, buto ar kitos patalpos savininkas neturi teisės perduoti bendrosios dalinės nuosavybės, įtvirtintos šio straipsnio 1 dalyje, savo dalies, taip pat atlikti kitų veiksmų, dėl kurių ta dalis perduodama atskirai nuo nuosavybės teisės į butą ar kitą patalpą, išskyrus atvejus, kai perduodama bendrąja daline nuosavybe esančio daikto, kuris gali būti ar, jį pertvarkius, galės būti naudojamas kaip atskiras daiktas ir toks jo naudojimas netrukdys naudoti butų ar kitų patalpų pagal paskirtį, dalis.
40. Atsižvelgdama į tai, kas pirmiau nurodyta, teisėjų kolegija nusprendžia, kad CK 4.82 straipsnio 1 dalyje nurodyti objektai, kurie butų ir kitų patalpų savininkams priklauso bendrosios dalinės nuosavybės teise, išskyrus retas išimtis, yra taip tiesiogiai susiję su butais ir kitomis patalpomis, kad be jų (pvz., pagrindinių namo konstrukcijų) apskritai nebūtų sukurti butai ir kitos patalpos ir (arba) butai ir kitos patalpos negalėtų būti visavertiškai naudojami pagal paskirtį.

Dėl daugiabučio namo butų savininkų teisių ir pareigų, susijusių su stogo, ant kurio įrengta terasa, priežiūra ir remontu

41. Byloje keliamas klausimas, ar ginčo terasa, įrengta ant daugiabučio namo stogo, kuria naudotis gali tik kelių butų savininkai, yra bendrojo naudojimo objektas, kurio remonto išlaidas proporcingai butų plotui privalo atlyginti visų butų savininkai.
42. Pagal Daugiabučių gyvenamųjų namų ar kitos paskirties pastatų savininkų bendrijų įstatymo 2 straipsnio 15 dalies 1 punkte nustatytą teisinį reguliavimą, bendrosioms pastato konstrukcijoms priskiriama, be kita ko, stogas, terasų laikančiosios konstrukcijos, aptvarai.
43. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad vienas iš plokščiojo stogo eksploatavimo būdų – terasos įrengimas ant jo. Tokia pastato konstrukcija, kai terasa įrengiama ant plokščiojo stogo, turi dvejopą funkcinę paskirtį: ji tarnauja kaip stogas, t. y. pagrindinė namo konstrukcija, sauganti pastato vidų nuo atmosferos poveikio; be to, pastato savininkų ar jų dalies gali būti naudojama kaip terasa (atvira aikštelė) buitiniams, poilsio ir kitokiems poreikiams tenkinti. Nepriklausomai nuo to, kad ant plokščiojo stogo (ar jo dalies) įrengta terasa, stogas išlieka namo bendrąja konstrukcija, t. y. objektu, kuris priskiriamas bendrajai dalinei visų daugiabučio namo butų ir kitų patalpų savininkų nuosavybei. Terasa, kaip atitinkamai įrengta aikštelė, gali būti tiek bendro naudojimo patalpa – tokiu atveju jos nuosavybė taip pat bus bendroji dalinė, tiek gali būti naudojama vieno buto savininkų. Tačiau bet kokiu atveju, taip ir tada, kai terasa naudojama tik vieno buto savininko, o Nekilnojamojo turto registro duomenyse apie jam nuosavybės teise priklausantį butą nurodyta, jog tai butas su terasa, stogo konstrukcija, ant kurios terasa įrengta, ir kitos išorinės terasos konstrukcijos išlieka bendroji dalinė visų butų ar kitų patalpų savininkų nuosavybė (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 4 d. nutart*į* civilinėje byloje Nr. 3K-3-634-248/2015).
44. Taigi, pagal kasacinio teismo praktiką, stogo konstrukcija, ant kurios terasa įrengta, ir kitos išorinės terasos konstrukcijos yra bendroji dalinė visų butų ar kitų patalpų savininkų nuosavybė, jeigu terasos įrengimą ant plokščiojo stogo nulemia

pastato konstrukcija ir terasos konstrukcijos yra stogo, t. y. pagrindinės namo konstrukcijos, saugančios pastato vidų nuo atmosferos poveikio, dalis. Tokiu atveju stogo ir ant stogo įrengtos terasos, kuri drauge su kitais stogo konstrukciniais elementais saugo pastato vidų nuo atmosferos poveikio, santykis yra kaip pagrindinio ir antraeilio daikto. Tokia terasa yra esminė pagrindinio daikto, t. y. stogo dalis.

45. Apeliacinės instancijos teismas nagrinėjamoje byloje nusprendė, kad nėra pagrindo pripažinti, jog ant neeksploatuojamo daugiabučio gyvenamojo namo stogo papildomai įrengta terasa su išorinėmis jos konstrukcijomis, skirtomis terasai eksploatuoti ir tarnauti, yra visų daugiabučio namo butų ir kitų patalpų savininkų bendroji dalinė nuosavybė, kadangi terasa ginčo atveju atlieka tik konkretaus buto savininkų buitinių poreikių, poilsio ir pan. tenkinimo funkciją (nėra ginčo, kad ja naudojasi tik butų, prie kurių registruotos terasos, savininkai), ji neskirta žemiau esančioms patalpoms apsaugoti nuo atmosferos poveikio. Teismas nurodė, kad pagal nustatytas aplinkybes yra pagrindas spręsti, jog stogas suprojektuotas ir įrengtas kaip savarankiška konstrukcija, namo stogas turi visus konstrukcinius elementus funkcionuoti be terasos dangų, jis atlieka savo funkciją saugoti pastato vidų nuo atmosferos poveikio, nepriklausomai nuo to, ar papildomai yra įrengta terasa. Tai, kad ant neeksploatuojamo stogo vėliau faktiškai buvo įrengta terasa, nekeičia stogo ir terasos konstrukcinių ypatumų.
46. Kasaciniame skunde nurodoma, jog apeliacinės instancijos teismas pažeidė CK 4.12 ir 4.13 straipsnius, nes nepagrįstai nusprendė, kad ant namo stogo įrengta terasa yra savarankiškas teisinių santykių objektas. Teisėjų kolegija pažymi, kad apeliacinės instancijos teismo sprendime tik konstatuota, kad ne terasa, bet stogas suprojektuotas ir įrengtas kaip savarankiška konstrukcija. Atsakovai atsiliepime į ieškovės kasacinį skundą teisingai nurodo, kad apeliacinės instancijos teismas nenurodė, jog terasa, įrengta ant namo stogo, laikoma savarankišku teisinių santykių objektu.
47. Teisėjų kolegija nesutinka su kasacinio skundo argumentu, jog byloje pateikta ginčo namo stogo konstrukcijos schema patvirtina, kad objektyviai nėra įmanoma atskirti stogo nuo terasos, nes, demontavus nors vieną stogo konstrukcijos elementą (pvz., betoninę hidroizoliaciją), jis netektų savo naudingumo (stogas be terasos negalėtų būti naudojamas pagal paskirtį), todėl terasa yra stogo sudedamoji dalis ir ji atitinka antraeiliam daiktui keliamus reikalavimus. Teisėjų kolegija pažymi, kad nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas nustatė, jog namo stogas suprojektuotas ir įrengtas kaip savarankiška konstrukcija, jis turi visus konstrukcinius elementus funkcionuoti be terasos dangų, atlieka savo funkciją saugoti pastato vidų nuo atmosferos poveikio, nepriklausomai nuo to, ar papildomai yra įrengta terasa. Tai reiškia, kad, priešingai nei nurodoma kasaciniame skunde, terasa neatitinka antraeiliam daiktui keliamų reikalavimų, kadangi ji nėra esminė stogo, kaip pagrindinio daikto, dalis. Pažymėtina ir tai, kad ieškovė terasos viršutinį betono sluoksnį nepagrįstai vertina kaip hidroizoliacinį sluoksnį. Byloje nustatyta, kad terasos viršutinis 4 cm storio betono sluoksnis buvo sutrūkinėjęs nuo ilgalaikio atmosferos poveikio, o prilydomos hidroizolia-

cijos sluoksnis yra po betono terasos danga, ir jis, kaip nustatė apeliacinės instancijos teismas, yra stogo konstrukcijos sudėtinė dalis.

48. Kasaciniame skunde nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės taikymo ir aiškinimo praktikos, suformuotos 2009 m. kovo 17 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-123/2009, 2015 m. gruodžio 4 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-634-248/2015 ir 2016 m. sausio 13 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-80-611/2016.

49. Teisėjų kolegija šį kasacinio skundo argumentą pripažįsta nepagrįstu, kadangi nurodytose nutartyse teisės aiškinimai pateikti bylose, kurių *ratio decidendi* (sprendimo pagrindas) skiriasi nuo nagrinėjamos bylos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra nurodęs, kad nagrinėdamas bylas teismas teisės normas aiškina ir taiko ne *a priori* (iš anksto, nepatikrinus), o konkrečioje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias siedamas su taikytina teisės norma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-82/2010). Teismams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t. y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-362-701/2017, 22 punktas; 2023 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-41-943/2023, 95 punktas).

50. Visose nurodytose nutartyse teisės aiškinimai pateikti bylose, kuriose buvo sprendžiami ginčai dėl žalos atlyginimo užliejus patalpas per stogą, ant kurio įrengta terasa. N*ė* vienoje byloje, kurių nutartys, ieškovės teigimu, nagrinėjamoje byloje turi precedento galią, skirtingai nei nagrinėjamoje byloje, nenustatyta, kad stogas suprojektuotas ir įrengtas kaip savarankiška konstrukcija, turinti visus konstrukcinius elementus funkcionuoti be terasos dangų, kad atlieka savo funkciją saugoti pastato vidų nuo atmosferos poveikio, nepriklausomai nuo to, ar papildomai yra įrengta terasa. Priešingai, 2009 m. kovo 17 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-123/2009, nurodoma, kad gyvenamojo namo architektūrinėje dokumentacijoje penkto aukšto stogas vadinamas „eksploatuojamu stogu“, o dėl „terasinio stogo“ sampratos nurodoma, kad tai tokia konstrukcija, kuri pagal savo esmę yra stogas. 2016 m. sausio 13 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-80-611/2016, nurodoma, kad terasa padengta grindų plytelėmis, joje yra hidroizoliacinis sluoksnis. 2015 m. gruodžio 4 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-634-248/2015, formuodamas teismų praktiką dėl teisių ir pareigų, susijusių su ant pastato plokščiojo stogo įrengtos terasos priežiūra ir remontu, kasacinis teismas nurodė, kad tokia pastato konstrukcija, kai terasa įrengiama ant plokščiojo stogo, turi dvejopą funkcinę paskirtį, be kita ko, ji tarnauja kaip stogas, t. y. pagrindinė namo konstrukcija, sauganti pastato vidų nuo atmosferos poveikio. Vadinasi, toje byloje buvo sprendžiami klausimai, susiję su terasa, kuri pagal pastato konstrukciją (projekto sprendinius) buvo plokščiojo stogo konstrukcijų dalis.

51. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais ir vadovaudamasi CPK 361 straipsnio 4 dalies 2 punktu, formuluoja tokią teisės aiškinimo taisyklę: *daugiabučio namo plokščiojo stogo konstrukcijos ir ant tokio stogo įrengtos terasos konstrukcijos, kurios pagal namo projektą yra plokščiojo stogo, saugančio pastato vidų nuo atmosferos poveikio, konstrukcijų dalis, yra bendroji dalinė visų butų ar kitų patalpų savininkų nuosavybė ir tais atvejais, kai terasomis turi teisę naudotis tik dalies butų ar kitų patalpų savininkai. Todėl visų butų ir kitų patalpų savininkai turi pareigą proporcingai savo daliai apmokėti tiek daugiabučio namo plokščiojo stogo konstrukcijų, tiek ir ant tokio stogo įrengtos terasos konstrukcijų, kurios pagal namo projektą yra plokščiojo stogo, saugančio pastato vidų nuo atmosferos poveikio, konstrukcijų dalis, priežiūros ir remonto išlaidas. Jeigu ant daugiabučio namo plokščiojo stogo įrengtos terasos konstrukcijos pagal namo projektą nėra plokščiojo stogo, saugančio pastato vidų nuo atmosferos poveikio, konstrukcijų dalis ir terasa nėra bendrojo naudojimo objektas, pareiga apmokėti terasos priežiūros ir remonto išlaidas tenka turinčių teisę ja naudotis butų ir kitų patalpų savininkams.*

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

52. Apibendrindama išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas teisingai aiškino ir taikė materialiosios teisės normas, reglamentuojančias daugiabučio namo butų savininkų teises ir pareigas, susijusias su stogo, ant kurio įrengta terasa, priežiūra ir remontu. Kasaciniu skundu skundžiamas apeliacinės instancijos teismo sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, remiantis kasaciniame skunde nurodytais argumentais naikinti jį nėra pagrindo, todėl apeliacinės instancijos teismo sprendimas paliekamas nepakeistas (CPK 359 straipsnio 1 dalies 1 punktas).
53. Šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, iš antrosios šalies priteisiamas bylinėjimosi išlaidų atlyginimas (CPK 93 straipsnio 1 dalis, 98 straipsnio 1 dalis).
54. Netenkinus kasacinio skundo, ieškovei bylinėjimosi išlaidos neatlygintinos. Atsakovas A. G. pateikė dokumentus, patvirtinančius, kad už advokato suteiktas teisines paslaugas – atsiliepimo į kasacinį skundą parengimą – jis patyrė 2000 Eur išlaidų. Ši suma neviršija pagal Rekomendacijas maksimalaus priteistino dydžio už tokio pobūdžio advokato teisines paslaugas, todėl atsakovui A. G. iš ieškovės ji priteistina visa (CPK 98 straipsnio 2 dalis).
55. Kasacinis teismas nepatyrė išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, todėl šių išlaidų atlyginimo priteisimo klausimas nesprendžiamas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 15 d. sprendimą palikti nepakeistą.

Priteisti iš ieškovės uždarosios akcinės bendrovės „Mano Būstas NPC“ (j. a. k. 125596783) atsakovui A. G. (a. k. (*duomenys neskelbtini*) 2000 (dviejų tūkstančių) Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.7. Dėl hipotekos kreditoriaus, kaip daiktinės teisės turėtojo, teisės gynimo būdo ir jo taikymo, kai nuginčijamas hipotekos sandoris, pirkėjo (vartotojo), pagal preliminariąją sutartį finansavusio gyvenamojo namo ar buto statybą, pareigos įregistruoti tokį sandorį

Verslo subjektas, kurio pagrindinė veikla susijusi su nekilnojamojo turto plėtotojų konkrečių projektų, be kita ko, daugiabučių statybos, finansavimu, turi žinoti apie pardavėjų šioje verslo srityje įprastai taikomą praktiką, kai butai pardavinėjami iš anksto, t. y. dar neužbaigus statybų, sudarant preliminariąsias pirkimo–pardavimo sutartis su būsto pirkėjais. Todėl tokiais atvejais kreditorius, siekdamas hipoteka užsitikrinti suteiktos paskolos ar kredito grąžinimą, turi pasidomėti ir įsitikinti, ar plėtotojo pasiūlytas įkeisti konkretus nekilnojamasis daiktas – butas, esantis objekte, kurio statybą kreditorius finansuoja, iš tikrųjų nėra parduotas kitiems asmenims. Tam nepakanka patikrinti viešo registro duomenis ir remtis paties skolininko, kaip įkaito davėjo, pareiškimais ir (ar) patvirtinimais. Tokią informaciją rūpestingas ir apdairus kreditorius gali objektyviai patikrinti ir kitais būdais, be kita ko, patikrindamas, ar faktiškai pastatytu butu niekas nesinaudoja, jo neįsirenginėja, jame negyvena ir pan. Taigi, atsižvelgiant į nurodytos verslo srities ypatumus, hipotekos kreditoriui, siekiančiam pagrįsti savo, kaip daiktinės teisės (hipotekos) įgijėjo, sąžiningumą, tokiais atvejais turi būti keliami aukštesni rūpestingumo ir apdairumo reikalavimai, nes jis finansavimo teisiniuose santykiuose veikia kaip profesionalas (verslininkas). Hipotekos kreditorius turi pagrįsti, jog tinkamai įvykdė minėtą pareigą, t. y. ėmėsi visų įmanomų protingų priemonių patikrinti, ar nėra hipotekos sandorio teisinių trūkumų, dėl kurių toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu. Neįrodžius tokių aplinkybių, hipotekos kreditorius negali būti laikomas sąžiningu prieš trečiuosius asmenis (t. y. negalėjusiu žinoti, kad įkeičiamas turtas iki hipotekos sandorio sudarymo buvo parduotas ir skolininkui nuosavybės teise nebepriklauso).

Tam tikrais atvejais, kai gyvenamojo namo ar buto statyba yra finansuojama tiek pirkėjų, sudariusių preliminariąsias pirkimo–pardavimo sutartis, sumokėtomis lėšomis, tiek kreditoriaus suteikta paskola (kreditu), dėl nesąžiningo pardavėjo (skolininko) veiksmų gali būti pažeisti ir būsto pirkėjų, nedavusių sutikimo įkeisti jų įsigytą turtą, ir hipotekos kreditoriaus, kurio naudai neteisėtai buvo įkeistas jau parduotas turtas, teisės ir teisėti interesai. Esant tokiai situacijai, prioritetas turi būti teikiamas būsto pirkėjo – vartotojo, kuris laikomas silpnesniąja šalimi sutartiniuose santykiuose su verslininku, teisių ir teisėtų lūkesčių apsaugai.

Teisinis reguliavimas nesudaro pagrindo pritarti atsakovės pozicijai, kad pirkėjas (vartotojas), pagal preliminariąją sutartį finansavęs gyvenamojo namo ar buto statybą, turi pareigą įregistruoti tokį sandorį, o neįvykdęs šios pareigos, negali remtis šiuo

sandoriu prieš trečiuosius asmenis (šiuo atveju – prieš hipotekos kreditorę). Toks teisės aiškinimas reikštų ne tik tai, kad paneigiamas teisinis reguliavimas, pagal kurį tik į įstatymų nustatyta tvarka suformuotą ir įregistruotą nekilnojamojo turto objektą gali būti registruojamos teisės, bet ir tai, kad iš asmens reikalaujama neįmanomo (įregistruoti teises į objektą, kuris nėra įregistruotas dėl to, kad dar nėra sukurtas).

Civilinė byla Nr. e3K-3-124-403/2024
Teisminio proceso Nr. 2-55-3-01019-2022-2
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.2.1; 2.4.4.5.1; 2.4.4.5.5; 2.6.8.4 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. birželio 19 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės, Andžej Maciejevski (kolegijos pirmininkas) ir Algirdo Taminsko (pranešėjas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **atsakov**ės **uždarosios akcinės bendrovės Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. lapkričio 9 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo H. B. ieškinį atsakovėms uždarajai akcinei bendrovei „Pranašumas“ ir uždarajai akcinei bendrovei Sutelktinio finansavimo platformai „Profitus“ dėl nuosavybės teisių į turtą pripažinimo, hipotekos sandorio pripažinimo negaliojančiu, delspinigių priteisimo ir kainos sumažinimo, tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir Vilniaus apygardos prokuratūra.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių hipotekos kreditoriaus, kaip daiktinės teisės turėtojo, teisės gynimo būdą, kai nuginčijamas hipotekos sandoris, ir teismo diskreciją spręsti dėl jo taikymo, taip pat pirkėjo (vartotojo), pagal preliminariąją sutartį finansavusio gyvenamojo namo ar buto statybą, pareigą įregistruoti tokį sandorį, aiškinimo ir taikymo.
2. Byloje pareikštu ieškiniu buvo prašoma:

2.1. pripažinti ieškovui nuosavybės teisę į 1/24 dalį žemės sklypo, unikalus Nr. (*duomenys neskelbtini*), esančio (*duomenys neskelbtini*), 1/24 dalį automobilių aikštelės, unikalus Nr. (*duomenys neskelbtini*), esančios (*duomenys neskelbtini*), ir butą, unikalus Nr. (*duomenys neskelbtini*), esantį (*duomenys neskelbtini*) (toliau nurodyti nekilnojamieji daiktai (atitinkamos jų dalys) kartu - ir Turtas);

2.2. pripažinti niekine ir negaliojančia nuo sudarymo momento sutartinę hipoteką Nr. 8-1414 (identifikavimo kodas (*duomenys neskelbtini*) (toliau – ir Hipotekos sutartis arba Sutartinė hipoteka);

2.3. priteisti ieškovui iš atsakovės UAB „Pranašumas“ 28 530 Eur delspinigių;

2.4. sumažinti buto, unikalus Nr. (*duomenys neskelbtini*), esančio (*duomenys neskelbtini*), kainą 2481,50 Eur, t. y. iki 75 906,60 Eur;

2.5. priteisti ieškovui iš atsakovės UAB „Pranašumas“ 5 proc. dydžio metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki teismo sprendimo visiško įvykdymo;

2.6. priteisti ieškovui bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.

3. Ieškovas nurodė, kad su atsakove UAB „Pranašumas“ 2019 m. gruodžio 30 d. sudarė preliminariąją nepastatyto buto pirkimo–pardavimo sutartį (toliau – Preliminarioji sutartis), kurios pagrindu atsakovė įsipareigojo parduoti ieškovui 3 kambarių butą su balkonu savo statomame daugiabučiame gyvenamajame name, esančiame sklype (*duomenys neskelbtini*), kartu su minėto žemės sklypo dalimi bei automobilio statymo vieta.

4. Preliminariąja sutartimi šalys susitarė, kad bendra perkamo Turto kaina yra 79 250 Eur. Ieškovas 2020 m. sausio 2 d. už perkamą Turtą atsakovei sumokėjo 79 250 Eur. Sutarties šalys, be kita ko, susitarė, kad, jeigu parduodamo buto plotas pagal kadastrinių matavimų bylą bus didesnis nei 60 kv. m, tuomet kaina bus perskaičiuojama 1250 Eur verte už 1 kv. m. Nekilnojamojo turto registro centrinio duomenų banko išrašas patvirtina, kad buto plotas – 63,91 kv. m, todėl ieškovui tenka pareiga papildomai sumokėti 4887,50 Eur (3,91 kv. m × 1250 Eur).

5. Preliminariąja sutartimi atsakovė UAB „Pranašumas“ įsipareigojo daugiabutį namą, kuriame bus butas, pastatyti iki 2020 m. balandžio 1 d. Šalys sutarė ne vėliau kaip per 60 dienų nuo statybos darbų atlikimo patvirtinimo akto pasirašymo dienos sudaryti pagrindinę Turto pirkimo–pardavimo sutartį. Be to, atsakovė UAB „Pranašumas“ įsipareigojo iki 2021 m. kovo 1 d. atiduoti vertinti daugiabutį namą Lietuvos Respublikos statybos įstatymo ir kitų norminių aktų nustatyta tvarka sudarytai komisijai. Tačiau atsakovė pažeidė minėtus Preliminariąja sutartimi prisiimtus įsipareigojimus, t. y. iki 2021 m. kovo 1 d. daugiabučio namo Statybos įstatymo ir kitų norminių aktų nustatyta tvarka sudarytai komisijai vertinti neatidavė, be to, su ieškovu nesudarė pagrindinės Turto pirkimo–pardavimo sutarties.

6. Nekilnojamojo turto registro centrinio duomenų banko išrašas patvirtina, kad daugiabučio namo statyba iki šiol nėra baigta, nors 2021 m. vasario 11 d. buvo įregistruoti tiek daugiabutis namas, kuriame yra ieškovo nupirktas butas, tiek pats butas. Ieškovo nupirktam butui suteiktas unikalus Nr. (*duomenys neskelbtini*) bei adresas: (*duomenys neskelbtini*). 2021 m. rugsėjo 9 d. buvo įregistruota automo-

bilių stovėjimo aikštelė, kurioje yra ieškovo įgyta Preliminariojoje sutartyje nurodyta automobilio statymo vieta. Be to, atsakovė faktiškai perdavė Turtą ieškovui, jis bute atliko įrengimo darbus, sumontavo baldus ir pradėjo Turtą naudoti savo reikmėms. Kadangi ieškovas yra sumokėjęs 94,19 proc. kainos ir Turtas faktiškai yra perduotas ieškovui, ieškovas prašė pripažinti, kad jis yra įgijęs nuosavybės teisę į Turtą.

7. 2022 m. vasario 14 d. butas buvo apsunkintas Sutartine hipoteka atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ naudai. Atsakovė UAB „Pranašumas“ neturėjo teisės įkeisti tretiesiems asmenims buto, nes šis buvo parduotas ieškovui, ieškovas sutikimo nedavė, o atsakovė žinojo, kad už butą yra sumokėta beveik visa kaina. Tokie atsakovės veiksmai yra neteisėti ir nesąžiningi, prieštaraujantys viešajai tvarkai bei gerai moralei, todėl Hipotekos sutartis yra niekinė ir negalioja *ab initio* (nuo sudarymo momento).

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

8. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. gegužės 23 d. sprendimu ieškinį patenkino iš dalies: pripažino ieškovo nuosavybės teisę į 1/24 dalį žemės sklypo ir 1/24 dalį automobilių stovėjimo aikštelės (*duomenys neskelbtini*), bei butą (*duomenys neskelbtini*), įpareigojo ieškovą sumokėti atsakovei UAB „Pranašumas“ likusią turto kainos dalį – 4887,50 Eur; pripažino niekine ir negaliojančia nuo sudarymo momento Hipotekos sutartį; priteisė ieškovui iš atsakovės UAB „Pranašumas“ 28 530 Eur delspinigių, 5 proc. dydžio metines palūkanas už priteistą sumą (28 530 Eur) nuo bylos iškėlimo teisme dienos (2022 m. rugpjūčio 12 d.) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo; kitą ieškinio dalį atmetė.

9. Teismas vadovavosi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu, jog kai nekilnojamojo daikto pirkėjas – vartotojas – už pastatytą būstą yra sumokėjęs didesnę dalį sutartos būsto pirkimo kainos, perdavimas pirkėjui neįformintas sutartyje nustatyta tvarka, tačiau būstas faktiškai perduotas pirkėjui, tolesnis sutarties vykdymas nutrūksta dėl pardavėjo – rangovo – verslininko bankroto ar kitų veiksmų, vartotojas gali būti ginamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.401 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka, pripažįstant pirkėjui nuosavybės teisę į statomą būstą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-261/2011). Teismas konstatavo, kad nagrinėjamu atveju egzistuoja pakankamas pagrindas pripažinti ieškovo, kaip pirkėjo, nuosavybės teisę į Turtą pagal CK 6.401 straipsnio 5 dalį, nes ieškovas už Turtą yra sumokėjęs iš esmės beveik visą kainą (94 proc.), butas yra realiai perduotas ieškovui ir pastarojo visiškai įrengtas bei naudojamas, Preliminarioji sutartis nėra nutraukta; pagrindinė sutartis Preliminariojoje sutartyje nustatyta tvarka ir terminais nesudaryta dėl atsakovės UAB „Pranašumas“ įsipareigojimų kitiems kreditoriams ir Turto įkeitimo (hipotekos) šiems įsipareigojimams užtikrinti be ieškovo žinios bei valstybės institucijų taikomų apribojimų. Teismo vertinimu, aplinkybė, kad ieškovas sumokėjo ne visą Turto kainą, nepašalina ieškovo pasirinkto pažeistų teisių gynimo būdo taikymo. Atsižvelgdamas į šalių susitarimą dėl Turto kainos

perskaičiavimo, jeigu parduodamo buto plotas pagal kadastrinių matavimų bylą bus didesnis, ir byloje pateiktus duomenis apie ginčo buto plotą, teismas nusprendė, kad ieškovas įpareigotinas sumokėti atsakovei UAB „Pranašumas“ likusią Turto kainą – 4887,50 Eur.

10. Teismas nustatė, kad ginčijama hipoteka butui įregistruota 2022 m. vasario 15 d. Anksčiau šiam nekilnojamajam daiktui buvo įregistruotos 2020 m. rugsėjo 18 d. sutartinė hipoteka Nr. 7977 ir 2021 m. kovo 26 d. sutartinė hipoteka Nr. 2875, jos pasibaigė 2022 m. kovo 14 d. Teismas konstatavo, jog, atsakovėms 2022 m. vasario 10 d. sudarant paskolos sutartį ir prievolių įvykdymą pagal šią sutartį užtikrinant 2022 m. vasario 14 d. Hipotekos sutartimi, ieškovas jau buvo Turto, taigi, ir buto, savininkas.
11. Teismas nurodė, kad įkaito davėju pagal hipotekos sandorį gali būti tik įkeičiamo daikto savininkas, o teisės normos, nustatančios, jog daiktą įkeisti gali tik jo savininkas, yra imperatyvios. Kadangi sudarant Hipotekos sutartį ieškovas jau buvo Turto teisėtas savininkas, nustačius, kad ši sutartis buvo sudaryta be ieškovo žinios ir sutikimo, taip pažeidžiant jo nuosavybės teisę, Hipotekos sutartis laikytina prieštaraujančia imperatyvioms įstatymo normoms (CK 4.37, 4.185, 4.186 straipsniai), todėl yra niekinė ir negaliojanti nuo jos sudarymo momento (CK 1.80 straipsnio 1 dalis).
12. Teismas pažymėjo, kad ieškovas, kuris laikytinas silpnesniąja teisinių santykių šalimi, vartotoju, sumokėjęs didžiąją Turto kainos dalį, nebuvo nesąžiningas (toks faktas byloje nenustatytas), tinkamai naudojosi jam suteiktomis teisėmis, todėl jam negali kilti tokie neigiami padariniai kaip turtinė atsakomybė savo nuosavybe už tas prievoles, už kurių atsiradimą jis nėra atsakingas, kurių neprisiėmė, kurioms neturėjo įtakos ir apie kurias nežinojo. Priešingai, ieškovas, įvykdęs savo prievolę atsiskaityti už perkamą Turtą bei vadovaudamasis elementaria logika, galėjo pagrįstai tikėtis, jog toks turtas bus įgytas nuosavybėn ir atlaisvintas nuo bet kokių suvaržymų. Teismo vertinimu, būtent atsakovė UAB „Pranašumas“, nuo pat 2020 m. rugsėjo mėnesio Turto statybai pasitelkdama atsakovę UAB Sutelktinio finansavimo platformą „Profitus“ ir net du kartus refinansuodama paskolą bei savo prievoles užtikrindama naujomis hipotekomis, žinodama apie Preliminariąja sutartimi prisiimtus įsipareigojimus ieškovui, buto perleidimo (realaus perdavimo) ieškovui aplinkybes, didžiosios Turto, taigi ir buto, kainos dalies (94 proc.) sumokėjimą bei su tuo susijusius ieškovo turimus teisėtus lūkesčius, turėjo ne tik galimybes, bet ir pareigą informuoti kreditorę UAB Sutelktinio finansavimo platformą „Profitus“ apie Preliminariosios sutarties su ieškovu sudarymą, apie sandorio šalių konkliudentiniais veiksmais sukurtas teises ir pareigas, kaip esminę kliūtį sudaryti Hipotekos sutartį, tačiau, kaip matyti, to nepadarė, o priešingai – deklaruodama kreditorei UAB Sutelktinio finansavimo platformai „Profitus“, kad sudaroma hipoteka nepažeidžia jokio teisės akto, jokių trečiųjų asmenų teisių ir teisėtų interesų, taip pat kad yra gavusi visus hipotekos sutarčiai sudaryti privalomus trečiųjų asmenų sutikimus (Hipotekos sutarties 7.2 punktas), hipoteka įkeitė faktiškai ieškovui jau parduotą butą, taip užtikrindama savo prisiimtų paskolos prievolių kreditorei įvykdymą. Byloje nepateikta įrodymų,

jog atsakovė UAB „Pranašumas“ būtų kokiu nors būdu informavusi ieškovą apie poreikį refinansuoti vykdomas statybas ir ketinimus sudaryti Hipotekos sutartį, o tai, tikėtina, būtų lėmę ieškovui poreikį imtis kokių nors savo teises užtikrinančių priemonių (pvz., Preliminariosios sutarties išviešinimo). Į bylą nepateikta objektyvių duomenų ir apie atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ protingas pastangas įsitikinti atsakovės UAB „Pranašumas“ nurodytų duomenų (patvirtinimų) realumu. Tai konstatavus, atsakovių nesąžiningas elgesys negali būti panaudotas prieš ieškovą kaip vartotoją. Be to, CK 4.197 straipsnio 2 dalies 6 punkte nustatyta, jog kai hipotekos sandoris įstatymų nustatyta tvarka pripažintas negaliojančiu ir nėra būtinybės ginti sąžiningo hipotekos kreditoriaus, Hipotekos registre įregistruota hipoteka baigiama ir išregistruojama iš Hipotekos registro pateikus įsiteisėjusį teismo sprendimą dėl hipotekos sandorio pripažinimo negaliojančiu. Teismas nurodė, kad, tenkindamas ieškovo reikalavimą pripažinti negaliojančia Hipotekos sutartį, kurios pagrindu ginčo nekilnojamajam turtui įregistruota hipoteka, vadovavosi tiek nurodytomis teisės normomis, tiek ir teismų praktika itin panašiose bylose, kuriose buvo ginamos sąžiningų vartotojų (fizinių asmenų), faktiškai įgijusių nuosavybės teisę į turtą iš vengusių savo prievoles tinkamai įvykdyti ir nuosavybės teisių perleidimą įforminti nesąžiningų pelno siekiančių juridinių asmenų, teisės.

13. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal atsakovių apeliacinius skundus, 2023 m. lapkričio 9 d. nutartimi Vilniaus apygardos teismo 2023 m. gegužės 23 d. sprendimą pakeitė – atmetė ieškovo reikalavimą dėl 28 530 Eur delspinigių ir 5 proc. dydžio metinių procesinių palūkanų priteisimo iš atsakovės UAB ,,Pranašumas“; sumažino ieškovui iš atsakovės UAB „Pranašumas“ priteistą bylinėjimosi išlaidų, patirtų bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, atlyginimą; kitą sprendimo dalį paliko nepakeistą.
14. Kolegija, remdamasi iš esmės tais pačiais argumentais kaip ir pirmosios instancijos teismas, nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai pripažino ieškovui nuosavybės teisę į Turtą CK 6.401 straipsnio 5 dalies pagrindu.
15. Kolegijos vertinimu, kadangi atsakovė UAB „Pranašumas“ Turto dalį (butą) atsakovei UAB Sutelktinio finansavimo platformai „Profitus“ Hipotekos sutartimi įkeitė 2022 m. vasario 14 d. (hipoteka įregistruota 2022 m. vasario 15 d.), šio sandorio sudarymo metu atsakovė UAB „Pranašumas“ įkeitė sau nuosavybės teise nepriklausantį nekilnojamąjį turtą. Negalima tokia išvada, kad nagrinėjamu atveju tarp ieškovo ir atsakovių susiformavo svetimo daikto hipotekos teisiniai santykiai, t. y. hipoteka buvo įkeistas daiktas, kai skolininkas yra kitas asmuo negu įkeisto daikto savininkas (CK 4.181 straipsnio 1 dalis). Byloje nėra duomenų, kad ieškovas, įgyvendindamas pirkėjo teises ir vykdydamas pirkėjo pareigas, būtų sutikęs nusipirkti Turtą, teisės į kurį yra suvaržytos tų daiktų įkeitimu pardavėjo kreditoriui. Kolegija nurodė, kad, vertinant bylos aplinkybių visumą, taip pat negalima daryti išvados, jog ieškovas, priimdamas iš pardavėjos Turtą, kartu sutiko, kad pardavėjos skolinių įsipareigojimų atsakovei UAB Sutelktinio finansavimo platformai „Profitus“ vykdymą jis užtikrintų perduoto Turto hipoteka. Todėl, kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas teisingai nusprendė,

kad Hipotekos sutartis buvo sudaryta be nekilnojamojo turto savininko – ieškovo – žinios. Nustačiusi, kad Hipotekos sutartis prieštaravo imperatyvioms įstatymo normoms (CK 4.37, 4.185, 4.186 straipsniai), kolegija konstatavo, jog pirmosios instancijos teismas pagrįstai Hipotekos sutartį pripažino niekine ir negaliojančia nuo jos sudarymo momento (CK 1.80 straipsnio 1 dalis).

16. Kolegija nesutiko, kad Turto dalies (buto) hipoteka atsakovei UAB Sutelktinio finansavimo platformai „Profitus“ turėtų būti palikta galioti CK 4.197 straipsnio 6 dalies pagrindu. Minėtoje normoje nustatyta, kad tuo atveju, kai hipotekos sandoris įstatymų nustatyta tvarka pripažintas negaliojančiu ir nėra būtinybės ginti sąžiningo hipotekos kreditorių, Hipotekos registre įregistruota hipoteka baigiama ir išregistruojama iš Hipotekos registro pateikus įsiteisėjusį teismo sprendimą dėl hipotekos sandorio pripažinimo negaliojančiu. Kolegijos vertinimu, byloje nustatytos aplinkybės suponuoja pagrindą ginti ne hipotekos kreditorės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“, o ieškovo, kaip sąžiningo Turto savininko ir vartotojo, teises.
17. Kolegija nurodė, kad, viena vertus, atsakovė UAB „Pranašumas“ privalėjo informuoti kreditorę UAB Sutelktinio finansavimo platformą „Profitus“ apie preliminariojo sandorio su ieškovu sudarymą, nurodyti aplinkybę, jog ieškovas įkeičiamą turtą jau faktiškai valdo ir naudoja. Tačiau atsakovė UAB „Pranašumas“ to nepadarė, priešingai – hipoteka įkeitė ieškovui priklausantį nekilnojamąjį turtą, be kita ko, Hipotekos sutartyje pareikšdama, kad įkeičiami daiktai nėra perleisti kitiems asmenims, dėl jų nėra sudaryta preliminariųjų sutarčių, nėra kitų apribojimų disponuoti įkeičiamais daiktais. Kita vertus, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad sąžiningu gali būti pripažįstamas tas kreditorius, kuris jam prieinamomis priemonėmis pasidomėjo dėl hipotekos sandorio sąlygų ir objekto, galimų negaliojimo pagrindų. Tokie duomenys gaunami iš įvairių šaltinių, pirmiausia iš turto savininko ar jo atstovo paaiškinimų, iš registrų ar kitų asmenų, oficialių ir privačių šaltinių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580-686/2015). Nors atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“ domėjosi sandorio objektu, t. y. tikrino registrus, dėl įkeičiamo objekto statuso priėmė skolininkės UAB „Pranašumas“ patvirtinimus ir pareiškimus, duomenys apie įkeičiamą objektą gali būti gaunami ir iš kitų kasacinio teismo praktikoje minėtų šaltinių, iš kitų asmenų, privačių šaltinių ir pan. Atsižvelgtina ir į tai, kad atsakovė UAB „Pranašumas“ priklausė didesnės rizikos skolininko C kategorijai, todėl atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“, kaip kreditavimo srities profesionalė, galėjo imtis ir kitų būtinųjų veiksmų savo teisių įgyvendinimui užtikrinti.
18. Kolegija pritarė pirmosios instancijos teismui, kad neigiami padariniai, kylantys atsakovei UAB Sutelktinio finansavimo platformai „Profitus“, negali būti perkeliami silpnesniajai šaliai – ieškovui (vartotojui) – už prievoles, dėl kurių atsiradimo jis nėra atsakingas. Byloje nėra nustatyta, kad ieškovas buvo nesąžiningas ar netinkamai naudojosi jam suteiktomis teisėmis. Ieškovas, įvykdęs savo prievolę atsiskaityti už perkamą Turtą bei vadovaudamasis įprasta komercine praktika, galėjo pagrįstai tikėtis, jog Turtas bus įgytas nuosavybėn ir atlaisvintas nuo bet kokių suvaržymų. Palikus galioti Hipotekos sutartį ieškovas atsidurtų daug blogesnėje

padėtyje nei hipotekos kreditorė, nes privalėtų sumokėti likusią Turto kainos dalį pardavėjai ir iš nusipirkto buto patenkinti hipotekos kreditorės reikalavimą, t. y. sumokėti kito asmens skolą, užtikrintą hipoteka. Susiklosčiusi situacija, įvertinus interesų pusiausvyros principą, lemia tai, kad nėra būtinybės ginti sąžiningą hipotekos kreditorę, todėl hipoteka turi būti užbaigiama teismo sprendimu.

19. Kadangi atsakovė UAB „Pranašumas“ elgėsi nesąžiningai ir neteisėtai, kreditorė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“, pripažinus Hipotekos sutartį negaliojančia, gali pasinaudoti įstatymo jai suteiktomis teisėmis ir reikšti atitinkamus reikalavimus tiek pačiai bendrovei, tiek asmenims, kurie priėmė atitinkamus sprendimus, ir tokiu būdu ginti savo pažeistas teises (CK 1.138 straipsnis).

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

20. Kasaciniu skundu atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“ prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. lapkričio 9 d. nutarties dalį, kuria nutarta palikti nepakeistą Vilniaus apygardos teismo 2023 m. gegužės 23 d. sprendimo dalį, kuria nuspręsta pripažinti niekine ir negaliojančia nuo sudarymo momento Hipotekos sutartį, ir dėl šios dalies klausimą išspręsti iš esmės ‑ ieškovo ieškinio reikalavimą dėl Hipotekos sutarties pripažinimo niekine ir negaliojančia nuo sudarymo momento atmesti; priteisti iš ieškovo bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:

20.1. Apeliacinės instancijos teismas nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos, pagal kurią tokiu atveju, kai nekilnojamojo daikto pirkėjas – vartotojas – už pastatytą būstą yra sumokėjęs didesnę dalį sutartos būsto pirkimo kainos, o perdavimas pirkėjui neįformintas sutartyje nustatyta tvarka, tačiau būstas faktiškai perduotas pirkėjui, tolesnis sutarties vykdymas nutrūksta dėl pardavėjo – rangovo – verslininko bankroto, vartotojas gali būti ginamas CK 6.401 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka pripažįstant pirkėjui nuosavybės teisę į statomą būstą. Nesuteikus vartotojui šios apsaugos, verslininko nemokumo rizika vartotojui būtų perkelta neproporcingai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-261/2011; 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316-611/2017). Skundžiamoje nutartyje ši teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė esmingai pakeista, nurodant, kad CK 6.401 straipsnio 5 dalis taikytina ne tik pardavėjo bankroto atveju, bet ir kai tolesnis sutarties vykdymas nutrūksta dėl kitų pardavėjo veiksmų. Nagrinėjamoje byloje atsakovės UAB „Pranašumas“ nemokumas nebuvo konstatuotas, todėl kasacinio teismo praktikoje suformuluota išimtis, nustatanti galimybę pagal CK 6.401 straipsnio 5 dalį įgyti nuosavybės teisę jau po dalinio atsiskaitymo už turtą, šiuo atveju netaikytina.

20.2. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė materialiosios teisės normas, reglamentuojančias teisinę sandorių registraciją. Vadovaujantis kasacinio teismo praktika, CK 6.401 straipsnio 5 dalis turi būti aiškinama sistemiškai su kitomis CK ir kitų įstatymų įtvirtintomis daiktines teises reglamentuojančio-

mis teisės normomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-317-611/2016). Pagal CK 1.75 straipsnio 2 dalį, neįregistravusios sandorio šalys negali panaudoti sandorio fakto prieš trečiuosius asmenis ir įrodinėti savo teisių prieš trečiuosius asmenis remdamosi kitais įrodymais. Atsižvelgiant į tai, kad CK 6.401 straipsnio 5 dalimi reglamentuojama preliminarioji gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartis pagal savo esmę yra priskirtina prie registruojamų juridinių faktų (CK 4.254 straipsnio 1 dalies 1 punktas), jos, kaip ir pagrindinės nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutarties, atžvilgiu taikytinos CK 1.75 straipsnio 2 dalyje įvirtintos teisinės pasekmės (CK 6.393 straipsnio 3 dalis). Apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė CK 1.75 straipsnio 2 dalį, nes šioje teisės normoje jokių išimčių dėl joje išdėstytų teisinių pasekmių taikymo CK 6.401 straipsnio 5 dalies atžvilgiu nenustatyta. Tai lėmė neteisingą bylos išnagrinėjimo rezultatą, nes, ieškovui pripažinus nuosavybės teisę į ginčo butą, ši teisė, neišviešinus ginčo buto įgijimo pagrindą sudariusio sandorio, negalėtų būti panaudota prieš sąžiningą trečiąjį asmenį – atsakovę UAB Sutelktinio finansavimo platformą „Profitus“, o tai reiškia, kad nebūtų lėmusi teisėtai sudarytos Hipotekos sutarties pripažinimo negaliojančia.

20.3. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė materialiosios teisės normas, reglamentuojančias sąžiningo hipotekos kreditoriaus teisių apsaugą. Teismas nepagrįstai nusprendė, kad, aiškinant CK 4.197 straipsnio 6 dalies nuostatas, teismas turi diskreciją, net ir konstatavus hipotekos kreditoriaus sąžiningumo faktą, papildomai spręsti, ar tokio (t. y. sąžiningo) hipotekos kreditoriaus teisės, esant jo prašymui, turi būti ginamos nurodytoje normoje nustatyta tvarka. CK 4.197 straipsnio 6 dalyje vartojama formuluotė „kai <…> nėra būtinybės ginti sąžiningo hipotekos kreditoriaus <…> hipoteka baigiama“ reiškia ne teismo diskreciją spręsti, ar reikia apsaugoti sąžiningu pripažinto hipotekos kreditoriaus interesus, priklausomai nuo kitų bylos aplinkybių, o negalėjimą ginti pastarojo asmens interesų tuomet, kai byloje nėra nustatytas hipotekos kreditoriaus sąžiningumo faktas.

20.4. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė proceso teisės normas, reglamentuojančias teismo pareigą motyvuoti teismo sprendimą (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 263, 270 straipsniai, 331 straipsnio 4 dalis), nes skundžiamoje nutartyje nepasisakė dėl atsakovės argumentų, kad ginčo hipoteka buvo užtikrinta ne atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“, o jos atstovautų investuotojų interesų apsauga. Tai reiškia, jog byloje turėjo būti vertinta ne ieškovo ir atsakovės, bet ieškovo ir 155 lėšas investavusių fizinių asmenų interesų pusiausvyra. Sutelktinio finansavimo paslaugomis besinaudojančių neprofesionalių (patirties neturinčių) investuotojų interesai yra ginami ne mažiau už vartotojų interesus, jų apsauga užtikrinama Europos Sąjungos lygmeniu.

21. Ieškovas atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kasacinį skundą atmesti; priteisti iš šios atsakovės bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

21.1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nei 2011 m. birželio 8 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-261/2011, nei vėlesnėse savo nutartyse nepateikė jokių išaiškinimų dėl to, jog CK 6.401 straipsnio 5 dalies formuluotė „visišką nuosavybės teisę į gyvenamąjį namą ar butą pirkėjas įgyja“ reiškia, kad tik sumokėjęs visą kainą pirkėjas įgyja nuosavybės teisę į gyvenamąjį namą ar butą, o sumokėjęs dalį kainos daiktinių teisių neįgyja, nebent pardavėjas-statytojas bankrutuoja. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas minėtoje nutartyje, aiškindamas CK 6.401 straipsnio 5 dalį, *mutatis mutandis* (su būtinais (atitinkamais) pakeitimais) rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 10 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-439/2003, kurioje atsakovas nebuvo bankrutuojantis. Ieškovas 2020 m. sausio 2 d. sumokėjo visą Preliminariojoje sutartyje nustatytą Turto kainą, o sąlyga dėl papildomo mokėjimo dar nebuvo atsiradusi ir nebuvo tiksliai žinoma, ar ji tikrai atsiras. Tai, kad vėliau dėl padidėjusio buto ploto sumokėta kainos dalis sumažėjo iki 94,19 proc., nesudaro pagrindo atsisakyti pripažinti, jog pagal CK 6.401 straipsnio 5 dalį ieškovo daiktinės teisės atsirado 2020 m. sausio 2 d.

21.2. CK 1.75 straipsnio 2 dalyje reglamentuojami padariniai, atsirandantys neįregistravus sandorio, taikomi, kai įstatyme nustatyta tokia registracija. Teisės aktuose preliminariųjų sutarčių privaloma registracija nenustatyta, todėl šiuo atveju CK 1.75 straipsnio 2 dalyje nustatyti padariniai negali būti taikomi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad asmens teisių registracija viešame registre atlieka ne teises nustatančią, o teisių išviešinimo funkciją; kad asmens nuosavybės teisės į konkretų daiktą teisinė registracija yra išvestinis veiksmas, kurį lemia nuosavybės teisės į tą registruotiną daiktą atsiradimo pagrindas (sandoris, administracinis aktas, naujo daikto sukūrimas ir kt. (CK 4.47 straipsnis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-67/2011). Nors ieškovas nebuvo išviešinęs Preliminariosios sutarties sudarymo fakto, tačiau tai savaime nepaneigia jo, kaip įgijėjo, teisių ir teisėtų interesų. Be to, ieškovas, nuosavybės teisę įgijęs CK 6.401 straipsnio 5 dalies pagrindu 2020 m. sausio 2 d., net neturėjo galimybių šį faktą išviešinti, nes tuo metu Turtas dar nebuvo sukurtas ir įregistruotas Nekilnojamojo turto registre.

21.3. Atsakovė, būdama atidi ir rūpestinga kreditorė, turėjo pasidomėti, ar dėl įkeičiamo turto yra sudaryta preliminarioji sutartis ir ar yra gautas kitos preliminariosios sutarties šalies sutikimas, juolab kad ginčijamas hipotekos sandoris buvo sudarytas gerokai vėliau nei Preliminarioji sutartis. Be to, atsakovė galėjo apžiūrėti įkeičiamą objektą, o ne pasikliauti vertinimu, atliktu iš nuotraukų, neatitinkančių buto būklės. Atsakovė šioje civilinėje byloje neįrodė, jog faktiškai nežinojo ir negalėjo žinoti hipotekos sandorio teisinių trūkumų, sudariusių pagrindą tokį sandorį pripažinti negaliojančiu. Pirmosios instancijos teismas konstatavo atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ nesąžiningumą (2023 m. gegužės 23 d. sprendimo 45 punktas), o apeliacinės instancijos teismas pritarė šioms išvadoms (2023 m. lapkričio 9 d. nutarties 41 punktas). Nesant konstatuoto atsakovės

UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ sąžiningumo, galimybių ginti jos, kaip sąžiningos kreditorės, teises nėra.

21.4. Byloje nepateikta įrodymų, patvirtinančių, kad atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“ atstovavo kokių nors investuotojų (fizinių ar juridinių asmenų) interesams, įrodymų, pagrindžiančių investuotojų prisiimamas rizikas, ar investuotojai turėjo teisę reikalauti UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ atsakomybės dėl jos veiksmų (neveikimo), ar tokia atsakomybė atsakovei buvo taikyta ir pan. Atsakovei UAB Sutelktinio finansavimo platformai „Profitus“ netinkamai įgyvendinant jai tenkančias pareigas (įsitikinti įkeičiamo turto būkle, statusu) ir dėl to kilus nuostolių investuotojams, šis klausimas turi būti sprendžiamas ne ieškovo teisėtų lūkesčių ir interesų sąskaita. Investavimas yra savaime rizikinga veikla, priešingai nei nekilnojamojo turto įgijimo sandorio sudarymas, dėl to ieškovas, atlikęs jam tenkančias pareigas, turėjo labiau pagrįstą teisėtą lūkestį įgyti nuosavybės teise perkamą turtą nei minimi investuotojai į būsimą pelną. Vien ta aplinkybė, kad UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ veikloje dalyvavo daug investuotojų, savaime nereiškia, kad jų interesai dėl to yra labiau pažeisti nei ieškovo interesai. Ieškovas ir atsakovės minimi investuotojai veikė iš esmės skirtingomis sąlygomis, siekė skirtingų pasekmių, prisiėmė skirtingas rizikas.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribų

22. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia CPK 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio pirmąją dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu; kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius klausimus, kurie yra tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-684/2021 19 punktą). Kasacinis teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai (CPK 353 straipsnio 2 dalis).
23. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesiniais sprendimais ieškovo pareikšto ieškinio reikalavimai patenkinti iš dalies. Atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kasacinis skundas paduotas dėl apeliacinės instancijos teismo nutarties dalies, kuria palikta nepakeista pirmosios instancijos

teismo sprendimo dalis pripažinti niekine ir negaliojančia nuo sudarymo momento Hipotekos sutartį. Kita apeliacinės instancijos teismo nutarties dalis kasacine tvarka nėra apskųsta. Kadangi teisėjų kolegija šiuo atveju *ex officio* (pagal pareigas) nenustatė būtinybės peržengti kasacinio skundo ribas, kita apeliacinės instancijos teismo nutarties dalis kasacine tvarka neperžiūrima.

24. Atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus" kasaciniame skunde, be kita ko, remiasi argumentais, jog apeliacinės instancijos teismas nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos dėl CK 6.401 straipsnio 5 dalies aiškinimo ir taikymo. Nurodytos teisės normos pagrindu bylą nagrinėję teismai pripažino ieškovui nuosavybės teisę į Turtą. Teisėjų kolegija pažymi, kad atsakovė kasacine tvarka neskundžia apeliacinės instancijos teismo nutarties dalies, kuria palikta nepakeista pirmosios instancijos teismo sprendimo dalis pripažinti ieškovo nuosavybės teisę į Turtą, įpareigojant jį sumokėti atsakovei UAB „Pranašumas" likusią Turto kainos dalį – 4887,50 Eur, nes atsakovės kasaciniame skunde nesuformuluotas reikalavimas panaikinti ar pakeisti šią apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį. Dėl to pirmiau nurodyti atsakovės kasacinio skundo argumentai ir jų pagrindu keliamas klausimas (t. y. ar pirkėjas (vartotojas), net ir nesumokėjęs visos perkamo būsto kainos, gali būti ginamas CK 6.401 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka pripažįstant jam nuosavybės teisę į statomą būstą ne tik pardavėjo bankroto atveju) nėra kasacinės bylos nagrinėjimo dalykas, todėl teisėjų kolegija dėl šių argumentų vertinimo nutartyje nepasisako.
25. Kasaciniu skundu atsakovė taip pat kelia klausimus, ar teismas turi diskreciją nuspręsti dėl sąžiningo hipotekos kreditoriaus teisės galiojimo tuo atveju, kai hipotekos sandoris pripažįstamas negaliojančiu tokiu pagrindu, už kurį hipotekos kreditorius neatsako (CK 4.197 straipsnio 6 dalis); ar pirkėjas gali remtis neįregistruota preliminariąja buto pirkimo–pardavimo sutartimi prieš sąžiningą hipotekos kreditorių; ar teismas pagrįstai vertino ieškovo ir atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus", o ne jos atstovautų investuotojų (fizinių asmenų) interesų pusiausvyrą. Šie klausimai susiję su skundžiama apeliacinės instancijos teismo nutarties dalimi, todėl sudaro kasacinės bylos nagrinėjimo dalyką.

Dėl hipotekos kreditoriaus, kaip daiktinės teisės turėtojo, teisės gynimo būdo, kai nuginčijamas hipotekos sandoris, ir teismo diskrecijos spręsti dėl jo taikymo

26. Hipoteka yra daiktinė teisė į svetimą nekilnojamąjį daiktą, kuria užtikrinamas esamos ar būsimos turtinės prievolės įvykdymas, kai įkeistas turtas neperduodamas kreditoriui (CK 4.170 straipsnio 1 dalis). Hipotekos objektu gali būti bet kokie nekilnojamieji daiktai (CK 4.171 straipsnio 1 dalis). Be to, hipotekos objektu gali būti nekilnojamojo daikto dalis (CK 4.171 straipsnio 2 dalis).
27. Viena iš hipotekos rūšių yra sutartinė hipoteka, atsirandanti sandorio pagrindu (CK 4.175 straipsnio 1, 2 dalys). Įkaito davėju pagal hipotekos sandorį gali būti hipotekos objektu esančio nekilnojamojo daikto savininkas (CK 4.170 straipsnio 2 dalis).
28. Prieš sąžiningus trečiuosius asmenis hipotekos sandoris gali būti naudojamas tik tuo atveju, kai hipoteka įregistruota viešame registre šio registro nuostatų nusta-

tyta tvarka (CK 4.187 straipsnio 2 dalis). Viešo registro duomenys apie hipoteką yra vieši, jie laikomi teisingais ir išsamiais tol, kol nenugińčyti įstatymų nustatyta tvarka; įrodinėti savo teises remdamiesi viešame registre įregistruota hipoteka gali tik sąžiningi tretieji asmenys (CK 4.185 straipsnio 7 dalis).

29. Hipotekos sandoris, kaip ir bet kuris kitas sandoris, teismo sprendimu gali būti pripažintas negaliojančiu CK 1.80–1.93 straipsniuose nustatytais pagrindais. Tačiau hipotekos sandorio pripažinimas negaliojančiu gali turėti skirtingus teisinius padarinius hipotekos kreditoriui priklausomai nuo tam tikrų aplinkybių.
30. CK 4.197 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad sąžiningo hipotekos kreditoriaus teisė lieka galioti net ir tuo atveju, kai hipotekos sandoris pripažįstamas negaliojančiu tokiu pagrindu, už kurį hipotekos kreditorius neatsako; kai hipotekos sandoris įstatymų nustatyta tvarka pripažintas negaliojančiu ir nėra būtinybės ginti sąžiningo hipotekos kreditoriaus, viešame registre įregistruota hipoteka baigiama ir išregistruojama iš viešo registro pateikus įsiteisėjusį teismo sprendimą dėl hipotekos sandorio pripažinimo negaliojančiu.
31. Kasacinio teismo praktikoje yra nurodyta, kad CK 4.197 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta išimtis, kada hipotekos teisė hipotekos kreditoriui išlieka, net jeigu hipotekos sandoris pripažįstamas negaliojančiu. Ši teisės norma nustato hipotekos kreditoriaus, kaip daiktinės teisės turėtojo, teisės gynimo būdą, kai nugińčijamas hipotekos sandoris. Tokia hipotekos kreditoriaus daiktinė teisė išlieka, kai tai nustatoma teismo sprendimu, kuriuo hipotekos sandoris pripažintas negaliojančiu (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 6 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-16-706/2015). Tais atvejais, kai ginčijama įkaito davėjo nuosavybės teisė į hipoteka įkeistą daiktą, hipotekos kreditorius, kaip trečiasis asmuo nuosavybės įgijimo sandorio šalių atžvilgiu, gali gintis kaip sąžiningas hipotekos (daiktinės teisės) įgijėjas, prašydamas palikti jam hipotekos teisę, jei apie pažeidimus, kurie buvo padaryti įkaito davėjo įgyjant nuosavybę, hipotekos kreditorius nežinojo ir negalėjo žinoti. Sąžiningu gali būti pripažįstamas tas kreditorius, kuris jam prieinamomis priemonėmis pasidomėjo dėl hipotekos sandorio sąlygų ir objekto, galimų negaliojimo pagrindų. Tokie duomenys gaunami iš įvairių šaltinių, pirmiausia iš turto savininko ar jo atstovo paaiškinimų, iš registrų ar kitų asmenų, oficialių ir privačių šaltinių. Taigi hipotekos kreditorius, prašydamas teismo jam palikti hipotekos teisę pagal CK 4.197 straipsnio 6 dalį, turi įrodyti, jog faktiškai nežinojo ir negalėjo žinoti hipotekos sandorio teisinių trūkumų, sudariusių pagrindą tokį sandorį pripažinti negaliojančiu, ir turi teisę prašyti teismo ginti jo, kaip sąžiningo kreditoriaus, interesus (žr. *ten pat*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-580-686/2015).
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra pažymima, kad sąžiningumas – tai teisinė ir faktinė kategorija, vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas suprantamas kaip žmogaus elgesys, atitinkantis protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t. y. rūpestingas ir atidus elgesys; subjektyviuoju požiūriu jis nusako asmens psichikos būklę konkrečioje situacijoje, atsižvelgiant į asmens amžių, išsimokslinimą, patirtį, faktines bylos aplinkybes (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo

Teismo 2018 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-313-403/2018 47 punktą; 2023 m. gruodžio 7 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-311-943/2023 46 punktą).

33. Asmens sąžiningumas teisėje vertinamas pagal jo žinojimą arba turėjimą žinoti tam tikras aplinkybes, „turėjimas žinoti“ reiškia asmens pareigą veikti aktyviai, pasidomėti apie tam tikras aplinkybes. Tokios pareigos turinys gali būti nulemtas asmens statuso (pvz., verslininkas). Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad sąžiningumas versle reiškia laikymąsi tiek bendrųjų elgesio standartų, taikomų bet kuriam žmogui, tiek specifinių elgesio standartų, susiklosčiusių tam tikroje verslo srityje (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 13 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-303-823/2021 38 punktą; 2023 m. rugsėjo 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-232-684/2023 37 punktą).
34. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į pirmiau nurodytus kasacinio teismo išaiškinimus, pažymi, kad verslo subjektas, kurio pagrindinė veikla susijusi su nekilnojamojo turto plėtotojų konkrečių projektų, be kita ko, daugiabučių statybos, finansavimu, turi žinoti apie pardavėjų šioje verslo srityje įprastai taikomą praktiką, kai butai pardavinėjami iš anksto, t. y. dar neužbaigus statybų, sudarant preliminariąsias pirkimo–pardavimo sutartis su būsto pirkėjais. Todėl tokiais atvejais kreditorius, siekdamas hipoteka užsitikrinti suteiktos paskolos ar kredito grąžinimą, turi pasidomėti ir įsitikinti, ar plėtotojo pasiūlytas įkeisti konkretus nekilnojamasis daiktas – butas, esantis objekte, kurio statybą kreditorius finansuoja, iš tikrųjų nėra parduotas kitiems asmenims. Teisėjų kolegijos vertinimu, tam nepakanka patikrinti viešo registro duomenis ir remtis paties skolininko, kaip įkaito davėjo, pareiškimais ir (ar) patvirtinimais. Tokią informaciją rūpestingas ir apdairus kreditorius gali objektyviai patikrinti ir kitais būdais (pavyzdžiui, kaip potencialus pirkėjas kreipdamasis į pardavėją dėl galimybės įsigyti konkretų butą (ar nerezervuotas), patikrindamas, ar faktiškai pastatytu butu niekas nesinaudoja, jo neįsirenginėja, jame negyvena ir pan.). Taigi, atsižvelgiant į nurodytos verslo srities ypatumus, hipotekos kreditoriui, siekiančiam pagrįsti savo, kaip daiktinės teisės (hipotekos) įgijėjo, sąžiningumą, tokiais atvejais turi būti keliami aukštesni rūpestingumo ir apdairumo reikalavimai, nes jis finansavimo teisiniuose santykiuose veikia kaip profesionalas (verslininkas). Hipotekos kreditorius turi pagrįsti, jog tinkamai įvykdė minėtą pareigą, t. y. ėmėsi visų įmanomų protingų priemonių patikrinti, ar nėra hipotekos sandorio teisinių trūkumų, dėl kurių toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu. Neįrodžius tokių aplinkybių, hipotekos kreditorius negali būti laikomas sąžiningu prieš trečiuosius asmenis (t. y. negalėjusiu žinoti, kad įkeičiamas turtas iki hipotekos sandorio sudarymo buvo parduotas ir skolininkui nuosavybės teise nebepriklauso).
35. Nagrinėjamu atveju pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, ištyrę ir įvertinę byloje pateiktus įrodymus, nenustatė, kad atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“ Hipotekos sutartį sudarė kaip sąžininga hipotekos kreditorė. Pirmosios instancijos teismo sprendime (45 punkte) nurodyta, kad byloje nepateikta objektyvių duomenų apie atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ protingas pastangas įsitikinti atsakovės UAB „Pranašumas“

Hipotekos sutartyje nurodytų duomenų (patvirtinimų) realumu (t. y. kad sudaroma Hipotekos sutartis nepažeidžia teisės aktų, trečiųjų asmenų teisių ir teisėtų interesų, taip pat kad yra gauti visi šiam sandoriui sudaryti privalomi trečiųjų asmenų sutikimai). Apeliacinės instancijos teismo nutartyje (41 punkte) nurodyta, kad atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“ domėjosi sandorio objektu, t. y. tikrino registrus, dėl įkeičiamo objekto statuso priėmė skolininkės UAB „Pranašumas“ patvirtinimus ir pareiškimus, nors kaip kreditavimo srities profesionalė, atsižvelgdama į tai, kad atsakovė UAB „Pranašumas“ priklausė didesnės rizikos skolininko C kategorijai, galėjo imtis ir kitų būtinųjų veiksmų savo teisių įgyvendinimui užtikrinti. Tokios nustatytos aplinkybės, nors bylą nagrinėjusių teismų procesiniuose sprendimuose aiškiai tai nenurodyta, iš esmės suponuoja išvadą, kad atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“ neįrodė, jog faktiškai negalėjo žinoti Hipotekos sutarties teisinių trūkumų, sudariusių pagrindą šį sandorį pripažinti negaliojančiu.

36. Minėta, kad kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių, taigi, kasacinis teismas pats faktų nenustato, o sprendžia išimtinai teisės klausimus (CPK 353 straipsnio 1 dalis). Kasaciniame skunde laikomasi pozicijos, kad atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“ yra sąžininga hipotekos kreditorė, tačiau nenurodyta argumentų, pagrindžiančių, kad bylą nagrinėję teismai, spręsdami dėl šios atsakovės kaip hipotekos kreditorės sąžiningumo, netinkamai aiškino ir taikė įrodinėjimą bei įrodymų vertinimą reglamentuojančias proceso teisės normas ir (ar) nukrypo nuo šiuo aspektu aktualios kasacinio teismo praktikos. Dėl to teisėjų kolegija neturi pagrindo konstatuoti, kad pirmiau nurodyta išvada, jog atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kaip hipotekos kreditorės sąžiningumas byloje neįrodytas, yra teisiškai nepagrįsta.
37. Bylą nagrinėję teismai, atmesdami atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ argumentus dėl hipotekos kaip daiktinės teisės išsaugojimo CK 4.197 straipsnio 6 dalies pagrindu, atsižvelgė ir į tai, kad byloje nenustatyta, jog ieškovas buvo nesąžiningas ar netinkamai naudojosi jam suteiktomis teisėmis. Apeliacinės instancijos teismas pritarė pirmosios instancijos teismo išvadai, kad ieškovui, kaip vartotojui (silpnesniajai šaliai), negali būti perkeliami neigiami padariniai, už kurių atsiradimą jis nėra atsakingas. Bylą nagrinėjusių teismų vertinimu, palikus galioti hipotekos teisę atsakovei, ieškovas atsidurtų daug blogesnėje padėtyje nei hipotekos kreditorė, nes į jo nusipirktą butą galėtų būti nukreiptas kito asmens skolos išieškojimas. Vadovaudamiesi interesų pusiausvyros principu, teismai nusprendė, kad šiuo atveju, siekiant apginti sąžiningo vartotojo teises ir teisėtus lūkesčius, nėra būtinybės ginti sąžiningą hipotekos kreditorių.
38. Kasaciniame skunde nurodoma, kad bylą nagrinėję teismai netinkamai aiškino CK 4.197 straipsnio 6 dalies nuostatas, kaip suteikiančias teismui diskreciją, net ir konstatavus hipotekos kreditoriaus sąžiningumo faktą, papildomai spręsti, ar tokio (t. y. sąžiningo) hipotekos kreditoriaus teisės, esant jo prašymui, turi būti ginamos nurodytoje normoje nustatyta tvarka. Teisėjų kolegija su šiuo argumentu nesutinka.

39. Viena vertus, kaip pirmiau minėta, bylą nagrinėję teismai nenustatė, kad atsakovė UAB Sutelktinio finansavimo platforma „Profitus“ Hipotekos sutartį sudarė kaip sąžininga hipotekos kreditorė. Kita vertus, teismai abstrakčiai nurodė, kad tuo atveju, kai hipotekos sandorį ginčija sąžiningas vartotojas, nėra būtinybės ginti sąžiningą hipotekos kreditorių taikant CK 4.197 straipsnio 6 dalies nuostatas. Teisėjų kolegija pritaria tokiai išvadai, nes tam tikrais atvejais (kaip *šioje* byloje), kai gyvenamojo namo ar buto statyba yra finansuojama tiek pirkėjų, sudariusių preliminariąsias pirkimo–pardavimo sutartis, sumokėtomis lėšomis, tiek kreditoriaus suteikta paskola (kreditu), dėl nesąžiningo pardavėjo (skolininko) veiksmų gali būti pažeisti ir būsto pirkėjų, nedavusių sutikimo įkeisti jų įsigytą turtą, ir hipotekos kreditoriaus, kurio naudai neteisėtai buvo įkeistas jau parduotas turtas, teisės ir teisėti interesai. Kasacinio teismo praktikoje yra nurodyta, kad būsimo būsto pirkimo–pardavimo sutarties subjektinė sudėtis ir sutarties šalių tikslai (pirkėjas – fizinis asmuo – gyvenamąjį namą ar butą paprastai įsigyja ne su vartotojo verslu ar profesija susijusiu tikslu) lemia tai, kad ši sutartis laikytina vartojimo sutartimi (CK 1.39 straipsnio 1 dalis) ir šiai sutarčiai taikytinos pirkėjo (vartotojo) interesus apsaugančios įstatymų nuostatos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-72/2013). Esant tokiai situacijai, teisėjų kolegijos vertinimu, prioritetas turi būti teikiamas būsto pirkėjo – vartotojo, kuris laikomas silpnesniąja šalimi sutartiniuose santykiuose su verslininku, teisių ir teisėtų lūkesčių apsaugai.
40. Kasaciniame skunde taip pat nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje nepasisakė dėl atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ argumentų, jog Hipotekos sutartimi buvo užtikrinta ne atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“, o jos atstovautų neprofesionalių investuotojų interesų apsauga, tai reiškia, kad byloje turėjo būti vertinta ne ieškovo ir atsakovės, bet ieškovo ir 155 lėšas investavusių fizinių asmenų interesų pusiausvyra.
41. Teisėjų kolegija nurodytą argumentą atmeta kaip teisiškai nepagrįstą. Paskolos sutartį ir iš jos kylančių prievolių įvykdymą užtikrinančią Hipotekos sutartį sudarė atsakovės – juridiniai asmenys, veikiantys kaip verslo subjektai. Dėl to, vertinant ginčo šalių interesų pusiausvyrą, neturi reikšmės aplinkybės, susijusios su atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kaip finansavimo paslaugas teikiančios įmonės pasirinktu verslo modeliu, jos veikloje dalyvaujančių investuotojų (fizinių asmenų) skaičiumi, skolinamų lėšų gavimo būdu ir pan.

Dėl pirkėjo (vartotojo), pagal preliminariąją sutartį finansavusio gyvenamojo namo ar buto statybą, pareigos įregistruoti tokį sandorį

42. Teisinė sandorių registracija ir su tuo susiję teisiniai padariniai reglamentuojami CK 1.75 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad įstatymas gali nustatyti privalomą tam tikrų sandorių teisinę registraciją. Pagal to paties straipsnio 2 dalį, neįregistravusios sandorio šalys negali panaudoti sandorio fakto prieš trečiuosius asmenis ir įrodinėti savo teisių prieš trečiuosius asmenis remdamosi kitais įrodymais.

43. Pažymėtina, kad CK 6.401 straipsnyje, kuriame reglamentuojama preliminarioji nepastatyto būsto (gyvenamojo namo ar buto) pirkimo–pardavimo sutartis, nėra nustatyta privaloma tokio sandorio teisinė registracija. Atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kasaciniame skunde nurodoma, kad CK 6.401 straipsnio 5 dalyje reglamentuojama sutartis pagal savo esmę yra priskirtina prie juridinių faktų, kurie turi būti registruojami viešame registre CK 4.254 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu. Jame nustatyta, kad viešame registre turi būti registruojami sandoriai ir sprendimai, kuriais keičiamas registruojamo daikto teisinis statusas ar iš esmės keičiamos jo valdymo, naudojimo ir disponavimo juo galimybės.
44. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, jog tam, kad į CK 6.401 straipsnio 5 dalyje nurodytu būdu sukuriamą nekilnojamąjį daiktą (butą, gyvenamąjį namą) galėtų būti įgyjamos nuosavybės teisės, jis turi būti suformuotas kaip turtinis vienetas ir įregistruotas viešame Nekilnojamojo turto registre (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-317-611/2016, 34 punktas).
45. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad CK 6.401 straipsnio 5 straipsnyje reglamentuojama preliminarioji nepastatyto gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartis savaime suponuoja išvadą, jog tokio sandorio sudarymo momentu parduodamas nekilnojamasis daiktas (gyvenamasis namas ar butas) dar nepastatytas, todėl nesuformuotas kaip turtinis vienetas ir neįregistruotas Nekilnojamojo turto registre. Taigi, toks sandoris gali būti įregistruojamas tik tuomet, kai pats sutarties dalykas, t. y. gyvenamasis namas ar butas, yra suformuotas ir įregistruotas kaip nekilnojamasis daiktas įstatymų nustatyta tvarka ar kaip civilinių teisinių santykių objektu galintis būti nebaigtas statyti statinys (Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto kadastro įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punktas, Vyriausybės 2014 m. balandžio 23 d. nutarimu Nr. 379 patvirtintų Nekilnojamojo turto registro nuostatų 32 punktas).
46. Teisėjų kolegijos vertinimu, pirmiau aptartas teisinis reguliavimas nesudaro pagrindo pritarti atsakovės pozicijai, kad pirkėjas (vartotojas), pagal preliminariąją sutartį finansavęs gyvenamojo namo ar buto statybą, turi pareigą įregistruoti tokį sandorį, o neįvykdęs šios pareigos, negali remtis šiuo sandoriu prieš trečiuosius asmenis (nagrinėjamu atveju ‑ prieš hipotekos kreditorę). Toks teisės aiškinimas reikštų ne tik tai, kad paneigiamas teisinis reguliavimas, pagal kurį tik į įstatymų nustatyta tvarka suformuotą ir įregistruotą nekilnojamojo turto objektą gali būti registruojamos teisės, bet ir tai, kad iš asmens reikalaujama neįmanomo (įregistruoti teises į objektą, kuris nėra įregistruotas dėl to, kad dar nėra sukurtas).
47. Pažymėtina, kad statytojas (užsakovas) turi pareigą organizuoti statybos užbaigimo procedūras, kurios, be kita ko, apima statinio ir daiktinių teisių į jį įregistravimą Nekilnojamojo turto registre (Statybos įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 8 punktas, 24 straipsnio 4^1 dalis). Taigi, pirkėjo, sudariusio preliminariąją nepastatyto gyvenamojo namo ar buto pirkimo‑pardavimo sutartį, galimybė įregistruoti tokį sandorį kaip juridinį faktą Nekilnojamojo turto registre, be kita ko, priklauso ir nuo to, ar pardavėjas (statytojas) elgiasi sąžiningai ir tinkamai vykdo savo pareigas.
48. Bylą nagrinėjusių teismų nustatyta, kad 2020 m. sausio 2 d., kai ieškovas sumokėjo atsakovei UAB „Pranašumas“ Preliminariojoje sutartyje nustatytą bendrą

Turto kainą (79 250 Eur), ginčo butas dar nebuvo įregistruotas Nekilnojamojo turto registre. Atsakovei UAB „Pranašumas“ 2021 m. vasario 11 d. išduota pažyma apie statinio statybą be esminių nukrypimų nuo projekto, šios pažymos pagrindu 2021 m. balandžio 20 d. įregistruota UAB „Pranašumas“ nuosavybės teisė į ginčo butą. Pagal Preliminariosios sutarties 3.2 punktą, pardavėja (atsakovė UAB „Pranašumas“) įsipareigojo pranešti pirkėjui (ieškovui) apie Turto įregistravimą Nekilnojamojo turto registre. Bylą nagrinėję teismai nenustatė ir byloje nebuvo įrodinėjama, kad atsakovė UAB „Pranašumas“ įvykdė minėtą įsipareigojimą, t. y. pranešė ieškovui apie Turto įregistravimą Nekilnojamojo turto registre. Byloje nustatyta, kad ginčo butas buvo perduotas ieškovui ir pastarojo įsirengtas bei naudojamas, tačiau pagrindinė Turto pirkimo-pardavimo sutartis nebuvo sudaryta. Atsakovės 2022 m. vasario 14 d. sudarė ginčijamą Hipotekos sutartį, kuria ginčo butas įkeistas atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ naudai.

49. Įvertinusi tai, kas pirmiau nurodyta, teisėjų kolegija nusprendžia, kad bylą nagrinėję teismai pagrįstai netaikė CK 1.75 straipsnio 2 dalyje nustatytų sandorio neįregistravimo teisinių padarinių ieškovui. Remiantis tuo, kas išdėstyta, atmestini kaip nepagrįsti atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kasacinio skundo argumentai dėl būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį ir sandorių teisinę registraciją reglamentuojančių teisės normų netinkamo aiškinimo ir taikymo.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

50. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais, konstatuoja, kad bylą nagrinėję pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai iš esmės tinkamai aiškino ir taikė šioje nutartyje nurodytas materialiosios teisės normas, nenukrypo nuo šiam ginčui aktualios kasacinio teismo praktikos. Atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kasaciniame skunde nurodyti argumentai nesudaro pagrindo konstatuoti tokių pažeidimų, dėl kurių reikėtų naikinti ar keisti bylą nagrinėjusių teismų priimtus procesinius sprendimus (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 ir 2 punktai, 359 straipsnio 3 dalis). Ginčas iš esmės išspręstas teisingai, todėl skundžiama apeliacinės instancijos teismo nutartis paliktina nepakeista (CPK 359 straipsnio 1 dalies 1 punktas).
51. Pagal CPK 93 straipsnio 1 dalį, bylinėjimosi išlaidos atlyginamos šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jas priteisiant iš antrosios šalies. Pagal CPK 98 straipsnio 1 dalį, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas. To paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šalies išlaidos, susijusios su advokato ar advokato padėjėjo pagalba, atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą ir advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas, yra priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintose rekomendacijose dėl užmokesčio dydžio.

52. Netenkinus atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kasacinio skundo, jos patirtos bylinėjimosi išlaidos, susijusios su šio skundo parengimu ir pateikimu teismui, neatlygintinos, spręstinas ieškovo patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas.
53. Pagal ieškovo pateiktus dokumentus, už atsiliepimo į atsakovės kasacinį skundą parengimą ir pateikimą teismui ieškovas patyrė 2105,40 Eur išlaidų. Nurodyta suma neviršija Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“ nustatyto maksimalaus atlygintino dydžio už tokias teisines paslaugas, todėl šių išlaidų atlyginimas priteistinas iš atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ ieškovo naudai.

Dėl laikinosios apsaugos priemonės

54. Atmetus atsakovės UAB Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ kasacinį skundą ir palikus galioti skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutartį, panaikintina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus atrankos kolegijos 2024 m. vasario 22 d. nutartimi pritaikyta laikinoji apsaugos priemonė – įrašas Nekilnojamojo turto registre dėl ieškovui H. B. priklausančio turto – buto, esančio (*duomenys neskelbtini*), nuosavybės teisės perleidimo draudimo (CPK 150 straipsnio 2 dalis, 340 straipsnio 5 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. lapkričio 9 d. nutartį palikti nepakeistą.

Priteisti ieškovui H. B. (a. k. (*duomenys neskelbtini*) iš atsakovės uždarosios akcinės bendrovės Sutelktinio finansavimo platformos „Profitus“ (j. a. k. 304570552) 2105,40 Eur (dviejų tūkstančių vieno šimto penkių Eur 40 ct) bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimą.

Panaikinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus atrankos kolegijos 2024 m. vasario 22 d. nutartimi pritaikytą laikinąją apsaugos priemonę – įrašą Nekilnojamojo turto registre dėl ieškovui H. B. (a. k. (*duomenys neskelbtini*) priklausančio turto – buto, unikalus Nr. (*duomenys neskelbtini*), esančio (*duomenys neskelbtini*), nuosavybės teisės perleidimo draudimo.

Nutarties kopiją išsiųsti dalyvaujantiems byloje asmenims ir valstybės įmonei Registrų centrui.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.8. Dėl vienos iš teisės į privalomąją palikimo dalį įgijimo sąlygų – išlaikymo reikalingumo ir atsisakymo pripažinti šią teisę dėl asmens piktnaudžiavimo teise, taip pat išlaikymo reikalingumo įrodinėjimo

Išlaikymo reikalingumas gali būti konstatuojamas, kai asmens turtinė padėtis yra tokia, kad jis negali patenkinti būtinųjų savo gyvenimo reikmių.

Asmens teisė gali būti neginama, jei asmuo piktnaudžiauja savo teise. Draudimo piktnaudžiauti teise principas įtvirtintas CK 1.137 straipsnyje.

Teismas gali atsisakyti pripažinti asmens teisę į privalomąją palikimo dalį (ar netenkinti prašymo nustatyti išlaikymo reikalingumo faktą), jeigu asmuo, pretenduojantis į šią dalį, piktnaudžiavo teise.

Neabejotina, piktnaudžiavimu teise CK 5.20 straipsnio taikymo tikslais būtų laikomas toks asmens elgesys, kai asmuo, siekdamas įgyti teisę į privalomąją palikimo dalį, sąmoningai atsisako turto ar padovanoja jį kitiems asmenims.

Jei asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, dėl savo piktnaudžiavimo teise tapo nepajėgus apsirūpinti pragyventi būtinomis gyvenimo reikmėms lėšomis, teismas turi teisę atsisakyti pripažinti asmens teisę į privalomąją palikimo dalį. Asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, piktnaudžiavimą teise turi įrodyti tas asmuo, kuris remiasi šia aplinkybe, o tai šio pobūdžio bylose paprastai būtų arba suinteresuotas asmuo, arba atsakovas, jei byla nagrinėjama ieškinio teisenos tvarka. Ar yra pagrindas konstatuoti asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, piktnaudžiavimą teise, sprendžiama kiekvienoje konkrečioje byloje, įvertinus byloje nustatytas aplinkybes.

Palikimas atsiranda palikėjo mirties momentu (CK 5.3 straipsnio 1 dalis). Išlaikymo reikalingumas asmeniui, pretenduojančiam į privalomąją palikimo dalį, turi būti nustatytas palikėjo mirties dieną. Todėl būtent palikėjo mirties dieną turi būti nustatyta tokia asmens turtinė padėtis, dėl kurios jis negali patenkinti būtinųjų savo gyvenimo reikmių. Išlaikymo reikalingumui nustatyti neturi reikšmės asmens turtinė padėtis, buvusi iki palikėjo mirties dienos ar po palikėjo mirties dienos.

Tai reiškia, kad ir pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį asmens elgesys, kuris sudaro pagrindą konstatuoti piktnaudžiavimą teise ir dėl kurio asmuo tapo nepajėgus apsirūpinti pragyventi būtinomis gyvenimo reikmėms lėšomis, turi pasireikšti taip pat palikėjo mirties momentu. CK 5.20 straipsnio 1 dalies taikymo tikslais gali būti vertinamas ir asmens elgesys, kuris sudaro pagrindą konstatuoti piktnaudžiavimą teise ir dėl kurio asmuo tapo nepajėgus apsirūpinti pragyventi būtinomis gyvenimo reikmėms lėšomis, kuris pasireiškia iki palikėjo mirties momento, tačiau šis elgesys turi būti aktualiai susijęs su palikėjo mirties momentu, t. y. jis turi būti tiek neatsiejamai susijęs su palikėjo mirties momentu, kad nulemtų asmens turtinę padėtį, atsiradusią būtent šiuo momentu.

Ne visi ar bet kokie asmens pasirinkimai ir elgesys gali reikšti piktnaudžiavimą teise. CK 5.20 straipsnis nereikalauja retrospektyvinio asmens turtinės ir socialinės padėties bei priežasčių, dėl kurių jo padėtis tokia tapo, vertinimo. Asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, viso gyvenimo vertinimas siekiant nustatyti, ar tam

tikru gyvenimo momentu atlikti asmens poelgiai galėtų būti pripažinti piktnaudžiavimu teise, dėl kurio asmuo tapo nepajėgus apsirūpinti pragyventi būtinomis gyvenimo reikmėms lėšomis, neatitiktų CK 5.20 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo nustatyti asmens išlaikymo reikalingumą būtent palikėjo mirties momentu.

Specialiųjų įrodinėjimo taisyklių teisei į privalomąją palikimo dalį pripažinti įstatymas nenustato, todėl taikomos bendrosios civilinio proceso teisėje įtvirtintos įrodinėjimo taisyklės.

Asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, išlaikymo reikalingumas nėra preziumuojamas. Išlaikymo reikalingumo įrodinėjimo našta tenka asmeniui, pretenduojančiam į privalomąją palikimo dalį. Asmenims, nesutinkantiems su tuo, kad asmuo yra reikalingas išlaikymo, tenka pareiga įrodyti aplinkybes, kuriomis jie grindžia savo atsikirtimus.

Nėra pagrindo reikalauti, kad asmuo, siekdamas įrodyti savo teisę į privalomąją palikimo dalį, pateiktų visų Lietuvoje esančių bankų pažymas apie tai, jog jis neturi sąskaitos atitinkamame banke ar kad turi ir kad sąskaitoje yra tik pensijos mokėjimus sudarančios lėšos.

Jei asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, neįrodinėja poreikių, atsižvelgiant į žmogaus prigimtį, negalima daryti išvados, kad jis jų apskritai neturi. Todėl jei asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, neįrodinėja specialiųjų poreikių, vertintina, kad konkretaus asmens poreikiai yra minimalūs standartiniai poreikiai, įprasti kiekvienam žmogui.

Civilinė byla Nr. e3K-3-78-1075/2024
Teisminio proceso Nr. 2-69-3-05049-2023-5
Procesinio sprendimo kategorija 2.5.4.3 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. gegužės 24 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės, Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė ir pranešėja) ir Antano Simniškio,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **suinteresuoto asmens V. S. D.** kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo 2023 m. lapkričio 21 d. sprendimo peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal pareiškėjos I. B. pareiškimą suinteresuotiems asmenims notarei Linai Varnienei, V. S. D., valstybės įmonei Turto bankui ir Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo.

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių vieną iš teisės į privalomąją palikimo dalį įgijimo sąlygų – išlaikymo reikalingumą ir atsisakymą pripažinti šią teisę dėl asmens piktnaudžiavimo teise, taip pat išlaikymo reikalingumo įrodinėjimą, aiškinimo ir taikymo.
2. Pareiškėja I. B. kreipėsi į teismą ir, patikslinusi reikalavimus, prašė nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą – pripažinti, kad pareiškėjai sutuoktinio E. B. (toliau – ir palikėjas) mirties dieną buvo reikalingas išlaikymas, ir pripažinti pareiškėjos teisę į privalomąją palikimo dalį – gyvenamojo namo (*duomenys neskelbtini*), pastato – ūkinio pastato (*duomenys neskelbtini*) ir kito inžinerinio statinio – šulinio (*duomenys neskelbtini*), 1/2 dalį.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

3. Kauno apylinkės teismas 2023 m. birželio 15 d. sprendimu pareiškimą atmetė.
4. Pirmosios instancijos teismas nustatė tokias faktines aplinkybes: palikėjas E. B. buvo pareiškėjos sutuoktinis, jie vaikų (įvaikių) neturėjo; palikėjas mirė (*duomenys neskelbtini*); palikėjo mirties dieną pareiškėjai buvo (*duomenys neskelbtini*) metai, t. y. ji buvo sulaukusi pensinio amžiaus; 2014 m. sausio 16 d. palikėjas sudarė testamentą, kuriuo visą sau priklausantį turtą paliko suinteresuotam asmeniui seseriai V. S. D.; palikėjo vardu registruotas turtas: (*duomenys neskelbtini*); palikėjo palikimą yra priėmusi testamentinė įpėdinė – palikėjo sesuo V. S. D.; pareiškėja periodiškai laikotarpiais nuo 1999 m. kovo 24 d. iki 2015 m. rugsėjo 3 d. registravosi užimtumo tarnyboje, tačiau jokių išmokų negavo; pareiškėjai nustatyta (*duomenys neskelbtini*); pareiškėjai nuo 2007 m. kovo 26 d. iki 2008 m. balandžio 30 d. buvo mokama netekto darbingumo pensija, nuo 2015 m. rugsėjo 4 d. – senatvės pensija, o nuo (*duomenys neskelbtini*) pareiškėjai taip pat mokama ir našlių pensija, palikėjo mirties dieną pareiškėjos pajamas sudarė 368,99 Eur (senatvės pensija 334,10 Eur plius našlių pensija 34,89 Eur); pareiškėjos vardu nėra registruoto nekilnojamojo turto, pareiškėjai nuo 2005 m. sausio 11 d. iki 2005 m. gegužės 31 d. priklausė 1/21 dalis inžinerinių tinklų, esančių (*duomenys neskelbtini*), pareiškėja transporto priemonių neturi; pareiškėja gyveno kartu su palikėju (sutuoktiniu) jam nuosavybės teise priklausančiame name (*duomenys neskelbtini*), šiuo adresu ji nuo (*duomenys neskelbtini*) yra deklaravusi savo gyvenamąją vietą.
5. Pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad pareiškėjos pretendavimas į privalomąją palikimo dalį neatitinka Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 5.20 straipsnio 1 dalies paskirties – užtikrinti tų materialinės padėties požiūriu silpniausių šeimos narių, kurie tokioje padėtyje atsidūrė dėl objektyvių, nuo jų valios nepriklausančių priežasčių, teisių ir teisėtų interesų apsaugą.
6. Teismo vertinimu, pareiškėja sąmoningai pasirinko tokią gyvenimo kokybę, kai ją tenkino pragyvenimas iš tokių pajamų, kokias jai skiria valstybė, kadangi ji iš

esmės niekada nedirbo, gyveno valstybės remiama, nors netektas darbingumas jai nebuvo nustatytas, ir neįgijo turto. Byloje nesant rašytinių įrodymų, patvirtinančių pareiškėjos prastą sveikatą, ligas, gydymą, nedarbingumo nustatymą ir pan., dėl kurių pareiškėja, būdama darbingo amžiaus, negalėjo dirbti ir taip užsidirbti didesnę senatvės pensiją, suinteresuotam asmeniui nurodžius, kad pareiškėja piktnaudžiavo alkoholiu, dirbti nenorėjo, jai užteko pašalpų, pareiškėjos pajamoms atitinkant minimalių vartojimo poreikių dydį, teismas nematė pagrindo išvadai, kad pareiškėja sutuoktinio (palikėjo) mirties dieną buvo reikalinga išlaikymo. Pažymėtina, kad, teismo vertinimu, pareiškėja nepateikė jokių duomenų apie savo išlaidas pragyvenimui, o jos materialinė padėtis šiuo metu esmingai nesiskiria nuo tos, kuri ją tenkino visą gyvenimą.

7. Kauno apygardos teismas 2023 m. lapkričio 21 d. sprendimu panaikino Kauno apylinkės teismo 2023 m. birželio 15 d. sprendimą ir priėmė naują sprendimą – pareiškimą patenkino: nustatė juridinę reikšmę turintį faktą, kad pareiškėjai sutuoktinio E. B. mirties dieną buvo reikalingas išlaikymas, ir pripažino pareiškėjos teisę į privalomąją palikėjo E. B. palikimo dalį – gyvenamojo namo (*duomenys neskelbtini*), pastato – ūkinio pastato (*duomenys neskelbtini*) ir kito inžinerinio statinio – šulinio (*duomenys neskelbtini*), 1/2 dalį.
8. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, byloje nustačius, kad: 1) (*duomenys neskelbtini*) pareiškėja buvo pensinio amžiaus (t. y. nedarbinga dėl savo amžiaus), 2) jos pajamos – 368,99 Eur, 3) šios pajamos žymiai mažesnės už vidutinę pensiją (vidutinė pensija Lietuvoje 2023 m. sausio mėnesį – apie 539 Eur, o turint būtinąjį stažą – apie 574 Eur), 4) pareiškėja neturi nei nekilnojamojo turto, nei transporto priemonių, 5) pareiškėja neturi kitos gyvenamosios vietos, be gyvenamojo namo, kuriame su palikėju pragyveno 36 metus, 6) pareiškėja neturi vaikų (byloje tokių duomenų nėra), kurie galimai galėtų pasirūpinti ja (teikti išlaikymą ir pan.), darytina išvada, jog sutuoktinio mirties dieną pareiškėjai buvo reikalingas išlaikymas.
9. Apeliacinės instancijos teismas laikėsi pozicijos, kad tai, jog byloje nėra pateikta duomenų apie pareiškėjos išlaidas pragyvenimui, o pareiškėjos pajamos atitinka minimalių vartojimo poreikių dydį (354 Eur), nėra pagrindas konstatuoti, kad pareiškėjai nėra reikalingas išlaikymas, nes pareiškėjos nustatyta turtinė padėtis (nustatytų aplinkybių visuma) neabejotinai leidžia spręsti, jog jos gaunamos pajamos nėra pakankamos pagyvenimui (gyvenamojo būsto nuomai, jo išlaikymui, maistui, vaistams ir pan.).
10. Apeliacinės instancijos teismas taip pat konstatavo, kad byloje nenustatyta pareiškėjos kaltų veiksmų, sukūrusių jos sunkią materialinę padėtį. Teismo vertinimu, suinteresuoto asmens V. S. D. nurodomos aplinkybės apie pareiškėjos nenorą dirbti, piktnaudžiavimą alkoholiu, apie tai, kad pareiškėją tenkino pragyvenimas iš valstybės duodamų pajamų, yra tik suinteresuoto asmens V. S. D. deklaratyvūs teiginiai, kurie nepagrįsti jokiais įrodymais. Priešingai, byloje esantys duomenys apie pareiškėjos nuolatinį registravimąsi užimtumo tarnyboje (apie 7 metus iki pensinio amžiaus) patvirtina, kad pareiškėja siekė įsidarbinti. Be to, teismo vertinimu, nėra duomenų, kad pareiškėjos sutuoktinis (palikėjas) būtų kada nors išreiškęs kokias nors pretenzijas pareiškėjai dėl jos nedarbo, piktnaudžiavimo al-

koholiu ir pan., t. y. palikėją tenkino jo ir pareiškėjos (sutuoktinės) pasirinktas gyvenimo būdas.

11. Atsižvelgdamas į pirmiau išdėstytas aplinkybes, apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad pareiškėjos pateikti įrodymai yra pakankami padaryti išvadai, jog palikėjo (sutuoktinio) mirties dieną jai buvo reikalingas išlaikymas, dėl to ji turi teisę į privalomąją palikimo dalį.

III. Kasacinio skundo teisiniai argumentai

12. Kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo V. S. D. prašo panaikinti Kauno apygardos teismo 2023 m. lapkričio 21 d. sprendimą ir palikti galioti Kauno apylinkės teismo 2023 m. birželio 15 d. sprendimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    12.1. Apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė CK 5.20 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias įpėdinių teisę į privalomąją palikimo dalį. Teismas neįvertino, ar pareiškėja išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas galimybes gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms, ar ne dėl jos pačios veiksmų jos materialinė padėtis tapo sunki, o tai panaikina galimybę taikyti CK 5.20 straipsnį, net pripažinus, kad tokiam asmeniui reikalingas išlaikymas.
    12.2. Kasacinis teismas nėra pateikęs aiškių gairių, kokia laiko apimtimi teismai turėtų retrospektyviai vertinti asmens, prašančio jam nustatyti privalomąją palikimo dalį dėl išlaikymo reikalingumo, kaltę, elgesį, veiksmus ir neveikimą, turėjusius įtakos jo materialinei padėčiai testatoriaus mirties momentu, – ar tik testatoriaus mirties momentu, ar ir ankstesniais laikotarpiais.
    12.3. Bylos duomenys aiškiai patvirtina, kad pareiškėjos neveikimas ir pasirinkimai gyvenime turėjo reikšmės jos turtinei padėčiai, dėl to ji yra atsakinga ir kalta dėl savo finansinės ir socialinės padėties, ji neišnaudojo visų objektyvių galimybių gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms.
    12.4. Kauno apygardos teismui nustačius, kad pareiškėja gauna mažesnę nei vidutinę pensiją, neturi jokio turto, teismui kilo pareiga išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių ji atsidūrė tokioje padėtyje. Tą tinkamai padarė pirmosios instancijos teismas, analizuodamas bylos dokumentus, iš kurių matyti, kad pareiškėja nuo 1998 metų iš esmės nedirbo, gyveno iš valstybės skiriamų socialinių išmokų. Bylos duomenys patvirtina, kad pareiškėjos materialinė padėtis sutuoktinio mirties dieną iš esmės nesiskyrė nuo tos, kuri ją tenkino visą gyvenimą. Ilgametis pareiškėjos nedarbas buvo jos laisva valia priimtas sprendimas ir gyvenimo būdas. Duomenys apie tam tikrus pareiškėjos sveikatos sutrikimus taip pat nepateisina pareiškėjos dešimtmečius trukusio pasirinkimo nedirbti ir gyventi tik iš valstybės paramos.
    12.5. Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas ginčijamą sprendimą, pažeidė kasacinio teismo išaiškinimus, kuriais įtvirtintas būtinumas teismams aiškinant ir taikant CK 5.20 straipsnio 1 dalį vadovautis proporcingumo principu, pagal kurį teisės aktų nustatytos ir taikomos priemonės turi būti proporcingos siekiamam tikslui, o asmens teisės negali būti ribojamos labiau,

negu būtina teisėtam ir visuotinai reikšmingam, konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti.

12.6. Teismas skundžiamu sprendimu nukrypo ir nuo kasacinio teismo nuoseklių išaiškinimų bei teismui keliamos pareigos nustatyti išlaikymo reikalingumą įrodinėjančio asmens poreikius. Byloje nesant jokių duomenų apie pareiškėjos poreikių dydį, logiška, kad negalėjo būti pateiktos išvados, jog pareiškėjos gaunamų pajamų nepakanka jos būtiniesiems poreikiams patenkinti. Aplinkybes, kad pareiškėjos pajamų ir poreikių santykis ją tenkino, patvirtino jos neveikimas, t. y. priešingu atveju pareiškėja būtų susiradusi darbą tiek iki pensinio amžiaus, tiek netgi pasiekusi jį.

12.7. Teismas nukrypo ir nuo kasacinio teismo praktikos, kuria išaiškinta, kad, sprendžiant dėl išlaikymo reikalingumo, būtina atsižvelgti ir į tai, jog tam tikra asmens sveikatos būklė, jo socialinis statusas yra susiję su atitinkamomis teisėmis gauti pašalpą, pensiją, kitokią paramą; konstatavus, jog asmuo palikimo atsiradimo metu buvo tokios būklės, kai jam reikalinga parama, reikia įvertinti ir tai, kad esant tokiai situacijai jis įgyja ir teisę į paramą. Teismas privalėjo vertinti pareiškėjos įgytą teisę į paramą, konkrečiai – į socialinio būsto suteikimą.

12.8. Išlaikymo reikalingumo nustatymo kriterijų dėl CK 5.20 straipsnio taikymo sąrašas nėra baigtinis, tačiau teismų praktikoje visiškai nevertinamos priežastys, dėl kurių testatorius nušalina šeimos narį nuo palikimo. Pagal teismų išaiškinimus, artimųjų šeimos narių santykiai, apimantys pagarbą, rūpestį, kasdienę pagalbą pačiam palikėjui, kurio sveikatos būklė to reikalavo, o pareiškėjai (vaikai, sutuoktiniai, tėvai) be objektyvių priežasčių to nesuteikė, vertinami kaip aplinkybės, neturinčios reikšmės CK 5.20 straipsnio taikymui. Suinteresuoto asmens požiūriu, tokios aplinkybės turėtų būti vertinamos ir aiškinamasi, ar testatorius nušalino asmenį nuo palikimo be adekvačios priežasties. Šiuo atveju palikėjas pareiškėją nušalino nuo palikimo dėl netinkamo jos gyvenimo būdo ir nesirūpinimo sutuoktiniu, taip pat suinteresuoto asmens V. S. D. ir jos motinos atliktų investicijų į palikėjo nekilnojamąjį turtą.

12.9. Apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas, kad palikėjo mirties dieną pareiškėjai buvo reikalingas išlaikymas, pažeidė įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 176, 185 straipsniai), dėl jų taikymo suformuluotus kasacinio teismo išaiškinimus. Teismo pateiktas įrodymų vertinimas stokoja netgi elementarios logikos, t. y. teismas nevertino esminių reikšmingų kriterijų dėl CK 5.20 straipsnio taikymo ir pareiškėjai pripažino teisę į privalomąją palikimo dalį visiškai nereikšmingų aplinkybių pagrindu (nebuvo vertinami pareiškėjos poreikiai, nenustatyta jos tikroji turtinė padėtis, teismas neanalizavo priežasčių, kodėl pareiškėja per savo gyvenimą nesukaupė būtinojo stažo didesnei senatvės pensijai, pareiškėjos registravimąsi užimtumo tarnyboje nepagrįstai vertino kaip pakankamas pastangas susirasti darbą).

13. Pareiškėja I. B. atsiliepimo į suinteresuoto asmens V. S. D. kasacinį skundą teismo nustatytu terminu nepateikė.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl įpėdinio teisės į privalomąją palikimo dalį

14. Testamento laisvės principas leidžia palikėjui savo nuožiūra priimti sprendimą dėl palikimą sudarančio turto – palikti jį bet kuriems civilinės teisės subjektams, paskirstyti dalimis, susieti paveldėjimo teisę su kokios nors prievolės įvykdymu ar apskritai nepriimti jokio sprendimo palikimo klausimu. Šis principas gali būti ribojamas tik įstatyme nustatytais atvejais. Vienas iš tokių atvejų įtvirtintas CK 5.20 straipsnio 1 dalyje: kai palikėjas artimiausius šeimos narius, kuriems būtina parama, nušalina nuo palikimo, valstybė turi įsikišti į paveldėjimo santykius ir apginti tokius šeimos narius, suteikdama jiems teisę į privalomąją palikimo dalį. Testamento laisvės ribojimo pagrindas yra šeiminiai ryšiai ir asmens negalėjimas užsitikrinti būtinųjų gyvenimo reikmių.
15. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad teisės į privalomąją palikimo dalį suteikimas artimiausiems šeimos nariams remiasi šeimos narių solidarumu, kuris šeimos narį įpareigoja ne tik naudotis teisėmis, bet ir prisiimti pareigas, šiuo atveju – rūpintis savo šeimos narių gerove. Taigi, ribodamas testamento laisvę, įstatymų leidėjas gina viešąjį interesą ir, derindamas nurodytus principus bei užtikrindamas palikėjo ir jo šeimos narių bei visuomenės interesų pusiausvyrą, stiprina šeimos vienybės ir šeimos narių tarpusavio atsakomybės suvokimą visuomenėje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2008).
16. CK 5.20 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad palikėjo vaikai, sutuoktinis, tėvai, kuriems palikėjo mirties dieną buvo reikalingas išlaikymas, paveldi, nepaisant testamento turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldint pagal įstatymą (privalomoji dalis), jeigu testamentu neskirta daugiau. Ši įstatymo nuostata taikytina tik tuo atveju, kai paveldima pagal testamentą.
17. Įstatymų leidėjo nustatyta, kad teisę į privalomąją palikimo dalį turi tik CK 5.20 straipsnio 1 dalyje nustatyti asmenys, kuriems palikėjo mirties dieną buvo reikalingas išlaikymas, o testatorius šiems asmenims neskyrė turto arba skyrė mažiau negu pusę tos dalies, kuri tektų paveldint pagal įstatymą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-173/2009; 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2009; 2013 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2013; 2016 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-258-219/2016, 16 punktas). Taigi, asmuo teisę į privalomąją palikimo dalį gali įgyti tik esant šių sąlygų visumai: (i) asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, patenka į CK 5.20 straipsnio 1 dalyje nustatytą asmenų ratą, t. y. asmuo yra palikėjo vaikas (įvaikis), sutuoktinis, tėvas (įtėvis) (subjektų ratą apibrėžianti sąlyga); (ii) asmeniui, pretenduojančiam į pri-

valomąją palikimo dalį, palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas (išlaikymo reikalingumo sąlyga); (iii) palikėjas testamentu šiam asmeniui neskyrė turto arba skyrė mažiau negu pusę tos dalies, kuri tektų paveldint pagal įstatymą (privalomosios turto dalies dydžio sąlyga).

18. Pareiškėja buvo palikėjo sutuoktinė, jai palikėjas testamentu nepaliko jokio turto; visą turtą palikėjas testamentu paliko savo seseriai. Todėl nagrinėjamoje byloje nėra ginčo, kad pareiškėja atitinka pirmąją ir trečiąją teisei į privalomąją palikimo dalį įgyti sąlygas. Ginčas byloje kilo dėl pareiškėjos atitikties išlaikymo reikalingumo sąlygai.

Dėl pareiškėjos piktnaudžiavimo teise vertinimo nustatant pareiškėjos atitiktį išlaikymo reikalingumo sąlygai

19. Minėta, kad įstatymų leidėjas teisės į privalomąją palikimo dalį institutu apsaugo tuos artimiausius šeimos narius, kurie negali užtikrinti savo ekonominio egzistavimo; juo nėra siekiama užtikrinti šeimos narių aukšto gyvenimo standarto. Todėl išlaikymo reikalingumas gali būti konstatuojamas, kai asmens turtinė padėtis yra tokia, kad jis negali patenkinti būtinųjų savo gyvenimo reikmių.
20. Kasacinio teismo praktikoje gana išsamiai aptarti išlaikymo reikalingumui konstatuoti būtini kriterijai: klausimas dėl išlaikymo reikalingumo spręstinas teismui įvertinus visas palikimo atsiradimo dieną atitinkamo asmens gautas pajamas, galimybes jų gauti, turėtą turtą ir turtines teises, taip pat tokio asmens konkrečius poreikius, sudarančius būtinų gyvenimo reikmių visumą. Vertinant būtina atsižvelgti į tai, kad tam tikra asmens sveikatos būklė, jo socialinis statusas yra susiję su atitinkamomis teisėmis: gauti pašalpą, pensiją, kitokią paramą. Konstatavus, kad asmuo palikimo atsiradimo metu buvo atitinkamos būklės, kai jam reikalinga parama, reikia įvertinti ir tai, kad tokioje situacijoje jis įgyja ir teisę į paramą. Teismai, vertindami išlaikymo reikalingumą pareiškėjui palikimo atsiradimo metu, turėtų įvertinti, ar jis išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas galimybes gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 5 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-258-219/2016 16 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką; 2019 m. balandžio 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-149-421/2019 19 punktą).
21. Klausimas dėl išlaikymo reikalingumo gali būti teigiamai išspręstas tik teismui įvertinus visą palikimo atsiradimo dieną atitinkamo asmens turtinę padėtį ir konstatavus, kad jis savo pajamomis ir jam priklausančiu turtu neturi galimybės patenkinti būtinųjų savo poreikių. Tuo tikslu teismas turi nustatyti: a) kokį turtą, įskaitant nekilnojamąjį ir kilnojamąjį, asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, palikimo atsiradimo dieną valdė nuosavybės teise; ar gyveno (gyvena) testatoriui priklausančiose gyvenamosiose patalpose; kur deklaravo savo gyvenamąją vietą; ar turi kitą gyvenamąją vietą; b) kokias pajamas toks asmuo gavo palikimo atsiradimo dieną ir kokias galimybes turėjo gauti didesnes pajamas, ar jis išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas galimybes gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms ir konkretiems tokio asmens poreikiams; c) kokia asmens sveikatos

būklė, jo socialinis statusas, susiję su teisėmis gauti pašalpą, pensiją, kitokią paramą; asmens nedarbingumas yra reikšmingas sprendžiant dėl įpėdinio atitikties CK 5.20 straipsnio 1 dalyje nustatytam subjektiškumo kriterijui, bet įrodinėjimo dalykas negali būti apribojamas vien šiuo faktu; būtina įrodyti minėtas aplinkybes, kad palikėjo mirties dieną nedarbingas įpėdinis neturėjo pakankamai turto ir pajamų būtinoms gyvenimo reikmėms patenkinti, todėl jam buvo reikalingas palikėjo išlaikymas (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 5 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-258-219/2016 17 punktą; 2019 m. balandžio 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-149-421/2019 21 punktą).

22. Bylą nagrinėję pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai skirtingai sprendė klausimą dėl pareiškėjos išlaikymo reikalingumo. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad byloje neįrodyta, jog pareiškėja sutuoktinio (palikėjo) mirties dieną buvo reikalinga išlaikymo, tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas ginčijamame sprendime padarė priešingą išvadą. Kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo V. S. D. teigia, kad tokį skirtingą vertinimą lėmė tai, kad bylą nagrinėję teismai, spręsdami dėl pareiškėjos atitikties išlaikymo reikalingumo sąlygai ir jos teisės į privalomąją palikimo dalį pripažinimo, skirtingai aiškindami ir taikydami piktnaudžiavimo teise institutą, skirtingai vertino pareiškėjos elgesį.
23. Asmens teisė gali būti neginama, jei asmuo piktnaudžiauja savo teise. Draudimo piktnaudžiauti teise principas įtvirtintas CK 1.137 straipsnyje.
24. Draudžiama piktnaudžiauti savo teise, t. y. draudžiama įgyvendinti civilines teises tokiu būdu ir priemonėmis, kurios be teisinio pagrindo pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims arba prieštarautų subjektinės teisės paskirčiai. Žalos padarymas kitiems asmenims piktnaudžiaujant teise yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Jeigu asmuo piktnaudžiauja subjektine teise, teismas gali atsisakyti ją ginti (CK 1.137 straipsnio 3 dalis). Civilines teises saugo įstatymai, išskyrus atvejus, kada šios teisės įgyvendinamos prieštaraujant jų paskirčiai, viešajai tvarkai, geriems papročiams ar visuomenės moralės principams (CK 1.137 straipsnio 5 dalis).
25. Plačiausia prasme piktnaudžiavimas teise yra asmens elgesys, pažeidžiantis teisės principus. Subjektinės teisės įgyvendinimas pažeidžiant sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principus gali būti pripažintas teisės pažeidimu. Piktnaudžiavimas teise atsiranda tada, kai subjektinė teisė įgyvendinama pažeidžiant jos gyvendinimo sąlygas (ribas) ar priešingai jos paskirčiai. Piktnaudžiavimas teise gali pasireikšti įvairiu asmens elgesiu, tiek tyčine sąmoninga asmens veikla, tiek ir akivaizdžiu nerūpestingumu.
26. CK 5.20 straipsnyje, reguliuojančiame teisę į privalomąją palikimo dalį, nėra nustatytos specialios taisyklės dėl piktnaudžiavimo teise instituto taikymo sprendžiant asmens teisės į privalomąją palikimo dalį pripažinimo klausimą. Vis dėlto tai nepaneigia bendrųjų nuostatų, reglamentuojančių piktnaudžiavimą teise, taikymo. Be to, jau iš kasacinio teismo praktikos matyti, kad teismas gali atsisakyti pripažinti asmens teisę į privalomąją palikimo dalį (ar netenkinti prašymo nustatyti išlaikymo reikalingumo faktą), jeigu asmuo, pretenduojantis į šią dalį, piktnaudžiavo teise.

27. Kasacinis teismas, aiškindamas CK 5.20 straipsnio 1 dalyje nustatytą asmens išlaikymo reikalingumo sąlygą, būtiną teisei į privalomąją palikimo dalį įgyti, be kita ko, bendrai yra nurodęs, kad jei byloje paaiškėja aplinkybės, jog išlaikymo reikalingumą įrodinėjantis asmuo pats kaltais veiksmais sukūrė savo sunkią materialinę padėtį (piktnaudžiaudamas alkoholiu, tyčia susižalojęs, iššvaistęs turėtą turtą ir pan.), teismas turi įvertinti šias aplinkybes ir spręsti, ar jos nesudaro pagrindo netenkinti prašymo nustatyti išlaikymo reikalingumo faktą, būtiną siekiant įgyti teisę į privalomąją palikimo dalį (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-149-421/2019 22 punktą ir jame nurodytą teismų praktiką). Neabejotina, piktnaudžiavimu teise CK 5.20 straipsnio taikymo tikslais būtų laikomas toks asmens elgesys, kai asmuo, siekdamas įgyti teisę į privalomąją palikimo dalį, sąmoningai atsisako turto ar padovanoja jį kitiems asmenims.
28. Taigi, jei asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, dėl savo piktnaudžiavimo teise tapo nepajėgus apsirūpinti pragyventi būtinomis gyvenimo reikmėms lėšomis, teismas turi teisę atsisakyti pripažinti asmens teisę į privalomąją palikimo dalį. Asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, piktnaudžiavimą teise turi įrodyti tas asmuo, kuris remiasi šia aplinkybe, o tai šio pobūdžio bylose paprastai būtų arba suinteresuotas asmuo, arba atsakovas, jei byla nagrinėjama ieškinio teisenos tvarka. Ar yra pagrindas konstatuoti asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, piktnaudžiavimą teise, sprendžiama kiekvienoje konkrečioje byloje, įvertinus byloje nustatytas aplinkybes.
29. Bylą nagrinėję teismai, vertindami priežastis, nulėmusias sunkią pareiškėjos finansinę padėtį, padarė skirtingas išvadas dėl pačios pareiškėjos elgesio įtakos tokios padėties susiformavimui. Pirmosios instancijos teismas, atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėja iš esmės niekada nedirbo, gyveno valstybės remiama, nors netektas darbingumas jai nebuvo nustatytas, neįgijo turto, vertino, kad pareiškėja sąmoningai pasirinko tokią gyvenimo kokybę, kai ją tenkino pragyvenimas iš valstybės skiriamų lėšų, o šiuo metu pareiškėjos materialinė padėtis esmingai nesiskiria nuo tos, kuri ją tenkino visą gyvenimą. Tad pirmosios instancijos teismas įvertino, jog pareiškėja į tokią padėtį pateko dėl savo pačios veiksmų. Tuo tarpu, apeliacinės instancijos teismo vertinimu, byloje nenustatyta pareiškėjos kaltų veiksmų, sukūrusių jos sunkią materialinę padėtį, todėl nėra teisinio pagrindo remtis nurodytomis teismų praktikos nuostatomis, kai dėl asmens kaltės jam nepripažįstama teisė į privalomąją palikimo dalį. Apeliacinės instancijos teismas aplinkybes, jog pareiškėja nenorėjo dirbti, piktnaudžiavo alkoholiu ir kad pareiškėją tenkino pragyvenimas iš valstybės remiamų pajamų, laikė neįrodytomis. Šiuo atžvilgiu teisėjų kolegija pažymi, kad suinteresuotas asmuo V. S. D. kasaciniu skundu neįrodinėja, jog šias aplinkybes apeliacinės instancijos teismas nustatė pažeisdamas įrodymų vertinimo taisykles. Be to, apeliacinės instancijos teismas pažymėjo ir tai, kad aplinkybės, susijusios su pareiškėjos galimu nenoru dirbti, yra mažai reikšmingos, nes jau nuo 2015 m. rugsėjo 4 d. pareiškėja gauna senatvės pensiją, o aktualios ir reikšmingos nagrinėjamai bylai aplinkybės nustatytinos palikėjo mirties dieną (2023 m. sausio 23 d.).

30. Suinteresuotas asmuo V. S. D. kasaciniu skundu, visų pirma, teigia, kad asmens elgesys, sudarantis pagrindą konstatuoti asmens piktnaudžiavimą teise, turėtų būti vertinamas retrospektyviai ir, antra, toks asmens elgesys, kai asmuo iš esmės visą gyvenimą nedirbo, turėtų būti laikomas piktnaudžiavimu teise bei pagrindu atsisakyti pripažinti pareiškėjai teisę į privalomąją palikimo dalį. Su šiais kasacinio skundo argumentais teisėjų kolegija nesutinka.
31. Palikimas atsiranda palikėjo mirties momentu (CK 5.3 straipsnio 1 dalis). Pirmiau minėta, kad išlaikymo reikalingumas asmeniui, pretenduojančiam į privalomąją palikimo dalį, turi būti nustatytas palikėjo mirties dieną. Todėl būtent palikėjo mirties dieną turi būti nustatyta tokia asmens turtinė padėtis, dėl kurios jis negali patenkinti būtinųjų savo gyvenimo reikmių. CK 5.20 straipsnio 1 dalies normos lingvistinė analizė suponuoja, kad išlaikymo reikalingumui nustatyti neturi reikšmės asmens turtinė padėtis, buvusi iki palikėjo mirties dienos ar po palikėjo mirties dienos. Kitaip tariant, įstatymų leidėjas nereikalauja įvertinti asmens turtinės padėties pokyčių ir šių pokyčių priežastingumo, įstatymų leidėjas nereikalauja įvertinti nei pokyčių iki palikėjo mirties momento, nei įvykusių po palikėjo mirties, pvz., teisei į privalomąją dalį pripažinti neturėtų reikšmės aplinkybė, jei po palikėjo mirties asmuo, pretenduojantis į privalomąją dalį, laimėtų loterijoje tokią sumą, kuri leistų šiam asmeniui patenkinti būtinąsias savo gyvenimo reikmes.
32. Tai reiškia, kad ir pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį asmens elgesys, kuris sudaro pagrindą konstatuoti piktnaudžiavimą teise ir dėl kurio asmuo tapo nepajėgus apsirūpinti pragyventi būtinomis gyvenimo reikmėms lėšomis, turi pasireikšti taip pat palikėjo mirties momentu. Suprantama, kad gyvenime asmens elgesys gali pasireikšti tam tikrą laiką prieš palikėjo mirties momentą. Todėl CK 5.20 straipsnio 1 dalies taikymo tikslais gali būti vertinamas ir asmens elgesys, kuris sudaro pagrindą konstatuoti piktnaudžiavimą teise ir dėl kurio asmuo tapo nepajėgus apsirūpinti pragyventi būtinomis gyvenimo reikmėms lėšomis, kuris pasireiškia iki palikėjo mirties momento, tačiau šis elgesys turi būti aktualiai susijęs su palikėjo mirties momentu, t. y. jis turi būti tiek neatsiejamai susijęs su palikėjo mirties momentu, kad nulemtų asmens turtinę padėtį, atsiradusią būtent šiuo momentu.
33. Teisėjų kolegija nesutinka su suinteresuoto asmens V. S. D. kasaciniame skunde nurodytais argumentais, jog tam, kad būtų atskleistos priežastys ir aplinkybės, nulėmusios asmens išlaikymo reikalingumą, reikia išsamiai ir visapusiškai aiškintis ir atskleisti pareiškėjos laisva valia prisiimtus pasirinkimus ir elgesį.
34. Pirmiausiai pažymėtina, kad ne visi ar bet kokie asmens pasirinkimai ir elgesys gali reikšti piktnaudžiavimą teise. Antra, CK 5.20 straipsnis nereikalauja retrospektyvinio asmens turtinės ir socialinės padėties bei priežasčių, dėl kurių jo padėtis tokia tapo, vertinimo. Asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, viso gyvenimo vertinimas siekiant nustatyti, ar tam tikru gyvenimo momentu atlikti asmens poelgiai galėtų būti pripažinti piktnaudžiavimu teise, dėl kurio asmuo tapo nepajėgus apsirūpinti pragyventi būtinomis gyvenimo reikmėms lėšomis, neatitiktų CK 5.20 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo nustatyti asmens

išlaikymo reikalingumą būtent palikėjo mirties momentu. Be to, tokių aplinkybių įrodinėjimas gali tapti pernelyg sudėtingas ir tik dar labiau apsunkinti asmens, kuris reikalingas išlaikymo, padėtį. Galiausiai, teisė gali tapti nepajėgi pateikti tokio vertinimo kriterijų.

35. Kaip nustatė bylą nagrinėję teismai, pareiškėja yra senatvės pensijos amžiaus ir jau nuo 2015 m. rugsėjo 4 d. gauna senatvės pensiją. Todėl, kaip teisingai nurodė apeliacinės instancijos teismas, suinteresuoto asmens V. S. D. nurodomos aplinkybės dėl asmens pasirinkimo nedirbti (net nevertinant, ar jos sudaro pagrindą pripažinti, kad asmuo piktnaudžiauja teise) neturi teisinės reikšmės nustatant pareiškėjos išlaikymo reikalingumo sąlygą, nes toks pareiškėjos elgesys nėra aktualiai susijęs su palikėjo mirties momentu, t. y. nėra tiek neatsiejamai susijęs su palikėjo mirties momentu, kad nulemtų pareiškėjos turtinę padėtį, atsiradusią būtent šiuo momentu.
36. Teisėjų kolegija nesutinka su suinteresuoto asmens V. S. D. argumentais, kad asmens pasirinkimas nedirbti ir gyvenimas iš valstybės skiriamų pašalpų pats savaime turi būti kvalifikuojamas kaip piktnaudžiavimas teise. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju. Tuo tarpu priverčiamasis darbas yra draudžiamas (Konstitucijos 48 straipsnis). Pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, kiekvienas turi teisę į darbą ir užsiimti laisvai pasirinkta profesija ar veikla (Chartijos 15 straipsnis). Taigi asmuo turi teisę, o ne pareigą dirbti. Pasirinkimas nedirbti gali būti nulemtas įvairių gyvenimo aplinkybių, įskaitant ir bendrą šeimos sutarimą dėl šeimos narių teisių ir pareigų pasiskirstymo. Kaip teisingai kasaciniu skundu nurodo pats suinteresuotas asmuo, pasirinkimas dirbti ar nedirbti priskirtinas asmens gyvenimo būdo pasirinkimui. Gyvenimo būdas yra asmenybės savirealizacijos būdas, todėl pats savaime negali reikšti teisės įgyvendinimo pažeidžiant jos įgyvendinimo sąlygas (ribas), teisės principus ar prieštaravimo jos paskirčiai.
37. Teisėjų kolegija taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo V. S. D. nepagrįstai sutapatina asmens piktnaudžiavimą teise, kuris yra pagrindas atsisakyti ginti pareiškėjo teisę į privalomąją palikimo dalį, su kasacinio teismo išaiškinimuose nurodytu vienu iš kriterijų, turinčiu reikšmės asmens reikalingumo išlaikymo vertinimui palikimo atsiradimo metu, t. y. būtinumą įvertinti, ar asmuo išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas galimybes gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms. Vertinant, ar asmuo išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas galimybes gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms, nereikia nustatyti asmens piktnaudžiavimo teise. Vertinant, ar senatvės pensijos amžiaus asmuo išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas galimybes gauti lėšų, turi būti atsižvelgiama į jo statuso nulemtas galimybes, t. y. galimybes gauti senatvės pensiją ar pan. Senatvės pensijos amžiaus asmens statusui iš esmės prieštarautų reikalavimas vertinti, ar asmuo, būdamas senatvės pensijos amžiaus, dar galėtų dirbti ir papildomai užsidirbti, kad galėtų patenkinti būtinąsias savo gyvenimo reikmes.
38. Kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo V. S. D. taip pat teigia, kad, siekiant nu-

statyti asmens išlaikymo reikalingumą, turi būti vertinamos priežasčių, dėl kurių palikėjas nušalina šeimos narį nuo palikimo, adekvatumas, protingumas ir sąžiningumas. Šis naujas kriterijus turėtų būti vertinamas ne kaip savarankiška teisės į privalomąją palikimo dalį sąlyga, bet kaip reikšminga aplinkybė, kuri nors ir netiesiogiai sukuria objektyvias prielaidas spręsti, kad patys pareiškėjai dėl savo kaltų veiksmų (nusišalinimo nuo pareigų savo šeimos nariui) atsidūrė sudėtingoje socialinėje ir finansinėje situacijoje. Teisėjų kolegijos vertinimu, nėra pagrindo nurodytam teisės į privalomąją palikimo dalį pripažinimo aiškinimui.

39. Pirmiausiai pažymėtina, kad įstatymų leidėjas teisės į privalomąją palikimo dalį nesieja su sąlyga, kad palikėjas nušalino šeimos narį nuo palikimo dėl neadekvačių priežasčių ar pažeidžiant sąžiningumo ir protingumo principus. Antra, primintina, kad teisės į privalomąją palikimo dalį institutu siekiama apsaugoti tų šeimos narių, kuriuos palikėjas nušalino nuo testamento ir kurie negali užsitikrinti savo ekonominio egzistavimo, interesus. Trečia, testamentas yra palikėjo valios išraiška. Būtent nuo tokios valios, dėl kurios palikėjo šeimos narys yra nušalinamas nuo palikimo, įstatymo leidėjas ir siekia apsaugoti palikėjo šeimos narį. Todėl susiklostytų paradoksali situacija, jei teisei į privalomąją palikimo dalį pripažinti būtų laikoma reikšminga aplinkybe būtent to paties palikėjo valia ir jos susiformavimo priežastys. Testatoriaus valia, jos turinys yra subjektyvi aplinkybė. Todėl testatoriaus valios turinys ir priežastys nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nesudarys prielaidų objektyviai spręsti dėl pareiškėjo kaltų veiksmų.

Dėl išlaikymo reikalingumo sąlygos įrodinėjimo

40. Specialiųjų įrodinėjimo taisyklių teisei į privalomąją palikimo dalį pripažinti įstatymas nenustato, todėl taikomos bendrosios civilinio proceso teisėje įtvirtintos įrodinėjimo taisyklės. CPK 178 straipsnyje įtvirtinta, kad šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių CPK nustatyta tvarka nereikia įrodinėti. Kasacinio teismo praktikoje pabrėžiama, kad įrodinėjimas civiliniame procese yra grindžiamas dviem kertiniais principais – rungtyniškumu ir dispozityvumu. Rungtyniškumo (rungimosi) principo esmė yra ta, kad šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus ir atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių nereikia įrodinėti proceso įstatymo nustatyta tvarka (CPK 12 ir 178 straipsniai). Remiantis bendrąja įrodinėjimo naštos paskirstymo taisykle, įrodinėti privalo tas, kas teigia, o ne tas, kas neigia (lot. *ei incumbit probatio, qui dicit non qui negat*) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-118-916/2021, 24 punktas; 2024 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-701/2024, 67 punktas).

41. Asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, išlaikymo reikalingumas nėra preziumuojamas. Išlaikymo reikalingumo įrodinėjimo našta tenka asmeniui, pretenduojančiam į privalomąją palikimo dalį. Asmenims, nesutinkantiems su tuo, kad asmuo yra reikalingas išlaikymo, tenka pareiga įrodyti aplinkybes, kuriomis jie grindžia savo atsikirtimus.

42. Kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo V. S. D. teigia, kad byloje nebuvo nustatyta tikroji pareiškėjos turtinė padėtis, kadangi pareiškėja nepateikė informacijos apie bankų sąskaitose turimas lėšas, santaupas ir pan. Anot suinteresuoto asmens, vienintelis dokumentas, pateiktas byloje, iš kurio teismas sprendė dėl pareiškėjos turtinės padėties, buvo „Sodros“ pažyma, todėl apeliacinės instancijos teismas, tenkindamas pareiškimą, privalėjo savo iniciatyva aiškintis daugybę aplinkybių. Teisėjų kolegija su šiais kasacinio skundo argumentais nesutinka.
43. Visų pirma, paties suinteresuoto asmens V. S. D. kasacinio skundo argumentai dėl pareiškėjos turtinės padėties yra prieštaringi. Viena vertus, suinteresuotas asmuo kasaciniu skundu teigia, kad nagrinėjamu atveju ginčo nėra ir nebuvo, kad, be kita ko, pareiškėjos pajamos sutuoktinio mirties dieną su gaunama našlės pensija sudarė 368,99 Eur, kad pareiškėja visą gyvenimą nedirbo, gyveno valstybės išlaikoma ir neįgijo būtinojo stažo, kad ji neturi nuosavybės teise priklausančio nekilnojamojo turto, transporto priemonių, kad pareiškėja neturi kitos gyvenamosios vietos, be gyvenamojo namo, kuriame su palikėju pragyveno 36 metus, kad ji neturi vaikų, kurie galimai galėtų ja pasirūpinti (kasacinio skundo 24 punktas). Kita vertus, teigia, kad nebuvo nustatyta tikroji pareiškėjos turtinė padėtis.
44. Antra, pareiškėja į bylą pateikė informaciją, kad jos pajamas per mėnesį sudaro 368,99 Eur, jokių kitų įrodymų, suteikiančių pagrindą spręsti, kad pareiškėja disponuotų didesnėmis lėšomis, turėtų santaupų ar kitokio turto, byloje nėra. Kaip jau nurodyta pirmiau, pagal bendrąją įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę, būtent suinteresuotas asmuo V. S. D., kuri teigė, kad pareiškėja galimai turi daugiau turto, nei nurodo, ir turėjo šią aplinkybę įrodyti.
45. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad įrodinėjimo pareiga nėra beribė – asmuo negali būti įpareigotas įrodyti tokias faktines aplinkybes, kurių jis objektyviai negali įrodyti (lot. *probatio diabolica*) arba kurių įrodinėjimas yra maksimaliai apsunkintas, be to, asmeniui negali būti priskirta neproporcingai didelės apimties įrodinėjimo našta. Priešingas aiškinimas suponuotų asmens teisės į teisingą teismą paneigimą (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-236-969/2019 107 punktą). Šios taisyklės, apibrėžiančios įrodinėjimo pareigos ribas, yra bendros ir taikytinos visų kategorijų civilinėms byloms. Taigi, remiantis šiais kasacinio teismo išaiškinimais, nėra pagrindo reikalauti, kad asmuo, siekdamas įrodyti savo teisę į privalomąją palikimo dalį, pateiktų visų Lietuvoje esančių bankų pažymas apie tai, kad jis neturi sąskaitos atitinkamame banke ar kad turi ir kad sąskaitoje yra tik pensijos mokėjimus sudarančios lėšos.
46. Suinteresuotas asmuo V. S. D. kasaciniu skundu teigia, kad teismai nenustatė konkrečių pareiškėjos poreikių, nors tokius, remiantis kasacinio teismo praktika, turėjo nustatyti. Teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentais, jog kasacinio teismo praktikoje yra nurodyta, kad klausimas dėl išlaikymo reikalingumo spręstinas teismui, be kita ko, įvertinus konkrečius pareiškėjo poreikius, sudarančius būtinųjų gyvenimo reikmių visumą. Tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, bylą nagrinėję teismai nuo šios kasacinio teismo praktikos nenukrypo.
47. Suprantama, vieno asmens poreikiai gali skirtis nuo kito asmens poreikių. Specialiuosius poreikius turinčio asmens poreikiai, sudarantys būtinųjų gyvenimo

reikmių visumą, skirsis nuo tokių specialiųjų poreikių neturinčio asmens. Vis dėlto tam tikri minimalūs standartiniai poreikiai yra būdingi kiekvienam žmogui. Jei asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, neįrodinėja poreikių, atsižvelgiant į žmogaus prigimtį, negalima daryti išvados, kad jis jų apskritai neturi. Todėl jei asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, neįrodinėja specialiųjų poreikių, vertintina, kad konkretaus asmens poreikiai yra minimalūs standartiniai poreikiai, įprasti kiekvienam žmogui.

48. Nustatant šiuos minimalius standartinius poreikius, be kita ko, atsižvelgtina ir į Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatytą minimalų vartojimo poreikių dydį konkretiems metams. Minimalių vartojimo poreikių dydis – rodiklis, nurodantis asmens išlaidų sumą eurais, reikalingą minimaliems asmens maisto ir ne maisto (prekių ir paslaugų) poreikiams patenkinti per mėnesį, taikomas bazinės socialinės išmokos, šalpos pensijų bazės, tikslinių kompensacijų bazės ir valstybės remiamų pajamų dydžiams nustatyti (Lietuvos Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymo 2 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Nors minimalių vartojimo poreikių dydis yra vienas iš socialinės paramos išmokų rodiklių, nustatytas nurodyto įstatymo taikymo tikslais, jis, kaip apibrėžiantis asmens minimalių vartojimo poreikių visumą ir jų sumą eurais, gali būti kartu su kitais kriterijais taikomas ir sprendžiant dėl asmens atitikties išlaikymo reikalingumo sąlygai. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad, kasacinio teismo praktikoje aiškinant išlaikymo reikalingumo sąlygą, nurodomi konkretūs pareiškėjo poreikiai, bet ne jų išraiškos eurais suma (jų dydis). Todėl minimalių vartojimo poreikių dydis yra tik vienas iš kriterijų, leidžiantis teismui nuspręsti dėl asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį, atitikties išlaikymo reikalingumo sąlygai. Iš Socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies galima spręsti, kad nustatant minimalių vartojimo poreikių dydį nėra vertinama, ar asmuo turi gyvenamąjį būstą. Nustatant minimalius standartinius poreikius, be kita ko, turėtų būti atsižvelgiama ir į šią aplinkybę.
49. Įvertinus palikėjo mirties momentą, nagrinėjamai bylai aktualus Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2022 m. gruodžio 7 d. įsakymu Nr. A1-828 „Dėl 2023 metų minimalių vartojimo poreikių dydžio patvirtinimo“ nustatytas minimalių vartojimo poreikių dydis 2023 metams. Į šį dydį, kaip ir, be kita ko, kitas aplinkybes, tai, kad pareiškėja neturi nekilnojamojo turto, transporto priemonių, neturi gyvenamosios vietos, be gyvenamojo namo, kuriame pareiškėja su palikėju gyveno 36 metus, ir kt., vertindamas pareiškėjos poreikius ir jos atitiktį išlaikymo reikalingumo sąlygai, apeliacinės instancijos teismas ir atsižvelgė.
50. Papildomai pažymėtina, kad, pagal kasacinio teismo praktiką, teisė į privalomąją palikimo dalį nesiejama su palikėjo teiktu išlaikymu. Tačiau aplinkybė, kad palikėjas, būdamas gyvas, rėmė pareiškėją finansiškai, gali būti vertinama, sprendžiant, ar palikimo atsiradimo dieną pareiškėjui buvo reikalingas išlaikymas, įvertinant ją kartu su kitų bylos duomenų visuma (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2008; kt.).

Byloje nustatyta, kad pareiškėja gyveno palikėjui nuosavybės teise priklausančiame name, ten buvo deklaravusi savo gyvenamąją vietą, taigi darytina išvada, kad palikėjas, būdamas gyvas, rėmė pareiškėją, suteikdamas jai gyvenamąją vietą. Taigi nesutiktina su pirmosios instancijos teismo išvada, kad pareiškėjos turtinė padėtis palikėjo mirties dieną nesiskyrė nuo jos turtinės padėties palikėjui esant gyvam, nes jeigu pareiškėja gyvenamosios vietos netektų, jos išlaidos padidėtų dėl gyvenamųjų patalpų (įskaitant ir socialinį būstą) nuomos.

51. Kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo V. S. D. teigia, kad apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl pareiškėjos atitikties išlaikymo reikalingumo sąlygai, turėjo vertinti ir pareiškėjos įgytą teisę į paramą – konkrečiai į socialinio būsto suteikimą (nuomą); nors pareiškėja po palikėjo mirties įgijo teisę kreiptis į savivaldybės administraciją dėl įrašymo į eilę socialiniam būstui gauti, taip pat galėjo prašyti suteikti socialinį būstą ne eilės tvarka, tačiau ji šia teise sąmoningai nesinaudoja. Šiuo atžvilgiu teisėjų kolegija pažymi, kad suinteresuotas asmuo nepagrindžia, kokią įtaką šis vertinimas turėtų pareiškėjos atitikties išlaikymo reikalingumo sąlygai, ypač atsižvelgiant į tai, kad socialinio būsto nuoma taip pat yra atlygintinė, tad, net ir įgijus teisę į socialinio būsto nuomą, pareiškėjos pajamos ne padidėtų, o sumažėtų šio būsto nuomos išlaidų suma.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

52. Apibendrindama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija padaro išvadą, jog kasaciniu skundu nepagrindžiama, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė CK 5.20 straipsnio 1 dalies nuostatas, nukrypo nuo kasacinio teismo suformuotos šios normos taikymo praktikos, taip pat pažeidė įrodymų tyrimą ir vertinimą reglamentuojančias teisės normas nustatydamas pareiškėjos atitiktį išlaikymo reikalingumo sąlygai. Todėl apeliacinės instancijos teismo sprendimo naikinti nėra pagrindo.
53. Pagal CPK 93 straipsnio 1 dalies nuostatas, bylinėjimosi išlaidos atlyginamos šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jas priteisiant iš antrosios šalies. Šioje byloje suinteresuoto asmens kasacinį skundą atmetus, turėtų būti sprendžiamas priešingos šalies (pareiškėjos) patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas, tačiau pareiškėja į bylą nepateikė patirtas bylinėjimosi išlaidas pagrindžiančių dokumentų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Kauno apygardos teismo 2023 m. lapkričio 21 d. sprendimą palikti nepakeistą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.9. Dėl pranešimo skolininkui apie reikalavimo perleidimą teisinės reikšmės reikalavimo perleidimo galiojimui

*Reikalavimo perleidimo sutartis iki pranešimo skolininkui apie reikalavimo teisės perleidimą galioja tik reikalavimo teisės perleidimo sutarties šalims (*inter partes*). Pranešimas skolininkui neturi retroaktyvaus poveikio iki pranešimo susiklosčiusiems (ar pasibaigusiems) pradinio kreditoriaus ir skolininko prievoliniams santykiams ir neatima iš skolininko teisės gintis prieš naująjį kreditorių visais atsikirtimais, kuriuos jis turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui tuo metu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą. Pradiniam kreditoriui atleidus skolininką nuo prievolės įvykdymo ir nepranešus skolininkui apie prieš tai įvykusį reikalavimo teisės perleidimą naujajam kreditoriui, tokie pradinio kreditoriaus veiksmai turi teisinės reikšmės tik pradinio ir naujojo kreditorių tarpusavio santykiams, o skolininko prievolė pradiniam kreditoriui laikoma pasibaigusia.*

Civilinė byla Nr. e3K-3-122-381/2024
Teisminio proceso Nr. 2-55-3-01140-2021-6
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.6.3; 2.6.6.1; 2.6.8.8 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. birželio 13 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Gražinos Davidonienės, Artūro Driuko (kolegijos pirmininkas ir pranešėjas) ir Virgilijaus Grabinsko,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **trečiojo asmens P. S.** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 17 d. nutarties dėl pareiškėjo A. S. finansinio reikalavimo tvirtinimo atsakovės bankrutuojančios uždarosios akcinės bendrovės „Open Banking LT“ bankroto byloje peržiūrėjimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl pranešimo skolininkui apie reikalavimo perleidimą teisinės reikšmės reikalavimo perleidimo galiojimui, taip pat dėl sutarčių aiškinimą reglamentuojančių teisės normų aiškinimo ir taikymo.
2. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. lapkričio 15 d. nutartimi, įsiteisėjusia 2022 m. sausio 27 d., UAB „Open Banking LT“ iškelta bankroto byla.
3. Nemokumo administratorius 2022 m. rugsėjo 29 d. pateikė prašymą patikslinti kreditorių finansinius reikalavimus ir patvirtinti A. S. finansinį reikalavimą. Pareiškėjo 223 590,63 Eur finansinį reikalavimą sudaro 105 123 Eur skola, 80 623,35 Eur palūkanos ir 37 844,28 Eur delspinigiai.
4. Pareiškėjas nurodė, kad pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį Nr. 17/09/19 (toliau – ir paskolos sutartis) pradinis kreditorius A. Ž. suteikė BUAB „Open Banking LT“ 232 000 Eur paskolą, o bankrutuojanti įmonė įsipareigojo grąžinti paskolą iki 2018 m. gruodžio 31 d., mokėdama 12 proc. metines palūkanas. Pagal paskolos sutarties 9 punktą, paskolos gavėja, praleidusi paskolos grąžinimo terminą, turėjo mokėti paskolos davėjui papildomai 0,2 proc. dydžio delspinigius nuo visos paskolos sumos už kiekvieną uždelstą dieną. Pradinis kreditorius A. Ž. 2021 m. gegužės 31 d. reikalavimo teisių perleidimo sutartimi perleido pareiškėjui savo teises, kilusias iš paskolos sutarties.
5. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. spalio 18 d. nutartimi A. S. finansinio reikalavimo BUAB „Open Banking LT“ bankroto byloje netvirtino, konstatavęs, kad pareiškėjas praleido Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo (toliau – JANĮ) 41 straipsnio 2 dalyje nustatytą terminą.
6. Lietuvos apeliacinis teismas 2022 m. lapkričio 29 d. nutartimi Vilniaus apygardos teismo 2022 m. spalio 18 d. nutartį panaikino ir klausimą išsprendė iš esmės – atnaujino pareiškėjui terminą finansiniam reikalavimui pareikšti ir patvirtino jo antros eilės finansinį reikalavimą.
7. Spręsdamas dėl termino atnaujinimo, apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad terminas kreditorių finansiniams reikalavimams pareikšti baigėsi 2022 m. birželio 27 d., nes dėl netinkamai vykdytų nemokumo administratoriaus funkcijų apie nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimą viešai buvo paskelbta tik 2022 m. gegužės 27 d., taigi pareiškėjas praleido terminą finansiniams reikalavimams pareikšti nežymiai, tik 3 mėnesius. Analizuodama šio termino praleidimo priežastis, teisėjų kolegija pripažino teisiškai reikšmingomis aplinkybėmis tai, kad pirmiausia su 232 000 Eur finansiniu reikalavimu į kreditorių sąrašą 2022 m. balandžio 28 d. nutartimi buvo įtrauktas pradinis kreditorius A. Ž., vėliau jis iš sąrašo išbrauktas; nemokumo administratorius pareiškėjui kaip naujajam kreditoriui 2022 m. rugsėjo 12 d. elektroniniu paštu išsiuntė pasiūlymą pateikti finansinį reikalavimą, pareiškėjas 2022 m. rugsėjo 28 d. pateikė nemokumo administratoriui finansinį reikalavimą. Tai, apeliacinės instancijos teismo vertinimu, patvirtina pareiškėjo veiksmų pakankamą rūpestingumą ir tinkamą atlikimą susiklosčiusioje situacijoje, nes nuo nemokumo administratoriaus pranešimo dienos pareiškėjas nepraleido 30 dienų termino. Dėl to apeliacinės instancijos teismas pripažino,

kad terminas praleistas dėl objektyvių priežasčių, nepriklausančių nuo pareiškėjo valios, ir šį terminą atnaujino, pripažinęs nurodytas priežastis svarbiomis.

8. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, išnagrinėjęs bylą pagal trečiojo asmens P. S. kasacinį skundą, 2023 m. liepos 5 d. nutartimi panaikino Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartį ir klausimą dėl A. S. reikalavimo tvirtinimo perdavė spręsti Vilniaus apygardos teismui. Kasacinis teismas konstatavo, kad, pirmosios instancijos teismui nusprendus netvirtinti pareiškėjo reikalavimo dėl praleisto jo pareiškimo termino, apeliacinės instancijos teismas neturėjo teisės išspręsti šio reikalavimo iš esmės, nes pirmosios instancijos teisme reikalavimo pagrįstumo klausimas nebuvo nagrinėtas. Kasacinis teismas nurodė, kad pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas bylą iš naujo, turi įvertinti su pareikšto A. S. reikalavimo pagrįstumu ir jo pareiškimo terminu susijusias aplinkybes.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

9. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. liepos 17 d. nutartimi, įvertinęs tai, kad kasacinis teismas panaikino Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartį, taip pat kad aukštesnės instancijos teismas nusprendė atnaujinti pareiškėjui A. S. terminą finansiniam reikalavimui pareikšti, išlaikydamas vienodą teisės aiškinimą ir formuojamos praktikos nuoseklumą, nekartodamas Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutarties motyvų, atnaujino pareiškėjui A. S. terminą finansiniam reikalavimui pareikšti.
10. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. rugsėjo 5 d. nutartimi pareiškėjo prašymą tenkino visiškai ir patvirtino jo 223 590,63 Eur antros eilės finansinį reikalavimą.
11. Teismas pažymėjo, kad klausimas dėl termino kreditoriaus reikalavimui tvirtinti atnaujinimo jau yra išspręstas 2023 m. liepos 17 d. nutartimi, ji yra įsiteisėjusi, pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 334 straipsnio 1 dalies ir 78 straipsnio nuostatas, teismas turi teisę atnaujinti įstatymo nustatytą praleistą terminą ir savo iniciatyva, o teismo nutartys, kuriomis procesinis terminas yra atnaujintas, atskiraisiais skundais neskundžiamos. Dėl to teismas nepasisakė ir nevertino trečiojo asmens P. S. argumentų, kuriais buvo grindžiamas prašymas panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. liepos 17 d. nutarties dalį dėl termino atnaujinimo.
12. Teismas taip pat pažymėjo, kad kasacinis teismas nenurodė jokių motyvų, jog panaikintos apeliacinės instancijos teismo nutarties dalis, kuria pareiškėjui buvo atnaujintas terminas reikalavimui pareikšti, būtų nepagrįsta ar neteisėta.
13. Spręsdamas dėl reikalavimo pagrįstumo, teismas nustatė šias faktines aplinkybes:
    13.1. pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį UAB „Open Banking LT“ (buvęs pavadinimas UAB „Kevin LT“) gavo 232 000 Eur dydžio paskolą iš A. Ž. ir už naudojimąsi paskolintomis lėšomis įsipareigojo mokėti 12 proc. dydžio metines palūkanas (paskolos sutarties 1 punktas); paskola turėjo būti grąžinta ne vėliau kaip iki 2018 m. gruodžio 31 d.; šalys susitarė, kad, praleidus paskolos grąžinimo terminą, už nesugrąžintą paskolos sumą paskolos gavėja privalo papildomai mokėti paskolos davėjui 0,2 proc. dydžio delspinigius

nuo visos paskolos sumos už kiekvieną uždelstą dieną (paskolos sutarties 9 punktas);

13.2. 2019 m. liepos 4 d. A. Ž. su BUAB „Open Banking LT“ sudarė akcijų pasirašymo sutartį, pagal kurią A. Ž. iš UAB „Open Banking LT“ įsigijo 2187 naujai išleistas akcijas, kurių kaina yra 152 250 Eur; už akcijas sutarta sumokėti, atsisakant 126 877 Eur dalies reikalavimo pagal paskolos sutartį;

13.3. 2021 m. gegužės 31 d. A. Ž. ir A. S. sudarė reikalavimo perleidimo sutartį, pagal kurią A. Ž. perleido A. S. reikalavimo teises į skolininkę UAB „Open Banking LT“ pagal 2017 m. rugsėjo 26 d. paskolos sutartį dėl paskolos sumos, paskolos grąžinimo dieną apskaičiuotų palūkanų pagal šią paskolos sutartį bei delspinigių, nustatytų paskolos sutartyje; reikalavimo perleidimo sutarties pasirašymo aplinkybės užfiksuotos 2021 m. birželio 3 d. antstolio faktinių aplinkybių konstatavimo protokole;

13.4. byloje nėra duomenų, kad iš karto po reikalavimo perleidimo sutarties sudarymo naujasis kreditorius būtų pranešęs apie tai bankrutuojančiai įmonei;

13.5. 2021 m. birželio 10 d. A. Ž., M. Z. ir S. S.-Z. pasirašė patvirtinimą dėl pretenzijų atsisakymo (toliau – ir Patvirtinimas), kuriame nurodyta, kad patvirtinantys asmenys kartu ir kiekvienas atskirai siekia patvirtinti pretenzijų UAB „Open Banking LT“ ir P. S. atsisakymą; Patvirtinimo 1 punkte nurodyta, kad patvirtinantys asmenys kartu ir kiekvienas atskirai patvirtina, jog besąlygiškai ir neatšaukiamai atsisako iki šio patvirtinimo įsigaliojusių: pretenzijų, reikalavimų ar prašymų bendrovei (išskyrus Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme nustatytas akcininkų teises) ir (ar) P. S., įskaitant, bet neapsiribojant, reikalavimus vykdyti kokias nors sutartis natūra, įskaitant 2018 m. balandžio 18 d. paskolos sutartį dėl 5 bitkoinų (BTC) P. S. paskolinimo (išskyrus 2018 m. lapkričio 30 d. paskolos sutartį tarp S. S.-Z. ir bendrovės dėl 25 000 Eur paskolos bendrovei suteikimo ir 2019 m. spalio 14 d. paskolos sutartį tarp S. S.-Z. ir bendrovės dėl 2500 Eur paskolos bendrovei suteikimo, taip pat 2019 m. sausio 10 d. paskolos sutartį tarp S. S.-Z. ir bendrovės dėl 48 000 Eur paskolos bendrovei suteikimo), ir (ar) mokėti kokias nors baudas, nuostolių, išlaidų, sąnaudų ar mokesčių atlyginimą, ir (ar) grąžinti kokias nors paskolas, įnašus ar kitus grąžintinus mokėjimus, ir (ar) sumokėti kokias nors sumas (1.1 punktas); bendrovei ir (ar) P. S. kitų reikalavimų (tiek piniginio, tiek nepiniginio pobūdžio), pretenzijų ir (ar) prašymų, įskaitant, bet neapsiribojant, perleisti bendrovės akcijas, grąžinti sumokėtas ir (arba) paskolintas sumas (išskyrus šio patvirtinimo 1.1 punkte nustatytas išimtis), kompensuoti nuostolius, žalą, išlaidas, sąnaudas, mokesčius ir (ar) vykdyti kokias nors kitas pinigines ir (ar) nepinigines prievoles ar pareigas (1.2 punktas);

13.6. byloje nėra duomenų, kad BUAB „Open Banking LT“ būtų grąžinusi pradiniam kreditoriui likusią skolą pagal paskolos sutartį;

13.7. A. Ž. 2022 m. vasario 22 d. pateikė nemokumo administratoriui prašymą dėl kreditoriaus reikalavimo patvirtinimo, kurį jis grindė paskolos sutartimi, tačiau vėliau paprašė išbraukti jį iš kreditorių reikalavimo sąrašo, 2022 m. rug-

sėjo 2 d. išsiuntė nemokumo administratoriui dokumentus apie reikalavimo perleidimą.

14. Teismas pažymėjo, kad 2021 m. birželio 10 d. Patvirtinimas buvo sudarytas jau po 2021 m. gegužės 31 d. reikalavimo perleidimo sutarties sudarymo. Bankrutuojanti įmonė apie reikalavimo teisės perleidimą buvo informuota, kai pareiškėjas pateikė nemokumo administratoriui prašymą patvirtinti kreditoriaus reikalavimą (2022 m. rugsėjo 28 d.). Teismo vertinimu, ši aplinkybė nedaro reikalavimo teisės perleidimo neteisėto ar negaliojančio, tačiau įmonė naujajam kreditoriui gali teikti visus atsikirtimus, kuriuos ji turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui tuo metu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą.
15. Teismas taip pat įvertino tai, kad Patvirtinime nebuvo aiškiai išskirta, jog A. Ž. būtų atsisakęs ir reikalavimo pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį, be to, tuo metu reikalavimas pagal šią sutartį jau buvo perleistas kitam asmeniui. Patvirtinimo 3 punkte nurodyta, kad kartu su šiuo Patvirtinimu A. Ž. grąžina P. S. jo išduotą laidavimo už bendrovę raštą, taip patvirtindamas, kad nuo šio Patvirtinimo pasirašymo momento nebeturi jokių piniginių reikalavimų P. S. Tačiau Patvirtinime nėra nurodyta, kad grąžinama ir paskolos sutartis, ji nėra paminėta tarp prie Patvirtinimo pridedamų dokumentų. Atsižvelgdamas į Patvirtinimo tekstą bei pradinio kreditoriaus paaiškinimus, teismas nusprendė, kad negalima teigti, jog Patvirtinimu buvo atsisakyta ir reikalavimo pagal paskolos sutartį. Dėl to nėra pagrindo reikalavimo perleidimo sutarties pripažinti negaliojančia ir netvirtinti pareiškėjo reikalavimo.
16. Teismas taip pat pripažino, kad palūkanų ir delspinigių apskaičiavimas atitinka paskolos sutarties sąlygas.
17. Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs bylą pagal suinteresuoto asmens P. S. atskirąjį skundą, 2023 m. spalio 17 d. nutartimi pirmosios instancijos teismo nutartį paliko nepakeistą.
18. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad A. Ž. pasirašė Patvirtinimą tuo metu, kai reikalavimo teisės BUAB „Open Banking LT“ pagal paskolos sutartį jau nebeturėjo. Vadinasi, neturėdamas reikalavimo teisės BUAB „Open Banking LT“, jis negalėjo pasirašyti Patvirtinimo ir jos atsisakyti. Teismas atkreipė dėmesį, kad skolininko informavimas apie reikalavimo perleidimą sukuria naujajam kreditoriui teisę įgyvendinti savo reikalavimą, tačiau šiuo atveju reikalavimo teisių perleidimo sutartyje (1.2 punkte) buvo aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtintas reikalavimo teisės perėjimo naujajam kreditoriui momentas, t. y. nuo reikalavimo teisių perleidimo sutarties pasirašymo dienos. Teisėjų kolegija, susipažinusi su Patvirtinimo tekstu, sutiko su pirmosios instancijos teismo argumentais, kad jame nėra aiškiai išskirta ir pasisakyta dėl reikalavimo pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį atsisakymo.
19. Teisėjų kolegija taip pat sutiko su pirmosios instancijos teismo išvadomis dėl delspinigių. Kolegijos vertinimu, šiuo atveju ginčyti priskaičiuotų delspinigių ir palūkanų dydį galėjo nemokumo administratorius, tačiau to nepadarė, taigi, skolininkė neprašė taikyti ieškinio senaties, todėl teismas savo iniciatyva neturėjo teisinio pagrindo spręsti senaties (ne)taikymo klausimą.

20. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad Vilniaus apygardos teismo 2023 m. liepos 17 d. nutartis, kuria nuspręsta atnaujinti A. S. terminą kreditoriaus reikalavimui pareikšti, yra įsiteisėjusi ir jos pagrįstumo ir teisėtumo klausimas šioje byloje nebegali būti nagrinėjamas. Kolegija taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad terminas buvo atnaujintas Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartimi, o kasacinis teismas dėl šios nutarties dalies nepagrįstumo ir neteisėtumo 2023 m. liepos 5 d. nutartyje nenurodė jokių argumentų.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

21. Suinteresuotas asmuo P. S. kasaciniu skundu prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 17 d. nutartį ir Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 5 d. nutartį. Kasacinis skundas yra grindžiamas šiais argumentais:
    21.1. Remiantis CPK 182 straipsnio 2 punktu, 279 straipsnio 4 dalimi, 301 straipsnio 1 dalimi, 362 straipsnio 2 dalimi ir šias nuostatas aiškinančia teismų praktika, pirmosios instancijos teismas, vykdydamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nustatytą privalomą įpareigojimą, turi pareigą savarankiškai įvertinti šiam įpareigojimui įvykdyti svarbias faktines aplinkybes ir neturi teisės remtis toje pačioje kasacinėje byloje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo panaikinta Lietuvos apeliacinio teismo nutartimi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2023 m. liepos 5 d. nutartimi panaikindamas Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartį, įpareigojo pirmosios instancijos teismą savarankiškai įvertinti visas aplinkybes dėl A. S. kreditoriaus reikalavimo, įskaitant tas, kurios susijusios su terminu kreditoriaus reikalavimui pareikšti. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. liepos 17 d. nutartimi *ex officio* (pagal pareigas) atnaujino A. S. terminą finansiniam reikalavimui pareikšti, pažeisdamas kasacinio teismo nustatytą įpareigojimą ir, priešingai kasacinio teismo išaiškinimui, pasiremdamas tik panaikinta 2022 m. lapkričio 29 d. nutartimi, savarankiškai nevertindamas aplinkybių, susijusių su terminu finansiniam reikalavimui pareikšti.
    21.2. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.5 straipsnio 1 dalimi, 6.101 straipsnio 1 dalimi, 6.109 straipsnio 1 dalimi ir šias nuostatas aiškinančia teismų praktika, reikalavimo perleidimo sutartis gali būti panaudota ir įsigalioja skolininkui tik nuo šio skolininko informavimo momento. Skundžiama nutartis naikintina išaiškinant, kad, pagal CK 6.109 straipsnio 1 dalį, jei apie reikalavimo teisės perleidimą skolininkas nėra informuojamas, o pirminis kreditorius reikalavimo atsisako, toks atsisakymas sukelia teisinius padarinius ir naujajam kreditoriui (jei po atsisakymo paaiškėtų, kad senasis kreditorius atsisakytą reikalavimą buvo perleidęs kitam asmeniui, tačiau apie tai skolininkas nebuvo informuotas nei senojo, nei naujojo kreditoriaus). Skundžiama nutartimi remiantis reikalavimo teisių perleidimo sutartimi, apie kurią bankrutuojanti bendrovė neturėjo jokios informacijos, nustatyta, kad A. Ž. turėta reikalavimo teise 2022 m. birželio 10 d. jau negalėjo disponuoti, tai tiesiogiai prieštarauja CK 6.109 straips-

nio 1, 2 dalių išaiškinimams. Pagal CK 6.109 straipsnio 1 dalį, reikalavimo teisių perleidimo sutartis skolininkui įsigalioja nuo jo informavimo apie šį perleidimą. Bylos nagrinėjimo metu tarp šalių nekilo ginčo, kad bendrovė iki 2022 m. rugsėjo neturėjo informacijos apie 2021 m. gegužės 31 d. reikalavimo teisių perleidimo sutartį, vadinasi, 2021 m. birželio 10 d., kai A. Ž. atsisakė turėto reikalavimo, savo kreditoriumi laikė A. Ž. (CPK 182 straipsnio 5 punktas). Skundžiama nutartimi buvo įteisintas nesąžiningas A. Ž. ir A. S. elgesys. Remiantis CK 6.154 straipsnio 1 dalimi, 6.189 straipsnio 1 dalimi ir šias nuostatas aiškinančia teismų praktika, reikalavimo perleidimo sutartimi negali būti pakeičiamos teisės ir pareigos trečiajam asmeniui. Kai skolininkas nėra informuotas apie reikalavimo teisių perleidimą, jo atžvilgiu reikalavimo teisės savininku laikytinas asmuo, kuris pagal skolininko turimą informaciją yra jo kreditorius.

21.3. Remiantis CK 6.154 straipsnio 1 dalimi, 6.193 straipsnio 1 dalimi ir šias nuostatas aiškinančia teismų praktika, nuostata, kuria šalys sutarė dėl plačiausios apimties visų tarpusavio reikalavimų atsisakymo, įskaitant tuos reikalavimus, kurie nėra eksplicitiškai įvardyti, negali būti aiškinama priešingai, nei nurodyta susitarimo tekste. Skundžiamoje nutartyje padaryta klaidinga išvada, kad pareiškime dėl pretenzijų atsisakymo nėra aiškiai išskirta ir pasisakyta dėl reikalavimo pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį atsisakymo, todėl A. Ž. tokio reikalavimo neatsisakė. Pareiškimo dėl pretenzijų atsisakymo tekstas, aiškinamas tiek subjektyviuoju, tiek objektyviuoju metodu, apėmė visus šalių tarpusavio įsipareigojimus.

21.4. Remiantis CK 1.126 straipsnio 2 dalimi ir šią nuostatą aiškinančia teismų praktika, teisę reikalauti taikyti ieškinio senatį turi visi asmenys, kurių teisėms ir pareigoms galutinis teismo sprendimas gali turėti tiesioginį ir netiesioginį poveikį. Remiantis JANĮ 28 straipsnio 1 dalies 4 punktu, reikalavimas dėl 37 844,28 Eur delspinigių patvirtinimo yra nepagrįstas, nes laikotarpiu nuo 2022 m. kovo 28 d. iki 2022 m. rugsėjo 28 d. delspinigių skaičiavimas draudžiamas. Teisę reikalauti taikyti ieškinio senaties terminą šiam A. S. reikalavimui turi ir P. S., nes tokio reikalavimo patvirtinimas yra susijęs su jo, kaip buvusio bendrovės akcininko ir vadovo, teisėmis ir pareigomis bei bendrovės kreditoriaus galimybėmis atgauti priteistą sumą – kuo bendrovės kreditorių masė bus mažesnė, tuo didesnę reikalavimo patenkinimo dalį gaus P. S.

22. Atsiliepimu į kasacinį skundą pareiškėjas A. S. prašo jį atmesti ir skundžiamas nutartis palikti nepakeistas; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepimas grindžiamas šiais argumentais:

22.1. Priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, pirmosios instancijos teismas vertino su termino kreditoriaus reikalavimui pareikšti susijusias aplinkybes ir jas įvertinęs priėmė 2023 m. liepos 17 d. nutartį, ji yra įsiteisėjusi, todėl šios aplinkybės negali ir negalėjo būti iš naujo nagrinėjamos priimant skundžiamas nutartis (CPK 18 straipsnis). Aptariamoje nutartyje teismas nurodė motyvus, kuriais remiantis buvo atnaujintas terminas kreditoriaus

reikalavimui pareikšti. Kasacinis teismas 2023 m. liepos 5 d. nutartyje nepasisakė dėl 2022 m. lapkričio 29 d. nutarties dalies, kuria atnaujintas terminas kreditoriaus reikalavimui pareikšti, nepagrįstumo ir neteisėtumo, o nurodė, jog, atnaujinus terminą kreditoriaus reikalavimui pareikšti, klausimas dėl kreditoriaus reikalavimo pagrįstumo turėjo būti perduotas spręsti pirmosios instancijos teismui. Kitaip tariant, kasacinio teismo nutartimi nebuvo paneigtas Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutarties motyvų dėl termino reikalavimui pareikšti atnaujinimo teisėtumas ir pagrįstumas, todėl priimdamas 2023 m. liepos 17 d. nutartį pirmosios instancijos teismas pagrįstai termino kreditoriaus reikalavimui pareikšti atnaujinimo klausimą motyvavo taip pat.

22.2. Kasaciniame skunde nepagrįstai teigiama, kad A. S. ir A. Ž. 2021 m. gegužės 31 d. reikalavimo perleidimo sutartis nesukūrė jokių teisių ir pareigų iki 2022 m. rugsėjo 28 d., o A. Ž. neva buvo BUAB „Open Banking LT“ kreditoriumi pagal paskolos sutartį sudarant Patvirtinimą. Reikalavimo perleidimo sutarties 1.2 punkte aiškiai nustatyta, kad teisė į reikalavimus pereina naujajam kreditoriui nuo sutarties pasirašymo dienos. Patvirtinimas buvo sudarytas jau po reikalavimo perleidimo sutarties sudarymo, todėl akivaizdu, kad pradinis kreditorius jau buvo perleidęs savo reikalavimą, kai pasirašė Patvirtinimą. Ne pranešimas apie reikalavimo perleidimą sukuria naujojo kreditoriaus nuosavybės teises į reikalavimą, o pati reikalavimo perleidimo sutartis.

22.3. Išvada dėl to, kad Patvirtinimu nebuvo atsisakyta ir reikalavimo pagal paskolos sutartį, pirmosios instancijos teismo buvo padaryta įvertinus Patvirtinimo tekstą bei paties pradinio kreditoriaus paaiškinimus, teiktus bankroto byloje ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Toks Patvirtinimo aiškinimas taip pat visiškai atitinka CK 6.129 straipsnio 7 dalies nuostatas. Teismas minėtą išvadą tinkamai motyvavo, o pareiškėjo nesutikimas su teismų atliktu įrodymų vertinimu pats savaime nesudaro teisinio pagrindo naikinti skundžiamas nutartis. Patvirtinimu nebuvo atliktas atleidimas nuo prievolės pagal paskolos sutartį įvykdymo, kadangi Patvirtinime nėra išreikšta aiški ir nedviprasmiška A. Ž. valia atleisti BUAB „Open Banking LT“ nuo iš paskolos sutarties kylančių prievolių įvykdymo. Patvirtinimas nebuvo sudarytas notarine forma, todėl A. Ž., pasirašydamas Patvirtinimą, net negalėjo atleisti BUAB „Open Banking LT“ nuo prievolių pagal paskolos sutartį įvykdymo.

22.4. Prašyti taikyti ieškinio senatį turi teisę ginčo materialiojo teisinio santykio šalis, prieš kurios interesus nukreiptas byloje pareikštas materialusis teisinis reikalavimas. Pagal procesinę padėtį toks asmuo šiuo atveju yra BUAB „Open Banking LT“. Pati skolininkė niekada neprašė taikyti ieškinio senaties, todėl teismas savo iniciatyva neturėjo teisinio pagrindo spręsti senaties (ne) taikymo klausimą. Laikotarpis, už kurį apskaičiuoti delspinigiai, šiuo atveju yra šeši mėnesiai, todėl toks delspinigių skaičiavimas visiškai atitinka kasacinio teismo praktiką. Kasacinio skundo deklaratyvūs teiginiai dėl delspinigių skaičiavimo po bankroto bylos iškėlimo nėra pagrįsti jokiais įrodymais.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl trečiojo asmens P. S. pateiktų rašytinių paaiškinimų

23. 2024 m. gegužės 14 d. Lietuvos Aukščiausiajame Teisme gauti trečiojo asmens P. S. rašytiniai paaiškinimai dėl Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2024 m. kovo 14 d. sprendimu nustatytų procesinių aplinkybių dėl A. Ž. ir A. S. panaudotos apgaulės.
24. Teisėjų kolegija pažymi, kad kasaciniame procese nėra nustatyta byloje dalyvaujančių asmenų teisė pateikti rašytinius paaiškinimus. CPK 355 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad tik žodinio proceso atvejais kasatorius arba jo atstovas turi teisę išdėstyti žodžiu kasacinio skundo motyvuotus pagrindus ir pareikšti samprotavimus dėl gauto atsiliepimo į kasacinį skundą; kita šalis, trečiasis asmuo ar jų atstovai turi teisę pareikšti savo argumentus dėl kasacinio skundo ir atsiliepimo į kasacinį skundą.
25. CPK 353 straipsnio 1 dalyje apibrėžtos bylos nagrinėjimo ribos: kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Pagal CPK 347 straipsnio 2 dalį, kasaciniame skunde neleidžiama remtis naujais įrodymais bei aplinkybėmis, kurie nebuvo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teisme. Nurodytas teisinis reguliavimas suponuoja kasacinio proceso taisyklę, kad nauji įrodymai šioje proceso stadijoje negali būti pateikiami ir priimami.
26. CPK 350 straipsnio 8 dalyje nustatyta, kad, išsprendus kasacinio skundo priėmimo klausimą, kasacinio skundo papildyti ar pakeisti negalima; pagal civilinio proceso dalyvių lygiateisiškumo principą analogiška taisyklė yra įtvirtinta ir dėl kitų byloje dalyvaujančių asmenų atsiliepimų į kasacinį skundą: pagal CPK 351 straipsnio 1 dalį, atsiliepimai į kasacinį skundą turi būti pateikiami per vieną mėnesį nuo skundo įrašymo į Lietuvos Aukščiausiajame Teisme kasacine tvarka nagrinėtinų bylų sąrašą; atsiliepimai į kasacinį skundą, jo papildymai ar pakeitimai, pateikti praleidus nustatytą terminą, nepriimami ir grąžinami juos pateikusiems asmenims.
27. Priešingai nei teigia trečiasis asmuo, nei jo pateikti rašytiniai paaiškinimai, nei prie jų pridėtas sprendimas ir arbitro atskiroji nuomonė arbitražo byloje bei reikalavimo teisių perleidimo sutarties priedas nėra skirti kokioms nors procesinio pobūdžio aplinkybėms, kurios būtų įrodinėjimo dalyku nagrinėjant bylą kasaciniame teisme (pvz., teismo sudėties neteisėtumui, bylinėjimosi išlaidų dydžiui ir pan.), pagrįsti, tačiau papildo kasacinio skundo argumentus dėl ginčo esmės.
28. Dėl nurodytų priežasčių teisėjų kolegija atsisako priimti trečiojo asmens P. S. pateiktus rašytinius paaiškinimus ir į juos neatsižvelgia priimdama nutartį šio-

je byloje. Pateikti rašytiniai paaiškinimai su priedais grąžintini juos pateikusiam asmeniui.

Dėl pranešimo skolininkui apie reikalavimo perleidimą teisinės reikšmės reikalavimo perleidimo sutarties galiojimui

29. Nagrinėjamoje byloje visų pirma keliamas teisės klausimas dėl to, kokius teisinius padarinius sukelia pradinio kreditoriaus reikalavimo atsisakymas (skolininko atleidimas nuo prievolės vykdymo), atliktas po to, kai kreditorius perleido šį reikalavimą naujajam kreditoriui, tačiau skolininkas nebuvo informuotas apie reikalavimo perleidimo faktą. Siekiant atsakyti į šį teisės klausimą, reikia išanalizuoti teisės normas, reglamentuojančias reikalavimo perleidimo sutartį, jos galiojimą sutarties šalims (lot. *inter partes*) ir tretiesiems asmenims (lot. *erga omnes*).
30. Reikalavimo perleidimas (cesija) yra sutartis, kuria kreditorius (cedentas) perleidžia trečiajam asmeniui (cesionarijui) savo reikalavimo teisę reikalauti iš skolininko įvykdyti prievolę.
31. CK 6.101 straipsnio 1 dalyje nustatyta teisė kreditoriui be skolininko sutikimo perleisti reikalavimą kitam asmeniui, jeigu tai neprieštarauja įstatymams ar sutarčiai arba jeigu reikalavimas nesusijęs su kreditoriaus asmeniu. Reikalavimo teisės perleidimas yra vienas iš prievolės dalyvių (kreditorių) pasikeitimo atvejų, kai vietoj vieno kreditoriaus atsiranda kitas ir pagal nurodytoje normoje nustatytą bendrąją taisyklę pradinis kreditorius turi teisę perleisti turimą ar būsimą reikalavimą naujajam kreditoriui be skolininko sutikimo, jeigu tai nedraudžiama įstatymo ar sutarties. Tai reiškia, kad skolininko sutikimo perleidžiant reikalavimą nereikalaujama dėl to, kad jo teisinė padėtis dėl kreditoriaus pasikeitimo nesikeičia, t. y. jo teisinė padėtis naujojo kreditoriaus atžvilgiu negali būti blogesnė už buvusią pradiniam kreditoriui, reikalavimo teisės perleidimas negali pažeisti skolininko teisių ar jų labiau suvaržyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-168/2010).
32. Reikalavimo teisės perleidimo atveju naujasis kreditorius įgyja tas pačias teises, kurias turėjo pradinis kreditorius, naujojo kreditoriaus teisių apimtis negali būti nei didesnė, nei mažesnė, pradinis ir naujasis kreditorius negali keisti prievolės įvykdymo sąlygų. Taigi, perleidus reikalavimą pasikeičia kreditorius, o pati prievolė išlieka nepakitusi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2010).
33. Teismų praktikoje taip pat išaiškinta, kad cesija nėra abstraktus savarankiškas sandoris, o yra susietas su pagrindiniu sandoriu, kuriame vyko reikalavimų pasikeitimas, t. y. sutartimi, kuri yra cesijos esmė. Reikalavimo perleidimo sutartis yra tiesiogiai susijusi su pradiniu sandoriu, kurio pagrindu perduodama reikalavimo teisė, ir visi ginčai dėl reikalavimo perleidimo sutarties yra taip pat susiję su pradiniu sandoriu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-199/2008; 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-545/2009; 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2010).

34. Skolininko teisių apsauga cesijos atveju užtikrinama ne tik nurodyta bendrąja nuostata, kad reikalavimo perleidimas negali pažeisti jo teisių, bet ir konkrečiomis kitų reikalavimo perleidimą reglamentuojančių teisės normų nuostatomis.
35. CK 6.106 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta sąžiningo skolininko teises ginanti taisyklė, kad kai apie reikalavimo perleidimą skolininkui nepranešta, laikoma, kad prievolės įvykdymas pradiniam kreditoriui yra tinkamas. Šioje normoje išreikštas įstatymo leidėjo tikslas ginti sąžiningą skolininką, siejant jo prievolės pabaigą su pranešimu apie teisių perleidimą. Atidus ir rūpestingas naujasis kreditorius, siekdamas gauti tinkamą įvykdymą, turi informuoti skolininką apie prievolės kreditoriaus pasikeitimą ir pateikti jo, kaip reikalavimo teisių perėmėjo, įrodymus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-306-313/2019, 45 punktas). Nurodyto pranešimo skolininkui apie reikalavimo perleidimą paskirtis yra apsaugoti skolininko interesus, kad jis žinotų, kam priklauso vykdytina prievolė, ir išvengtų ginčo dėl dvigubo apmokėjimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-141-684/2015; 2019 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-293-823/2019, 28 punktas). Kilus ginčui, kam priklauso reikalavimas, skolininkas turi teisę atsisakyti mokėti konkrečiam kreditoriui, kol paaiškės, kuriam kreditoriui priklauso reikalavimo teisė (CK 6.106 straipsnio 2 dalis).
36. Pirmiau aptartą taisyklę papildo CK 6.109 straipsnyje įtvirtintos skolininko ir trečiųjų asmenų interesus užtikrinančios nuostatos, nustatančios pranešimo skolininkui apie reikalavimo perleidimą tvarką ir nepranešimo teisinius padarinius. CK 6.109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad reikalavimo perleidimo faktas gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis ir skolininką tik nuo to momento, kai skolininkas sutiko, kad reikalavimas būtų perleistas, arba nuo to momento, kai skolininkas gavo reikalavimo perleidimo faktą patvirtinančio dokumento kopiją ar kitokį reikalavimo perleidimo fakto įrodymą. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad reikalavimo perleidimo sandoris teisinius padarinius skolininkui sukuria tik tinkamai jam apie sandorį pranešus. Taigi prievolės dalyviams esminę reikšmę turi pranešimas apie reikalavimo perleidimo faktą, nes nuo pranešimo momento pradinio ir naujojo kreditoriaus sudaryta reikalavimo perleidimo sutartis pradeda veikti skolininko atžvilgiu ir nuo šio momento reikalavimo perleidimo faktą naujasis kreditorius gali panaudoti prieš skolininką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-168/2010). Nors įstatymas nereikalauja informuoti skolininko apie reikalavimo perleidimo faktą, tačiau naujasis kreditorius, neinformuodamas apie tai skolininko, prisiima negatyvių tokio neinformavimo padarinių riziką (*Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė.* Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 148).
37. Kadangi viena esminių reikalavimo perleidimo bendrųjų taisyklių – reikalavimui perleisti skolininko sutikimas nereikalingas, jos taikymas subalansuojamas CK 6.107 straipsnio pirmoje dalyje įtvirtinta taisykle, nustatančia, kad skolininkas turi teisę reikšti naujojo kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, kuriuos jis turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui tuo metu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą. Šioje teisės normoje įtvirtintas bendrasis principas,

kad reikalavimo teisės perleidimas neturi įtakos skolininko gynybai nuo pareikšto reikalavimo, nes jis tebeturi teisę pareikšti naujojo kreditoriaus reikalavimui visus atsikirtimus, kuriuos būtų galėjęs panaudoti prieš pradinį kreditorių iki to momento, kai gavo pranešimą apie reikalavimo teisės perleidimą, pavyzdžiui, ginčyti prievolę, iš kurios atsirado reikalavimo teisė, reikalauti taikyti ieškinio senatį (*Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 149).

38. Tokia pati taisyklė yra įtvirtinta UNIDROIT principų 9.1.13 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodyta, kad skolininkas gali prieš cesionarijų naudoti visus atsikirtimus, kuriuos jis galėjo naudoti prieš cedentą. Ši taisyklė užtikrina, kad skolininko padėtis niekaip nepablogės nuo to, kad pradinis kreditorius perleido reikalavimo teisę naujajam kreditoriui. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų komentare nurodoma, kad šios normos tikslas – užtikrinti, kad reikalavimo perleidimas nepaveiks neigiamai skolininko padėties (*Principles of International Commercial Contracts*. Rome: UNIDROIT, 2016, p. 320). Komentare taip pat nurodoma, jog gali pasitaikyti situacijų, pavyzdžiui, kad skolininkas galėtų sustabdyti prievolės vykdymą ar apskritai atsisakyti ją vykdyti pagrindiniam kreditoriui tuo pagrindu, jeigu pastarojo priešpriešiniai įsipareigojimai įvykdyti netinkamai. Tokiu atveju sprendžiant, ar šie gynybos būdai gali būti taikomi prieš naująjį kreditorių, turi būti pasverti šalių interesai, t. y. skolininko padėtis negali tapti blogesnė vien dėl to, kad perleistas reikalavimas, o naujasis kreditorius taip pat turi interesą, kad jo įgyta reikalavimo teisė buvo pagrįsta. Todėl, susidarius tokiai situacijai, skolininkas turi teisę nuo naujojo kreditoriaus reikalavimo gintis pradinio kreditoriaus netinkamai vykdytų įsipareigojimų faktu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-267-313/2022, 41 punktas).

39. Sistemiškai aiškinant aptartą teisinį reguliavimą, darytina išvada, kad reikalavimo teisės perleidimo sutartis iki pranešimo skolininkui apie reikalavimo perleidimo faktą sieja tik šios sutarties šalis (*inter partes*) ir nesaisto trečiųjų asmenų, įskaitant skolininką. Reikalavimo perleidimo sutarčiai, kaip ir bet kokiai kitai sutarčiai, taikomas sutarties uždarumo principas, pagal kurį sutartis sukuria teises ir pareigas ją sudariusiems asmenims ir, išskyrus įstatyme įtvirtintas išimtis, nesukuria teisių ir pareigų tretiesiems asmenims. Tik nuo to momento, kai skolininkas gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimo faktą, reikalavimo perleidimo sutartis pradeda galioti skolininko ir trečiųjų asmenų atžvilgiu (*erga omnes*). Tai reiškia, kad iki tokio pranešimo gavimo skolininką ir pradinį kreditorių siejanti prievolė (ir jos subjektai) lieka nepakitusi ir gali pasibaigti tinkamu įvykdymu (CK 6.106 straipsnio 1 dalis) arba kitais įstatyme įtvirtintais pagrindais.

40. Apibendrindama išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad skolininko prievolės pasibaigimas vienu iš prievolių pasibaigimo pagrindų (CK VI knygos IX skyrius) iki pranešimo skolininkui apie reikalavimo perleidimo faktą sudaro savarankišką kreditoriaus reikalavimo atmetimo teisinį pagrindą, nes kreditorius (tiek pradinis, tiek naujasis) nebetenka teisės reikalauti iš skolininko šios prievolės įvykdymo.

41. CK 6.129 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prievolė baigiasi, kai kreditorius atleidžia skolininką nuo jos įvykdymo arba pareiškia, kad prievolė neegzistuoja, jeigu atleidimas nuo prievolės įvykdymo nepažeidžia trečiųjų asmenų teisių į kreditoriaus turtą. Prievolei pasibaigti šiuo pagrindu pakanka vien kreditoriaus valios, išskyrus atleidimo nuo prievolės vykdymo už atlyginimą atvejį. CK 6.129 straipsnis nenustato atleidimo nuo prievolės įvykdymo formos, todėl kreditoriaus valia gali būti išreikšta bet kokia forma, išskyrus atvejus, kai jos išraiškos formą nustato įstatymas arba sutartis. Bet kuriuo atveju atleidimas nuo prievolės įvykdymo turi būti išreikštas aiškiai ir nedviprasmiškai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197/2011).
42. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad reikalavimo teisės perleidimo sutartis tarp A. Ž. ir A. S. buvo sudaryta 2021 m. gegužės 31 d., o 2021 m. birželio 10 d. pradinis kreditorius A. Ž., M. Z. ir S. S.-Z. pasirašė patvirtinimą dėl pretenzijų atsisakymo, adresuotą UAB „Open Banking LT“ ir P. S. Šis Patvirtinimas buvo pasirašytas kaip dalis platesnės apimties susitarimo (kurį, be kita ko, sudarė ir bendrovės patvirtinimas dėl pretenzijų A. Ž. atsisakymo), kuriuo užbaigtas bendrovės akcininkų ginčas dėl akcijų pirkimo ir pardavimo. Patvirtinimas buvo pasirašytas neinformavus bendrovės apie 2021 m. gegužės 31 d. sutarties dėl reikalavimo teisės pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį perleidimo sudarymo faktą. Bendrovė apie reikalavimo perleidimo faktą buvo informuota, kai pareiškėjas pateikė nemokumo administratoriui prašymą patvirtinti naujojo kreditoriaus reikalavimą, t. y. 2022 m. rugsėjo mėn. Bylos nagrinėjimo metu tarp šalių nekilo ginčo, kad bendrovė iki 2022 m. rugsėjo neturėjo informacijos apie 2021 m. gegužės 31 d. reikalavimo teisių perleidimo sutartį.
43. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į pirmiau aptartas reikalavimo teisės perleidimą reglamentuojančias teisės normas ir jas aiškinančią kasacinio teismo praktiką (nutarties 34–40 punktai), į byloje nustatytas aplinkybes, kad pradinis kreditorius A. Ž. pasirašė 2021 m. birželio 10 d. Patvirtinimą, adresuotą UAB „Open Banking LT“ ir P. S., nepranešęs skolininkui apie reikalavimo teisės pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį perleidimą naujajam kreditoriui A. S., taip pat kad apie reikalavimo teisės perleidimą skolininko neinformavo ir naujasis kreditorius, pripažįsta nepagrįstais apeliacinės instancijos teismo ir pareiškėjo A. S. atsiliepime į kasacinį skundą išdėstytus argumentus, jog A. Ž. Patvirtinimu negalėjo atsisakyti reikalavimo teisės BUAB „Open Banking LT“ pagal paskolos sutartį, grindžiamus aplinkybe, kad reikalavimo perleidimo sutartyje (jos 1.2 punkte) buvo aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtintas reikalavimo teisės perėjimo naujajam kreditoriui momentas – nuo reikalavimo teisės perleidimo sutarties pasirašymo dienos, taigi Patvirtinimas pasirašytas tuo metu, kai A. Ž. jau nebeturėjo reikalavimo teisės BUAB „Open Banking LT“ pagal paskolos sutartį.
44. Apeliacinės instancijos teismas, darydamas tokią išvadą, netinkamai aiškino teisės nuostatas, reglamentuojančias reikalavimo teisės perleidimo sutarties įsigaliojimo momentą šios sutarties šalims ir šios sutarties galiojimą skolininkui.
45. Reikalavimo teisės perleidimo sutartis įsigalioja skolininkui ir gali būti panaudota prieš jį tik nuo skolininko informavimo apie reikalavimo perleidimo faktą

momento (CK 6.109 straipsnio 1 dalis). Jei skolininkas nėra informuotas apie reikalavimo teisės perleidimą, jo atžvilgiu reikalavimo teisės turėtoju laikytinas pradinis kreditorius. Aplinkybė, jog pradinis kreditorius, nepranešęs skolininkui apie reikalavimo perleidimo sutarties sudarymą, atleidžia skolininką nuo šios prievolės įvykdymo (atsisako reikalavimo), reiškia jo nesąžiningumą tiek skolininko, tiek ir naujojo kreditoriaus atžvilgiu, tačiau tai neatima iš skolininko teisės gintis prievolės pasibaigimo faktu prieš naująjį kreditorių, t. y. toks reikalavimo teisės į skolininką atsisakymas sukelia teisinių padarinių ir naujajam kreditoriui (CK 6.107 straipsnio 1 dalis).

46. Teisėjų kolegija, remdamasi sutarties uždarumo principu ir CK 6.107 straipsnio 1 dalies bei 6.109 straipsnio 1 dalies sisteminiu aiškinimu, konstatuoja, kad reikalavimo perleidimo sutartis iki pranešimo skolininkui apie reikalavimo teisės perleidimą galioja tik reikalavimo teisės perleidimo sutarties šalims (*inter partes*). Pranešimas skolininkui neturi retroaktyvaus poveikio iki pranešimo susiklosčiusiems (ar pasibaigusiems) pradinio kreditoriaus ir skolininko prievoliniams santykiams ir neatima iš skolininko teisės gintis prieš naująjį kreditorių visais atsikirtimais, kuriuos jis turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui tuo metu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą. Pradiniam kreditoriui atleidus skolininką nuo prievolės įvykdymo ir nepranešus skolininkui apie prieš tai įvykusį reikalavimo teisės perleidimą naujajam kreditoriui, tokie pradinio kreditoriaus veiksmai turi teisinės reikšmės tik pradinio ir naujojo kreditorių tarpusavio santykiams, o skolininko prievolė pradiniam kreditoriui laikoma pasibaigusia.

Dėl 2021 m. birželio 10 d. Patvirtinimo sąlygų aiškinimo

47. Kitas esminis klausimas, dėl kurio kilo šalių ginčas kasaciniame procese, – ar 2021 m. birželio 10 d. patvirtinimu dėl pretenzijų atsisakymo pradinis kreditorius A. Ž. atsisakė ir reikalavimo teisės pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį, dėl kurios jau buvo sudaryta reikalavimo perleidimo sutartis, apie kurią nepranešta skolininkui.
48. Bylą nagrinėjęs teismai nusprendė, kad Patvirtinime nėra aiškiai išskirta ir pasisakyta dėl reikalavimo pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį atsisakymo, paskolos sutartis, skirtingai nei P. S. raštas, nebuvo prie jo pridėta, taigi negalima teigti, jog Patvirtinimu buvo atsisakyta ir reikalavimo pagal paskolos sutartį. Teisėjų kolegija su šia bylą nagrinėjusių teismų išvada neturi pagrindo sutikti.
49. 2021 m. birželio 10 d. patvirtinime dėl pretenzijų atsisakymo nurodyta, kad patvirtinantys asmenys kartu ir kiekvienas atskirai siekia patvirtinti pretenzijų UAB „Open Banking LT“ ir P. S. atsisakymą; Patvirtinimo 1 punkte nurodyta, kad patvirtinantys asmenys kartu ir kiekvienas atskirai patvirtina, jog besąlygiškai ir neatšaukiamai atsisako iki šio Patvirtinimo įsigaliojusių: pretenzijų, reikalavimų ar prašymų bendrovei (išskyrus Akcinių bendrovių įstatyme nustatytas akcininkų teises) ir (ar) P. S., įskaitant, bet neapsiribojant, reikalavimus vykdyti kokias nors sutartis natūra, įskaitant 2018 m. balandžio 18 d. paskolos sutartį dėl 5 bitkoinų (BTC) P. S. paskolinimo (išskyrus 2018 m. lapkričio 30 d. paskolos sutartį tarp S.

S.-Z. ir bendrovės dėl 25 000 Eur paskolos bendrovei suteikimo ir 2019 m. spalio 14 d. paskolos sutartį tarp S. S.-Z. ir bendrovės dėl 2500 Eur paskolos bendrovei suteikimo, taip pat 2019 m. sausio 10 d. paskolos sutartį tarp S. S.-Z. ir bendrovės dėl 48 000 Eur paskolos bendrovei suteikimo), ir (ar) mokėti kokias nors baudas, nuostolių, išlaidų, sąnaudų ar mokesčių atlyginimą, ir (ar) grąžinti kokias nors paskolas, įnašus ar kitus grąžintinus mokėjimus, ir (ar) sumokėti kokias nors sumas (1.1 punktas); bendrovei ir (ar) P. S. kitų reikalavimų (tiek piniginio, tiek nepiniginio pobūdžio), pretenzijų ir (ar) prašymų, įskaitant, bet neapsiribojant, perleisti bendrovės akcijas, grąžinti sumokėtas ir (arba) paskolintas sumas (išskyrus šio patvirtinimo 1.1 punkte nustatytas išimtis), kompensuoti nuostolius, žalą, išlaidas, sąnaudas, mokesčius ir (ar) vykdyti kokias nors kitas pinigines ir (ar) nepinigines prievoles ar pareigas.

50. Byloje nustatyta, jog pradinis kreditorius A. Ž. byloje pasižymėjo nenuosekliu procesiniu elgesiu: 2022 m. vasario 22 d. pateikė bankroto byloje tvirtinti savo 232 000 Eur kreditoriaus reikalavimą pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį; reikalavimas teismo buvo patvirtintas, tačiau vėliau A. Ž. reikalavimo atsisakė, motyvuodamas tuo, kad jis pateiktas „dėl techninės klaidos“ (P. S. teigimu, jam paskambinus A. Ž. ir priminus apie pretenzijų atsisakymą); teismas šį atsisakymą patvirtino 2022 m. gegužės 26 d. nutartimi. 2022 m. rugsėjo 2 d. A. Ž. kreipėsi į bankroto administratorių ir pateikė reikalavimo perleidimo sutartį. 2022 m. rugsėjo 28 d. naujasis kreditorius A. S. pateikė bankroto administratoriui prašymą patvirtinti jo reikalavimą dėl 232 000 Eur, palūkanų ir delspinigių. Bylos duomenimis, tik 2022 m. gruodžio mėn. A. Ž. informavo naująjį kreditorių A. S. apie savo 2019 m. liepos 4 d. susitarimą su UAB „Open Banking LT“, kuriuo jis atsisakė 126 877 Eur dalies reikalavimo pagal paskolos sutartį. 2023 m. sausio 11 d. A. S. pateikė bankroto administratoriui prašymą atitinkamai patikslinti (sumažinti) jo kreditoriaus reikalavimą.
51. Atleidimas nuo prievolės įvykdymo (reikalavimo atsisakymas) yra vienašalis kreditoriaus sandoris. CK pirmosios knygos nuostatose, reglamentuojančiose su sandoriais susijusius klausimus, nenustatyta vienašalių sandorių aiškinimo taisyklių. Pagal CK 1.63 straipsnio 5 dalį, vienašaliams sandoriams prievoles ir sutartis reglamentuojančios teisės normos taikomos tiek, kiek tai neprieštarauja įstatymams ir vienašalio sandorio esmei. Taigi, nustatant reikšmingas aplinkybes dėl Patvirtinime išreikštos kreditoriaus valios, svarbu atsižvelgti į tai, kad vienašaliam sandoriui sudaryti būtina tik vienos šalies valia. Dėl šios priežasties Patvirtinime išreikštos kreditoriaus valios turiniui nustatyti sutarčių aiškinimo taisyklės (CK 6.193 straipsnis) taikytinos tiek, kiek tai neprieštarauja vienašalio sandorio, kuriuo išreikšta tik kreditoriaus valia, esmei.
52. Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad sutarčių aiškinimo principai taikomi ir aiškinant vienašalius sandorius, kurių sudarymo metu egzistavo tik vieno asmens valia ir tik vienos šalies valios išraiška atsispindi sudarytame sandoryje. Aiškinant vienašalį sandorį tikrųjų jį sudariusio asmens ketinimų nustatymo principas nėra mažiau patikimas, nei kiti sutarčių aiškinimo metodai, ir nepraranda esminės savo reikšmės, nes ir aiškinant vienašalį sandorį nustatoma būtent

jo sudarymo metu egzistavusi jį sudariusio asmens valia. Sunkumų nustatyti tikrąją sandorio šalių valią gali kilti esant tiek vienašaliam, tiek dvišaliam sandoriui. Tačiau galimi sunkumai nepaneigia šio sutarčių aiškinimo metodo ir dėl to jis netampa mažiausiai patikimas. Jeigu tikrųjų sandorį sudariusio asmens ketinimų nėra galimybės nustatyti remiantis byloje esančiais įrodymais, taikomi kiti sutarčių aiškinimo metodai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-69-1075/2024, 93 punktas).

53. Kilus ginčui dėl Patvirtinime išreikštos kreditoriaus valios turinio, šis turi būti nustatomas remiantis ne vien pažodiniu teksto aiškinimu, tačiau būtina aiškintis tikruosius kreditoriaus ketinimus atsižvelgiant į Patvirtinimo pasirašymo ir kitas teisiškai reikšmingas aplinkybes. Patvirtinimą dėl pretenzijų atsisakymo pasirašiusio kreditoriaus tikrųjų ketinimų negalint nustatyti, aptariamas sandoris turi būti aiškinamas atsižvelgiant į tai, kokią prasmę jam tokiomis pat aplinkybėmis būtų suteikęs analogiškas jį sudariusiajam protingas asmuo (*mutatis mutandis* (su būtinais (atitinkamais) pakeitimais) CK 6.193 straipsnio 1, 2, 5 dalys). Jeigu abejojama dėl sąvokų, kurios gali turėti kelias reikšmes, šioms sąvokoms priskiriama priimtiniausia, atsižvelgiant į sutikimo esmę bei jo dalyką, reikšmė (*mutatis mutandis* CK 6.193 straipsnio 3 dalis).
54. Aiškinant Patvirtinimo turinį ir apimtį pirmiausia turi būti atsižvelgiama į tai, kad Patvirtinimas pasirašytas nepranešus bendrovei (skolininkei) apie prieš tai jau sudarytą reikalavimo perleidimo sutartį, taigi bendrovės (skolininkės) ir pradinio kreditoriaus A. Ž. prievolės subjektai dar išliko nepasikeitę ir bendrovė (skolininkė) pagrįstai savo kreditoriumi laikė A. Ž.
55. Šiuo atveju Patvirtinimo tekste aiškiai ir nedviprasmiškai nurodyta, kad kreditoriai (įskaitant A. Ž.) besąlygiškai ir neatšaukiamai atsisako iki šio Patvirtinimo pasirašymo įsigaliojusių pretenzijų, reikalavimų ar prašymų bendrovei, įskaitant, bet neapsiribojant, reikalavimus vykdyti kokias nors sutartis natūra ir (ar) mokėti kokias nors baudas, nuostolių, išlaidų, sąnaudų ar mokesčių atlyginimą, ir (ar) grąžinti kokias nors paskolas, įnašus ar kitus grąžintinus mokėjimus, ir (ar) sumokėti kokias nors sumas (1.1 punktas); kitų reikalavimų (tiek piniginio, tiek nepiniginio pobūdžio), pretenzijų ir (ar) prašymų, įskaitant, bet neapsiribojant, perleisti bendrovės akcijas, grąžinti sumokėtas ir (arba) paskolintas sumas, kompensuoti nuostolius, žalą, išlaidas, sąnaudas, mokesčius ir (ar) vykdyti kokias nors kitas pinigines ir (ar) nepinigines prievoles ar pareigas (1.2 punktas). Kartu Patvirtinime įtvirtintos ir išimtys – reikalavimai, kurių kreditoriai neatsisako, tai – Akcinių bendrovių įstatyme nustatytų akcininkų teisių, taip pat reikalavimų pagal konkrečiai išvardytas paskolų sutartis tarp S. S.-Z. ir bendrovės. A. Ž. ir bendrovės paskolos sutartis nėra nurodyta prie išimčių – reikalavimų, kurių kreditoriai neatsisako. Ši sutartis taip pat nėra *expressis verbis* (tiesiogiai) įvardyta ir kaip ta, iš kurios kylančio reikalavimo kreditorius atsisako. Sutiktina su kasacinio skundo argumentais, kad Patvirtinime vartojamos lingvistinės formuluotės „įskaitant, bet neapsiribojant“, „reikalavimus vykdyti kokias nors sutartis natūra“, „grąžinti kokias nors paskolas“, „vykdyti kokias nors kitas pinigines ir (ar) nepinigines prievoles ar pareigas“ rodo, jog Patvirtinimas apėmė ir reikalavimo

teisės pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį atsisakymą (CK 6.193 straipsnio 1 dalis). Tokią išvadą patvirtina ir Patvirtinimo pasirašymo aplinkybės (CK 6.193 straipsnio 2 dalis) – minėta, kad tai buvo tik vienas iš dešimties susijusių sandorių, kuriais UAB „Open Banking LT“, UAB „Kevin EU“, jų akcininkai, taip pat akcininkės S. S.-Z. sutuoktinis atsisakė visų tarpusavio pretenzijų (su konkrečiai išvardytomis išimtimis), prisiėmė tam tikrus įsipareigojimus dėl akcijų pardavimo ir taikiai užbaigė ginčus. Reikalavimo teisės pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį atsisakymą 2021 m. birželio 10 d. sandoriu patvirtina A. Ž. procesinis elgesys šioje byloje (žr. šios nutarties 50 punktą), kai jis atsisakė byloje patvirtinto reikalavimo pagal aptariamą paskolos sutartį po pokalbio su P. S. (kuris žinojo apie patvirtinimą dėl pretenzijų atsisakymo, tačiau nežinojo apie reikalavimo teisės pagal paskolos sutartį perleidimo faktą) ir tik po kelių mėnesių pranešė bankroto administratoriui apie reikalavimo perleidimą. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad bylą nagrinėję teismai, ignoruodami nurodytas byloje teismų nustatytas aplinkybes, netinkamai aiškino sutarčių aiškinimo taisykles, įtvirtintas CK 6.193 straipsnyje, kurios taikytinos aiškinant ir vienašalius sandorius (CK 1.63 straipsnio 5 dalis), ir padarė nepagrįstą išvadą, jog Patvirtinimu nebuvo atsisakyta reikalavimo teisės pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

56. Apibendrindama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija nusprendžia, kad bylą nagrinėję teismai netinkamai aiškino ir taikė materialiosios teisės normas, reglamentuojančias reikalavimo perleidimo sutarties galiojimą šalims ir skolininkui (CK 6.107 straipsnio 1 dalis, 6.109 straipsnio 1 dalis), sutarčių aiškinimą (CK 6.193 straipsnis), netinkamai teisiškai kvalifikavo byloje nustatytas reikšmingas aplinkybes, patvirtinančias, kad 2021 m. birželio 10 d. Patvirtinimo pasirašymo metu atsakovei (skolininkei) nebuvo pranešta apie reikalavimo teisės pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį su A. Ž. perleidimą, taip pat kad 2021 m. birželio 10 d. Patvirtinimu A. Ž. atsisakė reikalavimo teisės ir pagal 2017 m. rugsėjo 19 d. paskolos sutartį. Nurodytų materialiųjų teisės normų netinkamas aiškinimas ir taikymas nulėmė neteisingą teismų išvadą ir sprendimą patvirtinti pareiškėjo A. S. finansinį reikalavimą BUAB „Open Banking LT“ bankroto byloje. Tai sudaro pagrindą panaikinti byloje priimtus teismų procesinius sprendimus ir priimti naują sprendimą – netvirtinti A. S. finansinio reikalavimo atsakovės bankroto byloje (CPK 359 straipsnio 1 dalies 4 punktas).
57. Kiti kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį argumentai (dėl termino kreditoriaus reikalavimui pareikšti atnaujinimo, ieškinio senaties termino taikymo ir kt.) neturi esminės reikšmės teisiniam rezultatui byloje, todėl teisėjų kolegija dėl jų atskirai nepasisako.
58. Kasacinį skundą pateikęs trečiasis asmuo P. S. neteikė prašymo atlyginti kasaciniame teisme patirtas bylinėjimosi išlaidas, todėl šis klausimas nesprendžiamas.
59. Kasaciniame teisme išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, nepatirta.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 4 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 17 d. nutartį ir Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 5 d. nutartį ir priimti naują sprendimą – netvirtinti A. S. finansinio reikalavimo bankrutuojančios uždarosios akcinės bendrovės „Open Banking LT“ bankroto byloje.

Nepriimti trečiojo asmens P. S. rašytinių paaiškinimų ir grąžinti jam šį dokumentą su priedais.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Sutarčių teisė

1.10. Dėl vartojimo sutarties kvalifikavimo ir Vartojimo kredito įstatymo taikymo

Vartojimo kredito įstatymas taikomas nuomos ar išperkamosios nuomos sutartims, jeigu nustatyta pareiga vartotojui įsigyti nuosavybėn sutarties objektą.

Verslininkas, nuomos ar išperkamosios nuomos standartinėje sutartyje įtvirtinęs sąlygą, kad vartotojas neturi pareigos įgyti sutarties objektą ar vartotojas tokią teisę įgyja tik išreiškęs valią atskiru pranešimu, gali išvengti Vartojimo kredito įstatymo nuostatų taikymo. Todėl labai svarbu, kad teismai, spręsdami dėl Vartojimo kredito įstatymo nuostatų taikymo nuomos ar išperkamosios nuomos sutartims, kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgtų į šių sutarčių pobūdį, vartotojo tikslus sudarant tokias sutartis, vertintų, ar tokia sąlyga buvo individualiai aptarta su vartotoju, ar jos įtvirtinimu sutartyje nėra siekiama išvengti Vartojimo kredito įstatymo nuostatų taikymo. Vertinant, ar konkrečiu atveju sudaryta nuomos ar išperkamosios nuomos sutartimi nėra siekiama išvengti Vartojimo kredito įstatymo nuostatų taikymo, taip pat taikytinos sutarties sąlygų sąžiningumo vartotojo atžvilgiu kontrolę reglamentuojančios teisės normos.

Vartojimo kredito įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šio įstatymo nuostatos taip pat taikomos sutartims, kurių pobūdis arba tikslas suteiktų galimybę išvengti šio įstatymo nuostatų taikymo. Todėl teismas, nustatęs, kad nuomos ar išperkamosios nuomos sutartyje nustatyta sąlyga dėl vartotojo pareigos įgyti nuosavybės teisę į sutarties objektą nebuvimo nėra su juo individualiai aptarta ir nėra sąžininga vartotojo atžvilgiu arba kitokios nustatytos faktinės aplinkybės sudaro pagrindą teismui daryti išvadą, jog ji buvo įtraukta į sutartį siekiant išvengti Vartojimo kredito įstatymo taikymo, turi taikyti Vartojimo kredito įstatymo nuostatas tokioms sutartims.

Civilinė byla Nr. e3K-3-8-611/2024
Teisminio proceso Nr. 2-69-3-17608-2021-7
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.6.8.3; 2.6.29.3; 3.5.19 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 8 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Driuko (kolegijos pirmininkas), Andžej Maciejevski (pranešėjas) ir Agnės Tikniūtės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **ieškovės A. Č.** kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 13 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės A. Č. ieškinį atsakovei uždarajai akcinei bendrovei „Dream rental“ (buvęs pavadinimas – uždaroji akcinė bendrovė „Simple finance“), dalyvaujant tretiesiems asmenims R. G., M. Z., N. G., R. B., L. A., A. R., V. R., S. J., A. D., D. D., Ž. B., uždarajai akcinei bendrovei „Tomobilis“, uždarajai akcinei bendrovei „Dirtera“, uždarajai akcinei bendrovei „Ekostream“, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyriui, Kauno apygardos prokuratūrai, dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių vartojimo sutarties kvalifikavimą, vartojimo kreditą, turtui taikomo arešto teisines pasekmes, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovė prašė pripažinti, kad ji yra įvykdžiusi visas prievoles atsakovei ir kad ji yra automobilio „BMW 520“, *(duomenys neskelbtini)* (toliau – automobilis „BMW 520“) savininkė.
3. Ieškovė nurodė, kad 2020 m. birželio 3 d. ji ir atsakovė sudarė Teisės į turtą pirkimo–pardavimo sutartį SF Nr. 2020/06/03-01, kuria atsakovė įsipareigojo perduoti teisę sudaryti automobilio „BMW 520“ pirkimo–pardavimo sutartį, o ieškovė įsipareigojo šią teisę priimti ir mokėti sutarties 4 punkte nurodytus avansus. Ieškovė iki šios dienos minėtu automobiliu naudojasi, jį valdo. Vykdydama minėtą sutartį ieškovė kreipėsi į atsakovę su pageidavimu padengti visą likusią sumą ir

kad atsakovė perrašytų automobilį ieškovei. Atsakovė nurodė, kad automobilio perrašyti ji šiuo metu negali, tą atliks po dviejų mėnesių. 2021 m. liepos 9 d. ieškovė atliko galutinį mokėjimą ir kreipėsi į atsakovę dėl automobilio perrašymo ieškovės vardu, tačiau atsakovė to nepadarė. Sutarties 5.1.1 punkte nurodyta, kad, gavėjui (t. y. ieškovei) tinkamai ir laiku sumokėjus davėjui (t. y. atsakovei) bendrą avansinių įmokų sumą, nurodytą sutarties 4.1 punkte, davėjas pagal gavėjo pageidavimą perleis automobilį gavėjo nuosavybėn, šalims pasirašant atskirą pirkimo–pardavimo sutartį ir (ar) automobilio priėmimo–perdavimo nuosavybėn aktą. Ieškovė savo sutartinius įsipareigojimus įvykdė, tačiau atsakovė savo sutartinių įsipareigojimų įvykdymo vengia.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

4. Kauno apylinkės teismas 2023 m. sausio 24 d. sprendimu už akių ieškinį atmetė.
5. Teismas nustatė, kad atsakovė ir trečiasis asmuo UAB „Ramuda“ 2020 m. birželio 3 d. sudarė pirkimo–pardavimo sutartį, pagal kurią trečiasis asmuo UAB „Ramuda“ (pardavėja) pardavė atsakovei (pirkėjai) automobilį „BMW 520“. Ieškovė ir atsakovė 2020 m. birželio 3 d. sudarė Teisės į turtą pirkimo–pardavimo sutartį SF Nr. 2020/06/03-01, pagal kurią atsakovė įsipareigojo perduoti ieškovei teisę sudaryti automobilio „BMW 520“ pirkimo–pardavimo sutartį, o ieškovė įsipareigojo šią teisę priimti ir mokėti sutartyje nustatytus avansus. Ieškovei ir atsakovei 2020 m. birželio 3 d. sudarius Teisės į turtą pirkimo–pardavimo sutartį SF Nr. 2020/06/03-01, Kelių transporto registre ieškovė buvo įregistruota kaip automobilio „BMW 520“ valdytoja.
6. Teismas nurodė, kad šalių 2020 m. birželio 3 d. sudarytos Teisės į turtą pirkimo–pardavimo sutarties SF Nr. 2020/06/03-01 pagrindu susiklostė sutartiniai išperkamosios nuomos ir vartojimo kredito teisiniai santykiai. Teismas nurodė, kad duomenų apie tai, jog ieškovė yra sumokėjusi visą sutarties 4.1 punkte nurodytą sumą atsakovei, byloje nėra, byloje taip pat nėra pateikta sutartyje nustatyta tvarka sudaryto rašytinio šalių susitarimo dėl sutarties sąlygų pakeitimų, o byloje esantys įrodymai ir parengiamųjų teismo posėdžių metu ieškovės pateikta informacija nesudaro pakankamo pagrindo spręsti, kad ieškovė yra įvykdžiusi visas prievoles atsakovei.
7. Teismas nustatė, kad sutarties vykdymo ir dalinių ieškovės avansinių įmokų sumokėjimo metu, t. y. 2020 m. gruodžio 15 d., Turto arešto aktų registre įregistruotas kelių transporto priemonės „BMW 520“ areštas (automobilio savininkė – atsakovė UAB „Simple finance“, kreditorė – trečiasis asmuo R. G., reikalavimo pagrindas – Kauno apylinkės teismo 2020 m. spalio 21 d. išduotas įsakymas civilinėje byloje Nr. eL2-25556-1107/2020, antstolio kontoroje vykdoma vykdomoji byla Nr. 0183/2001257). Teismas atsižvelgė į tai, kad galioja ginčo transporto priemonei taikytas areštas, taigi, ir draudimas keisti areštuoto turto teisinį statusą, šalių sutartyje nustatyta daiktinė teisė, o būtent nuosavybės į transporto priemonę teisė ieškovės negali būti įgyvendinta, nors ir būtų sumokėta visa sutartyje nurodyta turto išpirkimo vertė. Teismas pažymėjo, kad išperkamosios nuomos sutarties ša-

lis sieja prievoliniai teisiniai santykiai per visą sutarties galiojimo laikotarpį, o šalių sutartis galioja iki 2025 m. birželio 3 d. ir visa turto vertė nėra sumokėta.

8. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi ieškovės apeliacinį skundą, 2023 m. birželio 13 d. nutartimi paliko nepakeistą Kauno apylinkės teismo 2023 m. sausio 24 d. sprendimą už akių.
9. Kolegija nurodė, kad 2020 m. birželio 3 d. atsakovė UAB „Simple finance“ (dabartinis pavadinimas UAB „Dream rental“) ir UAB „Ramuda“ sudarė pirkimo–pardavimo sutartis, pagal kurią atsakovė už 8000 Eur nupirko automobilį „BMW 520“. Tą pačią dieną atsakovė sudarė vadinamąją teisės į turtą pardavimo sutartį, pagal kurią pardavė minėtą automobilį ieškovei už 11 773,65 Eur bendrą kainą, sumokant ją dalimis iki 2025 m. birželio 3 d. kas mėnesį po 169,56 Eur (sutarties 4.1 punktas). Nėra ginčo, kad automobilis perduotas valdyti ieškovei, tačiau nuosavybės teisė liko atsakovei (sutarties 5.1.1 punktas). Ieškovė pateikė duomenis, kad yra sumokėjusi už automobilį 2000 Eur 2020 m. birželio 3 d., mokėjusi kasmėnesines įmokas po 169,56 Eur iki 2021 m. balandžio 8 d. (iš viso 1865,60 Eur), taip pat sumokėjusi 5664,96 Eur 2021 m. birželio 11 d. ir 2021 m. liepos 9 d. Tokiu būdu ieškovė iš viso yra sumokėjusi už automobilį 9530,56 Eur. Teisėjų kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad visa sutarta kaina už automobilį (11 773,65 Eur) nėra sumokėta, atitinkamai šalių sutarties 5.1 punktas, nustatęs sąlygas, kada daikto nuosavybės teisė turi būti perleista pirkėjai, nėra įvykdytas. Tai sudaro savarankišką pagrindą atmesti ieškovės reikalavimą.
10. Kolegija nurodė, kad iš ieškovės susirašinėjimo su atsakove dėl automobilio kainos apmokėjimo prieš terminą matyti, kad ieškovė siekė nemokėti palūkanų dėl to, kad išmokės visą automobilio kainą anksčiau, nei nustatyta grafike, ir todėl norėjo, kad jai būtų sumažinta sutartyje nustatyta kaina (11 773,65 Eur). Tačiau vien tik susirašinėjimas su nenustatytu asmeniu el. paštu uabsimplefinance@gmail.com nereiškia šalių sudarytos sutarties pakeitimo, nes sutarties 8.5 punkte šalys buvo sutarusios, kad bet kokie sutarties pakeitimai turi būti daromi raštu ir abiejų šalių pasirašomi. Net jeigu ir būtų galima laikyti, kad su ieškove susirašinėjo įgaliotas UAB „Simple finance“ atstovas, vis tiek iš susirašinėjimo turinio negalima spręsti, kad šalys susitarė pakeisti sutarties 4.1 punktą ir atitinkamai sumažino automobilio kainą.
11. Kolegija atmetė ieškovės argumentus dėl sutarties negaliojimo, nurodydama, kad sutarties negaliojimo klausimo ieškovė nekėlė ieškinyje, o kelti naujus reikalavimus apeliaciniame skunde neleidžiama (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 312 straipsnis).
12. Ieškovė kelia ginčo automobilio arešto kitose vykdomosiose bylose santykio su jos sudaryta išsipirkimo sutartimi klausimą. Ieškovės nuomone, automobilio areštas negali panaikinti prieš areštą sudarytos sutarties įsipareigojimų, kurie lemia, kad kai už automobilį bus sumokėta, jis turės būti perrašomas pagal sutartį ieškovei. Kolegija šiuos argumentus atmetė. Kaip jau minėta, automobilio savininkė visą sutarties galiojimo laiką buvo ir yra atsakovė. Ieškovė, kaip ji pati ir pripažįsta, yra automobilio valdytoja. Atsakovės turtui, taip pat ir ginčo automobiliui, yra pritaikyti nuosavybės teisės apribojimai (areštas). Kitaip tariant, į atsakovės turtą

pretenduoja įvairūs kreditoriai, vienas iš kurių yra ir ieškovė šioje byloje, nes ji mokėjo įmokas už automobilį, o nuosavybės teisės negavo. Kolegijos vertinimu, nors ginčas ir kilęs iš vartojimo teisinių santykių, minėtas automobilio areštas būtent ir daro neįmanomą teisinį automobilio perdavimą ieškovei, net jeigu ji ir būtų sumokėjusi visas įmokas.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

13. Kasaciniu skundu ieškovė prašo panaikinti Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 13 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    13.1. Teismai nepagrįstai ginčo sutarties nekvalifikavo kaip vartojimo kredito sutarties. Fizinio asmens asmeniniais poreikiais sudaromos sutartys dėl daiktų įsigijimo, perimant daikto valdymą ir naudojimąsi juo, o už daiktą mokant periodinėmis įmokomis, kvalifikuotinos kaip išperkamoji nuoma (ar kaip kita panašaus pobūdžio sutartis, pavyzdžiui, pirkimo–pardavimo išsimokėtinai), kuriai papildomai taikomos apsauginės vartojimo kredito nuostatos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-61/2013). Ginčo sutartis sudaryta tarp juridinio ir fizinio asmens, kuris daiktą pirko savo asmeniniams poreikiams, daiktas – automobilis – yra kilnojamasis daiktas, todėl šalių sudaryta pagal turinį išperkamosios nuomos sutartis pripažįstama vartojimo sutartimi. Sudarytas mokėjimo grafikas patvirtina, kad šalys sudarė vartojimo kredito sutartį, pagal kurią ieškovei suteiktas 6400 Eur kreditas su 20 proc. palūkanų norma. Teismai, nagrinėdami ginčą, netinkamai kvalifikavo sutartį ir dėl to nepagrįstai konstatavo, kad ieškovė yra neatsiskaičiusi su atsakove. Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatyme nurodyta, kad įstatymas netaikomas sutartims, kuriose nėra įpareigojimo nuomos ar išperkamosios nuomos sutartims, kai šiose sutartyse ar atskiroje sutartyje nenustatyta pareiga įsigyti sutarties objekto (Vartojimo kredito įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 punktas). Vartojimo kredito įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad įstatymo nuostatos taip pat taikomos sutartims, kurių pobūdis arba tikslas suteiktų galimybę išvengti šio įstatymo nuostatų taikymo, todėl įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 punkte nustatyta išimtimi galima naudotis tik tuo atveju, kai ja nėra siekiama išvengti įstatymo nuostatų taikymo. Nors šalių sudarytos sutarties 5.1.3 punkto sąlygoje neįtvirtinta, kad automobilį privaloma įsigyti („automobilis perduodamas Gavėjo nuosavybėn tik esant rašytiniam Gavėjo pageidavimui. Jeigu nėra rašytinio gavėjo pageidavimo laikoma, kad jis nepageidauja įgyti Automobilio nuosavybės teise ir privalo grąžinti automobilį Davėjui per 3 (tris) darbo dienas po Sutarties pasibaigimo“), tačiau ši sąlyga turėtų būti pripažįstama nesąžininga, įtraukta į sutartį, siekiant išvengti Vartojimo kredito įstatymo keliamų reikalavimų. Atsižvelgiant į tai, kad atsakovė suteikė ieškovei kreditą automobiliui įsigyti, atitinkamai ša-

lių sudarytai sutarčiai taikytini vartojimo kreditų veiklą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimai. Vartojimo kredito įstatymo 17 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad vartojimo kredito gavėjas turi teisę bet kuriuo metu įvykdyti visus savo įsipareigojimus arba jų dalį pagal vartojimo kredito sutartį, o tai padaręs, jis turi teisę į bendros vartojimo kredito kainos sumažinimą, kurį sudaro likusio vartojimo kredito sutarties laikotarpio, skaičiuojamo nuo vartojimo kredito ar jo dalies grąžinimo dienos, palūkanos ir išlaidos. Taigi, vartojimo kredito gavėjas šiomis teisėmis gali pasinaudoti visu vartojimo kredito sutarties galiojimo laikotarpiu, o vartojimo kredito davėjas negali šios teisės riboti. Ši teisė įstatyme įtvirtinta įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių (toliau – ir Direktyva 2008/48/EB) 16 straipsnio 1 dalį, kad vartotojas turi teisę bet kuriuo metu įvykdyti visus savo įsipareigojimus arba jų dalį pagal kredito sutartį. Tokiais atvejais jis turi teisę į bendros kredito kainos sumažinimą, kurį sudaro likusio sutarties trukmės laikotarpio palūkanos ir išlaidos. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendime byloje C-383/18 konstatuota, kad Direktyvos 2008/48/EB 16 straipsnio 1 dalį (atitinkamai Vartojimo kredito įstatymo 17 straipsnio 1 dalį) reikia aiškinti taip, jog išankstinio vartojimo kredito grąžinimo atveju vartotojo teisė į bendros vartojimo kredito kainos sumažinimą apima visas vartotojui nustatytas išlaidas, pavyzdžiui: palūkanas, sutarties sudarymo mokestį, sutarties administravimo mokestį, kitus taikomus komisinius, neatsižvelgiant į tai, kada jie yra sumokami. Kadangi ieškovė yra sumokėjusi atsakovei visą kredito sumą (6400 Eur) bei 1299,70 Eur palūkanų, tai laikytina, kad ji atsiskaitė su atsakove. Atitinkamai atmestini apeliacinės instancijos teismo argumentai, kad ieškovė turėjo inicijuoti sutarties keitimą dėl sutarties sumos.

13.2. Apeliacinės instancijos teismas nevertino sutarties kaip vartojimo ir tuo klausimu nepasisakė. Teismas *ex officio* (pagal pareigas) turi kvalifikuoti vartojimo sutartis ir atlikti tokių sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-59-248/2019). Sąlygų nesąžiningumas *ex officio* turi būti vertinamas bet kurioje proceso stadijoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2012). Ieškovė apeliaciniame skunde nekėlė naujų reikalavimų, o atkreipė dėmesį į tai, kad teismas padarė klaidą kvalifikuodamas sutartį. Tai, kad ieškovė nekėlė reikalavimo pripažinti sutarties sąlygas neteisėtomis, neatleido teismo nuo pareigos *ex officio* šias sąlygas įvertinti, ypač jei sutarties sąlygos yra tiesiogiai susijusios su ieškinio reikalavimais ir lemia neteisėtą ir nepagrįstą teismo sprendimo priėmimą.

14. Atsiliepimų į kasacinį skundą CPK nustatyta tvarka negauta.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl vartojimo sutarties kvalifikavimo ir Vartojimo kredito įstatymo taikymo

15. Pagal CK 6.228[1] straipsnio 1 dalį, vartojimo sutartimi verslininkas įsipareigoja perduoti vartotojui prekes nuosavybės teise arba suteikti paslaugas vartotojui, o vartotojas įsipareigoja priimti prekes ar paslaugas ir sumokėti jų kainą. CK nustatytais atvejais vartojimo sutartimis laikomos ir kitos verslininko ir vartotojo sudarytos sutartys.
16. Vartotoju pripažįstamas fizinis asmuo, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartį, o verslininku pripažįstamas fizinis ar juridinis asmuo ar kita organizacija, ar jų padalinys, savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais siekiantys sudaryti ar sudarantys sutartis, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai (CK 6.228[1] straipsnio 2 ir 3 dalys). Juridinis asmuo gali būti laikomas verslininku neatsižvelgiant į jo dalyvių teisinę formą. Tokias pačias vartotojo ir verslininko sampratas nustato ir Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 19 ir 24 dalys.
17. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad nors CK 6.228[3] straipsnio 2 dalyje nurodoma, jog CK šeštosios knygos XVIII[1] skyriaus „Vartojimo sutartys" nuostatos, išskyrus 6.228[4] straipsnį, netaikomos sutartims dėl finansinių paslaugų, tačiau tai nekeičia šių sutarčių kaip vartojimo sutarčių kvalifikavimo, jeigu jos atitinka CK 6.228[1] straipsnyje ir Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 19 ir 24 dalyse nurodytas sąlygas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-4-611/2020, 20 punktas).
18. CK 6.886 straipsnio 1 dalis įtvirtina vartojimo kredito sutarties sampratą, o šio straipsnio 3 dalis nustato, kad su vartojimo kreditu susijusius santykius reglamentuoja CK ir kiti įstatymai. Prie kitų įstatymų, reglamentuojančių su vartojimo kreditu susijusius santykius, priskirtinas Vartojimo kredito įstatymas, kuriuo buvo įgyvendinta 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių ir panaikinanti Tarybos direktyvą 87/102/EEB.
19. Pagal Vartojimo kredito įstatymo 2 straipsnio 19 dalį, vartojimo kredito gavėju (vartotoju) laikomas fizinis asmuo, kuris siekia sudaryti ar sudaro vartojimo kredito sutartį asmeninėms, šeimos, namų ūkio, bet ne verslo ar profesinėms reikmėms. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad vartojimo kredito sutartis pagal savo turinį ir prigimtį yra vartojimo sutartis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-4-611/2020, 23 punktas).
20. Bylą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas, kvalifikuodamas ieškovės ir atsakovės sudarytą 2020 m. birželio 3 d. Teisės į turtą pirkimo–pardavimo sutartį, konstatavo, kad šalis sieja išperkamosios nuomos ir vartojimo kredito teisiniai santykiai. Šios išvados apeliacinės instancijos teismas nepaneigė ir nurodė, kad ginčas kvalifikuojamas kaip kilęs iš vartojimo teisinių santykių, o kasaciniu skundu šios teismų išvados nėra ginčijamos.
21. Šiame kontekste, atsižvelgdama į Vartojimo kredito įstatymo taikymo nuomos ar

išperkamosios nuomos sutartims ypatumus, teisėjų kolegija pripažįsta būtinumą pasisakyti dėl Vartojimo kredito įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 punkto normos. Pagal Vartojimo kredito įstatymo 3 straipsnio 1 dalį, šis įstatymas taikomas vartojimo kredito sutartims, o pagal šio straipsnio 2 dalies 4 punktą, šis įstatymas netaikomas nuomos ar išperkamosios nuomos sutartims, kai šiose sutartyse ar atskiroje sutartyje nenustatyta pareiga įsigyti sutarties objekto. Iš minėtų normų sisteminės analizės darytina išvada, kad Vartojimo kredito įstatymas taikomas nuomos ar išperkamosios nuomos sutartims, jeigu nustatyta pareiga vartotojui įsigyti nuosavybėn sutarties objektą.

22. Iš to išplaukia ir kita išvada, jog verslininkas, nuomos ar išperkamosios nuomos standartinėje sutartyje įtvirtinęs sąlygą, kad vartotojas neturi pareigos įgyti sutarties objektą ar vartotojas tokią teisę įgyja tik išreiškęs valią atskiru pranešimu, gali išvengti Vartojimo kredito įstatymo nuostatų taikymo. Todėl labai svarbu, kad teismai, spręsdami dėl Vartojimo kredito įstatymo nuostatų taikymo nuomos ar išperkamosios nuomos sutartims, kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgtų į šių sutarčių pobūdį, vartotojo tikslus sudarant tokias sutartis, vertintų, ar tokia sąlyga buvo individualiai aptarta su vartotoju, ar jos įtvirtinimu sutartyje nėra siekiama išvengti Vartojimo kredito įstatymo nuostatų taikymo. Vertinant, ar konkrečiu atveju sudaryta nuomos ar išperkamosios nuomos sutartimi nėra siekiama išvengti Vartojimo kredito įstatymo nuostatų taikymo, taip pat taikytinos sutarties sąlygų sąžiningumo vartotojo atžvilgiu kontrolę reglamentuojančios teisės normos.
23. Kasacinis teismas nuosekliai formuoja praktiką dėl vartojimo sutarties sąlygų sąžiningumo vartotojo atžvilgiu kontrolės. Pagal kasacinio teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktiką teismas *ex officio* turi kvalifikuoti vartojimo sutartis ir atlikti tokių sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę pagal CK 6.228^4 straipsnio 2 dalyje išdėstytus kriterijus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-245-611/2017, 32 punktas; 2018 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-17-701/2018, 38 punktas). Ši teismo pareiga taikoma ir vartojimo kredito teisinių santykių atveju (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 17 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-7-4-611/2020 24 punktą).
24. CK 6.228^4 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas sąrašas kriterijų, kuriems esant preziumuojama, kad sutarties sąlygos yra nesąžiningos. Be to, remdamasis CK 6.228^4 straipsnio 3 dalimi, teismas gali pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties sąlygas, jeigu jos atitinka šio straipsnio 2 dalyje nustatytus kriterijus; pareiga įrodyti, kad šio straipsnio 2 dalyje nustatyta sutarties sąlyga nėra nesąžininga, tenka verslininkui.
25. Pažymėtina, kad, pagal CK 6.228^4 straipsnio 2 dalį, galima tik tokių sąlygų sąžiningumo kontrolė, kurios nebuvo individualiai aptartos. Pagal CK 6.228^4 straipsnio 4 dalį, individualiai neaptartomis laikomos vartojimo sutarties sąlygos, kurių parengimui negalėjo daryti įtakos vartotojas, ypač jeigu tos sąlygos nustatytos iš anksto verslininko parengtoje standartinėje sutartyje. Pareiga įrodyti, kad tam tikra vartojimo sutarties sąlyga buvo aptarta individualiai, tenka verslininkui.
26. Vartojimo kredito įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šio įstatymo nuostatos taip pat taikomos sutartims, kurių pobūdis arba tikslas suteiktų galimybę

išvengti šio įstatymo nuostatų taikymo. Todėl teismas, nustatęs, kad nuomos ar išperkamosios nuomos sutartyje nustatyta sąlyga dėl vartotojo pareigos įgyti nuosavybės teisę į sutarties objektą nebuvimo nėra su juo individualiai aptarta ir nėra sąžininga vartotojo atžvilgiu arba kitokios nustatytos faktinės aplinkybės sudaro pagrindą teismui daryti išvadą, jog ji buvo įtraukta į sutartį siekiant išvengti Vartojimo kredito įstatymo taikymo, turi taikyti Vartojimo kredito įstatymo nuostatas tokioms sutartims.

27. Nagrinėjamoje byloje teismai taip pat nustatė, kad ieškovė sumokėjo atsakovei 9530,56 Eur sumą, sumokėdama sutarties objektu esančio automobilio išpirkimo kainą. Pirmosios instancijos teismas pripažino, kad ieškovė nėra sumokėjusi šios nutarties 19 punkte minimos sutarties 4.1 punkte nurodytos visos 11 773,65 Eur automobilio išpirkimo kainos, nėra pateiktas šalių rašytinis susitarimas dėl sutarties sąlygų pakeitimo. Apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad ieškovės pateiktas jos ir atsakovės susirašinėjimas dėl automobilio kainos apmokėjimo prieš terminą nereiškia šalių sudarytos sutarties pakeitimo. Be to, teismai nustatė, kad sutarties objektu esantis ieškovės naudojamas automobilis yra areštuotas, šis faktas 2020 m. gruodžio 15 d. įregistruotas Turto arešto aktų registre. Taigi, pripažinę, jog ieškovė nėra sumokėjusi visos automobilio išpirkimo kainos, ir nustatę, kad automobilis yra areštuotas užtikrinant kitų atsakovės kreditorių reikalavimus, teismai ieškinį atmetė.
28. Teisėjų kolegija sutinka su ieškovės kasaciniame skunde nurodytais argumentais, jog teismai, pripažinę, kad šalis sieja išperkamosios nuomos ir vartojimo kredito teisiniai santykiai, nepagrįstai netaikė Vartojimo kredito įstatymo nuostatų, dėl to nepagrįstai konstatavo, jog ieškovė nėra atsiskaičiusi su atsakove už nuomojamą automobilį.
29. Vartojimo kredito įstatymo 17 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad vartojimo kredito gavėjas turi teisę bet kuriuo metu įvykdyti visus arba dalį savo įsipareigojimų pagal vartojimo kredito sutartį. Tai padaręs, jis turi teisę į bendros vartojimo kredito kainos sumažinimą, kurį sudaro likusio vartojimo kredito sutarties trukmės laikotarpio, skaičiuojamo nuo vartojimo kredito ar jo dalies grąžinimo dienos, palūkanos ir išlaidos.
30. Teismai nustatė, kad ieškovė atsakovei pateikė prašymą išpirkti automobilį prieš sutartyje įtvirtintą terminą, atitinkamai sumažinant bendrą vartojimo kredito kainą, susirašinėjimas patvirtina, kad šalys sutarė dėl galutinės kainos perskaičiavimo, atsižvelgdamos į automobilio išpirkimą prieš terminą ir palūkanų perskaičiavimą. Taip pat bylos duomenys patvirtina, kad tarp atsakovės sumokėtos pardavėjai UAB „Ramuda“ ir šalių sudarytoje sutartyje nurodytos 11 773,65 Eur kainos skirtumas yra atsakovės priskaičiuotos ieškovei palūkanos (palūkanų norma – 20 procentų) už visą sutarties terminą. Todėl ieškovė, nusprendusi prieš terminą išpirkti sutarties objektu esantį automobilį, turi teisę pagal Vartojimo kredito įstatymo 17 straipsnio 1 dalį į bendros vartojimo kredito kainos sumažinimą, t. y. į palūkanų perskaičiavimą automobilio išpirkimo momentu, tokiu būdu sumažinant bendrą mokėtiną palūkanų kainą. Todėl nepagrįsta bylą nagrinėjusių teismų išvada, kad nagrinėjamu atveju turėjo būti keičiama ieškovės ir

atsakovės sudaryta sutartis, siekiant pakeisti ieškovės galutinai mokėtiną kainą. Kadangi ieškovė ir atsakovė buvo suderinusios bendrą mokėtiną kainą automobilio išpirkimo prieš terminą momentui, ieškovė pagal byloje nustatytas aplinkybes visą perskaičiuotą kainą sumokėjo atsakovei, todėl nepagrįsta teismų išvada, kad ieškovė nėra sumokėjusi visos automobilio kainos.

31. Aptarti argumentai sudaro pagrindą daryti priešingą, nei padarė bylą nagrinėję teismai, išvadą ir pripažinti, kad ieškovė visiškai įvykdė prievolę atsakovei. Tačiau nagrinėjamu atveju reikšminga yra teismų nustatyta aplinkybė, kad automobilis, dėl kurio buvo sudaryta ieškovės ir atsakovės sutartis ir į kurį ieškovė prašo pripažinti nuosavybės teisę, yra areštuotas. Kaip minėta, šis faktas 2020 m. gruodžio 15 d. įregistruotas Turto arešto aktų registre.

Dėl turtui taikomo arešto teisinių pasekmių

32. Turto areštas yra priverstinis nuosavybės teisės į turtą ar tik šios teisės sudėtinių dalių – valdymo, naudojimosi ar disponavimo juo – laikinas uždraudimas ar apribojimas. Turtas gali būti areštuojamas teismui taikant laikinąsias apsaugos priemones (CPK 145 straipsnis) ar antstoliui atliekant vykdymo veiksmus pagal pateiktus vykdomuosius dokumentus (CPK 586, 675 straipsniai). Tais atvejais, kai areštuojant turtą yra apribojama disponavimo šiuo turtu teisė, tai reiškia priverstinį laikiną teisės turtą parduoti, kitaip perleisti, taip pat išnuomoti, įkeisti arba kitokiu būdu keisti jo teisinę būklę apribojimą (Lietuvos Respublikos turto arešto registrų įstatymo 2 straipsnio 7 dalis) (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-263-823/2019 21 punktą).
33. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad, areštavus turtą ir uždraudus juo disponuoti, yra negalimi jokie susitarimai dėl areštuoto turto pardavimo, o jei tokie sudaromi, – yra niekiniai ir negaliojantys (CK 1.80 straipsnis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-175/2013). Aiškindamas turto arešto esmę, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad turto areštas apribojant disponavimo šiuo turtu teisę reiškia, be kita ko, besąlyginį draudimą šį turtą apsunkinti daiktinėmis teisėmis, kuris taikytinas tiek pačiam skolininkui, tiek tokią teisę turintiems tretiesiems asmenims (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-263-823/2019 22 punktą).
34. Turto areštas sukelia teisinius padarinius asmeniui, kurio turtas areštuotas, nuo turto arešto akto paskelbimo jam momento, o nesant galimybės paskelbti – nuo turto arešto akto įregistravimo Turto arešto aktų registre momento, jei kiti įstatymai nenustato kitaip (CPK 675 straipsnio 4 dalis; Turto arešto aktų registro įstatymo 4 straipsnio 1 dalis). Tretiesiems asmenims turto areštas sukelia teisinius padarinius nuo turto arešto akto įregistravimo Turto arešto aktų registre (Turto arešto aktų registro įstatymo 4 straipsnio 1 dalis).
35. Nagrinėjamoje byloje teismai, nustatę, kad ieškovės naudojamas automobilis, priklausantis atsakovei nuosavybės teise, automobilio visos kainos sumokėjimo momentu buvo areštuotas, pagrįstai pripažino, kad ieškovės reikalavimas pripažinti jai nuosavybės teise automobilį negali būti tenkinamas. Teisėjų kolegija pažymi, kad

nuosavybės teisė ieškovei negali būti perduota, iki nebus panaikinti visi automobiliui taikomi areštai. Pažymėtina, kad ieškovė kasaciniame skunde nenurodo jokių teisinių argumentų dėl teismų išvados apie arešto pasekmes automobilio nuosavybės teisės pripažinimo ieškovei kontekste neteisėtumo ir (ar) nepagrįstumo.

Dėl bylos procesinės baigties

36. Remdamasi nutartyje išdėstytais motyvais, teisėjų kolegija nusprendžia, jog ieškovės kasaciniame skunde nurodyti teisiniai argumentai, nors pagrįsti dėl ieškovės visiško prievolės atsakovei sumokėti automobilio kainą ir palūkanas įvykdymo, tačiau nesudaro teisinio pagrindo naikinti teisėtą ir pagrįstą apeliacinės instancijos teismo nutartį, todėl ji paliekama nepakeista.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 13 d. nutartį palikti nepakeistą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.11. Dėl nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių, kaip sąlygos nutraukti kelionių paslaugų paketo sutartį turisto iniciatyva pagal CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktą

Nenugalimos jėgos (neišvengiamas ir nepaprastas) aplinkybes CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto taikymo prasme kvalifikuoja toliau aptariami požymiai.

Pirma, šios aplinkybės turi egzistuoti sutarties nutraukimo dieną; šių aplinkybių nebuvo sudarant kelionės paslaugų paketo sutartį, jos sutarties sudarymo metu keliautojui nebuvo žinomos ir (ar) jų atsiradimo keliautojas negalėjo numatyti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo aspektu, atsižvelgdamas į vertinamos padėties, susiklosčiusios COVID-19 protrūkio sąlygomis, kintamąjį pobūdį, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pažymėjo, jog padėtis, buvusi sutarties sudarymo dieną, po jos sudarymo gali iš esmės pasikeisti ir dėl to susiklostyti nauja padėtis, sutarties nutraukimo dieną galinti per se *(savaime) atitikti neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių situaciją. Dėl tokio (esminio) padėties pasikeitimo teismas sprendžia pagal vidutinio keliautojo (vartotojo), kuris yra suprantamas kaip pakankamai informuotas, protingai pastabus ir nuovokus vartotojas, kriterijų.*

Antra, nenugalimos jėgos (neišvengiamos ir nepaprastos) aplinkybės turi daryti esminį poveikį organizuotos turistinės kelionės vykdymui ar turistų nuvežimui į organizuotos turistinės kelionės vietą. Esminis poveikis organizuotos turistinės kelionės vykdy-

mui ar turistų nuvežimui į organizuotos turistinės kelionės vietą apima ne tik aplinkybes, dėl kurių tampa apskritai neįmanoma įvykdyti sutarties, bet ir aplinkybes, kurios, neužkirsdamos kelio tokiam įvykdymui, lemia tai, kad ši sutartis negali būti įvykdyta nesukeliant rizikos atitinkamų keliautojų sveikatai ir saugumui, prireikus atsižvelgiant į asmeninius veiksnius, susijusius su individualia šių keliautojų padėtimi.

Toks poveikis (jo tikimybė ir dydis) vertintinas iš vidutinio keliautojo (vartotojo), kuris yra pakankamai informuotas, protingai pastabus ir nuovokus, perspektyvos tą dieną, kai nutraukiama atitinkama organizuotos kelionės paslaugų sutartis. Šis vertinimas atliekamas remiantis prognoze, kad sutarties nutraukimo dieną, vartotojo požiūriu, tikėtinas didelis poveikis atitinkamos organizuotos turistinės kelionės sutarties vykdymui. Aptariamas vertinimas neišvengiamai yra perspektyvinio pobūdžio, nes poveikis galutinai pasireikš tik vykdant organizuotos turistinės kelionės paslaugų sutartį. Be to, šis vertinimas turi būti objektyvus, o ne remtis vien tik vartotojo nuogąstavimais, nerimo ar jo baimės jausmu.

Trečia, nenugalimos jėgos (neišvengiamomis ir nepaprastomis) aplinkybėmis galima pateisinti atitinkamo keliautojo sprendimą nutraukti sutartį nepatiriant dėl to finansinių nuostolių tik jeigu jos atsiranda kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta. Jeigu neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių sukeltas poveikis išplinta už kelionės tikslo vietos ribų ir pasiekia, be kita ko, išvykimo ar grįžimo vietą arba tarpines stoteles bei kelionės jungtis, kurios nurodytos kelionės paslaugų paketo sutartyje, tai gali turėti įtakos atitinkamo paketo vykdymui, todėl į tokias aplinkybes gali būti atsižvelgiama.

Ketvirta, turistas, kuris remiasi nenugalimos jėgos (nepaprastų ir neišvengiamų) aplinkybių padėtimi, negalėjo tų aplinkybių valdyti ir išvengti jų pasekmių, net jeigu būtų ėmęsis visų nuo jo priklausiusių pagrįstų priemonių. Dėl šio kvalifikuojančio požymio spręstina atsižvelgiant į vertinamos aplinkybės, kuria remtasi atsisakant sutarties, pobūdį (pvz., su saugumu susiję neramumai (kariniai, politiniai, teroristiniai veiksmai), su didele rizika žmonių sveikatai susijusi problema (rimtos ligos protrūkis) ar gaivalinės nelaimės (potvynis, žemės drebėjimas arba meteorologinės sąlygos).

Nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių atsiradimui konstatuoti nebūtina, kad kompetentingos institucijos būtų paskelbusios oficialią rekomendaciją keliautojams nevykti į atitinkamą zoną arba oficialų sprendimą, kuriuo ši zona priskiriama prie rizikos zonos. Tačiau, jei kompetentingos institucijos yra paskelbusios tokią rekomendaciją, tai įrodo nenugalimos jėgos (neišvengiamas ir nepaprastas) aplinkybes.

Civilinė byla Nr. e3K-3-147-1075/2024
Teisminio proceso Nr. 2-68-3-26911-2020-2
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.6.8.10; 2.6.20.3 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. birželio 5 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė ir pranešėja), Algirdo Taminsko ir Dalios Vasarienės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **ieškovo M. D. (M. D.)** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. birželio 22 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo M. D. ieškinį atsakovei uždarajai akcinei bendrovei „Tez Tour“ dėl turizmo ir rekreacinių paslaugų sutarties nutraukimo ir pinigų už kelionę grąžinimo, trečiasis asmuo uždaroji akcinė bendrovė „Fridmis“.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių, kaip sąlygos nutraukti kelionių paslaugų paketo sutartį turisto iniciatyva pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktą, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovas M. D. prašė pripažinti, kad jo ir atsakovės UAB „Tez Tour“ 2020 m. vasario 10 d. sudaryta organizuotos turistinės kelionės sutartis Nr. 20447786 (toliau – ir sutartis) buvo nutraukta jos 2.1.2.3 punkto pagrindu, t. y. dėl to, kad kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta atsiranda nenugalimos jėgos aplinkybių, dėl kurių gali tapti neįmanoma vykdyti kelionę ar nuvežti turistus į kelionės tikslo vietą, priteisti 4834 Eur, sumokėtus pagal nurodytą sutartį, 5 procentų dydžio metines palūkanas už priteistą sumą nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
3. Ieškovas nurodė, kad 2020 m. vasario 10 d., tarpininkaujant kelionių pardavimo agentei UAB „Fridmis“, sudarė su atsakove sutartį dėl kelionės į Jungtinius Arabų Emyratus (toliau – JAE). Sutartyje atsakovė įsipareigojo ieškovui ir jo šeimos nariams užtikrinti poilsinę kelionę į JAE laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 1 d. iki 2020 m. kovo 8 d. ir suteikti paslaugas: kelionę lėktuvu maršrutu Vilnius–Dubajus ir Dubajus–Vilnius, 7 nakvynių apgyvendinimą 5 žvaigždučių viešbutyje, maitinimą „viskas įskaičiuota“, pervežimą oro uostas–viešbutis–oro uostas, kelionių organizatoriaus atstovo paslaugas. Ieškovas už šias paslaugas atsakovei sumokėjo 4834 Eur.

4. Ieškovas teigė, kad 2020 m. vasario mėnesį JAE ėmė sparčiai daugėti COVID-19 atvejų, viešbučiuose buvo skelbiamas karantinas, o viešbučiuose gyvenantys asmenys nebuvo iš viešbučių išleidžiami, be to, JAE buvo uždaromos mokyklos. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija savo interneto svetainėje skelbė su COVID-19 susijusią informaciją asmenims, vykstantiems į užsienio valstybes. Nuo 2020 m. sausio 8 d. šioje svetainėje buvo skelbiama rekomendacija į JAE vykstantiems asmenims imtis atsargumo priemonių, o nuo 2020 m. kovo 12 d. rekomenduota asmenims atidėti visas keliones ir artimiausią mėnesį nevykti į visas užsienio valstybes, įskaitant ir JAE. Kadangi COVID-19 grėsmė buvo akivaizdi, 2020 m. vasario 27 d. ieškovas kreipėsi į atsakovę, prašydamas nutraukti sutartį, o už kelionę sumokėtus pinigus leisti panaudoti kitai kelionei, kurią galima būtų vykdyti Pasaulio sveikatos organizacijai (toliau – ir PSO) paskelbus apie sumažėjusią (išnykusią) COVID-19 grėsmę.
5. Ieškovas nurodė, kad atsakovė atsisakė tenkinti jo prašymą; atsakyme nurodė, jog Užsienio reikalų ministerijos svetainėje *keliauk.urm.lt/location* nėra pateikta rekomendacijų nevykti į JAE, o atsakovės partneriai JAE patikino, kad kurortuose gyvenimas vyksta kaip įprasta, nėra jokių trikdžių, dėl kurių turizmo paslaugos negalėtų būti suteiktos ar nebūtų įmanoma įvykdyti kelionę pagal sutartį. Atsakovė taip pat pažymėjo, kad ieškovo atvejis nepatenka į sutarties 2.1.2.3 punkto taikymo apimtį, todėl, ieškovui nutraukus sutartį, būtų skaičiuojamas sutarties nutraukimo mokestis pagal sutarties 2.1.1 punktą, o sudarius naują sutartį ieškovą saistytų pareiga sumokėti naujai įsigytos kelionės kainą.
6. Ieškovas teigė, kad sprendimą nevykti į turistinę kelionę lėmė nuo jo valios nepriklausančios aplinkybės – sparčiai plintantis ir pavojingas virusas, taigi šiuo atveju egzistavo nenugalimos jėgos aplinkybės, kurių šalys negalėjo valdyti. Dėl šių priežasčių ieškovo elgesys, atsisakant kelionės, atitiko atsargaus, socialiai atsakingo vartotojo elgesį, jis turėjo teisę pasinaudoti sutarties nutraukimo galimybe, o pasaulyje dėl COVID-19 susiklosčiusi pavojinga situacija turėjo būti vertinama būtent kaip neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės sutarties 2.1.2.3 punkto, CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto prasme. Tačiau atsakovė netinkamai vertino su turistine kelione susijusią riziką ir nepagrįstai netekino ieškovo prašymo, nuspręsdama, kad sutartis nutraukta pagal jos 2.1.1 punktą (turistui nutraukus sutartį likus nuo 10 iki 3 dienų iki išvykimo, sutarties nutraukimo mokesčio dydis yra 80 proc. kelionės kainos).
7. Atsakovė atsiliepime į ieškinį prašė jį atmesti; nurodė, kad jau sutarties sudarymo metu vyko COVID-19 plitimas kelionės tikslo vietoje – JAE, o visos ieškovo išvardytos aplinkybės įvyko jau pasibaigus sutartyje nurodytam kelionės laikotarpiui; taigi ieškovas, sudarydamas sutartį, pats prisiėmė su tuo susijusią riziką; be to, ieškovas nepateikė jokių įrodymų, patvirtinančių, kad sutarties nebūtų buvę įmanoma įvykdyti (buvo uždarytas ieškovo pasirinktas viešbutis ir pan.). Atsakovė teigė, kad tiek sutarties sudarymo metu (2020 m. vasario 10 d.), tiek ieškovo prašymo dėl sutarties nutraukimo pateikimo metu (2020 m. vasario 27 d.), tiek sutartyje nurodytu kelionės laikotarpiu (nuo 2020 m. kovo 3 d. iki 2020 m. kovo 8 d.) galiojo tik rekomendacija imtis atsargumo priemonių, tačiau jokių draudi-

mų vykti į keliones ir (ar) jas vykdyti nebuvo nustatyta. Kelionės į JAE 2020 m. kovo 3 d. – 2020 m. kovo 8 d. laikotarpiu buvo vykdomos pagal suplanuotą skrydžių programą, jokių turistų susirgimo COVID-19 atvejų nebuvo nustatyta.

8. Atsakovė teigė, kad ji faktiškai patyrė 4074 Eur nuostolių; juos sudaro: 1) 579 Eur už 2020 m. kovo 1 d. skrydį Vilnius–Dubajus 3 asmenims ir 10 procentų komisinis atlygis, sumokėtas kelionių pardavimo agentui; 2) 173 Eur už 2020 m. kovo 8 d. skrydį Dubajus–Vilnius 1 asmeniui ir 10 procentų komisinis atlygis, sumokėtas kelionių pardavimo agentui; 3) sumokėta 3322 Eur apgyvendinimo kaina su 10 procentų komisiniu atlygiu. Taigi ieškovui grąžintina pinigų suma yra 760 Eur (4834 Eur minus 4074 Eur), o ieškovo reikalavimas dėl 4074 Eur priteisimo yra visiškai nepagrįstas, todėl atmestinas.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

9. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2021 m. kovo 17 d. sprendimu tenkino dalį ieškinio ir priteisė ieškovui iš atsakovės 760 Eur grąžintiną sumą, 5 procentų dydžio metines palūkanas už priteistą sumą (760 Eur) nuo bylos iškėlimo teisme (2020 m. rugsėjo 22 d.) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 17,44 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo; kitą ieškinio dalį atmetė; priteisė atsakovei iš ieškovo 711,48 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.
10. Teismas pažymėjo, kad pagal ginčo faktines aplinkybes iš esmės matyti, jog ieškovas įrodinėja savo teisę nutraukti turistinės kelionės sutartį nemokant sutarties nutraukimo mokesčio, remdamasis CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktu, t. y. dėl nenugalimos jėgos aplinkybių kelionės tikslo vietoje. Šiuo atveju nenugalimos jėgos aplinkybė, kurią įrodinėja ieškovas, yra COVID-19 virusas.
11. Teismo nuomone, nagrinėjamo ginčo situacijoje reikšmingi elementai yra: 1) laikotarpis ir 2) nenugalimos jėgos egzistavimas konkrečioje vietoje šiuo konkrečiu laikotarpiu. Bylos duomenimis, ieškovas kelionę įsigijo 2020 m. vasario 10 d., kelionės laikotarpis – nuo 2020 m. kovo 1 d. iki 2020 m. kovo 8 d., kelionės tikslas – Dubajus, JAE.
12. Teismas nurodė, kad iš byloje esančio Užsienio reikalų ministerijos konsulinio departamento 2020 m. gegužės mėn. rašto matyti, jog svetainėje *https://keliauk.urm.lt/lt/* skelbiamos rekomendacijos Lietuvos Respublikos piliečiams, vykstantiems į JAE. Rašte nurodoma, kad dėl įtemptos saugumo situacijos regione 2020 m. sausio 8 d. interneto svetainėje buvo atnaujintas rekomendacijos vykstantiems į šią šalį tekstas, įspėjimo lygis – rekomenduojama imtis atsargos priemonių. Lietuvos Respublikos Vyriausybei nusprendus imtis griežtesnių priemonių COVID-19 situacijai suvaldyti, 2020 m. kovo 12 d. Užsienio reikalų ministerija rekomendavo piliečiams atidėti visas keliones ir artimiausią mėnesį nevykti į visas užsienio valstybes, tarp jų – ir į JAE.
13. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad ieškovo įsigytos kelionės trukmė buvo iki 2020 m. kovo 8 d., o rekomendacija nevykti į užsienio šalis, taip pat ir į JAE, nurodytoje svetainėje atsirado tik praėjus keturioms dienoms nuo dienos, kurią turėjo baigtis ieškovo įsigyta kelionė. Teismo vertinimu, aptarti terminai yra reikšmingi,

nes jie tiesiogiai susiję su šalių priimtais sprendimais. Ieškovas įsigijo kelionę iš atsakovės 2020 m. vasario 10 d., o informacija apie saugumo priemonių ėmimąsi buvo išviešinta 2020 m. sausio 8 d., ir jokių naujų rekomendacijų nebuvo iki pat 2020 m. kovo 12 d. Taigi nuo to laiko, kai ieškovas 2020 m. vasario 10 d. įsigijo kelionę, iki to laiko, kai turėjo baigtis ieškovo įsigytos kelionės laikas, t. y. iki 2020 m. kovo 8 d., situacija ir informacija dėl grėsmės nebuvo nepakitusi. Ieškovas buvo priėmęs sprendimą įsigyti kelionę jau esant bendrai viešai informacijai dėl saugumo priemonių ėmimosi, o grėsmė, minėta, iki pat suplanuotos kelionės pabaigos nebuvo pakitusi.

14. Teismas pažymėjo, kad 2020 m. vasario 27 d., kai ieškovas kreipėsi į atsakovę dėl sutarties nutraukimo (iki kelionės likus 2 dienoms), nei Lietuvoje, nei kelionės tikslo vietoje (JAE) nebuvo paskelbto karantino; Lietuvoje sergančiųjų COVID-19 nebuvo, pirmasis užregistruotas tik 2020 m. vasario 28 d., kelionės tikslo vietoje buvo keletas sergančiųjų, tačiau šalis nebuvo įtraukta į sąrašą šalių, į kurias nerekomenduojama keliauti. Pasaulio sveikatos organizacija paskelbė COVID-19 protrūkį pandemija 2020 m. kovo 11 d., o ieškovo kelionė turėjo trukti iki 2020 m. kovo 8 d. Teismas konstatavo, kad pagal turimus įrodymus nėra jokio pagrindo teigti, jog ieškovo kreipimosi į atsakovę metu (2020 m. vasario 27 d.) ar suplanuotos kelionės laikotarpiu (nuo 2020 m. kovo 1 d. iki 2020 m. kovo 8 d.) kelionės tikslo valstybėje buvo atsiradusios nenugalimos jėgos aplinkybės, dėl kurių nebuvo galima įvykdyti sutarties.
15. Įvertinęs kelionės įsigijimo laiką (2020 m. vasario 10 d.), jos laikotarpį (2020 m. kovo 1 d. – 2020 m. kovo 8 d.), ieškovo kreipimosi dėl kelionės atšaukimo laiką (2020 m. vasario 27 d.) ir kelionės tikslą (Dubajus, JAE), taip pat aptartus Užsienio reikalų ministerijos duomenis, teismas padarė išvadą, kad ieškovo sprendimą nutraukti kelionės sutartį lėmė jo valia, o ne reali tuo konkrečiu laiku egzistavusi grėsmė, todėl nėra nei teisinio, nei faktinio pagrindo perkelti kelionių organizatoriui atsakomybę dėl nuostolių, patirtų šiam pagal ginčo sutartį įvykdžius savo pareigas tiek įvykdyti skrydį, tiek užsakyti ir sumokėti už apgyvendinimo paslaugas. Teismo vertinimu, nepagrįsta būtų tenkinti ieškovo reikalavimus ir vien tuo aspektu, kad jis yra vartotojas.
16. Pažymėjęs, kad teismas turi įvertinti, ar kelionės organizatorius realiai vykdė sutartį ir kokias realias išlaidas patyrė, pirmosios instancijos teismas nustatė, jog atsakovės organizuota kelionė į Dubajų, JAE, 2020 m. kovo 1 d. – 2020 m. kovo 8 d. laikotarpiu ne tik įvyko, bet ir į ją vyko visi keleiviai, išskyrus ieškovą ir jo šeimos narius. Atsakovės skaičiavimu, jos patirti nuostoliai dėl to, kad ieškovas nutraukė sutartį, sudaro 4074 Eur, todėl, iš kelionės kainos – 4834 Eur atėmus atsakovės patirtus nuostolius – 4074 Eur, ieškovui grąžintina 760 Eur.
17. Teismas nusprendė, kad nėra pagrindo tenkinti ieškovo ieškinį, tačiau, atsižvelgdamas į tai, jog atsakovė apskaičiavo ir nurodė, kad ieškovui grąžintina suma sudarytų 760 Eur, tenkino dalį ieškinio ir priteisė ieškovui iš atsakovės 760 Eur sumą, kitą ieškinio dalį atmetė kaip nepagrįstą.
18. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovo apeliacinį skundą, 2021 m. birželio 22 d. nutartimi pakeitė

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 17 d. sprendimo dalį dėl sumų, sumokėtų už organizuotos turistinės kelionės sutartį, grąžinimo, procesinių palūkanų ir bylinėjimosi išlaidų atlyginimo priteisimo; priteisė ieškovui iš atsakovės 966,80 Eur grąžintiną sumą, 5 procentų dydžio metines palūkanas už priteistą sumą (966,80 Eur) nuo bylos iškėlimo teisme (2020 m. rugsėjo 22 d.) iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir 21,88 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo; priteisė atsakovei iš ieškovo 677,60 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų pirmosios instancijos teisme, atlyginimo; kitą Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 17 d. sprendimo dalį paliko nepakeistą; priteisė ieškovui iš atsakovės 15 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų apeliacinės instancijos teisme, atlyginimo.

19. Apeliacinės instancijos teismas laikė, kad pagal byloje esančius duomenis (karantinas nei Lietuvoje, nei JAE nebuvo paskelbtas; Lietuvoje susirgimų COVID-19 atvejų dar nebuvo, o JAE – tik keletas; JAE nebuvo įtraukti į sąrašą šalių, į kurias rekomenduojama nevykti) nėra pagrindo byloje susiklosčiusius faktus vertinti kaip sutarties nutraukimo metu buvusias nenugalimos jėgos (neišvengiamas ar nepaprastas) aplinkybes. Nuo kelionės įsigijimo (2020 m. vasario 10 d.) iki planuotos jos pabaigos (2020 m. kovo 8 d.) neįvyko pokyčių ir neatsirado didesnio pavojaus, susijusio su COVID-19 viruso plitimu, situacija ir informacija dėl grėsmės nebuvo pakitusi, todėl ieškovas, priėmęs sprendimą įsigyti kelionę jau esant informacijai dėl saugumo priemonių ėmimosi, turėjo pats įvertinti riziką dėl jo nurodomų kelionės galimumo aplinkybių, realų norą vykti į suplanuotą kelionę, o ne praėjus vos 17 d. nuo kelionės įsigijimo ir esant tik rekomendacijai imtis atsargumo priemonių bei nesant jokios kelionės grėsmės pakitimo apsigalvojus nutraukti sutartį.
20. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad ieškovas nenurodė jokių pagrįstų argumentų ir nepateikė įrodymų, iš kurių galima būtų daryti pagrįstą išvadą, jog nurodytu laikotarpiu buvo neįmanoma įvykdyti kelionę. Priešingai, bylos duomenimis nustatyta, kad į JAE vyko kiti atsakovės turistai, kurie organizuotos turistinės kelionės neatsisakė. Taigi, kelionė laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 1 d. iki 2020 m. kovo 8 d. faktiškai įvyko. Ieškovas sutartį 2020 m. vasario 27 d. nutraukė galbūt ir turėdamas pagrįstų baimių bei neapibrėžtumo dėl COVID-19 pandemijos plitimo, tačiau, apeliacinės instancijos teismo nuomone, byloje nėra jokių duomenų, teikiančių pagrindą nuspręsti, kad būtent sutarties nutraukimo metu (2020 m. vasario 27 d.), o ne vėlesniu laikotarpiu, egzistavo objektyvus, o ne subjektyvus sutarties įvykdymo negalimumas.
21. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad šiuo atveju šalys sutartyje buvo susitarusios dėl jos nutraukimo mokesčio. Jis priklausė nuo likusio laiko iki kelionės pradžios. Pirmosios instancijos teismas vertino atsakovės realiai patirtus nuostolius ir nusprendė, kad ieškovui grąžintina suma sudarytų 760 Eur, tačiau, apeliacinės instancijos teismo nuomone, kadangi sutartyje buvo nustatytas kelionės nutraukimo mokestis, tai pirmosios instancijos teismas, remdamasis CK 6.750 straipsnio 2 dalimi, turėjo vadovautis sutartyje nustatytu sutarties nutraukimo mokesčiu, o ne vien tik vertinti atsakovės realiai patirtus nuostolius.
22. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad ieškovas nutraukė sutartį 2020 m.

vasario 27 d., t. y. likus 3 dienoms iki kelionės pradžios (2020 m. kovo 1 d.), nes 2020 metais vasario mėnesį buvo 29, o ne 28 dienos. Vadovaujantis sutarties 2.1.1 punkte pateikta lentele, jeigu iki kelionės pradžios liko nuo 10 iki 3 dienų iki išvykimo, taikomas 80 procentų sutarties nutraukimo mokestis. Taigi šiuo atveju, remiantis sutarties 2.1.1 punktu ir CK 6.750 straipsnio 2 dalimi, sutarties nutraukimo mokestis sudarytų 3867,20 Eur (4834 Eur × 80 proc.). Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas konstatavo pagrindą pakeisti pirmosios instancijos sprendimo dalį dėl ieškovui grąžintinos sumos dydžio, nes šiuo atveju, įvertinus sutarties nutraukimo mokesčio dydį (3867,20 Eur) ir sutarties kainą (4834 Eur), ieškovui grąžintina suma sudaro 966,80 Eur (4834 Eur minus 3867,20 Eur).

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

23. Kasaciniu skundu ieškovas prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. birželio 22 d. nutartį ir priimti naują sprendimą – tenkinti ieškinį visiškai; priteisti iš atsakovės visų patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:

23.1. Bylą nagrinėję teismai netinkamai taikė CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto nuostatas, nes netinkamai aiškino šioje normoje vartojamą nenugalimos jėgos aplinkybių sąvoką ir nepagrįstai sutapatino jas su *force majeure* aplinkybėmis, kurios nustatomos pagal CK 6.212 straipsnyje įtvirtintas sąlygas. CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto norma buvo priimta įgyvendinant 2015 m. lapkričio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą (ES) 2015/2302 dėl kelionės paslaugų paketų ir susijusių kelionės paslaugų rinkinių, kuria iš dalies keičiami Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2006/2004 ir Direktyva 2011/83/ES bei panaikinama Tarybos direktyva 90/314/EEB (toliau – Direktyva 2015/2302). Bylą nagrinėję teismai neatsižvelgė į Direktyvoje 2015/2302 pateiktą „nepaprastų ir neišvengiamų aplinkybių“ apibrėžimą bei pavyzdinį jų sąrašą. Ieškovas pažymi, kad CK yra vartojama sąvoka „nenugalimos jėgos aplinkybės“, o Direktyvoje 2015/2302 – „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės“, tai suponuoja, kad CK vartojama sąvoka „nenugalimos jėgos aplinkybės“ neturėtų būti suprantama kaip tais pačiais žodžiais CK apibūdinamos *force majeure* aplinkybės (CK 6.212 straipsnis). Be to, CK nurodyta, kad turistas turi teisę nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį, jeigu dėl nenugalimos jėgos aplinkybių gali tapti neįmanoma vykdyti organizuotą turistinę kelionę, o Direktyvoje 2015/2302 nurodoma, jog sutarčiai nutraukti pakanka, kad egzistuotų neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės, darančios didelį poveikį paketo vykdymui. Taigi pagal Direktyvą 2015/2302 iš esmės pakanka, kad būtų didelis poveikis kelionės sėkmingam vykdymui, o CK yra įtvirtintas griežtesnis reikalavimas, siejamas su absoliučiu negalėjimu vykdyti kelionę. Neįmanomumas vykdyti kelionę turėtų būti aiškinamas ne vien tik kaip negalėjimas suteikti paslaugų kelionės tikslo vietoje, tačiau ir kaip negalėjimas užtikrinti saugios kelionės, nesukeliant turistui nepatogumų ar pavojaus ri-

zikos. Bylą nagrinėję teismai taikė pernelyg kategoriškus nenugalimos jėgos aplinkybių nustatymo kriterijus, nepagrįstai susiaurino (sugriežtino) įtvirtintas organizuotos turistinės kelionės sutarties nutraukimo sąlygas.

23.2. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nepagrįstai nusprendė, kad COVID-19 protrūkis iki pandemijos paskelbimo negali būti laikomas nenugalimos jėgos aplinkybe, kuria remiantis galima nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkte įtvirtintu pagrindu. Ieškovas teigia, kad byloje nustatyta neginčijama aplinkybė, jog organizuotos turistinės kelionės nutraukimo metu (2020 m. vasario 27 d.) pasaulyje buvo išplitęs itin pavojingas COVID-19 virusas. Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalyje nurodytoms neišvengiamoms ir nepaprastoms aplinkybėms apibūdinti yra pateikiami pavyzdžiai (be kita ko, rimtos ligos protrūkis kelionės tikslo vietoje), dėl kurių tampa neįmanoma į kelionės tikslo vietą keliauti saugiai, kaip buvo susitarta kelionės paslaugų paketo sutartyje (Direktyvos 2015/2302 preambulės 31 punktas). Taigi neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių atsiradimą lemia ligos protrūkis, o ne teisinio statuso ar režimo paskelbimas. Akivaizdu, kad COVID-19 plitimo situacija atsirado anksčiau nei oficialus pandemijos (ar karantino) paskelbimas. Dėl to teismai turėjo vertinti, ar organizuotos turistinės kelionės sutarties nutraukimo metu buvo faktinių duomenų, kurių pagrindu ieškovas galėjo manyti, kad kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta atsirado su COVID-19 paplitimu susijusios aplinkybės, kurios daro didelį poveikį kelionės vykdymui ar nuvykimui į kelionės tikslo vietą. Be to, teismai nepagrįstai padėtį dėl COVID-19 viruso pavojingumo iki pandemijos paskelbimo vertino kaip statišką ir nekintamą. Užsienio reikalų ministerijos tinklalapyje paskelbti duomenys, kurių pagrindu teismai padarė tokią išvadą, ieškovo vertinimu, nepatvirtina statiškos COVID-19 viruso plitimo padėties visą laikotarpį nuo 2020 m. sausio 8 d. iki 2020 m. kovo 12 d. Faktinė situacija, remiantis visuomenės žiniasklaidos priemonėse skelbiamomis naujienomis, blogėjo kiekvieną valandą, todėl teismai nepagrįstai besąlygiškai vadovavosi Užsienio reikalų ministerijos pateikta informacija kaip realų grėsmės lygį atspindinčiais duomenimis. Po suplanuotos kelionės vykusių įvykių seka patvirtina, kad grėsmė tinkamam ir saugiam kelionės įvykdymui buvo reali, o atsižvelgiant į itin trumpą laiko intervalą tarp pandemijos paskelbimo ir kelionės laikotarpio, akivaizdu, kad pavojinga sveikatai situacija egzistavo ir buvo išplitusi ieškovo įsigytos kelionės laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 1 d. iki 2020 m. kovo 8 d. Tai, kad ieškovas, nutraukdamas organizuotos turistinės kelionės sutartį, sureagavo anksčiau, nei COVID-19 viruso protrūkiui buvo suteiktas pandemijos statusas, nesuponuoja iki tol buvusios situacijos saugumo, o kelionė kitiems turistams buvo sėkmingai įvykdyta tik dėl susiklosčiusių atsitiktinai palankių aplinkybių.

23.3. Vadovaujantis CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktu, nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimas siejamas ne tik su kelionės tikslo vieta, bet ir su visiškai greta esančiomis vietovėmis. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teis-

mai nepagrįstai nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimo vietą siejo tik su galutine kelionės tikslo vieta – Dubajuje (JAE) esančiu viešbučiu, kuriame turėjo apsistoti ieškovas. Turistinės kelionės tikslas – ne tik poilsinis, bet ir pažintinis. Be to, Dubajus – vienas iš lankomiausių turizmo traukos centrų, o nenugalimos jėgos aplinkybės buvo siejamos su užkrečiamosios ligos protrūkiu, todėl nenugalimos jėgos aplinkybių atsiradimo vieta ir visiškai greta esančios vietos turėjo būti aiškinamos plačiuoju požiūriu, t. y. įvertinant ne tik teritorinį atstumą tarp COVID-19 židinių, bet ir populiacijos tankumą bei mobilumą, atvykėlių skaičių, vietovės kosmopolitiškumą ir pan. Atsižvelgiant į tai, kad nenugalimos jėgos aplinkybės buvo siejamos su užkrečiamosios ligos protrūkiu, teismai turėjo įvertinti ne tik kelionės tikslo vietoje, bet ir paties vykimo į kelionę bei grįžimo iš jos metu (oro uoste, lėktuve, autobuse) egzistavusią riziką.

23.4. Bylą nagrinėję teismai, konstatuodami, kad ieškovas neįrodė, jog nebuvo įmanoma vykdyti sutarties, nepagrįstai turisto teisę nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį siejo ne su galimu, o su absoliučiu neįmanomumu vykdyti organizuotą turistinę kelionę. Pagal CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktą, turisto teisei nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį atsirasti pakanka nustatyti, kad dėl nenugalimos jėgos aplinkybių gali tapti neįmanoma vykdyti organizuotą turistinę kelionę ar nuvežti turistus į organizuotos turistinės kelionės tikslo vietą. Taigi šioje normoje yra įtvirtintas tik galimas (numanomas), o ne pasiektas visiškas organizuotos turistinės sutarties neįmanomumas. Turistas į kelionę vyksta ne būtinaisiais, o poilsiniais ir (ar) pažintiniais tikslais, todėl teisė nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį sietina ne tik su tiesiogiai pavojingomis ar ribinėmis situacijomis, bet ir jeigu yra tik galimas poveikis kelionės vykdymui, susijęs su padidėjusia rizika turistui. Ieškovas teigia, kad jis neprivalėjo išlaukti padėties, kuriai esant pasaulyje būtų nevaldoma situacija ar būtų imtasi kraštutinių priemonių, juo labiau kad su ieškovu į kelionę kartu turėjo vykti ir jo šeimos nariai – žmona ir du mažamečiai vaikai. Dėl to, žaibiškai pablogėjus epidemiologinei situacijai, ieškovas priėmė pasvertą ir objektyviai proporcingą sprendimą nutraukti sutartį, atitinkantį sąžiningumo principą ir protingumo kriterijų. Tuo tarpu teismai vertino tik teorinę tikimybę sėkmingai nuvykti ir grįžti iš kelionės tikslo vietos, visiškai neatsižvelgdami į poilsinės kelionės tikslus – pailsėti, nepatirti nepatogumų, nerizikuoti saugumu, sveikata ir pan. Atsižvelgiant į teismų motyvus, turistas turi teisę atsisakyti sutarties, kai kelionė objektyviai jau negali būti vykdoma (o ne galėjo tapti neįvykdoma).

23.5. Remiantis CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto nuostatomis, nenugalimos jėgos aplinkybių galimas poveikis kelionės vykdymui turi būti vertinamas iš sutarties nutraukimo metu buvusios perspektyvos, t. y. remiantis sutarties nutraukimo metu žinomomis, o ne vėliau atsiradusiomis aplinkybėmis. Tuo tarpu bylą nagrinėję teismai, darydami išvadą, kad ieškovas neturėjo pagrindo pasinaudoti sutarties nutraukimo teise, nepagrįstai vertino aplin-

kybes, paaiškėjusias jau po suplanuotos turistinės kelionės laikotarpio, kurių ieškovas sutarties nutraukimo metu negalėjo žinoti. Konkrečiai teismai nepagrįstai atsižvelgė į tai, kad kitiems ta pačia kryptimi skridusiems turistams kelionė buvo įvykdyta, ieškovo suplanuota turistinė kelionė turėjo vykti iki pandemijos paskelbimo, taip pat iki judėjimo ribojimų nustatymo ir valstybių sienų uždarymo.

24. Atsakovė atsiliepimu į kasacinį skundą prašo palikti nepakeistą Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. birželio 22 d. nutartį, priteisti iš ieškovo visų kasaciniame teisme patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

24.1. Lietuviškame Direktyvos 2015/2302 vertime vartojamas terminas „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės" yra analogiškas savo turiniu unifikuotam terminui „ypatingos aplinkybės". Perkeliant Direktyvos 2015/2302 nuostatas į nacionalinę teisę, turėjo būti perkeltas tas pats ypatingų (nepaprastųjų) aplinkybių terminas (Direktyvos 2015/2302 4 straipsnis). Tačiau CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkte buvo įtvirtinta ne ypatingų aplinkybių, o nenugalimos jėgos sąvoka. Dėl to atsakovė teigia, kad iš dalies sutinka su ieškovo teiginiais dėl Direktyvos 2015/2302 nuostatų perkėlimo į nacionalinę teisę lingvistinių skirtumų, tačiau nesutinka su kasacinio skundo argumentais, jog bylą nagrinėję teismai, nukrypdami nuo Direktyvoje 2015/2302 apibrėžiamos ypatingų aplinkybių sąvokos, netinkamai aiškino nenugalimos jėgos aplinkybių turinį.

24.2. Direktyvos 2015/2302 3 straipsnio 12 dalyje neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės apibrėžiamos kaip padėtis, kurios šalis, kuri remiasi tokia padėtimi, negali valdyti ir kurios pasekmių nebūtų buvę galima išvengti, net jei būtų imtasi visų pagrįstų priemonių. Kaip matyti iš šios sąvokos konstrukcijos, ji sudėtinė, todėl neišvengiamomis ir nepaprastomis aplinkybėmis laikytina ne bet kokia padėtis, kurios šalis negali valdyti, o tik tokia, kurios pasekmių nėra galimybės išvengti, net jei būtų imtasi visų pagrįstų priemonių. Darytina pagrįsta išvada, kad, pvz., rimtos ligos protrūkis (epidemija), gaivalinės nelaimės, rimtos saugumo problemos gali būti laikomos aplinkybėmis, kurių šalys negali valdyti, tačiau jų pasekmės gali būti reguliuojamos (išvengiamos) imantis atitinkamų priemonių. Kitaip tariant, ne visos rimtos ligos gali būti laikomos neišvengiamomis ir nepaprastomis aplinkybėmis, o tik tos, kurių pasekmių nėra galimybės išvengti, net ir imantis visų pagrįstų priemonių. Atsižvelgiant į Direktyvoje 2015/2302 pateiktą ypatingų aplinkybių apibrėžimą ir šios konkrečios bylos aplinkybes, prasidėję*s* COVID-19 viruso plitimas galėjo būti vertinamas kaip aplinkybė, kurios negalima valdyti, tačiau ji negalėjo būti vertinama nei kaip protrūkis, nei kaip aplinkybė, dėl kurios kelionės tikslo saugus pasiekimas tapo neįmanomas.

24.3. Direktyvos 2015/2302 preambulės 31 punkte nurodyta, kad neišvengiamomis ir nepaprastomis aplinkybėmis gali būti, pavyzdžiui, rimtos ligos protrūkis kelionės tikslo vietoje, dėl kurio tampa neįmanoma į kelionės tikslo vietą keliauti saugiai. Taigi, priešingai nei nurodo ieškovas, Direktyvo-

je 2015/2302 akcentuojamas ne tik didelis poveikis kelionės vykdymui, bet ir saugaus keliavimo į kelionės tikslą neįmanomumas. Darytina išvada, kad nenugalimos jėgos aplinkybės pagal CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktą gali būti aiškinamos ir įrodinėjamos kaip *force majeure* aplinkybės.

24.4. Nei Direktyvoje 2015/2302, nei nacionalinės teisės normose nėra įtvirtinta turisto teisė nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį dėl aplinkybių, kurios nėra susijusios su kelionės tikslu, pvz., dėl nenugalimos jėgos aplinkybių išvykimo vietoje, tarpiniuose sustojimuose ir pan. Direktyvos 2015/2302 preambulės 31 punkte aiškiai nurodyta, kad neišvengiamomis ir nepaprastomis aplinkybėmis laikomos tokios aplinkybės, dėl kurių tampa neįmanoma į kelionės tikslo vietą keliauti saugiai. Ši norma pagal jos konstrukciją negali būti aiškinama plečiamai arba kaip teisės spraga, kurią turėtų užpildyti teismai, nes joje įtvirtintas tiesioginis įstatymų leidėjo tikslas suteikti turistui teisę nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį nemokant jokio sutarties nutraukimo mokesčio tik dėl aplinkybių, susijusių su kelionės tikslu. Dėl to, priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, pakeliui į kelionės tikslo vietą (oro uoste, lėktuve ir pan.) galinčios atsirasti aplinkybės negali būti suprantamos kaip „visiškai greta kelionės tikslo“ esančios nenugalimos jėgos aplinkybės.

24.5. Priešingai nei teigia ieškovas, bylą nagrinėję teismai, spręsdami organizuotos turistinės kelionės sutarties nutraukimo ieškovo iniciatyva klausimą, vertino būtent situaciją, buvusią sutarties nutraukimo momentu. Ieškovo pateikiami argumentai (COVID-19 pripažinimas pandemija 2020 m. kovo 11 d., karantino režimo paskelbimas nuo 2020 m. kovo 16 d., bevizio režimo sustabdymas nuo 2020 m. kovo 19 d., keleivinių reisų ir oro linijų keleivių tranzito nutraukimas nuo 2020 m. kovo 23 d., Užsienio reikalų ministerijos paskelbtos griežčiausios rekomendacijos atidėti keliones į JAE nuo 2020 m. kovo 12 d.) vertintini kaip nepagrindžiantys ieškovo pareikštų reikalavimų. Visos išvardytos aplinkybės įvyko jau pasibaigus sutartyje nurodytam ieškovo kelionės laikotarpiui. Ieškovas nepateikė jokių įrodymų, patvirtinančių, kad sutarties nebūtų buvę įmanoma įvykdyti (buvo uždarytas ieškovo pasirinktas viešbutis ir pan.). Pagal Užsienio reikalų ministerijos rekomendacijas nei 2020 m. vasario 27 d., kai ieškovas atsisakė kelionės, nei 2020 m. kovo 8 d., kai kelionė turėjo pasibaigti, JAE nebuvo įtraukti į sąrašą šalių, į kurias nerekomenduojama keliauti. Teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad būtent Užsienio reikalų ministerijos rekomendacijos dėl kelionių, o ne kiti veiksniai, yra svarbiausi ypatingų aplinkybių rodikliai.

IV. Kreipimosi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ir šio teismo priimto prejudicinio sprendimo esmė, byloje dalyvaujančių asmenų rašytiniai paaiškinimai

25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2022 m. gegužės 4 d. nutartimi kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą (toliau

– Teisingumo Teismas, ESTT) su prašymu priimti prejudicinį sprendimą ir šios bylos nagrinėjimą iki Teisingumo Teismo sprendimo gavimo sustabdė.

26. Pagrįsdama kreipimąsi dėl prejudicinio sprendimo teisėjų kolegija nurodė, kad, siekiant išspręsti nagrinėjamą ginčą, egzistuoja poreikis patikslinti sąlygas, kuriomis keliautojas gali remtis neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių, kaip jos suprantamos pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalį, buvimu atsižvelgiant į COVID-19 pandemiją, ir prireikus šios sąvokos bei *force majeure* sąvokos, kaip ji suprantama pagal CK 6.750 straipsnį, ryšį.
27. Teisėjų kolegija Teisingumo Teismui pateikė šiuos klausimus:
    27.1. Ar tam, kad būtų laikoma, jog kelionės tikslo vietoje arba visiškai greta susiklostė neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalies pirmą sakinį, būtinas oficialus išvykimo ir (ar) atvykimo valstybės institucijų įspėjimas susilaikyti nuo nebūtinų kelionių ir (ar) kelionės tikslo šalies (o galbūt ir išvykimo šalies) priskyrimas rizikos zonai?
    27.2. Ar, vertinant, ar kelionės paslaugų paketo sutarties nutraukimo momentu kelionės tikslo vietoje arba visiškai greta egzistuoja neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės ir ar jos daro didelį poveikį paketo vykdymui: i) atsižvelgtina tik į objektyvias aplinkybes, t. y. ar didelis poveikis paketo vykdymui sietinas tik su objektyviu neįmanomumu ir turi būti aiškinamas tik kaip apimantis atvejus, kai sutarties vykdymas tampa nei fiziškai, nei teisiškai neįmanomas, ar vis dėlto apima ir atvejus, kai sutarties vykdymas nėra neįmanomas, tačiau (šiuo atveju – dėl pagrįstos baimės užsikrėsti COVID-19 infekcija) tampa sudėtingas ir (ar) ekonomiškai neefektyvus (keliautojų saugumo, rizikos jų sveikatai ir (ar) gyvybei, galimybės įgyvendinti poilsinės kelionės tikslus prasme); ii) svarbūs yra subjektyvūs veiksniai, tokie kaip kartu keliaujantys mažamečiai vaikai ar priklausymas didesnės rizikos grupei dėl keliautojo amžiaus, sveikatos būklės, ir pan. Ar keliautojas turi teisę nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį tuo atveju, jeigu dėl pandemijos ir su ja susijusių aplinkybių, vidutinio keliautojo vertinimu, nuvykimas į kelionės tikslo vietą ir grįžimas iš jos tampa nesaugus, sukelia keliautojui nepatogumų ar pagrįstą baimę dėl pavojaus sveikatai ar užsikrėtimo pavojingu virusu rizikos?
    27.3. Ar teisė nutraukti sutartį nemokant jos nutraukimo mokesčio kaip nors (pvz., nesuteikiant tokios teisės; taikant griežtesnius neigiamo poveikio paketo vykdymui pagrįstumo vertinimo kriterijus, kt.) sietina su faktu, kad aplinkybės, kuriomis remiasi keliautojas, jau buvo susiklosčiusios ar bent jau numanomos / tikėtinos užsakant kelionę? Ar taikant protingo numatomumo kriterijų pandemijos kontekste turėtų būti atsižvelgiama į aplinkybę, kad nors sudarant kelionės paslaugų paketo sutartį PSO jau buvo paskelbusi informaciją apie viruso plitimą, tačiau pandemijos eiga ir pasekmės buvo sunkiai nuspėjamos, nebuvo jokių aiškių infekcijos suvaldymo ir kontrolės priemonių, pakankamai duomenų apie pačią infekciją, o užsikrėtimų dinamikos didėjimas nuo kelionės užsakymo momento iki jos nutraukimo buvo akivaizdus?

27.4. Ar, vertinant, ar kelionės paslaugų paketo sutarties nutraukimo momentu kelionės tikslo vietoje arba visiškai greta egzistuoja neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės ir ar jos daro didelį poveikį paketo vykdymui, sąvoka „kelionės tikslo vieta ar visiškai greta“ apima tik atvykimo valstybę ar, atsižvelgiant į neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės pobūdį – užkrečiamą virusinę infekciją, ir išvykimo valstybę, taip pat su vykimu į kelionę ir grįžimu iš jos susijusius taškus (persėdimo vietas, tam tikras transporto priemones, kt.)?

28. Teisingumo Teismas 2024 m. vasario 29 d. sprendime byloje *M. D. prieš UAB „Tez Tour“*, C-299/22, (toliau – Prejudicinis sprendimas) pateikė tokius išaiškinimus:

28.1. Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalis, siejama su šios direktyvos 3 straipsnio 12 punktu, turi būti aiškinama taip, kad neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių, kaip jos suprantamos pagal šias nuostatas, atsiradimo kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta konstatavimas nepriklauso nuo to, ar kompetentingos institucijos yra paskelbusios oficialią rekomendaciją keliautojams nevykti į atitinkamą zoną arba oficialų sprendimą, kuriuo ši zona priskiriama prie rizikos zonos. Nors dėl savo pobūdžio minėtos rekomendacijos ir sprendimai gali turėti didelę įrodomąją galią, kad tokios aplinkybės iš tiesų susiklostė šalyse, su kuriomis tie dokumentai susiję, ir turėjo poveikį atitinkamo paketo vykdymui, vis dėlto jiems negalima suteikti tokios įrodomosios galios, jog jų nebuvimo pakaktų tam, kad būtų užkirstas kelias konstatuoti tokių aplinkybių atsiradimą. Direktyvoje 2015/2302 nėra nuostatų dėl neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių, kaip jos suprantamos pagal šios direktyvos 12 straipsnio 2 dalį, atsiradimo įrodinėjimo tvarkos. Tokios tvarkos nustatymas patenka į kiekvienos valstybės narės nacionalinio reguliavimo sritį (šiuo klausimu žr. 2017 m. birželio 21 d. sprendimo byloje *W ir kt.*, C-621/15, 25 punktą). Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad pasaulinė sveikatos krizė, kaip antai COVID-19 pandemija, turi būti laikoma galinčia patekti į neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių sąvoką (2023 m. birželio 8 d. sprendimas byloje *UFC – Que choisir ir CLCV,* C-407/21, 45 punktas).

28.2. Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad sąvoka „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės, darančios didelį poveikį paketo vykdymui arba darančios didelį poveikį keleivių nuvežimui į kelionės tikslo vietą“ apima ne tik aplinkybes, dėl kurių tampa neįmanoma įvykdyti šio paketo, bet ir aplinkybes, kurios, neužkirsdamos kelio tokiam įvykdymui, lemia tai, kad šis paketas negali būti įvykdytas nesukeliant rizikos atitinkamų keliautojų sveikatai ir saugumui, prireikus atsižvelgiant į asmeninius veiksnius, susijusius su individualia šių keliautojų padėtimi. Toks poveikis turi būti vertinamas iš vidutinio keliautojo, kuris yra pakankamai informuotas, protingai pastabus ir nuovokus, perspektyvos tą dieną, kai nutraukiama atitinkama kelionės paslaugų paketo sutartis. Kadangi teisės nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį nemokant sutarties nutraukimo mokesčio įgyvendinimas siejamas su sąlyga, kad „kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta atsirado neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių, darančių di-

delį poveikį paketo vykdymui arba darančių didelį poveikį keleivių nuvežimui į kelionės tikslo vietą“, ši sąlyga būtinai turi būti tenkinama sutarties nutraukimo dieną, t. y. „iki paketo pradžios“. Taigi, siekiant įvertinti, ar ši sąlyga yra tenkinama, laiko požiūriu būtina atsižvelgti į situaciją, buvusią atitinkamos kelionės paslaugų paketo sutarties nutraukimo datą. Kadangi šis poveikis galutinai pasireikš tik vykdant paketą, jo vertinimas neišvengiamai yra perspektyvinio pobūdžio. Toks vertinimas turi būti grindžiamas „prognoze“, kiek tai susiję su tikimybe, kad atitinkamo keliautojo nurodytos neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės turės didelį poveikį paketo vykdymui, o šios aplinkybės, beje, jau turi būti susiklosčiusios šio paketo nutraukimo dieną. Vertinant poveikio tikimybę ir dydį, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, reikia tai daryti iš vidutinio keliautojo, kuris yra pakankamai informuotas, protingai pastabus ir nuovokus, perspektyvos, t. y. vadovaujantis kriterijumi, taikomu kitose ES teisės srityse, susijusiose su vartotojų apsauga (šiuo klausimu žr. 2020 m. kovo 3 d. sprendimo byloje *G. del M. G.*, C-125/18, 51 punktą).

28.3. Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad padėtis, apie kurią kelionės paslaugų paketo sutarties sudarymo dieną atitinkamas keliautojas jau žinojo arba kurią galėjo numatyti, negali būti keliautojo nurodoma kaip „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės“, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą; vis dėlto reikia turėti omenyje tai, kad, atsižvelgiant į kintamąjį šios padėties pobūdį, po sutarties sudarymo ji galėjo iš esmės pasikeisti ir dėl to susiklostyti nauja padėtis, galinti savaime atitikti sąvokos „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės“, kaip ji suprantama pagal minėtą nuostatą, apibrėžtį. Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi iš vidutinio keliautojo, kuris yra pakankamai informuotas, protingai pastabus ir nuovokus, perspektyvos įvertinti, ar sveikatos rizikos lygis, dėl kurio ieškovas 2020 m. vasario 27 d. nutraukė savo kelionės paslaugų paketo sutartį, gerokai pasikeitė, palyginti su rizika, kuri egzistavo ar galėjo būti numatyta šios sutarties sudarymo dieną, t. y. vasario 10 d.

28.4. Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalis turi būti aiškinama taip, kad siekiant nustatyti, ar neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės, atsiradusios kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta, daro „didelį poveikį paketo vykdymui arba <...> didelį poveikį keleivių nuvežimui į kelionės tikslo vietą“, taip pat gali būti atsižvelgta į poveikį, atsiradusį išvykimo vietoje ir su vykimu į atitinkamą kelionę bei grįžimu iš jos susijusiuose taškuose, jeigu jis turi įtakos šio paketo vykdymui. Aptariamoje nuostatoje nėra jokio geografinio apribojimo, kiek tai susiję su vieta, kurioje dėl tokių aplinkybių turi atsirasti toks poveikis, kad į jį būtų galima atsižvelgti. Be to, į kelionės paslaugų paketą įeinančios kelionės paslaugos gali apimti, be kita ko, keleivių vežimą; tokiu atveju pagal Direktyvos 2015/2302 5 straipsnio 1 dalies a punkto ii papunktį atitinkamoje kelionės paslaugų paketo sutartyje turi būti nurodytos transporto priemonės, jų charakteristikos ir kategorijos, išvykimo ir grįžimo vietos, datos ir laikas, laukimo tarpinėse stotelėse trukmė bei vietos

ir transporto jungtys. Tuo remiantis darytina išvada, kad, jei neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių sukeltas poveikis išplinta už kelionės tikslo vietos ribų ir pasiekia, be kita ko, išvykimo ar grįžimo vietą arba tarpines stoteles bei kelionės jungtis, tai gali turėti įtakos atitinkamo paketo vykdymui, todėl į tokias aplinkybes turi būti galima atsižvelgti taikant Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalį.

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2024 m. kovo 25 d. nutartimi atnaujintas šios civilinės bylos nagrinėjimas, pasiūlyta byloje dalyvaujantiems asmenims pateikti rašytinius paaiškinimus dėl Teisingumo Teismo Prejudicinio sprendimo.
30. Ieškovas M. D. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui pateikė rašytinius paaiškinimus dėl Prejudicinio sprendimo, juose nurodo:
    30.1. Bylą nagrinėję teismai nepagrįstai neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių nebuvimą organizuotos turistinės kelionės sutarties nutraukimo metu konstatavo remdamiesi aplinkybe, kad nutraukiant sutartį dar nebuvo paskelbta Užsienio reikalų ministerijos rekomendacija nevykti į JAE. Kaip išaiškino Teisingumo Teismas Prejudiciniame sprendime, neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių konstatavimas nepriklauso nuo to, ar kompetentingos institucijos yra paskelbusios oficialią rekomendaciją keliautojams nevykti į atitinkamą zoną arba oficialų sprendimą, kuriuo ši zona priskiriama rizikos zonai. Taigi, priešingai nei vertino bylą nagrinėję teismai, Užsienio reikalų ministerijos rekomendacijos nevykti į atitinkamas šalis nebuvimas *per se* (savaime) nereiškia, kad turistinės kelionės sutarties nutraukimo metu neegzistavo neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės. Būtent neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių buvimas yra tokių rekomendacijų priėmimo pagrindas, o ne atvirkščiai.
    30.2. Bylą nagrinėję teismai neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių poveikį ir jo mastą turistinės kelionės sutarties vykdymui klaidingai vertino ne iš sutarties nutraukimo metu buvusios perspektyvos, o remdamiesi po įvykusios kelionės jau žinomais faktais bei aplinkybėmis apie kelionės vykdymui reikšmingus įvykius (kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė paskelbė karantiną tik nuo 2020 m. kovo 16 d.; kad PSO COVID-19 viruso protrūkį paskelbė pandemija 2020 m. balandžio 11 d.; kad Užsienio reikalų ministerijos rekomendacija nevykti į vienas ar kitas valstybes buvo priimta tik 2020 m. kovo 12 d.). Be to, atsižvelgiant į Teisingumo Teismo išaiškinimus, teismai, spręsdami, ar COVID-19 protrūkis gali būti laikomas aplinkybe, darančia didelį poveikį paketo vykdymui arba didelį poveikį keleivių nuvežimui į kelionės tikslo vietą, nepagrįstai vertino tik objektyvų sutarties vykdymo negalimumą. Pagal organizuotos turistinės kelionės sutartį, naudos gavėjai buvo ir ieškovo šeimos nariai: žmona bei du mažamečiai vaikai. Didelį poveikį paketo vykdymui ieškovas grindė ir subjektyviais veiksniais, susijusiais su individualia jo šeimos, t. y. keliautojų, padėtimi. Kadangi kartu keliavo mažamečiai vaikai (ir atsakovei tai buvo žinoma), tai būtų galėję lemti sutarties tinkamo įvykdymo negalimumą, atsižvelgiant į jos tikslus.

30.3. Vertinant padėtį, egzistavusią nuo turistinės kelionės sutarties sudarymo iki šios sutarties nutraukimo, svarbu atsižvelgti į tai, kad nors sudarant sutartį PSO jau buvo paskelbusi informaciją apie viruso plitimą, tačiau pandemijos eiga ir pasekmės buvo sunkiai nuspėjamos, nebuvo pakankamai duomenų apie pačią infekciją, o užsikrėtimų dinamikos didėjimas nuo kelionės užsakymo momento iki sutarties nutraukimo buvo akivaizdus. Sparčiai besikeičianti situacija sudarė pagrindą vidutiniam keliautojui manyti, kad situacija ne tik nepagerės, bet priešingai – kad valstybių, į kurias įspėjama nevykti, sąrašas išsiplės. Pabrėžtinas ir 2020 m. pradžioje vyravęs situacijos neapibrėžtumas, kuris iš esmės skiriasi nuo tų pačių metų vasaros ir vėlesnių laikotarpių, kai keliautojai jau galėjo tiksliau įvertinti su pandemijos valdymu susijusius egzistuojančius ir potencialius apribojimus bei iš to kilusias rizikas. Neabejotina, kad COVID-19 viruso plitimas dinamiškai didėjo, lyginant su padėtimi, buvusia sutarties sudarymo metu. Taigi, sutarties nutraukimo momentu buvo iš esmės susiklosčiusi nauja padėtis, atitinkanti sąvokos „neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės“, kaip ji suprantama pagal minėtą nuostatą, apibrėžtį.

30.4. Byloje nustatytos faktinės aplinkybės, egzistavusios tuo metu, kai ieškovas nutraukė sutartį (oficialių PSO 2020 m. sausio 30 d. pranešimų, kvalifikuojančių COVID-19 protrūkį kaip tarptautinio masto ekstremaliąją visuomenės sveikatos situaciją, paskelbimas; nepaprastosios padėties Lietuvoje 2020 m. vasario 26 d. įvedimas; informacijos apie kelis COVID-19 infekcijos atvejus, užfiksuotus JAE, pasirodymas spaudoje 2020 m. vasario 27 d.), rodė didesnę riziką sveikatai. Šios aplinkybės neginčytinai patvirtina, kad sutarties nutraukimo dieną išvykimo vietoje (Lietuvoje) atsirado didelis poveikis paketo vykdymui, o kelionės vietą, t. y. JAE, ir kartu išvykimo vietą COVID-19 protrūkis jau buvo žinomai pasiekęs. Atsižvelgiant į tai, kad pavojinga liga buvo išplitusi visame pasaulyje, nepaprastų ir neišvengiamų aplinkybių poveikis egzistavo ir visose tarpinėse stotelėse bei kelionės jungtyse (oro uostuose, autobusuose vykstant iki viešbučio ir atgal, lėktuvuose), t. y. kelionės metu.

31. Atsakovė UAB „Tez Tour“ Lietuvos Aukščiausiajam Teismui pateikė rašytinius paaiškinimus dėl Prejudicinio sprendimo, kuriuose nurodo:

31.1. Teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad nenugalimos jėgos (pranc. *force majeure*) sąvoka buvo pakeista į ypatingų aplinkybių (angl. *extraordinary circumstances*) apibrėžtį tik siekiant suvienodinti tarptautinėse konvencijose ir Europos Sąjungos teisės aktuose dėl keleivių teisių vartojamus terminus. Direktyvos 2015/2302 31 konstatuojamojoje dalyje kaip ypatingos aplinkybės įvardijamos, pavyzdžiui, karas, kitos rimtos saugumo problemos, pavyzdžiui, terorizmas, didelė rizika žmonių sveikatai, pavyzdžiui, rimtos ligos protrūkis kelionės tikslo vietoje, arba gaivalinės nelaimės, pavyzdžiui, potvyniai ar žemės drebėjimai, arba meteorologinės sąlygos, dėl kurių tampa neįmanoma į kelionės tikslo vietą keliauti saugiai. Kaip matyti iš Direktyvoje 2015/2302 pateiktų pavyzdžių, tai tradicinės nenugalimos jėgos (*force ma-*

jeure) aplinkybės, taip, kaip jos suprantamos CK 6.212 straipsnio prasme. Terminas „neišvengiamos ir nepaprastos (ypatingos) aplinkybės“, pagal Teisingumo Teismo praktiką, yra platesnis nei „nenugalimos jėgos aplinkybės“, apimantis ne tik išorinius, pirmiau minėtus įvykius, bet ir vidinius, dažniausiai bendrovių veikloje pasireiškiančius įvykius (pvz., streikas ir pan.). Dėl to darytina pagrįsta išvada, kad CK 6.212 straipsnyje ir 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkte vartojamos nenugalimos jėgos ir neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių sąvokos gali būti sutapatinamos, kai apima klasikinius išorinius nenugalimos jėgos įvykius, kurie, be kita ko, nurodyti ir Direktyvos 2015/2302 31 konstatuojamojoje dalyje. Atitinkamai nenugalimos jėgos aplinkybėms konstatuoti taikytini kasacinio teismo praktikoje suformuluoti kvalifikuojantys požymiai, kurių visuma leidžia faktines aplinkybes pripažinti nenugalima jėga.

31.2. Kaip matyti iš Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalies dispozicijos, didelis poveikis paketo vykdymui nebūtinai yra siejamas su objektyviu neįmanomumu. Tai konstatavo ir Teisingumo Teismas Prejudiciniame sprendime (jo 51 punkte). Kaip ir kokia forma bei apimtimi pasireiškia didelis poveikis paketo vykdymui, yra fakto klausimas, kuris turi būti analizuojamas atsižvelgiant į konkrečias faktines aplinkybes. Taigi, pavojus sveikatai taip pat gali būti vertinamas kaip ypatinga aplinkybė, tačiau ne visais atvejais. Vertinant, ar pavojus sveikatai gali būti pripažįstamas neišvengiama ir nepaprasta aplinkybe, labai svarbu atskirti keliautojo subjektyvų ir abstraktų įtarimą, baimę, išankstinį nusistatymą nuo objektyvios realybės. Keliautojui siekiant pasinaudoti sutarties nutraukimo nemokant nutraukimo mokesčio teise, turi egzistuoti reali tikimybė, kad kelionės tikslo vietoje atsiras neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių, darančių didelį poveikį paketo vykdymui ar keleivių nuvežimui į kelionės tikslo vietą.

31.3. Ieškovui sudarant sutartį (2020 m. vasario 10 d.) egzistavusios aplinkybės beveik niekuo nesiskyrė nuo aplinkybių, buvusių sutarties nutraukimo momentu (2020 m. vasario 27 d.). Šių aplinkybių egzistavimas (numanymas) iki sutarties sudarymo panaikina keliautojo teisę nutraukti sutartį nemokant nutraukimo mokesčio dėl ligos protrūkio kelionės tikslo vietoje. Vienintelis 2020 m. vasario 27 d. užfiksuotas COVID-19 infekcijos atvejis viešbutyje, niekuo nesusijusiame su viešbučiu, kuriame apgyvendinimo paslaugą buvo įsigijęs ieškovas, negali būti vertinamas kaip iš esmės pakeitęs padėtį. Nors ieškovas kasaciniame skunde nurodo, kad vasario mėnesį ėmė smarkiai plisti COVID-19 atvejai, daugėti informacijos apie esminius pokyčius, tačiau jokių tokius teiginius pagrindžiančių įrodinėjimo priemonių į bylą nepateikė. Taigi, ieškovas priėmė sprendimą įsigyti kelionę jau esant bendrai viešai informacijai dėl saugumo priemonių ėmimosi, o grėsmė iki pat suplanuotos kelionės pabaigos nebuvo pakitusi, juolab iš esmės.

31.4. Teisės doktrinoje laikomasi pozicijos, kad Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalies nuostata pagal jos konstrukciją negali būti aiškinama plečiamai arba kaip teisės spraga, kurią turėtų užpildyti teismai, pagal savo kompeten-

ciją spręsdami bylas, nes aptariamos normos konstrukcijoje matyti įstatymų leidėjo tiesioginis tikslas teisę nutraukti kelionės paslaugų paketo sutartį nemokant sutarties nutraukimo mokesčio turistui suteikti tik dėl aplinkybių, susijusių su kelionės tikslu. Kita vertus, mažai tikėtina, kad gali egzistuoti Direktyvos 2015/2302 31 konstatuojamojoje dalyje nurodytos ypatingos aplinkybės išvykimo valstybėje, nepriklausomai nuo kurių kelionių organizatorius galėtų vykdyti organizuotos turistinės kelionės sutartimi prisiimtus įsipareigojimus. Vis dėlto, jei tokios aplinkybės išvykimo vietoje egzistuotų, keliautojas taip pat įgytų teisę atsisakyti sutarties nemokėdamas nutraukimo mokesčio. Be to, atkreiptinas dėmesys į tai, kad byloje nėra jokių duomenų, kurie leistų padaryti išvadą, jog ieškovo šeimai išvykti į kelionę būtų buvę atitinkamų kliūčių ar apsunkinimų išvykimo valstybėje.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių, kaip sąlygos nutraukti kelionių paslaugų paketo sutartį turisto iniciatyva pagal CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktą

32. Nagrinėjamoje byloje ginčas kilęs dėl sutartinių įsipareigojimų pagal organizuotos turistinės kelionės sutartį vykdymo ir keliautojo (ieškovo) teisės nutraukti šią sutartį nepatiriant neigiamų finansinių pasekmių, kai keliautojas (ieškovas) įsigijo kelionę jau esant paskelbtai bendrai viešai informacijai dėl saugumo priemonių, susijusių su COVID-19 viruso plitimu, ėmimosi bei egzistuojant šio viruso protrūkio grėsmei. Kasaciniu skundu keliamas CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto, o konkrečiai – jame nustatytų nenugalimos jėgos aplinkybių, kaip sąlygos turisto iniciatyva nutraukti kelionių paketo sutartį, tinkamo aiškinimo ir taikymo klausimas.
33. Lietuvos turizmo teisėje 2018 m. įvyko esminių pokyčių: įgyvendinant Direktyvos 2015/2302 nuostatas buvo parengta nauja Lietuvos Respublikos turizmo įstatymo redakcija (įsigaliojusi 2018 m. liepos 1 d.) ir pakeistos CK šeštosios knygos XXXV skyriaus trečiojo skirsnio nuostatos, tokiu būdu iš esmės naujai reglamentuojant turizmo paslaugų teikimą.
34. Organizuotos turistinės kelionės paslaugų teikimo sutartis yra vartojimo sutartis, todėl turi būti užtikrinta vartotojo (keliautojo), kaip silpnesniosios tokio pobūdžio sutarties šalies, teisių apsauga. Įsigaliojus naujoms turizmo teisės nuostatoms, buvo naujai sureguliuota daugelis šio teisės instituto klausimų, tarp jų – ir susijusių su vartotojo, keliautojo, teisių apsaugos stiprinimu, reglamentuojant, be kita ko, ir turisto teisę nutraukti sutartį, atvejus, kai netaikomas sutarties nutraukimo mokestis.
35. CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkte reglamentuojama, kad turistas turi teisę nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį, nemokėdamas šio straipsnio

2 dalyje nurodyto sutarties nutraukimo mokesčio, jeigu organizuotos turistinės kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta atsiranda nenugalimos jėgos aplinkybių, dėl kurių gali tapti neįmanoma vykdyti organizuotą turistinę kelionę ar nuvežti turistus į organizuotos turistinės kelionės tikslo vietą. Tokiu atveju turistas turi teisę reikalauti, kad jam būtų grąžinti už organizuotą turistinę kelionę sumokėti pinigai, tačiau jam nesuteikiama teisė papildomai gauti žalos atlyginimą.

36. Šiomis CK normomis į nacionalinę teisę buvo perkeltos Direktyvos 2015/2302 12 straipsnio 2 dalies nuostatos, kuriose pateiktas kiek kitoks aplinkybių, kurioms esant turistas gali nutraukti organizuotos turistinės kelionės paslaugų sutartį ir nemokėti sutarties nutraukimo mokesčio, įvardijimas – neišvengiamos ir nepaprastos, o ne nenugalimos jėgos aplinkybės.
37. Direktyvos 2015/2302 3 straipsnio 12 dalyje neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės apibrėžiamos kaip padėtis, kurios šalis, kuri remiasi tokia padėtimi, negali valdyti ir kurios pasekmių nebūtų buvę galima išvengti, net jei būtų imtasi visų pagrįstų priemonių.
38. Pagal Direktyvos 2015/2302 31 konstatuojamosios dalies nuostatas, tokios (t. y. neišvengiamos ir nepaprastos) aplinkybės gali būti, pavyzdžiui, karas, kitos rimtos saugumo problemos, pavyzdžiui, terorizmas, didelė rizika žmonių sveikatai, pavyzdžiui, rimtos ligos protrūkis kelionės tikslo vietoje, arba gaivalinės nelaimės, pavyzdžiui, potvyniai ar žemės drebėjimai, arba meteorologinės sąlygos, dėl kurių tampa neįmanoma į kelionės tikslo vietą keliauti saugiai, kaip buvo susitarta kelionės paslaugų paketo sutartyje.
39. Pagal nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką, nacionalinis teismas, taikydamas nacionalinės teisės aktus, ypač nacionalinio įstatymo, priimto konkrečiai (-ioms) direktyvai (-oms) įgyvendinti, nuostatas, turi pareigą jas aiškinti kuo labiau atsižvelgdamas į susijusios direktyvos tekstą ir tikslą, kad būtų pasiektas joje nustatytas rezultatas (ESTT 2005 m. kovo 10 d. sprendimas byloje *V. N. prieš Organismos Tilepikoinonion Ellados AE*, C-196/02, 73 punktas; 2010 m. sausio 28 d. sprendimas byloje *Uniplex (UK) Ltd prieš NHS Business Services Authority*, C-406/08, 45, 46 punktai ir juose nurodyta šio teismo praktika).
40. Taigi, neišvengiamos ir nepaprastos aplinkybės, kurioms egzistuojant turistas įgyja teisę nutraukti kelionių paslaugų paketo sutartį nemokėdamas sutarties nutraukimo mokesčio, yra Direktyvos 2015/2302 nuostatų, perkeltų į atitinkamas CK nuostatas (nepriklausomai nuo to, kokį terminą vartojant tai buvo padaryta), autonominio aiškinimo dalykas.
41. Tai reiškia, kad CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkte nurodytos *sąvok*os „nenugalimos jėgos aplinkybės“ aiškinimas negali būti (ir tai pagrįstai akcentuojama ieškovo kasaciniame skunde) visiškai tapatinamas su CK 6.212 straipsnyje reglamentuojama nenugalima *jėg*a (*force majeure*), kurios, kaip pagrindo atleisti šalį nuo atsakomybės už sutarties neįvykdymą, konstatavimas sietinas su kitokiomis (griežtesnėmis) šioje CK normoje nustatytomis ir teismų praktikoje aptartomis sąlygomis, įskaitant ir poveikį sutarties vykdymui – absoliutų jos įvykdymo negalimumą. Atitinkamai bylą nagrinėjusių teismų argumentai, susiję su CK 6.212 straipsnio nuostatų ir kasacinio teismo praktikos dėl nenugalimą jėgą

(*force majeure*) kvalifikuojančių požymių šioje byloje taikymu, negali būti pripažinti pagrindžiančiais teismų išvadas dėl pagrindo ieškovo nurodytas aplinkybes vertinti kaip neišvengiamas ir nepaprastas nebuvimo.

42. Atsižvelgdama į tai, kad CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto taikymo sąlygos, taigi ir sąvoka „nenugalimos jėgos aplinkybės", aiškintinos ir vertintinos atsižvelgiant į Direktyvos 2015/2302 turinį, jos esmę bei tikslus, teisėjų kolegija, siekdama aiškesnio (tikslesnio) šios sąvokos supratimo, sąvoką „nenugalimos jėgos aplinkybės" CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto nuostatų aiškinimo tikslais vartoja kartu su sąvoka „neišvengiamos ir nepaprastos" aplinkybės.
43. Remiantis nustatytu teisiniu reguliavimu, taip pat atsižvelgiant į Teisingumo Teismo Prejudiciniame sprendime pateiktus išaiškinimus, galima daryti išvadą, kad nenugalimos jėgos (neišvengiamas ir nepaprastas) aplinkybes CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkto taikymo prasme kvalifikuoja toliau aptariami požymiai.
44. Pirma, šios aplinkybės turi egzistuoti sutarties nutraukimo dieną; šių aplinkybių nebuvo sudarant kelionės paslaugų paketo sutartį, jos sutarties sudarymo metu keliautojui nebuvo žinomos ir (ar) jų atsiradimo keliautojas negalėjo numatyti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo aspektu, atsižvelgdamas į vertinamos padėties, susiklosčiusios COVID-19 protrūkio sąlygomis, kintamąjį pobūdį, Teisingumo Teismas pažymėjo, jog padėtis, buvusi sutarties sudarymo dieną, po jos sudarymo gali iš esmės pasikeisti ir dėl to susiklostyti nauja padėtis, sutarties nutraukimo dieną galinti *per se* atitikti neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių situaciją. Dėl tokio (esminio) padėties pasikeitimo teismas sprendžia pagal vidutinio keliautojo (vartotojo), kuris yra suprantamas kaip pakankamai informuotas, protingai pastabus ir nuovokus vartotojas, kriterijų.
45. Antra, nenugalimos jėgos (neišvengiamos ir nepaprastos) aplinkybės turi daryti esminį poveikį organizuotos turistinės kelion*ės* vykdymui ar turistų nuvežimui į organizuotos turistinės kelionės vietą. Esminis poveikis organizuotos turistinės kelionės vykdymui ar turistų nuvežimui į organizuotos turistinės kelionės vietą apima ne tik aplinkybes, dėl kurių tampa apskritai neįmanoma įvykdyti sutarties, bet ir aplinkybes, kurios, neužkirsdamos kelio tokiam įvykdymui, lemia tai, kad ši sutartis negali būti įvykdyta nesukeliant rizikos atitinkamų keliautojų sveikatai ir saugumui, prireikus atsižvelgiant į asmeninius veiksnius, susijusius su individualia šių keliautojų padėtimi.
46. Toks poveikis (jo tikimybė ir dydis) vertintinas iš vidutinio keliautojo (vartotojo), kuris yra pakankamai informuotas, protingai pastabus ir nuovokus, perspektyvos tą dieną, kai nutraukiama atitinkama organizuotos kelionės paslaugų sutartis. Šis vertinimas atliekamas remiantis prognoze, kad sutarties nutraukimo dieną, vartotojo požiūriu, tikėtinas didelis poveikis atitinkamos organizuotos turistinės kelionės sutarties vykdymui. Aptariamas vertinimas neišvengiamai yra perspektyvinio pobūdžio, nes poveikis galutinai pasireikš tik vykdant organizuotos turistinės kelionės paslaugų sutartį. Be to, šis vertinimas turi būti objektyvus, o ne remtis vien tik vartotojo nuogąstavimais, nerimo ar jo baimės jausmu.
47. Tai, ar aplinkybės daro esminį poveikį organizuotos turistinės kelionės vykdymui

ar turistų nuvežimui į organizuotos turistinės kelionės vietą, teismas vertina atskirai kiekvienu konkrečiu atveju.

48. Trečia, nenugalimos jėgos (neišvengiamomis ir nepaprastomis) aplinkybėmis galima pateisinti atitinkamo keliautojo sprendimą nutraukti sutartį nepatiriant dėl to finansinių nuostolių tik jeigu jos atsiranda kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta. Šiuo aspektu pažymėtina, kad, kaip išaiškino Teisingumo Teismas Prejudiciniame sprendime (jo 92–93 punktai), jeigu neišvengiamų ir nepaprastų aplinkybių sukeltas poveikis išplinta už kelionės tikslo vietos ribų ir pasiekia, be kita ko, išvykimo ar grįžimo vietą arba tarpines stoteles bei kelionės jungtis, kurios nurodytos kelionės paslaugų paketo sutartyje, tai gali turėti įtakos atitinkamo paketo vykdymui, todėl į tokias aplinkybes gali būti atsižvelgiama taikant Direktyvos 12 straipsnio 2 dalį.
49. Ketvirta, turistas, kuris remiasi nenugalimos jėgos (nepaprastų ir neišvengiamų) aplinkybių padėtimi, negalėjo tų aplinkybių valdyti ir išvengti jų pasekmių, net jeigu būtų ėmęsis visų nuo jo priklausiusių pagrįstų priemonių. Dėl šio kvalifikuojančio požymio spręstina atsižvelgiant į vertinamos aplinkybės, kuria remtasi atsisakant sutarties, pobūdį (pvz., su saugumu susiję neramumai (kariniai, politiniai, teroristiniai veiksmai), su didele rizika žmonių sveikatai susijusi problema (rimtos ligos protrūkis) ar gaivalinės nelaimės (potvynis, žemės drebėjimas arba meteorologinės sąlygos).
50. Specialiųjų nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių įrodinėjimo taisyklių nei Direktyvos 2015/2302 nuostatose, nei nacionalinės teisės normose nenustatyta, todėl taikomos bendrosios civilinio proceso teisėje įtvirtintos įrodinėjimo taisyklės. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 178 straipsnyje įtvirtinta, kad šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai yra remiamasi aplinkybėmis, kurių CPK nustatyta tvarka nereikia įrodinėti. Tai reiškia, kad nenugalimos jėgos (neišvengiamas ir nepaprastas) aplinkybes turi įrodyti asmuo, kuris jomis remiasi, šiuo atveju keliautojas (vartotojas).
51. Nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių atsiradimui konstatuoti nebūtina, kad kompetentingos institucijos būtų paskelbusios oficialią rekomendaciją keliautojams nevykti į atitinkamą zoną arba oficialų sprendimą, kuriuo ši zona priskiriama prie rizikos zonos. Tačiau, jei kompetentingos institucijos yra paskelbusios tokią rekomendaciją, tai įrodo nenugalimos jėgos (neišvengiamas ir nepaprastas) aplinkybes.
52. Jeigu aptariamų aplinkybių buvimo konstatavimas būtų susietas tik su oficialių rekomendacijų ir (ar) sprendimų paskelbimu, t. y. jeigu būtų laikoma, kad turistas teisę nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį įgyja tik nuo tokių oficialių rekomendacijų (pvz., nevykti į tam tikras šalis) ir (ar) sprendimų (pvz., įvesti karantiną uždraudžiant išvykti iš šalies) dėl pandemijos suvaldymo priemonių ėmimosi konkrečios paskelbimo dienos, įstatyme (CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkte) įtvirtinta turisto teisė nutraukti turistinės kelionės sutartį, kai dėl nenugalimos jėgos aplinkybių gali tapti neįmanoma vykdyti kelionę (tampa neįmanoma keliauti saugiai, kaip buvo susitarta sutartyje), būtų pernelyg susiaurinta

ir apskritai netektų prasmės, o tai prieštarautų veiksmingumo, taip pat vartotojų teisių apsaugos principui.

53. Nėra abejonių, kad COVID-19 pandemija, kaip tokia, patenka į nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių sąvoką. Tą Prejudicinio sprendimo 43 punkte akcentavo ir Teisingumo Teismas. Tačiau pabrėžtina, kad vien to nepakanka konstatuoti, jog keliautojas įgijo teisę nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį nemokėdamas sutarties nutraukimo mokesčio. Būtina nustatyti, ar šios aplinkybės daro esminį poveikį organizuotos turistinės kelionės vykdymui ar turistų nuvežimui į organizuotos turistinės kelionės vietą. Tai, minėta, priklauso nuo konkretaus atvejo konkrečių aplinkybių.
54. Kaip galima spręsti iš ieškovo procesinių dokumentų, esminį COVID-19 pandemijos poveikį organizuotos turistinės kelionės vykdymui jis įrodinėjo ne kaip nenugalimos jėgos aplinkybių įtaką vykdymo įmanomumui, bet kaip tokią įtaką, kuri, nors ir neužkerta kelio sutarties įvykdymui, bet lemia tai, kad sutartis negali būti įvykdyta nesukeliant rizikos atitinkamų keliautojų sveikatai ir saugumui.
55. Ieškovas savo sprendimą 2020 m. vasario 27 d. nutraukti sutartį, pagal kurią kelionę į Dubajų (JAE) jis įsigijo 2020 m. vasario 10 d., grindė nurodydamas tokias esmines aplinkybes: Užsienio reikalų ministerijos interneto svetainėje nuo 2020 m. sausio 8 d. buvo skelbiama rekomendacija į JAE vykstantiems asmenims imtis atsargumo priemonių; ieškovas neneigia šią informaciją žinojęs; be to, kasaciniame skunde nurodo (taigi kelionės įsigijimo metu jam buvo žinoma), kad 2020 m. sausio 30 d. PSO paskelbė koronaviruso protrūkį tarptautinio masto ekstremalia visuomenės sveikatai padėtimi, tačiau kartu pažymi, jog ši padėtis buvo siejama su Kinijos valstybe ir pavieniais atvejais kitose valstybėse, o ne su JAE; 2020 metų vasario mėnesio pabaigoje ėmė sparčiai daugėti informacijos apie esminius pokyčius, susijusius su COVID-19 plitimu, tiek Lietuvoje, tiek pasauliniu mastu; 2020 m. vasario 25 d., siekiant suvaldyti COVID-19 viruso plitimą, užsienio valstybėse buvo įvesti ribojimai skrydžiams iš Irano, kuri yra kaimyninė JAE valstybė; 2020 m. vasario 26 d. Lietuvoje paskelbta valstybės lygio ekstremalioji padėtis dėl COVID-19 grėsmės; 2020 m. vasario 27 d. įvykusiame Lietuvos Respublikos valstybės ekstremalių situacijų valdymo centro posėdyje nuspręsta rekomenduoti Lietuvos gyventojams nesilankyti masinių susibūrimų vietose; 2020 m. vasario 27 d. žiniasklaidoje pasirodė informacija, kad JAE viešbučio svečiams buvo nustatyta COVID-19 infekcija; per visuomenės informavimo priemones intensyviai ir gausiai buvo skelbiamos naujienos apie užsikrėtimų protrūkius daugelyje pasaulio valstybių, didelį žmonių mirtingumą, o asmenys buvo raginami imtis atsargumo priemonių, vengti susibūrimų vietų, susilaikyti nuo bet kokių kelionių į kitas valstybes.
56. Teisėjų kolegijos vertinimu, ieškovo elgesys, vertinant pagal vidutinio keliautojo (vartotojo), kuris, kaip minėta, yra suprantamas kaip pakankamai informuotas, protingai pastabus ir nuovokus vartotojas, elgesio standartą, nagrinėjamoje byloje susiklosčiusiomis aplinkybėmis buvo objektyviai pagrįstas.
57. Byloje iš esmės nėra ginčo, kad nagrinėjamu atveju turi būti (ir teismų buvo) vertinamos aplinkybės, egzistavusios tuo metu, kai sutartis buvo nutraukta (apie sutarties nutraukimą atsakovė informuota 2020 m. vasario 27 d.). Teismų taip pat

nustatyta (ir ieškovas to neginčija), kad sutarties sudarymo momentu (2020 m. vasario 10 d.) jam buvo žinoma apie Kinijoje atsiradusį ir pradėjusį plisti naują, niekam dar nežinomą žmonių sveikatai ir gyvybei pavojingą virusą COVID-19. Tačiau ieškovui sudarant sutartį tokie jo turimi duomenys buvo tik pirminiai ir dar negausūs, be to, jie nebuvo siejami su atsakovės organizuotos ir ieškovo įsigytos kelionės tikslo vieta – JAE (Dubajumi). Vis dėlto, kaip matyti iš šios nutarties 55 punkte nurodytų aplinkybių, įskaitant tai, kad 2020 m. vasario 26 d. Lietuvoje buvo paskelbta valstybės lygio ekstremalioji padėtis dėl COVID-19 grėsmės, o 2020 m. vasario 27 d. buvo nuspręsta rekomenduoti Lietuvos gyventojams nesilankyti masinių susibūrimų vietose, 2020 m. vasario mėnesį tapo akivaizdu, kad virusas sparčiai plinta ir tai daro didelį poveik*į* turistinių kelionių vykdymui ir nuvykimui į kelionės tikslo vietą saugiai.

58. Tai, priešingai nei vertino bylą nagrinėję teismai, suponuoja pagrindą pripažinti padėties, egzistavusios 2020 m. vasario 10 d., esminį pasikeitimą rizikos sveikatai ir saugumui lygio, taigi ir šios padėties poveikio ginčo sutarties vykdymui tikimybės bei masto (dydžio) prasme ir, vertinant iš vidutinio keliautojo perspektyvos, laikyti, kad sutarties nutraukimo dieną, t. y. 2020 m. vasario 27 d., (jau) buvo susiklosčiusi nauja padėtis, kuri *per se* atitiko nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių, dariusių didelį poveikį sutarties vykdymui ir keleivių nuvežimui į JAE saugiai, kaip buvo susitarta ginčo sutartyje, situaciją. Taigi, ieškovas galėjo remtis nenugalimos jėgos (neišvengiamomis ir nepaprastomis) aplinkybėmis nutraukdamas ginčo kelionės paslaugų paketo sutartį.
59. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad su grėsme ieškovo sveikatai ir saugumui susijusios padėties pasikeitimo (nepasikeitimo) aplinkybė bylą nagrinėjusių teismų buvo įvertinta iš esmės tik pagal tai, ar buvo oficialios viešai skelbtos informacijos dėl COVID-19 viruso išplitimo ir priemonių oficialiais kompetentingų institucijų sprendimais šiai situacijai suvaldyti ėmimosi. Tokiu būdu bylą nagrinėję teismai, vertindami ginčo sutarties atsisakymo momentu buvusią situaciją atitikties nenugalimos jėgos (neišvengiamoms ir nepaprastoms) aplinkybėms aspektu, nepagrįstai suteikė prioritetą ir ypatingą įrodomąją galią kompetentingų institucijų skelbiamoms rekomendacijoms ir kitai oficialiai informacijai. Atsižvelgiant į pirmiau pateiktus išaiškinimus, teismų išvada (buvusi bene esminiu ieškovo reikalavimų atmetimo argumentu), kad situacija dėl su COVID-19 aplinkybe susijusios grėsmės ginčui aktualiu laikotarpiu nebuvo pakitusi, grindžiama tik oficialių rekomendacijų nevykti į JAE nebuvimu ir (ar) karantino Lietuvoje ar kelionės tikslo vietoje tuo laikotarpiu neįvedimu, negali būti vertinama kaip pagrįsta.
60. Taigi, faktas, kad COVID-19 viruso plitimo grėsmė egzistavo šalyje, į kurią turėjo vykti ieškovas ir jo šeimos nariai, tarp kurių, minėta, buvo mažamečių vaikų (ir tai byloje neginčijama), kad šis virusas buvo naujas ir dar nežinomas, taip pat informacijos apie jį turinys (manymas, jog jis plinta ne tik oro lašeliniu būdu, bet ir per daiktus, su kuriais sąlytį turėjo užsikrėtęs asmuo, ir kt.), duomenų apie jo gydymą nebuvimas, užsikrėtusių asmenų ir galbūt su jais turėjusiųjų kontaktą karantinavimo grėsmė, tai, kad šiam virusui plintant situacija itin greitai keitėsi, sudarė pagrindą vidutiniam keliautojui pagrįstai prognozuoti, jog ginčo sutarties

nutraukimo metu egzistuoja didelė tikimybė tiek užsikrėsti COVID-19 virusu, patekti į karantino sąlygas (oro uoste, viešbutyje ar kitose lankytinose vietose), tiek netgi ir tikimybė nepasiekti kelionės tikslo vietos.

61. Teisėjų kolegijos vertinimu, vertinant esminį poveikį organizuotos turistinės kelionės vykdymui ar turistų nuvežimui į organizuotos turistinės kelionės vietą, turi reikšmės ir pačios organizuotos turistinės kelionės paslaugų sutarties pobūdis. *Ši* sutartis yra sudaroma poilsiniais, poilsiniais-pažintiniais ar pažintiniais tikslais. Ieškovo įsigyta kelionė buvo poilsinė-pažintinė. Šalyje, į kurią jis ketino keliauti, buvo atsiradęs ir plito virusas. Atsižvelgiant į vertinamos aplinkybės (virusinės infekcijos, aktualiu momentu turėtais duomenimis, rimtos ligos) pobūdį, jos poveikis galėjo pasireikšti bet kurioje iš kelionės vietų (oro uoste, viešbutyje, lankytinose vietose). Tokioje situacijoje vidutinis keliautojas pagrįstai gali vertinti, kad tokia kelionė ne tik sukels emocinę įtampą, bet ir kils pavojus jo (šiuo atveju – ieškovo šeimos, įskaitant ir mažamečius vaikus) sveikatai ir saugumui, o tai nėra suderinama su poilsiniu-pažintiniu turistinės kelionės tikslu.
62. Teisėjų kolegijos vertinimu, bylą nagrinėjusių teismų reikšmingomis laikytos aplinkybės, kad atsakovės organizuota kelionė, kurios ieškovas atsisakė, laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 1 d. iki 2020 m. kovo 8 d. į JAE, Dubajų, ne tik faktiškai įvyko, bet ir į ją vyko visi kiti turistai, išskyrus ieškovą ir jo šeimos narius, neturi esminės reikšmės sprendžiant dėl ieškovo sprendimo nutraukti turistinės kelionės sutartį nepatiriant dėl to finansinių praradimų pagrįstumo, nes, kaip minėta, vertinant, ar aplinkybės daro esminį poveikį organizuotos turistinės kelionės vykdymui ar turistų nuvežimui į organizuotos turistinės kelionės vietą, turi būti remiamasi ne konkretaus, o vidutinio vartotojo standartu, be to, turi būti remiamasi tokio vartotojo perspektyviniu vertinimu sutarties nutraukimo dieną, o ne tuo, kaip tas poveikis pasireiškė sutarties vykdymo dieną.
63. Atsižvelgiant į vertinamos aplinkybės, kuria remtasi atsisakant ginčo sutarties, pobūdį – pasaulinę sveikatos krizę, kaip antai COVID-19 pandemiją, akivaizdu, kad tokio įvykio negalima kontroliuoti, o jo pasekmių nebūtų buvę galima išvengti net ir ėmusis visų nuo turisto priklausiusių pagrįstų priemonių.
64. Apibendrinant išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad, priešingai nei nusprendė bylą nagrinėję teismai, ieškovas įrodė egzistuojant nenugalimos jėgos (neišvengiamas ir nepaprastas) aplinkybes, kurios darė esminį poveikį organizuotos turistinės kelionės vykdymui, todėl pagrįstai nutraukė sutartį pagal CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkt*ą*.

Dėl bylos procesinės baigties

65. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais, konstatuoja, kad bylą nagrinėję teismai netinkamai aiškino ir taikė materialiosios teisės normų, reglamentuojančių keliautojo (turisto) teisę nutraukti organizuotos turistinės kelionės sutartį nemokant sutarties nutraukimo mokesčio, turinį, todėl padarė nepagrįstą išvadą, jog pagal byloje turimus duomenis nėra pagrindo nagrinėjamu atveju susiklosčiusias aplinkybes vertinti kaip nenugalimos jėgos (neišvengiamas ir nepaprastas) aplinky-

bes, ir netinkamai išsprendė ieškovo, kaip turisto ir vartotojo, teisės, įtvirtintos CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punkte, įgyvendinimo, kiek tai susiję su dėl nenugalimos jėgos (neišvengiamų ir nepaprastų) aplinkybių kilusia grėsme, klausimą.

66. Kadangi visos faktinės aplinkybės byloje yra nustatytos (ir dėl jų nėra ginčo), kasacinis teismas gali pašalinti nustatytus pažeidimus teisiškai kvalifikuodamas ieškovo nurodytas, su COVID-19 atsiradimu bei išplitimu susijusias, aplinkybes jų poveikio ginčo kelionės vykdymui aspektu ir įvertindamas jų atitiktį pirmiau šios nutarties motyvuojamojoje dalyje aptartiems nenugalimos jėgos (nepaprastas ir neišvengiamas) aplinkybes kvalifikuojantiems požymiams, taip pat nuspręsdamas dėl su šio klausimo išsprendimu susijusių ieškovo ieškinyje pareikštų reikalavimų, todėl bylą nagrinėjusių teismų procesiniai sprendimai naikinami ir priimamas naujas sprendimas patenkinti ieškovo ieškinį (CPK 359 straipsnio 1 dalies 4 punktas).
67. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ieškovas ieškinyje suformulavo, be kita ko, reikalavimą pripažinti, jog jo ir atsakovės UAB „Tez Tour“ 2020 m. vasario 10 d. sudaryta organizuotos turistinės kelionės sutartis Nr. 20447786 buvo nutraukta jos 2.1.2.3 punkto pagrindu, t. y. dėl to, kad kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta atsiranda nenugalimos jėgos aplinkybių, dėl kurių gali tapti neįmanoma vykdyti kelionę ar nuvežti turistus į kelionės tikslo vietą.
68. Dėl šio ieškovo suformuluoto kaip savarankiško reikalavimo teisėjų kolegija pažymi, kad tai, kokiu konkrečiai pagrindu (dėl kokių šį pagrindą sudarančių aplinkybių sudėties) buvo nutraukta sutartis, yra įrodomasis faktas, o ne teisė, kuri vienu ar kitu CK 1.138 straipsnyje nustatytu būdu ginama teismo pagal ieškovo suformuluotą atitinkamą reikalavimą. Kitaip tariant, sutarties nutraukimas vienu ar kitu pagrindu yra ieškinio pagrindą, o ne dalyką sudarantis elementas. Taigi, nagrinėjamu atveju ieškovui nebuvo poreikio (teisinio pagrindo) reikšti atskirą reikalavimą pripažinti, kad ginčo sutartis ieškovo iniciatyva buvo nutraukta jos 2.1.2.3 punkto pagrindu. Reikalavimo dėl visos (nes netaikomas sutarties nutraukimo mokestis) pinigų sumos, sumokėtos už kelionę pagal ginčo sutartį, priteisimo patenkinimas apima ir pripažinimą, kad ginčo sutartis buvo nutraukta jos 2.1.2.3 punkto (atitinkančio CK 6.750 straipsnio 4 dalies 3 punktą) pagrindu.
69. Atsižvelgiant į tai, kad, tenkinant reikalavimą dėl visos pinigų sumos, sumokėtos už kelionę pagal ginčo sutartį, priteisimo, kartu iš esmės pripažįstama, jog sutartis nutraukta jos 2.1.2.3 punkto pagrindu, nutarties rezoliucinėje dalyje pasisakytina tik dėl ieškovo reikalavimo priteisti visą už kelionę sumokėtą pinigų sumą ir iš šio išvestinio reikalavimo priteisti procesines palūkanas, o byla dėl reikalavimo pripažinti, kad ginčo sutartis buvo nutraukta jos 2.1.2.3 punkto pagrindu, kaip dėl perteklinio ir dėl to nenagrinėtino, nutrauktina CPK 293 straipsnio 1 punkte nustatytu pagrindu (CPK 359 straipsnio 1 dalies 6 punktas).

Dėl bylinėjimosi išlaidų

70. CPK 93 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą. Remian-

tis CPK 93 straipsnio 5 dalimi, jeigu apeliacinės instancijos teismas ar kasacinis teismas, neperduodamas bylos iš naujo nagrinėti, pakeičia teismo sprendimą arba priima naują sprendimą, jis atitinkamai pakeičia bylinėjimosi išlaidų paskirstymą.

71. Atsižvelgiant į tai, kad esminiai ieškovo pareikšti reikalavimai buvo dėl visos už kelionę sumokėtos pinigų sumos ir procesinių palūkanų nuo šios sumos priteisimo, laikytina, kad ieškovo ieškinys, nepriklausomai nuo to, kaip nuspręsta dėl prašymo pripažinti sutartį nutraukta pagal atitinkamą jos punktą, tenkintas visiškai. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į šį kasacinės bylos išnagrinėjimo procesinį rezultatą, nusprendžia pakeisti bylinėjimosi išlaidų, dalyvaujančių byloje asmenų patirtų bylą nagrinėjant pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose, paskirstymą. Ieškovui atlygintinos jo patirtos bylinėjimosi išlaidos, o atsakovei jos patirtos bylinėjimosi išlaidos neatlygintinos.
72. Ieškovas pateikė įrodymus, pagrindžiančius pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose patirtas bylinėjimosi išlaidas: 109 Eur žyminio mokesčio už ieškinį; 2000 Eur už ieškinio ir dubliko surašymą, pasirengimą teismo posėdžiui ir atstovavimą teisme; 92 Eur žyminio mokesčio už apeliacinį skundą. Ieškovas taip pat pateikė įrodymus, patvirtinančius, kad sumokėjo 87 Eur žyminio mokesčio už kasacinį skundą ir 1694 Eur už advokato teisines paslaugas, suteiktas atstovaujant ieškovui kasaciniame teisme.
73. Kadangi ieškovo kasacinis skundas tenkintas, tai jam iš atsakovės priteistina bendrai 288 Eur žyminio mokesčio už ieškinį, apeliacinį ir kasacinį skundus atlyginimo.
74. Ieškovo pirmosios instancijos ir kasaciniame teismuose patirtos atstovavimo išlaidos atitinka Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. 1R-77 ir Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos pirmininko 2015 m. kovo 16 d. raštu Nr. 141 patvirtintų Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalių dydžių nuostatas (7, 8.2, 8.3, 8.13, 8.19 punktai), todėl jų atlyginimas ieškovui priteistinas iš atsakovės. Bendrai ieškovui iš atsakovės priteistina 3694 Eur atstovavimo išlaidų, patirtų pirmosios ir kasaciniame teismuose, atlyginimo.
75. Taigi, iš viso ieškovui iš atsakovės priteistina 3982 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų pirmosios ir apeliacinės instancijos bei kasaciniame teismuose, atlyginimo.
76. Kasacinis teismas patyrė 9,42 Eur išlaidų, susijusių procesinių dokumentų įteikimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gegužės 22 d. pažyma apie išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu). Ieškovo kasacinį skundą tenkinus, šių išlaidų atlyginimas priteistinas valstybei iš atsakovės (CPK 92, 96 straipsniai).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 4, 6 punktais, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Panaikinti Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. birželio 22 d. nutartį ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 17 d. sprendimą ir priimti naują sprendimą – ieškinį tenkinti.

Priteisti ieškovui M. D. (M. D.) (a. k. *(duomenys neskelbtini)*) iš atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Tez Tour“ (j. a. k. 111813515) 4834 (keturis tūkstančius aštuonis šimtus trisdešimt keturis) Eur, sumokėtus pagal ieškovo M. D. (M. D.) ir atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Tez Tour“ 2020 m. vasario 10 d. sudarytą organizuotos turistinės kelionės sutartį Nr. 20447786, taip pat priteisti ieškovui M. D. (M. D.) (a. k. *(duomenys neskelbtini)*) iš atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Tez Tour“ (j. a. k. 111813515) 5 (penkių) procentų dydžio metines palūkanas nuo priteistos sumos, sudarančios 4834 (keturis tūkstančius aštuonis šimtus trisdešimt keturis) Eur, nuo bylos iškėlimo teisme dienos, t. y. nuo 2020 m. rugsėjo 22 d., iki teismo sprendimo visiško įvykdymo.

Bylos dalį pagal ieškinio reikalavimą pripažinti, kad ieškovo M. D. (M. D.) ir atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Tez Tour“ 2020 m. vasario 10 d. sudaryta organizuotos turistinės kelionės sutartis Nr. 20447786 buvo nutraukta jos 2.1.2.3 punkto pagrindu, t. y. dėl to, kad kelionės tikslo vietoje ar visiškai greta atsiranda nenugalimos jėgos aplinkybių, dėl kurių gali tapti neįmanoma vykdyti kelionę ar nuvežti turistus į kelionės tikslo vietą, nutraukti.

Priteisti ieškovui M. D. (M. D.) (a. k. *(duomenys neskelbtini)*) iš atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Tez Tour“ (j. a. k. 111813515) 3982 (tris tūkstančius devynis šimtus aštuoniasdešimt du) Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų pirmosios ir apeliacinės instancijos bei kasaciniame teismuose, atlyginimo.

Priteisti valstybei iš atsakovės uždarosios akcinės bendrovės „Tez Tour“ (j. a. k. 111813515) 9,42 Eur (devynis Eur 42 ct) su procesinių dokumentų įteikimu susijusių išlaidų atlyginimo. Ši suma mokėtina į Valstybinės mokesčių inspekcijos (j. a. k. 188659752) biudžeto pajamų surenkamąją sąskaitą, įmokos kodas 5662.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

DARBO TEISĖ

1.12. Dėl pareiškimo dėl darbo ginčų komisijos paskirtos baudos už sprendimo nevykdymą kvalifikavimo ir teritorinio teismingumo

Individualus darbo ginčas dėl teisės ir ginčas (plačiąja prasme) dėl sprendimo, priimto išnagrinėjus darbo ginčą dėl teisės, nevykdymo pasekmių taikymo – baudos darbdaviui skyrimo – negali būti tapatinami. DK 232 straipsnio 1 dalyje reglamentuojamu pagrindu kylantis ginčas nėra savarankiškas darbo ginčas dėl teisės, nes neatitinka DK 213 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos individualaus darbo ginčo dėl teisės sampratos. Baudos skyrimo klausimas yra susijęs ne su darbdavio iš darbo santykių kylančių pareigų pažeidimu, bet su darbo ginčą išnagrinėjusio organo priimto sprendimo nevykdymu (netinkamu vykdymu). Darbo ginčų komisijos (toliau – DGK) sprendimas yra vykdomasis dokumentas, vykdomas CPK nustatyta tvarka (DK 230 straipsnio 2 dalis, CPK 587 straipsnio 9 punktas).

DK 232 straipsnyje įtvirtintas baudos skyrimo darbdaviui institutas laikytinas sprendimo, priimto DGK ar teismo, vykdymo proceso dalimi. Jis skirtas papildomai

darbuotojo teisių apsaugai vykdymo procese. Darbuotojas, kurio naudai, išnagrinėjus darbo ginčą dėl teisės, priimto sprendimo darbdavys nevykdo, gali pasinaudoti įstatyme įtvirtinta diskrecija prašyti darbdaviui skirti baudą, kuri pagal įstatymą priteisiama darbuotojo naudai. Tokiu būdu, DGK nustačius pagrindą darbdaviui taikyti aptariamą sankciją, iš esmės kompensuojami darbuotojo patiriami nepatogumai dėl sprendimo nevykdymo, o darbdavys skatinamas jį įvykdyti.

Nagrinėjamu atveju susiklosčiusi situacija vertintina ne kaip darbdavės siekis perkelti darbo ginčą dėl teisės nagrinėti į teismą, o kaip siekis teismui apskųsti DGK darbdavei pritaikytą sankciją sprendimo vykdymo procese. Taigi taikytinos ne DK 231 straipsnio nuostatos, pagal kurias, be kita ko, DGK sprendimas nėra apeliacijos ar sprendimo peržiūros dalykas, o specialus DK 232 straipsnyje įtvirtintas reglamentavimas, įskaitant nuostatas dėl teisės skųsti teismui DGK sprendimą dėl baudos dydžio ir pagrįstumo. Tai reiškia, kad teismas, spręsdamas dėl tokio skundo pagrįstumo, disponuoja teise peržiūrėti DGK sprendimą, kuriuo išspręstas klausimas dėl baudos darbdaviui skyrimo, vertinti ir konstatuoti jo pagrįstumą (nepagrįstumą), o ne nagrinėti ginčą iš esmės iš naujo.

Siekiant apskųsti DGK sprendimą, kuriuo pagal darbuotojo pateiktą prašymą išspręstas klausimas dėl baudos darbdaviui skyrimo, teismui teikiamas ne procesinis dokumentas – ieškinys, o pareiškimas.

Nėra teisės normos, kuri reguliuotų pareiškimo teismui dėl DGK sprendimo, kuriuo išspręstas baudos paskyrimo klausimas, teritorinį teismingumą. Pareiškimo teismui dėl DGK sprendimo, kuriuo išspręstas baudos paskyrimo klausimas, teritorinis teismingumas, nesant panašius santykius reglamentuojančio įstatymo, turi būti nustatomas vadovaujantis bendraisiais teisės principais (teisės analogija). Individualaus pobūdžio teisės taikymo aktui ginčyti teismingumo aspektu paprastai taikomas teritorinis kriterijus, pagal kurį suinteresuoto asmens reikalavimas pareiškiamas pagal tokį aktą priėmusio organo buveinės vietą. Tokio kriterijaus teismingumo aspektu taikymas atitinka bendruosius teisės principus ir tokiu atveju, kai teismui teikiamas pareiškimas dėl DGK sprendimo, kuriuo išspręstas baudos paskyrimo klausimas.

Pareiškimas dėl DGK sprendimo, kuriuo vadovaujantis DK 232 straipsnio 1 dalies nuostatomis išspręstas baudos skyrimo klausimas, yra teismingas tam teismui, kurio veiklos teritorijoje veikia šį sprendimą priėmusi DGK (CPK 3 straipsnio 7 dalis). Teismui gavus pareiškimą dėl DGK sprendimo, kuriuo, vadovaujantis DK 232 straipsnio 1 dalies nuostatomis, išspręstas baudos skyrimo klausimas, šio teismo pareiga patikrinti ir nustatyti tokio pareiškimo teismingumą turi būti įgyvendinta vadovaujantis ne ieškiniui taikytinomis CPK nustatytomis teritorinio teismingumo taisyklėmis, bet atsižvelgiant į tai, kuri DGK priėmė sprendimą. Kitaip tariant, teismas turi nustatyti, ar jo veiklos teritorijoje veikia sprendimą priėmusi DGK. Jei teismas nustato, kad sprendimą priėmusi DGK veikia jo veiklos teritorijoje, pareiškimas yra teismingas šiam teismui.

Civilinė byla Nr. e3K-3-32-701/2024
Teisminio proceso Nr. 2-68-3-11283-2023-1
Procesinio sprendimo kategorija: 3.1.2.2.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 19 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Virgilijaus Grabinsko, Andžej Maciejevski ir Antano Simniškio (kolegijos pirmininkas ir pranešėjas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **pareiškėjos uždarosios akcinės bendrovės „Solicaras“ (buvęs pavadinimas UAB „Solikar Group“)** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal pareiškėjos uždarosios akcinės bendrovės „Solikar Group“ pareiškimą (skundą) suinteresuotam asmeniui I. S. (I. S.) dėl darbo ginčų komisijos sprendimo dėl baudos skyrimo panaikinimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių pareiškimo dėl darbo ginčų komisijos paskirtos baudos už sprendimo nevykdymą kvalifikavimą, teritorinio teismingumo taisykles, aiškinimo ir taikymo.
2. Pareiškėja (toliau – ir darbdavė) pateikė teismui pareiškimą (skundą), kuriuo prašė panaikinti Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Vilniaus darbo ginčų komisijos (toliau – ir Vilniaus DGK) 2023 m. liepos 4 d. sprendimą darbo byloje Nr. APS-131-11507/2023 (toliau – ir skundžiamas sprendimas) ir atmesti I. S. (toliau – ir darbuotojas) prašymą dėl baudos skyrimo.
3. Pareiškime (skunde) nurodyta, kad Vilniaus DGK, išnagrinėjusi darbuotojo prašymą dėl baudos skyrimo darbdavei už Vilniaus DGK 2023 m. gegužės 3 d. sprendimo, kuriuo patvirtinta šalių taikos sutartis darbo bylose APS-131-4764/2023 ir APS-131-6759/2023, nevykdymą, skundžiamu sprendimu, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – ir DK) 232 straipsnio 1 dalimi, patenkino darbuotojo prašymą ir nusprendė išieškoti darbuotojo naudai iš darbdavės po 500 Eur baudą (neatskaičius mokesčių) už kiekvieną (visą) praleistą atsiskaityti savaitę nuo 2023 m. gegužės 3 d. Vilniaus DGK sprendimo DGKS-2407 priėmimo dienos – 2023 m. gegužės 3 d. – iki įvykdymo, bet ne ilgiau kaip už šešis mėnesius. Darbdavės teigimu, skundžiamas sprendimas, kuriuo jai paskirta maksimali bauda už ankstesnio Vilniaus DGK sprendimo, kuriuo patvirtinta šalių taikos sutartis, nevykdymą, yra neteisėtas ir nepagrįstas, nes bauda paskirta

už laikotarpį, kai ji dar neturėjo prievolės vykdyti Vilniaus DGK 2023 m. gegužės 3 d. sprendimo, nes šis nebuvo įsiteisėjęs, be to, nustatytas baudos dydis yra akivaizdžiai per didelis, neatitinkantis pažeidimo pobūdžio.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

4. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2023 m. rugsėjo 4 d. nutartimi ieškinį (kaip įvardyta nutartyje) atsisakė priimti kaip neteismingą Vilniaus miesto apylinkės teismui ir grąžino šį ieškinį jį padavusiam asmeniui, išaiškino ieškovei, kad ji su ieškiniu turi teisę kreiptis į Marijampolės apylinkės teismo Šakių rūmus.
5. Teismas nurodė, kad ieškinys turėjo būti teikiamas pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 29 straipsnio taisykles. Kadangi atsakovo gyvenamoji vieta yra Šakių r., (*duomenys neskelbtini*), tai ieškovės ieškinį atsisakoma priimti kaip neteismingą Vilniaus miesto apylinkės teismui.
6. Teismo vertinimu, tai, kad darbuotojo prašymą nagrinėjo Vilniaus DGK, nekeičia teismingumo, nes kreipimasis į teismą nelaikomas darbo ginčų komisijos sprendimo peržiūrėjimu apeliacine tvarka.
7. Vilniaus apygardos teismas, išnagrinėjęs UAB „Solicaras“ atskirąjį skundą, 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartimi paliko nepakeistą Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugsėjo 4 d. nutartį.
8. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, darbdavė, nesutikdama su skundžiamu sprendimu, pateikė teismui ieškinį dėl darbo ginčo dėl teisės. Nurodęs, kad teismas, gavęs bylą, privalo *ex officio* (savo iniciatyva) patikrinti, ar byla jam yra teisminga, apeliacinės instancijos teismas atmetė kaip nepagrįstus UAB „Solicaras“ argumentus, jog teritorinį bylos teismingumą nustato darbo ginčų komisija ir teismas, spręsdamas ieškinio darbo byloje priimtinumo klausimą, neturėtų vertinti teismingumo klausimų.
9. Apeliacinės instancijos teismas vadovavosi DK 231 straipsnio 1 dalies nuostatomis, nurodė, kad CPK 411 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta galimybė darbuotojui, ne darbdaviui, pasirinkti teikti ieškinį pagal bendrąsias teismingumo taisykles arba pagal vietą, kurioje darbas buvo dirbamas, yra dirbamas ar turėjo būti dirbamas, taigi darbdavės UAB „Solicaras“ ieškiniui turėtų būti taikomos bendrosios teismingumo taisyklės (DK 215 straipsnio 2 dalis, CPK 29 straipsnis).
10. Bylos duomenys, apeliacinės instancijos teismo vertinimu, nepakankami nustatyti, kad vieta, kurioje darbas buvo dirbamas ar turėjo būti dirbamas, yra Vilniuje. Darbo sutartyje nustatyta, kad darbuotojas dirbs UAB „Solikar Group“ padalinyje – Kaune, Maironio g. 26B. Duomenų apie kitokią darbo vietą nepateikta. Taigi darbdavė nepagrindė argumento dėl ieškinio padavimo pagal darbo vietą Vilniuje.
11. Apeliacinės instancijos teismas pateikė nuorodą į Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.17 straipsnio 1 dalį, kurioje reglamentuojami asmens gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai, nurodė, kad, pagal kasacinio teismo išaiškinimus, nustatant gyvenamąją vietą yra aktualūs duomenys, susiję su asmens faktiniu buvimu tam tikros valstybės teritorijoje atitinkamu laikotarpiu, *inter alia* (be kita ko), duomenys, susiję su šio asmens darbo vieta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

2020 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-145-823/2020). Teismas pažymėjo, kad užsieniečių įdarbinimą Lietuvoje reglamentuojantys teisės aktai įtvirtina imperatyvų reikalavimą darbuotojui užsieniečiui darbo santykių Lietuvoje laikotarpiu turėti gyvenamąją vietą Lietuvoje (Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 26 straipsnio 1 dalies 4 punktas, 35 straipsnio 1 dalies 6 punktas). Jei atsakovas byloje yra užsienio valstybės pilietis, kuriam taikytinas nurodytas reikalavimas, pagal kasacinio teismo išaiškinimus, besitęsiančių darbo santykių Lietuvoje faktas yra pakankamas pagrindas teismui spręsti dėl darbuotojo gyvenamosios vietos Lietuvoje ir Lietuvos teismų jurisdikcijos nagrinėti kilusį darbo ginčą dėl teisės, išskyrus atvejus, kai byloje taikytina DK 215 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta išimtis, jurisdikciją nustatanti pagal darbuotojo nuolatinę gyvenamąją vietą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-145-823/2020). Taigi sprendžiant dėl darbuotojo gyvenamosios vietos nustatymo šiuo atveju svarbu atsižvelgti ir į tai, ar jis ieškinio pareiškimo teismui metu tęsė darbo santykius Lietuvoje, ar jam pagal galiojančius teisės aktus buvo privaloma turėti Lietuvoje gyvenamąją vietą.

12. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad šalių 2021 m. kovo 29 d. sudarytoje darbo sutartyje (nutraukta 2023 m. kovo 3 d.) darbuotojo, Ukrainos piliečio, gyvenamoji vieta nurodyta Kauno r., (*duomenys neskelbtini*). Prašyme skirti baudą už Vilniaus DGK 2023 m. gegužės 3 d. sprendimo nevykdymą nurodyta darbuotojo gyvenamoji vieta Ukrainoje, (*duomenys neskelbtini*). 2022 m. balandžio 5 d. darbuotojo deklaruota gyvenamoji vieta nurodyta Šakių r., (*duomenys neskelbtini*).
13. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad atsakovo gyvenamoji vieta Lietuvoje yra būtent Šakių r., (*duomenys neskelbtini*). Tai paskutinė žinoma darbuotojo gyvenamoji vieta Lietuvoje, darbdavė nepateikė įrodymų, kad gyvenamoji vieta nurodytu adresu būtų buvusi darbuotojui suteikta būtent jos ar kitaip sieta būtent su šalių tarpusavio darbo teisiniais santykiais, kurie yra nutrūkę. Darydamas pirmiau nurodytą išvadą dėl darbuotojo gyvenamosios vietos, apeliacinės instancijos teismas atsižvelgė į tai, kad darbuotojas turi kitų darbo teisinių santykių Lietuvos Respublikoje, nėra kitų duomenų apie jo gyvenamąją vietą Lietuvoje ir jis pats darbo sutartyje patvirtino gyvenamąją vietą nurodytu adresu Šakių rajone.

III. Kasacinio skundo teisiniai argumentai

14. Kasaciniu skundu UAB „Solicaras“ prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartį ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugsėjo 4 d. nutartį ir klausimą išspręsti iš esmės – priimti jos pareiškimą dėl skundžiamo sprendimo. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    14.1. Teismas neteisingai nustatė DK 232 straipsnio pagrindu kilusio šalių ginčo pobūdį; nepagrįstai vertino, kad tai savarankiškas, individualus darbo ginčas dėl teisės ir, vadovaujantis DK 215 straipsnio 2 dalimi, kurioje įtvirtinta, jog teisingumas nustatomas pagal CPK taisykles, taikant bendrąją, CPK 29 straipsnyje įtvirtintą, teisingumo taisyklę, ieškinys šiuo atveju turi būti reiškiamas pagal atsakovo (darbuotojo) gyvenamąją vietą. Kilęs ginčas neatitinka

DK 213 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos individualaus ginčo dėl teisės sampratos. Baudos skyrimo klausimas yra susijęs ne su darbdavio iš darbo santykių kylančių pareigų pažeidimu, bet su darbo ginčą išnagrinėjusio organo priimto sprendimo, kaip vykdytino dokumento DK 230 straipsnio 2 dalies ir CPK 584 straipsnio nuostatų prasme, nevykdymu ar netinkamu vykdymu. DK 232 straipsnyje įtvirtintas papildomas darbuotojo teises vykdymo procese užtikrinantis teisių gynimo būdas – kreipimasis į darbo ginčų komisiją dėl baudos darbdaviui skyrimo. Tai vykdymo proceso sudedamoji dalis. Darbo ginčų komisijos sprendimas skirti baudą, vadovaujantis DK 232 straipsnio 3 dalimi, gali būti skundžiamas teismui, skirtingai nei savarankiško darbo ginčo dėl teisės atveju (DK 231 straipsnio 4 dalis).

14.2. Teismas neteisingai taikė teismingumą reglamentuojančias teisės normas. Atsižvelgiant į ginčo pobūdį (ginčas dėl baudos skyrimo vykdymo procese), kad tai yra vykdymo proceso sudedamoji dalis, kad ginčas nagrinėtinas CPK 593 straipsnyje nustatyta tvarka, taikytinos teismingumo taisyklės, nustatytos vykdymo procese, o ne CPK 29 straipsnyje įtvirtinta bendroji teismingumo taisyklė. Vykdymo procesą darbuotojas gali inicijuoti pateikdamas skundžiamą Vilniaus DGK sprendimą priverstinai vykdyti antstoliui CPK 650 straipsnyje nustatyta tvarka pagal skolininko (darbdavio) buveinės vietą (CPK 590 straipsnio 1 dalis, 651 straipsnio 2 dalies 2 punktas). UAB „Solicaras“ buveinė yra Vilniaus mieste. Darbuotojas skundžiamą Vilniaus DGK sprendimą yra pateikęs vykdyti antstoliui, kurio veiklos teritorija yra Vilniaus mieste. Vadovaujantis CPK 590, 593, 594 straipsnių nuostatomis, pareiškimai teismui nagrinėjami apylinkės teisme, kurio veiklos teritorijoje yra vykdomojo dokumento vykdymo vieta.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl kasacinės bylos nagrinėjimo ribų

15. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia CPK 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius klausimus, kurie yra tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-684/2021, 19 punktas).
16. Nagrinėjamoje byloje pateiktame kasaciniame skunde keliamas UAB „Solicaras“ pareiškimo (skundo) dėl Vilniaus DGK 2023 m. liepos 4 d. sprendimo, kuriuo,

vadovaujantis DK 232 straipsnio 1 dalimi, UAB „Solicaras“ buvo paskirta bauda už Vilniaus DGK 2023 m. gegužės 3 d. sprendimo nevykdymą, teismingumo klausimas.

17. Pirmosios instancijos teismas atsisakė priimti ieškinį (kaip įvardyta nutartyje), konstatavęs, kad šis neteismingas Vilniaus miesto apylinkės teismui. Teismas taikė CPK 29 straipsnyje nustatytą teismingumo taisyklę, nustatęs, kad atsakovo gyvenamoji vieta yra Šakių r., (*duomenys neskelbtini*), nurodė kreiptis į Marijampolės apylinkės teismo Šakių rūmus. Apeliacinės instancijos teismas pritarė tokiai pirmosios instancijos teismo pozicijai, nutartį paliko nepakeistą.
18. UAB „Solicaras“ kasaciniame skunde argumentuoja, kad teismai netinkamai kvalifikavo ginčą ir netinkamai aiškino bei taikė teismingumą reglamentuojančias teisės normas. Dėl šių teisinių argumentų pagrįstumo teisėjų kolegija ir pasisakys.

Dėl teisinio ginčo kvalifikavimo

19. Pagal CPK 2 straipsnį, tinkamas įstatymų taikymas teismui nagrinėjant civilines bylas yra vienas iš civilinio proceso tikslų. Tinkamas įstatymo taikymas yra pasiekiamas tik tuo atveju, jeigu teismai tinkamai teisiškai kvalifikuoja tarp proceso šalių susiklosčiusius teisinius santykius. Teisinė šalių santykių kvalifikacija ir įstatymo taikymas yra bylą nagrinėjančio teismo prerogatyva (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 8 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-1075/2024 23 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).
20. UAB „Solicaras“ nesutinka su teismų išvadomis dėl kilusio ginčo pobūdžio – kad tai savarankiškas, individualus darbo ginčas dėl teisės, teigia, kad toks kvalifikavimas neatitinka Darbo kodekso nuostatose (213 straipsnio 1 dalyje, 230 straipsnyje, 231 straipsnio 4 dalyje, 232 straipsnyje), taip pat Civilinio proceso kodekso nuostatose (584 straipsnyje) įtvirtinto teisinio reguliavimo, ginčas dėl darbo ginčų komisijos (toliau – ir DGK) paskirtos baudos už sprendimo nevykdymą laikytinas vykdymo proceso sudedamąja dalimi (ginčas kilęs vykdymo procese).
21. DK 213 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta darbo ginčų apibrėžtis – nustatyta, kad tai darbo santykių dalyvių nesutarimai, kylantys iš darbo ar su jais susijusių teisinių santykių. Pagal ginčo objektą ir subjektus, dalyvaujančius darbo ginče, darbo ginčai skirstomi į: darbo ginčus dėl teisės (individualūs darbo ginčai dėl teisės ir kolektyviniai darbo ginčai dėl teisės); kolektyvinius darbo ginčus dėl interesų (nurodyto straipsnio 2 dalis). Individualus darbo ginčas dėl teisės yra nesutarimas tarp darbuotojo ar kitų darbo santykių dalyvių, iš vienos pusės, ir darbdavio, iš kitos pusės, kylantis sudarant, keičiant, vykdant ar nutraukiant darbo sutartį, taip pat dėl darbo teisės normų nevykdymo ar netinkamo jų vykdymo darbo santykiuose tarp darbuotojo ir darbdavio (3 dalis).
22. DK 216 straipsnyje, reglamentuojančiame darbo ginčus dėl teisės nagrinėjančius organus, nustatyta, kad: darbo ginčus dėl teisės nagrinėja darbo ginčų komisija ir teismas (1 dalis); darbo ginčai dėl teisės gali būti nagrinėjami komerciniame arbitraže pagal Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą, jeigu dėl tokio nagrinėjimo sutaria darbo ginčo šalys vėliau, negu kilo ginčas (2 dalis).

Pastaroji nuostata nagrinėjamoje byloje nėra aktuali, nes jos taikymo sąlygos nagrinėjamoje byloje nenustatytos. Darbo ginčus dėl teisės nagrinėjantis organas turi teisę priimti DK 217 straipsnio 1, 2 dalyse nurodytus sprendimus. Darbo ginčo dėl teisės nagrinėjimą darbo ginčų komisijoje ir teisme reglamentuoja DK 220 straipsnis. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl DK 216, 220 straipsnių aiškinimo ir taikymo, yra konstatavęs, kad jeigu DK ar kituose įstatymuose nenustatyta kitos tam tikro individualaus darbo ginčo dėl teisės nagrinėjimo (sprendimo) tvarkos ir darbo ginčo šalys nėra sutarusios dėl jo nagrinėjimo komerciniame arbitraže, tokio darbo ginčo nagrinėjimui (sprendimui) yra nustatyta privaloma išankstinė nagrinėjimo (sprendimo) ne teisme tvarka, jo nagrinėjimas (sprendimas) priskiriamas darbo ginčų komisijos kompetencijai ir dėl tokio individualaus darbo ginčo išnagrinėjimo darbo ginčo šalis turi kreiptis į darbo ginčų komisiją. Jeigu asmuo kreipėsi į teismą nesilaikydamas ginčo išankstinės nagrinėjimo ne teisme tvarkos, teismas atsisako priimti ieškinį arba palieka jį nenagrinėtą ir išaiškina ieškovui teisę pasinaudoti ginčo nagrinėjimo ne teisme tvarka (CPK 412 straipsnio 1 dalis). Individualūs darbo ginčai dėl teisės, kurie nagrinėjami tiesiogiai teisme, t. y. kurių atvejais netaikytina privaloma išankstinė nagrinėjimo (sprendimo) ne teisme tvarka, reglamentuojami, pavyzdžiui, DK 105 straipsnio 2 dalyje, 171 straipsnio 14 dalyje, 220 straipsnio 3 dalyje ir kt. (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-27-701/2019 34 punktą). Prašymas išnagrinėti darbo ginčą dėl teisės teikiamas darbo ginčų komisijai prie Valstybinės darbo inspekcijos teritorinio skyriaus, kurio teritorijoje yra darbuotojo darbovietė (CK 223 straipsnio 3 dalis).

23. Pagal DK 231 straipsnyje, reglamentuojančiame darbo ginčo nagrinėjimą teisme, įtvirtintą teisinį reguliavimą darbo ginčo šaliai nesutinkant su darbo ginčų komisijos sprendimu, taip pat darbo ginčų komisijai priėmus sprendimą atsisakyti atnaujinti praleistą terminą kreiptis į darbo ginčų komisiją su prašymu išnagrinėti darbo ginčą dėl teisės, darbo ginčo šalis per vieną mėnesį nuo darbo ginčų komisijos sprendimo priėmimo dienos turi teisę pareikšti ieškinį dėl darbo ginčo dėl teisės išnagrinėjimo teisme, vadovaudamasi Civilinio proceso kodekso nuostatomis (1 dalis). Pareiškus ieškinį teisme, teismas nagrinėja darbo ginčą dėl teisės iš esmės, taikydamas Civilinio proceso kodekse nustatytus darbo bylų nagrinėjimo ypatumus. Ginčo šalis, pareiškusi ieškinį teisme, vadinama ieškovu, o kita šalis – atsakovu (nurodyto straipsnio 3 dalis). Darbo ginčų komisijos sprendimas nėra apeliacijos ar sprendimo peržiūros dalykas (4 dalis). Teismo sprendimui darbo ginčo byloje įsiteisėjus, darbo ginčų komisijos sprendimas netenka galios (7 dalis).
24. DK 229 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad darbo ginčų komisijos sprendimas įsiteisėja, pasibaigus šio kodekso 231 straipsnyje nustatytam ieškinio pareiškimo teismui terminui, jeigu nė viena šalis jo metu nepareiškė ieškinio teisme. Darbo ginčų komisijos sprendimas turi būti įvykdytas jam įsiteisėjus, išskyrus atvejus, kai jis ar sprendimo dalis turi būti įvykdyti skubiai (DK 230 straipsnio 1 dalis). Darbo ginčų komisijos sprendimas yra vykdomasis dokumentas, vykdomas Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka (DK 230 straipsnio 2 dalis).

25. DK 232 straipsnyje įtvirtinta, kad kai darbdavys nevykdo darbo ginčų komisijos arba teismo sprendimo ar nutarties, darbuotojo prašymu darbo ginčų komisija priima sprendimą skirti darbdaviui iki 500 eurų baudą už kiekvieną praleistą savaitę nuo sprendimo (nutarties) priėmimo dienos iki įvykdymo dienos, bet ne ilgiau kaip už šešis mėnesius. Bauda priteisiama darbuotojo naudai (1 dalis). Darbo ginčų komisijos sprendimas skirti baudą yra vykdomasis dokumentas, vykdomas Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka (nurodyto straipsnio 2 dalis). Darbo ginčų komisijos sprendimas dėl baudos dydžio ir pagrįstumo gali būti skundžiamas teismui įstatymų nustatyta tvarka (3 dalis).
26. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad jeigu po darbo ginčų komisijos sprendimo, kuriuo ginčas išspręstas iš esmės, priėmimo nė viena iš ginčo šalių per įstatyme (DK 231 straipsnis) nustatytą terminą nepareiškia teisme ieškinio dėl darbo ginčo dėl teisės išnagrinėjimo, tai darbo ginčų komisijos sprendimas įsiteisėja, tampa privalomu bei vykdomuoju dokumentu (nekalbant apie atvejus, kai sprendimas ar jo dalis turi būti įvykdyti skubiai) ir yra vykdomas CPK nustatyta tvarka, už jo nevykdymą darbdaviui gali būti skiriama bauda (DK 232 straipsnis). Taigi įsiteisėjęs darbo ginčų komisijos sprendimas, kuriuo ginčas išspręstas iš esmės, gali būti vertinamas kaip individualaus pobūdžio privalomasis teisės taikymo aktas, kuriuo iš esmės ir galutinai išspręstas individualus darbo ginčas dėl teisės – nustatomi, pakeičiami ar nutraukiami materialieji teisiniai darbo ginčo šalių santykiai. Jeigu po darbo ginčų komisijos sprendimo, kuriuo ginčas išspręstas iš esmės, priėmimo bent viena iš ginčo šalių per įstatyme nustatytą terminą pareiškia teisme ieškinį dėl darbo ginčo dėl teisės, dėl kurio yra priimtas darbo ginčų komisijos sprendimas, išnagrinėjimo, tai darbo ginčų komisijos sprendimas lieka neįsiteisėjęs, netampa privalomas ir neįgyja vykdomojo dokumento statuso (nekalbant apie atvejus, kai sprendimas ar jo dalis turi būti įvykdyti skubiai) bei pagal įstatymą netenka galios, kai įsiteisėja teismo sprendimas. Tokiu atveju individualų darbo ginčą dėl teisės iš esmės išsprendžia teismas savo priimamu procesiniu dokumentu – sprendimu, o darbo ginčo išnagrinėjimas darbo ginčų komisijoje reiškia, kad buvo įgyvendinta įstatyme įtvirtinta asmens teisės kreiptis į teismą teisminės gynybos įgijimo sąlyga. DK 231 straipsnio 3, 4 dalių nuostatos, reglamentuojančios, kad teismas nagrinėja darbo ginčą dėl teisės iš esmės ir kad darbo ginčų komisijos sprendimas nėra apeliacijos ar sprendimo peržiūros dalykas, reiškia, jog teismas, nagrinėdamas ieškinį dėl darbo ginčo dėl teisės išnagrinėjimo, nevykdo darbo ginčų komisijos sprendimo pagrįstumo ir teisėtumo patikrinimo ar peržiūrėjimo procedūrų, nes tokios procedūros įstatyme nenustatytos ir tokio pobūdžio kompetencija teismui nėra suteikta, o iš naujo CPK nustatyta tvarka ginčą nagrinėja ir iš esmės, t. y. nustatydamas ginčijamas šalių materialiąsias teises bei pareigas, išsprendžia kilusį ginčą dėl teisės, kuriam taikytinos įstatyme nustatytos privalomos išankstinės nagrinėjimo ne teisme tvarkos buvo laikytasi (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-27-701/2019 36, 38 punktus).
27. Apibendrindama pirmiau nurodytą teisinį reguliavimą ir kasacinio teismo praktiką teisėjų kolegija nurodo, kad individualus darbo ginčas dėl teisės ir ginčas

(plačiąja prasme) dėl sprendimo, priimto išnagrinėjus darbo ginčą dėl teisės, nevykdymo pasekmių taikymo – baudos darbdaviui skyrimo – negali būti tapatinami. DK 232 straipsnio 1 dalyje reglamentuojamu pagrindu kylantis ginčas nėra savarankiškas darbo ginčas dėl teisės, nes neatitinka DK 213 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos individualaus darbo ginčo dėl teisės sampratos. Baudos skyrimo klausimas yra susijęs ne su darbdavio iš darbo santykių kylančių pareigų pažeidimu, bet su darbo ginčą išnagrinėjusio organo priimto sprendimo nevykdymu (netinkamu vykdymu). Minėta, kad darbo ginčų komisijos sprendimas yra vykdomasis dokumentas, vykdomas Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka (DK 230 straipsnio 2 dalis, CPK 587 straipsnio 9 punktas).

28. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad DK 232 straipsnyje įtvirtintas baudos skyrimo darbdaviui institutas laikytinas sprendimo, priimto DGK ar teismo, vykdymo proceso dalimi. Jis skirtas papildomai darbuotojo teisių apsaugai vykdymo procese. Darbuotojas, kurio naudai, išnagrinėjus darbo ginčą dėl teisės, priimto sprendimo darbdavys nevykdo, gali pasinaudoti įstatyme įtvirtinta diskrecija prašyti darbdaviui skirti baudą, kuri pagal įstatymą priteisiama darbuotojo naudai. Tokiu būdu, darbo ginčų komisijai nustačius pagrindą darbdaviui taikyti aptariamą sankciją, iš esmės kompensuojami darbuotojo patiriami nepatogumai dėl sprendimo nevykdymo, o darbdavys skatinamas jį įvykdyti.
29. Pirmiau aptartų ginčų skirtumą pagrindžia, be kita ko, DK 231 straipsnio 4 dalyje ir DK 232 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas skirtingas teisinis reguliavimas dėl galimybės teismui apskųsti ir teismo teisės peržiūrėti atitinkamą DGK sprendimą.
30. Nagrinėjamu atveju darbuotojo I. S. ir darbdavės UAB „Solicaras“ darbo ginčas dėl teisės (darbo užmokesčio, dienpinigių, kompensacijos už nepanaudotas kasmetines atostogas ir delspinigių) buvo kilęs ir nagrinėtas darbo ginčų komisijoje bei išspręstas priėmus 2023 m. gegužės 3 d. sprendimą, kuriuo patvirtinta šalių sudaryta taikos sutartis ir darbo byla nutraukta DK 224 straipsnio 3 dalies 2 punkto pagrindu. Įsiteisėjus šiam sprendimui darbuotojas dar kartą kreipėsi į DGK, tik jau su prašymu skirti darbdavei baudą už sprendimo nevykdymą – 4536 Eur, kurie nurodyti taikos sutartyje, nesumokėjimą. Skundžiamu Vilniaus DGK sprendimu darbuotojo prašymas yra patenkintas. Darbdavė nesutinka būtent su šiuo darbo ginčų komisijos sprendimu ir siekia jį apskųsti teismui.
31. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad nagrinėjamu atveju susiklosčiusi situacija vertintina ne kaip darbdav*ės* siekis perkelti darbo ginčą dėl teisės nagrinėti į teismą, o kaip siekis teismui apskųsti DGK darbdavei pritaikytą sankciją sprendimo vykdymo procese. Taigi taikytinos ne DK 231 straipsnio nuostatos, pagal kurias, be kita ko, darbo ginčų komisijos sprendimas *nėra apeliacijos ar sprendimo peržiūros dalykas*, o specialus DK 232 straipsnyje įtvirtintas reglamentavimas, įskaitant nuostatas dėl teisės *skųsti* teismui darbo ginčų komisijos sprendimą dėl baudos dydžio ir pagrįstumo. Tai reiškia, kad teismas, spręsdamas dėl tokio skundo pagrįstumo, disponuoja teise peržiūrėti darbo ginčų komisijos sprendimą, kuriuo išspręstas klausimas dėl baudos darbdaviui skyrimo, vertinti ir konstatuoti jo pagrįstumą (nepagrįstumą), o ne nagrinėti ginčą iš esmės iš naujo.

32. Pirmiau nurodytos išvados suponuoja, kad siekiant apskųsti DGK sprendimą, kuriuo pagal darbuotojo pateiktą prašymą išspręstas klausimas dėl baudos darbdaviui skyrimo, teismui teikiamas ne procesinis dokumentas – ieškinys, o pareiškimas.

Dėl bylos, kurioje skundžiamas pagal DK 232 straipsnio 1 dalį priimtas DGK sprendimas dėl baudos darbdaviui skyrimo, teritorinio teismingumo

33. Asmens teisė kreiptis į teismą gali būti tinkamai įgyvendinta tik nustačius, kuriam konkrečiam teismui teisminga konkreti civilinė byla. Teismingumo taisyklių laikymasis yra viena iš teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo sąlygų. Teismas, gavęs bylą, privalo *ex officio* patikrinti, ar byla jam yra teisminga. Teismas atsisako priimti ieškinį, jeigu ieškinys neteismingas tam teismui (CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktas).
34. DK nuostatose, reglamentuojančiose baudos skyrimą darbdaviui už DGK sprendimo (ar teismo sprendimo), kuriuo išspręstas darbo ginčas dėl teisės, nevykdymą, nėra detaliai sureguliuotas DGK sprendimo apskundimo, įskaitant pareiškimo bei civilinės bylos teritorin*į* teismingum*ą*, klausimas. DK 232 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad DGK sprendimas dėl baudos dydžio ir pagrįstumo gali būti skundžiamas teismui įstatymų nustatyta tvarka. DK 215 straipnio 2 dalyje reglamentuojama, kaip nustatomas teismingumas civilinėse bylose, kylančiose dėl darbo ginčų dėl teisės, tuo tarpu, kaip jau minėta, darbuotojo inicijuotas ginčas dėl baudos skyrimo nelaikytinas darbo ginču dėl teisės, taigi pastarojo atveju DK 215 straipsnio 2 dalis netaikytina. Darbo ginčų komisijos darbo reglamente, kuris patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017 m. birželio 29 d. įsakymu Nr. A1-344, (toliau – Reglamentas) nustatyta, kad ieškovo prašymai dėl baudos skyrimo darbdaviui, kai jis nevykdo komisijos ar teismo sprendimo, nagrinėjami DK 226 straipsnyje ir Reglamento II skyriuje nustatyta tvarka, prašymas pateikiamas darbo ginčų komisijai prie Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teritorinio skyriaus, kurio teritorijoje yra darbuotojo darbovietė (struktūrinis organizacinis darinys (filialas, atstovybė ar kitas struktūrinis, gamybinis, prekybinis ar kitos veiklos padalinys), kuriame savo darbo funkcijas atlieka darbuotojas) (9, 11 punktai). Tačiau darbo teisės normų nuostatose pareiškimo teismui dėl DGK sprendimo, kuriuo išspręstas baudos paskyrimo klausimas, teritorinio teismingumo aspektas nereguliuojamas. CPK normose tokio pareiškimo teritorinis teismingumas taip pat nėra tiesiogiai reglamentuojamas.
35. UAB „Solicaras“ pateikto pareiškimo (skundo) priėmimo klausimą sprendę pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai laikėsi pozicijos, kad šiuo atveju taikytina CPK 29 straipsnyje nustatyta teritorinio teismingumo taisyklė, pagal kurią ieškinys fiziniam asmeniui pareiškiamas teismui pagal atsakovo gyvenamąją vietą. Pirmosios instancijos teismas nutartyje, kuria atsisakyta priimti pareiškimą (skundą) kaip neteismingą Vilniaus apylinkės teismui, pažymėjo, kad aplinkybė, jog prašymą ikiteismine tvarka nagrinėjo Vilniaus DGK, nekeičia ieškinio teismingumo, nes kreipimasis į teismą nelaikomas darbo ginčų komisijos sprendi-

mo peržiūrėjimu apeliacine tvarka. Apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje atmetė UAB „Solicaras“ argumentus, kad teritorinį bylos teismingumą nustato DGK ir kad teismas, spręsdamas ieškinio darbo byloje priimtinumo klausimą, neturėtų vertinti teismingumo klausimo.

36. UAB „Solicaras“ kasaciniame skunde argumentuoja, kad, atsižvelgiant į ginčo pobūdį – dėl baudos skyrimo vykdymo procese už DGK sprendimo nevykdymą, jis nagrinėtinas taikant ne CPK 29 straipsnyje įtvirtintą bendrąją teismingumo taisyklę, o vykdymo procesą reglamentuojančias teisės normas, jose nustatytas teismingumo taisykles.
37. Nagrinėjamu atveju šalių darbo ginčą dėl teisės, inicijuotą darbuotojo, nagrinėjo Vilniaus DGK. Prašymas išnagrinėti darbo ginčą dėl teisės teikiamas darbo ginčų komisijai prie Valstybinės darbo inspekcijos teritorinio skyriaus, kurio teritorijoje yra darbuotojo darbovietė (DK 223 straipsnio 3 dalis). Po Vilniaus DGK 2023 m. gegužės 3 d. sprendimo, kuriuo ginčas išspręstas iš esmės, priėmimo nė viena iš ginčo šalių nepareiškė teisme ieškinio dėl darbo ginčo dėl teisės išnagrinėjimo, taigi šis sprendimas įsiteisėjo, tapo privalomu bei vykdomuoju dokumentu. Nereiškus ieškinio dėl darbo ginčo dėl teisės išnagrinėjimo, nebuvo kilęs poreikis teismui spręsti jo teritorinio teismingumo klausimą, taikant DK 215 straipsnio 2 dalį ir CPK normose nustatytas ieškinio teismingumo taisykles.
38. Darbuotojo prašymą, vadovaudaujantis DK 232 straipsnio 1 dalies nuostatomis, skirti UAB „Solicaras“ baudą dėl Vilniaus DGK 2023 m. gegužės 3 d. sprendimo nevykdymo taip pat nagrinėjo Vilniaus DGK ir priėmė UAB „Solicaras“ siekiamą teismui apskųsti 2023 m. liepos 4 d. sprendimą.
39. Kaip jau minėta, darbo teisės normų nuostatose pareiškimo teismui dėl DGK sprendimo, kuriuo išspręstas baudos paskyrimo klausimas, teritorinio teismingumo aspektas nereguliuojamas, o CPK normose tokio pareiškimo teritorinis teismingumas taip pat nėra tiesiogiai reglamentuojamas. CPK 772 straipsnyje įtvirtintas teisinis reglamentavimas, pagal kurį tais atvejais, kai darbdavys neįvykdo teismo sprendimo grąžinti į darbą neteisėtai atleistą ar neteisėtai perkeltą į kitą darbą darbuotoją arba pakeisti atleidimo iš darbo formuluotę, jeigu ta formuluotė sukliudė darbuotojui stoti į kitą darbą, teismas išieškotojo prašymu priima nutartį išieškoti darbuotojui atlyginimą už priverstinės pravaikštos laiką arba išmokėti neteisėtai perkeltam į kitą darbą darbuotojui darbo užmokesčio skirtumą už visą laiką nuo sprendimo priėmimo dienos iki jo įvykdymo dienos, teikia pagrindą padaryti išvadą, kad DK 232 straipsnyje įtvirtintas teisinis reglamentavimas nėra visiškai suderintas su CPK normomis.
40. Įvertinusi nagrinėjamu atveju aktualų teisinį reglamentavimą teisėjų kolegija padaro išvadą, kad nėra teisės normos, kuri reguliuotų pareiškimo teismui dėl DGK sprendimo, kuriuo išspręstas baudos paskyrimo klausimas, teritorinį teismingumą. Civilinių bylų teismingumo taisyklių nustatymas priskirtinas CPK teisės normų reglamentavimo dalykui. CPK 3 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta teismo diskrecija, jeigu nėra įstatymo, reglamentuojančio ginčo materialinį arba procesinį santykį, taikyti įstatymą, reglamentuojantį panašius santykius (įstatymo analogija), o jeigu ir tokio įstatymo nėra, teismas vadovaujasi bendraisiais teisės princi-

pais (teisės analogija). Vertindama dėl analogijos taikymo teisėjų kolegija, be kita ko, atsižvelgia į individualių darbo teisinių santykių specifiškumą, darbo santykių teisinio reguliavimo tikslus, teisinio aiškumo ir tikrumo užtikrinimo galimybės įgyvendinimą. Teisėjų kolegija nusprendžia, kad pareiškimo teismui dėl DGK sprendimo, kuriuo išspręstas baudos paskyrimo klausimas, teritorinis teisingumas, nesant panašius santykius reglamentuojančio įstatymo, turi būti nustatomas vadovaujantis bendraisiais teisės principais (teisės analogija). Individualaus pobūdžio teisės taikymo akto ginčijimui teisingumo aspektu paprastai taikomas teritorinis kriterijus, pagal kurį suinteresuoto asmens reikalavimas pareiškiamas pagal tokį aktą priėmusio organo buveinės vietą. Tokio kriterijaus teisingumo aspektu taikymas, teisėjų kolegijos vertinimu, atitinka bendruosius teisės principus ir tokiu atveju, kai teismui teikiamas pareiškimas dėl DGK sprendimo, kuriuo išspręstas baudos paskyrimo klausimas.

41. Teisėjų kolegija, vadovaudamasi teisės analogija, konstatuoja, kad pareiškimas dėl DGK sprendimo, kuriuo vadovaujantis DK 232 straipsnio 1 dalies nuostatomis išspręstas baudos skyrimo klausimas, yra teisingas tam teismui, kurio veiklos teritorijoje veikia šį sprendimą priėmusi DGK (CPK 3 straipsnio 7 dalis). Teismui gavus pareiškimą dėl DGK sprendimo, kuriuo vadovaujantis DK 232 straipsnio 1 dalies nuostatomis išspręstas baudos skyrimo klausimas, šio teismo pareiga patikrinti ir nustatyti tokio pareiškimo teisingumą turi būti įgyvendinta vadovaujantis ne ieškiniui taikytinomis CPK nustatytomis teritorinio teisingumo taisyklėmis, bet atsižvelgiant į tai, kuri darbo ginčų komisija priėmė sprendimą. Kitaip tariant, teismas turi nustatyti, ar jo veiklos teritorijoje veikia sprendimą priėmusi DGK. Jei teismas nustato, kad sprendimą priėmusi DGK veikia jo veiklos teritorijoje, pareiškimas yra teisingas šiam teismui.
42. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad nagrinėjamu atveju teismai, nuspręsdami dėl UAB „Solicaras“ pateikto pareiškimo (skundo) teritorinio teisingumo, nepagrįstai taikė CPK 29 straipsnį. Nustatytas netinkamas proceso teisės normų taikymas yra pagrindas naikinti skundžiamas teismų nutartis (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 359 straipsnio 3 dalis). Nustatant pateikto pareiškimo (skundo) teritorinį teisingumą būtina nustatyti faktinę aplinkybę, kurio teismo veiklos teritorijoje veikia skundžiamą sprendimą priėmusi Vilniaus DGK. Kasacinis teismas fakto klausimų nesprendžia (CPK 353 straipsnio 1 dalis). Be to, teismui išsprendžiant pateikto pareiškimo (skundo) priėmimo klausimą, be kita ko, turi būti įvertinta, ar jis atitika procesiam dokumentui keliamus formos ir turinio reikalavimus. Dėl to, panaikinus skundžiamas teismų nutartis, UAB „Solicaras“ pareiškimo (skundo) priėmimo klausimas perduotinas iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui (CPK 360 straipsnis).

Dėl bylinėjimosi išlaidų

43. Panaikinus skundžiamas teismų nutartis ir pareiškimo (skundo) priėmimo klausimą perdavus iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas paliktinas išspręsti šiam teismui.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 360, 362 straipsniais,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartį ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugsėjo 4 d. nutartį panaikinti ir uždarosios akcinės bendrovės „Solicaras“ pareiškimo (skundo) priėmimo klausimą perduoti iš naujo spręsti Vilniaus miesto apylinkės teismui.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.13. Dėl kolektyvinės sutarties sąlygų aiškinimo ir taikymo

Nagrinėjamo šalių ginčo dėl darbo užmokesčio apskaičiavimo esmė – šakos kolektyvinėje sutartyje įtvirtintos sąlygos, pagal kurią Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos įstaigos darbo apmokėjimo nuostatai turi būti suderinti, be kita ko, su įstaigoje veikiančia profesine sąjunga, aiškinimas ir taikymas. Šiame kontekste atsakovų pasitelkto lietuvių kalbos specialisto pateikta suderinimo termino lingvistinė reikšmė kaip „sutikimo gavimo“, „susitarimo“ nėra universali ir priklauso nuo teisinių santykių, kuriuose šis terminas yra vartojamas, pobūdžio.

DK (2, 6 straipsniai) normose įtvirtinta, kokius principus turi atitikti sutarties turinio aiškinimo rezultatas, tačiau nėra taisyklių, taikytinų nustatant darbo santykius reglamentuojančių, be kita ko, kolektyvinių, sutarčių šalių valią. Tai suponuoja, kad šiems darbo santykiams taikomos CK 6.193 straipsnyje įtvirtintos sutarčių aiškinimo taisyklės ir jas aiškinanti teismų praktika. Kasacinio teismo konstatuota, kad tokiu atveju CK nustatytos bendrosios sutarčių aiškinimo taisyklės yra papildomai taikomos ta apimtimi, kiek jos neprieštarauja DK nustatytiems DK normų aiškinimo principams, taip pat ypatumams, kuriuos lemia darbo teisinių santykių, konkretaus darbo teisinių santykių instituto ar darbo sutarties specifika.

Aiškinant kolektyvinės sutarties sąlygas aktualu atskleisti kolektyvinės sutarties, kaip darbo teisės instituto, prigimtį ir teisinę reikšmę, nagrinėjamo ginčo aspektu – darbo apmokėjimo tvarkos nustatymo santykiuose. Kolektyvinė sutartis – tai darbdavių ir darbuotojų (jų organizacijų, atstovų) po kolektyvinių derybų savanoriškai sudarytas susitarimas, kurio tikslas – suderinti ir įgyvendinti socialinių partnerių interesus; be kita ko, kolektyvine sutartimi gali būti nustatyta darbo užmokesčio nustatymo tvarka; pasirašyta kolektyvinė sutartis tampa privalomai vykdytina jos šalims; nė viena sutarties šalis neturi teisės vienašališkai keisti sutarties sąlygų ar atsisakyti jas vykdyti.

Profesinė sąjunga gali dalyvauti nustatant darbovietės darbo apmokėjimo sistemą dviem skirtingais būdais: pirma, ji gali derėtis su darbdaviu kolektyvinėse derybose, susitarti dėl darbo apmokėjimo sistemos kolektyvinėje sutartyje ir reikalauti, kad darbdavys susitarimą vykdytų; antra, profesinė sąjunga gali būti informavimo ir konsultavimosi procedūros dalyve, tokiu atveju darbdavys nustato darbo užmokesčio

sistemą išklausęs profesinės sąjungos ir įvertinęs jos poziciją, tačiau neprivalo tenkinti jos reikalavimų.

Civilinė byla Nr. e3K-7-66-469/2024
Teisminio proceso Nr. 2-68-3-15202-2022-5
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.1.4; 1.2.1.5; 1.2.2.2; 1.2.3.4 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 21 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė), Gražinos Davidonienės, Virgilijaus Grabinsko, Sigitos Rudėnaitės (pranešėja), Antano Simniškio, Donato Šerno ir Algirdo Taminsko,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **atsakovių Santaros klinikų medicinos darbuotojų profesinės sąjungos, Santaros klinikų gydytojų sąjungos, Santaros klinikų slaugos darbuotojų profesinės sąjungos, Santaros vaikų ligoninės sveikatos apsaugos darbuotojų profesinės sąjungos** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo 2023 m. sausio 24 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės viešosios įstaigos Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų ieškinį atsakovėms Santaros klinikų medicinos darbuotojų profesinei sąjungai, Santaros klinikų gydytojų sąjungai, Santaros klinikų slaugos darbuotojų profesinei sąjungai, Lietuvos slaugos specialistų organizacijos Santaros klinikų pirminei grupei, Santaros sveikatos apsaugos darbuotojų profesinei sąjungai, Santaros vaikų ligoninės sveikatos apsaugos darbuotojų profesinei sąjungai dėl įsakymo derinimo ir turinio teisėtumo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių kolektyvinės sutarties sąlygų aiškinimą, taikymo.
2. Ieškovė prašė pripažinti, kad VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų generalinio direktoriaus 2022 m. balandžio 1 d. įsakymu Nr. V-283 priimtas darbo apmokėjimo tvarkos aprašas yra teisėtas derinimo tvarkos laikymosi aspektu ir turinio prasme.

3. Ieškovė nurodė, kad 2018 m. rugpjūčio 31 d. buvo pasirašyta Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos (toliau – LNSS) šakos kolektyvinė sutartis. Nuo 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojo darbo apmokėjimo tvarkos aprašas, kuris buvo iš esmės parengtas pagal kolektyvinėje sutartyje nustatytus principus, išskyrus tai, kad pagal sutartį pagrindinis darbo užmokestis (A) apskaičiuojamas sudedant pastoviąją (Ap) ir kintamąją (Ak) dalis (A = Ap + Ak), o patvirtintame darbo apmokėjimo tvarkos apraše nustatyta, kad pagrindinio darbo užmokesčio dalis apskaičiuojama taikant daugybą (A = Ap × Ak). 2021 m. lapkričio 15 d. buvo pasirašyta nauja LNSS šakos kolektyvinė sutartis. Pasirašius naują kolektyvinę sutartį vėl kilo poreikis keisti darbo apmokėjimo nuostatus įstaigoje. Nuostatai turėjo būti suderinti su įstaigoje veikiančiomis profesinėmis sąjungomis. Nuo 2022 m. vasario 8 d. buvo organizuojami susitikimai su profesinių sąjungų jungtine atstovybe ir derinamas naujas darbo tvarkos apmokėjimo aprašas, atitinkantis naują kolektyvinę sutartį. Profesinės sąjungos, nors buvo išreiškusios pritarimą kolektyvinei sutarčiai, nusprendė, kad nesutinka keisti įstaigoje galiojančio darbo apmokėjimo tvarkos aprašo pagal kolektyvinės sutarties formulę, ir reikalavo palikti senąją formulę. Profesinės sąjungos atsisakė suderinti naująją darbo apmokėjimo tvarką, vietoje to inicijavo kolektyvines derybas. Ieškovės stebėtojų taryba, išskyrus joje deleguotą profesinių sąjungų atstovę, 2022 m. balandžio 1 d. pritarė naujam darbo apmokėjimo tvarkos aprašui, kuriuo įtvirtinta darbo užmokesčio apskaičiavimo formulė atitinka kolektyvinės sutarties darbo užmokesčio apskaičiavimo formulę. 2022 m. balandžio 1 d. generalinio direktoriaus įsakymu Nr. V-283 buvo patvirtintas naujas darbo apmokėjimo tvarkos aprašas ir tą pačią dieną visi darbuotojai savo darbiniais el. pašto adresais apie jį buvo informuoti.
4. Ieškovės teigimu, kolektyvinėje sutartyje nurodyta tiek įstaigos, tiek profesinių sąjungų teisė ir pareiga derinti tarpusavyje naują darbo tvarkos apmokėjimo aprašą, o ne gauti profesinių sąjungų sutikimą. Ieškovė pareigą derinti aprašo projektą su profesinėmis sąjungomis įvykdė. Kai visos galimybės susitarti su profesinėmis sąjungomis buvo išsemtos, įstaiga nutarė tęsti aprašo tvirtinimo procedūras – teikti darbo apmokėjimo tvarką tvirtinti stebėtojų tarybai ir ši darbo apmokėjimo tvarka buvo priimta. Įsakymas priimtas laikantis suderinimo procedūros ir yra teisėtas turinio aspektu.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

5. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2022 m. spalio 17 d. sprendimu ieškinį tenkino – pripažino, kad VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų generalinio direktoriaus 2022 m. balandžio 1 d. įsakymu Nr. V-283 priimtas darbo apmokėjimo tvarkos aprašas yra teisėtas derinimo tvarkos laikymosi aspektu ir turinio prasme.
6. Teismas nustatė šias faktines aplinkybes:
   6.1. VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų generalinio direktoriaus 2019 m. lapkričio 26 d. įsakymu Nr. V-893 buvo patvirtintas (įsigaliojo nuo 2020 m. sausio 1 d.) darbo apmokėjimo tvarkos aprašas, kuris parengtas,

be kita ko, atsižvelgiant į 2018 m. rugpjūčio 31 d. LNSS šakos kolektyvinės sutarties Nr. 2/S-133 nuostatas bei jos pakeitimus;

6.2. apraše buvo nustatyta, kad pagrindinio darbo užmokesčio dalis apskaičiuojama taikant daugybą (A = Ap × Ak), kur A – pagrindinis darbo užmokestis, Ap – pastovioji ir Ak – kintamoji jo dalis;

6.3. 2021 m. lapkričio 15 d. buvo pasirašyta nauja LNSS šakos kolektyvinė sutartis Nr. S-234, ji įsigaliojo nuo 2022 m. sausio 1 d. ir galioja sutarties 1.6 punkte nurodytą 3 metų laikotarpį;

6.4. kolektyvinės sutarties specialiosios dalies 20 punktas nustato, kad įstaigos nuo sutarties pasirašymo dienos pradeda rengti ir derinti darbuotojų darbo užmokesčio nustatymo tvarką vadovaudamosi šia specialiąja dalimi ir baigia rengti iki sutarties įsigaliojimo dienos;

6.5. nuo 2022 m. vasario 8 d. buvo organizuojami susitikimai su Santaros klinikų profesinių sąjungų jungtine atstovybe ir derinamas naujas darbo tvarkos apmokėjimo aprašas, atitinkantis naują kolektyvinę sutartį;

6.6. profesinės sąjungos atsisakė suderinti naują darbo apmokėjimo tvarką ir inicijavo kolektyvines derybas, per kurias suformulavo daug reikalavimų;

6.7. ieškovės stebėtojų taryba, išskyrus joje deleguotą profesinių sąjungų atstovę, 2022 m. balandžio 1 d. pritarė naujajam darbo apmokėjimo tvarkos aprašui, kuriuo įtvirtinta darbo užmokesčio apskaičiavimo formulė (A = Ap + Ak), atitinkanti kolektyvinės sutarties darbo užmokesčio apskaičiavimo formulę;

6.8. 2022 m. balandžio 1 d. generalinio direktoriaus įsakymu Nr. V-283 patvirtintas darbo apmokėjimo tvarkos aprašas;

6.9. atsakovės, nesutikdamos su įsakymu, 2022 m. balandžio 29 d. prašymu kreipėsi į Vilniaus darbo ginčų komisiją, ši 2022 m. birželio 30 d. sprendimu tenkino prašymą dėl ieškovės 2022 m. balandžio 1 d. įsakymo pripažinimo negaliojančiu, prašymo dalį dėl baudos išieškojimo atmetė.

7. Pagrindinis ginčas byloje kilo dėl kolektyvinės sutarties 5.12 punkto, kuriame nustatyta, kad LNSS įstaigos darbo apmokėjimo nuostatai turi būti suderinti, be kita ko, su įstaigoje veikiančia profesine sąjunga, aiškinimo.

8. Byloje esančiame 2022 m. rugpjūčio 6 d. specialisto išaiškinime dėl teksto suvokimo padaryta išvada, jog: 1) sutarties frazė „nuostatai turi būti suderinti“ lietuvių kalba reiškia, kad šalys, derindamos nuostatus, turi gauti viena kitos pritarimą ar sutikimą, kad galima būtų teigti, jog nuostatai tarp šalių yra suderinti; 2) frazė „nuostatai turi būti suderinti“ lietuvių kalba reiškia, kad šalys, derindamos nuostatus, gali pasiderėti, tačiau būtina, jog gautų viena kitos pritarimą ar sutikimą, kad galima būtų teigti, jog nuostatai tarp šalių yra suderinti. Teismas sutiko su specialisto išvada, tačiau pažymėjo, kad ginčo situacijoje negalima pasitelkti vien lingvistinio frazės „nuostatai turi būti suderinti“ aiškinimo. Kadangi minėta fraze yra nustatytas tam tikras kolektyvine sutartimi įtvirtintas įpareigojimas ir ginčas kyla dėl jo vykdymo, jis turi būti aiškinamas ne tik lingvistiniu aspektu, bet ir atsižvelgiant į pačios sutarties turinį, iš sutarties kylančių šalių tarpusavio teisių ir pareigų apimtį. Teismas, įvertinęs kolektyvinės sutarties 5.12 punkte nustatytą susitarimą dėl nuostatų suderinimo, padarė išvadą, jog šiuo atveju derinimas turėtų

būti suvokiamas kaip procesas, kuriame apsikeičiama informacija ir nuomonėmis apie priimamo teisės akto turinį, ir toks procesas nereikalauja privalomo kitos šalies sutikimo. Nors sutartyje yra punktas dėl nuostatų suderinimo su profesinėmis sąjungomis, tačiau joje nėra nustatyta jokių pasekmių ir tolimesnių veiksmų sekos, jei toks suderinimas nebūtų pasiektas. Teismo vertinimu, jei šalys, pasirašydamos kolektyvinę sutartį, būtų realiai siekusios susitarimo kaip derinimo procedūros rezultato, toks susitarimas ir būtų nustatytas arba derinimo procedūra kolektyvinėje sutartyje būtų detalizuota (tokia pačia tvarka kaip ir informavimo ir konsultavimo procedūros), nustatyta ne tik procedūros eiga, bet ir ginčo sprendimo būdai. Nei Lietuvos Respublikos darbo kodekse (toliau – DK), nei kituose darbo teisinius santykius reglamentuojančiuose teisės aktuose taip pat nėra nustatyta tokia privaloma derinimo su įstaigoje veikiančiomis profesinėmis sąjungomis tvarka.

9. Teismas pažymėjo, kad kolektyvinės sutarties 10.2 punkte sutarta tik tiek, kad biudžetinėse sveikatos priežiūros įstaigose profesinių sąjungų informavimas atliekamas vadovaujantis DK 205 straipsniu. Šio straipsnio 4 dalis nustato, kad profesinė sąjunga turi teisę pareikšti savo nuomonę darbdaviui dėl šios informacijos. DK 193 straipsnio 5 dalies 6 punkte yra nustatyta, kad darbdavio ir darbovietės lygmens kolektyvinėje sutartyje šalys gali aptarti informavimo, konsultavimo ir kitokio darbuotojų atstovų dalyvavimo darbdaviui priimant sprendimus teisių įgyvendinimo tvarką, nemažinant įstatyme nustatytų darbo tarybos įgaliojimų. Darbo tarybos informavimas ir konsultavimasis darbdaviui priimant sprendimus dėl darbo apmokėjimo sistemos yra įtvirtintas įstatyme (DK 206 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Teismo vertinimu, kolektyvinės sutarties frazės „nuostatai turi būti suderinti“ aiškinimas kaip sutikimo dėl darbo apmokėjimo tvarkos pakeitimo gavimas prieštarautų minėtoms teisės akto nuostatoms. Teismas konstatavo, kad kolektyvinės sutarties šalių tikroji valia nebuvo siejama su galimybe praplėsti teisių apimtį ir įgalinimus profesinėms sąjungoms, tačiau sutarta veikti neviršijant kolektyvinės sutarties susitarimų, kurie per derinimo procedūrą nėra platesni, nei nustato įstatymas, ribų. Be to, kolektyvinės sutarties 5.12 punkte yra nustatyta, kad jeigu profesinės sąjungos nesudaro jungtinės atstovybės arba neišrenka atstovaujančios profesinės sąjungos, darbo apmokėjimo nuostatus darbdavys tvirtina be suderinimo su profesinėmis sąjungomis, tai reiškia, kad, susiklosčius tam tikroms faktinėms aplinkybėms, nuostatai apskritai gali būti net ir nederinami su profesinėmis sąjungomis.
10. Teismo vertinimu, senosios darbo užmokesčio nustatymo tvarkos palikimas galioti prieštarautų pačios kolektyvinės sutarties 20 punktui, kuriame nustatyta, jog įstaigos nuo sutarties pasirašymo dienos pradeda rengti ir derinti darbuotojų darbo užmokesčio nustatymo tvarką vadovaudamosi šia specialiąja dalimi, t. y. nėra nustatyta galimybės ir toliau vadovautis senąja tvarka, be to, naujoji tvarka turi atitikti specialiosios dalies reikalavimus.
11. Nors teismas sutiko su profesinėmis sąjungomis, kad naujoji darbo užmokesčio tvarka gali nustatyti geresnes darbo apmokėjimo sąlygas nei kolektyvinė sutartis, tačiau kadangi ieškovė yra viešoji įstaiga, naujai nustatoma darbo užmokesčio mokėjimo tvarka negali prieštarauti kolektyvinei sutarčiai ir DK 194 straipsnio

reikalavimams. Teismas pritarė išvadai, kad derinimo pareigos, jei tokia būtų pripažinta darbdaviui iš šakos kolektyvinės sutarties, atveju įmonių profesinių sąjungų vietinio norminio akto derinimo pareiga apima tik kolektyvinėje sutartyje nustatytų nuostatų įtraukimo į darbo apmokėjimo nuostatus suderinimą. Iš sutarties nuostatų nekyla, kad įstaigos profesinė sąjunga turi teisę reikalauti į darbo apmokėjimo nuostatus įtraukti naujas ar kitokias darbo apmokėjimo sąlygas. Norėdamos į darbo apmokėjimo nuostatus įtraukti naujas ar kitokias darbo apmokėjimo sąlygas, vadovaujantis DK 165 straipsnio 3 dalimi, profesinės sąjungos turi inicijuoti naujas kolektyvines derybas.

12. Teismas pažymėjo, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimai ir jais patvirtintos apžvalgos yra metodinė medžiaga, o ne suformuota teisės aiškinimo ir taikymo praktika, todėl teismas, priimdamas sprendimą, imperatyviai neturi vadovautis Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 45.
13. Byloje nustatytos faktinės aplinkybės patvirtina, kad ieškovė, kaip darbdavė, ėmėsi realių aktyvių veiksmų, siekdama suderinti naująjį darbo apmokėjimo tvarkos aprašą su profesinių sąjungų jungtine atstovybe. Ir tik tuomet, kai buvo akivaizdu, kad toks naujo aprašo, parengto pagal kolektyvinės sutarties specialiosios dalies sąlygas, suderinimas nepavyks ir kad išnaudotos visos suderinimo galimybės, nes profesinės sąjungos kėlė reikalavimus, kurie prieštarauja kolektyvinės sutarties specialiosios dalies 20 punktui (nederinti naujo aprašo, o palikti anksčiau galiojusį aprašą darbuotojams, kurie yra profesinių sąjungų nariai), jį patvirtino.
14. Iš aprašo matyti, jog jame yra aptariamos darbuotojų kategorijos pagal pareigybes ir kvalifikaciją, kiekvienos jų apmokėjimo formos ir darbo užmokesčio dydžiai – minimalūs ir maksimalūs (1–9 priedai), papildomo apmokėjimo – priedų ir priemokų – skyrimo pagrindai ir tvarka (12–28 punktai) bei darbo užmokesčio indeksavimo tvarka. Jis atitinka darbo apmokėjimo sistemos požymius, nustatytus DK 140 straipsnio 3 dalyje. Atsakovės dėl to ginčo nekelia. Ginčas yra kilęs dėl įstaigos darbuotojų pagrindinio darbo užmokesčio apskaičiavimui taikomos formulės. Naujas darbo apmokėjimo tvarkos aprašas parengtas pagal kolektyvinės sutarties specialiosios dalies nustatytus reikalavimus, kur pagrindinis darbo užmokestis (A) apskaičiuojamas sudedant pastoviąją (Ap) ir kintamąją (Ak) dalis (A = Ap + Ak), o ankstesniame darbo apmokėjimo tvarkos apraše nustatyta, kad pagrindinio darbo užmokesčio dalis apskaičiuojama taikant daugybą (A = Ap × Ak).
15. Teismas konstatavo, kad aprašo įstaigos darbuotojų pagrindiniam darbo užmokesčiui apskaičiuoti taikoma formulė yra tokia pati kaip ir nustatyta kolektyvinės sutarties specialiojoje dalyje. Atsakovės neginčija, jog naujoji darbo užmokesčio apskaičiavimo formulė iš esmės užtikrina darbuotojų darbo užmokesčio augimą, tačiau lėtesnį nei taikant ankstesniąją formulę. Teismo vertinimu, lėtesnis darbo užmokesčio augimas negali būti prilyginamas darbo užmokesčio mažinimui.
16. Vilniaus apygardos teismas, išnagrinėjęs bylą pagal atsakovių apeliacinį skundą, 2023 m. sausio 24 d. nutartimi pirmosios instancijos teismo sprendimą paliko nepakeistą.
17. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad šiuo atveju profesinių sąjungų keliamo ginčo pobūdis kaip „ginčo dėl teisės“ yra sąlyginis, nes ginčijamu darbdavės

sprendimu yra patvirtinta įstaigos darbo apmokėjimo sistema (DK 140 straipsnio 3 dalies 2 sakinys), kurią vertinant kaip visumą yra aišku, kad darbdavės sprendimu yra nuspręsta dėl daug nuostatų, reguliuojančių „interesą“, suprantamą kaip skirtingą darbdavės ir darbuotojų pageidavimą dėl darbo užmokesčio dydžio. Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas šio darbo ginčo dalyku laikė kilusį nesutarimą dėl darbdavės sprendimo priėmimo procedūrų ir nesutarimą dėl darbdavės sprendimu patvirtintų nuostatų atitikties darbo normoms ir kolektyvinei sutarčiai. Byloje nesprendžiama dėl šalių tarpusavio teisių ir pareigų reglamentavimo ar darbo teisės normų nustatymo, t. y. dėl kolektyvinio darbo ginčo dėl intereso, kaip jis apibrėžtas DK 213 straipsnio 5 dalyje.

18. Teisės aiškinimas ir taikymas priklauso teismo prerogatyvai ir teisėjų kolegija, kaip ir pirmosios instancijos teismas, vertino, kad kolektyvinės sutarties bendrosios dalies 5.12 punkto nuostatos aiškinimas pasitelkiant tik lingvistinį šio sąvokos supratimą neatskleidžia tikrosios šios teisės normos prasmės ir todėl nėra priimtinas sprendžiant kilusį darbo ginčą. Apeliacinės instancijos teismo įsitikinimu, įpareigojimo „nuostatai turi būti suderinti“ prasmė yra aiškesnė, kai ši kolektyvinės sutarties nuostata yra aiškinama pasitelkiant kitus teisės aiškinimo būdus, t. y. kai ši nuostata aiškinama pagal teisės normos nustatymo tikslus ir šią teisę nustačiusio subjekto tikruosius ketinimus.
19. Apeliacinės instancijos teismas pritarė pirmosios instancijos teismo vertinimui, kad kolektyvinės sutarties įpareigojimo „nuostatai turi būti suderinti“ tikslas negali būti aiškinamas atskirai nuo kolektyvinės sutarties tikslo – sureguliuoti sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojų darbo teises šakos lygmeniu, o ne Santarų klinikos darbuotojų darbo teises šios įmonės lygmeniu. Taip suprantant kolektyvinės sutarties tikslą, šios sutarties bendrosios dalies 5.12 punkto nuostata „nuostatai turi būti suderinti“ negali būti aiškinama kaip įgaliojanti profesines sąjungas derėtis dėl didesnės naudos įstaigų lygmeniu, ir tuo labiau – kaip įpareigojanti darbdavį, t. y. prie šakos kolektyvinės sutarties prisijungusias įstaigas, tai daryti, nes tai neatitiktų kolektyvinės sutarties derybinio lygmens.
20. Aiškinant kolektyvinės sutarties įpareigojimą „nuostatai turi būti suderinti“ pagal šią normą nustačiusio subjekto tikruosius ketinimus, taip pat nėra pagrindo teigti, kad kolektyvinės sutarties šalys susitarė dėl „suderinimo“ kaip ateityje ketinamo pasiekti rezultato, iš anksto žinant, kad atskirų įstaigų darbuotojams bus nustatytos palankesnės darbo apmokėjimo sąlygos, nei jas nustatė šakos kolektyvinės sutarties šalys. Kompetentingas subjektas, atstovaujantis darbdaviams, kolektyvine sutartimi kaip tik ir prisiėmė įsipareigojimus, susijusius su sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojų darbo užmokesčio didinimu visos ūkio šakos apimtimi, o ne ieškovės ar kitos konkrečios sveikatos priežiūros įstaigos darbuotojams. Minėtas subjektas neprisiėmė įsipareigojimų finansuoti bet kokius darbo užmokesčio didinimus, dėl kurių nuspręstų konkreti prie šios šakos kolektyvinės sutarties prisijungusi sveikatos priežiūros įstaiga, tvirtindama įstaigos darbo apmokėjimo sistemą pagal toje įstaigoje veikiančios profesinės sąjungos interesus. Toks aiškinimas nederėtų su darbdaviui atstovaujančios šakos kolektyvinės sutarties šalies prisiimtais įsipareigojimais užtikrinti šių įsipa-

reigojimų realumą, t. y. įsipareigojimą didinti darbo užmokestį visose įstaigose šakos lygmeniu.

21. Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas sutiko su ieškove, kad kolektyvinėje sutartyje nustatyto įpareigojimo „nuostatai turi būti suderinti“ tikslas turi būti aiškinamas kaip suteikimas profesinėms sąjungoms įgaliojimų patikrinti kolektyvinės sutarties nuostatų įgyvendinimą darbdaviui tvirtinant įmonės darbo užmokesčio sistemą. Ir priešingai, toks įpareigojimas negali būti aiškinamas kaip besąlyginis darbdavio teisės tvirtinti darbo apmokėjimo sistemą be profesinės sąjungos sutikimo apribojimas, tuo labiau negali būti aiškinamas kaip įstaigoje veikiančios profesinės sąjungos teisė reikalauti įtraukti į darbo apmokėjimo sistemą naujus interesus dėl darbo užmokesčio, reikšmingus tik šios įstaigos darbuotojams.
22. Teisėjų kolegija pripažino, kad darbo apmokėjimo nuostatų derinimas siejamas su kolektyvinėje sutartyje pasiektų darbo apmokėjimo nuostatų įtraukimu į vietinį norminį teisės aktą – darbo apmokėjimo nuostatus.
23. Kolektyvinė sutartis turi specifinį tikslą, yra skirta konkrečiam subjektų ratui – tai yra šakos kolektyvinė sutartis, todėl jos įpareigojimas negali būti aiškinamas pagal tuos pačius metodinius nurodymus, pagal kuriuos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarime Nr. 45 buvo siūloma aiškinti šiuo metu nebegaliojančio DK 230 straipsnio nuostatas, įtvirtinančias darbdaviui pareigą suderinti tvirtinamas vidaus darbo tvarkos taisykles su darbuotojų atstovais.
24. Teisėjų kolegija, vertindama šakos kolektyvinėje sutartyje nustatyto teisinio įpareigojimo „nuostatai turi būti suderinti“ nesilaikymo teisines pasekmes, pripažino, jog darbdavys susitarimo su socialiniais partneriais keliu negali paneigti, atsisakyti ar apriboti tų savo pareigų, kurias jam nustato įstatymai. DK 140 straipsnio 3 dalis ir 206 straipsnis nustato darbdavio pareigą patvirtinti darbo apmokėjimo sistemą visiems darbuotojams nustatantį teisės aktą. Todėl manytina, kad iš kolektyvinės sutarties neišplaukia draudimas patvirtinti įstatymo reikalaujamą (DK 140 straipsnio 3 dalis) vietinį norminį teisės aktą be suderinimo su trečiaisiais asmenimis, ypač jei šie reikalauja įtraukti pačios kolektyvinės sutarties turinio neatitinkančias nuostatas.
25. Be to, teismo įsitikinimu, teisių gynimas, kilus nesutarimui dėl darbo apmokėjimo sistemos neatitikties šakos kolektyvinei sutarčiai, išliktų efektyvus ir proporcingas pripažįstant darbuotojų atstovams pretenzijų pareiškimo iniciatyvos teisę.
26. Teisėjų kolegija taip pat pritarė ieškovės argumentams, kad kolektyvinėje sutartyje nustatytas teisinis įpareigojimas „nuostatai turi būti suderinti“ pagal savo turinį neapima įmonėje veikiančios profesinės sąjungos teisės prieštarauti tvirtinamiems nuostatams, jei jie atitinka kolektyvinę sutartį.
27. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, kolektyvinės sutarties bendrosios dalies 5.12 punkte nustatytas įpareigojimas „nuostatai turi būti suderinti“ nėra absoliutus imperatyvas, ir vienašališkas darbdavio nuostatų patvirtinimas galėtų sukelti jų negaliojimo pasekmes tik tokiu atveju, jei profesinės sąjungos pagrįstų teisėtą nuostatų nederinimo tikslą, t. y. įrodytų aiškią neatitiktį šakos kolektyvinei sutarčiai. Šiuo atveju atsakovės nepagrindė konkrečios nuostatų neatitikties kolektyvinei sutarčiai, neįrodė, kad darbdavė, tvirtindama nuostatus, pažeidė kolek-

tyvinę sutartį, t. y. neįrodė, kad jų atsisakymas derinti nuostatus turi teisėtą tikslą.

28. Apeliacinės instancijos teismas nekonstatavo pagrindo pripažinti, kad darbdavė nesilaikė informavimo ir konsultavimo procedūrų ar kitaip piktnaudžiavo derinimo procesu, taip pat pritarė pirmosios instancijos teismo išvadoms, kad ginčo nuostatai negali būti laikomi mažinančiais ieškovės darbuotojų darbo užmokestį ir pabloginančiais jų padėtį, palyginti su ta, kurią jiems nustatė ankstesni darbdavės sprendimai.
29. Ieškovė, prisijungdama prie šakos kolektyvinės sutarties, prisiėmė ir solidarumo pagrindu grindžiamą įsipareigojimą, susijusį su tuo, kad darbo užmokestis didėtų visiems sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojams tolygiai nacionaliniu lygmeniu visoje ūkio šakoje. Apeliacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį, kad šioje byloje yra sprendžiamas kolektyvinis darbo ginčas dėl teisės, o ne dėl intereso, tačiau atsakovių argumentai, kuriais šioje byloje siekiama pagrįsti didesnį darbo užmokestį ieškovės darbuotojams, reiškia keliamą ginčą būtent dėl intereso, o tai nėra šios bylos nagrinėjimo dalykas.
30. Atsakovės, siekdamos pagrįsti savo atsisakymą derinti ginčo nuostatus, taip pat rėmėsi tuo, kad palankesnių nuostatų, nei įtvirtinta šakos kolektyvinėje sutartyje, taikymas ieškovės darbuotojams yra pateisinamas nusistovėjusia bendradarbiavimo praktika, t. y. tuo, kad ieškovė jau anksčiau savo darbuotojams taikė palankesnes, nei buvo nustatyta šakos kolektyvinėje sutartyje, nuostatas, susijusias su darbo užmokesčiu. Teisėjų kolegija, pasisakydama dėl šių argumentų, taip pat pritarė pirmosios instancijos teismo vertinimui, kad palankesnių nuostatų taikymas darbdavio sprendimu nėra draudžiamas, tačiau teisės reikalauti taikyti tokias nuostatas atsakovėms nesuteikia nei įstatymai, nei kolektyvinė sutartis.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

31. Atsakovės Santaros klinikų medicinos darbuotojų profesinė sąjunga, Santaros klinikų gydytojų sąjunga, Santaros klinikų slaugos darbuotojų profesinė sąjunga ir Santaros vaikų ligoninės sveikatos apsaugos darbuotojų profesinė sąjunga kasaciniu skundu prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. sausio 24 d. nutartį ir priimti naują sprendimą – ieškinį atmesti ir pripažinti ieškovės generalinio direktoriaus 2022 m. balandžio 1 d. įsakymu Nr. V-283 priimtą darbo apmokėjimo tvarkos aprašą negaliojančiu; priteisti atsakovėms jų patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas yra grindžiamas šiais argumentais:
    31.1. Teismai netaikė DK 6 straipsnyje nustatytos taisyklės, jog, esant abejonių dėl darbo santykius reglamentuojančių sutarčių sąlygų, jos aiškinamos darbuotojų naudai. Teismai, aiškindami kolektyvinės sutarties nuostatas, reglamentuojančias darbo apmokėjimo sistemos priėmimo tvarką įgyvendinant kolektyvinę sutartį konkrečiose LNSS įstaigose, sutarties sąlygą „nuostatai turi būti suderinti“ aiškino kaip įpareigojančią darbdavį tik informuoti profesines sąjungas apie vykdomus darbo apmokėjimo sistemos pakeitimus, o ne kaip įpareigojančią darbdavį gauti profesinių sąjungų sutikimą. Tokiu šios sąlygos aiškinimu nukrypstama nuo DK įtvirtinto ir kasacinio teismo

praktikoje plėtoto principo, jog, esant neaiškumų, darbo santykius reglamentuojančių sutarčių nuostatos aiškintinos darbuotojo naudai.

31.2. Teismai byloje netinkamai nustatė kolektyvinės sutarties tikrąją šalių valią, nustatė ją neturėdami tiesioginių įrodymų (derybų protokolų ar pan.). Teismas, netinkamai nustatęs tikrąją šalių valią, netaikė kolektyvinės sutarties nuostatų dėl derinimo pareigos, nenurodė, kad darbdavė pažeidė kolektyvinės sutarties nuostatas priimdama ginčo nuostatus. Atsakovių duomenimis, derinimo pareiga į šakos kolektyvinę sutartį buvo įtraukta būtent tam, kad darbdavė, vadovaudamasi šakos kolektyvine sutartimi, nemažintų darbuotojams konkrečiose įstaigose jau galiojančių garantijų. Tokio ketinimo teismai nevertino. Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog LNSS įstaigos vadovas, suderinęs su įstaigos stebėtojų taryba, tvirtina įstaigos darbuotojų darbo apmokėjimo tvarką. Taigi, egzistuoja labai aiškus teisinis reguliavimas, kuriame suderinimas nustatant darbo užmokestį LNSS įstaigoje yra suprantamas kaip sutikimo gavimas, o ne apsikeitimas nuomonėmis. Šios analogijos taikymo teismai net nesvarstė.

31.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimu Nr. 45 aiškinama tuo metu galiojusio DK 230 straipsnio norma, kad „darbo tvarką darbovietėje apibrėžia darbo tvarkos taisyklės. Jas tvirtina darbdavys, suderinęs su darbuotojų atstovais." Suderinimas DK 230 straipsnio prasme suprantamas kaip darbuotojų atstovų sutikimas su parengtu darbo tvarkos taisyklių projektu. Atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato išaiškinimą darbdavė privalėjo kreiptis teisminės gynybos, o ne vienašališkai priimti tokį svarbų darbuotojams sprendimą.

31.4. Teismai netinkamai vertino darbdavės veiksmus, kuriais ji ignoravo kolektyvinėje sutartyje nustatytą nuostatų derinimo pareigą. Teismai netinkamai taikė DK 190 straipsnį (nurodė, kad darbdavė gali nesilaikyti prisiimtų įsipareigojimų), Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.189 straipsnį (nesivadovavo principu „sutartis jos šalims turi įstatymo galią", leido darbdavei nesilaikyti kolektyvinės sutarties).

31.5. Teismai netinkamai taikė DK 213 straipsnį, vertindami ginčo dėl kolektyvinės sutarties esmę, nes ginčas kilo dėl sutarties vykdymo (derinimo pareigos nesilaikymo), o ne naujų normų nustatymo (profsąjunga nekėlė naujų, darbdavei nežinomų reikalavimų). Teismai, nagrinėję ginčą, tinkamai nepagrindė vertinimo, jog atsakovių reikalavimai, kad būtų palikta jau galiojusi darbo apmokėjimo sistema, vertintini kaip ginčas dėl intereso; nemotyvavo, kodėl ginčo nuostatais įtvirtinta darbo užmokesčio apskaičiavimo formulė, kuria sumažinamas darbuotojų darbo užmokesčio augimas, nelaikytina darbo užmokesčio mažinimu ir darbuotojų padėties pabloginimu. Toks darbo užmokesčio apskaičiavimo formulės pakeitimas, kai anksčiau nustatyta sandauga yra pakeičiama sudėtimi, lemia žymiai lėtesnį darbo užmokesčio augimą, o darbuotojai turėjo lūkestį, kad nustatytas darbo užmokestis tolygiai didės. Nepaisant to, teismų vertinimu, toks netikėtai sumažėjęs darbo užmokesčio augimas nelaikytinas darbo užmokesčio mažinimu.

32. Ieškovė atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį atmesti ir palikti galioti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. sausio 24 d. nutartį; priteisti iš atsakovių patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepimas grindžiamas šiais argumentais:
    32.1. Atsakovės tik kasaciniame skunde kelia argumentą, jog, aiškinant kolektyvinės sutarties turinį, turėjo būti vadovaujamasi darbo teisės normose įtvirtintu ir kasacinio teismo praktikoje detalizuojamu sutarčių aiškinimo darbuotojo naudai principu. Šiuo principu atsakovės negrindė nei atsiliepimo į ieškinį, nei apeliacinio skundo. Kita vertus, sutarčių aiškinimo darbuotojo naudai principas, įtvirtintas DK 6 straipsnio 2 dalyje, ir neturi būti taikomas šiame ginče, nes: 1) kolektyvinės sutarties nuostatų turinys galėjo būti ir buvo išaiškintas vadovaujantis DK 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintais principais; 2) pagal DK 6 straipsnio 2 dalį, tik kai abejojama dėl darbo santykius reglamentuojančių sutarčių sąlygų, jos aiškinamos darbuotojų naudai. Kolektyvinė sutartis sudaryta tarp Sveikatos apsaugos ministerijos ir atitinkamų profesinių sąjungų bei jų organizacijų. Ginčas dėl kolektyvinės sutarties aiškinimo kilo tarp ieškovės – sveikatos priežiūros įstaigos – ir atsakovių – profesinių sąjungų. Pagal ginčo esmę jokio individualaus darbuotojo teisės ir pareigos nėra nulemiamos ginčo objektu esančių kolektyvinės sutarties nuostatų. Byloje yra sprendžiamas ginčas, kilęs dėl procedūrinių darbo apmokėjimo tvarkos tvirtinimo klausimų, t. y. dėl sąlygų, išimtinai susijusių su darbdavės ir profesinių sąjungų santykiais. Tai nėra ginčas dėl darbuotojui taikomų sąlygų, kai taikytinas sutarčių aiškinimo darbuotojo naudai principas.
    32.2. Argumento dėl įrodymų bei įrodinėjimo proceso atsakovės bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme ir apeliacine tvarka nebuvo nurodžiusios. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 347 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad kasaciniame skunde neleidžiama remtis naujais įrodymais bei aplinkybėmis, kurie nebuvo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teisme. Profesinės sąjungos neteikė į bylą ir neprašė teismo išreikalauti iš kolektyvinės sutarties šalių ir su derybomis susijusių įrodymų (kasaciniame skunde minimų protokolų ir pan.).
    32.3. Kasaciniame skunde vadovaujamasi tik iš konteksto paimta kolektyvinės sutarties nuostata, nutylint, kad sutarties specialiosios dalies 20 punkte įtvirtinta, jog įstaigos nuo sutarties pasirašymo dienos pradeda rengti ir derinti darbuotojų darbo užmokesčio nustatymo tvarką, vadovaudamosi specialiąja dalimi, ir baigia rengti iki sutarties įsigaliojimo dienos. Sutartis aiškiai nurodo tiek ieškovės, tiek atsakovių teises ir pareigas – derinti tarpusavyje naują darbo tvarkos apmokėjimo aprašą, o ne derinti tol, kol tai tiks profesinėms sąjungoms, ir gauti jų sutikimą. Teismai pagrįstai konstatavo, kad ieškovė ėmėsi aktyvių veiksmų, siekdama suderinti nuostatus, t. y. pateikė reikšmingą informaciją įstaigoje veikiančių profesinių sąjungų jungtinei atstovybei (iš anksto, raštu bei rengdama susitikimus per programą „Microsoft Teams“), suteikė profesinėms sąjungoms pakankamai laiko ir įvertino gauto atsakymo argumentus. Dėl to nėra pagrindo pripažinti, kad ieškovė

kaip darbdavė nesilaikė informavimo ir konsultavimo procedūrų ar kitaip piktnaudžiavo derinimo procesu. Jei ieškovei būtų nustatyta pareiga gauti atsakovių sutikimą dėl nuostatų patvirtinimo, tai sutartyje ir būtų tiesiogiai nurodyta pareiga gauti sutikimą (kaip ir kitais atitinkamais atvejais, kai pareigą gauti sutikimą įtvirtina DK), o ne jį suderinti. Įstatymų leidėjas labai aiškiai atskiria „suderinimą" ir „sutikimą". Šios sąvokos nėra identiškos. Kolektyvinė sutartis sureguliuoja santykį, o potencialus „derinimas" gali apimti tik šio sureguliuoto santykio normos perkėlimą į vietinį teisės aktą. Profesinių sąjungų vadovybės iškeliamas savarankiškas reikalavimas (nenustatytas kolektyvinėje sutartyje ar kitaip reglamentuojantis sureguliuotą klausimą) yra tiesiog vietos profesinių sąjungų reikalavimas, kurio neapima derinimo pareiga. Tai yra kolektyviniai reikalavimai dėl naujų darbo sąlygų nustatymo (kolektyvinio ginčo dėl intereso dalykas). Ieškovė derinimo procedūras atliko tinkamai ne tik dėdama intensyvias pastangas, bet ir paties įpareigojimo suderinti nuostatus turinio prasme. Atsakovių atsisakymas derinti ieškovės parengtas įstaigos darbo apmokėjimo nuostatų sąlygas, kurios atitinka jas įtvirtinančios šakos kolektyvinės sutarties nuostatas, yra neteisėtas. Vien šios sąlygos pakanka, kad pagal analogiją ir *mutatis mutandis* (su būtinais (atitinkamais) pakeitimais) būtų taikoma kolektyvinės sutarties 5.12 punkto sąlyga, pagal kurią darbdavys turi teisę tvirtinti šiuos teisės aktus be suderinimo su profesinėmis sąjungomis.

32.4. Tai, kad informavimu ir konsultavimu nėra siekiama gauti kitos šalies sutikimo, kaip ir suderinimo atveju, yra pabrėžta ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ir ESTT) 2016 m. gruodžio 13 d. sprendime T-713/14: „<…> profesinės sąjungos, ieškovės, kaip socialinės partnerės, teise, kad su ja būtų konsultuojamasi ir kad ji būtų informuojama, nesiekiama susitarti klausimu, kuriam taikomos jos procesinės garantijos, o tik norima suteikti profesinei sąjungai progą daryti įtaką priimant sprendimą".

32.5. Atsakovės nuostatų nesuderinimo nesieja su patvirtintų nuostatų neatitiktimi kolektyvinei sutarčiai. Profesinės sąjungos negali reikalauti iš naujo derėtis (inicijuoti naujų kolektyvinių derybų) dėl darbo apmokėjimo principinių nuostatų (tokių kaip darbo užmokesčio skaičiavimo formulė), įtvirtintų kolektyvinėje sutartyje, prisidengdamos derinimo procedūromis. Atsakovės siekia naujai reglamentuoti tarpusavio teises ir pareigas ir nustatyti darbo teisės normas, atitinkančias jų interesus, o tai iš esmės yra laikoma ginču dėl intereso (atsakovių nuomone, kolektyvine sutartimi darbo apmokėjimo sistema sureguliuota netinkamai, todėl jos siekia tokių nuostatų, kuriais profesinių sąjungų padėtis būtų iš esmės pagerinta). Aiškinant kolektyvinės sutarties nuostatas nekyla profesinių sąjungų teisė reikalauti į darbo apmokėjimo nuostatus įtraukti naujas ar kitokias darbo apmokėjimo sąlygas. Reikalavimas įtraukti tokias naujas sąlygas laikytinas savarankišku reikalavimu dėl naujų darbo sąlygų nustatymo ar pakeitimo (DK 187, 235 straipsniai).

32.6. Lėtesnis darbo užmokesčio augimas negali būti prilyginamas darbo užmokesčio mažinimui. Pagal ginčo nuostatus, darbuotojų darbo užmokesčio di-

dėjimas priklausytų nuo aktyvių darbo apmokėjimo sistemos keitimo veiksmų, o ne nuo to, ar formulėje bus taikoma daugyba ar sudėtis.

32.7. Teismai nustatė visas bylai reikšmingas faktines aplinkybes, jas įvertino ir dėl jų pasisakė. Apeliacinės instancijos teismas išanalizavo ir pasisakė dėl atsakovių apeliacinio skundo argumentų, pirmosios instancijos teismo sprendimo motyvavimo, bylos esmės atskleidimo klausimais ir pagrįstai konstatavo, kad nėra absoliutaus sprendimo negaliojimo pagrindo. Apeliacinės instancijos teismas aiškiai nurodė, kad sutinka su pirmosios instancijos teismo išvadomis, ir pažymėjo, kad kiti apeliacinio skundo argumentai teisingam bylos išnagrinėjimui, pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumui bei pagrįstumui teisiškai nereikšmingi, todėl nusprendė atskirai dėl jų nepasisakyti.

Išplėstinė teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl byloje nagrinėjamo darbo ginčo teisinio kvalifikavimo

33. Nagrinėjamas ginčas kilo dėl ieškovės VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų generalinio direktoriaus 2022 m. balandžio 1 d. įsakymu Nr. V-283 vykdant 2021 m. lapkričio 15 d. LNSS šakos kolektyvinę sutartį priimto darbo apmokėjimo tvarkos aprašo, įstaigos profesinėms sąjungoms nesutinkant su apraše nustatyta darbo užmokesčio apskaičiavimo formule dėl to, kad ji nustato lėtesnį darbo užmokesčio didėjimą negu galiojusi pagal ankstesnį aprašą, ir teigiant, kad darbo tvarkos aprašas negavus profesinės sąjungos sutikimo priimtas neteisėtai, pažeidžiant kolektyvinėje sutartyje nustatytą privalomo suderinimo sąlygą. Atsižvelgdama į nurodytas aplinkybes, išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad, siekiant tinkamai apibrėžti bylos nagrinėjimo ribas, pirmiausiai reikia teisiškai kvalifikuoti nagrinėjamą ginčą pagal DK 213 straipsnio nuostatas.
34. DK 213 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad pagal ginčo objektą ir subjektus, dalyvaujančius darbo ginče, darbo ginčai skirstomi į: 1) darbo ginčus dėl teisės (individualūs darbo ginčai dėl teisės ir kolektyviniai darbo ginčai dėl teisės); 2) kolektyvinius darbo ginčus dėl interesų.
35. Pagal DK 213 straipsnio 4 dalį, kolektyvinis darbo ginčas dėl teisės – nesutarimas tarp darbuotojų atstovų, iš vienos pusės, ir darbdavio ar darbdavių organizacijų, iš kitos pusės, dėl darbo teisės normų ar abipusių susitarimų nevykdymo ar netinkamo vykdymo.
36. Pagal DK 213 straipsnio 5 dalį, kolektyvinis darbo ginčas dėl intereso – nesutarimas tarp darbuotojų atstovų, iš vienos pusės, ir darbdavio ar darbdavių organizacijų, iš kitos pusės, kylantis dėl šalių tarpusavio teisių ir pareigų reglamentavimo ar darbo teisės normų nustatymo.
37. DK 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad darbo teisės normas nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis kodeksas, kiti darbo santykius reglamentuojantys įsta-

tymai, Europos Sąjungos teisės aktai, Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai ir kitų valstybės institucijų norminiai teisės aktai, kolektyvinės sutartys, darbdavio ir darbo tarybų susitarimai ir kiti vietiniai norminiai teisės aktai.

38. DK IV dalies II, III skyriuose nustatyta skirtinga darbo ginčų dėl teisės ir kolektyvinių darbo ginčų dėl interesų nagrinėjimo tvarka. Darbo ginčo dėl teisės nagrinėjimo esmė – galiojančių, nustatytų DK 3 straipsnio 1 dalyje nurodytuose šaltiniuose darbo teisės normų ar susitarimų taikymo kontrolė. Kolektyvinio darbo ginčo dėl intereso esmė – naujų darbo teisės normų nustatymas naudojantis įstatyme įtvirtintomis kolektyvinių derybų ir kolektyvinių veiksmų priemonėmis.
39. Pagal DK 202 straipsnį, ginčai dėl kolektyvinės sutarties vykdymo ar netinkamo vykdymo, įskaitant taikymą ar netinkamą taikymą į jų galiojimo sritį patenkantiems darbuotojams ir darbdaviams, sprendžiami darbo ginčų dėl teisės nustatyta tvarka.
40. Aptartų nuostatų pagrindu išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad byloje yra nagrinėjamas kolektyvinis darbo ginčas dėl teisės, kurio nagrinėjimo ribos – vertinimas, ar VšĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų generalinio direktoriaus 2022 m. balandžio 1 d. įsakymu Nr. V-283 priimtas darbo apmokėjimo tvarkos aprašas nepažeidžia 2021 m. lapkričio 15 d. LNSS šakos kolektyvinės sutarties nuostatų.
41. Atitinkamai šioje byloje atsakovių reikalavimas dėl kolektyvinėje sutartyje nenustatytų darbo teisės normų – palankesnės (nenustatytos kolektyvinėje sutartyje) darbo užmokesčio apskaičiavimo formulės įtvirtinimo ieškovės darbo apmokėjimo tvarkos apraše, kaip pagrįstai konstatuota bylą nagrinėjusių teismų, kvalifikuotinas ir nagrinėtinas kaip kolektyvinis darbo ginčas dėl intereso (DK 234–260 straipsniai).

Dėl kolektyvinės sutarties sąlygų aiškinimo ir taikymo

42. Bylą nagrinėjusių teismų nustatyta ir kasaciniu skundu neginčijama, kad ieškovės darbo apmokėjimo tvarkos apraše įtvirtinta darbo užmokesčio apskaičiavimo formulė (A = Ap + Ak) atitinka LNSS šakos kolektyvinės sutarties darbo užmokesčio apskaičiavimo formulę. Taigi, šiuo aspektu šakos kolektyvinės sutarties nuostatos ieškovei priimant įstaigos darbo tvarkos aprašą pritaikytos tinkamai. Šalių ginčo dėl darbo užmokesčio apskaičiavimo esmė – šakos kolektyvinės sutarties 5.12 punkte įtvirtintos sąlygos, pagal kurią LNSS įstaigos darbo apmokėjimo nuostatai turi būti *suderinti*, be kita ko, su įstaigoje veikiančia profesine sąjunga, aiškinimas ir taikymas.
43. *Šiame kontekste išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad atsakovų pasitelkto lietuvių kalbos specialisto pateikta suderinimo termino lingvistinė reikšmė kaip „sutikimo gavimo“, „susitarimo“ nėra universali ir priklauso nuo teisinių santykių, kuriuose šis terminas yra vartojamas, pobūdžio. Pvz., teisėkūros procese (žr., pvz., Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 728 patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamentą) teisės aktų derinimo su suintere-*

suotomis institucijomis terminas turi specifinę reikšmę, kuri iš esmės atitinka konsultavimosi su suinteresuotomis institucijomis turinį, tačiau nesuponuoja bendro sutarimo.

44. Sutarties turinio nustatymas – fakto klausimas, nepriskirtas kasacinio teismo kompetencijai. Pagal CPK 353 straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas fakto klausimų nenagrinėja, tačiau, atsižvelgdamas į kasacinio skundo argumentus, patikrina, kaip žemesnės instancijos teismas laikėsi sutarčių aiškinimo taisyklių (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 2 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-195/2013; 2023 m. sausio 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-63-403/2023 36 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).
45. Kolektyvinės sutarties prigimtis suponuoja, kad sprendžiant ginčą aktualu įvertinti kolektyvinės sutarties sąlygų aiškinimui taikytiną teisinį reglamentavimą ir jo taikymą aiškinant ginčo kolektyvinės sutarties nuostatas.
46. DK 6 straipsnyje nustatyta, kad darbo sutarčių, kolektyvinių sutarčių ir susitarimų nuostatos aiškinamos atsižvelgiant į darbo santykių teisinio reglamentavimo principus (1 dalis); kai abejojama dėl darbo santykius reglamentuojančių sutarčių sąlygų, jos aiškinamos darbuotojų naudai (2 dalis).
47. Nagrinėjamo ginčo kontekste pažymėtina, kad aiškinant kolektyvines sutartis DK 6 straipsnio 2 dalies nuostata, atsižvelgiant į šios teisės normos prigimtį ir tikslus, netaikytina. Ši nuostata grindžiama darbuotojo, kaip silpnesnės individualių darbo santykių šalies, turinčios menkesnes derybines galias sudarant darbo sutartį, doktrina, kuri neaktuali kolektyviniuose darbo santykiuose. Kaip konstatuota kasacinio teismo, darbuotojų kolektyvinių derybų ir kolektyvinio intereso atstovavimo esmė yra ta, kad darbuotojas laikytinas silpnesne darbo teisinių santykių šalimi, o į grupę susivienijusių subjektų derybinė galia yra gerokai didesnė už pavienio asmens, t. y. susivieniję asmenys turi daug didesnes galimybes pasiekti, kad jiems aktuali problema būtų sprendžiama darbdavio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. rugpjūčio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-227-684/2021, 50 punktas).
48. DK 2 straipsnyje įtvirtinta, kad darbo santykiai reglamentuojami vadovaujantis teisinio apibrėžtumo, teisėtų lūkesčių apsaugos ir visokeriopos darbo teisių gynybos, saugių ir sveikatai nekenksmingų darbo sąlygų sudarymo, darbo santykių stabilumo, laisvės pasirinkti darbą, teisingo apmokėjimo už darbą, darbo teisės subjektų lygybės, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos, sveikatos būklės, ketinimo turėti vaiką (vaikų), įvaikį (įvaikių), globotinį (globotinių), rūpintinį (rūpintinių), santuokinės ir šeiminės padėties, priklausymo politinėms partijoms, profesinėms sąjungoms ir asociacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis, asociacijų laisvės, laisvų kolektyvinių derybų ir teisės imtis kolektyvinių veiksmų principais; atskirų darbo teisės institutų teisiniai santykiai reglamentuojami vadovaujantis ir kitais darbo teisės principais.
49. DK 4 straipsnio 2 dalyje nustatyta civilinius santykius reglamentuojančių teisės normų ir civilinės teisės principų taikymo darbo santykiams galimybė tuo atveju,

jeigu yra teisinio reglamentavimo spraga ir tai neprieštarauja darbo santykių teisinio reglamentavimo esmei.

50. Sutarties aiškinimas suponuoja būtinybę nustatyti jos sąlygų turinį – ją sudariusių šalių valią. Išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad DK (2, 6 straipsniai) normose įtvirtinta, kokius principus turi atitikti sutarties turinio aiškinimo rezultatas, tačiau nėra taisyklių, taikytinų nustatant darbo santykius reglamentuojančių, be kita ko, kolektyvinių, sutarčių šalių valią. Tai suponuoja, kad šiems darbo santykiams taikomos CK 6.193 straipsnyje įtvirtintos sutarčių aiškinimo taisyklės ir jas aiškinanti teismų praktika. Kasacinio teismo konstatuota, kad tokiu atveju CK nustatytos bendrosios sutarčių aiškinimo taisyklės yra papildomai taikomos ta apimtimi, kiek jos neprieštarauja DK nustatytiems DK normų aiškinimo principams, taip pat ypatumams, kuriuos lemia darbo teisinių santykių, konkretaus darbo teisinių santykių instituto ar darbo sutarties specifika (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 25 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-235/2010; 2013 m. vasario 15 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-31/2013).
51. CK 6.193 straipsnyje nustatyta, kad sutartys turi būti aiškinamos sąžiningai; aiškinant sutartį, pirmiausia turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių ketinimai, o ne vien remiamasi pažodiniu sutarties teksto aiškinimu; jeigu šalių tikrų ketinimų negalima nustatyti, tai sutartis turi būti aiškinama atsižvelgiant į tai, kokią prasmę jai tokiomis pat aplinkybėmis būtų suteikę analogiški šalims protingi asmenys (1 dalis). Visos sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę ir tikslą bei jos sudarymo aplinkybes; aiškinant sutartį, reikia atsižvelgti ir į įprastines sąlygas, nors jos sutartyje nenurodytos (2 dalis). Jeigu abejojama dėl sąvokų, kurios gali turėti kelias reikšmes, šioms sąvokoms priskiriama priimtiniausia, atsižvelgiant į tos sutarties prigimtį, esmę bei jos dalyką, reikšmė (3 dalis). Kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos aiškinamos tas sąlygas pasiūliusios šalies nenaudai ir jas priėmusios šalies naudai; visais atvejais sutarties sąlygos turi būti aiškinamos vartotojų naudai ir sutartį prisijungimo būdu sudariusios šalies naudai (4 dalis). Aiškinant sutartį, taip pat turi būti atsižvelgiama į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių tarpusavio santykių praktiką, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir papročius (5 dalis).
52. Kasacinio teismo praktika dėl sutarčių aiškinimo taisyklių yra išsami ir išplėtota. Kai kyla šalių ginčas dėl konkrečios sutarties turinio, jos sąlygų, sutartis turi būti aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, atsižvelgiant į sutarties sąlygų tarpusavio ryšį, sutarties esmę, tikslą, jos sudarymo aplinkybes, į šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas konkrečiu atveju reikšmingas aplinkybes. Sutarties sąlygos turi būti aiškinamos taip, kad aiškinimo rezultatas nereikštų nesąžiningumo vienos iš šalių atžvilgiu. Aiškinant sutartį, būtina vadovautis ir CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais bendraisiais teisės principais. Tačiau toks sutarties aiškinimo būdas ne visada leidžia tiksliai įvertinti sutarties turinį ir nustatyti bendrą subjektyvią kontrahentų valią sukurti atitinkamus įsipareigojimus. Sutarties šalių ketinimus lemia kiekvienos iš šalių individualios savybės ir poreikiai, taigi šalių ketinimai gali nesutapti. Be to, kilus sutarties šalių ginčui, teisme gali nepavykti nustatyti tikrųjų šalių ketinimų,

ypač jei sandorio šalys laikosi priešingų pozicijų, skirtingai interpretuoja sudarant sutartį buvusią jų valią ar ją iškreipia, nesutaria dėl sutarties tikslų ar turinio. Todėl tais atvejais, kai šalys skirtingai aiškina savo ketinimus pagal sutartį ir kai neįmanoma jų nustatyti taikant subjektyvų (šalių tikrųjų ketinimų) sutarties aiškinimo būdą, prioritetas teiktinas pažodiniam sutarties teksto aiškinimui (lingvistiniam aiškinimui), kaip objektyviausiai atspindinčiam tikrąją šalių valią dėl prisiimtų įsipareigojimų turinio. Subjektyvusis sutarties aiškinimo metodas ir teksto lingvistinis aiškinimas sudaro darnią sutarčių aiškinimo metodų sistemą, kuria remiantis nustatomas šalių valios turinys (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 30 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-192-969/2021 85 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką; 2022 m. balandžio 1 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-72-421/2022 25 punktą).

53. Sutartis aiškinama, be kita ko, atsižvelgiant į jos esmę ir tikslą. Todėl aiškinant kolektyvinės sutarties sąlygas aktualu atskleisti kolektyvinės sutarties, kaip darbo teisės instituto, prigimtį ir teisinę reikšmę, nagrinėjamo ginčo aspektu – darbo apmokėjimo tvarkos nustatymo santykiuose.
54. Kolektyviniai darbo santykiai tvarkomi vadovaujantis socialinės partnerystės principais. DK 161 straipsnyje nustatyta, kad darbo sutarties šalys ir jų atstovai savo interesus derina ir įgyvendina naudodamiesi socialinės partnerystės formomis; įgyvendinant socialinę partnerystę privalo būti laikomasi šalių lygiateisiškumo, geranoriškumo ir pagarbos teisėtiems savitarpio interesams, savanoriškumo ir savarankiškumo priimant šalis saistančius įsipareigojimus, įsipareigojimų realaus įvykdymo ir kitų principų, kuriuos nustato darbo teisės normos, Lietuvos tarptautinės sutartys ir žmogaus teisių standartai.
55. Pagal DK 162 straipsnio 1 dalį, socialinės partnerystės šalimis – socialiniais partneriais – laikomi darbuotojų atstovai ir darbdavių atstovai bei jų organizacijos, o partnerystės darbdavio (ar atitinkamais atvejais – darbovietės) lygmeniu – darbdavys ir darbuotojų atstovai.
56. Socialinė partnerystė įgyvendinama DK 164 straipsnyje įtvirtintomis formomis, be kita ko, inicijuojant, vedant kolektyvines derybas ir sudarant kolektyvines sutartis (DK 164 straipsnio 2 punktas). Asociacijų laisvės, kolektyvinių derybų ir teisės imtis kolektyvinių veiksmų principai yra DK 2 straipsnyje įtvirtinti darbo santykių teisinio reglamentavimo principai. Kolektyvines derybas dėl kolektyvinių sutarčių sudarymo turi teisę inicijuoti ir jose dalyvauti darbdaviai, darbdavių organizacijos, profesinės sąjungos ir profesinių sąjungų organizacijos (DK 187 straipsnis). Kolektyvinės derybos, kolektyvinių sutarčių sudarymas ir kolektyvinių darbo ginčų dėl interesų inicijavimas – tai išimtinė profesinių sąjungų, kaip darbuotojų atstovų, teisė (DK 165 straipsnio 3 dalis, 188 straipsnio 1 dalis).
57. Remiantis DK 188 straipsnio 9 dalimi, 190 straipsniu, kolektyvinė sutartis – tai kolektyvinių derybų baigiamasis aktas, profesinių sąjungų, darbdavių ir jų organizacijų sudarytas rašytinis susitarimas, kuriame nustatomos darbo teisės normos. DK 193 straipsnio, reglamentuojančio kolektyvinių sutarčių turinį, 1 dalyje nustatyta, kad kolektyvinėje sutartyje šalys nustato darbuotojų darbo, socialines ir ekonomines sąlygas ir garantijas, taip pat abipuses teises, pareigas ir šalių at-

sakomybę. Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad nustatydamos kolektyvinės sutarties turinį jos šalys turi vadovautis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. Nurodyto straipsnio 4, 5 dalyse įtvirtintos rekomendacinio pobūdžio nuostatos, nurodančios, ką atitinkamos rūšies kolektyvinėje sutartyje šalys gali aptarti. Paminėtos nuostatos atspindi kolektyvinių derybų laisvės principą, kuriam būdinga tai, kad šalys pačios nustato derybų objektą ir sutartinius įsipareigojimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-348-403/2020, 56 punktas).

58. DK 3 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad kolektyvinių sutarčių ir darbdavio ir darbo tarybų sudarytų susitarimų nuostatos nustato į jų taikymo sritį patenkančių darbdavių ir darbuotojų tarpusavio teises ir pareigas ir yra jiems privalomos.
59. Apibendrindama išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad kolektyvinė sutartis – tai darbdavių ir darbuotojų (jų organizacijų, atstovų) po kolektyvinių derybų savanoriškai sudarytas susitarimas, kurio tikslas – suderinti ir įgyvendinti socialinių partnerių interesus; be kita ko, kolektyvine sutartimi gali būti nustatyta darbo užmokesčio nustatymo tvarka; pasirašyta kolektyvinė sutartis tampa privalomai vykdytina jos šalims; nė viena sutarties šalis neturi teisės vienašališkai keisti sutarties sąlygų ar atsisakyti jas vykdyti.
60. Nagrinėjamo ginčo kontekste aktuali ir kita socialinės partnerystės įgyvendinimo forma – informavimo ir konsultavimo procedūros (DK 164 straipsnio 1 dalies 3 punktas). DK darbdavio informavimo ir konsultavimosi su darbo taryba (profesine sąjunga) teisiniu reglamentavimu įgyvendinamos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/14/EB dėl bendros darbuotojų informavimo ir konsultavimosi su jais sistemos sukūrimo Europos darbo rinkoje nuostatos. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje pripažįstama profesinės sąjungos teisė, kad su ja būtų konsultuojamasi ir kad ji būtų informuojama, o konsultavimasis reiškia teisę būti išklausytai. Tai viena kukliausių sprendimo priėmimo proceso dalyvavimo formų, nes niekada nesukuria darbdaviui pareigos atsižvelgti į pateiktas pastabas, tačiau darbdavys turi sutikti su tuo, kad konsultacijos yra profesinės sąjungos proga daryti įtaką priimant sprendimą. Tai sukuria pareigą suteikti galimybę suinteresuotiems asmenims per jų interesams atstovaujantį asmenį būti išklausytiems prieš priimant arba pakeičiant su jais susijusį visuotinai taikomą aktą. Šia procedūra, atsižvelgiant į jos tikslus, siekiama taip pat ir sumažinti priimamo sprendimo klaidų tikimybę, ir išvengti nepasitenkinimo skundų pateikimo (ESTT 2003 m. lapkričio 23 d. sprendimo byloje *Cerafogli ir Poloni*, T-63/02, 23 ir 24 punktai). Taip siekiama užtikrinti kuo visapusiškesnį ir efektyvesnį profesinės sąjungos dalyvavimą konsultacijose (ESTT 2016 m. gruodžio 13 d. sprendimo byloje *Ipso prieš Europos centrinį banką* , T-713/14, 146 punktas).
61. Reikiamos pakankamos informacijos perdavimas darbuotojų atstovams, kad šie galėtų susipažinti ir išnagrinėti klausimo dalyką, ir nuomonių pasikeitimas, dialogas ir netgi tam tikra dalimi atsižvelgimas į kitos iš socialinių partnerių (darbdavio ir darbuotojų tarybos ar profesinės sąjungos) pasiūlymus, pageidavimus, reikalavimus rodo informavimo ir konsultavimosi procedūrų atlikimą. Susita-

rimo nesudarymas, darbuotojų atstovų nesutikimas su numatomais darbdavio sprendimais savaime nereiškia informavimo ir konsultavimosi procedūrų nesilaikymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-117-687/2020, 49–50 punktai).

62. DK 140 straipsnyje, reglamentuojančiame darbo užmokesčio nustatymą, be kita ko, įtvirtinta, kad darbo apmokėjimo sistema darbovietėje ar darbdavio įmonėje, įstaigoje, organizacijoje nustatoma kolektyvine sutartimi. Kai nėra tai nustatančios kolektyvinės sutarties, darbovietėse, kuriose vidutinis darbuotojų skaičius yra dvidešimt ir daugiau, darbo apmokėjimo sistemas privalo patvirtinti darbdavys ir tai padaryti prieinamą susipažinti visiems darbuotojams. Prieš tvirtinant ar keičiant darbo apmokėjimo sistemą, turi būti įvykdytos informavimo ir konsultavimo procedūros šio kodekso nustatyta tvarka. Darbo apmokėjimo sistema turi būti parengta taip, kad ją taikant būtų išvengta bet kokio diskriminavimo lyties ir kitais pagrindais. Darbo užmokesčio dydis negali būti mažesnis, negu nustato darbo santykiams taikomi įstatymai, kolektyvinės sutartys, kitos darbo teisės normos ar darbovietėje patvirtinta darbo apmokėjimo sistema.
63. Taigi, pagal galiojantį teisinį reglamentavimą profesinė sąjunga gali dalyvauti nustatant darbovietės darbo apmokėjimo sistemą dviem skirtingais būdais: pirma, ji gali derėtis su darbdaviu kolektyvinėse derybose, susitarti dėl darbo apmokėjimo sistemos kolektyvinėje sutartyje ir reikalauti, kad darbdavys susitarimą vykdytų; antra, profesinė sąjunga gali būti informavimo ir konsultavimosi procedūros dalyve, tokiu atveju darbdavys nustato darbo užmokesčio sistemą išklausęs profesinės sąjungos ir įvertinęs jos poziciją, tačiau neprivalo tenkinti jos reikalavimų.
64. Bylą nagrinėję teismai, įvertinę nagrinėjamų darbo santykių ir juos reglamentuojančių įstatymų turinį, ginčo kolektyvinės sutarties tikslus ir jos nuostatų visumą, nusprendė, jog ginčo kolektyvinės sutarties nuostata „darbo apmokėjimo tvarkos aprašas turi būti suderintas be kita ko su įstaigoje veikiančia profesine sąjunga“ reiškia, kad buvo susitarta ne dėl privalomo profesinės sąjungos sutikimo gavimo, o dėl informavimo ir konsultavimosi pareigos. Įvertinusi skundžiamų procesinių dokumentų turinį aptartų įstatymo ir teismų praktikos nuostatų kontekste, išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad ši bylą nagrinėjusių teismų išvada padaryta tinkamai pritaikius kolektyvinių sutarčių aiškinimą reglamentuojančias teisės normas ir atitinka darbo santykių reglamentavimo principus. Kasacinio skundo argumentai šio vertinimo nepaneigia.
65. Kasaciniame skunde nepagrįstai keliamas klausimas dėl DK 6 straipsnio 2 dalies nuostatos, pagal kurią neaiškios darbo sutarties nuostatos turi būti aiškinamos darbuotojo naudai, taikymo. Kaip jau nurodyta šioje nutartyje (47 punktas), kolektyvinių sutarčių santykiams ši teisės norma netaikytina.
66. Nepagrįstas kasacinio skundo teiginys, kad ieškovės priimtu darbo tvarkos aprašu buvo neteisėtai sumažintas darbo užmokestis įstaigoje. Lėtesnis darbo užmokesčio didėjimas (jeigu toks būtų) nelaikytinas darbo užmokesčio sumažinimu; byloje nėra duomenų, kad patvirtinus ginčo darbo užmokesčio aprašą darbuotojai gavo mažesnį darbo užmokestį negu prieš tai; ieškovės nustatyta darbo užmokesčio formulė atitinka sutartąją šakos kolektyvinėje sutartyje.

67. Bylą nagrinėję teismai pagrįstai nesivadovavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. nutarime, kuris yra tik metodinė medžiaga, pateiktu išaiškinimu. Kaip teisingai konstatuota bylą nagrinėjusių teismų, teismai turi vadovautis teisės normų aiškinimo ir taikymo praktika, suformuota sprendžiant analogiškas bylas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas), dėl to kasacinio skundo nuorodos į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimą negali patvirtinti ir nepatvirtina CPK 346 straipsnio 2 dalies 2 punkte įtvirtinto kasacijos pagrindo buvimo. Be to, aptariamas išaiškinimas priimtas dėl kitokio negu taikytinas šioje byloje ir nebegaliojančio teisinio reguliavimo – 2017 m. liepos 1 d. netekusio galios 2002 m. DK 230 straipsnio, kuriame tiesiogiai buvo įtvirtinta darbdavio pareiga suderinti su profesine sąjunga darbo tvarkos taisykles.
68. Kasaciniame skunde neleidžiama remtis naujais įrodymais bei aplinkybėmis, kurie nebuvo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teisme (CPK 347 straipsnio 2 dalis), kasacinis teismas nepriima ir netiria naujų įrodymų, įrodinėjimo aspektai kasaciniame teisme gali būti nagrinėjami tik netinkamo šį procesą reglamentuojančių CPK normų taikymo aspektu. Dėl šių aplinkybių išplėstinė teisėjų kolegija nevertina kasaciniame skunde nurodytų argumentų, susijusių su ginčo šalių pirmosios ar apeliacinės instancijos teisme nepateiktais ir teismų netirtais įrodymais.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

69. Remdamasi išdėstytais argumentais, išplėstinė teisėjų kolegija nusprendžia, kad kasacinio skundo argumentai nesudaro pagrindo panaikinti ar pakeisti skundžiamo procesinio sprendimo (CPK 346 straipsnis, 359 straipsnio 3 dalis).
70. Kasaciniame teisme išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, nepatirta.
71. CPK 93 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą. Pagal CPK 98 straipsnio 1, 2 dalis, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas; dėl šių išlaidų atlyginimo priteisimo šalis teismui raštu pateikia prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu; šios išlaidos negali būti priteisiamos, jeigu prašymas dėl jų priteisimo ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos; šalies išlaidos, susijusios su advokato ar advokato padėjėjo pagalba, atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą ir advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas, yra priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintose rekomendacijose dėl užmokesčio dydžio.
72. Netenkinus atsakovių kasacinio skundo, jų kasaciniame teisme patirtos bylinėjimosi išlaidos neatlygintinos (CPK 93 straipsnio 1 dalis).
73. Ieškovė prašo priteisti iš atsakovių 2044,90 Eur išlaidų advokato pagalbai, patirtų rengiant atsiliepimą į kasacinį skundą, atlyginimą. Šioms išlaidoms pagrįsti patei-

kė sąskaitą faktūrą už teisines paslaugas ir apmokėjimą pagrindžiantį banko sąskaitos išrašą. Šių bylinėjimosi išlaidų dydis neviršija Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu (redakcija, galiojanti nuo 2015 m. kovo 20 d.), 7, 8.14 punktuose nustatyto dydžio, todėl ieškovės prašymas tenkintinas ir šių bylinėjimosi išlaidų atlyginimas jai priteistinas lygiomis dalimis iš kasacinį skundą teikusių atsakovių (CPK 98 straipsnis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo 2023 m. sausio 24 d. nutartį palikti nepakeistą.

Priteisti ieškovei viešajai įstaigai Vilniaus universiteto ligoninei Santaros klinikoms (j. a. k. 124364561) iš atsakovių Santaros klinikų medicinos darbuotojų profesinės sąjungos (j. a. k. 305013894), Santaros klinikų gydytojų sąjungos (j. a. k. 304856030), Santaros klinikų slaugos darbuotojų profesinės sąjungos (j. a. k. 305204910) ir Santaros vaikų ligoninės sveikatos apsaugos darbuotojų profesinės sąjungos (j. a. k. 124709160) lygiomis dalimis po 511,23 Eur (penkis šimtus vienuolika Eur 23 ct) bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimo.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

NEMOKUMO TEISĖ

1.14. Dėl taikytinos teisės, sprendžiant užsienio subjekto (kreditoriaus) jūrinio reikalavimo tvirtinimo juridinių asmenų nemokumo procese klausimą, kai su reikalavimu susijęs turtas (laivas) teismo areštuotas ir faktiškai yra Latvijos Respublikoje, o nemokumo byla iškelta ir laivas registruotas Lietuvos Respublikoje

Kreditoriaus reikalavimo kvalifikavimas kaip kilusio iš daiktinės teisės, patenkančios į 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų (toliau – Reglamentas) 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, ir (arba) kaip jūrinio reikalavimo, kuris užtikrintas jūriniu suvaržymu, yra reikšmingas jo tenkinimo eiliškumui.

Klausimas, ar egzistuoja kreditoriaus arba trečiojo asmens daiktinė teisė ar ne, siekiant taikyti Reglamento 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą išimtį, spręstinas pagal lex situs *(daikto buvimo vietos teisę), t. y. daiktinės teisės sąvoka pagal Reglamento 8 straipsnio 1 dalį patenka į nacionalinės (daikto buvimo vietos) teisės reguliavimo sritį, kartu,*

be kita ko, atsižvelgiant į Reglamento 8 straipsnio 2 ir 3 dalyse nurodytus kriterijus kaip kreditoriaus išimtinių teisių (garantijų, privilegijų), nustatytų konkrečios lex situs *(valstybės narės nacionalinėje teisėje), apsaugos apimtį, taigi – ir ribas.*

Šiuo atveju sąvoka „nacionalinė teisė", pagal Reglamento 8 straipsnio 1 dalies nuostatas, reiškia daikto buvimo vietos, t. y. valstybės narės, kurioje yra turtas, teisę. Taigi, turimos teisės patekimas į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį sietinas ne tik su jos kaip daiktinės teisės kvalifikavimu, bet ir su kita sąlyga – šios teisės sąsajumu su kitos valstybės narės teritorijoje esančiu skolininko, kuriam iškelta nemokumo byla, turtu. Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo tikslais daiktinės teisės in rem *(prieš daiktą) kreditoriaus ir (ar) trečiųjų šalių turi būti turimos į turtą, esantį kitos valstybės narės, o ne valstybės narės, kurioje iškelta pagrindinė bankroto byla, teritorijoje, tam, kad jie, be kita ko, galėtų pasinaudoti savo teisių apsaugos priemonėmis, tarsi pagrindinė bankroto byla apskritai nebūtų iškelta.*

Laivo, kurio turėjimas nuosavybės teise arba teisė į jį įregistruota viešame registre, buvimo vietą nusako ne teritorija valstybės narės, į kurios uostą laivas įplaukė, kurioje buvo sulaikytas ar kurios teismo buvo areštuotas, o jo registracijos vieta – valstybės narės, kurios žinioje yra tvarkomas registras, teritorija (Reglamento 2 straipsnio 9 dalies iv punktas).

Aplinkybė, jog nemokumo bylos iškėlimo Lietuvoje metu ginčo laivas buvo areštuotas Latvijos teismo ir jis faktiškai yra Latvijos Respublikos teritorijoje, nelemia jo buvimo Latvijos jurisdikcijoje, taigi ir to fakto, kad, sprendžiant klausimus, turinčius įtakos suinteresuoto asmens (kreditorės) jūrinio reikalavimo kvalifikavimui, taikytinas Latvijos Respublikos jūrų kodeksas, kuriuo vadovaujantis nustatytinas ir šios kreditorės turimo jūrinio reikalavimo patenkinimo eiliškumas.

Kadangi nagrinėjamu atveju skolininkei priklausančio ginčo turto – laivo – buvimo vieta yra Lietuvoje, tai kreditorė neturi galimybės, remdamasi Reglamento 8 straipsniu, atskirti šio turto, esančio valstybėje narėje, kurioje pradėta nemokumo byla, ir reikalauti paskirstyti jį pagal Latvijos teisėje nustatytas paskirstymo taisykles.

Civilinė byla Nr. e3K-3-6-381/2024
Teisminio proceso Nr. 2-55-3-01405-2018-6
Procesinio sprendimo kategorija 3.4.3.7.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 8 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Driuko (kolegijos pirmininkas ir pranešėjas), Andžej Maciejevski ir Agnės Tikniūtės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **suinteresuoto asmens Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA Vervo“** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 13 d. nutarties, kuria patvirtinti kreditorių finansiniai reikalavimai bankrutuojančios uždarosios akcinės bendrovės „Arctic Fishing“ nemokumo (bankroto) byloje, peržiūrėjimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl taikytinos teisės, sprendžiant užsienio subjekto (kreditoriaus) jūrinio reikalavimo tvirtinimo juridinių asmenų nemokumo procese klausimą, kai su reikalavimu susijęs turtas (laivas) teismo areštuotas ir faktiškai yra Latvijos Respublikoje, o nemokumo byla iškelta ir laivas registruotas Lietuvos Respublikoje.
2. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. rugsėjo 5 d. nutartimi buvo nutraukta atsakovės UAB „Arctic Fishing“ restruktūrizavimo byla ir iškelta bankroto byla. Nutartis įsiteisėjo 2022 m. spalio 20 d., Lietuvos apeliaciniam teismui palikus nepakeistą Vilniaus apygardos teismo 2022 m. rugsėjo 5 d. nutartį.
3. 2023 m. sausio 4 d. atsakovės nemokumo administratorius V. A. (toliau – nemokumo administratorius) pateikė teismui prašymą patvirtinti BUAB „Arctic Fishing“ kreditorių ir jų finansinių reikalavimų sąrašą, išskirdamas kreditorius, kurių finansiniai reikalavimai yra užtikrinti jūriniais suvaržymais.
4. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. sausio 31 d. nutartimi nustatė terminą trūkumams pašalinti – nurodyti kreditorių reikalavimus pagal Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo (toliau – JANĮ) 94 straipsnyje nustatytą tvarką, t. y. neišskiriant jūriniais suvaržymais užtikrintų kreditorių reikalavimų.
5. Nemokumo administratorius, šalindamas teismo nustatytus trūkumus, 2023 m. sausio 31 d. pateikė teismui prašymą patvirtinti BUAB „Arctic Fishing“ kreditorių ir jų finansinių reikalavimų sąrašą dėl 13 822 352,48 Eur sumos. Nurodė, kad jam nėra perduoti įmonės dokumentai, dėl to nėra galimybės patikrinti pateiktų finansinių reikalavimų su įmonės buhalterinės apskaitos dokumentais; gavęs papildomus dokumentus, tikslins kreditorių ir jų finansinių reikalavimų sąrašą, susijusį su pirmosios eilės kreditoriais. Pažymėjo, kad fizinių asmenų S. T. (S. T.), E. L. (E. L.), I. G., I. V. B. (I. V. B.), O. I. (O. I.), Y. S. (Y. S.), A. D. (A. D.), S. P. (S. P.) finansiniai reikalavimai restruktūrizavimo procese įsiteisėjusiomis nutartimis buvo pripažinti susijusiais su darbo teisiniais santykiais ir patvirtinti pirmąja eile, todėl bankroto procese jie taip pat tvirtintini pirmąja eile (prejudiciniai faktai). Fiziniai asmenys S. T., E. L., I. G., I. V. B., O. I., Y. S., A. D., S. P. nebuvo įdarbinti Lietuvos Respublikoje, todėl Valstybinio socialinio draudimo fondo įmokos neskaičiuotinos.
6. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. vasario 3 d. nutartimi tenkino nemokumo administratoriaus prašymą dėl finansinių reikalavimų patvirtinimo ir pa-

tvirtino BUAB „Arctic Fishing“ kreditorių bei jų finansinių reikalavimų sąrašą, tarp jų pirmąja eile patvirtino Y. S. 11 754,78 Eur finansinį reikalavimą, A. D. 16 720,24 Eur finansinį reikalavimą, O. I. 16 720,24 Eur finansinį reikalavimą, I. V. B. 13 924,39 Eur finansinį reikalavimą, S. P. 14 682,93 Eur finansinį reikalavimą, S. T. 21 903,14 Eur finansinį reikalavimą ir E. L. 13 882,60 Eur finansinį reikalavimą; antrąja eile patvirtino Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA Vervo“ 1 115 425,90 Eur finansinį reikalavimą ir Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA LZK“ 13 618,48 Eur finansinį reikalavimą.

7. Lietuvos apeliacinis teismas 2023 m. kovo 21 d. nutartimi panaikino Vilniaus apygardos teismo 2023 m. vasario 3 d. nutarties dalį, kuria pirmąja eile patvirtinti Y. S. 11 754,78 Eur finansinis reikalavimas, A. D. 16 720,24 Eur finansinis reikalavimas, O. I. 16 720,24 Eur finansinis reikalavimas, I. V. B. 13 924,39 Eur finansinis reikalavimas, S. P. 14 682,93 Eur finansinis reikalavimas, S. T. 21 903,14 Eur finansinis reikalavimas ir E. L. 13 882,60 Eur finansinis reikalavimas, antrąja eile patvirtinti Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA Vervo“ 1 115 425,90 Eur finansinis reikalavimas ir Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA LZK“ 13 618,48 Eur finansinis reikalavimas BUAB „Arctic Fishing“ bankroto byloje, ir šių kreditorių finansinių reikalavimų eilės tvirtinimo klausimą perdavė pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo; kitą nutarties dalį paliko nepakeistą.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

8. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. balandžio 27 d. nutartimi patvirtino BUAB „Arctic Fishing“ kreditorių finansinius reikalavimus:
   8.1. Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA Vervo“ 47 322,80 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais, ir 1 068 103,10 Eur reikalavimą, tenkinamą antrąja eile;
   8.2. Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA LZK“ 13 618,48 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais;
   8.3. Y. S. 11 754,78 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais;
   8.4. A. D. 16 720,24 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais;
   8.5. O. I. 16 720,24 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais;
   8.6. I. V. B. 13 924,39 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais;
   8.7. S. P. 14 682,93 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais;
   8.8. S. T. 21 903,14 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais;
   8.9. E. L. 13 882,60 Eur reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais.
9. Pirmosios instancijos teismas pažymėjo, kad šioje byloje nagrinėjamas tik kreditorių Latvijoje registruotos įmonės „SIA Vervo“, Latvijoje registruotos įmonės „SIA LZK“, Y. S., A. D., O. I., I. V. B., S. P., S. T. ir E. L. prašymas patvirtinti finansinius reikalavimus. Ginčo dėl šių reikalavimų dydžių nėra. Taip pat nėra ginčo dėl to, kad šių kreditorių reikalavimai yra užtikrinti jūriniais suvaržymais.
10. Teismas pažymėjo, kad, pagal JANĮ 94 straipsnyje nustatytą kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarką, kreditoriai, kurių reikalavimai yra užtikrinti jūriniais suvaržymais, nėra išskirti. Dėl to byloje kilusiems klausimams išspręsti taikyti-

nos 1993 m. Tarptautinės konvencijos dėl jūrinių suvaržymų ir įkeitimų (toliau – 1993 m. Konvencija) nuostatos (Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalis, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.13 straipsnio 1 dalis). Šią konvenciją Lietuvos Respublika ratifikavo 2007 m. gruodžio 13 d. įstatymu.

11. Pagal 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 dalį, visi toliau nurodyti reikalavimai laivo savininkui, laivo be įgulos nuomotojui, laivo valdytojui ar operatoriui užtikrinami jūriniais suvaržymais: a) reikalavimai dėl atlyginimų ir kitų sumų, mokėtinų kapitonui, kapitono padėjėjams ir kitiems laivo įgulos nariams už jų darbą laive, įskaitant repatriacijos išlaidas ir jų vardu mokamas socialinio draudimo įmokas; b) reikalavimai dėl žūties arba asmens sužalojimo sausumoje arba vandenyje, kai tai yra tiesiogiai susiję su laivo eksploatacija; c) reikalavimai dėl atlyginimo už laivo gelbėjimą; d) reikalavimai dėl uosto, kanalo ir kitų laivakelių mokesčių ir locmano rinkliavų; e) deliktiniai reikalavimai, kylantys dėl fizinės žalos ar nuostolių, kurie sukeliami eksploatuojant laivą, išskyrus reikalavimus dėl laive esančio krovinio, konteinerių ir keleivių daiktų praradimo ar apgadinimo.
12. Įvertinęs nurodytas teisės normas, teismas konstatavo, kad kreditoriai, kurių finansiniai reikalavimai pagal 1993 m. Konvenciją yra užtikrinti jūriniais suvaržymais, turi būti išskirti finansinių reikalavimų tenkinimo eilėje remiantis 1993 m. Konvencijoje įtvirtintu reguliavimu.
13. Teismas nustatė, kad fizinių asmenų Y. S., A. D., O. I., I. V. B., S. P., S. T. ir E. L. finansiniai reikalavimai yra kildinami iš buvusių darbo santykių su BUAB „Arctic Fishing“ šiai įmonei priklausančiuose laivuose, todėl, vadovaujantis 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 dalies a punktu, šių kreditorių reikalavimai yra užtikrinti jūriniais suvaržymais.
14. Teismas nustatė, kad įmonės „SIA LZK“ reikalavimas kildinamas iš deliktinės atsakomybės, taip pat iš rinkliavų už laivo stovėjimą prisišvartavus jūrų uoste. Atsižvelgdamas į tai ir remdamasis 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 dalies d bei e punktais, pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad tvirtinamas įmonės „SIA LZK“ 13 618,48 Eur reikalavimas, užtikrintas jūriniais suvaržymais.
15. Teismas pažymėjo, kad kreditorės „SIA Vervo“ reikalavimas yra kildinamas iš sutartinių teisinių santykių, t. y. šalys susitarė dėl laivo remonto darbų atlikimo. Vokietijos jūrų arbitrų asociacijos 2017 m. gruodžio 22 d. sprendimu buvo išnagrinėtas įmonės „AS Tosmares kuģubūvētava“ („JSC Tosmare Shipyard“) ir UAB „Arctic Fishing“ ginčas dėl tam tikrų nesumokėtų remonto išlaidų ir kitų išlaidų, patirtų dėl laivo „Jūros vilkas“, IMO Nr. 7814632, kai jis buvo remontuojamas laivų statykloje nuo 2016 m. rugpjūčio 19 d. iki spalio 31 d., o vėliau – prišvartuotas ten esančioje krantinėje iki 2017 m. birželio pabaigos. Arbitražas įmonės „AS Tosmares kuģubūvētava“ („JSC Tosmare Shipyard“) naudai priteisė iš UAB „Arctic Fishing“ 1 115 425,90 Eur.
16. 2020 m. gegužės 26 d. įmonės „SIA Vervo“ ir „AS Tosmares kuģubūvētava“ („JSC Tosmare Shipyard“) sudarė cesijos sutartį, pagal ją įmonei „SIA Vervo“ buvo perduotos reikalavimų, kilusių Vokietijos jūrų arbitrų asociacijos 2017 m. gruodžio 22 d. sprendimo pagrindu į UAB „Arctic Fishing“, teisės.

17. Įvertinęs arbitražo sprendimą, pirmosios instancijos teismas nustatė, kad iš visos 1 115 425,90 Eur priteistos sumos 47 322,08 Eur yra išlaidos už paslaugas, kol laivas buvo prišvartuotas laivų statykloje pagal 2016 m. lapkričio 1 d. sutartį Nr. 12119. Remiantis 1993 m. Konvencijoje įtvirtintu reguliavimu, reikalavimai, kylantys iš sutartinių teisinių santykių, neužtikrinami jūriniais suvaržymais. Tačiau, atsižvelgdamas į tai, kad 47 322,08 Eur išlaidos susidarė už paslaugas, suteiktas laivo švartavimosi laivų statykloje laikotarpiu, teismas, vadovaudamasis 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 dalies d punktu (reikalavimai dėl uosto, kanalo ir kitų laivakelių mokesčių ir locmano rinkliavų), laikė, jog ši reikalavimo dalis yra užtikrinta jūriniais suvaržymais.
18. Teismas atkreipė dėmesį, kad kreditorė „SIA Vervo“ tvirtina, jog jos reikalavimas užtikrintas ne pagal 1993 m. Konvenciją, o remiantis Latvijos Respublikos nacionaliniais įstatymais – Latvijos Respublikos jūrų kodeksu ir Latvijos Respublikos komerciniu kodeksu. Įvertinęs Latvijos jūrų kodekso 33 straipsnį, teismas laikė, kad šiame kodekse įtvirtintas reguliavimas dėl reikalavimų užtikrinimo jūriniais suvaržymais atitinka 1993 m. Konvencijos reguliavimą. Tuo remdamasis, teismas padarė išvadą, kad 1 068 103,10 Eur dydžio reikalavimas, susijęs su laivo remonto darbams turėtomis išlaidomis, negali būti pripažintas užtikrintu jūriniais suvaržymais, todėl tvirtintinas kaip antrosios eilės reikalavimas.
19. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal suinteresuoto asmens (kreditorės) Latvijos Respublikoje registruotos įmonės „SIA Vervo“ atskirąjį skundą, 2023 m. birželio 13 d. nutartimi paliko nepakeistą Vilniaus apygardos teismo 2023 m. balandžio 27 d. nutartį.
20. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad 1993 m. Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog dėl jūriniais suvaržymais užtikrinto reikalavimo perleidimo ar perėjimo trečiajam asmeniui regreso (subrogacijos) tvarka tuo pačiu metu trečiajam asmeniui perleidžiama ar regreso tvarka pereina tokie jūriniai suvaržymai. Taigi, pradinei kreditorei „AS Tosmares kuģubūvētava“ reikalavimo perleidimo sutartimi perleidus esamai kreditorei „SIA Vervo“ reikalavimo teises į BUAB „Arctic Fishing“, tuo pačiu metu įmonei „SIA Vervo“ perėjo ir jūriniai suvaržymai, jeigu jais buvo užtikrintos pradinės kreditorės reikalavimo teisės.
21. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad kreditorės „SIA Vervo“ 1 068 103,10 Eur finansinio reikalavimo dalis grindžiama laivo „Jūros vilkas“ remonto darbų atlikimo išlaidomis. 1993 m. Konvencijos 4 straipsnyje nustatytas baigtinis sąrašas reikalavimų, kurie yra užtikrinami jūriniais suvaržymais. Reikalavimai dėl laivo remonto išlaidų nėra įtraukti į šį sąrašą. Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas laikė, kad yra pagrindas pritarti pirmosios instancijos teismo išvadai, jog kreditorės „SIA Vervo“ 1 068 103,10 Eur dydžio reikalavimas nėra užtikrintas jūriniais suvaržymais pagal 1993 m. Konvencijos nuostatas.
22. Pasisakydamas dėl kreditorės „SIA Vervo“ argumentų, kad jos reikalavimas, kylantis iš eksploatacinės laivo priežiūros, yra užtikrintas jūriniu suvaržymu ir pagal 1993 m. Konvencijos 12 straipsnio 2 dalies nuostatas, apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, jog 1993 m. Konvencijos 12 straipsnis („Priverstinio pardavimo padariniai“) reglamentuoja priverstinio laivo pardavimo padarinius, o ne reikala-

vimų pripažinimą užtikrintais jūriniais suvaržymais. Aptariamo straipsnio 2 dalyje aiškiai nustatyta, kad iš pardavus laivą gautų pajamų pirmiausiai sumokamos sąnaudos ir išlaidos, susidariusios dėl: 1) laivo arešto ar konfiskavimo; 2) vėlesnio laivo pardavimo. Šios sąnaudos ir išlaidos, susidariusios dėl laivo arešto ar konfiskavimo, taip pat dėl vėlesnio laivo pardavimo, *inter alia* (be kita ko), apima ir eksploatacinę laivo priežiūrą, t. y. būtinas eksploatacines išlaidas, patirtas areštuojant ar konfiskuojant laivą ir susidariusias nuo arešto arba konfiskavimo dienos.

23. Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis nurodytu teisiniu reglamentavimu, priėjo prie išvados, kad kreditorės „SIA Vervo“ nurodytos 1 068 103,10 Eur laivo remonto, kuris buvo atliktas 2016 m. (t. y. dar iki atsakovės laivo arešto), išlaidos negali būti pripažintos eksploatacinėmis laivo išlaidomis 1993 m. Konvencijos 12 straipsnio 2 dalies prasme.
24. Vertindamas kreditorės „SIA Vervo“ argumentus, kad jos turimo reikalavimo užtikrinimas jūriniais suvaržymais yra patvirtintas užsienio valstybės, kurioje *de facto* (faktiškai) yra laivo buvimo vieta (nuo 2016 m.), teismo procesiniais sprendimais ir kad jos jūrinio reikalavimo privilegija taip pat kyla ir iš ginčo laivo buvimo vietos (ginčo laivo buvimo jurisdikcijos) teisės šaltinių, apeliacinės instancijos teismas nustatė, jog Liepojos teismas 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu nutarė: užtikrinti potencialios ieškovės įmonės „AS Tosmares kuģubūvētava“ jūrinį reikalavimą prieš jį pareiškiant potencialiai atsakovei UAB „Arctic Fishing“ ir areštuoti laivą „Jūros vilkas“, kuris yra Liepojos uoste, prie 18 krantinės; reikalavimą užtikrinti dėl 299 285 Eur sumos; įmonei „AS Tosmares kuģubūvētava“ nustatyti terminą iki 2017 m. birželio 30 d. jūriniam reikalavimui, reiškiamam UAB „Arctic Fishing“, pateikti Vokietijos jūrų arbitrų asociacijai; sprendimą dėl laivo arešto vykdyti nedelsiant.
25. Apeliacinės instancijos teismas rėmėsi 1952 m. Tarptautinės konvencijos dėl kai kurių taisyklių, susijusių su laivų areštu, suvienodinimo (toliau – 1952 m. Konvencija) 1 straipsnio 1 dalyje pateiktu jūrinio reikalavimo apibrėžimu, taip pat to paties straipsnio 2 dalimi, įtvirtinančia arešto sąvoką, ir nurodė, kad pagal 1952 m. Konvenciją laivo areštas suprantamas kaip laikinoji apsaugos priemonė, skirta konkretiems jūriniams reikalavimams, įvardytiems 1952 m. Konvencijos 1 straipsnyje, užtikrinti.
26. Nagrinėjamu atveju Liepojos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu byloje Nr. 3-12/0040/17 buvo pritaikyta laikinoji apsaugos priemonė – laivo areštas – įmonės „AS Tosmares kuģubūvētava“ jūriniam reikalavimui užtikrinti, tačiau, apeliacinės instancijos teismo vertinimu, dėl pritaikyto arešto (kaip laikinosios apsaugos priemonės) šis jūrinis reikalavimas netapo privilegijuotasis, t. y. užtikrintas jūriniu suvaržymu, nes jis nepatenka į 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 dalyje nustatytą baigtinį reikalavimų, užtikrinamų jūriniais suvaržymais, sąrašą.
27. Apeliacinės instancijos teismas taip pat konstatavo, kad kreditorės „SIA Vervo“ nurodytos Latvijos Respublikos jūrų kodekso 48 straipsnio 1 dalies 13 ir 14 punktų nuostatos (pagal jas, jūrinis reikalavimas yra reikalavimas, pareikštas dėl laivo statybos, remonto, rekonstrukcijos, pertvarkymo ar įrengimo; taip pat reikalavimas, susijęs su rinkliavomis ir mokesčiais už naudojimąsi uostu, kanalu, doku ir

kitais vandens keliais) neteikia pagrindo kreditorės jūrinį reikalavimą dėl laivo remonto darbų išlaidų laikyti užtikrintu jūriniais suvaržymais.

28. Kreditorei „SIA Vervo“ savo argumentus grindus ir 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų (toliau – Reglamentas) 8 straipsnio 1 dalies ir 2 dalies b punkto nuostatomis, apeliacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį, kad Reglamento 8 straipsnyje reglamentuojamos trečiųjų šalių daiktinės teisės į skolininkui priklausantį turtą. Tuo tarpu areštas, kaip laikinoji apsaugos priemonė, nelaikytinas daiktine teise, kuri reglamentuojama Reglamento 8 straipsnyje. Nagrinėjamu atveju Liepojos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu byloje Nr. 3-12/0040/17 buvo pritaikytas laivo areštas kaip laikinoji apsaugos priemonė, kuria siekiama užtikrinti teismo sprendimo (jūrinio reikalavimo) įvykdymą, o ne suvaržymas kaip daiktinė teisė. Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas laikė, kad Reglamento 8 straipsnio nuostatos šiuo atveju netaikytinos.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

29. Kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo Latvijos Respublikoje registruota įmonė „SIA Vervo“ (kreditorė) prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 13 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    29.1. Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas skundžiamą nutartį, netinkamai taikė JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 2 punktą, kiek tai susiję su toliau nurodytų Europos Sąjungos ir kitų tarptautinės teisės šaltinių nuostatų taikymu esant tam tikro teisinio reguliavimo spragai: 1) Reglamento 8 straipsnio 1 dalimi, 2 dalies b punktu ir 21 straipsnio 3 dalimi; 2) 1993 m. Konvencijos 6 straipsniu; 3) 1952 m. Konvencijos 1 straipsnio 1 dalies l punktu.
    29.2. Suinteresuoto asmens pareikštas reikalavimas atsakovės BUAB „Arctic Fishing“ bankroto byloje yra susijęs su išimtine reikalavimo teise, todėl, skirtingai negu nusprendė bylą nagrinėję teismai, suinteresuoto asmens finansinio reikalavimo dalis, sudaranti 1 068 103,10 Eur, negali būti tenkinama antrąja (ir paskutine) finansinių reikalavimų tenkinimo eile.
    29.3. Suinteresuotam asmeniui „SIA Vervo“ ir pradinei kreditorei „AS Tosmares kuģubūvētava“ sudarius reikalavimo perleidimo (cesijos) sutartį, suinteresuotam asmeniui buvo perleista reikalavimo teisė į BUAB „Arctic Fishing“ visa apimtimi, t. y. įskaitant ir paskui perleidžiamą reikalavimą sekančius daiktinius suvaržymus.
    29.4. Nagrinėjamu atveju nėra ginčo dėl to, kad suinteresuoto asmens reikalavimas yra priskirtinas jūriniams reikalavimams, nes šis reikalavimas yra pareikštas dėl atsiskaitymo už suteiktas laivo remonto paslaugas (1952 m. Konvencijos 1 straipsnio 1 dalies l punktas).
    29.5. Pagal 1952 m. Konvencijos 1 straipsnio 2 dalį, areštas – tai laivo sulaikymas teismo nurodymu, siekiant užtikrinti jūrinio reikalavimo įvykdymą; ši sąvo-

ka neapima laivo konfiskavimo vykdant teismo sprendimą. Šios Konvencijos 4 straipsnyje nustatyta, kad laivas gali būti areštuotas tik susitariančiosios valstybės, kurioje vykdomas areštas, teismo ar atitinkamo teismo organo sprendimu, o 2 straipsnyje, be kita ko, nurodyta, kad laivas, plaukiojantis su susitariančiosios valstybės vėliava, gali būti areštuotas bet kurios susitariančiosios valstybės jurisdikcijoje siekiant užtikrinti kiekvieno jūrinio reikalavimo įvykdymą, tačiau jis negali būti areštuotas dėl jokio kito reikalavimo.

29.6. Byloje nėra duomenų, kad ginčo žvejybinis laivas būtų buvęs konfiskuotas vykdant teismo sprendimą, todėl laikytina, kad jūriniam laivui Latvijos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu pritaikytas areštas atitinka 1952 m. Konvencijos 1 straipsnio 2 dalyje nustatytą arešto, pritaikyto siekiant užtikrinti jūrinio reikalavimo įvykdymą, apibrėžimą.

29.7. Suinteresuotas asmuo pareiškė atsakovės BUAB „Arctic Fishing“ bankroto byloje reikalavimą dėl finansinių reikalavimų patvirtinimo pagal Reglamento 55 straipsnį. Šis taikomas tiesiogiai, todėl bylą nagrinėję teismai privalėjo įvertinti suinteresuoto asmens finansinio reikalavimo tenkinimo eiliškumą JANĮ 94 straipsnio 1, 2 dalių kontekste pagal Reglamento 8 straipsnio 2 dalies b punktą.

29.8. Reglamento 8 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nemokumo bylos iškėlimas nedaro poveikio kreditorių ar trečiųjų šalių daiktinėms teisėms į skolininkui priklausantį ir bylos iškėlimo metu kitos valstybės narės teritorijoje esantį materialųjį ar nematerialųjį, kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, įskaitant konkretų turtą ir visą neapibrėžtą turtą, kuris kartais keičiasi. To paties straipsnio 2 dalyje paaiškinta, kad nurodytos teisės reiškia, be kita ko, išimtinę reikalavimo patenkinimo teisę, ypač kai su reikalavimu susijusi teisė yra užtikrinta areštu, arba reikalavimo teisė užtikrinama pateikiant garantiją (b punktas).

29.9. Pirminė kreditorė, kurios reikalavimo teisę cesijos sutarties pagrindu įgijo suinteresuotas asmuo, pasinaudojo sulaikymo teise pagal Latvijos Respublikos jūrų kodeksą ir Latvijos Respublikos komercinį kodeksą, neleisdama žvejybiniam laivui „Jūros vilkas“ išplaukti iš Liepojos uosto krantinės Nr. 18, ir laivas buvo areštuotas Latvijos Respublikos Liepojos Kuršo rajono teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu byloje Nr. 3-12/0040/17.

Atsižvelgiant į tai, laivo sulaikymas ir jam pritaikytas areštas laikytinas daiktine teise Reglamento 8 straipsnio prasme, kurios negalima apriboti BUAB „Arctic Fishing“ bankroto byloje netaikant Reglamento 8 straipsnio 2 dalies b punkto, įtvirtinančio išimtinę (prioritetinę) reikalavimo patenkinimo iš areštuoto daikto teisę.

29.10. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nusprendė, kad Reglamento 8 straipsnis reglamentuoja trečiųjų šalių daiktines teises į skolininkui priklausantį turtą, o areštas, kaip laikinoji apsaugos priemonė, nelaikytinas daiktine teise, kuri reglamentuojama Reglamento 8 straipsnyje.

29.11. Pirma, Reglamento 8 straipsnio 1 dalyje aiškiai ir nedviprasmiškai nurodyta, kad nemokumo bylos iškėlimas nedaro poveikio ne tik trečiųjų šalių

daiktinėms teisėms į skolininkui priklausantį turtą, bet ir kreditorių teisėms į skolininkui priklausantį turtą.

29.12. Antra, pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT, Teisingumo Teismas) išaiškinimus, turto areštu užtikrinti reikalavimai Reglamente neskirstomi pagal tai, kokiu teisiniu pagrindu ir kokia procesinio sprendimo forma areštas buvo pritaikytas.

29.13. Be to, suinteresuoto asmens jūrinis reikalavimas yra kildinamas iš ginčo laivo remonto darbų ir yra tenkintinas prioriteto tvarka pagal laivo buvimo vietos valstybėje (kurioje, be kita ko, atsirado ir pats reikalavimas į ginčo turtą) galiojantį teisinį reglamentavimą.

29.14. Ginčo laivas buvo areštuotas Latvijos Respublikoje. Reikalavimai, susiję su laivu, buvo pareikšti Latvijoje pagal Latvijos teisę. Dėl to, vadovaujantis Reglamento 21 straipsnio 3 dalimi, Reglamento 8 straipsnio 1 dalimi, 1993 m. Konvencijos 6 straipsniu, sprendžiant klausimus, turinčius įtakos suinteresuoto asmens jūrinio reikalavimo kvalifikavimui, atsižvelgtina į tai, kokius jūrinius reikalavimus, užtikrintus jūriniais suvaržymais, nustato ginčo kilmės materialioji teisė.

29.15. Pagal Latvijos Respublikos jūrų kodekso 48 straipsnio 1 dalies nuostatas, jūrinis reikalavimas yra reikalavimas, pareikštas dėl laivo statybos, remonto, rekonstrukcijos, pertvarkymo ar įrengimo (13 punktas); taip pat reikalavimas, susijęs su rinkliavomis ir mokesčiais už naudojimąsi uostu, kanalu, doku ir kitais vandens keliais (14 punktas).

29.16. Viena vertus, kaip matyti iš Latvijos Respublikos jūrų kodekso 33 straipsnio 1 dalies turinio, reikalavimai, kylantys iš remonto paslaugų suteikimo, nėra priskirtini jūriniams reikalavimams, užtikrintiems jūriniais suvaržymais.

29.17. Kita vertus, Latvijos Respublikos jūrų kodekse nustatyta jūrinių reikalavimų tenkinimo tvarka ir privilegijuotumas, kai laivas parduodamas priverstine tvarka (aukcione), o iš galiojančio reguliavimo (Latvijos Respublikos jūrų kodekso 56 straipsnio 2 dalis) matyti, kad suinteresuoto asmens jūrinis reikalavimas pagal savo turinį yra privilegijuotas kitų reikalavimų (įskaitant tam tikrus jūrinius) atžvilgiu. Taigi, suinteresuoto asmens jūrinis reikalavimas, suteikiantis jam teisę gauti savo reikalavimo patenkinimą iš pajamų, gautų iš laivo priverstinio pardavimo (aukciono), yra tenkinamas prioritetine tvarka ir pirmiau už kitų įkaito turėtojų reikalavimus, taip pat – pirmiau už kitus reikalavimus, bankroto procese pagal JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 2 punktą tenkintinus antrąja eile.

29.18. Suinteresuoto asmens įsitikinimu, jo finansinis reikalavimas, pasižymintis išimtine reikalavimo patenkinimo teise, atsakovės BUAB „Arctic Fishing“ bankroto byloje turi būti tenkinamas kaip reikalavimas, tenkintinas be eilės, arba kaip reikalavimas, tenkintinas pirmąja eile, t. y. 1 068 103,10 Eur jūrinis finansinis reikalavimas turėtų būti tenkinamas po atsakovės byloje patvirtintų jūrinių reikalavimų, užtikrintų jūriniais suvaržymais 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio prasme, patenkinimo, tačiau šio reikalavimo patenkinimo eilė turėtų būti ne žemesnė, nei tenkinami reikalavimai, susiję su hipoteka ar ki-

tais suvaržymais (ar juo labiau kiti reikalavimai, kurie tenkintini antrąja eile).

30. Atsakovė BUAB „Arctic Fishing“ atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atmesti kasacinį skundą ir palikti nepakeistą apeliacinės instancijos teismo nutartį. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
    30.1. Bylą nagrinėję teismai pagrįstai, remdamiesi 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 dalimi, nusprendė, kad kreditorės „SIA Vervo“ 1 068 103,10 Eur dydžio finansinis reikalavimas (kaip susijęs su laivo remonto išlaidomis) negali būti laikomas užtikrintu jūriniais suvaržymais. Atitinkamai teismai pagrįstai nelaikė jo privilegijuotuoju reikalavimu ir pagrįstai pripažino, jog toks reikalavimas priskirtinas prie antrąja eile tenkinamų kreditorių reikalavimų.
    30.2. Suinteresuotas asmuo „SIA Vervo“ viso šios bylos nagrinėjimo proceso metu laikėsi pozicijos, kad, remiantis 1993 m. Konvencijos 4 ir 12 straipsnių nuostatomis, jo 1 068 103,10 Eur dydžio finansinis reikalavimas laikytinas jūriniais suvaržymais užtikrintu reikalavimu. Tuo tarpu iš pateikto kasacinio skundo argumentacijos matyti, kad suinteresuotas asmuo pakeitė savo poziciją, nes pripažįsta, jog aptariamas reikalavimas negali būti laikomas jūriniais suvaržymais užtikrintu reikalavimu. Kasaciniame skunde pateikiami nauji teisiniai argumentai, kad 1 068 103,10 Eur dydžio finansinis reikalavimas laikytinas privilegijuotuoju jūriniu reikalavimu ir todėl turėtų būti tenkinamas be eilės arba kaip reikalavimas, tenkinamas pirmąja eile.
    30.3. Suinteresuotas asmuo nepagrįstai nemokumo procedūroms taikytinos teisės klausimus sprendžia remdamasis Latvijos Respublikos nacionaliniais įstatymais. Nemokumo procedūrų klausimai, viršijantys vienos ES valstybės narės ribas, reglamentuojami Reglamento nuostatų. Pagal Reglamento 7 straipsnio 2 dalį, valstybės, kurioje iškelta byla, teisė nustato tos bylos iškėlimo sąlygas, jos eig*ą* ir užbaigimą, įskaitant taisykles, reguliuojančias iš realizuoto turto gautų pajamų paskirstymą, reikalavimų eiliškumą ir teises kreditorių, kuriems po nemokumo bylos iškėlimo pavyko patenkinti dalį jų reikalavimų remiantis daiktine teise arba įskaičius tarpusavio reikalavimus (i punktas). Taigi, kasacinio skundo argumentai, kad aptariamo finansinio reikalavimo patenkinimo eiliškumas turėtų būti nustatomas pagal Latvijos Respublikos jūrų kodeksą, yra nepagrįsti, nes prieštarauja Reglamento 7 straipsnio 2 daliai.
    30.4. Reglamento 8 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad daiktine teise laikoma viešame registre įrašyta ir vykdytina trečiųjų šalių atžvilgiu teisė, pagal kurią galima įgyti daiktinę teisę, apibrėžtą 1 dalyje. Liepojos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu laivo „Jūros vilkas“ areštas buvo pritaikytas kaip laikinoji apsaugos priemonė, kuria siekiama užtikrinti teismo sprendimo (jūrinio reikalavimo) įvykdymą. Taigi suinteresuotas asmuo šio teismo sprendimo pagrindu neįgijo jokių daiktinių teisių į laivą. Be to, Vilniaus apygardos teismo 2023 m. sausio 19 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. eB2-36-976/2023 buvo panaikinti BUAB „Arctic Fishing“ turto, įskaitant lėšas atsiskaitomosiose sąskaitose, areštai bei taikomi apribojimai, pritaikyti teismų ir kitų institucijų. Nutartis yra įsiteisėjusi, todėl yra privalomai vykdytina. Ši nutartis galioja ir Liepojos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu suinteresuoto

asmens naudai pritaikytai laikinajai apsaugos priemonei. Taigi, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nusprendė, kad Reglamento 8 straipsnis reglamentuoja trečiųjų šalių daiktines teises į skolininkui priklausantį turtą, o Liepojos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu taikytas areštas, kaip laikinoji apsaugos priemonė, nelaikytinas daiktine teise, kuri reglamentuojama Reglamento 8 straipsnyje. Atsižvelgiant į tai, kasacinio skundo argumentai, kad Liepojos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimas suteikia suinteresuotam asmeniui išimtinių (prioritetinių) reikalavimo (laivo remonto išlaidų) patenkinimo teisių kitų kreditorių atžvilgiu, yra nepagrįsti.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

31. Pagal CPK 353 straipsnio 1 dalį kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus teismų procesinius sprendimus teisės taikymo aspektu. Vykdydamas kasacijos funkciją, kasacinis teismas iš naujo nenustatinėja bylos faktų ir yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Kasacinio nagrinėjimo dalyką sudaro kasaciniame skunde iškelti teisės klausimai.
32. Suinteresuotas asmuo (kreditorė „SIA Vervo“) kasacinio skundo argumentais iš esmės sutinka su tuo, kad jo prašomas patvirtinti bankroto byloje 1 068 103,10 Eur finansinis reikalavimas, kildinamas iš laivo remonto darbų (eksploatacinės laivo priežiūros), nepripažintinas jūriniais suvaržymais užtikrintu reikalavimu, tačiau, nesutikdamas su apeliacinės instancijos teismo nutarties dalimi, kuria palikta nepakeista pirmosios instancijos teismo nutarties dalis, kuria patvirtintas jo 1 068 103,10 Eur dydžio finansinis reikalavimas, tenkinamas antrąja eile, kasaciniame skunde teigia, jog šis jo reikalavimas laikytinas kylančiu iš daiktinės teisės (arešto). Pasak suinteresuoto asmens, ši teisė patenka į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį ir tai reiškia, kad atsakovės BUAB „Arctic Fishing“ bankroto bylos iškėlimas Lietuvoje neturi įtakos kreditorės „SIA Vervo“ teisei patenkinti savo reikalavimą, nukreipiant jį į areštuotą laivą, taigi, šis reikalavimas tenkintinas pirmiau (visų) kitų skolininkės BUAB „Arctic Fishing“ kreditorių reikalavimų, išdėstytų JANĮ 94 straipsnyje. Šiam teiginiui pagrįsti nurodo iš esmės du vienas iš kito išplaukiančius argumentus, kad:
    32.1. a) šis reikalavimas yra jūrinis reikalavimas pagal 1952 m. Konvencijos 1 straipsnio 1 dalies l punktą; b) ginčo jūriniam laivui teismo procesinio sprendimo pagrindu pritaikytas areštas visiškai atitinka 1952 m. Konvencijos 2 ir 4 straipsniuose nurodytą arešto turinį bei ESTT pateiktą išaiškinimą arešto, kaip daiktinės teisės, klausimu; c) vadovaujantis Reglamento 8 straipsnio 2 dalies b punktu, suinteresuotas asmuo įgijo išimtinę savo jūrinio reikalavimo patenkinimo teisę *in rem* (prieš daiktą), nes su šiuo reikalavimu susijusi teisė buvo užtikrinta šio daikto areštu;

32.2. kadangi egzistuoja į Reglamento 8 straipsnio 1 dalyje nustatytą išimtį patenkanti suinteresuoto asmens daiktinė teisė, nulemianti *daikto buvimo vietos* (anot suinteresuoto asmens, šiuo atveju – Latvijos Respublikos) teisės šiai daiktinei teisei taikymą, tai 1 068 103,10 Eur dydžio finansinis (jūrinis) reikalavimas, kildinamas iš ginčo laivo remonto darbų, yra tenkintinas prioriteto tvarka, remiantis *ginčo turto (jūrinio laivo „Jūros vilkas“) buvimo vietos valstybėje nustatytu reguliavimu,* o konkrečiai – Latvijos Respublikos jūrų kodekso 56 straipsnio 2 dalimi, reglamentuojančia reikalavimų iš pajamų, gautų iš laivo priverstinio pardavimo (aukciono), tenkinimo tvarką. Kitaip tariant, suinteresuotas asmuo laiko, kad Latvijos Respublikoje sulaikytas ir šios šalies teismo sprendimu areštuotas, taigi, faktiškai esantis Latvijos Respublikos teritorijoje, ginčo jūrų laivas šiuo atveju patenka į Latvijos Respublikos jurisdikciją, todėl, remiantis Latvijos Respublikos jūrų kodekso 2 straipsnio 1 dalies nuostata (kad šis kodeksas taikomas visiems laivams, plaukiojantiems Latvijos jurisdikcijai priklausančiuose vandenyse), sprendžiant klausimus, turinčius įtakos suinteresuoto asmens jūrinio reikalavimo kvalifikavimui, taikytinas Latvijos Respublikos jūrų kodeksas, juo vadovaujantis nustatytinas ir šio jūrinio reikalavimo patenkinimo eiliškumas.

Dėl taikytinos teisės nustatymo taisyklių ir byloje taikytinų teisės aktų

33. Nagrinėjamu atveju suinteresuotas asmuo – kreditorė „SIA Vervo“, kurios registruota buveinė yra Latvijos Respublikoje, siekia įgyvendinti savo teisę patenkinti reikalavimą iš skolininkei BUAB „Arctic Fishing“, kurios registruota buveinė yra Lietuvos Respublikoje, priklausančio turto – laivo „Jūros vilkas“. Šis turtas (jūrinis laivas), nors, bylos duomenimis, registruotas Lietuvos Respublikoje ir nuosavybės teise priklauso jos teritorijoje registruotam juridiniam asmeniui (skolininkei), tačiau faktiškai yra kitoje valstybėje – Latvijos Respublikoje, nei iškelta skolininkės bankroto byla (Lietuvos Respublikoje). Nurodytos aplinkybės lemia, kad ginčas nagrinėjamoje byloje laikytinas kilusiu iš tarptautinį (užsienio) elementą turinčio teisinio santykio.
34. Byloje keliamus su jūriniais reikalavimais, jūrų laivų areštu ir jūriniais suvaržymais, taip pat su tokių reikalavimų tenkinimo eiliškumu nemokumo procese susijusius klausimus reglamentuoja tarptautin*ės* teisės aktai (1952 m. Konvencija, 1993 m. Konvencija, 1999 m. Tarptautinė konvencija dėl laivų arešto (toliau – 1999 m. Konvencija)), Reglamentas dėl nemokumo bylų, nacionalin*ės* (JANĮ), taip pat užsienio (atitinkami Latvijos Respublikos) teisės aktai.
35. Atsižvelgiant į tai, būtina išspręsti nagrinėjamo ginčo teisiniams santykiams taikytinos teisės nustatymo klausimą – kurios valstybės (šiuo atveju – Lietuvos ar Latvijos) materialiąją teisę reikia taikyti nagrinėjant šį ginčą, nes aplinkybė, kad byla teisminga Lietuvos Respublikos teismui (byloje nekeliamas ginčas dėl šios aplinkybės), savaime nereiškia, jog ji turi būti sprendžiama pagal Lietuvos Respublikos materialiąją teisę.
36. Šis klausimas sprendžiamas remiantis tarptautinės privatinės teisės normomis, kurios skirstomos į kolizines ir materialiąsias. Kolizinių normų savitumas yra tas,

kad jos pačios tiesiogiai bylos šalių santykių nereguliuoja, o tik nukreipia į užsienio valstybės materialiąją teisę, kuri turi būti šiems santykiams taikoma. Tuo tarpu vadinamosios materialiosios tarptautinės privatinės teisės normos tiesiogiai reguliuoja bylos šalių santykį su tarptautiniu (užsienio) elementu ir yra tiesiogiai taikomos šiam santykiui, o kolizijos (taikytinos teisės nustatymo) klausimas tokiu atveju nekyla. Vis dėlto neretai tarptautinės privatinės teisės materialiosios normos reguliuoja ne visus ginčo klausimus, o tik tam tikrą santykių sritį, todėl, net ir esant įtvirtintai materialiajai teisės normai, tam tikriems tarp šalių kilusio ginčo klausimams išspręsti teismui tenka spręsti kolizijos klausimą, t. y. nustatyti ir taikytiną teisę. Be to, galimas ir mišraus būdo – tiek kolizinių, tiek materialiosios teisės normų viename ir tame pačiame ginčo santykiui aktualiame teisės akte (konkrečiame jo straipsnyje) įtvirtinimo – pasirinkimas ta prasme, kad jame nustatomos tiek kolizinės, į tam tikros valstybės materialiąją teisę nurodančios, normos, tiek materialiosios teisės nuostatos, įtvirtinančios esminius, pagrindinius kriterijus (principus), reikšmingus tam tikriems ginčo klausimo aspektams išspręsti. Tokiu atveju pagal kolizines normas nustatyta taikytina nacionalinė materialioji teisė turi būti aiškinama bei taikoma atsižvelgiant (ir) į tarptautinės privatinės teisės materialiąsias normas.

37. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 3 straipsnio 1 dalį, teismas privalo nagrinėti bylas vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Lietuvos Respublikos įstatymais, kitais teisės aktais.
38. Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji nacionalinės teisės sistemos dalis (Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis), todėl tarptautinėse sutartyse įtvirtintos teisės normos civiliniams santykiams taikomos tiesiogiai, t. y. dėl tarptautinės teisės taikymo nebūtina priimti specialaus vidaus teisės akto, išskyrus atvejus, kai tarptautinės teisės aktas nustato priešingai (CK 1.13 straipsnio 2 dalis).
39. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad įsigaliojusias, taip pat laikinai taikomas Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis Lietuvos Respublikoje privaloma vykdyti. Tarptautinės sutarties įsigaliojimas reiškia, kad ši sutartis tampa privaloma valstybėms – tos sutarties dalyvėms, o jų teismai privalo taikyti įsigaliojusios tarptautinės sutarties normas. Tarptautinėse sutartyse nustatomos specialios jų taikymo prielaidos. Tos prielaidos gali būti susijusios tiek su tam tikra reguliuojamų santykių apimtimi, tiek su reguliuojamų santykių subjektais, tiek ir su kitokiais kriterijais. Todėl tarptautinės sutarties normos gali būti taikomos tik tuo atveju, jeigu teismas nustato esant visas atitinkamos tarptautinės sutarties taikymo prielaidas.
40. Vienas iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės principų yra tarptautinės teisės prioriteto (viršenybės) prieš vidaus (nacionalinę) teisę principas, kuris reiškia, kad, esant kolizijai tarp tarptautinės sutarties ir vidaus teisės nuostatų, turi būti taikomos tarptautinės sutarties nuostatos. Šis principas įtvirtintas Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje (CK 1.13 straipsnio 1 dalis, CPK 1 straipsnio 3 dalis, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalis) – jeigu

Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytos kitokios taisyklės negu tos, kurias nustato Lietuvos Respublikos įstatymai, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių normos. Ši nuostata taikoma ne tik sprendžiant šalių ginčui nagrinėti taikytinos teisės klausimus, bet ir visais kitais atvejais, kai kyla vidaus teisės ir tarptautinės teisės normų santykio klausimas.

41. Remiantis CK 1.13 straipsnio 3 dalimi, tarptautinių sutarčių normos turi būti taikomos ir aiškinamos atsižvelgiant į jų tarptautinį pobūdį ir būtinumą užtikrinti vienodą jų aiškinimą bei taikymą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje yra pažymėjęs, kad užsienio teismų sprendimai gali būti naudingi lyginamuoju aspektu, ypač tarptautinių sutarčių taikymo praktikai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-227/2012; 2014 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-32/2014).
42. Tarptautinės teisės taikymo aspektu pažymėtina ir tai, kad galimos situacijos, kai, sprendžiant civilines bylas su tarptautiniu (užsienio) elementu, Lietuvos teismams gali tekti taikyti ir tarptautines sutartis (konvencijas), kurių dalyvė Lietuva nėra. Tokie atvejai galimi tada, kai tarptautinė sutartis (konvencija), nustatanti unifikuotas privatinės teisės normas, nustato, kad ji yra taikoma, kai bent viena iš bylos šalių yra valstybėje – tos tarptautinės sutarties (konvencijos) dalyvėje, o pagal kolizines normas turi būti taikoma būtent valstybės – tos tarptautinės sutarties (konvencijos) dalyvės – teisė. Tokiu atveju tarptautinė sutartis (konvencija) yra ją ratifikavusios ar kitaip prie jos prisijungusios valstybės teisės sudėtinė dalis, todėl bylą nagrinėjantis teismas turi ją taikyti. Atitinkamai būtų ir atvirkštinės situacijos atveju, kai Lietuvos teismui tektų spręsti dėl tam tikro tarptautinio dokumento (konvencijos, sutarties), kurio dalyvė Lietuva yra, tačiau dalyvė nėra valstybė, su kuria susijusi kita bylos šalis, taikymo. Tokiu atveju, kadangi tarptautinė sutartis, kurios dalyvė yra Lietuva, yra sudėtinė Lietuvos teisės dalis, o pagal kolizines teisės normas turėtų būti taikoma Lietuvos teisė, toje tarptautinėje sutartyje įtvirtintos teisės normos (taikytina materialioji teisė) būtų taikomos ir kitos bylos šalies, rezidujančios kitoje valstybėje, kuri nėra šios sutarties dalyvė, atžvilgiu.
43. Civiliniams santykiams užsienio teisė taikoma, kai tai nustato Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, šalių susitarimai ar Lietuvos Respublikos įstatymai (CK 1.10 straipsnio 1 dalis). Nuoroda į užsienio teisę aprėpia visas teisės normas, taikytinas bylos faktams pagal tą teisę, ir reiškia nuorodą į atitinkamos valstybės vidaus materialiąją teisę, o ne į šios valstybės tarptautinę privatinę teisę, išskyrus šio kodekso nustatytas išimtis (CK 1.10 straipsnio 2, 3 dalys).
44. CK 1.12 straipsnio 1 dalyje, CPK 3 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ar įstatymų nustatytais atvejais užsienio teisę taiko, aiškina bei jos turinį nustato teismas *ex officio* (savo iniciatyva). Pažymėtina, kad šiais atvejais, t. y. kai užsienio teisės taikymo pagrindas yra Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys ar įstatymai (o ne šalių susitarimas), užsienio teisės turinio klausimas laikytinas teisės, o ne fakto klausimu, ir pareiga jį, vadovaujantis *ius novit curia* (teismas žino teisę) principu, aiškintis tenka bylą nagrinėjančiam teismui.
45. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad šiuo metu, be atskirų valstybių nacionalinės teisės sistemų įvairovės ir savarankiškos tarptautinės teisės sistemos, egzistuoja

dar viena (trečia) savarankiška teisės sistema – Europos Sąjungos (toliau – ir ES) teisės sistema (žr., pvz., Katuoka, S. Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės santykio klausimu. *Jurisprudencija*. 2013, 20 (3): 841–854; p. 842–843, 852).

46. CPK 3 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, kad teismas, nagrinėdamas bylas, taiko Europos Sąjungos teisės normas ir vadovaujasi Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais, preliminariais nutarimais Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais.
47. Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės sąveikos aspektu pažymėtina, kad teisės doktrinoje išreikšta pozicija, jog ES – tai savitai susintetinęs įvairios kilmės bruožus specifinis darinys, integracinis susivienijimas, kurį reikėtų vertinti ne kaip dviejų kitų sistemų (tarptautinės ir nacionalinės) elementų mišinį, o kaip naują sistemą, kurios funkcionavimui būdingi savi dėsningumai, be kita ko, pripažįstant ir tai, kad šis darinys, kuris iš pradžių, regis, turėjo plėtotis pagal tarptautinės teisės taisykles, vis dėlto virto nauju, originaliu, turinčiu savo vertybes, vystymosi logiką, savitus vidaus elementų tarpusavio ryšius vienetu (Jarašiūnas, E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4): 1323 – 1347, p. 1326, 1328).
48. Valstybės narės, įsteigdamos ES, apribojo savo įstatymų leidybos suverenumą ir sukūrė iš esmės savarankišką teisinę tvarką, privalomą joms pačioms, jų piliečiams (asmenims) ir taikomą jų teismų. Nors ES teisė valstybių narių teisinės sistemos atžvilgiu yra savarankiška teisinė tvarka, ES teisinės tvarkos ir valstybių narių teisės sistemų santykio negalima vertinti kaip esančio griežtai subordinacinio pobūdžio, nes, pirma, abi šios teisės sistemos susijusios su tais pačiais asmenimis, kurie yra tiek valstybės narės, tiek ES piliečiai (asmenys); antra, suprantama, kad ES teisė gali tapti veiksminga tik jei bus įtraukta į valstybių narių teisinę tvarką. Todėl ES teisinė tvarka nėra kažkokia primesta sistema – jai įgyvendinti pasitelktinos ir nacionalinės teisės sistemos (pvz., direktyvų sistema; prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra; kt.). Tai parodo ES teisėtvarkos ir nacionalinių teisės sistemų glaudų ryšį bei viena kitos papildymą.
49. Tačiau ES teisės ir nacionalinės teisės santykiui būdinga ir tai, kad ES teisės ir nacionalinės teisės sistemos kartais susipriešina. Tokiu atveju kyla ES teisės ir nacionalinės teisės kolizijos klausimas. Taip atsitinka tada, kai kuri nors ES teisės nuostata, kuria ES piliečiams suteikiama tiesioginių teisių ar nustatoma pareigų, ir valstybės narės nacionalinės teisės norma savo turiniu prieštarauja viena kitai. Kolizijos klausimui tokioje situacijoje išspręsti pasitelkiami du įrankiai – a) tiesioginis ES teisės taikymas, susijęs su tuo, kad ES teise tiesiogiai suteikiama teisių ir nustatoma pareigų ne tik ES institucijoms ir valstybėms narėms, bet ir ES piliečiams (asmenims) (žr., pvz., ESTT 1974 m. birželio 21 d. sprendimą byloje *Jean Reyners prieš Belgiją*, 2/74; 1974 m. gruodžio 4 d. sprendimą byloje *Yvonne van Duyn prieš Home Office*, 41/47); b) ES teisės viršenybė prieš jai prieštaraujančią nacionalinę teisę, užtikrinanti vienodą ES teisės visose valstybėse narėse taikymą; rašytinėje ES teisėje aiškių nuostatų šiuo klausimu nėra; ES teisės viršenybės principas, kaip būtinas ES teisinei tvarkai egzistuoti, nustatytas ir išplėtotas ESTT jurisprudencijoje (žr., pvz., ESTT 1964 m. liepos 15 d. sprendimą byloje *Flaminio Costa prieš E.N.E.L.*, 6/64).

50. Pirmiau išdėstytų argumentų kontekste, sprendžiant dėl šio ginčo teisiniams santykiams taikytinos teisės, visų pirma, pažymėtina, kad Lietuvos Respublika yra prisiėmusi įsipareigojimus pagal 1952 m. Tarptautinę konvenciją dėl kai kurių taisyklių, susijusių su jūrų laivų areštu, suvienodinimo (ji Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 2002 m. kovo 26 d. įstatymu Nr. IX-802) ir 1993 m. Tarptautinę konvenciją dėl jūrinių suvaržymų ir įkeitimų (ji Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 2007 m. gruodžio 13 d. įstatymu Nr. X-1370). Tuo tarpu, remiantis oficialia viešai prieinama informacija apie prie šių konvencijų prisijungusias šalis (Jungtinių Tautų Organizacijos tarptautinių sutarčių tinklalapyje pateikiamais duomenimis), Latvijos Respublika nėra nei 1952 m. Konvencijos, nei 1993 m. Konvencijos dalyvė (žr. atitinkamai <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002801338ba&clang=_en ir https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XI-D-4&chapter=11&clang=_en>).
51. Latvijos Respublika yra 1999 m. Konvencijos dalyvė (žr. <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XII-8&chapter=12&clang=_en>). Tačiau Lietuvos Respublika nėra ratifikavusi ar kitaip prisijungusi prie šios konvencijos.
52. Taigi, nagrinėjamoje byloje susiklostė situacija, kai nėra tokių tarptautinių sutarčių, susijusių su jūrų laivų areštu, jūriniais suvaržymais ir įkeitimais, kurių dalyvės būtų ir Lietuva, ir Latvija. Todėl skolininkei UAB „Arctic Fishing“ Lietuvoje iškeltoje nemokumo byloje kreditorių, turinčių jūrinius reikalavimus į skolininkės turtą (Latvijos Respublikoje areštuotą laivą „Jūros vilkas“), finansinių reikalavimų tenkinimo eiliškumo klausimui išspręsti tarptautinės sutartys dėl jūrinių laivų arešto ir jūrinių suvaržymų, kurių dalyvė yra Lietuvos Respublika, kaip sudėtinė Lietuvos teisės sistemos dalis būtų taikomos tuo atveju, jeigu pagal aktualias kolizines normas būtų nustatyta, kad byloje turėtų būti taikoma Lietuvos teisė.
53. Nagrinėjamoje byloje tiek Lietuvos Respublika, tiek ir Latvijos Respublika yra Europos Sąjungos valstybės narės. Minėta, kad ES teisės aktų taikymas bylose turi tam tikrų ypatumų. Šie nustatyti, be kita ko, Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo. SESV 288 straipsnio pirmojoje pastraipoje nurodyta, kad, vykdydamos Sąjungos kompetenciją, institucijos priima reglamentus, direktyvas, sprendimus, rekomendacijas ir nuomones. Pagal to paties SESV 288 straipsnio antrąją pastraipą, reglamentas yra taikomas visuotinai; jis privalomas visas ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse.
54. Tokia SESV 288 straipsnio nuostata lemia, kad Lietuvos Respublikoje, esant iškeltai vienos valstybės narės ribas peržengiančiai bankroto bylai ir nesant byloje duomenų, kad skolininkei šiuo metu būtų iškelta šalutinė nemokumo byla Latvijos Respublikoje, visų pirma aktualios (tiesiogiai taikytinos) Europos Sąjungos lygmeniu priimtos 2017 m. birželio 27 d. įsigaliojusio 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų, pakeitusio Tarybos 2000 m. gegužės 29 d. Reglamentą Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų (toliau – Reglamentas Nr. 1346/2000), nuostatos (taikomos po 2017 m. birželio 26 d. iškeltoms nemokumo byloms (Reglamento Nr. 2015/848 84 straipsnio 1 dalis)).

Dėl kreditoriaus finansinio reikalavimo, kildinamo iš daiktinės teisės, patenkančios į Reglamento 8 straipsnio taikymo sritį, taip pat kvalifikuotino kaip jūrinio reikalavimo ar jūrinio reikalavimo, užtikrinto jūriniu suvaržymu, tenkinimo eiliškumo

55. Kreditorė „SIA Vervo“, kasaciniame skunde teigdama, kad skundžiamą nutartį priėmęs apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostatas, akcentuoja būtinybę nustatyti teisės taikymo taisykles dėl jūrinių reikalavimų tenkinimo eiliškumo JANĮ 94 straipsnio taikymo kontekste.
56. Pagal JANĮ 94 straipsnio („Kreditorių reikalavimų tenkinimo eilė“) 1 dalį, likviduojant juridinį asmenį dėl bankroto, įkaito turėtojo reikalavimai tenkinami pirmiausia iš įkeisto turto. To paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad kitų kreditorių reikalavimai tenkinami tokia eile: 1) pirmąja eile tenkinami šių kreditorių reikalavimai: a) kreditorių, suteikusių įkeitimu ir (ar) hipoteka neužtikrintą naują ir (ar) tarpinį finansavimą, reikalavimai, kilę juridiniam asmeniui negrąžinus paskolų sutartyse nustatytais terminais; b) su darbo santykiais susiję darbuotojų reikalavimai; c) reikalavimai dėl valstybinio socialinio draudimo, privalomojo sveikatos draudimo įmokų ir įmokų į Garantinį fondą ir Ilgalaikio darbo išmokų fondą; d) reikalavimai dėl neįvykdytų prievolių iš nemokumo proceso metu vykdytos ūkinės komercinės veiklos; 2) antrąja eile tenkinami visi likusieji kreditorių reikalavimai.
57. Taigi, JANĮ 94 straipsnyje nustatytoje kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimo eilėje kreditoriai, kurių reikalavimai yra jūriniai ir (ar) užtikrinti jūriniais suvaržymais (privilegijuotieji), atskirai nėra išskirti.
58. Suinteresuotas asmuo kasaciniame skunde teigia, kad jo 1 068 103,10 Eur dydžio finansinis reikalavimas, kuris kildinamas iš laivo remonto darbų (eksploatacinės laivo priežiūros) ir kurio įvykdymas yra užtikrintas skolininkei priklausančio laivo areštu, bankroto byloje privalo būti tenkinamas prioriteto tvarka – be eilės (pirmiau už kitų įkaito turėtojų reikalavimus) arba kaip reikalavimas, tenkintinas pirmąja eile, t. y. po jūrinių reikalavimų, užtikrintų jūriniais suvaržymais 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio prasme, patenkinimo, tačiau ne žemesne eile, nei reikalavimai, susiję su hipoteka ar kitais suvaržymais (JANĮ 94 straipsnio 1 dalis), ar juo labiau nei kiti reikalavimai, kurie tenkintini antrąja eile (JANĮ 94 straipsnio 2 dalies 2 punktas).
59. Taigi, nagrinėjamoje byloje iš esmės keliamas klausimas, ar kreditorės „SIA Vervo“ 1 068 103,10 Eur dydžio finansinį reikalavimą, kuris kildinamas iš laivo remonto darbų (eksploatacinės laivo priežiūros) ir dėl to yra jūrinis reikalavimas (tiek pagal 1952 m. Konvencijos 1 straipsnio 1 dalies l punktą, tiek pagal Latvijos Respublikos jūrų kodekso 48 straipsnio 1 dalies 13 punktą, nes atitinka jūrinio reikalavimo apibrėžimą (jūrinis reikalavimas yra reikalavimas, pareikštas, be kita ko, dėl laivo statybos, remonto, rekonstrukcijos, pertvarkymo ar įrengimo)) ir kurio įvykdymui užtikrinti skolininkei BUAB „Arctic Fishing“ priklausančiam laivui „Jūros vilkas“ Latvijos Respublikos Liepojos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu yra taikytas areštas, galima laikyti privilegijuotuoju (pasižyminčiu išimtine reikalavimo patenkinimo teise) arba bent jau užtikrintu įkeitimu,

suteikiant teisę kreditorei, vadovaujantis JANĮ 94 straipsnio 1 dalimi, tenkinti reikalavimą pirmiausia iš įkeisto turto.

60. Savo poziciją, kad tokia galimybė yra, suinteresuotas asmuo grindžia argumentais, kad jo turima 1 068 103,10 Eur reikalavimo teisė yra išimtinė reikalavimo patenkinimo teisė, nes nurodytu Latvijos teismo sprendimu laivui „Jūros vilkas“ taikytas areštas, priešingai nei skundžiamoje nutartyje nusprendė apeliacinės instancijos teismas, yra daiktinė teisė Reglamento 8 straipsnio 1 dalies, 2 dalies b punkto prasme; tai lemia daikto buvimo vietos (anot suinteresuoto asmens, Latvijos Respublikos) teisės šiai daiktinei teisei taikymą, taigi – ir kitokį ginčo finansinio reikalavimo vertinimą jo tenkinimo prioritetiškumo prasme.
61. Pagal Reglamento 3 straipsnio, kuriame reglamentuojami tarptautinės jurisdikcijos nemokumo bylose klausimai, 1 dalį, valstybės narės, kurios teritorijoje yra skolininko pagrindinių interesų vieta, teismai turi jurisdikciją iškelti skolininkui pagrindinę bankroto bylą.
62. Pagrindinė bankroto byla gali būti tik viena. Teismo sprendimas iškelti pagrindinę bankroto bylą pripažįstamas visose kitose valstybėse narėse nuo to momento, kai sprendimas įsiteisėja bankroto bylą iškėlusioje valstybėje (Reglamento 19 straipsnio 1 dalis) ir sukelia tokias pačias teisines pasekmes, be tolimesnių formalumų (t. y. pripažinimo procedūros), kokias jis turi kilmės valstybėje (Reglamento 20 straipsnio 1 dalis), tol, kol toje kitoje valstybėje narėje neiškeliama šalutinė nemokumo byla (Reglamento 3 straipsnio 2 ir 3 dalys). Teismo sprendimo kilmės valstybėje paskirtas bankroto specialistas (administratorius), laikydamasis valstybės narės, kurioje jis ketina veikti, teisės aktų reikalavimų, turi teisę vykdyti savo įgaliojimus pagal valstybės, kurios teisme iškelta bankroto byla, teisės aktus (Reglamento 21 straipsnis).
63. Reglamento 7 straipsnyje nustatytos taikytinos teisės taisyklės. Reglamento 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad, išskyrus atvejus, kai šiame reglamente nustatyta kitaip, nemokumo byloms ir jų pasekmėms taikoma valstybės narės, kurios teritorijoje iškelta tokia byla, teisė (lot. *lex fori concursus*).
64. Pagal Reglamento 7 straipsnio 2 dalį, valstybės, kurioje iškelta byla, teisė nustato tos bylos iškėlimo sąlygas, jos eigą ir užbaigimą, o visų pirma ji, be kitų, nustato: f) nemokumo bylų pasekmes individualių kreditorių iškeltoms byloms, išskyrus nebaigtas nagrinėti bylas; g) reikalavimus, kurie turi būti nukreipti į nemokaus skolininko turtą, ir reikalavimų, atsiradusių iškėlus nemokumo bylą, vertinimą; h) taisykles, reglamentuojančias reikalavimų pateikimą, patikrinimą ir pripažinimą; i) taisykles, reguliuojančias iš realizuoto turto gautų pajamų paskirstymą, reikalavimų eiliškumą ir teises kreditorių, kuriems po nemokumo bylos iškėlimo pavyko patenkinti dalį jų reikalavimų remiantis daiktine teise arba įskaičius tarpusavio reikalavimus; ir kt.
65. Taigi, nagrinėjamu atveju skolininkės BUAB „Arctic Fishing“ bankroto bylos iškėlimo sąlygas, jos eigą, užbaigimą, nemokumo bylos iškėlimo pasekmes, visų pirma, nustato Lietuvos Respublikos teisė, nes pagrindinė bankroto byla skolininkei UAB „Arctic Fishing“ iškelta Lietuvos Respublikoje. Dėl šio fakto byloje nekilo ginčų. Byloje nėra duomenų, kad Latvijos Respublikoje BUAB „Arctic Fishing“ būtų iškelta šalutinė bankroto byla.

66. Atvejai, kai taikoma ne valstybės narės, kurioje iškelta pagrindinė bankroto byla, teisė, nustatyti Reglamento 8–18 straipsniuose. Šios išimtys įtvirtintos siekiant apsaugoti kreditorių teisėtus lūkesčius ir užtikrinti sandorius sudariusių šalių teisinį saugumą kitose valstybėse narėse.
67. Reglamento 8 straipsnio („Trečiųjų šalių daiktinės teisės“) 1 dalyje nustatyta, kad nemokumo bylos iškėlimas nedaro poveikio kreditorių ar trečiųjų šalių daiktinėms teisėms į skolininkui priklausantį ir bylos iškėlimo metu kitos valstybės narės teritorijoje esantį materialųjį ar nematerialųjį, kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, įskaitant konkretų turtą ir visą neapibrėžtą turtą, kuris kartais keičiasi.
68. Reglamento 8 straipsnyje nustatytos išimties esmė ta, kad bankroto bylos iškėlimas neturi įtakos daiktinėmis teisėmis apsaugotų kreditorių teisėms – joms taikomas *lex rei sitae* (valstybės, kurioje yra daiktas) teisių apsaugos režimas. Kreditavimo teisinių santykių svarba valstybių ekonomikai, įkeitimu (plačiąja prasme) apsaugotų kreditorių įtaka valstybės kreditavimo sistemai, taip pat teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai lemia, kad nebūtų pagrįsta ir racionalu, jei dėl skolininko nemokumo keistųsi (modifikuotųsi) šių kreditorių teisinė padėtis. Komercinis tikrumas ypač aktualus skolintojams (kredito įstaigoms), kurie kažin ar skolins (arba kažin ar skolins palankiomis sąlygomis), jeigu nebus užtikrinti, kad vienoje jurisdikcijoje tinkamai suteiktos teisės į turtą galės būti įgyvendintos būtent tuo atveju, kai tai ypač svarbu, t. y. kai skolininkas tampa nemokus, nepriklausomai nuo to, kur skolininkui gali būti iškelta nemokumo byla ir ar kreditoriaus teisių apsauga būtų tokia pati galiojanti ir veiksminga pagal užsienio teisę, taikytiną atitinkamai nemokumo bylai. Šiuos daiktinėmis teisėmis apsaugotų kreditorių teisių apsaugos aspektus ESTT pripažino savo 2015 m. balandžio 16 d. sprendimo byloje *Lutz prieš Bäuerle*, C-527/10, 38 punkte, nurodydamas, kad jeigu daiktinė teisė atsirado iki bankroto bylos iškėlimo, jos turėtojas turėtų turėti galimybę ir iškėlus tokią bylą ginti savo teisę į garantijos apriboto turto atskyrimą nuo kito bankrutuojančio skolininko turto.
69. Pagal Reglamento 7 straipsnio 1 dalies kolizines normas nustačius, kad byloje turi būti taikoma Lietuvos teisė, nagrinėjamam ginčui išspręsti kaip sudėtinė Lietuvos teisės sistemos dalis taikytinos ir 1952 m. Konvencijoje bei 1993 m. Konvencijoje įtvirtintos tarptautinės teisės nuostatos, susijusios su jūrų laivų areštu, jūriniais suvaržymais ir įkeitimais.
70. Aptariamu (kreditoriaus, turinčio jūrinį reikalavimą (arba jūrinį reikalavimą, užtikrintą jūriniais suvaržymais), finansinio reikalavimo patenkinimo eiliškumo) aspektu reikšmingos 1993 m. Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies nuostatos. Jose įtvirtinta, kad jūriniai suvaržymai turi pirmenybę prieš įregistruotą įkeitimą, hipoteką ar suvaržymą, ir joks kitas reikalavimas negali turėti pirmenybės prieš tokius jūrinius suvaržymus arba tokį įkeitimą, hipoteką ar suvaržymą.
71. 1952 m. Konvencijos 1 straipsnio 1 dalies a–q punktuose yra išvardyti atvejai, kada reikalavimas yra laikomas jūriniu. Pagal šias nuostatas, jūrinis reikalavimas – tai reikalavimas, pareikštas dėl vieno ar kelių toliau išvardytų klausimų: a) laivo padarytos žalos dėl susidūrimo arba dėl kitos priežasties; b) laivo sukelto arba su laivo valdymu susijusio gyvybės praradimo ar kūno sužalojimo; c) skęstančio

laivo gelbėjimo; d) susitarimo, susijusio su bet kurio laivo naudojimu ar nuoma pagal užsakomojo reiso sutartį ar kitu būdu; e) susitarimo, susijusio su krovinių gabenimu laivu pagal užsakomojo reiso sutartį ar kitu būdu; f) laivu gabenamų krovinių ir bagažo praradimo ar sugadinimo; g) bendrosios avarijos; h) bodmerėjos; i) laivų vilkimo; j) locmano paslaugų; k) gaminių ar medžiagų, pristatytų į laivą bet kurioje vietoje ir skirtų jo eksploatacijai ar priežiūrai; l) laivo statymo, remonto ar įrengimo arba mokesčių ir rinkliavų už naudojimąsi dokais; m) atlyginimo laivų kapitonams, laivo vadovaujantiems asmenims ar įgulai; n) laivo kapitono išlaidų, tarp jų krovinių siuntėjų, laivo frachtuotojų ar agentų išlaidų laivo ar jo savininko vardu; o) ginčų dėl nuosavybės teisės į laivą arba jo valdymo; p) laivo bendraturčių ginčų dėl laivo nuosavybės, valdymo, panaudojimo ar gaunamų pajamų; q) laivo įkeitimo ar hipotekos.

72. 1952 m. Konvencijos 1 straipsnyje nustatytas jūrinių reikalavimų sąrašas, tačiau ši Konvencija nepateikia nei jūrinio turto suvaržymo teisės apibrėžimo, nei tokios teisės pavyzdinio sąrašo.
73. 1952 m. Konvencijos 9 straipsnyje įtvirtinta, kad šios konvencijos nuostatos negali būti aiškinamos kaip sukuriančios jūrinio turto suvaržymo teisę, kuri nenustatyta bylą nagrinėjančio teismo taikomoje teisėje arba 1993 m. Konvencijoje.
74. Kiekviena susitariančioji valstybė, 1993 m. Konvencijos dalyvė, esant įvykdytoms šioje konvencijoje nustatytoms sąlygoms, pagal savo įstatymus gali suteikti ir kitus jūrinius suvaržymus, kad užtikrintų dar kitus konvencijos 4 straipsnyje nepaminėtus reikalavimus laivo savininkui, laivo be įgulos nuomotojui, laivo valdytojui ar operatoriui (1993 m. Konvencijos 6 straipsnis).
75. Lietuvos teisėje nuostatų ir (ar) teismų praktikoje išaiškinimų dėl jūrinio reikalavimo bei jūrinio suvaržymo esmės, jų santykio, skirtumų nėra pateikta.
76. Jūriniai reikalavimai, kurie yra užtikrinti jūriniais suvaržymais ir kurie, minėta, turi pirmenybę prieš įregistruotą įkeitimą, hipoteką ar suvaržymą (1993 m. Konvencijos 5 straipsnis), išvardyti 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 dalies a, b, c, d ir e punktuose.
77. Pagal 1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 dalį, jūriniais suvaržymais užtikrinami tokie reikalavimai laivo savininkui, laivo be įgulos nuomotojui, laivo valdytojui ar operatoriui: a) reikalavimai dėl atlyginimų ir kitų sumų, mokėtinų kapitonui, kapitono padėjėjams ir kitiems laivo įgulos nariams už jų darbą laive, įskaitant repatriacijos išlaidas ir jų vardu mokamas socialinio draudimo įmokas; b) reikalavimai dėl žūties arba asmens sužalojimo sausumoje arba vandenyje, kai tai yra tiesiogiai susiję su laivo eksploatacija; c) reikalavimai dėl atlyginimo už laivo gelbėjimą; d) reikalavimai dėl uosto, kanalo ir kitų laivakelių mokesčių ir locmano rinkliavų; e) deliktiniai reikalavimai, kylantys dėl fizinės žalos ar nuostolių, kurie sukeliami eksploatuojant laivą, išskyrus reikalavimus dėl laive esančio krovinio, konteinerių ir keleivių daiktų praradimo ar apgadinimo.
78. Iš 1952 m. Konvencijos 1 dalyje įtvirtintos jūrinio reikalavimo (angl. *maritime claim*) apibrėžties ir šios konvencijos 9 straipsnyje, taip pat 1993 m. Konvencijos 4 ir 6 straipsniuose pateiktos jūrinio (turto) suvaržymo (angl. *maritime lien*) sampratos akivaizdu, kad ne kiekvienas jūrinis reikalavimas suteikia jūrinio suvar-

žymo teisę. Kitaip tariant, ta aplinkybė, kad asmuo turi jūrinį reikalavimą pagal 1952 m. Konvencijos 1 straipsnį, savaime nereiškia, jog jam suteikiamas jūrinis suvaržymas pagal 1993 m. Konvenciją.

79. Teisės doktrinoje pažymima, kad jūrinis suvaržymas yra speciali prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonė. Šis institutas tam tikriems reikalavimams, taikomiems laivo savininkui (vadinamiesiems privilegijuotiesiems reikalavimams), suteikė išskirtinį statusą – jie tenkinami prioriteto tvarka palyginti su kitų kreditorių (bankų, finansinių institucijų ir pan.) reikalavimais netgi tuo atveju, jei jie užtikrinti laivo hipoteka. Nuo privilegijuotojo reikalavimo (t. y. jūrinio reikalavimo, užtikrinto jūriniu suvaržymu) atsiradimo momento suinteresuotas asmuo įgyja į laivą teisę, kuri įgyvendinama paduodant ieškinį teismui. Laivo savininkas negali išvengti atsakomybės parduodamas laivą, nes jūriniu suvaržymu užtikrintas reikalavimas „seka“ paskui laivą ir gali būti visa apimtimi pareiškiamas naujajam laivo savininkui (žr., pvz., Derkintytė, R.; Jonkus, M. *Tarptautinė laivybos teisė*. Vilnius: Registrų centras, 2009, p. 62–63). Jūrinio suvaržymo institutas apibrėžiamas kaip jūrinė privilegija (angl. *privileges maritimes*) arba išimtinė jūrinė teisė – daiktinė teisė į *res* (daiktą), t. y. į kitam asmeniui priklausantį jūrinį turtą (patį laivą ir (arba) kitą su laivu susijusį turtą); jo esmė ta, kad jūrinis reikalavimas, užtikrintas jūriniu suvaržymu, laikomas privilegijuotuoju ir suteikia teisę jo turėtojui nukreipti savo reikalavimą į jūrinį turtą, su kuriuo jūrinis reikalavimas susijęs, pirmumo eile, palyginti su (visų) kitų kreditorių reikalavimais, ir, be to, nepriklausomai nuo to, ar laivo savininkas yra asmeniškai atsakingas pagal reikalavimą.

80. Taigi, skiriami paprastieji, neužtikrinti jūriniais suvaržymais, ir privilegijuotieji, užtikrinti jūriniais suvaržymais, jūriniai reikalavimai. Dėl paprastųjų jūrinių reikalavimų reiškiami asmeniniai ieškiniai, o dėl privilegijuotųjų – ieškiniai *in rem* (prieš daiktą) (pareiškiami ne skolininkui, bet skolininko turtui, t. y. laivui ar kitam su juo susijusiam turtui). Paprastieji jūriniai reikalavimai neturi prioriteto, palyginti su kitais skolininko kreditorių finansiniais reikalavimais. Tuo tarpu privilegijuotieji jūriniai reikalavimai vykdytini pirmiausia iš laivo, su kuriuo tas jūrinis reikalavimas susijęs, ar kito su tokiu laivu susijusio turto, vertės. Pagal 1993 m. Konvencijos 8 straipsnį, jūriniai suvaržymai yra neatsiejami nuo laivo, nepaisant jokio nuosavybės, registracijos ar vėliavos pasikeitimo; dėl to privilegijuotieji jūriniai reikalavimai gali būti reiškiami ne tik laivo savininkams, bet ir valdytojams, nuomininkams, operatoriams (1993 m. Konvencijos 4 straipsnio 1 ir 2 dalys, 6 straipsnis).

81. Apibendrindama išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija nurodo, kad kreditoriaus reikalavimo kvalifikavimas kaip kilusio iš daiktinės teisės, patenkančios į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, ir (arba) kaip jūrinio reikalavimo, kuris užtikrintas jūriniu suvaržymu, yra reikšmingas jo tenkinimo eiliškumui.

82. Pripažinus, kad kreditoriaus reikalavimas kyla iš daiktinės teisės, kuri patenka į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, tai reikštų, kad vienos valstybės narės teismo skolininkui iškelta bankroto byla ir pradėta nemokumo procedūra neturės įtakos kitoje valstybėje narėje esančio kreditoriaus daiktinėms teisėms. Nagrinėjamoje byloje tai reikštų, kad, nustačius, jog kreditorės „SIA Vervo“

1 068 103,10 Eur dydžio reikalavimas kyla iš daiktinės teisės, kuri patenka į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, skolininkės UAB „Arctic Fishing“ bankroto bylos iškėlimas ir nemokumo procedūros pradėjimas Lietuvoje neturės įtakos kreditorės „SIA Vervo“ (daiktinei) teisei – šios teisės turėtoja (nagrinėjamos bylos kreditorė „SIA Vervo“) turės pirmumo teisę į skolos išieškojimą iš skolininkės turto – laivo „Jūros vilkas“ – visų kitų kreditorių, nurodytų JANĮ 94 straipsnyje (įskaitant ir šio straipsnio 1 dalyje), atžvilgiu. Priešingu atveju, nepripažinus kreditorės daiktinės teisės į nurodytą laivą turėjimo, jos reikalavimas, kaip nustatė šią bylą nagrinėję teismai, būtų laikomas tenkintinu antrąja eile JANĮ 94 straipsnyje nustatyta tvarka.

83. Atitinkamai, jeigu kreditorės „SIA Vervo“ reikalavimas būtų kvalifikuotas kaip jūrinis reikalavimas, užtikrintas jūriniu suvaržymu (1993 m. Konvencijos arba nagrinėjamame ginče taikytinos teisės prasme), tai taip pat lemtų, kad šis kreditorės reikalavimas būtų tenkinamas pirmiau visų reikalavimų, nurodytų JANĮ 94 straipsnyje nustatytoje kreditorių eilėje, nes, minėta, jeigu tarptautinėje sutartyje (šiuo atveju – 1993 m. Konvencijoje) nustatytos kitokios taisyklės (šiuo atveju – susijusios su kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimo eiliškumu) negu tos, kurias nustato Lietuvos Respublikos įstatymai (šiuo atveju – JANĮ), taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių normos, šiuo atveju – 1993 m. Konvencijos 5 straipsnio 1 dalies nuostatos, kurios turi prioritetą JANĮ 94 straipsnio atžvilgiu ir kurios yra sudėtinė nacionalinės taikytinos teisės sistemos dalis.
84. Nagrinėjamoje byloje ginčo finansinis reikalavimas – suinteresuoto asmens „SIA Vervo“ 1 068 103,10 Eur dydžio finansinio reikalavimo dalis, minėta, yra kildinamas iš sutartinių teisinių santykių (dėl laivo remonto darbų atlikimo). Akivaizdu, kad toks suinteresuoto asmens jūrinis reikalavimas tarp 1993 m. Konvencijos 4 straipsnyje, kuris yra sudėtinė šioje byloje taikytinos materialiosios teisės (t. y. Lietuvos teisės) dalis, išvardytų privilegijuotųjų reikalavimų nepatenka. Taip pat minėta, kad suinteresuotas asmuo kasacinio skundo argumentais nebekvestionuoja, jog ginčo finansinis reikalavimas, kildinamas iš laivo remonto darbų (eksploatacinės laivo priežiūros), nepripažintinas jūriniais suvaržymais užtikrintu reikalavimu.

Dėl ginčo finansinio reikalavimo, kaip privilegijuotojo ir (ar) patenkančio į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, vertinimo

85. Pagrindinis teisės klausimas, kurį kasaciniame skunde kelia suinteresuotas asmuo, yra jo 1 068 103,10 Eur dydžio finansinio (jūrinio) reikalavimo, prašomo patvirtinti bankroto byloje, kvalifikavimas kaip kilusio iš daiktinės teisės Reglamento 8 straipsnio (konkrečiai jo 2 dalies b punkto) prasme ir tokio kvalifikavimo nulemiamas daikto buvimo vietos (anot suinteresuoto asmens, šiuo atveju – Latvijos Respublikos) teisės šiai daiktinei teisei taikymas, susijęs galbūt su kitokiu, nei pagal *lex fori concursus*, nurodyto finansinio reikalavimo vertinimu jo prioriteto kitų reikalavimų atžvilgiu aspektu.
86. Kaip nurodyta pirmiau, pagal Reglamento 8 straipsnio 1 dalį, kreditoriai ir trečiosios šalys, turinčios į šio straipsnio taikymo sritį patenkančias daiktines teises,

gali šias teises įgyvendinti, nepaisant to, kad kitoje valstybėje narėje jų skolininkui iškelta nemokumo byla.

87. Pagal Reglamento 8 straipsnio 2 dalies nuostatas, šio straipsnio 1 dalyje nurodytos kreditorių ar trečiųjų šalių daiktinės teisės į skolininkui priklausantį ir bylos iškėlimo metu kitos valstybės narės teritorijoje esantį materialųjį ar nematerialųjį, kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą visų pirma reiškia: a) teisę disponuoti turtu arba sudaryti sąlygas ir užtikrinti, kad juo būtų disponuojama, bei teisę naudoti iš to turto gautas pajamas arba iš to turto, ypač iš jo arešto arba įkeitimo, gaunamas pajamas; b) išimtinę reikalavimo patenkinimo teisę, ypač kai su reikalavimu susijusi teisė yra užtikrinta areštu, arba reikalavimo teisė užtikrinama pateikiant garantiją; c) teisę reikalauti, kad bet kuris asmuo, valdantis ar naudojantis turtą priešingai šalies, turinčios teisę jį naudoti, norams, jį grąžintų ir (arba) atliktų restituciją; d) daiktinę teisę gauti naudos iš naudojamo turto.
88. Daiktine teise laikoma viešame registre įrašyta ir vykdytina trečiųjų šalių atžvilgiu teisė, pagal kurią galima įgyti daiktinę teisę, apibrėžtą 1 dalyje (Reglamento 8 straipsnio 3 dalis).
89. Reglamento 68 konstatuojamojoje dalyje, be kita ko, nurodyta, kad visų pirma reikalinga speciali nuoroda dėl daiktinių teisių, kuria nukrypstama nuo valstybės, kurioje iškelta byla, teisės, kadangi tokios teisės ypač svarbios teikiant kreditą. Tokių daiktinių teisių pagrindas, galiojimas ir apimtis paprastai turėtų būti nustatomi pagal *lex situs* (daikto buvimo vietos teisę) ir nepriklausyti nuo nemokumo bylos iškėlimo. Todėl daiktinę teisę turinčiam asmeniui reikėtų palikti galimybę toliau ginti savo teisę į atskirą bylos nagrinėjimą arba atskirą įkaito garantijų išsprendimą.
90. Byloje teismų nustatyta, kad Latvijos Respublikos Liepojos teismas 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu nutarė: užtikrinti potencialios ieškovės įmonės „AS Tosmares kuģubūvētava“ jūrinį reikalavimą prieš jį pareiškiant potencialiai atsakovei UAB „Arctic Fishing“ ir areštuoti laivą „Jūros vilkas“, kuris yra Liepojos uoste; reikalavimą užtikrinti dėl 299 285 Eur sumos.
91. Taigi, sprendžiant, ar kreditorės prašomas patvirtinti nurodyto dydžio finansinis reikalavimas patenka į Reglamento 8 straipsnio, reglamentuojančio pirmiau šioje nutartyje aptartą bankroto bylos poveikį kreditoriaus daiktinėms teisėms, taikymo sritį, reikia, be kita ko, nustatyti, ar Latvijos teismo sprendimu pritaikytas laivo „Jūros vilkas“ areštas laikytinas daiktine teise aptariamų Reglamento nuostatų prasme.
92. Šiuo aspektu, sprendžiant dėl ginčo laivui taikyto arešto pripažinimo lėmusiu į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį patenkančios kreditorės daiktinės teisės atsiradimą, pažymėtina, kad Reglamento 8 straipsnio 2 dalyje prie šio reglamento 8 straipsnio 1 dalyje nurodytų daiktinių teisių priskirta „išimtinė reikalavimo patenkinimo teisė, ypač kai su reikalavimu susijusi teisė yra užtikrinta areštu“. Be to, kaip matyti iš Reglamento 68 konstatuojamosios dalies, daiktinės teisės pagrindas, galiojimas ir apimtis paprastai turėtų būti nustatomi pagal *lex situs*.
93. Teisingumo Teismas, aiškindamas Reglamento Nr. 1346/2000 5 straipsnio 1 dalies (jos turinys iš esmės sutampa su šį Reglamentą pakeitusio Reglamento Nr. 2015/848 8 straipsnio 1 dalies, aktualios nagrinėjamai bylai, turiniu) nuosta-

tas, nurodė, kad jos suprantamos kaip nuostatos, pagal kurias nukrypstant nuo bylos iškėlimo valstybės teisės taikymo taisyklės kreditoriaus ar trečiojo asmens daiktinei teisei į tam tikrą skolininko turtą leidžiama taikyti valstybės narės, kurios teritorijoje yra šis turtas, teisę (ESTT 2012 m. liepos 5 d. sprendimas byloje *ERSTE Bank Hungary Nyrt*, C-527/10, 42 punktas).

94. Bankroto teisės doktrinoje dėl aptariamų Reglamento 68 konstatuojamosios dalies ir 8 straipsnio nuostatų laikomasi pozicijos, kad tokia, kokia įtvirtinta šiuo metu, jų formuluotė nereiškia pozityvios teisės pasirinkimo taisyklės *lex situs* naudai. Tai, kad nurodyta konstatuojamoji dalis ir ESTT pozicija suformuluotos tokia bendra kalba, atspindi faktą, jog Reglamento 8 straipsnyje neįpareigojama pasirinkti *lex situs* teisės, kuri pakeistų *lex concursus* (Bork, R.; van Zwietren, K. *Commentary On The European Insolvency Regulation*. First Edition. Oxford, 2016, p. 243). Sprendime byloje *Lutz prieš Bäuerle* ESTT rėmėsi dabartine Reglamento 68 konstatuojamąja dalimi ir pakartojo, kad daiktinės teisės pagrindas, galiojimas ir apimtis paprastai turėtų būti nustatomi pagal *lex situs*. Tai matyti ir iš ESTT sprendimo byloje *ERSTE Bank Hungary Nyrt* 42 punkte vartojamos (leidžiamosios) formuluotės, kad Reglamento Nr. 1346/2000 5 straipsnio 1 dalis (Reglamento 8 straipsnio 1 dalies atitikmuo) yra taisyklė, leidžianti nukrypti nuo *lex concursus* taikymo ir leidžianti taikyti *lex situs*.

95. Kita vertus, bankroto teisės doktrinoje pripažįstama ir tai, kad Reglamento 8 straipsnio 2 dalyje nėra pateikta daiktinės teisės apibrėžties, joje tik pateiktas nebaigtinis sąrašas teisių, būdingų daiktinei teisei. Tokiomis nuostatomis siekiama, kad nustatant, ar konkreti teisė laikytina daiktine teise Reglamento tikslais, būtų taikoma atitinkama nacionalinė teisė (paprastai *lex situs*) (Bork, R.; van Zwietren, K. *Commentary On The European Insolvency Regulation*. First Edition. Oxford, 2016, p. 244–245). Tai patvirtino ESTT byloje *Lutz prieš Bäuerle*, nusprendęs, kad nors procesas aktualiais klausimais vyko valstybės, kurioje iškelta pagrindinė bankroto byla, teisme (Vokietijoje), klausimas, ar teisė, kylanti iš trijų bendrovės skolininkės banko sąskaitų Austrijos banke arešto, yra daiktinė teisė Reglamento tikslais, turėtų būti sprendžiamas pagal *lex situs* (Austrijos teisę). ESTT nurodė, kad pagrindinėje byloje nagrinėjama iš banko sąskaitų arešto kilusi teisė iš tiesų galėjo būti laikoma „daiktine teise“, kaip ji suprantama pagal Reglamento Nr. 1346/2000 5 straipsnio 1 dalį, su sąlyga, kad, pagal atitinkamą nacionalinę – šiuo atveju Austrijos – teisę, ji buvo išimtinė kitų bendrovės skolininkės kreditorių atžvilgiu, o tai turi patikrinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas (ESTT 2015 m. balandžio 16 d. sprendimas byloje *Lutz prieš Bäuerle*, C-557/13, 28 punktas).

96. Taigi, Reglamento 8 straipsnio 1 dalies nuostata, jog iškelta bankroto byla „nedaro poveikio“ į šios nuostatos taikymo sritį patenkančioms daiktinėms teisėms, siekiama, be kita ko, leisti kreditoriui net po bankroto bylos iškėlimo veiksmingai pasiremti iki tol įgyta daiktine teise. Nurodyta ESTT praktika leidžia daryti išvadą, kad kreditorius savo daiktines teises gali įgyvendinti visais tos valstybės narės, kurioje yra turtas, teisės leidžiamais būdais, ir toks kreditoriaus teisių įgyvendinimas nepriklauso nuo pagrindinės ar šalutinės bankroto (nemokumo) bylos iškėlimo fakto.

97. Be to, tiek bankroto teisės doktrinoje, tiek ESTT praktikoje laikomasi pozicijos, kad nacionalinis (pagrindinę bankroto bylą nagrinėjantis) teismas, priimdamas tokį sprendimą (ar tam tikra teisė vertintina kaip daiktinė teisė Reglamento tikslais), neturėtų turėti visiškos laisvės. Teismas turėtų atsižvelgti į esminius Reglamento 8 straipsnio 2 dalyje nustatytus daiktinių teisių požymius. Šiuo aspektu Reglamento 8 straipsnio 2 dalyje pateiktas daiktinių teisių sąrašas pasižymi dviem esminiais požymiais: a) teisė turėtų būti tiesiogiai ir betarpiškai susijusi su atitinkamu turtu, o ne priklausyti nuo kokių nors kitų asmeninių teisių ar santykių, ir b) teisės turėtojas turėtų turėti absoliučią teisę ja naudotis arba ją įgyvendinti prieš trečiąsias šalis, kad galėtų būti pranašesnis už kitus kreditorius, siekiančius įgyvendinti savo individualias teises į turtą arba kolektyviai įgyvendinti teises į turtą nemokumo proceso metu. Reglamento 8 straipsnio 3 dalyje šis bendras apibūdinimas papildomas dar viena konkrečia teisių rūšimi, nustatant, kad viešame registre įregistruota ir vykdytina trečiųjų šalių atžvilgiu teisė, pagal kurią galima įgyti daiktinę teisę, apibrėžtą 1 dalyje, laikoma daiktine teise. Panašu, kad ši nuostata sukurta kaip materialiosios teisės norma, kuri veiktų nepriklausomai nuo to, kaip situaciją daiktinės teisės klausimu gali vertinti nacionalinė teisė (Bork, R.; van Zwietren, K. *Commentary On The European Insolvency Regulation*. First Edition. Oxford, 2016, p. 245).
98. Tokią poziciją daiktinės teisės kvalifikavimo klausimais išsakė ir ESTT sprendime byloje *SCI Senior Home prieš Gemeinde Wedemark, Hannoversche Volksbank eG*: pirma, pakartodamas, kad, pagal Reglamento Nr. 1346/2000 5 straipsnio 1 dalį (Reglamento 8 straipsnio 1 dalies atitikmuo), leidžiama, nukrypstant nuo valstybės narės, kurioje iškelta byla, teisės taikymo taisyklės, kreditoriaus ar trečiojo asmens daiktinei teisei į tam tikrą skolininko turtą taikyti valstybės narės, kurios teritorijoje šis turtas yra, teisę, todėl klausimą dėl teisės, susijusios su daiktine teise, kvalifikavimo, siekiant taikyti minėto Reglamento 5 straipsnio 1 dalį, reikia vertinti pagal nacionalinę (daikto buvimo vietos) teisę; antra, papildomai nurodydamas, kad nors Reglamento Nr. 1346/2000 5 straipsnio 2 ir 3 dalyse (Reglamento 8 straipsnio 2 ir 3 dalių atitikmuo) nėra apibrėžta daiktinės teisės sąvoka, vis dėlto, pasitelkiant įvairius teisių, laikomų reglamente daiktinėmis teisėmis, pavyzdžius, patikslinama pagal šią nuostatą suteikiamos nemokaus skolininko kreditorių privilegijų, garantijų ar kitų teisių, kurios nustatytos pagal valstybių narių nacionalinę teisę, apsaugos apimtis, taigi ir jos ribos; tam, kad nebūtų prarastas minėto Reglamento 5 straipsnio taikymo srities apribojimo daiktinėms teisėms veiksmingumas, laikytina, kad teisės, kurios atitinkamuose nacionalinės teisės aktuose laikomos daiktinėmis, turi atitikti tam tikrus kriterijus, kad joms būtų galima taikyti minėtą 5 straipsnį (ESTT 2016 m. spalio 26 sprendimas byloje *SCI Senior Home prieš Gemeinde Wedemark, Hannoversche Volksbank eG*, C-195/15, 18–22 punktai). Taip iš esmės buvo suformuota pozicija, kad, nustačius, jog pagal nacionalinę (daikto buvimo vietos) teisę (*lex situs*) nagrinėjama teisė yra daiktinė, reikia, be to, patikrinti, ar ši teisė atitinka Reglamento 8 straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatytus kriterijus; šiais savarankiško vertinimo kriterijais, taikant Reglamento 8 straipsnį, yra ap-

ribojamas tam tikros subjektinės teisės vertinimas kaip daiktinės teisės pagal nacionalinę teisę.

99. Šiame kontekste taip pat primintina, kad Reglamentas, kaip aptarta šioje nutartyje pirmiau, yra paremtas vadinamuoju nuosaikesnio universalumo modeliu, pagal kurį, viena vertus, pagrindinei nemokumo bylai ir jos pasekmėms taikoma valstybės narės, kurios teritorijoje iškelta tokia byla, teisė, o kita vertus, minėtame Reglamente įtvirtinta keletas šios taisyklės išimčių, Reglamento 8 straipsnio 1 dalyje – viena iš jų.

100. Apibendrinant išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad klausimas, ar egzistuoja kreditoriaus arba trečiojo asmens daiktinė teisė ar ne, siekiant taikyti Reglamento 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą išimtį, spręstinas pagal *lex situs* (daikto buvimo vietos teisę), t. y. daiktinės teisės sąvoka pagal Reglamento 8 straipsnio 1 dalį patenka į nacionalinės (daikto buvimo vietos) teisės reguliavimo sritį, kartu, be kita ko, atsižvelgiant į Reglamento 8 straipsnio 2 ir 3 dalyse nurodytus kriterijus kaip kreditoriaus išimtinių teisių (garantijų, privilegijų), nustatytų konkrečios *lex situs* (valstybės narės nacionalinėje teisėje), apsaugos apimtį, taigi – ir ribas (žr. šios nutarties 36 punktą).

101. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo atveju sąvoka „nacionalinė teisė“, pagal Reglamento 8 straipsnio 1 dalies nuostatas, reiškia *daikto buvimo vietos*, t. y. valstybės narės, kurioje yra turtas, teisę. Taigi, turimos teisės patekimas į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį sietinas ne tik su jos kaip daiktinės teisės kvalifikavimu, bet ir su kita sąlyga – šios teisės sąsajumu su kitos valstybės narės teritorijoje esančiu skolininko, kuriam iškelta nemokumo byla, turtu. Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo tikslais daiktinės teisės *in rem* kreditoriaus ir (ar) trečiųjų šalių turi būti turimos į turtą, esantį kitos valstybės narės, o ne valstybės narės, kurioje iškelta pagrindinė bankroto byla, teritorijoje, tam, kad jie, be kita ko, galėtų pasinaudoti savo teisių apsaugos priemonėmis, tarsi pagrindinė bankroto byla apskritai nebūtų iškelta.

102. Pažymėtina, kad nagrinėjamoje byloje toks turtas yra jūrinis laivas, kuris, nors pagal Lietuvos teisę (CK 1.98 straipsnio 3 dalis) turi nekilnojamojo turto statusą, tačiau pasižymi išskirtinėmis daiktinėmis savybėmis, tokiomis kaip mobilumas ir galimybė skolininkui bet kada išvykti iš šalies – taigi, pakeisti laivo buvimo vietą.

103. Reglamento 8 straipsnyje tiesiogiai neaptarta, ką tokiu kaip nagrinėjama nemokumo byla, susijusi su tokiu specifiniu turtu kaip jūrinis laivas, atveju reiškia sąvoka „kitos valstybės narės teritorijoje esantis turtas“ pagal Reglamento 8 straipsnio 1 dalį. Kai turto objektai susiję su sausuma (pvz., žemės sklypai, gyvenamieji namai; kt.), į šį klausimą nėra sunku atsakyti, tačiau tokio turto kaip jūriniai laivai, kurie, minėta, sudaro ypatingą objektų rūšį, buvimo vietai įvertinti atsižvelgtina į su jais susijusią specifiką, t. y. į tai, kad jie pasižymi tam tikru mobilumu.

104. Siekiant palengvinti Reglamento (įskaitant ir jo 8 straipsnio) nuostatų, reikalaujančių atlikti skolininko, kuriam pagal Reglamentą iškelta nemokumo byla, turto buvimo vietos vertinimą, Reglamento 2 straipsnio („Terminų apibrėžtys“) 9 dalyje įtvirtintos vienodos taisyklės, kuriomis remiantis nustatoma, koks kon-

krečios rūšies turtas turėtų būti laikomas esančiu tam tikros valstybės narės teritorijoje Reglamento taikymo tikslais.

105. Viena tokių taisyklių – turto ir teisių, kurių turėjimas nuosavybės teise arba teisė į juos įregistruoti viešame registre (išskyrus akcijų registrą, kuriam taikoma i punkte nurodyta taisyklė), atveju „valstybė narė, kurioje yra turtas“ reiškia „valstybę narę, kurios žinioje yra tvarkomas registras“ (Reglamento 2 straipsnio 9 dalies iv punktas).

106. Lietuvos teismų praktikoje išaiškinimų dėl sąvokos „esantis“, kiek tai susiję su laivais, nėra pateikta. Dėl to teisėjų kolegija, aiškindama šią Reglamento 8 straipsnio 1 dalyje nurodytą sąvoką, lyginamuoju teisės aiškinimo aspektu aptaria formuojamą šiais klausimais užsienio valstybių teismų praktiką (nutarties 41 punktas).

107. Tuo atveju jeigu, pavyzdžiui, laivybos įmonei nemokumo byla iškeliama ES valstybėje narėje A, o laivas tuo metu yra ES valstybėje narėje B, Reglamento 8 straipsnio 1 dalies formuluotė gali reikšti, kad kreditorius, turintis su šiuo laivu susijusią daiktinę teisę, gali įgyvendinti savo teisę valstybėje narėje B, neatsižvelgdamas į valstybėje narėje A iškeltą nemokumo bylą. Tačiau Italijos teismas, priimdamas sprendimą byloje *Svitzer Salvage BB prieš Celia Schiffahrtgesellschaft mbH & Co. Reederei KG (2013)*, nepriėjo prie tokios išvados, o atsižvelgė į tai, kad laivai, net ir būdami kilnojamasis turtas, kaip ir žemės nuosavybė, registruojami specialiuose laivų registruose, tai lemia tam tikrą viešumą hipotekos ir kitiems pagrindiniams kreditoriams. Pagal Reglamento 2 straipsnio 9 dalies iv punktą, jame nurodyta sąvoka „esantis“, kiek tai susiję su laivais, apibrėžiama kaip „esantis toje valstybėje narėje, kurioje laivas yra viešai įregistruotas“. Remdamasis šia apibrėžtimi, Italijos teismas atmetė kreditoriaus reikalavimą, užtikrintą jūriniu suvaržymu ir nukreiptą į Italijoje areštuotą laivą, nes nemokumo byla laivų bendrovei buvo iškelta Vokietijoje ir areštuotas laivas buvo registruotas Vokietijoje. Taigi Italijos teismas laikė neįvykdytu reikalavimą, kad laivas „bylos iškėlimo metu būtų kitos valstybės narės teritorijoje“.

108. Jūrinio tarpvalstybinio nemokumo klausimus tiriančioje teisės doktrinoje šiuo aspektu pažymėta, kad rėmimasis laivų registro duomenimis, nustatant, kur laivas „yra“ (laivo buvimo vietą) pagal Reglamentą, lemia tai, jog laivo mobilumas, kuris, kaip dažnai nutinka, yra pagrindinis tarptautinių teisės normų kolizijos šaltinis, nesukelia jokių neaiškumų Reglamento jurisdikcijai priklausančiose nemokumo bylose – jo 8 straipsnyje įtvirtinta išimtis netaikoma toms su laivais susijusioms nemokumo byloms, kuriose susiklosčiusi situacija, kai laivo registracija atlikta ir bankroto bylos iškėlimas įvyksta toje pačioje valstybėje narėje. Taip Reglamentu nustatomas tam tikras aiškumas tiek skolininkams, tiek kreditoriams su jūriniais reikalavimais susijusiose nemokumo bylose. Į Reglamento taikymo sritį patenkančių su jūriniais reikalavimais susijusių nemokumo bylų atveju jūrinių suvaržymų turėtojų sukeliamos kliūtys kitiems kreditoriams ir jų reikalavimų išimtinis vykdymas yra negalimi siekiant teisinio tikrumo ir tvarkingos bei veiksmingos nemokumo procedūros (Göretzlehner, E. (2019). *Maritime Cross-Border Insolvency. An Analysis for Germany, England & Wales and the USA, Springer Cham*. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1007/978-3-030-11793-1>, p. 134).

109. Atkreiptinas dėmesys, kad pirmiau aptarta Italijos teismo pozicija koreliuoja su pačiame Reglamente išreikšta pozicija tokio specifinio objekto, pasižyminčio tam tikru mobilumu, atžvilgiu, konkrečiai jo 14 straipsniu, kuriame įtvirtinta dar viena (tiesa, susijusi su skolininko, o ne su kreditoriaus daiktinių teisių, kurioms taikomas Reglamento 8 straipsnis, apsauga) Reglamento 7 straipsnyje nustatytos bendrosios taikytinos teisės taisyklės išimtis. Pagal ją, nemokumo bylos poveikis skolininko teisėms į nekilnojamąjį turtą, laivą ar lėktuvą, kurie turi būti užregistruoti viešame registre, nustatomas pagal valstybės narės, kurios žinioje yra tvarkomas registras, teisę.
110. Taigi laivo, kurio turėjimas nuosavybės teise arba teisė į jį įregistruota viešame registre, buvimo vietą nusako ne teritorija valstybės narės, į kurios uostą laivas įplaukė, kurioje buvo sulaikytas ar kurios teismo buvo areštuotas, o jo registracijos vieta – valstybės narės, kurios žinioje yra tvarkomas registras, teritorija (Reglamento 2 straipsnio 9 dalies iv punktas).
111. CK 1.98 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad nekilnojamiesiems daiktams taip pat prilyginami įstatymuose nustatyti laivai ir orlaiviai, kuriems nustatyta privaloma teisinė registracija. Apie privalomą jūrinių laivų teisinę registraciją nurodyta Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje – kiekvienas jūrų laivas, naudojamas laivybai, turi būti įregistruotas Lietuvos Respublikos jūrų laivų registre. Jūrų laivai prilyginami nekilnojamiesiems daiktams.
112. Iš nagrinėjamos bylos duomenų matyti, kad skolininkei BUAB „Arctic Fishing“ priklausantis ir kreditorės „SIA Vervo“ reikalavimo įvykdymui užtikrinti Latvijos teismo areštuotas ginčo žvejybinis laivas „Jūros vilkas“, kuris faktiškai yra Liepojos uoste (Latvijos Respublikoje), yra registruotas Klaipėdoje (taigi, Lietuvos Respublikos žinioje) esančiame Jūrų laivų registre (registracijos Nr. 874; identifikavimo kodas ZV08742014; registracijos uostas – Klaipėdos valstybinis jūrų uostas; laivo paskirtis – žvejybinis; laivo pastatymo data – 1979 m.; laivo įregistravimo data 2014 m. balandžio 29 d., laivo šaukinys – LYAL).
113. Atsižvelgiant į tai, taip pat remiantis pirmiau išdėstytais argumentais dėl skolininko, kuriam iškelta nemokumo byla, laivo buvimo vietos nustatymo kriterijaus, darytina išvada, kad nagrinėjamoje nemokumo byloje, iškeltoje Lietuvos Respublikoje ir susijusioje su ginčo jūriniu laivu „Jūros vilkas“, kurio vieša registracija taip pat atlikta Lietuvos Respublikoje, Reglamento 8 straipsnis netaikomas. Ginčo finansinis reikalavimas nepripažintinas patenkančiu į Reglamento 8 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, nes netenkinama tokio patekimo sąlyga – teisės turėjimas į turtą, esantį kitos valstybės narės teritorijoje.
114. Įvertinus pirmiau pateiktus išaiškinimus, poreikis spręsti klausimą, ar laivui taikytas jūrinis areštas yra daiktinė teisė, šiuo atveju nekyla. Užsienio teisės doktrinoje šiuo aspektu pažymima, kad tokioje jūrų pramonėje neretai susiklostančioje situacijoje, kai laivybos bendrovei iškeliama nemokumo byla vienoje valstybėje narėje, o tuo pat metu šis laivas kitoje valstybėje narėje areštuojamas jūrinio suvaržymo turėtojo naudai, šis areštas turi būti panaikintas, jeigu laivas įregistruotas toje pačioje valstybėje narėje, kurioje iškelta nemokumo byla, o taip paprastai ir būna. Jūrinio suvaržymo turėtojas netenka savo teisės išimtinio įgyvendinimo

galimybės ir jam telieka pareikšti reikalavimą nemokumo bylą administruojančiame valstybės narės, kurioje ta byla iškelta, teisme (Göretzlehner, E. (2019), *Maritime Cross-Border Insolvency. An Analysis for Germany, England & Wales and the USA, Springer Cham*. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1007/978-3-030-11793-1>, p. 135).

115. Iš nagrinėjamos bylos duomenų matyti, kad Vilniaus apygardos teismas 2023 m. sausio 19 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. eB2-36-976/2023 panaikino BUAB „Arctic Fishing“ turto, įskaitant lėšas atsiskaitomosiose sąskaitose, areštus bei taikytus apribojimus, pritaikytus teismų ir kitų institucijų. Nutartis yra įsiteisėjusi, todėl privalomai vykdytina. Ši nutartis, be kita ko, galioja ir Latvijos Respublikos Liepojos teismo 2017 m. balandžio 28 d. sprendimu kreditorės naudai pritaikytai laikinajai apsaugos priemonei – Liepojos uoste esančio jūrinio laivo „Jūros vilkas“ areštui (Reglamento 19, 20 straipsniai).

116. Dėl nurodytų argumentų taip pat konstatuotina, kad ta aplinkybė, jog nemokumo bylos iškėlimo Lietuvoje metu ginčo laivas buvo areštuotas Latvijos teismo ir jis faktiškai yra Latvijos Respublikos teritorijoje, priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, nelemia jo buvimo Latvijos jurisdikcijoje, taigi ir to fakto, kad, sprendžiant klausimus, turinčius įtakos suinteresuoto asmens (kreditorės „SIA Vervo“) jūrinio reikalavimo kvalifikavimui, taikytinas Latvijos Respublikos jūrų kodeksas, kuriuo vadovaujantis nustatytinas ir šios kreditorės turimo jūrinio reikalavimo patenkinimo eiliškumas. Dėl šios priežasties teisėjų kolegija plačiau nepasisako dėl kasacinio skundo argumentų, susijusių su Latvijos Respublikos teisės (konkrečiai Latvijos Respublikos jūrų kodekso, įskaitant jo 56 straipsnio 2 dalį) aiškinimu ir taikymu.

117. Kadangi nagrinėjamu atveju skolininkei BUAB „Arctic Fishing“ (bankrutuojančiam asmeniui) priklausančio ginčo turto – laivo „Jūros vilkas“ – buvimo vieta, minėta, yra Lietuvoje, tai kreditorė „SIA Vervo“ neturi galimybės, remdamasi Reglamento 8 straipsniu, atskirti šio turto, esančio valstybėje narėje, kurioje pradėta nemokumo byla, ir reikalauti paskirstyti jį pagal Latvijos teisėje nustatytas paskirstymo taisykles. Tokia situacija lemia bankroto bylą iškėlusios šalies teisės ir abipusio pripažinimo principo taikymą pagal Reglamentą (Reglamento 7 straipsnio 1 dalis, 19 straipsnis). Dėl to išieškojimas iš šio laivo suinteresuoto asmens naudai pagrįstai vyksta taikant aktualias Lietuvos Respublikos nemokumo teisės normas, skolininkės BUAB „Arctic Fishing“ turtą (laivą „Jūros vilkas“, su kuriuo susijęs reikalavimas, minėta, nėra užtikrintas jūriniu suvaržymu) priskiriant turto masei, kuriai administruoti taikomas JANĮ.

Dėl bylos procesinės baigties

118. Patikrinusi apskųstą apeliacinės instancijos teismo procesinį sprendimą teisės taikymo aspektu, teisėjų kolegija nusprendžia, kad kasacinio skundo argumentais nėra teisinio pagrindo jį naikinti. Apeliacinės instancijos teismas, konstatuodamas, kad Reglamento 8 straipsnio nuostatos šiuo atveju netaikytinos, iš esmės teisingai išsprendė šiame straipsnyje įtvirtinto kreditorių ir trečiųjų šalių daiktinių

teisių apsaugos principo (ne)taikymo šioje byloje klausimą, todėl apskųsta apeliacinės instancijos teismo nutartis paliktina nepakeista, tik remiantis kitais, šioje kasacinio teismo nutartyje išdėstytais, teisiniais argumentais (CPK 346 straipsnis, 359 straipsnio 3 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 13 d. nutartį palikti nepakeistą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

VIEŠIEJI PIRKIMAI

1.15. Dėl ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, arbitruotinumo

Naujos redakcijos Komercinio arbitražo įstatymo (toliau – KAĮ) 3 straipsnio 11 dalyje, kitaip nei iki tol galiojusioje įstatymo redakcijoje, ginčai, kylantys iš sutarčių, sudarytų viešųjų pirkimų pagrindu, expressis verbis *(aiškiais žodžiais, tiesiogiai) priskirti komercinių (t. y. pagal bendrąją taisyklę arbitruotinų) ginčų kategorijai. Be to, kitaip nei iki 2012 m. birželio 30 d. galiojusios KAĮ redakcijos 11 straipsnyje, naujos redakcijos KAĮ 12 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog visi ginčai gali būti sprendžiami arbitraže, išskyrus šiame straipsnyje nustatytas išimtis, o ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, į šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintą objektiniu aspektu nearbitruotinų ginčų sąrašą neįtraukti.*

Įstatymų leidėjui naujos redakcijos KAĮ aiškiai išreiškus valią dėl ginčų, kylančių iš sutarčių, sudarytų viešųjų pirkimų pagrindu, arbitruotinumo, nėra teisinio pagrindo iš tokių sutarčių kylančius ginčus pripažinti nearbitruotinais vien dėl to, kad jie pagal savo pobūdį yra susiję su imperatyvių teisės normų taikymu ir poreikiu ginti viešąjį interesą, ar dėl to, kad egzistuoja rizika, jog imperatyvios teisės normos arbitražo teismo bus pritaikytos netinkamai, o arbitražo procese, atsižvelgiant į jo ypatumus, pareiškėjos vertinimu, nėra sukurti pakankami viešojo intereso apsaugos mechanizmai. Imperatyvios viešųjų pirkimų teisės normos tiekėją ir perkančiąją organizaciją visais atvejais saisto ir po viešojo pirkimo sutarties sudarymo, todėl toks aiškinimas iš esmės paneigtų įstatymų leidėjo valią leisti iš viešųjų pirkimų sutarčių kylančius ginčus nagrinėti arbitraže.

Pagal KAĮ 3 straipsnio 11 dalyje pateiktą komercinio ginčo apibrėžimą komerciniu ginču laikomas bet koks šalių nesutarimas dėl fakto ar (ir) teisės klausimų, kilęs iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, taigi, komerciniu bendrąja prasme laikomas tiek ginčas dėl tokios sutarties sąlygų keitimo, tiek dėl sutarties vykdymo. Be to, tokio pobūdžio ginčų priskyrimas komercinių ginčų kategorijai įstatymų leidėjo nėra

siejamas su tuo, ar ginčas kilęs dėl esminės sutarties sąlygos. Kita vertus, tai, kad šioje teisės normoje aiškiai išskirti būtent ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, leidžia padaryti išvadą, jog ginčai dėl viešųjų pirkimų procedūrų nepatenka į komercinio ginčo sąvoką pagal KAĮ ir todėl yra nearbitruotini. Atsižvelgiant į tai, tuo atveju, jei dėl konkretaus viešųjų pirkimų pagrindu sudarytos sutarties sąlygų pakeitimo pagal įstatymą reikia organizuoti naują viešojo pirkimo procedūrą, toks ginčas yra nearbitruotinas.

Civilinė byla Nr. e3K-88-823/2024
Teisminio proceso Nr. 2-60-3-00047-2023-9
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.6.11.4.5; 4.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 28 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės (pranešėja), Artūro Driuko (kolegijos pirmininkas) ir Agnės Tikniūtės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **pareiškėjos akcinės bendrovės LITGRID** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. lapkričio 6 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal pareiškėjos akcinės bendrovės LITGRID skundą dėl Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2023 m. liepos 12 d. dalinio sprendimo, priimto arbitražo byloje Nr. V-0112/2023e pagal ieškovių uždarosios akcinės bendrovės „Enersense“ ir „Enersense AS“ ieškinį atsakovei akcinei bendrovei LITGRID dėl rangos sutarčių kainų ir įvykdymo terminų pakeitimo bei uždraudimo užsakovei pateikti reikalavimą bankui ir atlikti vienašalius įskaitymus.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, arbitruotinumą, taip pat draudimą teismui peržengti bylos nagrinėjimo ribas, aiškinimo ir taikymo.
2. 2021 m. sausio 15 d. suinteresuoti asmenys (ieškovės arbitražo byloje) UAB „Enersense“ ir „Enersense AS“ (rangovės) ir pareiškėja (atsakovė arbitražo byloje)

AB LITGRID (užsakovė) sudarė rangos sutartį dėl 330 kV viengrandės oro linijos (toliau – OL) Klaipėda–Grobinė rekonstravimo į dvigrandę projektavimo ir rangos darbų. 2021 m. kovo 23 d. suinteresuoti asmenys ir pareiškėja sudarė rangos sutartį (abi rangos sutartys toliau – Rangos sutartys) dėl 330 kV viengrandės OL Jurbarkas–Bitėnai rekonstravimo į dvigrandę projektavimo ir rangos darbų. Rangos sutarčių Konkrečiųjų sąlygų 20.6 papunktyje buvo įtvirtinta arbitražinė išlyga, pagal kurią bet kuris ginčas, kylantis iš šios sutarties (šių sutarčių) ar su ja (jomis) susijęs, galutinai sprendžiamas arbitražu Vilniaus komercinio arbitražo teisme (toliau – ir VKAT, Arbitražo teismas) pagal Arbitražo procedūros reglamentą. 2022 m. birželio 8 d. ir 2022 m. liepos 5 d. suinteresuoti asmenys ir pareiškėja sudarė papildomus susitarimus (toliau – Susitarimai), kuriais pakeitė Rangos sutarčių kainodaros taisykles.

3. 2023 m. balandžio 7 d. ieškovės UAB „Enersense“ ir „Enersense AS“ kreipėsi į Vilniaus komercinio arbitražo teismą, prašydamos pakeisti Rangos sutarčių kainą: 1) 2021 m. sausio 15 d. rangos sutarties kainą – iš 14 784 164,56 Eur su PVM į 18 161 956,70 Eur su PVM (skaičiuojant sutarties kainą ne maksimaliam kiekiui); 2) 2021 m. kovo 23 d. rangos sutarties kainą – iš 16 466 449,86 Eur su PVM į 24 903 942,90 Eur su PVM (skaičiuojant sutarties kainą ne maksimaliam kiekiui); nustatyti 2021 m. kovo 23 d. rangos sutarties įvykdymo terminą iki 2023 m. rugsėjo 7 d., o 2021 m. sausio 15 d. rangos sutarties įvykdymo terminą – iki 2023 m. birželio 30 d.; uždrausti atsakovei AB LITGRID atlikti veiksmus, keliančius grėsmę žalai atsirasti, t. y. uždrausti jai nesąžiningai pasinaudoti menama teise į tariamų nuostolių atlyginimą, pateikiant „Luminor bank AS“ reikalavimą atsakovės naudai atlikti mokėjimą pagal „Luminor Bank AS“ išduotą 2022 m. gruodžio 8 d. sutarties įvykdymo banko garantiją Nr. GRC22472094 ir jos 2023 m. vasario 2 d. pakeitimą Nr. 15, 2022 m. gruodžio 8 d. sutarties įvykdymo banko garantiją Nr. GRC22472106 ir jos 2023 m. vasario 2 d. pakeitimą Nr. 17, 2022 m. gruodžio 8 d. sutarties įvykdymo banko garantiją Nr. GRC22472118 ir jos 2023 m. vasario 2 d. pakeitimą Nr. 19, 2022 m. gruodžio 8 d. sutarties įvykdymo banko garantiją Nr. GRC224721210 ir jos 2023 m. vasario 2 d. pakeitimą Nr. 111, ir uždrausti atsakovei atlikti veiksmus, keliančius grėsmę žalai atsirasti, t. y. uždrausti atlikti vienašalius įskaitymus į ieškovėms mokėtinas sumas pagal Rangos sutartis.
4. Atsakovė AB LITGRID pateikė atsiliepimą į pranešimą apie arbitražą, kuriame nurodė, kad Arbitražo teismas neturi kompetencijos nagrinėti šio ginčo, nes Rangos sutartys sudarytos viešųjų pirkimų būdu, o ieškovės prašo pakeisti esmines šių sutarčių sąlygas (kainą ir įvykdymo terminus). Pasak atsakovės, tokie ginčai pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką yra nearbitruotini ir turi būti nagrinėjami teisme. Atsakovė prašė priimti dalinį arbitražo sprendimą kompetencijos klausimu ir pripažinti, kad Arbitražo teismas neturi kompetencijos nagrinėti pranešimo apie arbitražą 110.1, 110.2 ir 110.3 papunkčiuose nurodytų ieškovių reikalavimų.
5. 2023 m. liepos 12 d. Arbitražo teismas priėmė dalinį sprendimą dėl jurisdikcijos arbitražo byloje Nr. V-0112/2023e, kuriuo nusprendė, kad pranešime apie arbitražą pateikti preliminarūs reikalavimai gali būti sprendžiami arbitraže ir Arbitražo teismas turi kompetenciją nagrinėti šią bylą iš esmės.

6. Arbitražo teismas akcentavo, kad Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (toliau – KAĮ), kuris yra *lex specialis* (specialusis įstatymas) arbitražo klausimams, nuo 2012 m. birželio 30 d. leidžia arbitražu spręsti visus ginčus, kylančius iš viešųjų pirkimų būdu sudarytų sutarčių. Jokių apribojimų, pavyzdžiui, ginčams dėl esminių tokių sutarčių sąlygų keitimo, KAĮ nenustato. Be to, KAĮ 12 straipsnio 1 dalyje *expressis verbis* (aiškiais žodžiais, tiesiogiai) nustatyta, kad nearbitruotini ginčai gali būti nustatyti tik šiame įstatyme. Kadangi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011, kuria remiasi atsakovė, buvo priimta iki naujos redakcijos KAĮ 12 straipsnio įsigaliojimo, šioje nutartyje suformuluotas precedentas turi būti aiškinamas ir taikomas atsižvelgiant į pasikeitusį imperatyvų teisinį reguliavimą. Arbitražo teismo vertinimu, minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje suformuluota taisyklė po naujos redakcijos KAĮ 12 straipsnio įsigaliojimo reiškia, kad nearbitruotini yra tik ginčai dėl viešojo pirkimo procedūrų, nes jie pagal KAĮ laikomi administraciniais ginčais. Nagrinėjamu atveju tarp šalių ginčas kilo dėl to, kaip aiškintinos Rangos sutarčių nuostatos dėl darbų baigimo laiko ir kainos peržiūrėjimo ir ar egzistuoja (taikytinos) sutartinės sąlygos, kurių pagrindu galėtų būti nustatomas darbų baigimo laiko pratęsimas ir kainos peržiūrėjimas. Tokio pobūdžio ginčas, Arbitražo teismo vertinimu, yra ginčas dėl Rangos sutarčių sąlygų aiškinimo ir vykdymo, todėl jis yra arbitruotinas.
7. AB LITGRID pateikė skundą Lietuvos apeliaciniam teismui dėl Arbitražo teismo 2023 m. liepos 12 d. dalinio sprendimo panaikinimo. Skunde nurodė, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 17 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011 priėmimo metu galiojęs ir šiuo metu galiojantis viešųjų pirkimų teisinis reguliavimas yra nepakitęs. Kasacinio teismo išvadą dėl analogiško ginčo nearbitruotinumo nurodytoje nutartyje nulėmė ne KAĮ normos, bet viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas, be kita ko, siejamas su teismų pareiga viešųjų pirkimų bylose ginti viešąjį interesą. Lietuvos Respublikos pirkimų, atliekamų vandentvarkos, energetikos, transporto ar pašto paslaugų srities perkančiųjų subjektų, įstatymas (toliau – Pirkimų įstatymas) yra *lex specialis* KAĮ atžvilgiu, nes šis įstatymas (ir su juo susiję aktai) nustato taisykles, lemiančias ginčų dėl esminių viešojo pirkimo sutarties sąlygų keitimo nearbitruotinumą. Arbitražo teismas nepagrįstai nusprendė, kad arbitražo byloje nagrinėjamas ginčas yra ne dėl esminių rangos sutarčių sąlygų pakeitimo, bet dėl sutarčių sąlygų aiškinimo ir vykdymo. Suinteresuotų asmenų pranešime apie arbitražą prašomos pakeisti Rangos sutarčių sąlygos yra esminės.
8. Suinteresuoti asmenys UAB „Enersense“ ir „Enersense AS“ su skundu nesutiko, prašė jį atmesti. Nurodė, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011 nėra aktuali sprendžiant šį ginčą, nes ji priimta prieš pakeičiant aktualias KAĮ nuostatas. Šalių ginčo arbitruotinumą patvirtina Rangos sutarčių Konkrečiųjų sąlygų 20.6 papunktis (arbitražinė išlyga). Neigdama, kad šalių ginčas yra arbitruotinas, pareiškėja bando pakeisti Rangos sutartis, kaip sudėtinę pirkimo sąlygų dalį, nors tą daryti draudžia įstatymas ir kasacinio teismo formuojama praktika. Suinteresuoti asmenys neprašo

taikyti Pirkimų įstatymo 97 straipsnio ir jo pagrindu arbitražo teismo sprendimu pakeisti sutarčių kainą. Šiuo atveju šalys Rangos sutarčių vykdymo metu sudarė Susitarimus, kuriais susitarė dėl Rangos sutarčių kainos peržiūros (padidinimo) taisyklių. Ginčas kilo dėl to, kad pareiškėja nesilaiko (nevykdo) Susitarimų dėl sutarčių kainos peržiūros (padidinimo). Kasacinis teismas yra nurodęs, kad ginčai, susiję su viešojo pirkimo sutarties vykdymu, *inter alia* (be kita ko), atsakomybe už sutartinių prievolių nevykdymą, nekvalifikuotini kaip sutarties keitimas ir į viešųjų pirkimų teisinį reguliavimą nepatenka, todėl arbitruotini (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-510/2014).

II. Lietuvos apeliacinio teismo procesinio sprendimo esmė

9. Lietuvos apeliacinis teismas 2023 m. lapkričio 6 d. nutartimi pareiškėjos AB LITGRID skundą dėl Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2023 m. liepos 12 d. dalinio sprendimo arbitražo byloje Nr. V-0112/2023e panaikinimo atmetė.
10. Teismas nurodė, kad ginčų arbitruotinumo klausimu ne Pirkimų įstatymas, o KAĮ yra *lex specialis*, todėl tik pagal KAĮ nuostatas turi būti sprendžiama, ar ginčas gali būti nagrinėjamas arbitraže. Naujos KAĮ redakcijos 3 straipsnio 11 dalyje *expressis verbis* įtvirtinta, kad į komercinio ginčo sampratą patenka bet koks šalių nesutarimas dėl fakto ar (ir) teisės klausimų, kilęs iš sutartinių ar nesutartinių teisinių santykių, įskaitant sutartis, sudarytas viešųjų pirkimų pagrindu. Be to, naujojoje KAĮ redakcijoje įsakmiai reglamentuota, kad arbitruotini yra visi ginčai, išskyrus KAĮ 12 straipsnyje nurodytas išimtis. Dėl šių priežasčių darytina išvada, jog įstatymų leidėjas, atlikęs aptariamus įstatymo pakeitimus, siekė, jog visi ginčai, taip pat ir tie, kurie yra susiję su sutarčių, sudarytų viešųjų pirkimų būdu, kainos padidinimu, galėtų būti sprendžiami arbitražu.
11. Teismas pripažino, kad KAĮ nustatyta bendroji taisyklė, jog iš viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties kilę ginčai gali būti nagrinėjami arbitražu, turi išimčių ir dėl viešųjų pirkimų teisės specifikos, t. y. ne visi iš viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties kilę ginčai yra arbitruotini. Ginčai dėl viešųjų pirkimų sutarties sąlygų keitimo pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką yra nearbitruotini (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-257-469/2017). Tačiau, jeigu nustatoma, kad konkrečiu atveju iškilęs poreikis pakeisti viešųjų pirkimų būdu sudarytą sutartį įgyvendinamas pagal toje jau sudarytoje ir vykdomoje sutartyje nustatytas sąlygas ir tvarką (o tai reiškia, kad tokiu atveju nereikia iš naujo organizuoti viešojo pirkimo procedūros), tai toks ginčas kvalifikuojamas kaip ginčas dėl sutarties vykdymo, bet ne dėl sutarties pakeitimo. Pavyzdžiui, aiškindamas Pirkimų įstatymo 97 straipsnio nuostatas, kasacinis teismas yra nurodęs, kad kainos sumažinimas dėl sumažėjusios darbų apimties, kai pirkimų sutartis sudaryta dėl fiksuotos kainos su peržiūra kainodaros būdo, savo esme yra ne pirkimo sutarties keitimas Pirkimų įstatyme nustatytais sutarties keitimo pagrindais, o pirkimo sutarties vykdymas tiek pirkimo dokumentuose, tiek ir pačioje sutartyje nurodytomis sąlygomis; tokiu atveju

pirkimo sutarties sąlygos, nustatančios kainą, koreguojamos iš anksto sutartyje aptartomis aplinkybėmis ir nustatyta tvarka, pavyzdžiui, sumažėjus darbų apimčiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-245-916/2023, 53 punktas). Atsižvelgdamas į tai teismas nusprendė, kad nustatant, ar ginčas kilęs iš viešųjų pirkimų būdu sudarytos sutarties sąlygų pakeitimo yra arbitruotinas, būtina patikrinti, ar dėl tokio sutarties sąlygų pakeitimo reikia organizuoti naują viešojo pirkimo procedūrą.

12. Teismas pažymėjo, kad, pagal Pirkimų įstatymo 97 straipsnio 1 dalies 3 punktą, pirkimo ar preliminarioji sutartis jos galiojimo laikotarpiu gali būti keičiama neatliekant naujos pirkimo procedūros pagal šį įstatymą, kai pakeitimo būtinybė atsirado dėl aplinkybių, kurių protingas ir apdairus perkantysis subjektas negalėjo numatyti, ir kai yra kartu visos šios sąlygos: a) pakeitimu iš esmės nepakeičiamas pirkimo sutarties ar preliminariosios sutarties pobūdis; b) atskiro pakeitimo vertė neviršija 50 procentų pradinės pirkimo sutarties ar preliminariosios sutarties vertės; tokiais pakeitimais negali būti siekiama išvengti šiame įstatyme pirkimui nustatytos tvarkos taikymo. Nagrinėjamu atveju šalys, vadovaudamosi Pirkimų įstatymo 97 straipsnio 1 dalies 3 punktu, Susitarimais pakeitė kiekvienos rangos sutarties Kainodaros taisykles. Pareiškėja aptariamų susitarimų neginčija. Susitarimai sudaryti, nes padidėjo medžiagų ir gaminių (metalo, betono ir gelžbetonio) kainos rinkoje, 2022 m. vasario 24 d. kilo karas Ukrainoje, nutrūko tiekimo grandinės ir buvo pritaikytos sankcijos Rusijai ir Baltarusijai. Susitarimais susitarta perskaičiuoti sutarties kainą dėl metalo, betono ir gelžbetonio gaminių, kitų statybos sąnaudų kainų lygio pokyčio, taip pat susitarta perskaičiuoti kainas atlyginant faktiškai patirtas išlaidas. Be to, Rangos sutartyse nustatyta galimybė pratęsti darbų atlikimo terminus šiuo klausimu neorganizuojant naujų viešojo pirkimo procedūrų, siekiant pakeisti rangos sutartis, ir tvarka, kaip nurodytą galimybę įgyvendinti. Aptariamose Rangos sutarčių nuostatose įtvirtinta, kad baigimo laiko pratęsimas sutartyje (sutartyse) nustatytais atvejais ir tvarka nėra sutarties (sutarčių) sąlygų pakeitimas.
13. Teismas nustatė, kad suinteresuoti asmenys UAB „Enersense“ ir „Enersense AS“ nuo 2022 m. liepos 14 d. pradėjo pareiškėjai teikti prašymus padidinti rangos sutarčių kainas, vyko šalių derybos, bet susitarimas nepasiektas. Taip pat suinteresuoti asmenys nuo 2022 m. liepos 26 d. pradėjo prašyti pareiškėjos pratęsti galutinius sutarčių įvykdymo terminus, bet pareiškėja nesutiko su šiais prašymais. Įvertinęs nurodytas aplinkybes bei atsižvelgdamas į aktualų teisinį reglamentavimą ir teismų praktiką teismas konstatavo, kad Arbitražo teismas nagrinėjamoje byloje padarė pagrįstą išvadą, jog šalių ginčas kilo dėl to, kaip aiškintinos Rangos sutarčių nuostatos dėl darbų baigimo laiko ir kainos peržiūrėjimo ir ar egzistuoja (taikytinos) sutartinės sąlygos, kurių pagrindu galėtų būti nustatomas darbų baigimo laiko pratęsimas ir kainos peržiūrėjimas. Nurodytą ginčą Arbitražo teismas teisingai kvalifikavo kaip ginčą dėl Rangos sutarčių sąlygų vykdymo.
14. Dėl pareiškėjos argumento, kad, konstatavęs savo kompetenciją nagrinėti ginčą ir vertinti pirkimo sutarčių pakeitimo ar vykdymo atitiktį Pirkimų įstatymo 97 straipsniui, arbitražo teismas neatsižvelgė į ribotas savo veikimo galias, teis-

mas nurodė, jog Pirkimų įstatymo 112 straipsnyje įtvirtinta teismo teisė savo iniciatyva taikyti alternatyvias sankcijas nagrinėjamam ginčui yra neaktuali, nes aptariamoje įstatymo normoje įvardyti viešųjų pirkimų teisės normų pažeidimai, kurie padaromi sudarant pirkimo ar preliminariąją sutartis, t. y. dar nepasibaigus pirkimo procedūroms, o nagrinėjamoje byloje šalių ginčas kilo dėl jau sudarytų pirkimo sutarčių vykdymo.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

15. Kasaciniu skundu pareiškėja AB LITGRID prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. lapkričio 6 d. nutartį ir klausimą išspręsti iš esmės – panaikinti Vilniaus komercinio arbitražo teismo 2023 m. liepos 12 d. dalinį sprendimą dėl arbitražo jurisdikcijos byloje Nr. V-0112/2023e. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    15.1. Lietuvos apeliacinis teismas padarė esminį KAĮ 50 straipsnio 3 dalies 5 punkto, 50 straipsnio 4 dalies pažeidimą ir nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, suformuotos nutartyse civilinėse bylose Nr. 3K-7-304/2011, 3K-3-510/2014 ir e3K-3-257-469/2017, nes nepanaikino Arbitražo teismo dalinio sprendimo, kuriuo nuspręsta, kad Arbitražo teismas turi teisę nagrinėti objektinio arbitruotinumo aspektu (lot. *ratione materiae*) nearbitruotiną ginčą. Pagal nurodytą kasacinio teismo praktiką, ginčai, susiję su viešojo pirkimo sutarčių esminių sąlygų keitimu, negali būti sprendžiami arbitražu.
    15.2. Arbitražo byloje pareikšti ieškinio reikalavimai yra ne dėl Rangos sutarčių vykdymo, o dėl Rangos sutarčių esminių sąlygų, kurios nebuvo nustatytos pirkimo dokumentuose, keitimo. Sutarčių pakeitimai Arbitražo teismo būtų atliekami ne pagal iš anksto išviešintus viešojo pirkimo dokumentus, o pagal pirkimams pasibaigus Rangos sutarčių vykdymo metu sudarytus Susitarimus, todėl yra akivaizdi rizika, kad bus padarytas esminis viešųjų pirkimų sutarčių pakeitimas. Net jeigu kuria nors prasme būtų pripažinta, kad ginčas yra ir dėl Rangos sutarties (ar papildomų susitarimų) nuostatų įgyvendinimo, ginčas nenustoja būti ginču dėl viešojo pirkimo sutarties kainos keitimo. Pareiškėjos vertinimu, esminę reikšmę turi atitinkamų sąlygų išviešinimas pirkimo dokumentuose. Jei sąlygos nėra išviešintos pirkimo dokumentuose, ginčas turi būti laikomas ginču dėl viešojo pirkimo sutarties sąlygų keitimo (nearbitruotinu), o ne ginču dėl viešojo pirkimo sutarties vykdymo.
    15.3. Lietuvos apeliacinis teismas padarė nepagrįstą išvadą, kad nustatant, ar ginčas yra arbitruotinas, būtina patikrinti, ar dėl tokios sutarties sąlygų pakeitimo reikia organizuoti naują viešojo pirkimo procedūrą. Viešasis interesas turi būti saugomas nepriklausomai nuo to, ar keičiant viešųjų pirkimų sutartis būtina organizuoti naują viešųjų pirkimų procedūrą. Netgi priešingai, viešojo intereso apsauga reikalauja, kad kainos keitimo pagrįstumas būtų tikrinamas būtent tose situacijose, kai nauja viešojo pirkimo procedūra neorganizuojama. Arbitražo procese viešasis interesas yra niekaip neatstovauja-

mas ir neginamas. Be to, viešųjų pirkimų teisiniai santykiai daug reguliuojami Europos Sąjungos teisės aktais, o Arbitražo teismas neturi pareigos ir net galimybės kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą dėl jų išaiškinimo. Dėl šių priežasčių arbitražo procese dėl viešųjų pirkimų sutarčių kainos keitimo nėra sukuriami pakankami viešojo intereso apsaugos mechanizmai.

15.4. Lietuvos apeliacinis teismas padarė esminį KAĮ 44 straipsnio 1 dalies, 50 straipsnio 1 dalies bei 3 dalies 5 punkto pažeidimą, nes peržengė bylos dėl dalinio Arbitražo teismo sprendimo ribas (pareiškėjos skunde nurodytą ir *ex officio* (pagal pareigas) tikrintiną sprendimo panaikinimo pagrindą bei patį Arbitražo teismo dalinį sprendimą) ir ėmėsi nagrinėti tuos klausimus, kuriuos Arbitražo teismas galės spręsti tik priimdamas galutinį sprendimą. Lietuvos apeliacinis teismas pateikė kategoriškas išvadas dėl ieškiniui arbitražo byloje išnagrinėti iš esmės teisiškai reikšmingų aplinkybių – ar suinteresuotų asmenų arbitražo byloje pageidaujami Sutarčių keitimai yra draudžiami (esminiai). Toks vertinimas gali būti atliekamas tik priimant galutinį, bet ne dalinį sprendimą.

16. Suinteresuoti asmenys UAB „Enersense“ ir „Enersense AS“ atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį atmesti ir Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. lapkričio 6 d. nutartį palikti nepakeistą, priteisti suinteresuotų asmenų naudai iš pareiškėjos kasaciniame teisme patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

16.1. Šioje kasacinėje byloje yra akivaizdus pagrindas peržengti kasacinio skundo ribas, nes pareiškėja sąmoningai nutyli esminę teisinę aplinkybę, kad ji, kaip perkantysis subjektas, viešojo pirkimo sąlygose įtvirtino arbitražinį susitarimą. Arbitražinis susitarimas šiuo atveju yra kartu ir pareiškėjos nustatyta viešojo pirkimo sąlyga, kurios teisėtumą jau po viešojo pirkimo sutarties sudarymo bando kvestionuoti tokią viešojo pirkimo sąlygą nustatęs perkantysis subjektas. Todėl yra reikalingi kasacinio teismo išaiškinimai šiais teisės klausimais: 1) ar perkantysis subjektas, nustatęs arbitražinį susitarimą kaip viešojo pirkimo sąlygą, po viešojo pirkimo sąlygų išviešinimo ir viešojo pirkimo sutarties sudarymo gali nesilaikyti viešojo pirkimo sąlygose nustatyto arbitražinio susitarimo; 2) jei arbitražinis susitarimas, kaip viešojo pirkimo sąlyga, gali būti perkančiojo subjekto iniciatyva pripažintas neteisėtu ir negaliojančiu po viešojo pirkimo sąlygų išviešinimo ir viešojo pirkimo sutarties sudarymo, kam tokiu atveju tenka arbitražinio susitarimo, kaip viešojo pirkimo sąlygos, negaliojimo ir neteisėtumo padariniai; 3) kokie yra arbitražinio susitarimo, kaip viešojo pirkimo sąlygos, pripažinimo jau po viešojo pirkimo sutarties sudarymo negaliojimo ir neteisėtumo teisiniai padariniai, t. y. ar perkantysis subjektas turi atlyginti tiekėjo, kuris laikėsi perkančiojo subjekto nustatytos viešojo pirkimo sąlygos (arbitražinio susitarimo), patirtus nuostolius? Jei taip, tai kokius?

16.2. Lietuvos apeliacinis teismas nenukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos praktikos ir teismo sprendimas atitinka KAĮ nuostatas. Pareiškėjos nurodoma kasacinio teismo praktika yra arba neaktuali šiam ginčui,

arba, priešingai nei bando teigti pareiškėja, tik patvirtina, kad tarp šalių kilęs ginčas yra arbitruotinas. Pareiškėjos pozicija, kad net ir tais atvejais, kai viešojo pirkimo sutartyje nustatytai kainai pakeisti nebūtina atlikti naujos pirkimo procedūros, ginčas dėl kainos neviršijant tų ribų yra nearbitruotinas, prieštarauja KAĮ ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotai praktikai.

16.3. Pirkimų įstatymas, priešingai nei iki 2017 m. birželio 30 d. galiojusi VPĮ 18 straipsnio 8 dalis, kurios pagrindu buvo formuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, aiškiai ir detaliai išskiria atvejus, kai viešojo pirkimo sutartis gali būti keičiama neatliekant naujos pirkimo procedūros, bei atvejus, kai nauja pirkimo procedūra yra būtina. Šalys, sudarydamos Susitarimus, jau atliko Rangos sutarčių pakeitimus pagal Pirkimų įstatymo 97 straipsnio 1 dalies 3 punktą. Sudarant šiuos Susitarimus jokios pirkimo procedūros pagal Pirkimų įstatymą nebuvo atliktos ir jos nebuvo reikalingos atlikti. Pažymėtina, kad pareiškėja neginčija papildomų Susitarimų teisėtumo. Šiuo atveju tarp šalių ginčas kilo ne dėl Rangos sutarčių keitimo, bet dėl pasirašytų Susitarimų vykdymo, t. y. dėl to, kad pareiškėja piktybiškai nesilaiko Susitarimų dėl Rangos sutarčių kainos peržiūros (padidinimo). Kitaip tariant, ginčas yra dėl to, kad pareiškėja nevykdo savo sutartinių įsipareigojimų, prisiimtų pagal Rangos sutartis ir Susitarimus. Suinteresuoti asmenys neprašo modifikuoti Rangos sutarčių, o prašo įpareigoti pareiškėją jas vykdyti.

16.4. Aplinkybė, jog Rangos sutarčių sąlygos dėl kainos ir terminų yra esminės, niekaip nekeičia vertinimo, kad šalių ginčas yra arbitruotinas. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, ginčo, kilusio iš sutarties, sudarytos viešųjų pirkimų pagrindu, arbitruotinumą lemia ne tai, ar keičiama viešojo pirkimo sutarties sąlyga yra esminė, o tai, ar reikia dėl tokio sutarties keitimo ir vykdymo organizuoti naują viešojo pirkimo procedūrą.

16.5. Lietuvos apeliacinis teismas neišplėtė bylos nagrinėjimo ribų ir nepadarė KAĮ 44 straipsnio 1 dalies, 50 straipsnio 1 dalies bei 3 dalies 5 punkto pažeidimo. Lietuvos apeliacinis teismas išnagrinėjo pareiškėjos skundą pagal tas ribas, kurias pati pareiškėja ir apibrėžė. Pareiškėja bandė pagrįsti, jog suinteresuotų asmenų reikalavimai jai arbitražo teisme, susiję su Rangos sutarčių kaina ir terminais, yra nearbitruotini, ir tokią savo poziciją bandė pagrįsti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis. Lietuvos apeliacinis teismas būtent ir įvertino šias nutartis ir kitą aktualią teismų praktiką, pateikė šiam ginčui aktualų teismų praktikos apibendrinimą, jog dalis viešųjų pirkimų ginčų yra arbitruotini, o dalis – ne, ir atliko tyrimą, ar dėl suinteresuotų asmenų pageidaujamo Rangos sutarčių sąlygų (kainos ir terminų) pakeitimo yra reikalinga atlikti viešojo pirkimo procedūras. Tik atlikęs Rangos sutarčių analizę minėtos teismų praktikos kontekste teismas galėjo pateikti savo išvadas, ar šalių ginčas yra arbitruotinas.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos sustabdymo

17. 2024 m. vasario 22 d. pareiškėja AB LITGRID pateikė prašymą sustabdyti nagrinėjamą bylą Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 163 straipsnio 1 dalies 3 punkto, arba, jei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuspręstų, kad arbitražo byla nepatenka į civilinės bylos sąvoką, – CPK 164 straipsnio 4 punkto pagrindu, iki Vilniaus komercinio arbitražo teismo byloje Nr. V-0112/2023e bus priimtas galutinis arbitrų sprendimas.
18. Prašyme sustabdyti bylą nurodoma, kad kasaciniame skunde pareiškėja, be kita ko, remiasi tuo, jog Arbitražo teismas, priimdamas dalinį sprendimą dėl kompetencijos, negalėjo kvalifikuoti ginčo santykių tokiu būdu, kad nustatytų, ar arbitražo byloje suinteresuotų asmenų reikalaujami viešųjų pirkimų būdu sudarytų sutarčių pakeitimai yra draudžiami, taip pat kad Lietuvos apeliacinis teismas skundžiamoje nutartyje kvalifikuoti ginčo santykį galėjo ne kategoriškomis išvadomis, o tik vertindamas tikimybę, ar, priimant galutinį sprendimą arbitražo byloje, yra rizika, jog Arbitražo teismo sprendimu atliekamas Rangos sutarčių pakeitimas galėtų būti esminis (draudžiamas) Pirkimų įstatymo prasme. Pareiškėjos vertinimu, aplinkybė, ar arbitražo byloje ieškovių (suinteresuotų asmenų) pageidaujami viešųjų pirkimų būdu sudarytų sutarčių pakeitimai yra draudžiami, yra esminė ir lemianti ginčo arbitruotinumą. Šias aplinkybes Arbitražo teismas nustatys tik išnagrinėjęs arbitražo bylą iš esmės. Todėl, nesustabdžius šios bylos nagrinėjimo, kyla pagrįsta rizika, kad šioje byloje priimtas teismo procesinis sprendimas ir arbitražo byloje priimtas sprendimas vienas kitam prieštaraus.
19. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad civilinės bylos sustabdymo instituto paskirtis – pašalinti tam tikras objektyviai esančias įstatymo nurodytas kliūtis, nepriklausančias nei nuo dalyvaujančių byloje asmenų, nei nuo teismo valios, dėl kurių buvimo teismas negali tinkamai išnagrinėti civilinės bylos. CPK 163 straipsnio normose nustatyti privalomo civilinės bylos sustabdymo pagrindai, o CPK 164 straipsnyje įtvirtinti fakultatyvieji bylos sustabdymo pagrindai. Esminis skirtumas tarp privalomojo ir fakultatyviojo bylos sustabdymo yra tas, kad, esant bent vienam privalomojo sustabdymo pagrindui, teismas privalo sustabdyti bylos nagrinėjimą, o fakultatyvus bylos sustabdymas priklauso teismo diskrecijai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-57-421/2021, 33, 34 punktai ir juose nurodyta kasacinio teismo praktika).
20. Pagal CPK 163 straipsnio 1 dalies 3 punktą, teismas privalo sustabdyti bylą, kai jos negalima nagrinėti tol, kol bus išspręsta kita byla, nagrinėjama civiline, baudžiamąja ar administracine tvarka. Negalėjimas išnagrinėti civilinės bylos tol, kol nebus išnagrinėta kita byla, reiškia, kad teismui, siekiančiam išspręsti byloje pareikštą reikalavimą, reikalingi tam tikri faktai, kurie yra nustatinėjami kitoje byloje, ir bylą nagrinėjantis teismas pats negali jų nustatyti. Taigi, šis privalomasis bylos sustabdymo pagrindas taikytinas tik tada, kai nagrinėjamos bylos yra susijusios taip, kad kitoje byloje nustatyti faktai turės įrodomąją, prejudicinę ar pri-

valomąją galią sustabdomai bylai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-424/2012; kt.).

21. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta ir tai, kad tik paraleliai vykstantis teismo procesas, nepriklausomai nuo to, ar jis civilinis, baudžiamasis ar administracinis, gali būti privalomasis pagrindas sustabdyti civilinę bylą pagal CPK 163 straipsnio 1 dalies 3 punktą. Tokiu pagrindu negali būti kitokia procesine forma vykstantis tyrimo procesas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės sesijos 2012 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-311/2012). Kadangi nagrinėjamu atveju bylą prašoma sustabdyti dėl paraleliai vykstančio arbitražo, o ne teismo, proceso, CPK 163 straipsnio 1 dalies 3 punktas nagrinėjamu atveju netaikytinas.
22. CPK 164 straipsnio 4 punkte nustatytas vienas iš fakultatyviųjų bylos sustabdymo pagrindų – teismas gali byloje dalyvaujančių asmenų pareiškimu ar savo iniciatyva sustabdyti bylą kitais atvejais, kai jis pripažįsta, kad bylą sustabdyti yra būtina. Pasisakydamas dėl teismo diskrecijos stabdyti bylą, kasacinis teismas yra atkreipęs dėmesį į tai, kad, sustabdžius civilinę bylą, teismo procesas neišvengiamai užsitęsia, todėl teismas neturi taikyti bylos sustabdymo pagrindų formaliai, o kiekvienu atveju privalo įsitikinti, kad iš tiesų yra aplinkybės, kurios sudaro įstatymo nurodytą pagrindą sustabdyti konkrečią bylą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88-611/2020, 23 punktas; kt.).
23. Nagrinėjamoje byloje kilęs ginčas dėl dalinio Arbitražo teismo sprendimo, kuriuo Arbitražo teismas pripažino savo kompetenciją nagrinėti suinteresuotų asmenų (ieškovių arbitražo byloje) pareikštus reikalavimus, kylančius iš Rangos sutarčių. Pagal KAĮ 44 straipsnio 2 dalį, dalinis arbitražo teismo sprendimas dėl arbitražo teismo kompetencijos nagrinėti ginčą yra galutinis sprendimas dėl šios ginčo dalies. Taigi, klausimas dėl arbitražo kompetencijos arbitražo byloje yra išspręstas ir galutiniu sprendimu nebus iš naujo sprendžiamas, todėl pareiškėjos akcentuojamas skirtingų sprendimų priėmimo pavojus nagrinėjamu atveju neegzistuoja. Arbitražo kompetencijos nagrinėti tam tikrą ginčą pripažinimas savaime nereiškia, jog ieškovių arbitražo byloje pareikšti reikalavimai yra pagrįsti ir gali būti tenkinami, *inter alia*, atsižvelgiant į kilusiam ginčui taikytinas imperatyvias teisės normas, todėl suinteresuotų asmenų pareikštų reikalavimų visiškas ar dalinis atmetimas Arbitražo teismo galutiniu sprendimu savaime nelemtų dalinio arbitražo sprendimo dėl kompetencijos neteisėtumo. Teisėjų kolegija taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad pareiškėjos procesinė pozicija, viena vertus, ginčijant arbitražo kompetenciją nagrinėti tarp šalių kilusį ginčą, kita vertus, prašant sustabdyti šios bylos nagrinėjimą iki Arbitražo teismas, išnagrinėjęs šį ginčą iš esmės, priims galutinį sprendimą, yra nenuosekli ir prieštaringa.
24. Apibendrindama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija nusprendžia, kad sustabdyti nagrinėjamą bylą, iki Vilniaus komercinio arbitražo teismo byloje Nr. V-0112/2023e bus priimtas galutinis arbitrų sprendimas, pagrindo nėra, todėl šį pareiškėjos prašymą atmeta.

Dėl bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų, žodinio bylos nagrinėjimo

25. Pagal KAĮ 50 straipsnio 8 dalį, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo ar atsisakymo panaikinti arbitražo teismo sprendimą gali būti skundžiama Lietuvos Aukščiausiajam Teismui CPK nustatyta tvarka. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia CPK 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai (CPK 353 straipsnio 2 dalis).
26. Suinteresuoti asmenys atsiliepime į kasacinį skundą prašo teismo peržengti kasacinio skundo ribas, atsakant į atsiliepime į kasacinį skundą nurodytus klausimus, susijusius su perkančiosios organizacijos galimybe ginčyti jos pačios paskelbtose pirkimo sąlygose įtvirtintą arbitražinį susitarimą (šios nutarties 16.1 punktas). Pasak suinteresuotų asmenų, būtinumą peržengti kasacinio skundo ribas nagrinėjamu atveju lemia viešasis interesas, susijęs su tiekėjų, sudarančių viešųjų pirkimų sutartis, kuriose įtvirtintas arbitražinis susitarimas, teisių ir teisėtų interesų apsauga.
27. Pareiškėja, reaguodama į tokį suinteresuotų asmenų prašymą, 2024 m. vasario 22 d. pateikė kasaciniam teismui prašymą bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka. Prašyme nurodoma, kad, esant tikimybei, jog bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribos gali būti išplėstos, pareiškėjai turi būti užtikrinta teisė būti išklausytai žodinio teismo posėdžio metu tiek dėl pagrindo peržengti kasacinio skundo ribas (ne)buvimo, tiek dėl su tuo susijusių atsiliepimo į kasacinį skundą argumentų (ne)pagrįstumo. Pareiškėja taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad arbitražo kompetencijos klausimas nebuvo nagrinėtas žodinio proceso tvarka nei Arbitražo teisme, nei Lietuvos apeliaciniame teisme. Kadangi byla, pareiškėjos vertinimu, yra sudėtinga, ji turėtų bent kartą būti nagrinėjama žodinio proceso tvarka.
28. Dėl suinteresuotų asmenų prašymo peržengti kasacinio skundo ribas teisėjų kolegija pažymi, kad kasacinio teismo praktikoje ne kartą nurodyta, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškina teisę tik nagrinėdamas konkrečias bylas, atskleisdamas teisės normų ir teisės principų turinį, tikrąją prasmę pagal konkrečioje byloje nustatytas aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-215/2011 ir joje nurodyta kasacinio teismo praktika). Tai, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas, akcentuota ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, be kita ko, pažymint, jog aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali teikti kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires* (viršijant įgaliojimus) (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas). Atsižvelgiant į tai, CPK 353 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta

kasacinio teismo teisė peržengti kasacinio skundo ribas negali būti aiškinama kaip kasacinio teismo galimybė teikti abstraktaus pobūdžio išaiškinimus teisės klausimais, kurie nepatenka į kokretaus teisme nagrinėjamo ginčo ribas.

29. Suinteresuotų asmenų suformuluoti antrasis ir trečiasis klausimai, į kuriuos prašoma atsakyti peržengus kasacinio skundo ribas (kam tenka arbitražinio susitarimo, kaip viešojo pirkimo sąlygos, negaliojimo ir neteisėtumo padariniai, jei arbitražinis susitarimas pripažįstamas neteisėtu ir negaliojančiu po viešojo pirkimo sąlygų išviešinimo ir viešojo pirkimo sutarties sudarymo, ir kokie šie padariniai yra), akivaizdžiai peržengia šioje byloje nagrinėjamo ginčo ribas, t. y. šie klausimai nebuvo sprendžiami daliniu Arbitražo teismo sprendimu, dėl kurio paduotas skundas nagrinėjamoje byloje, ir atitinkamai nebuvo skundo dėl jo dalykas. Dėl šios priežasties kasacinis teismas neturi kompetencijos šiais klausimais pasisakyti.
30. Dėl suinteresuotų asmenų atsiliepime į kasacinį skundą iškelto pirmojo klausimo pažymėtina, kad argumentas, jog pareiškėja negali remtis ginčo nearbitruotinumu atsižvelgiant į *contra proferentem* ir *venire contra factum proprium* taisykles, suinteresuotų asmenų buvo keliamas tiek arbitražo procese (dėl jo pasisakyta dalinio Arbitražo teismo sprendimo 112–114 punktuose), tiek suinteresuotų asmenų atsiliepime į skundą dėl Arbitražo teismo sprendimo (atsiliepimo 20–24 punktai). Šiuo argumentu, be kita ko, atsikertama ir į kasacinio skundo reikalavimus. Kadangi atsiliepimo į kasacinį skundą argumentai, kuriais atsikertama į kasacinį skundą, patenka į bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribas (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 14 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-676/2005; 2023 m. spalio 2 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-237-823/202 30 punktą), kasacinio teismo pasisakymas dėl *contra proferentem* ir *venire contra factum proprium* taisyklių (ne)taikymo nagrinėjamam ginčui nelaikytinas kasacijos ribų peržengimu.
31. Apibendrindama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija nusprendžia, kad tenkinti suinteresuotų asmenų prašymą peržengti šios bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas teisinio pagrindo nėra, todėl šis prašymas atmetamas.
32. Atmetus suinteresuotų asmenų prašymą peržengti kasacinio skundo ribas, nėra pagrindo tenkinti ir pareiškėjos prašymą bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka tam, kad pareiškėjai būtų sudaryta galimybė pasisakyti dėl atsiliepimo į kasacinį skundą argumentų, nepatenkančių į bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribas, nepagrįstumo. Teisėjų kolegijos vertinimu, pagrindo tenkinti šį prašymą nesudaro ir pareiškėjos nurodyta aplinkybė, kad arbitražo kompetencijos klausimas nebuvo nagrinėtas žodinio proceso tvarka nei Arbitražo teisme, nei Lietuvos apeliaciniame teisme. Pažymėtina, kad bylą nagrinėjant Lietuvos apeliaciniame teisme pareiškėja prašymo bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka teismui neteikė. Prašyme skirti žodinį bylos nagrinėjimą nenurodomos konkrečios aplinkybės, kurioms išsiaiškinti būtų būtina bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka (apsiribojama nuoroda į bylos sudėtingumą, kuris pats savaime žodinės proceso formos poreikio nepatvirtina), o teisėjų kolegija tokio poreikio nenustatė.
33. Kasaciniame skunde iškelti klausimai, susiję su ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, arbitruotinumu ir proceso teisės normų, reglamen-

tuojančių draudimą teismui peržengti bylos nagrinėjimo ribas, aiškinimu ir taikymu. Teisėjų kolegija, laikydamasi kasacinio skundo ribų, toliau pasisakys šiais teisės aiškinimo ir taikymo klausimais.

Dėl ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, arbitruotinumo

34. Arbitražas yra lygiavertis valstybės teismui, alternatyvus ginčų sprendimo būdas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-548/2013). CPK 23 straipsnyje nustatyta, kad šalys savo susitarimu gali perduoti spręsti arbitražo tvarka bet kokį ginčą dėl teisės, išskyrus ginčus, kurie pagal įstatymus negali būti nagrinėjami arbitraže. Jeigu šalys susitaria dėl tarpusavio ginčo perdavimo nagrinėti arbitražui, galioja ginčo arbitruotinumo prezumpcija. Kol ši prezumpcija nėra paneigiama, laikoma, kad ginčas yra arbitruotinas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-458-701/2015).
35. Arbitruotinumo teisinė kategorija yra susijusi su klausimu, kokių subjektų ir kokie ginčai pagal atitinkamos valstybės teisės aktus gali arba negali būti perduodami nagrinėti arbitraže. Pagal tai išskirtinos dvi sąvokos – subjektinis arbitruotinumas (arba arbitruotinumas *ratione personae*) ir objektinis arbitruotinumas (arba arbitruotinumas *ratione materiae*). Subjektinis arbitruotinumas reiškia tam tikrų subjektų galimybę sudaryti arbitražinius susitarimus ir spręsti ginčus arbitraže. Subjektinio arbitruotinumo ribojimai paprastai yra siejami su asmenų, kuriems jie taikomi, statusu ir (arba) atliekamomis funkcijomis. Objektinio arbitruotinumo esmė ta, kad tam tikrų kategorijų ginčai negali būti nagrinėjami arbitraže dėl paties nagrinėtinų klausimų pobūdžio. Šiuo atveju laikoma, kad tokio pobūdžio klausimai yra tiek svarbūs, jog yra rezervuojami valstybės teismų jurisdikcijai (pavyzdžiui, viešosios teisės reguliavimo sričiai priskirtini klausimai), arba dėl bylos esmės atitinkamų ginčų nagrinėjimas arbitraže nebūtų efektyvus, pavyzdžiui, tais atvejais, kai ginčas susijęs su trečiųjų asmenų, nesudariusių arbitražinio susitarimo, teisėmis ir pareigomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-68-611/2021, 25 punktas).
36. Kadangi komercinis arbitražas yra komercinių ginčų sprendimo būdas (KAĮ 2 straipsnio 10 dalis), sprendžiant, ar tam tikras ginčas yra arbitruotinas, visų pirma, turi būti įvertinta, ar šis ginčas pagal KAĮ nuostatas laikytinas komerciniu. KAĮ 2 straipsnio 11 dalyje įtvirtinta plati komercinio ginčo sąvoka, pagal kurią komercinis ginčas – bet koks šalių nesutarimas dėl fakto ar (ir) teisės klausimų, kilęs iš sutartinių ar nesutartinių teisinių santykių, įskaitant prekių tiekimą ar paslaugų teikimą, distribuciją, komercinį atstovavimą, faktoringą, nuomą, rangą, konsultavimą, inžinerines paslaugas, licencijavimą, investavimą, finansavimą, bankinę veiklą, draudimą, koncesiją, jungtinės veiklos kūrimą ir vykdymą, bet kokią kitokią pramonės ar verslo kooperaciją, žalos, padarytos pažeidus konkurencijos teisės normas, atlyginimą, sutartis, sudarytas viešųjų pirkimų pagrindu, prekių ar keleivių vežimą oru, jūra ir sausuma, bet tuo neapsiribojant.

37. Ginčai, kurie negali būti perduoti arbitražui, reglamentuojami KAĮ 12 straipsnyje. Pagal minėto straipsnio 2 dalį, arbitražas negali spręsti ginčų, nagrinėtinų administracinių bylų teisena, ir nagrinėti bylų, kurių nagrinėjimas priskirtas Konstitucinio Teismo kompetencijai. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, ir ginčai dėl patentų, prekių ženklų ir dizaino registracijos. Arbitražui negali būti perduoti ginčai, kylantys iš darbo ir vartojimo sutarčių, išskyrus atvejus, kai arbitražinis susitarimas buvo sudarytas po to, kai kilo ginčas. Pagal minėto straipsnio 3 dalį, arbitražui negali būti perduoti ginčai, jeigu viena iš šalių yra valstybės ar savivaldybės įmonė, taip pat valstybės ar savivaldybės įstaiga ar organizacija, išskyrus Lietuvos banką, jeigu dėl arbitražinio susitarimo nebuvo gautas išankstinis šios įmonės, įstaigos ar organizacijos steigėjo sutikimas.
38. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad KAĮ normos dėl nearbitruotinų ginčų yra imperatyvios (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2007). Kadangi šalys savo susitarimu negali pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyvių teisės normų galiojimo ir taikymo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.157 straipsnio 1 dalis), t. y. susitarti dėl pagal įstatymą nearbitruotinų ginčų nagrinėjimo arbitraže, ginčų, patenkančių į nearbitruotinų ginčų sąrašą, negalima pripažinti arbitruotinais taikant sutarčių aiškinimo taisykles, tarp jų ir *contra proferentem* taisyklę, pagal kurią neaiškios sutarties sąlygos aiškinamos ją siūliusios šalies nenaudai, ar į sutartinių santykių sąžiningumo principo turinį patenkančią *venire contra factum proprium* taisyklę, draudžiančią sutarties šaliai veikti priešingai savo ankstesniems pareiškimams. Atsižvelgiant į tai, suinteresuotų asmenų atsiliepimo į kasacinį skundą argumentai, susiję su nurodytų taisyklių taikymu, yra teisiškai nereikšmingi nagrinėjamam ginčui, todėl teisėjų kolegija dėl jų išsamiau nepasisakys.
39. Su ginčų arbitruotinumu tiesiogiai susiję ir KAĮ 50 straipsnyje įtvirtinti nacionalinio arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindai. Pagal KAĮ 50 straipsnio 4 dalį, teismas, nagrinėdamas skundą dėl arbitražo sprendimo, ginčo arbitruotinumą turi patikrinti *ex officio*. Taigi, imperatyvių arbitruotinumą nustatančių teisės normų taikymo negali būti išvengta ir taikant KAĮ 7 straipsnyje įtvirtintą teisės į prieštaravimą atsisakymo taisyklę. Kita vertus, nurodyta taisyklė, kuria, be kita ko, atsiliepime į kasacinį skundą remiasi suinteresuoti asmenys, nagrinėjamai bylai yra neaktuali, kadangi byloje nustatyta, jog pareiškėja prieštaravimus dėl Arbitražo teismo kompetencijos pareiškė iškart po to, kai gavo pranešimą apie arbitražą.
40. Nesutikdama su skundžiamos nutarties išvada, kad tarp šalių kilęs ginčas yra arbitruotinas, pareiškėja kasaciniame skunde teigia, kad ją padarydamas Lietuvos apeliacinis teismas nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, suformuotos nutartyse civilinėse bylose Nr. 3K-7-304/2011, 3K-3-510/2014 ir e3K-3-257-469/2017, pagal kurią ginčai, susiję su viešojo pirkimo sutarčių esminių sąlygų keitimu, negali būti sprendžiami arbitraže. Pareiškėjos teigimu, arbitražo byloje suinteresuotų asmenų pareikšti ieškinio reikalavimai yra ne dėl viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų Rangos sutarčių vykdymo, kaip nepagrįstai nusprendė Lietuvos apeliacinis teismas, o dėl šių sutarčių esminių sąlygų (kainos ir terminų) keitimo.

41. Pasisakydamas dėl teismo precedento taikymo taisyklių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad teismams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t. y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-362-701/2017, 22 punktas; 2023 m. balandžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-41-943/2023, 95 punktas). Taigi, taikant precedentą, be kita ko, turi būti atsižvelgiama į reikšmingus teisinio reglamentavimo pokyčius, įvykusius po to, kai atitinkamas precedentas buvo suformuotas.
42. Tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 17 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 20 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-510/2014, kuriomis kasaciniame skunde remiasi pareiškėja, pasisakant dėl ginčų, kylančių iš teisinių santykių vykdant viešojo pirkimo sutartis, arbitruotinumo, buvo aiškinamos iki 2012 m. birželio 30 d. galiojusios KAĮ redakcijos 11 straipsnio 1 dalies normos. 2012 m. birželio 21 d. įstatymu Nr. XI-2089 KAĮ buvo išdėstytas nauja redakcija, kuria, be kita ko, buvo siekiama susiaurinti nearbitruotinų ginčų sąrašą, atsižvelgiant į šiuolaikinio komercinio arbitražo tendencijas (Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 23, 137, 148, 163, 296, 340, 810, 811, 812, 813, 814, 815 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 812^1 straipsniu įstatymo projektų aiškinamasis raštas). Naujos redakcijos KAĮ 3 straipsnio 11 dalyje, kitaip nei iki tol galiojusioje įstatymo redakcijoje, ginčai, kylantys iš sutarčių, sudarytų viešųjų pirkimų pagrindu, *expressis verbis* priskirti komercinių (t. y. pagal bendrąją taisyklę arbitruotinų) ginčų kategorijai. Be to, kitaip nei iki 2012 m. birželio 30 d. galiojusios KAĮ redakcijos 11 straipsnyje, naujos redakcijos KAĮ 12 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog visi ginčai gali būti sprendžiami arbitraže, išskyrus šiame straipsnyje nustatytas išimtis, o ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, į šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintą objektiniu aspektu nearbitruotinų ginčų sąrašą neįtraukti. Taigi, nurodytose kasacinio teismo nutartyse suformuota praktika nagrinėjamoje byloje gali būti vadovaujamasi tik tiek, kiek ji vis dar atitinka šiuo metu iš esmės pasikeitusį teisinį reglamentavimą.
43. Iki aptariamų KAĮ pakeitimų suformuotos kasacinio teismo praktikos aktualumą nagrinėjamam ginčui pareiškėja kasaciniame skunde grindžia tuo, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 17 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2011 ginčų, kylančių iš viešojo pirkimo sutarčių, nearbitruotinumas buvo konstatuotas ne remiantis KAĮ, o atsižvelgiant į imperatyvų viešųjų pirkimų teisinį reguliavimą, kuris šiuo metu nėra iš esmės pasikeitęs. Pareiškėjos teigimu, Lietuvos apeliacinis teismas nepagrįstai KAĮ, o ne Pirkimų įstatymą pripažino *lex specialis* ir juo vadovavosi spręsdamas dėl kilusio ginčo arbitruotinumo, nors nurodytoje kasacinio teismo nutartyje specialiuoju įstatymu buvo laikomas būtent VPĮ. Teisėjų kolegija šį argumentą pripažįsta teisiškai

nepagrįstu. Pirma, teisėjų kolegijos vertinimu, naujos redakcijos KAĮ 12 straipsnio 1 dalies lingvistinė formuluotė (visi ginčai gali būti sprendžiami arbitraže, išskyrus šiame straipsnyje nustatytas išimtis) rodo įstatymų leidėjo valią būtent KAĮ 12 straipsnyje įtvirtinti baigtinį nearbitruotinų ginčų sąrašą. Antra, Pirkimų įstatyme, kuris yra specialusis įstatymas, reglamentuojantis pirkimų valdymo, atlikimo tvarką, įskaitant pirkimo–pardavimo sutarčių vykdymą ir ginčų sprendimo tvarką, pirkimų subjektų teises, pareigas ir atsakomybę (Pirkimų įstatymo 1 straipsnio 2 dalis), nėra įtvirtinta nuostatų, pagal kurias kurie nors ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, būtų laikomi nearbitruotinais, todėl kolizijos tarp KAĮ ir Pirkimų įstatymo šiuo klausimu nėra.

44. Pareiškėja kasaciniame skunde taip pat remiasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 20 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-548/2013, kurioje ginčai dėl juridinio asmens veiklos tyrimo buvo pripažinti nearbitruotinais laikantis iki KAĮ pakeitimų suformuotos kasacinio teismo praktikos, neatsižvelgiant į tai, kad į KAĮ 12 straipsnyje įtvirtintą nearbitruotinų ginčų sąrašą tokio pobūdžio ginčai taip pat nėra įtraukti. Tačiau teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad aptariamoje nutartyje iki KAĮ pakeitimų suformuota kasacinio teismo praktika buvo remiamasi atsižvelgiant ne tik į tai, kad teisinis reguliavimas, susijęs su juridinio asmens veiklos tyrimo procedūra, nepasikeitė, bet ir į tai, kad įstatymų leidėjas naujoje KAĮ redakcijoje neįtvirtino priešingos teismų praktikoje suformuluotai taisyklės dėl juridinio asmens veiklos tyrimo procedūros nearbitruotinumo. Tuo tarpu ginčai, kylantys iš sutarčių, sudarytų viešųjų pirkimų pagrindu, kitaip nei ginčai dėl juridinio asmens veiklos tyrimo, kaip minėta, naujoje KAĮ redakcijoje įstatymų leidėjo buvo *expressis verbis* priskirti komerciniams ginčams, o tai aiškiai liudija įstatymų leidėjo valią leisti tokio pobūdžio ginčus nagrinėti arbitraže.
45. Sutiktina su pareiškėja, kad civilinėse bylose Nr. 3K-7-304/2011 ir 3K-3-510/2014 suformuota praktika buvo iš dalies remiamasi ir vėlesnėse kasacinio teismo nutartyse (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-450-469/2015; 2017 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-257-469/2017), kuriose dėl ginčų, kilusių iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, objektinio arbitruotinumo buvo sprendžiama iš esmės atsižvelgiant į tai, ar konketus ginčas tiesiogiai patenka į VPĮ reguliavimo sritį. 2015 m. liepos 3 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-450-469/2015 kasacinis teismas išaiškino, kad vien tai, jog ginčas yra susijęs su viešaisiais pirkimais, nelemia tokio ginčo nearbitruotinumo; ginčai, kurie tiesiogiai nepatenka į VPĮ taikymo sritį (tarp jų ginčai, susiję su viešojo pirkimo sutarties vykdymu), yra arbitruotini. 2017 m. birželio 2 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-257-469/2017 ginčas dėl viešųjų pirkimų sutarties sąlygų (kainos) keitimo buvo pripažintas nearbitruotinu atsižvelgiant į VPĮ 18 straipsnio 8 dalies nuostatą, pagal kurią pirkimo sutarties sąlygos sutarties galiojimo laikotarpiu negali būti keičiamos, išskyrus tokias pirkimo sutarties sąlygas, kurias pakeitus nebūtų pažeisti VPĮ 3 straipsnyje nustatyti principai bei tikslai ir kai tokiems pirkimo sutarties sąlygų pakeitimams yra gautas Viešųjų pirkimų tarnybos sutikimas.
46. Iš skundžiamos Lietuvos apeliacinio teismo nutarties turinio matyti, kad teismas vadovavosi nurodyta kasacinio teismo praktika, padarydamas išvadą, jog dėl gin-

čo, kylančio iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytos sutarties, arbitruotinumo turi būti sprendžiama atsižvelgiant į tai, ar konkrečiu atveju iškilęs poreikis pakeisti viešojo pirkimo sutartį įgyvendinamas pagal toje jau sudarytoje ir vykdomoje sutartyje nustatytas sąlygas ir tvarką (o tai reiškia, kad tokiu atveju nereikia iš naujo organizuoti viešojo pirkimo procedūros), ar ne. Pirmuoju atveju ginčas kvalifikuotinas kaip ginčas dėl viešojo pirkimo sutarties vykdymo, bet ne dėl sutarties pakeitimo, ir yra arbitruotinas. Atsižvelgdamas į tai ir į tai, kad suinteresuotų asmenų arbitražo byloje reiškiami reikalavimai, nors suformuluoti kaip reikalavimai dėl Rangos sutarčių kainos ir terminų pakeitimo, pagal savo faktinį pagrindą iš esmės yra reikalavimai dėl kainos perskaičiavimo ir terminų pratęsimo pagal Rangos sutartyse ir jas pakeičiančiuose Susitarimuose nustatytas sąlygas, Lietuvos apeliacinis teismas skundžiamoje nutartyje padarė išvadą, kad tarp šalių yra kilęs ginčas ne dėl Rangos sutarčių sąlygų keitimo, o dėl jų vykdymo (*inter alia*, Rangos sutartis pakeitusiuose Susitarimuose nustatytos kainodaros taikymo).

47. Pareiškėja, nesutikdama su šia teismo išvada, kasaciniame skunde nurodo, kad ginčų, kylančių iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, arbitruotinumo atribojimas pagal poreikį organizuoti naują viešojo pirkimo procedūrą yra nepagrįstas, nes viešasis interesas turi būti saugomas ir tais atvejais, kai viešojo pirkimo sutarties pakeitimas pagal įstatymą leidžiamas neatliekant naujos pirkimo procedūros, be to, tokia išvada nėra suformuluota kasacinio teismo praktikoje. Pareiškėjos vertinimu, ginčas galėtų būti kvalifikuojamas kaip kilęs ne dėl viešojo pirkimo sutarties esminių sąlygų keitimo, o dėl sutarties vykdymo, tik tuo atveju, jei konkrečios sutarties keitimo sąlygos būtų buvusios nustatytos iš anksto išviešintuose pirkimo dokumentuose, o ne vėlesniuose, sutarties vykdymo metu pasirašytuose, dokumentuose (Susitarimuose), tačiau nagrinėjamu atveju to padaryta nebuvo.

48. Pasisakydama dėl šių pareiškėjos argumentų teisėjų kolegija, visų pirma, atkreipia dėmesį į tai, kad pagal nagrinėjamam ginčui aktualios redakcijos KAĮ 3 straipsnio 11 dalyje pateiktą komercinio ginčo apibrėžimą komerciniu ginču laikomas bet koks šalių nesutarimas dėl fakto ar (ir) teisės klausimų, kilęs iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, taigi, komerciniu bendrąja prasme laikomas tiek ginčas dėl tokios sutarties sąlygų keitimo, tiek dėl sutarties vykdymo. Be to, tokio pobūdžio ginčų priskyrimas komercinių ginčų kategorijai įstatymų leidėjo nėra siejamas su tuo, ar ginčas kilęs dėl esminės sutarties sąlygos. Kita vertus, tai, kad šioje teisės normoje aiškiai išskirti būtent ginčai, kylantys iš viešųjų pirkimų pagrindu sudarytų sutarčių, leidžia padaryti išvadą, jog ginčai dėl viešųjų pirkimų procedūrų nepatenka į komercinio ginčo sąvoką pagal KAĮ ir todėl yra nearbitruotini. Atsižvelgiant į tai, skundžiamos nutarties išvada, kad tuo atveju, jei dėl konkretaus viešųjų pirkimų pagrindu sudarytos sutarties sąlygų pakeitimo pagal įstatymą reikia organizuoti naują viešojo pirkimo procedūrą, toks ginčas yra nearbitruotinas, yra teisiškai pagrįsta. Ši išvada iš esmės atitinka ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse civilinėse bylose Nr. e3K-3-257-469/2017 ir 3K-3-450-469/2015 pateiktus išaiškinimus (jiems neprieštarauja).

49. Kita vertus, įstatymų leidėjui naujos redakcijos KAĮ aiškiai išreiškus valią dėl ginčų, kylančių iš sutarčių, sudarytų viešųjų pirkimų pagrindu, arbitruotinumo, nėra

teisinio pagrindo iš tokių sutarčių kylančius ginčus pripažinti nearbitruotinais vien dėl to, kad jie pagal savo pobūdį yra susiję su imperatyvių teisės normų taikymu ir poreikiu ginti viešąjį interesą, ar dėl to, kad egzistuoja rizika, jog imperatyvios teisės normos arbitražo teismo bus pritaikytos netinkamai, o arbitražo procese, atsižvelgiant į jo ypatumus, pareiškėjos vertinimu, nėra sukurti pakankami viešojo intereso apsaugos mechanizmai. Imperatyvios viešųjų pirkimų teisės normos tiekėją ir perkančiąją organizaciją visais atvejais saisto ir po viešojo pirkimo sutarties sudarymo (šiuo klausimu žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-325-916/2023 31 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką), todėl toks aiškinimas iš esmės paneigtų įstatymų leidėjo valią leisti iš viešųjų pirkimų sutarčių kylančius ginčus nagrinėti arbitraže. Teisėjų kolegija neturi teisinio pagrindo spręsti, kad, priimant naujos redakcijos KAĮ, į pareiškėjos akcentuojamus arbitražo proceso ypatumus nebuvo atsižvelgta.

50. Antra, kasaciniame skunde iš esmės neginčijama, kad, tiek pagal KAĮ nuostatas, tiek pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką, ginčai, susiję su viešojo pirkimo sutarties vykdymu, gali būti nagrinėjami arbitraže. Teisėjų kolegija neturi pagrindo nepritarti skundžiamos nutarties išvadai, kad sutarties kainos apskaičiavimas (perskaičiavimas) pagal pačioje sutartyje nustatytas kainodaros taisykles kvalifikuotinas kaip sutarties vykdymas, o ne sutarties sąlygų (kainos) keitimas. Kaip pagrįstai pažymėta skundžiamoje nutartyje, nagrinėjamu atveju Susitarimai, kuriais buvo pakeista Rangos sutarčių kainodara, yra galiojantys, jų atitiktis Pirkimų įstatymo 97 straipsnyje įtvirtintiems reikalavimams neginčijama. Kadangi Rangos sutartis pakeičiantys Susitarimai yra sudėtinė Rangos sutarčių dalis, ginčas dėl sutarties kainos apskaičiavimo pagal Susitarimuose nustatytas taisykles (neprašant šių taisyklių modifikuoti) pagrįstai buvo teismo kvalifikuotas kaip ginčas dėl Rangos sutarčių sąlygų vykdymo.
51. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad preziumuojama, jog šalys, sudarydamos sutartis, žino jų sudarymą, aiškinimą, vykdymą bei neįvykdymo teisines pasekmes reglamentuojančius įstatymus ir jais vadovaujasi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-161/2004). Sąlygoms, kurioms esant viešojo pirkimo sutartis jos vykdymo metu galės būti keičiama neatliekant naujos pirkimo procedūros, ir tokių pakeitimų leistinoms riboms esant aiškiai įtvirtintoms Pirkimų įstatymo 97 straipsnyje, nesant ginčo dėl šalių šio straipsnio pagrindu sudarytų Susitarimų teisėtumo, argumentas, kad Susitarimais nustatyta kainodara nebuvo išviešinta pradinėse pirkimo sąlygose, nėra teisiškai reikšmingas ir nepaneigia teismo išvados, kad sutarčių kainos perskaičiavimas pagal galiojančius Susitarimus yra Rangos sutarčių sąlygų vykdymas.
52. Nors pareiškėja pagrįstai nurodo, kad, aiškinant sutartį, sprendžiant iš jos kylančius ginčus, turi būti, *inter alia*, atsižvelgiama į sutarčiai taikytinas imperatyviąsias teisės normas (konkrečiu atveju – sprendžiant dėl suinteresuotų asmenų arbitražo byloje pareikštų reikalavimų patenkinimo galimybės išlieka aktualus Pirkimų įstatymo 97 straipsnio taikymas), ši aplinkybė, kaip jau minėta, pati savaime nelemia kilusio ginčo nearbitruotinumo. Teisės doktrinoje pažymima,

kad net ir tais atvejais, kai viešojo pirkimo ginčas, vartojant šį terminą plačiąja reikšme, yra arbitruotinas, tai savaime nereiškia, jog bylą nagrinėjantis arbitražo teismas bus laisvas priimti sprendimą arba tenkinti ieškinį, nes pirmiausia turi būti privalomai vertinama, ar ieškinio reikalavimai nenustato pagal įstatymą draudžiamo viešojo pirkimo sutarties keitimo (Soloveičik, D. *Viešųjų pirkimų ginčų arbitruotinumo problematika*. Teisė, 2010, p. 35–54). Priimant dalinį sprendimą dėl Arbitražo teismo kompetencijos, suinteresuotų asmenų arbitražo byloje pareikštų reikalavimų pagrįstumas iš esmės nebuvo vertinamas (toks vertinimas bus atliekamas Arbitražo teismui priimant galutinį sprendimą, kuris nėra nagrinėjamo teisminio ginčo objektas), todėl kasacinio skundo argumentas, kad nustatant (perskaičiuojant) Rangos sutarčių kainą pagal suinteresuotų asmenų arbitražo byloje pareikštus reikalavimus kyla rizika, jog faktiškai bus padarytas esminis (t. y. pagal įstatymą neleistinas) viešųjų pirkimų sutarčių pakeitimas, nepatenka į šioje byloje nagrinėjamo ginčo ribas ir nėra teisiškai reikšmingas sprendžiant dėl skundžiamos nutarties teisėtumo.

53. Apibendrindama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija nusprendžia, kad Lietuvos apeliacinis teismas, priimdamas skundžiamą nutartį, teisingai aiškino ir taikė objektinį arbitruotinumą reglamentuojančias teisės normas, nenukrypo nuo aktualios šiuo klausimu kasacinio teismo formuojamos praktikos ir padarė pagrįstą išvadą, kad arbitražo byloje tarp šalių nagrinėjamas ginčas yra arbitruotinas.

Dėl bylos nagrinėjimo ribų peržengimo

54. Pagal KAĮ 50 straipsnio 1 dalį, arbitražo teismo sprendimas gali būti panaikintas, pateikus skundą Lietuvos apeliaciniam teismui šiame straipsnyje nustatytais pagrindais. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad Lietuvoje veikiančių arbitražų sprendimų teisminė priežiūra, kurios metu sprendžiama dėl arbitražo sprendimo panaikinimo, vykdoma ne apeliacijos ar remisijos, o anuliavimo forma. Tai reiškia, kad teisme nagrinėjama byla dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo yra ne arbitražo bylos tąsa (tolimesnė arbitražo bylos stadija), o savarankiškas teisminis procesas, kurio metu patikrinama, ar egzistuoja KAĮ 50 straipsnyje įtvirtinti arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-228-823/2020, 24 punktas).
55. Skundai dėl arbitražo sprendimų nagrinėjami civilinio proceso tvarka, todėl jų nagrinėjimui taikomi bendrieji civilinio proceso principai, tarp jų ir dispozityvumo principas, be kita ko, draudžiantis teismui peržengti bylos nagrinėjimo ribas, išskyrus įstatyme nustatytus atvejus. Kasaciniame skunde pagrįstai nurodoma, kad, atsižvelgiant į KAĮ ir CPK įtvirtintą teisinį reglamentavimą, bylos dėl arbitražo teismo sprendimo panaikinimo nagrinėjimo ribas iš esmės apibrėžia trys kriterijai: pareiškėjo skundo (ir atsikirtimų į jį) turinys, skundžiamo arbitražo teismo sprendimo turinys ir teismo pagal KAĮ *ex officio* tikrintini arbitražo teismo sprendimo panaikinimo pagrindai.
56. Pareiškėja kasaciniame skunde nurodo, kad Lietuvos apeliacinis teismas peržengė bylos pagal skundą dėl dalinio arbitražo sprendimo dėl kompetencijos nagrinė-

jimo ribas, nes ėmėsi nagrinėti klausimus, kuriuos arbitražo teismas galės spręsti tik priimdamas galutinį sprendimą, bei pateikė kategoriškas išvadas dėl ieškinio arbitražo byloje išnagrinėjimui iš esmės teisiškai reikšmingų aplinkybių – ar suinteresuotų asmenų arbitražo byloje pageidaujami Rangos sutarčių keitimai yra draudžiami (esminiai). Pasak pareiškėjos, ginčo šalių teisinių santykių kvalifikavimas dalinio sprendimo priėmimo ar jo peržiūros Lietuvos apeliaciniame teisme metu negali būti kategoriško pobūdžio, t. y. nei arbitražo teismui priimant dalinį sprendimą dėl kompetencijos, nei teismui nagrinėjant skundą dėl tokio sprendimo negali būti nustatomi prejudiciniai faktai dėl ieškinio pagrindo. Šioje stadijoje ginčo šalių teisiniai santykiai turi būti kvalifikuojami tik preliminariai, nepašalinant šalių teisės iki priimant galutinį arbitražo sprendimą įrodinėti ieškiniui tenkinti ir atmesti teisiškai reikšmingas aplinkybes.

57. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad, kaip matyti iš kasacinio skundo turinio, pareiškėja iš esmės neginčija, kad teismas, nagrinėdamas skundą dėl dalinio Arbitražo teismo sprendimo, kuriuo patvirtinta arbitražo kompetencija nagrinėti šalių ginčą, turėjo kvalifikuoti šalių teisinius santykius tam, kad atsakytų į pareiškėjos skundo argumentus, susijusius su kilusio ginčo objektiniu arbitruotinumu (*inter alia*, ar tarp šalių kilęs ginčas dėl esminių Rangos sutarčių sąlygų keitimo, kuris, pareiškėjos teigimu, yra nearbitruotinas). Taigi, kasacinio skundo argumentai nesudaro pagrindo teigti, kad teismas, kvalifikuodamas ginčo šalių santykius, peržengė skundu apibrėžtas šios bylos nagrinėjimo teisme ribas. Pareiškėja iš esmės argumentuoja, kad su šalių teisinių santykių kvalifikavimu susiję teismo motyvai yra kategoriško pobūdžio ir dėl to riboja pareiškėjos teisę iki priimant galutinį arbitražo sprendimą arbitražo procese įrodinėti ieškiniui tenkinti ir atmesti teisiškai reikšmingas aplinkybes. Teisėjų kolegija neturi pagrindo sutikti su šiuo argumentu.
58. Skundžiama Lietuvos apeliacinio teismo nutartimi išspręstas arbitražo kompetencijos nagrinėti tarp šalių kilusį ginčą klausimas. Lietuvos apeliacinis teismas skundžiama nutartimi konstatavo, kad Arbitražo teismas tarp šalių kilusį ginčą arbitruotinumo tikslais pagrįstai kvalifikavo kaip ginčą dėl Rangos sutarčių vykdymo, o ne šių sutarčių sąlygų keitimo. Imperatyvių teisės normų turi būti paisoma tiek keičiant sutarties sąlygas, tiek jas vykdant, todėl tokia teismo išvada savaime nereiškia, jog suinteresuotų asmenų (ieškovių arbitražo byloje) pareikšti reikalavimai yra pagrįsti ir gali būti tenkinami, *inter alia*, pagal Rangos sutartims taikytinas imperatyvias teisės normas. Į klausimą dėl to, ar šie reikalavimai yra pagrįsti, bus atsakyta Arbitražo teismui priimant galutinį sprendimą. Skundžiamoje nutartyje išvada, kad suinteresuotų asmenų arbitražo byloje pareikšti reikalavimai yra pagrįsti ir tenkintini, nėra padaryta.
59. Kasaciniame skunde nurodoma, kad kategoriškos (pareiškėjos teigimu – bylos nagrinėjimo ribas peržengiančios) teismo išvados dėl suinteresuotų asmenų pareikštų reikalavimų pagrįstumo pateiktos skundžiamos nutarties 51–54 punktuose. Tačiau, kaip matyti iš skundžiamos nutarties turinio, nurodytais punktais teismas tik atsakė į pareiškėjos skunde iškeltus argumentus dėl to, ar suinteresuotų asmenų arbitražo byloje pareikšti reikalavimai turi būti kvalifikuojami kaip

reikalavimai pakeisti esmines Rangos sutarčių sąlygas ir dėl šios priežasties pripažintini nearbitruotinais. Toks vertinimas teismo buvo atliktas tik arbitražo kompetencijos nustatymo tikslais, todėl nesaisto arbitražo bylą iš esmės nagrinėjančio Arbitražo teismo sprendžiant dėl suinteresuotų asmenų pareikštų reikalavimų pagrįstumo. Atitinkamai nėra pagrindo teigti, kad skundžiama nutartimi buvo nepagrįstai apribotos pareiškėjos procesinės teisės arbitražo byloje.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

60. Vadovaudamasi išdėstytais motyvais teisėjų kolegija nusprendžia, kad kasacinio skundo argumentais nepagrindžiamas esminis teisės normų pažeidimas ar nukrypimas nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos, kuris sudarytų pagrindą kasaciniam teismui panaikinti skundžiamą nutartį (CPK 359 straipsnio 3 dalis, 346 straipsnio 2 dalies 1, 2 punktai), todėl skundžiama Lietuvos apeliacinio teismo nutartis paliekama nepakeista, o pareiškėjos kasacinis skundas atmetamas.
61. Pagal CPK 93 straipsnio 1 dalį, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies. Kasacinį skundą atmetus, ieškovo kasaciniame teisme turėtos bylinėjimosi išlaidos neatlygintinos (CPK 93 straipsnis).
62. CPK 98 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas. Dėl šių išlaidų priteisimo šalis teismui raštu pateikia prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu. CPK 98 straipsnio 2 dalyje reglamentuota, kad šalies išlaidos, susijusios su advokato ar advokato padėjėjo pagalba, atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą ir advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas, yra priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintose rekomendacijose dėl užmokesčio dydžio.
63. Atmetus pareiškėjos kasacinį skundą, jos patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimas nepriteistinas.
64. Suinteresuoti asmenys turi teisę į bylinėjimosi išlaidų atlyginimą kasaciniame teisme. Suinteresuotas asmuo UAB „Enersense“ prašo priteisti iš pareiškėjos 9002,40 Eur kasaciniame teisme turėtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą advokato pagalbai apmokėti už atsiliepimo į kasacinį skundą surašymą ir pateikė išlaidų dydį bei jų apmokėjimo faktą patvirtinančius įrodymus. Prašomas priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimas viršija teisingumo ministro 2015 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. 1R-77 ir Lietuvos advokatūros advokatų tarybos pirmininko 2015 m. kovo 16 d. raštu Nr. 141 patvirtintų Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalių dydžių 7, 8.14 punktuose nurodytus dydžius, pagal kuriuos gali būti reikalaujamas ne didesnis nei 1,7 už praėjusio ketvirčio vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio bylinėjimosi išlaidų atlyginimas, t. y. ne daugiau kaip 3400,17 Eur už atsiliepimo į kasacinį skundą surašymą, dėl to teisėjų kolegija, atsižvelgdama į bylos pobūdį,

spręstų byloje klausimų sudėtingumą, advokatų teikiamų teisinių paslaugų pastovumą, Rekomendacijų nustatytus dydžius ir vadovaudamasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, priteisia suinteresuotam asmeniui iš pareiškėjos 3400,17 Eur bylinėjimosi išlaidų kasaciniame teisme atlyginimo.

65. Kasaciniame teisme nepatirta išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. lapkričio 6 d. nutartį palikti nepakeistą.

Priteisti iš pareiškėjos akcinės bendrovės LITGRID (j. a. k. 302564383) 3400,17 Eur (tris tūkstančius keturis šimtus Eur 17 ct) suinteresuoto asmens uždarosios akcinės bendrovės „Enersense“ (j. a. k. 123855155) naudai bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

CIVILINIS PROCESAS

1.16. Dėl teismo, sprendžiančio užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, vykdomos kontrolės ribų pagal Niujorko konvenciją, kai arbitražo kompetencija išplečiama arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai, tokio arbitražinio susitarimo prieštaravimo viešajai tvarkai, kompetencijos-kompetencijos doktrinos

Atliekant prašomo pripažinti užsienio arbitražo sprendimo patikrą pagal 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – Niujorko konvencija) V straipsnio 1 dalies a punktą, kai šiuo nepripažinimo pagrindu remiasi arbitražinio susitarimo nepasirašiusi ir arbitražo kompetencijai prieštaraujanti šalis, turi būti derinama keletas esminių principų, kuriais grindžiamas arbitražo procesas ir tokiame procese priimtų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti procedūra: sutartinė arbitražo kompetencijos prigimtis ir arbitražinių susitarimų galiojimo išplėtimo išimtinumas, draudimas užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo procedūros metu peržiūrėti arbitražo sprendimą iš esmės, arbitražo sprendimo priverstinio vykdytinumo prezumpcijos principas (angl. pro enforcement bias*) ir pareiga nepripažinimo siekiančiai šaliai įrodyti Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtinto nepripažinimo pagrindo buvimą.*

Tais atvejais, kai užsienio arbitražo sprendimo pripažinimui ir vykdymui šalis prieštarauja Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkto pagrindu teigdama, kad arbitražinio susitarimo galiojimas jai buvo nepagrįstai išplėstas, teismas, atsižvelgdamas į sprendimo pripažinimui prieštaraujančios šalies teismui pateiktus įrodymus, turi įvertinti, ar arbitražo sprendime nurodyti arbitražinės išlygos galiojimo išplėtimo motyvai

nėra akivaizdžiai nepakankami pagal arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę, išskyrus atvejus, kai iš prieštaraujančios šalies veiksmų arbitražo procese nustatoma, kad ji suteikė teisę arbitražui nuspręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo jai išplėtimo.

Šalies sutikimas (aiškus ar numanomas) nagrinėti ginčą arbitraže yra būtina sąlyga tam, kad nebūtų konstatuotas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos šio asmens teisės į teisminę gynybą pažeidimas. Tačiau tai savaime nereiškia, kad arbitražinio susitarimo nepasirašiusi šalis negali būti pripažinta saistoma arbitražinio susitarimo taikant šydo pakėlimo doktriną. Kai šydo pakėlimo doktrinos taikymas lemia subjektų (patronuojančiosios ir patronuojamosios bendrovės) pasikeitimą, iš esmės nėra pagrindo kalbėti apie arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimą jo nepasirašiusiam asmeniui, kadangi formalistinio požiūrio į įmonės atskirą teisinį subjektiškumą atsisakoma siekiant apsaugoti aukštesniuosius principus – draudimą piktnaudžiauti teise.

Arbitražo sprendimo, kuriuo arbitražo kompetencija išplėsta arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai taikant šydo pakėlimo doktriną, analizė pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktą yra glaudžiai susijusi su šio sprendimo analize pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą. Nustačius, kad šydo pakėlimo doktrina prieštaraujančiai šaliai buvo taikyta akivaizdžiai nepagrįstai, tai lemtų tiek išvadą, kad arbitražo sprendimas priimtas nesant galiojančio arbitražinio susitarimo (Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktas), tiek išvadą, kad prieštaraujančios šalies teisė į teisminę gynybą buvo nepagrįstai apribota (Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktas), nebent būtų nustatyta, kad prieštaraujanti šalis vėlesniais savo veiksmais sutiko su ginčo nagrinėjimu arbitraže.

Užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo procese kompetencijos-kompetencijos doktrinos taikymas yra neaktualus ir šia doktrina negali būti remiamasi sprendžiant dėl Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintų arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindų (ne)egzistavimo.

Civilinė byla Nr. 3K-3-41-823/2024
Teisminio proceso Nr. 2-60-3-00095-2015-3
Procesinio sprendimo kategorija 3.6.6 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 8 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės (pranešėja), Virgilijaus Grabinsko (kolegijos pirmininkas) ir Andžej Maciejevski,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso išnagrinėjo civilinę bylą pagal **suinteresuoto asmens uždarosios akcinės bendrovės „ARVI“ ir ko** kasacinį skundą

dėl Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 22 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal pareiškėjos Serbijos Respublikos įmonės „JP SRBIJAGAS“ prašymą pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje Tarptautinių prekybos rūmų arbitražo 2013 m. rugpjūčio 19 d. dalinį sprendimą ir 2014 m. birželio 11 d. galutinį sprendimą Tarptautinio arbitražo teismo byloje Nr. 18728/GZ/MHM; suinteresuoti asmenys bendrovė „Heimdal Enterprises Ltd“ ir uždaroji akcinė bendrovė „ARVI“ ir ko.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl valstybės, kurioje siekiama užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo, teismo atliekamo tikrinimo ribų pagal 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo (toliau – ir Niujorko konvencija) V straipsnio 1 dalies a punktą bei V straipsnio 2 dalies b punktą, kai arbitražinio susitarimo galiojimas išplečiamas jo nepasirašiusiai šaliai, taip pat Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies b ir c punktų bei teisės normų, reglamentuojančių arbitražo teisę nuspręsti dėl savo kompetencijos (kompetencijos-kompetencijos doktrinos), aiškinimo ir taikymo.
2. Pareiškėja Serbijos Respublikos įmonė „JP SRBIJAGAS“ kreipėsi į Lietuvos apeliacinį teismą, prašydama pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvos Respublikoje 2013 m. rugpjūčio 19 d. Tarptautinių prekybos rūmų dalinį arbitražo sprendimą (toliau – ir Dalinis arbitražo sprendimas) ir 2014 m. birželio 11 d. Tarptautinių prekybos rūmų galutinį arbitražo sprendimą (toliau – ir Galutinis arbitražo sprendimas) Tarptautinio arbitražo teismo byloje Nr. 18728/GZ/MHM *„HIP Azotara Doo“ prieš „Heimdal Enterprises LTD“ ir UAB „ARVI“ ir ko*, išduoti vykdomąjį raštą pagal Galutinį arbitražo sprendimą.
3. Pareiškėja nurodė, kad Daliniu arbitražo sprendimu (sprendimu dėl kompetencijos) arbitras nusprendė, jog, remiantis taikytina teise ir faktinėmis aplinkybėmis, jis turi kompetenciją UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu, nors UAB „ARVI“ ir ko nebuvo arbitražinius susitarimus pasirašiusi šalis. Galutiniu arbitražo sprendimu nuspręsta, kad UAB „ARVI“ ir ko turi sumokėti ieškovei „HIP Azotara Doo“ 434 128 Eur dėl nepagrįsto praturtėjimo, 70 856,50 Eur bylinėjimosi išlaidų ir 46 666,66 Eur arbitražo išlaidų atlyginimo. Pagal 2015 m. balandžio 24 d. cesijos sutartį pareiškėja iš Serbijos įmonės „HIP Azotara Doo“ perėmė reikalavimo teisę į sumas, priteistas iš UAB „ARVI“ ir ko, pagal prašomus pripažinti Tarptautinio arbitražo teismo sprendimus.
4. Suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko su pareiškėjos prašymu pripažinti ir leisti vykdyti Lietuvoje užsienio arbitražo sprendimus nesutiko. Nurodė, kad:
   4.1. pareiškėja nėra subjektas, nustatytas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 811 straipsnio 3 dalyje, ji nėra tinkamai perėmusi reikalavimo teisių, todėl neturi teisės kreiptis į teismą su prašymu pripažinti ir leisti vykdyti arbitražo sprendimus;

4.2. egzistuoja 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo II ir V straipsniuose nustatyti pagrindai nepripažinti arbitražo sprendimų Lietuvos Respublikoje, nes:
4.2.1. arbitražo sprendimai priimti šalies, kuri nėra sudariusi arbitražinio susitarimo, atžvilgiu, Daliniu arbitražo sprendimu nepagrįstai išplėstas arbitražinio susitarimo taikymas UAB „ARVI“ ir ko (Niujorko konvencijos II straipsnis, V straipsnio 1 dalies a punktas);
4.2.2. toks Dalinis arbitražo sprendimas prieštarauja Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai (Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktas);
4.2.3. arbitražas viršijo savo kompetenciją, Daliniu arbitražo sprendimu nepagrįstai išspręsdamas ginčą iš esmės, nors turėjo spręsti tik kompetencijos klausimą (Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies b ir c punktai);
4.2.4. arbitražas peržengė savo kompetencijos ribas, nes, nepaisant ieškinio reikalavimų priteisti tariamų nuostolių atlyginimą solidariai iš dviejų atsakovų, Galutinis arbitražo sprendimas priimtas tik vienos atsakovės – UAB „ARVI“ ir ko – atžvilgiu (Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punktas).
4.3. Kipro Respublikos Limasolio teisme nagrinėjama byla dėl Galutinio arbitražo sprendimo panaikinimo, joje iškelti argumentai ir dėl Dalinio arbitražo sprendimo neteisėtumo, todėl ši civilinė byla turi būti sustabdyta iki galutinio sprendimo Kipro Respublikos Limasolio teisme įsiteisėjimo.

II. Teismo procesinio sprendimo esmė

5. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2016 m. vasario 22 d. nutartimi pareiškėjos prašymą tenkino – pripažino ir leido vykdyti Lietuvos Respublikoje 2013 m. rugpjūčio 19 d. Tarptautinių prekybos rūmų dalinį arbitražo sprendimą bei 2014 m. birželio 11 d. Tarptautinių prekybos rūmų galutinį arbitražo sprendimą Tarptautinio arbitražo teismo byloje Nr. 18728/GZ/MHM *„HIP Azotara Doo“ prieš „Heimdal Enterprises LTD“ ir UAB „ARVI“ ir ko*.
6. Teisėjų kolegija nurodė, kad iš arbitražo proceso metu nustatytų faktinių aplinkybių matyti, jog:
6.1. 2006 m. balandžio 11 d. UAB „ARVI“ ir ko pagal kapitalo pirkimo–pardavimo sutartį tapo Serbijos Respublikos bendrovės „HIP Azotara Doo“ daugumos akcijų savininke. Privatizavimo sutartis buvo pasirašyta tarp Serbijos Respublikos privatizavimo agentūros ir juridinių asmenų konsorciumo, sudaryto iš bendrovių „UNIVERZAL HOLDING AD Beograd“, UAB „ARVI“ ir ko ir bendros Lietuvos ir JAV įmonės „SANITEX“. Ši sutartis nutraukta 2009 m. sausio 9 d.;
6.2. Nuo 2007 m. sausio mėn. iki 2008 m. kovo mėn. bendrovė „HIP Azotara Doo“ ir Kipro Respublikos bendrovė „Heimdal Enterprises Ltd“ sudarė penkias įrangos pardavimo sutartis, kuriose sulygo arbitražinę išlygą;
6.3. 2012 m. gegužės 29 d. bendrovė „HIP Azotara Doo“ pradėjo arbitražo pro-

cesą prieš bendrovę „Heimdal Enterprises Ltd“ ir UAB „ARVI“ ir ko;

6.4. Daliniu arbitražo sprendimu vienasmenis arbitras nustatė, kad jis turi kompetenciją UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu arbitražo proceso tikslais, nors ji nebuvo arbitražinius susitarimus pasirašiusi šalis;

6.5. UAB „ARVI“ ir ko aktyviai dalyvaujant arbitražo procese, 2014 m. birželio 11 d. buvo priimtas Galutinis arbitražo sprendimas, kuriuo nuspręsta, jog UAB „ARVI“ ir ko turi sumokėti ieškovei „HIP Azotara Doo“ 434 128 Eur dėl nepagrįsto praturtėjimo, 70 856,50 Eur bylinėjimosi išlaidų, 46 666,66 Eur arbitražo išlaidų atlyginimo;

6.6. pareiškėja 2015 m. balandžio 24 d. su „HIP Azotara Doo“ sudarytos cesijos sutarties pagrindu perėmė reikalavimo teisę į arbitražo sprendimais priteistas sumas ir taip tapo naująja skolininkių „Heimdal Enterprises Ltd“ ir UAB „ARVI“ ir ko kreditore.

7. Teisėjų kolegija nusprendė, kad pareiškėja yra tinkamas subjektas kreiptis dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo tiek pagal Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą (toliau – ir KAĮ), tiek pagal CPK 810 straipsnio 6 dalį bei 811 straipsnio 3 dalį, tiek pagal Niujorko konvenciją, kuri, apibūdindama subjektą, turintį teisę kreiptis dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo, nurodo sąvoką „prašančioji šalis“, tačiau nepateikia šios sąvokos apibrėžimo. Kolegijos vertinimu, pareiškėja turi teisę kreiptis į Lietuvos apeliacinį teismą su prašymu pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimus pagal nenuginčytą (galiojančią) cesijos sutartį, kuria ji perėmė tiek materialiąsias, tiek procesines bendrovės „HIP Azotara Doo“ teises, tarp jų ir teisę kreiptis dėl arbitražo sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti.
8. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad UAB „ARVI“ ir ko Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtintu nepripažinimo pagrindu remiasi dėl to, jog ji nebuvo sutarties, kurioje nustatyta arbitražinė išlyga, šalis (jomis buvo „HIP Azotara Doo“ ir „Heimdal Enterprises Ltd“), o arbitražui nepagrįstai išplėtus arbitražinio susitarimo galiojimą ir suinteresuotam asmeniui, kartu pažeista ir viešoji tvarka. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija nurodė dėl šių abiejų Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintų arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindų pasisakysianti kartu.
9. Teisėjų kolegijos vertinimu, vien aplinkybė, jog UAB „ARVI“ ir ko nepasirašė (nesudarė) ir (ar) raštu nepatvirtino arbitražinės išlygos, nebūtinai lemia, kad jos atžvilgiu ginčas negalėjo būti nagrinėjamas arbitraže, nes bendroji taisyklė, kad arbitražinė išlyga galioja tik jos šalims, turi išimčių. Kaip matyti iš Dalinio arbitražo sprendimo, juo buvo sprendžiama, ar vienasmenio arbitro kompetencija apima sutarčių nepasirašiusią ir jai prieštaraujančią šalį – UAB „ARVI“ ir ko. Bylos šalys prašė atskirai nagrinėti šį klausimą ir dėl jo priimti atskirą dalinį sprendimą. Tai buvo įtraukta į „HIP Azotara Doo“ ir UAB „ARVI“ ir ko pasirašyto bei Tarptautinio arbitražo teismo patvirtinto Galutinio įgaliojimų akto 9.3.4 sąlygą (Dalinio arbitražo sprendimo 5 punktas). Kontinentinės teisės valstybėse visuotinai pripažįstama arbitražo teisė spręsti dėl savo kompetencijos, taip pat arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus (kompetencijos-kompetencijos doktrina).

Vienasmenis arbitras arbitražinės išlygos galiojimo klausimą (jos galiojimo išplėtimą suinteresuotam asmeniui) išsprendė remdamasis būtent kompetencijos-kompetencijos principu ir konstatavo, jog jis turi kompetenciją UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu.

10. Teisėjų kolegija atmetė kaip nepagrįstą UAB „ARVI“ ir ko argumentą, kad teismas privalo įvertinti byloje kaip suinteresuotų asmenų patrauktų juridinių asmenų sąsajas ir nuspręsti, ar nagrinėjamu atveju galėjo būti remiamasi bendrovės šydo pakėlimo (angl. *piercing the corporate veil*) doktrina. Kolegijos vertinimu, tai reikštų arbitražo sprendimo peržiūrėjimą iš esmės, tačiau teismas negali pakeisti arbitražo nustatytų faktinių aplinkybių kitomis aplinkybėmis ir atlikti kitokios tų aplinkybių teisinės kvalifikacijos, nei tai padarė arbitražas.
11. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad UAB „ARVI“ ir ko, nesutikdama su Daliniu arbitražo sprendimu, iš esmės ginčija arbitražo padarytas išvadas, teigia, jog UAB „ARVI“ ir ko nepagrįstai išplėstas arbitražinės išlygos galiojimas ir dėl to buvo pažeista viešoji tvarka. Nors UAB „ARVI“ ir ko kaip vieną iš argumentų nurodė aplinkybę, jog bendrovė visą laiką prieštaravo dėl arbitražo kompetencijos jos atžvilgiu ir aiškiai šią poziciją buvo išreiškusi, ši aplinkybė yra nurodyta ir Daliniame arbitražo sprendime, todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, nepagrindžia suinteresuoto asmens siekiamos pagrįsti pozicijos. Be to, kaip matyti iš Dalinio arbitražo sprendimo, Kipro Respublikos teisė pripažįsta arbitražinės išlygos galiojimo išplėtimą jos nepasirašiusiai šaliai („šydo atskleidimo“ doktriną), taip pat kaip ir Lietuvos Respublikos teisė, todėl UAB „ARVI“ ir ko argumentas, kad Dalinis arbitražo sprendimas (kartu ir Galutiniu arbitražo sprendimu), kuriuo konstatuojama, jog arbitražas turi kompetenciją spręsti ginčą šalies, kuri niekuomet nesudarė jokio arbitražinio susitarimo, atžvilgiu, prieštarauja tarptautinei ir Lietuvos viešajai tvarkai, atmestinas kaip nepagrįstas.
12. Pasisakydama dėl Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punkto taikymo, teisėjų kolegija pažymėjo, kad Dalinio arbitražo sprendimo 7 punkte aiškiai nurodyta, jog jame nagrinėjamas tik klausimas, ar vienasmenis arbitras turi kompetenciją sutarčių nepasirašiusios UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu. Arbitražas faktines aplinkybes Daliniame arbitražo sprendime įvertino ir dėl jų pasisakė tik spręsdamas dėl arbitražinės išlygos galiojimo išplėtimo, o atskiros sutartys, jų nuostatos, buvo nagrinėjamos ir dėl jų detaliai pasisakyta priimant Galutinį arbitražo sprendimą. Tai patvirtina ne tik Dalinio bei Galutinio arbitražo sprendimų turinys, bet ir rezoliucinės dalys, iš kurių aiškiai matyti, kad Daliniu arbitražo sprendimu nuspręsta dėl arbitražo kompetencijos, o Galutiniu arbitražo sprendimu ginčas išspręstas iš esmės.
13. Teisėjų kolegijos vertinimu, tai, kad Galutiniu arbitražo sprendimu lėšos buvo priteistos tik iš UAB „ARVI“ ir ko, nereiškia arbitražo kompetencijos ribų peržengimo. Galutinio įgaliojimų akto 9.4.2 punkte įtvirtinta, kad tuo atveju, jeigu vienasmenis arbitras nuspręstų, jog jo jurisdikcija turi būti išplėsta ir apimtų arbitražinio susitarimo nepasirašiusią UAB „ARVI“ ir ko, tada vienasmenis arbitras spręstų, ar vienas arba abu atsakovai neteisėtai arba *mala fide* (nesąžiningai, siekiant blogo) gavo pelno iš turto ir ar tokios neteisėtai gautos lėšos turi

būti grąžintos; jei atsakymas teigiamas, tai kokia apimtimi ir kokiomis dalimis abiem atsakovams. Daliniu arbitražo sprendimu nustatęs UAB „ARVI“ ir ko bei Kipro Respublikos bendrovės „Heimdal Enterprises Ltd“ sąsajas, t. y. kad pirmajai priklausė visiška antrosios kontrolė, Galutiniu arbitražo sprendimu arbitražas prašomas priteisti sumas priteisė būtent iš suinteresuoto asmens UAB „ARVI“ ir ko. Kolegija pažymėjo, kad Lietuvos apeliaciniam teismui nesuteikta teisė kvestionuoti užsienio arbitražo padarytų išvadų teisėtumo, nes teismas, spręsdamas užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, neturi teisės arbitraže išspręsto ginčo nagrinėti iš esmės.

14. Teisėjų kolegija nusprendė nesant pagrindo stabdyti šią bylą, pažymėjusi, kad Kipro Respublikos Limasolio teisme ginčijamas tik Galutinis arbitražo sprendimas (o ne Dalinis, kuriuo nuspręsta dėl kompetencijos UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu), taip pat tai, kad nei Niujorko konvencija, nei CPK teismo neįpareigoja stabdyti bylos dėl arbitražo sprendimo pripažinimo nagrinėjimo vien tuo pagrindu, kad arbitražo sprendimas yra apskųstas, byloje nesant duomenų, kad užsienio arbitražo sprendimas negali būti vykdomas ar jo vykdymas sustabdytas.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

15. Kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 22 d. nutartį ir priimti naują sprendimą – pareiškėjos Serbijos Respublikos įmonės „JP SRBIJAGAS“ prašymą atmesti. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    15.1. Teismas netinkamai aiškino ir taikė Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a ir b punktus bei 2 dalies b punktą, KAĮ 51 straipsnio nuostatas. Spręsdamas, ar arbitražinio susitarimo galiojimas buvo pagrįstai išplėstas šio susitarimo nesudariusiai šaliai per tariamas dviejų juridinių asmenų glaudumo sąsajas, teismas privalėjo atlikti nepriklausomą vertinimą, ar nagrinėjamu atveju galėjo būti remiamasi šydo pakėlimo doktrina ir ar arbitražinio susitarimo galiojimas galėjo būti išplėstas. Priešingu atveju teismas niekuomet negalėtų tinkamai patikrinti, ar egzistuoja Niujorko konvencijos II straipsnyje ir V straipsnio 1 dalies a punkte nustatyti pagrindai atsisakyti pripažinti ir vykdyti arbitražo sprendimą. Suinteresuotas asmuo neprašė teismo ginčą nagrinėti iš esmės (vertinti ginčo sutarčių ir iš jų kylančių ar nekylančių reikalavimų ir jų dydžių), tik siekė, kad teismas patikrintų, ar suinteresuotas asmuo yra saistomas arbitražinio susitarimo, kylančio iš sutarčių, kurių jis nepasirašė. Užsienio teismų praktika pripažįsta, kad teismas, spręsdamas, ar arbitražinio susitarimo galiojimas buvo pagrįstai išplėstas arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai, nėra saistomas arbitražo padarytų išvadų ir privalo įvertinti faktines aplinkybes (pvz., Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 3 d. sprendimas *Dallah Real Estate and Tourism Holding Company v. The ministry of Religious Affairs, Goverment of Pakistan*).
    15.2. Arbitražinio susitarimo nesudariusi šalis, skirtingai nuo tokio susitarimo dalyvių, nėra pritarusi arbitražo kompetencijai, todėl jos teisės gintis negali būti

siaurinamos vien tik dėl to, kad ji ieškovo pageidavimu buvo įtraukta į arbitražo procesą. Arbitražo sprendimas, kuriuo konstatuojama, jog arbitražas turi kompetenciją spręsti ginčą šalies, kuri niekuomet nesudarė jokio arbitražinio susitarimo, atžvilgiu, ir kuriuo nepagrįstai buvo išplėstas arbitražinio susitarimo taikymas tokiam asmeniui, prieštarauja tarptautinei ir Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai. UAB „ARVI“ ir ko arbitražinio susitarimo galiojimas buvo išplėstas per tariamą jos atsakomybę, per tariamas dviejų juridinių asmenų sąsajas, todėl šiuo aspektu spręsdamas, ar arbitražinio susitarimo galiojimas buvo pagrįstai išplėstas, teismas privalėjo įvertinti ir patikrinti tokį asmenų sąsajumą, pateikti savo teisinį faktinių aplinkybių vertinimą, ar šiuo atveju galėjo būti remtasi šydo pakėlimo doktrina ir ar arbitražas iš tiesų turėjo teisę išplėsti kompetenciją UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu.

15.3. Teismas netinkamai aiškino KAĮ 19 straipsnio nuostatą ir, aiškindamas kompetencijos-kompetencijos doktriną, nukrypo nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010; 2015 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-135-695/2015). UAB „ARVI“ ir ko neginčija, kad tuo atveju, kai arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas iškeliamas arbitraže, šį klausimą pirmiausia sprendžia arbitražas. Tačiau kompetencijos-kompetencijos doktrina negali sudaryti teisėto pagrindo atsisakyti vertinti arbitražo sprendimus pagal Niujorko konvencijos V straipsnį.

15.4. Teismas, vertindamas Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punkte nurodyto pagrindo (ne)egzistavimą, tik nepagrįstai nurodė, kad arbitražas, be galutinio sprendimo, turi teisę priimti ir dalinius sprendimus, tačiau suinteresuotas asmuo to niekuomet nekvestionavo. Vertindamas arbitražo sprendimą aptariamo nepripažinimo pagrindo aspektu teismas privalėjo įvertinti, ar apskritai daliniu sprendimu, kuriuo turi būti sprendžiami klausimai tik dėl arbitražo kompetencijos, gali būti konstatuota juridinio asmens atsakomybė, nors šis klausimas yra galutinio sprendimo objektas. Arbitražo šalių sutarta arbitražo bylos nagrinėjimo procedūra (pasirašytas Galutinis įgaliojimų aktas) nereiškia, kad arbitražas turi teisę nemotyvuoti ir nenurodyti, kodėl pagrindinė atsakovė (Kipro Respublikos bendrovė „Heimdal Enterprises Ltd“), kuri ir buvo sudariusi sutartis, iš kurių kilo arbitražo byloje nagrinėti reikalavimai, buvo iš esmės pašalinta iš bylos, reikalaujamas sumas priteisiant tik iš sutarties nepasirašiusio juridinio asmens. Tokia arbitražo bylos nagrinėjimo procedūra savaime negali pagrįsti Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punkte nurodyto pagrindo neegzistavimo.

15.5. Teismas netinkamai aiškino CPK 811 straipsnio 3 dalies nuostatą, nes ši teisės norma, nustatanti subjektus, turinčius teisę pateikti prašymą dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo, aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtina, kad dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo į Lietuvos apeliacinį teismą turi teisę kreiptis arbitražo bylos šalis, t. y. nenustatyta, kad galėtų kreiptis asmuo, nebuvęs arbitražo bylos šalimi. Teismas taip pat turi įsitikinti, ar, esant inicijuotam teismo procesui dėl cesijos su-

tarties nuginčijimo, asmens, neva perėmusio reikalavimus pagal arbitražo sprendimus, prašymas dėl tokių sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje gali būti priimtas ir nagrinėjamas.

15.6. Teismas pažeidė UAB „ARVI“ ir ko teisę į tinkamą teisinę gynybą bei teisę būti išklausytai, nes vadovavosi likus kelioms valandoms iki rašytinio teismo posėdžio pateiktais „JP SRBIJAGAS“ paaiškinimais (juose nurodytomis naujomis aplinkybėmis) ir naujais įrodymais, apie kuriuos suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko sužinojo tik po bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos.

15.7. Teismo nutartis priimta pažeidžiant CPK 163 straipsnio 1 dalies 3 punkto, 164 straipsnio 4 punkto, Niujorko konvencijos VI straipsnio nuostatas. UAB „ARVI“ ir ko atsiliepime į pareiškėjos prašymą nurodė, kad Kipro Respublikos Limasolio teisme nagrinėjama byla dėl Galutinio arbitražo sprendimo panaikinimo, kurioje keliami argumentai ir dėl Dalinio arbitražo sprendimo neteisėtumo, todėl civilinė byla turėjo būti sustabdyta iki galutinio sprendimo Kipro Respublikos Limasolio teisme įsiteisėjimo.

15.8. Kipro Respublikos bendrovė „Heimdal Enterprises Ltd“ nebuvo tinkamai informuota apie teismo procesą.

16. Pareiškėja Serbijos Respublikos įmonė „JP SRBIJAGAS“ atsiliepimu į kasacinį skundą prašo skundo netenkinti, palikti skundžiamą teismo nutartį nepakeistą; priteisti iš suinteresuoto asmens pareiškėjos kasaciniame teisme patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Atsiliepimas grindžiamas šiais esminiais argumentais:

16.1. Teismas tinkamai taikė Niujorko konvencijos V straipsnio a ir b punktų bei KAĮ 51 straipsnio nuostatas. Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktas neįgalina Lietuvos apeliacinio teismo iš naujo tirti arbitražo byloje nustatytų faktinių aplinkybių. UAB „ARVI“ ir ko pati įgaliojo vienasmenį arbitrą ištirti ir nustatyti arbitro kompetenciją. UAB „ARVI“ ir ko, aktyviai dalyvavusi arbitražo procese, neprašė minėto susitarimo panaikinti. Arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo procedūra nėra naujas arbitražo procesas ar jo pakartojimas ir (ar) arbitražo sprendimo panaikinimo procesas, tačiau UAB „ARVI“ ir ko pagal savo veiksmų ir argumentų esmę siekia Lietuvos teismuose ne tik *de facto* (faktiškai) panaikinti arbitražo sprendimą, bet ir laikyti jos įgaliojimą vienasmeniam arbitrui neegzistuojančiu.

16.2. Teismas tinkamai aiškino viešosios tvarkos sampratą (Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktas), nes Dalinis arbitražo sprendimas ne pažeidžia tarptautinę ir Lietuvos viešąją tvarką, o ją saugo. Jei UAB „ARVI“ ir ko, kaip ji pati mano, nebuvo arbitražo bylos šalis, t. y. nebuvo saistoma arbitražinio susitarimo, tuomet jai nebuvo pareigos apskritai dalyvauti arbitražo procese.

16.3. Šiuo atveju teismas tinkamai taikė ir aiškino KAĮ 19 straipsnio nuostatą, nes vienasmenis arbitras arbitražinės išlygos galiojimo išplėtimą UAB „ARVI“ ir ko atliko remdamasis kompetencijos-kompetencijos doktrina. Skundžiamojoje nutartyje teismas nepasisakė, kad kompetencijos-kompetencijos doktrina yra pagrindas atsisakyti vertinti arbitražo sprendimus pagal Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintus pagrindus.

16.4. UAB „ARVI“ ir ko nepagrįstai teigia, kad teismas netinkamai aiškino Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punktą, nes ji pati prašė vienasmenio arbitro atskirai nagrinėti arbitražinės išlygos galiojimo išplėtimo klausimą ir priimti atskirą dalinį sprendimą. Teismas neturėjo jokio teisinio pagrindo pripažinti, kad vienasmenis arbitras peržengė savo kompetencijos ribas, kadangi UAB „ARVI“ ir ko pati nustatė ir apibrėžė arbitro įgaliojimų ribas.

16.5. Skundžiamoje nutartyje pateiktas išaiškinimas dėl teisių perėmėjo teisės kreiptis dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje visiškai teisėtas, teisingas ir pagrįstas.

16.6. Suinteresuotas asmuo nenurodo, kaip konkrečiai buvo pažeistos jo teisės dėl to, kad dokumentai Kipro Respublikos bendrovei „Heimdal Enterprises Ltd“ buvo įteikti neva netinkamu būdu.

16.7. UAB „ARVI“ ir ko Kipro Respublikos teismuose nesiekė Dalinio arbitražo sprendimo, kurį iš esmės ir ginčija šioje byloje, panaikinimo. Suinteresuotas asmuo Lietuvos apeliaciniam teismui neteikė jokių argumentų dėl Galutinio arbitražo sprendimo, kurį ji siekė panaikinti Kipro Respublikos teismuose, prieštaravimo Niujorko konvencijoje nustatytiems pagrindams, todėl teismas galėjo ir turėjo atsisakyti stabdyti bylą Niujorko konvencijos pagrindu.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribų, pareiškėjos rašytinių paaiškinimų

17. Skundo dėl užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo padavimui ir bylų pagal šį skundą procesui taikomos CPK XVII skyriaus („Bylų procesas kasaciniame teisme“) nuostatos (CPK 811-1 straipsnio 2 dalis). Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia CPK 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia tik tuos teisės klausimus, kurie tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-684/2021, 19 punktas).
18. Suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko kasaciniame skunde, be kita ko, kėlė klausimą dėl netinkamo Niujorko konvencijos VI straipsnio aiškinimo ir taikymo, Lietuvos apeliaciniam teismui atmetus prašymą sustabdyti šios bylos nagrinėjimą iki teismo sprendimo įsiteisėjimo Kipro Respublikoje iškeltoje byloje pagal suinteresuoto asmens UAB „ARVI“ ir ko 2014 m. rugsėjo 8 d. pareiškimą dėl Galutinio arbitražo sprendimo panaikinimo (šios nutarties 15.7 punktas).
19. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2016 m. spalio 27 d. nutartimi sustabdė šios bylos nagrinėjimą iki teismo sprendimo Kipro Respublikoje iškeltoje byloje įsi-

teisėjimo. Kasacinio teismo nutartyje, kuria sustabdytas šios bylos nagrinėjimas, buvo pasisakyta ne tik dėl Niujorko konvencijos VI straipsnio aiškinimo ir taikymo, bet ir dėl dalies kitų kasacinio skundo argumentų. Pirma, kasacinis teismas nurodytoje nutartyje išaiškino, kad, priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, pareiškėja yra tinkamas subjektas, galintis kreiptis dėl Dalinio ir Galutinio arbitražo sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvoje. Antra, kasacinis teismas konstatavo, kad nagrinėjamoje byloje buvo užtikrinta šalių teisė į teisminę gynybą ir į šią teisę patenkantys rungimosi bei šalių lygiateisiškumo principai nebuvo pažeisti. Kasacinis teismas taip pat atmetė kaip teisiškai nepagrįstus kasacinio skundo argumentus dėl esminio proceso teisės normų pažeidimo įteikiant procesinius dokumentus bendrovei „Heimdal Enterprises Ltd“ (šios nutarties 15.5, 15.6, 15.8 punktai).

20. Kipro Respublikos apeliacinis teismas 2023 m. rugsėjo 28 d. sprendimu atmetė suinteresuoto asmens UAB „ARVI“ ir ko apeliacinį skundą dėl Limasolio apygardos teismo 2018 m. sausio 22 d. sprendimo, kuriuo atmestas suinteresuoto asmens UAB „ARVI“ ir ko prašymas panaikinti Galutinį arbitražo sprendimą. Išnykus bylos sustabdymo pagrindui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 15 d. nutartimi šios bylos nagrinėjimas buvo atnaujintas.
21. Atnaujinus bylos nagrinėjimą, pareiškėja Serbijos Respublikos įmonė „JP SRBIJAGAS“ 2024 m. sausio 8 d. pateikė kasaciniam teismui rašytinius paaiškinimus, kuriuos prašo pridėti prie bylos ir jais vadovautis priimant procesinį sprendimą. Paaiškinimuose nurodoma, kad jais papildomai pasisakoma dėl esminių aplinkybių, pareiškėjos vertinimu, akivaizdžiai iliustruojančių skundžiamos Lietuvos apeliacinio teismo nutarties teisėtumą ir kasaciniame skunde išdėstytų argumentų nepagrįstumą.
22. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad teisinis reguliavimas nenustato teisės dalyvaujantiems byloje asmenims kasaciniame procese teikti rašytinius paaiškinimus (CPK 355 straipsnis). CPK 350 straipsnio 8 dalis imperatyviai draudžia pildyti ar keisti kasacinį skundą išsprendus kasacinio skundo priėmimo klausimą, t. y. jokie nauji argumentai, papildantys kasaciniame skunde nurodytas aplinkybes, priėmus kasacinį skundą nebegali būti pateikiami. Atsiliepimas į kasacinį skundą surašomas ir pasirašomas tokia pat tvarka kaip ir kasacinis skundas. Atsiliepimai į kasacinį skundą, jo papildymai ar pakeitimai, pateikti praleidus nustatytą terminą, nepriimami ir grąžinami juos pateikusiems asmenims (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-119-313/2022, 20 punktas; 2023 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-381/2023, 54 punktas; 2023 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-150-378/2023, 40 punktas; 2023 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-216-684/2023, 28 punktas; ir kt.). Rašytiniai paaiškinimai kasaciniame teisme gali būti teikiami tik išimtiniais atvejais, kai, atsižvelgiant į konkrečioje byloje susiklosčiusią procesinę situaciją, toks procesinis veiksmas nebūtų pripažintas prieštaraujančiu bylų procesą kasaciniame teisme reglamentuojančioms nuostatoms (CPK 340 straipsnio 5 dalis), pavyzdžiui, dėl teisės klausimo, kuriuo kasacinis teismas ketina pasisakyti peržengdamas kasacinio skundo

ribas, ar kitu atveju, kai pateikti rašytinius paaiškinimus šalis įpareigoja (joms pasiūlo) pats kasacinis teismas, dėl reikšmingo procesinių aplinkybių pasikeitimo, įvykusio jau po kasacinio skundo (atsiliepimo į jį) priėmimo (procesinių teisių perėmimo, taikos sutarties sudarymo, bylos šalies pasibaigimo, teismo procesinio sprendimo kitoje byloje, susijusioje su nagrinėjama byla, priėmimo), ir pan.

23. Nagrinėjamoje byloje nenustatyta jokių specifinių procesinių aplinkybių, sudarančių pagrindą priimti pareiškėjos kasaciniam teismui šiame proceso etape teikiamus rašytinius paaiškinimus. Pareiškėjos rašytiniuose paaiškinimuose iš esmės apibendrinami ir papildomi atsiliepime į kasacinį skundą nurodyti argumentai, t. y. pildomas atsiliepimas į kasacinį skundą, pasibaigus atsiliepimo pateikimo terminui. Dėl šios priežasties teisėjų kolegija pareiškėjos rašytinius paaiškinimus priimti atsisako ir grąžina juos pareiškėjai.
24. Atsižvelgdama į kasaciniu skundu apibrėžtas bylos nagrinėjimo ribas ir šioje byloje priimtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. spalio 27 d. nutarties, kurioje išdėstyti išaiškinimai šioje nutartyje nebus iš naujo kartojami, turinį, teisėjų kolegija toliau pasisakys šiais kasaciniame skunde iškeltais teisės aiškinimo ir taikymo klausimais: 1) dėl teismo, kurio prašoma pripažinti ir leisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimą, vykdomos kontrolės ribų pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą, kai arbitražo kompetencija išplečiama arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai; 2) dėl kompetencijos-kompetencijos doktrinos aiškinimo ir taikymo; 3) dėl arbitražo sprendimo, kuriuo arbitražo kompetencija išplėsta arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai, prieštaravimo viešajai tvarkai (Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punkto aiškinimo ir taikymo), 4) dėl arbitražo kompetencijos viršijimo ir suinteresuoto asmens teisės būti išklausytam pažeidimo (Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies b ir c punktų aiškinimo ir taikymo).

Dėl teismo, sprendžiančio užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, vykdomos kontrolės ribų pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą, kai arbitražo kompetencija išplečiama arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai

25. Užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo sąlygas nustato 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo ir Komercinio arbitražo įstatymas (CPK 810 straipsnio 6 dalis). KAĮ 51 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad arbitražo sprendimas, priimtas bet kurioje valstybėje – 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo dalyvėje, Lietuvos Respublikoje pripažįstamas ir vykdomas pagal šio straipsnio ir 1958 m. Niujorko konvencijos dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo nuostatas.
26. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad valstybės, prisijungdamos prie Niujorko konvencijos, be kita ko, įsipareigojo gerbti šalių sudaromus arbitražinius susitarimus (Niujorko konvencijos II straipsnis) bei užsienio arbitražų priimamus sprendimus (Niujorko konvencijos III–V straipsniai). Sprendžiant užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, teismo atliekamas teisinis vertinimas

pradedamas nuo prezumpcijos, jog atitinkamai arbitražinis susitarimas yra galiojantis, o arbitražo sprendimas – vykdytinas. Minėtos prezumpcijos gali būti paneigiamos Niujorko konvencijoje įtvirtintais pagrindais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-267-611/2017, 27 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).

27. Pareigą gerbti arbitražo sprendimus atspindi ir arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti procedūros esmė. Pagal suformuotą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktiką, teismui, sprendžiančiam užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo tokį sprendimą vykdyti klausimus, suteiktos aiškiai apibrėžtos arbitražo sprendimo tikrinimo galios. Pirma, Niujorko konvencijos V straipsnyje nustatytas baigtinis galimų arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindų sąrašas, todėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimas reiškia Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintų pagrindų buvimo ar nebuvimo patikrinimą. Antra, net ir vertinant arbitražo sprendimą Niujorko konvencijos V straipsnyje išvardytais pagrindais, teismo atliekamas vertinimas jokiais atvejais negali būti toks išsamus, kad prilygtų arbitražo sprendimo ar kai kurių jame nagrinėtų klausimų peržiūrėjimui iš esmės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2014 ir joje nurodyta kasacinio teismo praktika).
28. Bendrasis draudimas atliekant užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo procedūrą peržiūrėti sprendimą iš esmės (pranc. *révision au fond*) išreiškia arbitražo, kaip alternatyvaus valstybiniams teismams ginčų sprendimo būdo, esmę. Toks peržiūrėjimas reikštų, kad, nepaisant to, jog šalių ginčas išspręstas jų pasirinktu būdu, vėliau atliekama visapusiška teisminė kontrolė pakeistų alternatyvioje jurisdikcijoje priimtą sprendimą. Galimybė peržiūrėti arbitražo sprendimą paneigtų sutartinį ir privatų arbitražo procedūros pobūdį bei neleistų šalims pasinaudoti tais privalumais, kurių šalys siekė perduodamos ginčą spręsti arbitražui. Efektyvaus arbitražo interesus atitinka tai, kad arbitražo sprendimų peržiūrėjimas turėtų būti ribotos apimties ir kad sprendimo panaikinimas ar atsisakymas jį pripažinti būtų galimas tik išskirtinėmis aplinkybėmis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-483-421/2015; 2018 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-298-687/2018, 69 punktas).
29. Kita vertus, draudimas užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo procedūros metu peržiūrėti sprendimą iš esmės nereiškia, kad teismas arbitražo sprendimo pripažinimo procese neturi susipažinti su arbitražo sprendimo turiniu ir išanalizuoti jo motyvus, siekdamas įsitikinti, ar neegzistuoja Niujorko konvencijoje nustatyti arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindai. Draudimas iš esmės peržiūrėti užsienio arbitražo sprendimą ir teismo pareiga patikrinti atsisakymo pripažinti tokį sprendimą pagrindų buvimą sistemiškai dera ir vienas kitam neprieštarauja, nes atlikdamas tokią patikrą teismas negali pakeisti arbitražo nustatytų faktinių aplinkybių kitomis aplinkybėmis bei atlikti kitokią tų aplinkybių teisinę kvalifikaciją, nei ją atliko arbitražas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-178-823/2023, 28 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).

30. Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalyje nustatytų arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindų buvimo įrodinėjimo pareiga tenka asmeniui, prieš kurį nukreiptas arbitražo sprendimas. Dėl Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalyje įtvirtintų nepripažinimo pagrindų įrodinėjimo pareigos kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad šiuos pagrindus sudarančios aplinkybės galėtų pažeisti ne tik privačius arbitražo bylos šalių, bet ir viešuosius interesus, todėl jie arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą sprendžiančio teismo vertinami *ex officio* (pagal pareigas), t. y. nepriklausomai, ar šalis, prieš kurią nukreiptas užsienio arbitražo sprendimas, jais remiasi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-458-701/2015 ir joje nurodyta kasacinio teismo praktika).
31. Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte nustatyta, kad arbitražo sprendimą pripažinti ar vykdyti gali būti atsisakyta, kai prašo ta pusė, prieš kurią jis nukreiptas, tik tada, jei ši pusė pateikia tos vietos, kur prašoma pripažinti ir vykdyti, kompetentingoms valdžios institucijoms įrodymą, kad II straipsnyje nurodyto susitarimo pusės pagal joms taikomą įstatymą buvo kuriuo nors mastu neveiksnios arba šis susitarimas negalioja pagal įstatymą, kuriam pusės tą susitarimą subordinavo, o nesant tokio nurodymo – pagal tos šalies, kur buvo padarytas sprendimas, įstatymą. Aptariamas nepripažinimo pagrindas atspindi sutartinę arbitražo, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, bei arbitrų įgaliojimų veikti teisinę prigimtį. Ginčo sprendimo arbitražu būdo pasirinkimas reiškia, kad šalys susitaria nesikreipti dėl ginčo sprendimo į valstybės teismą ir paveda jų ginčą spręsti privatiems asmenims – arbitrams. Arbitražinis susitarimas, viena vertus, panaikina teismo jurisdikciją, antra vertus, sukuria alternatyviąją jurisdikciją – arbitražo jurisdikciją. Tokius teisinius padarinius sukelia tik galiojantis arbitražinis susitarimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010).
32. Kadangi arbitražo kompetencijos pagrindas yra galiojantis arbitražinis susitarimas, Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtintas arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindas gali būti taikomas visais atvejais, kai pripažįstama, kad asmuo, prieš kurį nukreiptas užsienio arbitražo sprendimas, nebuvo saistomas arbitražinio susitarimo, t. y. ne tik kai šalių sudarytas arbitražinis susitarimas negalioja pagal jam taikytiną teisę, bet ir kai arbitražinis susitarimas su asmeniu, prieš kurį nukreiptas arbitražo sprendimas, apskritai nebuvo sudarytas.
33. Suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko, teigdama, kad nagrinėjamu atveju egzistavo pagrindas atsisakyti pripažinti Dalinį ir Galutinį arbitražo sprendimus, iš esmės rėmėsi tuo, jog ji nėra sudariusi arbitražinio susitarimo dėl ginčų, kylančių iš sutarčių, sudarytų tarp bendrovių „HIP Azotara Doo“ ir „Heimdal Enterprises Ltd“, ir kad arbitražinio susitarimo galiojimas jai nepagrįstai buvo išplėstas taikant bendrovės šydo pakėlimo doktriną. Nesutikdama su Lietuvos apeliacinio teismo nutartimi, kuria šie argumentai buvo atmesti, kasaciniame skunde UAB „ARVI“ ir ko nurodo, kad Lietuvos apeliacinis teismas tinkamai neatliko prašomų pripažinti arbitražo sprendimų kontrolės pagal Niujorko konvencijos V straipsnio a punktą, nes iš naujo ir savarankiškai neįvertino, ar arbitražas iš tiesų turėjo teisę išplėsti savo kompetenciją UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu.

34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pažymėta, kad, priešingai nei teismų jurisdikcija, arbitražo kompetencija yra grindžiama šalių susitarimu perduoti konkretaus ginčo nagrinėjimą arbitražui, todėl pagrindinė taisyklė, kad arbitražinė išlyga galioja sutarties šalims (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681/2002; 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-545/2009; kt.). Principas, kad arbitražinio susitarimo sukuriamos teisės ir pareigos kyla tik šio susitarimo šalims, yra sutarčių teisėje taikomo sutarties uždarumo principo išraiška, pripažįstama tiek bendrosios, tiek civilinės teisės tradicijų jurisdikcijose (Gary B. Born. *International Commercial Arbitration, Third Edition, Volume I: International Arbitration Agreements*, Kluwer Law International, 2021, p. 1518). Niujorko konvencijos II straipsnio 1 dalyje taip pat netiesiogiai įtvirtintas šis principas, nustatant, kad kiekviena susitariančioji valstybė pripažįsta rašytinį susitarimą, pagal kurį „*šalys pasižada* perduoti arbitražui visus ar tam tikrus ginčus“ (Otazu, J. M. The Law Applicable to Veil Piercing in International Arbitration, 2018-2019 5 *McGill Journal of Dispute Resolution* 30, 2018 CanLIIDocs 145, p. 34, prieiga per internetą <https://canlii.ca/t/2bds>).
35. Vis dėlto, nepaisant nurodyto bendrojo principo, tiek teisės doktrinoje, tiek užsienio valstybių teismų praktikoje pripažįstama, kad tam tikrais išimtiniais atvejais arbitražinio susitarimo galiojimas gali būti išplečiamas ir jo nepasirašiusiai šaliai. Tokia išimtinė galimybė pripažįstama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014; 2015 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316-687/2015).
36. Teorijos, kuriomis remiantis leidžiama išplėsti arbitražinio susitarimo galiojimą jo nepasirašiusiai šaliai, teisės doktrinoje skirstomos į konsensualines, kai arbitražinio susitarimo nepasirašiusios šalies sutikimas su arbitražo kompetencija gali būti numanomas iš jos veiksmų (pavyzdžiui, numanomo sutikimo, įmonių grupės, trečiosios šalies kaip naudos gavėjo doktrinos), ir nekonsensualines, kai arbitražinio susitarimo nepasirašiusi šalis pripažįstama esančia saistoma arbitražinio susitarimo net ir nesant jos aiškiai išreikšto ar numanomo sutikimo. Prie pastarųjų priskiriama ir bendrovės šydo pakėlimo (lot. *alter ego*) doktrina (Otazu, J. M. The Law Applicable to Veil Piercing in International Arbitration, 2018-2019 5 *McGill Journal of Dispute Resolution* 30, 2018 CanLIIDocs 145, p. 25, prieiga per internetą <https://canlii.ca/t/2bds>).
37. Pagal bendrovės šydo pakėlimo doktriną, šalis gali būti saistoma arbitražinės išlygos, nepaisant to, kad ji nesudarė sutarties, kurioje ji yra, jei ši šalis yra subjekto, kuris sudarė sutartį arba buvo kita susitarimo šalimi, *alter ego* (antrasis aš). Esminė šios doktrinos idėja yra ta, kad viena šalis taip stipriai dominuoja kitos šalies reikaluose ir taip pakankamai piktnaudžiauja šia kontrole, jog reikėtų nepaisyti dviejų bendrovių atskirų teisinių formų ir laikyti jas vienu subjektu. Šydo pakėlimo doktrina yra nekonsensualinio pobūdžio, nes ją taikant šalių ketinimai nėra lemiami; ji remiasi svarbiausiais teisingumo ir sąžiningumo principais, kurie įpareigoja tam tikromis aplinkybėmis neatsižvelgti į atskiras subjektų teisines for-

mas (Gary B. Born, *International Commercial Arbitration, Third Edition, Volume I: International Arbitration Agreements*, Kluwer Law International, 2021, p. 1546).

38. Pažymėtina, kad, nepaisant beveik visuotinio šydo pakėlimo doktrinos pripažinimo, šios doktrinos taikymo arbitražui sąlygos skirtingose valstybėse skiriasi. Pavyzdžiui, Vokietijos Federalinis Teismas 2023 m. kovo 9 d. sprendime nurodė, kad materialiosios teisės aspektai – patronuojančiosios įmonės ar akcininko tiesioginė atsakomybė – turi būti atskirti nuo procedūrinio aspekto – arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo jo nepasirašiusiems asmenims. Net jei patronuojančioji įmonė ar akcininkas yra tiesiogiai atsakingi dėl sukčiavimo, neteisėtų veiksmų ar neteisingumo trečiųjų šalių atžvilgiu (pakeliant bendrovės šydą), tai savaime negarantuoja arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo tokiai patronuojančiajai bendrovei ar akcininkui. Pagal Vokietijos teisę, arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimas tretiesiems asmenims (vok. *drittwirkung*) yra *a priori* neleistinas, ir tik išimtiniais atvejais galimas atsižvelgiant į šalies elgesį, kuris gali būti vertinamas kaip sutikimas su arbitražo kompetencija (Vokietijos Federalinio Teismo (BGH) 2023 m. kovo 9 d. sprendimas byloje I ZB 33/22). Tuo tarpu Šveicarijos teismai yra nusprendę, kad tikrojo šydo pakėlimo (vok. *echter Durchgriff*) atveju patronuojančioji bendrovė „stovi savo marionetės patronuojamosios bendrovės batuose“ ir todėl arbitražinio susitarimo tikslais jos abi yra vienas subjektas, saistomas marionetės patronuojamosios bendrovės veiksmų (Šveicarijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 1996 m. sausio 29 d. sprendimas byloje *Saudi Butec Ltd et Al Fouzan Trading v. Saudi Arabian Saipem Ltd*).
39. Atsižvelgiant į tai, jog tarptautinis arbitražas dažnai apima skirtingose jurisdikcijose esančias šalis, taikant šydo pakėlimo doktriną arbitražo procese itin reikšmingas arbitražiniam susitarimui taikytinos teisės, nustatančios šios doktrinos taikymo pagrindus (testą), klausimas (Otazu, J. M. The Law Applicable to Veil Piercing in International Arbitration, 2018–2019 5 *McGill Journal of Dispute Resolution* 30, 2018 CanLIIDocs 145, prieiga per internetą <https://canlii.ca/t/2bds>). Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte yra nustatyta taikytinos teisės taisyklė, pagal kurią arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas turėtų būti sprendžiamas pagal įstatymą, kuriam šalys tą susitarimą subordinavo, o nesant šalių pasirinkimo, – pagal tos šalies, kur buvo priimtas arbitražo sprendimas, įstatymą.
40. Teisės doktrinoje pažymima, kad, kitaip nei apeliacija, kurios metu peržiūrimas sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas, arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindų patikrinimas iš esmės reiškia ribotą procesą, kurio metu tikrinama tik tai, ar taikyta procedūra buvo formaliai teisinga. Taigi, teismas, veikiantis užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo procese, neprivalo atlikti išsamaus naujo ir nepriklausomo tyrimo, ar šalys buvo susaistytos arbitražinio susitarimo (t. y. iš naujo analizuoti visų faktinių aplinkybių, susitarimo egzistavimui taikytinos teisės nuostatų ir teismų praktikos, siekdamas išsiaiškinti, ar arbitražas pagrįstai arbitražinio susitarimo šalimi laikė jos nepasirašiusį asmenį) (Junita, Fifi. (2015). „Pro Enforcement Bias“ under Article V of the New York Convention in International Commercial Arbitration: Comparative Overview. *Indonesia Law Review*.

5. 140. 10.15742/ilrev.v5n2.150, p. 146; taip pat Gary B. Born. *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International, 2009, p. 2790–2791). Tai iš esmės atitinka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, kad, sprendžiant užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti Lietuvoje klausimą, teismo atliekamas tyrimas jokiais atvejais negali būti toks išsamus, jog prilygtų arbitražo sprendimo ar kai kurių jame nagrinėtų klausimų peržiūrėjimui iš esmės, jų sprendimui *de novo* (iš naujo) (anksčiau nurodyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2014).

41. Kita vertus, teisėjų kolegija pripažįsta teisiškai pagrįstu kasacinio skundo argumentą, kad tais atvejais, kai užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti procese šalis, visada prieštaravusi arbitražo kompetencijai ir teigusi, jog nėra saistoma arbitražinio susitarimo, prieštarauja arbitražo sprendimo pripažinimui ir leidimui jį vykdyti Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkto pagrindu, teismas, sprendžiantis arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, negali apsiriboti vien tik arbitražo teisės nuspręsti dėl savo kompetencijos nurodymu. Priešingas aiškinimas ne tik praktiškai pašalintų arbitražinio susitarimo nepasirašiusios šalies galimybę remtis Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte nurodytu arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindu ginčijant arbitražo kompetenciją jos atžvilgiu, bet ir neatitiktų kasacinio teismo formuojamos praktikos, kad visuotinai pripažįstama arbitražo teisė nuspręsti dėl savo kompetencijos savaime nepašalina tokio sprendimo teisminės kontrolės galimybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016, 35.3 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).

42. Teisėjų kolegijos vertinimu, atliekant prašomo pripažinti užsienio arbitražo sprendimo patikrą pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą, kai šiuo nepripažinimo pagrindu remiasi arbitražinio susitarimo nepasirašiusi ir arbitražo kompetencijai prieštaraujanti šalis, turi būti derinama keletas esminių principų, kuriais grindžiamas arbitražo procesas ir tokiame procese priimtų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti procedūra: sutartinė arbitražo kompetencijos prigimtis ir arbitražinių susitarimų galiojimo išplėtimo išimtinumas, draudimas užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo procedūros metu peržiūrėti arbitražo sprendimą iš esmės, arbitražo sprendimo priverstinio vykdytinumo prezumpcijos principas (angl. *pro enforcement bias*) ir pareiga nepripažinimo siekiančiai šaliai įrodyti Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtinto nepripažinimo pagrindo buvimą. Viena vertus, absoliutus draudimas teismui kontroliuoti arbitražo išvadų dėl kompetencijos teisėtumą, ypač kai tokia kompetencija nustatoma arbitražinio susitarimo nepasirašiusios šalies atžvilgiu (t. y. pritaikius bendrosios taisyklės, kad arbitražo kompetencija apima tik arbitražinio susitarimo šalis, išimtį, kuri tiek tarptautinio arbitražo doktrinoje, tiek teismų praktikoje vertinama kaip itin siaura), neatitiktų Niujorko konvencijos V straipsnio tikslų. Kita vertus, vien tai, kad arbitražo sprendimu arbitražinio susitarimo galiojimas buvo išplėstas jo nepasirašiusiai šaliai, nesudaro prielaidų tokiam arbitražo sprendimui taikyti tokios apimties teisminę kontrolę, kuri iš esmės prilygtų arbitražo sprendimo dėl kompetencijos peržiūrėjimui apeliacijos forma.

43. Pasisakydamas dėl teismo vykdomos arbitražo sprendimo kontrolės apimties arbitražo sprendimų pripažinimo procese, kasacinis teismas, remdamasis, be kita ko, teisės doktrina tarptautinių arbitražų sprendimų pripažinimo ir leidimo juos vykdyti klausimu, yra nurodęs, jog Niujorko konvencijoje nėra išimties, nustatančios galimybę nepripažinti ir neleisti vykdyti užsienio arbitražo sprendimo vien dėl to, kad arbitrų sprendimas yra neteisingas, netgi tada, kai jis labai neteisingas (padaryta rimtų teisės taikymo klaidų) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-178-823/2023, 48 punktas). Užsienio valstybių teismų praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, kad arbitro padaryta teisės ar fakto klaida nėra pagrindas atsisakyti pripažinti arbitražo sprendimą, nebent ši klaida yra tokio rimtumo, kad reiškia akivaizdų teisės nepaisymą (angl. *manifest disregard of the law*). Tam, kad būtų įvertinta kaip akivaizdus teisės nepaisymas, klaida turi būti tokia akivaizdi, kad ji galėtų būti lengvai ir akimirksniu suvokta vidutinio asmens, turinčio teisę eiti arbitro pareigas (Junita, Fifi. (2015). „Pro Enforcement Bias" under Article V of the New York Convention in International Commercial Arbitration: Comparative Overview. *Indonesia Law Review*. 5. 140. 10.15742/ilrev.v5n2.150, p. 155).
44. Taigi, tais atvejais, kai Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtintu arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindu remiasi arbitražinio susitarimo nepasirašiusi ir arbitražo kompetencijai prieštaraujanti šalis, teismas, remdamasis prieštaraujančios šalies pateiktais įrodymais, turi įvertinti, ar, atsižvelgiant į šiuos įrodymus, arbitražo sprendime nurodyti arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo motyvai nėra akivaizdžiai nepakankami pagal arbitražiniam susitarimui taikytiną teisę, t. y. ar arbitražas nepadarė itin šiurkščių ir akivaizdžių teisės taikymo klaidų, nulėmusių neteisingą išvadą, kad šalis yra saistoma arbitražinio susitarimo.
45. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad, atliekant prašomo pripažinti arbitražo sprendimo, kuriuo arbitražo kompetencija išplėsta arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai, vertinimą pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą, taip pat yra reikšminga, ar konkrečioje byloje nustatytos faktinės aplinkybės leidžia teigti buvus sprendimo pripažinimui prieštaraujančios šalies sutikimą, kad arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo klausimą išspręstų būtent arbitražas. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad tam tikrais atvejais asmuo gali būti laikomas sutikusiu nagrinėti ginčą arbitraže ne tik pasirašęs arbitražinį susitarimą, bet ir dėl savo elgesio, tam tikrų veiksmų, iš kurių sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže yra aiškiai numanomas. Asmens sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže gali būti laikomas aiškiai numanomu, kai toks asmuo gali pagrįstai tikėtis, kad dėl savo elgesio bus susaistytas arbitražinio susitarimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014). Suteikdama arbitražui teisę nuspręsti, ar arbitražinio susitarimo galiojimas jai gali būti išplėstas, arbitražinio susitarimo nepasirašiusi šalis gali ir turi pagrįstai numatyti, kad, esant teigiamam arbitražo sprendimui šiuo klausimu, jai bus taikomas arbitražinis susitarimas ir ginčas bus nagrinėjamas iš esmės arbitraže, t. y. tokia šalis pripažintina savo veiksmais sutikusia su arbitražo kompetencija nagrinėti kilusį ginčą. Kadangi šalies sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže pašali-

na Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtinto nepripažinimo pagrindo taikymo galimybę, teismas, spręsdamas dėl šios teisės normos taikymo ir nustatęs, kad pripažinimui prieštaraujanti šalis suteikė arbitražui kompetenciją nuspręsti, ar arbitražinis susitarimas gali būti jai taikomas, neturi papildomai analizuoti, ar arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimas nebuvo akivaizdžiai nepagrįstas pagal arbitraž̌iniam susitarimui taikytiną teisę. Nesutikdama su arbitražo sprendimu dėl arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo, priimtu pagal šalių jam suteiktą kompetenciją, arbitražinio susitarimo nepasirašiusi šalis gali ginti savo teises paduodama skundą dėl tokio sprendimo arbitražo vietos teismui, tačiau, esant galiojančiam šalies sutikimo pagrindu priimtam arbitražo sprendimui dėl kompetencijos, negali remtis Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkto pagrindu teigdama, kad arbitražinis susitarimas jai netaikytinas. Priešingas aiškinimas iš esmės reikštų galiojančio arbitražo sprendimo, priimto pagal šalių laisva valia jam suteiktą kompetenciją, ignoravimą ir arbitražo sprendimo privalomumo principo nepaisymą.

46. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais ir vadovaudamasi CPK 361 straipsnio 4 dalies 2 punktu, išaiškina, kad *tais atvejais, kai užsienio arbitražo sprendimo pripažinimui ir vykdymui šalis prieštarauja Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkto pagrindu teigdama, kad arbitražinio susitarimo galiojimas jai buvo nepagrįstai išplėstas, teismas, atsižvelgdamas į sprendimo pripažinimui prieštaraujančios šalies teismui pateiktus įrodymus, turi įvertinti, ar arbitražo sprendime nurodyti arbitražinės išlygos galiojimo išplėtimo motyvai nėra akivaizdžiai nepakankami pagal arbitraž̌iniam susitarimui taikytiną teisę, išskyrus atvejus, kai iš prieštaraujančios šalies veiksmų arbitražo procese nustatoma, kad ji suteikė teisę arbitražui nuspręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo jai išplėtimo.*
47. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad šalys arbitražo proceso metu sudarė Galutinį įgaliojimų aktą, kuriuo suteikė vienasmeniam arbitrui kompetenciją nuspręsti, ar yra pagrindas išplėsti arbitražinio susitarimo galiojimą suinteresuotam asmeniui UAB „ARVI“ ir ko. Kasaciniu skundu suinteresuotas asmuo neginčija, kad su arbitro kompetencija nuspręsti dėl arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo sutiko. Šis klausimas buvo išspręstas Daliniu arbitražo sprendimu, kuriuo arbitras nustatė, kad jis turi kompetenciją suinteresuoto asmens UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu arbitražo proceso tikslais, nors ji nebuvo arbitražinius susitarimus pasirašiusi šalis.
48. Byloje taip pat nustatyta, kad suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko neskundė Dalinio arbitražo sprendimo Kipro Respublikos teismuose per šiam sprendimui apskųsti nustatytą terminą. Kipro Respublikos apeliacinio teismo 2023 m. rugsėjo 28 d. sprendime, priimtame išnagrinėjus suinteresuoto asmens UAB „ARVI“ ir ko apeliacinį skundą dėl Limasolio apygardos teismo 2018 m. sausio 22 d. sprendimo, kuriuo atmestas suinteresuoto asmens UAB „ARVI“ ir ko prašymas panaikinti Galutinį arbitražo sprendimą, pažymėta, jog tiek Kipro teisėje, tiek atitinkamuose reglamentuose, tiek jurisprudencijoje pripažįstama, kad egzistuoja procedūrinė kliūtis (angl. *procedural estoppel*), kuri neleidžia šaliai, dalyvaujančiai arbitražo procese, laiku nepareiškus pretenzijų dėl tam tikro pažeidimo, vėliau tai iškelti, ir kad suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko nebegali kelti

arbitražo kompetencijos klausimo, kadangi Dalinis arbitražo sprendimas, kuriuo ši kompetencija patvirtinta, nebuvo nugинčytas per įstatymo nustatytą terminą.

49. Taigi, nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad arbitražo kompetencija suinteresuoto asmens UAB „ARVI“ ir ko atžvilgiu yra patvirtinta galiojančiu ir nenugинčytu Daliniu arbitražo sprendimu, kuris priimtas šalims, tarp jų ir suinteresuotam asmeniui, Galutiniu įgaliojimų aktu laisva valia suteikus arbitrui teisę nuspręsti, ar arbitražinio susitarimo galiojimas gali būti išplėstas. Esant tokioms aplinkybėms, spręsdamas dėl Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkto taikymo, Lietuvos apeliacinis teismas šioje byloje neturėjo papildomai vertinti, ar Daliniame arbitražo sprendime nurodyti faktai ir motyvai nėra akivaizdžiai nepakankami arbitražinio susitarimo galiojimui išplėsti pagal Kipro Respublikos teisę. Nors skundžiamos Lietuvos apeliacinio teismo nutarties išvada dėl pagrindo nepripažinti arbitražo sprendimų pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą nebuvimo grindžiama iš dalies netinkamais motyvais, šis pažeidimas nenulėmė netinkamo nurodyto klausimo išsprendimo ir todėl nesudaro pagrindo panaikinti skundžiamą nutartį kasacine tvarka (šiuo klausimu žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 18 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-59-823/2024 38 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).

Dėl kompetencijos-kompetencijos doktrinos taikymo užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo procese

50. Kasaciniame skunde nurodoma, kad Lietuvos apeliacinis teismas, spręsdamas dėl arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo suinteresuotam asmeniui UAB „ARVI“ ir ko, netinkamai rėmėsi kompetencijos-kompetencijos doktrina ir nukrypo nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos šios teisės normos aiškinimo ir taikymo klausimu. Suinteresuoto asmens vertinimu, šioje byloje kompetencijos-kompetencijos doktrinos taikymas yra neaktualus, kadangi nurodyta doktrina nesudaro pagrindo teismui atsisakyti vertinti arbitražo sprendimų nepripažinimo pagrindus pagal Niujorko konvencijos V straipsnį.
51. Kontinentinės teisės valstybėse visuotinai pripažįstama arbitražo teisė spręsti dėl savo kompetencijos, taip pat arbitražinio susitarimo galiojimo klausimus (kompetencijos-kompetencijos doktrina), įtvirtinta KAĮ 19 straipsnyje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas šią teisės normą, yra nurodęs, kad, remiantis kompetencijos-kompetencijos doktrina, tuo atveju, kai arbitražinio susitarimo galiojimo klausimas iškeliamas arbitraže, šį klausimą KAĮ 19 straipsnyje nustatyta tvarka sprendžia arbitražas. Teismas turėtų nespręsti klausimo dėl arbitražo kompetencijos nagrinėti ginčą, taip pat ir dėl arbitražinio susitarimo galiojimo, kol šį klausimą išnagrinės arbitražas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-116/2010).
52. Taigi, kompetencijos-kompetencijos doktrina reiškia arbitražo pirmenybę pasisakyti dėl jo kompetencijai priskirtų klausimų prieš valstybės teismus. Šis principas nereiškia, kad arbitražo teisė pasisakyti dėl savo kompetencijos yra išimtinė, – jis reiškia, kad pirmiausia arbitražo kompetencijos klausimą išsprendžia pats arbi-

tražas, tačiau vėliau tokią peržiūrą gali atlikti ir teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-471-916/2016, 35 punktas). Atsižvelgiant į tai, suinteresuotas asmuo iš esmės pagrįstai teigia, kad užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo procese kompetencijos-kompetencijos doktrinos taikymas yra neaktualus ir kad šia doktrina negali būti remiamasi sprendžiant dėl Niujorko konvencijos V straipsnyje įtvirtintų arbitražo sprendimo nepripažinimo pagrindų (ne)egzistavimo.

53. Kita vertus, teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad iš skundžiamos Lietuvos apeliacinio teismo nutarties turinio matyti, jog kompetencijos-kompetencijos doktrina joje analizuota bei paminėta tik teismui nurodant, jog vienasmenis arbitras, priimdamas Dalinį arbitražo sprendimą, arbitražinės išlygos galiojimo klausimą išsprendė (jos galiojimą suinteresuotam asmeniui išplėtė) remdamasis šia doktrina. Priešingai nei teigiama kasaciniame skunde, skundžiamoje nutartyje nekonstatuota, kad ši doktrina užkerta teismui kelią vertinti prašomų pripažinti arbitražo sprendimų nepripažinimo pagrindus pagal Niujorko konvencijos V straipsnį. Suinteresuoto asmens argumentai dėl Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punkto ir 2 dalies b punkto taikymo skundžiama nutartimi buvo atmesti ne remiantis kompetencijos-kompetencijos doktrina, o kitais pagrindais – tuo, kad tiek Lietuvos Respublikos, tiek Kipro Respublikos teisė pripažįsta arbitražinės išlygos galiojimo išplėtimą jos nepasirašiusiai šaliai (ir dėl to nėra pagrindo konstatuoti prašomų pripažinti arbitražo sprendimų prieštaravimo viešajai tvarkai), ir tuo, kad suinteresuoto asmens prašomų įvertinti konkrečių faktinių aplinkybių, susijusių su juridinių asmenų sąsajomis, vertinimas, teismo nuomone, reikštų arbitražo sprendimo peržiūrėjimą iš esmės, kuris arbitražo sprendimų pripažinimo procese yra negalimas. Teismui pasisakant dėl Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punkto taikymo, kompetencijos-kompetencijos doktrina minima tik perteikiant pareiškėjos teismui išdėstytą poziciją, o ne savarankišką teismo vertinimą. Taigi, nors argumentai, susiję su kompetencijos-kompetencijos doktrina ir jos aiškinimu kasacinio teismo praktikoje, atsižvelgiant į šioje byloje spręstą klausimą, skundžiamoje nutartyje iš esmės yra pertekliniai (teisiškai nereikšmingi), ši aplinkybė nepagrindžia kasaciniu skundu įrodinėjamo esminio materialiosios teisės normos pažeidimo ar nukrypimo nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos, kurie sudarytų pagrindą kasaciniam teismui panaikinti skundžiamą nutartį.

Dėl arbitražo sprendimo, kuriuo arbitražo kompetencija išplėsta arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai, prieštaravimo viešajai tvarkai (Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punkto aiškinimo ir taikymo)

54. Suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko kasaciniame skunde taip pat teigia, kad arbitražo sprendimas, kuriuo konstatuojama, jog arbitražas turi kompetenciją priimti sprendimą šalies, kuri nesudarė (nepasirašė) arbitražinio susitarimo, atžvilgiu, prieštarauja tarptautinei ir Lietuvos viešajai tvarkai, todėl jį turėjo būti atsisakyta pripažinti Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punkto pagrindu.

55. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje nuosekliai laikosi pozicijos, kad Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punkte įtvirtinta viešosios tvarkos sąvoka suprantama kaip tarptautinė viešoji tvarka, ji aiškinama siaurai ir apima tik fundamentalius sąžiningo proceso principus, taip pat imperatyviąsias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius ir visuotinai pripažintus teisės principus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-363/2014 ir joje nurodyta praktika; 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-458-701/2015 ir joje nurodyta nacionalinių ir užsienio teismų praktika). Sprendžiant, ar arbitražo sprendimas neprieštarauja Lietuvos Respublikos viešajai tvarkai, vertintina jo atitiktis bendriausioms ir universaliausioms imperatyviosioms normoms, nustatančioms subjektų tarpusavio santykių pagrindus, taip pat atsižvelgtina į tai, ar toks sprendimas iš esmės nepažeidžia svarbiausių tarptautiniu mastu pripažintų ir teisės saugomų vertybių, kurių apsaugą garantuojančios teisės normos yra ir Lietuvos teisinės sistemos dalis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2011).
56. Šioje nutartyje jau pažymėta, kad tiek tarptautinio arbitražo teisės doktrinoje, tiek užsienio valstybių teismų praktikoje pripažįstama galimybė tam tikrais išimtiniais atvejais arbitražinio susitarimo galiojimą išplėsti ir jo nepasirašiusiai šaliai, be kita ko, ir taikant šydo pakėlimo doktriną. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat konstatuota, kad išimtiniais atvejais arbitražinio susitarimo gali būti saistoma ir jo nepasirašiusi šalis (šios nutarties 35–37 punktai). Tokios galimybės pripažinimas kasacinio teismo praktikoje yra pakankamas pagrindas teigti, jog užsienio arbitražo sprendimas laikyti arbitražinio susitarimo nepasirašiusį asmenį susaistytu arbitražinio susitarimo *per se* (pats savaime) negali būti laikomas prieštaraujančiu viešajai tvarkai Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punkto prasme. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad arbitražo kompetencija yra alternatyvi valstybės teismų jurisdikcijai, arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimas susijęs su vienos iš pagrindinių konstitucinių asmens teisių – teise į teisminę gynybą, kurios svarba pripažįstama ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu (pvz., Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnis), ribojimu. Taigi, arbitražo sprendimas, kuriuo arbitražo kompetencija išplėsta arbitražinio susitarimo nepasirašiusiam asmeniui, Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punkto pagrindu gali būti vertinamas šios teisės ribojimo pagrįstumo aspektu, atsižvelgiant į konkrečioje byloje nustatytas faktines aplinkybes.
57. Kasacinio teismo praktikoje akcentuojama, kad arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimas jo nepasirašiusiems asmenims galimas tik išskirtiniais atvejais. Šalies sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže išlieka esmine arbitražo kompetencijos sąlyga, nes ginčų sprendimas arbitraže savo prigimtimi yra sutartinis. Vis dėlto tam tikrais atvejais asmuo gali būti laikomas sutikusiu nagrinėti ginčą arbitraže ne tik pasirašius arbitražinį susitarimą, bet ir savo elgesiu, iš kurio sutikimas nagrinėti ginčą arbitraže yra aiškiai numanomas. Taigi, sprendžiant arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo jo nepasirašiusiems asmenims klausimą, turi būti analizuojama tikroji susitarimo nepasirašiusio asmens valia dėl arbitražinio susitarimo

taikymo ir aplinkybės, rodančios faktinį asmens sutikimą būti arbitražinio susitarimo šalimi arba pagrįstą numatymą, kad jam bus taikomas arbitražinis susitarimas. Pavyzdžiui, asmuo gali būti laikomas sutikusiu su ginčo nagrinėjimu arbitraže, kai, inicijavus su asmens interesais susijusį arbitražo procesą, asmuo paskyrė atstovą ir dalyvavo arbitražo posėdyje. Toks asmuo netektų teisės vėliau ginčyti arbitražo sprendimą tuo pagrindu, kad arbitražas neturėjo kompetencijos nagrinėti ginčą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014).

58. Dėl šydo pakėlimo doktrinos taikymo arbitražo procesui Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nebuvo išsamiau pasisakyta, nors galimybė pripažinti saistomu arbitražinio susitarimo su šį susitarimą pasirašiusiu juridiniu asmeniu itin glaudžiai susijusį kitą juridinį asmenį buvo patvirtinta (minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171/2014).
59. Iš šios nutarties 57 punkte aptartos kasacinio teismo formuojamos praktikos darytina išvada, kad šalies sutikimas (aiškus ar numanomas) nagrinėti ginčą arbitraže yra būtina sąlyga tam, kad nebūtų konstatuotas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos šio asmens teisės į teisminę gynybą pažeidimas. Tačiau tai savaime nereiškia, kad arbitražinio susitarimo nepasirašiusi šalis negali būti pripažinta saistoma arbitražinio susitarimo taikant šydo pakėlimo doktriną. Teisės doktrinoje pažymima, kad tuo atveju, kai šydo pakėlimo doktrinos taikymas arbitražui grindžiamas sutikimo su arbitražo kompetencija hipoteze, teismui paliekama nuspręsti, kas konkrečiu atveju davė tokį sutikimą – formaliai nepriklausoma patronuojamoji bendrovė ar jos patronuojančioji bendrovė, veikdama per savo visiškai kontroliuojamą patronuojamąją bendrovę. Kai šydo pakėlimo doktrinos taikymas lemia subjektų (patronuojančiosios ir patronuojamosios bendrovės) pasikeitimą, iš esmės nėra pagrindo kalbėti apie arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimą jo nepasirašiusiam asmeniui, kadangi formalistinio požiūrio į įmonės atskirą teisinį subjektiškumą atsisakoma siekiant apsaugoti aukštesniuosius principus – draudimą piktnaudžiauti teise (HALLA, S. Non-signatories in International Commercial Arbitration: Contesting the Myth of Consent. *International and Comparative Law Review*, 2018, vol. 18, no. 2, pp. 9-84. DOI: 10.2478/iclr-2018-0038). Teisėjų kolegija pritaria tokiam sutikimo su arbitražo kompetencija aiškinimui šydo pakėlimo doktrinos taikymo atveju, nes jis atitinka šios doktrinos taikymo tikslus – užkirsti kelią piktnaudžiavimui formaliai atskiru bendrovių teisiniu subjektiškumu ir apsaugoti sąžiningos šalies interesus (šios nutarties 37 punktas).
60. Taigi, arbitražo sprendimo, kuriuo arbitražo kompetencija išplėsta arbitražinio susitarimo nepasirašiusiai šaliai taikant šydo pakėlimo doktriną, analizė pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktą yra glaudžiai susijusi su šio sprendimo analize pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktą. Nustačius, kad šydo pakėlimo doktrina prieštaraujančiai šaliai buvo taikyta akivaizdžiai nepagrįstai, tai lemtų tiek išvadą, kad arbitražo sprendimas priimtas nesant galiojančio arbitražinio susitarimo (Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies a punktas), tiek išvadą, kad prieštaraujančios šalies teisė į teisminę gynybą buvo nepagrįstai apribota (Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktas),

nebent būtų nustatyta, kad prieštaraujanti šalis vėlesniais savo veiksmais sutiko su ginčo nagrinėjimu arbitraže.

61. Teisėjų kolegija pažymi, kad nors suinteresuotas asmuo kasaciniame skunde akcentuoja, jog niekada nesutiko su arbitražo kompetencija jo atžvilgiu, šioje nutartyje jau konstatuota, kad byloje nustatytos faktinės aplinkybės, susijusios su UAB „ARVI“ ir ko veiksmais arbitražo proceso metu, liudija priešingai. Pirma, kaip jau minėta, Galutiniu įgaliojimų aktu suinteresuotas asmuo suteikė arbitrui kompetenciją nuspręsti, ar yra pagrindas išplėsti jam arbitražinio susitarimo galiojimą, tokiu būdu iš esmės sutikdamas, kad, esant teigiamam arbitražo sprendimui šiuo klausimu, ginčas bus nagrinėjamas iš esmės arbitraže. Papildomai pažymėtina, kad suinteresuoto asmens pasirašyto Galutinio įgaliojimų akto 9.4.2 punkte aiškiai nurodyta, jog tuo atveju, jei vienasmenis arbitras nuspręstų, jog jo kompetencija turi būti išplėsta ir apimtų arbitražinio susitarimo nepasirašiusį antrąjį atsakovą (UAB „ARVI“ ir ko), tada vienasmenis arbitras spręstų, ar vienas arba abu atsakovai neteisėtai arba *mala fide* gavo pelno iš turto, pakenkdami ieškovui, ir ar tokios neteisėtai gautos lėšos turi būti grąžintos ieškovui; jei atsakymas teigiamas, kokia apimtimi ir kokiomis dalimis abiem atsakovams. Antra, Dalinis arbitražo sprendimas, kuriuo patvirtinta arbitražo kompetencija suinteresuoto asmens atžvilgiu, suinteresuoto asmens nebuvo skundžiamas arbitražo vietos valstybės teismui per įstatymo nustatytą terminą, o klausimas dėl Dalinio arbitražo sprendimo neteisėtumo suinteresuoto asmens buvo iškeltas tik arbitražui priėmus jam nepalankų Galutinį arbitražo sprendimą. Šios aplinkybės pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką sudaro pakankamą pagrindą pripažinti suinteresuotą asmenį savo veiksmais sutikusiu nagrinėti ginčą arbitraže ir kartu atsisakiusiu teismo jurisdikcijos, todėl nėra pagrindo spręsti, kad suinteresuoto asmens teisė į teisminę gynybą buvo nepagrįstai apribota ir kad dėl to arbitražo sprendimus turėjo būti atsisakyta pripažinti pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktą. Atitinkamai, kadangi aptarti veiksmai patys savaime yra pakankami suinteresuoto asmens sutikimui su arbitražo kompetencija konstatuoti, teismui nagrinėjamoje byloje nebuvo pagrindo pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 2 dalies b punktą papildomai analizuoti arbitražinio susitarimo galiojimo jam išplėtimo, taikant šydo pakėlimo doktriną, pagrįstumą.

Dėl arbitražo kompetencijos viršijimo ir suinteresuoto asmens teisės būti išklausytam pažeidimo (Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies b ir c punktų aiškinimo ir taikymo)

62. Pagal Niujorko konvencijos V straipsnio c punktą, arbitražo sprendimą pripažinti ar vykdyti gali būti atsisakyta, kai prašo ta pusė, prieš kurią jis nukreiptas, tik tada, jei ši pusė pateikia tos vietos, kur prašoma pripažinti ir vykdyti, kompetentingoms valdžios institucijoms įrodymą, kad nurodytasis sprendimas buvo padarytas dėl ginčo, kurio nenumato arbitražinis susitarimas arba neapima arbitražinio susitarimo ar arbitražinės išlygos sutartyje sąlygos, arba tame sprendime yra nuostatų tokiais klausimais, kurių neapima arbitražinis susitarimas ar

arbitražinė išlyga sutartyje; tačiau jeigu nuostatai tais klausimais, kuriuos apima arbitražinis susitarimas ar išlyga, gali būti atskirti nuo tų, kurių neapima šis susitarimas ar išlyga, tai ta arbitražo sprendimo dalis, kurioje yra nuostatai arbitražinio susitarimo ar arbitražinės išlygos sutartyje apimamais klausimais, gali būti pripažįstama ir vykdoma. Pagal šio straipsnio b punktą, sprendimą pripažinti ar vykdyti gali būti atsisakyta, jei pusei, prieš kurią padarytas sprendimas, nebuvo reikiamai pranešta apie arbitro paskyrimą ar apie arbitražo nagrinėjimą arba dėl kitų priežasčių ši pusė negalėjo pateikti savo pasiaiškinimų.

63. Teisės doktrinoje pažymima, kad Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punktas susijęs tik su atvejais, kai arbitrai teisingai ar neteisingai sprendžia klausimus, kurie jiems nebuvo pateikti. Šis punktas nėra susijęs su atvejais, kai arbitrai neturėjo jokių įgaliojimų arba kai šalys nesusitarė nagrinėti ginčų arbitraže. Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punkte kalbama tik apie atvejus, kai šalys suteikė arbitrams įgaliojimus spręsti tam tikrus ginčus, o skolininkas teigia, kad arbitražas viršijo kompetenciją, nes arbitrai neturėjo įgaliojimų spręsti atitinkamos dalies ginčo (Gary B. Born. *International Commercial Arbitration (Third Edition)*, Kluwer Law International, 2021, p. 3885).
64. Kompetencijos viršijimas pagal Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punktą gali pasireikšti įvairiais būdais. Pirma, šis punktas gali būti taikomas, kai buvo galiojantis arbitražinis susitarimas, tačiau arbitražo sprendimu sprendžiami klausimai ir reikalavimai viršijo arba skyrėsi nuo tų, kuriuos arbitražui pateikė šalys; jis taip pat taikomas, kai arbitražas suteikia pagalbą, kurios nė viena iš šalių neprašė. Antra, Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punktas taip pat taikomas, kai arbitražo sprendimu buvo sprendžiami klausimai ar reikalavimai arba suteikiama pagalba, kuri viršija pagrindinio arbitražinio susitarimo taikymo sritį (net jei viena iš šalių vis dėlto ketino pateikti šiuos klausimus ar reikalavimus arbitražui) (Gary B. Born. *International Commercial Arbitration (Third Edition)*, Kluwer Law International, 2021, p. 3885–3886).
65. Teigdamas, kad egzistuoja Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies c punkte įtvirtintas pagrindas nepripažinti Dalinio arbitražo sprendimo, suinteresuotas asmuo kasaciniame skunde iš esmės remiasi tuo, kad arbitras Daliniame arbitražo sprendime išsprendė klausimą dėl UAB „ARVI“ ir ko atsakomybės už bendrovės „Heimdal Enterprises Ltd.“ prievoles ir būtent šiuo pagrindu laikė UAB „ARVI“ ir ko saistoma arbitražinio susitarimo, kurio ji nepasirašė, nors juridinio asmens atsakomybės vertinimas yra Galutinio arbitražo sprendimo objektas. Suinteresuoto asmens teigimu, tokiu būdu buvo pažeistas ir teisės būti išklausytam principas, įtvirtintas Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies b punkte, kadangi suinteresuotas asmuo negalėjo ir neturėjo kompetencijos klausimo sprendimo stadijoje pasisakyti ir teikti argumentų dėl savo atsakomybės už bendrovės „Heimdal Enterprises Ltd.“ prievoles nebuvimo. Arbitražo kompetencijos viršijimą suinteresuotas asmuo grindžia ir tuo, kad Galutiniu arbitražo sprendimu visos reikalaujamos priteisti sumos buvo priteistos tik iš vieno atsakovo – suinteresuoto asmens, o ne iš abiejų atsakovų, kaip reikalavo ieškovas. Pasak suinteresuoto asmens, Lietuvos apeliacinis teismas skundžiama nutartimi šių arbitražo sprendimų nepripažinimo pagrindų tinkamai

neįvertino, pateikdamas tik nesusijusius motyvus dėl arbitražo teisės priimti dalinius sprendimus, kurios suinteresuotas asmuo niekada neginčijo. Teisėjų kolegija šiuos kasacinio skundo argumentus pripažįsta teisiškai nepagrįstais.

66. Iš skundžiamos nutarties turinio matyti, kad, atmesdamas suinteresuoto asmens argumentus dėl arbitražo kompetencijos viršijimo priimant Dalinį arbitražo sprendimą, Lietuvos apeliacinis teismas neapsiribojo, kaip nepagrįstai teigiama kasaciniame skunde, vien arbitražo teisės priimti dalinius sprendimus nurodymu. Teismas suinteresuoto asmens argumentus atmetė padaręs išvadą, kad Daliniame sprendime arbitražas faktines aplinkybes vertino ir dėl jų pasisakė tik arbitražinės išlygos galiojimo išplėtimo apimtimi, o atskiros sutartys, jų nuostatos buvo nagrinėjamos ir dėl jų detaliai pasisakyta priimant Galutinį arbitražo sprendimą. Teisėjų kolegija neturi pagrindo su šia Lietuvos apeliacinio teismo išvada nesutikti. Spręsdamas klausimą, ar suinteresuotas asmuo UAB „ARVI“ ir ko gali būti ir yra saistomas arbitražinių susitarimų, arbitras Daliniame arbitražo sprendime analizavo ir vertino teisines prielaidas, reikalingas bendrovės šydo pakėlimo doktrinai taikyti, ir tai, ar šie teisiniai reikalavimai buvo tenkinami susiklosčiusioje faktinėje situacijoje. Daliniame arbitražo sprendime pateikta arbitro analizė, *inter alia* (be kita ko), apima: klausimo sprendimui taikytinos teisės (Kipro Respublikos teisės) nustatymą (46–49 punktai); Kipro Respublikos teisės turinio nustatymą, vadovaujantis teisės aktais ir teismų suformuota praktika (50–56 punktai), ir faktinių aplinkybių nustatymą bei vertinimą (58–76 punktai). Analizuodamas faktines situacijos aplinkybes arbitras vertino suinteresuoto asmens „Heimdal Enterprises Ltd.“ įkūrimo aplinkybes ir padėtį įmonių grupėje (68 punktas), visų ginče dalyvaujančių bendrovių sąsajumą tuo metu, kai buvo sudaryti ir įgyvendinti ginčijami sandoriai, UAB ARVI“ ir ko įtaką sudarant ir įvykdant ginčijamus sandorius, konkrečių UAB „ARVI“ ir ko bei „Heimdal Enterprises Ltd.“ darbuotojų tapatumą, šių bendrovių akcininkų sąsajas (59–67 punktai), finansines UAB „ARVI“ ir ko ir „Heimdal Enterprises Ltd“ sąsajas (71–72 punktai), tai, kad „Heimdal Enterprises Ltd.“ nevykdė beveik jokios komercinės veiklos (73 punktas), ir nustatė, kad buvo patenkintos prielaidos taikyti šydo pakėlimo doktriną.

67. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad nurodytų faktinių aplinkybių vertinimą Daliniame arbitražo sprendime nagrinėjamu atveju neišvengiamai lėmė šydo pakėlimo doktrinos taikymo sąlygos. Nors iš kasaciniame skunde pateiktų argumentų galima daryti išvadą, kad, suinteresuoto asmens vertinimu, taikant šydo pakėlimo doktriną arbitražo kompetencijos klausimas apskritai negalėjo būti sprendžiamas Daliniu arbitražo sprendimu, toks suinteresuoto asmens teiginys nėra teisiškai pagrįstas. Be to, kaip pagrįstai pažymėta skundžiamoje nutartyje, pačios dalyvaujančios arbitražo byloje šalys prašė arbitro atskirai nagrinėti šį klausimą ir priimti atskirą dalinį sprendimą, ir tai buvo įtraukta į ieškovo ir UAB „ARVI“ ir ko pasirašyto bei Tarptautinio arbitražo teismo patvirtinto Galutinio įgaliojimų akto 9.3.4 sąlygą. Taigi, nėra jokio pagrindo teigti, kad arbitras, išspręsdamas klausimą dėl arbitražinio susitarimo galiojimo išplėtimo UAB „ARVI“ ir ko taikant šydo pakėlimo doktriną (ir kartu vertindamas šiai doktrinai taikyti būtinas sąlygas), viršijo jam suteiktą kompetenciją.

68. Pasisakydamas dėl Niujorko konvencijos V straipsnio 1 dalies b punkto aiškinimo ir taikymo, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad asmenys gali būti laikomi praradusiais teisę pateikti paaiškinimus arbitražo procese esant šiurkštiems proceso pažeidimams, pavyzdžiui, tais atvejais, kai jie nėra tinkamai informuoti apie arbitrų paskyrimą ar arbitražo posėdžio datą, t. y. tokiems pažeidimams, dėl kurių asmenys apskritai netenka galimybės pateikti savo paaiškinimus arbitražui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-178-823/2023, 58 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika). Nagrinėjamu atveju suinteresuotas asmuo, teigdamas, kad Dalinį arbitražo sprendimą turėjo būti atsisakyta pripažinti šiuo pagrindu, tokio pobūdžio aplinkybių nenurodė ir neįrodinėjo. Kasaciniame skunde suinteresuotas asmuo iš esmės teigia, kad Dalinis arbitražo sprendimas (jo turinys) jam buvo siurprizinis, tačiau tai paneigia suinteresuoto asmens pasirašytas Galutinis įgaliojimų aktas, kuriuo pats suinteresuotas asmuo sutiko, kad arbitras Daliniu arbitražo sprendimu nuspręstų, ar arbitražinio susitarimo galiojimas jam gali būti išplėstas taikant šydo pakėlimo doktriną. Suinteresuotas asmuo neįrodė ir nagrinėjamoje byloje nenustatyta jokių aplinkybių, leidžiančių teigti, kad suinteresuoto asmens teisė teikti arbitrui paaiškinimus šiuo klausimu buvo kokiu nors būdu nepagrįstai apribota.
69. Suinteresuoto asmens argumentus dėl arbitro kompetencijos viršijimo priimant Galutinį arbitražo sprendimą Lietuvos apeliacinis teismas atmetė nurodydamas, kad arbitro kompetenciją nuspręsti, kokiomis dalimis vienas ar abu atsakovai yra atsakingi už nepagrįstą praturtėjimą sudarančių sumų grąžinimą ieškovui, patvirtina Galutinio įgaliojimų akto 9.4.2 punktas. Kasaciniame skunde šiuo aspektu nurodoma tik tai, kad arbitražo šalių sutarta ginčo nagrinėjimo procedūra (pasirašytas Galutinis įgaliojimų aktas) nesuteikia teisės arbitražui nemotyvuotai priteisti ieškovo reikalautas sumas tik iš vieno iš atsakovų. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad šis kasacinio skundo argumentas pagal savo turinį susijęs ne su arbitro kompetencijos, o su jo išvadų pagrįstumo vertinimu. Tuo tarpu, kaip pagrįstai skundžiamoje nutartyje nurodė Lietuvos apeliacinis teismas, teismui, sprendžiančiam užsienio arbitražo sprendimo pripažinimo klausimą, nesuteikta teisė kvestionuoti užsienio arbitražo padarytų išvadų pagrįstumą.

Dėl bylos procesinės baigties ir bylinėjimosi išlaidų

70. Apibendrindama išdėstytus argumentus teisėjų kolegija nusprendžia, kad kasacinio skundo argumentai neteikia pagrindo panaikinti ar pakeisti skundžiamą Lietuvos apeliacinio teismo nutartį, todėl ji paliekama nepakeista, o suinteresuoto asmens kasacinis skundas atmetamas (CPK 359 straipsnio 1 dalies 1 punktas).
71. Pagal CPK 93 straipsnio 1 dalį, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą. Netenkinus kasacinio skundo, suinteresuotam asmeniui bylinėjimosi išlaidos neatlygintinos.
72. Pareiškėja, pateikusi atsiliepimą į suinteresuoto asmens kasacinį skundą, 2016 m. birželio 30 d. prašymu prašė priteisti 5000 Eur jos atstovavimo (atsiliepimo į kasa-

cinį skundą parengimo) išlaidų, turėtų kasaciniame teisme, atlyginimą, argumentuodama šį prašymą (prašomos priteisti sumos dydį) tuo, kad nagrinėjama byla yra labai sudėtinga, byloje dalyvaujantys teikė išsamius argumentus tiek Lietuvos teisės, tiek tarptautinės teisės klausimais, byla reikalavo specifinių ir specialių žinių, byloje taip pat pateiktas didelis kiekis priedų, vertimų ir šalių paaiškinimų. Kartu prašyme priteisti bylinėjimosi išlaidas akcentuojama, kad prašoma priteisti bylinėjimosi išlaidas, kurios išimtinai susijusios tik su pareiškėjos atsiliepimo į kasacinį skundą rengimu. Prie prašymo pridėtoje sąskaitoje faktūroje nurodyta, kad patirtos išlaidos paskaičiuotos už 50 val. teisinės pagalbos teikimo.

73. Prašymas priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą pateiktas tinkamai, tačiau prašoma priteisti suma viršija Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. 1R-77 ir Advokatų tarybos pirmininko 2015 m. kovo 16 d. raštu Nr. 141 patvirtintų Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalių dydžių (toliau – Rekomendacijos) 7, 8.14 punktuose nustatytą maksimalų dydį. Pareiškėjai atsiskaitant už atsiliepimo į kasacinį skundą parengimą (2016 m. birželio 30 d.), maksimalus rekomenduojamas atlyginimo už išlaidas, patirtas parengiant šį procesinį dokumentą, dydis buvo 1286,73 Eur.
74. Remiantis Rekomendacijų 2 punktu, nustatydamas priteistino užmokesčio už suteiktas teisines paslaugas dydį, teismas atsižvelgia į šiuos kriterijus: 1) bylos sudėtingumą; 2) teisinių paslaugų kompleksiškumą, specialių žinių reikalingumą; 3) ankstesnį (pakartotinį) dalyvavimą toje byloje; 4) būtinybę išvykti į kitą vietovę, negu registruota advokato darbo vieta; 5) ginčo sumos dydį; 6) teisinių paslaugų teikimo pastovumą ir pobūdį; 7) sprendžiamų teisinių klausimų naujumą; 8) šalių elgesį proceso metu; 9) advokato darbo laiko sąnaudas; 10) kitas svarbias aplinkybes.
75. Nurodyti kriterijai, esant tam tikroms konkrečioms kiekvienos bylos aplinkybėms, taip pat atsižvelgiant į joje teikiamų teisinių paslaugų apimtį bei pobūdį, gali sudaryti pagrindą priteisti tiek didesnį negu Rekomendacijose nurodytą maksimalų bylinėjimosi išlaidų dydį, tiek mažesnį šių išlaidų dydį, net jeigu jis ir nesiekia maksimalaus Rekomendacijose nurodyto dydžio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-172-313/2022, 50 punktas).
76. Pagal kasacinio teismo praktiką, nors Rekomendacijų nuostatose neribojama šalių teisė susitarti dėl advokato atlyginimo, tačiau šalys visada turi atsižvelgti į įstatymo nuostatą, jog teismas negalės bylą laimėjusiai šaliai priteisti daugiau, negu įtvirtinta nurodytose Rekomendacijose dėl advokato ar advokato padėjėjo užmokesčio dydžio, išskyrus išimtinius atvejus, kai, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais, teisinė pagalba teikiama itin sudėtingoje byloje arba byla nagrinėjama ne vienerius metus ar kitais panašiais atvejais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-330-248/2020, 71 punktas; 2023 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-290-823/2023, 61 punktas). Kasacinis teismas taip pat yra pabrėžęs, kad ginčo sudėtingumas, jei jis negali būti motyvuotai įvertintas kaip išimtinis, savaime nėra pakankamas, kad viršytų

Rekomendacijose dėl advokato ar advokato padėjėjo užmokesčio dydžio nustatytą maksimalų dydį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-200-248/2020, 52 punktas; 2023 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-253-381/2023, 113 punktas).

77. Teisėjų kolegija, įvertinusi nagrinėjamą bylą, jos aplinkybes, pareiškėjos atstovo teiktų teisinių paslaugų pastovumą, kasacijoje spręstus klausimus jų sudėtingumo, naujumo požiūriu, vadovaudamasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais, konstatuoja, kad ši byla nepriskirtina išimtinei situacijai, su kuria siejama didesnių, nei yra nustatyta Rekomendacijose, atstovavimo išlaidų atlyginimo galimybė.
78. Remdamasi išdėstytais argumentais, teisėjų kolegija nusprendžia, kad, atmetus atsakovės kasacinį skundą, pareiškėjai iš suinteresuoto asmens priteistinas 1286,73 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimas (CPK 79 straipsnis, 88 straipsnio 1 dalies 6 punktas, 93 straipsnio 1 dalis, 98 straipsnis, 340 straipsnio 5 dalis).
79. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 26 d. pažymą apie išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu, kasacinis teismas patyrė 29,34 Eur tokių išlaidų. Kasaciniam teismui nusprendus kasacinio skundo netenkinti, šių išlaidų atlyginimas valstybei priteistinas iš suinteresuoto asmens BUAB „ARVI“ ir ko.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 340 straipsnio 5 dalimi, 351 straipsnio 1 dalimi, 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Atsisakyti priimti pareiškėjos Serbijos Respublikos įmonės „JP SRBIJAGAS“ 2024 m. sausio 8 d. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui pateiktus rašytinius paaiškinimus ir juos grąžinti pareiškėjai.

Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. vasario 22 d. nutartį palikti nepakeistą.

Priteisti pareiškėjai Serbijos Respublikos įmonei „JP SRBIJAGAS“ (j. a. k. 104056656) 1286,73 Eur (vieną tūkstantį du šimtus aštuoniasdešimt šešis Eur 73 ct) bylinėjimosi išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimo iš suinteresuoto asmens bankrutavusios uždarosios akcinės bendrovės „ARVI“ ir ko (j. a. k. 165688047).

Priteisti valstybei iš suinteresuoto asmens bankrutavusios uždarosios akcinės bendrovės „ARVI“ ir ko (j. a. k. 165688047) 29,34 Eur (dvidešimt devynis Eur 34 ct) procesinių dokumentų siuntimo išlaidų, patirtų kasaciniame teisme, atlyginimo. Ši suma mokėtina į Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (j. a. k. 188659752) biudžeto pajamų surenkamąją sąskaitą, įmokos kodas – 5660.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.17. Dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo

CPK 98 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas šaliai, siekiančiai išlaidų advokato pagalbai byloje apmokėti atlyginimo, raštu teismui pateikti prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu aiškintinas kaip šalies pareiga teismui kartu su prašymu pateikti

dokumentus, patvirtinančius, kokios atstovavimo paslaugos šaliai buvo suteiktos ir kokia yra šių paslaugų kaina. Jeigu šios išlaidos nėra apmokamos iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, tai šių išlaidų realumui patvirtinti nurodytu terminu šalis teismui turi pateikti dokumentą, patvirtinantį jos susitarimą su advokatu dėl atstovavimo išlaidų apmokėjimo ateityje, tačiau šaliai nebūtina teismui pagrįsti atstovavimo išlaidų iki bylos išnagrinėjimo pabaigos neapmokėjimo priežasties. Tuo atveju, kai, teismui priimant galutinį sprendimą (nutartį), atstovavimo išlaidos šalies dar nėra apmokėtos, sprendžiant dėl šaliai priteistino iš bylą pralaimėjusios šalies atstovavimo išlaidų atlyginimo dydžio pagal Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio 7 punktą, taikytinas koeficientas nustatomas pagal teismo sprendimo, kuriuo paskirstomos bylinėjimosi išlaidos, priėmimo datą.

Civilinė byla Nr. 3K-7-50-313/2024
Teisminio proceso Nr. 2-55-3-00708-2012-5
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.6.10.5.2.17; 3.1.1.2.4; 3.1.7.11; 3.1.18.8 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. balandžio 19 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Godos Ambrasaitės-Balynienės, Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė), Alės Bukavinienės (pranešėja), Gražinos Davidonienės, Sigitos Rudėnaitės, Antano Simniškio ir Algirdo Taminsko,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovo akcinės bendrovės SEB banko ir atsakovo Č. K. kasacinius skundus dėl Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 29 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo akcinės bendrovės SEB banko ieškinį atsakovams bankrutavusiai akcinei bendrovei „Vingriai“, Č. K., Š. K. ir bendrovei „L&M International Trading Ltd“ dėl nuostolių atlyginimo.

Išplėstinė teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių žalos, padarytos byloje taikytomis laikinosiomis apsaugos priemonėmis, atlyginimą, taip pat išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimą, aiškinimo ir taikymo.

2. Ieškovė AB „SEB lizingas“ (teisių ir pareigų perėmėjas – ieškovas AB SEB bankas) 2012 m. balandžio 2 d. kreipėsi į teismą su ieškiniu, prašydama priteisti iš atsakovės AB „Vingriai“ 631 944,75 Lt žalos atlyginimą, solidariai iš AB „Vingriai“ ir Č. K. (AB „Vingriai“ direktoriaus) – 199 561,50 Lt žalos atlyginimą.
3. Ieškovė nurodė, kad, nutraukus patalpų (*duomenys neskelbtini*) finansinio lizingo sutartį tarp AB „SEB lizingas“ ir UAB „Pramonės pastatų valdymas“, remiantis 2007 m. kovo 16 d. trišaliu susitarimu tarp AB „SEB lizingas“, UAB „Pramonės pastatų valdymas“ ir AB „Vingriai“, nustojo galioti ir patalpų nuomos sutartis tarp UAB „Pramonės pastatų valdymas“ ir AB „Vingriai“, pagal kurią faktiškai patalpomis naudojosi AB „Vingriai“. Tačiau patalpos AB „SEB lizingas“ perduotos nebuvo. Nuostolių sumą sudaro negautas nuomos mokestis už AB „SEB lizingas“ priklausančias ir neperduotas patalpas už laikotarpį nuo 2011 m. rugsėjo 1 d. iki 2012 m. kovo 1 d. Ieškinys priimtas, iškelta civilinė byla Nr. 2-4307-619/2012 (vėliau suteikti Nr. 2-1504-619/2019, Nr. 2-252-619/2020, Nr. 2-98-432/2021).
4. Ieškovas AB SEB bankas (toliau – ir bankas) 2016 m. gruodžio 20 d. kreipėsi į teismą su ieškiniu prašydamas priteisti solidariai iš atsakovų bendrovės „L&M International Trading Ltd“, Š. K., AB „Vingriai“ ir Č. K. 1 988 623 Eur, tačiau iš AB „Vingriai“ neviršijant 1 487 030 Eur, iš Č. K. neviršijant 816 123 Eur. Ieškinys priimtas, iškelta civilinė byla Nr. e2-6883-562/2016 (vėliau suteikti Nr. e2-1067-640/2019, Nr. 2-242-640/2020, Nr. e2-1790-562/2021). Vilniaus apygardos teismas 2020 m. kovo 30 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. 2-242-640/2020 ieškovo AB SEB banko ieškinį patenkino iš dalies ir priteisė ieškovui: 1) solidariai iš atsakovų AB „Vingriai“ ir Č. K. 462 477,82 Eur nuostolių atlyginimo, 6 proc. dydžio metines palūkanas, tačiau iš atsakovo Č. K. neviršijant 213 460 Eur; 2) subsidiariai iš atsakovų Š. K. ir bendrovės „L&M International Trading Ltd“ 615 708,62 Eur nuostolių atlyginimo, 6 proc. dydžio metines palūkanas; 3) paskirstė bylinėjimosi išlaidas; kitą ieškinio dalį atmetė.
5. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. birželio 2 d. nutartimi buvo sustabdyta civilinė byla Nr. 2-252-619/2020, iki įsiteisės Vilniaus apygardos teismo sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-242-640/2020.
6. Lietuvos apeliacinis teismas 2021 m. vasario 18 d. nutartimi panaikino Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 30 d. sprendimo dalį, kuria ieškovui AB SEB bankui iš atsakovės AB „Vingriai“ priteistas nuostolių atlyginimas, ir šią civilinės bylos dalį nutraukė. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 30 d. sprendimo dalį, kuria nustatytas nuostolių atlyginimo, priteisto ieškovui AB SEB bankui iš solidariojo atsakovo Č. K. ir subsidiariųjų atsakovų Š. K. bei bendrovės „L&M International Trading Ltd“, dydis ir paskirstytos bylinėjimosi išlaidos, panaikino ir šią bylos dalį perdavė pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo.
7. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. gruodžio 3 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. e3K-3-307-421/2021 Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 18 d. nutarties dalį, kuria panaikinta Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 30 d. sprendimo dalis, kuria nustatytas nuostolių atlyginimo, priteisto ieškovui AB SEB bankui iš solidariojo atsakovo Č. K. ir subsidiariųjų atsakovų Š. K. bei bendrovės „L&M International Trading Ltd“, dydis, paskirstytos bylinėjimosi išlaidos ir ši bylos dalis

perduota pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, pakeitė ir ją išdėstė taip: „panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2020 m. kovo 30 d. sprendimą ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui“. Kitą Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 18 d. nutarties dalį kasacinis teismas paliko nepakeistą.

8. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko 2021 m. gruodžio 31 d. nutartimi civilinė byla Nr. e2-1790-562/2021 buvo prijungta prie civilinės bylos Nr. 2-98-432/2021.
9. Ieškovas AB SEB bankas 2022 m. liepos 21 d. patikslino ieškinio reikalavimus ir prašė priteisti jam 562 991 Eur nuostolių atlyginimo solidariai iš atsakovų Č. K., Š. K. ir bendrovės „L&M International Trading Ltd“, apribojant atsakovo Č. K. atsakomybę 413 394 Eur suma, atsakovo Š. K. – 393 204 Eur suma. Kadangi AB „Vingriai“ Vilniaus apygardos teismo 2020 m. spalio 5 d. sprendimu buvo pripažinta pasibaigusia likvidavimu dėl bankroto, 2020 m. lapkričio 4 d. buvo išregistruota iš Juridinių asmenų registro ir negalimas jos teisių perėmimas, prašė civilinę bylą atsakovei AB „Vingriai“ nutraukti.
10. Ieškovas nurodė, kad tarp atsakovės AB „Vingriai“, kurios vadovas buvo atsakovas Č. K., ir UAB „Pramonės pastatų valdymas“, kuriai atstovavo atsakovas Č. K., 2005 m. rugsėjo 6 d. buvo sudaryta negyvenamųjų patalpų (*duomenys neskelbtini*) nuomos sutartis. Kadangi UAB „Pramonės pastatų valdymas“ turėjo finansinių sunkumų, 2007 m. kovo 16 d. ji sudarė finansinio lizingo sutartį, pagal kurią AB „SEB lizingas“ įsigijo patalpas ir perdavė jas naudotis UAB „Pramonės pastatų valdymas“. Tokiu būdu buvo finansuojama UAB „Pramonės pastatų valdymas“ veikla. Tą pačią dieną (2007 m. kovo 16 d.) UAB „Pramonės pastatų valdymas“, AB „Vingriai“ ir AB „SEB lizingas“ sudarė papildomą trišalį susitarimą, kuriuo susitarė, kad, nutraukus patalpų lizingo sutartį, tuo pat metu pasibaigs ir nuomos sutartis. Faktiškai patalpomis naudojosi AB „Vingriai“. Lizingo sutartis buvo pažeista ir nutraukta dėl esminio lizingo sutarties pažeidimo. UAB „Pramonės pastatų valdymas“ sutiko atlaisvinti patalpas ir perduoti jas bankui iki 2010 m. sausio 30 d., tačiau patalpos bankui nebuvo perduotos. Atsakovai turėtų atlyginti ieškovui nuostolius, patirtus dėl negautų pajamų už patalpų nuomą.
11. Atsakovai Č. K., bendrovė „L&M International Trading Ltd“ ir Š. K. suprato ir žinojo, kad AB „Vingriai“ neteisėtai naudojosi banko turtu, pažeisdami banko teisę savo nuožiūra valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti, pažeidė Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 38 straipsnio 3 dalyje nustatytas pareigas, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje nustatytą pareigą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Atsakovai piktnaudžiavo teise į teisminę gynybą, inicijuodami bankui nepagrįstus teisminius procesus, kurių metu buvo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės ir dėl to bankas patyrė žalą. Be to, Č. K., bendrovė „L&M International Trading Ltd“ ir Š. K. piktnaudžiavo teise į teisminę gynybą, pateikdami teismui net 6 prašymus dėl AB „Vingriai“ restruktūrizavimo bylų iškėlimo, visos bylos buvo nutrauktos, o AB „Vingriai“ faktinė padėtis smarkiai pablogėjo.
12. AB „Vingriai“ vadovas Č. K. privalėjo vykdyti fiduciarines pareigas, veikti sąžiningai ir savo veiksmais (neveikimu) nedaryti žalos bankui. Pagal Lietuvos Res-

publikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.87 straipsnio 7 dalį, prastėjant bendrovės finansinei padėčiai, Č K. turėjo atsižvelgti ne tik į bendrovės, bet ir į kreditorių (banko) interesus. Č. K. padarytos žalos dydis yra 413 394 Eur (451 818 Eur nuomos mokestis minus 38 424 Eur, kuriuos sudaro nekilnojamojo turto, žemės nuomos ir draudimo mokesčiai), jo sukeltos žalos laikotarpis yra nuo 2010 m. vasario 1 d. iki 2014 m. liepos 1 d., kai jis nustojo eiti AB „Vingriai" vadovo pareigas.

13. Bendrovė „L&M International Trading Ltd", kaip AB „Vingriai" akcininkė, privalėjo elgtis sąžiningai, savo veiksmais (neveikimu) nedaryti žalos bankui (CK 1.5 straipsnio 1 dalis, 2.50 straipsnio 3 dalis, 6.248 straipsnio 3 dalis). Šios bendrovės padarytos žalos dydis yra 562 991 Eur (615 708 Eur minus 52 717 Eur nekilnojamojo turto, žemės nuomos ir draudimo mokesčiai), žalos laikotarpis skaičiuojamas nuo 2010 m. vasario 1 d. iki 2015 m. lapkričio 1 d.
14. Atsakovas Š. K. buvo UAB „Pramonės pastatų valdymas" vienintelis akcininkas, taip pat AB „Vingriai" akcininkės bendrovės „L&M International Trading Ltd" vadovas bei vienintelis akcininkas. Būtent Š. K. buvo viso verslo faktinis naudos gavėjas ir asmuo, kuris kontroliavo tiek UAB „Pramonės pastatų valdymas", tiek AB „Vingriai" veiklą, darė įtaką bendrovių valdymui per valdymo organus ir tiesiogiai priėmė strateginius sprendimus. Š. K. sukeltos žalos dydis yra 393 204 Eur (431 623 Eur minus 38 418,46 Eur nekilnojamojo turto, žemės nuomos ir draudimo mokesčiai). Š. K. savo veiksmais prisidėjo prie žalos atsiradimo, kai tiesiogiai inicijavo nepagrįstus teisminius procesus, prašė taikyti laikinąsias apsaugos priemones, kuriomis siekė bankui užkirsti kelią atgauti patalpas. Laikinosios apsaugos priemonės Š. K. inicijuotoje byloje galiojo nuo 2011 m. gruodžio 22 d. iki 2016 m. sausio 8 d., ieškovas padarytą žalą apskaičiavo už laikotarpį nuo 2012 m. sausio 1 d. iki 2015 m. lapkričio 1 d.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

15. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. spalio 21 d. sprendimu nutraukė civilinę bylą pagal ieškovo AB SEB banko ieškinį, pareikštą atsakovei AB „Vingriai", kitą ieškinio dalį atmetė, priteisė atsakovui Č. K. iš ieškovo AB SEB banko 3800 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.
16. Teismas nurodė, kad ieškovas reikalauja likviduotos dėl bankroto AB „Vingriai" vadovo (atsakovo Č. K.) atsakomybės už ieškovui padarytą žalą dėl patalpų neperdavimo. Ieškovas nepagrįstai nurodė, kad AB „Vingriai" 2010 m. sausio 1 d. buvo faktiškai nemoki, nes aplinkybė, jog AB „Vingriai" 2011 m. buvo moki įmonė, konstatuota įsiteisėjusia Vilniaus apygardos teismo 2011 m. rugpjūčio 22 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. B2-5940-619/2011. Vilniaus apygardos teismo išnagrinėtoje AB „Vingriai" nemokumo byloje Nr. B2-1194-232/2020 teismo 2016 m. kovo 8 d. nutartyje (tuometis bylos Nr. B2-3211-562/2016), kuria iškelta AB „Vingriai" bankroto byla, konstatuota, kad AB „Vingriai" yra nemoki pagal 2015 m. balandžio 29 d. balanso duomenis. Taigi, ieškovas galėtų reikalauti atsakovų atsakomybės už padarytą žalą tik nuo 2015 m. balandžio 29 d. iki 2015 m. spalio mėnesio.

17. Teismas pažymėjo, kad patalpų neperdavimas buvo pagrįstas ne vien atsakovo Č. K. valiniais sprendimais, o buvo šalių teisinių santykių dėl šių patalpų naudojimo ir su jais susijusių teisminių ginčų pasekmė. Vilniaus apygardos teismas 2011 m. rugsėjo 15 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2-7008-431/2011 pritaikė laikinąsias apsaugos priemones, areštavo AB „SEB lizingas“ priklausantį turtą: gamybines patalpas (*duomenys neskelbtini*), paskyrė AB „SEB lizingas“ areštuoto turto saugotoja, uždraudė jai disponuoti areštuotu turtu, paliko teisę šį turtą valdyti ir juo naudotis. Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. gruodžio 22 d. nutartimi (civilinė byla Nr. 2-2702/2011) vietoje teismo paskirtos turto saugotojos AB „SEB lizingas“ šių patalpų saugotoja paskyrė AB „Vingriai“. Taigi, AB „Vingriai“ turėjo interesą naudotis patalpomis. Teismas nustatė, kad šios laikinosios apsaugos priemonės galiojo iki 2016 m. sausio 8 d., nes Vilniaus apygardos teismo 2015 m. liepos 23 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. 2-2593-275/2015 ieškinys buvo atmestas ir laikinosios apsaugos priemonės buvo panaikintos, Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 8 d. nutartimi pirmosios instancijos teismo sprendimas paliktas nepakeistas. Teismas konstatavo, kad nenustačius, jog atsakovas Č. K. atliko neteisėtus veiksmus tuo laikotarpiu, kai ieškovas nebuvo atgavęs realios teisės naudotis patalpomis, nėra šio atsakovo civilinės atsakomybės už ieškovo nuostolius pagrindo – neteisėtų veiksmų, todėl jo civilinė atsakomybė dėl ieškovo nuostolių yra negalima.
18. Teismas nurodė, kad argumentai dėl AB „Vingriai“ akcininkės bendrovės „L&M International Trading Ltd“ ir jos vadovo Š. K. neteisėtų veiksmų, susijusių su ieškovo nuostoliais, nebuvimo išdėstyti šio sprendimo pastraipose, kuriose aptarti atsakovo Č. K. atsakomybės pagrindai, *mutatis mutandis* (su atitinkamais pakeitimais). Teismas konstatavo, kad šie atsakovai taip pat neatliko neteisėtų veiksmų ir nėra jų civilinės atsakomybės dėl ieškovo nuostolių pagrindų.
19. Teismas pažymėjo, kad ieškinio pareiškimas, ginčijant sandorius, kuriuos ieškovai laikė neteisėtais, negali būti pripažintas neteisėtais veiksmais teisinėje valstybėje. Nenustatyta bendrovės „L&M International Trading Ltd“ ar Š. K. pareikštų ieškinių nepagrįstumo požymių. Pagrindai ieškinius atmesti buvo ne akivaizdus ieškinių nepagrįstumas, o AB SEB bankui palankių bylos aplinkybių nustatymas ir įrodymų, patvirtinančių reikalavimų pagrindą, nebuvimas. Teisė kreiptis į teismą yra konstitucinė teisė, ji negali būti nepagrįstai varžoma, už pasinaudojimą šia teise asmuo negali būti persekiojamas ar baudžiamas net ir tuo atveju, kai teismas atmeta ieškinį.
20. Vadovaujantis CK 2.50 straipsnio 3 dalies nuostatomis, yra galima juridinio asmens dalyvio, atlikusio nesąžiningus veiksmus, atsakomybė pagal juridinio asmens prievoles, tačiau teisės aktais nenustatyta juridinio asmens dalyvio, kai šis taip pat yra juridinis asmuo, vadovo atsakomybė, esant analogiškiems teisiniams santykiams. Šis teisinis reguliavimas yra papildomas pagrindas atmesti atsakovui Š. K. pareikštus ieškinio reikalavimus.
21. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. lapkričio 11 d. papildomu sprendimu priteisė atsakovui Č. K. iš ieškovo AB SEB banko 3400 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo. Teismas taip pat nutarė panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gruo-

džio 28 d. nutartimi atsakovams Č. K., bendrovei „L&M International Trading Ltd“, Š. K. taikytas laikinąsias apsaugos priemones.

22. Atsakovai bendrovė „L&M International Trading Ltd“ ir Š. K. pateikė prašymą priimti papildomą sprendimą, kuriuo prašė iš ieškovo priteisti atsakovei bendrovei „L&M International Trading Ltd“ naudai 13 200 Eur, o atsakovui Š. K. – 9000 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo.
23. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. lapkričio 23 d. nutartimi atsisakė priimti papildomą sprendimą.
24. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą pagal ieškovo AB SEB banko ir atsakovų Š. K., bendrovės „L&M International Trading Ltd“ apeliacinius skundus dėl Vilniaus apygardos teismo 2022 m. spalio 21 d. sprendimo, ieškovo AB SEB banko apeliacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 11 d. papildomo sprendimo ir atsakovų Š. K. bei bendrovės „L&M International Trading Ltd“ atskirąjį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 23 d. nutarties peržiūrėjimo, 2023 m. birželio 29 d. nutartimi paliko iš esmės nepakeistą Vilniaus apygardos teismo 2022 m. spalio 21 d. sprendimą, priteisė iš ieškovo AB SEB banko atsakovei „L&M International Trading Ltd“ 13 200 Eur, atsakovui Š. K. – 9400 Eur bylinėjimosi išlaidų pirmosios instancijos teisme atlyginimo; Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 11 d. papildomą sprendimą ir 2022 m. lapkričio 23 d. nutartį paliko nepakeistus, priteisė iš ieškovo AB SEB banko atsakovui Š. K. 2338,70 Eur, o atsakovui Č. K. – 1200 Eur bylinėjimosi išlaidų apeliacinės instancijos teisme atlyginimo. Kolegija atmetė atsakovo Š. K. prašymą skirti ieškovui baudą už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis ir atsakovo Č. K. prašymą priteisti jam iš ieškovo 1600 Eur bylinėjimosi išlaidų apeliacinės instancijos teisme atlyginimo.
25. Kolegija nurodė, kad įsiteisėjusiu Vilniaus apygardos teismo 2020 m. spalio 5 d. sprendimu dėl AB „Vingriai“ pabaigos civilinėje byloje Nr. B2-1194-232/2020 nuspręsta pripažinti įmonę pasibaigusia ir išregistruoti ją iš Juridinių asmenų registro.
26. Kolegija nustatė, kad AB „Vingriai“, kurios vadovas buvo atsakovas Č. K., ir UAB „Pramonės pastatų valdymas“ 2005 m. rugsėjo 6 d. sudarė negyvenamųjų patalpų (*duomenys neskelbtini*) nuomos sutartį. AB „SEB lizingas“, AB „Vingriai“ ir UAB „Pramonės pastatų valdymas“ 2007 m. kovo 16 d. sudarė trišalį susitarimą prie UAB „Pramonės pastatų valdymas“ ir AB „SEB lizingas“ 2007 m. kovo 16 d. sudarytos lizingo sutarties, kuriuo susitarė, kad tuo atveju, jei finansuotoja AB „SEB lizingas“, įgijusi nuosavybės teisę į patalpas, nutrauktų su UAB „Pramonės pastatų valdymas“ sudarytą finansinio lizingo sutartį prieš terminą, tuo pat metu pasibaigtų ir nuomos sutartis. 2007 m. kovo 26 d. nuosavybės teisė į patalpas perėjo ieškovui (AB „SEB lizingas“ teisių perėmėjui). 2009 m. rugpjūčio 25 d. ieškovas nutraukė su UAB „Pramonės pastatų valdymas“ sudarytą patalpų lizingo sutartį, sutarta, kad patalpos ieškovui bus grąžintos iki 2010 m. sausio 30 d. Tik 2011 m. birželio 3 d. priėmimo–perdavimo aktu UAB „Pramonės pastatų valdymas“ patalpas formaliai perdavė ieškovui, tačiau patalpose veiklą vykdžiusi AB „Vingriai“ patalpų realiai neatlaisvino. 2011 m. birželio 3 d. formaliai grąžintas patalpas ieškovas perdavė UAB „Pramonės pastatų valdymas“, o

turto pasaugos sutartimi perdavė saugoti Č. K. 2011 m. rugpjūčio 3 d. ieškovas informavo UAB „Pramonės pastatų valdymas“ apie pasaugos sutarties nutraukimą ir pareikalavo grąžinti saugomą turtą iki 2011 m. rugsėjo 1 d., tačiau patalpos nebuvo atlaisvintos ir grąžintos. Bankui priklausančiomis patalpomis naudojosi AB „Vingriai“, kuri vykdė patalpose ūkinę komercinę veiklą.

27. Kolegija nustatė, kad ginčo patalpos ieškovui nebuvo perduotos, nes 2011 m. rugsėjo mėn. bendrovė „L&M International Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“ ir UAB „Nerlit“ pateikė Vilniaus apygardos teismui netiesioginį ieškinį atsakovams AB „SEB lizingas“ ir UAB „Pramonės pastatų valdymas“, prašydami pripažinti negaliojančiais šiuos sandorius: 1) UAB „Pramonės pastatų valdymas“ ir UAB „SEB lizingas“ 2007 m. kovo 16 d. finansinio lizingo sutartį; 2) UAB „Pramonės pastatų valdymas“ ir UAB „SEB lizingas“ 2007 m. kovo 26 d. pirkimo–pardavimo sutartį; 3) 2009 m. spalio 8 d. susitarimą dėl turto pagal lizingo sutartį grąžinimo ir atlaisvinimo tvarkos; ir taikyti restituciją. Ieškinio reikalavimams užtikrinti Vilniaus apygardos teismas 2011 m. rugsėjo 15 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2-7008-431/2011 nutarė taikyti laikinąsias apsaugos priemones: 1) areštuoti atsakovės AB „SEB lizingas“ gamybines patalpas (*duomenys neskelbtini*); 2) paskirti AB „SEB lizingas“ areštuoto turto saugotoja; 3) uždrausti atsakovei disponuoti areštuotu turtu, paliekant teisę šį turtą valdyti ir juo naudotis. Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. gruodžio 22 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2-2702/2011 pakeitė pirmosios instancijos teismo 2011 m. rugsėjo 15 d. nutarties dalį dėl patalpų saugotojos, paskirdamas patalpų saugotoja AB „Vingriai“. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad, nesant įrodymų, pagrindžiančių tai, jog jau daugiau kaip 6 metus ginčo patalpas besinuomojanti AB „Vingriai“ netinkamai naudotų patalpas, t. y. ne pagal jų paskirtį, nesirūpintų išsinuomotu daiktu, iki bus išspręstas šalių ginčas pagal netiesioginį ieškinį, yra tikslinga areštuotų patalpų saugotoja paskirti jų faktinę naudotoją AB „Vingriai“; patalpose yra įregistruota ir AB „Vingriai“ buveinė. Toks procesinis sprendimas buvo grindžiamas tikslingumo ir ekonomiškumo kriterijumi, kadangi patalpų nuomininkė, naudodamasi patalpomis, kartu galės jas ir saugoti, neimdama už tai papildomo užmokesčio ir iš esmės nepatirdama papildomų išlaidų. Vilniaus apygardos teismas 2015 m. liepos 23 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. 2-2593-275/2015 atmetė bendrovės „L&M International Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“ ir UAB „Nerlit“ ieškinį ir panaikino byloje 2011 m. rugsėjo 15 d. ir 2011 m. gruodžio 22 d. nutartimis taikytas laikinąsias apsaugos priemones. Lietuvos apeliacinis teismas 2016 m. sausio 8 d. nutartimi nutarė palikti Vilniaus apygardos teismo 2015 m. liepos 23 d. sprendimą nepakeistą. Taigi, laikinosios apsaugos priemonės ieškovo patalpoms faktiškai galiojo nuo 2011 m. rugsėjo 15 d. iki 2016 m. sausio 8 d.

28. Kolegija taip pat nustatė, kad 2011 m. rugsėjo mėn. AB „Vingriai“ pateikė prevencinį ieškinį, prašydama: 1) uždrausti atsakovui AB SEB bankui iškeldinti AB „Vingriai“ iš gamybos patalpų (*duomenys neskelbtini*), ar imtis kitų veiksmų, kuriais būtų trukdoma nurodytose patalpose vykdyti ūkinę komercinę veiklą ar patekti į šias patalpas, iki įsiteisės galutinis teismo sprendimas Vilniaus apygardos teismo nagrinėjamoje civilinėje byloje pagal bendrovės „L&M International

Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“, UAB „Nerlit“ ieškinį AB „SEB lizingas“, UAB „Pramonės pastatų valdymas“ dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ir restitucijos taikymo; 2) uždrausti AB SEB bankui nutraukti 2005 m. rugsėjo 6 d. negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį, iki įsiteisės galutinis teismo sprendimas Vilniaus apygardos teismo nagrinėjamoje civilinėje byloje pagal bendrovės „L&M International Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“, UAB „Nerlit“ ieškinį AB „SEB lizingas“, UAB „Pramonės pastatų valdymas“ dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ir restitucijos taikymo. Ieškinio reikalavimams užtikrinti Vilniaus miesto 4-asis apylinkės teismas 2011 m. rugsėjo 13 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2-1801-807/2011 nutarė AB „SEB lizingas“ uždrausti iškeldinti AB „Vingriai“ iš gamybos patalpų (*duomenys neskelbtini*) ar imtis kitų veiksmų, kuriais AB „Vingriai“ būtų trukdoma nurodytose patalpose vykdyti ūkinę komercinę veiklą ar patekti į šias patalpas, apie iškeldinimą (patalpų atlaisvinimą) AB „Vingriai“ raštu neįspėjus prieš 18 mėnesių. Vilniaus apygardos teismas 2012 m. sausio 10 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2S-362-565/2012 nutarė Vilniaus miesto 4-ojo apylinkės teismo 2011 m. rugsėjo 13 d. nutartį palikti nepakeistą. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad nėra duomenų, jog AB „Vingriai“ netinkamai naudotų patalpas. AB „Vingriai“ į ginčo patalpas iki 2007 m. investavo 2 932 098,87 Eur. Įmonės veikla yra metalo apdirbimo staklių ir metalinių detalių, konstrukcijų gamyba, todėl įmonės iškraustymas iš ginčo patalpų, kuriose yra ir įrenginiai, iki bus išnagrinėta byla, neišvengiamai lemtų įmonės veiklos sustabdymą, atsižvelgiant į tai, kad įmonė šiuo metu turi finansinių sunkumų, privedus ją prie bankroto, atnaujinti įmonės veiklą teismui išsprendus ginčą būtų neįmanoma. UAB „Staklija“ skaičiavimais, AB „Vingriai“ naudojamų įrenginių demontavimo, perkraustymo ir montavimo darbai kainuotų ne mažiau nei 683 503,24 Eur. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad 2005 m. rugsėjo 6 d. nuomos sutarties nutraukimas sukeltų neproporcingų nuostolių ir neigiamų pasekmių įmonei ir jos verslo partneriams. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2014 m. gegužės 2 d. sprendimu civilinėje byloje Nr. 2-3432-101/2014 AB „Vingriai“ ieškinį atmetė ir panaikino Vilniaus miesto 4-ojo apylinkės teismo 2011 m. rugsėjo 13 d. nutartimi taikytas laikinąsias apsaugos priemones. Vilniaus apygardos teismas 2014 m. gruodžio 11 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2A-2462-467/2014 nutarė Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 m. gegužės 2 d. sprendimą palikti nepakeistą.

29. Kolegija konstatavo, kad ieškovo nurodytu laikotarpiu (2009–2011 m.) AB „Vingriai“ nebuvo nemoki, o įmonės kreditoriai neprieštaravo restruktūrizavimo bylos iškėlimui, siekdami išsaugoti laikinų sunkumų turinčią, tačiau veikiančią gyvybingą įmonę.
30. AB „Vingriai“ vadovas Č. K., naudodamasis procesine teise iškelti restruktūrizavimo bylą įmonei, nepiktnaudžiavo procesinėmis teisėmis, neteikė nepagrįstų pareiškimų dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo ir nesiekė užvilkinti patalpų perdavimo ieškovui. Ieškovas neįrodė, kad atsakovas Č. K. pažeidė pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. AB „Vingriai“ vadovo siekis inicijuoti restruktūrizavimo procesą ir rasti kompromisinį sprendimą dėl esamų finansinių įsipareigojimų kre-

ditoriams nepatvirtina atsakovo Č. K. neteisėtų veiksmų ar nesąžiningumo. Siekis restruktūrizuoti bendrovę, taip išsaugant ūkinę komercinę veiklą ir atsiskaitant su kreditoriais, kaip tik patvirtina atsakovo Č. K. tikslą išspręsti finansinių įsipareigojimų kreditoriams vykdymą restruktūrizavimo procese. Aplinkybės, kad AB „Vingriai“ vėliau dar kelis kartus nesėkmingai siekė iškelti restruktūrizavimo bylą, keitė registruotas buveines, savaime nepatvirtina, jog laikotarpiais iki bankroto bylos iškėlimo 2016 m. įmonė buvo nemoki. Byloje nėra duomenų, kad pareiškimai dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo būtų buvę akivaizdžiai nepagrįsti, nes restruktūrizavimui pritarė įmonės kreditoriai. Teismai neskyrė tuomečiams AB „Vingriai“ vadovams ar akcininkui poveikio priemonių už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis.

31. AB SEB bankas nepaneigė, kad AB „Vingriai“ nemokumas atsirado 2015 m. balandžio 29 d., kaip konstatuota Vilniaus apygardos teismo 2016 m. kovo 8 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. B2-1194-232/2020, kurioje AB „Vingriai“ iškelta bankroto byla. Atsakovas Č. K. buvo AB „Vingriai“ vadovu nuo 1998 m. rugpjūčio 26 d. iki 2014 m. liepos 12 d. Taigi, įmonės nemokumas konstatuotas po AB „Vingriai“ vadovų pasikeitimo, todėl nėra pagrindo pripažinti, jog Č. K., kaip AB „Vingriai“ vadovui, jo vadovavimo įmonei laikotarpiu buvo atsiradusi pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo. Nenustatyta, kad AB „Vingriai“ bankrotas buvo pripažintas tyčiniu. Byloje nėra duomenų, kad buvęs įmonės vadovas Č. K. tyčia siekė įmonę privesti prie bankroto, pažeidė fiduciarines pareigas, sudarė įmonei nenaudingus sandorius. Taigi, AB SEB bankas neįrodė, kad atsakovo vadovavimo AB „Vingriai“ laikotarpiu įmonė buvo nemoki ir jam, kaip įmonės vadovui, atsirado fiduciarinė pareiga kreditoriams. Patalpų neperdavimą lėmė iš esmės objektyvios priežastys.
32. Įsiteisėjusiais teismų procesiniais sprendimais dėl AB „Vingriai“ iškeldinimo iš banko patalpų konstatuota, kad, bankui nutraukus su UAB „Pramonės pastatų valdymas“ sudarytą lizingo sutartį, nutrūko UAB „Pramonės pastatų valdymas“ ir AB „Vingriai“ sudaryta nuomos sutartis, todėl AB „Vingriai“ atsirado pareiga atlaisvinti užimtas patalpas (Vilniaus apygardos teismo 2015 m. lapkričio 30 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-5066-661/2015; Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-526-302/2016). Nurodyti faktai savaime nepatvirtina atsakovo Č. K. ir kitų atsakovų civilinės atsakomybės sąlygų. Byloje pagal ieškovo vindikacinį ieškinį teismai nepasisakė ir netyrė aplinkybių, susijusių su patalpų neperdavimo priežastimis. Nurodytoje byloje ieškovas taip pat neprašė taikyti laikinųjų apsaugos priemonių, siekiant uždrausti AB „Vingriai“ naudotis ginčo patalpomis.
33. Byloje nustatytos faktinės aplinkybės nepatvirtina, kad atsakovas Č. K. piktnaudžiavo teise į teisminę gynybą, inicijuodamas nepagrįstus teisminius procesus, darydamas žalą ieškovui. Patalpos ieškovui teisėtai buvo neperduodamos dėl Vilniaus apygardos teismo civilinėje byloje Nr. 2-2593-275/2015 pagal bendrovės „L&M International Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“ ir UAB „Nerlit“ ieškinį pritaikytų laikinųjų apsaugos priemonių nuo 2011 m. rugsėjo 15 d. iki 2016 m. sausio 8 d. Nurodytoje byloje apeliacinės instancijos teismas ieškovo pa-

talpų saugotoja paskyrė AB „Vingriai“, nurodydamas, kad ši įmonė daugiau kaip šešerius metus ginčo patalpas naudoja savo veikloje ir jas tinkamai prižiūri, o būdama patalpų nuomininkė, naudodamasi patalpomis kartu galės jas ir saugoti, neimdama už tai papildomo užmokesčio ir iš esmės nepatirdama papildomų išlaidų. Taigi, iki laikinųjų apsaugos priemonių nurodytoje civilinėje byloje panaikinimo AB SEB bankas neturėjo teisės perimti patalpų ar jomis naudotis. Nei AB „Vingriai“, nei jos tuometis vadovas Č. K. nebuvo nurodytos bylos proceso šalimis, t. y. neinicijavo ginčo, todėl nėra pagrindo pripažinti, jog Č. K. atliko neteisėtus veiksmus, siekdamas apsunkinti ieškovui galimybę perimti patalpas.

34. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) normos nedraudžia suinteresuotam asmeniui pakartotinai kreiptis dėl laikinųjų apsaugos priemonių panaikinimo, pakeitimo, taip pat dėl turto saugotojo pakeitimo. Nenustatyta, kad AB SEB bankas pasinaudojo nurodytomis procesinėmis teisėmis Vilniaus apygardos teismo civilinėje byloje Nr. 2-2593-275/2015. Nors ieškovas nurodė, kad jo teisė naudotis patalpomis buvo pažeidžiama nuo 2010 m. sausio 30 d., tačiau 2010 m. gegužės 6 d. teismui pareikštame vindikaciniame ieškinyje neprašė taikyti laikinųjų apsaugos priemonių ir uždrausti AB „Vingriai“ naudotis patalpomis. Taigi, nėra pagrindo konstatuoti, kad AB „Vingriai“ naudojimasis ieškovo patalpomis ir jų neperdavimas sukėlė ieškovui žalą.

35. Aplinkybė, kad Č. K., būdamas AB „Vingriai“ vadovas, gindamas įmonės, kaip ieškovo patalpų teisėtos saugotojos, teises ir teisėtus interesus vykdyti patalpose ūkinę komercinę veiklą, pareiškė bankui prevencinį ieškinį, taip pat nepagrindžia įmonės vadovo neteisėtų veiksmų, nukreiptų prieš ieškovą. Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinėje byloje Nr. 2-3432-101/2014 pagal AB „Vingriai“ prevencinį ieškinį AB SEB bankui laikinosios apsaugos priemonės galiojo nuo 2011 m. rugsėjo 13 d. iki 2014 m. gruodžio 11 d., šių priemonių taikymo terminą apribojant 18 mėnesių, skaičiuojant nuo reikalavimo atlaisvinti patalpas įteikimo ieškovui dienos. Nurodytoje byloje ieškovas neprašė teismo panaikinti ar pakeisti byloje taikytas laikinąsias apsaugos priemones. Pirmosios instancijos teismas pagrįstai nurodė, kad siekis išsaugoti teisę nuomoti patalpas yra pagrįstas ūkine logika ir atitinka tokią teisę turėjusios įmonės interesus, todėl įmonė turi teisę ją ginti teisėtais būdais. Aplinkybė, kad AB „Vingriai“ prevencinis ieškinys buvo atmestas, nepatvirtina tuomečio jos vadovo Č. K. neteisėto veikimo prieš ieškovą ar delsimo grąžinti patalpas, nes nenustatyta, kad prevencinis ieškinys buvo pareikštas piktnaudžiaujant procesinėmis teisėmis, siekiant pakenkti išimtinai ieškovo interesams kuo greičiau atgauti savo patalpas. Ieškovo teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas (ieškinio pateikimas) ir pasinaudojimas kitomis CPK įtvirtintomis procesinėmis teisėmis (prašymu taikyti laikinąsias apsaugos priemones), nepaisant to, kad ieškovo reikalavimai buvo atmesti kaip nepagrįsti, savaime negali būti vertinami kaip piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis. Įmonės valdymo organų ar dalyvių inicijuoti civiliniai ginčai, pateikti prašymai taikyti laikinąsias apsaugos priemones negali būti vertinami kaip savaime neteisėti, neįrodžius, jog civilinės bylos dėl patalpų ir restruktūrizavimo bylos iškėlimo buvo inicijuotos nesąžiningai.

36. Kolegija konstatavo, kad ieškovas neįrodė, jog atsakovas Č. K., kaip AB „Vingriai“ vadovas, naudodamasis procesinėmis teisėmis, pareiškiant ieškinį Vilniaus miesto apylinkės teismo civilinėje byloje Nr. 2-3432-101/2014 ir pareiškimus dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo AB „Vingriai“, naudojosi procesinėmis teisėmis nesąžiningai, ne pagal jų paskirtį ir civilinio proceso tikslus ar sąmoningai siekė užvilkinti patalpų perdavimą AB SEB bankui. Civilinėse bylose laikinosios apsaugos priemonės buvo taikytos preliminariai įvertinus ieškinių pagrįstumą, t. y. įsitikinus, kad ieškinių reikalavimai nėra aiškiai nepagrįsti. Ieškovo patalpomis AB „Vingriai“ iš pradžių naudojosi nuomos sutarties, o vėliau – pirmiau nurodytų teismų procesinių sprendimų (nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo) pagrindu, todėl aplinkybė, kad vėliau ieškiniai buvo atmesti, nepatvirtina atsakovo Č. K. neteisėtų veiksmų.
37. AB SEB banko nurodytu laikotarpiu tarp jo, AB „Vingriai“, bendrovės „L&M International Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“, UAB „Nerlit“ dėl patalpų (*duomenys neskelbtini*) vyko tarpusavyje susiję ginčai, įskaitant dėl patalpų nuosavybės teisės. Aplinkybės, kad AB „Vingriai“, būdama teisėta patalpų saugotoja, nemokėjo ieškovei nuomos mokesčio, nepatvirtina įmonės vadovo neteisėtų veiksmų. Tuo metu tarp AB „Vingriai“ ir ieškovo nebuvo sudaryta patalpų nuomos sutartis. Ieškovas neįrodė, kad ginčui aktualiu laikotarpiu jis reikalavo iš AB „Vingriai“ nuomos mokesčio už patalpas, ruošėsi patalpas išnuomoti kitam asmeniui ar jas parduoti (nekilnojamojo turto vertinimo ataskaita, kuria grindžiamas žalos dydis, parengta 2017 m.), todėl aplinkybė, jog AB „Vingriai“, atstovaujama Č. K., neatlygintinai naudojosi patalpomis, savaime nepatvirtina įmonės vadovo neteisėtų veiksmų.
38. Ginčui aktualiu laikotarpiu AB „Vingriai“ restruktūrizavimo bylų inicijavimui pritarė didžioji dalis įmonės kreditorių, todėl nėra pagrindo išvadai, jog įmonės vadovo Č. K. elgesys, valdant įmonę, nebuvo suderinamas su sąžininga verslo praktika, siekiant pasipelnyti vieno kreditoriaus sąskaita ar jam padaryti žalos. Ginčui aktualiu laikotarpiu (nuo 2011 m. gruodžio 22 d. iki 2016 m. sausio 8 d.) AB „Vingriai“ buvo paskirta patalpų saugotoja, patalpose vykdė ūkinę komercinę veiklą, todėl nėra pagrindo išvadai, kad įmonė, kuri naudojosi patalpomis neatlygintinai, nepatyrė patalpų priežiūros išlaidų. Byloje nėra duomenų, kad ieškovas reikalavo iš AB „Vingriai“ nuomos mokesčio, kad AB „Vingriai“ neprižiūrėjo jai paskirtų saugoti patalpų. Taigi, atsižvelgiant į susiklosčiusias faktines aplinkybes (ginčus dėl patalpų, įmonės siekį toliau vykdyti ūkinę komercinę veiklą), įmonės vadovo Č. K. siekis toliau vykdyti įmonės veiklą patalpose, kuriomis įmonei leista naudotis teismų procesinių sprendimų pagrindu, yra susijęs su ūkinės komercinės veiklos rizika, o ne su tyčiniais įmonės vadovo veiksmais vykdyti įmonės veiklą bet kokia kaina, ignoruojant patalpų savininko interesus ar sukeliant jai žalą.
39. Neįrodžius, kad atsakovo Č. K. tyčiniais neteisėtais veiksmais buvo siekiama padaryti ieškovui nuostolių, kad buvo faktiškai padaryta nuostolių ir dėl šių veiksmų ieškovas neteko galimybės gauti savo reikalavimų patenkinimą iš įmonės, kuri naudojosi ieškovui priklausančiu turtu, negalima spręsti dėl visų būtinųjų įmonės vadovo Č. K. civilinės atsakomybės kreditoriui taikymo sąlygų egzistavi-

mo. Byloje neįrodyta, kad atsakovas Č. K. atliko neteisėtus veiksmus, todėl nėra priežastinio ryšio tarp ieškovo nurodytų atsakovo Č. K. veiksmų ir nurodytos žalos (negautų pajamų), ieškovui negavus galimybės naudotis jam priklausančiomis patalpomis dėl pritaikytų laikinųjų apsaugos priemonių. Aplinkybė, kad Č. K. buvo AB „Vingriai" vadovu ir įmonės vardu priėmė su įmonės ūkine komercine veikla susijusius sprendimus ar teismine tvarka gynė įmonės interesus, nepatvirtina atsakovo civilinės atsakomybės sąlygų, nes nenustatyta atsakovo Č. K., kaip įmonės vadovo, fiduciarinių pareigų pažeidimo, protingos ūkinės komercinės rizikos peržengimo ar įgaliojimų viršijimo.

40. Aplinkybės, kad AB „Vingriai" akcininkė bendrovė „L&M International Trading Ltd" su kitais asmenimis (Š. K.) pareiškė AB SEB bankui su ginčo patalpomis susijusį ieškinį Vilniaus apygardos teismo civilinėje byloje Nr. 2-2593-275/2015, prašė taikyti laikinąsias apsaugos priemones, priėmė sprendimą dėl AB „Vingriai" buveinės pakeitimo ir naujai paskirto šios įmonės vadovo pareiškimo teismui dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo, pritarė restruktūrizavimo planų metmenims ir nebuvo aktyvi, siekiant grąžinti ieškovui jo patalpas, nepatvirtina šios akcininkės neteisėtų veiksmų. Patalpos ieškovui nebuvo perduotos dėl nurodytose civilinėse bylose taikytų laikinųjų apsaugos priemonių, kuriomis faktiškai leista AB „Vingriai" naudotis ieškovo patalpomis. Aplinkybė, kad civilinėse bylose (iš kurių tik vienoje akcininkė buvo proceso šalimi) buvo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės, ieškiniai buvo atmesti, savaime nepatvirtina akcininkės nesąžiningumo ir neracionalaus elgesio. Išnagrinėtose civilinėse bylose nebuvo konstatuotas bendrovės „L&M International Trading Ltd" piktnaudžiavimas teise į gynybą ar procesinėmis teisėmis. Priežastinis ryšys tarp kitų ieškovo akcentuojamų akcininkės veiksmų ir žalos atlyginimo yra pernelyg nutolęs ir abstraktus. Ieškovas neįrodė, kad akcininkės veiksmai ar neveikimas kokiu nors būdu lėmė AB „Vingriai" sprendimus, susijusius su ieškovo patalpų neperdavimu. Ieškovo nurodyti argumentai nepatvirtina, kad jo nurodoma žala yra tiesioginė AB „Vingriai" akcininkės neteisėtų veiksmų pasekmė, kad akcininkės nesąžiningi veiksmai lėmė ieškovo nurodytą žalą. Ieškovas neįrodė AB „Vingriai" akcininkės nesąžiningų veiksmų, taigi visų jos civilinės atsakomybės sąlygų.

41. Vadovaujantis CK 2.50 straipsnio 3 dalies nuostatomis, yra galima juridinio asmens dalyvio, atlikusio nesąžiningus veiksmus, atsakomybė pagal juridinio asmens prievoles. Teisės aktuose nenustatyta juridinio asmens dalyvio, kai šis taip pat yra juridinis asmuo, vadovo atsakomybė. Ieškovas nenurodė konkrečių AB „Vingriai" akcininkės „L&M International Trading Ltd" vadovo ir akcininko Š. K. veiksmų, lėmusių žalos ieškovui už patalpų neperdavimą atsiradimą, todėl pirmosios instancijos teismas pagrįstai netenkino ieškinio reikalavimų, susijusių su Š. K. civiline atsakomybe.

42. Atsakovas Č. K. už atsiliepimo į ieškovo apeliacinį skundą parengimą advokatui sumokėjo 1200 Eur. Šio atsakovo prašomas priteisti išlaidų už atsiliepimo į apeliacinį skundą parengimą atlyginimas neviršija Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m.

balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu, (toliau – ir Rekomendacijos) 8.11 punkte nurodyto dydžio, todėl kolegija nemažino priteisiamo išlaidų už advokato pagalbą atlyginimo dydžio.

43. Atsakovas Č. K. prašyme dėl bylinėjimosi išlaidų apeliacinės instancijos teisme atlyginimo priteisimo nurodė, kad už atsiliepimą į ieškovo apeliacinį skundą dėl papildomo sprendimo, atsiliepimus į Š. K. ir bendrovės „L&M International Trading Ltd“ apeliacinį skundą ir atskirąjį skundą jam atsirado pareiga sumokėti advokatui 1600 Eur, tačiau mokėjimo terminas atidėtas iki 2023 m. spalio 1 d. Kolegija nurodė, kad atsakovas nepateikė duomenų (pažymos, sąskaitų ir pan.), pagrindžiančių papildomų išlaidų dydžio konkrečioms teisinėms paslaugoms realumą, todėl prašymą priteisti nurodytų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą atmetė.

III. Kasacinių skundų ir atsiliepimų į juos teisiniai argumentai, pareiškimas dėl prisidėjimo prie kasacinio skundo, prašymas nutraukti bylos dalį

44. Kasaciniu skundu ieškovas prašo panaikinti apeliacinės instancijos teisimo nutartį ir priimti naują sprendimą – ieškinį tenkinti. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:

44.1. Atsakovų veiksmai buvo suderinti ir nukreipti į ieškovo turto neteisėtą naudojimą ir pajamų uždirbimą ieškovo sąskaita, todėl jis pareiškė ieškinį dėl žalos atlyginimo iš visų atsakovų dviem savarankiškais pagrindais, kurie yra alternatyvūs, ir, netenkinęs ieškinio vienu pagrindu, teismas turėjo pareigą nagrinėti kitą ir pasisakyti dėl jo. Pirmuoju pagrindu ieškovas prašė priteisti žalos atlyginimą iš atsakovų ir įrodinėjo jų nesąžiningumą einant vadovo ar akcininko pareigas, todėl įrodinėjo deliktinės atsakomybės taikymą pagal CK 2.50, 2.87 ir 6.263 straipsnių nuostatas bei atsakomybei taikyti būtinas atitinkamas sąlygas. Antruoju pagrindu ieškovas prašė taikyti civilinę atsakomybę atsakovams CPK 146 straipsnio 2 dalies pagrindu dėl nepagrįsto laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, dėl kurių patyrė žalą, kadangi laikinųjų apsaugos priemonių taikymas apribojo ieškovo nuosavybės teisių įgyvendinimą ir lėmė žalą. Kasacinis teismas 2021 m. gruodžio 3 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. e3K-3-307-421/2021 pripažino akcininkės bendrovės „L&M International Trading Ltd“ nesąžiningumą, taip pat pateikė gaires, kaip turėtų būti vertinami atsakovų Č. K. bei Š. K. veiksmai, ir bylą grąžino nagrinėti pirmosios instancijos teismui iš naujo. Nagrinėdami bylą iš naujo teismai priėmė visiškai priešingus sprendimus nei pirmą kartą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, nustatęs, kad atsakovai veikė sąžiningai bei teisėtai, jokia žala ieškovui nepadaryta, taip paneigdamas kasacinio teismo nurodymus. Be to, pirmosios instancijos teismas nepasisakė ir nenagrinėjo reikalavimo dėl žalos atlyginimo antruoju pagrindu, kuris yra savarankiškas ir nepriklauso nuo teismo padarytų išvadų dėl pirmojo reikalavimo pagrindo. Apeliacinės instancijos teismas paliko nepakeistą pirmosios instancijos teismo sprendimą, taip pat nepateikė jokių argumentų, kodėl nenagrinėjo reikalavimo taikyti civilinę atsakomybę antruoju pagrindu pagal

CPK 146 straipsnio 2 dalį. Taigi apeliacinės instancijos teismo nutartis yra be motyvų, o tai yra absoliutus teismo procesinio sprendimo negaliojimo pagrindas (CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punktas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-215-915/2017). Jokių motyvų šiuo klausimu nenurodė ir pirmosios instancijos teismas. Teismo sprendimo motyvavimo svarbą yra pabrėžęs ir Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT), nurodęs, kad sprendimo motyvavimas yra būtinas, norint parodyti, kad bylos šalys buvo išklausytos ir teisingumas įvykdytas atidžiai (žr. EŽTT 2001 m. rugsėjo 27 d. sprendimą byloje *Hirvisaari prieš Suomiją*, peticijos Nr. 4968/99). Remiantis kasacinio teismo praktika, tuo atveju, kai teismo sprendimo (nutarties) motyvai yra neišsamūs, šis pažeidimas gali būti pripažintas esminiu pagal CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktą, jeigu sprendimo (nutarties) motyvuojamojoje dalyje neatsakyta į pagrindinius (esminius) bylos faktinius ir teisinius aspektus ir dėl to byla galėjo būti išspręsta neteisingai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-406/2013; 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-687/2015). Teismų procesiniai sprendimai dėl savarankiško civilinės atsakomybės taikymo pagrindo pagal CPK 146 straipsnio 2 dalis yra neaiškūs, t. y. nėra aišku, ar tais pačiais argumentais teismai ieškinį atmetė ir dėl ieškovo pareikšto reikalavimo taikyti atsakovams civilinę atsakomybę pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį.

44.2. Teismas turėjo atskirai pasisakyti dėl CPK 146 straipsnio 2 dalis taikymo sąlygų ir įrodinėjamų aplinkybių, kadangi sprendžiant dėl civilinės atsakomybės taikymo pagal šią normą skiriasi įrodinėjimo naštos taisyklės ir įrodinėjimo sąlygos nuo tų atvejų, kai sprendžiamas civilinės atsakomybės taikymas pagal CK 2.50 ir 2.87 straipsnius. Pavyzdžiui, nagrinėjant civilinės atsakomybės taikymą pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį, ieškovas neturi įrodinėti neteisėtų veiksmų, kadangi tokie jau būna konstatuoti įsiteisėjusiu teismo sprendimu, neturi pagrįsti atsakovo kaltės, o privalo įrodyti tik žalos dydį ir priežastinį ryšį. Kai sprendžiamas civilinės atsakomybės taikymas pagal CK 2.50, 2.87 straipsnius, ieškovas privalo įrodyti ir neteisėtus veiksmus. Teismas šio vertinimo neatliko. Ieškovas nebegalės daugiau reikšti ieškinio CPK 146 straipsnio 2 dalies pagrindu, nors realiai ieškovo savarankiškas reikalavimas dėl deliktinės civilinės atsakomybės CPK 146 straipsnio 2 dalies pagrindu liko neišnagrinėtas, taigi, ieškovo teisė į teisminę gynybą apribota.

44.3. Sprendžiant klausimą dėl nuostolių, padarytų taikant laikinąsias apsaugos priemones, atlyginimo ieškovui yra taikoma griežtoji civilinė atsakomybė, nes kreipdamasis į teismą jis turi numatyti, kad, neįrodžius savo reikalavimo pagrįstumo, jam gali tekti atlyginti atsakovui dėl taikyto suvaržymo patirtus nuostolius. Teismas, taikydamas deliktinę civilinę atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo civiliniame procese (CPK 146 straipsnio 2 dalis), turi nustatyti tris civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, žalą ir priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos (CK 6.246, 6.247, 6.249 straipsniai), o kaltė šiuo atveju nenustatinė-

jama, nes tai yra ieškovo atsakomybės už jo rizika atliktus veiksmus atvejis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-391-421/2019; 2021 m. birželio 23 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-378/2021). Ieškovo neteisėti veiksmai pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį laikytini nustatytais ir įrodytais, jeigu ieškinys byloje, kurioje jo prašymu buvo taikytos laikinosios apsaugos priemonės, buvo pripažintas nepagrįstu ir atmestas įsiteisėjusiu teismo sprendimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-378/2021). Nagrinėjamoje byloje pritaikytomis laikinosiomis apsaugos priemonėmis padaryta žala akivaizdi – ieškovas negalėjo atgauti patalpų ir realiai įgyvendinti savo, kaip teisėto patalpų savininko, teisių, taip pat buvo sustabdytas jo vindikacinio ieškinio nagrinėjimas, o visą šį laiką ir toliau buvo neatlygintinai naudojamasi jo turtu, dėl to jam padaryta 562 991 Eur žala. Aplinkybės, kad pareikšti ieškiniai buvo atmesti kaip nepagrįsti, apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nevertino kaip neteisėto veiksmo pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį, nepagrįstai konstatavo, kad vien ieškinio atmetimo faktas nėra pakankamas neteisėtiems ieškovų kitoje byloje veiksmams konstatuoti, turi būti konstatuotas ir aiškus piktnaudžiavimas teise, taip nukrypdamas nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad ieškovo neteisėtas elgesys negali būti laikomas sąžiningu, o vien ieškinio atmetimas patvirtina veiksmų neteisėtumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-556-415/2015). Teismai nebegali iš naujo nustatinėti neteisėtų veiksmų, kadangi jie laikomi nustatytais įsiteisėjusia nutartimi, kuria ieškinys pripažintas nepagrįstu ir atmestas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-378/2021). Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai reikalavo, kad ieškovas pagrįstų atsakovų piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, o tai lėmė, jog iš esmės nebuvo įvertintos kitos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos (žala ir priežastinis ryšys), kurias teismas privalo nustatyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-335/2013).

45. Atsakovas Č. K. atsiliepimu į kasacinį skundą prašo kasacinį skundą atmesti. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

45.1. Byloje yra nagrinėjami du ieškiniai: vienas, pareikštas 2012 m. balandžio mėn., ir kitas – 2016 m. gruodžio mėn. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko 2021 m. gruodžio 31 d. nutartimi bylas sujungus, Vilniaus apygardos teismas, atsižvelgdamas į kasacinio teismo nutartį, 2022 m. vasario 28 d. nutartimi pasiūlė ieškovui pašalinti ieškinio trūkumus: įpareigojo nurodyti ir pateikti įrodymus, kada AB „Vingriai“ finansinė būklė tapo tokia (nemokumas), kad atsirado atsakovo Č. K. fiduciarinė pareiga kreditoriams, kada ši pareiga buvo pažeista ir kiek ji lėmė įmonės negalėjimą atsiskaityti su AB SEB banku, taip pat pateikti įrodymus, kokie būtent veiksmai ir kaip lėmė žalos AB SEB bankui atsiradimą, tačiau ieškinio trūkumai nebuvo pašalinti. Nė viename iš ieškinių nėra reiškiami reikalavimai

CPK 146 straipsnio 2 dalies pagrindu. Dėl šio straipsnio taikymo ieškovas užsiminė 2022 m. lapkričio 21 d. apeliaciniame skunde, jį nurodė kasaciniame skunde. Tokie ieškovo veiksmai yra nesąžiningas procesinis elgesys. Pirmosios instancijos teisme nenagrinėti klausimai negali būti apeliacijos ir kasacijos objektu.

45.2. Atsakovo veiksmai buvo apeliacinės instancijos teismo įvertinti ir CPK 146 straipsnio pagrindu, nors tiesiogiai dėl to ir nepasisakant (tai, be kita ko, net negalėjo būti apeliacijos objektu). Pagal kasacinio teismo praktiką, nei ieškovas turi pareigą nurodyti teisinį ieškinio pagrindą, nei teismas turi pasisakyti dėl kiekvieno įmanomo (tiek ir ieškovo nurodyto, tiek ir ne) teisinio pagrindo, dėl ko ieškovo reikalavimas pagal vieną ar kitą jo nurodytą (ar net nenurodytą) pagrindą nėra tenkinamas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-475-684/2015; 2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-27-701/2017). Reikalavimai pagal CPK 146 straipsnį nebuvo ieškovo reikalavimų (ir atitinkamai atsakovų atsikirtimų į juos) objektu bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme, dėl to tai negalėjo būti apeliacijos objektu ir apeliacinės instancijos teismas neprivalėjo vertinti ieškovo argumentų.

45.3. Ieškovas nepateikė įrodymų, kad Č. K. tyčia siekė AB „Vingriai“ privesti prie bankroto, pažeidė fiduciarines pareigas, sudarė įmonei nenaudingus sandorius, neįrodė, kad atsakovo Č. K. vadovavimo AB „Vingriai“ laikotarpiu įmonė buvo nemoki ir atsakovui, kaip įmonės vadovui, atsirado fiduciarinė pareiga kreditoriams ar jo procesiniai sprendimai galėtų patvirtinti atsakovo Č. K. (ir kitų atsakovų) civilinės atsakomybės sąlygų egzistavimą. Ieškovas neįrodinėjo ir neįrodė kitų aplinkybių, kurias nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 m. gruodžio 3 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. e3K-3-307-421/2021. Atsakovo atsakomybė ieškovui galėjo būti vertinama tik atsižvelgiant į tai, kaip jis, kaip AB Vingriai“ vadovas, vykdė savo pareigas, tačiau ieškovo buvo pasirinktos CK 2.87, 6.263 straipsnių nuostatos. Atsakovas Č. K. ne tik nepažeidė fiduciarinių pareigų, tačiau visus savo veiksmus, kuriuos atliko eidamas AB „Vingriai“ vadovo pareigas, derino su bendrovės akcininku ir kreditorių dauguma ir negalėjo numatyti, kad priimti verslo sprendimai galėtų nepasiteisinti ar kad bendrovės „L&M International Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“ ir UAB „Nerlit“ ieškinys dėl patalpų nuosavybės teisės AB „SEB lizingas“ bus atmestas. Atsakovo nuomone, nėra priežastinio ryšio tarp jo veiksmų ir žalos, nes anksčiausiai iki 2014 m. liepos 29 d. (kol vyko restruktūrizavimo procesas) AB „Vingriai“ nebuvo nemoki, o ieškovas, net jei atsakovas nebūtų atlikęs jokių veiksmų, vis tiek nebūtų iki 2016 m. sausio 8 d. galėjęs naudotis patalpomis dėl taikytų laikinųjų apsaugos priemonių, kurių taikymas nepriklausė nei nuo AB „Vingriai“, nei nuo atsakovo.

46. Atsakovas Š. K. atsiliepimu į kasacinį skundą prašo kasacinį skundą atmesti ir apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį, kuri yra skundžiama kasacine tvarka, palikti nepakeistą, skirti ieškovui 5000 Eur baudą už piktnaudžiavimą pro-

cesinėmis teisėmis, pusę šios baudos paskiriant Š. K. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

46.1. CK 2.50 straipsnio 3 dalyje nustatyta tik juridinio asmens dalyvio (akcininko, pajininko, dalininko) galima atsakomybė už juridinio asmens veiksmus (įsipareigojimus), bet neįtvirtinta, kad už juridinio asmens prievoles dar gali atsakyti ir to akcininko (juridinio asmens) direktorius, kaip šiuo atveju atsakovas Š. K. Atsakovo civilinė atsakomybė negalėjo būti kildinama ir iš hipotetinio jo buvimo faktiniu AB „Vingriai" vadovu, kadangi tai teismų procesiniuose sprendimuose nenustatyta, ieškovas to neįrodinėjo, o vien faktas, kad kitoje civilinėje byloje bendrovė „L&M International Trading Ltd" ir Š. K. prašė pripažinti negaliojančiomis lizingo sutartį, pirkimo–pardavimo sutartį, susitarimą dėl turto pagal lizingo sutartį grąžinimo ir atlaisvinimo tvarkos, nėra neteisėta veika.

46.2. Šioje byloje reiškiamas reikalavimas ne vienam atsakovui, todėl, sprendžiant klausimą dėl bendrovės vadovo, akcininko ir jo vadovo atsakomybės rūšies, turi būti tinkamai nustatytas atsakomybės pagrindas (CK 2.50 straipsnio 3 dalis, 2.87 straipsnio 7 dalis), t. y. ar žalą padarė bendrovės vadovas, *de facto* (faktinis) vadovas ar bendrovės akcininkai, ar kitu teisiniu pagrindu bendrais veiksmais bendrovės akcininko vadovas atliko tariamai neteisėtus veiksmus, nepriskirtinus vadovo ir (ar) akcininko kompetencijai. Nesant byloje įrodymų dėl to, kad AB „Vingriai" akcininkė ar jos vadovas Š. K. būtų aktyviai dalyvavęs AB „Vingriai" veikloje, priėmęs esminius sprendimus dėl naudojimosi patalpomis (tai priskirta įmonės vadovo kompetencijai), negalima konstatuoti jokių Š. K. neteisėtų veiksmų ar kitų atsakomybės sąlygų.

46.3. AB SEB bankas yra finansų įstaiga, kurios įstatinis kapitalas yra beveik 300 000 000 Eur. Byloje ieškovas buvo atstovaujamas profesionalių atstovų – advokatų. AB SEB bankui yra taikomi aukštesni (griežtesni) elgesio standartai, todėl bankas akivaizdžiai suprato (privalėjo suprasti) tai, kad teikti kasacinį skundą ir naujais argumentais prašyti patenkinti reikalavimą, taip pat net 7 metus nesąžiningai laikyti galiojančias net penkis kartus didesnės apimties laikinąsias apsaugos priemones, nei yra pareikštas reikalavimas Š. K., yra neteisėta ir nepagrįsta, kaip ir reikalavimas dėl tariamai AB „Vingriai" padarytos žalos atlyginimo iš jos akcininkės bendrovės „L&M International Trading Ltd" ir vadovo Š. K. Tokie ieškovo veiksmai rodo, kad jo elgesys prieštarauja geros moralės, sąžiningo verslo ir sąžiningos dalykinės praktikos principams ir pažeidžia draudimo piktnaudžiauti procesu principą (CK 1.5 straipsnis, 1.78 straipsnio 4 dalis, 1.137 straipsnio 2 dalis, CPK 5 straipsnio 2 dalis, 42 straipsnio 5 dalis, 95 straipsnis).

47. Atsiliepimu į kasacinį skundą atsakovė bendrovė „L&M International Trading Ltd" prašo kasacinį skundą atmesti ir kasacine tvarka skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį palikti nepakeistą. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

47.1. Dalis kasacinio skundo argumentų yra išimtinai susiję su naujais ir teismams neteiktais argumentais dėl CPK 146 straipsnio 2 dalies taikymo.

47.2. Pirmosios instancijos teismas nustatė ieškovui terminą ieškinio trūkumams pašalinti ir įrodymams pateikti, tačiau ieškovas ieškinio trūkumų nepašalino, įrodymų nepateikė, o ieškinį grindė tais pačiais argumentais. Ieškovui per 11 metų buvo suteikta pakankamai laiko savo reikalavimui įrodyti, tačiau jis taip ir nenurodė, kokius konkrečius neteisėtus veiksmus atliko bendrovė „L&M International Trading Ltd".

47.3. Nacionalinė teisė įtvirtina visišką juridinio asmens ir jo dalyvių (ypač akcininkų) atskirumo principą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-421/2018). Šioje byloje reiškiamas reikalavimas ne vienam atsakovui, todėl, sprendžiant klausimą dėl bendrovės vadovo, akcininko ir jo vadovo atsakomybės rūšies, turi būti tinkamai nustatytas atsakomybės pagrindas (CK 2.50 straipsnio 3 dalis, 2.87 straipsnio 7 dalis, CPK 146 straipsnio 2 dalis), t. y. ar žalą padarė bendrovės vadovas, *de facto* vadovas ar bendrovės akcininkai, ar kitu teisiniu pagrindu bendrais veiksmais bendrovės akcininko vadovas atliko tariamai neteisėtus veiksmus, nepriskirtinus vadovo ir (ar) akcininko kompetencijai. Nesant byloje įrodymų, kad AB „Vingriai" akcininkė būtų aktyviai dalyvavusi bendrovės veikloje, priėmusi esminius sprendimus dėl naudojimosi patalpomis (tai priskirta įmonės vadovo kompetencijai), negalima konstatuoti bendrovės „L&M International Trading Ltd" neteisėtų ar nesąžiningų veiksmų, kitų civilinės teisinės atsakomybės sąlygų.

47.4. Jei ieškovas manė, kad dėl taikytų laikinųjų apsaugos priemonių buvo padaryta žalos, jis galėjo CPK 146 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama specialia tvarka kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, tačiau to nedarė, taip pripažindamas, kad laikinosiomis apsaugos priemonėmis jam žalos nepadaryta. Tiek nagrinėjamoje byloje pateikto ieškinio pagrindas, tiek ir jo dalykas yra visiškai kitas, taip pat toks ieškinys galėtų būti nukreiptas tik į konkretų asmenį, kurio prašymo pagrindu buvo taikytos laikinosios apsaugos priemonės (AB „Vingriai"), o ne į tokio asmens vadovą, akcininką ar juo labiau – akcininko vadovą.

47.5. Nors bylose, kuriose buvo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės, pareikšti ieškiniai buvo atmesti, tačiau vien dėl to negalima teigti, jog bylos ir jose teikti prašymai dėl laikinųjų apsaugos priemonių buvo inicijuoti pažeidžiant pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Tai buvo sąžiningas ir racionalus elgesys, siekiant ginti galimai pažeistas BAB „Vingriai" teises. Jei bylos būtų inicijuotos aiškiai nepagrįstai, tai jas išnagrinėję teismai apskritai nebūtų pritaikę laikinųjų apsaugos priemonių, konstatavę ieškinių nepagrįstumą. Bylose nebuvo taikyta atsakomybė dėl piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis.

47.6. Neaišku, kaip ieškovas apskaičiuoja jam bendrovės „L&M International Trading Ltd" padarytą žalą. Laikotarpis, kuriuo buvo taikytos laikinosios apsaugos priemonės, nesutampa su laikotarpiu, už kurį ieškovas prašo priteisti atlyginti žalą.

47.7. Pradiniu ieškiniu ieškovas teigė, jog tik atsakovas *Č.* K. yra atsakingas už žalą dėl negrąžintų patalpų už laikotarpį nuo 2011 m. rugsėjo 1 d. iki

2012 m. kovo 1 d., dėl to ieškovo negautos pajamos sudarė 199 561,5 Lt (arba 57 797 Eur). 2016 m. gruodžio 19 d. pareikštą reikalavimą ieškovas grindė ir nauju teisiniu pagrindu – CK 4.97 straipsniu. Ieškovas nepateikė duomenų, kiek AB „Vingriai“ prisidėjo prie būtinų ginčo patalpų išlaikymo išlaidų, nepagrįstai naudoja šį institutą atsakovei. Daiktinės teisės institutu ir vindikacijos normomis bankas šiuo atveju savo teisių ginti negali, kadangi AB „Vingriai“ iš pradžių patalpomis naudojosi gavusi leidimą (sutarties pagrindu) ir net pavedimu, o vėliau neturėjo teisės patalpų perimti ir jomis naudotis. Kai ieškovas perėmė patalpas, tai jomis vis tiek nesinaudojo ir iki 2019 m. jas pardavinėjo, ir negalėjo jomis naudotis visiškai nepriklausomai nuo atsakov*ės* valios, nes patalpomis be servituto naudotis nebuvo galima, o ieškovo ieškinys dėl servituto nustatymo buvo atmestas tik Vilniaus apygardos teismo 2023 m. sausio 12 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. e2A-19-653/2023.

48. Kasaciniu skundu atsakovas Č. K. prašo apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo pakeisti ir priteisti jam iš ieškovo 2800 Eur bylinėjimosi išlaidų apeliacinės instancijos teisme atlyginimo. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:

48.1. Vilniaus apygardos teismas 2016 m. gruodžio 28 d. nutartimi ieškovo reikalavimui užtikrinti areštavo atsakovams Č. K., bendrovei „L&M International Trading LTD“, Š. K. priklausantį kilnojamąjį ar nekilnojamąjį turtą, turtines teises, o jų nesant ar esant nepakankamai – lėšas, kurių vertė ar suma – 1 988 623 Eur (bendras arešto mastas Č. K. atžvilgiu neturi viršyti 816 123 Eur). Toks areštas išliko nepaisant atskiruųjų skundų ir to, kad patikslinus reikalavimą buvo prašoma priteisti tik 562 991 Eur žalos atlyginimo. Č. K. 2022 m. spalio 6 d. prašė atlyginti 18 950 Eur bylinėjimosi išlaidų, iš kurių 8200 Eur buvo jo faktiškai patirtos (ir pagrįstos įrodymais) išlaidos, o dėl kitos 10 750 Eur bylinėjimosi išlaidų dalies buvo sudarytas susitarimas jos mokėjimą atidėti, nes visas Č. K. turtas areštuotas. Vilniaus apygardos teismas 2022 m. lapkričio 11 d. papildomu sprendimu priteisė atsakovui Č. K. iš ieškovo 3400 Eur. Č. K., nors ir nesutiko su tokiu sprendimu, tačiau, esant beveik 6 metus areštuotam visam jo turtui, neturėjo galimybės mokėti advokatams, kokias turi bankas, todėl negalėjo ginti savo teisių ir teikti apeliacinio skundo. Teismai nusprendė, kad ieškovo ieškinys atsakovui pareikštas nepagrįstai. Apeliacinės instancijos teismui Č. K. į bylą pateikė bylinėjimosi išlaidas patvirtinančius įrodymus – už atsiliepimą į apeliacinį skundą sumokėta 1200 Eur ir sutarta atidėti 1600 Eur apmokėjimą. Tačiau apeliacinės instancijos teismas laimėjusiai šaliai neatlygino jos patirtų išlaidų, kurių mokėjimas iš dalies buvo atidėtas. Č. K., nors ir bylą laimėjo, patyrė didelius materialinius nuostolius (visas Č. K. turtas buvo areštuotas beveik 7 metus, tai jam sukėlė esmines problemas, nes visos išlaidos turėjo būti derinamos su antstoliu). Č. K. iš šiame teisminiame procese (trunkančiame ilgiau nei vienuolika metų) patirtų 21 750 Eur bylinėjimosi išlaidų iš ieškovo priteista tik 7900 Eur, nors jis savo atstovams privalės išmokėti visą 21 750 Eur sumą, taigi iš esmės jis patiria daugiau kaip 13 850 Eur nuostolių dėl to, kad dėl

taikyto arešto negalėjo laiku atsiskaityti su savo atstovais, kurie geranoriškai sutiko atidėti atsiskaitymą už dalį teisinių paslaugų.

48.2. Teismas nukrypo nuo taisyklės „pralaimėjęs moka“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-469/2020), taip pat praktikos, pagal kurią išlaidų advokato pagalbai apmokėti dydį patvirtinančiais įrodymais laikytini tokie dokumentai, iš kurių turinio matyti esminiai, tokių išlaidų patyrimo faktą bylą nagrinėjant teisme patvirtinantys duomenys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-189-969/2017). CPK 98 straipsnio 1 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas ir taikomas taip, kad būtų paneigta asmens, kurio naudai priimtas sprendimas, teisė gauti jo patirtų bylinėjimosi išlaidų, be kita ko, išlaidų advokato pagalbai, atlyginimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-130-1075/2022). Klientui ir advokatui nedraudžiama susitarti, kad visą ar dalį atlyginimo už teisines paslaugas klientas advokatui ar advokato padėjėjui sumokės per tam tikrą terminą, kuris gali sueiti vėliau, nei išnagrinėjama byla. Tokiu atveju bylinėjimosi išlaidų turėjęs asmuo, turintis teisę gauti jų atlyginimą, gali kreiptis į sprendimą priėmusį teismą ir prašyti priimti byloje papildomą sprendimą dėl tokių išlaidų atlyginimo (CPK 277 straipsnio 1 dalies 3 punktas). Tokiu atveju svarbu, kad prašymą priteisti būsimų išlaidų atlyginimą ir jo dydį patvirtinančius įrodymus šalis pateiktų teismui iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-861/2001).

49. Atsakovai Š. K. ir bendrovė „L&M International Trading Ltd“ prisidėjimu prie atsakovo Č. K. kasacinio skundo prašo jį tenkinti.

50. Ieškovas atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atsakovo Č. K. kasacinio skundo netenkinti. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:

50.1. Principas „pralaimėjęs moka“ nėra absoliutus. Teismų praktikoje nustatyti tam tikri kriterijai, į kuriuos būtina atsižvelgti sprendžiant procesinį klausimą dėl bylinėjimosi išlaidų priteisimo, vienas iš jų – realumo kriterijus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-236-943/2023; kt.). Tačiau atsakovas realiai nėra apmokėjęs 1600 Eur, t. y. šios bylinėjimosi išlaidos nėra realiai patirtos. Kasacinis teismas nuosekliai laikosi pozicijos, kad bylinėjimosi išlaidos turi būti realiai apmokėtos, o tai pagrindžiantys dokumentai pateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-189-701/2022; 2023 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-236-943/2023). Sprendžiant dėl išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti realumo turi būti aišku, kada šalis, prašanti priteisti atstovavimo išlaidų atlyginimą, atsiskaitė su advokatu ar advokatų kontora (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-174-403/2022; 2022 m. balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-88-916/2022; kt.). Šią dieną Č. K. nebėra taikomos laikinosios apsaugos priemonės, dėl kurių, kaip jis pats teigia,

jis negalėjo laiku atsiskaityti už atstovo suteiktas teisines paslaugas. Be to, buvo galima prašyti teismo pakeisti laikinąsias apsaugos priemones ir leisti atsiskaityti už teisines paslaugas. Tačiau tokio prašymo Č. K. neteikė. Šiuo klausimu buvo galima pasitelkti ir trečiųjų asmenų pagalbą.

51. Atsakovas Š. K. pateikė prašymą bylos dalį nutraukti ir grąžinti ieškovui jo kasacinį skundą.
52. Atsakovas nurodo, kad AB SEB bankas suklaidino kasacinį teismą, nes jo nurodytas pagrindas, dėl kurio nepasisakė bylą nagrinėję teismai, t. y. CPK 146 straipsnis, paties ieškovo buvo aptartas labai trumpai ir neišsamiai, taigi, praktiškai jo procesiniuose dokumentuose nenurodytas. Tik 2022 m. lapkričio 21 d. apeliaciniame skunde pirmą ir vieną kartą paminėtas CPK 146 straipsnis, tačiau tik tarp kitko ir nenurodant teismo sprendimo absoliutaus negaliojimo pagrindo. Ir tik kasaciniame skunde AB SEB bankas žalos atlyginimo reikalavimą pagal CPK 146 straipsnį nurodo kaip neva esminį ieškinio pagrindą. Pirmosios instancijos teisme nenagrinėti klausimai negali būti apeliacijos ir kasacijos objektu.
53. Būtina įvertinti Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 18 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e2A-67- 464/2021 priėmusios kolegijos sudėtį (teisėjas Vytautas Zelianka netrukus įsidarbino ieškovo atstovų advokatų kontoroje „TGS Baltic“), taip pat kasacinio skundo priėmimo aplinkybes. Dėl pirmą kartą pateikto kasacinio skundo sprendusi atrankos kolegija, susidedanti iš teisėjų Gražinos Davidonienės, Virgilijaus Grabinsko, Alės Bukavinienės, kasacijos pagrindų neįžvelgė. Kitos sudėties atrankos kolegija, susidedanti iš teisėjų Alės Bukavinienės, Sigitos Rudėnaitės ir Gedimino Sagačio, kasacinį skundą priėmė, nors viena iš teisėjų – A. Bukavinienė – anksčiau kasacijos pagrindų neįžvelgė. Pažymėtina, kad atrankos kolegijos teisėjas G. Sagatys nuo 2007 m. lapkričio mėnesio iki 2013 m. gruodžio mėn. dirbo advokatų kontoroje „Raidla, Leijins & Norcous“, t. y. būtent toje advokatų kontoroje, kurios atstovai jo advokato praktikos metu ir pateikė ieškinį šioje byloje. Atsakovas Š. K. toliau yra verčiamas bylinėtis dėl naujo instituto – ieškovui reikalaujant išregistruotos bendrovės akcininko atsakomybės, net nesugebant nurodyti pagrindų, todėl kyla pagrįstų abejonių teismų nešališkumu ir objektyvumu.
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų. Taigi, kiekvienas tam tikros instancijos bendrosios kompetencijos teismas privalo pagal įstatymus vykdyti būtent tas funkcijas, kurios yra įstatymu priskirtos tos instancijos bendrosios kompetencijos teismams. Dėl nurodytų priežasčių kasacinis procesas pagal ieškovo AB SEB banko skundą nutrauktinas (CPK 293 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 340 straipsnio 5 dalis). Tokia išvada atitinka ir kasacinio teismo formuojamą praktiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-331/2013).

Išplėstinė teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų

55. CPK 353 straipsnyje nustatyta, kad kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Teismas turi teisę peržengti kasacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai; apie ketinimą peržengti kasacinio skundo ribas teismas praneša dalyvaujantiems byloje asmenims.
56. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas įstatyme reiškia, jog kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius klausimus, kurie yra tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-384-916/2019, 36 punktas). Plėtodamas praktiką dėl CPK 353 straipsnio taikymo kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kasacinio nagrinėjimo dalykas yra ir atsiliepime į kasacinį skundą nurodyti teisiniai argumentai. Pagal CPK 351 straipsnio 1 dalį, atsiliepime į kasacinį skundą turi būti nurodyti išsamūs nesutikimo su pateiktu kasaciniu skundu motyvuoti pagrindai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-224-823/2022, 29 punktas).
57. Nagrinėjamoje byloje ieškovo kasaciniu skundu keliami klausimai dėl žalos, patirtos taikant laikinąsias apsaugos priemones kitose civilinėse bylose, atlyginimo, apeliacinės instancijos teismo nutarties motyvavimo bei absoliutaus teismo procesinio sprendimo negaliojimo (CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punktas). Atsakovo Č. K. kasaciniu skundu keliamas klausimas dėl jo teisės į advokato pagalbos išlaidų apeliacinės instancijos teisme atlyginimą, nepaisant to, kad atsiskaitymas su advokatu buvo atidėtas dėl atsakovo turtui taikyto arešto. Kasaciniais skundais neskundžiamos apeliacinės instancijos teismo nutarties dalys, kuriomis atmesti ieškovo reikalavimai atsakovams dėl žalos, padarytos jam UAB „Vingriai“ vadovo Č. K., UAB „Vingriai“ akcininkės – bendrovės „L&M International Trading LTD“ ir šios bendrovės vadovo Š. K. veiksmais, nesusijusiais su laikinųjų apsaugos priemonių taikymu ieškovo patalpoms kitose civilinėse bylose. Kasaciniais skundais neskundžiamos ir apeliacinės instancijos teismo nutarties dalys, kuriomis panaikintos atsakovams taikytos laikinosios apsaugos priemonės ir papildomo sprendimo kopija išsiųsta Turto arešto aktų registrui bei atmestas Š. K. prašymas skirti ieškovui baudą už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis. Kadangi nurodyti klausimai nėra kasacinio nagrinėjimo dalykas, tai išplėstinė teisėjų kolegija dėl jų nepasisakys.

Dėl teisės kreiptis į teismą ir pasirinkti pažeistų teisių gynybos būdą

58. CPK 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar gin-

čijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas.

59. CPK 135 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teismui pateikiamas ieškinys turi atitikti bendruosius reikalavimus, keliamus procesinių dokumentų turiniui; jame, be kita ko, privalo būti nurodytos aplinkybės, kuriomis ieškovas grindžia savo reikalavimą (faktinis ieškinio pagrindas), ir ieškovo reikalavimas (ieškinio dalykas). Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad šioje proceso normoje įgyvendinamas CPK 13 straipsnyje nustatytas dispozityvumo principas, kuris reiškia, kad tik suinteresuotas asmuo sprendžia, ar kreiptis į teismą dėl pažeistų civilinių teisių gynimo, ir tik jis turi teisę pasirinkti pažeistų teisių gynybos būdą bei nustatyti bylos nagrinėjimo dalyką, t. y. asmuo, nutaręs kreiptis į teismą pažeistai ar ginčijamai teisei ar įstatyme saugomam interesui apginti (CPK 5 straipsnis), ieškinyje privalo nurodyti faktines aplinkybes, kuriomis įrodinėja pažeistą teisę, ir suformuluoti reikalavimą, kokias pažeistas teises ir kokiu būdu prašo apginti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-142-701/2017, 34 punktas).
60. Kasacinio teismo praktikoje konstatuota, kad ieškinio pagrindas – tai faktinės aplinkybės, kuriomis ieškovas grindžia savo materialųjį teisinį reikalavimą, t. y. ieškinio dalyką. Proceso įstatyme nustatytas reikalavimas ieškinyje nurodyti faktines aplinkybes, kurių pagrindu reiškiamas reikalavimas, bei šias aplinkybes pagrindžiančius įrodymus (CPK 111 straipsnio 2 dalies 5 punktas, 135 straipsnio 1 dalies 2 punktas), tačiau nereikalaujama, kad į teismą besikreipiantis asmuo nurodytų įstatymus, kuriais grindžia savo reikalavimus, t. y. teisiškai kvalifikuotų ginčą. Teisminio nagrinėjimo dalykas nustatomas atsižvelgiant į pareikšto ieškinio dalyką ir faktinį pagrindą, taip pat į atsakovo atsikirtimų pagrindu nurodytas aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-94-701/2022, 33 punktas). Taigi ieškovui nebūtina nurodyti ieškinio reikalavimo teisinio pagrindo, nes teismas kiekvienu atveju sprendžia, kokias teisės normas taikyti, nagrinėjant ginčą pagal ieškovo faktiniu pagrindu nurodytas aplinkybes. Teismas, pripažinęs ieškinio faktiniu pagrindu nurodytas aplinkybes įrodytomis, atlieka jų teisinį įvertinimą (nustato ir taiko ginčo teisinį santykį reglamentuojančias teisės normas) ir sprendžia, ar tokio pažeistų teisių gynimo būdo pagrįstai reikalaujama, ar jis taikytinas ir, jei taip, kokia apimtimi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-142-701/2017, 36 punktas).
61. Taigi bylos nagrinėjimo ribas apibrėžia faktinis ieškinio pagrindas ir ieškinio dalykas, taip pat atsakovo pateikti atsikirtimai į ieškinį. Teismas, priimdamas sprendimą, yra saistomas ieškinio pagrindu nurodytų aplinkybių ir negali peržengti ieškinio ribų, t. y. negali keisti nei ieškinio dalyko (pvz., negali priteisti šaliai to, ko ji neprašo, arba priteisti daugiau, nei šalis prašo), nei ieškinio pagrindo (negali nustatyti tokių aplinkybių, kuriomis, reikšdamas reikalavimą, nesirėmė ieškovas, negali savo sprendime remtis tokiais faktais, kurių šalys teismui nenurodė, ir įrodymais, kurių byloje nėra) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-309-378/2021, 22, 23 punktai). Nors ieškovui neuždrausta ieškinio pareiškime nurodyti, jo nuomone, taikytinų

įstatymų, kvalifikuoti faktinių aplinkybių pagal tas normas, kurias jis pageidauja taikyti, pateikti su tų normų taikymu susijusių teisinių argumentų, tačiau teismo nesaisto ieškovo ieškinyje nurodytas teisinis pagrindas. Kai teismas, spręsdamas ginčą pagal nustatytas byloje faktines aplinkybes, nurodo teisinius argumentus ar taiko teisės normas, kuriais nesiremia šalys ar dalyvaujantys byloje asmenys, tai nėra ieškinio pagrindo keitimas ir byloje pareikštų reikalavimų peržengimas (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 13 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-20-701/2020 25 punktą ir jame nurodytą kasacinio teismo praktiką).

62. Kasaciniame skunde ieškovas nurodo, kad šioje byloje savo reikalavimus reiškė dviem pagrindais, būtent: 1) pagal CK 2.50, 2.87 ir 6.263 straipsnius prašė priteisti iš atsakovų Č. K., Š. K. ir bendrovės „L&M International Trading Ltd“ žalos atlyginimą dėl jų nesąžiningumo atitinkamai einant vadovų pareigas ar vykdant akcininko funkcijas; 2) CPK 146 straipsnio 2 dalies pagrindu prašė priteisti iš atsakovų žalos atlyginimą dėl jų iniciatyva taikytų laikinųjų apsaugos priemonių kitose civilinėse bylose. Ieškovo nuomone, jo reikalavimas taikyti atsakovams deliktinę civilinę atsakomybę CPK 146 straipsnio 2 dalies pagrindu liko neišnagrinėtas, taigi, jo teisė į teisminę gynybą buvo apribota, nes jis nebegalės daugiau reikšti ieškinio šiuo pagrindu. Atsakovai Č. K., Š. K. ir bendrovė „L&M International Trading Ltd“ nesutinka su šiais ieškovo argumentais, nurodo, kad argumentai dėl atsakomybės pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį taikymo nebuvo nurodyti ieškovo pareikštame ieškinyje, t. y. tai nauji argumentai, todėl negali būti kasacinio nagrinėjimo dalyku. Iš esmės dėl nurodytos priežasties atsakovas Š. K. atsiliepimu į kasacinį skundą prašo skirti ieškovui 5000 Eur baudą už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, pusę šios baudos priteisti jam, o atskiru prašymu jis prašo bylos dalį nutraukti ir grąžinti ieškovui jo kasacinį skundą.

63. Nagrinėjamoje byloje ieškovas 2012 m. balandžio 2 d. pareiškė ieškinį dviem atsakovams – AB „Vingriai“ ir jos buvusiam vadovui Č. K. (civilinės bylos Nr. 2-4307-619/2012 (vėliau suteikti Nr. 2-1504-619/2019, Nr. 2-252-619/2020, Nr. 2-98-432/2021). Šiame ieškinyje nebuvo argumentuojama, kad žala ieškovui buvo padaryta, taikant laikinąsias apsaugos priemones kitose civilinėse bylose, t. y. toks faktinis ieškinio pagrindas nebuvo nurodytas. 2016 m. gruodžio 28 d. ieškovas pareiškė kitą ieškinį atsakovams BAB „Vingriai“, Č. K., Š. K. ir bendrovei „L&M International Trading Ltd“ (civilinės bylos Nr. e2-6883-562/2016 (vėliau suteikti Nr. e2-1067-640/2019, Nr. 2-242-640/2020, Nr. e2-1790-562/2021), be kita ko, nurodydamas, kad atsakovai piktnaudžiavo teise į teisminę gynybą, inicijuodami prieš banką (AB „SEB lizingas“ teisių perėmėjas) nepagrįstus teisminius procesus, kurių metu banko patalpoms buvo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės ir dėl to bankas patyrė žalos. Už nesąžiningą naudojimąsi teisėmis į teisminę gynybą, nepagrįstai taikytas laikinąsias apsaugos priemones ieškovas prašė priteisti iš atsakovų nuostolių atlyginimą savarankišku CPK 147 straipsnio (iki 2011 m. spalio 1 d. galiojusi redakcija; nuo 2011 m. spalio 1 d. šiuos santykius reglamentuoja CPK 146 straipsnio 2 dalis) pagrindu. 2022 m. kovo 29 d. ieškovas šalino ieškinio trūkumus, nurodė iš esmės tuos pačius argumentus, kelis kartus tikslino savo reikalavimus, tačiau faktinis ieškinio pagrindas dėl atsakovų civi-

linės atsakomybės už laikinosiomis apsaugos priemonėmis padarytą žalą išliko. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko 2021 m. gruodžio 31 d. nutartimi civilinė byla Nr. e2-1790-562/2021 buvo prijungta prie civilinės bylos Nr. 2-98-432/2021.

64. Išplėstinė teisėjų kolegija, remdamasi nurodytais duomenimis, konstatuoja, kad atsakovų pateiktų kasaciniam teismui procesinių dokumentų argumentai, jog ieškovas, reikšdamas ieškinį šioje byloje, nekėlė atsakovų atsakomybės už žalą, patirtą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kitose civilinėse bylose, klausimo, yra nepagrįsti. Minėta, kad pagal kasacinio teismo praktiką ieškovas privalo ieškinyje nurodyti tik jo faktinį pagrindą, tačiau nereikalaujama, kad jis nurodytų įstatymus, kuriais grindžia savo reikalavimus. Įstatymu nėra uždrausta ieškovui nurodyti taikytinas teisės normas, tačiau teismo nesaisto ieškinyje nurodytas teisinis pagrindas, nes teisinė kvalifikacija ir teisės normų taikymas ginčo santykiui yra bylą nagrinėjančio teismo prerogatyva. Nagrinėjamu atveju ieškovas savo ieškinyje dėstė ne tik faktines aplinkybes, susijusias su atsakovų atsakomybe už žalą, patirtą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kitose civilinėse bylose, t. y. ieškinio faktinį pagrindą, bet ir teisiškai kvalifikavo šiuos šalių santykius (tiesa, rėmėsi jau tuo metu negaliojusia CPK 147 straipsnio redakcija), nors to daryti neprivalėjo. Išplėstinė teisėjų kolegija nurodo, kad būtent šią bylą nagrinėję teismai, spręsdami tarp šalių kilusį ginčą, nepažeisdami bylos nagrinėjimo ribų, t. y. pagal šioje byloje pareikšto ieškinio faktinį pagrindą ir ieškinio dalyką, turėjo atlikti šalių teisinių santykių kvalifikaciją ir spręsti dėl atsakovų atsakomybės už žalą, patirtą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kitose civilinėse bylose.

65. Remdamasi nurodytais argumentais išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad šioje byloje ieškovo pareikštame ieškinyje buvo suformuluotas faktinis pagrindas dėl atsakovų atsakomybės už žalą, padarytą ginčo patalpoms taikant laikinąsias apsaugos priemones kitose civilinėse bylose, šis klausimas buvo bylos nagrinėjimo dalykas pagal pareikšto ieškinio faktinį pagrindą ir ieškinio dalyką, kurie ir apibrėžė šios bylos nagrinėjimo ribas, todėl pagrindo konstatuoti, kad ieškovo kasaciniame skunde nurodyti argumentai dėl CPK 146 straipsnio 2 dalies taikymo yra nauji ir kasaciniame teisme nenagrinėtini, nėra. Dėl nurodytų priežasčių taip pat nėra pagrindo konstatuoti, kad ieškovas, kasaciniame skunde keldamas klausimą dėl atsakovų atsakomybės už žalą, patirtą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kitose civilinėse bylose, piktnaudžiavo savo procesinėmis teisėmis, ir CPK 95 straipsnio 2 dalies pagrindu skirti jam atsakovo Š. K. prašomą baudą, taip pat tenkinti šio atsakovo prašymą nutraukti bylos dalį, kaip nenagrinėtiną teisme civilinio proceso tvarka (CPK 293 straipsnio 1 dalies 1 punktas).

Dėl žalos, padarytos byloje taikytomis laikinosiomis apsaugos priemonėmis, atlyginimo

66. Ieškovas kasaciniame skunde nurodo, kad bylą nagrinėję teismai nevertino visų atsakovų civilinės atsakomybės pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį sąlygų: neteisėtų veiksmų, kurių ieškovas net neturėjo įrodinėti, žalos ir priežastinio ryšio tarp

neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos. Kita vertus, ieškovas nurodo, kad teismai, nekonstatuodami atsakovų veiksmų neteisėtumo, nukrypo nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos ir dėl to nepagrįstai neįvertino visų civilinės atsakomybės sąlygų. Išplėstinė teisėjų kolegija šiuos kasacinio skundo argumentus pripažįsta iš dalies pagrįstais.

67. CPK 146 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad atsakovas turi teisę įsiteisėjus teismo sprendimui, kuriuo ieškinys atmestas, reikalauti, kad ieškovas atlygintų nuostolius, kuriuos atsakovas patyrė dėl ieškovo prašymu teismo byloje taikytų laikinųjų apsaugos priemonių. Kasacinio teismo išaiškinta, kad ieškinio atmetimas yra būtina atsakovo patirtų nuostolių atlyginimo sąlyga pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį, nes ieškovas, reikšdamas prašymą taikyti laikinąsias apsaugos priemones, suvokia, jog tokio prašymo tenkinimas dar nereiškia ieškinio pagrįstumo. Dėl to tokiu atveju ieškovas veikia savo rizika ir turi pareigą atlyginti atsakovui atsiradusius nuostolius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-465/2012; 2013 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-335/2013; 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-378/2021, 28 punktas).
68. Kasacinis teismas dėl CPK 146 straipsnio 2 dalies taikymo taip pat yra išaiškinęs, kad ieškovas, prašydamas taikyti laikinąsias apsaugos priemones iki ginčo išsprendimo, veikia savo rizika ir turi pareigą atlyginti atsakovui atsiradusius nuostolius, o ieškovo neteisėti veiksmai (CK 6.246 straipsnio 1 dalis) pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį laikytini nustatytais ir įrodytais, jeigu ieškinys byloje, kurioje jo prašymu buvo taikytos laikinosios apsaugos priemonės, buvo pripažintas nepagrįstu ir atmestas įsiteisėjusiu teismo sprendimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-378/2021, 29 punktas).
69. Neteisėtais veiksmais kaip civilinės atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, sąlyga pripažintinas asmens, prašiusio taikyti laikinąsias apsaugos priemones, bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas (CK 6.246 straipsnis), patvirtinamas įsiteisėjusiu teismo sprendimu, kuriuo jo reikalavimai pripažinti nepagrįstais ir atmesti. Nustačius, kad atsakovo turtinių teisių suvaržymo pagrindas neteisėtas, nes ieškinys pripažintas nepagrįstu, rizikos dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimų padarinių atlyginimo nustatymas atitinka proceso šalių teisių ir interesų lygiateisiškumo, proceso rungimosi ir dispozityvumo principus, pagal kuriuos šalys ir kiti proceso dalyviai, laikydamiesi CPK nuostatų, turi teisę laisvai disponuoti jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis (CPK 13, 17 straipsniai). Dėl to ieškovas, kreipdamasis į teismą ir prašydamas suvaržyti priešingos šalies teises, kad būtų užtikrintas jo interesų gynimas, turi numatyti, kad, neįrodžius savo reikalavimo pagrįstumo, jam gali tekti atlyginti atsakovui dėl taikyto suvaržymo patirtus nuostolius, t. y. ieškovas veikia savo rizika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-335/2013; 2021 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-198-378/2021, 27 punktas; 2023 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-68-378/2023, 34 punktas). Tiek

ieškovo veiksmai, kreipiantis į teismą, tiek prašant teismo taikyti laikinąsias apsaugos priemones, tiek civilinės bylos užvedimas bei vėliau atsiradusi žala dėl nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių ir civilinės atsakomybės ieškovui pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį taikymas nepripažintini teisės kreiptis į teismą suvaržymais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-335/2013; 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-213-313/2017, 34 punktas).

70. Kasacinis teismas taip pat yra nurodęs, kad teismas, taikydamas deliktinę civilinę atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo civiliniame procese (CPK 146 straipsnio 2 dalis), turi nustatyti tris civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, žalą ir priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos (CK 6.246, 6.247, 6.249 straipsniai), o kaltė šiuo atveju nenustatinėjama, nes tai yra ieškovo atsakomybės už jo rizika atliktus veiksmus atvejis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-335/2013; 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-213-313/2017, 26 punktas).
71. Pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką, laikinųjų apsaugos priemonių byloje, kurioje buvo atmestas ieškinys, pritaikymas savaime nereiškia žalos skolininkui (atsakovui) padarymo. Ar dėl tokių priemonių pritaikymo galėjo būti padaryta žala, sprendžiama nustačius, kokį poveikį jos turėjo asmens, kurio turtiniai ar kitokie interesai konkrečiu laikotarpiu buvo suvaržyti, galimybėms dalyvauti civilinėje teisinėje apyvartoje ir prisiimti konkrečias teises bei pareigas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-437/2014). Taigi, gali būti atlyginami tik tie realūs ieškovo patirti nuostoliai, kurie susidarė kaip laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kitoje byloje tiesioginė pasekmė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-68-378/2023, 37 punktas).
72. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad 2011 m. rugsėjo mėn. bendrovė „L&M International Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“ ir UAB „Nerlit“ pateikė Vilniaus apygardos teismui netiesioginį ieškinį atsakovams AB „SEB lizingas“ (teisių perėmėjas AB SEB bankas) ir UAB „Pramonės pastatų valdymas“, prašydami: 1) pripažinti negaliojančiomis UAB „Pramonės pastatų valdymas“ ir UAB „SEB lizingas“ 2007 m. kovo 16 d. finansinio lizingo sutartį, 2007 m. kovo 26 d. pirkimo–pardavimo sutartį ir 2009 m. spalio 8 d. susitarimą dėl turto pagal lizingo sutartį grąžinimo ir atlaisvinimo tvarkos; 2) taikyti restituciją. Ieškinio reikalavimams užtikrinti Vilniaus apygardos teismas 2011 m. rugsėjo 15 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2-7008-431/2011 (vėlesnis Nr. 2-2593-275/2015) taikė laikinąsias apsaugos priemones: 1) areštavo AB „SEB lizingas“ gamybines patalpas (*duomenys neskelbtini*); 2) paskyrė AB „SEB lizingas“ areštuoto turto saugotoja; 3) uždraudė AB „SEB lizingas“ disponuoti areštuotu turtu, paliekant teisę šį turtą valdyti ir juo naudotis. Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. gruodžio 22 d. nutartimi pakeitė pirmosios instancijos teismo 2011 m. rugsėjo 15 d. nutarties dalį, paskirdamas patalpų saugotoja AB „Vingriai“. Vilniaus apygardos teismas 2015 m. liepos 23 d. sprendimu atmetė ieškinį ir panaikino byloje taikytas laiki-

nąsias apsaugos priemones. Lietuvos apeliacinis teismas 2016 m. sausio 8 d. nutartimi paliko šį sprendimą nepakeistą. Laikinosios apsaugos priemonės ieškovo patalpoms faktiškai galiojo nuo 2011 m. rugsėjo 15 d. iki 2016 m. sausio 8 d.

73. Byloje taip pat nustatyta, kad 2011 m. rugsėjo mėn. AB „Vingriai“ pateikė prevencinį ieškinį, prašydama: 1) uždrausti AB „SEB lizingas“ (teisių perėmėjas AB SEB bankas) iškeldinti AB „Vingriai“ iš gamybos patalpų (*duomenys neskelbtini*) ar imtis kitų veiksmų, kuriais būtų trukdoma nurodytose patalpose vykdyti ūkinę komercinę veiklą ar patekti į šias patalpas, iki įsiteisės galutinis teismo sprendimas Vilniaus apygardos teismo civilinėje byloje pagal bendrovės „L&M International Trading Ltd“, Š. K., UAB „L&M Vilnius“, UAB „Nerlit“ ieškinį AB „SEB lizingas“, UAB „Pramonės pastatų valdymas“ dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ir restitucijos taikymo; 2) uždrausti AB „SEB lizingas“ nutraukti 2005 m. rugsėjo 6 d. negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį, iki įsiteisės galutinis teismo sprendimas nurodytoje Vilniaus apygardos teismo nagrinėjamoje civilinėje byloje. Ieškinio reikalavimams užtikrinti Vilniaus miesto 4-asis apylinkės teismas 2011 m. rugsėjo 13 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 2-1801-807/2011 (vėliau – Nr. 2-3432-101/2014) uždraudė AB „SEB lizingas“ iškeldinti AB „Vingriai“ iš gamybos patalpų (*duomenys neskelbtini*) ar imtis kitų veiksmų, kuriais AB „Vingriai“ būtų trukdoma nurodytose patalpose vykdyti ūkinę komercinę veiklą ar patekti į šias patalpas, apie iškeldinimą AB „Vingriai“ raštu neįspėjus prieš 18 mėnesių. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2014 m. gegužės 2 d. sprendimu civilinėje byloje AB „Vingriai“ ieškinį atmetė ir panaikino taikytas laikinąsias apsaugos priemones. Vilniaus apygardos teismas 2014 m. gruodžio 11 d. nutartimi paliko nepakeistą šį sprendimą. Laikinosios apsaugos priemonės galiojo nuo 2011 m. rugsėjo 13 d. iki 2014 m. gruodžio 11 d.

74. Įsigaliojus nurodytiems teismų sprendimams atmesti AB „Vingriai“, kuriai atstovavo atsakovas Č. K., atsakovų bendrovės „L&M International Trading Ltd“ ir Š. K. reikštus ieškinius bankui nurodytose civilinėse bylose, ieškovas įgyvendino CPK 146 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą teisę ir kreipėsi į teismą, prašydamas priteisti iš atsakovų nuostolių, kuriuos jis, kaip pats mano, patyrė dėl teismų taikytų laikinųjų apsaugos priemonių, atlyginimą. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad atsakovai neatliko neteisėtų veiksmų, akcentavo asmens teisę kreiptis į teismą, nurodė, kad ieškinių kitose civilinėse bylose atmetimo pagrindas buvo ne akivaizdus jų nepagrįstumas, o bankui palankių aplinkybių nustatymas ir įrodymų, patvirtinančių reikalavimų pagrindą, nebuvimas. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad atsakovai Č. K., kaip AB „Vingriai“ vadovas, ir bendrovė „L&M International Trading Ltd“ įgyvendino teisę kreiptis į teismą ir prašyti laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, taikytas ginčo patalpų areštas ir draudimas iškeldinti AB „Vingriai“ iš ginčo patalpų pateisino jų neperdavimą savininkui bankui, o tai, kad ieškiniai bankui buvo atmesti, nereiškia, kad atsakovai elgėsi nesąžiningai, piktnaudžiavo teise į gynybą. Ieškovo patalpomis AB „Vingriai“ naudojosi nuomos sutarties, o vėliau – teismų nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindu, todėl aplinkybė, kad vėliau ieškiniai buvo atmesti, nepatvirtina atsakovų neteisėtų veiksmų. Dėl Š. K. atsakomybės apeliacinės instancijos teismas konsta-

tavo, kad ieškovas nenurodė konkrečių Š. K. veiksmų, lėmusių žalos ieškovui už patalpų neperdavimą atsiradimą, todėl pritarė pirmosios instancijos teismo sprendimui ieškinio reikalavimus šiam atsakovui atmesti. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, bylą nagrinėję teismai netinkamai taikė CPK 146 straipsnio 2 dalies nuostatas, nukrypo nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos.

75. Minėta, kad, vadovaujantis kasacinio teismo praktika, tam, kad ieškovo veiksmai būtų pripažinti neteisėtais pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį, būtina, jog ieškinys byloje, kurioje jo prašymu buvo taikytos laikinosios apsaugos priemonės, būtų pripažintas nepagrįstu ir atmestas įsiteisėjusiu teismo sprendimu. Kadangi AB „Vingriai", kuriai atstovavo atsakovas Č. K., bendrovės „L&M International Trading Ltd" ir Š. K. ieškiniai kitose nurodytose byloje, kuriose taikytos laikinosios apsaugos priemonės, buvo pripažinti nepagrįstais ir atmesti įsiteisėjusiais teismų sprendimais, tai AB „Vingriai", bendrovės „L&M International Trading Ltd" ir Š. K. neteisėti veiksmai pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį šioje byloje teismų turėjo būti pripažinti nustatytais ir įrodytais. Dėl nurodytų priežasčių išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad teismai nepagrįstai šioje byloje iš naujo vertino AB „Vingriai", bendrovės „L&M International Trading Ltd" ir Š. K. veiksmų teisėtumą, nustatė pareigą ieškovui įrodyti, kad jie buvo neteisėti, taip pat nepagrįstai konstatavo, kad naudojimosi patalpomis teisėtą pagrindą patvirtina sudaryta nuomos sutartis ir vėliau taikytos laikinosios apsaugos priemonės, o aplinkybę, kad ieškiniai nurodytose civilinėse bylose buvo atmesti, nepagrįstai laikė nereikšminga aplinkybe sprendžiant dėl AB „Vingriai" direktoriaus Č. K., bendrovės „L&M International Trading Ltd" ir Š. K. atsakomybės pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį.

76. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, atsakovų neteisėtų veiksmų fakto nepaneigia ir teismų argumentai, kad atsakovai turėjo teisę kreiptis į teismą ir nepiktnaudžiavo savo procesinėmis teisėmis. Minėta, kad, remiantis kasacinio teismo praktika, civilinės atsakomybės pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį taikymas nepripažintinas teisės kreiptis į teismą suvaržymu; asmuo, kreipdamasis į teismą ir prašydamas suvaržyti priešingos šalies teises, kad būtų užtikrintas jo interesų gynimas, turi numatyti, kad, teismui ieškinį atmetus, jam gali tekti atlyginti atsakovui dėl taikyto suvaržymo patirtus nuostolius. Taigi aplinkybės, kad atitinkamą laikotarpį galiojo laikinosios apsaugos priemonės, kad jos taikytos preliminariai įvertinus ieškinių pagrįstumą, ar teismų akcentuotas ieškovo procesinis neaktyvumas kitose civilinėse bylose (ieškovas kitose civilinėse bylose neprašė teismų panaikinti ar pakeisti ginčo patalpoms taikytų laikinųjų apsaugos priemonių; civilinėje byloje dėl AB „Vingriai" iškeldinimo iš ginčo patalpų ieškovas neprašė taikyti laikinųjų apsaugos priemonių, uždraudžiant naudotis patalpomis) neturi reikšmės sprendžiant dėl atsakovų atsakomybės už žalą, galimai patirtą dėl jų iniciatyva taikytų laikinųjų apsaugos priemonių ginčo patalpoms, taip pat dėl jos atlyginimo CPK 146 straipsnio 2 dalies pagrindu.

77. Tačiau išplėstinė teisėjų kolegija nurodo, kad, priešingai nei atsakovų bendrovės „L&M International Trading Ltd" ir Š. K. atveju, spręsdami dėl Č. K. atsakomybės už žalą, galimai ieškovo patirtą dėl kitose civilinėse bylose taikytų laikinųjų apsaugos priemonių, teismai turėjo nustatyti ir įvertinti atsakovo Č. K., kaip

AB „Vingriai“ direktoriaus, veiksmų teisėtumą, spręsti dėl jo rūpestingumo, tinkamo pareigų atlikimo ir imperatyviųjų teisės normų vykdymo, kaltės prieš konkretų AB „Vingriai“ kreditorių – banką (CK 6.246–6.249, 6.263 straipsniai), nes Č. K. civilinėje byloje Nr. 2-1801-807/2011, kurioje buvo prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones, veikė ne kaip ieškovas, bet kaip ieškovės AB „Vingriai“ atstovas. Minėta, kad civilinėje byloje Nr. 2-1801-807/2011 bankui prevencinį ieškinį pareiškė AB „Vingriai“ ir ieškinys buvo atmestas. Tokiu atveju pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį AB „Vingriai“ neteisėti veiksmai laikytini nustatytais ir įrodytais, tačiau ši bendrovė jau yra likviduota dėl bankroto ir pirmosios instancijos teismas jai bylą nutraukė. Ieškovas savo ieškinyje iškėlė klausimą dėl atsakovo Č. K. atsakomybės, nes jis, AB „Vingriai“ vardu reikšdamas teisme ieškinį bankui ir prašydamas taikyti laikinąsias apsaugos priemones, veikė kaip šios bendrovės direktorius, todėl ieškovas prašė priteisti iš jo žalos atlyginimą dėl ginčo patalpoms taikytų laikinųjų apsaugos priemonių. Minėta, kad bylą nagrinėję teismai nenustatė Č. K. neteisėtų veiksmų, motyvuodami tuo, kad ginčo patalpų neperdavimą lėmė ir pateisino jų areštas kitoje civilinėje byloje, o ieškinio pareiškimas negali būti pripažintas neteisėtu veikimu teisinėje valstybėje. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, ši išvada padaryta neatsižvelgus į jau nurodytą kasacinio teismo formuojamą praktiką dėl CPK 146 straipsnio 2 dalies taikymo, taip pat neįvertinus Č. K. veiksmų atsižvelgiant į kasacinio teismo praktiką dėl CK 6.263 straipsnio taikymo.

78. Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad kreditorius gali pareikšti tiesioginį ieškinį bendrovės vadovams ir dalyviams, bet tik tokiu atveju, jeigu šie subjektai padarė tiesioginę žalą konkrečiam kreditoriui (CK 6.263 straipsnio pagrindu, nagrinėjamoje byloje – kartu su CPK 146 straipsnio 2 dalimi), o ne išvestinę žalą kreditoriams kaip interesų grupei dėl netinkamo valdymo ar dėl to, kad laiku neiškėlė bankroto bylos. Kai atsakovui bendrovės vadovui pareiškia tiesioginį ieškinį kreditorius, jis turi pareigą įrodyti, kad atsakovas jam padarė individualią žalą, kuri negali būti sutapatinama su bendrovei ar (ir) visiems kreditoriams padaryta žala (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-114-378/2017, 11, 12 punktai). Toks ieškinys galimas išimtiniais atvejais, kai atsakovo neteisėti veiksmai nėra bendras pareigos bendrovei CK 2.87 straipsnio 7 dalies pagrindu pažeidimas, o nukreipti į konkretaus kreditoriaus teisių pažeidimą – veiksmų neteisėtumas turi pasireikšti specifiškai, tik vieno kreditoriaus atžvilgiu, ir atitikti bendrąjį deliktinei atsakomybei taikomą neteisėtumo kriterijų. Kreditoriaus ieškiniui tenkinti turi būti įrodytos bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos, kurios kreditoriaus pareikšto ieškinio atveju reiškia į konkretų kreditorių nukreiptų nesąžiningų veiksmų atlikimą (kreditoriaus klaidinimą, apgaulingos informacijos teikimą bendrovei sudarant sutartį su konkrečiu kreditoriumi ar kitais į konkretų kreditorių nukreiptais nesąžiningais veiksmais) ir būtent dėl tų veiksmų kreditoriui atsiradusią žalą, o ne bendro juridinio asmens nemokumo sukėlimą ar mokumo sumažėjimą, kuris vienodai paveikia tiek ieškinį pareiškusį kreditorių, tiek kitus juridinio asmens kreditorius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 31 d. nutartis civilinėje byloje

Nr. e3K-3-540-469/2018, 24, 25 punktai). Kadangi tiesioginis ieškinys galimas išimtiniais atvejais, kai atsakovo neteisėti veiksmai nėra bendras pareigos bendrovei CK 2.87 straipsnio 7 dalies pagrindu pažeidimas, todėl tiesioginio ieškinio pareiškimo atveju bendrovės vadovo neteisėti veiksmai neturi pasireikšti fiduciarinių pareigų bendrovei pažeidimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-243-943/2021, 39, 43 punktai).

79. Kasacinio teismo praktikoje taip pat nurodoma, kad įmonės administracijos vadovas privalo dirbti rūpestingai ir kvalifikuotai ir daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Įmonės vadovas (vienasmenis ar kolegialus) privalo rūpintis, kad įmonė laikytųsi įstatymų, nustatytų jos veiklos apribojimų ir kt. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006). Vadovo rūpestingumo pareiga visų pirma nustato teisėto elgesio reikalavimą, kad paties vadovo elgesys nepažeistų imperatyviųjų teisės normų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015). Imperatyvias įstatymuose įtvirtintas pareigas vadovas privalo įvykdyti rūpestingai ir kvalifikuotai, taip, kaip nurodyta įstatymuose, jis neturi galimybės pasirinkti kitokio, nei įstatyme nustatyta, elgesio modelio (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-243-943/2021, 45 punktas). Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad vadovas atsako ne dėl bet kokio jam priskirtų pareigų pažeidimo, tačiau padaryto tik dėl jo didelės kaltės, t. y. dėl tyčios siekiant pažeisti kreditorių interesus ar dėl didelio neatsargumo, pasireiškiančio aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu vykdant savo pareigas. Paprastas vadovo neatsargumas, susijęs su įmonės ūkinės komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindas atsirasti įmonės vadovo civilinei atsakomybei pagal CK 6.263 straipsnį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012; 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2014; 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-232-701/2020, 38 punktas; 2021 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-243-943/2021, 46 punktas).

80. Atsižvelgdama į nurodytą kasacinio teismo praktiką išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad Č. K. atsakomybė dėl kitoje byloje taikytų laikinųjų apsaugos priemonių galėtų būti taikoma nustačius, kad jis, veikdamas kaip AB „Vingriai“ vadovas ir šios bendrovės vardu prašydamas taikyti laikinąsias apsaugos priemones, veikė nesąžiningai konkretaus kreditoriaus – banko atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, kad bylą nagrinėjęs teismai tinkamai neįvertino AB „Vingriai“ veiksmų teisėtumo, tai teismų nebuvo tinkamai įvertinti ir Č. K., kaip šios bendrovės vadovo, veiksmai ir tikslai civilinėje byloje Nr. 2-1801-807/2011 prašant laikinųjų apsaugos priemonių taikymo. Teismo nurodytos aplinkybės, kad kitose civilinėse bylose laikinosios apsaugos priemonės buvo taikytos preliminariai įvertinus ieškinio pagrįstumą, kad ieškovo patalpomis AB „Vingriai“ teisėtai naudojosi teismų nutarčių dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo pagrindu, atmetus ieškinį negali būti pagrindu konstatuoti jį pareiškusio asmens veiksmų teisėtumą, nes taip būtų paneigta galimybė asmeniui gauti žalos dėl taikytų laikinųjų apsaugos priemonių

atlyginimą pagal CPK 146 straipsnio 2 punktą. Išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad klausimas dėl Č. K., kaip buvusio AB „Vingriai“ direktoriaus, veiksmų bendrovės vardu pareiškus prevencinį ieškinį bankui ir inicijavus laikinųjų apsaugos priemonių taikymą, o šioje byloje bankui prašant priteisti iš Č. K. žalos dėl ginčo patalpoms, kuriomis naudojosi AB „Vingriai“, taikytų laikinųjų apsaugos priemonių atlyginimą, liko tinkamai neišnagrinėtas, t. y. teismai dėl Č. K. atsakomybės bankui, kaip konkrečiam AB „Vingriai“ kreditoriui, spręsti reikiamų faktų nenustatė ir tinkamai šių santykių nekvalifikavo (CPK 353 straipsnio 1 dalis).

81. Ieškovas kasaciniame skunde taip pat nurodo, kad kitose civilinėse bylose atsakovų iniciatyva taikytomis laikinosiomis apsaugos priemonėmis jam buvo padaryta reali žala – jis negalėjo atgauti patalpų, kuriomis buvo naudojamasi neatlygintinai, taip jam padarant 562 991 Eur nuostolių. Kadangi teismai, neatsižvelgdami į kasacinio teismo formuojamą praktiką, nenustatė atsakovų neteisėtų veiksmų, tai nebuvo nustatytos ir kitos atsakovų civilinės atsakomybės taikymo sąlygos (žala ir priežastinis ryšys). Išplėstinė teisėjų kolegija šiuos kasacinio skundo argumentus laiko iš dalies pagrįstais.

82. Minėta, kad, taikant atsakomybę, pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį būtina nustatyti ne tik bylą inicijavusio ir prašiusio taikyti laikinąsias apsaugos priemones ieškovo neteisėtus veiksmus, bet ir žalą bei priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos; gali būti atlyginami tik tie realūs patirti nuostoliai, kurie susidarė kaip laikinųjų apsaugos priemonių taikymo kitoje byloje tiesioginė pasekmė. Nagrinėjamoje byloje ieškovas prašė priteisti jam iš atsakovų nuostolių, kilusių dėl negautų pajamų už ginčo patalpų, kurioms atsakovų iniciatyva buvo pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės, nuomą, atlyginimą. Byloje nustatytas faktas, kad ginčo patalpomis tam tikrą laikotarpį AB „Vingriai“ naudojosi neatlygintinai. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, šioje byloje konstatavus atsakovų neteisėtus veiksmus pagal CPK 146 straipsnio 2 dalį (minėta, Č. K. veiksmai teismų liko tinkamai neįvertinti), turėtų būti nustatyta, ar dėl kitose civilinėse bylose konkrečiu laikotarpiu – nuo 2011 m. rugsėjo 13 d. iki 2016 m. sausio 8 d. – ieškovo patalpoms atsakovų iniciatyva taikytų laikinųjų apsaugos priemonių ieškovui buvo padaryta ir kokio dydžio žala, t. y. kokį poveikį jos turėjo banko, kurio turtiniai interesai konkrečiu laikotarpiu buvo suvaržyti, galimybėms dalyvauti civilinėje teisinėje apyvartoje ir prisiimti konkrečias teises bei pareigas. Išplėstinė teisėjų kolegija taip pat nurodo, kad byloje liko neišnagrinėta ir neįvertinta, ar buvo atsakovų, kurių iniciatyva ir iš esmės vienu metu buvo iškeltos civilinės bylos dėl ginčo patalpų ir taikytas jų areštas bei draudimas iškeldinti AB „Vingriai“ iš patalpų, siekis kuo ilgiau neatlygintinai naudotis patalpomis, kuriose AB „Vingriai“ vykdė gamybą, t. y. neįvertinta, ar atsakovai, kurių atsakomybė kildinama iš delikto, turėjo interesą, siekdami iš jų prašymu taikytų laikinųjų apsaugos priemonių kitose civilinėse bylose, gauti naudos, taip pat ar jų veiksmai susiję su padariniais – realia žala ieškovui. Dėl nurodytų priežasčių yra pagrindas konstatuoti, kad nagrinėjamoje byloje nėra nustatytos visos reikšmingos faktinės aplinkybės, reikalingos spręsti dėl atsakovų civilinės atsakomybės sąlygų (ar buvo padaryta reali žala ir ar ją lėmė atsakovų neteisėti veiksmai), būtinų taikant CPK 146 straipsnio 2 dalį.

83. Remdamasi nurodytais argumentais išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad šioje byloje teismai netinkamai taikė ir aiškino CPK 146 straipsnio 2 dalies nuostatas, neatsižvelgė į kasacinio teismo praktiką, formuojamą dėl šios teisės normos taikymo, ir dėl šio pažeidimo galėjo būti neteisingai išspręsta bylos dalis dėl ieškinio reikalavimų, reikštų šiuo pagrindu atsakovams (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1, 2 punktai). Nustatytas CPK 146 straipsnio 2 dalies pažeidimas negali būti pašalintas kasaciniame teisme, nes šioje byloje nėra nustatytos visos kilusiam ginčui dėl atsakovų atsakomybės už žalą, patirtą dėl kitose civilinėse bylose ieškovės patalpoms taikytų laikinųjų apsaugos priemonių, išspręsti reikšmingos faktinės aplinkybės. Kadangi, remiantis CPK 353 straipsnio 1 dalimi, kasacinis teismas fakto klausimų nesprendžia, tai yra pagrindas panaikinti apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį, kuria išspręsti ieškovo šioje byloje atsakovams pareikšti materialiniai reikalavimai, ir grąžinti bylos dalį šiam teismui apeliacine tvarka nagrinėti iš naujo (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 359 straipsnio 1 dalies 5 punktas, 3 dalis).
84. Išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad šioje byloje ieškovas pareiškė reikalavimus priteisti nuostolių atlyginimą už kelis, jo nuomone, atsakovų padarytus pažeidimus skirtingais faktiniais ieškinio pagrindais, tačiau kasacine tvarka yra nagrinėjama tik bylos dalis dėl ieškovo reikalavimo priteisti iš atsakovų žalos, patirtos taikant laikinąsias apsaugos priemones, atlyginimo. Nesant galimybės išskirti nurodytais veiksmais, ieškovo teigimu, jo patirtą turtinę žalą, yra naikinama visa apeliacinės instancijos teismo nutarties dalis, kuria išspręsti ieškovo šioje byloje atsakovams pareikšti materialiniai reikalavimai, tačiau apeliacine tvarka nagrinėti iš naujo faktiškai grąžintina tik bylos dalis dėl ieškovo reikalavimo priteisti iš atsakovų žalos, patirtos taikant laikinąsias apsaugos priemones, atlyginimą. Kitais pagrindais šioje byloje reikšti reikalavimai atsakovams nebuvo šios bylos kasacinio nagrinėjimo dalykas, todėl nenagrinėtini bylą grąžinus apeliacine tvarka nagrinėti iš naujo.
85. Išplėstinė teisėjų kolegija, nusprendusi, kad apeliacinės instancijos teismo nutartis naikintina ir byla grąžintina apeliacine tvarka nagrinėti iš naujo, nepasisako dėl kitų ieškovo kasacinio skundo argumentų, nes jie neturi reikšmės šios bylos galutiniam teisiniam rezultatui. Papildomai pažymėtina, kad toks bylos išnagrinėjimo kasaciniame teisme rezultatas paprastai lemia, jog klausimas dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo (perskirstymo) taip pat perduodamas spręsti apeliacinės instancijos teismui. Tačiau pagal nagrinėjamoje byloje keliamo klausimo dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo pobūdį, kasacinio teismo vertinimu, iš naujo bylą apeliacine tvarka nagrinėsiančiam teismui bus reikšmingi ir kasacinio teismo išaiškinimai dėl CPK 98 straipsnio 1 dalies nuostatų (bylinėjimosi išlaidų realumo kriterijaus) aiškinimo ir taikymo.

Dėl reikalavimo įrodyti išlaidų advokato pagalbai apmokėti realumą

86. Atsakovas Č. K. kasaciniame skunde nurodo, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nepriteisė jam iš bylą pralaimėjusio ieškovo 1600 Eur išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo dėl to, kad teismui nebuvo pateikti šios sumos

apmokėjimą advokatui patvirtinantys įrodymai. Apeliacinės instancijos teismas neatsižvelgė į tai, kad atsakovo turtas buvo areštuotas, o su advokatu buvo sudarytas susitarimas šias išlaidas apmokėti vėliau.

87. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad teisė kreiptis į teismą yra neatsiejamai, tiesiogiai susijusi su proceso šalių galimybe susigrąžinti patirtas pagrįstas bylinėjimosi išlaidas. Šiuo tikslu CPK yra nustatytas bylinėjimosi išlaidų atlyginimo institutas. Iš esmės tokios pozicijos yra laikomasi ir EŽTT praktikoje (žr. EŽTT 2020 m. vasario 18 d. sprendimo byloje Černius ir Rinkevičius prieš Lietuvą, peticijos Nr. 73579/17 ir 14620/18, 65 punktą) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-6-611/2023, 22 punktas). Galimybės prisiteisti turėtų išlaidų už advokato ar advokato padėjėjo pagalbą atlyginimą nebuvimas laikytinas teisę į atstovavimą ribojančia priemone (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-443-969/2017, 22 punktas).
88. CPK 93 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, jos turėtas bylinėjimosi išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą.
89. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo įstatymų nustatyta tvarka turi teisę pasirinkti advokatą, kuris patartų, jam atstovautų ar gintų jo interesus. Pagal CPK 98 straipsnio 1 dalį, šaliai, kurios naudai priimtas sprendimas, teismas priteisia iš antrosios šalies išlaidas už advokato ar advokato padėjėjo, dalyvavusių nagrinėjant bylą, pagalbą, taip pat už pagalbą rengiant procesinius dokumentus ir teikiant konsultacijas; dėl šių išlaidų priteisimo šalis teismui raštu pateikia prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu; šios išlaidos negali būti priteisiamos, jeigu prašymas dėl jų priteisimo ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šalies išlaidos, susijusios su advokato ar advokato padėjėjo pagalba, atsižvelgiant į konkrečios bylos sudėtingumą ir advokato ar advokato padėjėjo darbo ir laiko sąnaudas, yra priteisiamos ne didesnės, kaip yra nustatyta teisingumo ministro kartu su Lietuvos advokatų tarybos pirmininku patvirtintose rekomendacijose dėl užmokesčio dydžio.
90. Remiantis išplėtota kasacinio teismo praktika, išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, gali būti pripažintos bylinėjimosi išlaidomis, jeigu jos yra realios, būtinos ir pagrįstos (CPK 88 straipsnis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-533/2008; 2017 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-443-969/2017, 15 punktas; 2023 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-1120/2023, 20 punktas; kt.).
91. Nagrinėjamoje byloje yra aktualus atstovavimo išlaidų realumo kriterijus. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad išlaidos, susijusios su bylos nagrinėjimu, turi būti patirtos realiai. Taigi visais atvejais, priteisiant išlaidų už teisinę advokato ar advokato padėjėjo pagalbą atlyginimą, yra taikomas ir realumo kriterijus, t. y. kad šiems asmenims už suteiktas pirmiau nurodytas teisines paslaugas yra sumokėta ir bylą laimėjusi šalis patyrė atstovavimo civiliniame procese išlaidas bei įstatymo nustatyta tvarka teismui pateikė tai patvirtinančius įrodymus (CPK 98 straipsnis).

Kasacinis teismas ne kartą yra nurodęs, kad tokiais atvejais išlaidos suprantamos kaip išleistos lėšos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-533/2008; 2017 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-7-687/2017, 10 punktas).

92. Kasacinis teismas taip pat yra nurodęs, kad, sprendžiant dėl išlaidų advokato ar advokato padėjėjo pagalbai apmokėti realumo, turi būti aišku, kada šalis, prašanti priteisti atstovavimo išlaidų atlyginimą, atsiskaitė su advokatu ar advokatų kontora, nes nuo to priklauso Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymu Nr. 1R-85 ir Lietuvos advokatų tarybos 2004 m. kovo 26 d. nutarimu patvirtintų Rekomendacijose dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio (toliau – Rekomendacijos) nustatytų dydžių taikymas (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-189-969/2017 26 punktą).
93. Nagrinėjamoje byloje atsakovas Č. K. nurodė apeliacinės instancijos teismui, kad patyrė 2800 Eur išlaidų advokato pagalbai apeliacinės instancijos teisme apmokėti. Atsakovas Č. K. advokatui apmokėjo tik dalį sutarto atlyginimo už šias teisines paslaugas – 1200 Eur už advokato pagalbą parengiant atsiliepimą į ieškovės apeliacinį skundą ir pateikė teismui pinigų priėmimo kvitą, patvirtinantį šį sumokėjimą. Apeliacinės instancijos teismas, konstatavęs, kad 1200 Eur išlaidos už atsiliepimo į apeliacinį skundą parengimą neviršija Rekomendacijų 8.11 punkte nustatyto dydžio, priteisė atsakovui šių išlaidų atlyginimą iš ieškovo.
94. Atsakovas Č. K. prašyme dėl bylinėjimosi išlaidų apeliacinės instancijos teisme atlyginimo priteisimo taip pat nurodė, kad už atsiliepimą į ieškovo apeliacinį skundą dėl papildomo sprendimo, atsiliepimus į Š. K. ir bendrovės „L&M International Trading Ltd“ apeliacinį skundą ir atskirąjį skundą jam atsirado pareiga sumokėti advokatui dar 1600 Eur. Susitarus su advokatu šios sumos apmokėjimo terminas buvo atidėtas iki 2023 m. spalio 1 d., nepaisant to, atsakovo nuomone, jam šių atstovavimo išlaidų atlyginimas turėjo būti priteistas iš ieškovo. Apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl atsakovui priteistinų iš ieškovo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, nurodė, kad atsakovas nepateikė duomenų (pažymos, sąskaitų ir pan.), pagrindžiančių papildomų išlaidų konkrečioms teisinėms paslaugoms dydžio realumą, todėl nepriteisė atsakovui Č. K. iš ieškovo 1600 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo. Atsakovas Č. K. kasaciniu skundu kelia klausimą dėl CPK 98 straipsnio 1 dalies nuostatos, susijusios su bylinėjimosi išlaidų realumo kriterijumi, taikymo ir aiškinimo, t. y. ar tam, kad bylą laimėjusiai šaliai būtų priteistas išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimas, yra būtina, kad už advokato paslaugas būtų realiai sumokėta ir iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos teismui pateikti tai patvirtinantys dokumentai.
95. Pagal šioje nutartyje nurodytą kasacinio teismo suformuotą praktiką, tam, kad pagal CPK 98 straipsnio 1 dalį bylą laimėjusiai šaliai būtų atlygintos jos turėtos išlaidos advokato pagalbai apmokėti, iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos ji turi pateikti teismui prašymą dėl šių išlaidų atlyginimo, dokumentus, patvirtinančius advokato suteiktas paslaugas ir jų kainą, taip pat kad nurodytos sumos yra apmokėtos. Kasacinio teismo praktikoje yra buvę atvejų, kai buvo pripažinta,

jog bylos šalis dėl tam tikrų objektyvių priežasčių negalėjo iki bylos išnagrinėjimo pabaigos apmokėti advokato pagalbos išlaidų ir pateikti teismui šias išlaidas patvirtinančių įrodymų, tačiau net ir tokiu atveju buvo nuspręsta, kad bylinėjimosi išlaidų atlyginimas negali būti priteistas iš bylą pralaimėjusios šalies, nes jos neatitinka realumo kriterijaus, todėl dėl atstovavimo išlaidų atlyginimo gali būti sprendžiama tik kreipiantis į teismą dėl papildomo sprendimo priėmimo.

96. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad CPK 98 straipsnio 1 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas negali būti aiškinamas ir taikomas taip, kad būtų paneigta asmens, kurio naudai priimtas sprendimas, teisė gauti jo patirtų bylinėjimosi išlaidų, be kita ko, išlaidų advokato pagalbai, atlyginimą. Priešingu atveju būtų pažeisti bendrieji teisingumo ir protingumo principai bei CPK 2 straipsnyje įtvirtintas civilinio proceso tikslas ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus. Dėl to CPK 98 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad advokato ar advokato padėjėjo pagalbos išlaidos negali būti priteisiamos, jeigu prašymas jas priteisti ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos, gali būti netaikomos, nustačius reikšmingas aplinkybes, įrodančias, kad asmuo neturėjo galimybės pateikti prašymo dėl atstovavimo išlaidų ir jų dydį pagrindžiančių įrodymų iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 15 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/313/2015). Tais atvejais, kai asmuo neturėjo galimybės pateikti prašymo apmokėti išlaidas advokato pagalbai iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos, šis klausimas gali būti išspręstas taikant papildomo sprendimo institutą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-35-248/2016, 22 punktas; 2022 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-130-1075/2022, 76 punktas).

97. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija vienas iš veiksnių, turinčių lemiamą reikšmę užtikrinant bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, yra tai, kad bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose gali būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, taip pat tai, kad toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Pabrėžtina, kad jau esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentus sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia,* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą). Nuo esamų precedentų gali būti nukrypstama ir nauji precedentai gali būti kuriami tik tais ypatingais išimtiniais atvejais, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama, ir tik deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

98. Išplėstinė teisėjų kolegija, įvertinusi šioje nutartyje nurodytą suformuotą kasacinio teismo praktiką dėl išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo, konstatuoja, kad ši praktika, pagal kurią draudimas byloje priteisti šių išlaidų atlyginimą dėl to, kad jos nebuvo apmokėtos iki bylos išnagrinėjimo pabaigos ir teismui nebuvo pateiktas tai patvirtinantis dokumentas, o to nepadariusi šalis turi galimybę iš naujo kreiptis į teismą dėl papildomo sprendimo priėmimo, koreguotina, nes pilnai neužtikrina tinkamo asmens teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo ir asmens teisės į atstovavimą, neatitinka bendrųjų teisingumo ir protingumo, proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principų bei CPK 2 straipsnyje įtvirtinto civilinio proceso tikslo ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus. Išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja esant pagrindą, *mutatis mutandis* (be kita ko), atsižvelgti ir į EŽTT formuluojamus bendruosius principus teisingo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo priteisimo klausimu.
99. Remiantis EŽTT jurisprudencija pagrindiniai bylinėjimosi ir kitų išlaidų atlyginimo priteisimo kriterijai – išlaidos turi būti faktiškai patirtos, būtinos (neišvengiamos, siekiant užkirsti kelią pažeidimui arba gauti pažeidimu padarytos žalos atlyginimą) ir protingo dydžio (žr., pvz., Didžiosios Kolegijos 2017 m. lapkričio 28 d. sprendimą byloje *Merabishvili prieš Gruziją*, peticijos Nr. 72508/13, par. 370). Atstovavimo išlaidos (atlyginimas atstovui) yra faktiškai patirtos, jei pareiškėjas yra jas apmokėjęs arba įpareigotas apmokėti pagal teisinius ar sutartinius įsipareigojimus (žr., pvz., EŽTT 1980 m. kovo 10 d. sprendimą byloje *Luedicke, Belkacem ir Koç prieš Vokietiją*, peticijos 6210/73 ir kt., par. 15; 1981 m. vasario 6 d. sprendimą byloje *Airey prieš Airiją*, peticijos Nr. 6289/73, par. 13; 2012 m. birželio 19 d. sprendimą byloje *Hajnal prieš Serbiją*, peticijos Nr. 36937/06, par. 154; kt.). Nemokamai veikusio atstovo atlyginimas nėra laikomas faktiškai patirtomis išlaidomis (žr. 1995 m. rugsėjo 27 d. sprendimą byloje *McCann ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 18984/91, par. 221).
100. EŽTT darbo reglamente pažymėta, kad kaip išlaidas patvirtinančius įrodymus reikalaujama pateikti detalizuotas sąskaitas ir kvitus. Šie įrodymai turi būti pakankamai išsamūs, kad EŽTT galėtų nustatyti, kiek patirtos bylinėjimosi ir kitos išlaidos atitinka pirmiau nurodytus reikalavimus. Iš konkrečių EŽTT bylų, kuriose spręsta dėl šalies patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo, matyti, kad atitinkamais įrodymais gali būti įvairūs dokumentai – sąskaitos faktūros, susitarimai dėl atlyginimo už teisinių paslaugų teikimą, darbo laiko apskaitos žiniaraščiai ir pan. (žr., pvz., EŽTT 1983 m. balandžio 25 d. sprendimą byloje *Pakelli prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 8398/78; 2021 m. balandžio 22 d. sprendimą byloje *Zustović prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 27903/15; Didžiosios kolegijos 2023 m. sausio 23 d. sprendimą byloje *Macatė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 61435/19; kt.).
101. Taigi, EŽTT praktikoje realumo kriterijų atitinkančiomis išlaidomis pripažįstamos ne tik jau patirtos išlaidos, bet ir išlaidos, kurios neišvengiamai bus patirtos pagal jas atlyginti prašančios šalies teisinius ar sutartinius įsipareigojimus. Toks bylinėjimosi išlaidų realumo kriterijaus aiškinimas atitinka ir bylinėjimosi išlaidų, kaip nuostolių, susijusių su civiliniu procesu, rūšies, sampratą (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 18 d. nutarties civilinėje byloje

Nr. e3K-3-61-823/2023 108 punktą). CK 6.249 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad teismas gali atidėti būsimos žalos įvertinimą remdamasis realia jos atsiradimo tikimybe, t. y. kai žala nukentėjusiojo yra įrodyta kaip tikrai atsirasianti ateityje ir jos atsiradimas yra neišvengiamas.

102. Išplėstinė teisėjų kolegija, apibendrindama anksčiau nurodytus motyvus, konstatuoja, jog CPK 98 straipsnio 1 dalies nuostata, įtvirtinanti šalies pareigą teismui raštu pateikti prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu, kartu ribojanti tokių išlaidų atlyginimo priteisimą, jeigu prašymas dėl jo priteisimo ir išlaidų dydį patvirtinantys įrodymai nepateikti iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, negali būti aiškinama kaip užkertanti kelią šalių susitarimu atidėti išlaidų advokato pagalbai apmokėjimą, o teismui – spręsti dėl tokių atidėtų išlaidų atlyginimo priteisimo iš priešingos šalies. CPK 98 straipsnio 1 dalis aiškintina kaip įtvirtinanti pareigą bylinėjimosi išlaidų atlyginimo siekiančiai šaliai iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos teismui pateikti dokumentus, patvirtinančius konkrečias advokato (advokato padėjėjo) suteiktas paslaugas ir jų kainą (dydį), o ne šių išlaidų apmokėjimą. Tuo atveju, kai šalis, siekianti išlaidų advokato pagalbai apmokėti atlyginimo byloje, yra sudariusi susitarimą dėl tokių išlaidų mokėjimo atidėjimo, teismui kartu su prašymu priteisti tokių išlaidų atlyginimą bei dokumentais, patvirtinančiais konkrečias advokato (advokato padėjėjo) suteiktas paslaugas ir jų kainą (dydį), turi būti pateikti ir dokumentai, kurie patvirtina, kad nurodyto dydžio išlaidos būtinai (neišvengiamai) turės būti apmokėtos. CPK 98 straipsnio 1 dalyje reglamentuojamų atstovavimo išlaidų mokėjimo atidėjimą gali patvirtinti rašytinis šalies susitarimas su advokatu dėl paslaugų kainos (jos dalies) mokėjimo atidėjimo ar mokėjimų išdėstymo. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į tai, jog, priteisiant atstovavimo išlaidų atlyginimą iš pralaimėjusios šalies, svarbu, kad teismui pateiktuose dokumentuose būtų užfiksuotas šalies įsipareigojimas apmokėti advokato paslaugas, t. y. kad šios išlaidos pagal sutartinius įsipareigojimus yra neišvengiamos, nes šis susitarimas bus vykdomas. Pažymėtina, jog toks CPK 98 straipsnio 1 dalies aiškinimas ir taikymas užtikrina priešingos šalies teisę pateikti motyvuotus prieštaravimus dėl kitos šalies išlaidų advokato pagalbai apmokėti pagrįstumo, teismui atitinkamai tenka pareiga procesiniame sprendime pasisakyti dėl tokių išlaidų pagrįstumo, sąsajumo su nagrinėjama byla bei jų atitikties Rekomendacijų nuostatoms.

103. Išplėstinė teisėjų kolegija taip pat konstatuoja, kad, esant šalies ir advokato susitarimui dėl atitinkamų atstovavimo paslaugų kainos ir jų apmokėjimo, nėra būtinybės teismui reikalauti, o šaliai – pateikti į bylą duomenis, dėl kokios priežasties išlaidos advokato pagalbai apmokėti nebuvo apmokėtos iki bylos išnagrinėjimo pabaigos (kaip nagrinėjamoje byloje – atsakovo Č. K. turto areštas ar pan.). Teismui sprendžiant dėl pagrindo priteisti šių išlaidų atlyginimą iš bylą pralaimėjusios šalies, jų realumą (neišvengiamumą) patvirtina bylą laimėjusios šalies įsipareigojimas advokatui šias išlaidas apmokėti ir advokato sutikimas atidėti suteiktų teisinių paslaugų apmokėjimą.

104. Minėta, kad pagal kasacinio teismo iki šiol suformuotą praktiką yra svarbus atstovavimo išlaidų apmokėjimo momentas, nes nuo to priklauso Rekomendacijo-

se nustatytų dydžių taikymas. Pagal Rekomendacijų 7 punktą, rekomenduojami priteistini užmokesčio už advokato civilinėse bylose teikiamas teisines paslaugas maksimalūs dydžiai apskaičiuojami taikant Rekomendacijose nustatytus koeficientus, kurių pagrindu imamas Lietuvos statistikos departamento skelbiamas užpraėjusio ketvirčio vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad užpraėjęs ketvirtis, kurio metu galiojęs šalies ūkio vidutinis darbo užmokestis yra aktualus nustatant atlygininą atstovavimo išlaidų dalį, skaičiuojamas nuo tada, kada buvo apmokėtos atstovavimo paslaugos (pagal atsiskaitymo už konkrečias paslaugas datą), t. y. kada realiai buvo patirtos išlaidos (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-189-969/2017 26 punktą).

105. Šioje nutartyje išaiškinusi, kad CPK 98 straipsnio 1 dalis neužkerta kelio šaliai su advokatu susitarti dėl atstovavimo išlaidų apmokėjimo termino atidėjimo ir atitinkamai teismui spręsti dėl tokių išlaidų atlyginimo priteisimo teismo sprendimu (nutartimi), išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad tuo atveju, kai atstovavimo išlaidos nėra apmokamos iki bylos išnagrinėjimo pabaigos, o teismui nurodytu terminu yra pateikiamas dokumentas, patvirtinantis šalies susitarimą su advokatu dėl atstovavimo išlaidų apmokėjimo ateityje, *nustatant jai priteistino iš bylą pralaimėjusios šalies atstovavimo išlaidų atlyginimo dydį pagal Rekomendacijų 7 punktą*, taikytinas koeficientas, nustatomas pagal teismo sprendimo, kuriuo paskirstomos bylinėjimosi išlaidos, priėmimo datą, t. y. nuo šios datos skaičiuojamas užpraėjęs ketvirtis, kurio metu galiojęs šalies ūkio vidutinis darbo užmokestis yra aktualus nustatant atlygininą atstovavimo išlaidų dalį.

106. Išplėstinė teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais ir vadovaudamasi CPK 361 straipsnio 4 dalies 2 punktu, formuluoja tokią teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę: *CPK 98 straipsnio 1 dalyje nustatytas reikalavimas* šaliai*, siekiančiai* išlaidų advokato pagalbai *byloje apmokėti atlyginimo, raštu teismui pateikti prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu aiškintinas kaip šalies pareiga teismui kartu su prašymu pateikti dokumentus, patvirtinančius, kokios atstovavimo paslaugos šaliai buvo suteiktos ir kokia yra šių paslaugų kaina. Jeigu šios išlaidos nėra apmokamos iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos, tai šių išlaidų realumui patvirtinti nurodytu terminu šalis teismui turi pateikti dokumentą, patvirtinantį jos susitarimą su advokatu dėl atstovavimo išlaidų apmokėjimo ateityje, tačiau* šaliai ne*būtina teismui pagrįsti atstovavimo išlaidų iki bylos išnagrinėjimo pabaigos neapmokėjimo priežasties. Tuo atveju, kai, teismui priimant galutinį sprendimą (nutartį), atstovavimo išlaidos* šalies dar nėra apmokėtos, *sprendžiant dėl šaliai priteistino iš bylą pralaimėjusios šalies atstovavimo išlaidų atlyginimo dydž*io *pagal Rekomendacijų 7 punktą, taikytinas koeficientas nustatomas pagal teismo sprendimo, kuriuo paskirstomos bylinėjimosi išlaidos, priėmimo datą.*

107. Minėta, kad dėl šioje byloje nustatyto CPK 146 straipsnio 2 dalies pažeidimo galėjo būti neteisingai išspręsta bylos dalis dėl ieškinio reikalavimų, reikštų šiuo pagrindu atsakovams, todėl yra naikinama apeliacinės instancijos teismo nutarties dalis kartu su bylinėjimosi išlaidų paskirstymu ir nurodyta bylos dalis grąžinama nagrinėti iš naujo. Remiantis kasacinio teismo praktika, kasacinio teismo spren-

dimas, kuriuo panaikinamas apskųstas apeliacinės instancijos teismo procesinis sprendimas ir byla perduodama iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, paprastai negali būti laikomas materialiniu teisiniu atžvilgiu palankesniu kuriai nors proceso šaliai. Bylą nagrinėjant kasaciniame teisme, kuris nepriėmė galutinio sprendimo, šalių patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimo klausimas spręstinas galutiniu procesiniu sprendimu, atsižvelgus į bylos baigtį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-268-421/2016, 37 punktas). Kadangi kasacinis teismas šioje byloje nepriima galutinio sprendimo ir nėra žinoma šios bylos baigtis, tai bylinėjimosi išlaidos nepaskirstomos. Iš naujo bylą nagrinėsiantis apeliacinės instancijos teismas, priklausomai nuo šios bylos galutinio rezultato (jeigu bus priimtas galutinis procesinis sprendimas), turės paskirstyti šalių turėtas bylinėjimosi išlaidas CPK 93 straipsnyje nustatyta tvarka. Dėl šios priežasties išplėstinė teisėjų kolegija naikina ir tą apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį, kuria yra palikti nepakeisti papildomai priimti pirmosios instancijos teismo procesiniai sprendimai (dalis) dėl šalių bylinėjimosi išlaidų paskirstymo. Atsakovo Č. K. bylinėjimosi išlaidų klausimas kartu su kitų šios bylos šalių turėtų bylinėjimosi išlaidų paskirstymu bus išnagrinėtas šioje byloje priėmus galutinį sprendimą pagal šalių ginčo išnagrinėjimo rezultatą. Atkreiptinas dėmesys, kad išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų siuntimu, kasaciniame teisme nepatirta.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsniu,

n u t a r i a :

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 29 d. nutarties dalį, kuria palikti nepakeisti Vilniaus apygardos teismo 2022 m. spalio 21 d. sprendimas, Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 11 d. papildomo sprendimo dalis, kuria paskirstytos bylinėjimosi išlaidos, ir Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 23 d. nutartis bei paskirstytos bylinėjimosi išlaidos, panaikinti ir grąžinti Lietuvos apeliaciniam teismui šią bylos dalį nagrinėti iš naujo.

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 29 d. nutarties dalį, kuria palikta nepakeista Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 11 d. papildomo sprendimo dalis, kuria panaikintos Vilniaus apygardos teismo 2016 m. gruodžio 28 d. nutartimi atsakovams Č. K. (a. k. (*duomenys neskelbtini*) bendrovei „L&M International Trading LTD“ (j. a. k. 639341), Š. K. (a. k. (*duomenys neskelbtini*) taikytos laikinosios apsaugos priemonės ir papildomo sprendimo kopija išsiųsta Turto arešto aktų registrui, taip pat 2023 m. birželio 29 d. nutarties dalį, kuria atmestas atsakovo Š. K. prašymas skirti ieškovui akcinei bendrovei SEB bankui baudą už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, palikti nepakeistas.

Netenkinti atsakovo Š. K. prašymo skirti ieškovui akcinei bendrovei SEB bankui 5000 Eur baudą už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis, pusę šios baudos priteisti iš ieškovo akcinės bendrovės SEB banko atsakovui *Š.* K.

Netenkinti atsakovo Š. K. prašymo nutraukti bylos dalį.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

1.18. Dėl absoliutaus pirmosios instancijos teismo procesinio sprendimo negaliojimo, teismo pareigos teisiškai kvalifikuoti ginčo santykius bei ieškinio su tarptautiniu elementu teismingumo

Pirmosios instancijos teismo nutartis, kurioje yra nurodyti argumentai dėl šalių susitarimo dėl teismingumo negaliojimo, tačiau nėra įvertintas ieškinio teismingumo klausimas pagal tarptautinį teismingumą reglamentuojančias atitinkamas Europos Sąjungos, tarptautinės ir nacionalinės teisės taisykles, negali būti pripažinta atitinkančia CPK 291 straipsnio 1 dalies 5 punkte nustatytą reikalavimą teismui motyvuoti priimamą procesinį sprendimą atsižvelgiant į sprendžiamo klausimo pobūdį ir jo įtaką asmens teisei kreiptis į teismą. Vien atsisakymo priimti ieškinį teisinio pagrindo tokioje nutartyje nurodymas (CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktas), nepaaiškinant ir nepagrindžiant jo taikymo atsižvelgiant į konkrečias bylos faktines aplinkybes, taip pat nelaikytinas tinkamu teismo pareigos motyvuoti priimamą procesinį sprendimą (nutartį) įgyvendinimu.

Tokia pirmosios instancijos teismo nutartis negali būti pripažįstama kaip tinkamai motyvuota pagal CPK 291 straipsnio 1 dalies 5 punkto reikalavimus, todėl apeliacinės instancijos teismas turėjo pareigą ją panaikinti dėl CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punkte nustatyto absoliutaus jos negaliojimo pagrindo.

Tinkamas materialiųjų teisinių santykių kvalifikavimas yra reikšmingas ne tik teismui siekiant teisingai išspręsti kilusį ginčą, bet ir nuo to, kaip teismas teisiškai kvalifikuoja šiuos santykius, gali priklausyti, ar teismas turi jurisdikciją nagrinėti kilusį ginčą.

Priklausomai nuo to, kaip būtų kvalifikuoti kilusio ginčo materialieji teisiniai santykiai, atitinkamai teismai turėtų įvertinti jurisdikcijos klausimą kiekvieno iš atsakovų atžvilgiu. Ieškinio atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą Europos Sąjungoje, teismingumo klausimas turėtų būti sprendžiamas pagal atitinkamas reglamento „Briuselis Ibis" nuostatas ir jas aiškinančią Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką. Jeigu vis dėlto būtų nustatyta, jog ginčas kyla iš sutartinių teisinių santykių, tik tuomet teismas, atsižvelgdamas į santykių pobūdį, be kita ko, privalo įvertinti, ar ginčas kyla iš vartojimo teisinių santykių ir atsakovams atitinkamai suteiktinas vartotojo statusas bei taikytini vartotojų teisių apsaugą reglamentuojantys Europos Sąjungos teisės aktai.

Ieškinys atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą Jungtinėje Karalystėje, pareikštas po pereinamojo laikotarpio pabaigos, kuriam pasibaigus Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės teisinius santykius reguliuojančiose tarptautinėse sutartyse nėra nustatytas tolesnis reglamento „Briuselis Ibis" ar analogiškų jurisdikcijos taisyklių taikymas. Kadangi Lietuva su Jungtine Karalyste neturi dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos, ieškinio šiems atsakovams jurisdikcijos klausimas spręstinas pagal CPK VII dalies LIX skyriaus taisykles, kartu atsižvelgiant į vartotojų teisių apsaugos standartus (iš Europos Sąjungos teisės Lietuvai kylančius vartotojų teisių apsaugos reikalavimus) tuo atveju, jeigu ginčo santykiai būtų kvalifikuoti kaip kylantys iš vartojimo teisinių santykių.

Analogiškai turėtų būti sprendžiamas ir ieškinio, pareikšto atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ne Europos Sąjungos valstybėse, su kuriomis Lietuva neturi sudariusi tarptautinių sutarčių dėl teisinės pagalbos, jurisdikcijos klausimas.

Ieškinio, pareikšto atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ne Europos Sąjungos valstybėse, su kuriomis Lietuvos Respublika yra sudariusi dvišales sutartis dėl teisinės pagalbos, teisingumui nustatyti taikytinos atitinkamos šių sutarčių nuostatos.

Civilinė byla Nr. e3K-3-77-381/2024
Teisminio proceso Nr. 2-68-3-10562-2023-0
Procesinio sprendimo kategorijos: 3.1.14.4; 3.3.1.19.4; 3.6.1.1; 3.6.1.2; 3.6.3.5; 3.6.8 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. balandžio 24 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Driuko (kolegijos pirmininkas ir pranešėjas), Agnės Tikniūtės ir Jūratės Varanauskaitės,

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal **ieškovės uždarosios akcinės bendrovės ZEN.COM** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 5 d. nutarties dalies, kuria palikta nepakeista Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. liepos 24 d. nutarties dalis, peržiūrėjimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl proceso teisės normų, reglamentuojančių absoliutų sprendimo (nutarties) negaliojimo pagrindą, kai sprendimas, nutartis yra be motyvų (sutrumpintų motyvų), teismo pareigą kvalifikuoti ginčo teisinius santykius, taip pat ieškinio su tarptautiniu elementu teisingumą, aiškinimo ir taikymo.
2. Ieškovė kreipėsi į teismą su ieškiniu, prašydama: 1) iš 687 skirtingų atsakovų priteisti bendrą 3 327 67,36 Eur ir 30 005,34 svaro sterlingų sumą (kiekvienam iš atsakovų tenka skirtinga šios sumos dalis); 2) priteisti ieškovės naudai iš kiekvieno atsakovo 5 proc. dydžio metines procesines palūkanas, skaičiuojamas už priteistą sumą laikotarpiu nuo bylos iškėlimo teisme dienos iki teismo sprendimo visiško įvykdymo; 3) priteisti ieškovės naudai iš atsakovų patirtų bylinėjimosi išlaidų atlyginimą.
3. Ieškovė nurodė, kad jos valdomoje informacinėje sistemoje 2022 m. gegužės 9 d. įvyko techninė programinės įrangos klaida, dėl kurios ieškovės išduotos mokė-

jimo kortelės, atliekant operacijas internetu, veikė išankstinio autorizavimo pagrindu, t. y. „neatsiklausus“ kortelės davėjo (ieškovės), ar kortelės turėtojas iš tikrųjų turi lėšų, reikalingų operacijai atlikti. Atsakovai, būdami ieškovės klientai ir programėlės naudotojai, nesąžiningai pasinaudoję sistemos klaida, internetinėje kriptovaliutų biržoje „Binance“ iš viso atliko 1613 sandorių (pavedimų), pirkdami kriptovaliutas tiesiogiai arba papildydami savo pinigų likutį vadinamojoje piniginėje – „Binance FIAT Spot Wallet“, vėliau šie pinigai buvo naudojami kriptovaliutoms pirkti. Anot ieškovės, mokėjimus pagal sandorius atsakovai atliko savo sąskaitose neturėdami tam lėšų, taip pasisavindami lėšas ir jas valdydami be jokio teisinio pagrindo.

II. Teismų procesinių sprendimų esmė

4. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2023 m. liepos 24 d. nutartimi ieškovės ieškinį atsisakė priimti kaip neteisingą tam teismui Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir CPK) 137 straipsnio 2 dalies 2 punkto pagrindu.
5. Teismas nustatė, kad byloje reiškiami reikalavimai 687 skirtingiems atsakovams, kurių gyvenamosios vietos yra skirtingose valstybėse: Lenkijoje, Ukrainoje, Estijoje, Albanijoje, Vokietijoje, Ispanijoje, Didžiojoje Britanijoje, Belgijoje, Latvijoje, Slovakijoje, Lietuvoje, Prancūzijoje, Afganistane, Italijoje, Azerbaidžane, Bulgarijoje, Angoloje, Centrinės Afrikos Respublikoje, Maltoje, Argentinoje, Alžyre, Čekijoje, Indonezijoje, Alandų salose, Armėnijoje, Vengrijoje ir Moldovoje, t. y. 27 skirtingose valstybėse.
6. Kadangi ieškovė teikia paslaugas individualiems klientams pagal mobiliąją programėlę klientų asmeniniams poreikiams tenkinti, teismas padarė išvadą, kad atsakovai santykiuose su ieškove yra vartotojai.
7. Nors ieškovė reikalavimus šiems atsakovams pareiškė remdamasi su jais sudarytų ZEN sąlygų individualiems vartotojams 8 punktu, kuriame nustatyta, jog ginčai yra teismingi Vilniaus teismams, teismas nesutiko su ieškovės nurodytu teismingumu. Teismas pažymėjo, kad ieškovė ieškinyje nurodė aiškiai neteisingus atsakovų adresus, pvz., D. F. (D. F.) adresą ieškovė nurodė Afganistane, (*duomenys neskelbtini*), o miestą nurodė QWXVK, tačiau tokio miesto nėra nei Afganistane, nei kitur pasaulyje. Atsakovo I. T. (I. T.) gyvenamoji vieta nurodyta adresu: (*duomenys neskelbtini*) (be namo numerio), Moskow, Centrinės Afrikos Respublika, tačiau Centrinės Afrikos Respublikoje nėra Maskvos miesto. Taip pat, anot teismo, daugeliu atveju nurodyta gatvė, bet nenurodytas nei namo, nei buto numeris, pvz., atsakovo V. D. M. (V. D. M.) ir kitų. Netgi atsakovų, esančių Lietuvos Respublikoje, adresai nenurodyti, pvz., R. Z. (R. Z.) nurodytas adresas: (*duomenys neskelbtini*), tačiau nėra nei gatvės, nei namo numerio; V. H. (V. H.) nurodytas adresas: (*duomenys neskelbtini*), tačiau nėra namo ir buto numerių. Atsakovo L. K. (L. K.) nurodytas miestas ir Rumunijos valstybė, tačiau šalies kodas nurodytas Alandų salų, nėra nei gatvės pavadinimo, nei numerių ir Rumunija nėra Alandų salos. Taigi, didžioji dauguma atsakovų adresų yra nurodyti netinkamai, klaidingai arba nurodytas ne visas adresas. Teismo vertinimu, atsižvelgiant į

tai, neįmanoma būtų vykdyti teisminio proceso, nes neįmanoma informuoti kitos proceso šalies apie pradėtą prieš ją procesą.

8. Taip pat teismas nusprendė, kad ieškovės ieškinys nėra teismingas Vilniaus miesto apylinkės teismui. Tokią išvadą teismas padarė atsižvelgdamas į tai, kad, pagal ZEN sąlygų individualiems vartotojams 8 punktą, šalys nesusitarė, jog yra keičiama bendra teismingumo taisyklė, bet ieškovė vienasmeniškai nustatė tokią sąlygą, apsunkinančią vartotojo procesines teises. Teismas nurodė, kad byloje nėra duomenų, jog ši sąlyga būtų buvusi individualiai aptarta su atsakovais, taip pat atsakovai prekes ar paslaugas vartojo verslo ar profesijos tikslais. Todėl darytina išvada, kad yra pagrindas atsakovus laikyti vartotojais ir taikyti vartojimo santykius reglamentuojančias įstatymų nuostatas. Teismas pripažino nesąžiningomis ZEN sąlygų individualiems vartotojams 8 punkto nuostatas tiek, kiek jos nustato teismingumą Vilniaus teismams, nes ieškovė nenurodė argumentų ir nepateikė įrodymų, kad minėtos sutarties sąlygos dėl teritorinio teismingumo buvo individualiai aptartos su atsakovais ir atitiko atsakovų (vartotojų) valią.
9. Vilniaus apygardos teismas 2023 m. rugsėjo 5 d. nutartimi pirmosios instancijos teismo nutarties dalį dėl ieškinio priėmimo atsakovų R. Z., V. H. ir D. S. atžvilgiu panaikino ir dėl šios ieškinio dalies priėmimo klausimą grąžino spręsti iš naujo pirmosios instancijos teismui. Kitą pirmosios instancijos teismo nutarties dalį paliko nepakeistą.
10. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad ieškovė savo pažeistas teises kildino iš sutarčių, pasirašytų su atsakovais, pažeidimų, taip pat faktines aplinkybes grindė sutartinės civilinės atsakomybės normomis. Teismas pažymėjo, kad, viena vertus, ieškovė atskirajame skunde nurodė, kad atsakovų veiksmai, kai lėšas jie perleido nesant jos sutikimo, nebuvo sutartyje aptarti, todėl atsakovai veikė už sutarties ribų, kita vertus, ieškinyje ieškovė nurodė, jog tokia situacija su atsakovais buvo aptarta, t. y. kad tokiais veiksmais atsakovai pažeidė sutartį (ieškinio 18 p., Sutarties 5–6 skyriai). Atsižvelgdamas į tai, apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad atskirojo skundo motyvai, jog ginčo teisiniams santykiams taikytina deliktinė atsakomybė, prieštarauja ieškovės nurodytam ieškinio pagrindui, o atskirajame skunde nurodytos aplinkybės apie santykių kvalifikavimą kaip deliktinių arba kaip kvazideliktinių, arba kaip atsiradusių iš nepagrįsto praturtėjimo ieškinyje nurodytos nebuvo. Papildomai teismas pažymėjo, kad ieškovė procesinį bylos teismingumo klausimą taip pat kildino iš sutartinio teismingumo, t. y. sutarties 8 punkto. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas teisingai išsprendė ieškinio teisingumo klausimą pagal ieškinyje ieškovės suformuluotą ieškinio pagrindą – atsakovų atsakomybę, kylančią iš sutartinių civilinės atsakomybės teisinių santykių, todėl ieškovės nurodytas 2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (toliau – reglamentas „Briuselis Ibis“) 7 straipsnis netaikytinas.
11. Apeliacinės instancijos teismas nesutiko su ieškove, kad nagrinėjamu atveju nėra tenkinamas reglamento „Briuselis Ibis“ 17 straipsnio 1 dalies c punktas, kadangi ieškovės paslaugų teikimo vieta yra išimtinai Lietuvoje, bet ne tose valstybėse na-

rėse, kuriose yra vartotojų nuolatinė gyvenamoji vieta, todėl šiuo atveju nėra taikytina taisyklė, pagal kurią ginčo teisingumas yra nustatomas pagal vartotojo gyvenamąją vietą. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad ieškovė nepateikė įrodymų, patvirtinančių, jog pagal sutartis paslaugų teikimo vieta yra išimtinai apribota Lietuvos Respublikos teritorija. Priešingai, paslaugų teikimo vieta nėra nurodyta sutartyje, taip pat ji nėra akivaizdi ir iš teikiamų paslaugų pobūdžio. Anot apeliacinės instancijos teismo, vien aplinkybė, jog ieškovės buveinės vieta registruota Lietuvos Respublikoje, turi interneto svetainę, nepaneigia galimybės paslaugas teikti ir kitose valstybėse.

12. Apeliacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį, kad 2022 m. rugsėjo 19 d. paskelbtų ZEN sąlygų individualiems vartotojams (versija 1.0) 3 skirsnyje „Kaip prisijungti prie ZEN?“ nurodyta, jog vartotojas turi atitikti du reikalavimus – būti ne jaunesnis kaip 18 metų amžiaus ir būti vienos iš nurodytų šalių rezidentas (pateikiama nuoroda su 58 valstybių sąrašu), o naujesnėse 2023 m. birželio 29 d. sąlygose (versija 1.1) pateikiama nuoroda su 57 valstybių sąrašu. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad rezidento sąvoka sutartyje (sąlygose) atskirai neaptarta, todėl taikytina bendrinė sąvoka, jog rezidentu laikomas fizinis ar juridinis asmuo, kurio ekonominiai interesai yra tam tikros šalies ekonominėje erdvėje ir kurio vykdoma ekonominė veikla toje šalyje yra ilgalaikė (trunka ilgiau nei vienus metus). Atsižvelgdamas į tai apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad nagrinėjamu atveju taikytinas reglamento „Briuselis Ibis“ 17 straipsnio 1 dalies c punktas ir 18 straipsnio 2 dalis – ieškinys vartotojui, gyvenančiam valstybėje narėje, turi būti pareikštas pagal jo gyvenamąją vietą, o ne reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 1 punkto b papunktis.
13. Taip pat apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose (toliau – ir Sutartis dėl teisinės pagalbos) 33 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog prievolės atlyginti žalą nustatomos pagal įstatymus susitariančiosios šalies, kurios teritorijoje įvyko veiksmas arba kitokia aplinkybė, tapusi pagrindu reikalauti atlyginti žalą, išskyrus prievoles, kylančias iš sutarčių ir kitų teisėtų veiksmų. To paties straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad šio straipsnio 1 ir 2 punktuose nurodytose bylose priimti sprendimus kompetentingas teismas tos susitariančiosios šalies, kurios teritorijoje įvyko veiksmas arba kitokia aplinkybė, tapusi pagrindu reikalauti atlyginti žalą. Nukentėjusysis taip pat gali pareikšti ieškinį teisme tos susitariančiosios šalies, kurios teritorijoje atsakovas turi gyvenamąją vietą. Atsižvelgdamas į tai, kad ieškovė kildina reikalavimą iš sutarties, apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad šiuo atveju taikytina Sutarties dėl teisinės pagalbos 21 straipsnio 1 dalis ir ieškovės ieškinys turi būti reiškiamas pagal atsakovo gyvenamąją vietą.
14. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai atsisakė priimti ieškovės ieškinį atsakovų, kurių gyvenamoji vieta nėra Lietuvos Respublikoje, atžvilgiu. Dėl trijų atsakovų (O. Z. (O. Z.), R. Z., V. H.), kurių gyvenamoji vieta ieškinyje nurodyta Lietuvoje, Vilniuje, apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad jei jų adresai nurodyti netiksliai, pirmosios instancijos

teismas neturėjo pagrindo atsisakyti priimti ieškinį, pareikštą šiems atsakovams, o turėjo nustatyti terminą trūkumams pašalinti.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

15. Kasaciniu skundu ieškovė prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 5 d. nutarties dalį, kuria palikta nepakeista pirmosios instancijos teismo nutarties dalis, ir grąžinti šią dalį dėl ieškovės ieškinio priėmimo klausimo spręsti pirmosios instancijos teismui iš naujo. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
    15.1. Apeliacinės instancijos teismas padarė neteisingą išvadą, kad ieškovė atskirajame skunde nurodė kitokias faktines aplinkybes nei ieškinyje. Tiek ieškinys, tiek atskirasis skundas buvo grindžiami identiškomis faktinėmis aplinkybėmis, ieškinio pagrindas nebuvo pakeistas. Atskirajame skunde tiesiog buvo pateikiamas kitoks ginčo santykių teisinis kvalifikavimas, tačiau aplinkybė, kad ieškovė atskirajame skunde nurodė kitas teisės normas, kuriomis kvalifikavo ginčą, nereiškia, jog ieškovė keitė ieškinio pagrindą. Ginčo teisinis kvalifikavimas yra išimtinė teismo pareiga. Todėl apeliacinės instancijos teismo argumentas, kad ieškovė pati pasirinko savo teises ginti remdamasi sutartinės civilinės atsakomybės institutu, yra nepagrįstas ir neteisėtas. Taip apeliacinės instancijos teismas pažeidė ginčo santykių kvalifikavimo ir sprendimo motyvavimo pareigas, nes nepakankamai motyvavo priežastis, dėl kurių nusprendė teisinį santykį kvalifikuoti sutartinės civilinės atsakomybės pagrindais.
    15.2. Apeliacinės instancijos teismas nenurodė jokių teisės normų, kurių pagrindu jis sprendė dėl konkrečios atsakomybės rūšies taikymo, ir kaip jis pats teisiškai kvalifikuoja ginčą. Ieškovės vertinimu, ginčo santykiai (prievolė atlyginti žalą) turėtų būti kvalifikuojami taikant deliktinės atsakomybės normas. Nors atsakovai su ieškove buvo sudarę sutartis dėl finansinių paslaugų teikimo, tačiau veiksmai, kuriais ieškovei buvo padaryta žala, nekyla iš sutarties, kadangi galimybė pervesti pinigus jų neturint savo sąskaitoje nebuvo nustatyta sutartyje. Žala ieškovei buvo padaryta atsakovams veikiant už sutarties ribų (lot. *extra contractum*). Atsakovai žalą ieškovei sukėlė nesąžiningai pasinaudodami ieškovės sistemos klaida, neturėdami savo sąskaitose tam lėšų, pirko kriptovaliutas. Ieškovės vertinimu, atsakovai šiuo atveju dalyvavo ne kaip vartotojai, kurie naudojasi ieškovės pagal sutartį teikiamomis paslaugomis, o kaip asmenys, neteisėtai tyčia pasisavindami ieškovės turtą, t. y. atsiskaitydami mokėjimo kortelėmis ir žinodami, kad atsiskaitymai vykdomi ne jų asmeninėmis lėšomis.
    15.3. Aplinkybė, kad atsakovai pinigus gavo pasinaudoję ieškovės sistemos klaida, ir tai, kad šią žinią atsakovai platino socialiniuose tinkluose ir skatino kitus asmenis pasinaudoti sistemos klaida ir šitaip neteisėtai praturtėti, patvirtina, kad atsakovai suprato, jog elgiasi neteisėtai, t. y. kad be pagrindo įgyja pinigus. Atsakovams savinantis pinigus, ieškovė jų naudai neatliko jokio paslaugų pagal sutartį veiksmo, t. y. atsakovams neteikė jokių paslaugų pagal

sutartį, atitinkamų atsakovų veiksmų sutartyje nenustatė, jiems nepritarė, jų neįgalino, nepatvirtino, dėl tokių veiksmų atlikimo neįsipareigojo ir kitaip nepareiškė valios iš anksto, jų atlikimo metu ar po jų atlikimo jiems pritarti ar įsipareigoti, netgi nežinojo, kad atsakovai vykdo atitinkamus pasisavinimo veiksmus. Nors ginčo šalis sieja sutartiniai santykiai, tačiau būdas, kuriuo atsakovai įgijo pinigus, patvirtina, kad aplinkybė, kai pinigai buvo pasisavinti, nėra susijęs su jokių sutartinių teisių ar pareigų vykdymu, o yra visiškai už sutarties ribų, susijęs su pareigos nedaryti kitam asmeniui žalos pažeidimu, ne su sutartinių įsipareigojimų vykdymu.

15.4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas yra išaiškinęs, jog „byla dėl sutarties <...> negali būti suprantama kaip apimanti situaciją, kai nėra jokių vienos šalies laisvai prisiimtų įsipareigojimų kitai šaliai“ (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2019 m. gegužės 8 d. prejudicinis sprendimas byloje *Brian Andrew Kerr prieš Pavlo Postnov, Natalia Postnova*, C-25/18). Teisės doktrinoje nurodoma, kad sutartinė civilinė atsakomybė yra skirta „reikalavimo“ teisių pažeidimams ginti, tuo tarpu deliktinė atsakomybė – „absoliučių“ teisių pažeidimams ginti (Ivanauskienė, E. *Deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės pagrindų konkurencija*: daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas, 2016, p. 148). Kasacinio teismo praktikoje taip pat nurodoma, kad vien sutartinių santykių buvimas tarp šalių nepaneigia galimybės tų santykių kvalifikuoti kitu nei sutartinės atsakomybės pagrindu, o tam būtina įvertinti, ar mokėjimai buvo vykdomi sutartiniu ar kitu pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-222-313/2023).

15.5. Atsakovų kvalifikavimas kaip vartotojų šiuo atveju lemtų sutartinės civilinės atsakomybės taikymą (kadangi daugelis atsakovų yra iš užsienio valstybių), o tai lemtų ieškinio neteismingumą Lietuvos Respublikos teismams, nepaisant to, kad žala pasireiškė ieškovės buveinės vietoje Lietuvoje. Reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 2 punkte nustatyta, kad asmeniui, kurio nuolatinė gyvenamoji (buveinės) vieta yra valstybėje narėje, ieškinys kitoje valstybėje narėje gali būti pareikštas: bylose dėl civilinės teisės pažeidimų, delikto arba kvazidelikto – vietos, kurioje įvyko ar gali įvykti žalą sukėlęs įvykis, teismuose. Remdamasi šia nuostata ieškovė ieškinį dėl delikto gali pareikšti vietos, kurioje įvyko žalą sukėlęs įvykis teisme, t. y. Vilniuje, Lietuvoje.

15.6. Pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką, žalos atsiradimo vieta, kai žala ieškovui atsiranda tiesiogiai banko sąskaitoje (visiškai finansiniai nuostoliai), laikoma ieškovo buveinės vieta (nuolatinė gyvenamoji vieta), kai bankas yra įsteigtas toje pačioje teritorinėje jurisdikcijoje (valstybėje) kaip ieškovas. Ieškovės buveinės vieta yra Lietuvoje, Vilniuje, banko sąskaitos buvimo vieta taip pat yra Lietuvoje, todėl būtent Vilniaus teismai turi jurisdikciją nagrinėti šį ginčą.

15.7. Dalies atsakovų gyvenamoji vieta yra valstybėse Europos Sąjungos narėse, kitos dalies atsakovų gyvenamoji vieta yra Ukrainoje. Ukrainoje gyvenamąją vietą turinčių atsakovų teismingumas nustatomas remiantis Sutarties dėl tei-

sinės pagalbos 33 straipsnio 3 punktu, kuriame nurodyta, kad šio straipsnio 1 ir 2 punktuose nurodytose bylose priimti sprendimus kompetentingas teismas tos susitariančiosios šalies, kurios teritorijoje įvyko veiksmas arba kitokia aplinkybė, tapusi pagrindu reikalauti atlyginti žalą. Remiantis šia taisykle, laikytina, kad ieškinys Ukrainoje gyvenamąją vietą turintiems atsakovams šio ginčo atveju taip pat yra teismingas Lietuvos Respublikos teismams.

15.8. Be to, pagal reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 3 punktą, asmeniui, kurio nuolatinė gyvenamoji (buveinės) vieta yra valstybėje narėje, ieškinys kitoje valstybėje narėje gali būti pareikštas, kai civiliniai ieškiniai dėl žalos atlyginimo ar restitucijos grindžiami veika, dėl kurios gali būti iškelta baudžiamoji byla, – tas bylas nagrinėjančiame teisme, jeigu minėtas teismas pagal taikomą teisę turi jurisdikciją nagrinėti civilines bylas.

15.9. Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos nusikaltimų nuosavybei tyrimo valdybos 2023 m. gegužės 17 d. raštas Nr. 01-1-17852-23 patvirtina, kad dėl atsakovų pasisavintų ieškovės lėšų yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, jis nėra nutrauktas. Kadangi ieškinys yra grindžiamas tomis pačiomis aplinkybėmis, kaip ir atsakovų veika, dėl kurios yra pradėtas ikiteisminis tyrimas ir gali būti iškelta baudžiamoji byla, tai taip pat sudaro pagrindą ieškinį laikyti teismingu Lietuvos Respublikos teismams.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Dėl bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų

16. Bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas apibrėžia CPK 353 straipsnis. Pagal šio straipsnio 1 dalį, kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu; kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius klausimus, kurie yra tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-2-684/2021 19 punktą). Taip pat kasacinis teismas *ex officio* (pagal pareigas) patikrina, ar nėra CPK 329 straipsnio 2 dalyje nustatytų absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-444/2004; 2004 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-481/2004; 2005 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2005).

17. Civiliniame procese galiojantis dispozityvumo principas suponuoja, kad teisminio nagrinėjimo dalyko nustatymas yra ginčo šalių pareiga. Teismas nagrinėja ginčą neperžengdamas ginčo šalių nustatytų ribų, jei nenustatoma įstatyme įtvir-

tintų sąlygų jas peržengti. Šios taisyklės galioja visose teisminio proceso stadijose, taip pat ir kasaciniame procese (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-239-1120/2023, 27 punktas).

18. Kasaciniame skunde ieškovė kelia proceso teisės normų, reglamentuojančių teismo pareigą kvalifikuoti ginčo teisinius santykius ir motyvuoti priimamą sprendimą, taip pat ieškovės pareikšto ieškinio atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ES valstybėse narėse ir Ukrainoje, teismingumą, aiškinimo ir taikymo klausimus. Taigi, teisėjų kolegija toliau pasisako dėl šių kasaciniame skunde iškeltų teisės aiškinimo ir taikymo klausimų, taip pat vertina, ar nėra nustatyta skundžiamų pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų absoliučių negaliojimo pagrindų.

Dėl absoliutaus pirmosios instancijos teismo procesinio sprendimo negaliojimo

19. CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punkte kaip vienas iš absoliučių teismo sprendimo (nutarties) negaliojimo pagrindų nustatytas atvejis, kai sprendimas, nutartis yra be motyvų (sutrumpintų motyvų).
20. Vertinant CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punkte nustatyto absoliutaus sprendimo negaliojimo pagrindo egzistavimą, pažymėtina, kad motyvuojamosios teismo sprendimo (nutarties) dalies paskirtis – pagrįsti teismo išvadas, išdėstytas rezoliucinėje teismo sprendimo (nutarties) dalyje. Teismo sprendimo motyvavimo svarbą yra pabrėžęs Europos Žmogaus Teisių Teismas, nurodęs, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis nacionalinius teismus įpareigoja išsamiai ištirti šalių pateiktus paaiškinimus, argumentus ir įrodymus, nedarant poveikio jų reikšmės vertinimui; teismų sprendimuose turėtų būti tinkamai nurodyti motyvai, kuriais jie yra pagrįsti; sprendimo motyvavimas yra būtinas, norint parodyti, kad bylos šalys buvo išklausytos ir teisingumas įvykdytas atidžiai (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje *Hirvisaari prieš Suomiją*, peticijos Nr. 49684/99; 2015 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje *Paliutis prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 34085/09; 2020 m. kovo 19 d. sprendimas byloje *Tamrazyan prieš Armėniją*, peticijos Nr. 42588/10) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-185-469/2023, 25 punktas).
21. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad motyvuojamoji teismo sprendimo (nutarties) dalis yra pati svarbiausia, todėl jei teismo sprendimas (nutartis) yra be motyvų (sutrumpintų motyvų), tai pripažįstama absoliučiu teismo sprendimo (nutarties) negaliojimo pagrindu (CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punktas), t. y. esminiu procesiniu pažeidimu, lemiančiu besąlyginį, su galima šio pažeidimo įtaka bylos rezultatui papildomai nesietiną, priimto teismo procesinio sprendimo negaliojimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-26-611/2019, 26 punktas).
22. Reikalavimas motyvuoti teismo sprendimą, t. y. nurodyti faktinius ir teisinius argumentus, dėl kurių teismas vienaip ar kitaip išsprendė bylą ar atitinkamą klausimą, yra imperatyvus, jis kyla iš teisinės valstybės teismo proceso principų ir taikomas

tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismo sprendimams (CK 270 straipsnio 4 dalis, 331 straipsnio 4 dalis, CPK 3 straipsnio 6 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2009).

23. Kasacinio teismo praktikoje, sprendžiant dėl CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punkto taikymo, pripažįstama, kad vertinant, ar sprendimas (nutartis) yra visiškai nemotyvuotas, reikia atsižvelgti į dalyvaujančių byloje asmenų pateiktus reikalavimus: jeigu teismo sprendime nėra atsakyta į kai kuriuos ieškinio, skundo ar kito procesinio dokumento argumentus, tai savaime nesudaro pagrindo konstatuoti, kad toks sprendimas yra nepagrįstas ar (ir) neteisėtas, dėl teismo išdėstytų argumentų pakankamumo turi būti sprendžiama įvertinus, ar materialieji ir procesiniai bylos aspektai, dėl kurių teismas nepasisakė, yra tokie svarbūs, jog dėl jų galėjo būti priimtas neteisingas sprendimas dėl bylos esmės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2014). Glausti, neišsamūs motyvai reiškia CPK normų pažeidimą, tačiau toks pažeidimas turi būti vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju viso priimto procesinio sprendimo ir (ar) sprendimų kontekste. Tuo atveju, kai visa bylos medžiaga leidžia daryti išvadą apie tai, kokiais teisiniais argumentais vadovaudamasis teismas priėmė skundžiamą procesinį sprendimą, tai toks sprendimas (nutartis) negali būti naikinamas vien dėl to, kad motyvai neišsamūs (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-95/2013).
24. Nagrinėjamu atveju pirmosios instancijos teismas, spręsdamas ieškovės pareikšto ieškinio priėmimo klausimą, nustatė, kad byloje reiškiami reikalavimai 687 skirtingiems atsakovams, kurių gyvenamosios vietos yra skirtingose valstybėse: Lenkijoje, Ukrainoje, Estijoje, Albanijoje, Vokietijoje, Ispanijoje, Didžiojoje Britanijoje, Belgijoje, Latvijoje, Slovakijoje, Lietuvoje, Prancūzijoje, Afganistane, Italijoje, Azerbaidžane, Bulgarijoje, Angoloje, Centrinės Afrikos Respublikoje, Maltoje, Argentinoje, Alžyre, Čekijoje, Indonezijoje, Alandų salose, Armėnijoje, Vengrijoje ir Moldovoje, t. y. 27 skirtingose valstybėse. Nors pirmosios instancijos teismas skundžiamoje nutartyje pažymėjo, kad, jo nuomone, ieškovė ieškinyje nurodo aiškiai neteisingus kai kurių atsakovų adresus, tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, šios pirmosios instancijos teismo nustatytos aplinkybės sudaro pagrindą taikyti ieškinio trūkumų šalinimo (CPK 115 straipsnis), o ne atsisakymo priimti ieškinį institutą (CPK 137 straipsnio 2 dalis). Tai konstatavo atsakovų, turinčių gyvenamąją vietą Lietuvoje, atžvilgiu ir apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje, grąžindamas ieškinio šiems atsakovams priėmimo klausimą iš naujo spręsti pirmosios instancijos teismui.
25. Pirmosios instancijos teismas atsisakė priimti ieškovės ieškinį su tarptautiniu elementu visa apimtimi kaip neteismingą Lietuvos Respublikos teismams CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punkto pagrindu, pripažinęs ZEN sąlygų individualiems vartotojams 8 punkte nurodytą sąlygą, kurioje buvo nustatyta, kad ginčai sprendžiami pagal Lietuvos Respublikos teisę ir teismingi Vilniaus teismams, nesąžininga atsakovų, kaip vartotojų, atžvilgiu.
26. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad net teismui ir padarius išvadą, jog šalių susitarimas dėl teismingumo dėl tam tikrų priežasčių yra negaliojantis, ieškinio jurisdik-

cijos klausimas turėjo būti sprendžiamas pagal bendrąsias taisykles, reglamentuojančias ieškinio su tarptautiniu elementu jurisdikcijos klausimus. Susitarimo dėl jurisdikcijos pripažinimas negaliojančiu savaime nereiškia, kad pareikštas ieškinys nėra teismingas atitinkamos valstybės teismams pagal bendrąsias ieškinio su tarptautiniu elementu teismingumą reglamentuojančias Europos Sąjungos, tarptautinės ir nacionalinės proceso teisės normas.

27. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad teismas, gavęs ieškinį su tarptautiniu elementu, pirmiausia turi nustatyti ieškinio dalyką. Tais atvejais, kai ieškiniu pareiškiami keli reikalavimai, teismingumas civilinėse bylose su tarptautiniu (užsienio) elementu nustatomas kiekvienam byloje pareikštam reikalavimui atskirai pagal taikytinus Europos Sąjungos, tarptautinės arba nacionalinės teisės aktus, nebent taikytinas teisės aktas, pagal kurį nagrinėtinas tarptautinės jurisdikcijos klausimas leidžia pareikštus reikalavimus jurisdikcijos tikslais vertinti kartu. Tais atvejais, kai byloje yra keli atsakovai, Lietuvos Respublikos teismas pagal taikytinus teisės aktus nustato, ar jis turi jurisdikciją kiekvienam atsakovui atskirai. Šiuo tikslu teismas gali kiekvieno atsakovo atžvilgiu taikyti skirtingus teisės aktus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-121-687/2017, 25–26 punktai ir juose nurodyta kasacinio teismo praktika).
28. Tam, kad būtų nustatytas tarptautinės jurisdikcijos klausimo išnagrinėjimui taikytinas teisės aktas, pirmiausia turi būti nustatyti konkrečiai bylai aktualūs dalyvaujančių byloje asmenų (pvz., atitinkamos šalies buveinės vieta ir kt.) bei ginčo dalyko duomenys, pagal juos įvertinama, koks tarptautinės jurisdikcijos pagrindas yra aktualus (pvz., žalos atsiradimo vieta, prievolės vykdymo vieta ir kt.). Šių duomenų pagrindu teismas nustato susijusią valstybę (susijusias valstybes) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551-915/2016, 60 punktas).
29. Išanalizavęs pastaruosius duomenis, teismas nustato, kokia teisės aktų grupė (Europos Sąjungos reglamentai, tarptautinės sutartys, nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos tarptautinės privatinės teisės normos) aktuali tarptautinės jurisdikcijos nustatymui dėl atitinkamo reikalavimo. Toliau preliminariai nustatomas taikytinas konkretus teisės aktas (pavyzdžiui, konkretus Europos Sąjungos reglamentas). Tai padarius, išsamiai patikrinama pasirinkto teisės akto taikymo sritis: 1) materialioji, 2) teritorinė, 3) asmenims ir 4) laiko atžvilgiu. Jeigu reikalavimas (reikalavimai) patenka į atitinkamo teisės akto taikymo sritį, tarptautinės jurisdikcijos klausimas turi būti sprendžiamas pagal šį teisės aktą. Atliekant aptariamą vertinimą, būtina analizuoti ir konkrečiame teisės akte įtvirtintas jo taikymo srities išimtis bei aktualią teismų praktiką (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudenciją) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-551-915/2016, 61 punktas).
30. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad asmens teisės pareikšti ieškinį ribojimas jau ieškinio priėmimo stadijoje turi būti paremtas akivaizdžiu proceso įstatyme įtvirtinto pagrindo, patvirtinančio netinkamą teisės kreiptis į teismą įgyvendinimą, buvimu. Civilinės bylos iškėlimo stadijoje patikrinama, ar egzistuoja procesinio teisinio pobūdžio prielaidos ir teisės kreiptis į teismą sąlygos, o į klausimą, ar

ieškinys yra pagrįstas (materialiojo teisinio pobūdžio prielaida), atsakoma tik išnagrinėjus bylą iš esmės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-92-943/2023, 50 punktas). Kartu tai reiškia, kad teismas, atsisakydamas priimti asmens pareikštą ieškinį ir taip apribodamas jo teisę pareikšti ieškinį, turi nurodyti konkrečius ieškinio nepriėmimo argumentus.

31. Pirmosios instancijos teismo nutartis, kurioje yra nurodyti argumentai dėl šalių susitarimo dėl teismingumo negaliojimo, tačiau nėra įvertintas ieškinio teismingumo klausimas pagal tarptautinį teismingumą reglamentuojančias atitinkamas ES, tarptautinės ir nacionalinės teisės taisykles, teisėjų kolegijos vertinimu, negali būti pripažinta atitinkančia CPK 291 straipsnio 1 dalies 5 punkte nustatytą reikalavimą teismui motyvuoti priimamą procesinį sprendimą atsižvelgiant į sprendžiamo klausimo pobūdį ir jo įtaką asmens teisei kreiptis į teismą. Teisėjų kolegija taip pat pažymi, kad vien atsisakymo priimti ieškinį teisinio pagrindo tokioje nutartyje nurodymas (CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktas), nepaaiškinant ir nepagrindžiant jo taikymo atsižvelgiant į konkrečias bylos faktines aplinkybes, taip pat nelaikytinas tinkamu teismo pareigos motyvuoti priimamą procesinį sprendimą (nutartį) įgyvendinimu.
32. Apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje nurodė, kad absoliučių pirmosios instancijos teismo nutarties negaliojimo pagrindų nenustatė. Priešingai, apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas ieškovės ieškinio teismingumo klausimą, nurodė naujus, pirmosios instancijos teismo nenurodytus, argumentus (motyvus), jais papildomai pagrindė ieškovės ieškinio atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ne Lietuvoje, neteismingumą Lietuvos Respublikos teismams pagal atitinkamas tarptautinės civilinio proceso teisės normas. Šiuos motyvus ir argumentus apeliacinės instancijos teismas išdėstė nutarties motyvuojamojoje dalyje, juos suskirstydamas į dvi grupes, t. y. įvertindamas ieškinio teismingumo klausimą pagal reglamentą „Briuselis Ibis“ ir Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutartį dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose. Tačiau, kaip byloje nustatė pirmosios instancijos teismas (žr. šios nutarties 24 punktą), ieškovės ieškinys šiuo atveju buvo pareikštas ne tik atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą Europos Sąjungoje ir Ukrainoje.
33. Taigi, šiuo atveju susiklostė situacija, kai pirmosios instancijos teismas iš viso nenurodė motyvų, kodėl ieškovės ieškinys negalėtų būti teismingas Lietuvos Respublikos teismams pagal atitinkamas Europos Sąjungos, tarptautinės ir nacionalinės proceso teisės normas, o apeliacinės instancijos teismas, siekdamas ištaisyti šį pirmosios instancijos teismo padarytą pažeidimą, nurodė ieškinio neteismingumo Lietuvos Respublikos teismams motyvus tik dėl dalies atsakovų (turinčių gyvenamąją vietą Europos Sąjungoje ir Ukrainoje). Tai reiškia, kad byloje taip ir liko nepasisakyta (net ir apeliacinės instancijos teismo) dėl ieškinio atsakovams, neturintiems gyvenamosios vietos Europos Sąjungoje ir Ukrainoje, teismingumo.
34. Teisėjų kolegija pažymi, kad kasacinio teismo praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, jog Lietuvoje įtvirtintas ribotos apeliacijos modelis, kuris suprantamas kaip teismo padarytų teisės ir fakto klaidų ištaisymas (lot. revisio prioris instantiae) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje

byloje Nr. 3K-3-616/2013). Tačiau apeliacinės instancijos teismo teisė panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą ir perduoti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui nėra absoliuti. Apeliacinės instancijos teismas privalo ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytas teisės ir fakto klaidas, o bylą gali grąžinti nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui tik išimtiniais įstatyme nustatytais atvejais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2013). CPK 327 straipsnyje nustatyti būtent tie išimtiniai atvejai, kai byla perduotina nagrinėti pirmosios instancijos teismui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-55-701/2023, 93punktas).

35. Pagal CPK 327 straipsnio 1 dalies 1 punktą, apeliacinės instancijos teismas panaikina apskųstą teismo sprendimą ir perduoda bylą pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, jeigu nustatomi CPK 329 straipsnio 2 ir 3 dalyse nurodyti pagrindai. Tai reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas negali ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytų klaidų, dėl kurių priimtas pirmosios instancijos teismo sprendimas laikytinas negaliojančiu dėl CPK 329 straipsnio 2 dalyje nustatytų absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų buvimo.
36. Taigi, byloje nustačius, kad pirmosios instancijos teismas skundžiamoje nutartyje nors ir nurodė atsisakymo priimti ieškovės ieškinį teisinį pagrindą (CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktą) dėl ginčo neteismingumo Lietuvos Respublikos teismams, tačiau nenurodė konkrečių ieškinio neteismingumo Lietuvos Respublikos teismams argumentų pagal atitinkamas Europos Sąjungos, tarptautinės ir nacionalinės proceso teisės normas, reglamentuojančias ieškinio su tarptautiniu elementu jurisdikcijos klausimus, ir šio klausimo neįvertino pagal šios nutarties 27–29 punktuose nurodytus kasacinio teismo išaiškinimus.
37. Remdamasi pirmiau nurodytais argumentais ir kasacinio teismo praktika, teisėjų kolegija konstatuoja, kad tokia pirmosios instancijos teismo nutartis negali būti pripažįstama kaip tinkamai motyvuota pagal CPK 291 straipsnio 1 dalies 5 punkto reikalavimus, todėl apeliacinės instancijos teismas turėjo pareigą ją panaikinti dėl CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punkte nustatyto absoliutaus jos negaliojimo pagrindo. Kadangi, kaip minėta, apeliacinės instancijos teismas neturėjo teisės ištaisyti CPK 329 straipsnio 2 dalyje nustatytų pirmosios instancijos teismo klaidų, darytina išvada, kad nustatytas absoliutus pirmosios instancijos teismo nutarties negaliojimo pagrindas, kurio byloje nenustatė apeliacinės instancijos teismas, lemia taip pat ir apeliacinės instancijos teismo nutarties panaikinimą dėl netinkamo proceso teisės normų, reglamentuojančių apeliacinės instancijos teismo pareigą patikrinti absoliučius sprendimo negaliojimo pagrindus, taikymo (CPK 329 straipsnio 1 dalis). Apeliacinės instancijos teismui nustačius absoliutų pirmosios instancijos teismo procesinio sprendimo negaliojimo pagrindą, apskųsto pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumas ir pagrįstumas kitais aspektais netikrinamas.
38. Nors nurodyti argumentai sudaro pagrindą panaikinti tą pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų dalį, kuria atsisakyta priimti ieškovės ieškinį atsakovams kaip neteismingą Lietuvos Respublikos teismams, ir perduo-

ti ieškovės ieškinio priėmimo klausimą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui, teisėjų kolegija pripažįsta, kad ieškovės kasaciniame skunde iškelti teisės aiškinimo ir taikymo klausimai yra reikšmingi vienodos ir nuoseklios teismų praktikos formavimui, todėl kasacinis teismas, įgyvendindamas viešąją kasacijos funkciją, nusprendžia pasisakyti ir dėl ieškovės kasaciniame skunde iškeltų teisės aiškinimo ir taikymo klausimų, kurie reikšmingi ieškovės ieškinio priėmimo klausimą iš naujo spręsiančiam teismui ir yra susiję su teismo pareigos teisiškai kvalifikuoti ginčo santykius aiškinimu bei ieškinio su tarptautiniu elementu teismingumo klausimų nagrinėjimu.

Dėl teismo pareigos teisiškai kvalifikuoti ginčo santykius

39. Ieškovė kasaciniame skunde kaip vieną iš kasacijos pagrindų nurodo apeliacinės instancijos teismo netinkamai atliktą ginčo teisinių santykių kvalifikavimą, kartu teigdama, kad teismas taip pat pažeidė pareigą motyvuoti priimamą sprendimą. Anot ieškovės, šie pažeidimai lėmė, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai ginčo teisinį santykį kvalifikavo kaip kylantį iš sutartinės, o ne deliktinės atsakomybės teisinio santykio.
40. Pagal CPK 135 straipsnio 1 dalies 2 ir 4 punktus, ieškovas ieškinyje privalo nurodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimą (faktinis ieškinio pagrindas), ir reikalavimą (ieškinio dalykas). Pagal dispozityvumo principą (CPK 13 straipsnis), ieškinio faktinį pagrindą ir ieškinio dalyką, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis, pasirenka ir gali keisti tik ieškovas. Teismas dispozityviose bylose savo iniciatyva keisti šių ieškinio elementų negali.
41. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad teisinė ginčo šalių santykių kvalifikacija, teisės normų aiškinimas ir taikymas šiems santykiams yra bylą nagrinėjančio teismo prerogatyva; proceso įstatymai nereikalauja, kad į teismą besikreipiantis asmuo nurodytų įstatymus, kuriais grindžia savo reikalavimus, t. y. teisiškai kvalifikuotų ginčą. Nepaisant to, ar besikreipiančio teisminės gynybos asmens procesiniame dokumente nurodytas ginčo teisinis kvalifikavimas ir ar jis nurodytas teisingai, tik bylą nagrinėjantis teismas sprendžia, koks įstatymas turi būti taikomas. Taigi byloje taikytinų teisės normų nustatymas, jų turinio išaiškinimas ir tarp šalių susiklosčiusių santykių teisinis kvalifikavimas priklauso teismo kompetencijai; šalių pateiktas teisės aiškinimas teismo, nagrinėjančio bylą, nesaisto. Netgi tais atvejais, kai teismas, spręsdamas ginčą pagal nustatytas byloje faktines aplinkybes, nurodo teisinius argumentus ar taiko teisės normas, kuriomis nesiremia šalys ar dalyvaujantys byloje asmenys, tai nėra ieškinio pagrindo keitimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-475-684/2015; 2019 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-371-701/2019, 41 punktas).
42. Teisinė byloje kilusio ginčo kvalifikacija skirta teisiniams santykiams identifikuoti, kad ginčas būtų teisingai išspręstas taikant būtent konkrečius teisinius santykius reguliuojančias teisės normas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-516-701/2020, 27 punktas). Tinkamas įsta-

tymo ginčui kvalifikuoti taikymas yra tiesiogiai įvardytas kaip vienas iš civilinio proceso tikslų (žr. CPK 2 straipsnį). Be to, priklausomai nuo materialiojo teisinio santykio, iš kurio yra kildinamas konkretus civilinis ginčas, skiriasi civilinių teisių gynimo būdai ir jų taikymo sąlygos, todėl tinkamas ginčo santykio teisinis kvalifikavimas kartu yra būtinoji ir kitų civilinio proceso tikslų – ginti asmenų, kurių materialiosios subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus ir kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių – užtikrinimo sąlyga (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-35-823/2021, 22 punktas; 2022 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-154-313/2022, 17 punktas; 2024 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-54-378/2024, 33 punktas). Be to, tinkamas materialiųjų teisinių santykių kvalifikavimas yra reikšmingas ne tik teismui siekiant teisingai išspręsti kilusį ginčą, bet ir nuo to, kaip teismas teisiškai kvalifikuoja šiuos santykius, gali priklausyti, ar teismas turi jurisdikciją nagrinėti kilusį ginčą.

43. Apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs ieškovės pareikšto ieškinio faktinį pagrindą ir dalyką, konstatavo, kad ieškovė savo reikalavimus ieškinyje kildino iš sutarčių, pasirašytų su atsakovais, pažeidimų ir faktines aplinkybes grindė sutartinės civilinės atsakomybės normomis. Apeliacinės instancijos teismas papildomai pažymėjo, kad nors ieškovė atskirajame skunde nurodė, jog atsakovų veiksmai, kai lėšas jie perleido nesant jos sutikimo, nebuvo sutartyje aptarti, todėl atsakovai veikė už sutarties ribų, vis dėlto, anot apeliacinės instancijos teismo, ieškinyje ieškovė nurodė, jog tokia situacija su atsakovais buvo aptarta sutartyje (ZEN sąlygų individualiems vartotojams 5–6 skyriai) ir tokiais veiksmais atsakovai pažeidė sutartį (ieškinio 18 punktas).
44. Nagrinėjamu atveju teisėjų kolegija sutinka su ieškovės kasacinio skundo argumentais, kad teismai, spręsdami ieškovės ieškinio priėmimo klausimą, netinkamai įgyvendino jiems tenkančią pareigą kvalifikuoti ginčo teisinius santykius ir tuo klausimu priimtą procesinį sprendimą tinkamai motyvuoti. Pirmosios instancijos teismas iš viso nepagrindė, kokiais argumentais remdamasis būtent taip kvalifikuoja ginčo teisinius santykius. Individualaus kilusio ginčo faktinio pagrindo vertinimo apeliacinės instancijos teismas taip pat neatliko, nenurodė konkrečių teisės normų, kuriomis remdamasis ieškinyje nurodytą faktinį pagrindą kvalifikavo kaip kylantį iš sutartinės civilinės atsakomybės taikymo.
45. Apeliacinės instancijos teismas padarė nepagrįstą išvadą, kad ieškovė atskirajame skunde nurodė kitokias faktines aplinkybes nei ieškinyje. Tiek ieškovės pareikštas ieškinys, tiek ir atskirasis skundas buvo grindžiami identiškomis faktinėmis aplinkybėmis. Nors ieškovė ieškinyje ginčo santykius kvalifikavo kaip kylančius iš sutarties, o atskirajame skunde jau įrodinėjo esant deliktinę atsakomybę, faktinis ieškinio pagrindas, kuriuo ieškovė grindė atskirąjį skundą, buvo tapatus.
46. Ieškovės teigimu, teismai neatsižvelgė ir neįvertino, kad veiksmai, kuriais ieškovei buvo padaryta žala, nekyla iš sutarties, kadangi galimybė pervesti pinigus jų neturint savo sąskaitoje nebuvo nustatyta sutartyje; kad atsakovai šiuo atveju dalyvavo ne kaip vartotojai, kurie naudojasi ieškovės pagal sutartį teikiamomis paslaugomis, o kaip asmenys, neteisėtai tyčia pasisavindami ieškovės turtą; kad

būdas, kuriuo atsakovai pasisavino ieškovės pinigus, nėra susijęs su jokių sutartinių teisių ar pareigų vykdymu. Kaip pagrįstai kasaciniame skunde nurodo ieškovė, kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, jog vien sutartinių santykių buvimas tarp šalių nepaneigia galimybės tų santykių kvalifikuoti kitu nei sutartinės atsakomybės pagrindu, o tam būtina įvertinti, ar mokėjimai buvo vykdomi sutartiniu ar kitu pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-222-313/2023, 24 punktas ir jame nurodyta kasacinio teismo praktika).

47. Minėta, ieškovas ieškinyje neprivalo, tačiau gali nurodyti ir teisinį reikalavimo pagrindą – materialiosios teisės normas, kurios, ieškovo nuomone, reguliuoja ginčijamą teisinį santykį, tai parodo, kaip ginčo santykį teisiškai vertina pats ieškovas, kokį pažeistos teisės gynimo būdą jis prašo taikyti, tačiau ieškovo nurodytas ieškinio teisinis pagrindas bylą nagrinėjančio teismo nesaisto ir teismas turi pats kvalifikuoti ginčo teisinius santykius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-255/2013; 2013 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-299/2013, kt.).
48. Tokiu atveju teismai privalėjo įvertinti, ar atsakovų veiksmai yra susiję su sutartinių teisių ar pareigų vykdymu, ar, priešingai, kaip teigia ieškovė, yra už sutarties ribų, susiję su bendros pareigos nedaryti kitam asmeniui žalos pažeidimu.
49. Kasacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad procesinis atsisakymo priimti ieškinį veiksmas dėl savo poveikio asmens subjektinei teisei kreiptis į teismą yra galimas tik tais atvejais, jeigu teismas yra įsitikinęs, t. y. jam nekyla abejonių, dėl sąlygų, sudarančių atitinkamą atsisakymo priimti ieškinį pagrindą, egzistavimo. Šiuo aspektu papildomai pažymėtina, kad iškilusios abejonės negali būti pašalintos išklausant ginčo šalis, nes antrosios ginčo šalies, t. y. atsakovo, atsiradimas konkrečios civilinės bylos procese apskritai pirmiausia sietinas su ieškinio priėmimo ir kartu civilinės bylos iškėlimo procesiniu veiksmu, o pats ieškinio priėmimo klausimas yra sprendžiamas rašytinio proceso tvarka ir teismui yra žinoma tik raštu išreikšta suinteresuoto asmens, inicijuojančio civilinės bylos pradėjimą, pozicija. Todėl tais atvejais, jeigu vis dėlto kyla abejonių dėl sąlygų, sudarančių atitinkamą atsisakymo priimti ieškinį pagrindą, egzistavimo, teismas turėtų priimti ieškinį, išklausyti, jeigu tas objektyviai galima, abi ginčo šalis, siekdamas pašalinti iškilusias abejones, ir, priklausomai nuo rezultato, nagrinėti bylą iš esmės arba imtis procesinių veiksmų, užbaigiančių bylos procesą, pradėtą pagal pateiktąjį procesinį dokumentą (CPK 293 ir 296 straipsniai) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-216-916/2019, 30 punktas).
50. Teismo pripažinimas, kad jis neturi jurisdikcijos nagrinėti pareikštą ieškinį, sukelia atitinkamas procesines teisines pasekmes, kurios priklauso nuo proceso stadijos, kurioje identifikuojamas jurisdikcijos neturėjimas: ieškinys nepriimamas, jeigu teismas, spręsdamas ieškinio priėmimo klausimą, nustato, kad jis neturi jurisdikcijos nagrinėti tokį ieškinį (CPK 137 straipsnio 2 dalies 2 punktas), arba paliekamas nenagrinėtas, jeigu tarptautinės jurisdikcijos neturėjimas identifikuojamas po civilinės bylos iškėlimo (CPK 296 straipsnio 1 dalies 12 punktas, 782 straipsnis). Teismingumo taisyklių laikymasis yra ne tik būtinoji teisės kreiptis į teismą teis-

minės gynybos įgyvendinimo sąlyga, bet ir būtinoji teisminės gynybos pažeistoms teisėms apginti taikymo sąlyga (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-431-1075/2018, 17 punktas).

51. Teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamu atveju tarp šalių kilusio ginčo santykis yra sudėtingas dėl tarpusavyje susijusių elementų, turinčių ir sutartinių, ir iš delikto kilusių aspektų, todėl siekiant tinkamai kvalifikuoti ginčo teisinį santykį nagrinėjamu atveju būtina detaliau išsiaiškinti ir įvertinti ginčo aplinkybes. Pažymėtina, kad nuo to, ar ginčas kvalifikuotinas kaip kylantis iš sutartinę ar deliktinę atsakomybę reguliuojančių teisės normų, nagrinėjamu atveju gali priklausyti ir ieškovės ieškinio teisingumo klausimo išsprendimas. Teisėjų kolegija pažymi, kad tokiu atveju, kai ieškinio priėmimo stadijoje yra sudėtinga kvalifikuoti ginčo teisinį santykį, pirmosios instancijos teismas, kaip jau minėta, gali priimti ieškovės ieškinį ir aiškintis ginčui kvalifikuoti reikšmingas aplinkybes, sudarydamas galimybę dėl jų pasisakyti ieškovui ir, jeigu įmanoma, atsakovams.
52. Pirmosios instancijos teismas, iš naujo spręsdamas ieškovės ieškinio priėmimo klausimą ir kvalifikuodamas ginčo teisinius santykius, turi įvertinti, ar ieškinio priėmimo stadijoje turimų duomenų pakanka ginčo teisiniams santykiams tinkamai kvalifikuoti, o jeigu nepakanka, tai ar, priėmus ieškinį, ieškovui ir, jeigu įmanoma, atsakovams neturėtų būti sudaryta galimybė pasisakyti dėl teisinių santykių kvalifikacijos.
53. Apibendrinant pirmiau nurodytus argumentus ir kasacinio teismo praktiką, darytina išvada, kad teismas, atsisakydamas priimti ieškinį dėl jurisdikcijos neturėjimo, turi būti įsitikinęs šios procesinės aplinkybės egzistavimu, o tais atvejais, kai teismas nėra tikras, ar turi jurisdikciją nagrinėti kilusį ginčą, turėtų priimti ieškinį ir jurisdikcijos klausimui reikšmingas aplinkybes tirti ir aiškintis bylos nagrinėjimo metu. Kadangi nepagrįstas ieškinio su tarptautiniu elementu nepriėmimas, konstatuojant jurisdikcijos neturėjimą, gali būti pripažįstamas ieškovo teisės į teisminę gynybą neproporcingu suvaržymu, teismai, spręsdami ieškinio priėmimo klausimą ir atsisakydami priimti ieškovo pareikštą ieškinį, privalo būti įsitikinę jurisdikcijos nagrinėti ieškinį nebuvimu, o atsisakymą priimti ieškinį tinkamai motyvuoti.
54. Teisėjų kolegijos vertinimu, sutiktina su ieškovės kasacinio skundo argumentu, kad apeliacinės instancijos teismas, skundžiamoje nutartyje formaliai pasiremdamas ieškovės ieškinyje nurodyta teisine ginčo santykių kvalifikacija, netinkamai įgyvendino teismui keliamą pareigą pačiam teisiškai kvalifikuoti ginčo teisinius santykius, o pirmosios instancijos teismas šios pareigos iš viso neįgyvendino. Tai sudaro pagrindą konstatuoti, kad teismai atsisakė priimti ieškovės ieškinį kaip neteismingą Lietuvos Respublikos teismams, neatlikę savarankiško ginčo teisinių santykių kvalifikavimo ir neįsitikinę jurisdikcijos nagrinėti ieškinį (ne)buvimu.
55. Priklausomai nuo to, kaip būtų kvalifikuoti kilusio ginčo materialieji teisiniai santykiai, atitinkamai teismai turėtų įvertinti jurisdikcijos klausimą kiekvieno iš atsakovų atžvilgiu. Ieškinio atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą Europos Sąjungoje, teismingumo klausimas turėtų būti sprendžiamas pagal atitinkamas reglamento „Briuselis Ibis“ nuostatas ir jas aiškinančią Europos Sąjungos Teisin-

gumo Teismo (toliau – ESTT) praktiką. Jeigu vis dėlto būtų nustatyta, jog ginčas kyla iš sutartinių teisinių santykių, tik tuomet teismas, atsižvelgdamas į santykių pobūdį, be kita ko, privalo įvertinti, ar ginčas kyla iš vartojimo teisinių santykių ir atsakovams atitinkamai suteiktinas vartotojo statusas bei taikytini vartotojų teisių apsaugą reglamentuojantys Europos Sąjungos teisės aktai.

56. Šiuo aspektu pažymėtina, kad, teismui kvalifikavus ginčo santykius kaip kilusius iš vartojimo teisinių santykių, sprendžiant jurisdikcijos klausimą aktualus tampa reglamento „Briuselis Ibis" II skyriaus 4 skirsnis (17–19 straipsniai), kuris nustato vartotojų apsaugai skirtas jurisdikcijos taisykles ir kuris turi pirmenybę prieš bendrąsias ir specialiąsias jurisdikcijos taisykles, nustatytas atitinkamai 1 (4–6 straipsniai) ir 2 (7–9 straipsniai) skirsniuose. Jeigu tenkinamos Reglamento Nr. 1215/2012 17 straipsnio 1 dalies sąlygos, ieškinio teismingumas nustatomas pagal Reglamento 18 straipsnio 2 dalį: k*ita sutarties šalis gali pareikšti ieškinį vartotojui tik valstybės narės, kurioje yra vartotojo nuolatinė gyvenamoji vieta, teismuose.*

57. Teismas taip pat turėtų įvertinti, ar išvados dėl bylos priskyrimo bylų dėl vartojimo sutarčių kategorijai nekeičia tai, kad šioje byloje verslo subjektas pateikė ieškinį dėl vartotojų nepagrįsto praturtėjimo. Pažymėtina, kad teisės doktrinoje pripažįstama, jog nepagrįsto praturtėjimo atveju ieškiniams dėl turto susigrąžinimo reglamento „Briuselis Ibis" 17–19 straipsniai taikomi, jei tokie ieškiniai atitinka 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės 12 straipsnio 1 dalies e punkto sąlygą (sutarčiai taikytina teisė taikoma sutarties negaliojimo pasekmėms), ir netaikomi, jei tokie ieškiniai pagal 2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės (toliau – reglamentas „Roma II") 2 ir 10 straipsnius apibūdinami kaip nesutartiniai (angl. *non-contractual*). Pagal reglamentą „Roma II", nesutartinės prievolės apima taip pat ir pasekmes, atsirandančias dėl nepagrįsto praturtėjimo (2 straipsnio 1 dalis), o dėl nepagrįsto praturtėjimo atsirandančios nesutartinės prievolės apima taip pat ir neteisingai gautų sumų mokėjimus (10 straipsnio 1 dalis). (Magnus and Mankowski, P. *Brussels Ibis Regulation – Commentary (2nd ed.)*. Otto Schmidt KG, Verlagi, 2022, p. 444, para. 41).

58. ESTT savo jurisprudencijoje yra išaiškinęs, kad nepagrįstu praturtėjimu grindžiamas reikalavimas grąžinti tam tikromis aplinkybėmis gautas sumas gali būti glaudžiai susijęs su ginčo šalių sutartiniais santykiais, todėl gali būti laikomas priskirtinu prie „bylų dėl sutarties", kaip tai suprantama pagal reglamento „Briuselis I" 5 straipsnio 1 punkto a papunktį (atitinkantį reglamento „Briuselis Ibis" 7 straipsnio 1 punkto a papunktį) (ESTT 2021 m. gruodžio 9 d. sprendimas byloje *Hrvatske* Šume, C-242/20, 47 punktas). Tarp šių aplinkybių yra aplinkybė, kai nepagrįstu praturtėjimu grindžiamas reikalavimas grąžinti gautas sumas susijęs su anksčiau buvusiais šalių sutartiniais santykiais. Taip yra, pavyzdžiui, kai ieškovas remiasi nepagrįstu praturtėjimu, glaudžiai susijusiu su sutartine prievole, kurią jis laiko negaliojančia arba kurios atsakovas neįvykdė, arba kai jis mano ją „įvykdęs per didelės apimties" tam, kad pagrįstų savo teisę į restituciją (*ten pat*, 48 punktas).

59. ESTT taip pat yra padaręs išvadą, kad nepagrįstu praturtėjimu grindžiamam ieškiniui dėl gautų sumų grąžinimo netaikytinas reglamento „Briuselis I“ 5 straipsnio 3 punkte (atitinkančiame reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 2 punktą) nustatytas jurisdikcijos pagrindas. Siekiant nustatyti, ar nepagrįstu praturtėjimu grindžiamas ieškinys dėl grąžinimo priskirtinas byloms dėl civilinės teisės pažeidimų, delikto arba kvazidelikto, kaip tai suprantama pagal šio reglamento 5 straipsnio 3 punktą, reikia patikrinti, ar įvykdytos dvi sąlygos, t. y., *pirma*, ar šis ieškinys nėra susijęs su byla dėl sutarties, kaip tai suprantama pagal minėto reglamento „Briuselis I“ 5 straipsnio 1 punkto a papunktį, ir, antra, ar juo siekiama nustatyti atsakovo atsakomybę (*ten pat*, 43 punktas). ESTT taip pat pažymėjo, kad gali būti ir taip, jog nepagrįstu praturtėjimu grindžiamo reikalavimo grąžinti gautas sumas negalima priskirti nei prie bylų dėl sutarties, kaip jos suprantamos pagal reglamento „Briuselis I“ 5 straipsnio 1 punkto a papunktį, nei prie bylų dėl civilinės teisės pažeidimų, delikto ar kvazidelikto, kaip jos suprantamos pagal šio reglamento 5 straipsnio 3 punktą. Taip yra tada, kai toks reikalavimas nėra glaudžiai susijęs su anksčiau buvusiais atitinkamos bylos šalių sutartiniais santykiais (*ten pat*, 58 punktas). Tokiomis aplinkybėmis nepagrįstu praturtėjimu grindžiamas reikalavimas grąžinti priklauso atsakovo gyvenamosios vietos valstybės narės teismų jurisdikcijai pagal bendrąją reglamento „Briuselis Ibis“ jurisdikcijos taisyklę (*ten pat,* 59 punktas).
60. Teismui kvalifikavus, kad ginčo teisiniai santykiai kyla iš delikto, ieškinio atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą Europos Sąjungoje, jurisdikcijos klausimas spręstinas pagal reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 2 punktą, pagal kurį bylose dėl civilinės teisės pažeidimų, delikto arba kvazidelikto ieškinys kitoje valstybėje narėje gali būti pareikštas vietos, kurioje įvyko ar gali įvykti žalą sukėlęs įvykis, teismuose. Atitinkamai tai reiškia, kad teismas turi įvertinti ir nustatyti, kur yra įvykio, lėmusio žalą, vieta.
61. ESTT praktikoje pažymėta, kad vieta, kurioje atsirado žala, yra vieta, kur nurodyta žala konkrečiai pasireiškia (ESTT 2015 m. gegužės 21 d. sprendimas *CDC Hydrogen Peroxide*, C-352/13, 52 punktas). Aiškindamas reglamento „Briuselis I“ 5 straipsnio 3 dalį ESTT yra nurodęs, kad „vieta, kurioje įvyko žalą sukėlęs įvykis“, negalima laikyti valstybėje narėje esančios vietos, kurioje atsirado žala, jeigu tai yra tik finansiniai nuostoliai, kurių atsiranda tiesiogiai ieškovo banko sąskaitoje ir kuriuos tiesiogiai nulėmė kitoje valstybėje narėje padarytas neteisėtas veiksmas (ESTT 2016 m. birželio 16 d. sprendimas *Universal Music International Holding BV*, C-12/15, 40 punktas). Banko, kuriame ieškovas yra atsidaręs sąskaitą, kurioje ši žala tiesiogiai pasireiškia, įsisteigimo vietos nustatymas kaip žalos atsiradimo vietos atitinka reglamento „Briuselis I“ (taip pat ir reglamento „Briuselis Ibis“) tikslą, kuriuo siekiama sustiprinti Europos Sąjungoje įsisteigusių asmenų teisinę apsaugą ir sudaryti sąlygas ieškovui lengvai nustatyti teismą, į kurį jis gali kreiptis, o atsakovui – pagrįstai numatyti teismą, kuriame jam gali būti iškelta byla (ESTT 2015 m. sausio 28 d. sprendimas *Kolassa*, C-375/13, 56 punktas).
62. Reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 3 punkte taip pat nustatyta, kad asmeniui, kurio nuolatinė gyvenamoji (buveinės) vieta yra valstybėje narėje, kitoje

valstybėje narėje gali būti pareikšti civiliniai ieškiniai dėl žalos atlyginimo ar restitucijos, grindžiami veika, dėl kurios gali būti iškelta baudžiamoji byla, tas bylas nagrinėjančiame teisme, jeigu minėtas teismas pagal jam taikomą teisę turi jurisdikciją nagrinėti civilines bylas.

63. Ieškovės teigimu, byloje pareikšto ieškinio atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ES valstybėje narėje, teismingumas Lietuvos Respublikos teismams galėtų būti grindžiamas taip pat minėta reglamento „Briuselis Ibis“ norma, kadangi Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos nusikaltimų nuosavybei tyrimo valdybos 2023 m. gegužės 17 d. raštas Nr. 01-1-17852-23 patvirtina, kad dėl atsakovų pasisavintų ieškovės lėšų yra pradėtas ikiteisminis tyrimas. Teisėjų kolegija neturi pagrindo sutikti su šiais argumentais dėl šių priežasčių.
64. Teisės doktrinoje pažymima, kad reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 3 punktui taikyti būtina nustatyti tokius objektyviuosius kriterijus: i) civilinis ieškinys turi būti pareiškiamas baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui. Todėl reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 3 punktas negali būti naudojamas kaip pagrindas pareikšti civilinį ieškinį jokiame kitame nacionaliniame teisme, net jei jis yra glaudžiau susijęs nei tas, į kurį kreiptasi baudžiamojoje byloje; ii) dėl minėtoje nuostatoje vartojamo žodžio „iškelta“ baudžiamasis procesas jau turi būti prasidėjęs civilinio ieškinio pareiškimo metu arba prasidėti tuo pačiu metu; iii) baudžiamąsias bylas nagrinėjančiam teismui turi būti suteikta teisė nagrinėti civilinius ieškinius pagal nacionalinę teisę (Marta Requejo Isdro, Edith Wagner and Matteo Garganti. *Brussels I Bis. A Commentary on Regulation (EU) No 1215/2012*, Article 7, Elgar Commentaries on Private International Law, 2022, p. 134–135).
65. Taigi, kaip matyti, reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 3 punkte nustatytu pagrindu negali būti grindžiamas ieškinys, pareikštas civilinio proceso tvarka, nes šis pagrindas nustato jurisdikciją baudžiamąją bylą nagrinėjančio teismo naudai. Nagrinėjamu atveju ieškovė ieškinį pareiškė civilinio proceso, o ne baudžiamojo proceso tvarka, todėl kasacinio skundo argumentai, kad ieškovės ieškinys atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ES valstybėse narėse, yra teismingas Lietuvos Respublikos teismams reglamento „Briuselis Ibis“ 7 straipsnio 3 punkto pagrindu, yra nepagrįsti.
66. Teisėjų kolegija taip pat pažymi, kad ieškovės ieškinys reiškiamas ir atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą Jungtinėje Karalystėje. Susitarimo dėl Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos ir Europos atominės energetikos bendrijos 126 straipsnyje buvo nustatytas pereinamasis laikotarpis, kuris prasidėjo šio susitarimo įsigaliojimo dieną ir pasibaigė 2020 m. gruodžio 31 d. Pagal šio susitarimo 67 straipsnį 1 dalies a punktą, iki pereinamojo laikotarpio pabaigos pradėtam teismo procesui ir reglamento „Briuselis Ibis“ 29, 30 ir 31 straipsniuose nurodytam teismo procesui ar ieškiniams, kurie yra susiję su tokiu teismo procesu (lot. *lis pendens*), Jungtinėje Karalystėje, taip pat valstybėse narėse su Jungtine Karalyste susijusiais atvejais buvo taikomos reglamento „Briuselis Ibis“ nuostatos dėl jurisdikcijos.
67. Šiuo atveju ieškinys atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą Jungtinėje Karalystėje, pareikštas po pereinamojo laikotarpio pabaigos, kuriam pasibaigus Europos

Sąjungos ir Jungtinės Karalystės teisinius santykius reguliuojančiose tarptautinėse sutartyse nėra nustatytas tolesnis reglamento „Briuselis Ibis“ ar analogiškų jurisdikcijos taisyklių taikymas. Kadangi Lietuva su Jungtine Karalyste neturi dvišalės sutarties dėl teisinės pagalbos, ieškinio šiems atsakovams jurisdikcijos klausimas spręstinas pagal CPK VII dalies LIX skyriaus taisykles, kartu atsižvelgiant į vartotojų teisių apsaugos standartus (iš ES teisės Lietuvai kylančius vartotojų teisių apsaugos reikalavimus) tuo atveju, jeigu ginčo santykiai būtų kvalifikuoti kaip kylantys iš vartojimo teisinių santykių.

68. Pagal 67 punkte nurodytas taisykles turėtų būti sprendžiamas ir ieškinio, pareikšto atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ne ES valstybėse, su kuriomis Lietuva neturi sudariusi tarptautinių sutarčių dėl teisinės pagalbos, jurisdikcijos klausimas.

69. Ieškinio, pareikšto atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ne ES valstybėse, su kuriomis Lietuvos Respublika yra sudariusi dvišales sutartis dėl teisinės pagalbos, teismingumui nustatyti taikytinos atitinkamos šių sutarčių nuostatos. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos ir Ukrainos 1993 m. liepos 7 d. sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 21 straipsnis reglamentuoja bendrąsias teismingumo nustatymo civilinėse bylose taisykles. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienos susitariančiosios šalies teismai kompetentingi nagrinėti civilines ir šeimos bylas, jeigu atsakovas turi jos teritorijoje gyvenamąją vietą ir jei teisinės pagalbos sutartis nenustato kitaip. Šios sutarties dėl teisinės pagalbos 33 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prievolės atlyginti žalą nustatomos pagal įstatymus susitariančiosios šalies, kurios teritorijoje įvyko veiksmas arba kitokia aplinkybė, tapusi pagrindu reikalauti atlyginti žalą, išskyrus prievoles, kylančias iš sutarčių ir kitų teisėtų veiksmų. Vadovaujantis to paties straipsnio 3 dalimi, šios sutarties dėl teisinės pagalbos 33 straipsnio 1 ir 2 punktuose nurodytose bylose priimti sprendimus kompetentingas teismas tos susitariančiosios šalies, kurios teritorijoje įvyko veiksmas arba kitokia aplinkybė, tapusi pagrindu reikalauti atlyginti žalą. Nukentėjusysis taip pat gali pareikšti ieškinį teisme tos susitariančiosios šalies, kurios teritorijoje atsakovas turi gyvenamąją vietą.

70. Kasacinio teismo praktikoje pripažinta, kad sisteminė Lietuvos Respublikos ir Ukrainos 1993 m. liepos 7 d. sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 33 straipsnio analizė nesudaro pagrindo teigti, kad šio straipsnio 3 dalyje įtvirtintos specialiosios jurisdikcijos taisyklės netaikytinos iš sutarčių kylančioms žalos atlyginimo prievolėms. Šio straipsnio antraštė „žalos atlyginimas“ apima tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės atvejus. Išimtis prievolėms, kylančioms iš sutarčių, yra įtvirtinta tik šio straipsnio 1 dalyje, reglamentuojančioje taikytinos materialiosios teisės, o ne jurisdikcijos, klausimus. Tuo tarpu šio straipsnio 3 dalis, reglamentuojanti jurisdikciją bylose dėl žalos atlyginimo, kitokių jurisdikcijos taisyklių žalos atlyginimo prievolėms, kylančioms iš sutarčių, nenustato, o šioje dalyje esanti nuoroda į 1 ir 2 dalyse nurodytas bylas apima ir 1 dalyje nurodytas bylas dėl prievolių, kylančių iš sutarčių, kurioms netaikytina 1 dalyje įtvirtinta taikytinos materialiosios teisės nustatymo taisyklė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-52-823/2020, 28 punktas).

71. Iš esmės identiškai šie klausimai reglamentuojami Lietuvos Respublikos ir Azerbaidžano Respublikos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 38 straipsnyje, Lietuvos Respublikos ir Moldovos Respublikos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 39 straipsnyje bei Lietuvos Respublikos ir Armėnijos Respublikos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose 40 straipsnyje, todėl šios nutarties 70 punkte nurodyta kasacinio teismo praktika yra aktuali aiškinant bei taikant ir šias sutartis. Teismui kvalifikavus, kad ginčo santykiai kyla iš vartojimo teisinių santykių, ieškinio teisingumo klausimas turėtų būti sprendžiamas laikantis to paties vartotojų teisių apsaugos standarto, kaip nurodyta šios nutarties 67 punkte.

Dėl bylos procesinės baigties

72. Apibendrindama pirmiau nurodytus argumentus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad nagrinėjamu atveju egzistuoja pagrindas panaikinti skundžiamą pirmosios instancijos teismo nutarties dalį, kuria atsisakyta priimti ieškovės ieškinį atsakovams kaip neteisingą Lietuvos Respublikos teismams CPK 329 straipsnio 2 dalies 4 punkte nustatytu pagrindu. Kadangi apeliacinės instancijos teismas netinkamai įgyvendino pareigą patikrinti absoliučių nutarties negaliojimo pagrindų egzistavimą, konstatuotas absoliutus pirmosios instancijos teismo skundžiamos nutarties negaliojimo pagrindas sudaro pagrindą taip pat panaikinti ir apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį, kuria palikta skundžiamos pirmosios instancijos teismo nutarties dalis nepakeista (CPK 329 straipsnio 1 dalis), ir perduoti ieškinio dalies, kurią atsisakyta priimti kaip neteisingą Lietuvos Respublikos teismams, priėmimo klausimą spręsti iš naujo pirmosios instancijos teismui (CPK 360 straipsnis).
73. Teisėjų kolegija nevertina ir nepasisako dėl ieškovės kasaciniame skunde iškeltų argumentų, susijusių su ieškinio atsakovams, turintiems gyvenamąją vietą ES ir Ukrainoje, teisingumu delikto pagrindu, kadangi šioje nutartyje konstatuota, jog teismai netinkamai ieškinio priėmimo stadijoje sprendė ginčo santykių teisinio kvalifikavimo klausimą, neatsižvelgė į kilusio ginčo sudėtingumą. Šie ieškovės argumentai pirmosios instancijos teismo turėtų būti vertinami bylos nagrinėjimo metu atsižvelgiant į šalių poziciją, šiam klausimui reikšmingas teismų nustatytas ginčo kilimo aplinkybes ir aktualias teismų jurisdikciją reglamentuojančias Europos Sąjungos, tarptautinės ir nacionalinės civilinio proceso teisės normas. Teismas, spręsdamas ieškovės ieškinio dalies priėmimo klausimą, priklausomai nuo to, kaip teisiškai kvalifikuotų materialiuosius ginčo santykius, privalo įvertinti jurisdikcijos klausimą kiekvieno iš atsakovų atžvilgiu pagal atitinkamas Europos Sąjungos, tarptautinės ir nacionalinės proceso teisės normas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 360 straipsniu, 362 straipsnio 1 dalimi,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo 2023 m. rugsėjo 5 d. nutarties dalį, kuria palikta nepakeista Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. liepos 24 d. nutarties dalis, ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. liepos 24 d. nutarties dalį, kuria atsisakyta priimti ieškovės ieškinio dalį, kaip neteismingą Lietuvos Respublikos teismams, panaikinti ir perduoti ieškinio dalies, kurią atsisakyta priimti kaip neteismingą Lietuvos Respublikos teismams, priėmimo klausimą spręsti iš naujo Vilniaus miesto apylinkės teismui.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

2. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ SKYRIAUS PLENARINĖS SESIJOS, IŠPLĖSTINIŲ SEPTYNIŲ TEISĖJŲ IR TRIJŲ TEISĖJŲ KOLEGIJŲ NUTARTYS

BAUDŽIAMOJI TEISĖ

2.1. Pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos (BK 2 straipsnis)

Pagal bendrą taisyklę, nustatę non bis in idem *principo pažeidimą, teismai paprastai nutraukia bylą, konstatuodami negalimumą antrą kartą bausti ar persekioti už tą pačią veiką. Kartu kasacinis teismas yra suformulavęs klaidos taisymo taisyklę, pagal kurią baudžiamasis procesas gali būti pripažintas teisėtu, jeigu anksčiau, neatskleidus visų reikšmingų aplinkybių, buvo pritaikyta nepagrįstai švelni atsakomybės rūšis, tačiau teisinė klaida, lėmusi netinkamos atsakomybės rūšies taikymą, turi būti tikrai šiurkšti ir akivaizdžiai pažeidžianti teisingumo principą. Išskirtiniais atvejais taikomos kompensacinės priemonės, mažinant baudžiamosios atsakomybės apimtį. Šis* non bis in idem *principo pažeidimo ištaisymo būdas taikomas kaip* ultima ratio *(paskutinė priemonė).*

Baudžiamoji byla Nr. 2K-104-654/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-43922-2022-9
Procesinio sprendimo kategorija 2.1.3.7 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. gegužės 13 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Tomo Šeškausko (kolegijos pirmininkas), Olego Fedosiuko ir Aleno Piesliako (pranešėjas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuo baudžiamosios atsakomybės atleisto V. F. S. (V. F. S.)** kasacinį skundą dėl Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. birželio 27 d. nuosprendžio, kuriuo **V. F. S.**, padaręs nusikalstamą veiką, nurodytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 281[1] straipsnio 1 dalyje, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą vienerių metų terminui ir baudžiamoji byla jam nutraukta.

Vadovaujantis BK 68 straipsnio 2 dalimi, V. F. S. paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – uždraudimas naudotis specialia teise – teise vairuoti kelių transporto priemones vieneriems metams, terminą skaičiuojant nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.

Taip pat skundžiama Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. spalio 31 d. nutartis, kuria nuo baudžiamosios atsakomy-

bės atleisto V. F. S. apeliacinis skundas atmestas.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. V. F. S. padarė nusikalstamą veiką, nurodytą BK 281[1] straipsnio 1 dalyje, nes jis po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo vartojo alkoholį ir jam buvo nustatytas didesnis nei 1,51 promilės neblaivumas. Nusikalstama veika padaryta tokiomis aplinkybėmis: jis 2022 m. lapkričio 18 d. apie 16.40 val. Vilniuje, Gandrų ir Sodelių gatvių sankryžoje, vairuodamas automobilį „Volkswagen Passat“, sukėlė eismo įvykį – kliudė ir apgadino automobilį „Kia Ceed“, to nefiksuodamas pasišalino iš eismo įvykio vietos ir, pažeisdamas Kelių eismo taisyklių (toliau – KET) 221 punktą, vartojo alkoholį iškart po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo, o 2022 m. lapkričio 18 d. policijos pareigūnai alkotesteriu nustatė, kad jo iškvėptame ore etilo alkoholio koncentracija 17.57 val. buvo 1,63 promilės, o 18.19 val. – 1,54 promilės.

II. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį argumentai

2. Kasaciniu skundu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas V. F. S. prašo panaikinti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. birželio 27 d. nuosprendį ir Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. spalio 31 d. nutartį ir bylą nutraukti. Kasatorius skunde nurodo:
   2.1. Pirmosios instancijos teismo nuosprendis priimtas visiškai nesvarstant teisiamajame posėdyje iškelto klausimo dėl dvigubo draudimo principo pažeidimo. Apeliacinės instancijos teismo nutartis yra nepagrįsta ir neteisėta, nes priimta netinkamai pritaikius BK 2 straipsnio 6 dalį ir esmingai pažeidus Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 3 straipsnio 1 dalies 6 punktą. Apeliacinės instancijos teismui nutarus, kad dvigubo baudimo draudimas buvo pažeistas, bet tokio draudimo žalą kompensuoja pirmosios instancijos teismo sprendimas, ir nenutraukus baudžiamojo proceso, buvo suvaržytos įstatymų garantuojamos V. F. S. teisės. Apeliacinės instancijos teismas, iš dalies pripažinęs apeliacinio skundo argumentus, netinkamai įvertino pažeidimo pasekmes. Teismas pažeidė BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punktą, nes baudžiamojo proceso nenutraukė, nepaisydamas to, kad baudžiamasis procesas yra negalimas.
   2.2. Pirmosios instancijos teismas neįvertino to, kad V. F. S. už tuos pačius veiksmus buvo nubaustas administracine tvarka. Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2022 m. gruodžio 5 d. nutarimu jis nubaustas pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) 417 straipsnio 7 dalį (važiuodamas iš šalutinio kelio, nepraleido pagrindiniu keliu važiuojančio automobilio ir jį kliudė), 421 straipsnio 4 dalį (vairavo

automobilį, apsvaigęs nuo alkoholio) ir 426 straipsnio 2 dalį (pasitraukė iš įvykio vietos). Jam paskirta administracinė nuobauda – 1200 Eur bauda ir administracinio poveikio priemonė – teisės vairuoti transporto priemones atėmimas šešiems mėnesiams.

2.3. Tam tikrais atvejais teismo sprendimas dėl teisinės klaidos ištaisymo, sprendžiant kompensacinių priemonių taikymą, gali būti priimtas, tačiau šiuo atveju toks sprendimas nėra pagrįstas. Kaip matyti iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos praktikos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-127-689/2020, 2K-7-61-511/2023, 2K-140-387/2023), baudžiamasis procesas, net ir esant dvigubo baudimo draudimo pažeidimui, konkrečioje baudžiamojoje byloje gali būti pripažintas teisėtu, jei dėl to paties teisės pažeidimo buvo pritaikyta nepagrįstai švelni atsakomybės rūšis, nes ją taikant nebuvo atskleistos visos reikšmingos įvykio aplinkybės ir tokia teisinė klaida, lėmusi netinkamos atsakomybės rūšies taikymą, buvo tikrai šiurkšti ir akivaizdžiai pažeidžianti teisingumo principą. Šiuo atveju baudžiamasis procesas negali būti pripažintas teisėtu, nes administracinėje teisenoje buvo nustatytos iš esmės tos pačios įvykio aplinkybės (atsakomybės nelemiantis skirtumas tik tas, jog administracinėje teisenoje buvo nustatyta, kad automobilį įvykio metu asmuo vairavo būdamas neblaivus, o baudžiamajame procese – kad alkoholį vartojo po eismo įvykio), jokių naujų reikšmingų teisiniam vertinimui aplinkybių nebuvo nustatyta. Administracine tvarka V. F. S. buvo nubaustas, jam buvo taikyta pakankamai griežta sankcija, todėl baudžiamasis procesas turėjo būti nutrauktas. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą nėra reabilituojantis atleidimas, V. F. S. turi pareigų, yra nustatytos tam tikros tokio atleidimo pasekmės. Be to, šis atleidimas negali būti vertinamas kaip teisinę padėtį lengvinanti aplinkybė, kaip kompensacinė priemonė.

2.4. Dėl to paties teisės pažeidimo buvo taikytos dvi analogiškos savo teisine prigimtimi poveikio priemonės: už padarytą administracinį nusižengimą atimta specialioji teisė vairuoti transporto priemones šešiems mėnesiams, šį terminą skaičiuojant nuo nutarimo priėmimo dienos, o baudžiamajame procese uždrausta vairuoti transporto priemones vieneriems metams, šį terminą skaičiuojant nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos. Paskiriant dvi poveikio priemones, asmuo buvo nubaustas du kartus – iš viso aštuoniolikai mėnesių.

3. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento prokuroras Darius Čaplikas atsiliepimu į nuo baudžiamosios atsakomybės atleisto V. F. S. kasacinį skundą prašo jį atmesti. Prokuroras atsiliepime į kasacinį skundą nurodo:

3.1. Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Reagavimo valdybos 4-ajame skyriuje 2022 m. lapkričio 18 d., pradedant ikiteisminį tyrimą dėl eismo įvykio, nebuvo visiškai aiškios įvykio aplinkybės dėl to, ar kasatorius vairavo automobilį neblaivus ir sukėlė eismo įvykį, ar vartojo alkoholį po sukelto eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo. Apie tai nurodyta tar-

nybiniame pranešime dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo. 2022 m. lapkričio 19 d. pranešus apie įtarimą padarius nusikalstamą veiką, nustatytą BK 281[1] straipsnio 1 dalyje, V. F. S. parodė, kad alkoholį jis vartojo po sukelto eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo. Po tokių V. F. S. parodymų aplinkybė, kad V. F. S. vairavo transporto priemonę apsvaigęs nuo alkoholio ir sukėlė eismo įvykį, buvo pašalinta, Iki 2-ojo pranešimo apie įtarimą surašymo V. F. S. buvo patrauktas administracinėn atsakomybėn pagal ANK 417 straipsnio 7 dalį, 424 straipsnio 4 dalį ir 426 straipsnio 2 dalį.

3.2. Be to, skunde vietoj ANK 424 straipsnio 4 dalies nurodyta ANK 421 straipsnio 4 dalis, pagal kurią, kaip tvirtino kasatorius, jis buvo nubaustas dėl automobilio vairavimo apsvaigus nuo alkoholio. Kasatorius administracine tvarka nebuvo nubaustas už tai, kad transporto priemonę jis vairavo apsvaigęs nuo alkoholio ir sukėlė eismo įvykį.

3.3. Neatskleidus visų reikšmingų aplinkybių, kurios patvirtino, kad kasatoriaus veiksmuose buvo ne administracinio nusižengimo, o nusikalstamos veikos požymių, jam buvo pritaikyta švelnesnė atsakomybės rūšis, o padaryta teisinė klaida yra šiurkšti ir akivaizdžiai pažeidžianti teisingumo principą. Tačiau dvigubo draudimo principo pažeidimo ištaisymas nutraukiant baudžiamąją bylą aiškiai prieštarautų teisingumo ir proporcingumo principams, o taikyti papildomas kompensacines priemones, įvertinus jau paskirtas, taip pat nėra pagrindo.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

4. Nuo baudžiamosios atsakomybės atleisto V. F. S. kasacinis skundas tenkintinas.

Dėl draudimo persekioti ir bausti už tuos pačius veiksmus antrą kartą

5. Draudimo persekioti ir bausti už tą patį nusikaltimą principas (lot. *non bis in idem*) yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje, taip pat Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolo Nr. 7 4 straipsnyje. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad principas *non bis in idem* reiškia ir tai, jog jeigu asmuo už teisei priešingą veiką buvo patrauktas ne baudžiamojon, bet administracinėn atsakomybėn, t. y. jam buvo pritaikyta sankcija – paskirta nuobauda ne kaip už nusikaltimą, o kaip už administracinį nusižengimą, jis už tą veiką negali būti traukiamas dar ir baudžiamojon atsakomybėn. Kasacinės instancijos teismas, remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, yra ne kartą pažymėjęs, kad administraciniai nusižengimai savo prigimtimi yra baudžiamojo pobūdžio, o principo *non bis in idem* pažeidimas konstatuojamas tada, kai asmuo antrą kartą nubaudžiamas arba persekiojamas už identiškus arba iš esmės tuos pačius teisiškai reikšmingus faktus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-245-788/2019, 2K-127-689/2020). Procesinė situacija, kai asmeniui dėl nusikalstamos veikos pradedamas ir tęsiamas baudžiamasis procesas, o asmuo dar atskirai traukiamas administracinėn atsakomybėn dėl jam

inkriminuotos nusikalstamos veikos sudėties būtinųjų požymių, yra nepateisinama ir sukuria prielaidas pažeisti *non bis in idem* principą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-61-511/2023, 2K-223-511/2023).

6. Nagrinėjamoje byloje susiklostė situacija, kai V. F. S. buvo patrauktas administracinėn atsakomybėn ir baudžiamojon atsakomybėn už veiksmus, kuriuos atliko 2022 m. lapkričio 18 d. Kaip matyti iš administracinio nusižengimo protokolo ir nutarimo administracinio nusižengimo byloje, administracinėn atsakomybėn jis patrauktas už tai, kad važiuodamas iš šalutinio kelio nepraleido pagrindiniu keliu važiavusios transporto priemonės, kliudė ją ir apgadino bei pasišalino iš įvykio vietos, vairavo transporto priemonę, kai jam buvo atimta tokia teisė. Šiais veiksmais jis pažeidė KET 154 punktą, kuriame nurodyta, kad nelygiareikšmių kelių sankryžoje šalutiniu keliu važiuojantis vairuotojas privalo duoti kelią transporto priemonėms, artėjančioms prie sankryžos pagrindiniu keliu, 14 punktą, kuriame nurodyta, kad draudžiama vairuoti transporto priemonę asmenims, neturintiems šios teisės, ir 222 punktą, kuriame nurodyta, kad, jeigu dėl eismo įvykio padaryta tik turtinė žala ir nukentėjusio asmens eismo įvykio vietoje nėra, su eismo įvykiu susijęs eismo dalyvis privalo nedelsdamas pranešti apie eismo įvykį nukentėjusiajam, o jeigu tai neįmanoma, – policijai. Už šiuos KET pažeidimus jam kilo administracinė atsakomybė pagal ANK 417 straipsnio 7 dalį, kurioje nurodyta atsakomybė už KET pažeidimus, išskyrus numatytuosius ANK, 424 straipsnio 4 dalį, kurioje nurodyta, kad atsakomybė kyla už transporto priemonių vairavimą, kai vairuojančiam asmeniui atimta teisė vairuoti transporto priemones, ir 426 straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta atsakomybė už pasitraukimą iš eismo įvykio, su kuriuo vairuotojas yra susijęs, vietos pažeidžiant KET, kai padaryta žala viršija penkiolika bazinių bausmių ir nuobaudų dydžių. Kasatorius kasaciniame skunde neteisingai nurodo, kad jis administracine tvarka nubaustas pagal ANK 421 straipsnio 4 dalį už tai, kad vairavo neblaivus, nes, kaip minėta, jis nubaustas pagal ANK 424 straipsnio 4 dalį už tai, kad vairavo automobilį, neturėdamas tam teisės. Taigi administracine tvarka V. F. S. yra nubaustas už tai, kad, neturėdamas teisės vairuoti transporto priemones, sukėlė eismo įvykį ir pasišalino iš eismo įvykio vietos.

7. Baudžiamoji atsakomybė V. F. S. kilo už tai, kad jis sukėlė eismo įvykį, kliudęs ir apgadinęs automobilį, nefiksavęs šio fakto ir pasišalinęs iš eismo įvykio vietos, pažeidė KET 221 punktą, kuriame, be kita ko, nustatyta, kad su eismo įvykiu susiję eismo dalyviai iškart po eismo įvykio privalo nevartoti alkoholinių gėrimų, kol bus patikrintas neblaivumas (girtumas) arba bus atsisakyta tai atlikti, ir vartojo alkoholį iškart po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo. Dėl šių veiksmų jam kilo baudžiamoji atsakomybė pagal BK 281[1] straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta atsakomybė tam, kas vartojo alkoholį po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo ir jam nustatytas 1,51 ir daugiau promilių neblaivumas. Taigi baudžiamajai atsakomybei kilti reikia dviejų būtinų aplinkybių: eismo įvykio, už kurį V. F. S. nubaustas administracine tvarka ir pakartotinai persekiojamas nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje, ir alkoholio vartojimo po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo, už kurį jis patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

8. Kasacinės instancijos teismas iš esmės analogiškoje situacijoje, kai vairuotojas padarė eismo įvykį ir po jo vartojo alkoholį iki eismo įvykio aplinkybių nustatymo, konstatavo, kad procesinė situacija, kai asmeniui dėl nusikalstamos veikos pradedamas ir tęsiamas baudžiamasis procesas, o asmuo dar atskirai traukiamas administracinėn atsakomybėn dėl jam inkriminuotos nusikalstamos veikos sudėties būtinųjų požymių, yra nepateisinama ir sukuria prielaidas pažeisti *non bis in idem* principą. Eismo įvykis ir jo padarymo aplinkybės, kaip vienas iš būtinųjų nusikalstamos veikos sudėties objektyviosios pusės požymių, turėjo būti tiriamos ir nustatomos viename procese, t. y. baudžiamojoje byloje (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-61-511/2023).
9. Nagrinėjamoje byloje pirmosios instancijos teisme, kaip teisingai nurodo kasatorius, pakartotinio persekiojimo ir baudimo klausimas apskritai nebuvo sprendžiamas, nepaisant to, kad gynyba kėlė šį klausimą. Apeliacinės instancijos teismas, atsakydamas į apeliacinio skundo argumentus, nutarties 9–10 punktuose, atsižvelgdamas į pirmiau nurodytoje kasacinės instancijos teismo nutartyje suformuluotą taisyklę iš esmės analogiškoje situacijoje, konstatavo, kad nagrinėjamoje byloje buvo pažeistas dvigubo baudimo draudimas. Kartu šis teismas nutarties 12 punkte nurodė, kad alkoholio vartojimas po eismo įvykio yra tiesiogiai susijęs su eismo įvykio sukėlimu, nes eismo įvykis yra būtina sąlyga baudžiamajai atsakomybei kilti. Tai reiškia, kad eismo įvykio sukėlimas ir alkoholio vartojimas po to yra vertinama kaip viena veika, už kurios padarymą asmuo negali būti baudžiamas du kartus. Teisėjų kolegija tokią situaciją vertino kaip *non bis in idem* principo pažeidimą tiek dėl draudimo persekioti, tiek ir bausti už tą pačią veiką antrą kartą.
10. Apeliacinės instancijos teismas, pripažinęs V. F. S. dvigubą persekiojimą ir baudimą, nutarė, kad taikyta administracinė atsakomybė iš dalies neatitinka padarytos veikos pavojingumo, nes minimali bauda už tokio nusikaltimo padarymą yra 50 MGL (2500 Eur), o baudžiamojo poveikio priemonės – draudimo naudotis specialia teise – minimalus terminas yra vieneri metai. Todėl, šio teismo vertinimu, *non bis in idem* principo pažeidimo ištaisymas nutraukiant baudžiamąją bylą aiškiai prieštarautų teisingumo ir proporcingumo principams. Taigi turi būti svarstomas kompensacinių priemonių taikymas (nutarties 14 punktas). Tačiau šis teismas netaikė jokių kompensacinių priemonių, nes, kaip nurodyta nutarties 15 punkte, V. F. S. yra atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, nustatytos itin palankios laidavimo sąlygos, paskirta tik viena baudžiamojo poveikio priemonė minimaliam terminui, o kitų suvaržymų ar neigiamų padarinių jis nepatyrė. Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, V. F. S. taikyti papildomas kompensacines priemones nėra pagrindo, nes tokios priemonės jam jau buvo pritaikytos. Be to, šio teismo teigimu, baudžiamajame įstatyme nėra nurodyta galimybė nustatyti mažesnį baudžiamojo poveikio priemonės dydį, nei minimalus įstatyme nustatytas jos dydis. Taigi apeliacinės instancijos teismas, pripažinęs *non bis in idem* principo pažeidimą, nutaręs nenutraukti bylos, nes nubaudimas administracine tvarka tik iš dalies atitinka veikos pavojingumą, pripažinęs būtinybę spręsti dėl kompensacinių priemonių taikymo, nurodė, kad tokios priemonės jau pritaiky-

tos, todėl nėra pagrindo taikyti papildomų, ir kompensacinių priemonių iš viso nepritaikė. Toks teismo sprendimo motyvavimas yra prieštaringas. Kaip nurodyta pirmiau, pirmosios instancijos teismas apskritai nesprendė, ar kasatorius buvo pakartotinai persekiojamas ir baudžiamas. Teismas vertino tik tai, ar yra pagrindas asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Tai reiškia, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės sąlygos pirmosios instancijos teismo nebuvo vertinamos kaip kompensavimo priemonės. Apeliacinės instancijos teismas, nutaręs, kad nėra pagrindo bylą nutraukti, bet yra pagrindas spręsti dėl kompensacinių priemonių taikymo, privalėjo taikyti adekvačias ir tinkamas kompensacines priemones, tačiau to nepadarė. Atitinkamai teisėjų kolegija konstatuoja, kad kompensacinės priemonės nagrinėjamoje byloje nebuvo pritaikytos.

11. Nustatę *non bis in idem* principo pažeidimą, teismai paprastai nutraukia bylą, konstatuodami negalimumą antrą kartą bausti ar persekioti už tą pačią veiką. Tokia yra bendroji taisyklė. Tačiau kasacinės instancijos teismas yra suformulavęs ir klaidos taisymo taisyklę, pagal kurią baudžiamasis procesas gali būti pripažintas teisėtu, jeigu anksčiau, neatskleidus visų reikšmingų aplinkybių, buvo pritaikyta nepagrįstai švelni atsakomybės rūšis, tačiau teisinė klaida, lėmusi netinkamos atsakomybės rūšies taikymą, turi būti tikrai šiurkšti ir akivaizdžiai pažeidžianti teisingumo principą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-686/2007, 2K-102/2008, 2K-335/2012, 2K-167-788/2015, 2K-109-788/2016, 2K-36-697/2019, 2K-245-788/2019). Išskirtiniais atvejais taikomos kompensacinės priemonės, mažinant baudžiamosios atsakomybės apimtį (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127-689/2020). Šis *non bis in idem* principo pažeidimo ištaisymo būdas taikomas kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė), kai teisingumo, proporcingumo, teisėtų lūkesčių, nukentėjusiojo teisių apsaugos ir kiti teisės principai neleidžia nutraukti kartotinio proceso ir kai nebelieka kitų teisinių instrumentų pažeidimui pašalinti (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-61-511/2023). Pastarojoje byloje, analogiškai kaip ir nagrinėjamoje, susiklostė situacija, kai asmuo administracine tvarka buvo nubaustas už eismo įvykį, sudarantį tik dalį jam inkriminuotos nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymių, tačiau liko neįvertintas neblaivumas, užtraukiantis baudžiamąją atsakomybę, o teisinė klaida, lėmusi netinkamos atsakomybės rūšies taikymą, yra šiurkšti. Byloje Nr. 2K-7-61-511/2023 asmeniui buvo taikyta administracinė atsakomybė, jam paskiriant 10 Eur dydžio baudą, aiškiai neatitinkanti padarytos veikos pavojingumo, todėl *non bis in idem* principo pažeidimo ištaisymas nutraukiant baudžiamąją bylą aiškiai prieštaravo teisingumo ir proporcingumo principams. Tokiu atveju svarstytinas kompensacinių priemonių taikymas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-61-511/2023). Taigi kompensacinių priemonių taikymas turi būti taikomas išskirtiniais atvejais, kai taikyta administracinė atsakomybė aiškiai neatitinka padarytos veikos pavojingumo. Taip pat tais atvejais, kai yra svarbu užtikrinti nukentėjusiųjų interesus, pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje, kurioje nustatyta 170 nukentėjusiųjų, teisėjų kolegija konstatavo, kad bylos nutraukimas sukeltų sunkius teisinius padarinius nukentėjusiųjų

interesams ir prieštarautų teisingumo tikslams (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-788/2015).

12. Kompensavimu laikoma tokia situacija, kai palengvėja asmens teisinė padėtis, t. y. yra mažinama baudžiamosios atsakomybės apimtis. Tai reiškia, kad dėl nustatyto pažeidimo asmeniui yra atlyginama teisinėmis priemonėmis tame pačiame procese, pavyzdžiui, švelninama paskirta bausmė (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127-689/2020), į galutinę bausmę įskaitoma pirmiau teismo baudžiamuoju įstatymu paskirta bausmė ir nustatomas kaip vienas iš pagrindų taikyti BK 54 straipsnio 3 dalį (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-788/2015). Tokia kompensacine priemone taip pat galėtų būti laikomas baudžiamojo poveikio priemonės neskyrimas ar nustatomas trumpesnis jos terminas, net jei tai reikštų, kad taikoma baudžiamoji atsakomybė yra švelnesnė, nei nustatyta baudžiamajame įstatyme, ir išeina už jo ribų.
13. Administracine tvarka V. F. S. buvo paskirta administracinė nuobauda – 1200 Eur bauda ir administracinio poveikio priemonė – teisės vairuoti atėmimas šešiems mėnesiams. Taigi, įvertinusi tai, kad nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje V. F. S. atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ir jam paskirta tik viena baudžiamojo poveikio priemonė, savo paskirtimi tapati paskirtai administracinio poveikio priemonei, taip pat tai, kad baudžiamojoje byloje nėra nukentėjusių asmenų, teisėjų kolegija konstatuoja, kad tiek pakankamai griežta administracinė nuobauda ir jos dydis, tiek administracinio poveikio priemonė ir jos terminas atitinka padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą. Tai reiškia, kad asmens persekiojimas ir baudimas baudžiamojo proceso tvarka yra nepateisinami. Nagrinėjamoje byloje nėra išimtinių aplinkybių, sudarančių pagrindą nukrypti nuo bendros taisyklės, draudžiančios dvigubą persekiojimą ir baudimą. Atsižvelgiant į išdėstytus motyvus, baudžiamoji byla, vadovaujantis BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punktu, yra nutraukiama.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 2 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. birželio 27 d. nuosprendį ir Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. spalio 31 d. nutartį ir bylą nutraukti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte nustatytu pagrindu.

2.2. Būtinoji gintis (BK 28 straipsnis)

Nei KET, nei ANK, nei kiti teisės aktai nesuteikia eismo dalyviui teisės mačius įvykį, kurį jis laiko teisės pažeidimu, pačiam aiškintis jo aplinkybes, nurodinėti kitam eismo dalyviui apie jo veiksmų teisinį vertinimą ar apie galimas pasekmes. Tai gali daryti tik valstybės tam įgalioti pareigūnai ir tik pagal savo kompetenciją. Eismo dalyvis ar bet koks kitas asmuo, manantis, kad kitas eismo dalyvis galėjo pažeisti KET ar padaryti

kitą teisės pažeidimą, turi apie tai pranešti kompetentingai institucijai, o ne pats aiškintis jo aplinkybes.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-73-654/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-19952-2019-1
Procesinio sprendimo kategorija 1.1.5.1.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. sausio 18 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Daivos Pranytės-Zalieckienės (kolegijos pirmininkė), Olego Fedosiuko ir Aleno Piesliako (pranešėjas),

sekretoriaujant Agatai Minkel,

dalyvaujant prokurorui Arvydui Kuzminskui,

S. L., kuriam baudžiamoji byla nutraukta, ir jo gynėjui advokatui Rimondui Kuzminui,

nukentėjusiajam A. K. ir jo atstovei advokatei Dianai Višinskienei,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nukentėjusiojo A. K.** kasacinį skundą dėl Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. sausio 12 d. nuosprendžio, kuriuo, panaikinus Kauno apylinkės teismo 2022 m. balandžio 7 d. nuosprendį, **S. L.** baudžiamoji byla pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) 138 straipsnio 1 dalį ir 187 straipsnio 1 dalį nutraukta, nustačius baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę – būtinąją gintį, o pagal BK 284 straipsnį **S. L.** išteisintas, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo požymių.

Kauno apylinkės teismo 2022 m. balandžio 7 d. nuosprendžiu **S. L.** buvo nuteistas pagal BK 138 straipsnio 1 dalį, 187 straipsnio 1 dalį ir 284 straipsnį galutine subendrinta laisvės apribojimo bausme vieneriems metams aštuoniems mėnesiams, įpareigojant: 1) dalyvauti elgesio pataisos programoje, per keturis mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos išklausant visą šios programos kursą; 2) per vieną mėnesį atlyginti turtinę žalą.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi nukentėjusiojo bei jo atstovės advokatės, taip pat prokuroro, prašiusių kasacinį skundą tenkinti, asmens, kuriam baudžiamoji byla nutraukta, ir jo gynėjo advokato, prašiusių kasacinį skundą atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. S. L. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu buvo nuteistas pagal BK 138 straipsnio 1 dalį ir 284 straipsnį už tai, kad 2019 m. gegužės 14 d., laikotarpiu nuo 8.45 val. iki 9.01 val., viešoje vietoje, važiuojamojo kelio greitėjimo juostoje, esančioje ties prekybos centru, Kaune, matant pašaliniams asmenims, elgdamasis įžūliai, kilusio konflikto su nukentėjusiuoju A. K. dėl pastarojo vairavimo metu tyčia vieną kartą peiliu dūrė nukentėjusiajam į kairę šlaunį, taip padarydamas kairės šlaunies durtinę-pjautinę žaizdą. Po to S. L., tęsdamas nusikalstamus veiksmus, parvertė nukentėjusįjį ant automobilio variklio dangčio, viena ranka spaudė nukentėjusiajam kaklą, padarydamas poodinių kraujosruvų kakle, o kita ranka bandė suduoti. Šiais veiksmais S. L. demonstravo nepagarbą aplinkiniams ir aplinkai, sutrikdė visuomenės rimtį ir tvarką bei nukentėjusiajam, padarydamas kairės šlaunies durtinę-pjautinę žaizdą, nesunkiai sutrikdė sveikatą.
2. Taip pat S. L. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu buvo nuteistas pagal BK 187 straipsnio 1 dalį už tai, kad, parvertęs nukentėjusįjį ant automobilio variklio dangčio, dangtį įlenkė ir taip sugadino svetimą, nukentėjusiam priklausantį turtą, padarydamas 371,30 Eur dydžio turtinę žalą.

II. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio esmė

3. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, nutraukdama baudžiamąją bylą pagal BK 138 straipsnio 1 dalį, nustatė, kad S. L. sužalojo A. K. veikdamas būtinosios ginties sąlygomis ir neperžengdamas būtinosios ginties ribų. Teismo vertinimu, jokiais neginčijamais įrodymais nepaneigta S. L. versija, kad atlenkiamą peilį jis laikė, juo grumtynių metu įdūrė ir taip sukėlė nukentėjusiajam nesunkų sveikatos sutrikdymą būdamas įsitikinęs, kad dėl prieš jį atliekamų nukentėjusiojo veiksmų gresia pavojus jo sveikatai ar gyvybei. Teismo vertinimu, atsižvelgiant į A. K. padaryto sužalojimo sunkumą, akivaizdu, kad susidariusioje situacijoje S. L. būtinosios ginties ribų neperžengė.
4. Teisėjų kolegija, nutraukdama baudžiamąją bylą pagal BK 187 straipsnio 1 dalį, nustatė, kad S. L. svetimą turtą apgadino ne dėl to, kad sąmoningai ir tyčia to siekė, o veikdamas būtinosios ginties sąlygomis.
5. Apeliacinės instancijos teismas, išteisindamas S. L. pagal BK 284 straipsnį, nurodė, kad S. L. veiksmai pasireiškė vieno smūgio sudavimu, sukėlusiu nesunkų sveikatos sutrikdymą, tačiau byloje nėra duomenų, jog dėl nuteistojo veiksmų aplinkiniai asmenys buvo šokiruoti ar pažeminti, kilo sumaištis, buvo nutrauktas žmonių poilsis ar darbas, padaryta žymi materialinė žala, sutrikdyta normali įstaigų (įmonių) veikla ir kt. Teismo vertinimu, S. L. veiksmai buvo nukreipti ne į aplinką ir visuomenės rimties bei tvarkos sutrikdymą, ne į siekį sužaloti A. K., bet tik prieš nukentėjusįjį, siekiant nuo jo apsiginti ir atremti pavojingą kėsinimąsi. S. L. veiksmus lėmė pavojinga situacija, susidariusi dėl nukentėjusiojo veiksmų – dėl jo agresyvaus elgesio, puolimo, ėjimo artyn ir bandymo suduoti galva.

III. Kasacinio skundo argumentai

6. Kasaciniu skundu nukentėjusysis A. K. prašo panaikinti Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. sausio 12 d. nuosprendį ir palikti galioti Kauno apylinkės teismo 2022 m. balandžio 7 d. nuosprendį be pakeitimų. Kasatorius skunde nurodo:
   6.1. Apeliacinės instancijos teismas įrodymus vertino selektyviai, dalį aplinkybių pateikė, negrįsdamas jų byloje esančiais įrodymais, ir taip padarė esminius Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 20 straipsnio 5 dalies pažeidimus.
   6.2. Apeliacinės instancijos teismo išvada dėl S. L. parodymų nuoseklumo ir patikimumo nepagrįsta. Kasatorius detalizuoja S. L. proceso metu duotus parodymus, juos lygindamas tiek tarpusavyje, tiek su kitais byloje esančiais įrodymais, ir nurodo, kad S. L. nebuvo nuoseklus, detales apie įvykį pildė apklausų metu, tačiau įvykio dieną konkrečių nukentėjusiojo pavojingų veiksmų nurodyti negalėjo. Jis nei sveikatos priežiūros specialistams, nei policijos pareigūnams nesiskundė dėl sveikatos, neprašė jo apžiūrėti, suteikti jam pagalbą, įrodymų apie jam padarytus sužalojimus ar jo susargdinimą byloje nėra, tokių aplinkybių nepatvirtino nė vienas liudytojas. S. L. parodymai prieštarauja nukentėjusiojo ir liudytojų parodymams, rašytiniams įrodymams. Bylos medžiaga patvirtina, kad S. L. pyktį lėmė nukentėjusiojo vairavimas ir S. L. autoriteto nepripažinimas, dėl to šis išprovokavo konfliktą ir sužalojo nukentėjusįjį. Kaip pagrįstai ir motyvuotai nurodė pirmosios instancijos teismas, S. L. parodymai vertintini kritiškai ir atmestini kaip gynybinė versija. Kasatorius detaliai aptaria savo viso proceso metu duotus parodymus, nurodydamas, kad jie buvo nuoseklūs, sutampa su į įvykio vietą atvykusių policijos pareigūnų ir greitosios medicinos pagalbos specialistų duotais parodymais, vaizdo ir garso įrašais.
   6.3. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio 13 punkte nurodytos aplinkybės, susijusios su liudytojų parodymų turiniu, prieštarauja byloje surinktiems įrodymams. Kasatorius cituoja liudytojų M. K., A. V., D. P., J. K., G. K., K. V., T. Š., A. V., R. K., A. Č. parodymus, pabrėždamas, kad jie nepagrindžia smurto ar grumtynių fakto, priešingai nei nustatė apeliacinės instancijos teismas.
   6.4. Nors apeliacinės instancijos teismas vadovavosi liudytojo Ž. L. parodymais, tačiau jie vertintini kritiškai, nes: jo parodymų nepatvirtino kitų liudytojų parodymai, byloje esantys vaizdo ir garso įrašai, jie duoti praėjus daugiau nei mėnesiui po įvykio, o parodymus jis davė S. L. iniciatyva; pagal liudytojo parodymus, jis būtų turėjęs stebėti visą konfliktą, bet nieko nepaminėjo apie smūgius peiliu, nukentėjusiojo šauksmus dėl šio veiksmo; iš karto po įvykio pareigūnams apie matytas aplinkybes nepapasakojo; nesiėmė jokių priemonių, kad būtų kviečiama pagalba, stabdomos kitos transporto priemonės, stabdomas konfliktas; įvykio metu buvo moksleivis ir, kaip pats parodė, po bėgiojimo turėjo vykti į mokyklą ir prisimena, kad joje buvo, bet pamokose, kurios vyko nuo 9.50 val. iki 11.40 val., nedalyvavo; parodymai dėl tariamų

smūgių galva sutampa tik su S. L. pavaldžių liudytojų T. K. ir E. J. parodymais, pastarieji parodė tai, ką jiems pasakojo S. L.

6.5. Iš byloje apklaustų liudytojų realius fizinius veiksmus tarp nukentėjusiojo ir S. L. neva matė tik liudytojai K. V. ir Ž. L., tačiau liko nepašalinta abejonė dėl šių liudytojų šališkumo, nes jie patvirtino, jog internete (spaudoje) rado S. L. skelbimą apie ieškomus įvykio liudytojus, o paskambinus nurodytu telefonu atsiliepė vyras, kuris neva nieko neklausė. Vis dėlto liudytojas J. K. parodė, kad „Opel" vairuotojas jam kelis kartus skambino klausdamas, ar pastarasis galės paliudyti, jog nukentėjusysis vairavo chuliganiškai. Liudytojas parodė nesupratęs, iš kur jam skambinęs asmuo gavo jo numerį, nes jis jo nedavė. Tai rodo neabejotiną S. L. poveikį liudytojams, tačiau apeliacinės instancijos teismas šių aplinkybių neįvertino ir dėl jų nepasisakė.

6.6. Pirmosios instancijos teismas, įvertinęs visus byloje esančius įrodymus, argumentuotai ir pagrįstai nustatė, kad S. L. veiksmai peržengė būtinosios ginties ribas. O apeliacinės instancijos teismas selektyviai vertino byloje esančius įrodymus, nenustatė konkrečių įvykio aplinkybių ir padarė nepagrįstą išvadą dėl būtinosios ginties sąlygų buvimo.

6.7. Apeliacinės instancijos teismo išvados, kad susiklostė būtinosios ginties situacija ir kad nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos, nepatvirtino nei liudytojai, nei rašytiniai įrodymai. Kasatorius cituoja kasacinės instancijos teismo praktiką, susijusią su BK 28 straipsnio taikymu, įskaitant būtinosios ginties teisėtumo sąlygas, ir pabrėžia, kad nebuvo nustatytas pavojingas kėsinimasis į S. L. sveikatą ar gyvybę. S. L. nepatyrė sužalojimų, nusiskundimų neturėjo, į gydymo įstaigas nesikreipė, į įvykio vietą atvykusiems policijos pareigūnams aiškino apie jam išsakytus nukentėjusiojo grasinimus, o tik vėliau, būdamas nenuoseklus, parodė, kad prieš jį buvo panaudotas smurtas.

6.8. Kasatorius argumentuoja, kad konfliktą, persekiojęs nukentėjusįjį kelyje, sustojęs kelkraštyje ir priėjęs prie pastarojo automobilio, išprovokavo S. L. Pasak S. L., konfliktas kilo, kai nukentėjusysis ranka parodė įžeidžiančio pobūdžio ženklą, kurį jis parodė reaguodamas į S. L. reakciją dėl nukentėjusiojo vairavimo. Ši situacija sukėlė S. L. pyktį. Byloje esantys vaizdo įrašai patvirtina, kad S. L. priėjęs nenurodė esąs pareigūnas, kad tai nurodė po dūrio peiliu. Byloje esantys vaizdo įrašai ir nukentėjusiojo skambutis Bendrajam pagalbos centrui patvirtina, kad nukentėjusysis nepuolė, o tik kalbėjosi su S. L. S. L., spręsdamas kilusį žodinį konfliktą, be jokios priežasties panaudojo fizinį smurtą ir dūrė peiliu. Be to, S. L. skirtingai nurodė aplinkybes, susijusias su peilio turėjimu. Jis peilį buvo pasiruošęs išlipdamas iš automobilio, o tai rodo jo pasiruošimą ir ūmų būdą. Taigi pavojingas kėsinimasis galėjo būti susiformavęs tik S. L. vaizduotėje.

6.9. Kasatoriaus nuomone, svarbu ir tai, kad įrodymų, patvirtinančių nukentėjusiojo tariamo kėsinimosi akivaizdumą, kėsinimosi pradėjimą ar grėsmę, byloje nėra. Tai patvirtina nukentėjusiojo skambutis Bendrajam pagalbos centrui. Bylos duomenys patvirtina, kad S. L. po to, kai nukentėjusysis susiėmė už kojos, toliau agresyviai artinosi link nukentėjusiojo, pargriovė ant

automobilio ir jį sugadino. Esant grėsmei ir būtinajai ginčiai, asmuo traukiasi, bet ne puola. S. L. nukentėjusįjį pargriovė ant variklio dangčio po to, kai nukentėjusysis pasakė, kad jo smurtiniai veiksmai yra nufilmuoti vaizdo registratoriumi, kurį S. L. norėjo paimti, o tai grindžia vaizdo registratoriaus įrašas. Taigi S. L. norėjo nuslėpti nusikaltimą, o tai yra būtinajai ginčiai priešingi veiksmai.

6.10. Apeliacinės instancijos teismas išvadas dėl nukentėjusiojo agresijos grindė vaizdo įrašu, padarytu po S. L. dūrio peiliu. Apeliacinės instancijos teismo nurodomi liudytojai T. V., M. K., D. N. taip pat parodė aplinkybes, vykusias jau po dūrio, todėl jų parodymai nepatvirtina S. L. nurodytų būtinosios ginties sąlygų, t. y. peilio panaudojimo ginantis nuo agresyvaus elgesio.

6.11. Apeliacinės instancijos teismas neįvertino S. L. asmenybės, kad jis turi specialų pasiruošimą ir praktikos, reikalingos susitvarkyti panašiose situacijose, todėl jis puikiai žinojo, kaip elgtis konfliktinėse situacijose, kokius veiksmus galima atlikti, specialiąsias asmenų sulaikymo priemones, be to, spręsti konflikto jis ėjo pasiruošęs – turėdamas peilį. Kaip nurodė S. L., jis yra teisininkas, policijoje dirbo 33 metus, įvykio metu ėjo savivaldybės Viešosios tvarkos skyriaus vadovo pareigas, turėjo išduotą ginklą, buvo patyręs. Policijos pareigūnų parodymai patvirtina, kad nuo pat pradžių S. L. teigė, kad yra teisininkas ir veikė būtinosios ginties situacijoje, tačiau konkrečiai paaiškinti, nuo kokio konkretaus kėsinimosi jis gynėsi, negalėjo. Be to, iš policijos pareigūnų A. D. ir R. Š. pokalbių matyti, kad pradinė S. L. versija buvo ta, kad nukentėjusysis jam tik grasino, po to buvo durta peiliu.

6.12. Darydamas nusikalstamą veiką, nurodytą BK 138 straipsnio 1 dalyje, S. L. veikė tiesiogine tyčia, nes jis, žinodamas, kad turi peilį, kaip pats patvirtino, jį išsitraukė, taigi pasiruošė jį panaudoti. Turėdamas 33 metų darbo patirtį policijoje, būdamas mokytas veikti konfliktinėse situacijose, matydamas, kad nukentėjusysis neturi jokių įrankių ar ginklų, nėra pavojingas ir konfliktuoja tik žodžiu, nejausdamas grėsmės savo sveikatai ar gyvybei, S. L. tyčia smogė peiliu į kairę šlaunį, dėl to nukentėjusiajam buvo nesunkiai sutrikdyta sveikata. Tyčią patvirtina ir tai, kad po dūrio peiliu jis agresyviai žengė dar septynis žingsnius link nukentėjusiojo, vėliau jį smaugė ant automobilio variklio dangčio, dėl to buvo nežymiai sutrikdyta sveikata.

6.13. Kiekvienas vidutiniškai apdairus ir protingas žmogus supranta, kad, ant automobilio variklio dangčio padėjus sunkų daiktą arba jį prispaudus dviejų suaugusių vyrų svoriu, variklio dangtis deformuosis, įlinks ir bus sugadintas. S. L. suvokė, kad, prispausdamas nukentėjusįjį prie automobilio variklio dangčio, sugadins jam svetimą turtą, be to, priešingai nei nurodo apeliacinės instancijos teismas, padarydamas nusikalstamą veiką, nurodytą BK 187 straipsnio 1 dalyje, jis neveikė būtinosios ginties sąlygomis.

6.14. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai, nesiremdamas byloje esančiais įrodymais, padarė išvadą, kad visuomenės rimtis ir tvarka buvo sutrikdytos nukentėjusiojo, o ne S. L. veiksmais, t. y. kad pastarasis nepadarė nusikaltimo, nurodyto BK 284 straipsnyje. Konfliktas, kurio metu S. L. dūrė peiliu ir

nesunkiai sutrikdė sveikatą, kilo dėl S. L. provokuojančių veiksmų. S. L. nukentėjusįjį persekiojo miesto teritorijoje ženkliai viršydamas greitį, važiuodamas 85 km/h greičiu, pavojingai manevruodamas kelyje, trukdydamas kitiems vairuotojams, tai patvirtino byloje apklausti liudytojai J. R. ir G. K. Po to S. L. be jokios priežasties sustojo greitėjimo juostoje, dėl to liudytoja G. K. turėjo visiškai sustoti ir pastarojo automobilį apvažiuoti, savo nepasitenkinimą išreikšdama garsiniu automobilio signalu. Būtent S. L. pirmas išlipo iš savo automobilio, priėjo prie nukentėjusiojo automobilio ir neprisistatęs pasakė, kad nukentėjusysis praras teisę vairuoti, taip eskaluodamas konfliktą, kurio metu dūrė peiliu į kojį. Šie S. L. veiksmai sutrikdė visuomenės tvarką ir rimtį, buvo sutrikdyta įprasta žmonių veikla, sustabdytas eismas. Tai rodo ne pilietišką elgesį, bet civilizuotą teisės pažeidimų tyrimo ignoravimą, sukeliant pavojų kitiems eismo dalyviams. Nors S. L. nurodė, kad nukentėjusysis buvo agresyvus, kad jis buvo persekiojamas, tačiau ilgą laiką trunkantis nukentėjusiojo sekimas, S. L. sustojimas, jo išlipimas iš automobilio prieinant prie nukentėjusiojo automobilio ir jam grasinant, kad pastarasis praras teisę vairuoti, patvirtina S. L. perdėtą pasitikėjimą savimi, agresiją ir konflikto eskalavimą. Vėliau S. L. atliko įžūlius veiksmus – padarė nesunkų sveikatos sutrikdymą viešoje vietoje, gatvėje, kurioje vyko intensyvus eismas, taip demonstruodamas nepagarbą aplinkiniams ir ignoruodamas civilizuotą ginčų sprendimo būdą. Be to, liudytojas A. Č. skambino į Bendrąjį pagalbos centrą, liudytojas R. Š. parodė, kad nukentėjusysis buvo išsigandęs, susijaudinęs, apimtas panikos, išbalęs. Akivaizdu, kad peiliu sužalotas žmogus, būdamas šoko būsenos, bėgdamas į kelią prašyti pagalbos, nėra įprastas vaizdas kelyje.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

7. Nukentėjusiojo A. K. kasacinis skundas tenkintinas iš dalies.

Dėl esminio BPK 20 straipsnio 5 dalies pažeidimo ir BK 28 straipsnio taikymo

8. Apeliacinės instancijos teismas baudžiamąją bylą S. L. dėl kaltinimų pagal BK 138 straipsnio 1 dalį ir 187 straipsnio 1 dalį nutraukė nustatęs baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę, dėl kurios baudžiamasis procesas nėra galimas, – būtinąją gintį (BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punktas ir BK 28 straipsnio 1, 2 dalys). Kasatorius nesutinka su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad S. L. veikė esant būtinajai ginčiai. Teisėjų kolegija, patikrinusi skundžiamą nuosprendį teisės taikymo aspektu, konstatuoja, kad kasatoriaus motyvai yra pagrįsti, todėl apeliacinės instancijos teismo nuosprendis naikintinas ir paliktinas galioti pirmosios instancijos teismo apkaltinamasis nuosprendis.
9. Teismai savo išvadas pagrindžia įrodymais, kurie įvertinami vadovaujantis BPK 20 straipsnio 5 dalyje nustatytomis taisyklėmis. Šiame straipsnyje nustatyta, kad teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir ne-

šališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką, esminiu BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatų pažeidimu gali būti pripažįstami atvejai, kai kasacine tvarka apskųstame nuosprendyje ar nutartyje teismo išvados darytos nesiėmus įmanomų priemonių visoms bylai teisingai išspręsti reikšmingoms aplinkybėms nustatyti; nebuvo vertinti visi proceso metu surinkti bylai išspręsti reikšmingi įrodymai; vertinant įrodymus daryta klaidų dėl įrodymų turinio; remtasi duomenimis, kurie dėl neatitikties BPK 20 straipsnio 1–4 dalyse nustatytiems reikalavimams negalėjo būti pripažinti įrodymais; įrodymais nepagrįstai nepripažinti duomenys, kurie atitinka BPK 20 straipsnio 1–4 dalių reikalavimus; neišdėstyti teisiniai argumentai dėl ištirtų įrodymų vertinimo ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-587/2014, 2K-7-176-303/2015, 2K-251-507/2016, 2K-74-976/2017, 2K-73-495/2022, 2K-193-648/2022, 2K-10-628/2023).

10. Asmuo turi teisę į būtinąją gintį. Šią teisę jis gali įgyvendinti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsinimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas (BK 28 straipsnio 1 dalis). Asmuo neatsako pagal BK, jeigu jis, neperžengdamas būtinosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme nurodyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinimosi (BK 28 straipsnio 2 dalis). Toks apibrėžimas leidžia išskirti šias būtinosios ginties teisėtumo sąlygas: 1) būtinoji gintis galima tik nuo pavojingo kėsinimosi; 2) kėsinimasis turi būti realus; 3) kėsinimasis turi būti akivaizdus; 4) žala padaroma besikėsinančiam asmeniui; 5) neperžengtos būtinosios ginties ribos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-38-788/2020, 2K-205-719/2020, 2K-73-495/2022). Sprendžiant, ar buvo pavojingas kėsinimasis, be kita ko, būtina atsižvelgti į bylos aplinkybes, susijusias su konflikto pobūdžiu, nukentėjusiojo bei kaltininko tarpusavio santykiais, jų elgesiu prieš nusikaltimo padarymą ir anksčiau, konflikto dalyvių jėgų santykį ir pan. (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248-495/2023). Kėsinimosi pavojingumas priklauso nuo kėsinimosi intensyvumo, naudojamų priemonių, užpuoliko ir besiginančiojo jėgų santykio, galimos žalos dydžio ir pan. (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142-303/2021). Kėsinimasis laikomas realiu, kai jis egzistuoja objektyviai, o ne besiginančiojo vaizduotėje, ir akivaizdžiu, kai jis yra pradėtas ar yra tiesioginė jo pradėjimo grėsmė (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194-387/2021). Kėsinimosi akivaizdumas siejamas su tuo, kad reali žala jau daroma arba jos grėsmė yra visiškai aiški (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-9-719/2018, 2K-73-495/2022). Tik nustačius pirmąsias keturias būtinosios ginties teisėtumo sąlygas, reikia nustatyti, ar buvo ir penktoji, t. y. kad nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos. Sprendžiant, ar asmens veiksmai gali būti laikomi padarytais esant būtinosios ginties situacijai, itin didelę reikšmę turi tikslus faktinių aplinkybių nustatymas, nuo kurio priklauso atitinkamos išvados dėl teisės į būtinąją gintį padarymas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-520-303/2015, 2K-73-495/2022, 2K-193-648/2022).

11. Žemesnės instancijos teismai nustatė, kad A. K., vairuodamas automobilį, persirikiavo į eismo juostą, kuria važiavo S. L., o pastarasis šį manevrą įvertino kaip pavojingą. Paskui abu įvykio dalyviai kelis kartus lenkė vienas kitą, kol sustojo gretimose eismo juostose, sustoję vienas ant kito šaukė. Po to S. L. sustojo kelio greitėjimo juostoje, už jo sustojo A. K. S. L. išlipo iš savo automobilio ir, priėjęs prie A. K., pasakė, kad pastarasis yra chuliganas, kad praras teisę vairuoti, nes jo nusižengimas yra užfiksuotas. Paskui iš automobilio išlipo A. K., ėjo link S. L. automobilio, S. L. pastarąjį nustūmė ir, jiems būnant arti vienas kito, S. L. dūrė peiliu A. K. į kairę šlaunį.
12. Visų pirma teisėjų kolegija pabrėžia, kad nei Kelių eismo taisyklės, nei Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, nei kiti teisės aktai nesuteikia eismo dalyviui teisės mačius įvykį, kurį jis laiko teisės pažeidimu, pačiam aiškintis jo aplinkybes, nurodinėti kitam eismo dalyviui apie jo veiksmų teisinį vertinimą ar apie galimas pasekmes. Tai gali daryti tik valstybės tam įgalioti pareigūnai ir tik pagal savo kompetenciją. S. L., kaip buvęs ilgametis policijos pareigūnas, įvykio metu ėjęs Kauno rajono savivaldybės Viešosios tvarkos skyriaus vadovo pareigas, neabejotinai žinojo teisės pažeidimų tyrimo tvarką. Eismo dalyvis ar bet koks kitas asmuo, manantis, kad kitas eismo dalyvis galėjo pažeisti Kelių eismo taisykles ar padaryti kitą teisės pažeidimą, turi apie tai pranešti kompetentingai institucijai, tačiau ne pats aiškintis jo aplinkybes. S. L. pasirinktas veikimo būdas mačius kito vairuotojo galimai padarytą Kelių eismo taisyklių pažeidimą, neatitinka eismo dalyvių teisių ir pareigų.
13. Vertinant S. L. veiksmus svarbu, kad jis buvo aktyvus konflikto iniciatorius ir dalyvis. A. K. persirikiavus priešais S. L. vairuojamą automobilį, S. L. lenkė A. K., o sustojus šalia žodžiu konfliktavo. Užuot baigęs konfliktą arba bent jau jo toliau neeskalavęs, kol konfliktas neperaugo į pavojingesnius veiksmus, o tai, atsižvelgiant į jo darbinę patirtį, jis galėjo numatyti, apie pažeidimą pranešęs kompetentingai institucijai, S. L. pasielgė kitaip – sustojo greitėjimo juostoje ir nuėjo sudrausminti A. K., toliau tęsdamas konfliktą ir dar labiau jį aštrindamas.
14. Kaip teisingai nustatė pirmosios instancijos teismas, S. L. įvykio metu nebuvo sužalotas, po įvykio medicininės pagalbos nesikreipė. Jo parodymai dėl smurto ar grasinimo jį panaudoti nebuvo nuoseklūs – atvykusiems į įvykio vietą policijos pareigūnams jis nenurodė, nuo kokių A. K. veiksmų gynėsi, paskambinęs į Bendrąjį pagalbos centrą jis pasakė, kad A. K. bandė jį pulti, o vėliau procese iškėlė versiją, kad prieš jį buvo smurtauta, ir tai, atsižvelgiant ir į nuoseklius A. K. parodymus, veda prie išvados, kad A. K. prieš S. L. nesmurtavo ir nesiruošė smurtauti. Įvykio metu A. K. konfliktavo žodžiu, jis buvo arti S. L., bet įvykio metu abu jo dalyviai buvo vienodoje padėtyje – abu žodžiu konfliktavo ir buvo arti vienas kito, tačiau tai nereiškia kylančios grėsmės ir pavojingo kėsinimosi. Įvykio metu A. K. neturėjo jokių įrankių ar priemonių, o S. L. turėjo sulankstomą peilį ir buvo jį atlenkęs, tai rodo, kad jis buvo pasiruošęs peilį panaudoti, o jiems žodžiu konfliktuojant ir situacijai nesidarant pavojingesnei S. L. panaudojo peilį. Konfliktinės situacijos nenutraukimas ir tolesni S. L. veiksmai, atlikti po A. K. sužalojimo peiliu, – artinimasis prie A. K. automobilio, jųdviejų susistumdymas

ir A. K. paguldymas ant automobilio variklio dangčio, pastarąjį sugadinant ir sužalojant A. K., tik sustiprina išvadą, jog kėsinimosi nebuvo, o S. L. atliko puolimo, o ne gynybos veiksmus.

15. Teisėjų kolegija pažymi, kad tais atvejais, kai tarp asmenų vyksta konfliktas, kuriame visos pusės aktyviai dalyvauja, teisė į būtinąją gintį paprastai nekyla. Pirmosios instancijos teismo nustatytos faktinės aplinkybės rodo, kad įvykio metu nebuvo realiai pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinimosi situacijos, todėl S. L. teisė į būtinąją gintį nekilo. Tais atvejais, kai pagrindo įžvelgti pavojingą kėsinimąsi apskritai nebuvo, tačiau asmuo dėl nepagrįsto įtarumo vis dėlto padarė žalos kitam asmeniui, nėra nei būtinosios ginties, nei jos ribų peržengimo. Tokia veika, esant visiems atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties požymiams, kvalifikuojama kaip tyčinis nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-279/2010, 2K-7-313/2012, 2K-275/2013, 2K-467/2013, 2K-492/2014, 2K-71-895/2018, 2K-207-1073/2018).
16. Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija konstatuoja, kad pirmosios instancijos teismas teisingai nustatė, jog S. L. nesunkiai sutrikdė A. K. sveikatą ir sugadino svetimą turtą veikdamas tiesiogine tyčia, o apeliacinės instancijos teismas, nesant tam pagrindo pritaikęs BK 28 straipsnio nuostatas, netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą.
17. Nuosprendžio aprašomojoje dalyje pirmosios instancijos teismas netiksliai nurodė, kad S. L. veiksmai negali būti laikomi būtinąja gintimi, nes peržengia būtinosios ginties ribas. Vis dėlto iš nuosprendžio matyti, kad pirmosios instancijos teismas konstatavo tai, jog nėra būtinosios ginties teisėtumo sąlygų, o ne tai, kad susiklostė būtinosios ginties situacija, tačiau buvo peržengtos jos ribos. Šis netikslumas nedaro apkaltinamojo nuosprendžio neteisėto.

Dėl BK 284 straipsnio taikymo

18. Pagal BK 284 straipsnį atsako tas, kas viešoje vietoje įžūliu elgesiu, grasinimais, piktybiškai tyčiodamasis arba vandališkais veiksmais demonstravo nepagarbą aplinkiniams ar aplinkai ir sutrikdė visuomenės rimtį ar tvarką. Teismų praktikoje nurodoma, kad įžūlus elgesys reiškia agresyvų, moralės požiūriu nepriimtiną, aplinkinius šokiruojantį veikimą ar neveikimą, kuriuo trikdoma visuomenės rimtis ir viešoji tvarka. Smurto panaudojimas prieš asmenį viešoje vietoje paprastai laikomas įžūliu elgesiu, kuriuo sutrikdoma visuomenės rimtis (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-410/2011, 2K-252/2012, 2K-719/2012, 2K-9-594/2023). Įžūlūs veiksmai pagal teismų praktiką gali reikšti ir svetimo turto sunaikinimą ar sugadinimą ar vandališkus veiksmus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-65/2010, 2K-52/2012, 2K-407/2013, 2K-445/2013, 2K-160-697/2019, 2K-19-511/2020, 2K-159-976/2021, 2K-239-697/2022, 2K-164-387/2022, 2K-239-697/2022, 2K-9-594/2023). BPK 284 straipsnyje nurodyto nusikalstamo elgesio padariniai yra viešosios rimties ar tvarkos sutrikdymas. Nors šis BK straipsnis saugo tokią vertybę kaip viešoji tvarka ir rimtis, tačiau dėl kaltininko veiksmų sutrikdant viešąją tvarką paprastai kitiems žmonėms padaro-

mi sveikatos sutrikdymai, sužalojamas ar sunaikinamas svetimas turtas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-249/2009).

19. Šioje byloje nustatyta, kad S. L. viešoje vietoje darbo dienos rytą išprovokavo konfliktą su A. K., šio konflikto metu pastarąjį sužalojo durdamas peiliu į kairę šlaunį, po to nukentėjusysis bėgo į važiuojamąją kelio dalį šaukdamasis pagalbos. Paskui S. L. parvertė nukentėjusįjį ant automobilio variklio dangčio, taip jį įlenkė ir sugadino, dėl ko nukentėjusysis patyrė turtinės žalos, ir spaudė nukentėjusiajam kaklą, bandė suduoti. Tokie S. L. veiksmai apeliacinės instancijos teismo nepagrįstai buvo įvertinti kaip neturintys nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. S. L. veiksmai, viešoje vietoje panaudojus fizinį smurtą ir sužalojus A. K. bei sugadinus jo turtą, yra savęs priešpriešinimas kitiems asmenims, nepaisymas kitų eismo dalyvių ir yra įžūlūs. S. L., nepaisydamas intensyvaus eismo darbo dienos rytą, sustojo greitėjimo juostoje, dėl to trukdė važiuoti kitiems eismo dalyviams, kiti žmonės, pravažiuodami pro įvykio vietą, matė susiklosčiusią situaciją, rėkiantį ir į važiuojamąją kelio dalį įbėgusį bei pagalbos prašantį asmenį, liudytojas M. K. sustojo ir priėjo nuraminti A. K., liudytojas A. Č. paskambino Bendrajam pagalbos centrui ir informavo apie konfliktinę situaciją bei galimai sužalotą asmenį. Taigi S. L., dėl asmeninio nepasitenkinimo nusprendęs viešoje vietoje sudrausminti A. K., demonstravo nepagarbą kitiems asmenims ir eismo dalyviams. Tai, kad buvo sutrikdyta visuomenės rimtis ir tvarka, pagrindžia pirmiau minėtų liudytojų elgesys.
20. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad pirmosios instancijos teismas S. L. veiksmus teisingai įvertino kaip nusikalstamus ir jo veiksmus kvalifikavo pagal BK 284 straipsnį.

Dėl BK 187 straipsnio taikymo

21. Pirmosios instancijos teismas S. L. veiksmus įlenkus ir sugadinus automobilio variklio dangtį, kurio vertė 371,3 Eur, kvalifikavo pagal BK 187 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas sunaikino ar sugadino svetimą turtą. Šio straipsnio 3 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas sunaikino ar sugadino nedidelės vertės svetimą turtą. Nusikalstamos veikos padarymo metu galiojusioje BK 190 straipsnio 1 dalies redakcijoje (2014 m. gruodžio 18 d. įstatymo Nr. XII-1481 redakcija) buvo nustatyta, kad turtas yra nedidelės vertės, kai jo vertė viršija 3 MGL, bet neviršija 5 MGL. Automobilio variklio dangčio vertei viršijus 5 MGL buvo taikoma BK 187 straipsnio 1 dalis. 2023 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. XIV-1925, įsigaliojusiu nuo 2023 m. birželio 1 d., buvo pakeista BK 190 straipsnis 1 dalis. Pagal naujosios redakcijos BK 190 straipsnio 1 dalį, turtas yra nedidelės vertės, kai jo vertė viršija 3 MGL dydžio sumą, bet neviršija 10 MGL dydžio sumos, taigi pagal šiuo metu galiojantį įstatymą S. L. sugadino nedidelės vertės turtą. BK 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs baudžiamasis įstatymas. BK 3 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad veikos nusikalstamumą panaikinantis, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą

veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, t. y. taikomas iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims. Pasikeitus įstatymui S. L. sugadinto turto vertė patenka į nedidelės vertės turto ribas, taigi naujoji BK 190 straipsnio redakcija švelnina jo teisinę padėtį, todėl S. L. inkriminuota nusikalstama veika pagal BK 187 straipsnio 1 dalį (nesunkus nusikaltimas) turi būti perkvalifikuota į BK 187 straipsnio 3 dalį (baudžiamasis nusižengimas). Asmeniui viešosios tvarkos sutrikdymo metu sugadinus nedidelės vertės svetimą turtą, tokie jo veiksmai atskirai pagal BK 187 straipsnio 3 dalį nekvalifikuojami, o vertinami kaip dalis BK 284 straipsnio nusikalstamos veikos sudėties, todėl S. L. pagal BK 187 straipsnio 3 dalį byla nutrauktina.

Dėl bausmės

22. S. L. nutraukus bylą pagal BK 187 straipsnio 3 dalį, prieš tai ją perkvalifikavus iš BK 187 straipsnio 1 dalies, reikia iš naujo subendrinti bausmes, paskirtas pagal BK 284 straipsnį ir 138 straipsnio 1 dalį.
23. Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu S. L. pagal BK 284 straipsnį paskirta laisvės apribojimo bausmė keturiems mėnesiams, pagal BK 138 straipsnio 1 dalį – laisvės apribojimo bausmė vieneriems metams penkiems mėnesiams, pagal BK 187 straipsnio 1 dalį – laisvės apribojimo bausmė vieneriems metams dviem mėnesiams. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 ir 4 dalimis, 5 dalies 1 punktu, bausmės subendrintos dalinio sudėjimo būdu ir paskirta galutinė subendrinta laisvės apribojimo bausmė vieneriems metams aštuoniems mėnesiams.
24. Pirmosios instancijos teismas vadovavosi ne tik bausmių sudėjimą reglamentuojančiomis nuostatomis, bet ir bausmių apėmimą, esant idealiajai nusikalstamų veikų sutapčiai, reglamentuojančia nuostata (BK 63 straipsnio 5 dalies 1 punktas). Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kad minėti du nusikaltimai padaryti iš esmės tais pačiais veiksmais, toje pačioje vietoje, pradėti tuo pačiu metu, fizinio smurto panaudojimas, sukėlęs nesunkų sveikatos sutrikdymą, laikytinas įžūliais veiksmais, t. y. vienu iš nusikalstamos veikos, nurodytos BK 284 straipsnyje, sudėties objektyviosios pusės požymių, be to, asmens sveikata yra papildomas nusikalstamos veikos, nurodytos BK 284 straipsnyje, saugomas gėris, nusikalstamos veikos baigtos kelių minučių laikotarpiu, konstatuoja, kad jie padaryti esant idealiajai nusikalstamų veikų sutapčiai, todėl bausmės turi būti apimamos, griežtesne apimant švelnesnę (BK 63 straipsnio 1 ir 2 dalys, 5 dalies 1 punktas).

Dėl išlaidų advokato paslaugoms apmokėti

25. Nukentėjusiojo atstovė advokatė teismo posėdyje paprašė priteisti nukentėjusiajam jo kasacinės instancijos teisme patirtų išlaidų advokato paslaugoms apmokėti už kasacinio skundo parengimą ir dalyvavimą teismo posėdyje atlyginimą. Advokatė pateikė dokumentus, kad nukentėjusysis 2023 m. spalio 30 d. advokatei sumokėjo 3000 Eur.

26. BPK 106 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, pripažinęs kaltinamąjį kaltu, teismas, priimdamas nuosprendį, turi teisę nuspręsti iš kaltinamojo išieškoti nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo turėtų išlaidų atlyginimą advokato arba advokato padėjėjo, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti. Šios nuostatos galioja ir kasacinės instancijos teisme, tačiau tokiais atvejais, priteisiant išlaidų advokato ar advokato padėjėjo paslaugoms apmokėti atlyginimą, būtina atsižvelgti ir į tai, pagal kieno skundą buvo nagrinėta byla ir koks yra šio skundo nagrinėjimo rezultatas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-118-489/2019, 2K-135-693/2019, 2K-7-25-495/2020, 2K-143-788/2022).
27. Baudžiamoji byla kasacine tvarka išnagrinėta žodinio proceso tvarka, dalyvaujant nukentėjusiojo atstovei, pagal nukentėjusiojo kasacinį skundą, kuris iš esmės tenkinamas – apeliacinės instancijos teismo nuosprendis naikinamas ir paliekamas galioti pirmosios instancijos teismo apkaltinamasis nuosprendis. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose nukentėjusiajam atstovavo advokatė D. Višinskienė, ji neprašė spręsti dėl nukentėjusiojo tose proceso stadijose turėtų išlaidų advokatui atlyginimo išieškojimo ir šis klausimas nebuvo sprendžiamas. Nukentėjusysis jam atstovauti pasirinko advokatą, kuriuo pasitikėjo, ir susitarė su juo dėl paslaugų kainos. Pagrindo mažinti prašomą išieškoti atlyginimo dydį teisėjų kolegija nenustatė.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 4 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. sausio 12 d. nuosprendį ir palikti galioti Kauno apylinkės teismo 2022 m. balandžio 7 d. nuosprendį su pakeitimais:

Perkvalifikuoti S. L. inkriminuotą nusikalstamą veiką iš BK 187 straipsnio 1 dalies į BK 187 straipsnio 3 dalį (BK 190 straipsnio 1 dalies 2023 m. balandžio 27 d. įstatymo redakcija) ir S. L. pagal BK 187 straipsnio 3 dalį bylą nutraukti.

Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 ir 2 dalimis, 5 dalies 1 punktu, Kauno apylinkės teismo 2022 m. balandžio 7 d. nuosprendžiu paskirtą bausmę pagal BK 138 straipsnio 1 dalį (laisvės apribojimą vieneriems metams penkiems mėnesiams) subendrinti su paskirta bausme pagal BK 284 straipsnį (laisvės apribojimu keturiems mėnesiams), griežtesne bausme apimant švelnesnę, ir paskirti galutinę subendrintą bausmę – laisvės apribojimą vieneriems metams penkiems mėnesiams.

Priteisti iš nuteistojo S. L. nukentėjusiajam A. K. 3000 Eur (trijų tūkstančių Eur) patirtų išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimą.

Kitą Kauno apylinkės teismo 2022 m. balandžio 7 d. nuosprendžio dalį palikti nepakeistą.

2.3. Būtinoji gintis (BK 28 straipsnis)

Baudžiamasis įstatymas asmeniui suteikia teisę į būtinąją gintį, neatsižvelgiant į tai, ar jis galėjo išvengti kėsinimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas.

Baudžiamasis įstatymas nereikalauja, kad gynybos priemonės ir intensyvumas visiškai atitiktų kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą; įstatymas neriboja ir gynybai nuo pavojingo kėsinimosi taikomų priemonių (asmuo gali gintis vien savo fizinėmis jėgomis, gali panaudoti šaunamuosius ir nešaunamuosius ginklus, kitas priemones ar daiktus). Ribojamas tik žmogaus sveikatai padaromos žalos dydis, kuris turi rodyti aiškų neatitikimą tarp tos žalos, kuri padaryta ar galėjo būti padaryta užpultajam, ir tos žalos, kuri realiai padaryta pasikėsinusiam asmeniui. Vien tai, kad gynybai nuo smūgių ranka buvo panaudotas peilis, dar nereiškia, kad buvo peržengtos būtinosios ginties ribos.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-48-495/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-37107-2021-6
Procesinio sprendimo kategorijos:
1.1.5.1; 2.1.3.8; 2.8.9.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. birželio 4 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Pažarskio (kolegijos pirmininkas), Albino Antanaičio, Rimos Ažubalytės, Olego Fedosiuko, Gabrielės Juodkaitės-Granskienės, Tomo Šeškausko ir Daivos Pranytės-Zalieckienės (pranešėja),

sekretoriaujant Agatai Minkel,

dalyvaujant prokurorui Arvydui Kuzminskui,

nuteistajai T. S., jos gynėjui advokatui Mariui Monkevičiui,

viešame teismo posėdyje mišriu būdu, naudojant ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonę – vaizdo konferencijų programą „Zoom“, kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą

pagal **nuteistosios T. S. gynėjo advokato Mariaus Monkevičiaus** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 28 d. nuosprendžio ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. liepos 5 d. nutarties.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 28 d. nuosprendžiu T. S. pripažinta kalta ir nuteista pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 28 straipsnio 3 dalį ir BK 129 straipsnio

2 dalies 3 punktą, pritaikius BK 62 straipsnio 2 dalies 5 punktą, 3 dalies 1 punktą, jai paskirta laisvės atėmimo bausmė ketveriems metams.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. liepos 5 d. nutartimi nuteistosios T. S. gynėjo advokato Mariaus Monkevičiaus apeliacinis skundas atmestas.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi nuteistosios ir jos gynėjo, prašiusių kasacinį skundą tenkinti, prokuroro, prašiusio kasacinį skundą atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. T. S. pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą nuteista už tai, kad, peržengdama būtinosios ginties ribas, tyčia nužudė savo šeimos narį. Nusikalstama veika padaryta šiomis aplinkybėmis: T. S. 2021 m. spalio 24 d. apie 18.15 val. name, esančiame (*duomenys neskelbtini*), konflikto su sugyventiniu R. P. (R. P.), su kuriuo gyveno neįregistravusi santuokos, metu, gindamasi nuo pavojingo sugyventinio R. P. kėsinimosi, bet peržengdama būtinosios ginties ribas, tyčia peiliu dūrė jam ne mažiau kaip tris kartus į pilvą, šlaunį, klubą, taip padarė durtinę-pjautinę žaizdą pilvo kairėje, plonosios žarnos pasaito pažeidimą, kiaurinį skersinės žarnos pažeidimą su aplinkine minkštųjų audinių kraujosruva, dešinės šlaunies odos įbrėžimą, durtinę-pjautinę žaizdą kairiame klube, dėl to nuo durtinio-pjautinio pilvo sužalojimo su vidaus organų pažeidimu komplikavosi vidinis ir išorinis nukraujavimas, ir R. P. 2021 m. spalio 25 d. 14.25 val. ligoninėje mirė.

II. Kasacinio skundo argumentai

2. Kasaciniu skundu nuteistosios T. S. gynėjas advokatas M. Monkevičius prašo Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 28 d. nuosprendį ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. liepos 5 d. nutartį panaikinti, taikyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 3 straipsnio 1 dalies 7 punkto nuostatas ir baudžiamąją bylą nutraukti. Kasatorius skunde nurodo:
   2.1. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai skundžiamuose sprendimuose netinkamai aiškino ir taikė BK 15 straipsnio, BK 28 straipsnio nuostatas, nes, pripažindami T. S. kalta dėl artimo asmens tyčinio nužudymo peržengiant būtinosios ginties ribas, neteisingai įvertino byloje surinktus įrodymus, neatsižvelgė į kasacinės instancijos teismo praktiką, dėl to padarė faktinėms bylos aplinkybėms prieštaraujančias išvadas ir priėmė neteisėtus bei nepagrįstus sprendimus.
   2.2. Byloje nustatytų aplinkybių visuma patvirtina, kad R. P. užpuolė nuteistąją, sudavė jai smūgius į galvos, veido ir nugaros sritį. T. S., siekdama apsigin-

ti ir nutraukti pavojingą, realų, akivaizdų ir vis intensyvėjantį kėsinimąsi, panaudojo peilį prieš R. P. Kasatoriaus nuomone, teisingai skundžiamuose sprendimuose netinkamai įvertino jėgų santykį ir T. S. galimybes kitaip atremti pasikėsinimą, adekvačiai pasipriešinti ir apsiginti nuo fiziškai stipresnio (nepaisant ūgio ir kūno sudėjimo skirtumų), buvusio boksininko bei neblaivaus, nekontroliuojamo pavydo apimto R. P. Aplinkybė, kad R. P. neturėjo jokio įrankio, nereiškia, kad buvo peržengtos būtinosios ginties ribos, o tai, kad T. S. prieš besikėsinantįjį panaudojo rankoje esantį peilį, įvertinus visas bylos aplinkybes, nereiškia, kad jos gynybos priemonės aiškiai neatitiko R. P. kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. Gynybai panaudojus peilį, nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos, nes T. S. šioje situacijoje neturėjo kitos galimybės gintis, kaip tik panaudodama tuo metu rankoje turėtą peilį. Pažymėtina, kad peilį T. S. turėjo rankose dar iki R. P. pradedant fiziškai smurtauti prieš ją.

2.3. Teismai skundžiamuose sprendimuose nepagrįstai nustatė, kad T. S. nusikalstamą veiką padarė tiesiogine tyčia, t. y. suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jos veikimo gali būti nukentėjusiajam sunkiai sutrikdyta sveikata arba jis gali mirti, ir tokių alternatyvių padarinių norėjo. Tai lėmė ir nepagrįstą T. S. veiksmų kvalifikavimą pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą, nes būtinosios ginties ribų peržengimas yra tik tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata.

2.4. Kasatoriaus nuomone, vertinant T. S. nuoseklius parodymus (t. y. kad ji nenorėjo nukentėjusiajam atimti gyvybės ar sunkiai sutrikdyti jam sveikatos), taip pat veiksmus bei jų kryptingumą, akivaizdu, kad ji suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jos veikimo nukentėjusysis gali mirti, ir nors to nenorėjo (nes siekė tik sužaloti), sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti, t. y. T. S. veikė netiesiogine tyčia. Todėl bylos aplinkybės ir byloje ištirtų įrodymų visuma suteikia pagrindo daryti išvadą, kad, priešingai nei konstatavo žemesnės instancijos teismai, T. S. gyvybę nukentėjusiajam atėmė veikdama būtinosios ginties situacijoje, gindamasi nuo pavojingo kėsinimosi į jos sveikatą ir gyvybę bei neperžengdama būtinosios ginties ribų.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

3. Nuteistosios T. S. gynėjo advokato M. Monkevičiaus kasacinis skundas tenkintinas.

Dėl BK 28 straipsnio 2 dalies taikymo

4. Kasaciniame skunde keliamas būtinosios ginties instituto taikymo klausimas. Kartu ginčijama abiejų instancijų teismų skundžiamuose sprendimuose padaryta išvada, kad nuteistoji T. S., gindamasi nuo R. P. pavojingo kėsinimosi į jos sveikatą ir gyvybę, peržengdama būtinosios ginties ribas, tyčia nužudė savo šeimos narį

R. P. Kasatorius teigia, kad T. S. veikė būtinosios ginties situacijoje. Teisėjų kolegija sutinka su tokiais kasatoriaus argumentais.

5. BK 28 straipsnio 1 dalyje nustatyta asmens teisė į būtinąją gintį. Šią teisę asmuo gali įgyvendinti neatsižvelgdamas į tai, ar galėjo išvengti kėsinimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas. To paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmuo neatsako pagal BK, jeigu jis, neperžengdamas būtinosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme nurodyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinimosi. Sprendžiant, ar asmens veiksmai buvo padaryti esant būtinosios ginties situacijai, reikia nustatyti, ar nebuvo pažeistos būtinosios ginties teisėtumo sąlygos.
6. Kasacinės instancijos teismo praktikoje išskiriamos šios būtinosios ginties teisėtumo sąlygos: 1) būtinoji gintis galima tik nuo pavojingo kėsinimosi; 2) kėsinimasis turi būti realus; 3) kėsinimasis turi būti akivaizdus; 4) žala padaroma besikėsinančiam asmeniui; 5) neperžengtos būtinosios ginties ribos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-59/2010, 2K-423/2011, 2K-7-326/2013, 2K-350-222/2015, 2K-31-788/2015, 2K-96-303/2020, 2K-73-495/2022, 2K-128-648/2023 ir kt.). Kėsinimosi pavojingumą rodo tai, kad besikėsinantis asmuo siekia pažeisti ar pažeidžia baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, nurodytas BK 28 straipsnio 2 dalyje: asmenį (jo gyvybę, sveikatą, lytinę laisvę ir pan.), nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus. Kėsinimosi pavojingumas priklauso nuo kėsinimosi intensyvumo, naudojamų priemonių, užpuoliko ir besiginančiojo jėgų santykio, galimos žalos dydžio ir pan. Kėsinimasis laikomas realiu, kai jis egzistuoja objektyviai, o ne besiginančiojo vaizduotėje. Kėsinimosi akivaizdumas siejamas su tuo, kad reali žala jau daroma arba jos grėsmė yra visiškai aiški (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-568-139/2015, 2K-9-719/2018, 2K-142-303/2021, 2K-73-495/2022, 2K-128-648/2023 ir kt.). Be to, tik nustačius pirmąsias keturias būtinosios ginties teisėtumo sąlygas, reikia nustatyti, ar nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-654/2024).
7. Būtinosios ginties ribos peržengiamos, kai tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo (BK 28 straipsnio 3 dalis). Būtinosios ginties ribų peržengimo atveju nukentėjusiajam tyčia padaroma aiškiai didesnė žala, negu vertos ginamos vertybės ar interesai, į kuriuos buvo kėsintasi, ir kėsinimuisi atremti buvo panaudotos priemonės, kurios konkrečioje situacijoje nebuvo būtinos.
8. Sprendžiant, ar asmens veiksmai gali būti laikomi padarytais esant būtinosios ginties situacijai, itin didelę reikšmę turi ir tikslus faktinių aplinkybių nustatymas, nuo kurio priklauso atitinkamos išvados dėl teisės į būtinąją gintį padarymas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-520-303/2015, 2K-96-303-2020, 2K-73-495/2022, 2K-193-648/2022 ir kt.). Pažymėtina, kad pagal baudžiamąjį įstatymą būtinosios ginties situacija gali iškilti nepriklausomai nuo to, ar besikėsinantis asmuo yra ginkluotas ar ne, fiziškai stipresnis ar silpnesnis, aktyvesnis

ar pasyvesnis ir pan. Užpuolimo neteisėtumas, netikėtumas, neretai įžūlumas, ciniškumas, tiesioginis kėsinimasis (žalos darymas) ar sudarymas realaus pavojaus sveikatai, gyvybei ir pan. sukelia stresinę būseną, netikėtumo situaciją. Įstatymas nereikalauja proporcijos tarp puolimo ir gynybos priemonių, puolimo ir gynybos intensyvumo, proporcijos tarp būtinąja gintimi išvengtos žalos ir besikėsinančiajam padarytos žalos ir pan.; asmuo, matydamas, kad prieš jį gali būti panaudotas fizinis smurtas, ir pasiėmęs priemonę tam smurtui atremti, turi teisę į būtinąją gintį, kai pavojingas kėsinimasis prasideda realiai. Todėl tai, ar būtinoji gintis atitinka teisėtumo reikalavimus, ar buvo viršytos būtinosios ginties ribos, – tiek fakto, tiek teisinio vertinimo klausimas, kuris turi būti sprendžiamas vertinant visumą bylos aplinkybių, tarp jų ir nusikalstamų veiksmų intensyvumą ir jų nutraukimo priežastis, besikėsinančiojo asmenybę, jo ankstesnį elgesį bei elgesį įvykio metu ir po jo, santykius su besiginančiuoju (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-428/2010, 2K-7-313/2012, 2K-7-326/2013, 2K-P-135-648/2016 ir kt.).

9. Byloje nustatyta, kad kaltinime nurodytu laiku ir vietoje T. S., gamindama virtuvėje maistą, rankoje laikė peilį, kai R. P., būdamas neblaivus (nustatytas 3,79 promilės neblaivumas) kartu su ja virtuvėje, sukėlė konfliktą ir elgdamasis agresyviai bei provokuojamai pradėjo fiziškai pavojingai smurtauti prieš T. S.: sudavė kumščiu jai keletą smūgių į nugarą, po to, paėmęs ją už plaukų, apsuko veidu į save ir sudavė smūgius į veido sritį (lūpas bei smilkinį). T. S., gindamasi nuo tokių aktyvių smurtinių veiksmų, rankoje turimu peiliu dūrė R. P. į pilvą, šlaunį ir klubą. Nuo komplikacijų, kilusių dėl nuteistosios T. S. padaryto durtinio-pjautinio pilvo srities sužalojimo, R. P. mirė. Šio įvykio metu T. S. taip pat buvo sužalota, jai konstatuotas nežymus sveikatos sutrikdymas, nustačius nubrozdinimus kairiajame smilkinyje bei viršutinės ir apatinės lūpų gleivinėse (specialisto išvada Nr. G 2763/2021 (01)).
10. Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, skundžiamuose Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 28 d. nuosprendyje bei Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. liepos 5 d. nutartyje visapusiškai ištirtos įvykio aplinkybės ir pagrįstai nustatytos keturios būtinosios ginties teisėtumo sąlygos: R. P. kėsinimasis buvo pavojingas, realus ir akivaizdus, žala buvo padaryta besikėsinančiam asmeniui. Teisėjų kolegija, pritardama tokioms teismų išvadoms, šioje nutartyje plačiau pačios būtinosios ginties situacijos nenagrinėja, tačiau, atsakydama į kasacinio skundo argumentus, sprendžia, ar nagrinėjamu atveju nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos.
11. Pirmosios instancijos teismas skundžiamame nuosprendyje padarė išvadą, kad nuteistoji T. S. peržengė būtinosios ginties ribas, nes jos gynyba aiškiai viršijo kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Vertindamas kėsinimosi pobūdį, šios instancijos teismas konstatavo, kad buvo kėsinamasi į T. S. sveikatą (padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas), o ginantis pažeista tokia vertybė kaip R. P. gyvybė; dėl kėsinimosi pavojingumo – nuteistąją puolė girtas jos sugyventinis, kuris nenaudojo jokių priemonių, palengvinančių rezultato pasiekimą, išskyrus fizinę jėgą, o T. S.

gindamasi panaudojo peilį, juo sudavė R. P. tris kartus į pilvą, šlaunį, klubą. Kartu teismas, vertindamas kėsinimosi ir gynybos proporcingumą, padarė išvadą, kad T. S. galėjo gintis nuo užpuolimo ne tokiu kito žmogaus gyvybei pavojingu būdu, nes ji buvo blaivi, aukštesnė ir stambesnė už R. P., prieš ją naudojamas smurtas nebuvo intensyvus (nuosprendžio 11 lapas).

12. Apeliacinės instancijos teismas, pritardamas pirmosios instancijos teismo išvadoms dėl būtinosios ginties ribų peržengimo, kartu pažymėjo, kad nors nagrinėjamoje situacijoje besikėsinantis asmuo R. P. padarė žalos besiginančio asmens T. S. sveikatai, tačiau jos gynyba – tyčiniai dūriai peiliu į pilvą, klubą, šlaunį, dėl kurių buvo atimta R. P. gyvybė, – aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. Tokiai išvadai pagrįsti apeliacinės instancijos teismas kaip teisiškai reikšmingas aplinkybes įvertino tai, kad besikėsinantis asmuo buvo vienas, stipriai neblaivus, nenaudojo kokių nors žalojančių priemonių, jo smurtiniai veiksmai nebuvo tiek intensyvūs, kad keltų pavojų T. S. gyvybei ar grėstų sunkus kūno sužalojimas; praeityje R. P. ne kartą buvo smurtavęs prieš nuteistąją, dėl to ji buvo jį išvariusi iš namų; be kita ko, užpuolimas nebuvo staigus, didelis sumišimas ar išgąstis, kaip jos smurtinių veiksmų priežastis, nenustatytas (nutarties 8–10 punktai).
13. Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, priešingai nei konstatuota skundžiamuose nuosprendyje ir nutartyje, iš bylos aplinkybių išplaukia išvada, kad nuteistosios panaudota gynyba atitiko nukentėjusiojo kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą.
14. Byloje ištirtų ir įvertintų įrodymų visuma nustatyta, kad nuteistoji, gyvendama faktinėje santuokoje su R. P., dažnai patirdavo jo fizinį smurtą, t. y. jis, būdamas neblaivus, prieš ją smurtaudavo, už tai buvo teistas. Tokia T. S. sveikatai ar net gyvybei pavojinga situacija pasikartojo ir nagrinėjamu atveju. Įvykio dieną nukentėjusysis buvo stipriai apsvaigęs nuo alkoholio (nustatytas 3,79 promilės neblaivumas), elgėsi įžūliai, ciniškai, provokuojamai bei agresyviai. Žodiniam konfliktui peraugus į fizinį, T. S. neblaivaus, agresyviai nusiteikusio jos sugyventinio buvo laikoma sugriebta už plaukų, prieš tai jai buvo suduoti smūgiai į nugarą, o apsukus ją veidu į save – ir smūgiai kumščiu į smilkinį ir lūpas. Būtent tuo metu T. S., kad pabėgtų nuo tolesnio neblaivaus ir itin agresyviai nusiteikusio R. P. besitęsiančio fizinio smurto, t. y. gindamasi nuo pavojingo ir jau prasidėjusio kėsinimosi, nesirinkdama, kur pataikys, maistui ruošti rankoje laikomu peiliu smūgiavo, kol pajautė, kad gali išsilaisvinti nuo R. P. fizinio smurto veiksmų. Taip ji rankoje turimu peiliu R. P. sudavė tris smūgius, vienu iš jų pataikė į gyvybiškai pavojingą pilvo sritį, šiuo smūgiu būtent ir buvo padarytas mirtį sukėlęs sužalojimas; kitais dviem smūgiais R. P. buvo padarytas dešinės šlaunies odos įbrėžimas ir žaizda kairiajame klube.
15. Teisėjų kolegija nusprendžia, kad nuteistosios veikimas, t. y. peilio panaudojimas ginantis nuo pavojingo, realaus ir akivaizdaus neblaivaus bei agresyvaus vyro intensyvaus fizinio smurtavimo (kėsinimosi į jos sveikatą), rodo, kad gynyba atitiko kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Darant tokią išvadą, kartu svarbu pažymėti ir tai, kad baudžiamasis įstatymas nereikalauja, kad gynybos priemonės ir intensyvumas visiškai atitiktų kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą; įstatymas neriboja ir

gynybai nuo pavojingo kėsinimosi taikomų priemonių (asmuo gali gintis vien savo fizinėmis jėgomis, gali panaudoti šaunamuosius ir nešaunamuosius ginklus, kitas priemones ar daiktus). Ribojamas tik žmogaus sveikatai padaromos žalos dydis, kuris turi rodyti aiškų neatitikimą tarp tos žalos, kuri padaryta ar galėjo būti padaryta užpultajam, ir tos žalos, kuri realiai padaryta pasikėsinusiam asmeniui. Nagrinėjamos bylos kontekste atkreiptinas dėmesys ir į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos padarytą išvadą, kad tą aplinkybę, jog kėsinimasis (ar jo grėsmė) yra toks, nuo kurio galima būtinoji gintis, gali patvirtinti ir anksčiau, t. y. iki tokio kėsinimosi, padaryti besikėsinančiojo ar kitų su juo susijusių asmenų nusikalstami veiksmai (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-313/2012, 2K-7-326/2013). Taigi, ir šiuo atveju vien tai, kad gynybai nuo smūgių ranka buvo panaudotas peilis, dar nereiškia, kad buvo peržengtos būtinosios ginties ribos.

16. Apibendrindama tai, kas pirmiau nutartyje pasakyta, išplėstinė septynių teisėjų kolegija daro išvadą, kad žemesnės instancijos teismai, nustatę, kad T. S. nužudė nukentėjusįjį, peržengusi būtinosios ginties ribas, tinkamai neįvertino byloje nustatytų aplinkybių visumos, nes itin akcentavo kėsinimuisi atremti panaudotą priemonę – peilį, kilusius padarinius – R. P. mirtį, tai, kad T. S. per konfliktą, kurio metu jai buvo padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas, buvo blaivi, taip pat jos fizinius duomenis (aukštesnė, stambesnė už nukentėjusįjį), dėl to, kaip pažymėjo teismai, ji galėjo adekvačiai vertinti situaciją ir gintis ne tokiu pavojingu būdu. Kartu nebuvo pakankamai atsižvelgta į susidariusios konfliktinės situacijos pavojingumą, sumenkintas T. S. grėsusio pavojaus pobūdis, nukentėjusiojo besikartojantis smurtinis elgesys su nuteistąja bei jo agresyvumas; be kita ko, padaryta nemotyvuota išvada, kad T. S. turėjo galimybę kitu būdu atremti užpuolimą. Kaip jau minėta, baudžiamasis įstatymas (BK 28 straipsnio 1 dalis) asmeniui suteikia teisę į būtinąją gintį, neatsižvelgiant į tai, ar jis galėjo išvengti kėsinimosi arba kreiptis pagalbos į kitus asmenis ar valdžios institucijas.
17. Taigi, nuteistosios T. S. gynyba šiuo atveju atitiko kėsinimosi pobūdį bei pavojingumą ir ji susidariusioje situacijoje būtinosios ginties ribų neperžengė. Todėl teisėjų kolegija daro išvadą, kad T. S. nužudė R. P. gindamasi nuo pradėto pavojingo ir tiesioginio kėsinimosi į jos sveikatą bei gyvybę, veikdama būtinosios ginties situacijoje (BK 28 straipsnio 2 dalis).
18. Remdamasi tuo, kas išdėstyta, teisėjų kolegija daro bendrą išvadą, kad žemesnės instancijos teismai nepagrįstai konstatavo, jog buvo peržengtos būtinosios ginties ribos, todėl dėl netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo (BK 28 straipsnio 3 dalis) Vilniaus apygardos teismo 2023 m. vasario 28 d. nuosprendis ir Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. liepos 5 d. nutartis yra naikinami, o baudžiamoji byla T. S. nutraukiama (BPK 3 straipsnio 1 dalies 7 punktas, BPK 369 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 2 dalis, BPK 383 straipsnis).

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 2 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 28 d. nuosprendį ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. liepos 5 d. nutartį ir baudžiamąją bylą T. S. nutraukti.

T. S. nedelsiant paleisti iš Lietuvos kalėjimų tarnybos Panevėžio kalėjimo.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-48-495/2024 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ SKYRIAUS TEISĖJŲ ALBINO ANTANAIČIO, ARTŪRO PAŽARSKIO, TOMO ŠEŠKAUSKO

ATSKIROJI NUOMONĖ

2024 m. birželio 4 d.

Vilnius

Baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48-495/2024 teikiame bendrą atskirąją nuomonę.

Sprendžiame, kad, išnagrinėjus šią bylą kasacine tvarka pagal nuteistosios T. S. gynėjo advokato Mariaus Monkevičiaus kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 28 d. nuosprendžio ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. liepos 5 d. nutarties, šis kasacinis skundas turėtų būti atmestas. Kasacinio skundo argumentai teismų išvadų dėl to, kad T. S. būtinosios ginties ribas peržengė, nepaneigia. Nėra pagrindo kasatoriaus teiginiams, kad byloje buvo netinkamai aiškintos ir taikytos BK 15 ir 28 straipsnių nuostatos.

Pradžioje primintina precedento taikymo doktrina, kuri, pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalies nuostatas (aktuali 2008 m. liepos 3 d. įstatymo Nr. X-1685, galiojančio nuo 2008 m. rugsėjo 1 d., redakcija), privaloma vykdant teisingumą. Joje teigiama, kad teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad, užtikrinant iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompeten-

cijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* (iš anksčiau) žinomi teisės subjektams, *inter alia* (be kita ko), žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama); esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentus sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia*, Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą); teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujamasi taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia*, anksčiau sprendžiant analogiškas bylas; iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad teismams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t. y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas).

Aiškindama BK 28 straipsnio nuostatas pagal faktus ir teisės taikymą panašioje smurto proveržio artimoje aplinkoje byloje (kasacinė išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-428//2010), teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į kelis momentus, reikšmingus būtinosios ginties vertinimui, jos taikymui: įstatymas nereikalauja proporcijos tarp puolimo ir gynybos priemonių, puolimo ir gynybos intensyvumo, proporcijos tarp būtinąja gintimi išvengtos žalos ir besikėsinančiajam padarytos žalos, tačiau nustatant, ar būtinoji gintis atitinka teisėtumo reikalavimus, ar buvo viršytos būtinosios ginties ribos, vertintina bylos aplinkybių visuma. Tarp šių aplinkybių vertintina ir besikėsinančiojo asmenybė, jo ankstesnis elgesys, santykiai su besiginančiuoju; taip pat vertintini užpuolimo neteisėtumas, netikėtumas, įžūlumas, ciniškumas, tiesioginis kėsinimasis (žalos darymas) ar sudarymas realaus pavojaus sveikatai, gyvybei ir pan., užpuolimo sukelta stresinė būsena, netikėtumo situacija. Ne mažiau svarbus ir tyčinės kaltės rūšies nustatymas, atsižvelgiant į nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, sužalojimų skaičių, jų pobūdį, vietą, nusikalstamų veiksmų intensyvumą ir jų nutraukimo priežastis, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, elgesį įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo, ir kt.

Minėta išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis, priimta kasacinėje byloje Nr. 2K-7-428//2010, turi precedento reikšmę šiai kasacine tvarka nagrinėjamai T. S. bylai, nes joje vertinta ne bet kokio, o tarp ilgamečių šeimos narių jų namuose kilusio eilinio konflikto, vieno iš sutuoktinių užpuolimo naudojant rankų smūgius ir gynybos

peiliu nuo tokio besikėsinančio asmens situacija. Toje byloje konstatuota, kad žmona L. K. peržengė būtinosios ginties ribas – dūris jos rankoje laikytu peiliu įvykio metu ir anksčiau dažnai prieš ją smurtavusiam sutuoktiniui į krūtinę rodo, kad gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo, nes prieš ją buvo smurtauta tik rankomis. L. K. veika kvalifikuota pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą. Manome, kad žemesnės instancijos teismai, nagrinėdami T. S. bylą, laikėsi teismų praktikoje suformuotų, pirmiau nurodytų būtinosios ginties ribų peržengimo teisinio vertinimo taisyklių. Apeliacinės instancijos teismas atidžiai ir teisingai įvertino besikėsinančiojo ir besiginančiosios asmenybes, abipusius šeimos narių santykius, R. P. užpuolimo ir gynybos nuo šio asmens panaudoto smurto aplinkybes.

Byloje esminės įvykio aplinkybės išaiškintos daugiausia vien remiantis nuteistosios T. S. parodymais, vertinant konflikto, užpuolimo, gynybos aplinkybes taip, kaip ji tai papasakojo. Tačiau byloje nustatytas T. S. elgesys tuoj po įvykio nepasižymi nuoširdžiu bendradarbiavimu su tyrėjais, siekiu iškart padėti atskleisti visas įvykio aplinkybes, pateikti nusikaltimo įrankį. Pvz., T. S., po įvykio telefonu paskambinusi Bendrajam pagalbos centrui, operatorei neatskleidė, kad būtent ji dūrė peiliu nukentėjusiajam; vėliau T. S. pabėgo iš įvykio vietos namo, čia atvykus policijai, pabėgusi tą patį sekmadienį, spalio 24 d. vakarą, girtavo pas savo pažįstamą, tik spalio 25 d. paskambino tyrėjai telefonu, teigė, kad neištvėrusi sugyventinio mušimo griebėsi peilio, o spalio 26 d. kratos metu T. S. vėlgi nepanoro atidaryti policijai durų, buvo surasta įvykio vietos name užsidariusi kartu su liudytoju A. K. (A. K.), asmeniu, dėl kurio buvimo išgertuvių vietoje ir buvo iškelta pavydo scena. Iš tyrėjų bendravimo su liudytoju A. K. byloje nustatyti netgi skirtingi duomenys apie tai, ar prieš įvykį nuo spalio 24 d. T. S. taip pat nedalyvavo bendrose išgertuvėse su A. K. ir R. P. Aiškiai tyrimo metu nebuvo identifikuotas ir R. P. nužudymo įrankis, ar tai iš tikrųjų T. S. kratos metu nurodytas peilis mėlyna rankena, ar tai jos 2021 m. spalio 27 d. pokalbyje telefonu su nepažįstamuoju minimas lenktinis peiliukas. Vėliau apklausiama skirtingose apklausose nuteistoji T. S. vis didino jai R. P. suduotų smūgių skaičių. Beje, byloje visiškai nepasitvirtino duomenys apie T. S. buvimą įvykio metu fiziologinio afekto būsenos. Šiai aštuntą kartą nagrinėjamoje byloje nuteistai, administracine tvarka baustai moteriai konstatuotas priklausomybės nuo alkoholio sindromas ir akcentuoti asmenybės bruožai, pagal savo psichikos būseną ji įtariamos nusikalstamos veikos padarymo metu galėjo suprasti savo veiksmus ir juos valdyti. Nuteistoji taip pat savo parodymuose nenurodė didelio sumišimo ar išgąsčio kaip savo smurtinių veiksmų priežasčių. Ji tvirtino, kad smūgiavo peiliu gindamasi, neišlaikiusi eilinių sumušimų, jai trūko kantrybė. Didelį išgąstį ir šoką įvykio metu ji siejo tik su suvokimu, ką padarė.

Bylos duomenys pakankamai aiškiai patvirtina, kad abu šešerius metus kartu gyvenantys neįregistravę santuokos šeimos nariai T. S. ir R. P. mėgo vartoti alkoholį, išgertuvių metu tarp jų vykdavo ir smurtinių konfliktų, tik dėl vieno iš jų R. P. teistas pagal BK 140 straipsnio 2 dalį. Tačiau konfliktai baigdavosi ne tik sugyventinio smurto proveržiais, bet ir tuo, kad jis T. S. būdavo išvaromas iš namų. Įvykio dieną, spalio 24 d. vakare, eilinis konfliktas kilo dėl girto R. P. iškeltos pavydo scenos, nes nuo ryto išgertuvėse dalyvavęs liudytojas A. K., sekmadienio ryte prasidėjus išgertuvėms, tos dienos vakare dar vis buvo rastas miegantis toje pačioje pirmo aukšto patalpoje, kurioje buvo ir

T. S. Ši nepagrįstai R. P. buvo pavadinta „šliundra“ ir sugyventinis ėmėsi fizinio smurto veiksmų. Konfliktas artimoje aplinkoje nebuvo netikėtas, jis dėsningai susiklostė dėl sutuoktinių pasirinkto gyvenimo būdo, alkoholio poveikio ir jokiu išskirtiniu, itin netikėtu, agresyviu ar cinišku R. P. elgesiu nepasižymėjo. Teismai pakankamai tiksliai nustatė smulkesnio ir žemesnio už T. S. agresyvaus girto R. P. naudotus įžeidimus, fizinį smurtą, jo pobūdį ir pripažino jo smūgius T. S. kumščiais į nugarą ir veidą bei paėmimą už plaukų nors ir ne staigiu, bet pavojingu kėsinimusi. Atitinkamai teismai išdėstė aiškias išvadas, kad T. S. gynyba peiliu, suduodant ne mažiau kaip tris smūgius R. P., neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo. T. S. po pirmojo dūrio nukentėjusiajam ne nutraukė savo veiksmus, o dar dūrė mažiausiai du kartus. Suduodama smūgius peiliu, T. S. suprato savo nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad savo veiksmais gali sunkiai sužaloti nukentėjusįjį ar net sukelti jo mirtį ir norėjo taip veikti. Tokią išvadą patvirtina panaudotas pavojingas įrankis (peilis), nusikaltimo padarymo mechanizmas, sužalojimų žmogaus kūne vieta. T. S. teigė, kad smūgiavo peiliu nesitaikydama, tačiau jos parodymų patikrinimo metu nurodytas rankos su peiliu aukštis ir vieta stovinčio R. P. atžvilgiu smūgių metu patvirtina, kad ji suvokė, jog smūgiuoja į pilvo sritį, tai yra į vietą, kur yra gyvybiškai svarbūs žmogaus organai. Byloje nustatyti smūgių metu sužaloti R. P. kūno organai leidžia spręsti, kad mirtį lėmusio smūgio metu peilis buvo įsmeigtas pavojingai, o tai leidžia daryti ir išvadą, kad buvo pakankamai stiprus smūgis. Teisingai teismų nustatyta, kad T. S. veikė tiesiogine tyčia.

Iš to, kas pirmiau pasakyta, pritartina teismų išvadoms, kad įvykio metu tarp R. P. ir T. S. buvo susiklosčiusi būtinosios ginties situacija, nors R. P. kėsinimasis buvo pavojingas, o T. S. smurtiniai veiksmai buvo gynybinio pobūdžio, jie buvo peržengiantys būtinosios ginties ribas. Šioje situacijoje smūgiais peiliu tyčia buvo pažeista vertybė – atimta R. P. gyvybė, tai aiškiai neatitiko pavojingu kėsinimusi pažeistos vertybės – nežymiai sutrikdytos T. S. sveikatos. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ar objektyviai būtina. Šiuo atveju manytina, kad taikyti BK 28 straipsnio 2 dalies nuostatas objektyvaus būtinumo nagrinėjamoje T. S. byloje nebuvo.

2.4. Uždraudimas naudotis specialiąja teise (BK 68 straipsnis)

BK 68 straipsnio 1 dalyje nurodyta tik viena privaloma uždraudimo naudotis specialiąja teise taikymo sąlyga – kai asmuo, naudodamasis ta specialiąja teise, padaro nusikalstamą veiką.

Baudžiamasis įstatymas nenustato, kad uždraudimas naudotis specialiąja teise, konkrečiai – teise vairuoti kelių transporto priemones, galimas skirti tik už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus transporto eismo saugumui (BK 281, 281[1] straipsniai ir kt.). Uždraudimo naudotis specialiąja teise – nagrinėjamu atveju teise vairuoti kelių transporto priemones – taikymas siejamas su keliomis aplinkybėmis: asmuo padarė nusikalstamą veiką (nusikalstamos veikos rūšis neturi teisinės reikšmės); ją padarė naudodamasis teise vairuoti kelių transporto priemones; skiriant šią baudžiamojo poveikio priemonę, jei ji skiriama kartu su bausme, padedama įgyvendinti bausmės paskirtis.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-26-1073/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-05047-2021-4
Procesinio sprendimo kategorija 1.1.9.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 28 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Eligijaus Gladučio (kolegijos pirmininkas), Sigitos Jokimaitės ir Gabrielės Juodkaitės-Granskienės (pranešėja),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant prokurorei Laimai Milevičienei,

nuteistajam V. K.,

nukentėjusiajam M. T. (M. T.),

nukentėjusiojo atstovui advokatui Faustui Vrubliauskui,

teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal nukentėjusiojo **M. T. atstovo advokato Fausto Vrubliausko** kasacinį skundą dėl Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio ir Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 23 d. nutarties dalies.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžiu **V. K.** nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 140 straipsnio 1 dal**į šešių mėnesių laisvės apribojim**u. Vadovaujantis BK 48 straipsnio 6 dalimi, V. K. visu laisvės apribojimo laikotarpiu paskirtas įpareigojimas neišeiti iš gyvenamosios vietos nuo 22.00 val. iki 6.00 val., jei tai nesusiję su darbu, mokymusi ar gydymusi. Vadovaujantis BK 48 straipsnio 6 dalimi, 68 straipsnio 1 dalimi, V. K. paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – uždraudimas naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones vieneriems metams, šį terminą skaičiuojant nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos. Nukentėjusiojo M. T. naudai iš V. K. priteista 1000 Eur neturtinės žalos atlyginimo ir 5 procentų dydžio metinės palūkanos už priteistą sumą bei 2350 Eur turėtų proceso išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimo.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 23 d. nutartimi nukentėjusiojo M. T. apeliacinis skundas atmestas, o nuteistojo V. K. apeliacinis skundas tenkintas iš dalies, pakeičiant Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio dalį: panaikinant V. K. paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones vieneriems metams; iš nuteistojo V. K. nukentėjusiojo M. T. naudai priteistą 1000 Eur neturtinės žalos atlyginimo dydį sumažinant iki 800 Eur, kitą nuosprendžio dalį paliekant nepakeistą.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi nukentėjusiojo bei jo atstovo, prašiusių kasacinį skundą tenkinti, nuteistojo, nepareiškusio prašymo dėl kasacinio skundo, prokurorės, prašiusios kasacinį skundą tenkinti iš dalies, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. V. K. pagal BK 140 straipsnio 1 dalį nuteistas už tai, kad 2021 m. sausio 25 d. apie 21.30 val. Vilniuje, Sietyno gatvėje, prie viešbučio „Green Vilnius Hotel“, vairuodamas automobilį BMW (*duomenys neskelbtini*), tyčia išvažiavo į priešingos krypties eismo juostą ir automobilio priekine dalimi kliudė stovintį M. T., taip nukentėjusiajam padarė poodinių kraujosruvų riešo ir dešinio kelio srityse – nežymų sveikatos sutrikdymą. II. Apeliacinės instancijos teismo nutarties esmė
2. Apeliacinės instancijos teismas, panaikindamas pirmosios instancijos teismo V. K. paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis specialiąja teise, pažymėjo, kad, pagal teismų praktiką, ši baudžiamojo poveikio priemonė skiriama nustačius, jog kaltininkas sistemingai pažeidinėja Kelių eismo taisykles (toliau – ir KET), BK 281 straipsnyje nustatytą nusikaltimą padarė šiurkščiai pažeisdamas KET ar būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų. Nuteistajam šioje byloje neinkriminuojamas joks Kelių eismo taisyklių pažeidimas, nėra duomenų, kad V. K. nusikaltimą padarė šiurkščiai pažeisdamas minėtas taisykles, ar kitų aplinkybių, kurios suponuotų tai, kad nuteistajam būtų perkvalifikuota inkriminuota nusikalstama veika. Nukentėjusiajam padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas nėra susijęs su draudimu naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones.
3. Apeliacinės instancijos teismas, sumažindamas iš nuteistojo V. K. priteistą neturtinės žalos atlyginimo dydį nuo 1000 Eur iki 800 Eur, savo procesinį sprendimą argumentavo tuo, kad 1000 Eur ir didesnės sumos, padarius BK 140 straipsnio 1 dalyje nustatytą nusikalstamą veiką, priteisiamos tik tais atvejais, kai nustatytas itin intensyvus smurtas (pavyzdžiui, ne mažiau nei 16 trauminių poveikių), neturtinė žala patiriama ne vien dėl sveikatos sutrikdymo (pavyzdžiui, nukentėjusioji išgyvena ir dėl vaikų patiriamo smurto) ir kt. Nagrinėjamoje byloje dėl padarytų sužalojimų M. T. nenustatytos ilgalaikės pasekmės sveikatai, be to, nors nuteistasis iš tiesų atliko nusikalstamus veiksmus, tačiau, sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio, būtina įvertinti ir paties nukentėjusiojo M. T. elgesį, kuris pagal bylos aplinkybes vertintinas kaip nepriimtinas visuomenėje: M. T. atliko smurtinius veiksmus prieš nuteistojo V. K. brolį, tai turėjo įtakos ir nuteistojo pasirinktam elgesio variantui.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį argumentai

4. Nukentėjusiojo M. T. atstovas advokatas F. Vrubliauskas kasaciniu skundu prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos

2023 m. gegužės 23 d. nutarties dalį, kuria pakeistas Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendis; pakeisti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio dalį, kuria V. K. paskirta šešių mėnesių laisvės apribojimo bausmė, paskiriant vienerių metų laisvės apribojimo bausmę; pakeisti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio dalį, kuria V. K. paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – uždraudimas naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones vieneriems metams, padidinant V. K., vadovaujantis BK 68 straipsniu, paskirto uždraudimo naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones trukmę iki trejų metų. Kitą Vilniaus mieto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio dalį palikti nepakeistą. Priteisti iš nuteistojo V. K. nukentėjusiojo M. T. naudai bylinėjimosi išlaidų apeliacinės ir kasacinės instancijos teismuose atlyginimą. Kasatorius skunde nurodo:

4.1. BK 140 straipsnio 1 dalies sankcijoje nustatytas laisvės apribojimo bausmės vidurkis – vieneri metai vienas mėnuo; pirmosios instancijos teismas, įvertinęs nuteistąjį apibūdinančius duomenis, bylos aplinkybes, nenustatė jo atsakomybę lengvinančių ar sunkinančių aplinkybių, parinko ir skyrė laisvės apribojimo bausmę, tačiau nemotyvavo, kodėl nustatė artimą minimaliam bausmės dydį, taigi pažeidė Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 305 straipsnio 1 dalies 4 punktą, netinkamai taikė BK 61 straipsnio 2 dalį. Viso proceso metu nuteistasis nepripažino kaltės, neatsiprašė dėl nukentėjusiojo sveikatai sukeltų neigiamų padarinių, nusikalstamą veiką padarė tyčia, panaudodamas didesnio pavojingumo šaltinį – transporto priemonę, kuri galėjo sukelti ir skaudesnių pasekmių, po įvykio nesuteikė nukentėjusiajam pagalbos, iš įvykio vietos pasišalino, praeityje baustas už KET pažeidimus. Apeliacinės instancijos teismas formaliai patikrino baudžiamąją bylą pagal nukentėjusiojo apeliacinį skundą, nemotyvavo, kodėl pirmosios instancijos teismo paskirta šešių mėnesių laisvės apribojimo bausmė pagal savo dydį nėra aiškiai per švelni. Nuteistojo nuosekli pozicija neigiant savo kaltę rodo, kad jis siekė išvengti baudžiamosios atsakomybės, klaidindamas ikiteisminį tyrimą atliekančius pareigūnus bei bylą nagrinėjantį teismą, kritiškai nevertino savo priešingų teisei ir pavojingų veiksmų, nesigailėjo dėl sukeltų neigiamų padarinių nukentėjusiojo sveikatai, taigi nebuvo pagrindo skirti švelnesnę nei bausmės vidurkis bausmę.

4.2. Taip pat vien tai, kad nuteistajam buvo inkriminuota nusikalstama veika, kaip nesusijusi su šiurkščiu KET pažeidimu, bei tai, kad tokios aplinkybės nenustatė nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismas, savaime nepaneigia fakto, kad nusikalstamą veiką nuteistasis padarė tyčine kaltės forma, naudodamasis specialiąja teise – teise vairuoti kelių transporto priemones, savo veiksmais sutrikdė asmens sveikatą ir sukėlė pavojų kelių transporto eismo saugumui. Apeliacinės instancijos teismas nemotyvavo, kodėl nevertina nukentėjusiojo apeliaciniame skunde išdėstytų argumentų dėl įvykio metu nuteistojo padarytų akivaizdžių ir galimai šiurkščių KET pažeidimų (KET 9, 165, 219 punktai), taip pažeidė BPK 320 straipsnio reikalavimus, nepatikrindamas bylos tiek, kiek buvo prašoma apeliaciniu skundu, neištai-

sė pirmosios instancijos teismo klaidos dėl netinkamai pritaikytų BK bendrosios dalies nuostatų, parinkdamas bausmės dydį, netinkamai aiškino ir taikė BK 68 straipsnį, panaikindamas pirmosios instancijos teismo paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones.

4.3. Apeliacinės instancijos teismas, sumažindamas priteistą nukentėjusiajam neturtinės žalos atlyginimo dydį nuo 1000 Eur iki 800 Eur, netinkamai taikė BPK 115 straipsnį, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.250 straipsnio nuostatas; analizuodamas nukentėjusiojo veiksmus, kaip turėjusius įtakos nuteistojo pasirinktam elgesio variantui, selektyviai vertino bylos duomenis, skundžiamoje nutartyje fragmentiškai nurodydamas konflikto faktines aplinkybes. Byloje esantis vaizdo įrašas patvirtina, kad nukentėjusiojo veiksmams įtakos turėjo nuteistojo brolio neteisėti veiksmai, nuo kurių jis gynėsi, panaudodamas dujų balionėlį. Pirmosios instancijos teismas įvertino individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes, o apeliacinės instancijos teismas, sumažindamas neturtinės žalos dydį iki 800 Eur, selektyviai vertino bylos duomenis ir rėmėsi teismų praktika, suformuota analizuojant ne tapačias šiai bylai aplinkybes, nepagrįstai nurodė nukentėjusiojo elgesį kaip priežastį, dėl kurios sumažina pirmosios instancijos teismo nustatytą neturtinės žalos dydį.

5. Nuteistasis V. K. pateikė atsiliepimą į nukentėjusiojo M. T. atstovo advokato F. Vrubliausko kasacinį skundą ir prašo jį bei prašymą priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą atmesti. Atsiliepime nurodoma:

5.1. Teismas išsamiai motyvavo pagal BK 140 straipsnio 1 dalį paskirtos bausmės dydį; šešių mėnesių laisvės apribojimo bausmė nėra per švelni, nuteistojo elgesį lėmė ne chuliganiškos paskatos, o asmeniniai motyvai, taigi sunkinanti jo atsakomybę aplinkybė taip pat nenustatyta.

5.2. BK 68 straipsnyje nustatyta baudžiamojo poveikio priemonė pagrįstai nebuvo paskirta, nes V. K. nebuvo inkriminuotas joks Kelių eismo taisyklių pažeidimas, automobilis buvo priemonė nežymiam sveikatos sutrikdymui dėl asmeninių priežasčių padaryti. Apeliacinės instancijos teismas nenustatė, kad V. K. padarė nusikaltimą, šiurkščiai pažeisdamas KET, ar kt. aplinkybių, kurios suponuotų tai, kad būtų perkvalifikuota nuteistajam inkriminuota nusikalstama veika.

5.3. Apygardos teismas pagrįstai sumažino neturtinės žalos dydį, atsižvelgė ir į teismų praktiką dėl priteistinų neturtinės žalos atlyginimo dydžių, kilusio konflikto tarp nuteistojo ir nukentėjusiojo specifiką: dėl padarytų sužalojimų M. T. nenustatyta ilgalaikių pasekmių sveikatai, nukentėjusysis atliko smurtinio pobūdžio veiksmus prieš nuteistojo brolį, tai turėjo įtakos ir nuteistojo pasirinktam elgesio variantui. Priteistas neturtinės žalos atlyginimo dydis – 800 Eur – atitinka padarytos veikos pavojingumą, intensyvumą, kilusius padarinius, kaltės laipsnį, užtikrina nuteistojo ir nukentėjusiojo interesų pusiausvyrą.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

6. Nukentėjusiojo M. T. atstovo advokato F. Vrubliausko kasacinis skundas tenkintinas iš dalies.

Dėl kasacinio skundo argumentų dėl bausmės ir žalos dydžių

7. Nukentėjusiojo M. T. atstovo advokato F. Vrubliausko kasaciniame skunde nesutinkama su nuteistajam V. K. paskirtos bausmės dydžiu, teigiama, kad bausmė nuteistajam negalėjo būti paskirta artima minimaliai BK 140 straipsnio 1 dalyje nustatytai sankcijos ribai, nes taip pažeidžiama bausmės vidurkio taisyklė. Šiuos teiginius kasatorius grindžia tuo, kad, nesant nuteistojo V. K. atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, jam paskirtos bausmės dydis turėjo būti skaičiuojamas nuo BK 140 straipsnio 1 dalyje nustatytos sankcijos vidurkio. Tačiau, dėstydamas savą poziciją, kasatorius skunde niekaip neginčija teismų išdėstytų bausmės skyrimo motyvavimo argumentų.
8. Pagal BPK 376 straipsnio 1 dalį, kasacinės instancijos teismas nuosprendžius ir (ar) nutartis, dėl kurių paduotas kasacinis skundas, patikrina teisės taikymo aspektu. Pagal BPK 376 straipsnio 3 dalį, kasacinės instancijos teismas gali sušvelninti arba sugriežtinti bausmę, jeigu neteisinga bausmė susijusi su netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu. Dėl to bausmės griežtumo klausimas kasacinės instancijos teisme gali būti nagrinėjamas išsiaiškinant, ar skiriant bausmę nebuvo pažeisti bendrieji bausmės skyrimo pagrindai. Tačiau tais atvejais, kai nėra pagrindo konstatuoti, jog parenkant bausmės rūšį ir jos dydį būtų netinkamai taikytas baudžiamasis įstatymas ar būtų padaryta esminių proceso pažeidimų, surašant nuosprendį, paskirtos bausmės rūšies ar dydžio klausimai nėra bylos nagrinėjimo kasacinės instancijos teisme dalykas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-165/2013, 2K-345-507/2015, 2K-39-895/2016, 2K-7-8-788/2018 ir kt.). Pagal baudžiamojo proceso įstatymą, pirmosios instancijos teismo pagal BK paskirtų bausmių teisingumas vien tik jų griežtumo ar švelnumo aspektu galutinai įvertinamas bylą nagrinėjant apeliacine tvarka (BPK 328 straipsnio 2 punktas). Kasacinės instancijos teismui BPK normos nesuteikia galimybės keisti teismų sprendimus vien dėl to, kad teismų paskirtos bausmės, kurios atitinka baudžiamojo įstatymo nustatytas ribas, yra per švelnios ar per griežtos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-39-895/2016, 2K-230-489/2019, 2K-88-788/2019 ir kt.).
9. Pažymėtina, kad bausmės skyrimo taisykles bei jos individualizavimo kriterijus nustato BK 41, 54 straipsniai, o BK 61 straipsnio 2 dalies nuostata parinkti bausmės dydį, skaičiuojant nuo jos vidurkio, reguliuoja tik bausmės dydžio apskaičiavimo metodą, o ne nustato bausmės dydžio skyrimo taisykles (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-511/2010, 2K-194/2011, 2K-95/2014, 2K-238-139/2015, 2K-48-303/2016). Atitinkamai norma neriboja teismo teisės pasirinkti BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje nustatytą bausmės rūšį ar nustatyti jos dydį, tačiau reikalauja motyvuoti atitinkamą sprendimą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-95/2014, 2K-238-138/2015 ir kt.), tai žemesnės

instancijos teismų buvo išdėstyta pirmosios instancijos teismo nuosprendžio 13 puslapyje ir apeliacinės instancijos teismo nutarties 15 punkte. Kasatoriaus skunde pateikti argumentai niekaip nepaneigia žemesnės instancijos teismų pateiktų bausmės parinkimo motyvų, todėl detaliau dėl jų nebus pasisakoma.

10. Kasaciniame skunde taip pat nesutinkama su apeliacinės instancijos teismo sumažintu nukentėjusiajam priteistinu neturtinės žalos atlyginimo dydžiu. Pažymėtina, kad kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, iš naujo įrodymų nevertina, naujų įrodymų nerenka ir faktinių bylos aplinkybių nenustato. Kasacinio skundo argumentai savaip interpretuojant įrodymus ir ginčijant teismo nustatytas faktines aplinkybes nėra kasacinio bylos nagrinėjimo dalykas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-402/2010, 2K-7-82-699/2018). Ar teisingai įvertinti įrodymai ir nustatytos faktinės aplinkybės, sprendžia apeliacinės instancijos teismas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-181/2008, 2K-7-107/2014, 2K-7-88/2014, 2K-P-135-648/2016, 2K-7-82-699/2018). Teismų praktikoje pažymima, kad neturtinės žalos dydis yra daugiau fakto, o ne teisės klausimas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137-693/2017), todėl tai yra sritis, kurioje savo kompetenciją įgyvendina pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai. Kasaciniame skunde ginčijama nustatyta faktinė aplinkybė – neturtinės žalos dydis, taigi tai nėra kasacinės instancijos teismo nagrinėjimo dalykas. Pagal teismų praktiką, neturtinės žalos dydį kiekvieną kartą nustato teismas, vadovaudamasis įstatyme įtvirtintais kriterijais (CK 6.250 straipsnio 2 dalis), atsižvelgdamas į konkrečioje byloje teismo reikšmingomis pripažintas aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus bei jau suformuotą teismų praktiką analogiškose bylose (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-14/2012, 2K-38-942/2017, 2K-135-693/2019), į šiuos kriterijus apeliacinės instancijos teismas, vertindamas priteistiną neturtinės žalos atlyginimo dydį, atsižvelgė.

Dėl uždraudimo naudotis specialiąja teise

11. Pagal BK 68 straipsnio 1 dalį, teismas gali uždrausti asmeniui naudotis specialiosiomis teisėmis (teise vairuoti kelių, oro ar vandens transporto priemones, teise laikyti ir nešioti ginklą, teise medžioti, teise žvejoti ir pan.) tais atvejais, kai naudodamasis šiomis teisėmis asmuo padarė nusikalstamą veiką. Pagal BK 67 straipsnio 1 dalį, baudžiamojo poveikio priemonės turi padėti įgyvendinti bausmės paskirtį, pagal šio straipsnio 3 dalį, uždraudimas naudotis specialiąja teise gali būti skiriamas kartu su bausme.
12. Pirmosios instancijos teismas, pripažinęs V. K. kaltu dėl BK 140 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos padarymo, paskyrė jam šešių mėnesių laisvės apribojimo bausmę. Teismas, atsižvelgdamas į nuteistąjį charakterizuojančius duomenis bei veikos padarymo aplinkybes (praeityje teistas tris kartus už Kelių eismo taisyklių pažeidimus, konfliktas tarp nukentėjusiojo ir V. K. kilo dėl transporto priemonių vairavimo, didesnio pavojaus šaltinio – transporto priemonės, kaip įrankio smurtaujant, panaudojimas galėjo sukelti daug didesnes pasekmes

nukentėjusiajam ar net jo gyvybei arba kitiems asmenims), taip pat į tai, kad veiką nuteistasis padarė pasinaudodamas specialiąja teise – teise vairuoti transporto priemones, paskyrė jam kartu su bausme baudžiamojo poveikio priemonę – draudimą naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones vieneriems metams. Atitinkamai teismas nurodė, kad toks draudimo terminas yra pakankamas, siekiant įgyvendinti bausmės paskirtį.

13. Apeliacinės instancijos teismas, remdamasi kasacine praktika (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-353/2009, 2K-103/2010, 2K-252-677/2015, 2K-309-699/2018), teigė, kad šioje byloje padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas nėra susijęs su draudimu naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones – V. K. nusikalstamą veiką padarė sutrikdydamas nukentėjusiojo sveikatą tokiu būdu, kuris negali būti priskiriamas nusikalstamoms veikoms transporto eismo saugumui, t. y. susijęs su KET pažeidimais. O nuteistajam V. K. joks KET pažeidimas neinkriminuotas; šiuo atveju V. K. automobilis buvo tik priemonė nusikaltimui – nežymiam sveikatos sutrikdymui – padaryti. Teisėjų kolegija konstatavo, kad paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės paskirtis nesuderinama su nuteistojo padaryto nusikaltimo pobūdžiu, jo mechanizmu.
14. Kasaciniame skunde nukentėjusiojo M. T. atstovas advokatas F. Vrubliauskas nesutinka su apeliacinės instancijos teismo sprendimu dėl baudžiamojo poveikio priemonės netaikymo nuteistajam V. K., nes vien tai, kad nuteistajam buvo inkriminuota nusikalstama veika kaip nesusijusi su šiurkščiu kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimu, bei tai, kad tokios aplinkybės nenustatė nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismas, savaime nepaneigia fakto, kad nusikalstamą veiką nuteistasis padarė tyčine kaltės forma, naudodamasis specialiąja teise – teise vairuoti transporto priemones, savo veiksmais sutrikdė asmens sveikatą ir sukėlė pavojų kelių transporto eismo saugumui.
15. Sutiktina su kasatoriaus argumentu, kad nusikalstamą veiką V. K. padarė naudodamasis specialiąja teise – teise vairuoti kelių transporto priemones, kai, vairuodamas automobilį BMW (*duomenys neskelbtini*), tyčia išvažiavo į priešingos krypties eismo juostą ir automobilio priekine dalimi kliudė stovintį M. T., taip padarė jam nežymų sveikatos sutrikdymą.
16. Konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja ir tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui; tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus bei užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas) (*inter alia* (be kita ko), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2008 m. sausio 21 d., 2017 m. kovo 15 d. nutarimai).
17. BK 67 straipsnyje nustatyta, kad baudžiamojo poveikio priemonės turi įgyvendinti bausmės paskirtį. Vadinasi, svarstydami uždraudimo naudotis specialiąja teise skyrimo klausimą, teismai turi atsižvelgti į visas bausmei skirti reikšmingas aplinkybes. Pagal BK 68 straipsnio 1 dalį, uždraudimas naudotis specialiąja teise yra terminuotas draudimas naudotis tokia teise, kuria naudojantis padaryta nusikalstama veika. Šios priemonės skyrimas yra teismo teisė, bet ne pareiga.

Vienas iš bausmės, o kartu ir baudžiamojo poveikio priemonės tikslų yra teisingumo principo įgyvendinimas (BK 41 straipsnio 2 dalis). Tai suponuoja pareigą teismui skirti tokią bausmę ar baudžiamojo poveikio priemonę, kuria nustatyti suvaržymai ir apribojimai nuteistajam būtų pagrįsti bei įgyvendinami. Spręsdamas baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo klausimą, teismas atsižvelgia į jos tikslus, nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, kaltininko asmenybę ir kitas BK 54 straipsnio 2 dalyje išvardytas aplinkybes (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-427/2011 ir kt.).

18. BK 68 straipsnio 1 dalyje nurodyta tik viena privaloma uždraudimo naudotis specialiąja teise taikymo sąlyga – kai asmuo, naudodamasis ta specialiąja teise, padaro nusikalstamą veiką.
19. Atsižvelgiant į išdėstytą įstatymu įtvirtintą reguliavimą bei suformuotą teismų praktiką, konstatuotina, kad baudžiamasis įstatymas nenustato, jog uždraudimas naudotis specialiąja teise, konkrečiai – teise vairuoti kelių transporto priemones, galimas skirti tik už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus transporto eismo saugumui (BK 281, 281[1] straipsniai ir kt.). Iš BK 67 straipsnio 1, 3 dalių, 68 straipsnio 1 dalies nuostatų lingvistinio ir sisteminio aiškinimo matyti, kad uždraudimo naudotis specialiąja teise – nagrinėjamu atveju teise vairuoti kelių transporto priemones – taikymas teismų praktikoje yra siejamas su keliomis aplinkybėmis: asmuo padarė nusikalstamą veiką (nusikalstamos veikos rūšis neturi teisinės reikšmės); ją padarė naudodamasis teise vairuoti kelių transporto priemones; skiriant šią baudžiamojo poveikio priemonę, jei ji skiriama kartu su bausme, padedama įgyvendinti bausmės paskirtis. Atkreiptinas dėmesys, kad, pagal šiuo metu galiojančią BK 68 straipsnio 2 dalį, BK 281 ir 281[1] straipsnių aspektu baudžiamasis įstatymas uždraudimą naudotis specialiąja teise – teise vairuoti kelių transporto priemones – sieja tik su ilgesne šios baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo trukme – už BK 281 straipsnio 2, 4, 6 dalyse ar 281[1] straipsnyje nustatytas nusikalstamas veikas gali būti uždraudžiama naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones nuo vienerių iki septynerių metų asmeniui, kuriam šių nusikalstamų veikų padarymo metu šio kodekso nustatyta tvarka jau buvo uždrausta naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones dėl nusikalstamos veikos, jo padarytos neblaivaus ar apsvaigusio nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų (2022 m. spalio 10 d. įstatymo redakcija, įsigaliojusi nuo 2022 m. lapkričio 1 d.).
20. Iš teismų sprendimų baudžiamojoje byloje matyti, to neginčija ir kasatorius, kad teismai nustatė, jog V. K. padarė nusikalstamą veiką, reglamentuotą BK 140 straipsnio 1 dalyje. Pagal šioje byloje nustatytas aplinkybes, nuteistasis V. K. veiką padarė būtent naudodamasis teise vairuoti – vairuodamas automobilį BMW, jį panaudojo kaip priemonę, kad nukentėjusiajam būtų padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas. Nesutiktina su apeliacinės instancijos teismo motyvacija, kad automobilio kaip nusikalstamos veikos priemonės panaudojimas, nesant inkriminuoto KET pažeidimo, panaikina minimos baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo galimybę. Apeliacinės instancijos teismas rėmėsi kaip precedentais kasacinėmis nutartimis, kuriose analizuojami atvejai, kada uždraudimas

naudotis specialiąja teise buvo skiriamas už nusikalstamų veikų transporto eismo saugumui padarymą. Pažymėtina, kad, pagal Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, teismams sprendžiant bylas, precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t. y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip ir toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas). Pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalį, teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Teismo precedento esmę sudaro *stare decisis* principas, grindžiamas teismo sprendimo autoritetu: visas tapačias vėlesnes bylas būtina spręsti taip, kaip išspręsta byla, kurioje suformuluotas teismo precedentas – *auctoritas rerum similiter judicatarum* (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-76/2012, 2K-297-303/2019). Taigi pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, nagrinėdami bylas, kaip precedentais turi vadovautis jų sprendimų priėmimo metu esamais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo panašiose bylose suformuluotais (pateiktais) išaiškinimais. Šioje byloje nustatytos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo bylų, kuriomis kaip precedentais vadovavosi apeliacinės instancijos teismas, aplinkybių, todėl vadovavimasis jomis kaip precedentais yra nepagrįstas.

21. Padėjimas įgyvendinti bausmės paskirtį, kada uždraudimas naudotis specialiąja teise skiriamas kartu su bausme, kiekvienu atveju teismo turi būti aiškiai motyvuotas, atsižvelgiant į bausmės tikslus. Pirmosios instancijos teismas, skirdamas nuteistajam V. K. baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis specialiąja teise – kartu su bausme – laisvės apribojimu, tinkamai ir išsamiai motyvavo savo sprendimą, atsižvelgdamas tiek į veiką, tiek į ją padariusį asmenį apibūdinančias aplinkybes. V. K. nusikalstamą veiką, kvalifikuotą pagal BK 140 straipsnio 1 dalį, padarė 2021 m. sausio 25 d. Tuo metu galiojusi BK 68 straipsnio 2 dalies redakcija (2019 m. sausio 11 d. įstatymo redakcija, įsigaliojusi 2019 m. balandžio 1 d.) nustatė, kad teismas uždraudžia naudotis specialiosiomis teisėmis nuo vienerių iki penkerių metų. Teismas paskyrė V. K. minimalų uždraudimo naudotis specialiąja teise terminą – vienerius metus. Nors kasatorius prašo padidinti uždraudimo naudotis specialiąja teise trukmę V. K. iki trejų metų, tačiau skunde nenurodo argumentų, paneigiančių pirmosios instancijos teismo išvadas dėl baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo trukmės.
22. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, spręstina, kad apeliacinės instancijos teismas, panaikinęs pirmosios instancijos teismo paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones V. K., aiškiai netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, todėl yra pagrindas pakeisti apeliacinės instancijos teismo nutartį, panaikinant sprendimą dėl uždraudimo naudotis specialiąja teise – teise vairuoti kelių transporto priemones, ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį dėl šios dalies.

23. Pagal BPK 106 straipsnio 2 dalį, teismas turi teisę nuspręsti iš kaltinamojo išieškoti nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo patirtas išlaidas advokato arba advokato padėjėjo, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti. Nukentėjusiojo M. T. atstovas advokatas F. Vrubliauskas nagrinėjant bylą kasacinės instancijos teisme pateikė prašymą atlyginti jo atstovaujamojo patirtas išlaidas, susijusias su advokato, atstovavusio nukentėjusiojo teisiniams interesams kasacinės instancijos teisme, darbu, ir tai patvirtinančius dokumentus (sąskaitą už teisines paslaugas, pinigų priėmimo kvitą, iš kurių matyti, kad M. T. už savo atstovo paslaugas kasacinės instancijos teisme sumokėjo 500 Eur).
24. Pažymėtina, kad BPK 106 straipsnio 2 dalies nuostatos galioja ir apeliacinės, ir kasacinės instancijos teisme, tačiau tokiais atvejais, priteisiant išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimą, būtina atsižvelgti į tai, pagal kieno skundą buvo nagrinėta byla ir koks yra šio skundo nagrinėjimo rezultatas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-143-696/2017, 2K-118-489/2019, 2K-135-693/2019 ir kt.).
25. Ši baudžiamoji byla nagrinėta žodinio proceso tvarka pagal nukentėjusiojo M. T. atstovo advokato F. Vrubliausko kasacinį skundą, kuris šia nutartimi yra tenkinamas iš dalies. Teismų praktikoje yra išaiškinta, jog proceso dalyvio nurodomas patirtų atstovavimo išlaidų dydis neįpareigoja teismo priteisti nurodomos sumos, o yra tik viena iš aplinkybių, į kurią atsižvelgtina, nustatant proceso išlaidų dydį. Teismas negali priteisti proceso dalyvio prašomos atstovavimo išlaidų sumos, jei yra pagrindas konstatuoti, kad nurodoma atstovavimo išlaidų suma yra per didelė (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-102-222/2016, 2K-152-303/2017, 2K-347-976/2018). Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į kasacinio skundo apimtį ir turinį dėl teisės taikymo (dalis kasacinio skundo argumentų yra analogiška nukentėjusiojo apeliacinio skundo argumentams), kasacinio skundo išnagrinėjimo rezultatą, bylos sudėtingumą, protingumo ir sąžiningumo principus, daro išvadą, kad prašoma priteisti išlaidų suma turėtų būti mažinama iki 250 Eur, todėl iš nuteistojo V. K. nukentėjusiajam M. T. priteistina suma už advokato F. Vrubliausko suteiktas teisines paslaugas surašant kasacinį skundą ir atstovaujant nukentėjusiajam kasacinės instancijos teismo posėdyje mažintina iki 250 Eur.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 6 punktu,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 23 d. nutartį pakeisti: panaikinti nutarties dalį, kuria panaikinta Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio dalis dėl V. K. paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimo naudotis teise vairuoti kelių transporto priemones vieneriems metams, ir dėl šios dalies palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 9 d. nuosprendį.

Kitą Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 23 d. nutarties dalį palikti nepakeistą.

Iš nuteistojo V. K. nukentėjusiajam M. T. priteisti 250 Eur (du šimtus penkiasdešimt Eur) jo turėtų išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimo.

2.5. Nužudymas (BK 129 straipsnis)
Nužudymas labai susijaudinus (BK 130 straipsnis)

Nors teismų praktikoje nurodoma, kad paprastai didelio kaltininko susijaudinimo būsena yra siejama su fiziologiniu afektu, tačiau to nereikalauja BK 130 straipsnio sudėtis, tokio požymio – nusikaltimo padarymo fiziologinio afekto būsenos – šios nusikalstamos veikos sudėtyje nėra. Įstatymas reikalauja nustatyti staiga kilusį kaltininko didelį susijaudinimą, kuris sukeltų afektinę būseną, nulemtą sveiko asmens sąmonės trumpalaikių pokyčių. Moksliniame diskurse nėra vienareikšmio atsakymo dėl fiziologinio afekto įtakos asmens sąmonei, intelektiniams ir (ar) valiniams gebėjimams, dėl to kiekviena individuali situacija reikalauja ad hoc *(konkrečiai situacijai) vertinimo. Sutrikimo pobūdis, mastas bei įtaka kaltinamojo veiksmams turi būti kiekvienu atveju nustatomi atskirai būtent pasitelkiant specialias žinias ir vertintini individualiai atsižvelgiant į visus bylos duomenis.*

Vertinant, ar buvo neteisėtas ar itin įžeidžiantis nukentėjusiojo poelgis, būtina atsižvelgti į aktualias visuomenės gyvenimo realijas ir šioje byloje susiklosčiusią situaciją: tai, kad locus delicti *(nusikaltimo vieta), nužudymo padarymo vieta, yra specifinė (nužudymas padarytas namuose, esant kasdienei rutinai, įtemptiems tarpusavio santykiams, kilusiems dėl nukentėjusiojo gyvenimo būdo, girtavimo, nepamatuotų nuolatinių priekaištų nuteistajai) ir kad nustatyta ne bet kokio, o sisteminio smurto panaudojimo artimoje aplinkoje situacija. Teismai turi labai kruopščiai svarstyti ir vertinti aplinkybes, ar nukentėjusiojo panaudoto smurto ar įžeidimo auka (kuri tampa nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu) yra anksčiau patyrusi smurtinį nužudyto artimos aplinkos žmogaus elgesį, ar toks elgesys buvo nuolatinis ir gali būti laikomas sisteminiu. Tai gali rodyti, kad toks neteisėtas ar itin įžeidžiantis kaltininką elgesys buvo tik paskutinis iš ankstesnių nevienkartinių panašaus pobūdžio nukentėjusiojo poelgių.*

Siejant susijaudinimą tik su fiziologiniu afektu, sukeltu vienkartinio pobūdžio veiksmais, yra siaurinamai aiškinamas BK 130 straipsnio sudėties požymis, nes straipsnio formuluotė reikalauja staigaus didelio susijaudinimo, t. y. įtvirtina platesnį šio požymio turinį.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-41-1073/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-06576-2020-1
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.3.1.2.3; 1.2.3.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 28 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Pažarskio (kolegijos pirmininkas), Aleno Piesliako, Alvydo Pikelio, Daivos Pranytės-Zalieckienės, Tomo Šeškausko, Algimanto Valantino ir Gabrielės Juodkaitės-Granskienės (pranešėja),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant prokurorei Laimai Milevičienei,

nuteistajai L. M. (nuotoliniu būdu), jos gynėjui advokatui Karoliui Barysui,

vertėjai Olgai Vostrenkovai,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistosios L. M. gynėjo advokato Karolio Baryso** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo 2021 m. kovo 25 d. nuosprendžio, kuriuo **L. M.** nuteista pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą, pritaikius BK 62 straipsnio 1 dalį, 3 dalies 1 punktą, laisvės atėmimu ketveriems metams. Iš L. M. nukentėjusiajai L. B. priteista 9000 Eur neturtinei žalai atlyginti, o procesas dėl turtinės žalos atlyginimo pagal nukentėjusiosios L. B. civilinį ieškinį nutrauktas.

Taip pat skundžiama Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 22 d. nutartis, kuria nuteistosios L. M. gynėjo advokato K. Baryso apeliacinis skundas atmestas.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi nuteistosios ir jos gynėjo, prašiusių kasacinį skundą tenkinti, prokuroro, prašiusio kasacinį skundą atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. L. M. nuteista už tai, kad 2020 m. vasario 11 d. nuo 17 iki 24 val., tiksliai nenustatytu laiku, bute, esančiame Vilniuje, (*duomenys neskelbtini*), artimoje aplinkoje kilusio konflikto su savo sugyventiniu D. B. metu tyčia sudavė šiam vieną smūgį peiliu į krūtinę, taip padarė nukentėjusiajam durtinį-pjautinį krūtinės ląstos, dešiniojo III šonkaulio ir dešiniojo plaučio sužalojimus, dėl to kilus komplikacijai – ūminiam vidiniam ir išoriniam nukraujavimui, D. B. mirė.

II. Kasacinio skundo argumentai

2. Kasaciniu skundu nuteistosios L. M. gynėjas advokatas K. Barysas prašo pakeisti Vilniaus apygardos teismo 2021 m. kovo 25 d. nuosprendį ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 22 d. nutartį, nuteistosios L. M. padarytą nusikalstamą veiką perkvalifikuoti į BK 130 straipsnį ir paskirti jai su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Be to, prašoma sumažinti iš nuteistosios priteistą neturtinės žalos atlyginimą iki 3000 Eur. Kasatorius skunde nurodo:
   2.1. Įvertindami byloje surinktus įrodymus, surašydami skundžiamus nuosprendį ir nutartį, bylą nagrinėję teismai iš esmės pažeidė Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 20 straipsnio 5 dalies, 301 straipsnio 1 dalies, 305 straipsnio 1 dalies 3 punkto, 320 straipsnio 3 dalies, 332 straipsnio 3 dalies reikalavimus, dėl to netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą, padarydami išvadą, kad L. M. veika atitinka veiką, nurodytą BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punkte.
      2.1.1. Kasatoriaus nuomone, nuteistosios veika galėtų būti kvalifikuojama pagal BK 130 straipsnį, nustatantį atsakomybę už nužudymą labai susijaudinus. Bylą nagrinėję teismai nustatė, kad nukentėjusysis D. B. nuo 2015 m. gyvendamas kartu su nuteistąja sistemingai prieš ją smurtavo. Įvykio metu, prieš pat nuteistajai suduodant smūgį peiliu, nukentėjusysis ją provokavo, bet nuteistoji reagavo santūriai. Po to jis sudavė nuteistajai delnu į veido sritį. Reaguodama į neteisėtą nukentėjusiojo D. B. poelgį, nuteistoji nedelsdama staiga, spontaniškai ir impulsyviai sudavė jam vieną smūgį peiliu. Dėl to darytina išvada, kad L. M. veikos padarymo metu buvo staiga susijaudinusi, ši būsena buvo kaip atsakas į smurtinį nukentėjusiojo D. B. išpuolį. Nuteistoji veikė ne tiesiogine ar netiesiogine, kaip konstatavo bylą nagrinėję teismai, bet afektine tyčia, kurios ypatumas yra tas, kad ji susiformuoja staiga prieš padarant nusikalstamą veiką dėl išorinių veiksnių, kurie paveikia kaltininko psichiką ir suformuoja sprendimą padaryti nusikaltimą. Esant afektinei tyčiai, kaltininko gebėjimas valdyti savo veiksmus yra ribotas, o tai ir buvo nustatyta byloje teismo ekspertų duotais parodymais. Pažymėtina, kad spręsdami dėl to, ar L. M. įvykio metu buvo labai susijaudinusi, bylą nagrinėję teismai nukrypo nuo teismų praktikos. Pagal teismų praktiką, didelio susijaudinimo būsena suprantama ne tik kaip nuteistojo reakcija į netikėtą, nelauktą nukentėjusio asmens poelgį, bet ir kaip reakcija į paskutinį iš nevienkartinių panašaus pobūdžio nukentėjusio asmens poelgių (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-92-699/2015, 2K-38-942/2017; Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-338/2012). Šio požiūrio laikomasi ir moksle bei anksčiau šioje byloje priimtoje kasacinėje nutartyje (Žukauskienė, R. *Kriminalinio elgesio psichologija*. Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 367; Justickis, V. *Bendroji ir teisės psichologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 212–216; Abramavi-

čius, A., *ir kiti. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 121; kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-98-511/2023). Bylą nagrinėję teismai privalėjo įvertinti, ar nuteistosios dideliam susijaudinimui ir smurto protrūkiui turėjo įtakos ankstesni nukentėjusio asmens smurtavimo prieš nuteistąją atvejai, tačiau to nepadarė. Byloje esantys įrodymai – teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktas, socialinio tyrimo išvada, Vilniaus moterų namų psichologų pažyma, teismo ekspertės V. Joneliūkštienės parodymai – patvirtina, kad nagrinėjamu atveju, vertinant būtent ilgalaikio ir sistemingo D. B. smurtavimo kontekste, paskutinis šio suduotas nuteistajai smūgis delnu sukėlė jai didelio susijaudinimo būseną. Be to, bylą nagrinėję teismai nukrypo nuo teismų praktikos, pagal kurią didelio susijaudinimo būsena yra tada, kai žmogui sunku rasti tinkamą išeitį iš susidariusios situacijos (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-510/2008). Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktu, ekspertės V. Joneliūkštienės parodymais nustatyta, kad nuteistosios šeimoje susiklosčiusi situacija turėjo psichotraumuojantį poveikį, o nuteistosios bandymai pakeisti esamą padėtį buvo neefektyvūs, tai paskatino neigiamų emocijų kaupimąsi, bejėgiškumo ir beviltiškumo jausmus dėl nesugebėjimo ar negalėjimo pakeisti esamos situacijos ir apsisaugoti nuo smurto. Tokiose situacijose žmogus jaučia poreikį būtinai veikti, bet nežino ir neranda veikimo būdų, protingų sprendimų, jo sąmonę yra užvaldę emociniai išgyvenimai. Laisva valia žmogus veikia tada, kai jis turi alternatyvų pasirinkimą, šiuo atveju tokių alternatyvų nebuvo. Bylą nagrinėję teismai neįvertino ir aplinkybės, kad didelio susijaudinimo būsena pasireiškia netipinėmis kaltininko reakcijomis ir jam nebūdingu elgesiu. Liudytojų parodymais, ekspertizės aktu ir ekspertės V. Joneliūkštienės parodymais nustatyta, kad L. M. yra ramus, neagresyvus žmogus, tačiau įvykio metu pasireiškė jai nebūdingos elgesio formos – agresyvumas, impulsyvumas. Nevertindami pirmiau nurodytų aplinkybių, patvirtinančių didelio susijaudinimo būseną veikos padarymo metu, ir ieškodami argumentų jai paneigti, bylą nagrinėję teismai bylos duomenis vertino selektyviai ir šališkai, taip pažeisdami BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus. Nesutiktina su pirmosios instancijos teismo argumentu, neigiančiu didelio susijaudinimo būseną. Remiantis šiuo argumentu, D. B. suduotas smūgis nebuvo stiprus, kad L. M. nieko nebūtų suvokusi. Pažymėtina, kad pagal BK 130 straipsnį teisinę reikšmę turi tik pats neteisėtas nukentėjusio asmens poelgis, o suduoto smūgio stiprumas teisinės reikšmės neturi. Bylą nagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai sprendimą, kad nuteistoji veikos padarymo metu nebuvo labai susijaudinusi, motyvavo aplinkybe, kad ji suvokė bylos aplinkybes, nes iš karto po įvykio sutvarkė įvykio vietą. Pažymėtina, kad byloje nebuvo tiriama aplinkybė, kada nu-

teistoji sutvarkė įvykio vietą. Dėl to tokia teismo išvada yra vertintina tik kaip prielaida ir, pagrįsdamas ja nutartį, apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 301 straipsnio 1 dalies reikalavimus. Be to, asmuo, būdamas didelio susijaudinimo būsenos, nepraranda gebėjimo suvokti savo veiksmus ir juos valdyti (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-613/2011). Bylą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas didelio susijaudinimo būseną siejo su visiško gebėjimo suvokti savo veiksmus ir juos valdyti praradimu, o apeliacinės instancijos teismas, gavęs teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktą, kuriuo nustatyta, kad įvykio metu L. M. gebėjo ribotai suvokti ir ribotai kontroliuoti savo elgesį, šios pirmosios instancijos teismo klaidos neištaisė, todėl iš esmės pažeidė BPK 20 straipsnio 5 dalį, 320 straipsnio 3 dalį. Be to, tokių teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akto duomenų, kuriuos papildomai patvirtino ekspertės V. Joneliūkštienės parodymai teisme, apeliacinės instancijos teismas nevertino kartu su kitais įrodymais, nors šie duomenys turi esminę reikšmę bylai teisingai išspręsti. Dėl to apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus. Priimtoje nutartyje neįvertinęs ir nepasisakęs dėl teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akto duomenų, jų prieštaringumo, neatitikties mokslui, teismų praktikai, jų ryšio su kitais duomenimis, pažodžiui perkeldamas į priimtą nutartį, apeliacinės instancijos teismas surašė nutartį, kuri neatitinka BPK 305 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 332 straipsnio 5 dalies reikalavimų. Kasatorius pabrėžia, kad teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akte yra nurodytos ir pagrįstos bylos duomenimis visos nacionaliniame ir užsienio valstybių psichologijos moksle išskiriamos didelio susijaudinimo būsenos stadijos (Čepas, A., Dobryninas, A., Valickas, G. Nužudymai Lietuvoje: teisiniai, sociologiniai ir psichologiniai aspektai. *Teisės problemos*, 2013, Nr. 1 (79); Justickis, V. *Bendroji ir teisės psichologija*. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 213–214; Bryk, J. S. *wzbuzenie a zabójstwo art*. 148 § 4k.k. Cz. 1, „Policja 997“, 2007, Nr. 2, p. 46; Bryk, J. S. *wzbuzenie a zabójstwo art.* 148 § 4k.k. Cz. 2, „Policja 997“, 2007, Nr. 3, p. 44). Dėl to L. M. veika atitinka aprašytą BK 130 straipsnyje. Kasatorius pažymi, kad, nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, nepaisant gauto teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akto, jį surašiusios ekspertės V. Joneliūkštienės parodymų teisme, liko nepaneigtas šio akto prieštaravimas psichologijos mokslui, jis nelygintas su kitais įrodymais, nesiimta priemonių, kad būtų pašalinti prieštaravimai tarp teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės akto ir Vilniaus moterų centro psichologų surašytos pažymos, negana to, pirmiau nurodytos pažymos apeliacinės instancijos teismas apskritai nevertino. Pagal teismų praktiką, ekspertizės aktas yra tik vienas iš įrodymų, kuris turi būti teismo įvertintas išsamiai ir nešališkai išnagrinėjus visas bylos aplinkybes (ka-

sacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-437/2008, 2K-240/2008, 2K-73-942/2017, 2K-368-489/2018 ir kt.). Byloje atlikta teismo psichiatrinė, teismo psichologinė ekspertizė iš esmės tik patvirtino gynybos teiginius, kad L. M. veikė esant didelio susijaudinimo būsenai, todėl jos veika atitinka veiką, aprašytą BK 130 straipsnyje. Bylą nagrinėję teismai, pažeisdami BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus, padarė išvadą, kad nuteistoji nebuvo didelio susijaudinimo būsenos, remdamiesi jos parodymų ypatumu, kad ikiteisminio tyrimo metu ji gerai prisiminė įvykio aplinkybes ir tik duodama parodymus teisme ėmė aiškinti, kad tiksliai įvykio aplinkybių neatsimena. Pažymėtina, kad išvada, jog asmuo buvo didelio susijaudinimo būsenos, daroma remiantis byloje surinktų įrodymų visuma, o ne vien tik kaltininko paaiškinimais (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-613/2011). Be to, nesutiktina su teismo vertinimu, kad ikiteisminio tyrimo metu nuteistoji gerai prisiminė įvykio aplinkybes, nes nuteistoji viso proceso metu nuosekliai aiškino, kad neprisimena smūgio peiliu sudavimo momento. Kasatorius pažymi, kad nors byloje nenustatyta, jog įvykio metu L. M. buvo afekto būsenos, tačiau teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktu nustatyta, kad ji buvo išreikšto emocinio susijaudinimo būsenos, kuri sutrikdė ir apribojo jos gebėjimą kritiškai vertinti situaciją. Įstatymų leidėjas neatskleidžia, kokia būsena laikoma dideliu susijaudinimu, todėl veika gali būti kvalifikuojama pagal BK 130 straipsnį ir tada, kai asmuo nepasiekia fiziologinio afekto būsenos, bet yra atitinkamo susijaudinimo lygio, kuris tiek paveikė sąmonę, kad sutrukdė teisingai suprasti savo veiksmų pobūdį ir galimus savo veikimo padarinius. Byloje teismo psichiatrinę, teismo psichologinę ekspertizę atlikę ekspertai paaiškino, kad psichologijoje yra daugiau emocinių būsenų, kurios turi esminę reikšmę asmens sąmonei ir veiklai, jų priežastys ir padariniai yra tie patys kaip ir fiziologinio afekto. Dėl to pagal savo poveikį šios būsenos atitinka fiziologinį afektą ir tokių būsenų paveikto asmens padaryta veika turėtų būti vertinama kaip padaryta esant dideliam susijaudinimui ir kvalifikuojama pagal BK 130 straipsnį.

2.1.2. Kasatoriaus nuomone, L. M. veika negalėjo būti kvalifikuojama pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą. Atlikus teismo psichiatrinę, teismo psichologinę ekspertizę nustatyta, kad nuteistoji nenumatė savo veikos padarinių. Bylą nagrinėję teismai konstatavo, kad L. M. veikė netiesiogine tyčia. Netiesioginei tyčiai yra būdingas pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas, kuris materialiosiose sudėtyse reiškia ir numatymą, kad gali atsirasti baudžiamajame įstatyme nurodytų padarinių, ir tokių padarinių norėjimą ar nenorėjimą, bet sąmoningą leidimą jiems kilti. Byloje nustačius tik tai, kad L. M. suvokė dūrį peiliu, bet nenustačius to, kad ji numatė nukentėjusiojo D. B. mirtį, nėra pagrindo daryti išvadą, kad L. M. veikė netiesiogine tyčia, ir jos

veiką kvalifikuoti pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą. Svarbu ir tai, kad apeliacinės instancijos teismas, gavęs teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės aktą, atlikęs papildomus įrodymų tyrimo veiksmus, iš esmės dėl šių duomenų nepasisakė, jų neanalizavo BK 129 straipsnio sudėties požymių kontekste, dėl to surašė BPK reikalavimų neatitinkantį nuosprendį *(turėtų būti – nutartį)*.

2.2. Paskirdamas L. M. švelnesnę negu įstatymo nustatytą bausmę pagal BK 62 straipsnio taisykles, pirmosios instancijos teismas neįvertino visų bausmei skirti reikšmingų aplinkybių, o apeliacinės instancijos teismas šios pirmosios instancijos teismo padarytos klaidos neištaisė. Spręsdami dėl skirtinos bausmės, teismai neatsižvelgė į tai, kad valstybės (teisėsaugos) institucijoms buvo žinoma apie nevienkartinį, kelerius metus besitęsiantį nukentėjusiojo D. B. smurtą prieš nuteistąją ir tai buvo šioms institucijoms suprantama, tačiau institucijos nevykdė savo pareigos apriboti D. B. buvimą su L. M., įpareigojant jį gyventi skyrium ar nesiartinti prie L. M. L. M. nebuvo teikiama socialinė ar psichologinė pagalba, kaip nustatyta dėl smurto artimoje aplinkoje reglamentuojančiuose teisės aktuose. Jei tokia pagalba būtų buvusi suteikta, sunkių padarinių būtų buvę galima išvengti. Valstybės institucijoms neatlikus joms pagal įstatymą tenkančios pareigos, negalima bausti sunkioje padėtyje buvusios, nors ir labai sunkią nusikalstamą veiką padariusios nuteistosios griežta laisvės atėmimo bausme, kuria būtų pasiektas tik vienas – nubaudimo – tikslas. Į šią aplinkybę bylą nagrinėję teismai neatsižvelgė. Nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, buvo gauti nauji duomenys, kad veikos metu L. M. buvusi būsena apribojo jos gebėjimą kritiškai įvertinti situaciją, teisingai ir visapusiškai suvokti savo veiksmų reikšmę, jų pavojingumą bei galimus padarinius, rasti konstruktyvių situacijos sprendimo būdų ir valingai, racionaliai reguliuoti savo elgesį. Į šiuos duomenis, sprendžiant dėl L. M. skirtinos bausmės, taip pat nebuvo atsižvelgta. Pagal BK 62 straipsnio 1 dalį, teismai turi teisę paskirti mažesnę negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką nustatytą bausmę arba paskirti švelnesnę bausmės rūšį, negu nustatyta straipsnio sankcijoje už padarytą nusikalstamą veiką. Dėl to teismas turi motyvuoti savo sprendimą dėl pasirinkto bausmės švelninimo būdo, tačiau teismai to nepadarė. Iš skundžiamų nuosprendžio ir nutarties darytina prielaida, kad teismai nusprendė L. M. skirti ne kitokios rūšies, bet trumpesnės trukmės, negu straipsnio sankcijoje nurodyta, laisvės atėmimo bausmę. Kasatoriaus manymu, tokia išvada yra pernelyg formalizuota, teismai neįvertino kitų bausmei skirti reikšmingų aplinkybių. Bylą nagrinėję teismai turėjo atsižvelgti, kad nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai skatina taikyti alternatyvias laisvės atėmimui bausmes, o laisvės atėmimą taikyti tik kaip kraštutinę priemonę. Nors nužudymas yra labai pavojinga nusikalstama veika, sukelianti negrįžtamas pasekmes, tačiau padarytos nusikalstamos veikos aplinkybės yra labai įvairios, o bausmė yra teisinga tik tada, kai ji atitinka padarytos veikos ir kaltininko asmenybės pavojingumą (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-428/2010, Lietuvos

apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-198-870/2020).

2.3. Priteisdamas iš nuteistosios atlyginti neturtinę žalą, apeliacinės instancijos teismas įvertino ne visus tokios žalos dydžio apskaičiavimo kriterijus, nesilaikė teismų praktikos, todėl iš nuteistosios priteisė per didelio dydžio neturtinės žalos atlyginimą. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) 6.250 straipsnio 2 dalį, nustatydamas priteistino neturtinės žalos atlyginimo dydį, teismas turi atsižvelgti į žalą padariusio asmens turtinę padėtį, kaltę, tačiau, kaip matyti iš skundžiamų nuosprendžio ir nutarties, šie kriterijai teismų sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio apskritai nebuvo vertinami arba jie buvo vertinti tik iš dalies. Iš skundžiamų nuosprendžio ir nutarties matyti, kad, nustatydami neturtinės žalos dydį, teismai apskritai neatsižvelgė į nuteistosios turtinę padėtį, nors byloje yra duomenys apie tai, kad jos turtinė padėtis yra sunki (nuteistoji yra neįgali, pensininkė, mėnesio pajamos siekia vos 300 Eur, turto neturi), o pirmosios instancijos teismas neatsižvelgė ir į nuteistosios kaltę. Be to, spręsdami dėl neturtinės žalos dydžio, teismai neįvertino, kad įtakos nusikaltimo padarymui turėjo ir nukentėjusiojo elgesys. Visi šie kriterijai mažina priteistiną neturtinės žalos atlyginimo dydį ir įstatymo normos nedraudžia teismui į šias aplinkybes atsižvelgti (CK 6.282 straipsnio 1, 3 dalys), jų vertinimas nustatant neturtinės žalos dydį atitinka teismų praktiką (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-294/2011, 2K-429/2013, 2K-303/2013, 2K-38-942/2017).

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

3. Nuteistosios L. M. gynėjo advokato K. Baryso kasacinis skundas tenkintinas iš dalies.

Dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo

4. Byloje keliamas klausimas dėl tyčinio žmogaus gyvybės atėmimo (nužudymo) kvalifikavimo, kai nenustatytas kaltininko fiziologinis afektas, bet nustatyta kita nusikalstamą veiką padariusio asmens emocinė būsena, ribojanti asmens gebėjimą suvokti savo veiksmus ir juos valdyti, t. y. spręstina, ar tokio kaltininko baudžiamajai atsakomybei įvertinti taikytinas BK 129 straipsnis ar 130 straipsnis.
5. Pagal BK 130 straipsnį atsako tas, kas nužudė žmogų staiga labai susijaudinęs dėl neteisėto ar itin įžeidžiančio jį ar jo artimą asmenį nukentėjusio asmens poelgio. Kvalifikuojant veiką pagal BK 130 straipsnį būtina nustatyti: 1) neteisėtą ar itin įžeidžiantį nukentėjusiojo poelgį, 2) kaltininko buvimą didelio susijaudinimo būsenos, 3) priežastinį ryšį tarp nukentėjusiojo poelgio, staigaus kaltininko didelio susijaudinimo ir nužudymo, 4) nedelsiant įvykdytą atsaką į neteisėtą ar itin įžeidžiantį nukentėjusiojo poelgį (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-294/2009, 2K-613/2011, 2K-38-942/2017, 2K-98-511/2023). Tik esant visų išvardytų sąlygų visumai kaltininko veika kvalifikuojama kaip nužudymas

staiga labai susijaudinus. Jei kaltininko padaryta veika neatitinka pirmiau nurodytų požymių, kito žmogaus tyčinis gyvybės atėmimas kvalifikuojamas pagal BK 129 straipsnio 1 ar 2 dalį.

6. Kaltininko didelio susijaudinimo būsena apibrėžiama kaip situacija, kai dėl neteisėtų nukentėjusiojo veiksmų kaltininkui iš dalies aptemsta sąmonė, susilpnėja savitvarda, tačiau neprarandamas gebėjimas suprasti savo veiksmus ir juos valdyti. Teismų praktikoje baudžiamosiose bylose, susijusiose su kaltininko labai didelio susijaudinimo būsenos vertinimu, šios sąlygos nustatomos ne vien iš kaltininko paaiškinimų, jo subjektyvaus situacijos suvokimo, bet tiriant bei vertinant ir kitas bylos aplinkybes, patvirtinančias ar paneigiančias nukentėjusiojo poelgio itin įžeidžiantį ar neteisėtą pobūdį ir tokio poelgio sukeltą didelį kaltininko susijaudinimą. Teismai turi vertinti kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, konflikto prielaidas, jo eigą, vertina, kiek nukentėjusiojo tyčiniai veiksmai prieštarauja moralės bei dorovės principams, pažeidžia žmogaus garbę bei orumą ir kokią įtaką tai turi kaltininkui, paisant ir jo individualių savybių (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-155/2007, 2K-271/2008, 2K-155/2009, 2K-38-942/2017 ir kt.), atsižvelgia į kaltininko santykius su nukentėjusiuoju (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-288/2006, 2K-723/2007 ir kt.), į tai, ar susijaudinimui ir smurto protrūkiui turėjo įtakos suvartotas alkoholis (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-604/2005, 2K-130/2009, 2K-297/2010 ir kt.), į ankstesnius nukentėjusiojo smurtavimo prieš kaltininką ir jo įžeidinėjimo faktus, į šių asmenų elgesį iki įvykio, jo metu ir iš karto po jo (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-604/2005, 2K-271/2008, 2K-294/2009, 2K-38-942/2017 ir kt.). Teismų praktikoje nurodoma, kad nužudymas kvalifikuojamas pagal BK 130 straipsnį nepriklausomai nuo to, ar kaltininkas staiga labai susijaudino (buvo fiziologinio afekto būsenos) dėl netikėto, nelaukto nukentėjusiojo poelgio, ar tas poelgis buvo paskutinis iš ankstesnių nevienkartinių panašaus pobūdžio nukentėjusiojo poelgių (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-92-699/2015, 2K-38-942/2017).
7. Vienas iš įrodymų šaltinių tokio pobūdžio bylose paprastai yra specialūs duomenys, specialios žinios, t. y. teismo psichiatrinės, teismo psichologinės ekspertizės išvada. Tačiau ekspertizės aktas (specialisto išvada) yra tik vienas iš įrodymų, kurio vertinimui keliami tie patys BPK 20 straipsnio 5 dalyje nustatyti reikalavimai kaip ir kitiems įrodymams, t. y. ekspertizės aktas (specialisto išvada) teismo turi būti įvertintas išsamiai ir nešališkai išnagrinėjus visas bylos aplinkybes; jis vertinamas kartu su kitais byloje surinktais įrodymais ir negali būti vertinamas atskirai nuo kitų bylos duomenų. Specialisto išvados (ekspertizės akto) neaiškumas, neišsamumas ar prieštaravimas bylos duomenims nagrinėjimo teisme metu yra šalinamas BPK nustatytais veiksmais, be kita ko, apklausiant išvadas pateikusį specialistą (ekspertą) ir prireikus skiriant naujus ekspertinius tyrimus. Kai teisme apklausiamas byloje ekspertizės aktą (specialisto išvadą) pateikęs ekspertas (specialistas), jo paaiškinimai (parodymai) vertinami kartu su jo pateiktu ekspertizės aktu (specialisto išvada) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-78/2012, 2K-283-222/2018, 2K-141-976/2019, 2K-129-495/2020, 2K-141-697/2021).

8. Apeliacinės instancijos teismas, nuspręsdamas, kad L. M. veiksmuose nėra BK 130 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos sudėties, visų pirma rėmėsi teismo psichiatrinės, teismo psichologinės ekspertizės išvada, kad įvykio metu buvusi L. M. būsena neatitiko fiziologinio afekto kriterijų, tačiau ji buvo išreikšto emocinio susijaudinimo būsenos. Ekspertizės akte išreikštas emocinis susijaudinimas apibūdinamas kaip būsena, kuri kilo kaip atsakas į ilgalaikę ją psichotraumuojančią situaciją ir sutrikdė (apribojo) jos gebėjimą kritiškai įvertinti situaciją, visapusiškai teisingai ir iki galo suvokti savo veiksmų reikšmę, jų pavojingumą bei galimas pasekmes, rasti konstruktyvius situacijos sprendimo būdus bei valingai, racionaliai reguliuoti ir kontroliuoti savo elgesį (4 t., b. l. 171–182). Pasiremdama ekspertizės išvada, apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad L. M. emocinio susijaudinimo būsena nesiekė tokio laipsnio, kad būtų pagrindas konstatuoti fiziologinio afekto būseną. Šiuo aspektu išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad nors teismų praktikoje nurodoma, kad paprastai didelio kaltininko susijaudinimo būsena yra siejama su fiziologiniu afektu, tačiau to nereikalauja BK 130 straipsnio sudėtis, tokio požymio – nusikaltimo padarymo fiziologinio afekto būsenos – šios nusikalstamos veikos sudėtyje nėra. Įstatymas reikalauja nustatyti staiga kilusį kaltininko didelį susijaudinimą, kuris sukeltų afektinę būseną, nulemtą sveiko asmens sąmonės trumpalaikių pokyčių. Tokį teiginį teisėjų kolegija grindžia tuo, kad 1) moksliniame diskurse nėra vienareikšmio atsakymo dėl fiziologinio afekto įtakos asmens sąmonei, intelektiniams ir (ar) valiniams gebėjimams, dėl to kiekviena individuali situacija reikalauja *ad hoc* (konkrečiai situacijai) vertinimo[1]; 2) sutrikimo pobūdis, mastas bei įtaka kaltinamojo veiksmams turi būti kiekvienu atveju nustatomi atskirai būtent pasitelkiant specialias žinias ir vertintini individualiai visų bylos duomenų kontekste.
9. Teisėjų kolegija, įvertinusi bylos situaciją pagal aptartas taisykles, konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas nepagrindė, kodėl jis L. M. nustatytos išreikšto emocinio susijaudinimo būsenos, įvertinęs ir kitas byloje nustatytas aplinkybes, nelaiko staigiu dideliu susijaudinimu ir kodėl BK 130 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos požymių buvimą sieja tik su fiziologinio afekto būsena. Kaip nurodė teismo psichologijos ekspertė Vilma Joneliūkštienė, fiziologinis afektas – tai būsena, kuri susiformuoja kaip atsakas į vienkartinį poveikį, kuris kyla staiga ir staiga kren-

1 *Medicinos enciklopedijoje* (Algirdas Dembinskas ir kiti, I tomas (1991), p. 19–20) afektu vadinamas ūmus, smarkus, trumpas susijaudinimas, jausmų protrūkis, būdingas sveikam žmogui, dėl kurio „<...> jis sugeba vertinti aplinkybes, nepraranda orientacijos, gali kontroliuoti savo elgesį“; psichiatrijos terminų žodynuose fiziologinis afektas aiškinamas nurodant, kad tokia būsena išsivysto dėl psichologinių, socialinių ir kitų priežasčių, kai sąmonė nesutrinka ir žmogus gali kontroliuoti savo veiksmus. Tuo tarpu psichologijos terminų žodyne (pvz., R. Augis ir kiti, *Psichologijos žodynas* (1993), p. 7–8) afektas apibrėžiamas kaip „stipri ir palyginti trumpa emocinė reakcija, dažniausiai kylanti, kai staiga pakinta subjektui svarbios gyvenimo aplinkybės <...>“, kai stabdomi su ja nesusiję psichiniai procesai, sąmonė susiaurėja, galimi jos ir atminties sutrikimai, žmogus nebegali kontroliuoti savo elgesio. Taigi, įvertinus afekto, fiziologinio afekto aiškinimą lietuvių psichologijos, psichiatrijos žodynuose, akivaizdu, jog afektas yra staigi, trumpalaikė, stipri emocinė reakcija, lemiama įvairių vidinių ir (ar) išorinių dirgiklių ir galinti sukelti fiziologinių pasikeitimų, tačiau jo poveikis asmens psichikos gebėjimams vertintinas kiekvienu atveju individualiai.

ta. Nagrinėjamu atveju fiziologinio afekto būsena nebuvo konstatuota dėl to, kad vienkartinį veiksmą sudarė psichotrauminių situacijų (poveikių) visuma, kuri lėmė tapačias fiziologiniam afektui pasekmes – apribojo L. M. gebėjimą visapusiškai vertinti situaciją, numatyti savo veiksmų pasekmes, visiškai kontroliuoti savo veiksmus. Tokia kumuliatyvinė situacija nulemia ir kitokį susijaudinimo būsenos vystymąsi – sprogimo fazės neišreikštumą, lėtą eigą ir pan. Sąmonėje dominuoja tik afektiniai motyvai, tik emocijos, žmogus nebegalvoja apie tai, kas bus, neplanuoja, neprognozuoja, kas gali vykti toliau ar kokias pasekmes sukels jo veiksmai. Tačiau jis jaučia poreikį veikti, bet nežino ir neranda veikimo būdo, protingų ir konstruktyvių sprendinių ar alternatyvių pasirinkimų. Psichologijos požiūriu šių (afekto ir emocinio susijaudinimo) būsenų priežastys ir pasekmės yra tos pačios, jos kyla kaip atsakas į psichotraumuojančią situaciją ir apriboja asmens gebėjimą racionaliai vertinti situaciją, prognozuoti savo veiksmų pasekmes, kontroliuoti savo elgesį. Tokie psichologijos ekspertės paaiškinimai, detalizuojant ekspertizės akte nurodytas išvadas, rodo, kad įvykio metu L. M. buvo staigaus didelio susijaudinimo būsenos. Tokią jos būseną įvykio metu pagrindžia ir kiti įrodymai, tačiau apeliacinės instancijos teismas situaciją vertino netinkamai, paviršutiniškai bandydamas nustatytą būseną paneigti šalutiniais, išvadoms neturinčiais reikšmės argumentais, kaip antai kad nuteistoji konflikto su D. B. metu gėrė vyno (tokie buvo nuteistosios pirminiai parodymai, tačiau šią girtumą menančią aplinkybę pirmosios instancijos teismas pašalino iš kaltinimo), po įvykio susitvarkė, pranešė apie nužudymą tik po dviejų dienų. Šie duomenys nepaneigia ekspertų nustatyto didelio susijaudinimo būsenos ir afektinės tyčios nužudyti buvimo L. M. veiksmuose.

10. Teismų praktikoje neteisėto poelgio, galinčio sukelti didelio susijaudinimo būseną, turinys paaiškinamas kaip bet koks prieš kaltininką ar jo artimą asmenį nukreiptas priešingas teisei nukentėjusiojo elgesys, kuris gali reikštis kėsinimusi į asmens gyvybę, sveikatą, turtą (tyčia ar dėl neatsargumo), smūgių sudavimu, kankinimu, laisvės atėmimu ir pan., taip pat psichiniu poveikiu – grasinimu panaudoti smurtą, tyčiojimusi, šantažu ir kitaip (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-942/2017). Vertinant, ar buvo neteisėtas ar itin įžeidžiantis nukentėjusiojo poelgis, būtina atsižvelgti į aktualias visuomenės gyvenimo realijas ir šioje byloje susiklosčiusią situaciją: tai, kad *locus delicti* (nusikaltimo vieta), nužudymo padarymo vieta, yra specifinė (nužudymas padarytas namuose, esant kasdienei rutinai, įtemptiems tarpusavio santykiams, kilusiems dėl nukentėjusiojo gyvenimo būdo, girtavimo, nepamatuotų nuolatinių priekaištų nuteistajai) ir kad nustatyta ne bet kokio, o sisteminio smurto panaudojimo artimoje aplinkoje situacija. Teismai turi labai kruopščiai svarstyti ir vertinti aplinkybes, ar nukentėjusiojo panaudoto smurto ar įžeidimo auka (kuri tampa nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu) yra anksčiau patyrusi smurtinį nužudyto artimos aplinkos žmogaus elgesį, ar toks elgesys buvo nuolatinis ir gali būti laikomas sisteminiu. Tai gali rodyti, kad toks neteisėtas ar itin įžeidžiantis kaltininką elgesys buvo tik paskutinis iš ankstesnių nevienkartinių panašaus pobūdžio nukentėjusiojo poelgių.
11. Nagrinėjamoje byloje akivaizdžiai nustatytas naudoto artimoje aplinkoje sisteminio smurto prieš L. M. faktas – tarp bendro gyvenimo saitais susijusių asmenų

D. B. ir L. M. buvo susiklostę įtempti tarpusavio santykiai ir nuolatos vykdavo konfliktų, dėl jų buvo kviesti policijos pareigūnai. Konfliktai, prasidėję net prieš penkerius metus, tęsėsi iki pat įvykio, nuo 2015 metų, sugyventiniams pradėjus gyventi kartu. Antai 2015 metais policija buvo kviesta vieną kartą dėl smurto artimoje aplinkoje, pranešime nurodyta, kad D. B. naudojo fizinį smurtą prieš L. M., pagal šį įvykį buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, byloje Nr. 02-2-00452-15 nustatyta, kad L. M. buvo sulaužytas šonkaulis. Nustatyta, kad 2017 metais buvo net 3 pranešimai, vienu atveju policiją kvietė D. B. dėl to, kad L. M. jo neįleido į namus. Kitu atveju pranešime nurodyta, kad D. B. naudojo fizinį smurtą prieš L. M., pagal šį įvykį buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal BK 140 straipsnio 2 dalį (byla Nr. 01-1-15695-17), užbaigtas baudžiamuoju įsakymu. Trečiuoju atveju pranešime nurodyta, kad D. B. naudojo fizinį smurtą prieš L. M., pagal šį įvykį buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, bylos Nr. 01-1-49262-17, ikiteisminis tyrimas nutrauktas pagal BPK 212 straipsnio 1 punktą, 3 straipsnio 1 dalies 1 punktą. Nustatyta, kad 2018 metais buvo 4 pranešimai, du kartus pranešėjas buvo D. B., jis pranešė apie tai, kad L. M. jo neįleidžia į namus. Du kartus pranešėja buvo L M. Nustatyta, kad 2019 metais buvo vienas pranešimas. Sisteminį smurtą prieš L. M. patvirtina ir byloje esantys medicininiai dokumentai apie jos patirtus kūno sužalojimus, liudytojų S. K., M. K., S. S. parodymai.

12. Todėl teismai, tinkamai neįvertinę pirmiau minėtų aplinkybių, klaidingai interpretavo D. B. neteisėtą smurtinį veiksmą – vienkartinį sudavimą L. M. delnu – tik kaip įprastą ir negalėjusį sukelti smurtinių ir emocinių L. M. reakcijų. Visų pirma, tai prieštarauja teismų praktikoje suformuotam BK 130 straipsnio aiškinimui, kad neteisėtas ar itin įžeidžiantis poelgis gali būti ir paskutinis iš ankstesnių nevienkartinių panašaus pobūdžio nukentėjusiojo poelgių. Antra, siejant susijaudinimą tik su fiziologiniu afektu, sukeltu vienkartinio pobūdžio veiksmais, yra siaurinamai aiškinamas BK 130 straipsnio sudėties požymis, nes, kaip minėta, straipsnio formuluotė reikalauja staigaus didelio susijaudinimo, t. y. įtvirtina platesnį šio požymio turinį. Trečia, teisiniam tokio veiksmo vertinimui yra svarbu ne tai, ar L. M. nuo pat bendravimo su D. B. pradžios toleravo tokį gyvenimo būdą, daug kartų net nepranešė policijai apie smurtą prieš ją, ji pati pripažino, kad atleisdavo D. B. ir toliau taip gyveno kartu su juo, tačiau svarbu tai, ar toks veiksmas nustatytoje eilinio konflikto artimoje aplinkoje situacijoje galėjo būti tuo dirgikliu, kuris būtent galėjo sukelti didelio susijaudinimo būseną. Šiuo aspektu teismų vertinimai yra prieštaraujantys bylos medžiagai.

13. Remdamasi pirmiau išdėstytais bylos faktais ir motyvais, išplėstinė septynių teisėjų kolegija konstatuoja, kad įvykio metu L. M. buvo staiga labai susijaudinusi dėl neteisėto D. B. prieš ją pavartoto smurto ir, atsakydama į dar vieną iš nuolatinių ankstesnių nukentėjusiojo neteisėtų smurtinių poelgių, tuoj pat po gauto smūgio ranka į veidą staiga sudavė jam vieną smūgį turimu rankoje peiliu į krūtinę ir taip jį nužudė. Taigi aptarti bylos duomenys neabejotinai pagrindžia L. M. veikos atitiktį visoms BK 130 straipsniui taikyti reikalingoms sąlygoms: tiek neteisėtų veiksmų prieš nuteistąją buvimą, tiek jais sukelto staigaus didelio susijaudinimo

būseną, dėl šios būsenos staiga kilusią afektinę tyčią, nulėmusią tolesnius nedelstinus L. M. veiksmus. Darytina išvada, kad, pripažindami L. M. kalta pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktą, žemesnės instancijos teismai netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, kvalifikavo nuteistosios veiką ne pagal tą BK straipsnį, kurį reikėjo taikyti, todėl L. M. veika perkvalifikuotina į BK 130 straipsnį.

Dėl bausmės

14. Pagal BPK 376 straipsnio 3 dalį, kasacinės instancijos teismas gali pritaikyti lengvesnę nusikalstamą veiką nurodantį įstatymą arba nutraukti baudžiamąją bylą ir atitinkamai koreguoti už nustatytą veiką taikytinas teisines pasekmes, jeigu nustato, kad tai susiję su netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-208-1073/2018). Kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimas nutartyje šiuo atveju keičiamas pritaikant L. M. kitą BK specialiosios dalies straipsnį, lengvinantį kaltininkės teisinę padėtį.
15. Atitinkamai, atsižvelgiant į BK 41, 54, 61 straipsniuose išdėstytas bausmės skyrimo taisykles bei pirmosios instancijos teismo nuosprendžio 17–18 puslapiuose nustatytas aplinkybes dėl nuteistosios asmenybės, įvertinus padaryto nusikaltimo pavojingumo pobūdį ir laipsnį, jos atsakomybę lengvinančias aplinkybes, kad ji visiškai prisipažino padariusi nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai dėl jos gailisi, savo noru visiškai atlygino padarytą turtinę žalą (BK 59 straipsnio 2 dalis), kad nenustatyta jos atsakomybę sunkinančių aplinkybių už apysunkį nusikaltimą, kurį padarius buvo atimta žmogaus gyvybė, skirtina dvejų metų šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmė. Pažymėtina, kad nėra pagrindo laikyti L. M. atsakomybę lengvinančia aplinkybe tai, kad įtakos veikos padarymui turėjo provokuojantis nukentėjusiojo D. B. elgesys, nes ši aplinkybė įvertinta kvalifikuojant L. M. nusikaltimą (BK 59 straipsnio 3 dalis).
16. Nustačius, kad pagal BK 130 straipsnį L. M. baustina laisvės atėmimo bausme, ir nustačius jos dydį, BK 62 straipsnio 1 dalies nuostatos netaikomos. Šiuo atveju BK 130 straipsnio sankcija, skirtingai nei BK 129 straipsnio 2 dalies sankcija, nustato platesnę terminuotos laisvės atėmimo bausmės parinkimo galimybę ir, skirtingai nei buvo nustatyta pirmosios instancijos teisme, netrukdo nustatyti nuteistajai L. M. teisingos bausmės.
17. Išplėstinė teisėjų kolegija, atsižvelgdama į L. M. padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą (apysunkis nusikaltimas), nustatytas atsakomybę lengvinančias aplinkybes, atsakomybę sunkinančių aplinkybių nebuvimą, taip pat įvertinęs nuteistosios asmenybę: L. M. yra teigiamai apibūdinama, turi gyvenamąją vietą, sūnų, anūkų, pirmiau neteista, nebausta administracine tvarka, nusikaltimo padarymo metu dirbo, turi sveikatos sutrikimų, bet priklausomybės ligomis neserga, dalį realiai paskirtos bausmės atliko ir, vadovaujantis Panevėžio kalėjimo 2024 m. vasario 12 d. Lygtinio paleidimo komisijos nutarimu Nr. RV-21-294 „Dėl lygtinio paleidimo iš bausmės atlikimo vietos, taikant intensyvią priežiūrą, taikymo nuteistajam“, paleista iš įkalinimo įstaigos, nusprendžia, kad yra pagrindas manyti, jog bausmės tikslai gali būti pasiekti ir atidėjus paskirtos laisvės atėmimo

bausmės vykdymą (aktuali bylai BK 75 straipsnio 1 dalies redakcija, galiojusi nuo 2017 m. spalio 6 d.).

Dėl neturtinės žalos

18. Kasaciniame skunde nurodoma, kad, priteisdamas iš nuteistosios atlyginti neturtinę žalą, apeliacinės instancijos teismas įvertino ne visus tokios žalos dydžio apskaičiavimo kriterijus, nesilaikė teismų praktikos, todėl iš nuteistosios priteisė per didelio dydžio neturtinės žalos atlyginimą.
19. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pažymi, kad neturtinės žalos dydis yra daugiau fakto, o ne teisės klausimas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-137-693/2017, 2K-112-697/2018, 2K-132-942/2021, 2K-255-697/2022 ir kt.), todėl tai yra sritis, kurioje savo kompetenciją įgyvendina pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai. Kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, pagal baudžiamojo proceso įstatymą patikrina, ar teismai, spręsdami klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, tinkamai vadovavosi įstatymų normomis, reglamentuojančiomis neturtinės žalos dydžio nustatymą, bei aktualia teismų praktika šiuo klausimu.
20. Nusikalstama veika padarytos neturtinės žalos dydis nustatomas vadovaujantis Civilinio kodekso nuostatomis ir pagal konkrečioje situacijoje nustatytų teisiškai reikšmingų kriterijų visumą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-420/2007, 2K-209/2007, 2K-114/2008, 2K-118/2013, 2K-132-942/2021). Pažymėtina, kad CK nenustato neturtinės žalos minimumo ar maksimumo, todėl pareiga įvertinti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą tenka teismui. Teismas, įvertindamas neturtinę žalą pinigais, nustatydamas jos dydį, atsižvelgia į visas reikšmingas bylos aplinkybes, žalos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, taip pat vadovaujasi sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijais (CK 6.250 straipsnio 2 dalis). Kasacinės instancijos teismas taip pat yra nurodęs, kad teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2005).
21. Pabrėžtina ir tai, kad kiekvienu konkrečiu atveju neturtinė žala patiriama individualiai, todėl teismas, spręsdamas dėl kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, privalo ne tik vertinti įstatyme nurodytus kriterijus, bet ir aiškintis bei vertinti individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį. Be to, nustatydamas neturtinės žalos dydį, teismas remiasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, kurių laikymasis, taikant bei aiškinant teisės normas, leidžia teismui atsižvelgti į konkrečios situacijos ypatumus, užtikrinti skirtingų interesų pusiausvyrą. Įstatymų leidėjas neatskleidžia šių principų turinio, nes jų aiškinimas ir taikymas kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-244/2011, 2K-331-976/2018, 2K-132-942/2021).

22. Pirmiau nurodytų reikalavimų bylą nagrinėję teismai laikėsi, o kasatoriaus nesutikimas su priteistu atlyginti neturtinės žalos dydžiu iš esmės yra grindžiamas deklaratyviais argumentais apie bendrųjų teisės principų ir nuteistojo bei nukentėjusiųjų interesų pusiausvyros pažeidimą, o teiginiai apie atskirų aplinkybių neįvertinimą prieštarauja žemesnės instancijos teismų sprendimų turiniui. Tinkamai vadovaudamasis CK 6.250 straipsnio 2 dalies nuostatomis, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo kriterijais, įvertinęs nukentėjusiųjų ir nuteistojo interesus bei pateikdamas pakankamai išsamius neturtinės žalos dydžio nustatymo motyvus, pirmosios instancijos teismas L. M. atlygintinos neturtinės žalos dydį sumažino iki 9000 Eur. Pagal teismų praktiką, šios kategorijos baudžiamosiose bylose nukentėjusiajai priteistos atlyginti neturtinės žalos sumą pripažinti per didele nėra pagrindo; nes nepriklausomai nuo to, ar veika padaroma tyčia ar didžiai susijaudinus, žmogaus gyvybės atėmimu padaryta žala neatitaisoma.
23. Remiantis tuo, kas pirmiau išdėstyta, pirmosios instancijos teismo nuosprendis ir apeliacinės instancijos teismo nutartis keistini dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo (BPK 369 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 6 punktu,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo 2021 m. kovo 25 d. nuosprendį ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 22 d. nutartį pakeisti.

L. M. nusikalstamą veiką iš BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto perkvalifikuoti į BK 130 straipsnį ir paskirti jai laisvės atėmimą dvejiems metams šešiems mėnesiams. Vadovaujantis BK 75 straipsnio 1 dalimi bei 2 dalies 8 punktu, paskirtą laisvės atėmimo bausmės vykdymą atidėti vieneriems metams, paskiriant įpareigojimą – neišvykti iš gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistosios priežiūrą vykdančios institucijos leidimo.

Kitą Vilniaus apygardos teismo 2021 m. kovo 25 d. nuosprendžio ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 22 d. nutarties dalį palikti nepakeistą.

2.6. Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę (BK 170 straipsnis)

Vertinant interneto portalo komentatorių pasisakymų, kuriais išreiškiama neapykantos kalba, atitiktį BK 170 straipsnio 3 dalies sudėčiai, nepakanka konstatuoti, jog tokie pasisakymai yra prieštaraujantys moralei ar vien tik neigiamo ar niekinamo pobūdžio žodžiai, tačiau svarbu nustatyti, ar tokie pareiškimai išties nulemti išankstinio kaltininko šališkumo, neapykantos nuostatų ir realiai sudaro prielaidas neapibrėžtam paskyros lankytojų ratui tiesiogiai palenkti interneto portalo skaitytojus smurtauti prieš

konkrečią žmonių grupę. BK 170 straipsnyje nustatyta ne viena nusikaltimo sudėtis su keliais kvalifikuojamaisiais požymiais, o daug sudėčių. BK 170 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimą, pasireiškiantį pavojingiausiais kurstymo veikti prieš kitą asmenį veiksmais, t. y. už viešą kitų asmenų lenkimą (skatinimą) daryti kitus pavojingus su fiziniu smurtu susijusius veiksmus (smurtauti, fiziškai susidoroti su tam tikra žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu).

Baudžiamoji byla Nr. 2K-58-489/2024
Teisminio proceso Nr. 1-05-2-00009-2022-3
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.11.2.2.1; 1.2.11.2.2.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 1 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Sigitos Jokimaitės (kolegijos pirmininkė), Aleno Piesliako ir Tomo Šeškausko (pranešėjas),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant prokurorui Dariui Čaplikui,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo nuteistojo **R. B.** baudžiamąją bylą pagal **Šiaulių apygardos prokuratūros Šiaulių apylinkės prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojo Sauliaus Kulikausko** kasacinį skundą dėl Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 8 d. nuosprendžio dalies, kuria R. B. išteisintas dėl kaltinimo pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 170 straipsnio 3 dalį kaip nepadaręs šios nusikalstamos veikos.

Taip pat skundžiama Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. kovo 15 d. nuosprendžio dalis, kuria Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 8 d. nuosprendžio dalis dėl R. B. išteisinimo pagal BK 170 straipsnio 3 dalį palikta nepakeista.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi prokuroro, prašiusio kasacinį skundą tenkinti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. R. B. išteisintas dėl kaltinimo pagal BK 170 straipsnio 3 dalį už tai, kad jis 2022 m. sausio 30 d., tiksliai nenustatytu laiku ir vietoje, socialiniame tinkle *www.facebo-*

ok.com, po paskyros „T. V. R.“ vartotojo 2022 m. sausio 29 d. 12.09 val. paskelbta nuotrauka pavadinimu „Meilė yra meilė!“, naudodamas nenustatytą kompiuterinę įrangą, viešai iš savo asmeninės socialinio tinklo *www.facebook.com* paskyros, kurios pavadinimas „R. B.“, parašė komentarą: „Piderasai jobani blet naikint jumis blet“, taip viešai kurstė smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe dėl jų seksualinės orientacijos.

2. Pirmosios instancijos teismo R. B. nuteistas pagal BK 170 straipsnio 2 dalį (2017 m. gegužės 4 d. įstatymo redakcija) už tai, kad jis 2022 m. sausio 30 d., tiksliai nenustatytu laiku ir vietoje, socialiniame tinkle *www.facebook.com*, po paskyros „T. V. R.“ vartotojo 2022 m. sausio 29 d. 12.09 val. paskelbta nuotrauka pavadinimu „Meilė yra meilė!“, naudodamas nenustatytą kompiuterinę įrangą, viešai iš savo asmeninės socialinio tinklo *www.facebook.com* paskyros, kurios pavadinimas „R. B.“, parašė komentarą: „Piderasai jobani blet naikint jumis blet“, taip viešai niekino T. V. R. dėl jo seksualinės orientacijos.

II. Kasacinio skundo argumentai

3. Kasaciniu skundu Šiaulių apygardos prokuratūros Šiaulių apylinkės prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojas S. Kulikauskas prašo panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Kasatorius skunde nurodo:
   3.1. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, vertindami byloje esančius įrodymus, nepagrįstai suteikė išskirtinę reikšmę daliai specialisto paaiškinimų, neanalizavo ir nevertino objektyvių bylos duomenų, vertino klaidingą įrodymų turinį, taip pažeidė Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 20 straipsnio 2, 3, 5 dalių reikalavimus. Apeliacinės instancijos teismas taip pat neatsakė į esminį prokuratūros apeliacinio skundo argumentą dėl nusikalstamų veikų, nustatytų BK 170 straipsnio 2 dalyje ir 3 dalyje, kvalifikavimo, taip pažeidė BPK 320 straipsnio 3 dalį. Padaryti pažeidimai yra esminiai, jie sutrukdė teismams išsamiai išnagrinėti bylą ir priimti teisingus sprendimus, kartu tai lėmė netinkamą BK 170 straipsnio 3 dalies taikymą.
   3.2. Teismai neanalizavo ir nevertino nuteistojo R. B. parašyto komentaro turinio. Komentare nuteistasis homoseksualių asmenų atžvilgiu vartoja necenzūrinę, žeidžiančią leksiką, pavartoja žodį „naikinti“, jį akcentuoja vartodamas kitus necenzūrinius žodžius. Apeliacinės instancijos teismas nuosprendyje neatsakė į apeliacinio skundo argumentą, kaip žmones galima sunaikinti be jiems daromo smurtinio, fizinio poveikio. Specialistė G. Herasimenkienė pateikė lingvistinio tyrimo išvadą, kad komentare propaguojama homoseksualių asmenų naikinimo idėja. Byloje nustatyta, kad komentaras buvo paskelbtas socialiniame tinkle „Facebook“. Specialistė ir teismai, pateikdami išvadas, vertino tai, kad komentaras parašytas T. V. R. paskyroje, kurią sekanti auditorija galbūt nėra nusiteikusi naikinti ir galbūt yra T. V. R. labiau palaikanti. Toks specialisto išvados turinys nepagrįstai

teismų pripažintas įrodymu, jis prieštarauja ir socialinio tinklo „Facebook“ veikimo principams. Pirma, byloje nėra duomenų, kad R. B. komentarą parašė įėjęs į T. V. R. „Facebook“ paskyrą. Antra, kaip R. B. „Facebook“ paskyroje demonstruojami T. V. R. įrašai ir nuotraukos, taip taikant tam tikrą algoritmą jie demonstruojami ir kitiems asmenims. Po T. V. R. nuotrauka R. B. parašius komentarą, nuotrauka su komentaru tapo matoma tokiems asmenims, komentarą parašiusio asmens „Draugams“, T. V. R. paskyrą stebintiems asmenims. Kasatorius pažymi, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) 2022 m. gegužės 4 d. sprendime, peticijos Nr. 41288/15, 127 punkte, nepripažino, jog komentarai socialiniame tinkle „Facebook“ yra ne tokie pavojingi kaip komentarai interneto naujienų portaluose. Kasatoriaus įsitikinimu, šie įrodymų vertinimo trūkumai turėjo įtakos teismams vertinant, ar R. B. veikė tiesiogine tyčia, t. y. suprato, kad savo veiksmais – viešai, plačiai auditorijai rašydamas komentarą, vartodamas atitinkamus žodžius, kuriais propaguojama idėja asmenis naikinti, – skatina kitus asmenis naudoti fizinį smurtą. Kartu, spręsdami dėl R. B. tyčios, teismai neįvertino jo parodymų kitimo, teisiamojo posėdžio metu išsakytų frazių ir susiformavusių jo nuostatų.

3.3. Teismų praktikoje nustačius, kad tie patys asmens veiksmai gali būti kvalifikuojami pagal BK 170 straipsnio 2 dalį ir 3 dalį, asmuo nuteisiamas pagal abi dalis. Kitais atvejais veikos kvalifikuojamos tik pagal BK 170 straipsnio 3 dalį. Taigi teismų praktika šiuo klausimu yra skirtinga. Apeliacinės instancijos teismas laikė nepagrįstu prokuratūros apeliacinio skundo argumentą, kad veika galėtų būti kvalifikuojama pagal vieną BK straipsnį, ir pripažino, kad pirmosios instancijos teismo priimtas sprendimas išteisinti asmenį pagal kitą baudžiamąjį įstatymą yra pagrįstas. Šis teismas skundžiamame nuosprendyje nurodė, kad BK 170 straipsnio 2 dalyje ir 3 dalyje nustatyta atsakomybė už skirtingas nusikalstamas veikas, tačiau daugiau motyvų nepateikė, teisinių argumentų nenurodė.

3.4. Kasatorius, aptardamas nusikalstamų veikų sutapties sampratą, nurodo, kad R. B. kaltintas tuo, jog viena veika padarė dvi nusikalstamas veikas. Tačiau idealioji nusikalstamų veikų sutaptis galima tik tais atvejais, kai veikos kvalifikuojamos pagal skirtingus BK straipsnius. Esant tęstinei nusikalstamai veikai, kai yra realizuojami alternatyvūs veikos požymiai, nurodyti skirtingose to paties BK straipsnio dalyse, tęstinė veika kvalifikuojama pagal sunkiausią požymį nurodančią taikomo straipsnio dalį, o kiti byloje nustatyti alternatyvūs sudėties požymiai aprašomi nuosprendyje (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-33-303/2019). Nustačius, jog dėl tų pačių asmens atliktų veiksmų nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra perteklinis, sprendimas asmenį išteisinti nėra priimamas, nes tokiu atveju dėl tų pačių asmens veiksmų būtų priimti priešingi sprendimai – asmenį ir nuteisti, ir išteisinti (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-320-693/2018).

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

4. Šiaulių apygardos prokuratūros Šiaulių apylinkės prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojo S. Kulikausko kasacinis skundas atmestinas.

Dėl BPK 20 straipsnio 2, 3, 5 dalių ir 320 straipsnio 3 dalies reikalavimų

5. Kasaciniame skunde nurodoma, kad žemesnės instancijos teismai, vertindami įrodymus, padarė esminius BPK 20 straipsnio 2, 3, 5 dalių nuostatų pažeidimus, nes nepagrįstai suteikė išskirtinę reikšmę daliai specialistės lingvistės G. Herasimenkienės paaiškinimų, neanalizavo ir nevertino objektyvių bylos duomenų – R. B. parašyto komentaro turinio ir vertino klaidingą lingvistinio tyrimo specialisto išvados turinį. O apeliacinės instancijos teismas esmingai pažeidė ir BPK 320 straipsnio 3 dalį, nes nuosprendyje motyvuotai neatsakė į esminį prokuroro apeliacinio skundo argumentą dėl BK 170 straipsnio 2 dalyje ir 3 dalyje nustatytų nusikalstamų veikų kvalifikavimo. Šie argumentai nepagrįsti.
6. Įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti, BPK nustatytais proceso veiksmais patikrinti, teisiamajame posėdyje išnagrinėti ir teismo pripažinti duomenys, kuriais vadovaudamasis teismas daro išvadas dėl nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, šią veiką padariusio asmens kaltumo ar nekaltumo ir kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai (BPK 20 straipsnio 1, 3, 4 dalys). Pagrindines įrodymų vertinimo taisykles nustato BPK 20 straipsnio 5 dalis. Šioje dalyje nustatyta, kad teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. Dėl šios nuostatos teismų praktikoje nuosekliai aiškinama, kad įrodymų vertinimas ir jais pagrįstų išvadų byloje sprendžiamais klausimais darymas yra teismo, priimančio baigiamąjį aktą, prerogatyva. Teismo vidinis įsitikinimas privalo turėti objektyvų pagrindą, t. y. jis turi būti pagrįstas visų byloje esančių duomenų patikrinimu, palyginimu, prieštaravimų pašalinimu ir savo sprendimų argumentavimu. Jokie įrodymai neturi teismui iš anksto nustatytos galios. Nė vieni įrodymai nėra pranašesni už kitus, teismas visus įrodymus turi vertinti, tirti ir analizuoti vienodai, bendra tvarka. Vertindamas įrodymus, teismas turi įsitikinti, ar jie patikimi, ar gauti teisėtu būdu, ir nuspręsti, ar įrodymais grįstinos teismo išvados, ar jie atmestini. Turi būti įvertintas kiekvienas įrodymas atskirai ir įrodymų visuma (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-329-976/2017, 2K-334-699/2018, 2K-214-303/2019, 2K-129-495/2020, 2K-7-165-648/2021 ir kt.).
7. Esminiu įrodymų vertinimo nuostatų pažeidimu gali būti pripažįstami atvejai, kai kasacine tvarka apskųstame nuosprendyje ar nutartyje teismo išvados padarytos nesiėmus įmanomų priemonių visoms bylai teisingai išspręsti reikšmingoms aplinkybėms nustatyti; nebuvo vertinti visi proceso metu surinkti bylai išspręsti reikšmingi įrodymai; vertinant įrodymus daryta klaidų dėl įrodymų turinio; remtasi duomenimis, kurie dėl neatitikties BPK 20 straipsnio 1–4 dalyse nustatytiems reikalavimams negalėjo būti pripažinti įrodymais; įrodymais nepagrįstai nepripažinti duomenys, kurie atitinka BPK 20 straipsnio 1–4 dalių reikalavimus;

neišdėstyti teisiniai argumentai dėl ištirtų įrodymų vertinimo ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-176-303/2015, 2K-251-507/2016, 2K-7-54-628/2020, 2K-145-495/2021, 2K-7-38-1073/2023 ir kt.).

8. Teisėjų kolegija, pagal kasaciniame skunde išdėstytus argumentus teisės taikymo aspektu patikrinusi skundžiamus pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nuosprendžius, kasatoriaus nurodytų esminių BPK pažeidimų, susijusių su įrodymų vertinimu, nenustatė. Byloje atliktas įrodymų tyrimas ir vertinimas, žemesnės instancijos teismų priimtų procesinių sprendimų turinys atitinka pirmiau nurodytų BPK nuostatų reikalavimus ir neprieštarauja išdėstytiems teismų praktikos išaiškinimams.
9. Kaip matyti iš baudžiamosios bylos medžiagos, pirmosios instancijos teismas, spręsdamas dėl R. B. pareikštų kaltinimų pagrįstumo, jo veiksmų kvalifikavimo, išsamiai ir nešališkai išnagrinėjo bylos aplinkybes, teisiamajame posėdyje patikrino teisėtais būdais gautus duomenis ir nuosprendį grindė teisiamajame posėdyje ištirtais įrodymais (BPK 301 straipsnio 1 dalis). Šio teismo priimto nuosprendžio išvados dėl nusikalstamos veikos, nustatytos BK 170 straipsnio 3 dalyje, požymių R. B. veiksmuose nebuvimo yra pagrįstos 2022 m. kovo 2 d. Lietuvos teismo ekspertizės centro lingvistinio tyrimo specialisto išvada Nr. 11-328 (22), specialistės G. Herasimenkienės paaiškinimais, iš dalies paties nuteistojo R. B. parodymais, kitais rašytiniais bylos įrodymais. Pirmosios instancijos teismo nuosprendžio aprašomojoje dalyje, kuri atitinka BPK 305 straipsnio 3 dalies 2, 3 punktų reikalavimus, aiškiai nurodyta, kodėl visus teismo nustatytus pavojingus R. B. veiksmus apima būtent BK 170 straipsnio 2 dalies dispozicija, išdėstyti įrodymų vertinimo motyvai ir bylos įrodymais pagrįstos išvados dėl R. B. išteisinimo.
10. Nepagrįsti kasacinio skundo argumentai, kad žemesnės instancijos teismai, vertindami įrodymus, suteikė išskirtinę reikšmę lingvistinio tyrimo specialisto išvados bei specialistės lingvistės G. Herasimenkienės paaiškinimų daliai ir neanalizavo, nevertino nuteistojo R. B. parašyto komentaro turinio. Pagal BPK 89 straipsnio 1 dalį, specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais. Pagal teismų praktikoje suformuluotas taisykles, ekspertizės aktą ar eksperto arba specialisto išvadą teismas turi įvertinti pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu visų byloje esančių įrodymų ištyrimu. Ekspertizės akto (specialisto išvados), kaip įrodymo, vertinimui keliami reikalavimai nustatyti BPK 20 straipsnio 5 dalyje (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283-222/2018). Kasacinės instancijos teismo praktikoje nurodoma, kad ekspertizės aktas (specialisto išvada) yra tik vienas iš įrodymų, kuris teismo turi būti įvertintas išsamiai ir nešališkai išnagrinėjus visas bylos aplinkybes (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-73-942/2017, 2K-368-489/2018, 2K-141-976/2019); jis vertinamas kartu su kitais byloje surinktais įrodymais ir negali būti vertinamas atskirai nuo kitų bylos duomenų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-537-303/2015, 2K-129-495/2020).
11. Išvadas dėl to, ar tam tikras komentaras atitinka nusikalstamos veikos požymius, daro teismas, o kalbos specialisto atlikto tyrimo paskirtis – esant poreikiui padėti

teismui teisingai suvokti komentarą, jo bendrą turinį, atskirus jo žodžius kalbine prasme, atriboti informacijos paskleidimą nuo nuomonės ir pan. Kaip matyti iš skundžiamų teismų nuosprendžių turinio, vertindami socialiniame tinkle „Facebook“ R. B. parašytą komentarą, žemesnės instancijos teismai detaliai aptarė ir išanalizavo: 1) byloje pateiktą 2022 m. kovo 2 d. Lietuvos teismo ekspertizės centro lingvistinio tyrimo specialisto išvadą Nr. 11-328 (22), kurioje nurodyta, kad R. B. parašytame komentare „Piderasai jobani blet naikint jumis blet“ išsakyta mintimi, jog homoseksualius asmenis reikia naikinti, yra išreikšta agresyvi autoriaus nuostata ir propaguojama homoseksualių asmenų naikinimo idėja, tačiau ši mintis nėra išplėtota, komentare neatsispindi jo autoriaus siekis paveikti komentaro skaitytojus imtis fizinių smurtinių veiksmų; 2) specialisto išvadą davusios specialistės – Lietuvos teismo ekspertizės centro Dokumentų ekspertizių skyriaus vyriausiosios ekspertės, humanitarinių mokslų daktarės G. Herasimenkienės, turinčios teismo lingvisto eksperto kvalifikaciją ir 19 metų ekspertinio darbo stažą, paaiškinimus, kad komentare įžvelgiamas kurstymas, nuteikinėjimas prieš asmenų grupę, tačiau raginimas, siekis tokiu būdu pakviesti kitus žmones imtis realių veiksmų jame neatsispindi; veiksmažodis „naikinti“ nėra konkretus, neaišku, kokių veiksmų raginama, kviečiama imtis; naikinimo idėja propaguojama, tačiau kvietimo atlikti konkrečius veiksmus nėra. Pagal lingvistinę formuluotę, pasirinktus žodžius, laikus nuosakas, tai nėra kurstymas arba skatinimas. Byloje esantys duomenys, gauti pritaikius specialias žinias (gauti atlikus specialų tyrimą), gali būti atmetami kaip įrodymai, kai jie prieštarauja kitiems bylos įrodymams. Tačiau šiuo atveju, minėta, specialieji duomenys teismų įvertinti sugretinus su kitais bylos duomenimis, nuteistojo apklausų rezultatais, socialiniu kontekstu, kuriame komentaras paskelbtas, ir dėl jų padarytos atitinkamos motyvuotos išvados, išdėstytos pirmosios instancijos teismo nuosprendžio 6–7 lapuose ir apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio 8.3–8.4 punktuose.

12. Apeliacinės instancijos teismas, pagal prokuroro apeliacinį skundą patikrinęs pirmosios instancijos teismo priimto nuosprendžio pagrįstumą ir teisėtumą ir dar kartą įvertinęs pirmosios instancijos teismo ištirtus įrodymus, pateikė motyvuotas išvadas dėl apeliacinio skundo ir motyvus, paaiškinančius, kodėl apeliacinio skundo argumentai dėl įrodymų vertinimo, parašyto komentaro turinio ir R. B. veiksmų kvalifikavimo atmetami, o pirmosios instancijos teismo padarytos išvados dėl R. B. išteisinimo pagal BK 170 straipsnio 3 dalį yra pagrįstos ir teisingos (BPK 332 straipsnio 3 ir 5 dalys). Apeliacinės instancijos teismo atliktas apeliaciniame skunde kvestionuotų įrodymų vertinimas taip pat atitinka BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus. Priešingai nei teigia kasatorius, skundžiamame apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje atsakyta į visus esminius prokuroro apeliacinio skundo argumentus, tarp jų ir dėl teismo nustatytos nusikalstamos veikos kvalifikavimo, ir nuosprendyje išdėstyti dėl to aiškūs motyvai. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad baudžiamoji byla apeliacine tvarka buvo patikrinta tiek, kiek to buvo prašoma apeliaciniame skunde, nepažeidžiant BPK 320 straipsnio 3 dalies nuostatų.

13. Atsižvelgiant į tai, kas pirmiau išdėstyta, darytina išvada, kad apeliacinės instancijos teismo atliktas galutinis įrodymų įvertinimas atitinka BPK 20 straipsnio 2, 3,

5 dalių ir 320 straipsnio 3 dalies reikalavimus, tokių baudžiamojo proceso įstatymo esminių pažeidimų, kurie galėjo sukliudyti šiam teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą teismo baigiamąjį aktą, nepadaryta.

Dėl BK 170 straipsnio 3 dalies taikymo

14. Kasaciniame skunde nesutinkama su R. B. išteisinimu pagal BK 170 straipsnio 3 dalį teigiant, kad jo veiksmuose yra būtent šio nusikaltimo sudėtis, R. B. veika buvo netinkamai kvalifikuota ne iš sutapties, o tik pagal BK 170 straipsnio 2 dalį. Komentare nuteistasis pavartoja žodį „naikinti", jį akcentuoja keiksmažodžiais, vien tai rodo skatinimą smurtauti, daryti fizinį poveikį. Taigi nagrinėjamoji byla yra susijusi su vadinamosios neapykantos kalbos (angl. *hate speech*) vertinimu pagal baudžiamojo įstatymo normas.
15. Tarptautinėje teisėje nėra vieno neapykantos kalbos apibrėžimo. Antai 2015 m. gruodžio 8 d. Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija (ECRI) bendrosios politikos rekomendacijoje Nr. 15 „Dėl kovos su neapykantos kalba" apibrėžta, kad šios rekomendacijos prasme neapykantos kalba turi būti suprantama kaip vienos ar daugiau išraiškos formų – būtent asmens ar asmenų grupės juodinimo, neapykantos ar šmeižimo – palaikymas (angl. *advocacy*), skatinimas ar kurstymas, taip pat bet koks priekabiavimas, įžeidinėjimas, neigiamas stereotipizavimas, stigmatizavimas arba grasinimai tokiam asmeniui ar asmenims, taip pat bet koks visų šių išraiškos formų pateisinimas – panaudojimas rasės, spalvos, kilmės, nacionalinės ar etninės kilmės, amžiaus, negalios, kalbos, religijos arba įsitikinimų, lyties, lytiškumo, lytinės tapatybės, seksualinės orientacijos ir kitų asmeninių ypatybių ar statuso pagrindu (žr. minėtos rekomendacijos aiškinamojo rašto 9 punktą). Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje CM/Rec(2022)16 „Dėl kovos su neapykantos kalba" (žr. priedo 2 punktą) neapykantos kalba suprantama kaip visų rūšių išraiška, kuria kurstomi, skatinami, skleidžiami ar pateisinami smurtas, neapykanta ar diskriminacija prieš asmenį ar asmenų grupę arba jie niekinami dėl jų tikrų ar priskiriamų asmeninių savybių ar statuso, pavyzdžiui, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, tautybės, nacionalinės ar etninės kilmės, amžiaus, negalios, lyties, lytinės tapatybės ir seksualinės orientacijos.
16. Sprendžiant galimos neapykantos kalbos vertinimo klausimus, yra aktuali EŽTT praktika dėl Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje įtvirtintos saviraiškos laisvės ribojimo atsižvelgiant į tai, kad naudojantis šia laisve buvo tariamai kurstomas ar pateisinamas smurtas, neapykanta ar netolerancija (t. y. buvo išsakyta neapykantos kalba). Vertindamas, ar konkrečiu atveju saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribojimas šiame kontekste buvo būtinas demokratinėje visuomenėje, EŽTT atsižvelgia į kelis kriterijus (pvz., Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 15 d. sprendimas byloje *Perinçek prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 27510/08, 204–212 punktai, su tolesnėmis nuorodomis; Didžiosios kolegijos 2023 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje *Sanchez prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 45581/15, 154 punktas): 1) ar svarstomi teiginiai buvo išsakyti (arba saviraiškos laisvė įgyvendinama kita forma) įtemptame politiniame ar socialiniame

kontekste, kuriam esant bendriausia prasme paprastai pripažįstamas tam tikro saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribojimo būtinumas; 2) ar teiginiai, aiškinant sąžiningai ir vertinant tiesioginiame ar platesniame kontekste, gali būti vertinami kaip tiesioginis ar netiesioginis raginimas naudoti smurtą ar smurto, neapykantos ar netolerancijos pateisinimas; 3) kokiu būdu išsakyti teiginiai ir ar jie gali tiesiogiai ar netiesiogiai skatinti žalingų padarinių kilimą.

17. Lietuvos Respublikos neapykantos nusikaltimai ir neapykantos kalba apima keletą veikų, tarp kurių nagrinėjamai bylai aktualios yra patekusios į BK 170 straipsnio 2 ir 3 dalių sudėtį. Šio straipsnio 2 dalyje (2017 m. gegužės 4 d. įstatymo redakcija) nustatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas viešai tyčiojosi, niekino, skatino neapykantą ar kurstė diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, o pagal to paties straipsnio 3 dalį atsako tas, kas viešai kurstė smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų arba finansavo ar kitaip materialiai rėmė tokią veiklą. Tiek BK 170 straipsnio 2 dalyje, tiek 3 dalyje nustatytų nusikalstamų veikų sudėtys yra formaliosios – jos laikomos baigtomis nuo viešo atitinkamų pareiškimų ar raginimų paskelbimo, nepriklausomai nuo padarinių. Aptariamos veikos padaromos tiesiogine tyčia – kaltininkas supranta, kad viešais pareiškimais viešai tyčiojasi, niekina, skatina neapykantą, kursto diskriminuoti žmonių grupę ar jai priklausantį asmenį arba kursto viešai prieš juos smurtauti, fiziškai susidoroti, ir nori taip veikti. Kvalifikuojant veiką pagal BK 170 straipsnio 3 dalį, būtina nustatyti, kad raginimai smurtauti buvo skiriami tam tikram neapibrėžtam skaitytojų ar klausytojų ratui tiesiogiai palenkti; kurstymas smurtauti ar fiziškai susidoroti aiškinamas kaip tiesioginis ar netiesioginis skatinimas naudoti fizinę ar psichinę prievartą (žudyti, žaloti ir pan.) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-86-648/2016, 2K-206-693/2017).
18. R. B. nuteistas už socialiniame tinkle politiko paskyroje pavartotą neapykantos kalbą, kuria gali būti padaromos veikos, nustatytos BK 170 straipsnio tiek 2, tiek ir 3 dalyje. Nagrinėjamoje byloje teismams kilo užduotis nustatyti, ar iš šešių žodžių, tarp kurių yra trys rusiški keiksmažodžiai, susidedantis R. B. komentaras, paskelbtas nukentėjusiojo, viešo asmens, politiko „Facebook“ socialinėje paskyroje po įdėta nuotrauka, kurioje nufotografuoti du besibučiuojantys vyrai, pavadinimu „Meilė yra meilė!“, yra įžeidžiamo, niekinamo, diskriminacinio pobūdžio, nukreiptas vien viešai tyčiotis, niekinti paskelbusį nuotrauką politiką ir kitus asmenis dėl jų seksualinės orientacijos, ar komentaru išreiškiamas aiškus viešas kurstymas smurtauti, fiziškai susidoroti su visa žmonių grupe dėl jų seksualinės orientacijos.
19. Pirmosios instancijos teismas, įvertinęs tiek pirmiau minėto lingvistinio tyrimo duomenis ir šios srities specialistės teisme duotų paaiškinimų turinį, atidžiai tirdamas ne tik komentaro turinį, bet ir jo parašymo aplinkybes, socialinę aplinką, paskyros pobūdį, nuteistojo poziciją, nukentėjusiojo paaiškinimus, padarė išvadą, kad R. B. parašyto komentaro turinys yra vis dėlto labiau prieštaraujantis moralei,

neigiamo, niekinamo pobūdžio, nukreiptas prieš homoseksualius asmenis, tačiau šis komentaras negali būti vertinamas kaip būtent aiškiai lenkiantis kitus asmenis smurtauti ar fiziškai susidoroti su homoseksualiais asmenimis. Šis teismas taip pat išanalizavo R. B. tyčinės kaltės turinį, nuteistojo požiūrį į savo veiką, įvertino R. B. parodymus apie komentaro paskelbimo aplinkybes, kad ryte pabudęs jis pamatė T. V. R. įrašą socialiniame tinkle „Facebook“, susinervino ir po juo pakomentavo, ir padarė išvadą, kad R. B. veiksmai buvo atsitiktiniai, neapgalvoti, labiau spontaniški, jis neturėjo tyčios kurstyti smurtauti, fiziškai susidoroti su visais homoseksualiais asmenimis būtent dėl jų seksualinės orientacijos. Nagrinėdamas bylą pagal kaltinimo, pagal kurį nebuvo inkriminuojamas viešas tyčiojimasis iš žmonių grupės, jos niekinimas, neapykantos jai skatinimas ar kurstymas diskriminuoti žmonių grupę dėl jų seksualinės orientacijos ribas, teismas nustatė, kad R. B. saviraiškos laisvę įgyvendino netinkamai, pavartota neapykantos kalba viešai niekino nukentėjusįjį T. V. R. dėl jo seksualinės orientacijos.

20. Apeliacinės instancijos teismas, pasisakydamas dėl kaltinimo pagal BK 170 straipsnio 3 dalį, pagrįstai atkreipė dėmesį ir į komentaro turinį, kad jis yra lakoniškas, nekonkretaus pobūdžio, komentare pavartoto žodžio „naikint“ gramatinė forma nėra veiksmažodžio liepiamoji nuosaka ir neigiamas komentaro autoriaus požiūris niekaip detaliau nemotyvuojamas. Įvertinus visas aplinkybes, šio teismo padaryta bylos duomenis atitinkanti išvada, jog nėra pagrindo teigti, kad R. B. veikė tiesiogine tyčia, t. y. suprato, kad viešais pareiškimais kursto smurtauti, fiziškai susidoroti su homoseksualiais asmenimis, ir norėjo taip veikti.
21. Pagal byloje nustatytas aplinkybes, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija neturi pagrindo nesutikti su tokiu žemesnės instancijos teismų pateiktu šios konkrečios situacijos vertinimu ir daryti kitokias išvadas. Vertinant interneto portalo komentatorių pasisakymų, kuriais išreiškiama neapykantos kalba, atitiktį BK 170 straipsnio 3 dalies sudėčiai, nepakanka konstatuoti, jog tokie pasisakymai yra prieštaraujantys moralei ar vien tik neigiamo ar niekinamo atspalvio žodžiai, tačiau svarbu nustatyti, ar tokie pareiškimai išties nulemti išankstinio kaltininko šališkumo, neapykantos nuostatų ir realiai sudaro prielaidas neapibrėžtam paskyros lankytojų ratui tiesiogiai palenkti interneto portalo skaitytojus smurtauti prieš konkrečią žmonių grupę.
22. Atmestini kaip nepagrįsti kasatoriaus argumentai, kad R. B., parašydamas šešių žodžių komentarą, vienu poelgiu padarė dvi skirtingas, sutaptimi susietas, kelias nusikalstamas veikas, nurodytas skirtingose BK 170 straipsnio dalyse, taigi nepagrįstai išteisintas pagal BK 170 straipsnio 3 dalį.
23. Pažymėtina, kad BK 170 straipsnyje nustatyta ne viena nusikaltimo sudėtis su keliais kvalifikuojamaisiais požymiais, o daug nesunkaus, tačiau baudžiamo ir laisvės atėmimo bausme, nusikaltimo – kurstymo veikti prieš kitokią žmonių grupę – sudėčių. BK 170 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimą, pasireiškiantį pavojingiausiais kurstymo veikti prieš kitą asmenį veiksmais, t. y. už viešą kitų asmenų lenkimą (skatinimą) daryti kitus pavojingus su fiziniu smurtu susijusius veiksmus (smurtauti, fiziškai susidoroti su tam tikra žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu). Nenustatęs, kad žodžiu „naikint“

ir kitais jį lydinčiais įžeidžiančiais neapykantos žodžiais, kitais byloje nustatytais R. B. veiksmais, taip pat vertinant komentaro parašymo ir paskelbimo internete aplinkybes, socialinio tinklo puslapio skaitytojai aktyviai skatinami, lenkiami atlikti tokius pavojingiausius veiksmus, tačiau nustatęs kitą kurstymo veikti prieš kitokią žmonių grupę sudėtį, apeliacinės instancijos teismas savo nuosprendžio 8.1, 10 punktuose tokį veikos kvalifikavimą pakankamai motyvuotai argumentavo. Todėl, nagrinėjamoje byloje pripažinus R. B. kaltu pagal BK 170 straipsnio 2 dalį už tai, kad jis, paskelbdamas minėto turinio komentarą socialiniame tinkle „Facebook“, viešai niekino nukentėjusįjį T. V. R. dėl jo seksualinės orientacijos, tačiau nenustačius R. B. veiksmuose tyčinio pavojingo viešo kurstymo, skirto paskyros skaitytojų ratui, fiziškai susidoroti su žmonių grupe dėl jų seksualinės orientacijos, R. B. veiksmuose pagrįstai neįžvelgta BK 170 straipsnio 3 dalyje esančio nusikaltimo sudėties.

24. Kasaciniame skunde teisingai nurodoma, kad EŽTT praktikoje komentarai socialiniame tinkle „Facebook“ pripažįstami tokiais pat pavojingais kaip komentarai interneto naujienų portaluose. Išties neapykantos kalbos internete, be kita ko, ir socialiniuose tinkluose, atsižvelgiant į itin greito ir plataus tokios kalbos skleidimo skaitmeninėje aplinkoje galimybę, keliamas pavojus ir kovos su neapykantos kalba elektroninėje aplinkoje problemos aktualumas, taip pat ir Lietuvai, yra pabrėžiami daugelyje tarptautinių institucijų dokumentų, skirtų neapykantos kalbai, taip pat EŽTT praktikoje (pvz., minėtos Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos CM/Rec(2022)16 preambulės 5 įtrauka, Rekomendacijos 2, 3 punktai, priedo 16–27 punktai; EŽTT 2020 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 41288/15, 127 punktas, su nuoroda į ECRI ataskaitą apie Lietuvą). Nagrinėjamos bylos kontekste reikšminga ir EŽTT praktikos nuostata, kad net ir vieno neapykantą kurstančio komentaro parašymas asmens „Facebook“ paskyroje turi būti vertinamas rimtai (*Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą*, 127 punktas). Nagrinėjamoje byloje toks vertinimas ir buvo pateiktas nuteisus R. B. už nukentėjusiojo (kartu ir atitinkamos žmonių grupės) niekinimą dėl seksualinės orientacijos (BK 170 straipsnio 2 dalis). Kita vertus, sprendžiant konkrečios neapykantos kalbos išraiškos kvalifikavimo ne tik pagal BK 170 straipsnio 2 dalį, bet ir pagal šio straipsnio 3 dalį klausimą, turi būti nustatyti konkretūs šioje nuostatoje įtvirtinti kvalifikuotosios nusikaltimo sudėties požymiai – kiek aktualu nagrinėjamos bylos kontekste kurstymas smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe dėl jų seksualinės orientacijos ir kaltininko tiesioginė tyčia taip elgtis. Minėta, kad nagrinėjamoje byloje jos aplinkybes nuodugniai išnagrinėję ir įvertinę teismai šių požymių kaltininko veikoje pagrįstai nenustatė.

25. Darytina bendra išvada, kad, nenustačius pirmosios instancijos teismo nuosprendžio ir apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio skundžiamų dalių panaikinimo ar pakeitimo pagrindų, nustatytų BPK 369 straipsnyje, teismams nepadarius kasaciniame skunde nurodytų baudžiamojo įstatymo taikymo ir procesinės teisės normų laikymosi klaidų, kasacinis skundas negali būti tenkinamas.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 1 punktu,

n u t a r i a :

Šiaulių apygardos prokuratūros Šiaulių apylinkės prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojo Sauliaus Kulikausko kasacinį skundą atmesti.

2.7. Sukčiavimas (BK 182 straipsnis) Neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla (BK 202 straipsnis)

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinta, kad nusikalstamų veikų, iš kurių gaunamos pajamos, darymas (pavyzdžiui, vagystės, sukčiavimai, prekyba žmonėmis, prekyba narkotikais ar cigaretėmis be nustatyto pavyzdžio banderolių ir pan.) teisiškai neatitinka nei ūkinės, nei kitokios rūšies ekonominės veiklos sąvokos. Neteisėtos veiklos sąsajumas su baudžiamojo įstatymo saugoma vertybe, t. y. verslo tvarka, yra svarbus kriterijus kvalifikuojant tokią veiklą pagal BK 202 straipsnio 1 dalį.

Jeigu asmuo tik imituoja finansinę veiklą siekdamas apgaule įgyti nukentėjusiųjų lėšas ir sudaryti nukentėjusiesiems patikimo bei pelningą veiklą vykdančio investicinio projekto įvaizdį, kad galėtų pritraukti naujus žmones ir įgyti jų turtą, tokie jo veiksmai kvalifikuotini kaip sukčiavimas ir atitinka BK 182 straipsnio 2 dalies sudėties požymius, tačiau neatitinka BK 202 straipsnio 1 dalies sudėties požymių.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-13-654/2024
Teisminio proceso Nr. 1-04-2-00155-2020-2
Procesinio sprendimo kategorija 1.2.17.6.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 13 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Algimanto Valantino (kolegijos pirmininkas), Olego Fedosiuko ir Aleno Piesliako (pranešėjas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistojo A. N.** kasacinį skundą dėl Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. vasario 8 d. nuosprendžio, kuriuo A. N. nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 182 straipsnio 2 dalį laisvės atėmimo vieneriems metams šešiems mėnesiams bausme ir pagal BK 202 straipsnio 1 dalį 100 MGL (5000 Eur) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 ir 3 dalimis, A. N. paskirta suben-

drinta bausmė – laisvės atėmimas vieneriems metams šešiems mėnesiams ir 100 MGL (5000 Eur) dydžio bauda.

Taip pat skundžiama Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 11 d. nutartis, kuria nuteistojo A. N. apeliacinis skundas atmestas.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. A. N. nuteistas pagal BK 202 straipsnio 1 dalį už tai, kad neteisėtai, neturėdamas leidimo, versliškai ėmėsi vykdyti finansinę (investicinę) veiklą. Jis, nesilaikydamas Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 8 punkto, 3 straipsnio 2 dalies nuostatų, neįkūręs ir neįregistravęs finansų įstaigos Juridinių asmenų registre, nebūdamas finansų maklerio įmonės priklausomas tarpininkas ar kredito įstaigos atstovas, žinodamas, kad jis, kaip fizinis asmuo, teikdamas finansines paslaugas – investicines paslaugas, veiks neteisėtai, tyčia, pažeisdamas Finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnio 3 dalies nuostatas ir Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo 4 straipsnio reikalavimus, neturėdamas licencijos, suteikiančios teisę nuolat ir profesionaliai teikti investicines paslaugas ir (arba) vykdyti finansinę (investicinę) veiklą Lietuvos Respublikoje, išduotos priežiūros institucijos ar kitos valstybės narės priežiūros institucijos, tyrimo metu tiksliai nenustatytoje vietoje ir laiku, bet ne anksčiau kaip 2019 m. sausio 10 d., sukūręs interneto puslapį *www.alfacoin.eu*, jame skelbė apie investicinį projektą „Alfa coin“ ir investavimo galimybes, įsigyjant investicinius paketus (su mėnesio arba metinėmis išmokomis), dėl to dešimt asmenų, būdami suklaidinti dėl A. N. galimybių teikti investicines paslaugas, vykdant šį investicinį projektą, laikotarpiu nuo 2019 m. birželio mėn. iki 2021 m. spalio mėn. į jį investavo iš viso 91 000 Eur, atlikdami banko pavedimus į A. N. nurodytą banko sąskaitą. Po to A. N., tęsdamas nusikalstamą veiką ir siekdamas sudaryti patikimo ir pelningą veiklą vykdančio investicinio projekto įvaizdį, išrašė investuotojams šio projekto sertifikatus ir laikotarpiu nuo 2019 m. liepos 1 d. iki 2019 m. spalio 31 d. išmokėjo jiems iš viso 12 260 Eur palūkanų.
2. A. N. taip pat nuteistas pagal BK 182 straipsnio 2 dalį už tai, kad apgaule savo naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą – 91 000 Eur. Jis, turėdamas tikslą apgaule savo naudai įgyti didelės vertės svetimą turtą ir žinodamas, kad neturi licencijos, suteikiančios teisę nuolat ir profesionaliai teikti investicines paslaugas Lietuvos Respublikoje, ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatytoje vietoje 2019 m. sausio 10 d. sukūrė „Alfa coin“ interneto puslapį *www.alfacoin.eu*, kuriame melagingai skelbė apie investavimo galimybes šiame investiciniame projekte, t. y. kad asmenys, investavę į šį investicinį projektą dešimt mėnesių, nuo investuotos sumos gaus 8 proc. palūkanų, o po metų nuo investavimo dienos atgaus visus investuotus pinigus, bei, tęsdamas nusikalstamą veiką, veikdamas per D. R., suklaidino J. R.,

E. K., J. R., A. S., S. A., D. B., R. D., V. B., V. Z., K. V., kad jie investuotų į šį neva pelningai veikiantį investicinį projektą. Dėl to laikotarpiu nuo 2019 m. birželio mėn. iki 2019 m. spalio mėn. minėti asmenys, būdami suklaidinti, investavo į investicinį projektą „Alfa coin“ ir į A. N. nurodytą banko sąskaitą pervedė iš viso 91 000 Eur. Tęsdamas nusikalstamą sumanymą ir siekdamas sudaryti patikimo ir pelningą veiklą vykdančio investicinio projekto „Alfa coin“ įvaizdį, A. N. išrašė investuotojams investicinio projekto „Alfa coin“ sertifikatus, juose nurodydamas asmens vardą, pavardę, investuotą sumą, mokamas palūkanas, investavimo laikotarpį ir investicinio projekto atstovybės kontaktus, o D. R. šiuos sertifikatus jiems perdavė. Po to, siekdamas, kad apgaulė greitai nepaaiškėtų, A. N. iki 2019 m. spalio 31 d. investuotojams nuo investuotos sumos sumokėjo 8 proc. palūkanas, tačiau vėliau palūkanų nebemokėjo, o 2019 m. spalio 31 d. melagingai elektroniniu paštu pranešė, kad neva dėl pinigų plovimo politikos buvo užšaldytos investicinio projekto lėšos, ir praėjus metams nuo investavimo dienos investuotojams pinigų negrąžino.

II. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį argumentai

3. Kasaciniu skundu nuteistasis A. N. prašo: 1) panaikinti Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. vasario 8 d. nuosprendį ir Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 11 d. nutartį ir baudžiamąją bylą nutraukti; 2) jei kasacinės instancijos teismas pripažintų, kad byloje pakanka įrodymų kasatoriaus kaltei įrodyti, įvertinti galimybę skirti švelnesnę bausmę; 3) įvertinti, ar nėra teisinio pagrindo perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teismui. Kasaciniame skunde nurodoma:
   3.1. Jis visada laikėsi nuoseklios pozicijos, kad buvo apgautas D. R. ir jos pažįstamų asmenų. D. R. pasiūlė kasatoriui užsidirbti tokiu būdu, kad į jo banko sąskaitą jam nežinomi asmenys pervesdavo pinigų, nuo pervestos sumos kasatoriui atitekdavo 1 proc., o D. R. – 10 proc. Likę pinigai būdavo išgryninami ir perduodami D. R. nurodytiems asmenims Vokietijoje (vieną kartą grynuosius pinigus jis perdavė pačiai D. R.). Šiuos asmenis galėtų įvardyti D. R., kuri ikiteisminio tyrimo metu buvo pasiruošusi tai padaryti, tačiau ikiteisminio tyrimo pareigūnė buvo šališka ir įspėjo D. R., kad ji pati gali būti patraukta baudžiamojon atsakomybėn, todėl ši pakeitė parodymus ir davė parodymus prieš jį. Šie asmenys nebuvo nustatyti, tačiau juos nustatyti yra labai svarbu, nes galbūt byloje atsirastų daugiau kaltinamųjų, o kasatoriaus procesinis statusas pasikeistų – jis būtų išteisintas.
   3.2. Interneto puslapis *www.alfacoin.eu* buvo legalus, jokių nusikalstamų veikų, naudodamasis šiuo puslapiu, jis neatliko. Šiuo interneto puslapiu, jam nežinant, nusikalstamais tikslais pasinaudojo su D. R. susiję asmenys. Jis nespausdino ir nepasirašė sertifikatų, patvirtinančių nukentėjusiųjų investavimą, juos spausdino su D. R. susiję asmenys, jis juos tik perduodavo nukentėjusiesiems. Teismai neišsiaiškino, ar konkrečiuose sertifikatuose yra jo parašai, ar jie nesuklastoti. Taip pat nesiaiškinta, ar su nukentėjusiaisiais tikrai bendravo jis, jo elektroniniu paštu galėjo pasinaudoti kiti asmenys.

Nustatyti, kad konkretų elektroninį laišką rašė jis, galėtų nepriklausomas lingvistikos ekspertas. Jei būtų nustatyta, kad elektroninius laiškus iš tiesų rašė jis, tada jis galėtų pakomentuoti, kieno nurodymus vykdė. Jis pasitikėjo D. R. ir jos pažįstamais asmenimis, todėl tikėjo, kad vyksta geranoriškas ir sąžiningas bendradarbiavimas.

3.3. Byloje nebuvo analizuotos ir vertintos nukentėjusiųjų galimybės savo tariamai pažeistas teises ginti taikant civilinius gynybos būdus. Tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek bylą nagrinėjant teisme kasatorius jautė ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorės ir teisėjos išankstinį nusistatymą, kad turi būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Neatmestina, kad su teisėsaugos institucijų pagalba bandoma su juo susidoroti, kadangi jis vykdo aktyvią visuomeninę veiklą, kritikuoja kai kuriuos politikus ir jų priimamus sprendimus. Nebuvo teisinio pagrindo kriminalizuoti jo veiklos ir veiksmų, teismai nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje sukčiavimo bylose suformuotų baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo kriterijų, nepagrįstai išplėtė baudžiamosios atsakomybės taikymo ribas, taip pažeidė *ultima ratio* (paskutinė priemonė) principą.

3.4. Jis nesupranta pagal BK 202 straipsnio 1 dalį jam pareikšto kaltinimo esmės. Jis buvo tik tarpininkas ir už nukentėjusiųjų pervestas pinigų sumas gavo vos 1 proc. atlygį (iš viso 910 Eur), todėl teismai nepagrįstai konstatavo, kad jo veikla buvo versliška ar vykdoma stambiu mastu. Jo verslas nėra susijęs su veikla, kuriai vykdyti pagal Finansų įstaigų įstatymo ar Finansinių priemonių rinkų įstatymo nuostatas reikalinga licencija. Jis negavo informacijos iš valstybės institucijų, kad jo veikla yra licencijuojama. Nepaisant to, jis buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, net nebandant pasitelkti kitų priemonių. Priešingai nei nustatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 44 straipsnio 6 dalyje, visos abejonės dėl jo kaltės buvo aiškintos jo nenaudai, be jokio teisinio pagrindo atmesti jo pateikti argumentai, tačiau remtasi labai prieštaringais nukentėjusiųjų ir liudytojų parodymais.

3.5. Jei kasacinės instancijos teismas vis dėlto nuspręstų, kad jis pagrįstai nuteistas už jam inkriminuotų nusikalstamų veikų padarymą, bausmės tikslai būtų pasiekti, jei jam būtų paskirta švelnesnė bausmė nei realus laisvės atėmimas (pavyzdžiui, viešieji darbai ar bauda) arba laisvės atėmimo bausmė, jos vykdymą atidedant. Jam paskyrus realią laisvės atėmimo bausmę, kyla didelė rizika, kad jo verslas bankrutuos, taigi jis neturės galimybių sumokėti nukentėjusiesiems priteistas pinigų sumas, antstoliai neturės galimybių jas išieškoti. Remiantis BK 59 straipsnio 2 dalimi, jo atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis galima pripažinti tai, kad jis turi verslą, nesislapstė, bendravo ir bendradarbiavo su policijos pareigūnais, dalyvavo teismo posėdžiuose.

3.6. Nuo 2023 m. birželio 1 d. BK 182 straipsnio 3 dalies sankcija sušvelnėjo – nustatyta alternatyvi laisvės atėmimui baudos bausmė. Atsižvelgiant į tai, spręstina, ar nėra teisinio pagrindo bylą perduoti nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teismui iš naujo, kad būtų įvertinta, ar kasatoriui pa-

skirta bausmė – laisvės atėmimas vieneriems metams šešiems mėnesiams ir 100 MGL (5000 Eur) dydžio bauda – yra proporcinga, sąžininga ir teisinga.

4. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento prokuroras Arūnas Verenius atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį tenkinti iš dalies – pakeisti Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. vasario 8 d. nuosprendį ir Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 11 d. nutartį: panaikinti Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. vasario 8 d. nuosprendžio dalį dėl A. N. nuteisimo pagal BK 202 straipsnio 1 dalį ir Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 11 d. nutarties dalį, kuria nuteistojo apeliacinis skundas dėl jo nuteisimo pagal minėtą baudžiamojo įstatymo straipsnį atmestas, ir šią baudžiamosios bylos dalį nutraukti, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių; panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį dėl A. N. paskirtų bausmių ir palikti galioti jam pagal BK 182 straipsnio 2 dalį paskirtą vienerių metų šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmę. Prokuroras atsiliepime į kasacinį skundą nurodo:
   4.1. Žemesnės instancijos teismai pagrįstai konstatavo, kad A. N. inkriminuota nusikalstama veika, nustatyta BK 182 straipsnio 2 dalyje, yra visiškai įrodyta, ir tinkamai vadovavosi BPK 20 straipsnyje įtvirtintomis įrodymų vertinimo taisyklėmis. Esminės įtakos teisiniam nuteistojo veiksmų vertinimui neturi tai, kam ir kaip jis panaudojo apgaule užvaldytas nukentėjusiųjų lėšas.
   4.2. Tačiau A. N. neteisėtai vykdyta veikla teismų nepagrįstai pripažinta finansine veikla, priešinga verslo tvarkai BK 202 straipsnio 1 dalies prasme. A. N. nevykdė jokios finansinės (investicinės) veiklos, visas jo sukurtas tariamo finansinio projekto „Alfa coin“ mechanizmas buvo skirtas svetimam turtui apgaule užvaldyti ir juo laisvai disponuoti. Tokia veikla neturi nieko bendro su realiu finansiniu investavimu. Kvalifikavę A. N. veiką pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, teismai netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą (BPK 369 straipsnio 1 dalies 1 punktas), todėl ši bylos dalis nutrauktina.
   4.3. Kasatoriaus prašymas panaikinti teismų sprendimus ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teismui yra nepagrįstas ir atmestinas. Įstatymo, panaikinančio veikos nusikalstamumą, švelninančio bausmę ar kitokiu būdu lengvinančio veiką padariusio asmens teisinę padėtį, taikymo tvarka nustatyta BPK 362[1] straipsnyje, todėl šį klausimą pagal nuteistojo ar jo gynėjo paduotą prašymą turėtų spręsti pirmosios instancijos teismas.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

5. Nuteistojo A. N. kasacinis skundas tenkintinas iš dalies.

Dėl bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribų

6. Pagal BPK 376 straipsnio 1 dalį, kasacinės instancijos teismas skundžiamus nuosprendžius ir (ar) nutartis, dėl kurių paduotas kasacinis skundas, patikrina tik tei-

sės taikymo aspektu. Bylą nagrinėjant kasacine tvarka, tikrinama, ar, vertinant byloje surinktus įrodymus, nustatant bylos aplinkybes, nebuvo padaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų, ar pagal byloje nustatytas aplinkybes teismai tinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą. Kasacinės instancijos teismas byloje surinktų įrodymų iš naujo nevertina, naujų įrodymų nerenka ir faktinių bylos aplinkybių nenustato. Ar teisingai įvertinti įrodymai ir nustatytos faktinės bylos aplinkybės, sprendžia apeliacinės instancijos teismas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-181/2008, 2K-7-107/2013, 2K-7-88/2014 ir kt.). Kasacinio skundo argumentai savaip interpretuojant įrodymus ir ginčijant teismo nustatytas faktines aplinkybes nėra kasacinio nagrinėjimo dalykas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-402/2010, 2K-358-942/2017).

7. Kasaciniame skunde nuteistasis A. N. neigia padaręs BK 182 straipsnio 2 dalyje nustatytą nusikalstamą veiką ir pakartoja ankstesnėse proceso stadijose iškeltą gynybinę versiją, kurią grindžiantys kasacinio skundo argumentai paremti vien nesutikimu su teismų atliktu įrodymų vertinimu ir nustatytomis bylos faktinėmis aplinkybėmis, o tokie argumentai nelaikytini bylos nagrinėjimo kasacine tvarka dalyku. Be to, pagal BPK 376 straipsnio 3 dalies nuostatas, kasacine tvarka apskųsti įsiteisėjusį nuosprendį ar nutartį galima tik dėl tų klausimų, kurie buvo nagrinėti apeliacinės instancijos teisme, tačiau kasatoriaus apeliaciniame skunde klausimas dėl papildomų specialistų tyrimų (ekspertizių) nebuvo keliamas, apeliacinės instancijos teismas šio klausimo nenagrinėjo ir dėl jo nepasisakė. Jokiais motyvais negrindžiamos kasatoriaus keliamos prielaidos apie ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorės ir teisėjų šališkumą. Teiginiai apie neįvardijamų asmenų bandymus susidoroti su juo nelaikytini teisiniais argumentais, kuriais teisės taikymo aspektu skundžiami byloje priimti teismų sprendimai.
8. Kasatorius taip pat nesutinka su jam paskirta bausme ir prašo ją sušvelninti, tačiau tokį sprendimą kasacinės instancijos teismas gali priimti tik tuo atveju, jeigu bausmės paskyrimas susijęs su netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu (BPK 376 straipsnio 3 dalis). Bausmės griežtumo klausimas, atsietas nuo argumentų dėl bausmės skyrimo taisyklių nesilaikymo ar esminio BPK pažeidimo padarymo, nėra kasacinės bylos nagrinėjimo dalykas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-165/2013, 2K-39-895/2016, 2K-7-8-788/2018 ir kt.). Kasatoriaus prašymas sušvelninti jam paskirtą bausmę neatitinka bylos kasacinio nagrinėjimo pagrindų, nes yra grindžiamas ne konkrečiais bausmės skyrimo taisyklių ar esminiais baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimais, o vien apeliavimu į nepagrįstai apribotas jo galimybes atliekant realią laisvės atėmimo bausmę atlyginti nukentėjusiesiems padarytą žalą.
9. 2023 m. balandžio 27 d. įstatymu (įsigaliojusiu nuo 2023 m. birželio 1 d.) BK 182 straipsnio redakcija buvo pakeista ir pagal naują įstatymo redakciją kasatoriui inkriminuota veika atitinka BK 182 straipsnio 3 dalyje nurodyto nusikaltimo požymius. Lyginant su nusikaltimo padarymo ir skundžiamų teismų sprendimų priėmimo metu galiojusia ir kasatoriui taikyta ankstesnės redakcijos BK 182 straipsnio 2 dalimi, kurios sankcijoje buvo nustatyta vienintelė bausmės rūšis – laisvės atėmimas iki aštuonerių metų, naujos redakcijos BK 182 straipsnio

3 dalies sankcija papildyta alternatyvia šiai bausmei baudos bausme. Kasatoriaus teigimu, šis įstatymo pakeitimas laikytinas palengvinančiu jo teisinę padėtį, todėl nagrinėjant bylą kasacine tvarka spręstina, ar nėra pagrindo ją perduoti nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teismui iš naujo, kad būtų įvertinta, ar kasatoriui paskirta teisinga bausmė, tačiau baudžiamojo proceso įstatyme nustatyta atskira įstatymo, kuris panaikina veikos nusikalstamumą, švelnina bausmę arba kitokiu būdu lengvina veiką padariusio asmens teisinę padėtį, taikymo tvarka. Tokį įstatymą pagal nuteistojo, jo gynėjo prašymus, prokuroro, bausmės vykdymo institucijos teikimus taiko teismas, nagrinėjęs bylą pirmąja instancija (BPK 362^{1} straipsnio 1 dalis).

10. Dėl pirmiau išdėstytų priežasčių teisėjų kolegija nuteistojo A. N. kasacinio skundo argumentus dėl netinkamo BK 182 straipsnio 2 dalies taikymo ir netinkamai paskirtos bausmės, taip pat kasatoriaus teiginius apie vykdomą susidorojimą su juo ir teismų bei teisėsaugos institucijų šališkumą palieka nenagrinėtus. Šios bylos nagrinėjimo kasacine tvarka dalykas – patikrinti, ar pagal byloje nustatytas aplinkybes teismai tinkamai pritaikė BK 202 straipsnio 1 dalį.

Dėl BK 202 straipsnio 1 dalies taikymo

11. BK 202 straipsnio 1 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas versliškai ar stambiu mastu ėmėsi ūkinės, komercinės, finansinės ar profesinės veiklos neturėdamas licencijos (leidimo) veiklai, kuriai ji (jis) reikalinga, ar kitokiu neteisėtu būdu. Šia nusikalstama veika pirmiausia kėsinamasi į Lietuvos Respublikos įstatymuose, kituose teisės aktuose nustatytą verslo tvarką.
12. BK 202 straipsnio 1 dalyje nurodyta ūkinė, komercinė, finansinė ir profesinė veikla suprantama kaip ekonominė veikla, kuria įstatymo įtvirtintomis sąlygomis turi teisę verstis fiziniai ar juridiniai asmenys ir kuriai būdingas siekimas gauti pajamų ar kitos ekonominės naudos, savarankiškumas, tęstinumas, o iš tokios veiklos gaunamos pajamos ir kita ekonominė nauda yra apmokestinimo objektas. Pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, tokios veiklos neteisėtumą (kaip būtiną nusikalstamos veikos požymį) lemia tai, kad ji vykdoma neturint licencijos (leidimo), kai ji (jis) reikalinga, ar nesilaikant kitų esminių verslo legalumui keliamų reikalavimų, pvz., neįregistravus juridinio asmens, kai tokia veikla turi teisę verstis tik juridiniai asmenys; nuslėpus individualią veiklą ir iš jos gaunamas pajamas nuo mokesčio administratoriaus; akivaizdžiai peržengus licencijoje (leidime) apibrėžtas veiklos ribas; licenciją (leidimą) gavus pateikiant atsakingai institucijai melagingus duomenis ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-388/2009, 2K-147/2010, 2K-174/2012, 2K-7-58/2013, 2K-218-1073/2020 ir kt.).
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat išaiškinta, kad nusikalstamų veikų, iš kurių gaunamos pajamos, darymas (pavyzdžiui, vagystės, sukčiavimai, prekyba žmonėmis, prekyba narkotikais ar cigaretėmis be nustatyto pavyzdžio banderolių ir pan.) teisiškai neatitinka nei ūkinės, nei kitokios rūšies ekonominės veiklos sąvokos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-263-788/2022, 2K-184-511/2023). Neteisėtos veiklos sąsajumas su baudžiamojo įstatymo sau-

goma vertybe, t. y. verslo tvarka, yra svarbus kriterijus kvalifikuojant tokią veiklą pagal BK 202 straipsnio 1 dalį (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-218-1073/2020, 2K-263-788/2022).

14. Nagrinėjamoje byloje kasatorius nuteistas pagal BK 202 straipsnio 1 dalį už tai, kad, neturėdamas leidimo, verslišk*ai* ėmėsi vykdyti finansinę veiklą, t. y. sukūr*ė* interneto puslapį ir jame skelbė apie galimybes investuoti į investicinį projektą „Alfa coin“, o suinteresuotiems asmenims investavus į šį projektą iš viso 91 000 Eur, vėliau išrašė jiems projekto sertifikatus ir išmokėjo dalį palūkanų. Teisėjų kolegijos vertinimu, tokie kasatoriaus veiksmai nepagrįstai pripažinti finansine veikla, kuri yra priešinga verslo tvarkai. Byloje nustatyta, kad tai, ką kasatorius vadina investiciniu projektu „Alfa coin“, nebuvo verslo projektas, jokia veikla nebuvo vykdoma ir nebuvo ketinama jos vykdyti. Kasatorius tik imitavo finansinę veiklą siekdamas apgaule įgyti nukentėjusiųjų lėšas ir sudaryti nukentėjusiesiems patikimo bei pelningą veiklą vykdančio investicinio projekto įvaizdį, kad galėtų pritraukti naujus žmones ir įgyti jų turtą. Šie kasatoriaus veiksmai kvalifikuoti kaip sukčiavimas ir atitinka BK 182 straipsnio 2 dalies sudėties požymius, tačiau neatitinka BK 202 straipsnio 1 dalies sudėties požymių. Kaip minėta, sukčiavimas teisiškai neatitinka finansinės veiklos sąvokos, be to, sukčiaujant pažeidžiama ne verslo tvarka, o teisė į nuosavybę, asmenų turtinės teisės ir turtiniai interesai.
15. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija daro išvadą, kad žemesnės instancijos teismai, kvalifikavę kasatoriaus veiką pagal BK 202 straipsnio 1 dalį, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą (BPK 369 straipsnio 1 dalies 1 punktas), todėl ši bylos dalis nutrauktina.

Teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 6 punktu,

n u t a r i a :

Pakeisti Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. vasario 8 d. nuosprendį ir Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 11 d. nutartį.

Panaikinti teismų sprendimų dalis dėl A. N. nuteisimo pagal BK 202 straipsnio 1 dalį ir šią bylos dalį nutraukti, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

Panaikinti teismų sprendimų dalis dėl A. N. pagal BK 182 straipsnio 2 dalį ir 202 straipsnio 1 dalį paskirtų bausmių subendrinimo ir palikti galioti jam pagal BK 182 straipsnio 2 dalį paskirtą laisvės atėmimo vieneriems metams šešiems mėnesiams bausmę.

Kitas Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. vasario 8 d. nuosprendžio ir Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 11 d. nutarties dalis palikti galioti be pakeitimų.

2.8. Autorystės pasisavinimas (BK 191 straipsnis)

Tai, jog tekstas, kuris yra ginčo objektas, buvo nepublikuotas, nagrinėjamu atveju nėra teisiškai reikšminga aplinkybė vertinant, ar jis yra autorių teisės objektas ir BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos dalykas. Bendraautoriai, siekdami viešai publikuoti bendrą kūrinį, dirba kartu, todėl pasikeitimas tam tikrais tarpiniais, taigi, nepublikuotais, nevisiškai sutvarkytais pagal mokslo publikacijai keliamus formaliuosius reikalavimus kūrinio variantais, kurie gali būti vadinami žaliava ar kitais bendraautorių pasirinktais pavadinimais, yra būtina šio proceso dalis.

Teisės aktuose nėra pateikta kūrinio originalumo samprata: tai yra teismų praktikos aiškinimo ir doktrinos dalykas. Originalumas vertinamas atsižvelgiant į konkretų objektą ir jo pobūdį. Kadangi originalumo nustatymas yra fakto klausimas, todėl, esant ginčui, tai turi nustatyti teismas, vertindamas klausimui spręsti reikšmingus įrodymus.

Originalaus teksto rengėjas negali būti laikomas asmeniu, suteikusiu materialinę, techninę ar organizacinę pagalbą kuriant kūrinį, o yra autorius (bendraautoris).

Autorių teisės ir jų teisiniai gynybos mechanizmai visų pirma yra civilinės teisės reguliavimo dalykas. Autorystės pasisavinimas, nurodytas BK 191 straipsnio 1 dalyje, už kurį nustatyta baudžiamoji atsakomybė, nenustačius jokių papildomų tokio civilinio delikto pavojingumo požymių, lemia tai, kad teismai, spręsdami dėl veikos baudžiamumo, turi vertinti ne tik formalią veikos atitiktį BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos požymiams, bet ir veikos pavojingumą.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-79-976/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-11060-2018-2
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.15.1.1; 2.1.3.1; 2.1.7.3; 2.1.15.3.3.3; 2.8.9.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. balandžio 9 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Albino Antanaičio (kolegijos pirmininkas), Olego Fedosiuko ir Rimos Ažubalytės (pranešėja),

viešame teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistojo A. K. gynėjo advokato Sauliaus Juzukonio** kasacinį skundą dėl Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 4 d. nuosprendžio, kuriuo **A. K.** pripažintas kaltu ir nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 191 straipsnio 1 dalį 100 MGL (5000 Eur) dydžio bauda, kurią įpareigotas sumokėti per šešis mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.

Taip pat skundžiamas Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. rugsėjo 4 d. nuosprendis, kuriuo Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 4 d. nuosprendis pakeistas: nustatyta, kad Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 4 d. nuosprendžiu A. K. pagal BK 191 straipsnio 1 dalį paskirta 100 MGL dydžio bauda atitinka 3766 Eur.

Kita pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis palikta nepakeista.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. A. K. nuteistas už tai, kad jis savo ir V. S. vardu viešai išleido mokslo kūrinį, kuriame panaudojo kito autoriaus kūrinio dalis, taip pasisavindamas autorystę: jis ne vėliau kaip iki 2015 m. gegužės 4 d. 18.52 val. susitarė su G. Ž. kaip bendraautoriai parengti Lenkijos knygos „*(duomenys neskelbtini)*“ skyrių „*(duomenys neskelbtini)*“ (pavadinimas lietuvių kalba – „*(duomenys neskelbtini)*“), po to, ne vėliau kaip iki 2015 m. lapkričio 3 d. 22.04 val. G. Ž. parengus ir pateikus medžiagą skyriaus daliai, nenustatytu laiku kartu su V. S. (kuriai ikiteisminis tyrimas nutrauktas pagal BK 40 straipsnį) pateikė Lenkijos knygos leidėjams parengtą skyrių „*(duomenys neskelbtini)*“ publikuoti Lenkijos knygoje „*(duomenys neskelbtini)*“, kuri viešai buvo išleista 2017 m. sausio 12 d., save nurodydami kaip autorius, tačiau skyriaus dėstomojoje dalyje panaudodami ir taip pasisavindami G. Ž. parengto kūrinio dalies autorystę.

II. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio esmė

2. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad laikydamas, jog A. K. paskirta 100 MGL dydžio bauda atitinka 5000 Eur, pirmosios instancijos teismas nepagrįstai vadovavosi 2018 m. sausio 1 d. įsigaliojusiu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugpjūčio 30 d. nutarimu Nr. 707, kuriuo buvo patvirtintas bazinis bausmių ir nuobaudų dydis – 50 Eur. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad A. K. inkriminuotos nusikalstamos veikos padarymo metu (2015 m.) pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. rugsėjo 3 d. nutarimą Nr. 897 1 MGL buvo lygus 37,66 Eur. Vadovaudamasis nuoseklia kasacinės instancijos teismo praktika, apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad būtent šis MGL dydis ir turi būti taikomas apskaičiuojant A. K. skirtą baudą. Atsižvelgdamas į nurodytas aplinkybes, apeliacinės instancijos teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir nustatė, kad A. K. pagal BK 191 straipsnio 1 dalį paskirta 100 MGL dydžio bauda atitinka 3766 Eur.

III. Kasacinio skundo ir atsiliepim*ų* į jį argumentai

3. Kasaciniu skundu nuteistojo A. K. gynėjas advokatas S. Juzukonis prašo panaikinti žemesnės instancijos teismų nuosprendžius ir bylą A. K. nutraukti. Kasato-

rius skunde nurodo:

3.1. Žemesnės instancijos teismai pažeidė Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 44 straipsnio 5 dalyje nustatytą teisę į teisingą teismą ir bylos nagrinėjimą; nekaltumo prezumpciją ir BPK 44 straipsnio 6 dalies nuostatas, kad visos abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai, ir nuosprendžius grindė prielaidomis; pažeidė BPK 20 straipsnyje nustatytas įrodymų rinkimo ir vertinimo taisykles: byloje esančius įrodymus vertino selektyviai ir fragmentiškai, nevertino jų kaip visumos, nuosprendžius, suteikdami išskirtinę reikšmę, išimtinai grindė nukentėjusiojo G. Ž. parodymais, 2018 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos sprendimu Nr. SP-1, Lietuvos mokslo tarybos ekspertų (specialistų) išvadomis, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. birželio 23 d. nutartyje nustatytomis aplinkybėmis ir konstatuotomis išvadomis, nevertino nuteistąjį teisinančių įrodymų, jo nurodytų teisės aktų, teismų praktikos ir teisės doktrinos, nepaskyrė lingvistinės ar kito pobūdžio ekspertizės, siekdami nustatyti autorystę ir jos pasisavinimą; BPK 305 straipsnio 1 dalyje, 331 straipsnio 1 dalyje nustatytas apkaltinamojo nuosprendžio surašymo taisykles. Nurodyti pažeidimai laikytini esminiais, kadangi sukliudė teismams išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį. Apeliacinės instancijos teismas taip pat pažeidė BPK 320 straipsnio 3 dalies reikalavimus, nes nepatikrino bylos tiek, kiek to buvo prašoma apeliaciniame skunde, aiškiai neatsakė į esminius apeliacinio skundo argumentus ir motyvuotai nepaaiškino, kodėl atmetami apeliacinio skundo argumentai dėl netinkamo įrodymų vertinimo. Taip apeliacinės instancijos teismas nesilaikė nuosprendžio išvadų argumentavimo ir išsamaus apeliacinio skundo išnagrinėjimo nuostatų, nurodytų BPK 305 straipsnio 1 dalies 1–4 punktuose, ir nesilaikė reikalavimų, keliamų teismo nuosprendžio ar nutarties turiniui (BPK 305 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 332 straipsnio 3, 5 dalys). Šie esminiai įrodymų vertinimo ir nurodytų BPK normų pažeidimai lėmė teismų padarytas neteisingas išvadas dėl A. K. kaltės padarius BK 191 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nusikaltimą.

3.2. Žemesnės instancijos teismai taip pat netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, t. y. BK bendrosios dalies normas, reglamentuojančias bendruosius baudžiamosios atsakomybės pagrindus (BK 2 straipsnio 4 dalį), ir BK 191 straipsnio 1 dalį. Teismai padarė nepagrįstą išvadą, kad G. Ž. A. K. siųsta neautorinė medžiaga teksto rašymui atitinka kūriniui keliamus reikalavimus. Šiuo atveju A. K., kaip mokslininkas, vadovavosi mokslininkų veiklą reguliuojančiais teisės aktais ir rekomendacijomis: Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 4 straipsnio 14, 15 dalimis, Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, meno veiklos vertinimo aprašo, patvirtinto Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593, 6.20 punktu, Mokslininko etikos kodekso, patvirtinto 2012 m. birželio 19 d. Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo posėdyje nutarimu Nr. 22, 3.1 punktu, „Creative

Commons Attribution“ „Share-Alike“ licencijos reikalavimais, „Frascati“ vadovo (mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros duomenų rinkimo bei teikimo rekomendacijų) atitinkamomis nuostatomis.

3.3. Pirmosios instancijos teismas, nevertindamas „Frascati“ vadovo kaip vieno iš įrodymų, pažeidė BPK 20 straipsnio nuostatas, kadangi šis vadovas yra susijęs su byloje nagrinėjamais faktais, jis gali padėti nustatyti, ar G. Ž. siųsta medžiaga gali būti laikoma mokslo kūriniu, autorių teisių objektu. Europos Komisijos dokumente „Europos mokslinių tyrimų srities karjeros sistemos kūrimas“ nurodyta, kad „Frascati“ vadovas yra pagrindas apibrėžti tyrėjus ir jų veiklą. Kadangi ES reglamentavimas turi viršenybę prieš nacionalinę teisę, visoms institucijoms privalu juo vadovautis. Todėl pagrindinis dokumentas, kuriuo vadovaujasi mokslininkai, yra būtent „Frascati“ vadovas. Pagal šį vadovą yra nustatytos Mokslo ir studijų institucijų tyrėjų karjeros pakopų privalomos kompetencijos, patvirtintos Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2023 m. birželio 29 d. įsakymu Nr. V-352, šios kompetencijos apima mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) veiklų organizavimą, jų rezultatų sklaidą, poveikio numatymą ir ekspertinį vertinimą. Pagal „Frascati“ vadovo 2.7 punktą, kad būtų pripažinta MTEP veikla, ji turi atitikti penkis pagrindinius kriterijus – veikla turi būti: 1) nauja (originali); 2) kūrybiška; 3) neapibrėžta; 4) sisteminga; 5) perduodama ir (arba) atkartojama.

3.4. Apibendrinus nurodytus teisės aktus, formuojamą teismų praktiką ir teisės doktriną akivaizdu, kad autorių teisės ginamos, kai kūrinyje akivaizdžiai pasireiškia originalumas, kylantis iš autoriaus, progresuojančio kaip asmenybės ir specialisto, kupino kūrybiškumo ir profesinių ambicijų. G. Ž. bendros informacijos rinkimas, nurašinėjimas, atpasakojimas iš viešai prieinamų politinių partijų statutų ar įstatymų neatitinka mokslinei veiklai keliamų reikalavimų, todėl nelaikytinas kūrybiniu procesu, saugomu Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (toliau – ATGTĮ) nuostatomis ir BK 191 straipsniu. G. Ž. A. K. siųsta neautorinė bendro pobūdžio medžiaga negali būti laikoma originalia, individualia ir kūrybiška, nes ji buvo rinkta neturint idėjos, kaip susistemintai pateikti politinių partijų statutų ištraukas, o pagal A. K. duotus išankstinius techninius reikalavimus, nurodymus ir taisykles. Todėl tai negali būti laikoma savarankiška kūrybine veikla, iš kurios atsiranda kūrinys – originalus kūrybinės veiklos rezultatas. Juo labiau G. Ž. neužbaigtas, tarpinis teksto variantas (juodraštis) negali būti laikomas autorių teisių saugomu objektu (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. liepos 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1786-662/2020), o vien duoto plano vykdymas, nesant akivaizdaus jo apipavidalinimo individualumo, taip pat nėra saugomas ATGTĮ nuostatomis. Taigi, minėta medžiaga nelaikytina kūriniu ar autorių teisių saugomu objektu BK 191 straipsnio 1 dalies prasme, kadangi neatitinka kūriniui keliamų reikalavimų. Todėl žemesnės instancijos teismai netinkamai išaiškino svetimo kūrinio sampratą, neteisingai taikė BK 191 straipsnio 1 dalies nuostatas ir nepagrįstai A. K. inkriminavo autorystės pasisavinimą. Šiuo atveju

nenustatyti nei objektyvieji, nei subjektyvieji nurodytos nusikalstamos veikos sudėties požymiai, tarp jų ir A. K. tiesioginė tyčia pasisavinti autorystę. Taip pat byloje nėra nustatyta, nei kokiais konkrečiais veiksmais, nei kokią dalį medžiagos kartu ir kiekvienas atskirai galėjo pasisavinti A. K. ir V. S.

3.5. Kaltinamasis aktas neatitiko įstatymo keliamų reikalavimų, kadangi nebuvo nurodytas joks pažeistas teisės aktas (ne BK), galiojęs inkriminuojamos nusikalstamos veikos padarymo metu. Kaip minėta, A. K. rėmėsi mokslininkų veiklą reglamentuojančiais teisės aktais, todėl iš kaltinimo apimties negalėjo aiškiai suvokti, kokį teisės aktą pažeidė. Bylos nagrinėjimo metu A. K. objektyviai galėjo gintis tik dėl pareikšto kaltinimo apimties, tačiau žemesnės instancijos teismai skundžiamus nuosprendžius grindė ir teisės aktais, kurie nebuvo nurodyti kaltinamajame akte, bet neatsižvelgė į teisės aktus, kuriais vykdydamas mokslinę veiklą vadovavosi A. K. Taip buvo pažeista A. K. teisė žinoti, kuo yra kaltinamas, nustatyta BPK 22 straipsnio 3 dalyje, taip pat teisė į teisingą bylos nagrinėjimą. Šiuo atveju netinkamai surašytas ir vėliau nepapildytas kaltinamasis aktas lėmė A. K. teisės į gynybą pažeidimą, kadangi, nežinodamas objektyviųjų ir subjektyviųjų nusikalstamos veikos, kurios padarymu jis yra kaltinamas, požymių, kartu su gynėju jis negalėjo išnaudoti visų įstatymuose nurodytų procesinių gynybos galimybių.

3.6. Baudžiamajame procese, skirtingai nuo civilinio proceso (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 182 straipsnis), neįtvirtinta galimybė naudoti prejudicinius faktus. Tai reiškia, kad nagrinėdamas bylą teismas privalo tiesiogiai ištirti įrodymus ir savarankiškai nustatyti bei nuosprendyje išdėstyti aplinkybes ir duomenis, nurodytus BPK 305 straipsnyje, nepaisydamas to, kad kitoje byloje dėl kitų asmenų tos pačios aplinkybės buvo tirtos ir yra priimtame nuosprendyje išdėstytos bei įvertintos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-189-489/2019, 2K-236-489/2019, 2K-58-719/2023, 2K-243-387/2023). Šiuo atveju žemesnės instancijos teismai, pagrįsdami A. K. kaltę, nepagrįstai rėmėsi 2018 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos sprendimu Nr. SP-1, Lietuvos mokslo tarybos ekspertų (specialistų) išvadomis, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. birželio 23 d. nutartyje nustatytomis aplinkybėmis.

3.7. Minėtoje administracinėje byloje buvo sprendžiamas ne autorystės pasisavinimo, o akademinės etikos pažeidimo klausimas, buvo tiriami kiti įrodymų šaltiniai. Be to, akademinės literatūros, mokslo darbų ar kitų tekstų sutaptys tiriamos licencijuotomis teksto sutapties nustatymo priemonėmis (programomis). Tuo tarpu A. K. ir V. S. straipsnis nebuvo išverstas į lietuvių kalbą, kad būtų galima objektyviai nustatyti jų straipsnio ir G. Ž. siųstos medžiagos sutaptis. Todėl jokia tekstų sutaptis licencijuotomis programomis nebuvo tirta, o Lietuvos mokslo tarybos specialistai vertino galimą pažodinį panašumą. G. Ž. siųstos medžiagos ir A. K. bei V. S. publikacijos sutapties tyrimui reikalingas lenteles turėjo rengti nešališki ekspertai, o ne suinteresuotas bylos baigtimi G. Ž., kuris selektyviai atrinko atitinkamus sakinius. Lietuvos

mokslo tarybos ekspertai šioje byloje negali būti prilyginami teismo ekspertams, kadangi jie nėra įrašyti į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą ir nėra prisiekę BPK ir Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo nustatyta tvarka. Taigi, Lietuvos mokslo tarybos ekspertai prilygintini specialistams, o jų išvadas galima vertinti tik kaip rašytinį įrodymą ar konsultacinę išvadą.

3.8. Šiuo atveju minėtų specialistų atliktas skirtingų kalbų tekstų ištraukų galimo panašumo vertinimas niekaip nesusijęs su nusikaltimo dalyku, kadangi jie neatliko autorystės pasisavinimo (lingvistinės) ekspertizės. Juo labiau kad teismai akcentavo, jog Lietuvos mokslo tarybos specialistai vertino tekstų ištraukų sutaptį, bet ne autorystę ir visų tekstų (kaip kūrinių) originalumą. Be to, specialistai vertino G. Ž. atrinktų ištraukų panašumus, bet nelygino panašumų su pirminiais šaltiniais, t. y. įstatymu ir partijų statutų nuostatomis. Knygos, kurioje buvo publikuotas A. K. ir V. S. straipsnis anglų kalba, neturėjo nė viena Lietuvos biblioteka, todėl viso straipsnio neturėjo nei Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolierius, nei Lietuvos mokslo tarybos specialistai, nei žemesnės instancijos teismai. Taigi, specialistai nevertino straipsnio visumos, o vertino tik selektyviai atrinktas ištraukas. Be to, minėtiems specialistams nebuvo suformuluoti konkretūs klausimai, ką tokiu vertinimu siekiama nustatyti, todėl specialistai tekstų ištraukų panašumo vertinimą atliko ir išvadas pateikė išimtinai savo nuožiūra. Taip pat nėra aišku, kokias specialias žinias naudojo ir taikė specialistai, kadangi jie teigė vertinę tekstų anglų ir lietuvių kalba sutaptį. Todėl specialistai atliko tik tekstų ištraukų vertimą iš vienos kalbos į kitą.

3.9. Pažymėtina, kad lingvistiniai teksto autorystės nustatymo ir autorystės pasisavinimo tyrimai atliekami Lietuvos teismo ekspertizės centre teismo lingvisto kvalifikaciją turinčių ekspertų. Tik lingvistinė ekspertizė gali nustatyti ir įvardyti, kurie kalbiniai fragmentai dviejuose kūriniuose sutampa, taip pat gali išanalizuoti, ar yra perteikiamos tos pačios idėjos, perfrazuojant tekstą. Todėl žemesnės instancijos teismai, siekdami išsiaiškinti, ar G. Ž. siųsta medžiaga laikytina kūriniu, turėjo skirti ekspertizę BPK 286 straipsnyje ir Teismo ekspertizės įstatyme nustatyta tvarka, kadangi Lietuvos mokslo tarybos specialistų išvadų pagrįstumas, tyrimo atlikimo būdai, naudotos technologijos, programos (nepaisant apeliacinės instancijos teismo posėdžio metu atliktos specialistų apklausos) nebuvo patikrinti BPK nustatytomis procesinėmis priemonėmis. Tačiau šioje byloje lingvistinė ar kito pobūdžio ekspertizė, kuri būtų objektyviai padėjusi nustatyti, ar A. K. iš tikrųjų padarė BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytą nusikalstamą veiką, nebuvo atlikta.

4. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento prokurorė Vida Ramanauskienė atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį atmesti. Prokurorė atsiliepime į kasacinį skundą nurodo:

4.1. Baudžiamojoje byloje surinktais ir žemesnės instancijos teismuose ištirtais įrodymais įrodyta, kad nuteistasis A. K. nukentėjusiojo G. Ž. parengtą me-

džiagą pažodžiui panaudojo savo ir V. S. vardu viešai išleisdamas mokslo kūrinį. Pirmosios instancijos teismas, išnagrinėjęs bylą, ištyręs byloje surinktus įrodymus, padarė pagrįstą išvadą, kad byloje nustatyta ir įrodyta, jog A. K., savo ir V. S. vardu viešai išleisdamas mokslo kūrinį, kuriame panaudojo kito autoriaus kūrinio dalis, pasisavino autorystę. Be to, pirmosios instancijos teismas skundžiamame nuosprendyje motyvuotai nurodė, kodėl nesivadovavo A. K. parodymais.

4.2. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėję baudžiamąją bylą, atlikęs įrodymų tyrimą, išsamiai nuosprendyje atmetė apeliacinio skundo argumentus dėl nuteistojo nežinojimo, kuo jis yra kaltinamas, ir dėl to negalėjimo gintis, taip pat kad G. Ž. A. K. publikacijai siųstas tekstas nėra originalus, išbaigtas ir viešai paskelbtas mokslinis darbas, o tik iškarpos iš įvairių šaltinių. Šis teismas nuosprendyje taip pat aptarė ir pagrindė, kodėl atmeta nuteistojo parodymus ir remiasi kitais byloje ištirtais įrodymais, kodėl nusprendžia, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai rėmėsi specialistų išvadomis. Nuosprendyje buvo pagrįstai konstatuota, kad apeliacinės instancijos teisme apklausti ekspertai pašalino bet kokias nuteistojo ir jo gynėjo apeliaciniame skunde keltas abejones dėl G. Ž. A. K. siųsto teksto lietuvių kalba originalumo ir neatsitiktinės sutapties su publikuotu tekstu anglų kalba. Taigi, apeliacinės instancijos teismo nuosprendis yra teisėtas ir pagrįstas.

5. Nukentėjusysis G. Ž. atsiliepimu į kasacinį skundą prašo jį atmesti. Nukentėjusysis atsiliepime į kasacinį skundą nurodo:

5.1. Jo parengtame rankraštyje nagrinėjama surinkta Lietuvos partijų organizacijos tyrimo medžiaga, pateikta surinktos medžiagos klasifikacija, nuosekli ir išsami partijų vidinio gyvenimo, norminių dokumentų bei mokslinės literatūros analizė. Medžiaga atitinka originalumo požymius (tai pripažinta ir Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus bei Lietuvos administracinių teismų sprendimuose), tekste nestinga individualios išraiškos elementų. Tai leidžia daryti išvadą, kad nukentėjusiojo, kaip mokslininko, atlikta kitų autorių mokslinių tekstų interpretacija ir pateiktos įžvalgos yra neabejotina kūrybinė intelektualaus darbo išraiška (rezultatas). Nors nukentėjusysis, pirmą kartą siųsdamas nuteistajam tekstą, jį pavadino „žaliava“ teksto rašymui, tačiau ši paminėta sąvoka nekeičia medžiagos, kuri vėliau buvo dar stipriai patobulinta, vertės. Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad autorių teisės taikomos ne tik paskelbtiems, bet ir nepaskelbtiems kūriniams, nepriklausomai nuo kūrinio formos, paskirties ar vertės (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-270-687/2017). ATGTĮ taip pat nėra nustatytas reikalavimas, kad kūrinio teisinės apsaugos atsiradimui yra būtinas jo publikavimas. Todėl, nukentėjusiajam pradėjus rašyti apie Lietuvos partijų organizaciją, jo tekstas automatiškai tapo autorių apsaugos teisių objektu.

5.2. Be to, nukentėjusysis yra aptariamo teksto kūrėjas (tai buvo gerai žinoma ir nuteistajam), todėl jis yra laikomas šio teksto žinomu autoriumi. Teksto autorystė yra tiesioginis nukentėjusiojo kūrybinio proceso rezultatas ir nepriklauso nuo papildomų veiksmų ar formalumų. Priešingai nei nurodo-

ma kasaciniame skunde, planą teksto rašymui nukentėjusysis parengė pats, atsižvelgdamas į knygos sudarytojų parengtas gaires, kurias jam persiuntė nuteistasis. Bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, šio fakto nenuginčijo ir pats nuteistasis. Taigi, A. K. neatliko jokių veiksmų, kurie būtų turėję įtakos nukentėjusiojo parengto teksto turiniui ir formai: nepateikė jokių pastabų, komentarų, neatsakinėjo į užduotus klausimus. Vienintelis nuteistojo veiksmas buvo 2015 m. gegužės mėn. knygos sudarytojų parengtų gairių persiuntimas nukentėjusiajam ir pritarimas jo parengtam planui per įvykusį susitikimą.

5.3. Nėra pagrindo teigti, kad nuteistasis iš jam pateikto kaltinamojo akto formuluotės ir vėliau, teisminio proceso metu ją išaiškinant, negalėjo žinoti, už kokius veiksmus ir neveikimą jam gresia atsakomybė. Pažymėtina, kad tekste nukentėjusiojo pasirinkti ir aptarti teoriniai partijų organizacijų aspektai ir įžvalgos bei pagal šias įžvalgas atlikta Lietuvos partijų statutų analizė toje pačioje vietoje ir tokia pačia forma bei turiniu (pažodžiui išversti į anglų kalbą) aptinkami ir nuteistojo bei V. S. knygos, kuri buvo pripažinta akademinės bendruomenės, skyriuje. Taigi, nuteistasis pripažino nukentėjusiojo parengto teksto, tapusio publikacijos pagrindine dalimi, mokslinę vertę ir jo tinkamumą.

5.4. Pažymėtina, kad rengiant minėtą straipsnį knygai nukentėjusiojo tekstas buvo verčiamas, vėliau redaguojamas, todėl bet koks kitas galimas manipuliavimas, kuris apima sakinio struktūros, žodžių ar reikšmių keitimą, vartojant sinonimus ir pan., sudaro kliūtį plagiato atvejui nustatyti. Pakanka suprasti sutapčių sistemos aptikimo principą ir galima manipuliuoti bet kuriuo tekstu taip, kad programa neidentifikuotų galimų sutapčių. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolierius kreipėsi į specialistus, turinčius reikalingų kompetencijų vertinti tekstą lietuvių ir anglų kalbomis bei turinčius specialių žinių politikos mokslų srityje. Kadangi plagiatu, arba autorystės pasisavinimu, yra laikomas ir pažodinis teksto vertimas į kitą kalbą, vertimo ekspertizė, kai yra lyginamas originalas su išverstu tekstu, yra teisinga ir visame pasaulyje taikoma praktika norint nustatyti sutaptis. Atsižvelgiant į specialistų išvadas, galima teigti, kad atsižvelgti į kasatorių pageidavimą atlikti publikacijos atgalinį vertimą į lietuvių kalbą ir tada lyginti jį su nukentėjusiojo tekstu, siekiant patikrinti vertimo adekvatumą su specialia licencijuota programa, nėra jokio reikalo. Atgalinio vertimo atveju yra tikrinama tik teksto prasmė. Specialistų įvertintų teksto fragmentų išvados suponuoja, kad vertimo ir originalo turinio neatitikimai nėra esminiai. Tai reiškia, kad vertėjas (nuteistasis) teisingai suprato originalo (t. y. nukentėjusiojo teksto) prasmę, neišvertė pernelyg laisvai ir nenutolo nuo originalo.

5.5. Nukentėjusiojo teksto ir nuteistojo straipsnio lyginamąją lentelę nukentėjusysis parengė, kai gavo Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus raštišką prašymą papildyti skundo medžiagą. Nukentėjusysis į lentelę įtraukė tuos epizodus, dėl kurių kilo abejonių. Lietuvos

vyriausiajam administraciniam teismui tikrinant ir vertinant kontrolieriaus sprendimo Nr. SP-1 teisėtumą, pažeidimų nerasta. Subjektyvumo faktų taip pat nenustatė ir specialistai. Be to, ne nukentėjusysis yra galutinės lentelės versijos, kuri buvo duota ekspertams vertinti, autorius. Todėl lyginamosios lentelės patikimumu abejoti nėra jokio pagrindo.

5.6. Kontrolieriaus tarnyba, atlikdama tyrimą, turėjo nuteistojo straipsnio kopiją, kuria buvo disponuojama ir ikiteisminio tyrimo metu. Todėl kasatoriai skunde nepagrįstai nurodo, kad svarstant nukentėjusiojo skundą kontrolieriaus tarnyboje, vykstant ikiteisminiam tyrimui ir atitinkamai administraciniuose ir baudžiamąją bylą nagrinėjusiuose teismuose nebuvo disponuojama visu nuteistojo straipsnio tekstu. Lietuvos mokslo tarybos specialistai nevertino minėto straipsnio visumos ir neperžiūrėjo straipsnio bei nukentėjusiojo parengto teksto nuo pradžios iki pabaigos, kadangi tam nebuvo būtinybės, nes autorystės vagystei nebūtina pasisavinti viso teksto. Tai atitinka bendrą autorių teisės taisyklę, kad autorystės teisė gali būti pažeidžiama pasisavinant ne tik visą kūrinį, bet ir jo dalį.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

6. Nuteistojo A. K. gynėjo advokato S. Juzukonio kasacinis skundas tenkintinas.

Dėl BPK reikalavimų laikymosi ir dėl BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos dalyko

7. Kasaciniame skunde nurodomi nuteistojo teisės į sąžiningą procesą pažeidimai, iš esmės siejant su BPK 20 straipsnyje nustatytų įrodymų rinkimo ir vertinimo taisyklių nesilaikymu. Kartu nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 320 straipsnio 3 dalies reikalavimus, nes nepatikrino bylos tiek, kiek to buvo prašoma apeliaciniame skunde. Kasatoriaus manymu, šie pažeidimai lėmė nepagrįstą išvadą, kad nuteistasis kartu su bendraautore viešai išleido mokslo kūrinį, kuriame panaudojo kito autoriaus kūrinio dalis, taip pasisavindamas autorystę, ir dėl to buvo netinkamai pritaikyta BK 191 straipsnio 1 dalis.
8. Klausimas, ar nukentėjusiojo parengtas tekstas laikytinas autorių teisės objektu ir ar jis buvo panaudotas rengiant nuteistojo ir jo bendraautorės straipsnį (knygos dalį), buvo spręstas dviejuose teisminiuose procesuose – administraciniame ir baudžiamajame, abiejuose vienareikšmiškai buvo konstatuota, kad G. Ž. parengtas tekstas yra autorių teisės objektas. Skundžiamais teismų sprendimais buvo konstatuota, kad šis kūrinys buvo panaudotas viešai publikuotos knygos „*(duomenys neskelbtini)*“ skyriuje „*(duomenys neskelbtini)*“ („*(duomenys neskelbtini)*“), kurio autoriais buvo nurodytas nuteistasis ir bendraautorė, tačiau kaip autorius nebuvo nurodytas nukentėjusysis G. Ž., taip pasisavinant autorystę.
9. Pagal BK 191 straipsnio 1 dalį atsako tas, kas savo vardu išleido arba viešai paskelbė svetimą literatūros, mokslo ar meno kūrinį (įskaitant kompiuterių programas ir duomenų bazes) arba jo dalį (2009 m. liepos 9 d. įstatymo redakcija).

BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos dalykas yra svetimas literatūros, mokslo ar meno kūrinys arba to kūrinio dalis. Jis yra neapibrėžtas baudžiamajame įstatyme, nes autorių teisių objektus ir jų požymius apibūdina kiti teisės aktai, jie aiškinami teismų praktikoje. Taigi, sprendžiant dėl šios nusikalstamos veikos dalyko, būtina, remiantis ATGTĮ nuostatomis, taip pat teismų praktika, be kita ko, ir civilinėse bei administracinėse bylose, įvertinti, ar kūrinys atitinka autorių teisių objektui keliamus reikalavimus. Autorių teisių objektai – originalūs literatūros, mokslo ir meno kūriniai, kurie yra kokia nors objektyvia forma išreikštas kūrybinės veiklos rezultatas; kūrinių, kaip autorių teisių objektų, sąrašas, pateikiamas įstatyme, yra pavyzdinis (nebaigtinis), taigi, autorių teisių objektais gali būti laikomi ir kiti kūriniai (ATGTĮ 4 straipsnis). Kaip nurodyta teismų praktikoje, ne bet koks kūrinys, kaip vienos ar kitos asmeninės veiklos literatūros, mokslo ar meno srityje rezultatas, yra autorių teisių objektas. ATGTĮ nuostatos sudaro pagrindą konstatuoti, kad kūriniui autorių teisių objektu pripažinti yra būtinos tokios sąlygos: 1) kūrinys turi būti autoriaus kūrybinės veiklos ar, kitaip tariant, intelektinės kūrybos rezultatas; 2) kūrinys turi būti originalus; 3) kūrinys turi būti išreikštas objektyvia forma. Šios sąlygos yra kumuliatyvios – tik toks kūrinys, kuris atitinka įvardytų sąlygų visetą, gali būti saugomas autorių teisės (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-77-687/2020). Kūrinys autorių teisių objektu gali būti pripažintas nepriklausomai nuo kūrinio formos, paskirties ar vertės; taip pat nepriklausomai nuo to, ar jis yra paskelbtas ar ne (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-270-687/2017). Toks kūrinio požymių aiškinimas iš esmės atitinka ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką (pvz., 2018 m. lapkričio 13 d. prejudicinis sprendimas byloje „*Levola Hengelo BV*“ *prieš* „*Smilde Foods BV*“, C-310/17). Taigi, kasacinio skundo argumentai, kad teismai turėjo remtis papildomais gynybos nurodomais mokslinės veiklos vertinimo kriterijų aiškinimo šaltiniais („Frascati“ vadovu) ir kad kaltinamajame akte turėjo būti nurodyti norminiai aktai, reguliuojantys autorių teises, yra nepagrįsti, nes autorių teisės objektai, nepriklausomai nuo to, kurioje teisenoje iškilo toks klausimas, iš esmės vertinami pagal tuos pačius pirmiau aptartus kriterijus. Kaip matyti iš žemesnės instancijos teismų sprendimų baudžiamojoje byloje, teismai atliko išsamią autorių teisės objekto ir kartu nusikalstamos veikos, nustatytos BK 191 straipsnio 1 dalyje, dalyko teisinio reguliavimo analizę, kuria rėmėsi darydami išvadą dėl nukentėjusiojo parengto teksto pripažinimo originaliu kūrybinės (nagrinėjamu atveju – mokslinės) kūrybos rezultatu, saugotinu autorių teisės.

10. Tai, kad tekstas, kuriuo buvo remiamasi rengiant knygos skyrių, buvo parengtas ne A. K. ar jo bendraautorės, o G. Ž., ir tai buvo žinoma nuteistajam, neginčijama. Tačiau kasaciniame skunde teigiama, kad nukentėjusiojo G. Ž. pateiktas A. K. tekstas yra neautorinė bendro pobūdžio medžiaga, kuri negali būti laikoma savarankiška kūrybine veikla, taip pat nurodoma, kad nepabaigtas, tarpinis teksto variantas (juodraštis) negali būti laikomas autorių teisių saugomu objektu. Kartu nurodoma, kad kūrinio originalumas nebuvo įrodytas tinkamais įrodymais.
11. Konkretaus kūrinio pripažinimas autorių teisės objektu ir kartu BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos dalyku yra fakto klausimas, taigi kasacinės

instancijos teismo teisėjų kolegija vertina tik tuos kasacinio skundo argumentus, kuriais ginčijamas BK 191 straipsnio 1 dalies ir BPK 20 straipsnio netinkamas taikymas. Teisėjų kolegija, teisės taikymo aspektu išnagrinėjusi bylą, nusprendžia, kad teismai, laikydamiesi BPK reikalavimų, padarė įrodymais pagrįstą išvadą, jog G. Ž. parengtas tekstas atitinka teisės aktuose ir teismų praktikoje suformuluotus autorių teisės objekto kriterijus ir pripažintinas BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos dalyku. Tokia išvada grindžiama išsamia teisės aktų reikalavimų autorių teisės objektui (kūriniui) analize ir nukentėjusiojo parengto teksto vertinimu pagal šiuos reikalavimus. Kasatoriaus teiginiai, kad nukentėjusiojo tekstas neatitinka nei mokslo kūrinio formos, nei turinio reikalavimų, yra nepagrįsti.

12. Pirma, teisėjų kolegija pažymi, kad tai, jog tekstas, kuris yra ginčo objektas, buvo nepublikuotas, nagrinėjamu atveju nėra teisiškai reikšminga aplinkybė vertinant, ar jis yra autorių teisės objektas ir BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos dalykas. Bendraautoriai, siekdami viešai publikuoti bendrą kūrinį, dirba kartu, todėl pasikeitimas tam tikrais tarpiniais, taigi, nepublikuotais, nevisiškai sutvarkytais pagal mokslo publikacijai keliamus formaliuosius reikalavimus kūrinio variantais, kurie gali būti vadinami „žaliava“ ar kitais bendraautorių pasirinktais pavadinimais, yra būtina šio proceso dalis.
13. Kasaciniame skunde, kaip ir apeliaciniame skunde, iš esmės yra ginčijamas nuteistojo panaudoto svetimo teksto, kaip mokslo kūrinio, vertinimas, t. y. jo, kaip originalaus kūrybinės veiklos rezultato, pripažinimas nusikalstamos veikos dalyku.
14. Teisės aktuose nėra pateikta kūrinio originalumo samprata: tai yra teismų praktikos aiškinimo ir doktrinos dalykas (žr., pvz., kasacinės nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-270-687/2017 27 punktą ir jame nurodytą kasacinės instancijos teismo praktiką, kasacinės nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-77-687/2020 24–26 punktus, kasacinės nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-98-469/2021 29–30 punktus). Teismų praktikoje nurodoma, kad originalumas vertinamas atsižvelgiant į konkretų objektą ir jo pobūdį. Kadangi originalumo nustatymas yra fakto klausimas, todėl, esant ginčui, tai turi nustatyti teismas, vertindamas klausimui spręsti reikšmingus įrodymus. Teisės doktrinoje, analizuojant originalumo reikalavimą, taip pat pažymima, kad kūrinyje neturi stigti individualių išraiškos elementų, leidžiančių išskirti tokią išraišką ir trukdančių ją prilyginti darbų rezultatams, kurie neišeina už kasdienės ir įprastos veiklos rėmų (žr., pvz., kasacinę nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-140-611/2015, kasacinės nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-270-687/2017 28 punktą, kasacinės nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-77-687/2020 27–29 punktus, kasacinės nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-98-469/2021 30–31 punktus).
15. Sprendžiant dėl bendraautorystės, teismų praktikoje nurodoma, kad bendraautoriu nelaikomas asmuo, suteikęs materialinę, techninę ar organizacinę pagalbą kuriant kūrinį (ATGTĮ 7 straipsnio 4 dalis). Taigi, tokie asmenys, pavyzdžiui, gali būti kalbos redaktorius, asmuo, finansavęs kūrinio sukūrimą ar sudaręs kitokias materialines sąlygas, asmuo, suteikęs kitokią pagalbą (pvz., surinkęs reikiamus teismų sprendimus ar literatūros šaltinius). Bendraautorių kūrybos rezultatas turi būti bendras kūrinys, t. y. visų bendraautorių kūrybinio darbo rezultatus turi su-

vienyti bendra koncepcija, mintis ar paskirtis. Kita vertus, bendraautorystei kvalifikuoti neturi reikšmės, ar bendraautorių sukurtos bendro kūrinio dalys gali būti savarankiškai panaudojamos ar ne, nes Lietuvoje pripažįstama vadinamoji dalioji (kai kūrinys yra vientisas ir negalima nustatyti, kuris kurią dalį parašė) ir nedalioji bendraautorystė (žr., pvz., kasacinės nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-98-469/2021 41–42 punktus).

16. Nagrinėjamos bylos kontekste taip pat pažymėtina, kad specialių žinių panaudojimas įrodinėjimo procese yra teismo diskrecija. Teismo ekspertizės aktas (specialisto išvada) yra vienas iš įrodymų, kurio vertinimui keliami tie patys BPK 20 straipsnio 5 dalyje nustatyti reikalavimai kaip ir kitiems įrodymams (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283-222/2018), t. y. ekspertizės aktas (specialisto išvada) teismo turi būti įvertintas išsamiai ir nešališkai išnagrinėjus visas bylos aplinkybes (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-183-693/2016, 2K-73-942/2017, 2K-368-489/2018, 2K-141-976/2019); jis vertinamas kartu su kitais byloje surinktais įrodymais ir negali būti vertinamas atskirai nuo kitų bylos duomenų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-277/2013, 2K-484/2013, 2K-537-303/2015, 2K-129-495/2020). Teismų praktikoje pripažįstama ir tai, kad ekspertizės akto ir specialisto išvados, kaip įrodymų šaltinio, vertinimas turi specifiką, kurią lemia tai, kad aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti, nustato asmuo, turintis specialių žinių. Teisėjai, vertinantys ekspertizės akte ar specialisto išvadoje pateiktus duomenis, tokių žinių neturi, nes priešingu atveju nereikėtų skirti ekspertizės ar kviesti specialisto. Taigi, vertinant ekspertizės aktą ar specialisto išvadą kaip įrodymą, turi būti patikrintas ir įvertintas ne tik jų sąsajumas ir leistinumas, bet ir kai kurios kitos aplinkybės, būtent: ekspertui ar specialistui pateiktos medžiagos išsamumas, pakankamumas ir kokybiškumas; ekspertui ar specialistui pateiktų pradinių duomenų teisingumas; ekspertui ar specialistui pateiktos medžiagos ištyrimo visapusiškumas; taikytų metodų mokslinis pagrįstumas ir tinkamumas; ar ekspertas ar specialistas neviršijo savo specialių žinių ribų ir ar nesprendė klausimų, kurie viršija jo kompetencijos ribas, ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-316-699/2015, 2K-206-693/2017, 2K-208-976/2017, 2K-97-976/2020). Pažymėtina, kad ekspertas (specialistas) privalo ekspertizę (objektų tyrimą) atlikti pagal kompetenciją, moksliškai patvirtintais, visuotinai pripažintais ir patikimais ar akredituotais tyrimo metodais (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-191-507/2016, 2K-206-693/2017, 2K-177-895/2018, 2K-327-719/2018, 2K-97-976/2020). Specialisto išvados (ekspertizės akto) neaiškumas, neišsamumas ar prieštaravimas bylos duomenims nagrinėjimo teisme metu yra šalinamas BPK nustatytais veiksmais, be kita ko, apklausiant išvadas pateikusį specialistą (ekspertą) ir prireikus skiriant naujus ekspertinius tyrimus. Sprendimą dėl ekspertizės skyrimo teismas priima atsižvelgdamas į bylos duomenis, taip pat į tai, ar ekspertizės išvados yra reikalingos bylos aplinkybėms išsamiai ir nešališkai ištirti (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-358-303/2015, 2K-191-507/2016, 2K-188-648/2017, 2K-141-697/2021). Lietuvos Respublikos teisės aktai ir formuojama teismų praktika neteikia pri-

oriteto ekspertizės aktui kaip įrodymų šaltiniui. Todėl teismai, vertindami byloje esančias specialisto išvadas ir paaiškinimus, juos vertina pagal tas pačias taisykles kaip ir ekspertizės aktus, vadovaudamiesi bendraisiais įrodymų vertinimo principais (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-277/2013, 2K-484/2013, 2K-201-1073/2018, 2K-191-495/2020).

17. Teisėjų kolegija nusprendžia, kad teismai tinkamai vadovavosi pirmiau išdėstytomis įstatymų ir teismų praktikos nuostatomis, pagrįstai konstatavo nukentėjusiojo parengto kūrinio originalumą ir pripažino jį BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos dalyku.
    17.1. Kaip jau minėta, byloje nėra ginčo, kad G. Ž. tekstas buvo panaudotas rengiant publikaciją. Publikacijos bendraautorė V. S. pripažino, kad, ruošdama straipsnio tiriamąją dalį, panaudojo A. K. jai pateiktą medžiagą, tarp kurios buvo ir nukentėjusiojo parengtas tekstas. Tai pripažįsta ir nuteistasis A. K., nurodydamas, kad, rengiant straipsnį anglų kalba, jis pateikė bendraautorei G. Ž. lietuvių kalba parengtą tekstą. Tačiau, kaip jau minėta pirmiau, jis nelaikąs šio teksto autorių teisių objektu.
    17.2. Teismai, laikydamiesi pirmiau pateiktų autorių teisės objekto aiškinimo taisyklių, motyvuotai atmetė tokį nuteistojo pateiktą G. Ž. teksto vertinimą ir pagrįstai konstatavo G. Ž. teksto, kaip mokslo kūrinio, originalumą. Teismai pagrįstai rėmėsi G. Ž. nuteistajam A. K. pateiktais tekstais, autoriaus G. Ž. parodymais apie bendradarbiavimo su A. K. procesą ir apie teksto parengimą, trijų politikos mokslų krypties mokslininkų išvadomis ir jų parodymais, duotais apeliacinės instancijos teisme.
    17.3. Teisėjų kolegija neturi teisinio pagrindo paneigti išsamių apeliacinės instancijos teismo argumentų dėl nukentėjusiojo parengto teksto pripažinimo originaliu kūriniu. Trys politikos krypties mokslininkai, kiekvienas atskirai, nežinodami kilusio ginčo šalių bei teksto autoriaus, konstatavo, kad nukentėjusiojo rankraščio tekstas buvo naudojamas rašant publikuotą knygos dalį, didelė dalis pateiktų vertinti angliško teksto ištraukų yra tiesioginis lietuviško teksto vertimas. Šie mokslininkai rašytines savo išvadas paaiškino apklausti teisme, kur taip pat nurodė, kokiais metodais atliko tekstų vertinimą ir kokiais kriterijais remdamiesi padarė išvadas. Apeliacinės instancijos teismas tinkamai vertino specialistų pateiktus duomenis ir remdamasis jais padarė motyvuotas išvadas, kad nukentėjusiojo tekstas buvo naudotas anglų kalba paskelbtoje publikacijoje, nes abiejuose buvo vartojamos tos pačios išraiškos priemonės, daromos tos pačios klaidos, dalis teksto ištraukų šiek tiek pakeista, bet mažai kur ženkliai; tekstų panašumas toks didelis, koks tegali atsirasti, jeigu lietuviškas rankraštis būtų aktyviai naudojamas rašant anglišką straipsnį; citavimo sutaptis nėra atsitiktinė, kadangi abiejuose tekstuose nagrinėjamų partijų funkcijų grupavimas iš esmės identiškas; daugelyje vietų tokiomis pat aplinkybėmis vartojamos tos pačios specifinės sąvokos, kurių nėra partijų statutuose; vietomis tendencingai minima identiška literatūra arba vardijami tam tikri teisės aktų punktai ir jie aprašomi pagal specifinę, abiejuose tekstuose atsikartojančią tvarką (eigą), kuri

nesutampa su nagrinėjamame teisės akte išdėstyta tvarka. Taigi, originalaus teksto rengėjas negali būti laikomas asmeniu, suteikusiu materialinę, techninę ar organizacinę pagalbą kuriant kūrinį, o yra autorius (bendraautoris).

18. Kasatorius, kaip jau minėta, nurodo, kad teismai pažeidė įrodinėjimo taisykles, nes kūrinio originalumą konstatavo remdamiesi administracinių teismų nustatytais faktais, taip pat mokslininkų, kurie nėra teismo ekspertai, pateiktais duomenimis. Kasatoriaus įsitikinimu, teismai turėjo skirti teismo lingvistinę ekspertizę.
19. Teisėjų kolegija nusprendžia, kad teismai, laikydamiesi BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimų, taip pat pirmiau išdėstytų teismų praktikoje formuluojamų reikalavimų, skirtų specialių žinių vertinimui, pagrįstai tyrė ir priimdami sprendimus rėmėsi 2018 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos sprendimu Nr. SP-1, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. birželio 23 d. nutartyje nustatytomis aplinkybėmis, Lietuvos mokslo tarybos ekspertų išvadomis, paaiškinimais, teiktais apklausus juos nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme.
    19.1. Nagrinėjamoje byloje nekyla abejonės, kad rašytinio akademinio teksto vertinimas originalumo aspektu ir galimo jo plagijavimo nustatymas reikalauja specialių žinių, todėl sprendžiant šiuos klausimus buvo pasitelkti specialių žinių turintys specialistai. L. Gudžinskas, A. Rootsi-Maskaliūnaitė ir I. Vinogradnaitė nors ir nėra įtraukti į teismo ekspertų sąrašus, tačiau pagal savo išsilavinimą, įgytas kompetencijas bei ilgametę darbo patirtį (yra politikos mokslų krypties aktyvūs mokslininkai, publikuojantys mokslo darbus, dalyvaujantys tarptautiniuose projektuose ir kt.) yra specialių žinių ir įgūdžių turintys asmenys, ištyrę jiems pateiktų tekstų lietuvių bei anglų kalbomis panašumą ir sutaptis, jie pateikė specialiomis žiniomis pagrįstas išvadas. Šios išvados buvo teiktos ne teismui, o Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai, tačiau savo teiktas išvadas jie tiesiogiai patvirtino ir apklausiami apeliacinės instancijos teisme bei įspėti dėl baudžiamosios atsakomybės pagal BK 235 straipsnį.
    19.2. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas iš esmės analogiškus apeliacinio skundo argumentus, išsamiai nurodė, kokius specialistų pateiktus įrodymus jis tiria, tikrina ir vertina kartu su kitais bylos duomenimis: kaip buvo gauti lyginami tekstai, sudarytos lentelės, parinkti specialistai, vertinę tekstų sutaptį, labai detaliai nurodyta specialistų kompetencija. Siekiant pašalinti abejones dėl tinkamo nukentėjusiojo parengto teksto, kaip originalaus autorinio kūrinio, vertinimo ir jo panaudojimo viešai publikuotame knygos skyriuje, visi Lietuvos mokslų akademijos rekomenduoti (parinkti) ir rašytines išvadas Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai teikę specialistai buvo pakviesti ir davė parodymus apeliacinės instancijos teismo posėdyje. Kaip matyti iš skundžiamo apeliacinės instancijos teismo sprendimo, jie labai išsamiai paaiškino, kokiu būdu (metodais) vertino jiems pateiktų tekstų originalumą ir jų neatsitiktinę sutaptį (apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio 17–22 punktai). Proceso dalyviai turėjo galimybę užduoti jiems klausimų dėl duotų išvadų ir šia teise

aktyviai naudojosi. Kasatorius nenurodo teisinių argumentų, kurie lemtų išvadą, jog teismai nagrinėjamu atveju negalėjo patikrinti rašytinių specialistų išvadų apklausdami juos teisme, o privalėjo skirti teismo ekspertizę. Todėl teismai, neskirdami teismo ekspertizės, nepažeidė nei BPK reikalavimų, nei kaltinamojo teisių.

19.3. Tai, kad nukentėjusiojo tekstas jau buvo pripažintas autorių teisės objektu sprendžiant mokslininko etikos pažeidimo klausimą, nereiškia, kad teismai, nagrinėję baudžiamąją bylą, neatliko savarankiško nusikalstamos veikos požymių, tarp jų ir nusikalstamos veikos dalyko, vertinimo. Tarpšakinė prejudicija, kaip teisingai nurodo kasatorius, kaip įrodinėjimo priemonė nėra tiesiogiai apibrėžta baudžiamojo proceso įstatyme. Tačiau teismai, laikydamiesi laisvo įrodymų vertinimo principo keliamų reikalavimų, tiria ir vertina visus duomenis, esančius byloje, ir sprendžia, ar jie pripažintini įrodymais. Kaip matyti iš baudžiamosios bylos, teismuose buvo tiriami visi susiję su byla duomenys, taip pat Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybos sprendimo Nr. SP-1, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. birželio 23 d. nutarties turinys, tačiau teismai padarė savarankiškas, įrodymų visetu grįstas išvadas.

20. Įvertinusi tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija, nekartodama skundžiamų sprendimų motyvų, pritaria teismų išvadai, kad G. Ž. tekste ne tik pateikiama bendro pobūdžio informacija iš teisės aktų, politinių partijų statutų, tačiau jame, remiantis politinių partijų veiklos teisiniu reguliavimu, moksliniais šaltiniais, yra analizuojamas ir vertinamas mokslinio tyrimo objektas, daromi tyrimo apibendrinimai ir išvados, todėl G. Ž. parengtas tekstas laikytinas originaliu jo atliktos intelektinės veiklos rezultatu, o šis rezultatas – autoriaus teisių apsaugos objektu ir BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos dalyku. Ši išvada pagrįsta tinkamai gautais ir įvertintais įrodymais.

Dėl ultima ratio *principo*

21. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, kad demokratinėje teisinėje valstybėje įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliama grėsmė, kad tokia žala atsiras. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, apibrėžti, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat nustatyti baudžiamąją atsakomybę už tokias veikas galima tik įstatymu. Pažymėtina, kad nusikalstamomis veikomis įstatyme gali būti pripažintos tik tokios veikos, kurios iš tikrųjų yra pavojingos ir kuriomis iš tikrųjų yra daroma žala asmens, visuomenės, valstybės interesams arba dėl šių veikų kyla grėsmė, kad tokia žala bus padaryta (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, jog siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima

pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.) (Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d., 2005 m. lapkričio 10 d., 2017 m. kovo 15 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas kartu yra pažymėjęs, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi asmens varžyti akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia ir tai, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija). Šie principai neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių nuobaudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos teisės pažeidimui bei siekiamam tikslui (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas).

22. BK 2 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo nustatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį. Nusikalstamos veikos sudėtis – tai baudžiamajame įstatyme įtvirtintų objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių, kurie apibūdina pavojingą veiką kaip tam tikrą nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, visuma. Nesant asmens veikoje bent vieno iš šių požymių, nėra ir nusikalstamos veikos sudėties, taigi negalima ir baudžiamoji atsakomybė (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-671/2010, 2K-425/2011, 2K-7-201/2013, 2K-81-648/2018).
23. Kita vertus, kiekvienai nusikalstamai veikai būdingi du esminiai požymiai – jos pavojingumas ir draudžiamumas arba priešingumas baudžiamajam įstatymui. Nusikalstama veika yra pavojinga visuomenėje vyraujančių vertybių sistemai. Nusikalstamomis pripažįstamos ne šiaip pavojingos, o pačios pavojingiausios veikos, kuriomis kėsinamasi į didžiausias vertybes. Nusikalstamos veikos pavojingumui įvertinti vartojamos dvi sąvokos – pavojingumo pobūdis ir laipsnis. Nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį pirmiausia apibūdina vertybių, į kurias kėsinamasi, pobūdis, taip pat pačios veikos ir įstatyme nurodytų padarinių pobūdis, kaltės forma. Tokiais atvejais, kai įstatymų leidėjas kriminalizuoja teisės pažeidimą, už kurį nustatyta kita, ne baudžiamoji, teisinė atsakomybė, baudžiamajame įstatyme paprastai yra nustatyti papildomi kriterijai, rodantys tokios veikos pavojingumą (pavojinga veikimo priemonė, didelė žala, piktavališki tikslai ir t. t.). Jei tokių požymių nenustato įstatymo leidėjas, veikos pavojingumą, remdamiesi konstituciniais ir baudžiamosios teisės principais, privalo įvertinti teismai.
24. Autorių teisės ir jų teisiniai gynybos mechanizmai visų pirma yra civilinės teisės reguliavimo dalykas. Autorystės pasisavinimas, nurodytas BK 191 straipsnio 1 dalyje, už kurį nustatyta baudžiamoji atsakomybė, nenustačius jokių papildomų tokio civilinio delikto pavojingumo požymių, lemia tai, kad teismai, spręsdami dėl veikos baudžiamumo, turi vertinti ne tik formalią veikos atitiktį BK 191 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos požymiams, bet ir veikos pavojingumą.
25. Teisėjų kolegija, kaip jau konstatuota pirmiau šioje nutartyje, pripažįsta, jog teismai tinkamai nustatė faktines bylos aplinkybes ir padarė įrodymais grįstą išvadą, kad G. Ž. parengtas tekstas yra autorių teisės objektas, taip pat kad A. K. vie-

šai publikuotoje knygos dalyje panaudojo kito autoriaus kūrinį, nenurodydamas G. Ž. bendraautorystės. Tačiau teismai, net ir nesant gynybos prašymo, nepagrįstai nevertino, ar toks neteisėtas elgesys užtraukia baudžiamąją atsakomybę, kaip griežčiausią teisinę atsakomybę. Teisėjų kolegija, įvertinusi faktines šios bylos aplinkybes (autorystės pasisavinimas konstatuotas teismo sprendimais, yra pasisavinta bendraautorio mokslinio straipsnio dalis, t. y. G. Ž. parengtas tekstas (kūrinys) buvo panaudotas viešai publikuotos knygos „*(duomenys neskelbtini)*“ skyriuje „*(duomenys neskelbtini)*“ („*(duomenys neskelbtini)*“), byloje nėra reikalaujama atlyginti turtinės žalos, nenustatyta, kad akademinis nesąžiningumas būtų susijęs su nepagrįstu praturtėjimu kito asmens teisėtų interesų sąskaita ar kitais savanaudiškais tikslais), nutaria, kad nagrinėjamu atveju A. K. taikant baudžiamąją atsakomybę už autorystės pasisavinimą būtų pažeistas baudžiamosios teisės, kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė), principas. Todėl baudžiamoji byla yra nutraukiama (BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Vadovaujantis BPK 115 straipsnio 3 dalies 2 punktu, civilinis ieškinys paliktinas nenagrinėtas.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 2 punktu, 115 straipsnio 3 dalies 2 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Kauno apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 4 d. nuosprendį bei Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. rugsėjo 4 d. nuosprendį ir baudžiamąją bylą A. K. nutraukti.

Civilinį ieškinį palikti nenagrinėtą.

2.9. Komercinės paslapties atskleidimas (BK 211 straipsnis)

Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 211 straipsnį asmeniui gali kilti tik tuo atveju, kai, neteisėtai atskleidus komercinę paslaptį, padaroma didelė turtinė žala komercinės paslapties savininkui. Netinkamai nustačius nusikalstamos veikos padarymo laiką, gali būti klaidingai apskaičiuota šia veika padaryta turtinė žala.

Sprendžiant dėl komercinės paslapties atskleidimo ir panaudojimo neteisėtumo, aktuali Konkurencijos įstatymo 15 straipsnio 4 dalis, pagal kurią asmenys, kuriems komercinė paslaptis tapo žinoma dėl jų darbo ar kitokių sutartinių santykių su ūkio subjektu, gali naudoti šią informaciją praėjus ne mažiau kaip vieneriems metams nuo darbo ar kitokių sutartinių santykių pasibaigimo, jeigu įstatymuose ar sutartyje nenustatyta kitaip.

Žala komercinės paslapties savininkui nustatoma apskaičiuojant dėl komercinės paslapties atskleidimo patirtus nuostolius. Nuostolių dydis nustatomas vadovaujantis grynojo pelno kriterijumi, pagal kurį grynasis pelnas yra gautų bendrųjų pajamų dalis, liekanti atėmus finansines veiklos sąnaudas, ypatinguosius praradimus bei sumokėtus mokesčius. Taikant šį nuostolių apskaičiavimo algoritmą, pirmiausia yra nustatomos visos atitinkamu laikotarpiu kaltininko gautos pajamos (įplaukos), iš kurių turi būti at-

skaitomos būtinosios finansinės veiklos sąnaudos, ir nuo jų atskaičius pelno mokestį pagal Pelno mokesčio įstatymą asmeniui liktų grynasis pelnas, t. y. tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusio asmens turtinė padėtis. Šie skaičiavimai turi būti grįsti pelno ir objektyviųjų sąnaudų skirtumu. Parama nors ir formaliai įtraukiama į įmonės sąnaudų eilutę, tačiau nėra priskirtina prie objektyviųjų įmonės sąnaudų, kurios turėtų būti reikšmingos nuostoliams apskaičiuoti. Parama yra ne privalomas, o pasirinktinis įmonės sprendinys, kuris tiek savo pasirinkimu, tiek dydžiu yra individualus. Todėl skaičiuojant grynojo pelno rodiklį paramos sumos neturėtų būti traukiamos į skaičiavimus.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-34-1073/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-53430-2015-6
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.17.15; 2.3.2.2.13 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. balandžio 17 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo mišri Baudžiamųjų bylų skyriaus ir Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Pažarskio (kolegijos pirmininkas), Godos Ambrasaitės-Balynienės ir Gabrielės Juodkaitės-Granskienės (pranešėja),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistųjų D. J., D. B., A. K., R. L., D. N., D. P. ir K. U. gynėjo advokato Olego Šibkovo, civilinės ieškov**ės **UAB „Dasta“ atstovo advokato Aido Mažeikos** kasacinius skundus dėl Kauno apylinkės teismo 2022 m. spalio 6 d. nuosprendžio ir Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 12 d. nutarties.

Kauno apylinkės teismo 2022 m. spalio 6 d. nuosprendžiu **D. B.**, **D. J.**, **R. L.**, **A. K.**, **D. N.**, **D. P.**, **K. U.** pripažinti kaltais padarę nusikalstamą veiką, nustatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 211 straipsnyje, ir jiems paskirtos bausmės: D. B., D. J. ir R. L. – 160 MGL (6025,60 Eur) dydžio baudos; A. K., D. N., D. P. ir K. U. – 130 MGL (4895,80 Eur) dydžio baudos. Civilinei ieškovei UAB „Dasta“ solidariai iš D. J., D. B., R. L., D. P., K. U., A. K. ir D. N. priteista 18 678,02 Eur turtinei žalai už laikotarpį nuo 2016 m. gegužės 31 d. iki 2016 m. gruodžio 31 d. atlyginti, 20 000 Eur neturtinei žalai atlyginti ir 5 procentų metinės palūkanos nuo priteistos sumos nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos iki nuosprendžio dalies dėl civilinio ieškinio priteisimo visiško įvykdymo.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 12 d. nutartimi Kauno apylinkės teismo 2022 m. spalio 6 d. nuosprendis

pakeistas. Nustatyta, kad dėl UAB „Dareda“ pardavimų UAB „Dasta“ klientams iki 2016 m. gruodžio 31 d. UAB „Dasta“ neuždirbo 431 319,81 Eur bendrojo pelno ir neteko 49 166,91 Eur grynojo pelno, dėl to UAB „Dasta“ padaryta didelė turtinė 49 166,91 Eur dydžio žala. Iš nuosprendžio aprašomojoje dalyje išdėstytų įrodyta pripažintos nusikalstamos veikos aplinkybių pašalinta dalis UAB „Dasta“ esamų ir buvusių klientų. Civilinei ieškovei UAB „Dasta“ solidariai iš K. U., D. J., D. P., A. K., D. N., R. L. ir D. B. priteistos pinigų sumos turtinei žalai už laikotarpį nuo 2016 m. gegužės 31 d. iki 2016 m. gruodžio 31 d. atlyginti dydis sumažintas iki 18 444,46 Eur. Civilinės ieškovės UAB „Dasta“ atstovo apeliacinis skundas atmestas.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. D. B., D. J., D. N., A. K., D. P., R. L. ir K. U. nuteisti už tai, kad veikdami bendrininkų grupe atskleidė UAB „Dasta“ komercine paslaptimi laikomą informaciją, kuri jiems buvo patikėta dėl jų darbo UAB „Dasta“, ir šia veika padarė įmonei didelę turtinę žalą. Jie, būdami pasirašytinai susipažinę su UAB „Dasta“ direktoriaus 2007 m. lapkričio 5 d. įsakymu „Dėl įmonės komercinių paslapčių saugojimo“ Nr. 26V, įsipareigojo neatskleisti komercine-technologine paslaptimi laikomos įmonės informacijos tretiesiems asmenims, tačiau laikotarpiu nuo 2015 m. liepos 1 d. iki 2016 m. gruodžio 31 d., susitarę ir bendrai veikdami, informaciją, nurodytą minėto įsakymo 1.5 punkte („Įmonės klientų pavadinimai, adresai, telefonai, elektroninis paštas, įmonių kontaktiniai asmenys“) ir laikomą UAB „Dasta“ komercine-technologine paslaptimi, atskleidė UAB „Dareda“ bei panaudojo jos veikloje – sudarinėjo analogiško asortimento prekių pirkimo–pardavimo sandorius su UAB „Dasta“ esamais ir buvusiais klientais, kurių atstovų kontaktinius duomenis (adresus, telefonų numerius), produkcijos rūšis, kiekius, kainas, sužinojo dirbdami UAB „Dasta“, taip dėl UAB „Dareda“ pardavimų UAB „Dasta“ klientams pastaroji minėtu laikotarpiu neuždirbo 438 316 Eur bendrojo pelno ir neteko 49 964,42 Eur grynojo pelno, dėl to jai padaryta didelė turtinė 49 964,42 Eur dydžio žala.

II. Apeliacinės instancijos teismo nutarties esmė

2. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs šią baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, konstatavo, kad į kaltinimą įtrauktos UAB „Dasta“ netektos (UAB „Dareda“ gautos) pajamos dėl komercinių santykių su UAB „Aideka“, UAB „Aloseta“, UAB „Autodomus“, UAB „Automark“, UAB „Autoplentas“, UAB „Dogusta“, UAB „Domtreka“, A. D. firma, UAB „Egsis“, įmone „Egzotika“, UAB „Ematada“, UAB „Julsvita“, UAB „M. Auto“, UAB „Mazroma“, UAB Mažeikių sunkvežimių servisu, J. M. prekybos įmone, V. M., UAB „Oldvila“, UAB „Paletra“, UAB „Reskila“, UAB „Rimedis“, UAB „Ringis ir Ko“, UAB „Tautvilė“, UAB „Termonamai“,

UAB „Translogis“, UAB „Valendeta“, UAB „Viliaus transportas“, UAB „Vilkama“, UAB „Vilkelta“, AB „Vilniaus lytagra“, UAB „Z Autoservisas“, UAB „Žydrega“, tačiau UAB „Dareda“ šiems ūkio subjektams pardavimus pradėjo vykdyti tik nuo 2016 m. birželio 1 d. ir dar vėliau. Teismo vertinimu, atsižvelgiant į terminą, kuris pagal Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymą buvo taikomas komercinę paslaptį sudarančios informacijos apsaugai nuo neteisėto gavimo, naudojimo bei atskleidimo, į nuteistųjų veikimą bendrininkų grupe, į tai, kad pardavimai UAB „M“ ir UAB „Termonamai“ buvo vykdomi ne K. U. ir D. P., vėliausiai nutraukusių darbo santykius su UAB „Dasta“, iniciatyva, nėra pagrindo daryti išvadą, kad informacijos apie šiuos klientus atskleidimas ir pasinaudojimas ja praėjus metams po darbo santykių pasibaigimo vis dar suteikė kokį nors komercinį pranašumą UAB „Dareda“. Per metus informacija apie klientus, jų duomenys, komercinių santykių su jais turinys, kainų politika rinkoje kinta, todėl vertinti, kad galimi UAB „Dasta“ pajamų praradimai dėl UAB „Dareda“ komercinių santykių užmezgimo tiesioginiu priežastiniu ryšiu susiję su kaltininkų neteisėta veika, nėra pagrindo. Dėl šių priežasčių teismas konstatavo, kad pirmiau nurodyti ūkio subjektai į kaltinimą įtraukti nepagrįstai ir iš jo šalintini, patikslinant nustatytos turtinės žalos dydį ir atitinkamai koreguojant civilinei ieškovei priteistą pinigų sumą.

III. Kasacinių skundų ir atsiliepimų į juos argumentai

3. Kasaciniu skundu nuteistųjų D. J., D. B., A. K., R. L., D. N., D. P. ir K. U. gynėjas advokatas O. Šibkovas prašo panaikinti Kauno apylinkės teismo 2022 m. spalio 6 d. nuosprendį ir Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 12 d. nutartį ir baudžiamąją bylą nutraukti arba panaikinti Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 12 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, civilinės ieškovės UAB „Dasta“ civilinį ieškinį dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo atmesti arba palikti nenagrinėtą. Kasatorius skunde nurodo:
   3.1. Nuo 2023 m. gegužės 4 d. įsigaliojusioje BK 212 straipsnio redakcijoje nustatyta, kad šiame skyriuje nurodyta turtinė žala yra didelė, kai jos dydis viršija 400 MGL dydžio sumą, bet neviršija 900 MGL dydžio sumos. Taigi tam, kad asmeniui būtų inkriminuotas BK 211 straipsnis, turi būti nustatyta 20 000 Eur dydžio turtinė žala. Šioje byloje kaltinamuoju aktu nuteistiesiems buvo inkriminuota, kad savo veiksmais jie padarė 15 679,36 Eur turtinę žalą UAB „Dasta“. Prokurorė palaikė kaltinamuoju aktu suformuluotą kaltinimą ir prašė teismo pripažinti įrodyta būtent tokio dydžio turtinę žalą, tačiau prieš jos valią žalos dydis buvo pakeistas (padidintas) pagal civilinės ieškovės atstovo prašymą, taip neteisėtai išplečiant kaltinimo ribas ir į jį įtraukiant naujas faktines veikos aplinkybes. Toks pirmosios instancijos teismo sprendimas pažeidžia Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 256 straipsnio reikalavimus, teisingo bylos nagrinėjimo taisykles, nuteistųjų teisę į gynybą ir teisę tiksliai žinoti, kuo jie yra kaltinami. Pažymėtina, kad BPK civiliniam ieškovui nesuteikta teisė prašyti keisti nusi-

kalstamos veikos kvalifikavimą ar faktines jos aplinkybes (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-648/2018).

3.2. Priėmęs civilinės ieškovės pateiktą kaltinimo formuluotę, pirmosios instancijos teismas, pažeisdamas BPK 255 straipsnio reikalavimus, nepagrįstai išplėtė bylos nagrinėjimo ribas. Reikšmingai padidinęs žalos dydį, teismas pripažino nuteistuosius kaltais už veiksmus, dėl kurių, jei byla būtų nagrinėjama pagal kaltinamajame akte nurodytą kaltinimą, jie po BK 211 straipsnio dispozicijos pakeitimo turėjo būti išteisinti. Šiuo aspektu svarbu tai, kad BK 211 straipsnio redakcija buvo pakeista iki bylos išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme, taigi šiam teismui buvo žinoma, kad žalos dydis turi ypatingą reikšmę. Tačiau teismas pažeidė pareigą visapusiškai patikrinti apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo pagrindus, nuosprendžio šiuo aspektu nepatikrino ir paliko galioti neteisėtą ir nepagrįstą nuosprendį. Gavęs civilinės ieškovės atstovo prašymą pakeisti faktines veikos aplinkybes ir padidinti žalos dydį, prokurorui prieštaraujant dėl kaltinimo pakeitimo, pirmosios instancijos teismas privalėjo arba perduoti bylą prokurorui, arba išnagrinėti ją pagal kaltinamajame akte nurodytas faktines aplinkybes.

3.3. Nuteistiesiems inkriminavę bendrininkų grupės požymį, teismai pritaikė kolektyvinę baudžiamąją atsakomybę, nepagrįstai atskirai nevertindami kiekvieno nuteistojo veiksmų, tyčios, kaltės, priežastinio ryšio tarp jų veiksmų ir atsiradusių padarinių, kitų požymių, turinčių reikšmės jų veiksmams įvertinti. Taip buvo pažeisti teisingo ir teisėto nuosprendžio surašymo reikalavimai, nustatyti BPK 305 straipsnio 1 dalies 1 punkte. Nuteistieji UAB „Dasta“ ėjo skirtingas pareigas, buvo supažindinti su skirtingo pobūdžio vidine komercine informacija, įsteigus UAB „Dareda“ dalis nuteistųjų buvo šios bendrovės steigėjai, kiti buvo jos darbuotojai, kiekvienas iš jų atliko skirtingus verslo veiksmus. Nei pirmosios instancijos teismo nuosprendžio įžanginėje dalyje, nei jo aprašomojoje dalyje nėra nurodyta ir įvertinta, kuo pasireiškė kiekvieno iš nuteistųjų disponavimas komercine paslaptimi ir jos atskleidimas, kokia šios komercinės paslapties apimtis, ką būtent atskleidė kiekvienas iš nuteistųjų, kokią reikšmę tai turėjo galimai atsiradusiai žalai. Taip pat neaptarta, kokią konkrečią informaciją atskleidė kiekvienas iš nuteistųjų ir, jei atskleidė, kokiu būdu tai padarė, ar šios informacijos atskleidimas turėjo reikšmės UAB „Dasta“ veiklai ir galimai atsiradusiai žalai. Akivaizdu, kad komerciniai santykiai su 613 bendrovių negalėjo vykti vienodu būdu, dalis jų savarankiškai surado UAB „Dareda“ ir pradėjo pirkti iš jos produkciją. Vien tai, kad su UAB „Dareda“ pradėjusi bendradarbiauti bendrovė prieš tai ar tuo pat metu pirko produkciją iš UAB „Dasta“, negali būti vertinama kaip pakankamas pagrindas konstatuoti, kad UAB „Dasta“ patyrė žalos būtent dėl to, jog kažkuris iš nuteistųjų anksčiau žinojo, kad ši bendrovė tam tikromis sąlygomis perka produkciją iš UAB „Dasta“.

3.4. Teismai nukrypo nuo kasacinės instancijos teismo formuojamos teismų praktikos tokio pobūdžio bylose ir neteisingai įvertino kriterijus, lemiančius, kad tam tikra informacija tampa nusikalstamos veikos, nustatytos BK

211 straipsnyje, dalyku. Tarp UAB „Dasta“ ir nuteistųjų nebuvo sudarytas susitarimas dėl komercinės ar konfidencialios informacijos saugojimo. Informacija, šioje byloje laikoma komercine paslaptimi, nuteistiesiems nebuvo apibrėžta, nebuvo aiškūs jos patikėjimo ar perdavimo kriterijai, nebuvo sutarta, kokiu būdu darbuotojai turi saugoti šią informaciją, nebuvo sutarta dėl nekonkuravimo po to, kai nuteistieji nutraukė darbo santykius su bendrove.

3.5. Pirma, nebuvo pašalintos visos abejonės dėl UAB „Dasta“ direktoriaus R. Š. 2007 m. lapkričio 5 d. įsakymo „Dėl įmonės komercinių paslapčių saugojimo“ Nr. 26V priėmimo ir pasirašymo aplinkybių. Nuteistieji nurodė, kad minėto įsakymo neatsimena ir nepasirašė, o R. Š. teigė, kad jo nepriėmė. Liudytoja I. S., bendrovėje rengusi įsakymus, parodė, kad tokio įsakymo nerengė ir neregistravo. Buvęs UAB „Dasta“ akcininkas R. J. parodė, kad jo teisininkai tokio įsakymo nerengė, jį be teisininkų galėjo parengti tik direktorius. Visi kiti liudytojai taip pat paneigė, kad būtų matę, rengę ar pasirašę šį įsakymą. Remiantis P. U. parodymais, įsakymą jam atnešė J. R., tačiau ji nėra apklausta. Byloje turėjo būti visapusiškai patikrinta, kokiomis aplinkybėmis atsirado šis įsakymas, kur jis buvo saugomas, kodėl jis nebuvo registruotas bendrovės dokumentacijoje, kur jį paėmė J. R. ir pan.

3.6. Antra, įsakymo priėmimas ir net pasirašymas negali būti prilyginti darbdavio ir darbuotojo susitarimui dėl komercinės paslapties apibrėžimo ir saugojimo. Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką, informacija gali būti nepripažinta komercine paslaptimi, jeigu ūkio subjektas nebuvo sudaręs su darbuotoju, atskleidusiu šias paslaptis, susitarimo dėl konfidencialios informacijos apsaugos. Taigi darbuotojų pareiga saugoti konfidencialią informaciją kyla iš sutarties – konfidencialumo nuostatos, įtrauktos į darbo sutartį, arba atskiros tarp šalių sudarytos konfidencialumo sutarties. Vien įpareigojančio įsakymo pasirašymas, nesant bendram susitarimui, kylančiam iš darbo sutarties ar konfidencialumo sutarties, negali būti vertinamas kaip susitarimas dėl komercinės paslapties apsaugos.

3.7. Trečia, vadovaujantis kasacinės instancijos teismo praktika, darbuotojas, sudarydamas sutartį su darbdaviu dėl komercinės paslapties, turi suvokti šios komercinės paslapties turinį ir apimtį. Nagrinėjamoje byloje vien įsakymo su neapibrėžtu turiniu egzistavimas negali būti vertinamas kaip pakankamas UAB „Dasta“ komercinės paslapties apibūdinimas. Akivaizdu, kad ne visi pirkėjų pavadinimai, jų telefonų numeriai ar kita informacija gali būti vertinami kaip komercinė paslaptis. Tokia informacija turi būti apibrėžta, suprantama darbuotojui būtent kaip komercinė paslaptis ir jis turi suvokti, kokią informaciją saugo.

3.8. Ketvirta, kasacinės instancijos teismo praktikoje konstatuota, kad informacija, bendrovėje pripažįstama komercine paslaptimi, darbdavio turi būti protingai saugoma. Nagrinėjamoje byloje šis požymis taip pat nėra nustatytas. Nuo 2007 m. iki 2015 m. UAB „Dasta“ nebuvo imtasi jokių priemonių komercinei paslapčiai saugoti. Nė vienas iš bendrovės darbuotojų nežinojo,

kad joje egzistuoja komercinių paslapčių sąrašas, bendrovėje nebuvo jokios tvarkos dėl komercinių paslapčių sąrašo sudarymo, saugojimo ir naudojimosi jomis, atsakingų asmenų už komercinės paslapties tvarkymą, papildymą, pakeitimą, saugojimą. Šiuo aspektu svarbu tai, kad nuteistieji ir liudytojai bylos nagrinėjimo metu nurodė, kad viena pagrindinių priežasčių nutraukti darbo santykius su UAB „Dasta“ buvo tai, jog naujasis vadovas P. U. pradėjo siūlyti darbuotojams pasirašyti konfidencialumo ir nekonkuravimo sutartis. Ši aplinkybė patvirtina, kad iki tol jie nežinojo apie tai, kad bendrovėje egzistuoja konkretus komercinių paslapčių sąrašas ir jo saugojimo tvarka. Taigi nuteistųjų veiksmai vėliau steigiant UAB „Dareda“ ir vykdant joje veiklą negali būti vertinami kaip komercinės paslapties atskleidimas. Visuotinai žinoma, kad darbuotojai pasirašo vadovų įsakymus dažnai jų neskaitydami, nesigilindami į jų turinį. Asmenys, pasirašę įsakymą 2007 m., galėjo nežinoti šio įsakymo turinio 2015 m., įsakymas nebuvo naudojamas UAB „Dasta“ veikloje, nebuvo pasirašomas į bendrovę ateinančių naujų darbuotojų ar primenamas iš bendrovės išeinantiems darbuotojams, apie jo egzistavimą nežinojo nė vienas bendrovėje dirbantis asmuo.

3.9. Penkta, nuteistiesiems ar kitiems darbuotojams nutraukiant darbo santykius su UAB „Dasta“, jiems nebuvo pasiūlyta pasirašyti konfidencialumo ar nekonkuravimo sutarties, užtikrinančios duomenų neatskleidimą ar nekonkuravimo rinkoje sąlygas, dėl to nuteistieji turėjo teisę konkuruoti rinkoje su UAB „Dasta“.

3.10. Byloje taip pat nebuvo tiriami ir analizuojami komercinės paslapties atskleidimo bei priežastinio ryšio požymiai. Teismai rėmėsi ydinga prezumpcija, kad nuteistieji atskleidė bendrovės „Dasta“ komercinę paslaptį UAB „Dareda“. Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką, tam, kad būtų galima konstatuoti, jog komercinė paslaptis buvo atskleista, būtina nustatyti, kas ir kokiu būdu ją atskleidė, kokius veiksmus atliko paslaptį atskleidęs asmuo. Teismai netyrė ir nenustatė, ar kuris nors iš nuteistųjų atskleidė UAB „Dasta“ komercinę paslaptį, jei atskleidė, kokiu būdu tai padarė ir kokio turinio bei apimties informacija tai buvo, ar būtent ši informacija sudarė UAB „Dasta“ komercinę paslaptį, ar ši informacija nebuvo vieša ir ar jos UAB „Dareda“ negavo kitais būdais. Teismų prezumpcija, kad visos kaltinime nurodytos bendrovės tapo UAB „Dareda“ klientėmis atskleidus UAB „Dasta“ komercinę paslaptį, yra nepagrįsta. Teismai turėjo nustatyti UAB „Dareda“ ir minėtų bendrovių komercinio bendradarbiavimo pradžią, pagrindus, sąlygas, taip pat ar tokie verslo santykiai atsirado natūraliai, ar juose buvo naudojama iš UAB „Dasta“ gauta informacija, ar ši informacija kiekvienu atveju sudarė UAB „Dasta“ komercinę paslaptį.

3.11. Nustatant nuteistųjų veiksmais neva padarytos žalos požymį, svarbūs keli aspektai. Pirma, UAB „Dasta“ patirta žala buvo skaičiuojama sumuojant laikotarpiu nuo 2015 m. liepos 1 d. iki 2016 m. gruodžio 31 d. bendrovės negautas pajamas. Toks laikotarpis pasirinktas nesilaikant teisės aktuose ar teismų praktikoje nustatytų kriterijų. Nuteistiesiems inkriminuotos veikos

padarymo metu galiojo Konkurencijos įstatymo 15 straipsnio 4 dalis. Joje buvo nustatyta, kad asmenys, kuriems komercinė paslaptis tapo žinoma dėl jų darbo ar kitokių sutartinių santykių su ūkio subjektu, gali naudoti šią informaciją praėjus ne mažiau kaip vieneriems metams nuo darbo ar kitokių sutartinių santykių pasibaigimo, jeigu įstatymuose ar sutartyje nenustatyta kitaip. Taigi 2015–2016 m. laikotarpiu galiojo vienerių metų nekonkuravimo laikotarpis. Iš apeliacinės instancijos teismo nutarties matyti, kad teismas konstatavo, jog byloje negalėjo būti apskaičiuota pusantrų metų laikotarpiu padaryta žala (dėl šios priežasties dalį subjektų teismas iš kaltinimo pašalino), turėjo būti vertinama žala, padaryta nuo 2015 m. birželio 1 d. iki 2016 m. birželio 1 d. Šią taisyklę teismas privalėjo pritaikyti visiems verslo santykiams tarp UAB „Dareda“ ir jų pirkėjų.

3.12. Antra, UAB „Dasta“ penkerių metų pajamų ir pelno skaičiavimo laikotarpis taip pat parinktas nesilaikant jokių teisinių kriterijų. Pasirinkdamas tokį laikotarpį, pirmosios instancijos teismas rėmėsi privataus auditoriaus konsultacine išvada, prieštaraujančia byloje pateiktai teismo ekspertės išvadai. Teismas nepagrindė, dėl kokių priežasčių vertina tokį laikotarpį. UAB „Dasta“ pajamos ir pelnas pradėjo mažėti jau 2014 m., dar iki UAB „Dareda“ veiklos pradžios santykius su UAB „Dasta“ nutraukė UAB „Senukų prekybos centras“, UAB „Lotus oil“ ir kitos bendrovės, kurių mokėjimai sudarė reikšmingą dalį UAB „Dasta“ pajamų. Civilinės ieškovės nepagrįstai pasiūlytas ir teismų priimtas penkerių metų laikotarpis nulėmė didesnį UAB „Dasta“ pajamų ir pelno apskaičiavimą. Pažymėtina, kad daug į nuosprendyje nurodytą bendrų pirkėjų sąrašą įtrauktų subjektų nutraukė santykius su UAB „Dasta“ prieš kelerius metus iki numanomos nusikalstamos veikos padarymo.

3.13. Trečia, byloje yra prieštaravimų tarp teismo ekspertės išvados ir privataus auditoriaus konsultacinės išvados. Teisme ekspertė argumentuotai paaiškino, kokia metodika ir kriterijais rėmėsi, apskaičiuodama UAB „Dasta“ negautą grynąjį pelną, o privatus auditorius nurodė tik tai, kad jis lygino visus bendrus UAB „Dasta“ ir UAB „Dareda“ klientus, nevertindamas priežasčių, dėl kurių šie pirkėjai pirko produkciją iš vienos ar iš kitos bendrovės. Toks privataus konsultanto pasirinktas žalos skaičiavimo būdas yra ydingas, jis supainiojo verslo santykių priežastis ir pasekmes. Neturėdami nekonkuravimo susitarimo, UAB „Dareda“ vadovai ir darbuotojai neturėjo pareigos kiekvieną kartą tikrinti savo verslo santykių pobūdį su nauju klientu, t. y. tikrinti, ar toks pirkėjas nėra anksčiau pirkęs produkcijos iš UAB „Dasta“. Kiekvienu atskiru atveju teismai turėjo įvertinti, ar UAB „Dareda“ ir kito verslo subjekto santykis buvo įprastas verslo santykis, ar šis verslo santykis buvo grindžiamas nesąžiningos konkurencijos ir komercinės paslapties panaudojimu. Nenustačius šių kriterijų, niekuo nepagrįstas UAB „Dasta“ pajamų ir pelno palyginimas skirtingais laikotarpiais negali būti pripažintas teisingu žalos nustatymo kriterijumi.

3.14. Ketvirta, UAB „Dasta“ pajamos pradėjo mažėti dar 2014–2015 m. Su bendrove santykius nutraukė stambūs pirkėjai, dar 2015 m. pirmąjį pusmetį

UAB „Dasta“ uždarė visus savo filialus. Šios aplinkybės patvirtina, kad, skaičiuojant galimą žalą, turi būti įvertinta, dėl kokių priežasčių sumažėjo pajamos ir pelnas, ar tam turėjo reikšmės UAB „Dasta“ verslo pablogėjimas ir daugelio darbuotojų pasitraukimas iš įmonės pasikeitus vadovams. Visos šios aplinkybės, nors teismų ir buvo paminėtos, nebuvo vertinamos baudžiamosios atsakomybės teisingo taikymo kontekste.

3.15. Kasacinės instancijos teismo praktikoje konstatuota, kad paprastai bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais patirtai žalai kompensuoti taikoma civilinė atsakomybė ir, tik esant dideliam veikos pavojingumui, pasiekiančiam nusikalstamos veikos ribas, teisės ginamos baudžiamosios teisės priemonėmis (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-101-628/2018). Nagrinėjamoje byloje nuteistųjų civilinė atsakomybė buvo realizuota civilinėje byloje Nr. e2A-402-933/2023, kurioje ieškovė UAB „Dasta“ ir atsakovai UAB „Dareda“, D. P., D. J., A. K., D. N., R. L., D. B., K. U. sudarė taikos sutartį. Pažymėtina, kad taikos sutarties sudarymas nesuponuoja išvados, jog nuteistieji pripažįsta savo kaltę dėl jiems inkriminuotos nusikalstamos veikos.

3.16. Argumentai, išdėstyti kasaciniame skunde, buvo nurodyti ir nuteistųjų gynėjos apeliaciniame skunde, tačiau apeliacinės instancijos teismas į juos iš esmės neatsakė.

3.17. Išteisinus nuteistuosius BPK 303 straipsnio 5 dalies 1 ar 2 punkto pagrindu, civilinis ieškinys dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo turi būti atmestas ar paliktas nenagrinėtas.

4. Kasaciniu skundu civilinės ieškovės UAB „Dasta“ atstovas advokatas A. Mažeika prašo pakeisti Kauno apylinkės teismo 2022 m. spalio 6 d. nuosprendį ir Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 12 d. nutartį – priteisti UAB „Dasta“ solidariai iš D. J., D. B., R. L., D. P., K. U., A. K. ir D. N. 58 596,12 Eur turtinei žalai atlyginti už laikotarpį nuo 2016 m. gegužės 31 d. iki 2016 m. gruodžio 31 d. Kasatorius skunde nurodo:

4.1. Byloje, sprendžiant civilinei ieškovei priteistino turtinės žalos atlyginimo dydžio klausimą, susiklostė išskirtinė situacija, todėl būtina nukrypti nuo suformuotos teismų praktikos. Žemesnės instancijos teismai vadovavosi teismų praktika, pagal kurią žala nustatoma apskaičiuojant dėl komercinės paslapties atskleidimo patirtus nuostolius. Tais atvejais, kai nuostolių atsiradimas grindžiamas negautu pelnu, nuostolių dydis turi būti nustatomas vadovaujantis grynojo pelno kriterijumi, o grynasis pelnas turi būti suprantamas kaip gautų bendrųjų pajamų dalis, liekanti atėmus finansines veiklos sąnaudas, ypatinguosius praradimus bei sumokėtus mokesčius (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-447/2014, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-209-507/2016, 2K-3-489/2017). Parama pagal verslo apskaitos standartus yra įtraukiama į apskaitą kaip bendrosios ir administracinės sąnaudos, todėl, skaičiuojant grynąjį įmonės pelną, turi būti atimama iš gautų bendrųjų pajamų.

4.2. Tačiau skaičiuojant grynojo pelningumo rodiklį turi būti remiamasi ne tik teisiniais, bet ir ekonominiais argumentais. Įprastai įmonės negausiai skiria

lėšas paramai ir paramos suma statistiškai sudaro 1–2 proc. veiklos sąnaudų ir nedaro reikšmingos įtakos grynojo pelno skaičiavimui. Bet įvertinus, kad UAB „Dasta“ byloje nagrinėjamu laikotarpiu skyrė ženklias pinigų sumas paramai (pagal Valstybinei mokesčių inspekcijai (toliau – VMI) pateiktas paramos deklaracijas, UAB „Dasta“ per 2010 m. suteikė 319 900 Lt (92 649,44 Eur), 2011 m. – 999 336 Lt (289 427,71 Eur), 2012 m. – 249 000 Lt (72 115,38 Eur), 2013 m. – 720 279 Lt (208 607,22 Eur), o 2014 m. – 765 949 Lt (221 837,06 Eur)), tai iškreipė tuometinį jos grynojo pelningumo rodiklį.

4.3. Pagal turinį parama skiriasi nuo kitų veiklos sąnaudų. Teikdamos paramą, bendrovės atlieka socialinę misiją (UAB „Dasta“ suteikdavo paramą įvairiems sporto klubams, bažnyčiai, vedų kultūros centrui ir kt.). 11-ajame verslo apskaitos standarte „Sąnaudos“, patvirtintame viešosios įstaigos Lietuvos Respublikos apskaitos instituto standartų tarybos 2003 m. gruodžio 18 d. nutarimu Nr. 1, nurodoma, kad sąnaudomis pripažįstama tik ta sunaudoto turto, jo vertės sumažėjimo ar padidėjusių įsipareigojimų dalis, kuri tenka per ataskaitinį laikotarpį uždirbtoms pajamoms, taigi sąnaudomis pripažįstamos tik tokios įmonės išlaidos, kurios tenka uždirbtoms įmonės pajamoms. Parama pajamų įmonei neuždirba, todėl pagal turinį ji nėra tolygi kitoms įmonės išlaidoms, skaičiuojant grynąjį pelną, tačiau į pelno (nuostolių) ataskaitą yra įtraukiama kaip veiklos sąnaudos ir ja yra mažinamas grynasis pelnas, taip iškreipiant įmonės grynojo pelningumo rodiklį. Dėl šios priežasties yra ekonomiškai pagrįsta, apskaičiuojant UAB „Dasta“ grynojo pelningumo rodiklius, VMI deklaruotas paramos sumas pašalinti iš pelno (nuostolių) ataskaitų ir perskaičiuoti UAB „Dasta“ grynąjį pelną bei grynojo pelningumo rodiklius. Taikant 8,8 proc. vidutinį pelningumo koeficientą, UAB „Dasta“ patirta turtinė žala sudaro 58 596,12 Eur (18 444,46 Eur : 2,77 proc. x 8,8 proc.).

5. Kauno apygardos prokuratūros Antrojo baudžiamojo persekiojimo skyriaus prokurorė Rita Čivinskaitė atsiliepimu į kasacinius skundus prašo juos atmesti. Prokurorė atsiliepime į kasacinius skundus nurodo:

5.1. Nesutiktina su nuteistųjų gynėjo kasacinio skundo teiginiu, kad pirmosios instancijos teismas išplėtė kaltinimo ribas ir nuteistiesiems inkriminavo naujas faktines veikos aplinkybes, tarp jų ir žalos dydį, pagal civilinės ieškovės atstovo pateiktą prašymą pakeisti kaltinimą ir prieš valstybinio kaltintojo valią. Teisiamojo posėdžio metu civilinės ieškovės atstovas pažymėjo, kad jis, nebūdamas BPK 256 straipsnyje nustatytas proceso dalyvis, galintis teikti teismui prašymus, teikia prašymą, siekdamas, kad teismas savo iniciatyva pakeistų kaltinime nurodytos veikos esmines faktines aplinkybes, o tai negali būti vertinama kaip civilinio ieškovo pateiktas prašymas BPK 256 straipsnyje nustatyta tvarka. Žemesnės instancijos teismai išsamiai ir argumentuotai pasisakė dėl kaltinimo keitimo ir esminio baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimo nepadarė.

5.2. Apeliaciniame skunde nuteistųjų gynėja nekėlė bendrininkų grupės požymio nustatymo klausimo, šis klausimas apeliacinės instancijos teisme na-

grinėjamas nebuvo, todėl nėra pagrindo jį nagrinėti ir kasacinės instancijos teisme, o kita nuteistųjų gynėjo kasacinio skundo dalis neatitinka kasaciniam skundui keliamų reikalavimų, nes yra grindžiama netinkamu įrodymų vertinimu.

5.3. Civilinės ieškovės atstovo kasacinis skundas neatitinka kasaciniam skundui keliamų reikalavimų, nes yra grindžiamas netinkamu įrodymų vertinimu. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pritarė pirmosios instancijos teismo išvadoms dėl šioje byloje taikytino grynojo pelningumo koeficiento. Nors kasatorius nurodė, kad byloje susiklosčiusi situacija yra išskirtinė, todėl būtina nukrypti nuo suformuotos teismų praktikos, teisiniais argumentais tokio teiginio jis nepagrindė.

6. Civilinės ieškovės UAB „Dasta“ atstovas advokatas A. Mažeika atsiliepimu į nuteistųjų D. J., D. B., A. K., R. L., D. N., D. P. ir K. U. gynėjo advokato O. Šibkovo kasacinį skundą prašo jį atmesti ir priteisti iš nuteistųjų civilinės ieškovės turėtų išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimą. Civilinės ieškovės atstovas atsiliepime į kasacinį skundą nurodo:

6.1. Civilinės ieškovės atstovas teismui pateikė prašymą ne BPK 256 straipsnio, o BPK 110 straipsnio 2 dalies 3 punkto nustatyta tvarka, prašydamas ne pakeisti kaltinimą teisme, kaip teigiama kasaciniame skunde, bet pačiam teismui kaltinamiesiems pranešti, kad kaltinime nurodytos jų veikos faktinės aplinkybės gali būti pakeistos iš esmės skirtingomis ir išdėstytos taip, kaip nurodyta prašyme. Teismas šį prašymą įvertino kaip pagrįstą, todėl jį patenkino ir jo pagrindu, vadovaudamasis BPK 256 straipsnio nuostatomis, pats pranešė kaltinamiesiems, kad kaltinime nurodytos jų veikos faktinės aplinkybės gali būti pakeistos iš esmės skirtingomis, ir įteikė jiems civilinės ieškovės atstovo prašymą dėl siūlomos kaltinimo formuluotės, kad jie žinotų, kokios faktinės aplinkybės ir kaip gali būti keičiamos, bei galėtų pasiruošti gynybai. Todėl kasacinio skundo argumentai dėl pažeistų BPK 256 straipsnio nuostatų yra nepagrįsti.

6.2. Nuteistųjų gynėjos apeliaciniame skunde klausimas dėl bendrininkavimo nebuvo keliamas, apeliacinės instancijos teismas šiuo klausimu nepasisakė, todėl jis nenagrinėtinas ir kasacinės instancijos teisme. Be to, argumentus, susijusius su komercinės paslapties sąvoka, komercinės paslapties atskleidimu ir priežastiniu ryšiu, kasatorius grindžia netinkamu įrodymų vertinimu, todėl ši kasacinio skundo dalis neatitinka kasaciniam skundui keliamų reikalavimų.

6.3. Penkerių metų pajamų ir pelno skaičiavimo laikotarpį pasiūlė ne civilinės ieškovės atstovas, o teismo ekspertė, šiuo jos pasirinktu laikotarpiu abejoti nėra pagrindo. Kasatorius nenurodė priežasčių, kodėl turėtų būti pasirinktas kitas laikotarpis. Nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, nuteistieji ne kartą teigė pateiksiantys alternatyvią civilinės ieškovės atstovo pateiktai konsultacinei specialisto išvadai kitą kompetentingo specialisto išvadą, tačiau to nepadarė.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

7. Nuteistųjų D. J., D. B., A. K., R. L., D. N., D. P. ir K. U. gynėjo advokato O. Šibkovo kasacinis skundas tenkintinas, o civilinės ieškovės UAB „Dasta“ atstovo advokato A. Mažeikos kasacinis skundas tenkintinas iš dalies.

Dėl kaltinimo keitimo nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme

8. Nuteistųjų gynėjo kasaciniame skunde nurodoma, kad pirmosios instancijos teismas pažeidė BPK 255 ir 256 straipsnių reikalavimus, nes pagal civilinės ieškovės atstovo pateiktą formuluotę neteisėtai pakeitė kaltinamajame akte išdėstytas nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, o apeliacinės instancijos teismas šio pažeidimo neištaisė.
9. Pagal BPK 255 straipsnio 1 dalį, byla teisme nagrinėjama tik dėl tų kaltinamųjų ir tik dėl tų nusikalstamų veikų, dėl kurių ji perduota nagrinėti teisiamajame posėdyje. Be to, kaltinamasis negali būti nuteistas dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo perkvalifikuota, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, jeigu apie tokią galimybę teisiamajame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta (BPK 255 straipsnio 2 dalis). Kaltinime nurodytos veikos esminių faktinių aplinkybių ir jos kvalifikavimo pakeitimo teisme klausimus reglamentuoja BPK 256 straipsnis. Šiame straipsnyje įtvirtinti du kaltinimo keitimo teisme atvejai: 1) pagal prokuroro ar nukentėjusiojo rašytinį prašymą; 2) teismo iniciatyva.
10. Nusikalstamos veikos faktinėmis aplinkybėmis BPK 255, 256 straipsnių prasme yra laikoma kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, individualizuojančios kaltinamojo padarytą veiką, sudarančios pagrindą ją kvalifikuoti kaip nusikalstamą ar turinčios reikšmės skiriant bausmę. Faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytųjų, kai prisideda tos pačios nusikalstamos veikos epizodai, iš esmės pasikeičia nusikalstamų veikų apimtis, nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas, nustatoma, kad ji sukėlė kitokius padarinius ar padaryta kitomis aplinkybėmis, nei nurodyta kaltinamajame akte, ir pan., jeigu tai turi įtakos veikos kvalifikavimui, bausmei ar kitaip suvaržo asmens teisę į gynybą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas; kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-265-693/2015, 2K-8-696/2016, 2K-7-304-976/2016).
11. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje nurodoma, kad tuo atveju, kai kaltinimas iš esmės pakeičiamas, lemiamą reikšmę vertinant gynybos teisių užtikrinimo atitiktį Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai turi būtent kaltinimo pakeitimo poveikis galimybėms gintis, t. y. ar bendriausia prasme gynyba dėl pakeisto kaltinimo būtų kitokia (2008 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje Seliverstov prieš Rusiją, peticijos Nr. 19692/02).
12. Nagrinėjamoje byloje civilinės ieškovės UAB „Dasta“ atstovas 2022 m. birželio 9 d. pateikė pirmosios instancijos teismui rašytinį prašymą pakeisti kaltinime nurodytos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes skirtingomis (14 t.,

b. l. 82–109). Remdamasis auditoriaus Č. Maculevičiaus 2022 m. balandžio 25 d. specialisto išvada, kurioje konstatuota, kad UAB „Dasta“ realų grynojo pelno sumažėjimą atspindi ne tik tam tikros produkcijos, UAB „Dareda“ nupirktos iš tų pačių tiekėjų, pardavimas tiems patiems klientams, kaip klaidingai nustatyta Lietuvos teismo ekspertizės centro specialisto 2020 m. sausio 10 d. išvadoje, bet visi UAB „Dareda“ pardavimai UAB „Dasta“ buvusiems klientams, civilinės ieškovės atstovas prašė į kaltinimą įtraukti visus šiuos pardavimus, atitinkamai padidinant nuteistųjų veiksmais civilinei ieškovei padarytą turtinę žalą. 2022 m. birželio 14 d. teisiamajame posėdyje proceso dalyviai buvo informuoti apie civilinės ieškovės atstovo prašymą dėl kaltinimo keitimo ir supažindinti su jo turiniu, jiems buvo sudaryta galimybė dėl jo pasisakyti, jie taip pat buvo įspėti, kad teismas svarstys civilinės ieškovės poziciją dėl keistinų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių ir, nustatęs jų pagrįstumą, gali kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes pakeisti skirtingomis. Išnagrinėjęs bylą, pirmosios instancijos teismas iš dalies pritarė civilinės ieškovės atstovo pasiūlytam žalos apskaičiavimo būdui ir padidino kaltinamajame akte nurodytą žalos dydį nuo 15 679,36 Eur iki 49 964,42 Eur.

13. Susiklosčiusios procesinės situacijos kontekste pažymėtina, kad konstituciniai teisinės valstybės, teisės į tinkamą procesą principai suponuoja teismo pareigą išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai). Tai, be kita ko, reiškia, kad teismas, nagrinėdamas bylą, neturi apsiriboti vien kaltinime nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis ir privalo imtis visų BPK nurodytų priemonių, kad būtų nustatytos tikrosios (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-254/2011). Situacijos, kai, paaiškėjus naujų aplinkybių, kaltinamuoju aktu asmeniui pareikštą kaltinimą tenka tikslinti, baudžiamosiose bylose nėra retos. Jei toks kaltinimo pakeitimas atliekamas laikantis BPK nustatytų taisyklių, asmens teisė žinoti kaltinimą, teisė į gynybą ir kiti konstituciniai tinkamo teisinio proceso principai nepažeidžiami.
14. Aptariamu atveju nėra pagrindo sutikti su kasatoriaus teiginiu, kad prašymas pakeisti kaltinimą nagrinėjamoje byloje buvo pateiktas nesilaikant BPK nustatytos tvarkos, t. y. jį pateikė civilinės ieškovės atstovas, kuriam BPK 256 straipsnyje nenustatyta teisė teikti tokį prašymą. Pirmosios instancijos teismas, teisiamojo posėdžio metu pasisakydamas dėl analogiško nuteistųjų gynėjos argumento, pagrįstai nurodė, kad civilinės ieškovės atstovas turi teisę išreikšti savo poziciją dėl veikos kvalifikavimo ir faktinių aplinkybių, o teismas turi diskreciją į šią poziciją atsižvelgti, priimdamas baigiamąjį procesinį dokumentą. Apie galimą kaltinimo keitimą nuteistieji buvo informuoti iš anksto, nė vienas iš jų teisiamajame posėdyje nepareiškė, kad civilinės ieškovės atstovo prašyme dėl kaltinimo keitimo nurodytos aplinkybės jiems neaiškios, nesuprantamos, taip pat neprašė bylos nagrinėjime skelbti pertraukos pasiruošti gynybai, atsižvelgiant į galimus kaltinimo pakeitimus. Be to, teismo padaryti kaltinimo pakeitimai neturėjo įtakos nuteistiesiems inkriminuotos nusikalstamos veikos kvalifikavimui, bausmėms ar kitoms teisinės reikšmės gynybai turinčioms aplinkybėms. Atsižvelgiant į išdėstytas

aplinkybes, darytina išvada, kad šioje byloje BPK 255, 256 straipsnių reikalavimai ir su jais susijusios nuteistųjų procesinės teisės nebuvo pažeisti.

Dėl BK 211 straipsnio taikymo ir apeliacinės instancijos teismo nutarties turinio atitikties BPK reikalavimams

15. BK 211 straipsnyje įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už komercinės paslapties atskleidimą. Baudžiamoji atsakomybė kyla tam, kuris atskleidė komercine paslaptimi laikomą informaciją, kuri jam buvo patikėta arba kurią jis sužinojo dėl savo tarnybos ar darbo, jeigu ši veika padarė didelę turtinę žalą nukentėjusiam asmeniui.
16. Baudžiamosios atsakomybės pagal BK 211 straipsnį taikymas galimas, kai yra nustatomi visi šios nusikalstamos veikos sudėties požymiai, įskaitant privalomus objektyviuosius požymius: dalyką – komercine paslaptimi laikomą informaciją, veiką – komercine paslaptimi laikomos informacijos atskleidimą, padarinius – didelės turtinės žalos nukentėjusiajam atsiradimą, priežastinį ryšį tarp veikos ir atsiradusios didelės turtinės žalos. Taigi baudžiamoji atsakomybė asmeniui gali kilti tik tuo atveju, kai, neteisėtai atskleidus komercinę paslaptį, padaroma didelė turtinė žala komercinės paslapties savininkui.
17. Nuteistųjų gynėjo kasaciniame skunde teigiama, kad žemesnės instancijos teismai netinkamai taikė BK 211 straipsnį, nes netinkamai nustatė nusikaltimo sudėties požymius, visų pirma objektyviuosius – dalyką ir veiką. Šiuo aspektu teisėjų kolegija pažymi, kad kasatorių argumentai dėl dalyko ir veikos (informacijos priskyrimo komercinei paslapčiai, pareigos ją saugoti formalizavimo ir jos atskleidimo) yra išimtinai paremti nesutikimu su teismų nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis ir jų atliktu įrodymų vertinimu: kvestionuojamas UAB „Dasta“ direktoriaus R. Š. 2007 m. lapkričio 5 d. įsakymo „Dėl įmonės komercinių paslapčių saugojimo“ priėmimo faktas; nepritariama teismų išvadai, kad UAB „Dasta“ ėmėsi priemonių komercinei paslapčiai saugoti; kt. Primintina, kad kasacinės instancijos teismas įrodymų iš naujo nevertina ir faktinių bylos aplinkybių nenustato. Ar teisingai įvertinti įrodymai ir nustatytos faktinės bylos aplinkybės, nusprendžia apeliacinės instancijos teismas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-402/2010, 2K-P-135-648/2016, 2K-102-788/2021). Atitinkamai aplinkybė, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai padarė kitokias išvadas ir priėmė kitokius sprendimus, nei tikėjosi kasatoriai, savaime nereiškia, jog buvo padaryti esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai – bylos aplinkybės išnagrinėtos neišsamiai ir šališkai, o teismų sprendimai nepagrįsti ir neteisėti (pvz., kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-255-697/2022, 2K-222-648/2023). Todėl dėl kasatorių argumentų, kuriuose yra nesutinkama su žemesnės instancijos teismų padarytomis išvadomis dėl šios nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių – dalyko ir veikos, atskirai nebus pasisakoma.
18. Nenagrinėtini nuteistųjų gynėjo kasacinio skundo argumentai dėl netinkamo bendrininkų grupės požymio nustatymo, nes, pagal BPK 376 straipsnio 3 dalies nuostatas, kasacine tvarka apskųsti įsiteisėjusį nuosprendį ar nutartį galima tik dėl tų klausimų, kurie buvo nagrinėti apeliacinės instancijos teisme, o šioje byloje

nuteistųjų gynėjos apeliaciniame skunde pirmiau nurodytas klausimas nebuvo keliamas, apeliacinės instancijos teismas jo nenagrinėjo ir dėl jo nepasisakė.

19. Tačiau baudžiamoji atsakomybė pagal BK 211 straipsnį asmeniui gali kilti tik tuo atveju, kai, neteisėtai atskleidus komercinę paslaptį, padaroma didelė turtinė žala komercinės paslapties savininkui. Nuteistųjų gynėjo kasaciniame skunde pagrįstai teigiama, kad žemesnės instancijos teismai netinkamai nustatė nusikalstamos veikos padarymo laiką, todėl klaidingai apskaičiavo šia veika padarytą turtinę žalą.
20. Nuteistiesiems inkriminuota, kad UAB „Dasta“ komercine paslaptimi laikomą informaciją jie atskleidė UAB „Dareda“ ir panaudojo jos veikloje laikotarpiu nuo 2015 m. liepos 1 d. iki 2016 m. gruodžio 31 d. Pirmosios instancijos teismas UAB „Dasta“ padaryta turtine žala laikė per visą šį laikotarpį dėl UAB „Dareda“ pardavimų UAB „Dasta“ klientams pastarosios netektą grynąjį pelną. Tačiau byloje nustatyta, kad jokie UAB „Dasta“ vidaus dokumentai ar šalių susitarimai neapibrėžė konkretaus termino, kuriam pasibaigus įmonės komercinę paslaptį žinantys asmenys gali ją atskleisti ir (ar) naudoti. Apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad tokiu atveju, sprendžiant dėl komercinės paslapties atskleidimo ir panaudojimo neteisėtumo, aktuali Konkurencijos įstatymo 15 straipsnio 4 dalis, pagal kurią asmenys, kuriems komercinė paslaptis tapo žinoma dėl jų darbo ar kitokių sutartinių santykių su ūkio subjektu, gali naudoti šią informaciją praėjus ne mažiau kaip vieneriems metams nuo darbo ar kitokių sutartinių santykių pasibaigimo, jeigu įstatymuose ar sutartyje nenustatyta kitaip. Teismas taip pat pagrįstai nurodė, kad aplinkybė, jog UAB „Dasta“ nenustatė jokio termino komercinei paslapčiai saugoti, patvirtina įmonės poziciją, kad po įstatyme nustatyto vienerių metų termino buvusiems darbuotojams pasinaudojus jiems žinoma komercine paslaptimi nekils reikšmingų žalingų padarinių. Vis dėlto, prieštaraudamas savo pateiktiems argumentams, apeliacinės instancijos teismas nusprendė nesivadovauti byloje taikytinu teisės aktu (minėta Konkurencijos įstatymo 15 straipsnio 4 dalimi) ir tinkamai nepakoregavo (nesutrumpino iki vienerių metų) pirmosios instancijos teismo nustatyto nusikalstamos veikos padarymo laiko bei neperskaičiavo nuteistųjų veiksmais padarytos turtinės žalos dydžio. Šio sprendimo teismas išsamiau nemotyvavo, apsiribodamas išvada, kad dėl neteisėto komercinės paslapties atskleidimo ir naudojimosi ja žala UAB „Dasta“ buvo daroma ilgiau nei vienerius metus nuo nuteistųjų darbo santykių su įmone pasibaigimo, t. y. iki 2016 m. gruodžio 31 d.
21. Šiame kontekste pažymėtina, kad, pasibaigus įstatyme arba sutartyje nustatytam terminui po atitinkamų santykių pasibaigimo, asmenų, kuriems komercinė paslaptis buvo žinoma dėl darbo ar kitokių sutartinių santykių su ūkio subjektu, ryšiai su ūkio subjektu jau būna nutolę, tokie asmenys paprastai jau nebeturi ir nebegali turėti konkrečios vertingos informacijos apie ūkio subjekto klientus, teikiamas paslaugas ar prekes, todėl po tokio termino pasibaigimo komercinės paslapties panaudojimas nebėra toks reikšmingas konkurencijos ir ekonominės naudos gavimo prasme (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-238-378/2018). Žemesnės instancijos teismams ignoruojant pirmiau nurodytas Konkurencijos įstatymo nuostatas ir kasacinės instancijos teismo praktiką, ne tik ne-

pagrįstai net pusmečiu pailgintas nusikalstamos veikos padarymo laikas, bet ir neteisingai apskaičiuota nuteistųjų veiksmais UAB „Dasta“ padaryta turtinė žala.

22. Atitinkamai UAB „Dasta“ atstovo kasaciniame skunde nurodyti argumentai dėl netinkamo didelės turtinės žalos dydžio nustatymo taip pat yra pagrįsti. Sprendžiant klausimą dėl atskleidžiant komercinę paslaptį padarytos žalos dydžio bet kurioje teisenoje (t. y. taikant drausminę, civilinę, administracinę ar baudžiamąją atsakomybę) paprastai turi būti vadovaujamasi tais pačiais kriterijais. Išsamiausia praktika šiais klausimais yra suformuota kasacine tvarka nagrinėjant civilines bylas. Teismų praktikoje civilinėse bylose nurodyta, kad žala nustatoma apskaičiuojant dėl komercinės paslapties atskleidimo patirtus nuostolius. Šiose bylose nuostolių dydis nustatomas vadovaujantis grynojo pelno kriterijumi, pagal kurį grynasis pelnas yra gautų bendrųjų pajamų dalis, liekanti atėmus finansines veiklos sąnaudas, ypatinguosius praradimus bei sumokėtus mokesčius (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-447/2014). Taikant aptartą nuostolių apskaičiavimo algoritmą, pirmiausia yra nustatomos visos atitinkamu laikotarpiu kaltininko gautos pajamos (įplaukos), iš kurių turi būti atskaitomos būtinosios finansinės veiklos sąnaudos, ir nuo jų atskaičius pelno mokestį pagal Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymą asmeniui liktų grynasis pelnas, t. y. tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusio asmens turtinė padėtis (kasacinės nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-418/2014, 3K-3-24-421/2015). Taigi aptarta teismų praktika formuluoja taisyklę, kad šie skaičiavimai turi būti grįsti pelno ir objektyviųjų sąnaudų skirtumu. Šiuo aspektu pažymėtina, kad parama nors ir formaliai įtraukiama į įmonės sąnaudų eilutę, tačiau nėra priskirtina prie objektyviųjų įmonės sąnaudų, kurios turėtų būti reikšmingos nuostoliams apskaičiuoti. Kaip teisingai nurodo kasatorius, parama yra ne privalomas, o pasirinktinis įmonės sprendinys, kuris tiek savo pasirinkimu, tiek dydžiu yra individualus ir variantiškas. Todėl skaičiuojant grynojo pelno rodiklį paramos sumos neturėtų būti traukiamos į skaičiavimus. Aptartas paramos pobūdis (pasirinktinis) yra labai aiškiai apibrėžtas įstatymu įtvirtintame reguliavime, jame teigiama, kad parama yra paramos teikėjų savanoriškas ir neatlygintinas paramos dalykų teikimas šiame įstatyme nurodytiems paramos gavėjams. Paramos dalykai šiame įstatyme nurodytiems paramos gavėjams teikiami jų įstatuose ar nuostatuose numatytiems šio straipsnio 3 dalyje nurodytiems visuomenei naudingiems tikslams, o biudžetinėms įstaigoms – jų nuostatuose nustatytiems uždaviniams ir funkcijoms įgyvendinti (Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymo 2 straipsnio 2 dalis, 3 straipsnio 3 dalis ir kt.). Pagal CK 6.476 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą apibrėžtį, auka (parama ar labdara) laikomas turto ar turtinės teisės dovanojimas tam tikram naudingam tikslui. Naudingas tikslas CK 6.476 straipsnio 1 dalies prasme – tai bendra nauda, t. y. padovanotas turtas ar turtinė teisė yra skiriamas ne asmeniniams apdovanotojo, o visuomenės požiūriu vertingiems, nesavanaudiškiems poreikiams tenkinti.

23. Taigi nustatytos dvi teisės taikymo klaidos – netinkamo laikotarpio pasirinkimas ir grynojo pelno dydžio nustatymo apsirikimas – galėjo turėti esminę įtaką nuteistųjų baudžiamajai atsakomybei kilti, nes, kaip minėta, atsakomybė pagal BK 211 straipsnį taikoma tik tinkamai nustačius didelės turtinės žalos požymį.

24. Todėl apeliacinės instancijos teismo sprendimo argumentavimas negali būti pripažįstamas tinkamai motyvuotomis teismo išvadomis dėl esminių apeliacinių skundų argumentų BPK 320 straipsnio 3 dalies prasme. Šiuo atveju nebuvo tinkamai patikrintas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio teisėtumas ir pagrįstumas bei atsakyta į esminius nuteistųjų gynėjos ir civilinės ieškovės atstovo apeliacinių skundų argumentus dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo. Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad nustatyti pažeidimai yra esminiai, nes sutrukdė apeliacinės instancijos teismui priimti teisingą sprendimą, dėl to apeliacinės instancijos teismo nutartis naikintina ir byla perduotina iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Apeliacinės instancijos teismas, iš naujo išnagrinėjęs bylą, turės pagal aptartus nustatytus trūkumus dar kartą pasisakyti dėl byloje pareikšto civilinio ieškinio pagrįstumo ir jo dydžio bei atitinkamai baudžiamosios atsakomybės pagal BK 211 straipsnį taikymo pagrįstumo.

Dėl prašymo atlyginti išlaidas advokato paslaugoms apmokėti

25. Atsiliepime į nuteistųjų gynėjo kasacinį skundą civilinės ieškovės atstovas pateikė prašymą dėl civilinės ieškovės patirtų išlaidų, atstovui rengiant kasacinį skundą ir atsiliepimą į nuteistųjų kasacinį skundą, atlyginimo išieškojimo iš nuteistųjų. Kartu su atsiliepimu pateikti šias išlaidas pagrindžiantys dokumentai.
26. BPK 106 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, pripažinęs kaltinamąjį kaltu, teismas, priimdamas nuosprendį, turi teisę nuspręsti iš kaltinamojo išieškoti nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo patirtas išlaidas advokato, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti. Šios nuostatos galioja ir kasacinės instancijos teisme, tačiau tokiais atvejais, priteisiant išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimą, būtina atsižvelgti ir į tai, pagal kieno skundą buvo nagrinėta byla ir koks yra šio skundo nagrinėjimo rezultatas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-143-696/2017, 2K-118-489/2019, 2K-135-693/2019, 2K-162-648/2021 ir kt.).
27. Ši baudžiamoji byla išnagrinėta rašytinio proceso tvarka pagal nuteistųjų gynėjo ir civilinės ieškovės atstovo kasacinius skundus. Nuteistųjų gynėjo kasacinis skundas tenkinamas ir byla perduodama iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Atsižvelgiant į tai, kad galutinis sprendimas šioje byloje dar nėra priimtas, t. y. pirmosios instancijos teismo apkaltinamasis nuosprendis lieka neįsiteisėjęs, o D. B., D. J., R. L., A. K., D. N., D. P., K. U. kaltės klausimas galutinai nėra išspręstas, civilinės ieškovės atstovo prašymas iš jų priteisti civilinės ieškovės turėtų išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimą paliekamas nenagrinėtas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-204-303/2021, 2K-25-387/2022, 2K-216-495/2022, 2K-182-495/2023).

Teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 5 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 12 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

2.10. Nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimas (BK 216 straipsnis)

Pinigų sumos, susidariusios iš pajamų, gautų iš ekonominę veiklą vykdančio juridinio asmens neuždraustos veiklos, bet neįtrauktų į apskaitą ir nuslėptų nuo mokesčio administratoriaus, ypač kai šios lėšos yra nusavinamos, gali sudaryti BK 216 straipsnyje nurodyto nusikaltimo dalyką. Sandorių su tokiu būdu gautomis lėšomis pripažinimas pinigų plovimu negali būti formalus ir, be kita ko, turi būti pagrįstas tokių sandorių tikslų, masto ir atitikties šio nusikaltimo teisinei prigimčiai (legalizuoti turtą) vertinimu.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-70-788/2024
Teisminio proceso Nr. 1-02-6-00004-2020-7
Procesinio sprendimo kategorijos:
1.2.18.4; 1.2.29.1.3 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. sausio 16 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Gabrielės Juodkaitės-Granskienės (kolegijos pirmininkė), Alvydo Pikelio ir Olego Fedosiuko (pranešėjas),

sekretoriaujant Agatai Minkel,

dalyvaujant prokurorei Austėjai Abromaitienei,

išteisintojo A. J. gynėjui advokatui Pauliui Jablonskui,

išteisintojo G. K. advokatui Linui Belevičiui,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **Vilniaus apygardos prokuratūros Trečiojo baudžiamojo persekiojimo skyriaus vyriausiojo prokuroro Tadeušo Osipovičiaus (Tadeuš Osipovič)** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 4 d. nuosprendžio, kuriuo panaikintas Vilniaus apygardos teismo 2022 m. birželio 13 d. nuosprendis.

Vilniaus apygardos teismo 2022 m. birželio 13 d. nuosprendžiu:

A. J. nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 24 straipsnio 6 dalį, 216 straipsnio 1 dalį 180 MGL (6778,80 Eur) dydžio bauda; pagal BK 300 straipsnio 3 dalį laisvės atėmimu vieneriems metams. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 dalimi, 3 dalimi, paskirtos bausmės subendrintos visiško sudėji-

mo būdu ir paskirta subendrinta bausmė – laisvės atėmimas vieneriems metams ir 180 MGL (6778,80 Eur) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 75 straipsnio 1–3 dalimis (2015 m. kovo 19 d. įstatymo redakcija), paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas dvejiems metams, įpareigojant nuteistąjį per bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpį neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistojo priežiūrą vykdančios institucijos leidimo; vienerius metus nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos nuo 23.00 val. iki 6.00 val. būti namuose, jeigu tai nesusiję su darbu ar lankymusi sveikatos priežiūros įstaigose.

G. K. nuteistas pagal BK 216 straipsnio 1 dalį 200 MGL (7532 Eur) dydžio bauda; pagal BK 300 straipsnio 3 dalį laisvės atėmimu vieneriems metams. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 dalimi, 3 dalimi, paskirtos bausmės tarpusavyje subendrintos visiško sudėjimo būdu ir paskirta subendrinta bausmė – laisvės atėmimas vieneriems metams ir 200 MGL (7532 Eur) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 75 straipsnio 1–3 dalimis (2015 m. kovo 19 d. įstatymo redakcija), paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas dvejiems metams, įpareigojant nuteistąjį per bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpį neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistojo priežiūrą vykdančios institucijos leidimo; vienerius metus nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos nuo 23.00 val. iki 6.00 val. būti namuose, jeigu tai nesusiję su darbu ar lankymusi sveikatos priežiūros įstaigose. Vadovaujantis BK 72 straipsnio 2 dalimi, iš G. K. konfiskuota 200 000 Eur valstybės naudai.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 4 d. nuosprendžiu panaikintas Vilniaus apygardos teismo 2022 m. birželio 13 d. nuosprendis ir priimtas naujas nuosprendis: A. J. pagal BK 24 straipsnio 6 dalį, 216 straipsnio 1 dalį, 300 straipsnio 3 dalį, o G. K. pagal BK 216 straipsnio 1 dalį ir 300 straipsnio 3 dalį išteisinti kaip nepadarę veikos, turinčios nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 303 straipsnio 5 dalies 1 punktas). Taip pat panaikintas BK 72 straipsnio 2 dalies pagrindu G. K. paskirtas 200 000 Eur konfiskavimas ir šios lėšos grąžintos G. K.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi prokurorės, prašiusios tenkinti kasacinį skundą, išteisintųjų gynėjų advokatų, prašiusių atmesti kasacinį skundą, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. Išteisintieji G. K. ir A. J. pagal BK 216 straipsnio 1 dalį ir 300 straipsnio 3 dalį buvo kaltinami inkriminuojant jiems šiuos veiksmus (detalesnis aprašymas pateiktas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nuosprendžiuose):
   1.1. G. K., nuo 2011 m. rugpjūčio 10 d. eidamas UAB „D“ direktoriaus pavaduotojo pareigas ir būdamas faktinis įmonės vadovas, o nuo 2011 m. gegužės 10 d. būdamas vienintelis bendrovės akcininkas, kuris 2018 m. lapkričio 23 d. Vilniaus miesto apylinkės teismo baudžiamuoju įsakymu nuteistas už tai, kad nuo 2015 m. lapkričio 1 d. iki 2017 m. lapkričio 27 d. apgaulingai

organizavo bendrovės buhalterinę apskaitą, įrašė ir pateikė valstybės įgaliotai institucijai žinomai neteisingus duomenis apie bendrovės pajamas, neapskaičiavo, nedeklaravo ir nesumokėjo 435 159,87 Eur mokesčių, tai yra, žinodamas, kad lėšos įgytos iš nusikaltimo, ir turėdamas tikslą jas įteisinti – įsigyti nekilnojamąjį turtą bei melagingai nurodyti teisėtą lėšų kilmę – paskolą iš UAB „S“, 2017 m. rugsėjo 18 d. sudarė su V. T. (V. T.) nekilnojamojo turto *(duomenys neskelbtini)* pirkimo–pardavimo už 400 000 Eur sandorį, kurį apmokėjo lėšomis, žinomai gautomis iš nusikalstamos veikos. Siekdamas įteisinti šių lėšų kilmę, padedamas bendrą nusikalstamą sumanymą vykdančio UAB „S“ faktinio vadovo A. J., iš anksto susitarė su juo dėl 400 000 Eur, gautų iš nusikalstamos veikos ir skirtų nekilnojamajam turtui pirkti, įteisinimo sudarant tariamą paskolos sutartį.

1.2. Tęsdamas nusikalstamą veiką, G. K. ne vėliau kaip 2017 m. rugpjūčio 3 d. A. J. perdavė 400 000 Eur grynųjų pinigų, o šis šiuos pinigus įvairiomis sumomis įnešė į UAB „S“ banko sąskaitas ir į buhalterinę apskaitą šiuos pinigus įtraukė kaip akcininkės T. J. paskolą įmonei pagal 2017 m. rugsėjo 4 d. paskolos sutartį.

1.3. A. J. organizavus 2017 m. rugpjūčio 3 d. paskolos sutarties Nr. IN-170803-792- 1 parengimą, nurodžius apie nusikalstamą veiką nežinančiai, laikinai UAB „S“ direktoriaus pareigas einančiai G. B. įrašyti joje žinomai melagingus duomenis apie tai, kad UAB „S“ paskolina G. K. 400 000 Eur grynųjų pinigų, šią sutartį G. K. ir G. B. pasirašius, šis suklastotas dokumentas buvo panaudotas UAB „S“ buhalterinėje apskaitoje ir jo pagrindu laikotarpiu nuo 2017 m. rugpjūčio 3 d. iki 2017 m. spalio 23 d. iš UAB „S“ sąskaitų į nekilnojamojo turto pardavėjo V. T. sąskaitą penkiais pavedimais pervesta 400 000 Eur suma. Taip G. K., veikdamas bendrininkų grupe su A. J., įsigijęs nekilnojamąjį turtą, tačiau melagingai nurodęs, kad turtas įgytas pasiskolinus lėšas iš UAB „S“, įteisino 400 000 Eur dydžio sumą, žinomai gautą iš nusikaltimo, bei suklastojo dokumentą, padarydamas didelę žalą.

II. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio esmė

2. Apeliacinės instancijos teismas, tenkindamas nuteistojo A. J. gynėjo ir nuteistojo G. K. apeliacinius skundus, panaikino pirmosios instancijos teismo apkaltinamąjį nuosprendį ir A. J. ir G. K. dėl visų kaltinimų išteisino kaip nepadariusius veikų, turinčių nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Tokį procesinį sprendimą apeliacinės instancijos teismas priėmė paneigęs esminę kaltinimo aplinkybę, kad G. K. nekilnojamąjį turtą įsigijo būtent iš nusikalstamu būdu gautų lėšų. Teismas konstatavo, kad iš teisėtos veiklos gautų, bet į apskaitą neįtrauktų lėšų panaudojimas neatitinka tipinio pinigų plovimo sudėties pavojingumo, nes tokio sandorio atveju lėšų kilmė nepakeičiama. Apeliacinės instancijos teismas taip pat konstatavo, kad bylos aplinkybės neleidžia daryti neginčijamos išvados, jog G. K. ir UAB „S“ sudaryta paskolos sutartis yra suklastota, o jos panaudojimas padarė didelę žalą.

III. Kasacinio skundo argumentai

3. Kasaciniu skundu Vilniaus apygardos prokuratūros Trečiojo baudžiamojo persekiojimo skyriaus vyriausiasis prokuroras T. Osipovičius prašo panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį be pakeitimų. Kasatorius skunde nurodo:
   3.1. Apeliacinės instancijos teismas netinkamai įvertino nusikaltimo, nurodyto BK 216 straipsnio 1 dalyje, dalyką, ir tai teismui sukliudė išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą. Šis pažeidimas turėjo įtakos netinkamam baudžiamojo įstatymo taikymui.
   3.2. Iš nuosprendžio aprašomosios dalies neaišku, ar teismas padarytos veikos dalyku laiko tiesiog į apskaitą neįtrauktas iš teisėtos taksi paslaugų veiklos gautas lėšas (apyvartines lėšas), ar nesumokėtų ir išvengtų mokesčių pavidalu esančias lėšas. Toks dviprasmiškas ir neapibrėžtas vertinimas suteikia pagrindą manyti, kad teismas neatskyrė šių lėšų kilmės, nevertino atskirai iš teisėtos įmonės veiklos gautų pajamų ir išvengtų mokesčių sumų. Kaltinime nedviprasmiškai nurodoma, kad turto legalizavimo dalyku laikomos lėšos, kurios buvo gautos apgaulingai tvarkant buhalterinę apskaitą, neįtraukiant dalies pajamų ir taip išvengiant mokėtinų mokesčių, už tai G. K. buvo nuteistas teismo baudžiamuoju įsakymu. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai daro išvadą, kad teismo baudžiamajame įsakyme, kuriuo G. K. nuteistas pagal BK 222 straipsnio 1 dalį ir 220 straipsnio 1 dalį, nebuvo nustatytos aplinkybės, jog G. K. būtų gavęs asmeninę naudą ar kokio nors turto iš nusikalstamų veikų. Šios teismo išvados neatitinka faktinių bylos aplinkybių ir paneigia nusikaltimų, nurodytų BK 220 ir 222 straipsniuose, padarymo motyvą ir tikslą.
   3.3. Šioje byloje pirminiu nusikaltimu, arba nusikaltimu, iš kurio gautos lėšos, laikomas G. K. nuteisimas 2018 m. lapkričio 23 d. teismo baudžiamuoju įsakymu už tai, kad jis, eidamas UAB „D“ direktoriaus pavaduotojo pareigas ir būdamas faktinis įmonės vadovas, o nuo 2011 m. gegužės 10 d. – vienintelis akcininkas, nuo 2015 m. lapkričio 1 d. iki 2017 m. lapkričio 27 d. apgaulingai organizavęs bendrovės buhalterinę apskaitą bei žinomai neteisingų duomenų apie bendrovės pajamas įrašymą ir jų pateikimą valstybės įgaliotai institucijai, neapskaičiavo, nedeklaravo ir nesumokėjo 435 159,87 Eur mokesčių. Teismo baudžiamuoju įsakymu nuteistas G. K. savo kaltę pripažino, sprendimo neskundė, sumokėjo skirtą baudą ir atlygino valstybei padarytą žalą. Pažymėtina, kad žala buvo atlyginta tenkinant G. K. prašymą ir Valstybinei mokesčių inspekcijai pervedant lėšas, kurios buvo rastos ir paimtos 2017 m. lapkričio 28 d. atliktos kratos metu. G. K. pripažino, kad, apgaulingai tvarkydamas įmonės apskaitą ir neįtraukdamas dalies pajamų, išvengė valstybei mokėtinų mokesčių.
   3.4. Pinigai, kaip nusikalstamų veikų dalykas, nėra individualiais požymiais apibūdintas objektas. Pinigai apibūdinami rūšiniais požymiais, todėl tokiam objektui nėra būtina nustatyti, kad būtent tie konkretūs pinigai, kurie buvo

nesumokėti valstybei mokesčių pavidalu, buvo perduoti ir panaudoti kitai nusikalstamai veikai padaryti. Toks reikalavimas neįtvirtintas BK, jo nenurodo nei teismų praktika, nei teisės doktrina. Todėl nėra būtinybės įrodyti, kad nusikaltimo, nustatyto BK 216 straipsnio 1 dalyje, dalykas yra konkretūs pinigai, kurie buvo laikomi namuose, seife ar banke. Svarbu įrodyti ir nustatyti, kad tuo metu, kai G. K. padarė nusikaltimą, nurodytą BK 216 straipsnio 1 dalyje, jis jau turėjo iš nusikalstamos veikos gautus pinigus, t. y. jis jau buvo darantis ar padaręs pirminius nusikaltimus. Vertinant laiko aspektu, tuo metu, kai G. K. pirko nekilnojamąjį turtą – 2017 m. rugpjūčio mėnesį, jis turėjo lėšų, kurios vertinamos kaip išvengti mokėtini mokesčiai valstybei, kadangi apgaulinga buhalterinė veikla, susijusi su jo vadovaujama UAB „D“, truko nuo 2015 m. lapkričio 1 d. iki 2017 m. lapkričio 27 d. Nusikalstamos veikos, už kurias nuteistas G. K., padarytos veikiant tiesiogine tyčia ir turint būtent konkretų tikslą – išvengti mokėtinų mokesčių valstybei. Todėl 435 159,87 Eur turi būti laikomi gautais iš nusikalstamos veikos, o apeliacinės instancijos teismas, darydamas priešingą išvadą, padarė esminį baudžiamojo įstatymo pažeidimą.

3.5. Pagal byloje esančius dokumentus nustatyta, kad abu ištesintieji tą pačią dieną surašė, pasirašė ir paskolino vienas kitam tą pačią pinigų sumą, nurodydami ir tą pačią grąžinimo datą. Byloje buvo nustatyta lėšų judėjimo grandinė, leidžianti daryti pagrįstą išvadą, kad lėšų kilmė buvo pakeista ir jų judėjimo kelias buvo toks, kad tos pačios grynaisiais G. K. A. J. duotos lėšos – 400 000 Eur – fiktyvios sutarties pagrindu buvo įneštos į UAB „S“ kasą ir sudaroma regimybė, jog nekilnojamasis turtas G. K. vardu perkamas lizingo būdu iš UAB „S“ jam skolintų lėšų. Abu ištesintieji suprato, kad G. K. nenori grynaisiais pinigais pirkti turto, nes jie nėra teisėti, todėl buvo sukurtas planas parodyti, kad nekilnojamasis turtas pirktas išsimokėtinai, sudarius kredito sutartį. Apeliacinės instancijos teismas nevertino aplinkybių dėl paskolos sutarties sudarymo ir ją papildančių dokumentų, pvz., fakto, kad visi UAB „S“ darbuotojai patvirtino, jog jų įmonė beprocenčių paskolų nesuteikdavo, nebūtų pajėgi suteikti 400 000 Eur paskolos be atlygio (palūkanų), G. K. nebuvo atlikęs nė vienos įmokos paskolai grąžinti ir kt. Išsami bylos įrodymų analizė patvirtina, kad fiktyvios sutarties pagrindu G. K. iš nusikalstamos veikos gautos lėšos buvo perduotos A. J., o šis įnešė jas į UAB „S“ kasą ir finansavo nekilnojamojo turto pirkimą iš V. T., taip pakeista lėšų kilmė. Visuma kasaciniame skunde išdėstytų faktų patvirtina, kad lėšos (nesumokėtų valstybei mokesčių suma) įgytos iš nusikaltimo, G. K. ir A. J. suklastojus paskolos sutartį, ją panaudojus UAB „S“ buhalterinėje apskaitoje, buvo atliktos finansinės operacijos – pervesti pinigai iš UAB „S“ sąskaitos į turto pardavėjo V. T. sąskaitą, taip melagingai nurodant, kad turtas įgytas už paskolintas lėšas.

3.6. Pripažinus esant padarytą nusikalstamą veiką, nurodytą BK 216 straipsnio 1 dalyje, taip pat turi būti pripažintas ir nusikaltimo, nurodyto BK 300 straipsnio 3 dalyje, padarymas, nes visi aptarti veiksmai, kaip ir pasko-

los sutarties suklastojimas, buvo būtini, siekiant legalizuoti iš nusikalstamos veikos gautus pinigus. Išteisintieji netikrą dokumentą (paskolos sutartį) suklastojo tam, kad jos pagrindu legalizuotų G. K. 400 000 Eur sumą, gautą nusikalstamu būdu. Kaltinamųjų padarytų veiksmų pavojingumas yra pakankamas konstatuoti, kad jų veiksmais buvo padaryta didelė žala. Dokumentų klastojimu realiai buvo kėsinamasi į valdymo tvarką. Išteisintieji suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, suprato, kad klastoja ir panaudoja suklastotą dokumentą, kuris gali sukelti neigiamų teisinių pasekmių, ir norėjo taip veikti.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

4. Vilniaus apygardos prokuratūros Trečiojo baudžiamojo persekiojimo skyriaus vyriausiojo prokuroro T. Osipovičiaus kasacinis skundas tenkintinas iš dalies.

Dėl BK 216 straipsnio taikymo

5. Pagal šiai bylai aktualiu laiku galiojusią BK 216 straipsnio redakciją (2013 m. gruodžio 29 d.), už nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimą atsako tas, kas siekdamas nuslėpti ar įteisinti savo paties ar kito asmens turtą, žinodamas, kad jis gautas nusikalstamu būdu, tą turtą įgijo, valdė, naudojo, perdavė jį kitiems asmenims, atliko su tuo turtu susijusias finansines operacijas, sudarė sandorius, naudojo jį ūkinėje, komercinėje veikloje, kitaip jį pertvarkė ar melagingai nurodė, kad tai gauta iš teisėtos veiklos, taip pat tas, kas slėpė savo paties ar kito asmens turto tikrąjį pobūdį, šaltinį, buvimo vietą, disponavimą juo, judėjimą arba nuosavybės ar kitas su tuo turtu susijusias teises, žinodamas, kad tas turtas gautas nusikalstamu būdu. Minėta BK norma saugo valstybės finansų sistemą nuo pastangų įteisinti nusikalstamu būdu įgytus pinigus ir kitokį turtą legalioje apyvartoje. Baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimą nustatymas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje ir jos taikymas siejami su Lietuvos valstybės tarptautiniais įsipareigojimais, kylančiais iš 1990 m. lapkričio 8 d. Europos konvencijos dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo, 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencijos dėl nusikalstamu būdu įgytų pajamų plovimo, paieškos, arešto ir konfiskavimo bei terorizmo finansavimo, 2001 m. birželio 26 d. Tarybos pagrindų sprendimo 2001/500/TVR dėl pinigų plovimo, nusikaltimo priemonių ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų nustatymo, paieškos, įšaldymo, areštavimo ir konfiskavimo, 2005 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/60/EB dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui, 2018 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2018/1673 dėl kovos su pinigų plovimu baudžiamosios teisės priemonėmis.
6. Teismų praktikoje ne kartą pasisakyta, kad, pripažįstant įvairius turtinius ir finan-

sinius sandorius nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimu, būtina nustatyti siekį nuslėpti tikrąją turto kilmę arba jį įteisinti. Toks siekis atskleidžia šios nusikalstamos veikos esmę ir leidžia ją atskirti nuo kitų panašių nusikalstamų veikų (pagal paskutinę 2021 m. lapkričio 23 d. BK 216 straipsnio redakciją, šis nusikaltimas gali būti padarytas taip pat siekiant padėti kitam nusikalstamoje veikoje dalyvaujančiam asmeniui išvengti teisinių šios veikos pasekmių). Todėl vien tik formalus nustatymas, kad buvo atliktas vienas ar kitas sandoris su nusikalstamu būdu gautu turtu, pavyzdžiui, kad toks turtas buvo parduotas, nesuteikia pagrindo kvalifikuoti veikos pagal šį BK straipsnį. Pabrėžiama ir tai, kad nusikalstama turto kilmė turi būti nustatyta, o ne preziumuota (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-330/2011, 2K-135/2012, 2K-7-96/2012, 2K-467/2012, 2K-251/2014, 2K-384-648/2016, 2K-196-788/2017). Kartu pasakytina tai, kad nusikalstamos turto kilmės įrodytumo klausimas tokio pobūdžio bylose yra teisiškai sudėtingas, šiai problemai skirtas atskiras dėmesys tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje.

7. Pažymėtina, kad 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencijos dėl nusikalstamu būdu įgytų pajamų plovimo, paieškos, arešto ir konfiskavimo bei terorizmo finansavimo 9 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta nuostata, jog nuosprendžiui už pinigų plovimą priimti nereikalaujama, kad būtų tiksliai nurodyta, iš kokio pirminio nusikaltimo įgytas turtas. Nors Lietuvos Respublika minėtą konvenciją ratifikavo (2020 m. sausio 28 d. įstatymas Nr. XIII-2806) su išlyga, kad nelaiko savęs įsipareigojusia pagal Konvencijos 9 straipsnio 6 dalį, tai nereiškia, kad minėta nuostata nėra aktuali formuojant Lietuvos teismų praktiką taikant BK 216 straipsnį. Pažymėtina, kad įstatymo „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl nusikalstamu būdu įgytų pajamų plovimo, paieškos, arešto ir konfiskavimo bei terorizmo finansavimo ratifikavimo“ projekto aiškinamajame rašte (reg. data 2019 m. lapkričio 13 d., Nr. XIIIP-4177) nurodyta, jog minėta išlyga siekiama, kad būtų užtikrintas teismų nepriklausomumo principas, pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės.
8. 2018 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2018/1673 dėl kovos su pinigų plovimu baudžiamosios teisės priemonėmis preambulėje nurodyta, jog tam, kad kova su pinigų plovimu baudžiamosios teisės priemonėmis būtų veiksminga, turėtų būti galima paskelbti apkaltinamąjį nuosprendį, nekeliant reikalavimo tiksliai nustatyti nusikalstamą veiklą, iš kurios gautas turtas, arba reikalauti, kad anksčiau arba tuo pačiu metu būtų priimtas apkaltinamasis nuosprendis dėl tos nusikalstamos veiklos, kartu atsižvelgiant į visas susijusias aplinkybes ir įrodymus (Preambulės 12 įtrauka, 3 straipsnio 3 dalies a ir b punktai); kiekvienu atveju svarstant, ar turtas buvo gautas iš nusikalstamos veiklos ir ar asmuo apie tai žinojo, turėtų būti atsižvelgiama į konkrečias bylos aplinkybes, pavyzdžiui, į tai, kad turto vertė yra neproporcinga teisėtoms kaltinamo asmens pajamoms ir kad nusikalstama veikla bei turto įgijimas įvyko tuo pat metu (Preambulės 13 įtrauka).
9. Iš pirmiau nurodytų nuostatų darytina išvada, kad teismams suteikta plati diskrecija spręsti, kokiais bylos duomenimis turi būti grindžiamas vertinamo turto ryšys

su byloje kaltinamų ar kitų asmenų nusikalstama veikla, ar tų duomenų pakanka nusikalstamai turto kilmei konstatuoti. Teismai, įgyvendindami šią diskreciją, atsižvelgia tiek į byloje nustatytų nusikalstamų veikų pobūdį, tiek į visas kitas aplinkybes, leidžiančias spręsti apie tokio turto kilmę. Šia prasme kaltinamų asmenų ar su jais susijusių vertinamo turto valdytojų nesugebėjimas pagrįsti teisėtos turto kilmės, ypač bylose, kuriose atskleista organizuoto nusikalstamumo veikla, laikytinas svarbia įrodomąją reikšmę turinčia aplinkybe, kuria teismas gali motyvuoti išvadą dėl nusikalstamos turto kilmės (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-788/2021). Teismų vadovavimasis tokia įrodinėjimo nuostata pinigų plovimo bylose Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje nelaikomas nekaltumo prezumpcijos pažeidimu (pvz., 2017 m. gegužės 2 d. sprendimas dėl priimtinumo byloje *Zschüschen prieš Belgiją*, peticijos Nr. 23572/07; 2017 m. gegužės 2 d. sprendimas dėl priimtinumo byloje *Sofia prieš San Mariną*, peticijos Nr. 38977/15).

10. Esminis šiai bylai teisingai išspręsti klausimas yra tai, ar byloje nustatytas pagrindas pripažinti, kad panaudoti pinigai (400 000 Eur) nekilnojamajam turtui pirkti, tam sudarant apsimestinį paskolos sandorį, yra gauti nusikalstamu būdu ir jų toks panaudojimas atitinka BK 216 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos požymius. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų vertinimas šiuo klausimu yra skirtingas. Antai pirmosios instancijos teismas nusikalstamą pinigų kilmę nustatė konstatuodamas, kad minėti pinigai yra nesumokėtų valstybei mokesčių (už kurių vengimą G. K. nuteistas) suma. Bylą nagrinėjant pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose, prokurorė taip pat panaudotų pinigų (400 000 Eur) nusikalstamą kilmę grindė argumentu, kad juos sudaro išvengti mokesčiai (15 t., b. l. 47, 175–176). Tai teigiama ir paduotame kasaciniame skunde. Tokia išvada savo ruožtu grindžiama kitoje baudžiamojoje byloje nustatytais faktais, dėl kurių G. K. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 23 d. baudžiamuoju įsakymu nuteistas pagal BK 220 straipsnio 1 dalį ir 222 straipsnio 1 dalį už tai, kad nuo 2015 m. lapkričio 1 d. iki 2017 m. lapkričio 27 d. apgaulingai organizavo bendrovės buhalterinę apskaitą, įrašė ir pateikė valstybės įgaliotai institucijai žinomai neteisingus duomenis apie UAB „D“ pajamas, į apskaitą neįtraukė ir nedeklaravo 1 711 928,41 Eur pajamų, nuo šių pajamų neapskaičiavo, nedeklaravo ir nesumokėjo 435 159,87 Eur mokesčių.
11. Teisėjų kolegijos vertinimu, prokurorės pozicija ir pirmosios instancijos teismo padaryta išvada, kad legalizavimo dalyką sudarė nuslėpti ir nesumokėti mokesčiai, nėra logiškos. Nuslėpti ir nesumokėti mokesčiai – tai nuslėpta ir neįvykdyta prievolė valstybei. Mokestinių ir apskaitos nusikaltimų kontekste šešėlinės pinigų sumos gali susidaryti iš nuslėptų pajamų, bet ne iš mokesčių. Užtat apeliacinės instancijos teismas pagrįstai vertino situaciją būtent nuslėptų pajamų, o ne mokesčių legalizavimo kontekste. Kita vertus, kasacinio teismo teisėjų kolegija nesutinka su šios instancijos teismo kategoriška išvada, kad iš teisėtos veiklos gautų, bet į apskaitą neįtrauktos lėšos negali būti pripažintos gautomis nusikalstamu būdu BK 216 straipsnio prasme.
12. Šiame kontekste kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pažymi, kad 2018 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2018/1673 dėl kovos

su pinigų plovimu baudžiamosios teisės priemonėmis mokestiniai nusikaltimai, susiję su tiesioginiais ir netiesioginiais mokesčiais, kaip nustatyta nacionalinėje teisėje, priskirti nusikalstamoms veikoms, iš kurių gautas turtas pripažintinas nusikalstamos kilmės turtu (2 straipsnio q punktas). Iš preambulės 8 punkto turinio galima spręsti, kad tai yra principinis minėtoje direktyvoje įtvirtintas požiūris į turto nusikalstamos kilmės nustatymą pinigų plovimo bylose. Minėta direktyva nurodyta BK tarp įgyvendinamų Europos Sąjungos teisės aktų (36 punktas). Kartu pasakytina ir tai, kad nuo apmokestinimo nuslėptos ekonominę veiklą vykdančių juridinių asmenų pajamos neabejotinai priskirtinos ne tik apgaulingos apskaitos, bet ir mokestinių nusikaltimų sričiai (iš tokių pajamų mokesčiai nedeklaruojami ir nesumokami), todėl minėtos direktyvos kontekste gali būti pripažintos nusikalstamos kilmės turtu. Teisėjų kolegijos vertinimu, būtinumo laikytis minėtos 2018 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2018/1673 nurodytos nuostatos nepaneigia tai, kad pagal BK 190 straipsnio 3 dalį iš teisėtos veiklos nuslėptų pajamų įgytas turtas nėra pagrindas kaltinti asmens neteisėtu praturtėjimu (BK 189$^{(1)}$ straipsnis). Taigi teisėjų kolegija konstatuoja, kad pinigų sumos, susidariusios iš pajamų, gautų iš ekonominę veiklą vykdančio juridinio asmens neuždraustos veiklos, bet neįtrauktų į apskaitą ir nuslėptų nuo mokesčio administratoriaus, ypač kai šios lėšos yra nusavinamos, gali sudaryti BK 216 straipsnyje nurodyto nusikaltimo dalyką. Žinoma, sandorių su tokiu būdu gautomis lėšomis pripažinimas pinigų plovimu negali būti formalus ir, be kita ko, turi būti pagrįstas tokių sandorių tikslų, masto ir atitikties šio nusikaltimo teisinei prigimčiai (legalizuoti turtą) vertinimu.

13. Pripažinusi esminės apeliacinės instancijos teismo išvados priimant išteisinamąjį nuosprendį klaidingumą, taip pat nustačiusi, kad pirmosios instancijos teismo apkaltinamajame nuosprendyje pateikta argumentacija taip pat stokoja nuoseklumo, teisėjų kolegija priima sprendimą perduoti bylą nagrinėti apeliacine tvarka iš naujo. Iš naujo nagrinėjant bylą, be pateiktų apeliacinių skundų argumentų, taip pat būtina išnagrinėti ir pasisakyti dėl šių klausimų, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti:

    13.1. Pirma, byloje būtina nustatyti esminę faktinę aplinkybę, t. y. ar 400 000 Eur sumą, G. K. perduotą A. J., sudarė būtent nuslėptos UAB „D“ pajamos, ar tai buvo asmeninė G. K. nuosavybė. Nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismų nuosprendžių turinys neleidžia tiksliai atsakyti į šį klausimą. Iš paties G. K. 2019 m. birželio 12 d. rašytinių parodymų galima spręsti, kad 400 000 Eur, kuriuos jis paskolino A. J., jis įvardijo kaip savo asmenines lėšas (11 t., b. l. 62). Duodamas parodymus pirmosios instancijos teisme, G. K. teigė, kad šiuos pinigus turėjo kaip dividendus (15 t., b. l. 32). Iš pirmosios instancijos teismo pateiktų argumentų matyti, kad teismas nepripažino minėtų pinigų asmenine G. K. nuosavybe, tačiau ši argumentavimo dalis yra prieštaringa, nes 400 000 Eur suma, paskolinta A. J., supainiota su 390 000 Eur suma, kratos metu rasta G. K. gyvenamojoje vietoje *(duomenys neskelbtini)*. Apeliacinės instancijos teismas šiuo klausimu nepasisakė. Kita vertus, šis klausimas yra esminis ir reikalauja aiškios ir argumentuotos

teismo pozicijos. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors kaltinimas G. K. grindžiamas aplinkybe, kad 400 000 Eur sumą sudaro UAB „D“ šešėlinės pajamos, kurias G. K. iš esmės legalizavo įsigydamas asmeninės nuosavybės forma nekilnojamąjį turtą, tačiau jam nebuvo pateiktas kaltinimas minėtų UAB „D“ priklausančių pinigų pasisavinimu ir tokia kaltinimo pozicija dėl to lieka neaiški. Šis bylos aspektas taip pat turi būti vienaip ar kitaip įvertintas.

13.2. G. K. kaltinimas šioje byloje grindžiamas faktu dėl UAB „D“ pajamų neįtraukimo į apskaitą (1 711 928,41 Eur) ir 435 159,87 Eur mokesčių nuslėpimo, už kuriuos jis Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. lapkričio 23 d. baudžiamuoju įsakymu nuteistas kitoje byloje. Pagal kaltinimą, G. K. legalizuota 400 000 Eur suma gauta jam atliekant veiksmus, už kuriuos jis jau yra nuteistas, ir šis nuteisimo faktas įtrauktas į jam inkriminuotinų nusikalstamos veikos aplinkybių visumą. Taigi byloje yra poreikis išspręsti klausimą, ar kitos bylos faktinės aplinkybės inkriminavimas nėra pakartotinis ir ar taip suformuluotas kaltinimas suderinamas su draudimu antrą kartą bausti už tą pačią nusikalstamą veiką (lot. *non bis in idem*).

13.3. Atsižvelgiant į tai, kokios išvados bus padarytos dėl kaltinimo G. K. pagal BK 216 straipsnį pagrįstumo, gali tapti aktualus ir turto konfiskavimo klausimas. Šia prasme atkreiptinas dėmesys į tai, kad iš prokurorės baigiamojoje kalboje pirmosios instancijos teisme suformuluoto prašymo ir iš teismo sprendimo konfiskuoti pinigus, o ne jų vertę, galima daryti išvadą, jog konfiskavimas nukreiptas į 390 000 Eur sumą, kratos metu rastą G. K. gyvenamojoje vietoje (*duomenys neskelbtini.*). Kita vertus, ši pinigų suma nėra šioje byloje nagrinėjamų nusikaltimų dalykas, taigi liko neaiškumas, kokias lėšas buvo siekiama konfiskuoti.

13.4. Nei pirmosios, nei apeliacinės instancijos teismų nuosprendžiuose iš esmės nėra pasisakyta dėl įrodymų, kuriais grindžiama aplinkybė, kad A. J. žinojo, jog jam G. K. perduodami pinigai yra nusikalstamos kilmės. Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas išteisinamąjį nuosprendį A. J. kitu pagrindu, šio bylos aspekto neanalizavo. Tuo tarpu pirmosios instancijos teismas A. J. suvokimą, kad 400 000 Eur gauti nusikalstamu būdu, pagrindė tik trumpu teiginiu – „nes buvo klastojami dokumentai“. Teisėjų kolegijos manymu, toks esminio kaltės elemento argumentavimas šiuo atveju nėra pakankamas ir reikalauja detalesnės analizės.

Dėl BK 300 straipsnio 3 dalies

14. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas pripažino G. K. paskolos sutartį Nr. IN-170803-792-1 su UAB „S“ dėl 400 000 Eur paskolos suklastota, nes jos pagrindu buvo siekiama legalizuoti G. K. nusikalstamu būdu gautus pinigus. Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į tai, kad kaltinimas dėl minėtos paskolos sutarties suklastojimo buvo siejamas su kaltinimu dėl nusikalstamu būdu gauto turto legalizavimo (kurį šios instancijos teismas paneigė), konstatavo,

kad byloje nepakanka duomenų neginčijamai išvadai, kad ši paskolos sutartis yra suklastota.

15. Šiame kontekste aktualus yra klausimas dėl suklastoto dokumento kaip nusikalstamos veikos (BK 300 straipsnis) dalyko ir civilinės sutarties, patvirtinančios tariamąjį ar apsimestinį sandorį, santykio. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.86 straipsnio 1 dalimi, 1.78 straipsnio 1 dalimi, tariamasis, t. y. tik dėl akių (neketinant sukurti teisinių pasekmių) sudarytas, sandoris negalioja ir yra niekinis, nepaisant to, ar yra teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu. CK 1.78 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad reikalavimą dėl niekinio sandorio teisinių pasekmių taikymo gali pareikšti bet kuris suinteresuotas asmuo. Niekinio sandorio teisines pasekmes ir niekinio sandorio faktą teismas konstatuoja *ex officio* (savo iniciatyva). Apsimestiniu pripažįstamas sandoris, sudarytas kitam sandoriui pridengti. Tokiam sandoriui taikomos sandorio, kurį šalys iš tikrųjų turėjo galvoje, taisyklės. Jeigu apsimestiniu sandoriu yra pažeistos trečiųjų asmenų teisės ar teisėti interesai, šie asmenys, gindami savo teises, gali panaudoti apsimetimo faktą prieš apsimestinio sandorio šalis. Apsimestinio sandorio šalys apsimestinio sandorio sudarymo fakto negali panaudoti prieš trečiuosius asmenis, kurie sąžiningai įgijo teises apsimestinio sandorio pagrindu (CK 1.87 straipsnio 1–3 dalys).
16. Taigi tariamuosius ir apsimestinius sandorius patvirtinančiose sutartyse iš esmės yra įtvirtinama tikrovės neatitinkanti informacija ir tai gali tapti pagrindu tokias sutartis pripažinti suklastotomis. Kita vertus, toks vertinimas ne visada atitiktų nusikalstamos veikos pavojingumo kriterijų, taip pat baudžiamosios atsakomybės kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė) principą ir galėtų reikšti nepagrįstą civilinių teisinių santykių kriminalizavimą. Kasacinės instancijos teismo praktikoje yra pasisakyta, kad tariamojo ar apsimestinio sandorio įforminimas sutartimi savaime nereiškia, jog ši sutartis suklastota (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-19-942/2017, 2K-7-66-788/2022). Spręsdami klausimą dėl tokių sutarčių pripažinimo suklastotais dokumentais baudžiamosiose bylose, teismai privalo ne tik įsitikinti, kad sutartyje nurodyti duomenys įtvirtina tikrovėje nebūtus faktus, bet ir įvertinti pačios sutarties galimų neigiamų pasekmių reikšmingumą ir pavojingumą, tikrųjų sutarties sudarymo tikslų keliamą grėsmę trečiųjų asmenų teisėms, teisinei tvarkai ir visuomenės interesams. Atsižvelgtina ir į tai, ar vertinamo tariamojo ar apsimestinio sandorio atskleidimas ir jo pažeistų kitų asmenų teisių atkūrimas nepriklauso išskirtinai kitų teisės šakų (administracinių nusižengimų, civilinės, mokesčių, darbo) reguliavimo sričiai (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-66-788/2022).
17. Iš naujo nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, atsižvelgiant į pirmiau išvardytus kriterijus, būtina motyvuotai pasisakyti dėl G. K. ir UAB „S“ paskolos sutarties Nr. IN-170803-792-1 teisinio vertinimo.

Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 5 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 4 d. nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

2.11. Mokesčių nesumokėjimas (BK 219 straipsnis)

Mokesčių administravimo įstatymas suteikia mokesčių administratoriui plačius įgaliojimus dėl priverstinio mokestinės nepriemokos išieškojimo, todėl, nustatant pagrindą taikyti baudžiamąją atsakomybę už mokesčių nesumokėjimą, kartu turi būti atsižvelgiama į papildomas aplinkybes, rodančias pakankamą veikos pavojingumą, pvz., į mokestinės nepriemokos išieškojimo galimybės apsunkinimą, mokesčių mokėtojo veiksmų piktybinį pobūdį ir pan.

BK 219 straipsnyje ir ANK 120 straipsnyje esančiomis normomis siekiama apsaugoti skirtingas visuomenei reikšmingas vertybes, skiriasi šių įstatymo uždraustų veikų dalykas, objektyvieji požymiai. BK 219 straipsnio 1 dalies atveju yra kėsinamasi į biudžeto pajamų dalies formavimo interesus, o ANK 120 straipsnio 1 dalyje nurodyta įstatymo uždrausta veika kėsinamasi į finansinę drausmę, pirmesnėje eilėje esančių kreditorių teisę lėšas gauti anksčiau už paskesnėje eilėje esančius kreditorius.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-201-628/2024
Teisminio proceso Nr. 1-02-6-00014-2022-0
Procesinio sprendimo kategorija 1.2.18.7.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. birželio 20 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Tomo Šeškausko (kolegijos pirmininkas), Olego Fedosiuko ir Sigitos Jokimaitės (pranešėja),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistojo R. M. gynėjos advokatės Irinos Beleškienės** kasacinį skundą dėl Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. liepos 14 d. nuosprendžio, kuriuo **R. M.** nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 219 straipsnio 1 dalį 170 MGL (8500 Eur) dydžio bauda.

Taip pat skundžiama ir Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. lapkričio 21 d. nutartis, kuria nuteistojo R. M. gynėjo advokato Laimono Judicko apeliacinis skundas atmestas.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. R. M. nuteistas už tai, kad, UAB „Tradeks“ esant mokiai, pateikęs deklaracijas laiku nesumokėjo pagal jas apskaičiuotų daugiau kaip 400 MGL mokesčių po to, kai valstybės įgaliota institucija priminė apie pareigą sumokėti mokesčius, būtent: jis, nuo 2010 m. balandžio 21 d. būdamas UAB „Tradeks“ (juridinio asmens kodas 220808870, registruota adresu: Žirmūnų g. 115-95, Vilnius) vadovas, laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 1 d. iki 2021 m. vasario 24 d. Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (toliau – ir VMI) pateikęs UAB „Tradeks“ gyventojų pajamų mokesčio, deklaruoto nuo 2020 m. balandžio 7 d. iki 2022 m. sausio 17 d. už laikotarpį nuo 2020 m. kovo mėn. iki 2021 m. gruodžio mėn., pelno mokesčio, deklaruoto 2020 m. birželio 10 d. už 2019 m., pridėtinės vertės mokesčio, deklaruoto nuo 2020 m. gegužės 20 d. iki 2021 m. vasario 24 d. už laikotarpį nuo 2020 m. balandžio mėn. iki 2021 m. sausio mėn., deklaracijas ir 2022 m. vasario 2 d. gavęs Valstybinės mokesčių inspekcijos priminimą Nr. (23.31-08)464-946 apie pareigą per 20 dienų nuo priminimo įteikimo dienos, t. y. iki 2022 m. vasario 22 d., sumokėti į valstybės biudžetą 40 910,24 Eur bendrovės mokestinę nepriemoką, pažeisdamas Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo Nr. IX-2112 40 straipsnio 1 dalies 1 punkto, 81 straipsnio 1 dalies bei 2 dalies nuostatas, UAB „Tradeks“ esant mokiai, šių apskaičiuotų ir deklaruotų daugiau kaip 400 MGL dydžio mokesčių laiku nesumokėjo.

II. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį argumentai

2. Kasaciniu skundu nuteistojo R. M. gynėja advokatė I. Beleškienė prašo panaikinti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. liepos 14 d. nuosprendį bei Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. lapkričio 21 d. nutartį ir baudžiamąją bylą R. M. nutraukti.
3. Kasaciniame skunde nurodoma, kad, padarydami išvadą, jog R. M. veika atitinka aprašytą BK 219 straipsnio 1 dalyje, bylą nagrinėję teismai netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, nes toks sprendimas prieštarauja teismų praktikai. Išvadą dėl R. M. veikai taikytino baudžiamojo įstatymo bylą nagrinėję teismai grindė aplinkybe, kad jis pervedė sau UAB „Tradeks“ lėšas ir panaudojo jas atsiskaitymams su kitais, nei Valstybinė mokesčių inspekcija, kreditoriais, taip pažeisdamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.930[1] straipsnyje nustatytą atsiskaitymo grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą. Pažymėtina, kad teismų praktikoje tokia įmonės direktoriaus veika paprastai kvalifikuojama pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) 120 straipsnio 1 dalį (Šiaulių apylinkės teismo 2017 m. kovo 24 d. nutarimas administracinio nusižengimo byloje Nr. A2.2.-45-1002/2017, Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-88-485/2018, Marijampolės

apylinkės teismo nutarimas administracinio nusižengimo byloje Nr. A6.-59-384/2023). ANK 120 straipsnio 1 dalyje nustatyta administracinė atsakomybė už kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir tvarkos pažeidimą, todėl Valstybinės mokesčių inspekcijos operatyvaus patikrinimo metu nustačius, kad įmonė nuo 2020 m. kovo mėnesio vykdė atsiskaitymus su kitais asmenimis, nors turėjo mokestinę nepriemoką, R. M. kaip UAB „Tradeks" direktorius turėjo būti nedelsiant traukiamas administracinėn atsakomybėn pagal ANK 120 straipsnio 1 dalį, nelaukiant dvejų metų, kol įmonė banko sąskaitose neturės lėšų ir objektyviai negalės sumokėti mokesčių po mokesčių administratoriaus priminimo bei atsiras pagrindas R. M. patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 219 straipsnio 1 dalį. Bylą nagrinėję teismai, pripažindami, kad CK 6.930[1] straipsnyje nustatyto atsiskaitymo grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumo pažeidimas, dėl kurio pažeidžiami Valstybinės mokesčių inspekcijos interesai, atitinka BK 219 straipsnio 1 dalyje nurodytą nusikalstamos veikos sudėtį, baudžiamąjį įstatymą aiškino išplėsdami jo turinį ir dėl to jį pritaikė netinkamai.

4. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento prokuroras Viktoras Biriukovas atsiliepimu į kasacinį skundą prašo atmesti nuteistojo R. M. gynėjos advokatės I. Beleškienės kasacinį skundą.

5. Prokuroras atsiliepime į kasacinį skundą nurodo, kad, priešingai nei nurodoma kasaciniame skunde, R. M. pagal BK 219 straipsnio 1 dalį yra nuteistas ne už tai, kad pažeidė CK 6.930[1] straipsnyje nustatytą atsiskaitymo grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą, bet už tai, kad pateikęs Valstybinei mokesčių inspekcijai deklaracijas, įmonei esant mokiai, laiku nesumokėjo deklaracijose apskaičiuotų mokesčių po to, kai Valstybinė mokesčių inspekcija priminė apie pareigą sumokėti mokesčius. Dėl to CK 6.930[1] straipsnyje nustatyto atsiskaitymo grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumo pažeidimas, kaip teisingai konstatavo teismai, šiuo atveju nesuteikia pagrindo daryti išvadą, kad R. M. kaip UAB „Tradeks" direktorius turėtų atsakyti tik už ANK 120 straipsnio 1 dalyje nurodytą administracinį nusižengimą. Svarbu ir tai, kad kasaciniame skunde nurodytuose teismų baigiamuosiuose aktuose nėra padaryta išvada, jog CK 6.930[1] straipsnyje nustatyto atsiskaitymo grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumo pažeidimas užtraukia administracinę, o ne baudžiamąją atsakomybę. Be to, šios bylos aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kasaciniame skunde nurodytose bylose nustatytų aplinkybių. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad R. M. kaip atskaitingas asmuo, gavęs įmonės pinigus, juos naudojo daugiausia savo reikmėms, o ne įmonės veiklai, todėl ir susidarė jo skola įmonei, kurią jis vėliau grąžino gavęs įmonės pelno dalį. Šie R. M. veiksmai (tyčia) buvo nukreipti ne į kreditorių eiliškumo pažeidimą, o jais buvo siekiama bet kokia forma (iš pradžių sudarant sutartį su Valstybine mokesčių inspekcija, o vėliau net ją nutraukus) nemokėti mokesčių, nors įmonė realiai galėjo mokesčius sumokėti. Bylą nagrinėję teismai taip pat pagrįstai konstatavo, kad R. M. nesiekė aktyviais veiksmais grąžinti mokestinės nepriemokos ar jos dalies, bet priešingai – stengėsi, kad būtų nustatytas kuo ilgesnis terminas mokesčiams sumokėti, taip gaunant galimybę ir toliau nemokėti jau ilgą laiką nemokamų ir Valstybinės mokesčių inspekcijos raginamų sumokėti mokesčių. Svarbu

ir tai, kad pagal bylos duomenis galima spręsti, jog R. M., vengdamas pateikti Valstybinei mokesčių inspekcijai prašomus dokumentus, reikalingus įmonės finansinei padėčiai įvertinti, galimai siekė nuslėpti tikrąją įmonės finansinę padėtį nuo Valstybinės mokesčių inspekcijos, taip tikėdamasis sudaryti naują mokestinės paskolos sutartį ir išvengti baudžiamosios atsakomybės.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

6. Nuteistojo R. M. gynėjos advokatės I. Beleškienės kasacinis skundas atmestinas.

Dėl BK 219 straipsnio 1 dalies taikymo

7. Kasaciniame skunde nurodoma, kad, pritaikydami R. M. veikai BK 219 straipsnio 1 dalį, bylą nagrinėję teismai netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą, nes kaltinimas R. M. grindžiamas aplinkybe, kad R. M. vadovaujama įmonė vykdė mokėjimus nesilaikydama CK 6.930[1] straipsnyje nustatyto atsiskaitymo grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumo, o tokia veika neatitinka BK 219 straipsnio 1 dalyje aprašytos nusikalstamos veikos sudėties požymių. Tokia veika, anot kasatorės, kvalifikuojama pagal ANK 120 straipsnį.
8. Pagal BK 219 straipsnio 1 dalį atsako tas, kas pateikęs deklaraciją arba nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą būdamas mokus laiku nesumokėjo pagal juos apskaičiuotų daugiau kaip 400 MGL dydžio mokesčių po to, kai valstybės įgaliota institucija priminė apie pareigą sumokėti mokesčius. BK 219 straipsnio 1 dalyje uždrausta nusikalstama veika siekiama apsaugoti Lietuvos Respublikos biudžeto pajamų dalies suformavimo interesus. Šios nusikalstamos veikos pavojingumą lemia tai, kad dėl mokesčių nesumokėjimo lėšos nepatenka į valstybės biudžetą ir taip daroma žala visai finansų sistemai. Šiame straipsnyje uždrausta veika laikoma baigta, kai asmuo po to, kai gavo priminimą apie pareigą sumokėti mokesčius, iki nustatyto termino jos neįvykdė. Pagal BK 219 straipsnį atsako ir juridinio asmens vadovas, kai jis pagal teisės aktus atsakingas už juridinio asmens mokesčių sumokėjimą. Atsižvelgiant į tai, kad Mokesčių administravimo įstatymas (105–113 straipsniai) suteikia mokesčių administratoriui plačius įgaliojimus dėl priverstinio mokestinės nepriemokos išieškojimo, nustatant pagrindą taikyti baudžiamąją atsakomybę už mokesčių nesumokėjimą, turi būti atsižvelgiama ir į papildomas aplinkybes, rodančias pakankamą veikos pavojingumą, pvz., į mokestinės nepriemokos išieškojimo galimybės apsunkinimą, mokesčių mokėtojo veiksmų piktybinį pobūdį ir pan.
9. ANK 120 straipsnio 1 dalyje nustatyta atsakomybė juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims už kreditorių teisių pažeidimą (kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir tvarkos pažeidimą, pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo nepateikimą ar pavėluotą pateikimą teismui, kreditorių susirinkimų nesušaukimą įstatymuose nurodytais atvejais). ANK 120 straipsnio 1 dalyje uždrausta veika kėsinamasi į kreditorių interesus, o kiek tai susiję su kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir tvarkos pažeidimu, kėsinamasi į finansinę drausmę,

pirmesnėje eilėje esančių kreditorių teisę lėšas gauti anksčiau už paskesnėje eilėje esančius kreditorius, kai asmuo patiria laikinų finansinių sunkumų, t. y. neturi pakankamai lėšų visiems pareikštiems reikalavimams patenkinti, bet nėra asmens nemokumo ar situacijos, kad įmonė ne tik šiuo metu negali, bet ir negalės ateityje atsiskaityti su kreditoriais (kasacinės nutartys civilinėse bylose Nr. e3K-7-278-469/2019, e3K-7-115-469/2020, e3K-3-319-969/2020 ir kt.; nutartis atnaujintoje administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-36-495/2023).

10. Iš BK 219 straipsnyje ir ANK 120 straipsnyje esančių normų palyginimo matyti, kad šiomis normomis siekiama apsaugoti skirtingas visuomenei reikšmingas vertybes, skiriasi šių įstatymo uždraustų veikų dalykas, objektyvieji požymiai. BK 219 straipsnio 1 dalies atveju yra kėsinamasi į biudžeto pajamų dalies formavimo interesus, o ANK 120 straipsnio 1 dalyje nurodyta įstatymo uždrausta veika kėsinamasi į finansinę drausmę, pirmesnėje eilėje esančių kreditorių teisę lėšas gauti anksčiau už paskesnėje eilėje esančius kreditorius.
11. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad R. M., būdamas įmonės UAB „Tradeks“ vadovas, laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 1 d. iki 2021 m. vasario 24 d. Valstybinei mokesčių inspekcijai pateikęs UAB „Tradeks“ gyventojų pajamų mokesčio, pelno mokesčio, pridėtinės vertės mokesčio deklaracijas ir 2022 m. vasario 2 d. gavęs Valstybinės mokesčių inspekcijos priminimą apie pareigą per 20 dienų nuo priminimo įteikimo dienos, t. y. iki 2022 m. vasario 22 d., sumokėti į valstybės biudžetą 40 910,24 Eur bendrovės mokestinę nepriemoką, UAB „Tradeks“ esant mokiai, šių apskaičiuotų ir deklaruotų daugiau kaip 400 MGL dydžio mokesčių laiku nesumokėjo.
12. Byloje nustatyta (šią išvadą pagrindžiantys įrodymai nurodyti apeliacinės instancijos teismo nutarties 14 punkte), kad kaltinimui aktualiu laikotarpiu įmonė turėjo apyvartinių lėšų, tačiau jos buvo naudojamos atsiskaitymams su tiekėjais, darbuotojų darbo užmokesčiui arba kaip avansas atsiskaitytinai atskaitingam asmeniui (R. M.), o ne mokant deklaruotus mokesčius ar padengiant įmonės mokestinę nepriemoką. Šios aplinkybės pagrindžia tiek įmonės mokumą, tiek nuteistojo veiksmų kryptingumą nemokėti mokesčių. Byloje taip pat nustatyta, kad nuteistasis, iš įmonės gavęs lėšas pagal avansines apyskaitas, naudojo jas ne įmonės veiklai, o savo poreikiams tenkinti (tai patvirtinantys įrodymai įvertinti apeliacinės instancijos teismo nutarties 15 punkte). Veikos kvalifikavimo pagal BK 219 straipsnio 1 dalį kontekste taip pat svarbu pažymėti tai, kad nors nuteistojo veiksmai, kai, susidarius nepriemokai, įmonė kreipėsi į VMI dėl mokestinės nepriemokos sumokėjimo atidėjimo arba išdėstymo, vertintini teigiamai, vis dėlto teismai pagrįstai atsižvelgė į tai, kad R. M. bendravimas su VMI buvo epizodinis; po mokestinės paskolos sutarties sudarymo įmonė nesumokėjo nė vienos įmokos pagal mokestinės paskolos sutartį.
13. Darytina išvada, kad bylą išnagrinėję teismai pagrįstai konstatavo, jog nuteistasis R. M. aktyviais veiksmais nesiekė padengti mokestinės nepriemokos ar bent jos dalies. Priešingai, jis savo veiksmais stengėsi, kad būtų nustatytas kuo ilgesnis terminas mokesčiams sumokėti, kartu gaunant galimybę ir toliau nemokėti jau ilgą laiką nemokamų ir VMI raginamų sumokėti mokesčių.

14. Kasaciniame skunde argumentuojant, kad byloje nuteistajam turėjo būti taikoma administracinė, o ne baudžiamoji atsakomybė, nurodomas Šiaulių apylinkės teismo 2017 m. kovo 24 d. nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. A2.2.-45-1002/2017, kuriuo asmuo patrauktas administracinėn atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50-6 straipsnį (šiuo metu jis atitinka ANK 120 straipsnį). Kasatorė pažymi, kad VMI dėl šio kreditoriaus teisių pažeidimo inicijavo ir baudžiamąją bylą, tačiau Kauno apygardos teismo 2018 m. birželio 7 d. nuosprendžiu (baudžiamosios bylos Nr. 1-88-485/2018) kaltinamasis pagal BK 219 straipsnio 1 dalį išteisintas, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėties požymių.
15. Kaip matyti iš apeliacinės instancijos teismo nutarties (23 punktas), teismas, išnagrinėjęs bylą apeliacine tvarka, į analogiškus apeliaciniame skunde nurodytus argumentus atsakė ir pažymėjo, kad faktinės aplinkybės šioje, t. y. nuteistojo R. M., baudžiamojoje byloje skiriasi nuo nurodytos pirmiau bylos aplinkybių, nes nuteistojo R. M. veiksmai (tyčia) buvo nukreipti ne į kreditorių eiliškumo pažeidimą, o jais buvo siekiama bet kokia forma (iš pradžių sudarant sutartį su VMI, vėliau net ir ją nutraukus) nemokėti mokesčių, nors tai padaryti įmonė realiai galėjo.
16. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad bylą nagrinėję teismai, R. M. veikai pritaikydami BK 219 straipsnio 1 dalį, baudžiamojo įstatymo taikymo klaidos nepadarė, o nuteistojo gynėjos kasacinis skundas, neperžengiant kasacinio skundo ribų, yra atmestinas.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 1 punktu,

n u t a r i a :

Atmesti nuteistojo R. M. gynėjos advokatės Irinos Beleškienės kasacinį skundą.

2.12. Prekyba poveikiu (BK 226 straipsnis) Piktnaudžiavimas (BK 228 straipsnis) Įrodymai (BPK 20 straipsnis) Kriminalinės žvalgybos įstatymas

Pradėjus ikiteisminį tyrimą (BPK 166 straipsnis), duomenys, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti, renkami baudžiamojo proceso įstatymo įtvirtinta tvarka, o kitų įstatymų (įskaitant ir Kriminalinės žvalgybos įstatymą) nustatyta tvarka gali būti tik ieškoma duomenų šaltinių, kuriuos nustačius atliekami baudžiamojo proceso įstatyme nurodyti veiksmai. Pradėjus ikiteisminį tyrimą, tačiau vis dar esant poreikiui tęsti slaptus tyrimo veiksmus, būtina kreiptis į teismą dėl leidimo juos atlikti pagal BPK normas. Tačiau, vykdant ikiteisminį tyrimą dėl vienos nusikalstamos veikos, gali būti gauta tikrinimo reikalaujančių duomenų apie kitas nusikalstamas veikas, neturinčias tiesio-

ginių sąsajų su tiriamąja veika. Nesant pakankamų duomenų ikiteisminiam tyrimui pradėti, gali kilti pagrįstas poreikis atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimą, įskaitant ir slapto pobūdžio tyrimo veiksmus, kuriuos sankcionuoja teismas. Teismas, sankcionuodamas tokius kriminalinės žvalgybos veiksmus, turi įsitikinti dėl jų faktinio ir teisinio pagrindo, būtinumo ir proporcingumo. Tokių būtinų, tinkamai sankcionuotų ir teisėtai atliktų kriminalinės žvalgybos veiksmų rezultatai, jeigu jie atitinka ir kitus įrodymams keliamus reikalavimus, nelaikytini neleistinais.

Atsižvelgiant į asmeninės naudos turinio plačias ribas ir galimų formų įvairovę, šio kvalifikuojamojo požymio taikymas galimas tik tokiu atveju, kai prieinama prie konkrečiomis bylos aplinkybėmis patvirtintos išvados, kad dėl siekiamos asmeninės naudos pobūdžio piktnaudžiavimo nusikaltimas yra įgijęs aiškiai didesnį pavojingumą. Be to, pats terminas „asmeninė nauda" suponuoja išvadą, kad naudos gavėjas pirmiausia yra pats šio nusikaltimo subjektas. Todėl tam, kad piktnaudžiavimas įgytų didesnį pavojingumą ir atitiktų kvalifikuotosios piktnaudžiavimo sudėties požymius, turi būti nustatyta, kad tokios naudos buvo siekiama pačiam piktnaudžiautojui ar jo artimiems asmenims. Vien tik dvasinio, emocinio turinio nauda, kuri gaunama teikiant pagalbą bei paramą draugui ar kitam asmeniui, nors ir neteisėtą, neturi būti suprantama kaip piktnaudžiavimą kvalifikuojantis požymis.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-1-788/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-2-00059-2020-2
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.19.2.2.2; 1.2.19.4.2; 2.1.7.1; 2.4.5.2.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. gegužės 14 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Eligijaus Gladučio (kolegijos pirmininkas), Rimos Ažubalytės, Danutės Jočienės, Gabrielės Juodkaitės-Granskienės, Artūro Pažarskio, Artūro Ridiko ir Olego Fedosiuko (pranešėjas),

sekretoriaujant Agatai Minkel,

dalyvaujant prokurorei Vilmai Vidugirienei,

nuteistojo V. B. gynėjams advokatams Mariui Zabitai ir Dovilei Murauskienei,

išteisintojo V. V. gynėjui advokatui Simonui Slapšinskui,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokurorės Vilmos Vidugirienės** kasacinį skundą dėl Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kole-

gijos 2022 m. vasario 28 d. nuosprendžio ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio ir **nuteistojo V. B. gynėjo** kasacinį skundą dėl Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. vasario 28 d. nuosprendžiu **V. B.** išteisintas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 226 straipsnio 3 dalį ir pagal 228 straipsnio 2 dalį kaip nepadaręs veikų, turinčių nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų požymių (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 303 straipsnio 5 dalies 1 punktas).

Tuo pačiu nuosprendžiu **V. V.** išteisintas pagal BK 226 straipsnio 3 dalį ir 24 straipsnio 6 dalį, 228 straipsnio 2 dalį kaip nepadaręs veikų, turinčių nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų požymių (BPK 303 straipsnio 5 dalies 1 punktas).

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžiu Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. vasario 28 d. nuosprendžio dalis, kuria V. B. pagal BK 228 straipsnio 2 dalį išteisintas, panaikinta ir priimtas naujas nuosprendis, kuriuo V. B. pripažintas kaltu, padaręs nusikaltimą, nurodytą BK 228 straipsnio 2 dalyje, ir jam paskirta 400 MGL (20 000 Eur) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 66 straipsnio 1 ir 2 dalimis, į paskirtą bausmę įskaitytas V. B. laikinojo sulaikymo ir suėmimo nuo 2019 m. vasario 20 d. iki 2019 m. kovo 1 d. laikas, tai atitinka 20 MGL, ir nustatyta, kad V. B. skiriama 380 MGL (19 000 Eur) dydžio bauda.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, išklausiusi prokurorės Vilmos Vidugirienės, prašiusios tenkinti jos paduotą kasacinį skundą ir atmesti nuteistojo V. B. gynėjo advokato Mariaus Zabitos kasacinį skundą, nuteistojo V. B. gynėjų, prašiusių tenkinti advokato Mariaus Zabitos paduotą kasacinį skundą, išteisintojo V. V. gynėjo Simono Slapšinsko, prašiusio atmesti prokurorės kasacinį skundą, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. V. B. apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu pagal BK 228 straipsnio 2 dalį nuteistas už nusikalstamą veiką, padarytą šiomis aplinkybėmis (detalesnis aprašymas pateiktas Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 9 d. nuosprendyje):
   1.1. V. B., būdamas valstybės tarnautojas – Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas, 2018 m. spalio 25 d. apie 11.56 val. susitikimo, vykusio kavinėje „Ad Astrum“, esančioje Gedimino pr. 33, Vilniuje, metu, po to, kai baudžiamojoje byloje Nr. 1-15-175/2018 Kauno apygardos teismo 2018 m. spalio 22 d. nuosprendžiu V. V. buvo nuteistas laisvės atėmimu trejiems metams, atidedant bausmės vykdymą dvejiems metams, ir 1000 MGL (37 660 Eur) dydžio bauda, siekdamas kitokios asmeninės naudos – neteisėtais veiksmais padėti savo vaikystės draugui V. V., kad šiam nurody-

toje byloje, nagrinėjamoje apeliacine tvarka Lietuvos apeliaciniame teisme, būtų paskirta švelnesnė bausmė, nebūdamas įgaliotas Lietuvos apeliaciniame teisme skirstyti bylų teisėjams ir sudaryti teisėjų kolegijas, veikdamas prieš teismo ir teisingumo interesus, viršydamas įgaliojimus, pažadėjo V. V. neteisėtai paveikti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininką A. K., kad šis Lietuvos apeliaciniame teisme gautą baudžiamąją bylą Nr. 1-15-175/2018 pagal V. V. apeliacinį skundą neteisėtai paskirtų nagrinėti V. B. pageidaujamam teisėjui pranešėjui ir taip sudarytų sąlygas V. B. padaryti jam neteisėtą poveikį. V. B. paaiškino V. V. apie, kaip jis teigė, esamą A. K. neteisėtą veiklą paskirstant baudžiamąsias bylas, neteisėtų atlygių už bylų paskyrimą nagrinėti pageidaujamam teisėjui davimo mechanizmą, kyšių davimo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų teisėjams mechanizmą ir nurodė, kad kyšiai turi būti perduodami prieš teismo procesinių sprendimų priėmimą. V. B. taip pat pažadėjo rinkti informaciją apie V. V. apeliacine tvarka nagrinėjamos bylos eigą, padaryti neteisėtą poveikį paskirtam teisėjui pranešėjui, kad šis priimtų V. V. nurodytoje byloje palankų sprendimą. Jis taip pat susitarė su V. V. laikytis konspiracijos tam, kad šie veiksmai nebūtų užfiksuoti taikant telefoninių pokalbių kontrolę bei kitus slaptus tyrimo veiksmus. Vėliau 2018 m. lapkričio 7 d. apie 17.27 val. pirmiau minėtoje kavinėje „Ad Astrum“ V. B. aptarė su V. V. baudžiamojoje byloje Nr. 1-15-175/2018 esančius įrodymus, nurodė V. V. apeliacinį skundą Lietuvos apeliaciniam teismui paduoti paskutinę apeliacinio skundo padavimo termino dieną tam, kad apeliacinio skundo nespėtų paduoti prokuroras, nurodė V. V., kad, esant poreikiui perduoti teisėjui kyšį, pinigus V. V. turės perduoti iki galutinio teismo sprendimo, o V. V. sutiko atlikti šiuos veiksmus. Vėliau nuo 2018 m. lapkričio 7 d. 17.50 val. iki 2018 m. gruodžio 18 d. 11.35 val. Lietuvos apeliaciniame teisme V. B. rinko informaciją apie baudžiamosios bylos Nr. 1-15-175/2018 eigą. Tęsdamas nusikalstamą veiką, 2018 m. gruodžio 18 d. nuo 11.57 val. iki 12.15 val. susitikimo Vasario 16-osios gatvėje, Vilniuje, metu V. B. susitiko su V. V. gynėja R. M., iš kurios gavo informaciją apie byloje Nr. 1A-517-616/2018 numatytus teismo posėdžius, ir informavo V. V. apie bylos eigą, taip pat gavo iš V. V. jo apeliacinį skundą byloje Nr. 1A-517-616/2018 tam, kad įvertintų apeliacinio skundo argumentus bei motyvus.

1.2. Šiais savo veiksmais V. B. sulaužė teisėjo priesaiką, diskreditavo teisėjo vardą, savo veiksmais iškreipė teisėjo tarnybos veiklos principus, sumenkino visuomenės pasitikėjimą teismu, padarė didelę žalą teismų reputacijai ir valstybei. Taip V. B., siekdamas asmeninės naudos, piktnaudžiavo tarnybine padėtimi, t. y. padarė nusikalstamą veiką, nurodytą BK 228 straipsnio 2 dalyje.

2. V. B. ir V. V. išteisinti pagal BK 226 straipsnio 3 dalį dėl kaltinimo prekyba poveikiu. Jie buvo kaltinami tuo, kad V. B., būdamas Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas, ir V. V. laikotarpiu nuo 2015 m. rugpjūčio 20 d. iki 2016 m. kovo 14 d. susitarė, kad V. B., siekdamas padėti sušvelninti V. V. teisinę padėtį, tiesiogiai pasiūlys, pažadės ir susitars duoti Kauno apygardos

teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjui V. P. didesnės negu 250 MGL vertės – 10 000 Eur – kyšį, kad šis paveiktų Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėją A. U., kad šis neteisėtai veiktų vykdydamas savo įgaliojimus, t. y., nagrinėdamas baudžiamąją bylą Nr. 1-15-175/2018, priimtų kaltinamajam V. V. palankų sprendimą, skirtų V. V. kuo švelnesnę bausmę. Vėliau V. B. tiesiogiai pasiūlė ir pažadėjo už minėtą poveikį duoti teisėjui V. P. didesnės negu 250 MGL vertės – 10 000 Eur – kyšį, taip pat informavo V. V. apie tai, tačiau V. V. laiku, t. y. iki 2018 m. spalio 22 d. Kauno apygardos teismo nuosprendžio priėmimo byloje Nr. 1-15-175/2018, neperdavė sutarto kyšio, nes netinkamai suprato susitarimo su V. B. dalį dėl minėto kyšio davimo.

II. Kasacinių skundų argumentai

3. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokurorė V. Vidugirienė kasaciniu skundu prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio dalį, kuria palikta galioti Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. vasario 28 d. nuosprendžio dalis dėl V. V. išteisinimo pagal BK 226 straipsnio 3 dalį, ir šią bylos dalį perduoti iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Kasatorė skunde nurodo:
   3.1. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai V. B. ir V. V. veiksmus įvertino kaip lygiaverčius ir todėl netinkamai kvalifikavo V. V. veiksmus ne kaip rengimąsi padaryti nusikalstamą veiką pagal BK 21 straipsnio 1 dalį, 226 straipsnio 3 dalį, o kaip tyčios iškėlimą aikštėn. Nors V. B. veiksmų, reikalingų galimam kito teisėjo papirkimui, nebuvo atlikęs, V. V. tyčia buvo nukreipta siekiant papirkti teisėją ir jis atliko būtinus veiksmus nusikalstamai veikai pasirengti.
   3.2. Kaip konstatavo apeliacinės instancijos teismas, iš 2018 m. spalio 25 d. vykusio V. V. ir V. B. pokalbio stenogramos matyti, jog pokalbio pradžioje V. B. ir V. V. kalbėjo apie jų susitarimą (pasiūlymą ir pažadą duoti kyšį Kauno apygardos teismo teisėjui V. P., kad šis už atlygį paveiktų kitą šio teismo teisėją – A. U.), kuris dėl nesusipratimo nebuvo įgyvendintas. Vėliau jie aptarė 2018 m. spalio 12 d. įvykusį V. P. ir V. B. telefoninį pokalbį, kurį V. B. teigė supratęs kaip atsisakymą įgyvendinti minėtą susitarimą, o V. V. teigė buvęs įsitikinęs, kad susitarimas bus įvykdytas. V. B. pokalbio metu kelis kartus taip pat akcentavo, jog tokiais atvejais veiksmų reikia imtis prieš sprendimo priėmimą (prieš nuosprendžio paskelbimą), pažymėjo besijaučiantis nepatogiai prieš V. P. Šio pokalbio metu taip pat buvo aptariama kyšio, planuoto perduoti V. P., suma, o V. V. kelis kartus akcentavo, kad šio telefoninio pokalbio, vykusio 2018 m. spalio 12 d., tikslas buvo sužinoti, kokių veiksmų ir kada jam reikėtų imtis, kad būtų įgyvendintas aptartas sumanymas. Šie duomenys leidžia daryti išvadą, jog V. V., pats negalėdamas tiesiogiai paveikti bylą nagrinėjančio teisėjo, sudarė nusikalstamos veikos planą ir pasitelkė tarpininką V. B., kuris, jo manymu, gali tai padaryti. Jie buvo aptarę ne tik poreikį papirkti teisėją, bet ir sudarę konkretų veiksmų planą, pagal kurį

poveikis bylą nagrinėjančiam teisėjui turėjo būti padarytas per V. V. žinomą tarpininką – to paties teismo teisėją V. P. Kyšį teisėjui taip pat turėjo perduoti ne V. V. tiesiogiai, o V. B. Be to, V. B. ir V. V. bandė nuslėpti savo bendravimą, tiesiogiai vienas kitam neskambino, susitikimus planavo ir informaciją perduodavo pasitelkdami trečiųjų asmenų pagalbą. Taigi šie ir pirmiau aptarti V. V. veiksmai kvalifikuotini kaip kitoks tyčinis nusikaltimo padarymą lengvinančių sąlygų sudarymas.

3.3. Kaip matyti iš teismo nuosprendyje konstatuotų aplinkybių, išteisintasis V. V. ne tik kad nežinojo, jog V. B. nekalbėjo su V. P. dėl neteisėto poveikio A. U., bet, priešingai, (2018 m. spalio 25 d. pokalbis) buvo įsitikinęs, kad susitarimas bus įvykdytas. Tai patvirtina ir V. V. siūlymas vėliau perduoti V. B. kyšiui skirtą pinigų sumą kaip kompensaciją, taip pat šių asmenų tarimasis dėl galimybės už pinigus paskirti pageidaujamą teisėją apeliaciniam skundui nagrinėti, kad šį kartą pinigai bus atvežti nedelsiant, kai tik bus reikalinga. Taigi, kaip matyti iš apeliacinio teismo nustatytų aplinkybių, iki 2018 m. spalio 12 d. V. V. buvo atlikęs visus nuo jo priklausančius veiksmus, išskyrus pinigų perdavimą, ir buvo įsitikinęs, jog V. B. pakalbėjo su V. P. dėl poveikio ir teisėjo papirkimo, o jam beliko V. B. informuoti, kada bus skelbiamas sprendimas, ir sužinoti, kada perduoti pinigus, o tai V. V. ir bandė padaryti per tarpininką 2018 m. spalio 12 d. pokalbio metu.

3.4. Nors teismas konstatavo, kad nesurinkta įrodymų, jog V. V. ar kiti asmenys būtų bandę perduoti V. B. kokias nors pinigų sumas, skirtas V. P., tačiau šios aplinkybės nustatymas jau kvalifikuotų kitą V. V. inkriminuotos nusikalstamos veikos stadiją – pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką, nes perdavus lėšas V. V. vaidmuo padarant nusikalstamą veiką būtų visiškai baigtas.

4. Nuteistojo V. B. gynėjas advokatas M. Zabita prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 9 d. nuosprendį ir palikti galioti Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. vasario 28 d. nuosprendį. Kasatorius skunde nurodo:

4.1. Kriminalinės žvalgybos veiksmai prieš V. B. buvo pradėti ir atlikti nesant faktinio ir teisinio pagrindo, pažeidžiant teisėtumo ir proporcingumo principus, asmens teisę į privatų gyvenimą ir susižinojimo slaptumą, todėl šiais veiksmais surinkta informacija pagal BPK 20 straipsnį negali būti pripažinta leistinu įrodymu. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai pripažino, kad kriminalinės žvalgybos metu gauti duomenys atitinka teisėtumo reikalavimą. Iš bylos duomenų matyti, kad ikiteisminis tyrimas Nr. 02-7-00012-18 V. B. ir V. V. buvo pradėtas atitinkamai 2018 m. lapkričio 2 d. ir 2018 m. spalio 31 d. gavus faktinių duomenų apie jų galimai įvykdytų ir tebesitęsiančių nusikalstamų veikų, nustatytų BK 227 straipsnio 2 dalyje, požymius. Šis ikiteisminis tyrimas 2018 m. spalio 31 d. buvo sujungtas su ikiteisminiu tyrimu Nr. 04-7-00007-18, o baigus ikiteisminį tyrimą, vėl atskirtas. Ikiteisminis tyrimas Nr. 04-7-00007-18 buvo pradėtas 2018 m. birželio 13 d. dėl V. V., D. Z. ir kitų asmenų galimai daromų nusikalstamų veikų, dėl to ikiteisminiame tyrime Nr. 04-7-00007-18 nuo 2018 m. birželio 26 d. iki 2018 m.

gruodžio 19 d. buvo leista taikyti slaptus ikiteisminio tyrimo veiksmus dėl atskirų asmenų, taip pat ir advokato D. Z. Taikant šias procesines prievartos priemones, užfiksuotas 2018 m. rugsėjo 25 d. D. Z. ir V. K. pokalbis (kalbama apie galimą teisėjo V. B. papirkimą), kurio pagrindu 2018 m. spalio 4 d. buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, o tarnybiniame pranešime dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo pažymėta, kad visi duomenys dėl nurodytų aplinkybių gauti atliekant ikiteisminį tyrimą Nr. 04-7-00007-18. Tuo tarpu kriminalinės žvalgybos veiksmai prieš V. B. buvo sankcionuoti 2018 m. spalio 11 d. Vilniaus apygardos teismo pirmininko nutartimi neturint duomenų, jog 2018 m. spalio 9 d. prokuroro teikime nurodyti duomenys gauti ne kriminalinės žvalgybos būdu, bet BPK nustatytomis procesinėmis prievartos priemonėmis atliekant 2018 m. spalio 4 d. pradėtą ikiteisminį tyrimą Nr. 04-7-00007-18. Taigi pirmosios instancijos teismo išvada, kad kriminalinės žvalgybos veiksmus sankcionavusiam teismui buvo pateikta tikrovės neatitinkanti informacija, yra teisinga, o pradėjus ikiteisminį tyrimą, įrodymai turėjo būti renkami vadovaujantis BPK, o ne Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymu (toliau – KŽĮ).

4.2. Apeliacinės instancijos teismo išvada, kad 2018 m. rugsėjo 25 d. vykusio D. Z. ir V. K. pokalbio metu gauta informacija apie teisėjo V. B. galimai nusikalstamą elgesį nebuvo pakankama ikiteisminiam tyrimui pradėti ir sudarė pagrindą inicijuoti tik kriminalinės žvalgybos veiksmus, prieštarauja KŽĮ 8 straipsnio 3 daliai. Šioje dalyje nurodyta, kad jeigu atliekant ar pabaigus kriminalinės žvalgybos tyrimą paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, tuojau pat pradedamas ikiteisminis tyrimas. Nė vienoje įstatymų normoje ar teismų praktikoje nėra nustatyta, kad kai pradėtame ikiteisminiame tyrime gaunama duomenų apie naują nusikalstamą veiką, tuo labiau dėl šios nusikalstamos veikos pradėtas papildomas ikiteisminis tyrimas, duomenys apie vienus asmenis renkami vadovaujantis BPK, o apie kitus – KŽĮ.

4.3. Nepaisant to, kad 2018 m. birželio 13 d. pradėtame ikiteisminiame tyrime Nr. 04-7-00007-18 D. Z. jau buvo taikomos BPK nustatytos procesinės prievartos priemonės, kartu dėl jo paraleliai 2018 m. rugpjūčio 14 d. buvo pradėtas ir kriminalinės žvalgybos tyrimas, taigi tas pats vykęs 2018 m. rugsėjo 25 d. D. Z. ir V. K. pokalbis apie teisėją V. B. buvo užfiksuotas ir kriminalinės žvalgybos tyrimo metu. Tačiau tai nepaneigia fakto, kad informacija apie V. B. galimai daromas nusikalstamas veikas buvo gauta atliekant ikiteisminį tyrimą dėl D. Z. Susidaro netoleruotina ir dviprasmiška procesinė situacija, kai dėl to paties įvykio apie vieną žmogų informacija renkama taikant BPK nuostatas, o apie kitą – KŽĮ.

4.4. Byloje nėra jokių duomenų apie tai, kad V. B. žinojo apie D. Z. ir V. K. pokalbį ir ketinimus jį papirkti. Iš to išplaukia, kad minėtų asmenų pokalbio turinys apie nusikalstamus ketinimus, kurie nebuvo realizuoti, neleidžia daryti išvados, jog byloje kriminalinės žvalgybos subjektai turėjo ar net galėjo turėti KŽĮ 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte nurodytos informacijos, leidžiančios pradėti šį tyrimą dėl V. B. Be to, nustatyti, ar D. Z. susitars su V. B. dėl ko-

rupcinio pobūdžio veikų, buvo galima ir neatliekant kriminalinės žvalgybos veiksmų: nustatyta, kad su V. B. kontaktuoti galėjo tik D. Z., kuriam buvo taikomos neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonės, todėl taikyti KŽĮ nurodytus informacijos rinkimo būdus V. B. nebuvo jokio pagrindo.

4.5. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai panaikino pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį, kuria V. B. buvo išteisintas pagal BK 228 straipsnio 2 dalį, ir priėmė apkaltinamąjį nuosprendį, kurio motyvai nepaneigė pirmosios instancijos teismo išvadų dėl inkriminuoto nusikaltimo sudėties nebuvimo V. B. veikoje. Apeliacinės instancijos teismas privalėjo atnaujinti įrodymų tyrimą, o ne apsiriboti tik dalies byloje surinktų ir pirmosios instancijos teismo ištirtų įrodymų pakartotiniu įvertinimu, deklaratyviai nurodydamas, kad pirmosios instancijos teismas, darydamas išvadą, jog dėl V. B. veiksmų nekilo didelė žala, tinkamai neįvertino V. B. eitų pareigų ir jų reikšmingumo. Jokių kitų aplinkybių, dėl kurių nepritaria pirmosios instancijos teismo išvadai dėl didelės žalos nebuvimo, apeliacinės instancijos teismas nenurodė.

4.6. Byloje nėra jokių duomenų, kurie leistų teigti, jog V. B. pokalbių su V. V. ir jo gynėja R. M. metu piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ar viršijo įgaliojimus ir padarė didelę žalą, pasireiškusią sulaužyta teisėjo priesaika, diskredituotu teisėjo vardu, iškreiptais teisėjo tarnybos veiklos principais, sumenkusiu visuomenės pasitikėjimu teismu, didele žala teismų reputacijai ir valstybei. Apeliacinės instancijos teismas didelės žalos požymį grindė abstrakčiais argumentais. Neabejotina, kad V. B. elgesys, t. y. susitikimas su V. V. ir pokalbiai apie jam pradėtą ir dėl jo tebevykstančią baudžiamąją bylą, ją galimai nagrinėsiančius teisėjus, hiperbolizuotas pasakojimas apie bylų paskirstymo tvarką Lietuvos apeliaciniame teisme, apie A. K. tariamai neteisėtai vykdomą bylų skirstymą, buvo neetiškas ir nederantis teisėjui, tačiau tokie privatūs pokalbiai, net ir įvertinus jų turinį, nereiškia V. B. suteiktų įgaliojimų viršijimo ar piktnaudžiavimo ir negalėjo sukelti tokios žalos, už kurią taikoma baudžiamoji atsakomybė. Iš apeliacinės instancijos teismo turinio matyti, kad didelės žalos padarymas yra siejamas ne su šioje byloje konkrečiais nustatytais V. B. veiksmais (pokalbiai su V. V.), o su padariniais, kuriuos sukėlė Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos pradėtas ir išviešintas ikiteisminis tyrimas. Taip pat nuosprendyje nepagrįstai teigiama, kad didelė žala pasireiškė ir sutrikdytu darbu Lietuvos apeliaciniame teisme: esą, pasitraukus iš pareigų A. K. ir atleidus iš pareigų V. B., Lietuvos apeliaciniame teisme vyravo chaosas. Toks teiginys neatitinka tikrovės, nes A. K. pasitraukė dėl jam pradėto ikiteisminio tyrimo kitoje byloje (vėliau ikiteisminis tyrimas nutrauktas), be to, iš pareigų Lietuvos apeliaciniame teisme buvo atleistas (nušalintas) ne vienas teisėjas, todėl teiginys, esą dėl V. B. atleidimo kilo darbo organizavimo sunkumų, neatitinka realios situacijos. Didelės žalos nesukėlė ir tai, kad V. B. komentavo V. V. priimtą teismo nuosprendį ir siūlė galimus teisinės gynybos (argumentavimo) būdus, savo teiginiais sudarė įspūdį, jog teismų sistema yra korumpuota, bylos nagri-

nėjamos ir skirstomos neobjektyviai ir šališkai. Jokie realūs ir apčiuopiami BK 228 straipsnio 2 dalyje įvardyti padariniai dėl tokio V. B. elgesio, kuris pirmosios instancijos teismo pagrįstai pripažintas neetišku teisėjui, nekilo, o V. B. siekė atsikratyti įkyriai pagalbos prašančio vaikystės draugo, neatlikus jokių realių veiksmų.

4.7. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai konstatavo, kad V. B. esą neteisėtus veiksmus atliko siekdamas asmeninės naudos sau: tai, kad V. B. pakonsultavo V. V. ar jo advokatę, jam jokios asmeninės naudos nedavė ir duoti negalėjo. Vienintelis naudos gavėjas šiuo atveju galėjo būti V. V., kuris dėl kurstymo piktnaudžiauti išteisintas.

4.8. Bylą apeliacinės instancijos teisme išnagrinėjo šališkas teismas, kadangi kolegijos narė teisėja J. Jakubonienė, vadovaujantis BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punktu, negalėjo dalyvauti procese, nes ji sprendė įtariamosios O. S. suėmimo klausimą toje pačioje baudžiamojoje byloje. Kaip jau minėta, dėl V. B. atliekamas ikiteisminis tyrimas Nr. 02-7-00012-18 2018 m. spalio 31 d. prokuroro nutarimu buvo sujungtas su ikiteisminiu tyrimu Nr. 04-7-00007-18 ir šiam tyrimui suteiktas Nr. 04-7-00007-18. Šiame tyrime įtariamajai O. S. buvo paskirta kardomoji priemonė – suėmimas, suėmimo klausimą sprendė teisėja J. Jakubonienė. Baigiamas ikiteisminis tyrimas dėl V. B. ir V. V. 2020 m. spalio 25 d. buvo atskirtas iš ikiteisminio tyrimo Nr. 04-7-00007-18, suteikiant naują numerį ir bylą perduodant teismui. Baigus ikiteisminį tyrimą, su visa ikiteisminio tyrimo medžiaga susipažinti nebuvo galimybės. Tik išnagrinėjus baudžiamąją bylą Kauno apygardos teisme V. B. tapo žinoma, kad ikiteisminiame tyrime Nr. 04-7-00007-18 skundus dėl suėmimo nagrinėjo tuo metu Kauno apygardos teismo teisėja J. Jakubonienė, kuri vėliau, kai buvo paskirta Lietuvos apeliacinio teismo teisėja, nagrinėjo V. B. ir V. V. baudžiamąją bylą. Apie tai proceso dalyviai informuoti nebuvo, todėl nebuvo galimybės spręsti klausimo dėl teisėjos nušalinimo. BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodytas draudimas yra imperatyvus, jo nešalina net ir tokia aplinkybė, kad po skundo nagrinėjimo tame pačiame ikiteisminiame tyrime vėliau ikiteisminiai tyrimai atskirti, taip pat ar teisėjas ikiteisminio tyrimo metu atliktus proceso veiksmus atliko prieš vieną ar kitą įtariamąjį.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

5. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokurorės V. Vidugirienės kasacinis skundas atmestinas, nuteistojo V. B. gynėjo advokato M. Zabitos kasacinis skundas tenkintinas iš dalies.

Dėl teismo nešališkumo

6. Nuteistojo V. B. gynėjo kasacinio skundo argumentai, kad apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos narė teisėja J. Jakubonienė negalėjo nagrinėti bylos, nes ji

sprendė įtariamosios O. S. suėmimo klausimą toje pačioje baudžiamojoje byloje, nepagrįsti.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, taip pat BPK 44 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Teismų praktikoje išaiškinta, kad teismo nešališkumo reikalavimas turi du aspektus – objektyvųjį ir subjektyvųjį. Vertinant nešališkumą subjektyviuoju aspektu, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie kelia abejonių dėl teisėjo nešališkumo, apie bylą nagrinėjusio teisėjo asmeninį tendencingumą ir pan. Teisėjas laikomas nešališku iki to momento, kol nėra įrodyta priešingai. Objektyvusis nešališkumo aspektas bendriausia prasme reikalauja, kad teismo procesas būtų organizuojamas, proceso veiksmai būtų atliekami, su bylos nagrinėjimo teisme dalyviais būtų bendraujama taip, kad negalėtų susidaryti įspūdis, jog proceso metu vienai iš proceso šalių reiškiamas išankstinis priešiškumas ar palankumas arba teismas vienaip ar kitaip suinteresuotas tam tikra bylos baigtimi. Taikant objektyviojo nešališkumo testą, vertinama, ar pats teismas ir jo sudėtis suteikė pakankamai garantijų, kad būtų išvengta bet kokių pagrįstų abejonių dėl jo nešališkumo (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Daktaras prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 42095/98; 2009 m. spalio 15 d. sprendimas byloje *Micallef prieš Maltą*, peticijos Nr. 17056/06; 2021 m. vasario 9 d. sprendimas byloje *XHOXHAJ prieš Albaniją*, peticijos Nr. 15227/19; 2021 m. vasario 16 d. sprendimas byloje *Meng prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 1128/17; 2024 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Sacharuk prieš Lietuvą*, negalutinis, peticijos Nr. 39300/18; kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-176/2010, 2K-7-124-648/2015, 2K-101-303/2020 ir kt.).

8. BPK 58 ir 59 straipsniai pateikia sąrašą aplinkybių, kurioms esant teisėjas negali būti laikomas nešališku ir privalo nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo. BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatyta, kad teisėjas negali dalyvauti procese ar pakartotinai nagrinėti tos pačios bylos, jeigu jis sprendė įtariamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą, sankcionavo procesinių prievartos priemonių taikymą arba nagrinėjo proceso dalyvių skundus toje pačioje byloje. Teismų praktikoje išaiškinta, kad nešališkumo reikalavimo pažeidimas minėtu pagrindu konstatuojamas remiantis ne formaliais kriterijais, o teisėjo procesinių sprendimų, priimtų nagrinėjant proceso dalyvių skundus, esme, pobūdžiu bei sąsajomis (ar jų nebuvimu) su nagrinėjamoje byloje spręstinais asmens kaltumo, įrodymų vertinimo ir kitais bylos baigčiai svarbiais klausimais (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-132-511/2019, 2K-143-628/2021, 2K-228-976/2021). Šiame kontekste paminėtina Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika, pagal kurią vien tai, kad bylą nagrinėjantis teisėjas anksčiau procese yra priėmęs su ta pačia nusikalstama veika susijusių sprendimų, savaime negali būti traktuojama kaip aplinkybė, pateisinanti baiminimąsi dėl jo nešališkumo; šiuo atveju yra svarbus atitinkamų jo priimtų sprendimų pobūdis (2014 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Marguš prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 4455/10, par. 85).

Tuo atveju, jeigu teisėjas anksčiau baudžiamajame procese yra priėmęs procesinio pobūdžio sprendimus, kuriuos priimant nepateikiamas įrodymų vertinimas ir neišreiškiama pozicija dėl kaltinamojo kaltumo (bylos esmės), nešališkumo trūkumo problemų nekyla (1996 m. vasario 22 d. sprendimas byloje *Bulut prieš Austriją*, peticijos Nr. 17358/90; 2008 m. liepos 22 d. sprendimas byloje *Gómez de Liano y Botella prieš Ispaniją*, peticijos Nr. 21369/04). Taigi, garantuojant kaltinamojo teisę į nešališką bylos nagrinėjimą teisme, būtina, kad bylą nagrinėtų teisėjas, nepriėmęs procesinių sprendimų, kuriuose išreiškiama kaltinamųjų teisinei padėčiai reikšminga pozicija. Ir atvirkščiai, vien tai, kad bylą nagrinėjantis teisėjas anksčiau (pvz., ikiteisminio tyrimo metu) yra priėmęs su ta pačia byla susijusių procesinių sprendimų, nėra aplinkybė, savaime pagrindžianti teisėjo pareigą nusišalinti remiantis BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punktu.

9. Nagrinėjamoje byloje kaltinimas pareikštas tik V. B. ir V. V., kuriems inkriminuoti veiksmai niekaip nėra susiję su O. S. Ji šioje (atskirtoje) byloje neturėjo nei įtariamojo, nei liudytojo procesinio statuso. Tai, kad teisėja J. Jakubonienė sprendė jai skirtinos kardomosios priemonės klausimą pirminiame ikiteisminiame tyrime, nuo kurio dar nebuvo atskirta V. B. ir V. V. baudžiamoji byla, negalėjo turėti jokios įtakos teisėjos nešališkumui nagrinėjant šią baudžiamąją bylą. Šiame kontekste pažymėtina, kad BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodyta nuostata dėl procesinių prievartos priemonių sankcionavimo ar proceso dalyvių skundų nagrinėjimo skirta tam, kad būtų pašalintos realų pagrindą turinčios abejonės dėl teisėjo galimo šališkumo. Kasaciniame skunde nurodyta aplinkybė dėl teisėjos J. Jakubonienės dalyvavimo sprendžiant O. S. skirtinos kardomosios priemonės klausimą net teoriškai negali sukelti tokių abejonių. Dėl to minėtas kasacinio skundo keliamas argumentas pripažintinas deklaratyviu.

Dėl kriminalinės žvalgybos veiksmais gautų įrodymų leistinumo

10. Kriterijai, pagal kuriuos sprendžiama dėl duomenų pripažinimo įrodymais, nustatyti BPK 20 straipsnio 1, 3 ir 4 dalyse. Pagal šias nuostatas, įrodymais baudžiamajame procese pripažįstami įstatymų nustatyta tvarka gauti, BPK nurodytais proceso veiksmais patikrinti, teisiamajame posėdyje išnagrinėti ir teismo pripažinti duomenys, kuriais vadovaudamasis teismas daro išvadas dėl nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, šią veiką padariusio asmens kaltumo ar nekaltumo ir kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai. Taigi, įrodymais pripažintini tik leistini ir su sprendžiama byla susiję duomenys.Duomenys, kurie gaunami suvaržant įstatymų garantuotas žmogaus teises, nesilaikant įstatymais nustatytos tvarkos, laikomi gautais neteisėtu būdu ir pažeidžia BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimus. Neteisėtu būdu gauta informacija negali būti pripažįstama įrodymais baudžiamajame procese.Kriminalinės žvalgybos metu slaptai renkant informaciją apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką gali būti apribojama žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą. Reguliuojant teisinius santykius, susijusius su slapto informacijos rinkimo priemonių naudojimu, taip pat jas taikant ir vertinant gautų duomenų teisėtumą, svarbu išlaikyti teisingą pu-

siausvyrą tarp siekio išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo užtikrinimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015).

11. Konstitucijos 22 straipsnis, užtikrindamas žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą, kartu nustato, kad informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 22 straipsnio 3 dalies nuostata „informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą“, taip pat 22 straipsnio 4 dalies nuostata „įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinimosi į jo garbę ir orumą“ yra vienos svarbiausių žmogaus privataus gyvenimo neliečiamybės garantijų. Jomis žmogaus privatus gyvenimas saugomas nuo valstybės, kitų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų neteisėto kišimosi (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2019 m. balandžio 18 d. nutarimai). Tačiau žmogaus teisė į privatumą nėra absoliuti. Jei asmuo daro nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtais veiksmais pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą ar kelia grėsmę atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės, kuriomis bus daromas tam tikras poveikis jo elgesiui (2003 m. kovo 24 d., 2015 m. vasario 26 d., 2019 m. balandžio 18 d. nutarimai). Tačiau aptarta valstybės institucijų reakcija, susijusi su žmogaus teise į privatumą, galima tik laikantis iš Konstitucijos kylančių žmogaus teisių ir laisvių ribojimo bendrųjų reikalavimų – tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama žmogaus teisės į privatumą prigimtis bei jos esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo (Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2011 m. birželio 21 d., 2014 m. gegužės 9 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, jog ribojantis asmens teises ir laisves įstatymo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sudarytų prielaidas kiek įmanoma įvertinti individualią kiekvieno asmens padėtį ir, atsižvelgiant į visas svarbias aplinkybes, atitinkamai individualizuoti konkrečias tam asmeniui taikytinas ribojančias jo teises priemones (2011 m. liepos 7 d., 2014 m. balandžio 14 d. nutarimai).
12. Tokia pat pozicija išsakoma ir EŽTT jurisprudencijoje, nurodant, kad valstybių įstatymuose, siekiant išvengti galimo valstybės institucijų ir pareigūnų piktnaudžiavimo taikant slapto asmenų sekimo priemones, turi būti įtvirtintos atitinkamos minimalios asmens teisių apsaugos garantijos. Šios priemonės turi būti aiškiai nustatytos įstatyme, t. y. įstatyme privalo būti aiškiai apibrėžta, kokiomis sąlygomis ir aplinkybėmis valdžios pareigūnai turi teisę taikyti tokias slapto sekimo priemones (Didžiosios kolegijos 2000 m. vasario 16 d. sprendimas byloje

Amann prieš Šveicariją, peticijos Nr. 27798/95, 56–58 punktai); įstatyme taip pat turi būti nurodyta: slapto sekimo priemonių pobūdis, apimtis ir trukmė; jų taikymo pagrindai; institucijos, kompetentingos jas sankcionuoti, įgyvendinti ir kontroliuoti; teisinės gynybos priemonės (2014 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje *Blaj prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 36259/04; 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Dragojević prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 68955/11, 83 punktas); žalos dėl galbūt neteisėto teisių apribojimo atlyginimas (2007 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *Asociacija už Europos integraciją ir žmogaus teises ir Ekimdzhiev prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 62540/00, 92 punktas); pranešimas apie slaptą sekimą susijusiems asmenims, kai tai įmanoma padaryti nepakenkiant sekimo tikslams (1978 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje *Klass ir kiti prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 5029/71, 27, 58 punktai; 2006 m. birželio 29 d. nutarimas dėl priimtinumo byloje *Weber ir Saravia prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 54934/00, 135, 137–138 punktai). Nors, kaip yra pažymėjęs EŽTT, valstybės turi tam tikrą vertinimo laisvę (angl. *margin of appreciation*) spręsdamos dėl tam tikros taikomos priemonės būtinumo demokratinėje visuomenėje, jos turi įsitikinti, jog, be kita ko, ribojamųjų priemonių skyrimo ir taikymo kontrolė ir jų taikymo tvarka yra tokios, kad nebus peržengtos to, kas iš tikrųjų būtina demokratinėje visuomenėje, ribos (2017 m. birželio 29 d. sprendimas byloje *Terrazzoni prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 33242/12).

13. Ribojančių privatų gyvenimą priemonių tinkamam parinkimui yra aktualus ir tiriamų bei padarytų nusikalstamų veikų pobūdis. Šiame kontekste EŽTT yra pripažinęs valstybių teisę naudoti įvairias, tarp jų ir slapto pobūdžio, kovos su korupcija priemones, kaip antai naudoti slaptuosius agentus, informatorius ar taikyti kitus slapto tyrimo metodus, kuriais gali būti, be kita ko, įsikišama ir į asmenų privatų gyvenimą ar pažeidžiamas jų susirašinėjimo slaptumas, kai šiomis priemonėmis siekiama teisėtų tikslų, t. y. išsiaiškinti itin sunkias, didelį pavojų pačiai valstybei, visuomenei ir jos nariams keliančias nusikalstamas veikas ir surinkti įrodymus dėl minėtų veikų padarymo (Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 74420/01, 49–53 punktai). EŽTT taip pat yra konstatavęs, jog šiuolaikinėms demokratinėms visuomenėms gresia labai sudėtingų formų korupcija, todėl valstybės turi būti pajėgios slapta sekti asmenis, galinčius padaryti tokio pobūdžio veikas, kad galėtų veiksmingai su jomis kovoti (2014 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje *Blaj prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 36259/04).
14. Slapto pobūdžio tyrimo veiksmai renkant duomenis apie rengiamas, daromas ar padarytas veikas gali būti atliekami tiek pagal KŽĮ nuostatas, tiek taikant BPK XII skyriuje nurodytas procesines prievartos priemones. Tačiau dėl itin varžančio asmens teises tokių priemonių pobūdžio tiek pačių priemonių taikymui, tiek jų metu gautų duomenų pripažinimui įrodymais keliami griežti reikalavimai. Minėta, kad, taikant tokias tyrimo priemones ir vertinant jomis gautų duomenų teisėtumą, svarbu išlaikyti teisingą pusiausvyrą tarp siekio išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos. Įstatymų nustatytos valstybės institucijos, taikydamos žmogaus privatumą varžančias informacijos rinkimo priemones, kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečią situaciją,

nustatyti, ar yra pakankamas atitinkamos priemonės taikymo faktinis pagrindas, išsiaiškinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti neįsiterpiant į privatų žmogaus gyvenimą, arba, jeigu toks įsiterpimas yra neišvengiamas, užtikrinti, kad žmogaus teisė į privatumą nebūtų apribota labiau, negu būtina minėtam visuomenei reikšmingam ir konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-94-895/2015, 2K-48-788/2018, 2K-7-8-788/2018, 2K-285-976/2018, 2K-129-976/2019, 2K-90-788/2022 ir kt.).

15. Nuteistojo V. B. gynėjo M. Zabitos kasaciniame skunde nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas rėmėsi kriminalinės žvalgybos metu gautais duomenimis, kurie neatitinka leistinumo reikalavimo. Šis teiginys savo ruožtu grindžiamas argumentais, kad kriminalinės žvalgybos veiksmai prieš V. B. buvo sankcionuoti neteisėtai, nes tuo pačiu pagrindu jau buvo vykdomas ikiteisminis tyrimas; kad sankcijos buvo prašoma klaidinant teismą dėl to, kad duomenys apie V. B. galimą įsitraukimą į nusikalstamą veiką gauti vykdant kriminalinę žvalgybą, nors jie gauti atliekant ikiteisminį tyrimą; kad trečiųjų asmenų pokalbis apie jų nusikalstamus ketinimus nebuvo pakankamas pagrindas pradėti žvalgybos tyrimą dėl V. B. Išplėstinė teisėjų kolegija šiuos argumentus vertina kaip nepagrįstus.
16. Teismas, nagrinėjantis bylą, kurioje kaltinimas grindžiamas duomenimis, gautais atliekant kriminalinę žvalgybą, šių duomenų leistinumą vertina pagal tai, ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas atlikti kriminalinės žvalgybos veiksmus; ar šie veiksmai atlikti nepažeidžiant KŽĮ nustatytos tvarkos; ar duomenis, gautus atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK nustatytais veiksmais; ar tyrimo veiksmų trukmė atitinka pagrįstumo, tikslingumo ir proporcingumo reikalavimus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-94-895/2015, 2K-7-8-788/2018, 2K-94-788/2022 ir kt.).
17. Vienas iš kriminalinės žvalgybos tyrimo uždavinių (tikslų) yra nusikalstamų veikų išaiškinimas, taip pat rengiančių, darančių ar padariusių nusikalstamas veikas asmenų nustatymas (KŽĮ 4 straipsnio 2 punktas). Kriminalinės žvalgybos tyrimas atliekamas, kai turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie apysunkius nusikaltimus, nurodytus tam tikruose BK straipsniuose, arba apie šias veikas rengiančius, darančius ar padariusius asmenis (KŽĮ 8 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Jeigu atliekant ar pabaigus kriminalinės žvalgybos tyrimą paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, tuojau pat pradedamas ikiteisminis tyrimas (KŽĮ 8 straipsnio 3 dalis). Kriminalinės žvalgybos metu ar pabaigus kriminalinės žvalgybos tyrimą nustačius, kad gauta kriminalinės žvalgybos informacija apie kriminalinės žvalgybos objektą nepasitvirtino arba kad kriminalinės žvalgybos uždaviniai nebus įgyvendinti, informacijos apie kriminalinės žvalgybos objektą rinkimas turi būti nedelsiant sustabdomas, o surinkta informacija sunaikinama (KŽĮ 5 straipsnio 7 dalis). Iš šių nuostatų išplaukia išvada, kad kriminalinės žvalgybos veiksmų paskirtis – turimos informacijos pagrindu rinkti duomenis, būtinus ikiteisminiam tyrimui pradėti arba, atvirkščiai, informacijai nepasitvirtinus, ikiteisminio tyrimo vykdymo pagrindui paneigti.
18. BPK 166 straipsnyje, reglamentuojančiame ikiteisminio tyrimo pradžios pagrindus, nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas pradedamas: 1) gavus skundą, pareiški-

mą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką; 2) prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui patiems nustačius nusikalstamos veikos požymius. Teismų praktikoje išaiškinta, kad ikiteisminis tyrimas pradedamas tada, kai subjektas, turintis teisę (pareigą) pradėti ikiteisminį tyrimą, turi faktinėmis aplinkybėmis pagrįstų (pakankamai informatyvių, tikėtinų) duomenų, kad yra padaryta veika, turinti nusikalstamos veikos požymių (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2-511/2024). Taigi, nors kriminalinės žvalgybos ir ikiteisminio tyrimo metu atliekami veiksmai iš esmės yra skirti tiems patiems tikslams pasiekti, tačiau jų vykdymo pagrindai yra skirtingi. Kriminalinės žvalgybos tyrimas atliekamas, kai turima informacijos apie tam tikrus nusikaltimus ar juos darančius asmenis, tačiau jos nepakanka, kad būtų galima priimti sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo. Tuo tarpu ikiteisminis tyrimas pradedamas, turint pakankamai pagrįstų duomenų apie rengiamą, vykdomą ar padarytą nusikalstamą veiką.

19. Teismų praktikoje išaiškinta, kad pradėjus ikiteisminį tyrimą (BPK 166 straipsnis) duomenys, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti, renkami baudžiamojo proceso įstatymo nustatyta tvarka, o kitų įstatymų (įskaitant ir KŽĮ) nustatyta tvarka gali būti tik ieškoma duomenų šaltinių, kuriuos nustačius atliekami baudžiamojo proceso įstatyme nurodyti veiksmai (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-141/2008, 2K-334/2010, 2K-500/2010, 2K-22-303/2021). Pradėjus ikiteisminį tyrimą, tačiau vis dar esant poreikiui tęsti slaptus tyrimo veiksmus, būtina kreiptis į teismą dėl leidimo juos atlikti pagal BPK normas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008). Tačiau, vykdant ikiteisminį tyrimą dėl vienos nusikalstamos veikos, gali būti gauta tikrinimo reikalaujančių duomenų apie kitas nusikalstamas veikas, neturinčias tiesioginių sąsajų su tiriamąja veika. Nesant pakankamų duomenų pradėti ikiteisminį tyrimą, gali kilti pagrįstas poreikis atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimą, įskaitant ir slapto pobūdžio tyrimo veiksmus, kuriuos sankcionuoja teismas. Teismas, sankcionuodamas tokius kriminalinės žvalgybos veiksmus, turi įsitikinti dėl jų faktinio ir teisinio pagrindo, būtinumo ir proporcingumo. Tokių būtinų, tinkamai sankcionuotų ir teisėtai atliktų kriminalinės žvalgybos veiksmų rezultatai, jeigu jie atitinka ir kitus įrodymams keliamus reikalavimus, nelaikytini neleistinais.

20. Nagrinėjamoje byloje įrodymų leistinumo klausimui išspręsti aktualūs yra šie įrodymų rinkimo aspektai:

    20.1. 2018 m. birželio 13 d. buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas Nr. 04-7-00007-18 dėl V. V. ir D. Z. galimai nusikalstamų veiksmų. Vykdant šį ikiteisminį tyrimą užfiksuotas 2018 m. rugsėjo 25 d. D. Z. bei V. K. susitikimas advokato kontoroje ir jų pokalbis apie planuojamą Lietuvos apeliacinio teismo teisėjo V. B. papirkimą siekiant paveikti procesinį sprendimą byloje, nagrinėjamoje teisėjų kolegijos, kurios narys (pranešėjas) buvo V. B. 2018 m. spalio 4 d. dėl šio pokalbio nutarta pradėti ikiteisminį tyrimą pagal BK 226 straipsnio 3 ir 4 dalis, 227 straipsnio 3 dalį ir jį tęsti kaip tyrimo Nr. 04-7-00007-18 dalį (12 t., b. l. 20–28).

    20.2. Tuo pačiu metu buvo vykdomi Šiaulių apygardos teismo 2018 m. rugpjūčio 14 d. nutartimi sankcionuoti kriminalinės žvalgybos veiksmai dėl D. Z.

kitos korupcinės veiklos darant poveikį teisėjams, kitiems valstybės tarnautojams ir jiems prilygintiems asmenims (13 t., b. l. 96–97, 123–124). Vykdant šį tyrimą užfiksuotas ir pirmiau minėtas D. Z. ir V. K. 2018 m. rugsėjo 25 d. susitikimas D. Z. advokatų kontoroje ir pokalbis apie planuojamą V. B. papirkimą. Šios kriminalinės žvalgybos metu taip pat užfiksuotas D. Z. apsilankymas Vilniaus apygardos teismo kavinėje ir jo skambutis V. B. pranešant jam apie tam tikro asmens buvimą kavinėje, taip pat V. B. trumpas susitikimas su šiuo asmeniu (13 t., b. l. 103–107). Minėtų faktų pagrindu 2018 m. spalio 8 d. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (toliau – STT) priėmė nutarimą papildyti kriminalinės žvalgybos tyrimą nauju tiriamuoju – V. B., dėl to kreipėsi į Generalinę prokuratūrą, nurodydama tokių kriminalinės žvalgybos veiksmų faktinį pagrindą ir inicijuodama jų sankcionavimą (13 t., b. l. 108–112). 2018 m. spalio 9 d. Generalinė prokuratūra pateikė Vilniaus apygardos teismui teikimą dėl slaptų kriminalinės žvalgybos veiksmų prieš V. B. sankcionavimo ir šio teismo 2018 m. spalio 11 d. nutartimi tokie veiksmai buvo sankcionuoti trijų mėnesių terminui (13 t., b. l. 125–130). Atliekant šiuos kriminalinės žvalgybos veiksmus, buvo užfiksuotas 2018 m. spalio 25 d. V. B. ir V. V. susitikimas ir pokalbis, kurio turinys tapo pagrindu pradėti ikiteisminį tyrimą dėl šių asmenų.

20.3. 2018 m. spalio 31 d. STT pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl V. V. nusikalstamos veikos pagal BK 227 straipsnio 2 dalį, o 2018 m. lapkričio 2 d. generalinis prokuroras pradėjo tyrimą ir dėl V. B. nusikalstamos veikos pagal BK 227 straipsnio 2 dalį (1 t., b. l. 31–32). Šis tyrimas buvo sujungtas su ikiteisminiu tyrimu Nr. 04-7-00007-18 (1 t., b. l. 47).

20.4. 2018 m. lapkričio 2 d. Generalinė prokuratūra kreipėsi į Tauragės apylinkės teismą dėl slapto tyrimo veiksmų, nurodytų BPK 154, 158 ir 160 straipsniuose, sankcionavimo ir tokie veiksmai prieš V. V. ir V. B. buvo sankcionuoti šio teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2018 m. lapkričio 2 d. nutartimis (1 t., b. l. 145–147, 164–168, 180–182). Vykdant šiuos ikiteisminio tyrimo veiksmus, buvo užfiksuoti dar nagrinėjamai bylai aktualūs 2018 m. lapkričio 7 d. ir 2018 m. gruodžio 18 d. įvykę V. B. ir V. V. susitikimai ir pokalbiai.

20.5. 2019 m. vasario 14 d. generalinis prokuroras pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl V. B. ir dėl nusikalstamos veikos, nurodytos BK 228 straipsnio 1 dalyje, šis tyrimas buvo tęsiamas ikiteisminiame tyrime Nr. 04-7-00007-18 (1 t., b. l. 63–74).

20.6. 2020 m. spalio 15 d. iš ikiteisminio tyrimo Nr. 04-7-00007-18 išskirtas ikiteisminis tyrimas Nr. 01-2-00059-20 dėl V. B. ir V. V. nusikalstamų veikų ir 2020 m. lapkričio 3 d. byla atiduota teismui (10 t., b. l. 110).

21. Iš minėtų procesinių bylos aspektų matyti, kad iki 2018 m. spalio 11 d. V. B. veiksmai nebuvo nei ikiteisminio tyrimo, nei kriminalinės žvalgybos objektas. Kriminalinės žvalgybos veiksmai prieš jį pradėti Vilniaus apygardos teismui priėmus 2018 m. spalio 11 d. nutartį, o ikiteisminis tyrimas surinktų duomenų pagrindu generalinio prokuroro pradėtas 2018 m. lapkričio 2 d. Taigi bylos medžiaga nesuteikia pagrindo daryti išvadą, kad tuo pačiu metu dėl V. B. galimų nusikalstamų veiksmų buvo vykdomas ir kriminalinės žvalgybos, ir ikiteisminis tyrimas.

22. Nepagrįsti ir kasacinio skundo argumentai, kad kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmai dėl V. B. buvo pradėti nesant KŽĮ 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatyto faktinio pagrindo, t. y. neturint informacijos apie jo rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką. Minėta, kad, vykdant D. Z. korupcinės veiklos tyrimą, buvo ne tik gauta informacijos apie D. Z. ir V. K. ketinimus papirkti V. B., bet ir užfiksuoti konkretūs D. Z. veiksmai kontaktuojant su V. B. ir organizuojant jo susitikimą su nurodytu asmeniu. Be to, V. B. buvo teisėjų kolegijos, nagrinėjančios bylą, kurios rezultatus buvo ketinama paveikti korupciniais metodais, narys (pranešėjas), turėjęs realią galimybę daryti įtaką galutiniam procesiniam sprendimui. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, tokioje situacijoje sprendimas kriminalinės žvalgybos priemonėmis tikrinti V. B. galimą įsitraukimą į korupcinio pobūdžio santykius atitiko KŽĮ 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytą pagrindą. Kartu sutiktina su prokurorės pozicija, kad minėti duomenys nebuvo pakankami ikiteisminiam tyrimui dėl teisėjo V. B. pradėti ir šiuos duomenis reikėjo tikrinti. Šiame kontekste svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad, pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnio 4 dalį, pradėti ikiteisminį tyrimą dėl teisėjo galimai padarytos nusikalstamos veikos gali tik generalinis prokuroras. Šio reikalavimo nesilaikymas teismų praktikoje pripažįstamas esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-292-693/2018). Tokioje situacijoje sprendimas inicijuoti būtent kriminalinės žvalgybos tyrimą laikytinas teisiškai ir faktiškai pagrįstu. Kriminalinės žvalgybos veiksmais gavus informaciją apie V. B. galimai vykdomą nusikalstamą veiką (2018 m. spalio 25 d. V. B. ir V. V. susitikimas ir pokalbis), nedelsiant (2018 m. lapkričio 2 d.) dėl jo pradėtas ikiteisminis tyrimas. Toliau duomenys apie V. B. nusikalstamą korupcinio pobūdžio veiką buvo renkami BPK nustatyta tvarka, priėmus atitinkamas teismo nutartis. Tokia kriminalinės žvalgybos ir ikiteisminio tyrimo veiksmų seka neleidžia daryti išvados, kad minėti duomenys surinkti neteisėtai. Tai konstatuodama, išplėstinė teisėjų kolegija taip pat atsižvelgia į tai, kad bylos medžiaga nesuteikia pagrindo abejonėms, jog slaptų tyrimo veiksmų inicijavimas būtų susijęs su siekiu dirbtinai pabloginti V. B. teisinę padėtį ar nepagrįstai varžyti jo privatumą.
23. Atmestini ir kasacinio skundo argumentai, kad sankcija kriminalinės žvalgybos veiksmams prieš V. B. buvo gauta suklaidinus teismą, t. y. pranešus jam, kad informacija apie galimą jo įsitraukimą į korupcinę veiklą gauta atliekant kriminalinę žvalgybą, o ne ikiteisminį tyrimą. Pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismo išvada, jog sankciją išdavęs teismas buvo suklaidintas dėl to, kokiu būdu buvo užfiksuota informacija apie ketinimus papirkti V. B., padaryta neturint visų reikiamų duomenų apie dėl D. Z. vykdytą kriminalinės žvalgybos tyrimą. Apeliacinės instancijos teismas, gavęs šiuos duomenis, motyvuotai paneigė teismo klaidinimo versiją (nuosprendžio 13–17 punktai). Išplėstinė teisėjų kolegija neturi pagrindo daryti priešingą išvadą.
24. Išplėstinė teisėjų kolegija taip pat įvertino byloje susiklosčiusią „atsitiktinio radinio“ situaciją, kai Vilniaus apygardos teismo 2018 m. spalio 11 d. nutarties pagrindu slapti kriminalinės žvalgybos veiksmai dėl V. B. buvo vykdomi tikrinant informaciją dėl jo galimo dalyvavimo vienoje korupcinio pobūdžio veikoje (dėl ryšio

su D. Z.), tačiau realiai gauti duomenys apie kitą jo daromą korupcinio pobūdžio veiką (dėl ryšio su V. V.). Šiuo klausimu teismų praktikoje išaiškinta, kad, pripažįstant tokius „atsitiktinai" gautus duomenis leistinais įrodymais, svarbu įvertinti tiek atskleistos nusikalstamos veikų kategoriją ir galimybes apskritai vykdyti slaptus tyrimo veiksmus dėl tokios nusikalstamos veikos, tiek ir visos baudžiamosios bylos kontekstą bei proporcingumo principo reikalavimus. Antai tokie duomenys gali būti ir nepripažinti įrodymais pagal BPK ir jais gali būti nesiremiama nagrinėjant baudžiamąją bylą, jeigu daroma išvada, jog tokių duomenų naudojimas reikštų asmens teisės į privatumą suvaržymą, pažeidžiantį proporcingumo reikalavimus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-94-895/2015, 2K-286-746/2015, 2K-48-788/2018, 2K-123-788/2018). Tačiau įrodinėjimo tvarkos pažeidimu paprastai nelaikytinos situacijos, kai, atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus dėl galbūt daromų vienos rūšies nusikalstamų veikų, atsiranda pagrindas manyti, kad gali būti daromi ir kitos rūšies ne mažiau pavojingi nusikaltimai, ir nusprendžiama atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus patikrinti ir naujai paaiškėjusią informaciją. Kasacinės instancijos teismas yra išaiškinęs, kad jeigu tokiose situacijose šios kitos nusikalstamos veikos patenka į kategoriją veikų, nurodytų KŽĮ ir sudarančių pagrindą pagal įstatymą atlikti kriminalinės žvalgybos veiksmą, tai dėl jų gauta informacija gali būti kaip įrodymai naudojama ir kituose baudžiamuosiuose procesuose (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-94-895/2015, 2K-31-654/2024). Nagrinėjamu atveju tiek nusikalstama veika, dėl kurios pradėtas kriminalinės žvalgybos tyrimas dėl V. B., tiek realiai atskleista jo padaryta nusikalstama veika nurodytos KŽĮ 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte kaip veikos, dėl kurių gali būti atliekamas kriminalinės žvalgybos tyrimas. Be to, išplėstinė teisėjų kolegija nenustatė jokių aplinkybių, iš kurių būtų galima spręsti apie kriminalinės žvalgybos veiksmų prieš V. B. neproporcingumą siekiamam teisėtam tikslui, t. y. atskleisti aukšto rango teisėjo dalyvavimą korupciniame nusikaltime arba jį paneigti. Taigi ir šis bylos aspektas nesudaro pagrindo pripažinti kriminalinės žvalgybos metu gautų duomenų neleistinais.

25. Remiantis pirmiau išdėstytais argumentais, konstatuotina, kad teismo tinkamai sankcionuoti slapti kriminalinės žvalgybos ir ikiteisminio tyrimo veiksmai dėl V. B. ir jų atlikimo rezultatai atitiko įrodymų leistinumo reikalavimus, todėl apeliacinės instancijos teismas, remdamasis minėtais įrodymais, BPK 20 straipsnio 1 ir 4 dalyse nustatytų reikalavimų nepažeidė.

Dėl įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme

26. Išplėstinė teisėjų kolegija atmeta kasacinio skundo argumentą dėl apeliacinės instancijos teismo padaryto baudžiamojo proceso pažeidimo, siejamo su tuo, kad šis teismas, neatnaujinęs įrodymų tyrimo ir apsiribojęs tik dalies byloje surinktų ir pirmosios instancijos teismo ištirtų įrodymų pakartotiniu įvertinimu, padarė kitas išvadas dėl V. B. kaltumo nei pirmosios instancijos teismas.
27. Pažymėtina, kad apeliacinio proceso paskirtis yra užtikrinti, kad neįsiteisėtų neteisėti ir nepagrįsti pirmosios instancijos teismų nuosprendžiai ar nutartys, o

teisėti ir pagrįsti nuosprendžiai ar nutartys nebūtų naikinami ar keičiami. Todėl apeliacinės instancijos teismas turi patikrinti apskųstų nuosprendžių ar nutarčių teisėtumą ir pagrįstumą. Šiam tikslui įgyvendinti baudžiamojo proceso įstatymas suteikia apeliacinės instancijos teismui teisę tiek iš naujo vertinti byloje esančius įrodymus, tiek atlikti jų tyrimą, tiek ištirti ir įvertinti naujai pateiktus įrodymus. Remdamasis BPK 324 straipsnio 6 dalimi, apeliacinės instancijos teismas privalo atlikti pakartotinį įrodymų tyrimą, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai ar yra būtinumas pašalinti kitus pirmosios instancijos teismo bylos nagrinėjimo metu padarytus procesinius pažeidimus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-284-648/2016, 2K-173-648/2017 ir kt.). Ypatingą reikšmę šių taisyklių laikymasis įgyja tada, kai pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų išvados esminiais bylos klausimais yra skirtingos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-113-303/2015, 2K-324-976/2018, 2K-178-976/2021).

28. Nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas, išklausęs proceso dalyvių siūlymų, nutarė atlikti dalinį įrodymų tyrimą, t. y. ištirti prokurorės naujai pateiktus išslaptintus dokumentus, pagrindžiančius kriminalinės žvalgybos dėl V. B. pagrindą (13 t., b. l. 136). Sprendimas atlikti būtent šių įrodymų tyrimą buvo susijęs su esminiu bylai teisingai išspręsti įrodymų leistinumo klausimu, t. y. ar teisėtai byloje buvo taikomi slapti kriminalinės žvalgybos ir ikiteisminio tyrimo veiksmai, kuriais užfiksuoti V. B. ir V. V. pokalbiai. Atsižvelgiant į tai, kad pateikiant šiuos naujus dokumentus buvo siekiama paneigti esminę pirmosios instancijos teismo išvadą dėl įrodymų neleistinumo, sprendimas atlikti jų tyrimą vertintinas kaip pagrįstas ir būtinas. Minėtų įrodymų ištyrimas ir įvertinimas daugiausia lėmė apeliacinės instancijos teismo sprendimą priimti V. B. apkaltinamąjį nuosprendį. Kasaciniame skunde teigiama, kad apeliacinės instancijos teismas neturėjo apsiriboti minėtų įrodymų tyrimu ir privalėjo atlikti ir kitų įrodymų tyrimą, tačiau iš skundo turinio nėra aišku, kokie konkrečiai kiti įrodymai turėjo būti papildomai ištirti ir kokių tokio tyrimo rezultatų galėjo tikėtis gynyba. Pažymėtina ir tai, kad nei pats V. B., nei jo gynėjai neprašė teismo atlikti įrodymų tyrimo, tačiau tik prieštaravo atitinkamam prokurorės siūlymui (13 t., b. l. 134–135). Remdamasi tuo, kas išdėstyta, išplėstinė teisėjų kolegija neturi pagrindo daryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas, atlikęs dalinį įrodymų tyrimą, nesilaikė baudžiamojo proceso reikalavimų.

Dėl nusikalstamo piktnaudžiavimo

29. Nuteistojo V. B. gynėjo M. Zabitos kasacinio skundo argumentai, kad byloje nustatyti veiksmai vertintini tik kaip neetiškas teisėjo elgesys, kuris nepadarė didelės žalos valstybei, todėl neatitinka piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos požymių, atmestini.

30. Pagal BK 228 straipsnio 1 dalį atsako valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, piktnaudžiavęs tarnybine padėtimi arba viršijęs įgaliojimus, jeigu dėl to didelę žalą patyrė valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo. Tais atvejais, kai šio straipsnio 1 dalyje nustatyta veika

padaryta siekiant turtinės ar kitokios asmeninės naudos, nesant kyšininkavimo požymių, tokia veika kvalifikuotina pagal BK 228 straipsnio 2 dalį.

31. Pažymėtina, kad piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi suprantamas kaip įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų teisių, pareigų ir įgaliojimų panaudojimas priešingai tarnybos interesams, jos veiklos principams, esmei bei turiniui. Piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi koncepcija baudžiamojoje teisėje suponuoja išvadą, kad valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo tyčia veikia tarnybai priešingais tikslais dėl korupcinių ar kitų panašių paskatų, rodančių akivaizdų nesąžiningumą atliekant tarnybines pareigas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-68-788/2021). Įgaliojimų viršijimas suprantamas kaip įstatymais ir kitais teisės aktais valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui suteiktų įgaliojimų ribų peržengimas. Asmuo, viršijantis įgaliojimus, atlieka neteisėtus veiksmus, kurių jis pagal savo pareigas atlikti neturi teisės (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-432-696/2016). BK 228 straipsnyje įtvirtintas didelės žalos valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui požymis yra vertinamasis, todėl jis kiekvienu atveju yra nustatomas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes. Kartu šio požymio įtvirtinimas BK 228 straipsnyje reiškia, kad, nusikalstamą piktnaudžiavimą atribojant nuo drausminio, administracinio ar civilinio pobūdžio teisės pažeidimo, būtina nustatyti pakankamą baudžiamajai atsakomybei taikyti padarytos veikos pavojingumą. Tik tokia praktika laikytina atitinkančia baudžiamųjų įstatymų paskirtį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-59-495/2021, 9 punktas).

32. Didelė žala kaip piktnaudžiavimo sudėties požymis gali būti tiek turtinio, tiek neturtinio pobūdžio. Kadangi neturtinio pobūdžio žala neturi konkrečios materialios formos, ją nustatant itin svarbus yra vertinamasis aspektas, tiesiogiai priklausantis nuo konkrečių bylos aplinkybių. Apie tokią žalą ir jos dydį teismai sprendžia vertindami neigiamų padarinių pobūdį, veiksmus, kuriais piktnaudžiaujama (jų pobūdį, trukmę, neteisėtumo aspektus), kokiais teisės aktais ginami interesai ir vertybės yra pažeidžiami, kaltininko einamų pareigų svarbą, padarytos veikos neigiamą poveikį valstybės tarnybos autoritetui ir rezonansą visuomenėje, nukentėjusiųjų skaičių, taip pat kaip jie vertina jų atžvilgiu padarytus veiksmus ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-98/2014, 2K-361-895/2016, 2K-87-942/2017, 2K-189-1073/2019, 2K-4-689/2019, 2K-28-222/2020, 2K-7-9-976/2020, 2K-127-689/2020, 2K-P-59-495/2021).

33. Nagrinėjamoje byloje konstatuota, kad V. B. savo priešingais tarnybai veiksmais padarė didelę neturtinę žalą valstybei. Išvada, kad didelę neturtinę žalą patyrė valstybė, paprastai daroma įvertinus nusikalstamais veiksmais padarytą diskredituojantį poveikį valstybės institucijoms bei sukeltus neigiamus padarinius šių institucijų veiklai. Pripažįstant ar paneigiant didelės neturtinės žalos valstybei požymį, neišvengiamai vertintinas ir pačių neteisėtų veiksmų mastas bei tarnybos principų pažeidimų pavojingumo (šiurkštumo) lygis. Pažymėtina, kad V. B. nuteistas už tai, jog piktnaudžiavo savo, kaip teisėjo, tarnybine padėtimi ir viršijo jam suteiktus įgaliojimus. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į ypatingą teis-

mo vaidmenį valstybės valdžios institucijų sistemoje. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.“ Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos. Teismai, būdami viena iš valstybės valdžią – teisminę valdžią – įgyvendinančių, teisingumą vykdančių institucijų, turi veikti taip, kad visuomenė jais pasitikėtų. Visuomenės pasitikėjimas teismais yra svarbus demokratinės teisinės valstybės, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės elementas, reikšminga teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga. Teisėjams keliami ir itin dideli etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai: jų reputacija turi būti nepriekaištinga; teisėjo elgesys – tiek susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, tiek su jo veikla, kuri nėra susijusi su jo pareigomis, – neturi kelti abejonių dėl jo nešališkumo ir nepriklausomumo; teisėjas savo pareigas atlikti, taip pat elgtis turi taip, kad savo poelgiu nepažemintų teisėjo vardo (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d., 2022 m. balandžio 15 d. nutarimai).

34. Byloje nustatyta, kad V. B., būdamas Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas, žinodamas, kad V. V. baudžiamoji byla bus nagrinėjama šiame teisme, ne tik viršijo įgaliojimus neoficialiai konsultuodamas jį ir jo advokatę dėl procesinių bylos aspektų ir žadėdamas daryti poveikį bylų skirstymo ir teisėjų kolegijos sudarymo procesui, bet ir piktnaudžiavo savo tarnybine padėtimi aktyviai skatindamas V. V. siekti palankios proceso baigties korupciniais metodais. Iš kriminalinės žvalgybos ir ikiteisminio tyrimo veiksmais užfiksuotų pokalbių byloje nustatyta, kad V. B. pranešė V. V. apie galimybę papirkti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininką, kad šis V. V. apeliacinį skundą paskirtų nagrinėti pageidaujamam teisėjui pranešėjui, kuriam įmanoma padaryti neteisėtą poveikį; primygtinai pabrėždavo V. V. būtinumą duoti kyšį iki procesinio sprendimo priėmimo, faktiškai žadėdamas jam tarpininkauti šiame procese; bandė sudaryti pašnekovui regimybę, kad teisėjų papirkinėjimas yra įprasta šio teismo veiklos praktika. Tokie teisėjo veiksmai peržengia neetiško profesinio elgesio ribas ir kelia pavojų Konstitucijos ginamoms vertybėms bei teisinei tvarkai, taigi daro didelę žalą valstybei. Nagrinėjamo piktnaudžiavimo atvejo specifika pasireiškė ir tuo, kad teisėjas užfiksuotuose pokalbiuose su V. V. ėmėsi teismo, kuriame dirbo, ir visos teismų sistemos tiesioginio diskreditavimo, dirbtinai skleisdamas žinią apie perkamą ir parduodamą teisingumą, šmeižikiškai kaip korumpuotus asmenis charakterizuodamas Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininką ir kitus kolegas, paniekinamai atsiliepdamas apie sąžiningai dirbančius teisėjus (juos vadino „babuinais“, „idėjiniais“), o tą, kurį, anot jo, galima paveikti, vadindavo „normalesniu“. Toks elgesys neabejotinai pasižymėjo dideliu diskredituojančiu poveikiu tiek Lietuvos apeliaciniam teismui, tiek visai teismų sistemai. Todėl pritartina apeliacinės instancijos teismo išvadai, kad pats faktas, jog teisėjas, kurio tiesioginė paskirtis vykdyti teisingumą, slapta bendrauja su asmeniu, siekiančiu neteisėtos pagalbos ir ieškančiu galimybės neteisėtu būdu paveikti bylą nagrinėjančius teisėjus, patarinėja šiam asmeniui, kaip elgtis, kaip ir kada duoti kyšį, kokius kitus veiksmus atlikti, bendrauja ir su šio asmens gynėja, žada kaip teisėjas už atlygį paveikti savo kolegas teisėjus,

suponuoja didelės žalos teismų sistemai ir valstybei padarymą. Tai, kad teismo veiklą sutrikdę ir didelį rezonansą visuomenei sukėlę veiksniai nepriklausė nuo paties V. B. valios (jo demonstratyvus sulaikymas, įvykio aptarimas žiniasklaidoje, bylų teisme perskirstymas ir pan.), šiuo atveju nepaneigia išvados, kad jis savo teisingumo principus iškreipiančiais veiksmais padarė didelę žalą valstybei.

35. Įvertinusi pirmiau minėtas aplinkybes, išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas padarė bylos įrodymais pagrįstą išvadą, jog V. B. nusikalstamai piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir viršijo jam suteiktus įgaliojimus, savo veiksmais sulaužė teisėjo priesaiką, diskreditavo teisėjo vardą, iškreipė teisėjo tarnybos veiklos principus, sumenkino visuomenės pasitikėjimą teismu ir taip padarė didelę žalą teismų reputacijai ir valstybei.

Dėl asmeninės naudos siekimo, kaip piktnaudžiavimo motyvo, nustatymo

36 Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu V. B. pripažintas kaltu pagal BK 228 straipsnio 2 dalį, t. y. už tai, kad piktnaudžiavo tarnybine padėtimi siekdamas kitokios asmeninės naudos – padėti savo vaikystės draugui V. V., kad jam baudžiamojoje byloje būtų paskirta švelnesnė bausmė.

37. Šiame kontekste pažymėtina, kad kvalifikuotojo piktnaudžiavimo normoje (BK 228 straipsnio 2 dalis) nurodytas motyvas (tiek turtinės, tiek kitokios asmeninės naudos siekimas) visais atvejais turi būti aiškiai nustatytas, motyvuotas, o ne menamas, numanomas ar spėjamas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-176-489/2022). Kasacinės instancijos teismo praktikoje taip pat išaiškinta, kad kitokios asmeninės naudos motyvas gali reikštis, pvz., kaip siekimas garbės, pareigų paaukštinimo, aukštesnes pareigas einančių asmenų palankumo ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-317-489/2017, 2K-180-976/2017, 2K-161-693/2019, 2K-87-303/2022 ir kt.). Atsižvelgiant į asmeninės naudos turinio plačias ribas ir galimų formų įvairovę, tokio kvalifikuojamojo požymio taikymas galimas tik tokiu atveju, kai prieinama prie konkrečiomis bylos aplinkybėmis patvirtintos išvados, kad dėl siekiamos asmeninės naudos pobūdžio piktnaudžiavimo nusikaltimas yra įgavęs aiškiai didesnį pavojingumą. Be to, pats terminas „asmeninė nauda“ suponuoja išvadą, kad naudos gavėjas pirmiausia yra pats šio nusikaltimo subjektas. Todėl tam, kad piktnaudžiavimas įgautų didesnį pavojingumą ir atitiktų kvalifikuotosios piktnaudžiavimo sudėties požymius, turi būti nustatyta, kad tokios naudos buvo siekiama pačiam piktnaudžiautojui ar jo artimiems asmenims. Vien tik dvasinio, emocinio turinio nauda, kuri gaunama teikiant pagalbą bei paramą draugui ar kitam asmeniui, nors ir neteisėtą, neturi būti suprantama kaip BK 228 straipsnio 2 dalį kvalifikuojantis požymis (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-440/2010, 2K-176-489/2022).

38. Bylos kontekstas nepalieka abejonių, kad V. B. nusikalstamo piktnaudžiavimo vienas iš motyvų buvo siekimas padėti V. V. baudžiamojoje byloje, kad jam būtų paskirta švelnesnė bausmė. Išvadą, kad toks motyvas atitinka BK 228 straipsnio 2 dalies prasmę ir atitinkamai didina V. B. nusikalstamo piktnaudžiavimo pavojingumą, apeliacinės instancijos teismas pagrindė tuo, kad V. B. ir V. V. siejo

artimas ryšys, nes jie bendravo daugybę metų, buvo bendraklasiai, baigus mokyklą ir toliau buvo puoselėjami draugiški santykiai, nuolat, bent kartą per metus, susitikdavo, taip pat ir atostogų metu. Artimą ryšį, kaip pažymėjo apeliacinės instancijos teismas, taip pat patvirtina ir užfiksuotų pokalbių turinys, kalbėjimo maniera – asmenys bendravo neoficialiai, pokalbio metu nevengdami ir asmeninių temų.

39. Išplėstinės teisėjų kolegijos vertinimu, byloje nustatytų aplinkybių akivaizdžiai nepakanka išvadai, kad V. V. ir V. B. ryšys buvo toks artimas, jog pagrįstų BK 228 straipsnio 2 dalyje nurodyto motyvo inkriminavimą. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismo nurodytos aplinkybės yra įprastos kalbant tiesiog apie gerai pažįstamų asmenų (bendraklasių) bendravimą ir nesuteikia pagrindo daryti išvadą, kad V. B. teikiama pagalba V. V. galėjo turėti teigiamos įtakos ir paties V. B. asmeninei (neturtinei) situacijai. Tai, kad patys kaltinamieji teigė, jog nuo vaikystės draugauja, ir taip bandė paaiškinti byloje užfiksuotų susitikimų ir pokalbių kontekstą, nėra pakankamas jų artimo ryšio įrodymas. Konstatuodamas V. B. ir V. V. artimą ryšį, apeliacinės instancijos teismas rėmėsi V. B. 2019 m. vasario 20 d. duotų parodymų fragmentais apie jų draugystę, tačiau byloje yra užfiksuotų ir šiai išvadai priešingų jo parodymų. Antai V. B., duodamas parodymus 2019 m. lapkričio 6 d., neigiamai atsiliepė apie V. V. kaip apie asmenį, kuris gali bet ką apgauti (7 t., b. l. 148). Be to, iš byloje užfiksuotų pokalbių matyti, kad V. B. labiau rūpėjo turtinis korupcinio sandėrio aspektas nei V. V. asmeninė padėtis, nes jis primygtinai šiam pabrėždavo, kad norimą rezultatą gali užtikrinti tik laiku perduotas kyšis.
40. Remiantis nurodytais argumentais, konstatuotina, kad apeliacinės instancijos teismas, kvalifikuodamas V. B. veiką pagal BK 228 straipsnio 2 dalį, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą (BPK 369 straipsnio 2 dalis). Ši teisinė klaida taisytina V. B. padarytą nusikalstamą veiką perkvalifikuojant į BK 228 straipsnio 1 dalį ir paskiriant jam bausmę pagal šios normos sankciją.
41. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į visas apeliacinės instancijos teismo nurodytas aplinkybes, lėmusias V. B. paskirtą bausmę ir jos dydį, taip pat į pasikeitusią jo padarytos nusikalstamos veikos kategoriją (iš sunkaus nusikaltimo į apysunkį), priima sprendimą paskirti V. B. proporcingai mažesnio, t. y. 260 MGL, dydžio baudą (13 000 Eur). Vadovaujantis BK 66 straipsnio 1 ir 2 dalimis, į paskirtą bausmę įskaitytinas V. B. laikinojo sulaikymo ir suėmimo laikas nuo 2019 m. vasario 20 d. iki 2019 m. kovo 1 d. (tai atitinka 20 MGL dydį), taigi skirtinos baudos galutinis dydis yra 240 MGL (12 000 Eur).

Dėl prekybos poveikiu

42. Prokurorės kasacinio skundo argumentai dėl pagrindo V. V. veiksmus kvalifikuoti kaip rengimąsi padaryti nusikalstamą veiką pagal BK 21 straipsnio 1 dalį, 226 straipsnio 3 dalį ir šiuo pagrindu naikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio atitinkamą dalį ir ją perduoti iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka atmestini.

43. V. B. ir V. V. pagal BK 226 straipsnio 3 dalį buvo kaltinami dėl susitarimo daryti poveikį Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjams, siekiant kaltinamajam V. V. palankaus nuosprendžio. Pagal kaltinimą buvo susitarta siūlyti 10 000 Eur kyšį teisėjui V. P., kad šis paveiktų bylą nagrinėjantį teisėją A. U. Pirmosios instancijos teismas dėl šio kaltinimo V. B. ir V. V. išteisino nepripažindamas leistinu pagrindinio inkriminuotų aplinkybių įrodymo, t. y. 2018 m. spalio 25 d. užfiksuoto V. B. ir V. V. pokalbio turinio. Pašalinus iš kaltinimo šį įrodymą, konstatuota, kad kiti byloje surinkti duomenys nepatvirtina minėto korupcinio sandėrio. Be to, pirmosios instancijos teismas patį kaltinimą pripažino prieštaringu, nes vienoje kaltinimo dalyje nurodyta, kad pagal kaltinamųjų tarpusavio susitarimą V. V. pažadėjo perduoti V. B. 10 000 Eur, o kitoje dalyje nurodyta, kad V. V. pinigų V. B. neperdavė, nes netinkamai suprato šį susitarimą.
44. Apeliacinės instancijos teismas, nors 2018 m. spalio 25 d. užfiksuoto pokalbio turinį pripažino leistinu įrodymu ir nustatė, kad V. B. ir V. V. iš tikrųjų anksčiau (2015–2016 m.) tarėsi dėl kyšio teisėjui V. P., buvo aptarę ir kyšio sumą, tačiau paliko galioti išteisinamąjį nuosprendį dėl šio bylos epizodo. Toks sprendimas priimtas padarius išvadą, kad bylos įrodymai nepatvirtina nei baigtos, nei nebaigtos prekybos poveikiu nusikalstamos veikos ir leidžia konstatuoti tik tyčios iškėlimo aikštėn stadiją, kuri pagal baudžiamuosius įstatymus nebaudžiama. Iš pateiktų apeliacinės instancijos teismo argumentų matyti, kad tokį vertinimą lėmė tai, jog byloje nesurinkta jokių įrodymų, kad teisėjams V. P. ir A. U. būtų buvęs daromas koks nors poveikis, be to, nėra ir duomenų, kad V. V. būtų bandęs surinkti sutartą kyšio sumą ar perduoti ją V. B. ar kitam asmeniui.
45. Taigi tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai iš esmės vienodai įvertino minėtą kaltinimą kaip nepagrįstą įrodymais. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismo atliktas šio bylos epizodo įrodymų vertinimas yra išsamus ir logiškai motyvuotas. Pripažinus V. B. užfiksuotų pokalbių su V. V. ir V. P. turinį leistinu įrodymu, detaliai atlikta šių pokalbių analizė ir padarytos aiškios išvados, kokias aplinkybes jie patvirtina, o kokioms aplinkybėms patvirtinti jų nepakanka. Prokurorė kasaciniu skundu ginčija tik vieną įrodymų vertinimo aspektą, t. y. kad byloje yra pagrindas konstatuoti, jog V. V. rengėsi atlikti prekybos poveikiu veiksmus. Išplėstinė teisėjų kolegija pripažįsta tokią kasaciniame skunde išdėstytą poziciją nepagrįsta tiek baudžiamojo proceso, tiek ir materialiosios teisės požiūriu.
46. Pažymėtina, kad V. V. inkriminuotos prekybos poveikiu rūšies (BK 226 straipsnio 3 dalis) esmė yra tarpininko, turinčio tikėtinos įtakos, papirkimas, kad jis papirkėjo interesais paveiktų atitinkamą instituciją ar konkrečius reikiamus įgaliojimus turinčius asmenis, kad jie priimtų papirkėjui rūpimą tarnybinį sprendimą, atliktų tam tikrus pageidaujamus veiksmus ar, atvirkščiai, nepriimtų nepageidaujamo sprendimo arba neatliktų nepageidaujamų veiksmų. Pati tarpininko papirkimo veika gali pasireikšti ne tik kyšio (neteisėto ar nepagrįsto atlygio) davimu, bet ir jo siūlymu, pažadu ar susitarimu duoti. Konstatuojant minėtų veikų požymius, būtina nustatyti ne tik atitinkamų pokalbių faktus, bet ir ketinimų taip veikti realumą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-96-788/2021, 2K-7-228-648/2023).

47. Esminis apeliacinės instancijos teismo argumentas atmetant prokurorės apeliaciniame skunde suformuluotą prašymą taikyti V. B. ir V. V. BK 226 straipsnio 3 dalį yra aiškaus susitarimo papirkti teisėją ir jo realizavimo nebuvimas. Byloje esančių įrodymų vertinimas leido apeliacinės instancijos teismui konstatuoti tik tai, kad V. B. ir V. V. tarėsi dėl tokio papirkimo, tačiau nė vienas jų nesiėmė jokių konkrečių veiksmų šiam susitarimui įgyvendinti. Taigi apeliacinės instancijos teismas iš esmės konstatavo, kad byloje neįrodyta, jog 2015–2016 m. įvykių metu kaltinamieji realiai ketino per kyšį siekti palankaus procesinio sprendimo baudžiamojoje byloje. Tokią išvadą apeliacinės instancijos teismas padarė įvertinęs tai, kad joks poveikis adresatams nebuvo padarytas, joks kyšis nebuvo perduotas ir jokie veiksmai ruošiantis tai padaryti taip pat nenustatyti. Turint galvoje, kad nuo tarimosi dėl teisėjo papirkimo (2015–2016 m.) iki teismo nuosprendžio V. V. paskelbimo (2018 m. spalio 22 d.) V. V. nesiėmė jokių veiksmų korupciniam planui realizuoti, tai iš tiesų kelia abejonių dėl jo tokių ketinimų realumo. Be to, byloje užfiksuota, kad, artėjant nuosprendžio paskelbimo datai, 2018 m. spalio 12 d. įvyko telefoninis V. B. ir V. P. pokalbis, kurio metu V. P. perdavė nuo V. V. žinią, kad nieko daryti jo baudžiamojoje byloje nereikia. Apeliacinės instancijos teismas visas šias aplinkybes įvertino kaip rodančias, kad V. V. ir V. B. iš tikrųjų realaus veiksmų plano dėl teisėjo papirkimo neturėjo. Konstatuotina, kad apeliacinės instancijos teismo išvada dėl neįrodytų realių ketinimų papirkti teisėją yra logiška, pagrįsta bylos duomenimis ir tinkamai motyvuota, todėl nelaikytina neteisingo įrodymų vertinimo rezultatu. Pritardama apeliacinės instancijos teismo išvadoms, išplėstinė teisėjų kolegija taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad 2015–2016 m. prekybos poveikiu aplinkybės iš esmės buvo grindžiamos 2018 m. spalio mėn. vykusio pokalbio turiniu. Tai savaime apsunkina tiesos nustatymą byloje. Kartu konstatuotina, kad materialiosios teisės požiūriu realių ketinimų perduoti kyšį ir daryti poveikį adresatui neįrodytumas vienodai paneigia tiek baigto prekybos poveikiu nusikaltimo požymius, tiek pasikėsinimą ar rengimąsi jį padaryti.
48. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad prokurorės prašymo tenkinimas ir bylos dalies dėl prekybos poveikiu grąžinimas nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka iš esmės reikštų būtinumą keisti kaltinimą V. V. Viena vertus, keistųsi jo veikos kvalifikavimas iš baigto nusikaltimo į rengimąsi jį padaryti, kita vertus, iš kaltinimo būtų šalinamos aplinkybės, susijusios su V. B. dalyvavimu šioje veikoje, nes jo išteisinimas dėl prekybos poveikiu kasacine tvarka nebeskundžiamas. Tačiau, pagal byloje pareikštą kaltinimą, kaltinamieji buvo sutarę, kad būtent V. B. perduos kyšį teisėjui ir užtikrins neteisėtą poveikį bylos baigčiai. Abejotina, kad, pašalinus iš kaltinimo V. B. nusikalstamus veiksmus, apskritai įmanoma V. V. naujai ir logiškai suformuluoti kaltinimą, kuris atitiktų įstatymo keliamus reikalavimus.
49. Pažymėtina ir tai, kad apeliacinės instancijos teismas pripažino pernelyg ilgo proceso byloje faktą (nuosprendžio 120 punktas) ir šis teismo vertinimas kasacine tvarka neskundžiamas. Taigi bylos dalies grąžinimas iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka šiuo atveju reikštų kaltinamojo teisės į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką (BPK 44 straipsnio 5 dalis) pažeidimo tęsimą. Taigi, atsižvelgiant į pirmiau išsakytas abejones dėl galimybės keisti kaltinimą, prokurorės prašomas

procesinis sprendimas prieštarautų baudžiamojo proceso greitumo, tikslingumo ir ekonomiškumo principams.

50. Konstatuotina, kad pagal prokurorės kasacinį skundą pagrindas naikinti ar keisti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį (BPK 369 straipsnis) nenustatytas.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 1 ir 6 punktais,

n u t a r i a :

Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokurorės Vilmos Vidugirienės kasacinį skundą atmesti.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 9 d. nuosprendį pakeisti.

V. B. padarytą nusikalstamą veiką perkvalifikuoti iš BK 228 straipsnio 2 dalies į BK 228 straipsnio 1 dalį ir paskirti jam bausmę – 260 MGL (13 000 Eur) dydžio baudą. Vadovaujantis BK 66 straipsnio 1 ir 2 dalimis, į paskirtą bausmę įskaityti V. B. laikinojo sulaikymo ir suėmimo nuo 2019 m. vasario 20 d. iki 2019 m. kovo 1 d. laiką ir nustatyti, kad V. B. skiriama 240 MGL (12 000 Eur) dydžio bauda.

Kitą Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 9 d. nuosprendžio dalį palikti nepakeistą.

2.13. Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas (BK 281 straipsnis)

Eismo įvykio situacijoje, kai eismo dalyvių KET pažeidimai buvo abipusiai, pirmosios instancijos teismas, nustatydamas vairuotojo veikos būtinąjį priežastinį ryšį su padariniais ir neatsargią kaltę, o apeliacinės instancijos teismas teigdamas, kad priežastinis ryšys tarp vairuotojo padaryto KET 127 punkto pažeidimo ir padarinių kilimo nebuvo atsitiktinis, pagal byloje pateiktą apeliacinį skundą tikrindamas pirmosios instancijos teismo išvadas, neatsižvelgė į teisės taikymui aktualią teismų praktiką vertinti ne tik transporto priemonę vairuojančio asmens padarytus KET pažeidimus, bet ir kitus veiksnius, galėjusius turėti reikšmės padarinių atsiradimui. Eismo saugumo pažeidimų bylose priežastinis ryšys nustatomas teismui vertinant įrodymus, jų pagrindu nustatytas aplinkybes ir darant logika pagrįstas išvadas, kokie eismo įvykio dalyvių veiksmai ir jų padaryti KET pažeidimai lemia kylančius padarinius, ar jie objektyviai ir dėsningai išplaukia iš nustatytų eismo dalyvių poelgių. Vertinant ekspertinio tyrimo išvadas būtina motyvuoti, kodėl jomis nėra vadovaujamasi ar kodėl įrodymais pripažįstamos kitos nei tyrimo išvadoje nustatytos aplinkybės. Baudžiamosios bylos aplinkybių grindimas ekspertizės aktu (specialisto išvada), kuriame padarytos tikėtinos išvados, galimas, jei šios išvados gali būti patvirtintos ir kitais byloje esančiais įrodymais. Sąlyginės specialisto ar ekspertizės akto išvados savaime nerodo jų neišsamumo ar nepatikimumo, jų vertinimas turi ypatumų. Tokiu atveju eksperto (specialisto) atsakymas į pateiktą klausimą yra

siejamas su viena ar keliomis sąlygomis, todėl aplinkybės, kuriomis grindžiama sąlyginė išvada, turi būti nustatytos patikimai ir nekelti jokių abejonių.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-17-489/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-36400-2021-1
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.1.3.3;
1.2.25.4.2.4 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 12 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Aleno Piesliako (kolegijos pirmininkas), Eligijaus Gladučio, Danutės Jočienės, Sigitos Jokimaitės, Gabrielės Juodkaitės-Granskienės, Daivos Pranytės-Zalieckienės ir Tomo Šeškausko (pranešėjas),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant nuteistajam M. L. (M. L.),

nuteistojo gynėjui advokatui Vaidotui Sviderskiui,

prokurorui Dariui Čaplikui,

teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistojo M. L. gynėjo advokato Vaidoto Sviderskio** kasacinį skundą dėl Vilniaus regiono apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nuosprendžio, kuriuo M. L. pripažintas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, nustatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 281 straipsnio 5 dalyje, ir jam paskirta laisvės atėmimo dvejiems metams bausmė. Pritaikius BK 75 straipsnio 2, 4 dalis, 5 dalies 1, 5, 8 punktus, paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas vieneriems metams septyniems mėnesiams, įpareigojant nuteistąjį atsiprašyti nukentėjusiųjų, dirbti arba būti registruotam Užimtumo tarnyboje, neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be bausmę kontroliuojančios institucijos žinios. Vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalies 1 punktu, 68 straipsniu, nuteistajam paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – uždrausta vienerius metus septynis mėnesius naudotis specialiąja teise vairuoti transporto priemones, šį terminą skaičiuojant nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.

Nukentėjusiųjų ir civilinių ieškovų G. A., I. A., T. B., atstovaujamo atstovės pagal įstatymą G. A., Z. B. ir M. B. civiliniai ieškiniai tenkinti iš dalies ir iš civilinės atsakovės AB „Lietuvos draudimas“ G. A. naudai priteista 10 000 Eur neturtinei žalai atlyginti; I. A. naudai priteista 9630 Eur neturtinei žalai atlyginti; T. B., atstovaujamo atstovės pagal įstatymą G. A., naudai priteista 10 000 Eur neturtinei žalai atlyginti; M. B. naudai priteista 5000 Eur neturtinei žalai atlyginti; Z. B. naudai priteista

9000 Eur neturtinei ir 1587 Eur turtinei žalai atlyginti. Kitos civilinių ieškinių dalys atmestos.

Taip pat skundžiama Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 3 d. nutartis, kuria atmestas nuteistojo M. L. ir jo gynėjo advokato Vaidoto Sviderskio apeliacinis skundas.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi nuteistojo ir jo gynėjo, prašiusių kasacinį skundą tenkinti, prokuroro, prašiusio kasacinį skundą atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. M. L. nuteistas už tai, kad, vairuodamas kelių transporto priemonę, pažeidė Kelių eismo taisykles (toliau – ir KET) ir dėl to įvyko eismo įvykis, šio eismo įvykio metu žuvo žmogus. M. L. 2021 m. spalio 19 d. apie 10.15 val. Vilniaus rajone, Bezdonių seniūnijoje, Miškonių kaime, sau priklausančiu automobiliu „Audi A6“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*) važiuodamas Nemenčinės plento (kelio Nr. 102) eismo pusės, skirtos važiuoti Vilniaus miesto kryptimi, antra eismo juosta Vilniaus kryptimi ir priartėjęs prie šviesoforais reguliuojamos sankryžos su Miškonių gatve, pažeidė KET 127 punkto reikalavimą, nustatantį, kad vairuotojas privalo važiuoti neviršydamas leistino greičio, t. y., keldamas grėsmę eismo saugumui, važiavo maksimalų leistiną 70 km/h greitį viršijančiu ne mažesniu kaip 130 km/h greičiu, dėl to kelyje, reguliuojamoje Nemenčinės plento ir Miškonių gatvės sankryžoje, kurioje transporto priemonių eismui degė žalias šviesoforo signalas, atsiradus kliūčiai – jo judėjimo krypties atžvilgiu iš dešinės pusės į Nemenčinės plento važiuojamąją dalį pėsčiųjų judėjimui neleistinoje vietoje įbėgusiam ir per kelią iš dešinės pusės į kairę bėgančiam pėsčiajam A. B., jis dėl viršyto leistino greičio prarado galimybę išvengti susidūrimo ir vairuojamo automobilio priekine dalimi pėsčiąjį partrenkė, nors važiuodamas maksimaliu leistinu 70 km/h greičiu jis būtų turėjęs galimybę išvengti įvykio, pėsčiajam, nesudarant kliūties, išbėgus iš jo važiavimo krypties eismo juostos. Šio eismo įvykio metu A. B. patyrė sunkius sužalojimus, nuo šių sužalojimų eismo įvykio vietoje mirė.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2024 m. sausio 17 d. nutartimi baudžiamoji byla Nr. 2K-17-489/2024 perduota nagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinei septynių teisėjų kolegijai, konstatavus, kad tinkamas BK 281 straipsnio 5 dalies ir baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas byloje gali reikšti naują teisės normos aiškinimą teismų praktikoje.

II. Kasacinio skundo argumentai

3. Kasaciniu skundu nuteistojo M. L. gynėjas advokatas V. Sviderskis prašo panaikinti Vilniaus regiono apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nuosprendį ir

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 3 d. nutartį ir baudžiamąją bylą nutraukti. Kasatorius skunde nurodo:

3.1. Žemesnės instancijos teismai, vertindami įrodymus, pažeidė *in dubio pro reo* (visos abejonės aiškinamos kaltinamojo naudai) principą, o apeliacinės instancijos teismas nepasisakė dėl visų apeliacinio skundo argumentų. Esminė aplinkybė, kurią būtina nustatyti šioje byloje, sprendžiant M. L. kaltės klausimą, yra tai, ar eismo įvykis būtų kilęs, jeigu nuteistasis nebūtų viršijęs leistino greičio. Grįsdami M. L. kaltę, žemesnės instancijos teismai rėmėsi byloje pateiktoje specialisto išvadoje daroma prielaida, kad jeigu aptariamoje situacijoje M. L. būtų važiavęs leistinu 70 km/h greičiu, tikėtina, pėsčiasis nuo partrenkimo vietos būtų papildomai nubėgęs apie 4,l metro atstumą ir būtų išbėgęs iš kelio važiuojamosios dalies dešinės pusės, t. y. eismo įvykis (susidūrimas) nebūtų įvykęs. Tačiau teismo posėdyje minėtą išvadą pateikęs ekspertas Henrikas Vaitiekūnas nurodė, kad situacijose, kai laikas skaičiuojamas sekundės dalimis, o atstumai yra maži, visada nustatomos tik tikimybės, o ne faktai. Be to, toje pačioje specialisto išvadoje konstatuota, kad automobilio vairuotojas, važiuodamas tiek 132 km/h, tiek 70 km/h greičiu, laiku stabdydamas nebūtų turėjęs techninės galimybės išvengti pėsčiojo partrenkimo, nes automobilis nuo susidūrimo vietos buvo nutolęs apie 36,7 m atstumu, šis atstumas yra mažesnis už 55,7 m atstumą, reikalingą 70 km/h greičiu važiuojančiam automobiliui esamoje eismo situacijoje sustabdyti, pėsčiasis vairuotojui sudarė kliūtį apie 1 sekundę (nuo išbėgimo į kelią iki partrenkimo momento).

3.2. Vertinant kaltininko veiksmus (neveikimą) ir sprendžiant priežastinio ryšio ir kaltės klausimus, būtina nustatyti momentą, nuo kada kaltininkas turėjo realią galimybę pastebėti tokį pavojų keliančias aplinkybes (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-325-942/2017, 2K-95-697/2020). Šį momentą teismai nustatė skirtingai. Pirmosios instancijos teismas pripažino, kad nagrinėjamu atveju vairuotojas neturėjo jokios galimybės ką nors padaryti, net spėti sureaguoti į situaciją, mažesnis važiavimo greitis būtų galėjęs lemti didesnę galimybę pėsčiajam išbėgti iš kelio, bet tai tik techninė prielaida, o ne tvirtai konstatuota aplinkybė. Apeliacinės instancijos teismas šią išvadą pataisė, nurodydamas, kad dėl daugiau nei 60 km/h viršyto leistino maksimalaus greičio M. L. susidūrimo vietą pasiekė tuo metu, kai per važiuojamąją dalį bėgo pėsčiasis, ir dėl šios priežasties jis prarado galimybę bent jau pradėti stabdyti vairuojamą automobilį. Tačiau tokia išvada prieštarauja bylos duomenims. Ekspertas H. Vaitiekūnas nurodė, kad nuo kliūties pastebėjimo iki momento, kai automobilio ratai pradedami blokuoti, reikalinga ne mažiau kaip 1,55 sekundės. Taigi nuo pėsčiojo atsidūrimo vairuotojo matymo lauke iki susidūrimo buvo per mažas laiko tarpas, kad būtų galima pateikti tikėtiną ar bent tiksliai prognozuojamą išvadą. Taip pat pažymėtina, kad net nuteistojo automobilyje sumontuotas vaizdo registratorius dėl savo techninių charakteristikų nurodo nepakankamai tikslų laiką (fiksuojama per mažai kadrų per sekundę), kad būtų galima įvertinti sekun-

dės dalis. Apeliacinės instancijos teismas, skirtingai nustatęs realios grėsmės momentą, nepagrįstai vadovavosi savo paties sukurtu, teismų praktikoje nesuformuluotu kriterijumi, kad vairuotojas, be kita ko, turi vertinti ir potencialias arba hipotetines rizikas.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

4. Nuteistojo M. L. gynėjo advokato V. Sviderskio kasacinis skundas tenkintinas.
5. BK 281 straipsnio 5 dalis nustato baudžiamąją atsakomybę tam, kas vairuodamas kelių transporto priemonę pažeidė kelių eismo saugumo ar transporto eksploatavimo taisykles, jeigu dėl to įvyko eismo įvykis, dėl kurio žuvo žmogus. Šio straipsnio 5 dalyje nurodyto neatsargaus nusikaltimo požymiai įtvirtinti blanketinėje dispozicijoje, todėl atskleidžiant jų turinį privalu remtis teisės aktais, galiojančiais greta baudžiamojo įstatymo ir reglamentuojančiais kelių eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisykles. Nagrinėjamoje byloje aktualu buvo nustatyti, ar vairuotojo padarytas KET (aktuali bylai redakcija, galiojusi nuo 2021 m. rugsėjo 21 d. iki 2022 m. sausio 1 d.) pažeidimas sukėlė kito žmogaus žūtį.
6. Kvalifikuojant veiką pagal BK 281 straipsnio 5 dalį, būtina nustatyti ne tik pavojingą veiką – konkretų kelių eismo saugumo taisyklių ar transporto eksploatavimo taisyklių pažeidimą (pažeidimus) ir jo padarinius, bet ir priežastinį ryšį tarp jų. Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 281 straipsnį kyla tik už tuos KET pažeidimus, kurie susieti priežastiniu ryšiu su šiame straipsnyje nurodytais padariniais, ir nustačius vairuotojo neatsargią kaltę.
7. Nagrinėjamoje byloje vertinamas eismo įvykis, kai šviesoforu reguliuojamoje Nemenčinės plento ir Miškonių gatvės sankryžoje KET pažeidė du eismo dalyviai – pėsčiasis ir vairuotojas. Žemesnės instancijos teismų konstatuota, kad abu eismo dalyviai, tiek nuteistasis automobilio „Audi A6“ vairuotojas M. L., tiek pėsčiasis A. B., kuris žuvo, atliko KET reikalavimus pažeidžiančius veiksmus, kurie sukėlė grėsmę eismo saugumui ir turėjo įtakos eismo įvykio kilimui. Vairuotojas M. L., vairuodamas kelių transporto priemonę, automobilį „Audi A6“, važiuodamas Nemenčinės plentu Vilniaus miesto kryptimi, priartėjęs prie šviesoforais reguliuojamos sankryžos su Miškonių gatve, kurioje transporto priemonių eismui degė žalias šviesoforo signalas, vairavo automobilį pažeisdamas KET 127 punkto reikalavimus, važiavo maksimalų leistiną 70 km/h greitį viršijančiu 132 km/h greičiu. Tuo pačiu metu pėsčiasis A. B. pėsčiųjų judėjimui neleistinoje vietoje įbėgo į kelią ir bėgo per jį ne per pėsčiųjų perėją, degant eismą draudžiančiam raudonam šviesoforo signalui, sudarė kliūtį vairuotojui, t. y. nesilaikė KET 73.11 punkto draudimo ir KET 43 punkte įtvirtintos pareigos vadovautis šviesoforu. Be to, A. B. kirto gatvę per pačią sankryžą, o ne per šalimais esančią perėją, ir tai darė ne eidamas, o bėgdamas, neįsitikinęs, kad išbėgti esant, bylos duomenimis, 36,7 m atstumui nuo atvažiuojančio automobilio yra saugu. Vairuotojas neturėjo techninės galimybės sustoti iki partrenkimo vietos tiek važiuodamas 70 km/h, tiek važiuodamas 132 km/h greičiu. Labai greitai važiuojančiam vairuotojui nuo išbėgimo į kelią iki partrenkimo pėsčiasis sudarė kliūtį apie 1 sekundę, toje situacijoje vairuoto-

jas negalėjo sureaguoti, kad stabdytų. Tačiau jei vairuotojas būtų važiavęs leistinu 70 km/h greičiu ir nieko nedaręs, pėsčiasis, jei toliau būtų bėgęs, tikėtina, būtų turėjęs ne 1 sekundę, o 1,89 sekundės laiko ir išbėgęs iš važiuojamosios kelio dalies, nes papildomai per 0,89 sekundės jis būtų galėjęs nubėgti apie 4,1 metro atstumą.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, kad kai kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisykles pažeidžia keli eismo dalyviai, kaltininko (kaltininkų) veika yra priežastiniu ryšiu susijusi su kilusiais padariniais, jeigu nustatoma, kad analogiškoje situacijoje, jam (jiems) laikantis kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių, o kitam (kitiems) eismo dalyviui jas pažeidus, eismo įvykis, dėl kurio kilo BK 281 straipsnyje nurodyti padariniai, nebūtų įvykęs (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-2/2005, 2K-204/2005, 2K-382/2008, 2K-150/2008, 2K-346-699/2015, 2K-171-648/2020 ir kt.). Baudžiamojo įstatymo taikymo prasme paminėtina tai, kad jei KET pažeidžia pėstieji, transporto priemonės nevairuojantys asmenys, jie pagal BK atsako tada, kai dėl to žūsta žmogus arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdoma nukentėjusiojo sveikata (BK 282 ir 139 straipsniai). Kitais atvejais dėl KET pažeidimų, sukėlusių kitokius padarinius, pėstieji pagal baudžiamąjį įstatymą neatsako.
9. Pagal teismų praktiką, priežastinio ryšio nustatymas paprastai apima būtinosios padarinių kilimo sąlygos ir priežastinio ryšio pobūdžio nustatymą. Būtinoji padarinių kilimo sąlyga nustatoma sprendžiant, ar eismo įvykis būtų įvykęs, jeigu nebūtų buvusios pažeistos KET, t. y. pašalinant iš eismo įvykio priežastingumo grandinės Kelių eismo taisyklių pažeidimą. Būtinosios padarinių kilimo sąlygos taisyklė įpareigoja išsiaiškinti, ar eismo dalyvio padarytas KET pažeidimas buvo būtina padarinių kilimo sąlyga, o priežastinio ryšio pobūdis parodo, ar priežastinis ryšys yra dėsningas (būtinasis), ar atsitiktinis (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-38/2008, 2K-155-511/2017, 2K-7-1-693/2018 ir kt.).
10. Būtinoji sąlyga eismo įvykiui kilti nustatoma tada, kai konstatuojamos aplinkybės, kurioms esant sukuriama eismo dalyvių veiksmais pavojinga žmonėms ir jų turtui, aplinkai eismo situacija, kurioje eismo dalyvis galėjo išvengti eismo įvykio, tačiau dėl padarytų KET pažeidimų jo neišvengė. Ši taisyklė taikoma naudojantis atmetimo principu, kai, paeiliui vertinant ir atmetant kiekvieno iš eismo dalyvių veiksmus (nagrinėjamoje byloje vairuotojo ir pėsčiojo veiksmus kiekvienam jų darant KET pažeidimą), žiūrima, ar, paeiliui atmetus vieno eismo dalyvio veiksmus, pavojinga veika tęsiasi ir ar dėl jos padariniai vis tiek būtų kilę. Jeigu atsakoma neigiamai, vadinasi, KET pažeidusio asmens veiksmai nebuvo būtinoji padarinių kilimo sąlyga. Analogiškai tikrinami kito KET pažeidėjo veiksmai.
11. Abiejų teismų sprendimuose teisingai nurodyta, kad tokioje situacijoje, kai KET pažeidimus padaro keli eismo įvykio dalyviai, teismas privalo ištirti kiekvieno jų padaryto KET pažeidimo galimą priežastinį ryšį su eismo įvykiu ir kilusiais padariniais. Neretai tik vieno eismo dalyvio KET pažeidimas pripažįstamas eismo įvykio priežastimi, o kito eismo dalyvio KET pažeidimas, nors ir turėjęs įtakos eismo įvykiui kilti, vertinamas kitaip. Vis dėlto visais atvejais teismo išvada dėl priežastinio ryšio nustatymo turi būti tinkamai motyvuota ir pagrįsta abiejų eismo dalyvių veiksmų (padarytų pažeidimų) analize (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-373-976/2018,

2K-97-976/2020, 2K-65-719/2024). Šiuo aspektu teismų praktikoje nurodoma, kad kai KET pažeidus keliems eismo dalyviams teismai priežastinio ryšio klausimą sprendžia vertindami tik vieno iš jų padarytus KET pažeidimus, nenustatydami kito eismo dalyvio padarytų pažeidimų įtakos eismo įvykio kilimui, konstatuojamas netinkamas baudžiamojo įstatymo pritaikymas ar esminiai proceso pažeidimai (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-187/2005, 2K-6/2008).

12. Vertinant transporto priemonę vairuojančio asmens veiksmus, negalima reikalauti, kad vairuotojas visada numatytų bet kokią netikėtai atsiradusią kliūtį (pavyzdžiui, kad į kelią netikėtai įvažiuos dviratininkas, ant važiuojamosios kelio dalies tamsiu paros metu gali gulėti žmogus, eiti pėsčiasis, nesegintis šviesą atspindinčio atšvaito, stovėti tinkamai nepaženklinta traktoriaus priekaba be veikiančių žibintų ir atšvaitų, į jo važiavimo juostą netikėtai įvažiuos priešinga kryptimi judantis automobilis ir pan.) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-195/2007, 2K-537/2009, 2K-169/2010, 2K-384/2013, 2K-160/2014, 2K-434-788/2015, 2K-368-511/2015, 2K-7-1-693/2018 ir kt.).
13. Taigi net ir maksimaliai atsargus vairuotojas turi pagrįstą teisę tikėtis, jog kiti eismo dalyviai taip pat nepažeis eismo saugumo reikalavimų ir nekels pavojaus sau ir kitiems. Įvažiuodamas į šviesoforu reguliuojamą sankryžą, gyvenvietės zonoje elgdamasis pagal bendrąsias KET eismo dalyvių pareigas, vairuotojas privalo būti maksimaliai atsargus, neviršyti greičio, kaip nustatė ir nuolat kartojo savo išvadose teismai, tačiau neprivalo papildomai sutelkti dėmesio į ties eismą draudžiančiu šviesoforo ženklu stovinčius, prie jo privažiuojančius eismo dalyvius ir įsitikinti, kad jie išties elgiasi pagal KET taisykles, nes eismą tiek saugiu, leidžiamu greičiu, tiek greičiu, viršijančiu saugų greitį, vairuotojui leidžia žalias šviesoforo signalas. Aišku, ši taisyklė ypač atsargiai turėtų būti vertinama eismo situacijose, kai vairuotojas suvokia pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, taip pat tai, kad jo veikos pavojingi padariniai yra labai tikėtini ar net neišvengiami, ir nors tokių padarinių nesiekia ir jų nenori, bet neatsisako ir nekeičia savo pavojingo elgesio, visiškai nepaiso KET taisyklių reikalavimų gyvenvietėje, važiuoja neblaivus, apsvaigęs nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, pasirenka tokį nesaugų vairavimo būdą, kad praranda galimybę net stebėti reguliuojamos sankryžos aplinką. Tokiu atveju, kilus mirtiniems padariniams, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, galima svarstyti dėl tokio vairuotojo atsakomybės pagal BK 129 straipsnį (pvz., kasacinė nutartis plenarinės sesijos nagrinėtoje byloje Nr. 2K-P-498-746/2015).
14. Aktualu nagrinėjamai bylai ir tai, kad eismo saugumo pažeidimų bylose priežastinis ryšys nustatomas teismui vertinant įrodymus, jų pagrindu nustatytas aplinkybes ir darant logika pagrįstas išvadas, kokie eismo įvykio dalyvių veiksmai ir jų padaryti KET pažeidimai lemia kylančius padarinius, ar jie objektyviai ir dėsningai išplaukia iš nustatytų eismo dalyvių poelgių. Specialios teismo techninių ekspertizių ekspertų, eismo įvykių specialistų, žinios, kurios pasitelkiamos eismo saugumo pažeidimų bylose, taip pat atlieka labai svarbų vaidmenį tokį priežastinį ryšį nustatant (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-146-222/2017). Todėl bylose dėl transporto eismo saugumo būtina laikytis ir tokių ekspertinio

tyrimo išvadų vertinimo ypatumų, iš kurių šiai bylai reikšmingi yra šie: vertinant ekspertinio tyrimo išvadas būtina motyvuoti, kodėl jomis nėra vadovaujamasi ar kodėl įrodymais pripažįstamos kitos nei tyrimo išvadoje nustatytos aplinkybės; baudžiamosios bylos aplinkybių grindimas ekspertizės aktu (specialisto išvada), kuriame padarytos tikėtinos išvados, galimas, jei šios išvados gali būti patvirtintos ir kitais byloje esančiais įrodymais (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-20-507/2015). Tačiau baudžiamosios bylos aplinkybių grindimas ekspertizės aktu (specialisto išvada), kuriame padarytos tikėtinos išvados, galimas, jei šios išvados gali būti patvirtintos ir kitais byloje esančiais įrodymais (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-20-507/2015). Pagal bendrus sąlyginės eksperto (specialisto) išvados vertinimus, teismų praktikoje laikomasi taisyklės, kad sąlyginės specialisto ar ekspertizės akto išvados savaime nerodo jų neišsamumo ar nepatikimumo, jų vertinimas turi ypatumų. Tokiu atveju eksperto (specialisto) atsakymas į pateiktą klausimą yra siejamas su viena ar keliomis sąlygomis, todėl aplinkybės, kuriomis grindžiama sąlyginė išvada, turi būti nustatytos patikimai ir nekelti jokių abejonių (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319-511/2017).

15. Tai, kad nagrinėjamoje byloje techniniu požiūriu pagrindinė sąlyga eismo įvykiui kilti buvo pėsčiojo A. B. veiksmai, vairuotojo M. L. veiksmai, tikėtina, taip pat turėjo priežastinį ryšį su eismo įvykio kilimu, išplaukia iš specialių žinių, eismo įvykių ir transporto trasologų V. Venckaus ir H. Vaitiekūno pateiktos išvados dėl atlikto įvykio vaizdo įrašo kompleksinio tyrimo (1 t., b. l. 114–123), jų, kaip ekspertų, paaiškinimų (1 t., b. l. 130–132) ikiteisminio tyrimo metu ir jų apklausos teisme rezultatų (2 t., b. l. 88–92). Dėl tokio faktinio abiejų eismo dalyvių dalyvavimo, sudarant priežastinio ryšio grandinę, nustatymo byloje ginčo nekilo. Taikant baudžiamąjį įstatymą, kilo būtinumas teisingai nustatyti teisinį priežastinį ryšį, kad būtų įvertinta, ar vairuotojo, ar pėsčiojo KET pažeidimai sukūrė pavojingą situaciją, kuri buvo aktyvi ir nesibaigė iki pat pavojingų padarinių atsiradimo momento.
16. Pažymėtina ir tai, kad byloje teismų M. L. nustatytas kaltinimas pagal BK 281 straipsnio 5 dalį siejamas tik su KET 127 punkto pažeidimo padarymu ta apimtimi, kad tik dėl viršyto leistino greičio vairuotojas prarado galimybę išvengti susidūrimo su neleistinoje vietoje įbėgusiu pėsčiuoju. Joks kitas KET nurodytas vairuotojo pareigų pažeidimas, susijęs su važiavimo greičiu (KET XV skyrius) ar vairuotojo pareigomis pėstiesiems (KET V skyrius), jam kaltinime pagal BK 281 straipsnio 5 dalį neinkriminuotas; vairuotojas nėra kaltinamas laiku nestabdęs (ekspertų nustatyta ir anksčiau minėta, kad laiku reaguodamas į kliūtį jis neturėjo galimybės pradėti stabdyti ir sustoti iki partrenkimo vietos tiek važiuodamas neleistinu 132 km/h, tiek leistinu 70 km/h greičiu) ar netinkamai pagal KET manevravęs, ar kitaip nesiėmęs priemonių, kad apvažiuotų kliūtį.
17. Pirmosios instancijos teismas, nustatydamas M. L. veikos būtinąjį priežastinį ryšį su padariniais ir neatsargią kaltę, o apeliacinės instancijos teismas, teigdamas, kad priežastinis ryšys tarp M. L. padaryto KET 127 punkto nuostatų pažeidimo ir padarinių kilimo nebuvo atsitiktinis, pagal byloje pateiktą apeliacinį skundą tikrindamas pirmosios instancijos teismo išvadas, neatsižvelgė į teisės taikymui aktualią teismų praktiką vertinti ne tik transporto priemonę vairuojančio asmens padary-

tus KET pažeidimus, bet ir kitus veiksnius, galėjusius turėti reikšmės padarinių atsiradimui (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-693/2018 ir kt.).

18. Tokia išvada grindžiama tuo, kad, visų pirma, žemesnės instancijos teismai, nustatydami priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių, tai darė nesilaikydami būtinosios ir pakankamos sąlygos nustatymo taisyklės, pripažindami, kad esminė ir veikianti iki pavojingų veiksmų kilimo sąlyga yra būtent vairuotojo greičio viršijimas, ir dėl to logiškai neteisingai vertindami kitą veikiančiąją sąlygą, t. y. byloje nustatytą tikėtiną situaciją – galimybę pėsčiajam išbėgti iš rizikos zonos. Antra, kaip minėta, ši išbėgimo iš rizikos zonos galimybė buvo nustatyta tik tikėtina forma, kaip, be kita ko, ir kita išvada apie vairuotojo greičio viršijimo ryšį su pasekmėmis (1 t., 123 bylos lape esančios išvados 10 p.). Tačiau teismai tikėtiną išvadą laikė dėsninga, negalinčia keistis ir tikimybe paremtų vertinimų papildomais duomenimis nepagrindė. Be to, teismai priežastinį ryšį aiškino nenuosekliai ir prieštaringai, kartodamiesi, aptardami kaltinime nenurodytas kaip pažeistas vairuotojo pareigas, stabdymo galimybę ir netgi skirtingai vertindami M. L. manevrą, persirikiuojant į antrąją eismo juostą prieš įvykiui įvykstant.
19. Antai pirmosios instancijos teismas, vertindamas, kad M. L. elgesys avarinėje situacijoje buvo saugus, priimtinas, efektyvus, atkreipė dėmesį į tai, kad: 1) vairuotojas važiuoja mašinoje grojant muzikai, tai turi turėti įtakos dėmesingumui ir greičio suvokimui; 2) asmuo, kuris žuvo, tam tikrą laiką buvo matymo zonoje iš kaltinamojo vairuojamos transporto priemonės; 3) vairuotojas pradėjo persirikiuoti į antrąją juostą anksčiau, negu pėsčiasis sukėlė grėsmę, nėra pagrindo teigti, kad kaltinamasis nusukinėjo nuo kliūties; 4) kilus grėsmei eismo saugumui, automobilis nuo partrenkimo vietos buvo nutolęs apie 36,7 m ir šį atstumą iki partrenkimo vietos įveikė važiuodamas apie 132 km/val. greičiu; automobilis judėjo tolygiai ir stabdomas nebuvo; 5) jei kaltinamasis būtų pasirinkęs tinkamą greitį ir nebūtų viršijęs leistino greičio, vietą, kurioje buvo partrenktas pėsčiasis, skaičiuojant nuo grėsmės kilimo momento, kaltinamasis būtų pasiekęs nebe per 1 sekundę, bet per 1,89 sekundės, t. y. 0,89 sekundės vėliau, ir pėsčiasis būtų turėjęs papildomo laiko, per kurį būtų nubėgęs 4,1 metro atstumą nuo partrenkimo vietos, ir pėsčiojo bei automobilio keliai nebūtų susikirtę.
20. Apeliacinės instancijos teismas, tvirtindamas, kad „nuteistojo M. L. veiksmai esmingai padidino pavojingų padarinių atsiradimo riziką, vadinasi, buvo esminė eismo įvykio kilimo priežastis“, teikė reikšmės tokioms aplinkybėms: 1) vairuotojas turėjo laikytis KET ir būti maksimaliai dėmesingas, juo labiau kad važiavo gyvenvietės teritorijoje, o netoli iki sankryžos, kurioje įvyko susidūrimas, jis pravažiavo pro autobusų stotelę, minėtos aplinkybės galėjo vairuotojui rodyti didesnio atsargumo reikalaujančią zoną, kurioje gali būti pėsčiųjų; 2) ne dėl staigaus pėsčiojo išbėgimo, o dėl viršyto greičio 36,7 m atstumas ir tapo per mažas, kad būtų galima išvengti susidūrimo; 3) nuteistasis bėgantį pėsčiąjį pamatė dar prieš šiam įbėgant į važiuojamąją kelio dalį; spėjo suprojektuoti pėsčiojo veiksmus, kuriuos, kaip tikėjosi, A. B. atliks, nors, pamatęs link važiuojamosios dalies greitai bėgantį pėsčiąjį, turėjo į tai reaguoti stabdydamas; 4) būtent dėl daugiau nei 60 km/h viršyto leistino maksimalaus greičio M. L. partrenkimo vietą pasiekė tuo metu, kai per važiuoja-

mąją dalį bėgo pėsčiasis ir dėl minėtos priežasties jis prarado galimybę bent jau pradėti stabdyti vairuojamą automobilį; 5) vairuotojo manevras (judančios kliūties apvažiavimas), kai vairuotojui matant, jog pėsčiasis nesustoja prie važiuojamosios kelio dalies ir per ją bėga, bandoma išvengti susidūrimo automobilį perrikiuojant būtent link tos krypties, kuria bėga pėsčiasis, iš esmės tik padidino padarinių kilimo galimybę; 6) automobilio „Audi A6“ vairuotojui tinkamai sureaguoti į kilusią situaciją sutrukdė būtent didelis transporto priemonės greitis (pažymėtina tai, kad vairuodamas transporto priemonę gyvenvietėje, kur leistinas maksimalus greitis buvo 70 km/h, M. L. viršijo netgi automagistralėse leidžiamą maksimalų greitį); 7) iš byloje esančio vaizdo įrašo matyti, jog nuteistasis, pravažiavęs gyvenvietės pradžią žymintį kelio ženklą ir maksimalų 70 km/h greitį nustatantį kelio ženklą, savo elgesio, pažeidžiančio KET, nekeitė, greičio nemažino; 8) jis nestebėjo spidometro, greitis buvo komfortiškas, labiau dėmesį kreipė ne į greitį, o į šviesoforo signalą.

21. Visos šios pirmiau nurodytos ir teismų išdėstytos aplinkybės dėl priežastinio ryšio nustatymo buvo sietos išimtinai tik su vairuotoju, vertinant tiek atskirai, tiek atsižvelgiant į visumą, vengiant analizuoti pėsčiojo neatsargius veiksmus, eismo režimą šviesoforu reguliuojamoje sankryžoje. Ekspertinio tyrimo išvados, nors ir nurodant teisingą teismų praktiką, kaip jas vertinti, vertintos nesilaikant teismų praktikoje suformuluotų tokių išvadų vertinimo ir naudojimo nuosprendžiui grįsti taisyklių. Teismo sprendimui grįsti kaip pagrindinė ir teisinga paimta tikimybės forma suformuluota sąlyginė išvada, šios išvados tikėtinumą apklausos metu ekspertai dar labiau sustiprino siedami su papildomomis sąlygomis, kurios gali nulemti pasekmes – galimybę asmeniui išbėgti, kaip antai bėgimo greičio stabilumas, krypties, greičio nekeitimas ir kt. Taigi teismai, norėdami išvadas grįsti tokio pobūdžio tikėtinomis sąlyginėmis ekspertinio tyrimo išvadomis, abejonių keliančias prielaidas ir aplinkybes turėjo ištirti ir pagrįsti papildomais įrodymais. Tokių įrodymų, kaip minėta byloje, nėra. Apeliacinės instancijos teismas, teigdamas, kad tikėtinos išvados, sugretinus su nagrinėjamos bylos duomenų visuma, pakankamos (nutarties 27 punktas), vairuotojo kliūties pamatymo ir galimybės išvengti aplinkybes pagrindė tik savaip, kitaip nei vaizdų ekspertizės išvadose, aiškindamas vaizdo registratoriaus duomenis, remdamasis dalimi M. L. parodymų ir atskirais ekspertų atsakymais apie tinkamą vairavimą pamačius judančią kliūtį (nutarties 26 punktas). Tačiau visa tai priežastinio ryšio nepatvirtina. Aptartos aplinkybės rodo, kad teismai patikimai nenustatė būtinos nustatyti priežastinio ryšio situacijos, kad vairuotojui buvo tikėtina, jog kliūtis kelyje bus sudaryta, jis tokią kliūtį turėjo galimybę pamatyti iš anksto ir į ją reagavo priešingai KET reikalavimams, vairuodamas turėjo bei galėjo pėsčiojo žūties išvengti.

22. Atitinkamai, žemesnės instancijos teismams nesilaikius pareigos pagal būtinosios padarinių kilimo sąlygos taisykles nuosekliai vertinti abiejų eismo dalyvių KET pažeidimų priežastingumą ir dėl šio priežastingumo tinkamai pasisakyti, buvo padaryta teisės taikymo klaida, nes byloje nustatyti duomenys rodo, kad būtent pėsčiojo padaryti KET 43, 44 ir 73.11 punktų pažeidimai sukūrė vairuotojui netikėtą, pavojingą situaciją ir buvo esminė ir iki pat pavojingos veikos sukeltų padarinių kilimo veikianti sąlyga. Šiuo atveju pėsčiojo neatsargūs veiksmai staiga įbėgant į sankryžą prieš artėjantį automobilį,

taip sudarant netikėtą kliūtį, leido toliau vystytis priežastiniam ryšiui ir buvo esminė ir veikianti priežastis bei būtinoji ir pakankama sąlyga eismo įvykiui kilti ir padariniams atsirasti. Pagal KET reikalavimus, pėsčiasis, degant jam raudonam šviesoforo signalui, iš viso negali atsidurti šviesoforu reguliuojamoje sankryžoje važiuojamojoje kelio dalyje, skirtingai nei vairuotojas, kuriam tuo metu degant žaliam šviesoforo signalui KET eismą leidžia, nors jis ir viršija greitį. Pėsčiasis A. B., užuot saugiai sustojęs šviesoforu reguliuojamoje sankryžoje ir laukęs, kol jam užsidegs jam judėti leidžiantis šviesoforo signalas, neįvertinęs atstumo tarp artėjančio automobilio, staiga įbėgo į sankryžą, bėgo per ją į kitą kelio pusę, sudarė netikėtą kliūtį jam iš kairės važiuojančiam automobiliui, vairuojamam M. L., o kai automobilis A. B. kliudė, pėsčiasis žuvo.

23. Galiausiai dėl neteisingai nustatyto būtinojo priežastinio ryšio apeliacinės instancijos teismo nutarties 35 punkte pagal BK 16 straipsnio 3 dalies reikalavimus neteisingai suformuluotas nuteistojo neatsargios kaltės, pasireiškiančios nusikalstamu nerūpestingumu, turinys. Jame teigiama, kad nuteistasis M. L. kaltas, nes „nenumatė, kad dėl viršijamo greičio gali kilti eismo įvykis, dėl kurio gali žūti žmogus, tačiau akivaizdu, jog jis, kaip automobilio vairuotojas, tokius padarinius turėjo numatyti, o atsižvelgiant į tai, kad daugiau nei 60 km/h viršijo leistiną maksimalų greitį, važiavo gyvenviete, galėjo numatyti, jog jo veiksmai yra pavojingi ir dėl daromo KET pažeidimo gali atsirasti BK 281 straipsnyje, be kita ko, ir 5 dalyje, numatyti padariniai“. Pagal tokį vairuotojo, viršijančio greitį, neatsargios kaltės apibūdinimą, galėjimo numatyti padarinius momentą siejant tik su greičiu, nutylint aplinkybes apie šviesoforu reguliuojamą sankryžą, uždraustą pėstiesiems eismą, galimybę reaguoti į kliūtį ir stabdyti, įtvirtinama neteisinga prezumpcija, kad visais atvejais, kai gyvenvietėje vairuotojas viršija leistiną maksimalų greitį daugiau nei 60 km/h, jis savaime elgiasi nusikalstamai nerūpestingai, nes dėl to yra praradęs galimybę stabdyti ir kartu išvengti susidūrimo su galinčiu įbėgti į kelią pėsčiuoju, kuriam eismas draudžiamas. Tokiu būdu jis atsakingas už bet kokius žalingus žmogaus sveikatai padarinius, tarp jų ir žmogaus žūtį.
24. Toks kaltės turinio išdėstymas prasilenkia su teismų praktika, kurioje konstatuota, jog „<...> nusikalstamam nerūpestingumui konstatuoti būtina nustatyti, kad transporto priemonę vairuojantis asmuo nesuprato daromos veikos rizikingumo ar pavojingumo, nenumatė, kad jo padarytas KET pažeidimas gali sukelti eismo įvykį ir žalą kito asmens sveikatai, tačiau pagal veikos aplinkybes bei savo asmenines savybes turėjo ir galėjo tai numatyti. Turėjimas numatyti padarinius išplaukia iš įstatymo nustatytos pareigos vairuotojams išmanyti Saugaus eismo automobilių keliais įstatymo nuostatas, mokėti KET ir jų laikytis, imtis visų būtinų atsargumo priemonių, nekelti pavojaus kitų eismo dalyvių, kitų asmenų ar jų turto saugumui ir aplinkai. Galėjimas numatyti padarinius reiškia vairuotojo realią galimybę konkrečioje situacijoje suprasti daromos veikos rizikingumą, numatyti eismo įvykį, dėl kurio gali kilti nusikalstami padariniai. Apie tai teismas sprendžia konkrečiu atveju įvertinęs eismo sąlygas bei situaciją, kitų eismo dalyvių veiksmus, kaltininko asmenines savybes ir kitas bylos aplinkybes <...>“ (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-160/2014).
25. Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose

bylose. Šioje byloje esančiuose sprendimuose abu teismai pateikė daug kasacinės jurisprudencijos pavyzdžių iš eismo įvykių bylų, naudotų įvairiuose kontekstuose, tiek aprašant teorinius BK 281 straipsnio sudėties dalykus, tiek analizuojant priežastinio ryšio ir neatsargios kaltės nustatymą. Tačiau šiuo atveju artimiausia nagrinėjamai bylai faktinė eismo situacija, atsitikusi šviesoforu reguliuojamoje sankryžoje ir susijusi su priežastinio ryšio nustatymu, yra nagrinėta kasacinėje byloje Nr. 2K-195/2007. Šioje byloje, nors vairuotojas neviršijo greičio, kaltinimas jam buvo siejamas su vairuotojo pareiga pastebėti kliūtį ir stabdyti, tačiau aiškinami aktualūs šiai bylai momentai, svarbūs vertinant tiek vairuotojo, važiuojančio reguliuojama sankryža, tiek kito eismo dalyvio, kuriam dega draudžiamas šviesoforo signalas, veiksmus. Nutartyje konstatuota, kad „<...> reguliuojamoje sankryžoje transporto priemonės, važiuojančios per sankryžą degant žaliam šviesoforo signalui, vairuotojas turi pagrįstą teisę tikėtis, kad kiti eismo dalyviai, kurie taip pat įpareigoti laikytis eismo taisyklių, nepažeis jų ir savo veiksmais nekels pavojaus kitiems eismo dalyviams, turintiems pagal kelių eismo taisyklių reikalavimus judėjimo per sankryžą pirmenybę. Todėl transporto priemonės vairuotojas neprivalo lėtinti greičio ar stabdyti transporto priemonės vien tik dėl to, kad yra teorinė tikimybė, kad kiti eismo dalyviai gali nesilaikyti eismo taisyklių ir pažeisti transporto priemonės vairuotojo pirmumo teisę, kol dar nėra tiesioginio pavojaus eismo saugumui. <...> reguliuojamose kelių sankryžose grėsmė eismo saugumui atsiranda tik tada, kai kiti eismo dalyviai pažeisdami ar nepažeisdami eismo taisykles įeina ar įvažiuoja į važiuojamąją kelio dalį arba akivaizdu, kad jie tuoj kirs transporto priemonės judėjimo kryptį, ir tokiu veiksmu sukelia grėsmę eismo saugumui. <...> kol kiti eismo dalyviai tik artėja prie važiuojamosios kelio dalies transporto priemonės judėjimo kryptimi, vairuotojas turi pagrindo tikėtis, kad jie laikysis eismo taisyklių reikalavimų ir laiku sustos praleisti transporto priemonės, turinčios pirmumo teisę kirsti sankryžą. Taigi nepateisinama būtų vairuotoją įpareigoti mažinti greitį ar stabdyti transporto priemonę, kol dar pavojus eismo saugumui yra tik menamas, ir tokį vairuotojo elgesį laikyti kelių eismo taisyklių pažeidimu <...>“.

26. Pažymėtina ir tai, kad pirmosios instancijos teismo nurodytos kasacinės nutartys Nr. 2K-127/2010, 2K-375/2014, 2K-99-511/2017, taip pat nė viena apeliacinės instancijos teismo nurodyta kasacinė nutartis nelaikytinos precedentu, kuriuo būtina vadovautis nustatant vairuotojo priežastinį ryšį ir kaltę nagrinėjamoje byloje, nes jose nagrinėjamos dažniausiai greičio viršijimo, dviejų transporto priemonių manevravimo situacijos ar užvažiavimo ant pėsčiojo, dviratininko situacijos arba neįvykusios dienos metu reguliuojamoje šviesoforu sankryžoje, arba, jei įvykusios, nesusijusios su vairuotojo galimybės stabdyti transporto priemonę neturėjimu.
27. Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2010 vairuotojas nuteistas pagal BK 281 straipsnio 5 dalį už tai, kad pažeidė KET 172 ir 174 punktų reikalavimus – vairuodamas automobilį viršijo leistiną gyvenvietėje 50 km/h greitį (važiavo 65 km/h greičiu), artėdamas prie pėsčiųjų perėjos ir sankryžos bei matydamas dviratininkę, įvažiuojančią į sankryžą, automobilio greičio nesulėtino, o atsiradus kliūčiai – pastebėjęs važiuojančią kelkraščiu ta pačia eismo kryptimi dviratininkę, kuri sankryžoje įvažiavo iš vienos gatvės į kitą, nesulėtino greičio, laiku nestabdė ir visiškai nesustabdė transporto priemonės, esant galimybei dviratininkės nelenkė ir neapvažiavo, atsitrenkė

į dviračio užpakalinę dalį ir dviratininkę mirtinai sužalojo. Byloje atliktų ekspertizių aktuose nustatyta, kad šioje situacijoje važiuodamas 65 km/h greičiu nuteistasis negalėjo išvengti susidūrimo, tačiau jei būtų neviršijęs leistino greičio, būtų galėjęs laiku sustabdyti automobilį ir išvengti eismo įvykio su kilusiais padariniais.

28. Apeliacinės instancijos teismo nutarties 22 punkte nurodyta kaip precedentas kasacinė nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-95-697/2020, kurioje vairuotojas nuteistas pagal BK 281 straipsnio 3 dalį pažeidęs KET 9, 127 ir 129 punktų reikalavimus už tai, kad, artėdamas prie sankryžos, sankryžoje degant jo važiavimo krypčiai žaliam šviesoforo signalui, važiuodamas apie 88 km/h greičiu, žymiai viršijo gyvenvietėse leidžiamą ne didesnį kaip 50 km/h greitį ir dėl to susidūrė su priešpriešais atvažiuojančiu ir sankryžoje į kairę sukančiu automobiliu, taip įvyko eismo įvykis. Kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-279-697/2019 nagrinėjama situacija, kai, pažeisdamas KET 9, 127, 128, 129 punktų reikalavimus, vairuodamas automobilį ir artėdamas prie sankryžos, asmuo važiavo 69 km/h greičiu ir viršijo gyvenvietėse leistiną maksimalų 50 km/h greitį, atsiradus kelyje kliūčiai ir iškilus grėsmei eismo saugumui, t. y. iš kairės pusės į važiuojamąją kelio dalį įžengus pėsčiajam, nedelsdamas nestabdė vairuojamo automobilio ir nesustojo, dėl to kliudė pėsčiąjį, šis žuvo įvykio vietoje; tačiau šioje byloje nustatyta, kad vairuotojo veiksmai techniniu požiūriu buvo pagrindinė eismo įvykio kilimo sąlyga ir jis, tiek važiuodamas paties pasirinktu (apie 69 km/h) greičiu, tiek jeigu būtų važiavęs leistinu (50 km/h) greičiu, laiku stabdydamas, būtų turėjęs techninę galimybę sustoti iki eismo įvykio vietos ir taip išvengti pėsčiojo partrenkimo. Nutarties 28 punkte nurodoma kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-303/2018, tačiau joje asmuo nuteistas pažeidęs KET 127, 128, 131.1 punktų reikalavimus už tai, kad apie 119 km/h greičiu vairuodamas automobilį ribota manevravimui važiavimo juosta, kurios plotis 3,1 m, tamsiu paros metu, esant šlapiai kelio dangai, viršijo leistiną 90 km/h greitį, nesilaikė būtinų atsargumo priemonių, kad nekeltų pavojaus kitų eismo dalyvių saugumui, apribodamas saugią galimybę laiku pastebėti ir sustabdyti transporto priemonę iki bet kurios iš anksto numatomos kliūties, laiku nepastebėjo pėsčiųjų R. Č. ir V. R., vilkinčio šviesą atspindinčią liemenę, nesulėtino greičio ar visiškai nestojo ir dėl tokių savo neatsargių veiksmų automobiliu kliudė ir mirtinai įvykio vietoje sužalojo šiuos pėsčiuosius.

29. Pagal kasacinio teismo praktiką, kasacinis teismas pagal savo kompetenciją tikrina, ar teismų išvados dėl priežastinio ryšio pagrįstos išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, ar jos tinkamai motyvuotos ir pagrįstos visų eismo dalyvių padarytų KET pažeidimų analize (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-38/2008, 2K-410/2008, 2K-158/2009, 2K-179/2009, 2K-468/2009 ir kt.).

30. Kasacinės instancijos teismo išplėstinė septynių teisėjų kolegija, patikrinusi skundžiamus teismų sprendimus teisės taikymo aspektu (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 376 straipsnio 1 dalis), konstatuoja, kad teismų išvados dėl priežastinio ryšio nėra tinkamai motyvuotos ir pagrįstos visų eismo dalyvių padarytų pažeidimų analize. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai, nustatydami, kad M. L. neatsargūs vairavimo veiksmai atitinka BK 281 straipsnio 5 dalyje nurodyto nusikaltimo sudėtį, netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą. Asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, jei jo padaryta veika ati-

tinka baudžiamajame įstatyme nurodytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį (BK 2 straipsnio 4 dalis). Nusikalstamos veikos sudėtis – baudžiamajame įstatyme nurodytų objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių, kurie apibūdina BK uždraustą pavojingą veiką kaip tam tikrą nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, visuma. Nesant bent vieno iš šių požymių, nėra ir nusikalstamos veikos sudėties. Šiuo atveju nuteistojo veikoje nėra BK 281 straipsnio 5 dalyje nurodyto nusikaltimo objektyviojo požymio – priežastinio ryšio tarp šio vairuotojo padaryto KET 127 punkto pažeidimo ir byloje nustatytų padarinių – pėsčiojo A. B. žūties.

31. Dėl netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo Vilniaus regiono apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nuosprendis ir Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 3 d. nutartis naikintini ir byla M. L. nutrauktina (BPK 369 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Už savo priešingus KET taisyklėms, pavojingus veiksmus – nustatyto greičio viršijimą, 2021 m. spalio 19 d. vairuojant automobilį „Audi A6“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*) važiuojant gyvenvietės teritorijoje Nemenčinės plentu, M. L. privalo atsakyti administracinio nusižengimo teisenos tvarka (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 592 straipsnio 4 dalis).
32. Nustačius, kad M. L. veikoje nėra visų BK 281 straipsnio 5 dalyje esančio nusikaltimo požymių, remiantis BPK 115 straipsnio 3 dalimi, byloje pareikšti nukentėjusiųjų ir civilinių ieškovų civiliniai ieškiniai paliekami nenagrinėti. Civilinio ieškinio palikimas nenagrinėto neužkerta kelio civilinio proceso tvarka pareiškus ieškinį reikalauti žalos, vairuotojo padarytos jam valdant didesnio pavojaus šaltinį – automobilį, atlyginimo. Šiuo atveju civiliniai ieškovai turi teisę pareikšti ieškinį civilinio proceso tvarka.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 2 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Vilniaus regiono apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nuosprendį ir Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 3 d. nutartį ir baudžiamąją bylą M. L. nutraukti.

Nukentėjusiųjų ir civilinių ieškovų G. A., I. A., T. B., atstovaujamo atstovės pagal įstatymą G. A., M. B., Z. B. civilinius ieškinius palikti nenagrinėtus.

2.14. Kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas (BK 281 straipsnis) Palikimas be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei (BK 144 straipsnis)

Nors nuteistojo nusikalstamos veikos padarytos per trumpą laiko tarpą, tačiau jos padarytos skirtingais veiksmais, kurių nesieja bendras sumanymas ir tyčia. Nuteistasis skirtingais veiksmais realizavo dviejų nusikalstamų veikų sudėtis, nurodytas skirtin-

guose BK straipsniuose. Pirmu veiksmu buvo sukeltas eismo įvykis, kurio pasekmė – nukentėjusiojo sunkus sveikatos sutrikdymas, už kurį jis nuteistas pagal BK 281 straipsnio 4 dalį. Tik po šio eismo įvykio nuteistasis, supratęs savo veiksmų nusikalstamą pobūdį, pasišalino iš įvykio vietos ir paliko be pagalbos nukentėjusįjį, kai grėsė pavojus jo gyvybei, t. y. atskiru veiksmu įgyvendino nusikalstamos veikos sudėtį, nurodytą BK 144 straipsnyje. Todėl šios veikos sudaro realiąją nusikalstamų veikų sutaptį.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-109-511/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-30857-2022-2
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.1.6.6; 1.1.8.6.2; 1.1.9.2; 2.1.15.1.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. birželio 18 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Olego Fedosiuko (kolegijos pirmininkas), Alvydo Pikelio ir Eligijaus Gladučio (pranešėjas),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant prokurorei Laimai Milevičienei,

nuteistajam V. J., jo gynėjui advokatui Vilmantui Ančiukaičiui,

nukentėjusiajam M. A., jo įgaliotajam atstovui advokatui Mindaugui Kepeniui,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistojo V. J. ir jo gynėjo advokato Vilmanto Ančiukaičio** kasacinį skundą dėl Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. spalio 26 d. nuosprendžio dalies, susijusios su jo nuteisimu pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 281 straipsnio 4 dalį ir 144 straipsnį ir neturtinės žalos atlyginimo priteisimu.

Plungės apylinkės teismo 2023 m. liepos 25 d. nuosprendžiu **V. J.** atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą be užstato už nusikaltimus, nustatytus BK 144 straipsnyje ir 281 straipsnio 4 dalyje, ir baudžiamoji byla jam nutraukta.

V. J. laiduotoja paskirta J. J. ir nustatytas vienerių metų laidavimo terminas.

Vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalies 1 punktu, 68 straipsniu, V. J. paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – uždraudimas naudotis specialiąja teise vairuoti transporto priemones dvejiems metams.

Vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalies 7 punktu, 72 straipsnio 2, 3 dalimis, iš V. J. konfiskuotas automobilis „BMW 318i“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*).

Iš V. J. ir civilinės atsakovės AB „Lietuvos draudimas“ nukentėjusiajam M. A. solidariai priteista 575,90 Eur turtinei žalai ir 14 000 Eur neturtinei žalai atlyginti.

Nukentėjusiajam M. A. pripažinta teisė į civilinio ieškinio dalies dėl turtinės žalos – turėtų išlaidų degalams bei negautų pajamų – atlyginimo priteisimo patenkinimą ir klausimas dėl ieškinio dydžio perduotas nagrinėti civilinio proceso tvarka.

Iš V. J. nukentėjusiajam M. A. priteista 4000 Eur išlaidų, patirtų advokato teisinei pagalbai apmokėti, atlyginimo.

Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. spalio 26 d. nuosprendžiu, iš dalies patenkinus nukentėjusiojo M. A. apeliacinį skundą, Plungės apylinkės teismo 2023 m. liepos 25 d. nuosprendžio dalis pakeista:

panaikinta nuosprendžio dalis, kuria V. J. atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už BK 281 straipsnio 4 dalyje ir 144 straipsnyje nustatytas nusikalstamas veikas pagal laidavimą ir perduotas J. J. atsakomybėn nustatant vienerių metų laidavimo terminą be užstato, ir dėl šios dalies priimtas naujas nuosprendis - **V. J.** pripažintas kaltu ir nuteistas laisvės atėmimu pagal BK 144 straipsnį šešiems mėnesiams, pagal BK 281 straipsnio 4 dalį – dvejiems metams;

vadovaujantis BK 63 straipsnio 1, 4 dalimis, šias bausmes iš dalies sudėjus, V. J. paskirta subendrinta bausmė laisvės atėmimas dvejiems metams trims mėnesiams;

vadovaujantis BK 64^1 straipsniu, paskirta subendrinta bausmė sumažinta vienu trečdaliu ir V. J. paskirta galutinė bausmė – laisvės atėmimas vieneriems metams šešiems mėnesiams;

pašalinta pripažinta V. J. atsakomybę lengvinanti aplinkybė, kad jis prisipažino padaręs nusikalstamas veikas ir nuoširdžiai gailisi (BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punktas);

pripažinta, kad V. J. atsakomybę dėl BK 144 straipsnyje nustatytos nusikalstamos veikos sunkina tai, jog jis nusikalto būdamas apsvaigęs nuo alkoholio ir tai turėjo įtakos nusikaltimo padarymui (BK 60 straipsnio 1 dalies 9 punktas);

vadovaujantis BK 75 straipsnio 2 dalimi, 5 dalies 5, 10 punktais, paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas vieneriems metams šešiems mėnesiams, įpareigojant V. J. visą bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpį mokytis arba dirbti ir nevartoti psichiką veikiančių medžiagų;

vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalies 1 punktu, 68 straipsniu, V. J. paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimo naudotis specialiąja teise vairuoti transporto priemones – terminas padidintas iki dvejų metų šešių mėnesių;

pakeista nuosprendžio dalis, kuria nukentėjusiajam M. A. priteista 575,90 Eur turtinei žalai ir 14 000 Eur neturtinei žalai atlyginti solidariai iš V. J. ir civilinės atsakovės AB „Lietuvos draudimas“ ir nukentėjusiajam M. A. priteista 730,9 Eur turtinei žalai ir 14 000 Eur neturtinei žalai atlyginti iš civilinės atsakovės AB „Lietuvos draudimas“;

kita pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis palikta nepakeista.

Iš nuteistojo V. J. nukentėjusiajam M. A. priteistas 1000 Eur išlaidų, patirtų advokato paslaugoms apeliacinės instancijos teisme apmokėti, atlyginimas.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi nuteistojo ir jo gynėjo, prašiusių kasacinį skundą tenkinti, taip pat nukentėjusiojo ir jo įgaliotojo atstovo, prokurorės, prašiusių kasacinį skundą atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. V. J. pagal BK 281 straipsnio 4 dalį nuteistas už tai, kad 2022 m. rugpjūčio 15 d. apie 5.45 val. Skuodo rajone, Ylakių miestelyje, Sodų gatvėje, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, vairuodamas automobilį „BMW 318i“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*) nepasirinko saugaus važiavimo greičio, dėl to prarado galimybę kilus būtinybei sustabdyti vairuojamą automobilį ir automobiliu partrenkė ta pačia kryptimi einantį nukentėjusįjį M. A. Dėl eismo įvykio metu patirtų sužalojimų nukentėjusiajam M. A. padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas. Šiais veiksmais V. J. pažeidė Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. 1950 patvirtintų Kelių eismo taisyklių (toliau – ir KET) 9, 14, 127, 128, 129 punktų reikalavimus ir tai lėmė šio eismo įvykio kilimą.
2. Be to, V. J. pagal BK 144 straipsnį nuteistas už tai, kad 2022 m. rugpjūčio 15 d. apie 5.45 val. Skuodo rajone, Ylakių miestelyje, Sodų gatvėje, vairuodamas automobilį „BMW 318i“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*) sukėlęs eismo įvykį, kurio metu partrenkė ir sužalojo nukentėjusįjį M. A., taip padarė jam sunkų sveikatos sutrikdymą, turėdamas pareigas, nustatytas KET 219.4, 219.5 punktuose, jų nevykdė, t. y. nepranešė apie eismo įvykį policijai ir nepasiliko eismo įvykio vietoje, nesiėmė visų reikiamų priemonių, kad būtų suteikta medicinos pagalba nukentėjusiajam M. A., kuriam dėl patirtų sužalojimų buvo būtina neatidėliotina medicinos pagalba, grėsė pavojus gyvybei, jam nesuteikė pagalbos, nors turėjo galimybę ją suteikti, ir iš įvykio vietos pasišalino.

II. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio esmė

3. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, nustatė, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai V. J. padarytoje veikoje nustatė nusikalstamų veikų, nustatytų BK 281 straipsnio 4 dalyje ir 144 straipsnyje, objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, skundžiamo nuosprendžio turinys iš esmės atitinka baudžiamojo proceso įstatymo keliamus reikalavimus, nuosprendyje aprašytas byloje ištirtų įrodymų turinys, pateikti aiškūs ir išsamūs įrodymų vertinimo motyvai, taip pat byloje nenustatyta esminių Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) pažeidimų gaunant duomenis, kurie teismo buvo pripažinti įrodymais. Tačiau apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas, spręsdamas dėl galimybės atleisti V. J. nuo baudžiamosios atsakomybės, netinkamai įvertino byloje nustatytas aplinkybes, dėl to neteisingai pritaikė BK 40 straipsnio nuostatas.
4. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad nėra teisinio pagrindo atleisti V. J. nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. V. J. nusikalstamos veikos padarytos esant ne idealiajai, o realiajai sutapčiai. Nors V. J. nusikalstamos veikos padarytos per trumpą laiko tarpą, tačiau jos skirtingos (neatsargus ir nesunkus nusikaltimai), padarytos skirtingais veiksmais. Taigi V. J. negali BK 40 straipsnio prasme būti laikomas asmeniu, pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką.

5. Apeliacinės instancijos teismas taip pat nustatė, kad nėra BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodyto V. J. atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindo, kad asmuo visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką. Apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs nuteistojo paaiškinimus savo motinai, jo duotus parodymus ikiteisminio tyrimo metu ir pirmosios instancijos teisme, jų kaitą bei nenuoseklumą, liudytojų J. J. ir J. Ž. parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo metu, konstatavo, kad V. J. prisipažinimas padarius nusikalstamas veikas laikytinas nenuoširdžiu. Be to, nuteistasis delsė atsiprašyti nukentėjusiojo, turėdamas tam visas galimybes, nesutiko su draudimo įmonės apskaičiuotų sumų nukentėjusiajam mokėjimu. Apeliacinės instancijos teismas, svarstydamas klausimą dėl V. J. atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, įvertino ir tai, kad nuteistasis padarė šiurkščius KET pažeidimus, sukėlusius sunkius padarinius.
6. Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad V. J. atsakomybę dėl padarytos nusikalstamos veikos, nustatytos BK 144 straipsnyje, sunkina tai, jog jis šį nusikaltimą padarė būdamas neblaivus.
7. Apeliacinės instancijos teismas, nustatęs, kad V. J. negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, įvertinęs jo padarytų nusikalstamų veikų pobūdį, jo asmenybę: neteistas, baustas administracine tvarka, jauno amžiaus, mokosi, nedirba, kitus byloje esančius V. J. charakterizuojančius duomenis, atsižvelgdamas į V. J. atsakomybę lengvinančią ir sunkinančią aplinkybes, V. J. už jo padarytas nusikalstamas veikas paskyrė laisvės atėmimo bausmę, šios bausmės vykdymą atidėjo.
8. Apeliacinės instancijos teismas, taip pat įvertinęs nuteistojo asmenybę, jo nusikalstamų veikų pobūdį, nusikalstamais veiksmais sukeltas pasekmes, nusprendė, kad teisingumo, protingumo ir proporcingumo principai bei baudžiamojo poveikio priemonės – specialiosios teisės atėmimo paskirtis bus įgyvendinti nuteistajam uždraudus vairuoti transporto priemones dvejus metus šešis mėnesius.
9. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai netenkino nukentėjusiojo civilinio ieškinio dalies dėl 155 Eur išlaidų, patirtų elektrostimuliacijos aparatui įsigyti, atlyginimo priteisimo. Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į tai, kad nukentėjusysis dėl nuteistojo V. J. sukelto eismo įvykio buvo sužalotas, yra netekęs dalies darbingumo, jam reikalinga reabilitacija, priteisė nukentėjusiajam 155 Eur sumą už elektrostimuliacijos aparato įsigijimą kaip turtinės žalos atlyginimą.
10. Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į tai, kad nuteistasis su AB „Lietuvos draudimas“ buvo sudaręs transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės sutartį, nusprendė, kad 730,9 Eur dydžio turtinė ir 14 000 Eur dydžio neturtinė žala nukentėjusiajam turi būti priteista tik iš draudimo bendrovės AB „Lietuvos draudimas“.

III. Kasacinio skundo argumentai

11. Kasaciniu skundu nuteistasis V. J. ir jo gynėjas advokatas V. Ančiukaitis prašo panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikti galioti pirmosios

instancijos teismo nuosprendį su pakeitimais – sumažinti nukentėjusiajam priteistą neturtinės žalos atlyginimo dydį. Kasatoriai skunde nurodo:

11.1. Apeliacinės instancijos teismas netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą ir padarė esminių BPK pažeidimų, todėl apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalis dėl V. J. atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą panaikinimo ir nuteistojo lengvinančios atsakomybę aplinkybės nepripažinimo yra naikintina.

11.2. Baudžiamajame įstatyme realiosios ir idealiosios nusikalstamų veikų sutapčių sąvokos neatskleistos. Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-412/2010, 2K-37/2011, 2K-P-78/2012, 2K-385/2014, 2K-144-489/2015), idealioji sutaptis konstatuojama tada, kai asmuo viena veika (veikimu arba neveikimu) tuo pačiu laiku padaro du ar daugiau nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų, nurodytų skirtinguose BK straipsniuose. Tai reiškia, kad išsamus bendrą veiką sudarančių faktų teisinis įvertinimas neišvengiamai reikalauja taikyti daugiau negu vieną, t. y. dvi ar daugiau, nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį, kiekviena jų turi skirtingą, savarankišką raišką baudžiamojo įstatymo tekste. Taip pat kasacinės instancijos teismo praktikoje yra nurodyta, kad, sprendžiant dėl nusikalstamų veikų idealiosios sutapties, taikoma nedidelio laiko tarpo taisyklė. Taigi suformuota kasacinės instancijos teismo praktika leidžia laikyti nusikalstamas veikas padarytomis esant idealiajai sutapčiai, jeigu jos ir padarytos esant skirtingai kaltės formai, tačiau padaromos tais pačiais veiksmais ir tuo pačiu laiku.

11.3. Visa įvykio situacija, o būtent tai, kad netrukus po nusikaltimo, nustatyto BK 281 straipsnio 4 dalyje, nuteistasis padarė nusikalstamą veiką, nustatytą BK 144 straipsnyje, rodo, kad V. J. susiformuoti nauja tyčia po pirmos veikos padarymo laiko prasme net negalėjo dėl to, jog tarp abiejų nusikalstamų veikų nebuvo jokio laiko tarpo. Tai suponuoja išvadą, kad šiuo atveju nuteistajam V. J. būtina taikyti kasacinės instancijos teismo praktikoje įvestą nedidelio laiko tarpo taisyklę. Taigi nurodytos aplinkybės sudaro pagrindą konstatuoti, kad V. J. abi jam inkriminuojamas veikas padarė esant idealiajai sutapčiai. Vadinasi, BK 40 straipsnio prasme nuteistasis gali būti laikomas asmeniu, pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką.

11.4. Nuteistojo V. J. pokalbio su motina metu pateikta informacija negali būti laikoma nei prisipažinimu, nei neprisipažinimu padarius nusikalstamą veiką. Tai nėra parodymų davimas ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Pažymėtina, kad vėliau nuteistasis policijos pareigūnams prisipažino vairavęs automobilį ir pakliuvęs į eismo įvykį. Taigi šie nuteistojo parodymai ikiteisminio tyrimo pareigūnams leidžia pagrįstai manyti, kad V. J. prisipažino padaręs nusikalstamas veikas.

11.5. V. J. įtarimas dėl nusikalstamų veikų padarymo buvo pareikštas kitą dieną po eismo įvykio. Tuo metu nuteistasis nurodė, kad kaltės nepripažįsta, nes neprisimena įvykio aplinkybių dėl didelio apsvaigimo nuo alkoholio. Tokia nuteistojo pozicija negali būti traktuojama kaip neprisipažinimas padarius nusikalstamas veikas.

11.6. Kaltininko prisipažinimas kaip jo atsakomybę lengvinanti aplinkybė baudžiamajame įstatyme formuluojamas ne kaip kaltės pripažinimas, o kaip kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką. Taigi kaltininko prisipažinimas aiškinamas kaip esminių, kvalifikacijai reikšmingų objektyvių padarytos nusikalstamos veikos aplinkybių pripažinimas. Įstatymas nereikalauja, kad asmuo pripažintų kaltę dėl viso kaltinimo.

11.7. Apeliacinės instancijos teismo teiginys, kad nuteistasis nepadėjo teisėsaugos pareigūnams atskleisti nusikaltimų, netgi galėjo juos klaidinti, nukreipdamas į kito asmens, neva vairavusio nuteistojo V. J. automobilį, paieškas, yra visiškai nepagrįstas jokiais objektyviais bylos duomenimis. Nuteistasis V. J. pirmosios apklausos metu nurodė, kad automobilį buvo palikęs Ylakių miestelyje, prie kavinės. Tiek nuteistajam, tiek tyrėjai buvo žinoma, kad teritorija prie kavinės yra stebima vaizdo kamera, kurios vaizdo įrašas ir atskleis, koks asmuo nuo kavinės nuvažiavo nuteistajam priklausančiu automobiliu.

11.8. V. J. kaltės pripažinimo, kai jis buvo apklausiamas kaip įtariamasis 2023 m. vasario 22 d., negalima laikyti prisipažinimu tik tada, kai buvo surinkti jo kaltę pagrindžiantys neginčijami įrodymai. Nuteistajam V. J. nebuvo jokios prasmės neigti, kad jis vairavo automobilį. Vėliau, kai buvo nustatyta, kad nuteistasis V. J. vairavo automobilį, jis savo kaltę pripažino, nors ir tuo metu jis tos aplinkybės neprisiminė, ir neprisimena dabar. Taigi manytina, kad V. J. savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamas veikas.

11.9. Tai, kad pirmosios instancijos teismas bylą išnagrinėjo sutrumpinto proceso tvarka, patvirtina V. J. prisipažinimą dėl nusikalstamų veikų padarymo. Apeliacinės instancijos teismas neįžvelgė, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai bylą išnagrinėjo sutrumpinta įrodymų tyrimo tvarka. Vadinasi, teismas pritarė tam, kad V. J. prisipažino esąs kaltas dėl padarytų nusikalstamų veikų.

11.10. Be to, nuteistasis V. J. iš dalies atlygino nukentėjusiajam padarytą žalą, taip pat įsipareigojo vėliau atlyginti likusią žalą. Tai, kad V. J. nesutiko su draudimo bendrovės apskaičiuotos žalos išmoka nukentėjusiajam, nereiškia, kad jis vengia žalą nukentėjusiajam atlyginti. Nuteistasis V. J. nesutiko su draudimo bendrovės siūlomų išmokų dydžiais, paaiškindamas, kad jis negali sutikti mokėti draudimo siūlomos sumos, kai nukentėjusysis iš jo reikalauja 50 000 Eur neturtinei žalai atlyginti. Pažymėtina, kad, priešingai nei nustatė apeliacinės instancijos teismas, nuteistasis V. J. per programėlę „Messenger“ nukentėjusiojo apie žalos dydį nesiteiravo ir jam žinučių nerašė. Nuteistasis V. J. iki pirmosios instancijos teismo posėdžio atsiprašyti nukentėjusiojo dėl jam padarytų nusikalstamų veikų neturėjo galimybės, nes nukentėjusysis vengė susitikimo su juo.

11.11. Laidavimą nuteistajam V. J. leidžia taikyti ir jo asmenybę apibūdinančios aplinkybės.

11.12. Apeliacinės instancijos teismas, pažeisdamas įstatymą ir nepripažindamas V. J. atsakomybę lengvinančios aplinkybės – jo prisipažinimo padarius nusikalstamas veikas, neteisingai nustatė baudžiamojo poveikio priemonės – specialiosios teisės atėmimo terminą dvejiems metams šešiems mėnesiams.

11.13. Priteistas neturtinės žalos atlyginimo dydis nukentėjusiajam yra per didelis, jis neatitinka protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principų. Atsižvelgiant į bylos aplinkybes, į nuteistojo V. J. jauną amžių, turtinę padėtį – neturi nuolatinių pajamų, jo ateities galimybes dirbti ir atlyginti neturtinę žalą, nukentėjusiojo netinkamą elgesį įvykio metu, nuteistajam paskirtą baudžiamojo poveikio priemonę – automobilio konfiskavimą, AB „Lietuvos draudimas“ skaičiavimus, kokia neturtinė žala turi būti atlyginta nukentėjusiajam, kasacinės instancijos teismo praktiką dėl neturtinės žalos atlyginimo priteisimo eismo įvykio bylose, kai nukentėjusiajam sunkiai sutrikdoma sveikata, priteistas neturtinės žalos atlyginimas turi būti mažinamas.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

12. Nuteistojo V. J. ir jo gynėjo advokato V. Ančiukaičio kasacinis skundas atmestinas.

Dėl bylos nagrinėjimo kasacine tvarka ribų

13. Kasatoriai teigia, kad apeliacinės instancijos teismas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį V. J., padarė esminių BPK pažeidimų. Tačiau kasatoriai nepateikė jokių argumentų, kokie ir kodėl, jų manymu, BPK pažeidimai, priimant sprendimą apeliacinės instancijos teisme, buvo padaryti. Taigi, atsižvelgiant į tai, šie kasatorių teiginiai laikytini nepagrįstais ir paliekami nenagrinėti.

Dėl BK 40 straipsnio 2 dalies 1 punkto, 2 punkto ir 59 straipsnio 1 dalies 2 punkto taikymo

14. Kasatoriai skunde teigia, kad apeliacinės instancijos teismas, panaikindamas pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu V. J. taikytą BK 40 straipsnyje nustatytą atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir taikytą atsakomybę lengvinančią aplinkybę, nustatytą BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte, netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą. Šie kasatorių teiginiai yra nepagrįsti.
15. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, kaip viena iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių, įtvirtintas BK 40 straipsnyje. Įstatyme nustatyta, kad dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sprendžiama tik tuo atveju, jei yra padarytas baudžiamasis nusižengimas, neatsargus arba nesunkus ar apysunkis tyčinis nusikaltimas ir yra asmens, kuris vertas teismo pasitikėjimo, prašymas perduoti kaltininką jo atsakomybei pagal laidavimą (BK 40 straipsnio 1 dalis). Kitos būtinos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą sąlygos yra: 1) asmuo pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką (BK 40 straipsnio 2 dalies 1 punktas) ir 2) visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką (BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punktas), ir 3) bent iš dalies atlygino ar pašalino padarytą žalą arba įsipareigojo ją atlyginti, jeigu ji buvo padaryta (BK 40 straipsnio 2 dalies 3 punktas), ir 4) yra pagrindas manyti, kad jis visiškai atlygins ar pašalins padarytą žalą, laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų

veikų (BK 40 straipsnio 2 dalies 4 punktas). Laidavimas taikytinas, jei yra nustatyta šiame BK straipsnyje įtvirtintų sąlygų visuma (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-82/2010, 2K-7-75/2011, 2K-196-697/2018, 2K-153-976/2018, 2K- 164- 895/2018, 2K-176-303/2018, 2K-67-942/2019, 2K-102-303/2019, 2K-114-628/2019). Teismui nenustačius BK 40 straipsnyje nurodytų sąlygų visumos, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą yra negalimas.

16. Pasisakydami dėl BK 40 straipsnio taikymo nagrinėjamoje byloje, žemesnės instancijos teismai priėmė priešingus sprendimus. Pirmosios instancijos teismas pripažino, kad egzistuoja visos būtinos BK 40 straipsnio 1–2 dalyse nurodytos sąlygos tam, kad V. J. būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, o laiduotoja atitinka laiduotojui keliamus BK 40 straipsnio 3 dalyje nustatytus reikalavimus, ir atleido V. J. nuo baudžiamosios atsakomybės už BK 281 straipsnio 4 dalyje ir 144 straipsnyje nustatytų nusikalstamų veikų padarymą pagal laidavimą. Apeliacinės instancijos teismas, pakeisdamas pirmosios instancijos teismo nuosprendį, panaikino V. J. atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, konstatavęs, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai nustatė BK 40 straipsnio 2 dalies 1 ir 2 punktuose nustatytas sąlygas, taip pat nuteistojo atsakomybę lengvinančią aplinkybę, nustatytą BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte.
17. BK 40 straipsnio 2 dalies 1 punkto prasme asmuo laikomas pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką, jeigu nustatoma, kad jis, nebūdamas anksčiau nusikaltęs, yra padaręs tik vieną nusikalstamą veiką arba kelias nusikalstamas veikas esant idealiajai jų sutapčiai (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-85/2008, 2K-340/2012, 2K-52-648/2017, 2K- 164- 895/2018, 2K-224-1073/2023). Nusikalstamų veikų sutaptis – tai situacija, kai asmuo padaro dvi ar daugiau nusikalstamų veikų (nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų) iki apkaltinamojo nuosprendžio už bent vieną iš jų priėmimo ir nėra teisinių kliūčių už jų padarymą taikyti baudžiamąjį įstatymą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-78/2012, 2K- 385/2014, 2A-7-4-699/2015). Sutaptį sudarančios nusikalstamos veikos gali būti kvalifikuojamos pagal tą patį arba skirtingus BK straipsnius ar jų dalis. Išskiriamos realioji ir idealioji nusikalstamų veikų sutaptis.
18. Idealioji nusikalstamų veikų sutaptis paprastai konstatuojama tada, kai asmuo viena veika (veikimu arba neveikimu) tuo pačiu laiku padaro du ar daugiau nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų, nustatytų skirtinguose BK straipsniuose (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-412/2010, 2K-361/2011, 2K-37/2011, 2K-P-78/2012, 2K-385/2014, 2K-144-489/2015, 2K-345-507/2015, 2A-7-4-699/2015). Taip pat nusikalstamų veikų sutaptį galima laikyti idealiąja ir tuo atveju, jei, įgyvendinant bendrą sumanymą, padaromos kelios skirtinguose BK straipsniuose nurodytos nusikalstamos veikos, kurios iš esmės yra neatskiriamos (būtinos) viso kaltininko sumanymo įgyvendinimo dalys, šios veikos padaromos viena po kitos, per sumanymui įgyvendinti būtiną laiko tarpą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-78/2012, 2K-207/2013). Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką, realioji nusikalstamų veikų sutaptis yra tada, kai asmuo savarankiškomis veikomis, paprastai esant tarp jų laiko tarpui, realizuoja dviejų ar daugiau nusikalstamų veikų sudėčių požymius, nurodytus skirtinguose ar tuose

pačiuose BK straipsniuose ar jų dalyse (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-536/2010, 2K-267/2010, 2K-16/2014, 2K-43/2014, 2K-138-976/2015). Taigi realioji ir idealioji nusikalstamų veikų sutaptis atskiriama įvertinus kaltininko nusikalstamą sumanymą, padarytų nusikalstamų veikų skaičių, pobūdį ir tarpusavio sąsają, jų tikslą, sumanymui įgyvendinti būtiną laiko tarpą, nusikalstamų veikų eiliškumą bei kitas sutapčių atskyrimui svarbias aplinkybes.

19. Iš žemesnės instancijos teismų nustatytų faktinių aplinkybių matyti, kad nuteistasis V. J., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, vairuodamas automobilį, nepasirinko saugaus važiavimo greičio, partrenkė ta pačia kryptimi einantį nukentėjusįjį M. A., šiam buvo padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas, po to nuteistasis, apie įvykį nepranešęs policijos pareigūnams ir nesuteikęs pagalbos nukentėjusiajam, kurio gyvybei grėsė pavojus, iš įvykio vietos pasišalino. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad šie V. J. nusikalstami veiksmai, atitinkantys BK 281 straipsnio 4 dalies ir 144 straipsnio objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, sudaro idealiąją nusikalstamų veikų sutaptį. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs nukentėjusiojo apeliacinį skundą, padarė išvadą, jog V. J. padarytos nusikalstamos veikos sudaro realiąją sutaptį.
20. Teisėjų kolegija, įvertinusi šias teismų nustatytas aplinkybes, konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nusprendė, jog nuteistojo V. J. padarytos nusikalstamos veikos sudaro realiąją sutaptį. Apeliacinės instancijos teismas teisingai nurodė, kad nors V. J. nusikalstamos veikos ir buvo padarytos per trumpą laiko tarpą, tačiau jos padarytos skirtingais veiksmais, kurių nesieja bendras sumanymas ir tyčia. V. J. skirtingais veiksmais realizavo dviejų nusikalstamų veikų sudėtis, nurodytas skirtinguose BK straipsniuose. Pirmu veiksmu buvo sukeltas eismo įvykis, kurio pasekmė – nukentėjusiojo M. A. sunkus sveikatos sutrikdymas. Tik po šio eismo įvykio nuteistasis, supratęs savo veiksmų nusikalstamą pobūdį, pasišalino iš įvykio vietos ir paliko be pagalbos nukentėjusįjį, kai grėsė pavojus jo gyvybei, t. y. atskiru veiksmu įgyvendino nusikalstamos veikos sudėtį, nurodytą BK 144 straipsnyje.
21. Taigi apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas, kad V. J. nusikalstamos veikos sudaro realiąją sutaptį, pagrįstai nusprendė, kad V. J. neatitinka BK 40 straipsnio 2 dalies 1 punkto reikalavimų, t. y. negali būti laikomas asmeniu, pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką.
22. Byloje žemesnės instancijos teismai taip pat priėmė skirtingus sprendimus dėl V. J. atsakomybę lengvinančios aplinkybės, nurodytos BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte, skirtingai vertino BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatytą būtiną sąlygą taikyti V. J. atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą – visišką savo kaltės pripažinimą ir gailėjimąsi padarius nusikalstamas veikas.
23. Pirmosios instancijos teismas nurodė, kad V. J. atsakomybę lengvina tai, jog jis pripažino savo kaltę dėl jam inkriminuotų nusikalstamų veikų ir gailėjosi. Tokius pat teiginius pirmosios instancijos teismas nurodė ir dėl BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkto taikymo. Taip pat teismas, nusprendęs, kad V. J. atitinka BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkto reikalavimą, papildomai nurodė, kad nuteistasis atlygino dalį žalos (2000 Eur) nukentėjusiajam.

24. Apeliacinės instancijos teismas, vertindamas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį dėl V. J. atsakomybę lengvinančios aplinkybės, nurodytos BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte, taip pat laidavimo sąlygos, nurodytos BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte, nustatymo, konstatavo, jog V. J. prisipažinimas, padarius nusikalstamas veikas, nustatytas BK 281 straipsnio 4 dalyje ir 144 straipsnyje, nėra nuoširdus. Apeliacinės instancijos teismas, padarydamas tokią išvadą, rėmėsi nuteistojo pokalbio su motina metu, iš karto po sulaikymo policijos pareigūnams pateikta informacija, nuteistojo rašytiniais paaiškinimais, taip pat jo parodymais, duotais ikiteisminio tyrimo metu, kuriuos vertino kaip nenuoseklius, nepadėjusius teisėsaugos institucijoms atskleisti nusikaltimo aplinkybių. Nors pirmosios instancijos teisme nuteistasis savo kaltę pripažino, apeliacinės instancijos teismas šį prisipažinimą, atsižvelgdamas į V. J. parodymų seką, vertino kaip formalų, dėl byloje surinktų įrodymų visumos. Apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas, kad nėra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą sąlygos, nustatytos BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte, motyvavo ir tuo, jog nuteistasis neatsiprašė nukentėjusiojo, nesutiko nukentėjusiajam atlyginti draudimo bendrovės apskaičiuotos žalos.
25. Sisteminė baudžiamųjų įstatymų normų analizė neleidžia įžvelgti principinių skirtumų tarp BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatytos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos ir BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte nurodytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181-788/2021). Vadinasi, norint asmeniui taikyti BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punktą, reikia nustatyti jo atsakomybę lengvinančią aplinkybę – kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo nurodytą veiką ir nuoširdžiai gailisi.
26. Visiškas kaltės pripažinimas paprastai konstatuojamas, kai asmuo apie padarytą veiką duoda teisingus parodymus, kuriais patvirtinamas jo padarytos veikos faktas, teisingai nusakomi svarbiausi šios veikos bruožai, ypatybės ir padarymo aplinkybės, taip pat besąlygiškai pripažįsta teismo nustatytus esminius faktus. Toks pripažinimas dažnai būna susijęs ir su gailėjimusi dėl padarytos nusikalstamos veikos, tačiau tai nėra tapatu. Asmens gailėjimasis išreiškiamas ne vien apgailestavimo pareiškimais ar deklaratyviu atsiprašymu. Gailėjimąsi gali išreikšti asmens savikritiškas požiūris į buvusį elgesį, krimtimasis dėl padarytos veikos, jos neigiamas vertinimas, taip pat poelgiai, kuriais kaltininkas stengiasi pašalinti ar sušvelninti savo veikos žalingus padarinius, pagelbėti nukentėjusiesiems, dėti pastangas atlyginti žalą, jeigu tokia yra padaryta, padeda justicijos institucijoms aiškintis ikiteisminiam tyrimui ar bylai svarbias aplinkybes ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-685/2012, 2K-137/2015, 2K-176-303/2018, 2K-249-1073/2020 ir kt.). Taip pat sprendžiant, ar asmuo visiškai pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką, kiekvienu konkrečiu atveju vertinamas paties kaltininko parodymų bei jo pozicijos ikiteisminiame tyrime ar (ir) teisme nuoseklumas, kaltės pripažinimo momentas, aplinkybės, kurioms esant kaltė pripažinta, teisėsaugos institucijoms suteikta pagalba (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-88-976/2017, 2K-108-697/2017, 2K-132-699/2017, 2K- 176-303/2018).

27. Teisėjų kolegija sutinka su kasatorių teiginiais, jog apeliacinės instancijos teismas, vertindamas V. J. prisipažinimą ir gailėjimąsi dėl nusikalstamų veikų, netinkamai rėmėsi nuteistojo pateikta informacija motinai dėl jo automobiliu padarytos avarijos, kadangi tai buvo pateikta neformalaus pokalbio tarp dviejų asmenų metu, tai nelaikytina nuteistojo parodymais ikiteisminio tyrimo pareigūnui. Vis dėlto teisėjų kolegija nagrinėjamoje byloje neturi pagrindo nepritarti apeliacinės instancijos teismo išvadoms dėl BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytos nuteistojo atsakomybę lengvinančios aplinkybės (prisipažinimo ir nuoširdaus gailėjimosi) ir BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodytos sąlygos (visiško kaltės pripažinimo ir gailėjimosi) nebuvimo. Apeliacinės instancijos teismo pateiktos išvados yra motyvuotos, pagrįstos byloje nustatytų aplinkybių visapusišku ir objektyviu įvertinimu, atitinka pirmiau išdėstytą teismų praktiką.
28. Kaip matyti iš pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, teismo išvada dėl V. J. kaltės pripažinimo ir nuoširdaus gailėjimosi iš esmės yra nemotyvuota, tik formaliai nurodyta, kad nuteistasis pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamas veikas, visiškai nevertinant ir neanalizuojant nuteistojo pozicijos nuoseklumo viso proceso metu, aplinkybių, dėl kurių kito nuteistojo V. J. pozicija. Priešingai nei pirmosios instancijos teismas, apeliacinės instancijos teismas atsižvelgė į V. J. parodymų davimo aplinkybes tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek bylą nagrinėjant teisme.
29. V. J. iš karto po įvykio (2022 m. rugpjūčio 15 d.) savo rašytiniame pranešime nurodė, jog galimai jo automobilį vairavo kiti asmenys. Per 2022 m. rugpjūčio 16 d. apklausą ikiteisminio tyrimo metu V. J. savo kaltės nepripažino, teigė, kad nieko neprisimena, išskyrus smūgį, automobilį vairavo gal jis, o gal kiti asmenys. Nors nuteistasis, apklausiamas 2023 m. vasario 22 d., ir nurodė, kad savo kaltę pripažįsta, tačiau teigė, kad įvykio nepamena, laikosi parodymų, duotų 2022 m. rugpjūčio 16 d. Pirmosios instancijos teisme V. J. laikėsi tokios pat pozicijos kaip ir 2023 m. vasario 22 d. apklausos metu – kaltę pripažino, apie įvykio aplinkybes nieko detaliai negalėjo papasakoti, kadangi įvykio neprisimena. Taigi, atsižvelgiant į nuteistojo parodymų kaitą ir neišsamumą, apeliacinės instancijos teismas teisingai nusprendė, jog toks V. J. nusikalstamų veikų aplinkybių pripažinimas, kai nuteistasis nenurodo ir nepaaiškina esminių jam inkriminuotų nusikalstamų veikų aplinkybių, laikytinas deklaratyviu ir nenuoširdžiu.
30. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį ir į tai, kad po 2023 m. vasario 22 d. apklausos, kurioje nuteistasis pripažino savo kaltę dėl nusikalstamų veikų padarymo, prokurorui buvo pateiktas prašymas V. J. atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą. Toks pat prašymas, nuteistajam pripažinus savo kaltę, buvo pateiktas ir pirmosios instancijos teisme. Taigi toks nuteistojo kaltės prisipažinimas, kaip teisingai nurodė apeliacinės instancijos teismas, laikytinas formaliu, akivaizdžiai turint išskaičiavimų būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą.
31. Kasatoriai teigia, kad nuteistojo gailėjimąsi padarius nusikalstamas veikas patvirtina tai, jog nuteistasis nukentėjusiajam atlygino 2000 Eur neturtinės žalos. Vis dėlto šiuo atveju teisėjų kolegija daro išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl nuteistojo deklaratyvaus prisipažinimo ir gailėjimosi dėl savo nusikalstamų veiksmų, teisingai įvertino tai, kad nors nuteistasis nukentėjusiajam ir

atlygino dalį žalos, nuteistasis vengė atsiprašyti nukentėjusiojo, turėdamas tokią galimybę. Kita vertus, tai, kad nuteistasis nukentėjusiajam atlygino dalį neturtinės žalos, pirmosios instancijos teismas pripažino V. J. atsakomybę lengvinančia aplinkybe, nustatyta BK 59 straipsnio 1 dalies 3 punkte.

32. Kasatoriai teigia, kad tai, jog pirmosios instancijos teismas nagrinėjamoje byloje taikė BPK 273 straipsnį ir dėl to apeliacinės instancijos teismas nenustatė pažeidimų, tik patvirtina nuteistojo prisipažinimą dėl nusikalstamų veikų padarymo. Teisėjų kolegija atkreipia kasatorių dėmesį į tai, kad BPK 273 straipsnyje įtvirtintos sutrumpinto įrodymų tyrimo sąlygos – jeigu kaltinamasis, kuris nėra kaltinamas padaręs labai sunkų nusikaltimą, po kaltinamojo akto paskelbimo teismui pareiškė, kad prisipažįsta esąs kaltas ir pageidauja tuojau pat duoti parodymus bei sutinka, kad kiti įrodymai nebūtų tiriami, arba tokį pageidavimą kaltinamasis jau yra pareiškęs šio kodekso 218 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka, įrodymų tyrimas apklausus kaltinamąjį ir įvykdžius šio kodekso 291 straipsnio reikalavimus gali būti nutrauktas, jei nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės nekelia abejonių ir su tokiu sutrumpintu įrodymų tyrimu sutinka prokuroras ir gynėjas. BPK 273 straipsnyje ir BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte įtvirtintos sąlygos nėra tapataus turinio. BPK 273 straipsnis nustato prisipažinimą kaltu, o BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punktas – prisipažinimą kaltu ir gailėjimąsi padarius nusikalstamą veiką. Todėl prisipažinimo kaltu aplinkybės nustatymas, pakankamas procesiniams bylos nagrinėjimo sprendimams daryti, nebūtinai reiškia, jog tokia situacija visiškai atitinka ir BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkto taikymui keliamą sąlygą – visišką prisipažinimą kaltu ir gailėjimąsi padarius nusikalstamą veiką. Todėl BPK 273 straipsnio taikymas atitikus visas sąlygas nesuponuoja BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte įtvirtintos sąlygos atitikimo. Apeliacinės instancijos teismas, tinkamai nustatęs, kad nuteistojo kaltės pripažinimas bei gailėjimasis yra deklaratyvūs ir nenuoširdūs, pagrįstai konstatavo, kad nagrinėjamoje byloje nėra sąlygos, nustatytos BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte.

33. Remdamasi pirmiau nurodytomis aplinkybėmis, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą ir pagrįstai pripažino, jog nėra pagrindo nustatyti V. J. atsakomybę lengvinančios aplinkybės, nurodytos BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte, ir BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodytos sąlygos taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą institutą.

34. Nenustatęs visų BK 40 straipsnio 2 dalyje nustatytų sąlygų, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai priėmė sprendimą panaikinti BK 40 straipsnio taikymą V. J. ir jį nuteisti pagal BK 281 straipsnio 4 dalį ir 144 straipsnį.

35. Kasaciniame skunde nurodoma, jog laidavimą nuteistajam V. J. leidžia taikyti ir jo asmenybę charakterizuojantys duomenys. Be to, bylai pateikti duomenys apie V. J. pinigų perlaidas nukentėjusiajam, kad būtų apmokėtos šio išlaidos advokato pagalbai pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme bei draudimo įstaigai, atlyginusiai nukentėjusiajam padarytą žalą, tačiau, sprendžiant dėl galimybės taikyti nuteistajam BK 40 straipsnį, šios aplinkybės nėra reikšmingos, nes, nesant bent vienos BK 40 straipsnio 2 dalyje nurodytos sąlygos (1–4 punktai), šio straipsnio taikymas negalimas.

Dėl specialiosios teisės atėmimo

36. Kasatoriai nesutinka su apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalimi, kuria buvo pakeista pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis dėl specialiosios teisės ir šio baudžiamojo poveikio priemonės terminas buvo padidintas iki dvejų metų šešių mėnesių.
37. Baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo termino nustatymas yra šios priemonės, o kartu kaltininkui skiriamos bausmės individualizavimo proceso sudėtinė dalis. Baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos ir jų dydis nustatomas, įvertinant visas tam reikšmingas bylos aplinkybes ir atsižvelgiant į tai, kiek jos padeda įgyvendinti bausmės paskirtį, ir tai yra teismo prerogatyva (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309-699/2018). Nustatant baudžiamojo poveikio priemonės skyrimo laiką, atsižvelgtina ne tik į objektyviai dėl veikos kilusius padarinius, bet į visumą aplinkybių, apibūdinančių eismo įvykį, jo kilimo priežastis ir mechanizmą, kaltės laipsnį ir kaltininko asmenybę (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143-696/2017).
38. Pirmosios instancijos teismas, nuteistajam nustatydamas specialiosios teisės atėmimo terminą dvejiems metams, apsiribojo formaliu kaltinamojo asmenybės (neteistas), padarytos nusikalstamos veikos, nustatytos BK 281 straipsnio 4 dalyje, rūšies, stadijos, pobūdžio, sukeltų padarinių, nustatytų nuteistojo atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių vertinimu. Pirmosios instancijos teismas, priešingai nei apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas baudžiamojo poveikio priemonės terminą, neįvertino visų byloje nustatytų reikšmingų aplinkybių.
39. Apeliacinės instancijos teismas, padidindamas specialiosios teisės atėmimo terminą nuteistajam iki dvejų metų šešių mėnesių, pagrįstai vertino ne tik nuteistojo padarytą nusikalstamą veiką, nurodytą BK 281 straipsnio 4 dalyje, bet ir tai, kad nusikalstamą veiką, nustatytą BK 144 straipsnyje, V. J. padarė irgi naudodamasis transporto priemone. Apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas, kad pirmosios instancijos teismas nustatė per mažą specialiosios teisės atėmimo terminą nuteistajam, tinkamai įvertino ir tai, kad V. J. elgėsi lengvabūdiškai, neatsakingai ir abejingai: transporto priemonę valdė būdamas neblaivus, padarė šiurkščius ir pavojingus KET pažeidimus, partrenkęs nukentėjusįjį, pasišalino iš eismo įvykio vietos, nesiėmęs jokių priemonių, kad būtų suteikta medicinos pagalba nukentėjusiajam, kurio gyvybei grėsė pavojus.
40. Taigi, remdamasi tuo, kas išdėstyta, ir kasacinės instancijos teismo praktika, kad skiriant uždraudimą vairuoti transporto priemones asmeniui, padariusiam BK 281 straipsnyje nurodytą nusikaltimą, svarbu įvertinti ir prevencinį šios baudžiamojo poveikio priemonės tikslą – užkirsti kelią kaltininkui toliau pažeidinėti Kelių eismo taisykles ir sukelti nusikalstamus padarinius (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-252-677/2015, 2K-262-303/2018), teisėjų kolegija daro išvadą, jog apeliacinės instancijos teismas, padidindamas pirmosios instancijos teismo nuteistajam nustatytą specialiosios teisės atėmimo terminą iki dvejų metų šešių mėnesių, tinkamai taikė BK 68 straipsnį.

Dėl neturtinės žalos atlyginimo

41. Kasatoriai teigia, jog priteistas neturtinės žalos atlyginimo dydis nukentėjusiajam neatitinka protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principų, todėl jis turi būti mažinamas. Su šiais kasatorių teiginiais nesutiktina.
42. Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.250 straipsnio 1 dalis). Neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais (CK 6.250 straipsnio 2 dalis).
43. Dėl neturtinės žalos dydžio pažymėtina, kad tai yra daugiau fakto, o ne teisės klausimas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-137-693/2017, 2K-112-697/2018, 2K-132-942/2021, 2K-255-697/2022 ir kt.). Kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, pagal baudžiamojo proceso įstatymą privalo tik patikrinti, ar teismai, spręsdami klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, tinkamai vadovavosi įstatymų normomis, reglamentuojančiomis neturtinės žalos dydžio nustatymą, bei aktualia teismų praktika šiuo klausimu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-41-1073/2024).
44. Kasacinės instancijos teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad nusikalstama veika padarytos neturtinės žalos dydis nustatomas vadovaujantis CK nuostatomis ir pagal konkrečioje situacijoje nustatytų teisiškai reikšmingų kriterijų visumą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-420/2007, 2K-209/2007, 2K-114/2008, 2K-118/2013 ir kt.). CK nėra nustatytas neturtinės žalos minimumas ar maksimumas, todėl pareiga įvertinti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą tenka teismui. Teismas, įvertindamas neturtinę žalą pinigais, nustatydamas jos dydį, atsižvelgia į visas reikšmingas bylos aplinkybes, žalos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, taip pat vadovaujasi sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijais (CK 6.250 straipsnio 2 dalis).
45. Pažymėtina ir tai, kad kiekvienu konkrečiu atveju neturtinė žala patiriama individualiai, todėl teismas, spręsdamas dėl kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, privalo ne tik vertinti įstatyme nurodytus kriterijus, bet ir aiškintis bei vertinti individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį. Be to, nustatydamas neturtinės žalos dydį, teismas remiasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, kurių laikymasis, taikant bei aiškinant teisės normas, leidžia teismui atsižvelgti į konkrečios situacijos ypatumus, užtikrinti skirtingų interesų pusiausvyrą. Įstatymų leidėjas neatskleidžia šių principų turinio, nes jų aiškinimas ir taikymas kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-244/2011, 2K-331-976/2018, 2K-135-693/2019 ir kt.).
46. Šioje byloje pareikštame civiliniame ieškinyje nukentėjusysis prašė priteisti 50 000 Eur neturtinės žalos atlyginimo. Pirmosios instancijos teismas, individua-

lizuodamas atlyginti̇ną neturtinę žalą, nukentėjusiajam priteisė 14 000 Eur. Apeliacinės instancijos teismas sutiko su tokiu pirmosios instancijos teismo atliktu neturtinės žalos dydžio individualizavimu.

47. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad, nustatant nukentėjusiajam atlygintinos neturtinės žalos dydį, buvo tinkamai atsižvelgta į bendruosius neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, nustatytus CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, t. y. nusikalstamos veikos pasekmes (nukentėjusysis patyrė sunkų sveikatos sutrikdymą, psichologinį stresą, fizinį skausmą, emocinius ir dvasinius išgyvenimus, prarado 55 proc. bendrojo darbingumo, po įvykio jaučia liekamuosius reiškinius), žalą padariusio V. J. neatsargią kaltę, jo turtinę padėtį, nukentėjusiojo elgesį įvykio metu, kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijus.
48. Taigi kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija neturi pagrindo daryti išvados, kad, nustatant nukentėjusiajam atlygintinos neturtinės žalos dydį, buvo netinkamai atsižvelgta į faktines bylos aplinkybes, netinkamai pritaikytos CK 6.250 straipsnio nuostatos. Pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismo priteistas nukentėjusiajam neturtinės žalos atlyginimo dydis neprieštarauja ir teismo praktikai panašaus pobūdžio bylose (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-284/2009, 2K-418-222/2016). Taigi nustatytas nukentėjusiajam atlygintinos neturtinės žalos dydis atitinka teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus.

Dėl išlaidų už advokato paslaugas atlyginimo

49. Atsiliepime į nuteistojo ir jo gynėjo V. Ančiukaičio kasacinį skundą nukentėjusiojo įgaliotasis atstovas advokatas M. Kepenis pateikė prašymą priteisti 1000 Eur atstovavimo išlaidų nukentėjusiajam atlyginimą. Kartu su atsiliepimu pateikti šias išlaidas pagrindžiantys dokumentai (PVM sąskaita faktūra, pavedimas).
50. BPK 106 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, pripažinęs kaltinamąjį kaltu, teismas, priimdamas nuosprendį, turi teisę nuspręsti iš kaltinamojo išieškoti nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo patirtas išlaidas advokato, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti. Šios nuostatos galioja ir kasacinės instancijos teisme, tačiau tokiais atvejais, priteisiant išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimą, būtina atsižvelgti ir į tai, pagal kieno skundą buvo nagrinėta byla ir koks yra šio skundo nagrinėjimo rezultatas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-143-696/2017, 2K-118-489/2019, 2K-135-693/2019, 2K-162-648/2021 ir kt.).
51. Nagrinėjamos bylos procesas kasacinės instancijos teisme vyko pagal nuteistojo ir jo gynėjo kasacinį skundą. Šia nutartimi nuspręsta kasacinį skundą atmesti.
52. Taigi teisėjų kolegija, atsižvelgdama į baudžiamosios bylos pobūdį ir nuteistojo bei jo gynėjo kasacinio skundo išnagrinėjimo rezultatą, daro išvadą, kad prašoma priteisti išlaidų atlyginimo suma yra pagrįsta ir proporcinga, todėl, vadovaujantis BPK 106 straipsnio 2 dalimi, išieškotina iš nuteistojo V. J.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 1 punktu, 106 straips-

nio 2 dalimi,

n u t a r i a :

Nuteistojo V. J. ir jo gynėjo advokato Vilmanto Ančiukaičio kasacinį skundą atmesti.

Išieškoti iš nuteistojo V. J. 1000 Eur (vieną tūkstantį Eur) nukentėjusiojo M. A. naudai jo kasacinio proceso metu patirtoms atstovavimo išlaidoms atlyginti.

2.15. Neteisėtas techninių priemonių įrengimas ar panaudojimas informacijai rinkti (BK 295 straipsnis)

Teisė į privataus gyvenimo gerbimą ir susižinojimo neliečiamumą įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje, Konstitucijos 22 straipsnyje. Tam, kad asmuo nepatirtų savavališko šių teisių suvaržymo, slaptos informacijos rinkimo priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, valstybės institucijų veikloje gali būti taikomos tik įstatyme įtvirtintais *pagrindais, laikantis įstatyme nustatytos tvarkos, siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes, paisant proporcingumo reikalavimų. Slaptas garso įrašymo prietaiso įrengimas kito asmens darbo vietoje ir jo pokalbių klausymasis jam apie tai nežinant prilygsta tokiai žmogaus privatumą varžančiai informacijos rinkimo veiklai, kurią turi teisę vykdyti tik įstatymų nustatyti subjektai ir kuriai nustatomi griežti teisėtumo reikalavimai. Tai, kad tokius veiksmus atlieka privatus asmuo, nepaneigia jų priešingumo teisei, t. y. kad šiais veiksmais pažeidžiama kito žmogaus Konstitucijos garantuojama teisė į pokalbių telefonu ir kitokio susižinojimo neliečiamumą. Atsižvelgiant į tai, kad tam tikri privatumo lūkesčiai egzistuoja ir darbo vietoje, tokie savavališki veiksmai pripažį*stami *neteisėtais ir asmens privataus gyvenimo neliečiamumo prasme.*

Baudžiamoji byla Nr. 2K-10-788/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-14044-2021-1
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.28.6; 2.4.2.1; 2.4.7 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 6 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Aleno Piesliako (kolegijos pirmininkas), Algimanto Valantino ir

Olego Fedosiuko (pranešėjas),
sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,
dalyvaujant prokurorui Stanislavui Barsuliui (Stanislav Barsul),
išteisintojo M. B. gynėjui advokatui Mindaugui Dūdai,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **Vilniaus apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus vyriausiojo prokuroro Nėrijaus Puškoriaus** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 4 d. nutarties.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 9 d. nuosprendžiu **M. B.** išteisintas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 295 straipsnį (redakcija iki 2022 m. rugsėjo 1 d.), nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 4 d. nutartimi atmestas Vilniaus apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus prokuroro Stanislavo Barsulio apeliacinis skundas ir Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. lapkričio 9 d. nuosprendis paliktas nepakeistas.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi išteisintojo gynėjo, prašiusio kasacinį skundą atmesti, prokuroro, prašiusio kasacinį skundą tenkinti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. M. B. pagal BK 295 straipsnį išteisintas dėl kaltinimo tuo, kad jis, būdamas VĮ „O“ Saugos ir saugumo departamento vadovas, turėdamas tikslą rinkti informaciją apie VĮ „O“ bei įmonės struktūros pokyčius, 2021 m. balandžio 30 d. tarp 6.45 val. ir 7.17 val. (*duomenys neskelbtini*), laikinai einančios VĮ „O“ generalinio direktoriaus pareigas R. Č. kabinete po spintele neteisėtai įrengė bei paliko įjungtą rašiklio tipo diktofoną „Olympus VP-10“ (serijinis Nr. (*duomenys neskelbtini*)) su daugiakrypčiais stereomikrofonais, kurie leidžia įrašyti garso įrašus pasirinktu formatu iki 27 val. ir su integruota atmintimi, ir rinko informaciją apie laikinai einančią VĮ „O“ generalinio direktoriaus pareigas R. Č. ir apie VĮ „O“, kol 2021 m. balandžio 30 d. apie 19.34 val. diktofoną „Olympus VP-10“ rado ir paėmė VĮ „O“ Saugumo skyriaus vadovas Ž. J.

II. Kasacinio skundo argumentai

2. Kasaciniu skundu Vilniaus apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus vyriausiasis prokuroras Nėrijus Puškorius prašo panaikinti apeliacinės instancijos teismo nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Kasatorius skunde nurodo:
2.1. Apeliacinės instancijos teismas pažeidė Lietuvos Respublikos baudžiamojo

proceso kodekso (toliau – ir BPK) 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus, dėl to priėmė BPK 320 straipsnio 3 dalies, 332 straipsnio 3 ir 5 dalių nuostatų neatitinkančią teismo nutartį. Šios instancijos teismas, spręsdamas dėl BK 295 straipsnio sudėties subjektyviojo požymio – nusikalstamos veikos padarymo tikslo – buvimo kaltininko veiksmuose, nesilaikė BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimo vertinti įrodymų visumą, nepagrįstai rėmėsi išskirtinai M. B. parodymais neatsižvelgdamas į objektyviai atliktus jo veiksmus bei pobūdį, laiką, kitas veikos kvalifikavimui svarbias aplinkybes. Apeliacinės instancijos teismas pasirinko tik tas M. B. ir R. Č. parodymų dalis, kurios atitiko M. B. gynybinę versiją, neanalizavo jų visumos, taip pat negretino jų su kitais byloje surinktais įrodymais, faktinėmis bylos aplinkybėmis. Teismas, vertindamas nusikalstamos veikos padarymo tikslą, suteikė išskirtinę reikšmę išteisintojo paaiškinimams, jog jis siekė įrašyti savo asmeninį darbo pokalbį.

2.2. Nors pirmosios instancijos teisme M. B. versija, jog eidami į susitikimus su vadovais arba į valdybos posėdį asmenys telefonus ir kitas priemones turi palikti už salės (kabineto) ribų, buvo paneigta, apeliacinės instancijos teismas, nenurodydamas motyvų, nepateikdamas kitokio nei pirmosios instancijos teismas vertinimo, rėmėsi būtent M. B. pateikta versija, kurioje jis nurodė, kad manė, jog niekas neleistų įsinešti diktofono kitu būdu, kartu su M. B. paaiškinimais, kuriuose jis teigė, kad siekė įrašyti savo asmeninį pokalbį su R. Č. dėl jo galimo atleidimo. Pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nurodyta, kad šią M. B. versiją paneigė liudytojai R. Č., M. J., D. J., V. V., šie liudytojai parodė, kad tokios praktikos nebuvo.

2.3 Apeliacinės instancijos teismo išvada dėl tikslo rinkti informaciją apie VĮ „O“ nebuvimo nepagrįstai grindžiama R. Č. parodymų dalimi. Ši R. Č. parodymų dalis yra apie tai, kad M. B. nebuvo panaikinta prieiga prie įmonės debesies saugyklos, kurioje laikoma valdybai skirta medžiaga, todėl jis dar prieš 2021 m. balandžio 30 d. posėdį žinojo apie tai, kas bus svarstoma tame posėdyje. Tačiau teismas visiškai nepasisakė ir neatsižvelgė į tai, kad R. Č. tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisiamajame posėdyje tvirtino, jog jos darbo kabinete yra aptariama konfidenciali informacija. Ikiteisminio tyrimo metu R. Č. parodė, kad M. B. dažnai domėjosi įmonės veiklos klausimais, priimamais įmonės vadovo ir valdybos sprendimais, net ir viešai neskelbtino pobūdžio konfidencialia informacija, o nuo 2021 m. balandžio 26 d. iki 2021 m. balandžio 30 d. ypač domėjosi planuojamos struktūros pakitimais, ketinamais priimti sprendimais, su juo susijusiais dėl jo pareigų.

2.4. Pagal apeliacinės instancijos teismo išdėstytus motyvus nėra aišku, kodėl buvo atmesti apeliacinio skundo argumentai, ne visi jie nurodyti skundžiamoje nutartyje, o tie, kurie yra formaliai išdėstyti, iš esmės neanalizuojami. Nutartyje nepateikta motyvuoto paaiškinimo, kodėl pateikti apeliacinio skundo argumentai nepatvirtina M. B. tikslo rinkti informaciją apie R. Č. ir VĮ „O“.

2.5. Skundžiamoje nutartyje teismas paminėjo skunde nurodytą aplinkybę apie

M. B. įėjimą į įmonės kompiuterių dokumentų saugyklą (debesį), kai jis dienos prieš 2021 m. balandžio 30 d. VĮ „O“ valdybos posėdį išvakarėse buvo išsitraukęs valdybai įkeltą dokumentą. Minėta aplinkybe apeliaciniame skunde buvo grindžiamas M. B. suinteresuotumas rinkti informaciją apie VĮ „O“ ir svarbius šios įmonės pokyčius, taip pat jo, kaip Saugos ir saugumo departamento vadovo, įmonės administracinės tvarkos pažeidinėjimas. Skundžiamoje nutartyje minėtas argumentas tokiame kontekste iš esmės liko neįvertintas.

2.6. Apeliaciniame skunde buvo nurodyta, kad nors M. B. prieš 2021 m. balandžio 30 d. VĮ „O“ valdybos posėdį turėjo duomenis apie įmonės struktūrinius pakeitimus ir jam buvo žinomi planuojami aptarti klausimai, tačiau jis negalėjo tiksliai žinoti, kokie bus minėto valdybos posėdžio galutiniai sprendimai, valdybos narių pozicijos atskirais klausimais, įskaitant ir su M. B. tuo metu vadovaujamu Saugos ir saugumo departamentu. Pastarasis apeliacinio skundo argumentas skundžiamoje nutartyje nebuvo paminėtas, analizuotas ar į jį nebuvo atsakyta.

2.7. Apeliaciniame skunde taip pat buvo išdėstyti argumentai, paneigiantys M. B. versiją, kad jis norėjo tik įrašyti savo paties pokalbį dėl atleidimo, t. y. kad jis diktofoną atsinešė su savimi ne į konkretų pokalbį, bet įrengė slapta R. Č. kabinete ir paliko jį visą dieną įjungtą, kad byloje paneigta versija, jog, eidami į susitikimus su vadovais arba į valdybos posėdį, asmenys telefonus ir kitas priemones turi palikti už salės (kabineto) ribų. Apeliacinės instancijos teismas į šias apeliaciniame skunde nurodytas aplinkybes neatsižvelgė ir į išdėstytus argumentus neatsakė.

2.8. Skundžiamoje nutartyje nebuvo atsižvelgta ir pateikta konkrečių atsakymų į apeliaciniame skunde nurodytus motyvus dėl M. B. parodymų ir juose pateiktos versijos realistiškumo ir nenuoseklumo, taip pat į tai, kad dalis jo parodymų pirmosios instancijos teismo buvo paneigta. Taip pat nebuvo atsižvelgta į tai, kad M. B. nusikalstamos veikos padarymo metu ėjo VĮ „O“ Saugos ir saugumo departamento vadovo pareigas, o anksčiau buvo įmonės generalinis direktorius, į jo kompetenciją dirbant su įslaptinta informacija, savo veiksmų neteisėtumo suvokimą. Motyvuotų atsakymų į minėtus apeliacinio skundo argumentus apeliacinės instancijos teismas nepateikė.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

3. Vilniaus apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus vyriausiojo prokuroro N. Puškoriaus kasacinis skundas tenkintinas.

Dėl BK 295 straipsnio taikymo, apeliacinio skundo išnagrinėjimo ir teismo išvadų motyvavimo

4. Pagal M. B. inkriminuojamos nusikalstamos veikos metu galiojusią BK 295 straipsnio redakciją, baudžiamoji atsakomybė nustatyta tam, kas neteisėtai

įrengė ar panaudojo specialią techniką žmogui sekti, informacijai apie valstybės, savivaldybės instituciją, įstaigą ar jų tarnautoją, politinę partiją, visuomeninę organizaciją ar jų narį, kitą juridinį ar fizinį asmenį rinkti. Pabrėžtina, kad minėta nusikalstama veika gali būti padaryta siekiant rinkti tiek konfidencialią, tiek ir kito turinio informaciją apie juridinį ir fizinį asmenį. Taigi šios veikos nusikalstamas pobūdis ir pavojingumas siejami ne su renkamos informacijos apie juridinius ir fizinius asmenis specialiu turiniu, bet su jos rinkimo būdu, būtent su neteisėtu specialios technikos įrengimu ir panaudojimu.

5. Vertinant bylos medžiagą, pasakytina, kad proceso metu nekilo ginčo dėl to, kad M. B., būdamas VĮ „O“ Saugos ir saugumo departamento vadovas, iš tikrųjų laikinai einančios generalinio direktoriaus pareigas R. Č. kabinete po spintele slaptai įrengė bei paliko įjungtą rašiklio tipo diktofoną su integruota atmintimi. Pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad diktofonas atitinka specialios technikos informacijai rinkti požymius, įrengtas neteisėtai, slapta, visą dieną buvo įjungtas suvokiant, kad bus įrašytas ne tik M. B. galimas pokalbis, bet ir visa kita informacija, kuri gali būti susijusi ir su privačiu R. Č. gyvenimu bei konfidencialia įmonės veikla. M. B. išteisinimą lėmė pirmosios instancijos teismo išvada, kad bylos įrodymai nepatvirtina, jog jo tikslas buvo rinkti informaciją apie VĮ „O“ ir jos struktūros pokyčius, o kaltinamojo versija, kad jis norėjo įrašyti tik savo paties pokalbį su R. Č. apie jo atleidimo iš einamų pareigų, nepaneigta. Prokuroro apeliaciniame skunde buvo pateikti argumentai, pagrindžiantys priešingą išvadą, t. y. kad M. B. veiksmuose yra visi būtini minėtos nusikalstamos veikos sudėties požymiai, o jo versija dėl siekio įrašyti tik savo asmeninį pokalbį paneigta bylos įrodymais. Apeliacinės instancijos teismas šiuos skundo argumentus atmetė palikdamas galioti pirmosios instancijos teismo išteisinamąjį nuosprendį.
6. Pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas privalo patikrinti bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, taip pat motyvuotai atsakyti į skunde išdėstytus argumentus, įvertinti reikšmingų bylai teisingai išspręsti duomenų visumą (BPK 320 straipsnio 3 dalis, 332 straipsnio 3 dalis). Apeliacinės instancijos teismo sprendimas turi būti motyvuotas, visais išnagrinėtais klausimais daromos išvados turi būti konkrečios, aiškios, teisės taikymo prasme nekeliančios abejonių savo teisingumu. Šios instancijos teismo procesinio sprendimo turinys apie pirmosios instancijos teismo išvadų išsamumą ir pagrįstumą turi būti aiškus, logiškas, nuoseklus ir įtikinamas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-21/2014, 2K-29-489/2015, 2K-39-495/2020 ir kt.). Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismo nutartyje pateikta motyvacija atmetant prokuroro apeliacinį skundą yra prieštaringa ir neatitinka pirmiau minėtų išsamaus apeliacinio skundo išnagrinėjimo ir išvadų motyvavimo reikalavimų.
7. Apeliacinės instancijos teismas, motyvuodamas sprendimą atmesti prokuroro apeliacinį skundą, nurodė, kad M. B. pasirinktas elgesio modelis nėra visiškai suderinamas su moralės ir etikos normomis, tačiau tai savaime neleidžia jo veiksmų laikyti nusikalstamais BK 295 straipsnio kontekste (nutarties 18 ir 19 punktai). Teisėjų kolegijos vertinimu, argumentai dėl moralinio etinio pažeidimo pobū-

džio yra nelogiški ir nenuoseklūs. Byloje nustatyta, kad specialioji technika R. Č. kabinete buvo įrengta slaptai patekus į R. Č. kabinetą prieš darbo pradžią, pasinaudojant visrakčiu, nesant jokio teisėto pagrindo taip veikti. Šiame kontekste pažymėtina, kad teisė į privataus gyvenimo gerbimą ir susižinojimo neliečiamumą įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje. Tam, kad asmuo nepatirtų savavališko šių teisių suvaržymo, slaptos informacijos rinkimo priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, valstybės institucijų veikloje gali būti taikomos tik įstatyme nustatytais pagrindais, laikantis įstatyme nustatytos tvarkos, siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes, paisant proporcingumo reikalavimų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-94-895/2015, 2K-7-8-788/2018, 2K-129-976/2019). Slaptas garso įrašymo prietaiso įrengimas kito asmens darbo vietoje ir jo pokalbių klausymasis jam apie tai nežinant prilygsta tokiai žmogaus privatumą varžančiai informacijos rinkimo veiklai, kurią turi teisė vykdyti tik įstatymų nustatyti subjektai ir kuriai nustatomi griežti teisėtumo reikalavimai. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad tokius veiksmus padarė privatus asmuo, tačiau tai nepaneigia jų priešingumo teisei, t. y. kad šiais veiksmais buvo pažeista kito žmogaus Konstitucijos garantuojama teisė į pokalbių telefonu ir kitokio susižinojimo neliečiamumą. Tam tikri privatumo lūkesčiai egzistuoja ir darbo vietoje, todėl šioje byloje nustatyti savavališki veiksmai pripažintini neteisėtais ir asmens privataus gyvenimo neliečiamumo prasme (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-198/2013). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad VĮ „O“ valdo viešai neskelbtiną, konfidencialią ir ypatingos svarbos informaciją, įskaitant (duomenys neskelbtini), įmonėje nustatyta tokios informacijos administravimo tvarka (1 t., b. l. 100–103). R. Č. tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisiamajame posėdyje tvirtino, kad jos darbo kabinete yra aptariama konfidenciali informacija. Iš bylos duomenų matyti, kad realiai slaptai įrengtu diktofonu buvo įrašyti VĮ „O“ laikinai einančios generalinio direktoriaus pareigas R. Č. pokalbiai telefonu įvairiais tarnybiniais klausimais (1 t., b. l. 149–172). Atsižvelgiant į tai, kas pirmiau išdėstyta, apeliacinės instancijos teismo nuoroda į moralinį etinį pažeidimo pobūdį laikytina netinkamu argumentu atmetant prokuroro apeliacinį skundą.

8. Apeliacinės instancijos teismo nutartyje nurodyta, kad „nors išteisintasis teigė, kad norėjo savo asmeniniam naudojimui (past. – apsaugai tuo atveju, jei po jo atleidimo jis būtų šmeižiamas) įsirašyti savo asmeninį pokalbį su R. Č., įvertinus įrenginio „Olympus VP-10“ vidinę talpą bei apytikslį baterijos tarnavimo laiką, konstatuotina, jog jis akivaizdžiai suvokė, kad gali būti įrašytas ne tik jo pokalbis, tačiau ir kita informacija, galimai susijusi tiek su R. Č. asmeniniu gyvenimu, tiek su VĮ „O“ konfidencialia informacija“ (nutarties 15 punktas). Iš to galima spręsti, kad teisėjų kolegija nesivadovavo išteisintojo versija, kad jis tik norėjo įrašyti savo asmeninį pokalbį su R. Č. Kita vertus, apeliacinės instancijos teismo nutarties 17 ir 18 punktuose nurodyta priešingai, t. y. kad įrodymų visuma nėra pakankama nustatyti faktui, jog M. B. turėjo tikslą rinkti informaciją apie R. Č. ar VĮ „O“, o jo tikslas buvo įrašyti tik savo asmeninį pokalbį su R. Č. dėl jo galimo

atleidimo. Tai vertintina kaip prieštaringas esminių išvadų dėl bylos aplinkybių motyvavimas. Pirmiau minėta, kad BK 295 straipsnyje nurodytos veikos pavojingumą pirmiausia lemia ne renkamos informacijos specifinis turinys, bet specialios technikos neteisėtas panaudojimas ją renkant. Todėl nelaikytinas tinkamu ir argumentas, kad nagrinėjamu atveju nenustatytas rinktos informacijos specifinis pobūdis, būdingas BK 295 straipsnyje nurodytai veikai (nutarties 18 punktas).

9. Apeliacinės instancijos teismo nutartyje taip pat nepateikta įtikinamo atsakymo į prokuroro apeliaciniame skunde pateiktus argumentus, kad gynybos versija dėl tikslo įrašyti tik savo pokalbį su laikina įmonės vadove yra nelogiška, nes tokiu atveju nedidelio diktofono nereikėjo slėpti jos kabinete iš anksto (nebent jeigu visi į jos kabinetą įeinantys asmenys būtų tikrinami dėl garso įrašymo priemonių turėjimo).

10. Atsižvelgiant į pirmiau nurodytas aplinkybes, konstatuotina, kad apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas M. B. baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, pažeidė BPK 320 straipsnio 3 dalies ir 332 straipsnio 3 dalies reikalavimus. Šiuos pažeidimus teisėjų kolegija pripažįsta esminiais, nes jie sukliudė apeliacinės instancijos teismui išsamiai bei nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą (BPK 369 straipsnio 3 dalis). Todėl apeliacinės instancijos teismo nutartis išteisintojo M. B. baudžiamojoje byloje naikintina ir byla perduotina iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Iš naujo nagrinėjant bylą apeliacine tvarka, būtina pašalinti šia nutartimi nustatytus baudžiamojo proceso pažeidimus.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 5 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 4 d. nutartį ir bylą perduoti nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka.

2.16. Antspaudo, spaudo ar dokumento pagrobimas ar pagrobtojo panaudojimas (BK 302 straipsnis)

BK 302 straipsnio prasme dokumentu gali būti pripažįstamas bet kokia forma popieriuje, elektroninėje erdvėje ar kompiuterinėje laikmenoje padarytas įrašas, kurio pagrindinė funkcija – liudyti juridinę reikšmę turinčius faktus.

Tokiems dokumentams kaip pasui, asmens tapatybės kortelei, vairuotojo pažymėjimui yra taikomi sudėtingi pagaminimo technologiniai reikalavimai, siekiant užtikrinti šių dokumentų aukštus saugumo standartus. Subjektai, kurie remiasi šių dokumentų pateikiamais duomenimis, vykdydami savo veiklos funkcijas ar sudarydami sandorius, privalo remtis tik tos formos dokumentais ar jų kopijomis, kurios yra patvirtintos nustatyta tvarka.

Kreditui gauti finansų įstaigai pateikta asmens tapatybės kortelės fotokopija nelaikytina dokumentu, atitinkančiu BK 302 straipsnyje nurodyto dokumento reikalavimus, kai kredito gavėjo tapatybė iš jos negali būti nustatoma pagal įstatyme įtvirtintus asmens tapatybės nustatymo reikalavimus.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-76-511/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-14993-2021-4
Procesinio sprendimo kategorija 1.2.29.3.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 7 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Alvydo Pikelio (kolegijos pirmininkas), Albino Antanaičio, Rimos Ažubalytės, Gabrielės Juodkaitės-Granskienės, Sigitos Jokimaitės, Daivos Pranytės-Zalieckienės ir Eligijaus Gladučio (pranešėjas),

sekretoriaujant Agatai Minkel,

dalyvaujant prokurorei Daivai Skorupskaitei-Lisauskienei,

išteisintojo gynėjui advokatui Arūnui Kazlauskui,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal Šiaulių apygardos prokuratūros Šiaulių apylinkės prokuratūros vyriausiosios prokurorės **Laimos Mušauskytės-Griciuvienės** kasacinį skundą dėl Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 22 d. nuosprendžio.

Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. spalio 31 d. nuosprendžiu **A. D.** nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 214 straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto disponavimo H. T. vardu AB Šiaulių banko elektroninės bankininkystės sistemos naudotojo autentifikavimo kodu ir kintamųjų slaptažodžių kortele) – laisvės atėmimu vieneriems metams; pagal BK 198[1] straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto prisijungimo prie AB Šiaulių banko naudotojo H. T. elektroninės bankininkystės pervedant lėšas iš vienos sąskaitos į kitą) – laisvės atėmimu vieneriems metams; pagal BK 215 straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto elektroninės mokėjimo priemonės duomenų panaudojimo inicijuojant ir atliekant finansines operacijas tarp H. T. sąskaitų) – laisvės atėmimu vieneriems metams šešiems mėnesiams; pagal BK 182 straipsnio 1 dalį (dėl H. T. pinigų (1780 Eur) užvaldymo apgaule) – laisvės atėmimu vieneriems metams penkiems mėnesiams; pagal BK 198[1] straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto prisijungimo prie banko informacinės sistemos išgryninant H. T. pinigus, pasinaudojant H. T. banko mokėjimo kortele) – laisvės atėmimu vieneriems metams; pagal BK 215 straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto elektroninės mokėjimo priemonės duomenų panaudojimo išgryninant H. T. pinigus) – laisvės atėmimu vieneriems metams trims mėnesiams; pagal BK 214 straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto disponavimo UAB „Junasa“ kuro kreditine kortele) – laisvės atėmimu vieneriems metams šešiems mėnesiams; pagal BK 198[1] straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto prisijungimo prie UAB „Junasa“ informacinės sistemos) – laisvės atėmimu vieneriems metams; pagal BK 215 straipsnio

1 dalį (dėl neteisėto UAB „Junasa“ kuro kreditinės kortelės panaudojimo) – laisvės atėmimu vieneriems metams šešiems mėnesiams; pagal BK 182 straipsnio 1 dalį (dėl svetimo turto (1250,15 Eur) užvaldymo) – laisvės atėmimu vieneriems metams šešiems mėnesiams; pagal BK 302 straipsnio 1 dalį (dėl asmens dokumento pagrobimo ir panaudojimo) – laisvės atėmimu vieneriems metams trims mėnesiams; pagal BK 198^1 straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto prisijungimo prie AB Šiaulių banko informacinės sistemos 2021 m. balandžio 13 d. 11.38 val.) – laisvės atėmimu vieneriems metams; pagal BK 215 straipsnio 1 dalį (dėl neteisėto svetimos elektroninės mokėjimo priemonės naudotojo tapatybės patvirtinimo priemonės duomenų panaudojimo 2021 m. balandžio 13 d. 11.38 val.) – laisvės atėmimu vieneriems metams trims mėnesiams; pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 182 straipsnio 1 dalį (dėl pasikėsinimo apgaule užvaldyti UAB „Nordecum“ turtą) – laisvės atėmimu vienuolikai mėnesių.

Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1, 2, 4 dalimis, 5 dalies 1 punktu, paskirtos bausmės subendrintos apėmimo ir dalinio sudėjimo būdu, t. y. bausmės, paskirtos pagal BK 198^1 straipsnio 1 dalį ir 215 straipsnio 1 dalį (finansinės operacijos tarp nukentėjusiojo H. T. sąskaitų), subendrintos apėmimo būdu; bausmės, paskirtos pagal BK 182 straipsnio 1 dalį, 198^1 straipsnio 1 dalį, 215 straipsnio 1 dalį (nukentėjusiojo H. T. pinigų – 1780 Eur išgryninimas ir užvaldymas), subendrintos apėmimo būdu; bausmės, paskirtos pagal BK 182 straipsnio 1 dalį, 198^1 straipsnio 1 dalį, 215 straipsnio 1 dalį (neteisėtas disponavimas UAB „Junasa“ kuro kreditine kortele, prisijungimas prie UAB „Junasa“ informacinės sistemos ir svetimo turto (1250,15 Eur) užvaldymas), subendrintos apėmimo būdu; bausmės, paskirtos pagal BK 198^1 straipsnio 1 dalį, 215 straipsnio 1 dalį, 22 straipsnio 1 dalį ir 182 straipsnio 1 dalį (pasikėsinimas užvaldyti UAB „Nordecum“ turtą), subendrintos apėmimo būdu; po to apėmimo būdu subendrintos bausmės dalinio bausmių sudėjimo būdu subendrintos su bausmėmis, paskirtomis pagal BK 214 straipsnio 1 dalį, 214 straipsnio 1 dalį, 302 straipsnio 1 dalį, ir subendrinta bausmė paskirta laisvės atėmimas trejiems metams. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1, 4, 9 dalimis, ši subendrinta bausmė dalinio bausmių sudėjimo būdu subendrinta su bausme, paskirta Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. gegužės 20 d. nuosprendžiu, ir galutinė subendrinta bausmė paskirta laisvės atėmimas trejiems metams trims mėnesiams ir 40 MGL dydžio (2000 Eur) bauda.

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. vasario 22 d. nuosprendžiu Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. spalio 31 d. nuosprendis pakeistas. Panaikinta Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. spalio 31 d. nuosprendžio dalis, kuria A. D. nuteistas pagal BK 302 straipsnio 1 dalį, ir jis pagal BK 302 straipsnio 1 dalį išteisintas, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. Pakeista Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. spalio 31 d. nuosprendžio dalis dėl bausmių A. D. subendrinimo. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 dalimi, 2 dalimi, 4 dalimi, A. D. Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. spalio 31 d. nuosprendžiu apėmimo būdu subendrintos bausmės dalinio bausmių sudėjimo būdu subendrintos su bausmėmis, paskirtomis už dvi nusikalstamas veikas, nustatytas BK 214 straipsnio 1 dalyje, prie griežčiausios subendrintos vienerių metų šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmės, paskirtos pagal BK 198^1 straipsnio 1 dalį ir 215 straipsnio 1 dalį, pridedant po dalį bausmių, paskirtų apėmimo būdu subendrinus už kitus nusikaltimus

paskirtas bausmes, bei po dalį bausmių, paskirtų už du nusikaltimus, nustatytus BK 214 straipsnio 1 dalyje, ir subendrinta bausmė paskirta laisvės atėmimas dvejiems metams devyniems mėnesiams. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 dalimi, 4 dalimi, 9 dalimi, ši subendrinta bausmė dalinio bausmių sudėjimo būdu subendrinta su bausme, paskirta Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. gegužės 20 d. nuosprendžiu, ir galutinė subendrinta bausmė paskirta laisvės atėmimas trejiems metams ir 40 MGL dydžio (2000 Eur) bauda. Kita nuosprendžio dalis palikta nepakeista.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi prokuroro, prašiusio kasacinį skundą tenkinti, išteisintojo gynėjo, prašiusio kasacinį skundą atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. A. D. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nuteistas, o apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu išteisintas pagal BK 302 straipsnio 1 dalį dėl kaltinimo tuo, kad pagrobė dokumentą ir jį panaudojo, t. y. ne vėliau kaip 2021 m. balandžio 13 d. 11.38 val., būdamas pas nukentėjusįjį H. T. namuose, esančiuose Šiauliuose, *(duomenys neskelbtini)*, iš kambaryje esančios padėtos H. T. piniginės, neturėdamas teisėto pagrindo, paėmė H. T. vardu 2012 m. sausio 24 d. išduotą asmens tapatybės kortelę, taip ją neteisėtai įgijo ir laikė, savo mobiliojo ryšio telefono aparatu pasidarė jos fotokopiją ir ją vėliau tą pačią dieną panaudojo, pasikėsindamas H. T. vardu paimti vartojimo kreditą iš UAB „Nordecum“.

II. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio esmė

2. Apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo apkaltinamojo nuosprendžio dalį, kuria A. D. buvo nuteistas pagal BK 302 straipsnio 1 dalį dėl svetimo dokumento pagrobimo ir panaudojimo. Teismas nuosprendyje nurodė, kad, atsižvelgiant į tai, jog BK 302 straipsnio dispozicija ir (ar) kitais baudžiamojo įstatymo straipsniais nėra draudžiama paimti, palaikyti dokumentą, taip pat daryti jo kopijas, A. D. veiksmai paimant ir palaikant rankoje bei nufotografuojant H. T. asmens tapatybės kortelę nesudarė pagrindo konstatuoti, jog jis įgyvendino BK 302 straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos požymius – neteisėtai įgijo dokumentą, jį laikė ir panaudojo. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad šiuo atveju A. D., pasikėsindamas H. T. vardu paimti vartojimo kreditą, panaudojo ne H. T. vardu išduotą asmens tapatybės kortelę, o jos fotokopiją, kuri nėra asmens tapatybės kortelės ekvivalentas, taigi, ir BK 302 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos dalykas. Apeliacinės instancijos teismas laikė, kad nukentėjusiojo asmens tapatybės kortelės fotografavimas, vertinant vėliau A. D. padarytus veiksmus, buvo parengiamieji veiksmai siekiant apgaule savo naudai įgyti svetimą, UAB „Nordecum“ priklausantį turtą – 900 Eur, todėl A. D. pagal BK 302 straipsnio 1 dalį išteisino.

III. Kasacinio skundo argumentai

3. Šiaulių apygardos prokuratūros Šiaulių apylinkės prokuratūros vyriausioji prokurorė L. Mušauskytė-Griciuvienė prašo panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Kasatorė skunde nurodo:
   3.1. Apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą, nes siaurąja prasme aiškino BK 302 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos dalyką, t. y. apsiribojo tik dokumento originalu ir ignoravo kitokios formos rašytinius aktus, kurių panaudojimas taip pat gali sukelti analogiškas neigiamas pasekmes, kaip ir paties popierinio dokumento originalo panaudojimas.
   3.2. Pagal BK 302 straipsnio prasmę bei teismų praktiką dokumentu laikytinas kiekvienas rašytinis aktas, įtvirtinantis juridinę reikšmę turinčią informaciją, kuri pagal savo pobūdį ir reikšmę yra teisės, pareigos, teisinio santykio atsiradimo, pasikeitimo ar pasibaigimo įrodymas, taip pat juridinių faktų ar juridinę reikšmę turinčių aplinkybių įrodymas. Įstatymas nenustato reikalavimų dokumento formai. Dokumentu gali būti pripažįstamas bet kokia forma popieriuje, elektroninėje erdvėje ar kompiuterinėje laikmenoje padarytas įrašas, tačiau keliami reikalavimai dokumento turiniui. Dokumentas turi suteikti informacijos apie įvykį, veiksmą ar asmenį. Remiantis Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo (toliau – Įstatymas) 3 straipsnio 1 dalies nuostatomis, asmens tapatybės kortelė ir pasas yra Lietuvos Respublikos piliečio (toliau – pilietis) asmens dokumentai, patvirtinantys jo asmens tapatybę ir pilietybę. Asmens tapatybės kortelė skirta naudoti Lietuvos Respublikoje ir gali būti naudojama kaip elektroninės atpažinties priemonė ir elektroniniams dokumentams pasirašyti kvalifikuotu elektroniniu parašu. Su asmens tapatybės kortele galima vykti į užsienio valstybes, kurios pripažįsta asmens tapatybės kortelę kaip kelionės dokumentą (Įstatymo 3 straipsnio 2 dalis). Šio įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad paimti iš piliečio asmens tapatybės kortelę ir (ar) pasą draudžiama, išskyrus šiame ar kituose įstatymuose nurodytus atvejus, o 10 straipsnyje nurodyta, kad šį įstatymą pažeidę asmenys atsako Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.
   3.3. Nustatyta, kad A. D., būdamas pas nukentėjusįjį, iš kambaryje padėtos nukentėjusiojo piniginės neteisėtai, neturėdamas tam jokio teisėto pagrindo, paėmė svetimą, nukentėjusiojo H. T. vardu išduotą asmens tapatybės kortelę ir ją laikydamas padarė savo mobiliojo ryšio telefonu jos (asmens tapatybės kortelės) fotokopiją, o šią fotokopiją vėliau tą pačią dieną panaudojo, t. y. internetu pateikė kredito įstaigai, pasikėsindamas nukentėjusiojo vardu paimti vartojimo kreditą iš UAB „Nordecum“. Nepritartina apeliacinės instancijos teismo išvadai, kad nukentėjusiojo vardu išduotos asmens tapatybės kortelės fotokopija nėra asmens tapatybės kortelės ekvivalentas, nes jeigu kredito įstaigos darbuotojams nebūtų kilę įtarimų, tai paraiška suteikti nukentėjusiojo vardu vartojimo kreditą būtų buvusi patenkinta, t. y. nukentė-

jusysis būtų buvęs identifikuotas kaip vartojimo paskolos gavėjas ir ateityje jam būtų kilę reikšmingų teisinių padarinių.

3.4. Asmens tapatybės kortelės skaitmeninė fotokopija, atsižvelgiant į visuomenėje nuolat kintančius santykius (elektroninėje erdvėje sudaromus finansinius ir kt. sandorius), yra laikytina asmens tapatybę patvirtinančio dokumento originalo ekvivalentu, kuriame yra asmens kodas, nuotrauka bei įtvirtinta konkreti juridinę reikšmę turinti informacija, todėl ji pagal BK 302 straipsnio prasmę gali būti šios nusikalstamos veikos dalykas, nes kaip dokumentas savo turinio (teisinio fakto) paskirties nepraranda. Kadangi tokios formos dokumentą (jo skaitmeninį ekvivalentą) A. D. pasikėsino neteisėtai panaudoti civilinėje apyvartoje, t. y. kito asmens tapatybei patvirtinti, internetu nukentėjusiojo vardu sudarant vartojimo kreditą, tai galėjo turėti lemiamą įtaką kitai sandorio šaliai – UAB „Nordecum“ priimant sprendimą dėl vartojimo kredito suteikimo ir tokiu būdu asmeniui būtų sukelti žalingi teisiniai padariniai. Juolab kad UAB „Nordecum“ nuotoliniu būdu (internetu) teikia vartojimo kreditus savo valdomų tinklalapių *www.smspinigai.lt* / *www.paskolos.lt* sistemose, kur nebūtina bendrovei pateikti originalaus asmens tapatybę patvirtinančio dokumento, užtenka į sistemą įkelti (pateikti) šio dokumento skaitmeninę kopiją (nuskenuotą dokumentą ar jo fotokopiją) ir tai yra prilyginama kreditą gaunančio asmens tapatybės patvirtinimui, šio asmens tinkamam identifikavimui. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tokios pat kreditų suteikimo taktikos laikosi ir kitos tuo užsiimančios bei vartojimo kreditus nuotoliniu būdu (internetu) suteikiančios bendrovės, finansinės įstaigos ir kai kurie bankai, pvz., UAB „Revolut Bank“ norint atsidaryti banko sąskaitą, pakanka pateikti tik asmens tapatybę patvirtinančio dokumento (asmens tapatybės kortelės ar paso) skaitmeninę kopiją.

3.5. Pažymėtina, jog, sparčiai vystantis informacinėms technologijoms, visuomenei vis labiau pereinant prie skaitmeninės erdvės naudojimo kasdienėje veikloje, reikia įvertinti ir iš to kylančias grėsmes bei rizikas dėl dokumentų (būtent skaitmeninės formos) panaudojimo ir iš to kylančias pasekmes. BK 302 straipsnyje nurodytos nusikalstamos veikos dalykas neturėtų būti suprantamas siaurąja prasme, t. y. apsiribojama tik dokumento originalu ir ignoruojami kitokios formos rašytiniai aktai, kurių panaudojimas gali sukelti analogiškas neigiamas pasekmes. Priešingu atveju, dokumentu BK 302 straipsnio prasme pripažinus tik patį popierinį dokumento originalą, būtų akivaizdžiai sudaromos pačių sukčiavimo nusikaltimų darymą palengvinančios sąlygos, kadangi, kaip minėta, šiuo skaitmenizacijos laikmečiu sudarant buitinius ar finansinius (internetu teikiant prašymus dėl vartojimo kreditų suteikimo ir pan.) sandorius, tapatybė vienos iš sandorio šalių vis dažniau yra patvirtinama elektroniniu būdu, pateikiant svetimą asmens dokumentą skaitmenine forma. Kadangi asmens tapatybės kortelės skaitmeninėje fotokopijoje yra nurodyta konkreti juridinę reikšmę turinti informacija apie asmenį, todėl akivaizdu, kad ji atitinka BK 302 straipsnio 1 dalies dispozicijoje nurodytus dokumento (nusikaltimo dalyko) požymius.

3.6. Taigi A. D. veika, padaryta neteisėtai įgyjant ir panaudojant nukentėjusiojo vardu išduotos asmens tapatybės kortelės skaitmeninę fotokopiją, atitinka visus BK 302 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo dalykui keliamus reikalavimus, o abejonių dėl A. D. inkriminuoto nusikaltimo, nurodyto BK 302 straipsnio 1 dalyje, objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių nekyla, nes nustatyta, kad jis, būdamas pas nukentėjusįjį namuose, suprasdamas, kad neturi teisinio pagrindo, ir norėdamas taip elgtis, neteisėtai (be leidimo) iš nukentėjusiojo piniginės paėmė nukentėjusiojo asmens dokumentą – asmens tapatybės kortelę, pasidarė šio dokumento fotokopiją ir ją panaudojo kėsindamasis nukentėjusiojo vardu iš UAB „Nordecum“ paimti vartojimo kreditą.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

4. Šiaulių apygardos prokuratūros Šiaulių apylinkės prokuratūros vyriausiosios prokurorės L. Mušauskytės-Griciuvienės kasacinis skundas atmestinas.

Dėl BK 302 straipsnio taikymo

5. Pagal BK 302 straipsnio 1 dalį atsako tas, kas pagrobė ar neturėdamas teisėto pagrindo įgijo, laikė, gabeno, siuntė, panaudojo ar realizavo fizinio ar juridinio asmens antspaudą, spaudą, dokumentą ar griežtos atskaitomybės blanką. Šiuo straipsniu saugoma vertybė – dokumentų teisinės apyvartos funkcionalumas ir patikimumas.
6. Šioje byloje pagal teismų nustatytas aplinkybes nuteistasis A. D., būdamas pas nukentėjusįjį H. T. namuose, siekdamas šio vardu paimti vartojimo kreditą, be nukentėjusiojo leidimo iš H. T. piniginės paėmė jo asmens tapatybės kortelę, padarė jos fotokopiją ir po to elektroninio ryšio priemonėmis perdavė kreditus teikiančiai finansų įmonei UAB „Nordecum“.
7. Nagrinėjamu atveju bylai aktualus klausimas, ar dokumento – asmens tapatybės kortelės – kopija gali būti laikoma šio nusikaltimo, nustatyto BK 302 straipsnio 1 dalyje, dalyku.
8. Dokumento sąvoka apibrėžta Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymo 2 straipsnyje: dokumentu laikoma Lietuvos Respublikoje ar užsienio valstybėje įsteigto juridinio asmens, kitos organizacijos ar jų padalinio (toliau – juridinis asmuo) ar fizinio asmens veiklos procese užfiksuota informacija, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos.
9. Remiantis teismų praktika, suformuota taikant BK 300 straipsnį, ir analogiškai BK 302 straipsnio prasme dokumentu gali būti pripažįstamas bet kokia forma popieriuje, elektroninėje erdvėje ar kompiuterinėje laikmenoje padarytas įrašas, kurio pagrindinė funkcija – liudyti juridinę reikšmę turinčius faktus.
10. Remiantis Asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo (toliau – Įstatymas) 3 straipsnio 1 dalies nuostatomis, asmens tapatybės kortelė ir pasas yra Lietuvos Respublikos piliečio (toliau – pilietis) asmens dokumentai, patvirtinantys jo asmens tapatybę ir pilietybę. Asmens tapatybės kortelė skirta naudoti Lietuvos Respublikoje ir gali būti naudojama kaip elektroninės atpažinties priemonė ir elek-

troniniams dokumentams pasirašyti kvalifikuotu elektroniniu parašu. Su asmens tapatybės kortele galima vykti į užsienio valstybes, kurios pripažįsta asmens tapatybės kortelę kaip kelionės dokumentą (Įstatymo 3 straipsnio 2 dalis). Asmens tapatybės kortelė yra priskiriama valstybės ir savivaldybės institucijų išduodamų dokumentų grupei.

11. Kasacinio teismo praktikoje ne kartą pasisakyta, kad svarbiausias dokumento formai keliamas reikalavimas yra jo tinkamumas paliudyti (įrodyti, patvirtinti) juridinį faktą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-251-1073/2018, 2K-227-976/2021, 2K-263-788/2022, 2K-69-387/2022 ir kt.).
12. Kasacinis teismas šiuo klausimu yra pažymėjęs ir tai, kad tokiems dokumentams kaip pasui, asmens tapatybės kortelei, vairuotojo pažymėjimui yra taikomi sudėtingi pagaminimo technologiniai reikalavimai, siekiant užtikrinti šių dokumentų aukštus saugumo standartus. Subjektai, kurie remiasi šių dokumentų pateikiamais duomenimis, vykdydami savo veiklos funkcijas ar sudarydami sandorius, privalo remtis tik tos formos dokumentais ar jų kopijomis, kurios yra patvirtintos nustatyta tvarka (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-67-697/2021).
13. Sutiktina su prokurore, kad sparčiai besivystanti skaitmeninė ekonomika ir paslaugų teikimas nuotoliniu būdu (internetu) sudaro naujas ir spartesnes galimybes, patvirtinant asmens tapatumą elektroninėje erdvėje, tačiau, kita vertus, tapatumo nustatymas turi išlikti patikimas, saugus, paremtas pasitikėjimu, be to, turi būti pripažįstamas ir tarpvalstybiniu lygmeniu. Tam ir skirtas teisinis reguliavimas, kuris šioje srityje nuolat plečiamas ir tobulinamas. Pagrindines taisykles šiuo klausimu nustato Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB, Lietuvos Respublikos teisės aktai, į kuriuos perkeltos minėtos direktyvos nuostatos, reglamentuojantys asmens tapatybės elektroninėje erdvėje nustatymo tvarką, priemones, jų naudojimo tvarką, kontrolę, taip pat sandorių sudarymo taisykles ir pan., ir kiti teisės aktai.
14. Sprendžiant, ar kliento pateikta asmens identifikavimo kortelės fotokopija gali būti pripažinta tinkamu dokumentu, kad būtų patvirtinta asmens tapatybė nuotoliniu būdu sudarant su finansų įstaiga vartojimo kredito sandorį, aktualios Lietuvos Respublikos vartojimo kredito įstatymo bei Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo nuostatos.
15. Vartojimo kredito įstatymo 10 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad vartojimo kredito sutartis gali būti sudaroma nuotoliniu būdu su vartojimo kredito gavėju, kuris nėra vartojimo kredito davėjo, į kurį jis kreipiasi dėl vartojimo kredito sutarties sudarymo, klientas, tik įstatymų nustatyta tvarka nustačius to vartojimo kredito gavėjo tapatybę. Jeigu vartojimo kredito gavėjo tapatybė nenustatyta įstatymų įtvirtinta tvarka, vartojimo kredito sutartis negali būti sudaroma nuotoliniu būdu.
16. Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 1 punktas nustato finansų įstaigos pareigą prieš pradedant dalykinius santykius imtis priemonių ir nustatyti bei patikrinti kliento ir naudos gavėjo tapatybę. Šio įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje pateiktame baigtiniame sąraše nurodyti penki tapatybės nustatymo būdai. Bylos duomenimis, nagrinėjamu atveju kliento tapaty-

bė buvo nustatoma minėto straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodytu būdu, t. y. kai, prieš pradedant naudotis finansų įstaigos paslaugomis, į kliento mokėjimo sąskaitą iš jo vardu kitoje nustatytus reikalavimus atitinkančioje kredito įstaigoje turimos sąskaitos atliekamas mokėjimo pavedimas. Šiuo atveju pavedimas atliktas iš AB Šiaulių banke H. T. turimos sąskaitos. Pažymėtina, kad, tikrinant tapatybę šiuo būdu, taip pat privalomai turi būti pateikiama Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka patvirtinta popierinė tapatybę patvirtinančio dokumento kopija. Tapatybę patvirtinančio dokumento kopijos tvirtinimo ir pateikimo tvarką nustato Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba. Pagal šią tvarką dokumentą gali patvirtinti notaras, seniūnas ar Lietuvos Respublikos konsulinis pareigūnas. Tuo tarpu nė vienu iš penkių minėtu įstatymu įtvirtintų tapatybės nustatymo būdų, be to, ir taikant papildomas priemones, nurodytas šio straipsnio 3 dalyje, tapatybė negali būti nustatoma iš kliento padarytos ir finansų įstaigai pateiktos tapatybės dokumento kopijos, nepatvirtintos nustatyta tvarka, ar dokumento nuotraukos, padarytos ne realiuoju vaizdo perdavimo metu.

17. Taigi, nagrinėjamu atveju A. D. pasidaryta H. T. asmens tapatybės kortelės fotokopija, kurią jis pateikė finansinei įstaigai kreditui gauti, nelaikytina dokumentu, atitinkančiu BK 302 straipsnyje nurodyto dokumento reikalavimus. Todėl A. D. pagal BK 302 straipsnio 1 dalį išteisintas pagrįstai ir prokurorės skundas negali būti tenkinamas.

Dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidų

18. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba 2023 m. lapkričio 21 d. pateikė patikslintą pažymą, kurioje prašoma priteisti valstybei iš A. D. 155 Eur valstybės garantuojamos teisinės pagalbos išlaidų, susidariusių dėl būtino gynėjo dalyvavimo už nagrinėjant bylą kasacinės instancijos teisme gynėjo advokato A. Kazlausko suteiktą antrinę teisinę pagalbą nuteistajam, atlyginimą.

21. Šis prašymas netenkintinas. Byla kasacinės instancijos teisme buvo nagrinėjama pagal prokuroro kasacinį skundą dėl A. D. nepagrįsto išteisinimo pagal BK 302 straipsnio 1 dalį. Kadangi prokuroro skundas atmetamas, vadovaujantis BPK 105 straipsnio 5 dalies nuostatomis, antrinės teisinės pagalbos išlaidos turi būti apmokamos iš valstybės lėšų teisės aktų nustatyta tvarka.

Teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 1 punktu,

n u t a r i a :

Atmesti Šiaulių apygardos prokuratūros Šiaulių apylinkės prokuratūros vyriausiosios prokurorės Laimos Mušauskytės-Griciuvienės kasacinį skundą.

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos prašymo dėl išlaidų atlyginimo išieškojimo iš A. D. netenkinti.

BAUDŽIAMOJO PROCESO TEISĖ

2.17. Baudžiamojo proceso ypatumai asmeniui, kuris pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ar tarptautinės teisės normas turi imunitetą nuo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn (BPK 3^2 straipsnis). Užsienio valstybės išduoto ar perduoto asmens baudžiamosios atsakomybės ribos (BPK 70 straipsnis)

Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis Europos arešto orderio (toliau – EAO), pagal kurį asmuo perduotas Lietuvos valstybei dėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, ribomis, teisingai konstatavo, jog jis, remiantis BPK 70 straipsnio imperatyviu reikalavimu, negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 259 straipsnio 1 dalį, 265 straipsnio 1 dalį, nes: 1) Ispanijos Karalystės teisminė institucija dėl šių veikų jį atsisakė perduoti pagal EAO; 2) BPK nenustatytos procesinės taisyklės, kaip baudžiamasis procesas turi būti nutraukiamas esant BPK 70 straipsnyje nustatytam draudimui; 3) kompetentingos institucijos sutikimo patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn nebuvimas yra pagrindas netraukti asmens baudžiamojon atsakomybėn BPK 3^2 straipsnyje nustatytu atveju; 4) baudžiamosios bylos nutraukimo esant BPK 3^2 straipsnyje nustatytiems pagrindams procesinė taisyklė nurodyta BPK 212 straipsnio 1 punkte, BPK 254 straipsnis, nustatantis bylos nutraukimo atvejus nagrinėjant bylą teisme, to nenustato. Atsižvelgdamas į BPK 70 straipsnio 1 dalies pagrindus, pagal analogiją apeliacinės instancijos teismas taikė BPK 212 straipsnio 1 punktą, 3^2 straipsnio 2 dalį, priimdamas procesinį sprendimą nutraukti baudžiamąjį procesą dėl BK 259 straipsnio 1 dalyje, 265 straipsnio 1 dalyje nustatytų nusikalstamų veikų padarymo. Toks apeliacinės instancijos teismo pasirinktas baudžiamojo proceso įstatymo normų pagal analogiją taikymas yra teisingas ir pateisinamas bendrųjų teisės principų veikimo paskirtimi.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-697/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-34195-2020-9
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.13.8; 2.2.3.1.1 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. sausio 30 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Pažarskio (kolegijos pirmininkas), Albino Antanaičio ir

Alvydo Pikelio (pranešėjas),

sekretoriaujant Agatai Minkel,

dalyvaujant prokurorui Gintarui Jasaičiui,

teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **Klaipėdos apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojo Aurelijaus Stanislovaičio** kasacinį skundą dėl Plungės apylinkės teismo 2023 m. sausio 12 d. nuosprendžio ir Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 27 d. nutarties **išteisintojo G. L.** baudžiamojoje byloje.

Plungės apylinkės teismo 2023 m. sausio 12 d. nuosprendžiu **G. L.** baudžiamasis procesas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) 265 straipsnio 1 dalį ir 259 straipsnio 1 dalį nutrauktas, vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 3^2 straipsnio 2 dalimi, nes jis nėra perduotas iš Ispanijos Karalystės Lietuvai baudžiamajam persekiojimui pagal šiuos straipsnius. G. L. pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 260 straipsnio 1 dalį išteisintas, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punktas).

Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 27 d. nutartimi Klaipėdos apygardos prokuratūros Klaipėdos apylinkės prokuratūros prokuroro apeliacinis skundas atmestas.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi prokuroro, prašiusio kasacinį skundą tenkinti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. G. L. buvo kaltinamas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 260 straipsnio 1 dalį tuo, kad nuo 2020 m. liepos mėn., tiksli data tyrimo metu nenustatyta, pažeisdamas nustatytą tvarką – Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 7 straipsnį, draudžiantį Lietuvos Respublikoje auginti kanapes, 8 straipsnį, nustatantį, kad be Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka išduotos licencijos (leidimo) į I sąrašą įtrauktas medžiagas (įskaitant ir kanapes) draudžiama įsigyti, laikyti, gabenti valstybės teritorijoje, gaminti, perdirbti, turėdamas bendrą tikslą neteisėtai pagaminti, laikyti ir platinti didelį kiekį – bet ne didesnį kaip 858,31 g – narkotinių medžiagų kanapių (antžeminių dalių), neteisėtai sodybos, esančios (*duomenys neskelbtini*), pievoje bei šios sodybos šiltnamyje augino ir laikė narkotines medžiagas – 14 kanapių augalų, savo sudėtyje turinčių daugiau kaip 0,2 procento 9-tetrahidrokanabinolio, siekdamas jas platinti, tačiau savo nusikalstamos veikos nebaigė dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių, nes 2020 m. rugpjūčio 25 d. 20.40 val. įvykio vietos apžiūros metu policijos pareigūnai rado ir paėmė neteisėtai auginamus kanapių augalus, kurių sudėtyje yra 858,31 g narkotinės medžiagos – kanapių (antžeminių dalių), kurių 9-tetrahidrokanabinolio koncentracija yra 3,1 procento.
2. Pirmosios instancijos teismas dėl šio kaltinimo G. L. išteisino BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytu pagrindu konstatavęs, kad nepadaryta veika, turinti

nusikaltimo, nurodyto BK 22 straipsnio 1 dalyje ir 260 straipsnio 1 dalyje, požymių. Teismo vertinimu, byloje nėra surinkta jokių duomenų (susirašinėjimų, skelbimų, skambučių, liudytojų parodymų), kad kanapes G. L. būtų auginęs, laikęs ar pagaminęs, siekdamas jas platinti. Be to, teismo vertinimu, G. L. veika negali būti perkvalifikuota pagal BK 265 straipsnio 1 dalį ir BK 259 straipsnio 1 dalį, nes jis nėra perduotas iš Ispanijos Karalystės Lietuvai baudžiamajam persekiojimui vykdyti pagal šiuos straipsnius, todėl teismas baudžiamąjį procesą pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir BK 265 straipsnio 1 dalį G. L. nutraukė, vadovaudamasis BPK 3^2 straipsnio 2 dalimi, kai nėra kompetentingos institucijos leidimo asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn arba asmuo turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos.

II. Kasacinio skundo argumentai

3. Kasaciniu skundu Klaipėdos apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojas A. Stanislovaitis prašo panaikinti Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. balandžio 27 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Kasaciniame skunde nurodoma:
   3.1. Bylos duomenimis, G. L., kuriam buvo pareikšti kaltinimai pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 260 straipsnio 1 dalį, 259 straipsnio 1 dalį, 265 straipsnio 1 dalį, nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, pasislėpė nuo teismo. 2021 m. balandžio 19 d. teismo nutartimi buvo paskelbta jo paieška ir kardomoji priemonė pakeista į suėmimą. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra 2021 m. rugpjūčio 18 d. išdavė dėl G. L. Europos arešto orderį (toliau – ir EAO). Pagal EAO G. L. buvo sulaikytas Ispanijos Karalystėje ir šios valstybės teismo perduotas Lietuvos Respublikai tik dėl BK 260 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos, atsisakant perduoti dėl kitų veikų. Prokuroras neprašė G. L. šioje byloje pripažinti kaltu pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir 265 straipsnio 1 dalį, tačiau priimdami sprendimus dėl proceso eigos dėl G. L. kaltinimo pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir 265 straipsnio 1 dalį teismai nepagrįstai BPK 70 straipsnio nuostatas sutapatino su BPK 3^2 straipsnyje nustatytais baudžiamojo proceso ypatumais dėl imunitetų nuo baudžiamosios atsakomybės, todėl nepagrįstai buvo priimtas sprendimas nutraukti baudžiamąjį procesą G. L. dėl kaltinimo dalies. Pirmosios instancijos teismas, nusprendęs, kad G. L. veika negali būti kvalifikuota pagal BK 265 straipsnio 1 dalį ir BK 259 straipsnio 1 dalį, nes jis nėra perduotas iš Ispanijos Karalystės Lietuvai, kad būtų vykdomas baudžiamasis persekiojimas pagal šiuos straipsnius, baudžiamąjį procesą dėl BK 259 straipsnio 1 dalies ir 265 straipsnio 1 dalies nutraukė, vadovaudamasis BPK 3^2 straipsnio 2 dalimi, tačiau šios baudžiamojo proceso įstatymo normos neanalizavo. Iš nuosprendžio turinio neaišku, kokį imunitetą turi G. L. ir kokia kompetentinga institucija turėtų išduoti leidimą dėl jo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn. Nuosprendyje, be to, nenurodoma procesinė norma, kuria vadovaujantis būtų sprendžiama dėl proceso nutraukimo teis-

me BPK 3^2 straipsnio pagrindu. Apeliacinės instancijos teismas nepateikė argumentų, kodėl BPK 70 straipsnyje nustatytus baudžiamosios atsakomybės ribojimus pripažino BPK 3^2 straipsnyje nustatytu imunitetu nuo baudžiamosios atsakomybės.

3.2. Asmenų imunitetai nuo baudžiamosios atsakomybės yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir kai kuriuose įstatymuose, pvz., Konstitucijos 86 straipsnyje dėl Lietuvos Respublikos Prezidento asmens neliečiamumo, 62 straipsnyje – dėl Seimo nario asmens neliečiamumo, 100 straipsnyje – dėl Ministro Pirmininko ir ministrų imuniteto, 114 straipsnyje – dėl teisėjų imuniteto. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 47 straipsnyje nustatyta, jog teisėjas gali atsakyti baudžiamąja tvarka, gali būti suimtas arba gali būti kitaip suvaržyta jo laisvė tik Seimo, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimu, išskyrus atvejus, kai teisėjas užtinkamas darantis nusikalstamą veiką. Absoliutų imunitetą turi tik Respublikos Prezidentas. Tarptautinės teisės normomis nustatyti diplomatinių atstovybių ir jų personalo (1961 m. Vienos konvencija dėl diplomatinių santykių), konsulų (1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių), specialiųjų misijų (1969 m. Vienos konvencija dėl specialiųjų misijų), užsienio valstybių karių (1951 m. Šiaurės Atlanto Sutarties Šalių susitarimas dėl jų karinių pajėgų statuso) imunitetai.

3.3. Iš BPK 3^2 straipsnio matyti, kad imunitetas nustatomas įstatymu arba tarptautiniu teisės aktu ir apribotas gali būti atitinkamos kompetentingos institucijos leidimu. Šioje byloje teismas nepagrįstai nustatė G. L. imunitetą iš Ispanijos Karalystės teismo sprendimo. Apeliacinės instancijos teismas neanalizavo ir neaptarė prokuroro apeliacinio skundo argumentų dėl BPK 70 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatų, kuriose nustatytos užsienio valstybės išduoto ar perduoto asmens baudžiamosios atsakomybės ribos. Priėmus sprendimą dėl G. L. išteisinimo pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 260 straipsnio 1 dalį, bylos dalis dėl kaltinimo pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir 265 straipsnio 1 dalį turėjo būti ne nutraukta, o išskirta į atskirą procesą (BPK 254 straipsnio 1, 4, 5 dalys). Asmeniui pasislėpus nuo proceso ir užsienio valstybei jo neperdavus pagal EAO ar neišdavus pagal ekstradicijos prašymą, baudžiamasis procesas nėra nutraukiamas. Tokiais atvejais procesas vyksta toliau. Abiejų instancijų teismai sudarė prielaidas G. L. išvengti baudžiamosios atsakomybės už padarytas nusikalstamas veikas, nustatytas BK 265 straipsnio 1 dalyje ir 259 straipsnio 1 dalyje, nors asmuo dėl šių veikų nebuvo išteisintas, nutraukė bylą BK ir BPK nenustatytais pagrindais.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

4. Klaipėdos apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojo A. Stanislovaičio kasacinis skundas atmestinas.

Dėl bylos nutraukimo G. L. pagal BK 259 straipsnio 1 dalį, 265 straipsnio 1 dalį teisėtumo

5. Ikiteisminio tyrimo metu galutinis pranešimas apie įtarimą ir kaltinimas nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme G. L. buvo pareikštas dėl BK 265 straipsnio 1 dalyje, 259 straipsnio 1 dalyje, 22 straipsnio 1 dalyje ir 260 straipsnio 1 dalyje nustatytų nusikalstamų veikų padarymo. G. L. sistemingai neatvykstant į teismo posėdžius, paskelbta jo paieška, o 2021 m. rugpjūčio 18 d. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra išdavė Europos arešto orderį. Iš 2021 m. spalio 19 d. Ispanijos Karalystės Nacionalinės Audiencijos Baudžiamųjų bylų rūmų, nagrinėjusių G. L. perdavimo Lietuvai pagal EAO klausimą, sprendimo matyti, kad teisminė institucija davė sutikimą G. L. perduoti tik pagal BK 260 straipsnį už narkotinių medžiagų auginimą ir laikymą, siekiant jas platinti, taigi atsisakyta jį perduoti už kanapių auginimą ir laikymą, nesusijusį su platinimu (BK 265, 259 straipsniai).
6. Iš pirmosios instancijos teismo nuosprendžio matyti, kad teismas priėmė išteisinamąjį nuosprendį G. L. dėl BK 22 straipsnio 1 dalyje, 260 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos padarymo, vadovaudamasis BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punktu (kai nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių), o pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir BK 265 straipsnio 1 dalį baudžiamąjį procesą nutraukė BPK 3^2 straipsnio 2 dalies pagrindu (kai negautas kompetentingos institucijos leidimas patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn). Iš nuosprendžio rezoliucinės dalies matyti, kad teismas, priimdamas nuosprendį G. L., vadovavosi BPK 297 straipsniu ir 302 straipsnio 1 dalimi kaip procesiniu pagrindu dėl G. L. baudžiamojo proceso nutraukimo pagal BPK 3^2 straipsnio 2 dalį. BPK 297 straipsnyje nurodyta, kad Lietuvos Respublikos teismai nuosprendį priima Lietuvos Respublikos vardu, o BPK 302 straipsnio 1 dalyje pažymima, kad teismas, apsvarstęs ir išsprendęs nuosprendžiui priimti reikalingus klausimus, surašo nuosprendį. Taigi buvo remiamasi bendrojo pobūdžio taisyklėmis dėl nuosprendžio priėmimo, o motyvuojamojoje nuosprendžio dalyje teigiama, kad baudžiamasis procesas nutraukiamas, nes nėra kompetentingos institucijos leidimo patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn (BPK 3^2 straipsnio 2 dalis).
7. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka pagal Klaipėdos apygardos prokuratūros Klaipėdos apylinkės prokuratūros prokuroro apeliacinį skundą, konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai dėl kaltinimo pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir 265 straipsnio 1 dalį baudžiamąjį procesą G. L. nutraukė BPK 3^2 straipsnio 2 dalies pagrindu, pažymėjo, kad, įgyvendinant 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimą 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos, Lietuvos teisėje buvo priimti BK ir BPK pakeitimai. BPK 70 straipsnio 1 dalyje, būtent baudžiamojo proceso įstatyme, buvo pasirinkta išdėstyti ir baudžiamojo pobūdžio materialiosios teisės normas, kurios, be kita ko, nustato perduoto pagal EAO asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindus. Apeliacinės instancijos teismas taip pat pabrėžė, kad nors BPK 254 straipsnyje nėra nurodytas bylos nutraukimas BPK

3^2 straipsnyje nustatytu pagrindu, tačiau šiuo atveju tai vertintina kaip teisinio reglamentavimo spraga, nes BPK 212 straipsnio, reglamentuojančio ikiteisminio tyrimo nutraukimo atvejus, 1 punkte tokia galimybė nustatyta, t. y. nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas nutraukiamas, kai ikiteisminio tyrimo metu paaiškėja, kad yra šio kodekso 3 ir 3^2 straipsniuose nustatytų aplinkybių. BPK 3^2 straipsnis taikytinas pagal analogiją.

8. Pagal BPK 3^2 straipsnio 2 dalį, jeigu atlikus visus nedraudžiamus proceso veiksmus nėra kompetentingos institucijos leidimo asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn arba asmuo turi imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos, baudžiamasis procesas turi būti nutrauktas. Baudžiamasis procesas gali būti atnaujinamas, kai yra kompetentingos institucijos leidimas asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn arba jis kitaip netenka šiame straipsnyje nurodyto imuniteto, arba būtina atlikti proceso veiksmus, kurie nedraudžiami pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ar tarptautinės teisės normas. Pagal BPK 70 straipsnio 1 dalį, užsienio valstybės išduotas ar perduotas asmuo negali būti Lietuvos Respublikoje sulaikytas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas už iki jo išdavimo ar perdavimo padarytą nusikalstamą veiką, už kurią nebuvo išduotas ar perduotas, išskyrus atvejus, kai: 1) gautas asmenį išdavusios ar perdavusios užsienio valstybės sutikimas; 2) asmuo, turėdamas galimybę išvykti iš Lietuvos Respublikos, ja nepasinaudojo per keturiasdešimt penkias dienas ar per kitą Lietuvos Respublikos tarptautinėje sutartyje nurodytą terminą arba palikęs Lietuvos Respublikos teritoriją vėl į ją sugrįžo; 3) asmuo prieš perdavimą pagal Europos arešto orderį sutiko, kad jis gali būti persekiojamas ir dėl kitų nusikalstamų veikų, padarytų iki jo perdavimo; 4) asmuo, perduotas pagal Europos arešto orderį, raštu sutinka, kad jis gali būti persekiojamas ir dėl kitų nusikalstamų veikų, padarytų iki jo perdavimo; 5) asmuo buvo perduotas pagal Europos arešto orderį, bet už nusikalstamą veiką, padarytą iki asmens perdavimo, Lietuvos Respublikos įstatymai nenustato laisvės atėmimo ar arešto bausmės arba negali būti taikoma kardomoji priemonė – suėmimas; 6) kitais Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytais atvejais. Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad nėra nustatyta jokia procesinė tvarka BPK 3^2 straipsnio pagrindu ar BPK 70 straipsnio 1 dalyje nustatytais pagrindais nutraukti baudžiamąjį procesą bylos teisminio nagrinėjimo metu ir tai laikytina baudžiamojo proceso reguliavimo spraga. Su teisės spragų šalinimu yra susijęs teisės analogijos taikymas – tiesioginis Konstitucijos, taip pat atitinkamų tarptautinių sutarčių, teisės principų taikymas sprendžiant bylas. Teismui paprastai nepripažįstama teisė taikyti analogiją ir užpildyti teisės spragas, kai tai yra susiję su pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių ribojimu, tačiau baudžiamojo proceso įstatyme nėra draudimo, esant teisiniam taikymo pagrindui, nesureguliuotas procedūrines taikymo formas nustatyti taikant analogiško pobūdžio normas. Teisminis teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuotis vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei.
9. BPK 3^2 straipsnis nustato tam tikrus proceso ypatumus asmeniui, kuris pagal Lietuvos Respublikos įstatymus ar tarptautinės teisės normas turi imunitetą nuo

patraukimo baudžiamojon atsakomybėn. Šis straipsnis taikytinas tais atvejais, kai baudžiamojon atsakomybėn turėtų būti traukiami asmenys, turintys konstitucines neliečiamumo garantijas, arba asmenys, kurie pagal tarptautinės teisės normas naudojasi imunitetu nuo baudžiamosios jurisdikcijos. Kiti asmenys, įtariami padarę nusikalstamą veiką, jokios neliečiamybės neturi ir jiems BPK 3^2 straipsnio nuostatos negali būti taikomos (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161-387/2022). Iš apeliacinės instancijos teismo nutarties turinio galima suprasti, kad apeliacinės instancijos teismas, pritardamas pirmosios instancijos teismo procesiniam sprendimui dėl rėmimosi BPK 3^2 straipsnio 2 dalimi, rėmėsi taip pat ir BPK 70 straipsnio 1 dalies 1 punktu, aiškindamas dėl G. L. baudžiamojoje byloje susiklosčiusią situaciją. Pagal minėtą teisinį reguliavimą, užsienio valstybės išduotas ar perduotas asmuo negali būti Lietuvos Respublikoje sulaikytas, traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas už iki jo išdavimo ar perdavimo padarytą nusikalstamą veiką, už kurią nebuvo išduotas ar perduotas, išskyrus kai gautas asmenį išdavusios ar perdavusios užsienio valstybės sutikimas. Asmuo negali būti nuteistas už kitą veiką negu ta, dėl kurios jis buvo perduotas Lietuvai pagal EAO, taigi jei asmenį atsisakoma perduoti dėl tam tikrų nusikalstamų veikų (kaip šioje byloje esančiu atveju – dėl BK 259 straipsnio 1 dalyje, 265 straipsnio 1 dalyje nustatytų veikų), jis negali būti dėl jų teisiamas, nes baudžiamosios atsakomybės taikymas prieštarautų BPK 70 straipsnio 1 dalyje nustatytoms perduoto pagal EAO asmens baudžiamojo persekiojimo riboms.

10. Apeliacinės instancijos teismas, remdamasis EAO, pagal kurį G. L. perduotas Lietuvos valstybei dėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, ribomis, teisingai konstatavo, jog jis, remiantis BPK 70 straipsnio imperatyviu reikalavimu, negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 259 straipsnio 1 dalį, 265 straipsnio 1 dalį, nes: 1) Ispanijos Karalystės teisminė institucija dėl šių veikų jį atsisakė perduoti pagal EAO; 2) BPK nenustatytos procesinės taisyklės, kaip baudžiamasis procesas turi būti nutraukiamas esant BPK 70 straipsnyje nustatytam draudimui; 3) kompetentingos institucijos sutikimo patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn nebuvimas yra pagrindas netraukti asmens baudžiamojon atsakomybėn BPK 3^2 straipsnyje nustatytu atveju; 4) baudžiamosios bylos nutraukimo esant BPK 3^2 straipsnyje nustatytiems pagrindams procesinė taisyklė nustatyta BPK 212 straipsnio 1 punkte, BPK 254 straipsnis, nustatantis bylos nutraukimo atvejus nagrinėjant bylą teisme, to nenustato; atsižvelgdamas į BPK 70 straipsnio 1 dalies pagrindus, pagal analogiją teismas taikė BPK 212 straipsnio 1 punktą, 3^2 straipsnio 2 dalį, priimdamas G. L. procesinį sprendimą nutraukti baudžiamąjį procesą dėl BK 259 straipsnio 1 dalyje, 265 straipsnio 1 dalyje nustatytų nusikalstamų veikų padarymo. Toks apeliacinės instancijos teismo pasirinktas baudžiamojo proceso įstatymo normų pagal analogiją taikymas yra teisingas ir pateisinamas bendrųjų teisės principų veikimo paskirtimi.
11. Pagal BPK 1 straipsnio 2 dalį, baudžiamojo proceso taisyklės yra suderintos su Europos Sąjungos teisės aktų, nurodytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso priede, nuostatomis, taigi ir su 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimu 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp

valstybių narių tvarkos. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, kasacinio skundo argumentas, teigiant, kad teismai nepagrįstai BPK 70 straipsnio nuostatas sutapatino su BPK 3^2 straipsnyje nustatytais baudžiamojo proceso ypatumais dėl imunitetų nuo baudžiamosios atsakomybės, o procesas dėl kaltinimo G. L. dalies nutrauktas neteisėtai, laikytinas nepagrįstu.

12. Nepagrįstas kasacinio skundo teiginys, kad baudžiamosios bylos dalis dėl kaltinimo pagal BK 259 straipsnio 1 dalį ir 265 straipsnio 1 dalį ne nutrauktina, o išskirtina į atskirą procesą, atsižvelgiant į BPK 70 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatas. Tokiam taikymui nėra pagrindo, nes šiame punkte nustatytas teisinis reguliavimas kreipiantis dėl EAO išdavimo ne dėl Lietuvos Respublikos piliečių į EAO vykdančią šalį dėl išdavimo, siekiant juos patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. Taigi tenkinti kasaciniame skunde nurodyto prašymo panaikinti apeliacinės instancijos teismo nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka nėra teisinio pagrindo.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 1 punktu,

n u t a r i a :

Klaipėdos apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojo Aurelijaus Stanislovaičio kasacinį skundą atmesti.

2.18. Įrodymai (BPK 20 straipsnis)
Žvalgybos įstatymas

Nagrinėjant bylą, kurioje kaltinamojo kaltė, be kita ko, grindžiama ir slaptais tyrimo metodais gautais duomenimis, būtina spręsti, ar šie duomenys buvo gauti teisėtai, ar pagrįstai buvo ribojamos asmens konstitucinės teisės, ar buvo išlaikyta teisinga pusiausvyra tarp siekio išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo užtikrinimo.

Kai, atliekant Žvalgybos įstatyme nurodytus veiksmus, gaunama informacija apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikaltimą, tokia informacija gali būti panaudota kaip įrodymas baudžiamajame procese, jeigu informacija yra apie nusikaltimus, nurodytus Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte.

Tais atvejais, kai sprendžiama, ar pripažinti įrodymais Žvalgybos įstatyme nustatyta tvarka surinktus duomenis, teismas turi patikrinti: 1) ar buvo teisinis pagrindas vykdyti žvalgybos veiksmus; 2) ar atliekant žvalgybos veiksmus nustatyta nusikalstama veika yra Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punkto sąraše; 3) ar tyrimo veiksmai atlikti nepažeidžiant Žvalgybos įstatyme nustatytos tvarkos; 4) ar duomenis, gautus atliekant žvalgybos tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK nustatytais veiksmais.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-31-654/2024
Teisminio proceso Nr. 1-02-7-00002-2019-4
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.19.2.1; 1.2.19.2.2.1; 2.1.3.6 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 14 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Albino Antanaičio (kolegijos pirmininkas), Rimos Ažubalytės ir Aleno Piesliako (pranešėjas),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant prokurorui Rimui Juodžiui,

išteisintojo R. N. (R. N.) gynėjui advokatui Linui Belevičiui,

išteisintojo R. Š., kuris yra miręs, gynėjui advokatui Gediminui Bukauskui,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokuroro Rimo Juodžio** kasacinį skundą dėl Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 7 d. nuosprendžio dalies, kuria, panaikinus Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendžio dalį, **R. N.** pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 7 straipsnio 7 punktą, 226 straipsnio 1 dalį bei apeliacinio proceso metu miręs **R. Š.** pagal BK 226 straipsnio 2 dalį išteisinti, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 303 straipsnio 5 dalies 1 punktas). Panaikinta nuosprendžio dalis, kuria iš R. Š. konfiskuoti nusikalstamu būdu gauti 3000 Eur. Kita nuosprendžio dalis palikta nepakeista.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendžiu R. N. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 7 straipsnio 7 punktą, 226 straipsnio 1 dalį 300 MGL (15 000 Eur) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 66 straipsnio 1 ir 2 dalimis, į R. N. paskirtą bausmę įskaitytas jo suėmimo laikas nuo 2019 m. balandžio 7 d. iki 2019 m. balandžio 20 d. (13 dienų), vieną suėmimo dieną prilyginant 2 MGL dydžio baudai, ir nustatyta, kad jis turi sumokėti 274 MGL (13 700 Eur) dydžio baudą. R. Š. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 226 straipsnio 2 dalį 350 MGL (17 500 Eur) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 66 straipsnio 1 ir 2 dalimis, į R. Š. paskirtą bausmę įskaitytas jo suėmimo laikas nuo 2019 m. balandžio 7 d. iki 2019 m. balandžio 17 d. (10 dienų), vieną suėmimo dieną prilyginant 2 MGL dydžio baudai, ir nustatyta, kad jis turi sumokėti 330 MGL (16 500 Eur) dydžio baudą. Vadovaujantis BK 68^2 straipsnio 1 dalimi, R. Š. paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – teisės eiti vadovaujamas pareigas

viešajame ir privačiame sektoriuje atėmimas penkeriems metams, termino pradžią skaičiuojant nuo nuosprendžio įsiteisėjimo. Iš R. Š. konfiskuoti nusikalstamu būdu gauti 3000 Eur.

Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendžiu A. B., kuris yra miręs, pagal BK 226 straipsnio 1 dalį išteisintas, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių (BPK 303 straipsnio 5 dalies 1 punktas), tačiau dėl jo kasacinių skundų nėra gauta.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi baudžiamąją bylą ir išklausiusi prokuroro, prašiusio kasacinį skundą tenkinti, išteisintųjų gynėjų, prašiusių kasacinį skundą atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. R. N. apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu išteisintas dėl to, kad jis, siekdamas, kad R. Š., pasinaudodamas savo visuomenine padėtimi, pažintimis ir kita tikėtina bei tariama įtaka valstybės tarnautojui, paveiktų valstybės tarnautoją, kad šis teisėtai veiktų vykdydamas įgaliojimus, tiesiogiai pažadėjo ir susitarė R. Š. bei kitų asmenų naudai duoti kyšį ir davė 3000 Eur kyšį. R. N., siekdamas, kad R. Š., pasinaudodamas savo visuomenine padėtimi, pažintimis ir kita tikėtina bei tariama įtaka Lietuvos Respublikos ambasadoriui Rusijos Federacijoje, paveiktų jį, kad jam ir jo sūnui T. N. (T. N.) būtų išduotos Šengeno vizos laikotarpiui nuo 2019 m. kovo 19 d. iki 2019 m. kovo 28 d., būdamas Rusijos Federacijoje, SMS žinutėmis ir telefoninių pokalbių metu su R. Š. susitarė ir pažadėjo R. Š. bei Lietuvos Respublikos ambasadoriaus Rusijos Federacijoje naudai duoti kyšį už tai, kad R. Š. paveiktų valstybės tarnautoją – Lietuvos Respublikos ambasadorių Rusijos Federacijoje, kad šis teisėtai veiktų vykdydamas įgaliojimus ir jam bei T. N. išduotų Šengeno vizas. R. N. 2019 m. balandžio 5 d. viešbučio „Kempinski“ patalpose Vilniuje, Universiteto g. 14, tiesiogiai R. Š. davė 3000 Eur kyšį už tai, kad R. Š., pasinaudodamas savo visuomenine padėtimi, pažintimis ir kita tikėtina bei tariama įtaka valstybės tarnautojui, paveikė valstybės tarnautoją – Lietuvos Respublikos ambasadorių Rusijos Federacijoje, dėl to 2019 m. kovo 26 d. R. N. ir T. N. buvo išduotos Šengeno vizos.
2. R. Š., kuris apeliacinio proceso metu mirė, apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu išteisintas dėl to, kad, pasinaudodamas savo visuomenine padėtimi, pažintimis ir kita tikėtina bei tariama įtaka valstybės tarnautojui, savo ir neva kitų asmenų naudai tiesiogiai reikalavo, susitarė priimti kyšį, pažadėjęs paveikti valstybės tarnautoją, kad šis teisėtai veiktų vykdydamas įgaliojimus, ir priėmė 3000 Eur kyšį. R. Š., siekdamas asmeninės turtinės naudos, pasinaudodamas savo visuomenine padėtimi, pažintimis ir kita tikėtina bei tariama įtaka valstybės tarnautojui – Lietuvos Respublikos ambasadoriui Rusijos Federacijoje R. M., laikotarpiu nuo 2019 m. kovo 19 d. iki 2019 m. kovo 28 d., tiksliai ikiteisminio tyrimo metu nenustatytoje vietoje, SMS žinutėmis ir telefoninių pokalbių metu su R. N., veikdamas neva R. M.

naudai, tačiau turėdamas savanaudišką tikslą, pareikalavo ir susitarė priimti kyšį už tai, kad jis paveiktų R. M., kad šis teisėtai veiktų vykdydamas įgaliojimus ir R. N. bei jo sūnui T. N. išduotų Šengeno vizas. R. Š. savo naudai 2019 m. balandžio 5 d. viešbučio „Kempinski“ patalpose Vilniuje, Universiteto g. 14, tiesiogiai iš R. N. priėmė 3000 Eur kyšį už tai, kad R. Š., pasinaudodamas savo visuomenine padėtimi, pažintimis ir kita tikėtina bei tariama įtaka valstybės tarnautojui, paveikė R. M., dėl to 2019 m. kovo 26 d. R. N. ir T. N. buvo išduotos Šengeno vizos.

II. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio esmė

3. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs nuteistojo R. N. apeliacinį skundą, konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai pripažino įrodymais duomenis, gautus atliekant žvalgybos veiksmus, prieš tai nepatikrinęs šių žvalgybos veiksmų atlikimo teisėtumo, taigi teismas nuosprendį grindė neleistinais įrodymais ir taip pažeidė BPK 20 straipsnio 4 dalies nuostatas. Duomenys, gauti neišslaptintų teikimų ir teismo nutarčių pagrindu, negali būti pripažinti įrodymais ir jais negali būti vadovaujamasi priimant sprendimą, nes nėra galimybės jų patikrinti BPK nustatyta tvarka. Šioje byloje neišslaptinus dokumentų, kurių pagrindu nutarta sankcionuoti slaptus žvalgybos veiksmus prieš nuteistuosius, ir teismo nutarčių, kuriomis sankcionuoti žvalgybos veiksmai, nėra galimybės nustatyti, ar žvalgybos subjektų atliktiems teismo sankcionuotiems veiksmams buvo teisinis ir faktinis pagrindas, bei patikrinti, ar šie veiksmai buvo atlikti nepažeidžiant Lietuvos Respublikos žvalgybos įstatyme nustatytos tvarkos, taigi, iš esmės neįmanoma įvertinti žvalgybos priemonių taikymo pagrįstumo ir proporcingumo.
   3.1. Apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs byloje esančių įrodymų visumą (išskyrus atliekant žvalgybos veiksmus gautus duomenis), padarė išvadą, kad neginčijamai nenustatyti nei objektyvieji prekybos poveikiu požymiai – tarimasis duoti kyšį ir kyšio davimas, nei subjektyvieji jos požymiai – R. N. tyčia per R. Š. paveikti Lietuvos Respublikos ambasadorių Rusijos Federacijoje. Vien tai, kad R. Š. parašė tarpininkavimo raštą Šengeno vizai gauti, skambino R. M. sakydamas, kad siųs prašymą ir tarpininkavimo raštą dėl vizos išdavimo R. N. ir jo sūnui, kad R. N. kaltinime nurodytu laiku ir vietoje perdavė 3000 Eur R. Š., nėra pagrindas daryti išvadą, kad šie pinigai buvo perduoti kaip kyšis už Šengeno vizų išdavimą.
   3.2. Teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas padarė nepagrįstą išvadą, jog 2019 m. balandžio 5 d. viešbučio „Kempinski“ kambaryje Nr. 0429 užfiksuotas R. N. monologas patvirtina, kad R. N. perduoti R. Š. 3000 Eur buvo ne kaip dovana ar paskola, o kaip atlygis už vizų išdavimą, taip pat kad kalbėdamas su savimi R. N. modeliavo, ką sakytų, jeigu būtų sulaikytas. Iš garso įrašo akivaizdu, kad monologo turinio iš viso negalima suprasti, o jame pasakyti padriki žodžiai nepatvirtina aplinkybės, kad R. N. buvo sutaręs R. Š. perduoti 3000 Eur kaip atlygį už vizų išdavimą.
   3.3. Apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad apylinkės teismas nepagrįstai apkaltinamąjį nuosprendį grindė A. B., R. Š. ir R. N. parodymų prieš-

taringumu bei painumu ir konstatavo, kad jų parodymais nebuvo pagrindo nesivadovauti, jie nepaneigti jokiais kitais bylos įrodymais. Priešingai, šiuos parodymus patvirtina jų nurodytos tarpusavyje dėl esminių detalių sutampančios aplinkybės ir liudytojų N. B., R. M. parodymai.

3.4. Apeliacinės instancijos teismas, atsižvelgdamas į tai, kad nuteistojo R. Š. kaltė pirmosios instancijos teismo nuosprendyje buvo grindžiama iš esmės tais pačiais įrodymais kaip ir R. N., vadovaudamasis BPK 320 straipsnio 5 dalimi nusprendė, jog yra pagrindas išteisinti ir R. Š.

III. Kasacinio skundo argumentai

4. Kasaciniu skundu Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokuroras R. Juodis prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 7 d. nuosprendžio dalį, kuria R. N. išteisintas pagal BK 7 straipsnio 7 punktą, 226 straipsnio 1 dalį, o R. Š. išteisintas pagal BK 226 straipsnio 2 dalį, nes nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių, ir be pakeitimų palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendžio dalį, kuria R. N. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 7 straipsnio 7 punktą, 226 straipsnio 1 dalį, R. Š. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 226 straipsnio 2 dalį. Kasatorius kasaciniame skunde nurodo:

4.1. Apeliacinės instancijos teismas, išteisindamas R. N. ir R. Š. dėl jiems inkriminuotų nusikalstamų veikų padarymo, padarė esminius BPK 20 straipsnio 1, 4 ir 5 dalių pažeidimus ir tai sukliudė teismui teisingai, išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą bei priimti teisingą ir pagrįstą nuosprendį. Šis teismas byloje surinktų duomenų nepagrįstai nepripažino įrodymais ir nusprendė jų nevertinti.

4.2. Apeliacinės instancijos teismas skundžiamame nuosprendyje nepagrįstai konstatavo, kad nėra duomenų, patvirtinančių, jog žvalgybos veiksmai prieš R. N. buvo atliekami teisėtai, nes byloje nebuvo visiškai išslaptintos Šiaulių apygardos teismo nutartys dėl žvalgybos veiksmų sankcionavimo. Abejones dėl Šiaulių apygardos teismo nutarčių pagrįstumo ir teisėtumo šis teismas grindė teismų praktikos išaiškinimais dėl Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo nuostatų aiškinimo ir taikymo, tačiau tai nėra teisinga. Šiuo atveju buvo taikomas Žvalgybos įstatymas, kuriuo siekiama apginti visiškai kitus teisinius gėrius, plačiąja prasme daug svarbesnius visos valstybės ir visuomenės mastu nei ginami Kriminalinės žvalgybos įstatymu. Kriminalinės žvalgybos įstatymas ir Žvalgybos įstatymas tiek pagal reguliavimo sritį, tiek pagal juose teisėsaugos institucijoms formuluojamus tikslus ir uždavinius skiriasi iš esmės. Šių įstatymų negalima nei tapatinti, nei gretinti, taip pat vadovautis taikant įstatymo analogiją. Kriminalinės žvalgybos uždaviniai yra susiję su nusikalstamų veikų prevencija, jų išaiškinimu, informacijos apie galimai vykdomas ar įvykdytas nusikalstamas veikas rinkimu ir kt. Žvalgybos ir kontržvalgybos uždaviniai – prognozuoti ir nustatyti

rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes, kylančius iš užsienio ir galinčius turėti reikšmės valstybės suverenitetui, teritorijos neliečiamybei ir vientisumui, konstitucinei santvarkai, valstybės interesams, gynybinei ir ekonominei galiai bei kt. Pagal Žvalgybos įstatymą atliekamiems slaptiems duomenų rinkimo veiksmams, kuriais yra ribojamos asmenų teisės, negali būti taikomi visiškai identiški reikalavimai, kurie yra taikomi veiksmams, atliekamiems pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą, negali būti aklai taikoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuota praktika dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo nuostatų aiškinimo ir taikymo. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra išaiškinęs, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika gali būti taikoma tik analogiškose bylose. Šiuo atveju dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo nuostatų aiškinimo ir taikymo suformuota teismų praktika neturi jokios precedentinės reikšmės. Apeliacinės instancijos teismo argumentas, kad nėra susiformavusi teismų praktika dėl Žvalgybos įstatymo nuostatų aiškinimo ir taikymo, nepagrindžia įstatymo analogijos taikymo būtinybės. Pagrindo daryti priešingas išvadas nesuteikia ir tai, kad Valstybės saugumo departamentas, rinkdamas informaciją apie rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes Lietuvos Respublikos nacionaliniam saugumui, surinko ir kitus duomenis, nesusijusius su nacionaliniu saugumu, ir tai nėra logiškas pagrindas šių įrodymų nevertinti. Taigi, apygardos teismas iš esmės klaidingai įvertino pagal Žvalgybos įstatymą gautų duomenų gavimo teisėtumą, nepagrįstai nepripažino jų įrodymais ir nusprendė šių svarbių įrodymų nevertinti, taip pažeidė bylos nagrinėjimo teisingumo principą.

4.3. Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) nenurodo, kokia informacija gali būti naudojama kaip įrodymai, tiriant ir nagrinėjant nusikalstamas veikas, o kokia – ne, nes dažniausiai dėl įrodymų priimtinumo sprendžia nacionaliniai teismai, tačiau EŽTT pripažįsta, kad baudžiamajame procese gali atsirasti tokie konkuruojantys interesai kaip nacionalinis saugumas, būtinumas apsaugoti liudytojus nuo nusikalstamo poveikio, poreikis išlaikyti neatskleistus slaptus nusikalstamų veikų tyrimo metodus, kurie savo ruožtu gali apriboti kaltinamojo teises bei gynybos teisę susipažinti su tam tikrais duomenimis (įrodymais), kad būtų apsaugoti svarbūs kito asmens ar visuomenės interesai (EŽTT 2000 m. vasario 16 d. sprendimas byloje *Fitt prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 29777/96, § 45; 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Schatschaschwili prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 9154/10, § 107). EŽTT savo jurisprudencijoje yra pasisakęs, kad tam tikrais atvejais, kai bandoma užkardyti veikas, galinčias padaryti ypatingą žalą valstybei ar jos visuomenei, bylų tyrimas gali turėti ypatumų, į kuriuos būtina atsižvelgti vertinant pareigūnų veiksmų teisėtumą. Slaptų tyrimo veiksmų taikymas tiriant, pavyzdžiui, teroristinių organizacijų veiklą, dalies su tokiais veiksmais susijusios informacijos neviešinimas proporcingumo, proceso sąžiningumo (teisingumo) požiūriais yra labiau pateisinami nei tokia pareigūnų veikla, tiriant mažiau pavojingas nusikalstamas veikas (EŽTT 2010 m. lapkričio 18 d. sprendimas byloje *Boutagni prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 42360/08, § 45;

2009 m. gruodžio 3 d. sprendimas byloje *Daoudi prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 19576/08, § 65).

4.4. EŽTT ne kartą pakartojo, kad rungimosi ir procesinio lygiateisiškumo principai, kurie glaudžiai susiję, yra pagrindinės „teisingo bylos nagrinėjimo“ sąvokos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalį sudedamosios dalys (EŽTT 2016 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Avotinš prieš Latviją*, peticijos Nr. 17502/07, § 119), tačiau nurodė ir tai, kad iš šių principų kylančios teisės nėra absoliučios. EŽTT yra priėmęs kelis sprendimus dėl konkretaus atvejo, kai pirmenybė teikiama viršesniems nacionaliniams interesams, atsisakant rungimosi principu grindžiamo proceso (EŽTT 2016 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *Miryana Petrova prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 57148/08, § 39, 40; 2014 m. balandžio 29 d. sprendimas byloje *Ternovskis prieš Latviją*, peticijos Nr. 33637/02, § 65, 68).

4.5. EŽTT 2023 m. birželio 13 d. sprendime byloje *UAB Braitin prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 13863/19, konstatavo, kad, atsižvelgiant į nacionalinių valdžios institucijų turimą diskreciją, teismai tinkamai įgyvendino kontrolės įgaliojimus, kurie jiems buvo suteikti tokio pobūdžio bylose, tiek dėl būtinybės išsaugoti įslaptintų dokumentų konfidencialumą, tiek dėl vyriausybinės komisijos sprendimo protingumo ir teisėtumo vertinimo, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, ir apribojimai, ribojantys bendrovės naudojimąsi jai suteiktomis teisėmis pagal rungimosi ir procesinio lygiateisiškumo principus, buvo kompensuojami taip, kad nebūtų pažeista teisinga pusiausvyra tarp šalių ir nebūtų pakenkta bendrovės teisės į teisingą bylos nagrinėjimą esmei. Šiuo sprendimu EŽTT dar kartą aiškiai deklaravo, kad iš šių principų kylančios teisės nėra absoliučios, ir padarė išvadą, jog Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą) nebuvo pažeista. Visiškai analogiška EŽTT pozicija išdėstyta ir 2023 m. birželio 13 d. sprendime byloje *UAB Ambercore DC ir UAB Arcus Novus prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 56774/18.

4.6. Paminėti EŽTT sprendimai teismo procesuose, kuriuose buvo naudojami įslaptinti dokumentai, yra ypač reikšmingi ne tik nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje, bet ir visai Lietuvos teisinei sistemai, vertinant teismų gebėjimą rasti pusiausvyrą tarp atliekant slaptus tyrimo veiksmus gautų įrodymų naudojimo ir teisės į teisingą bylos nagrinėjimą užtikrinimo. Šiuo atveju apeliacinės instancijos teismo sprendimas žvalgybos tyrimo metu gautų duomenų nepripažinti įrodymais ir jais nesiremti vertintinas kaip nepagrįstas ir neužtikrinantis pusiausvyros tarp asmenų teisių apribojimo bei įslaptintų duomenų apsaugos (rungimosi ir procesinio lygiateisiškumo principų suabsoliutinimas).

4.7. Nagrinėjamai bylai ypač reikšmingoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-53-489/2023 priimtoje nutartyje išaiškinta, kad vien tai, jog informacija buvo surinkta vadovaujantis Žvalgybos įstatymo nuostatomis, taikant ten nurodytus žvalgybos metodus, nesuteikia jokio pagrindo teigti,

kad informacija gauta neteisėtai. Be to, pagal Žvalgybos įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 2 punktą, Valstybės saugumo departamentas turi teisę atlikti Žvalgybos įstatyme nustatyta tvarka teismo sankcionuotus veiksmus, kaip elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos turinio, susirašinėjimo ir kitokio susižinojimo viešose vietose stebėjimą ir vaizdo bei garso fiksavimą, patekimą į transporto priemones, jų apžiūrą ir fiksavimą, dokumentų ar daiktų paėmimą ir slaptą jų apžiūrą bei fiksavimą, patekimą į patalpas, jų apžiūrą ir fiksavimą. Tokiu būdu įrodymai buvo surinkti ir nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje.

4.8. Bylos duomenys patvirtina, kad prieš R. N. slapti žvalgybos veiksmai buvo atliekami, vadovaujantis Žvalgybos įstatyme nustatytais pagrindais. Šių veiksmų atlikimas, kaip nustatyta Žvalgybos įstatymo 13 straipsnio 2 dalyje, buvo sankcionuotas atitinkamomis Šiaulių apygardos teismo teisėjo nutartimis, tenkinant Valstybės saugumo departamento direktoriaus pavaduotojo teikimus, kuriuose buvo nurodytas ir faktinis teismo sankcionuojamų veiksmų atlikimo pagrindas. Vadovaujantis Žvalgybos įstatymo 13 straipsnio 6 dalimi, apygardos teismas, kaskart pratęsdamas leidimą atlikti teismo sankcionuojamus veiksmus, įvertino pateiktų teikimų pagrįstumą, juose nurodytus teisinius ir faktinius pagrindus. Pakartotinis šių pagrindų vertinimas nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje nebuvo tikslingas, nes negali būti tiesiogiai siejamas su kaltinamajam inkriminuota nusikalstama veika. Valstybės saugumo departamento žvalgybos tyrimo faktinis pagrindas buvo kylančios grėsmės, galinčios turėti įtakos valstybės ekonominei galiai, o ne R. N. korupcinė nusikalstama veika. Todėl šiuo atveju kaip faktinis pagrindas net ir neprivalėjo būti nurodyti paminėtos veikos objektyvieji požymiai. R. N. inkriminuota veika paaiškėjo tik žvalgybos tyrimo metu ir informacija apie ją buvo perduota Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybai. Be to, žvalgybos informacija, susijusi su vykdyto žvalgybos tyrimo pagrindais, yra išslaptinta tiek, kiek galėjo būti tai padaryta: išslaptinti duomenys yra susiję su grėsmėmis, kylančiomis Lietuvos Respublikos viduje ir iš užsienio bei galinčiomis turėti įtakos valstybės ekonominei galiai, tai pagrįstai laikytina faktiniu pagrindu, ir šie duomenys visiškai nesusiję su inkriminuotais kaltinimais. Nurodytos aplinkybės patvirtina, kad, skirtingai nei konstatavo apeliacinės instancijos teismas, prieš R. N. žvalgybos veiksmai buvo atliekami esant tiek teisiniam, tiek faktiniam tokių veiksmų atlikimo pagrindui. Be to, veiksmai buvo atlikti laikantis Žvalgybos įstatyme nustatytos tvarkos.

4.9. Priešingai apeliacinės instancijos teismo argumentams, pirmosios instancijos teismas patikrino, ar žvalgybos veiksmai buvo atlikti nepažeidžiant Žvalgybos įstatyme nustatytos tvarkos, ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas prieš R. N. panaudoti technines priemones specialia tvarka. Įvertinęs tiek iš dalies išslaptintose Šiaulių apygardos teismo nutartyse, kuriomis buvo sankcionuoti slapti žvalgybos veiksmai ar pratęstas jų taikymas, tiek Valstybės saugumo departamento teikimuose užfiksuotus duomenis, apylinkės teismas pagrįstai pripažino, kad slapti veiksmai buvo atliekami Žvalgybos įstatyme

nustatyta tvarka. Be to, pirmosios instancijos teismas atliekant žvalgybos tyrimą gautus duomenis patikrino, sugretindamas juos ir su kitais ikiteisminio tyrimo metu atliekant BPK nustatytus procesinius veiksmus gautais bylos duomenimis. Todėl žvalgybos tyrimo metu gauti duomenys pirmosios instancijos teismo pagrįstai buvo pripažinti įrodymais, atitinkančiais BPK 20 straipsnio 4 dalyje nustatytus įrodymams keliamus reikalavimus. BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimas duomenims, kad juos būtų galima patikrinti BPK nustatytais veiksmais, negali būti suprantamas kaip reikalavimas BPK nurodytais veiksmais patikrinti kiekvieną duomenyse nurodytą faktinę aplinkybę. Pakanka to, kad BPK nurodytais veiksmais gali būti patikrinamos esminės baudžiamosios bylos aplinkybės (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-53-489/2023).

4.10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinės septynių teisėjų kolegijos baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-184/2014 priimtoje nutartyje yra išaiškinta ir tai, kad nors BPK įtvirtintos įrodinėjimo taisyklės ir nustato, jog įrodymais pripažinti gali būti tik duomenys, kuriuos galima patikrinti pagal BPK 20 straipsnio 4 dalį, tačiau BPK nenurodyta, kad duomenys laikomi patikrintais tik atlikus kokius nors konkrečius proceso veiksmus. Kiekvienoje byloje duomenys tikrinami atsižvelgiant į tos bylos aplinkybes, atliekant toje byloje įmanomus atlikti proceso veiksmus. Situacijos, kai tam tikro veiksmo ar veiksmų atlikimas yra pageidautinas, bet dėl įvairių priežasčių yra neįmanomas, nesudaro pagrindo nuspręsti, kad duomenys, kurie galėjo būti patikrinti neatliktais proceso veiksmais, iš viso nelaikytini įrodymais ar laikytini nepakankamais tam tikroms teismo išvadoms pagrįsti įrodymais.

4.11. Be to, iš bylos medžiagos matyti, kad net jeigu slaptais žvalgybiniais metodais gauti duomenys nebūtų pripažinti ir vertinami kaip įrodymai, ikiteisminio tyrimo priemonėmis ir būdais byloje surinktų įrodymų – duomenų, gautų taikant procesines prievartos priemones pagal ikiteisminio tyrimo teisėjų nutartis, pačių kaltinamųjų, liudytojų parodymų, specialistų išvadose, ekspertizės aktuose ir kitoje rašytinėje bylos medžiagoje užfiksuotų duomenų – visiškai pakako R. N. ir R. Š. kaltei pagrįsti.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

5. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento prokuroro R. Juodžio kasacinis skundas tenkintinas iš dalies.

6. Šioje baudžiamojoje byloje prokuratūra išteisintųjų kaltę grindė ir Žvalgybos įstatymo nustatyta tvarka, atliekant elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos turinio, susirašinėjimo ir kitokio asmens susižinojimo stebėjimą ir fiksavimą, gautais duomenimis. Pirmosios instancijos teismas šiuos duomenis pripažino įrodymais ir jais rėmėsi pripažindamas R. Š. ir R. N. kaltais padarius jiems inkriminuotus nusikaltimus. Apeliacinės instancijos teismas, neabejojęs dėl Žvalgybos įstatymo ir Kriminalinės žvalgybos įstatymo (toliau – ir KŽĮ) skirtu-

mų, konstatavęs, kad teismų praktika dėl žvalgybos įstatymo nuostatų taikymo dar nėra susiformavusi, šių duomenų gavimo teisėtumą tikrino pasiremdamas teismų praktikoje suformuluotomis taisyklėmis dėl kriminalinės žvalgybos tyrimo metu gautų duomenų teisėtumo patikros ir, negalėjęs patikrinti faktinio žvalgybos veiksmų pagrindo, atliekant slaptus žvalgybos veiksmus surinktų duomenų nepripažino įrodymais. Teismas neanalizavo ir nepasisakė dėl Žvalgybos įstatymo ir Kriminalinės žvalgybos įstatymo skirtumų, reglamentuojant žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos tikslus, uždavinius, institucijų teises ir pareigas, ir, kas labai svarbu, kriminalinės žvalgybos tyrimo pagrindų bei žvalgybos ir kontržvalgybos vykdymo pagrindų skirtumų ir reikšmės, nepaaiškino, kokie yra slaptų veiksmų atlikimo metu gautų duomenų patikros ir pripažinimo įrodymais kriterijai ir kaip jie taikytini pagal Žvalgybos įstatymą gautiems duomenims. Taigi, šioje byloje pagrindinis klausimas yra kokiais kriterijais turi vadovautis teismas, tikrindamas, ar teisėtai gauti duomenys surinkti atliekant slaptus veiksmus, reglamentuotus Žvalgybos įstatyme.

7. Visų pirma, teisėjų kolegija pabrėžia, kad žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos subjektai veikia pagal skirtingus jų veiklą reglamentuojančius įstatymus. Žvalgybos veiklą, subjektų uždavinius, tikslus, teises ir pareigas nustato Žvalgybos įstatymas, o kriminalinės žvalgybos – Kriminalinės žvalgybos įstatymas. Antra, nors žvalgybą ir kriminalinę žvalgybą atliekančių subjektų tikslai, uždaviniai, veiklos sritys, teisės ir pareigos yra skirtingi, tačiau žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos veiklos principai bei informacijos rinkimo būdai yra panašūs. Tiek žvalgyba, tiek kriminalinė žvalgyba yra grindžiamos ir žmogaus teisių bei laisvių užtikrinimo principu. Pagal abu įstatymus veikiantys subjektai gali atlikti slaptus veiksmus, tokius kaip elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos turinio, susirašinėjimo ir kitokio asmens susižinojimo stebėjimas ir fiksavimas; patekimas į asmens būstą, kitokias patalpas ar transporto priemones, jų apžiūra ir fiksavimas; dokumentų ar daiktų paėmimas ar slapta jų apžiūra ir fiksavimas ir kiti (čia veiksmai nurodyti taip, kaip jie įvardyti Žvalgybos įstatyme, tačiau tokie patys veiksmai, tik kitokiais pavadinimais, yra nurodyti ir Kriminalinės žvalgybos įstatyme). Trečia, tiek kriminalinės žvalgybos, tiek žvalgybos įstatymo tvarka taikant slaptus tyrimo veiksmus yra apribojama žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą. Taigi, nagrinėjant bylą, kurioje kaltinamojo kaltė, be kita ko, grindžiama ir slaptais tyrimo metodais gautais duomenimis, būtina spręsti, ar šie duomenys buvo gauti teisėtai, ar pagrįstai buvo ribojamos asmens konstitucinės teisės, ar buvo išlaikyta teisinga pusiausvyra tarp siekio išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo užtikrinimo.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnis, užtikrindamas žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą, kartu nustato, kad informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 22 straipsnio 3 dalies nuostata „informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą“, taip pat Konstitucijos 22 straipsnio 4 dalies nuostata „įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų

savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinimosi į jo garbę ir orumą“ yra vienos svarbiausių žmogaus privataus gyvenimo neliečiamybės garantijų. Jomis žmogaus privatus gyvenimas saugomas nuo valstybės, kitų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų neteisėto kišimosi (Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas).

9. Tačiau žmogaus teisė į privatumą nėra absoliuti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija yra išaiškinusi, kad slaptos informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, savaime nelaikytinos konstituciškai nepagrįstu žmogaus teisės į privatumą ribojimu, taip pat neatitinkančiomis Konvencijos reikalavimų, jeigu: 1) jos yra nustatytos įstatymu; 2) jos būtinos demokratinėje visuomenėje, siekiant apsaugoti Konstitucijos ginamas ir saugomas vertybes; 3) jomis nėra paneigiama žmogaus teisės į privatumą prigimtis ir esmė; 4) jos yra proporcingos siekiamam tikslui. Įstatymų nustatytos institucijos, taikydamos šias priemones, kiekvienu atveju turi įvertinti konkrečią situaciją, nustatyti, ar yra pakankamas atitinkamos priemonės taikymo faktinis pagrindas, išsiaiškinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti neįsiterpiant į privatų žmogaus gyvenimą, arba, jeigu toks įsiterpimas yra neišvengiamas, užtikrinti, kad žmogaus teisė į privatumą nebūtų apribota labiau, negu būtina minėtam visuomenei reikšmingam ir konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015).

10. Teismų praktikoje nurodoma, jog tam, kad asmuo nepatirtų savavališko ir nepagrįsto teisės į privatumą suvaržymo, slaptos informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, gali būti skiriamos tik įstatyme nustatytais pagrindais, laikantis įstatyme nustatytos tvarkos, tik motyvuotu teismo sprendimu paisant proporcingumo reikalavimų.

    10.1. EŽTT yra pažymėjęs, jog slapto sekimo priemonių taikymą sankcionuojanti institucija (EŽTT nagrinėtoje byloje tai buvo ikiteisminio tyrimo teisėjas) sprendžia, ar yra įtikinamas (pateisinamas) pagrindas sankcionuoti tokias sekimo priemones. Tai sprendžiant turi būti patikrinama: 1) ar yra faktinis pagrindas įtarti asmenį planuojant, darant ar padarius tam tikras sunkias (rimtas) nusikalstamas veikas; 2) ar šios priemonės taikomos tik nesant galimybės kitais būdais nustatyti faktus, ar šių faktų nustatymas kitais būdais būtų žymiai sudėtingesnis. Toks patikrinimas užtikrina, kad tokios priemonės nebūtų sankcionuojamos atsitiktinai, nesilaikant nustatytos tvarkos (EŽTT 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Dragojević prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 68955/11).

    10.2. Pagal kasacinės instancijos teismo praktiką, teismas, nagrinėjantis bylą, kurioje kaltinimas grindžiamas duomenimis, gautais atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą, privalo patikrinti tris pagrindinius aspektus: 1) ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmus; 2) ar tyrimo veiksmai atlikti nepažeidžiant KŽĮ nustatytos tvarkos; 3) ar duomenis, gautus atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą, patvirtina duo-

menys, gauti BPK nustatytais veiksmais. Teisinis pagrindas atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmus yra įstatymo įgaliotų institucijų leidimas (sankcija) atlikti veiksmus. Faktinis kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmų pagrindas nustatytas KŽĮ 8 straipsnyje, tai – tam tikra informacija apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie įstatyme išvardytus apysunkius nusikaltimus, arba apie nusikaltimą rengiantį, darantį ar padariusį asmenį. Tais atvejais, kai kriminalinės žvalgybos tyrimo veiksmus sankcionavo apygardų teismų pirmininkai ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkai, faktinis operatyvinio tyrimo veiksmų atlikimo pagrindas teismų, nagrinėjančių bylą, paprastai nėra tikrinamas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-313/2010, 2K-413/2011).

11. Teismai, spręsdami apie žvalgybos veiksmais gautos informacijos leistinumą ir patikimumą, turi laikytis pagrindinių pirmiau išdėstytų duomenų pripažinimo įrodymais taisyklių, tačiau tai darydami, viena vertus, turi vertinti pagal Žvalgybos įstatymą vykdytų veiksmų reglamentavimą, tikslus ir paskirtį, antra vertus – privataus asmens gyvenimo ribojimo proporcingumą ir gautos informacijos reikšmę baudžiamajai bylai.
12. Žvalgybos įstatymas ir Kriminalinės žvalgybos įstatymas skirtingai apibrėžia žvalgybą bei kontržvalgybą ir kriminalinę žvalgybą atliekančių institucijų veiklą, tikslus ir uždavinius. Žvalgybos įstatymas kalba apie jo įgaliotų institucijų uždavinius prognozuoti ir nustatyti rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes, kylančius iš užsienio, prognozuoti, nustatyti ir šalinti rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes, kylančius Lietuvos Respublikos viduje ir galinčius turėti reikšmės valstybės suverenitetui, teritorijos neliečiamybei ir vientisumui, konstitucinei santvarkai, valstybės interesams, gynybinei ir ekonominei galiai (Žvalgybos įstatymo 2 straipsnio 8 punktas, 6 ir 7 straipsniai). Kriminalinės žvalgybos institucijų veikla yra susijusi su kriminalinių nusikaltimų prevencija ir tyrimu, kriminalinius nusikaltimus rengiančių, darančių ar padariusių asmenų paieška (Kriminalinės žvalgybos įstatymo 2 straipsnio 6 punktas, 4 straipsnis). Žiūrint iš šios perspektyvos, kriminalinės žvalgybos veikla visada turi būti susijusi su konkrečiais įvykiais, ji prasideda nuo minimalių, bet konkrečių, duomenų apie galimus nusikaltimus ar juos darančius asmenis. Žvalgybos tikslais duomenys gali būti renkami, nesiejant su konkrečiais įvykiais, o siekiant prognozuoti ir nustatyti pavojus ir grėsmes.
13. Nors tiek Žvalgybos įstatymas, tiek Kriminalinės žvalgybos įstatymas leidžia informaciją rinkti panašiais veiksmais ir būdais, tačiau skirtingi žvalgybos ir kriminalinės žvalgybos tikslai ir uždaviniai lemia skirtingus tokių veiksmų atlikimo pagrindus. Pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punktą, kriminalinės žvalgybos tyrimas atliekamas ir tuo atveju, kai turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie apysunkius nusikaltimus, nustatytus BK ir nurodytus šiame punkte. Pagal Žvalgybos įstatymo 10 straipsnio 1 dalį, žvalgyba ir kontržvalgyba vykdoma, vadovaujantis Valstybės gynimo tarybos ne rečiau kaip kartą per metus tvirtinamais žvalgybos informacijos poreikiais ir prioritetais, žvalgybos užduočių pagrindu. Žvalgybos užduotis, vadovaudamiesi Valstybės gynimo tarybos patvirtintais žvalgybos in-

formacijos poreikiais ir prioritetais, žvalgybos ir kontržvalgybos uždaviniams įgyvendinti sau pavaldžioms žvalgybos institucijoms nustato krašto apsaugos ministras ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento direktorius.

14. Tiek Valstybės gynimo tarybos patvirtinti žvalgybos informacijos poreikiai ir prioritetai, tiek jų pagrindu Valstybės saugumo departamento direktoriaus nustatytos žvalgybos užduotys bus susiję su pavojais ir grėsmėmis, kurie kyla Lietuvos Respublikos viduje ar iš užsienio ir gali turėti įtakos visuomeniniams politiniams, ekonominiams procesams arba kuriais gali būti pažeidžiami valstybės suverenitetas, teritorijos neliečiamybė ir vientisumas, konstitucinė santvarka, valstybės interesai, gynybinė ir ekonominė galia. Kaip jau buvo minėta, žvalgybos veikla yra susijusi su pavojų bei grėsmių prognozavimu, o ne su konkrečiais nustatomais įvykiais, todėl reikalavimas patikrinti žvalgybos veiksmų atlikimo faktinį pagrindą taip, kaip to reikalavo apeliacinės instancijos teismas, gali būti neįgyvendinamas. Nei įstatymas, nei teismas negali kelti neįgyvendinamų reikalavimų.
15. Taigi, teisėjų kolegija daro išvadą, jog faktinį žvalgybos veiksmų pagrindą, vadovaujantis Žvalgybos įstatymo 13 straipsnio 1 dalimi, tikrina apygardos teismas, leisdamas atlikti tam tikrus slaptus tyrimo veiksmus, o vėliau, pratęsdamas išduotą leidimą atlikti teismo sankcionuojamus veiksmus, jis dar kartą įvertina pateikto teikimo pratęsti šių veiksmų atlikimą pagrįstumą. Tais atvejais, kai duomenys yra surinkti Žvalgybos įstatymo pagrindu, nagrinėjantis bylą teismas, kilus abejonių dėl to, ar teisėtai ir pagrįstai asmens kaltė grindžiama žvalgybos veiksmų metu gautais duomenimis, imasi veiksmų tikrinti, ar pagal Žvalgybos įstatymą buvo teismo sprendimas leisti atlikti slaptus tyrimo veiksmus ar tęsti jų atlikimą, ir, kiek įmanoma konkrečioje byloje, patikrina faktinį žvalgybos veiksmų atlikimo pagrindą, kuris paprastai yra susijęs ne su konkrečia asmeniui inkriminuota nusikalstama veika, o su grėsmėmis atitinkamiems valstybės interesams, nepakenkiant Žvalgybos įstatymo tikslų įgyvendinimui.
16. Kaip minėta, Kriminalinės žvalgybos įstatymas jo pagrindu atliekamus slaptus tyrimo veiksmus sieja su faktinių duomenų apie konkrečius šio įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytus nusikaltimus turėjimu. Toks reguliavimas atitinka tiek Konstitucijos, tiek Konvencijos reikalavimą, kad slaptos informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, kuriomis įsiterpiama į žmogaus privatų gyvenimą, savaime nelaikytinos konstituciškai nepagrįstu žmogaus teisės į privatumą ribojimu, jeigu jos yra nustatytos įstatymu, kuris yra pakankamai aiškus. Šiuo aspektu Kriminalinės žvalgybos įstatymo aiškumas yra siejamas ir su jame nustatytomis konkrečiomis nusikalstamomis veikomis, kurios yra pakankamai sunkios, kad pateisintų viešąjį interesą įsiterpti į žmogaus privatų gyvenimą, ir toks reguliavimas nelaikomas konstituciškai nepagrįstu. Žvalgybos įstatymas jo pagrindu atliekamų slaptų veiksmų nesieja su jokia nusikalstama veika, tačiau žvalgybos metu gali būti gaunami duomenys apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką ar ją rengiančius, darančius ar padariusius asmenis. Tokiu atveju iškyla klausimas, ar apie bet kokią nusikalstamą veiką žvalgybos metu gauta informacija gali būti panaudota kaip įrodymas baudžiamajame procese. Kai Žvalgybos įstatymo pagrindu atliekant slaptus

veiksmus yra gaunami duomenys apie nusikalstamą veiką, tokia situacija yra panaši į baudžiamosiose bylose žinomą situaciją, kai, atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus ir kaip pagrindą jiems nurodžius vieną nusikalstamą veiką, pirminiai duomenys apie šios nusikalstamos veikos rengimą, darymą ar padarymą nepasitvirtina, tačiau nustatoma kitos nusikalstamos veikos požymių. Įstatymų pažeidimu paprastai nelaikytinos situacijos, kai atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus dėl galbūt daromų vienos rūšies nusikalstamų veikų atsiranda pagrindas manyti, kad gali būti daromi ir kitos rūšies ne mažiau pavojingi nusikaltimai, ir nusprendžiama atliekant operatyvinius veiksmus patikrinti ir naujai paaiškėjusią informaciją (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-178/2012, 2K-P-94-895/2015). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra paaiškinęs, kad jeigu tokiose situacijose šios kitos nusikalstamos veikos pateko į kategoriją veikų, nurodytų Kriminalinės žvalgybos įstatymo nuostatose ir sudarančių pagrindą pagal įstatymą atlikti kriminalinės žvalgybos veiksmą, tai dėl jų gauta informacija gali būti kaip įrodymai naudojama ir kituose baudžiamuosiuose procesuose. Taigi, tuomet, kai, atliekant Žvalgybos įstatyme nurodytus veiksmus, gaunama informacija apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikaltimą, tokia informacija gali būti panaudota kaip įrodymas baudžiamajame procese, jeigu informacija yra apie nusikaltimus, nurodytus Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte.

17. Taigi, tais atvejais, kai sprendžiama, ar pripažinti įrodymais Žvalgybos įstatyme nustatyta tvarka surinktus duomenis, teismas turi patikrinti: 1) ar buvo teisinis pagrindas vykdyti žvalgybos veiksmus; 2) ar žvalgybos veiksmų atlikimo metu nustatyta nusikalstama veika yra Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punkto sąraše; 3) ar tyrimo veiksmai atlikti nepažeidžiant Žvalgybos įstatyme nustatytos tvarkos; 4) ar duomenis, gautus atliekant žvalgybos tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK nustatytais veiksmais. Tais atvejais, kai žvalgybos tyrimo veiksmus sankcionavo apygardos teismo pirmininko įgaliotas šio teismo teisėjas, faktinis žvalgybos veiksmų atlikimo pagrindas teismų, nagrinėjančių bylą, paprastai nėra tikrinamas, o kilus būtinumui bylą nagrinėjantis teismas, kiek tai įmanoma nepakenkdamas Žvalgybos įstatymo tikslų įgyvendinimui, imasi veiksmų faktiniam pagrindui patikrinti.
18. Darydamas išvadas dėl nusikalstamos veikos aplinkybių ir jų teisinio vertinimo, pirmosios instancijos teismas pagrįstai Žvalgybos įstatymo tvarka surinktus duomenis pripažino įrodymais ir jais vadovavosi. Pirmosios instancijos teismas patikrino žvalgybos veiksmų vykdymo teisinį pagrindą, nenustatė, kad tyrimo veiksmai pažeistų Žvalgybos įstatymą, motyvavo, kad Žvalgybos įstatymo tvarka surinktus duomenis patvirtina duomenys, surinkti BPK nustatytais veiksmais, o šioje byloje asmenims inkriminuotos nusikalstamos veikos yra Kriminalinės žvalgybos įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punkto sąraše. Apeliacinės instancijos teismas padarė esminį BPK pažeidimą neteisingai aiškindamas BPK 20 straipsnio ir Žvalgybos įstatymo nuostatas, todėl padarė nepagrįstas išvadas ir priėmė neteisingą sprendimą. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendis naikintinas ir paliktinas galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendis su pakeitimais.

19. Pirmosios instancijos teismas R. Š. pripažino kaltu padarius nusikalstamą veiką, nustatytą BK 226 straipsnio 2 dalyje, tačiau po pirmosios instancijos teismo nuosprendžio priėmimo, iki apeliacinės instancijos teismui priimant sprendimą, R. Š. mirė. Panaikinus apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikus galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį, mirusysis R. Š. liktų pripažintas kaltu ir nuteistas. Tokia situacija negalima, todėl ši pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis naikinama ir, vadovaujantis BPK 3 straipsnio 1 dalies 5 punktu, byla nutrauktina.

Teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 2 punktu ir 4 punktu ir 3 straipsnio 1 dalies 5 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. birželio 7 d. nuosprendį ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendį su pakeitimais.

Panaikinti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. kovo 1 d. nuosprendžio dalį, kuria R. Š. pripažintas kaltu pagal BK 226 straipsnio 2 dalį ir jam paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – teisės eiti vadovaujamas pareigas viešajame ir privačiame sektoriuje atėmimas, ir bylą R. Š. nutraukti.

2.19. Asmens teisių apsauga baudžiamojo proceso metu (BPK 44 straipsnis)

Vien tai, kad teisėjas anksčiau dalyvavo nagrinėjant kito kaltininko bylą dėl tos pačios nusikalstamos veikos, savaime nesudaro pakankamo pagrindo abejoti teisėjo nešališkumu. Teisėjo nešališkumo problema kyla, kai ankstesniame sprendime jau išdėstytas detalus asmens, kurio baudžiamojoje byloje vėliau ginčijamas teisėjo nešališkumas, vaidmens kelių asmenų bendrai padarytoje nusikalstamoje veikoje vertinimas, t. y. kai tame sprendime išdėstytas konkretus jo dalyvavimo veikoje kvalifikavimas, ar šis sprendimas traktuotinas kaip nustatęs, kad toks asmuo atitinka visus požymius, būtinus siekiant pripažinti jį padariusiu nusikalstamą veiką. Konkrečios bylos aplinkybėmis tai gali būti vertinama kaip išankstinis asmens, teisiamo vėlesniame procese, kaltumo klausimo sprendimas, taigi gali sukelti objektyviai pagrįstų abejonių, kad atitinkamas teismas (teisėjas) jau vėliau teisiamo asmens baudžiamosios bylos nagrinėjimo pradžioje turėjo išankstinę nuomonę dėl bylos esmės. EŽTT praktikoje nurodyta, kad objektyviai pagrįstos abejonės teisėjo nešališkumu paprastai nustatomos tais atvejais, kai nacionaliniai teismai, be faktinių aplinkybių, susijusių su vėliau kitoje byloje teisiamu asmeniu, išdėstymo, pateikė ir tokio asmens veikų teisinį vertinimą.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-60-648/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-15680-2019-5
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.6.2.2; 2.1.6.2.3 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. gegužės 22 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Rimos Ažubalytės (kolegijos pirmininkė), Olego Fedosiuko, Sigitos Jokimaitės, Gabrielės Juodkaitės-Granskienės, Aleno Piesliako, Artūro Ridiko ir Artūro Pažarskio (pranešėjas),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant prokurorei Aidai Japertienei,

nuteistajam R. L. (nuotoliniu būdu per vaizdo konferencijų programą „Zoom“),

nuteistojo gynėjui advokatui Sauliui Juzukoniui,

teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistojo R. L. ir jo gynėjo advokato Lino Stanislavo Bagdono, nuteistojo R. L. gynėjo advokato Regimanto Špelverio, nuteistojo R. L. gynėjo advokato Sauliaus Juzukonio** kasacinius skundus dėl Kauno apygardos teismo 2022 m. balandžio 15 d. ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. lapkričio 15 d. nuosprendžių.

Kauno apygardos teismo 2022 m. balandžio 15 d. nuosprendžiu **R. L.** pripažintas kaltu ir nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 25 straipsnio 3 dalį ir 260 straipsnio 3 dalį trylikos metų laisvės atėmimo bausme; pagal BK 25 straipsnio 3 dalį ir 199 straipsnio 3 dalį (2015 m. gegužės 7 d. įstatymo redakcija) septynerių metų laisvės atėmimo bausme. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 dalimi, 5 dalies 1 punktu, už atskiras nusikalstamas veikas paskirtos bausmės apėmimo būdu subendrintos ir R. L. paskirta galutinė subendrinta trylikos metų laisvės atėmimo bausmė. Bausmę paskirta atlikti pataisos namuose.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. lapkričio 15 d. nuosprendžiu pakeista Kauno apygardos teismo 2022 m. balandžio 15 d. nuosprendžio dalis dėl nuteistajam R. L. paskirtų bausmių. Nuteistajam R. L. pagal BK 25 straipsnio 3 dalį ir 260 straipsnio 3 dalį paskirta vienuolikos metų laisvės atėmimo bausmė; pagal BK 25 straipsnio 3 dalį ir 199 straipsnio 3 dalį (2015 m. gegužės 7 d. įstatymo redakcija) – penkerių metų laisvės atėmimo bausmė. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1 dalimi, 5 dalies 1 punktu, už atskiras nusikalstamas veikas paskirtos bausmės apėmimo būdu subendrintos ir R. L. paskirta galutinė subendrinta vienuolikos metų laisvės atėmimo bausmė. Bausmę paskirta atlikti pataisos namuose. Kita nuosprendžio dalis palikta nepakeista.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, išnagrinėjusi baudžiamąją bylą ir išklausiusi nuteistojo bei jo gynėjo, prašiusių kasacinius skundus tenkinti, prokurorės, prašiusios kasacinius skundus atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. R. L. pagal BK 25 straipsnio 3 dalį ir 260 straipsnio 3 dalį, BK 25 straipsnio 3 dalį ir 199 straipsnio 3 dalį (2015 m. gegužės 7 d. įstatymo redakcija) pripažintas kaltu ir nuteistas už tai, kad jis iki 2018 m. gegužės 16 d., tiksli data tyrimo metu nenustatyta, turėdamas tikslą platinimo tikslais įgyti, gabenti ir laikyti labai didelį kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų, neturėdamas leidimo gabenti jas per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, parengė nusikalstamos veikos planą, įgyvendindamas šį planą subūrė organizuotą grupę, įtraukdamas į ją L. D., M. D., Š. B. ir S. G., dėl kurių ikiteisminiai tyrimai išskirti ir priimti nuosprendžiai, paskirstė grupės nariams vaidmenis ir susitarė, kad R. L. Nyderlandų Karalystėje įgis labai didelį kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų, o šias medžiagas M. D. ir Š. B., naudodamiesi S. G. mikroautobusu „Mercedes Benz“, valst. Nr. *(duomenys neskelbtini)*, specialiai pritaikytu narkotinėms ir psichotropinėms medžiagoms gabenti, neteisėtai pargabens į Lietuvos Respubliką, dalį jų perduos L. D. toliau saugoti ir platinti, o likusią dalį perduos R. L. nurodytiems tyrimo metu nenustatytiems asmenims.
   1.1. Įgyvendindamas nusikalstamos veikos planą, 2018 m. gegužės 16 d. Š. B. susitarė su S. G., kad šis perduos organizuotos grupės nariams jo naudojamą mikroautobusą „Mercedes Benz“, valst. Nr. *(duomenys neskelbtini)*, su specialiai paruoštomis slėptuvėmis, turint tikslą pargabenti iš Nyderlandų Karalystės į Lietuvos Respubliką labai didelį kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų.
   1.2. Vykdydamas bendrą susitarimą, iki 2018 m. gegužės 18 d. S. G. perdavė nurodytą transporto priemonę Š. B., ir šis 2018 m. gegužės 18 d. apie 22 val. kartu su M. D. minėtu mikroautobusu nuvyko į Nyderlandų Karalystę pas R. L. į namus, esančius *(duomenys neskelbtini)*, ten iš R. L. įgijo šio iki 2018 m. gegužės 18 d. tyrimo metu nenustatytomis aplinkybėmis neteisėtai įgytą labai didelį kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų, t. y. 3201,845 g psichotropinės medžiagos MDMA, 53 223,9 g narkotinės medžiagos kanapių dervos, 6008,25 g narkotinės medžiagos kanapių ir 0,513 g narkotinės medžiagos kokaino. Šias medžiagas Š. B. ir M. D. paslėpė S. G. mikroautobuse „Mercedes Benz“, valst. Nr. *(duomenys neskelbtini)*, esančiose slėptuvėse ir 2018 m. gegužės 19 d. apie 19 val. neteisėtai, neturėdami leidimo, per Lietuvos Respublikos Lazdijų pasienio kontrolės punktą, esantį Akmenių k., Kučiūnų sen., Lazdijų r., atgabeno į Lietuvos Respubliką.
   1.3. Tęsdami nusikalstamą veiką ir vykdydami R. L. duotą nurodymą, Š. B. ir M. D. labai didelį kiekį psichotropinių ir narkotinių medžiagų atgabeno į angarą, esantį *(duomenys neskelbtini)*, jame apie 21.05 val. 6008,25 g narkotinės medžiagos kanapių ir 0,513 g narkotinės medžiagos kokaino perdavė L. D. toliau laikyti ir platinti.
   1.4. Tęsdami nusikalstamą veiką, Š. B. ir M. D., vykdydami jiems pavestą užduotį, likusią dalį, t. y. 3201,845 g psichotropinės medžiagos MDMA ir

53 223,9 g narkotinės medžiagos kanapių dervos, toliau laikė mikroautobuse „Mercedes Benz“, valst. Nr. *(duomenys neskelbtini)*, turėdami tikslą perduoti R. L. nurodytiems, tyrimo metu nenustatytiems asmenims, kol tą pačią dieną apie 21.40 val. angare, esančiame *(duomenys neskelbtini)*, per minėto automobilio apžiūrą jas rado ir paėmė policijos pareigūnai.

II. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio esmė

2. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs nuteistojo R. L. gynėjų advokatų R. Špelverio ir J. Špelverio apeliacinį skundą, konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas nuteistajam už padarytas nusikalstamas veikas pagal sankcijas paskyrė aiškiai per griežtas bausmes. Nors apygardos teismas priimtame nuosprendyje ir paminėjo bausmei skirti reikšmingas aplinkybes, tačiau į dalį jų atsižvelgė formaliai arba nepakankamai. Vien tai, kad buvo nustatyta R. L. atsakomybę sunkinanti aplinkybė ir nenustatyta jo atsakomybę lengvinančių aplinkybių, atsižvelgus į straipsnių sankcijose nustatytas ypač griežtas bausmes, taip pat kitas skiriant bausmes reikšmingas aplinkybes, kurios R. L. padarytas veikas ir jo asmenybę apibūdina ne vien tik neigiamai, nebuvo pakankamas pagrindas paskirti nuteistajam griežtesnes, nei straipsnių sankcijose nustatyti laisvės atėmimo bausmių vidurkiai, bausmes.

III. Kasacinių skundų argumentai

3. Kasaciniu skundu nuteistasis R. L. ir jo gynėjas advokatas L. S. Bagdonas prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. lapkričio 15 d. nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Kasatoriai skunde nurodo:
   3.1. Apeliacinės instancijos teismas, nesant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 330 straipsnyje nustatytų pagrindų, nepagrįstai R. L. priėmė nuosprendį, o ne nutartį. Apeliacinis skundas buvo nagrinėjamas dėl vienam asmeniui priimto pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, kurio apeliacinės instancijos teismas, priešingai nei buvo prašoma apeliaciniu skundu, nepanaikino. Vien šis BPK pažeidimas gal ir nelaikytinas esminiu, tačiau, esant kitų baudžiamojo proceso pažeidimų, jis tampa reikšmingas.
   3.2. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjas L. Šiukšta, laikinai ėjęs skyriaus pirmininko pareigas, 2022 m. gegužės 11 d. nutartimi sudarė trijų teisėjų kolegiją nuteistojo R. L. gynėjų apeliaciniam skundui nagrinėti, kolegijos pirmininku ir pranešėju paskyrė save, t. y. teisėją L. Šiukštą, kitais kolegijos nariais buvo paskirti teisėjai J. Jakubonienė ir J. Namavičius. Ši prielaidas neteisingumui atsirasti sukūrusi nutartis nelaikytina teisėta, kadangi ją priėmęs teisėjas anksčiau du kartus nagrinėjo ir baigiamuosiuose (neskundžiamuose) teismo procesiniuose sprendimuose pasisakė dėl klausimų, tiesiogiai susijusių su apeliaciniame skunde keltais klausi-

mais. Kolegijos narys teisėjas J. Namavičius taip pat anksčiau jau sprendė ir baigiamajame procesiniame sprendime pasisakė dėl asmens, pripažinto R. L. bendrininku, kaltės, pripažino leistinais įrodymais ir tokius duomenis, kurių leistinumas ir gavimo teisėtumas apeliaciniame skunde buvo ginčijami. Tai reiškia, kad du iš sudarytos teisėjų kolegijos narių negalėjo nagrinėti R. L. baudžiamosios bylos apeliacine tvarka, privalėjo nusišalinti *ex officio* (pagal pareigas), kadangi egzistavo jų nusišalinimo (ir nušalinimo) fakto ir teisiniai pagrindai, sudarantys tiek objektyviuosius, tiek ir subjektyviuosius nušalinimo pagrindus.

3.3. Teisėjų kolegijos pirmininkas ir pranešėjas L. Šiukšta 2022 m. liepos 14 d. vykusio teismo posėdžio metu bylos nagrinėjime dalyvavusius proceso dalyvius informavo, kad jis ir teisėjas J. Namavičius nagrinėjo organizuotos grupės nario nuteistojo S. G. baudžiamąją bylą apeliacine tvarka ir išnagrinėję bylą pagal šio nuteistojo apeliacinį skundą priėmė 2022 m. gegužės 4 d. nutartį; teisėjas L. Šiukšta nagrinėjo ir organizuotos grupės nario L. D. gynėjo skundą dėl kardomosios priemonės – suėmimo termino pratęsimo L. D. Tačiau kolegijos pirmininkas ir pranešėjas nutylėjo aplinkybes, kad buvo nagrinėjamas ne tik nuteistojo S. G. bei jo gynėjos apeliacinis skundas, bet ir Klaipėdos apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus prokuroro apeliacinis skundas; nenurodė šios baudžiamosios bylos ir joje priimtos nutarties numerio (Nr. 1A-140-449/2022); taip pat suklaidino proceso dalyvius, nurodydamas, kad „S. G. skundė tik jam paskirtą bausmę bei ginčijo veikos kvalifikaciją“. Apeliaciniame skunde S. G. ir jo gynėja kėlė klausimus ir dėl dirbtinio baudžiamosios bylos išskaidymo, nuteistojo pakartotinio baudžiamojo persekiojimo užsienio valstybėje ir Lietuvos Respublikoje dėl tos pačios nusikalstamos veikos, S. G. nuomojamame garaže rastų psichotropinių tablečių skaičiaus, dėl tų pačių duomenų, kuriais grindžiama ir R. L. kaltė ir dėl kurių argumentai buvo pateikti šio nuteistojo gynėjų apeliaciniame skunde, t. y. M. D., Š. B. ikiteisminio tyrimo metu duotų parodymų, šių asmenų atsisakymo duoti parodymus. Kolegijos pirmininkas ir pranešėjas, nenurodydamas S. G. bylos numerio ir kartu nepaskelbdamas pertraukos bei nesuteikdamas galimybės R. L. ir jo gynėjams susipažinti su minėta nutartimi, sutrukdė įsitikinti, ar tokios nutarties priėmimas neužkerta kelio dviem iš teisėjų kolegijos narių nagrinėti R. L. baudžiamąją bylą pagal jo gynėjų apeliacinį skundą.

3.4. Teisėjų kolegijos pirmininkas ir pranešėjas L. Šiukšta, kaip minėta, nagrinėjo kito neva R. L. suburtos organizuotos grupės nario įtariamojo L. D. gynėjo skundą dėl kardomosios priemonės – suėmimo termino pratęsimo, 2018 m. lapkričio 30 d. nutartimi gynėjo skundą atmetė. Šioje nutartyje pasisakyta dėl įtariamųjų M. D., Š. B. parodymų, t. y. tų pačių duomenų, kuriais žemesnės instancijos teismai pagrindė ir R. L. kaltę. Be to, nutarimas atskirti ikiteisminį tyrimą dėl R. L. buvo priimtas tik 2021 m. kovo 3 d., t. y. tuo metu, kai teisėjas L. Šiukšta kartu su kitais kolegijos nariais nagrinėjo paminėtą įtariamojo L. D. gynėjo skundą, baudžiamoji byla (ikiteisminis tyrimas) sudarė bendrą visumą.

3.5. Tai, kad, išklausęs paminėtą kolegijos pirmininko ir pranešėjo teismo posėdžio metu proceso dalyviams suteiktą informaciją, nuteistojo R. L. gynėjas nepareiškė teisėjų kolegijos nariams nušalinimo, laikytina gynėjo klaida, kuri negali sukelti neigiamų teisinių pasekmių R. L. Paminėti teisėjai privalėjo nusišalinti patys, tai imperatyviai nustato BPK 59 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teisinis reguliavimas, kuris nesieja nusišalinimo su reiškiamu (ar nereiškiamu) nušalinimu.

3.6. Paminėtų dviejų teisėjų kolegijos narių aptarta procesinė elgsena neatitinka ir teismų praktikos išaiškinimų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-195/2010, 2K-396/2014, 2K-7-124-648/2015, 2K-548-699/2015, 2K-16-489/2017, 2K-5-976/2020; Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) 2015 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Morice prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 29369/10, ir jame nurodyti 1993 m. vasario 24 d. sprendimas byloje *Fey prieš Austriją*, peticijos Nr. 14936/88; 1998 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Castillo Agar prieš Ispaniją*, peticijos Nr. 28194/95; 2005 m. lapkričio 30 d. sprendimas byloje *Mežnaric prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 71615/01). Teismų praktikoje šališku pripažįstamas teismas, kai bylą nagrinėja nors vienas teisėjas, negalintis dalyvauti procese dėl BPK 58 straipsnyje išvardytų priežasčių, o R. L. atveju apeliacinės instancijos teisme tokie buvo net du iš trijų teisėjų kolegijos narių, tai reiškia balsų daugumą ir kartu aiškų teismo šališkumą, kuris konstatuojamas, nustačius aplinkybes, liudijančias išankstinės nuomonės anksčiau paskelbtame baigiamajame teismo procesiniame dokumente išreiškimą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-61/2010, 2K-132/2015, 2K-7-124-648/2015, 2K-150-689/2019, 2K-181-648/2019, 2K-5-976/2020, 2K-30-689/2021).

3.7. EŽTT praktikoje, be kita ko, pažymima, kad, vertinant nešališkumą objektyviąja prasme, netgi tai, kaip situacija atrodo iš išorės, gali būti svarbu. Nuo to priklauso pasitikėjimas, kurį demokratinėje visuomenėje teismai turi įkvėpti visuomenei (pvz., EŽTT 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Daktaras prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 42095/98). Kitaip tariant, „teisingumas ne tik turi būti įvykdytas, jis taip pat turi atrodyti įvykdytas“ (pvz., EŽTT 2015 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Morice prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 29369/10). Itin reikšmingi teisės išaiškinimai pateikti EŽTT 2021 m. sausio 12 d. sprendime byloje *Kaminskienė prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 48314/18). Šiame sprendime, ypač jo 48 paragrafe, pateikti išaiškinimai dėl teisėjų kolegijos pirmininkės (kuri buvo ir pranešėja) vaidmens ir tokios aplinkybės įtakos nušalinimui yra aktualūs ir visiškai atitinka nagrinėjamoje byloje susiklosčiusią situaciją, tik su išlyga, kad šiuo atveju net du iš trijų teisėjų kolegijos narių negalėjo nagrinėti R. L. baudžiamosios bylos. EŽTT sprendimas byloje *Kaminskienė prieš Lietuvą* turi aiškių sąsajų ir su 2018 m. spalio 16 d. sprendimu byloje *Dainelienė prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 23532/14), kurioje konstatuotas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) pažeidimas.

3.8. Taigi, nagrinėjamoje byloje buvo esmingai pažeistos BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto, 2 dalies 2 punkto nuostatos ir kartu kasatoriaus R. L. Lietuvos

Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje, 109 straipsnyje, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, BPK 44 straipsnio 5 dalyje garantuotos teisės, o tai yra pagrindas panaikinti skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nuosprendį.

3.9. Be to, priimant skundžiamus nuosprendžius, buvo ženkliai pabloginta R. L. teisinė padėtis. Jo baudžiamoji byla buvo nagrinėjama jau po to, kai kitų neva R. L. suburtos organizuotos grupės narių baudžiamosios bylos buvo išnagrinėtos ir jose buvo priimti pirmosios instancijos teismų nuosprendžiai nuteistojo S. G. byloje ir apeliacinės instancijos teismo nutartis. S. G. byloje surašytame kaltinamajame akte buvo nurodyta R. L. pavardė ir nagrinėjamoje byloje nustatytos aplinkybės, t. y. kad R. L. parengė nusikalstamą veiką, subūrė organizuotą grupę ir į ją įtraukė S. G., M. D., L. D., Š. B., paskirstė užduotis grupės nariams ir kt. Tai ne tik patvirtina pirmiau aptartą skundžiamo apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio panaikinimo pagrindą, bet ir reiškia R. L. nekaltumo prezumpcijos pažeidimą, juolab kad skundžiamuose nuosprendžiuose kitose paminėtų asmenų baudžiamosiose bylose priimtiems nuosprendžiams buvo suteikta prejudicinė reikšmė (pirmosios instancijos teismo nuosprendžio skirsnyje „Rašytiniai įrodymai“ nurodyti M. D., L. D., Š. B., S. G. priimti nuosprendžiai, kaip įrodymai, patvirtinantys R. L. kaltę, taip pat šio nuosprendžio 27 psl. pateikti motyvai; tokiam duomenų pripažinimui įrodymais pritarė ir apeliacinės instancijos teismas).

3.10. Ši nagrinėjamoje byloje susiklosčiusi situacija leidžia teigti, kad žemesnės instancijos teismai nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktikos (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-9/2009, 2K-190/2011, 2K-298-976/2018, 2K-56-788/2019, 2K-174-511/2020), netoleruojančios situacijų, kai nuosprendis yra grindžiamas formuluotėmis, liudijančiomis apie dar nenuteistų, nuo baudžiamosios atsakomybės neatleistų ir toje byloje neteisiamų asmenų kaltę padarius nusikalstamą veiką, taip pat tokius asmenis įvardijant jų vardais ir pavardėmis. Tokie reikalavimai turėtų būti taikomi ir kaltinamajam aktui.

3.11. Abu žemesnės instancijos teismai nepagrįstai M. D., Š. B. parodymus, juos įvardydami kaip liudytojų parodymus, pripažino leistinais įrodymais byloje. Taip jie pažeidė BPK 20 straipsnio 1, 4, 5 dalių, 276 straipsnio 1 dalies reikalavimus.

3.12. M. D. ir Š. B. ikiteisminio tyrimo metu 2018 m. lapkričio 14 d. pas ikiteisminio tyrimo teisėją buvo apklausti turėdami ne liudytojų, o įtariamųjų procesinį statusą. Todėl žemesnės instancijos teismai klysta šiuos asmenis pripažindami liudytojais, o jų parodymus – liudytojų parodymais.

3.13. Šie asmenys turėjo teisę atsisakyti duoti parodymus nagrinėjamoje byloje, kadangi yra nuteisti už nusikaltimų, susijusių su nusikaltimais, dėl kurių pripažintas kaltu ir nuteistas R. L., padarymą. Tačiau BPK 276 straipsnio 1 dalies 2 punktas, kuriuo rėmėsi abu žemesnės instancijos teismai, šiuo atveju negalėjo būti taikomas. BPK 276 straipsnio 1 dalyje aiškiai apibrėžtas asmenų, kurių ikiteisminio tyrimo teisėjui duoti parodymai gali būti perskaitomi teisme, ratas (kaltinamojo, nukentėjusiojo ir liudytojo). Šis

proceso dalyvių sąrašas negali būti aiškinamas pernelyg plačiai. Nei Š. B., nei M. D. ikiteisminio tyrimo metu nebuvo apklausti nei kaip kaltinamieji, nei kaip nukentėjusieji, nei kaip liudytojai. Jie buvo apklausti kaip įtariamieji. Toks teisinis reguliavimas, bent jau lingvistinis jo aiškinimas, leidžia teigti, kad teisiamojo posėdžio metu gali būti perskaitomi tik to paties asmens, kuris yra kaltinamasis toje pačioje baudžiamojoje byloje, ikiteisminio tyrimo metu ikiteisminio tyrimo teisėjui duoti parodymai. Asmuo, kuris ikiteisminio tyrimo metu buvo įtariamuoju, o nagrinėjant baudžiamąją bylą yra jau nuteistas kitoje baudžiamojoje byloje (kitame baudžiamajame procese), negali būti laikomas kaltinamuoju nagrinėjamoje byloje, todėl jo parodymai negali būti perskaitomi, juo labiau tokiems parodymams negali būti suteikiama įrodomoji reikšmė. Priešingas teisės aiškinimas, t. y. toks, kokio laikėsi abu žemesnės instancijos teismai, reikštų BPK 276 straipsnio 1 dalies 2 punkto pažeidimą. Būtent M. D. ir Š. B. 2018 m. lapkričio 14 d. ikiteisminio tyrimo teisėjui duoti parodymai daugiausia nulėmė R. L. pripažinimą kaltu ir nuteisimą.

3.14. Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punktas įtvirtina kaltinamojo garantiją apklausti kaltinimo liudytojus. R. L. jokioje proceso stadijoje neturėjo galimybės užduoti klausimų prieš jį liudijusiems M. D. ir Š. B., kurie Konvencijos prasme laikytini kaltinimo liudytojais (bet ne liudytojais BPK prasme). Todėl rėmimasis šiais duomenimis ir šiuo aspektu nėra leistinas ir pažeidžia BPK 276 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio 1, 4, 5 punktų ir kartu BPK 305 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktų, 331 straipsnio 1, 2 dalių reikalavimus.

3.15. Be to, Lietuvos apeliacinis teismas, atsisakydamas byloje atlikti įrodymų tyrimą, pažeidė apeliacinės instancijos teismui keliamus reikalavimus, taip pat R. L. teisę į tinkamą apeliaciją, BPK 22 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą teisę reikšti prašymus ir teikti įrodymus.

3.16. 2022 m. liepos 14 d. vykusio teismo posėdžio metu R. L. gynėjas prašė atlikti byloje įrodymų tyrimą, kreiptis į Nyderlandų Karalystės atitinkamas institucijas ir iš mobiliojo ryšio operatoriaus „KPN Security“ išreikalauti informaciją apie mobiliojo ryšio celių teritorines ribas (to buvo prašoma ir bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme). Gynėjas kartu su 2022 m. liepos 12 d. prašymu pateikė apeliacinės instancijos teismui duomenis, kad jis kreipėsi į Nyderlandų Karalystėje praktikuojantį advokatą W. E. R. (Wendy) Geurtsą (Geurts), prašydamas pateikti užklausą mobiliojo ryšio operatoriui „KPN Security“ dėl celės Nr. 340013991, tačiau advokatas informavo, jog jam tokia informacija nebus teikiama. Gynyba kėlė klausimą dėl kelių sekundžių laikotarpiu užfiksuotų telefono skambučių į skirtingus numerius ir skirtingų mobiliojo (judriojo) ryšio bokštų (celių), kuriuose 2018 m. gegužės 20 d. fiksuotas R. L. priskirtų telefonų buvimas. Tik išsiaiškinus konkrečias judriojo ryšio stacionarių telekomunikacijos bokštų vietas paaiškėtų, kad R. L. vienu metu negalėjo būti teritorijoje, kurioje judrųjį ryšį palaiko celė Nr. 35504 ir celė Nr. 310013991, o kartu jis negalėjo naudotis jam priskiriamu konspiraciniu mobiliojo ryšio telefono numeriu

(duomenys neskelbtini). Tokios apimties įrodymų tyrimas, priešingai apeliacinės instancijos teismo prašymo atmetimo motyvams, kurie nelaikytini teisiniais, nebūtų ilgai užtrukęs.

3.17. Teismų praktikos, taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias bylų nagrinėjimą apeliacinės instancijos teisme, apžvalgoje Nr. AB-54-1 išaiškinta, kad apeliacinės instancijos teismas privalo atlikti įrodymų tyrimą tais atvejais, kai pirmosios instancijos teismas jį atliko neišsamiai, ištirti pirmosios instancijos teismo netirtas aplinkybes, pakartotinai ištirti tuos turinčius esminę reikšmę teismo išvadoms įrodymus, kurie yra prieštaringi ir prieštaravimų negalima pašalinti be pakartotinio jų ištyrimo (pvz., kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-83-895/2016, 2K-389-511/2016, 2K-59-677/2017, 2K-61-895/2017, 2K-139-689/2018, 2K-126-511/2019, 2K-48-511/2020, 2K-133-942/2020). Tokią pareigą apeliacinės instancijos teismas turi net ir tais atvejais, kai niekas iš proceso dalyvių tokių prašymų nereiškia (pvz., kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-107-507/2016, 2K-5-507/2017, 2K-139-689/2018, 2K-220-689/2018, 2K-272-895/2018, 2K-343-719/2018, 2K-133-942/2020), todėl skundžiamo nuosprendžio 11 punkte pateiktas motyvas, esą gynyba to neprašė nei ikiteisminio tyrimo, nei proceso pirmosios instancijos teisme metu, nepriimtinas. O tame pačiame punkte išdėstytas samprotavimas, kad „įvykio metu buvo naudojamasi dviejų skirtingų operatorių paslaugomis (vienas mobilusis telefonas buvo su lietuvišku numeriu, o kitas – olandišku), todėl iš tiesų gali skirtis ir celių numeracija, nes kiekvienas operatorius turi savo mobiliajam ryšiui palaikyti skirtas celes“, yra aiškus principo *in dubio pro reo* (visi neaiškumai ir netikslumai aiškinami kaltinamojo naudai) pažeidimas ir nuosprendžio pagrindimas prielaidomis.

4. Kasaciniu skundu nuteistojo R. L. gynėjas advokatas R. Špelveris prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. lapkričio 15 d. nuosprendį ir R. L. pagal BK 25 straipsnio 3 dalį ir 260 straipsnio 3 dalį, BK 25 straipsnio 3 dalį ir 199 straipsnio 3 dalį (2015 m. gegužės 7 d. įstatymo redakcija) išteisinti, nesant jo veiksmuose šių nusikaltimų sudėties, arba Kauno apygardos teismo 2022 m. balandžio 15 d. ir Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. lapkričio 15 d. nuosprendžius pakeisti ir, pritaikius BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas, R. L. paskirti savo dydžiu arba rūšimi (nesusijusias su realiu laisvės atėmimu) švelnesnes, nei straipsnių sankcijose nustatytos, bausmes. Kasatorius skunde nurodo:

4.1. Žemesnės instancijos teismai neišsamiai ištyrė bylos aplinkybes, savo procesinius sprendimus grindė BPK 20 straipsnio reikalavimų neatitinkančiais įrodymais, byloje esančius įrodymus vertino atsietai vieną nuo kito, nevertino jų visumos ir tarpusavio sąsajų, nuosprendžius grindė prielaidomis ir nepašalintomis abejonėmis, taip buvo padaryti esminiai BPK 1 straipsnio, 44 straipsnio 6 dalies, 20 straipsnio, 301 straipsnio, 305 straipsnio reikalavimų pažeidimai, pažeisti rungimosi, nekaltumo prezumpcijos ir *in dubio pro reo* principai, nesilaikyta teismų praktikos išaiškinimų.

4.2. Abu teismai, pripažindami, kad R. L. padarė jam inkriminuotas nusikalstamas veikas, išimtinai rėmėsi nuteistųjų M. D., Š. B. ikiteisminio tyrimo metu duotais parodymais, kuriuos jie patvirtino teisiamojo posėdžio metu nagrinėjant baudžiamąją bylą Nr. 1-323-245/2019, t. y. teismai rėmėsi kitos bylos duomenimis, kurie iš esmės nebuvo patikrinti nagrinėjamoje byloje.

4.3. Nagrinėjamoje byloje M. D., Š. B., pasinaudodami savo teise, atsisakė duoti bet kokius paaiškinimus ir atsakinėti į klausimus. Todėl, bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, BPK 276 straipsnio 1 dalies 2 punkte, 4 dalyje nustatyta tvarka buvo balsu perskaityti paminėtų asmenų ikiteisminio tyrimo teisėjui, taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūnui duoti parodymai, kurie panaudoti priimant skundžiamus nuosprendžius. Vien tokiu būdu buvo pažeistas R. L. teisėtas lūkestis užduoti bent vieną klausimą, susijusį su jo paties nagrinėjama byla. Vadovaujantis EŽTT ir LAT praktika, susiklosčius nurodytai situacijai, žemesnės instancijos teismai privalėjo patikrinti, ar M. D. ir Š. B. parodymai yra patikimi, pakankamai reikšmingi bei lemiami R. L. pareikšto kaltinimo pasitvirtinimo prasme, tačiau nė vienas iš teismų to nepadarė. Būtent Š. B. ir M. D. parodymai yra esminiai ir lemiami, be šių nepatikimų duomenų, nagrinėjamoje byloje daugiau nėra nė vieno duomens, kuris bent iš dalies patvirtintų R. L. pateiktus kaltinimus. Kitaip tariant, byloje nėra nė vieno objektyvaus ir patikimo duomens (įrodymo), kuris patvirtintų Š. B. ir M. D., kurie, beje, suinteresuoti bylos baigtimi (bausmių paskyrimo prasme), nurodomas aplinkybes, kad R. L. subūrė organizuotą grupę, parengė nusikalstamą veiką ir jai vadovavo, koordinavo grupės narių veiklą ir, dalyvaudamas organizuotoje grupėje, neteisėtai, turėdamas tikslą parduoti ar kitaip platinti, įgijo, gabeno ir laikė labai didelį kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų, jas neturėdamas leidimo gabeno per Lietuvos Respublikos valstybės sieną. Dėl nurodytų aplinkybių šių asmenų parodymai turėtų būti vertinami kaip neatitinkantys BPK 20 straipsnyje nustatytų reikalavimų, taip pat ir reikalavimo, kad įrodymai gali būti tik duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK nurodytais proceso veiksmais. Visa tai, be kita ko, lėmė BPK 44 straipsnio 7 dalies, Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto pažeidimus, kurie iš esmės suvaržė R. L. teisę į gynybą, bei rungimosi principo pažeidimą.

4.4. R. L. gynėjai apeliaciniame skunde buvo pateikę išsamius ir detalius argumentus dėl M. D. ir Š. B. duotų parodymų prieštaringumo, nelogiškumo bei nenuoseklumo, tačiau apeliacinės instancijos teismas šiuos argumentus išnagrinėjo tik iš dalies, pateikė savą formalų nustatytų aplinkybių vertinimą, konstatuodamas, kad šių asmenų nurodomos esminės faktinės aplinkybės, susijusios su R. L. atliktais veiksmais, sutampa tiek analizuojant kiekvieno jų parodymus atskirai, tiek juos lyginant tarpusavyje. Taip apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 20 straipsnio 5 dalies, 44 straipsnio 6 dalies, 301 straipsnio, 305 straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktų reikalavimus. Apeliacinės instancijos teismas iš esmės netyrė ir nevertino M. D., Š. B. parodymų patikimumo, be kita ko, kitų byloje esančių duomenų kontekste.

4.5. Vertinant M. D. ir Š. B. parodymų patikimumą, reikšminga tai, kad, nagrinėjant R. L. bylą, pastarieji, pasinaudodami savo teisėmis, atsisakė duoti bet kokius paaiškinimus ir atsakyti į klausimus. Kauno apygardos teismo 2019 m. gruodžio 9 d. nuosprendžiu M. D. ir Š. B. buvo atitinkamai paskirtos subendrintos ketverių metų ir ketverių metų šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmės, t. y. mažesnio dydžio bausmės nei BK 260 straipsnio 3 dalies sankcijoje nustatyta minimali laisvės atėmimo bausmė.

4.6. M. D. ir Š. B. prieš pat išvykimą į Nyderlandų Karalystę užfiksuotuose pokalbiuose mini, kad turi „bosą“, o pinigai jiems mokami Lietuvoje. M. D. 2018 m. gegužės 20 d. apklausiamas parodė: „<...> Už šį krovinį turėjome gauti atlygį kelis tūkstančius eurų, kai atiduosime siuntinį.“ Tai patvirtina, kad atlygį minėti asmenys turėjo gauti tik pervežę krovinį, ir kartu kelia abejonių dėl R. L. galimybių perduoti M. D. pinigus (galimai pinigai buvo perduoti L. D. garaže, kai M. D. ir Š. B. pristatė dalį krovinio).

4.7. Mobiliojo ryšio telefone „Nokia“, kuris buvo rastas mikroautobuse „Mercedes Benz Spinter“ su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, buvo įdėta SIM kortelė su numeriu *(duomenys neskelbtini)*, kuris kontaktavo tik su telefono numeriu *(duomenys neskelbtini)*. Pasak M. D. ir Š. B., pastarasis numeris kaip konspiracinis priklausė R. L. Tačiau kiti byloje esantys duomenys tokios priklausomybės nepatvirtina. Tarp minėtų dviejų telefono numerių užfiksuoti tik kontaktai SMS žinutėmis. Neatlikus jokio tyrimo (pavyzdžiui, SMS lingvistinio turinio ir pan.), nėra jokių duomenų, patvirtinančių M. D. ir Š. B. nurodomas aplinkybes dėl paminėto telefono numerio priklausomybės R. L.

4.8. M. D. ir Š. B. parodymai nebuvo kompleksiškai vertinami ir R. L. pateikto kaltinimo kontekste. Paminėti asmenys apklausiami parodė, kad pirmuosius kartus pervežimo modelis buvo toks: važiavo S. G. nurodymu, gavę telefono SMS žinute adresą, vykdavo į *(duomenys neskelbtini)* miesto automobilių stovėjimo aikštelę, kur buvo perduodamas siuntinys, o po to vykdavo pas R. L. į garažą persikrauti. Duomenų, kad R. L. būtų dalyvavęs, organizavęs, davęs nurodymus šių pervežimų metu, byloje nėra, išskyrus M. D. ir Š. B. nurodytą aplinkybę, kad R. L. suteikė savo garažą (už kurį pastarieji R. L. sumokėjo kaip už suteiktą paslaugą). Visai kitokį pervežimo modelį M. D. ir Š. B. nurodė R. L. epizode: narkotines medžiagas vežė ne į Klaipėdą, o į Kauną; narkotines medžiagas paėmė ne iš automobilių stovėjimo aikštelės *(duomenys neskelbtini)*, o tiesiogiai iš R. L. namų.

4.9. Be to, tarp M. D., Š. B. ir R. L. nėra užfiksuota nė vieno telefoninio pokalbio, kuris bent iš dalies patvirtintų M. D. ir Š. B. nurodomas aplinkybes. M. D. ir Š. B. nurodomos aplinkybės dėl įprastinių siuntų pervežimo, t. y. kad pastarieji anksčiau pažinojo R. L., jam perveždavo įvairias siuntas, vertinamos R. L. nenaudai, nurodant, kad pastarasis pripažino, jog žino M. D. ir Š. B.

4.10. Visų šių aplinkybių apeliacinės instancijos teismas tinkamai neįvertino, jas interpretavo R. L. nenaudai, taip buvo pažeistas *in dubio pro reo* principas, tai taip pat lėmė, kad R. L. kaltumas liko neįrodytas.

4.11. Abu teismai neteisingai vertino ir pareigūno T. M. byloje surašytų procesinių dokumentų turinį, juos pripažindami įrodymais ir jai grįsdami R. L. kaltę, pažeidė BPK 20 straipsnio 3–5 dalių nuostatas. Nors apeliaciniame skunde gynėjai išsamiai išdėstė byloje esančius duomenis, paneigiančius pareigūno T. M. procesiniuose dokumentuose įtvirtintą manymą, kad R. L. yra susijęs su telefono numeriu *(duomenys neskelbtini)*, pateikė jų analizę ir netgi išskyrė šio pareigūno padarytas klaidas, tačiau apeliacinės instancijos teismas šių argumentų nevertino.

4.12. Teismai M. D. ir Š. B. parodymus dėl R. L. dalyvavimo padarant nusikalstamas veikas ir pareigūno T. M. surašytuose tarnybiniuose pranešimuose, apžiūros protokoluose užfiksuotus duomenis vertino kaip visumą, dėl to padarė esminę šių įrodymų turinio vertinimo klaidą. Šios dvi įrodymų grupės privalėjo būti vertinamos atskirai viena nuo kitos ir tikrinamos tik per sutampančių faktinių aplinkybių prizmę. Teismai neatsižvelgė į tai, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnų (T. M., A. J.) procesiniuose dokumentuose užfiksuotų duomenų apie R. L. dalyvavimą padarant nusikalstamas veikas šaltinis buvo ne nepriklausomai surinkti duomenys, o M. D. ir Š. B. parodymai.

4.13. R. L. elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolė ir jos fiksavimas, pokalbių, kitokio susižinojimo ar veiksmų slapta kontrolė ir fiksavimas prasidėjo tik nuo 2018 m. gegužės 22 d., t. y. tik po M. D. ir Š. B. sulaikymo. Iš 2018 m. gegužės 22 d. tarnybinio pranešimo dėl galimo nusikalstamos veikos bendrininko nustatymo ir procesinių prievartos priemonių taikymo matyti, kad prašymas grindžiamas M. D. parodymais: „<...> apklausos metu M. D. nurodė, kad narkotines medžiagas įsigijo iš asmens vardu R., gyvenančio Olandijoje“. Po M. D. ir Š. B. apklausų 2018 m. birželio 15 d. vėlgi buvo surašytas tarnybinis pranešimas dėl procesinių prievartos priemonių taikymo, jame nurodyta, kad „<...> gauta papildomų duomenų, kad M. D. ir Š. B. su R. L. bendravo papildomu mobiliojo ryšio telefonu. R. L. Nyderlandų Karalystėje naudojasi papildomu telefono ryšio Nr. *(duomenys neskelbtini)*. Su minėtu telefono ryšio numeriu R. L. kontaktavo su M. D. ir Š. B.“, ir prašoma kreiptis į teismą dėl telefono Nr. *(duomenys neskelbtini)* elektroninių ryšių paslaugų srauto duomenų gavimo iš Nyderlandų Karalystės teisėsaugos institucijų (2 t., b. l. 113–114). Nors atsakymas iš Nyderlandų Karalystės teisėsaugos institucijų apie telefono Nr. *(duomenys neskelbtini)* elektroninių ryšių paslaugų srauto duomenis buvo gautas 2018 m. liepos 4 d. (2 t., b. l. 146–147), šie duomenys apžiūrėti ir tarnybinis pranešimas dėl skambučių išklotinės analizės surašytas tik 2019 m. spalio 18 d. (2 t., b. l. 148), t. y. jau išskyrus ikiteisminį tyrimą dėl R. L. ir S. G. (2019 m. balandžio 17 d.). Taigi, nesant jokių objektyvių duomenų apie mobiliojo telefono Nr. *(duomenys neskelbtini)* naudotoją, celių buvimo vietas, pokalbių įrašus, buvo padaryta klaidinga prielaida apie šio numerio priklausomybę R. L., taip paneigiant *in dubio pro reo* principą bei BPK 44 straipsnio 6 dalies nuostatas.

4.14. 2019 m. vasario 1 d. telefono „Nokia RM-1133“ apžiūros protokole nurodyta, kad „<...> 2018 m. balandžio 25 d. įeinančioje SMS žinutėje iš telefono

Nr. *(duomenys neskelbtini)* prisistatoma, kad čia P. ir rašytų į šitą numerį (*pastaba – apžiūrint „Nokia GSM 105“ (RM-1133), kuris rastas automobilyje „Mercedes Benz“, valst. Nr. (duomenys neskelbtini), taip pat 2018 m. balandžio 26 d. rasta įeinanti SMS žinutė „Zdrw ce p.“ iš telefono Nr. (duomenys neskelbtini), kuriuo, turimais ikiteisminio tyrimo duomenimis, naudojosi R. L.*). Todėl darytina išvada, kad telefono Nr. *(duomenys neskelbtini)* taip pat naudojosi R. L.“ (4 t., b. l. 54–65). Tačiau 2018 m. balandžio 25 d. 18.54 val. telefono „Nokia“ turėtojas ne gavo, kaip tai nurodė ikiteisminio tyrimo pareigūnas T. M., o išsiuntė SMS žinutę telefono numeriui *(duomenys neskelbtini)* su tekstu: „Zdarov ka tu čia p. rašyk i šita.“ Ši neteisingai įvertinta aplinkybė leido pripažinti, kad R. L. yra „p.“, kuris keičia telefonus, nors, pagal bylos duomenis, šis prisistatymas buvo išsiųstas iš M. D. automobilyje „Hyundai Sonata“ rasto mobiliojo ryšio telefono „Nokia“, kurio IME1 *(duomenys neskelbtini)* ir IMEI2 *(duomenys neskelbtini)* be SIM kortelės (4 t., b. l. 41–43).

4.15. Apeliacinės instancijos teismas, atmesdamas gynybos prašymą byloje atlikti įrodymų tyrimą ir iš Nyderlandų Karalystėje veikiančio mobiliojo ryšio operatoriaus „KPN Security“ išreikalauti informaciją apie mobiliojo ryšio telefono numerio *(duomenys neskelbtini)*, kuriuo, pagal M. D. ir Š. B. parodymus, naudojosi R. L., veikimo celės dislokacijos vietą, pateikdamas šio prašymo atmetimo motyvus, iš esmės pažeidė BPK 7 straipsnyje įtvirtintą rungimosi principą ir nuteistojo R. L. teisę į gynybą (BPK 10 straipsnis). Gynėjų apeliaciniame skunde buvo akcentuojama, kad R. L. naudojamo mobiliojo ryšio telefono numerio *(duomenys neskelbtini)* buvimo vieta buvo visai kita nei M. D., Š. B. parodymais R. L. priskirto mobiliojo ryšio telefono numerio *(duomenys neskelbtini)* buvimo vieta. Taip pat buvo pateikti duomenys (kreipimasis į Nyderlandų Karalystėje praktikuojantį advokatą ir iš jo gautas atsakymas), kad gynyba savo iniciatyva neturi galimybės paminėtų duomenų gauti. Apeliacinės instancijos teismas, be kita ko, gynybos pateiktą abejonę dėl vienu metu skirtingose celėse veikusių paminėtų mobiliojo ryšio telefono numerių interpretavo pažeisdamas *in dubio pro reo* principą, ją įvertino nuteistojo nenaudai, nurodydamas, kad įvykio metu buvo naudojamasi dviejų skirtingų mobiliojo ryšio operatorių paslaugomis (vienas mobilusis telefonas buvo su lietuvišku numeriu, kitas – su olandišku), todėl celių numeracija gali skirtis, nes kiekvienas operatorius turi savo mobiliajam ryšiui palaikyti skirtas celes.

4.16. Pagal byloje esančius duomenis, R. L. naudojamo mobiliojo ryšio telefono Nr. *(duomenys neskelbtini)* veikimo 2018 m. gegužės 20 d. 9 val. 36 min. 18 sek. celės Nr. 35504 (2 t., b. l. 111), o mobiliojo ryšio telefono Nr. *(duomenys neskelbtini)*, kuriuo neva naudojosi R. L., veikimo 2018 m. gegužės 20 d. 9 val. 36 min. 27 sek., t. y. po 9 sekundžių, celės Nr. 340013991 (10 t., b. l. 63–70). Žinant celės Nr. 35504 ir celės Nr. 340013991 dislokacijos vietas, galima sužinoti, koks tarp jų yra atstumas. Ši aplinkybė nagrinėjamoje byloje ypač reikšminga, galinti įrodyti, kad R. L. negalėjo būti vienu

metu dviejose vietose, o tai patvirtintų jo nekaltumą pagal pateiktą kaltinimą. Ikiteisminio tyrimo metu buvo kreiptasi į Nyderlandų Karalystės nacionalinį tarptautinės teisės pagalbos centrą dėl informacijos, susijusios su mobiliojo ryšio operatorių celėmis, pateikimo, tačiau nebuvo prašyta pateikti informacijos dėl celių dislokacijos vietų. Ši informacija laiko prasme yra nekintanti, atitinkamos institucijos disponuoja informacija apie konkrečios operatoriaus celės konkrečiu laiku buvusią dislokacijos vietą.

4.17. Atmetus pirmiau išdėstytus kasacinio skundo argumentus, yra pagrindas R. L. taikyti BK 54 straipsnio 3 dalį ir paskirti savo dydžiu švelnesnes nei inkriminuotų nusikalstamų veikų straipsnių sankcijose nustatytas bausmes. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nuosprendžiais R. L. paskirta subendrinta reali laisvės atėmimo bausmė savo dydžiu yra aiškiai per griežta.

4.18. Žemesnės instancijos teismai nevisiškai išsamiai ir objektyviai įvertino nuteistojo R. L. asmenybę ir kitas bausmei skirti reikšmingas aplinkybes, kurios leidžia nuteistajam taikyti BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas. Teismai objektyviai neįvertino aplinkybių, patvirtinančių, kad R. L. nesislėpė nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo. R. L. savo išvykimą gyventi į Nyderlandų Karalystę deklaravo dar 2010 metais; jis su sutuoktine savo vardu už banko paskolą šioje šalyje yra įsigijęs gyvenamąjį namą; taip pat savo vardu įsteigęs individualią įmonę „*(duomenys neskelbtini)*“, moka mokesčius ir iš šios veiklos gauna pajamų. Taigi, ikiteisminio tyrimo pareigūnams R. L. buvimo vieta visą laiką buvo žinoma. Nors ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas 2018 m. gegužės 19 d., Nyderlandų Karalystėje R. L. buvo surastas 2019 m. birželio mėn., tačiau tik 2021 m. birželio 3 d. etapuotas į Lietuvą ir jam teismo nutartimi paskirtas suėmimas. Kol vyko R. L. parvežimo į Lietuvą veiksmai, ikiteisminis tyrimas dėl Š. B., M. D., L. D. buvo užbaigtas, taip pat išnagrinėta jų baudžiamoji byla ir jiems priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Dėl šių aplinkybių R. L. procesinė padėtis buvo apsunkinta, Š. B. ir M. D., pasinaudodami savo procesinėmis teisėmis, atsisakė duoti parodymus jo (nagrinėjamoje) byloje.

4.19. Be to, iki nusikalstamų veikų padarymo R. L. gyveno ir elgėsi pavyzdingai, rūpinosi šeima, dirbo, jis anksčiau neteistas, jo veiksmai padarant nusikalstamas veikas yra antraeiliai. M. D. ir Š. B. į Lietuvą pargabentos narkotinės ir psichotropinės medžiagos į apyvartą nepateko, jos nebuvo išplatintos, nusikaltimas buvo užkardytas, o draudžiamos apyvartoje medžiagos policijos pareigūnų surastos ir paimtos, žala nei aplinkai, nei visuomenės interesams nebuvo padaryta, nebuvo patirta ir turtinė nauda. Todėl veika, vertinant pagal kilusias pasekmes, negali būti pripažinta kaip labai pavojinga visuomenei.

4.20. Kitiems nuteistiesiems M. D., Š. B., kurie buvo aktyvūs nusikalstamų veikų padarymo dalyviai ir vykdytojai, patys gabeno narkotines ir psichotropines medžiagas, organizavo tam tikslui skirtą transporto priemonę ir buvo sulaikyti jas gabenant, taip pat nuteistajam S. G. teismai taikė BK 54 straipsnio 3 dalies nuostatas ir paskyrė švelnesnes laisvės atėmimo bausmes, nei straipsnių už padarytas nusikalstamas veikas sankcijose nustatytos minima-

lios laisvės atėmimo bausmės. Todėl, atsižvelgiant ir į kitų nuteistųjų bylas nagrinėjusių teismų padarytas išvadas, taikant protingumo, proporcingumo, teisingumo ir asmenų lygybės prieš įstatymą principus, R. L., pritaikius BK 54 straipsnio 3 dalį, turėtų būti paskirtos savo dydžiu švelnesnės nei nustatytos BK 260 straipsnio 3 dalies, BK 199 straipsnio 3 dalies sankcijose bausmės. Paskyrus švelnesnes nei įstatymo sankcijoje nustatytas bausmes, R. L. padarys teisingas išvadas, ateityje laikysis įstatymų ir nedarys analogiškų nusikalstamų veikų, greičiau gyvens su šeima, su kuria ir šiuo metu palaiko glaudžius ryšius, vėl užsiims darbine veikla. Būtina įvertinti ir tai, kad nuteistasis jau ilgą laiką izoliuotas nuo šeimos ir visuomenės, jo laisvė apribota daugiau kaip 20 mėnesių. Kauno tarymo izoliatoriaus charakteristikoje nurodyta, kad suimtasis nuo 2021 m. liepos 29 d. elgiasi nepriekaištingai, laikosi taisyklių, bendrauja su administracija, telefoninių pokalbių metu ir per pasimatymus bendrauja su šeima, skaito knygas, sportuoja, dalyvauja suimtųjų ir nuteistųjų laisvalaikio užimtumo centre, renginiuose, nebaustas, buvo skatintas, jo elgesys šioje įstaigoje vertinamas teigiamai. Šios aplinkybės rodo, kad nuteistasis nėra atsiribojęs nuo šeimos ir visuomenės, jam atskira resocializacija nereikalinga, jis yra padaręs teigiamas išvadas ir ateityje laikysis įstatytų bei nenusikals, juo galima pasitikėti.

4.21. Laikantis asmenų lygybės prieš įstatymą principo, galėtų būti panaikinta ir R. L. atsakomybę sunkinanti aplinkybė, kad veikas jis padarė veikdamas organizuota grupe (BK 60 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. lapkričio 5 d. nuosprendžiu nusikalstamų veikų bendrininkui S. G. jokia jo atsakomybę sunkinanti aplinkybė nebuvo nustatyta. Be kita to, byloje nėra nustatytas ir įrodytas R. L., kaip nusikalstamų veikų organizatoriaus, vaidmuo. R. L. vaidmuo padarant nusikalstamas veikas yra labiau atsitiktinis, susietas su nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių, nustatytų M. D. ir Š. B. parodymų pagrindu, sutapatinimu.

5. Kasaciniu skundu nuteistojo R. L. gynėjas advokatas S. Juzukonis prašo panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. lapkričio 15 d. nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Kasatorius skunde nurodo:

5.1. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nuosprendžiai, kuriais R. L. nuteistas pagal BK 25 straipsnio 3 dalį ir 260 straipsnio 3 dalį, BK 25 straipsnio 3 dalį ir 199 straipsnio 3 dalį (2015 m. gegužės 7 d. įstatymo redakcija), priimti netinkamai pritaikius BK bendrosios dalies normas – BK 2 straipsnio 4 dalį, 25 straipsnio 3 dalį, 15 straipsnį, be pagrindo konstatavus BK specialiojoje dalyje nurodytų nusikaltimo sudėčių buvimą, padarius esminius BPK 44 straipsnio 5–7 dalių, 20 straipsnio 3–5 dalių, 305 straipsnio 1 dalies 1–4 punktų, 320 straipsnio 3 dalies nuostatų pažeidimus, tai suvaržė nuteistojo procesines teises į veiksmingą gynybą ir sukliudė priimti jam teisingus procesinius sprendimus (BPK 369 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktai, 2, 3 dalys). Apeliacinės instancijos teismas skundžiamame nuosprendyje pasisakė tik dėl R. L. paskirtos bausmės dydžio ir, nepatikrinęs bylos tiek, kiek

to buvo prašoma apeliaciniame skunde, nepakankamai įsigilinęs į apeliantų argumentus, tarp jų ir dėl BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatų pažeidimų, iš esmės atmetė nuteistojo gynėjų apeliacinį skundą. Padaryti pažeidimai gali būti ištaisyti tik perdavus baudžiamąją bylą iš naujo tinkamai išnagrinėti apeliacine tvarka.

5.2. R. L. inkriminuotų nusikaltimų aplinkybių aprašymas itin sudėtingas, jam priskirtas tiek organizatoriaus, tiek vykdytojo vaidmuo, nors jis pats tiesiogiai nerealizavo nė vieno BK 199 straipsnio 3 dalyje nustatyto nusikaltimo objektyviosios pusės požymio. Pagal įrodytomis pripažintas aplinkybes, R. L. neatliko ir jokių veiksmų, susijusių su narkotinių ir psichotropinių medžiagų gabenimu Lietuvos Respublikoje. Jis yra nuteistas už kitų asmenų (M. D., Š. B., S. G., L. D.) atliktus nusikalstamus veiksmus. Toks kaltinimo formulavimas lėmė, kad R. L. iš esmės buvo priverstas gintis ir ginčyti kitų asmenų atliktus veiksmus, t. y. įrodinėti savo nekaltumą, neigiant sąsajas su tiesiogiai inkriminuotų nusikaltimų objektyviuosius požymius atlikusiais asmenimis. Nei kaltinamajame akte, nei apkaltinamajame nuosprendyje išdėstytas R. L. nusikalstamos veikos aprašymas neatspindi jo susitarimo su kitais nuteistaisiais turinio, vienintelio jam priskiriamo objektyvaus veiksmo – narkotinių bei psichotropinių medžiagų įgijimo: nei laikas, nei vieta, nei asmenys, iš kurių jos tariamai buvo įgytos, nenustatyti. Toks kaltinimas ir nuosprendyje įrodytomis pripažintų aplinkybių aprašymas ne tik neatitinka Konvencijos 6 straipsnio 1, 3 dalių nuostatų, bet ir reiškia netinkamą R. L., kaip organizuotos grupės nario (vykdytojo), veikos kvalifikaciją pagal BK 260 straipsnio 3 dalį, 199 straipsnio 3 dalį su nuoroda į BK 25 straipsnio 3 dalį. Netikslus kaltinimas ir neaiškios, inkriminuoto nusikaltimo sudėties neatspindinčios teismo nuosprendžiu nustatytos veikos aplinkybės, prielaidomis grįstas apkaltinamasis nuosprendis yra pagrindas pripažinti R. L. teisės į teisingą teismą pažeidimą.

5.3. BPK 305 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktuose įtvirtintų reikalavimų laikymasis taip pat yra sudėtinė asmens teisės į teisingą procesą dalis. Apkaltinamajame nuosprendyje negali būti neaptartų įrodymų ir nutylėtų argumentų. BPK 44 straipsnio 6 dalis nustato, kad visos abejonės ir (ar) neaiškumai dėl nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens kaltės ar kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, kurių, išnaudojus visas proceso veiksmų galimybes, neįmanoma pašalinti baudžiamojo proceso metu, vertinami nusikalstamos veikos padarymu kaltinamo asmens naudai.

5.4. Iš skundžiamų nuosprendžių turinio matyti, kad R. L. pripažinimą kaltu nulėmė M. D. ir Š. B., kurie nuteisti atskirtoje baudžiamojoje byloje, kaip įtariamųjų duoti parodymai. Kitų duomenų, patvirtinančių, kad R. L. Nyderlandų Karalystėje esą įgijo didelį kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų, jas perdavė minėtiems nuteistiesiems pergabenti į Lietuvos Respubliką, byloje nėra. Nors teismai nusikalstamos veikos plano parengimą ir vaidmenų paskirstymą priskyrė R. L., tačiau nuosprendžiuose visiškai neaptarta, kokiu būdu jis esą susitarė su S. G., kokiu būdu ir kada R. L. susitarė dėl draudžia-

mų medžiagų perdavimo Kaune su L. D. ir kt., t. y. jokie R. L. kontaktai su kitais organizuotos grupės nariais, išskyrus M. D. ir Š. B., nenustatyti. Todėl buvo būtina ne tik sudaryti galimybę M. D. ir Š. B. duoti parodymus teisiamojo posėdžio metu, bet ir užtikrinti R. L. (jo gynėjo) teisę užduoti šiems kaltinimo liudytojams klausimų, kaip to reikalaujama BPK 44 straipsnio 7 dalyje, Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkte, EŽTT ir LAT praktikoje (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-102/2009, 2K-476/2013, 2K-115/2014).

5.5. Teisingo proceso nagrinėjamoje byloje sąlygų nebuvimą, tarp jų nesuteikimą R. L. teisės užduoti liudytojams Š. B., M. D. klausimų, pirmiausia lėmė tai, kad šioje byloje ikiteisminis tyrimas vyko esmingai pažeidžiant Konvencijos ir BPK nuostatas. Prokuroro sprendimai atskirti ikiteisminį tyrimą, ypač ikiteisminį tyrimą dėl pagrindinių R. L. kaltinančių liudytojų – Š. B. ir M. D., nesuderinami su išsamaus, teisingo ir sąžiningo proceso principais, BPK 170 straipsnio 4 dalies 1 punkto (*inter alia* (be kita ko), BPK 234 straipsnio 4 dalies) nuostatomis, taip pat prokurorui privalomomis Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. sausio 29 d. įsakymu (su vėlesniais pakeitimais) patvirtintomis Rekomendacijomis dėl nusikalstamų veikų sujungimo ir atskyrimo (toliau – Rekomendacijos), konkrečiai, Rekomendacijų 3 punkto nuostatomis. Š. B. ir M. D. baudžiamosios bylos atskyrimo metu iš pastarųjų parodymų jau buvo gauta duomenų apie R. L. (vėliau ikiteisminio tyrimo metu duomenų, neskaitant minėtų asmenų parodymų, apie R. L. dalyvavimą nusikalstamoje veikoje nebuvo gauta). Visi būtini duomenys apie R. L. kaip asmenį, jo buvimo vietą šio procesinio sprendimo priėmimo metu taip pat buvo žinomi, jis legaliai dirbo (turėjo ir tebeturi savo įmonę Nyderlandų Karalystėje). Taigi, tokiu prokuroro sprendimu buvo sukurta situacija, kai galimai padarytos veikos organizatorius ne dėl savo paties elgesio buvo teisiamas atskirai. Nuteistiesiems Š. B., M. D. atsisakius duoti parodymus R. L. baudžiamojoje byloje, buvo visiškai suvaržytos pastarojo Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkte įtvirtintos teisės ir už tai atsakomybė tenka valstybei, netinkamai organizavusiai jo baudžiamąjį procesą.

5.6. Abu žemesnės instancijos teismai visiškai nekreipė dėmesio į EŽTT jurisprudencijoje akcentuojamą didelį pavojų dėl kito kaltinamojo toje pačioje byloje parodymų galimo nepatikimumo. Vertinant tokius parodymus, gali būti reikalaujama griežtesnio patikrinimo (jie turi būti tikrinami atidžiau), nes bendrininkų padėtis duodant parodymus skiriasi nuo paprastų liudytojų. Jie duoda parodymus neprisiekę, taigi jokie jų teiginiai dėl faktinių aplinkybių tikrumo negali sukelti atsakomybės už melagingus parodymus dėl tyčinio netikrų parodymų davimo (EŽTT 2010 m. sausio 14 d. sprendimas byloje *Melnikov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 23610/03; *Pichugin prieš Rusiją*, peticijos Nr. 38623/03). Analogiškos pozicijos laikomasi ir LAT praktikoje (pavyzdžiui, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-2-699/2016).

5.7. Vertindamas įrodymus, teismas turi įsitikinti, ar jie patikimi, ar gauti teisėtu būdu, ir nuspręsti, ar jais grįstinos teismo išvados, ar jie atmestini. Šioje

byloje teismai ne tik įstatymo nustatyta tvarka nepatikrino nuteistųjų Š. B. ir M. D. parodymų patikimumo, bet ir ignoravo tai, kad nebuvo nustatyta telefono, kuriuo neva buvo duodami nusikalstami nurodymai paminėtiems nuteistiesiems, priklausomybė, kad šis telefonas buvo naudojamas dar gerokai prieš R. L. inkriminuoto nusikaltimo (vieno epizodo) organizavimą. Nebuvo atkreiptas dėmesys ir į tai, kad Š. B. ir M. D. apklausiami pripažino, jog narkotinės ir (ar) psichotropinės medžiagos iš Nyderlandų Karalystės dideliais kiekiais buvo gabenamos kitam šių nusikalstamų veikų organizatoriui, kuris taip pat nuteistas ir R. L. baudžiamojoje byloje (vėlgi atskirtoje ir išnagrinėtoje atskirai). Skundžiamuose nuosprendžiuose byloje esantys R. L. teisinantys faktiniai duomenys ar įrodymai tiesiog nebuvo vertinami, besąlygiškai tikint ta Š. B. ir M. D. parodymų dalimi, kurioje jie parodė, kad draudžiamas medžiagas savo namuose jiems perdavė būtent R. L. Tačiau šios aplinkybės joks kitas įrodymas byloje nepatvirtina.

5.8. Asmuo už BK 260 straipsnio 3 dalyje nurodytų alternatyvių veiksmų padarymą atsako, jeigu jis bent bendrais bruožais suvokė, kad medžiagos, su kuriomis susiję jo veiksmai, yra psichotropinės ar narkotinės, taip pat jų kiekį ir pan. Nebūtina įrodyti, jog kaltininkas tiksliai žinojo narkotinės ar psichotropinės medžiagos kiekį, koncentraciją (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-72/2007, 2K-33/2009, 2K-593/2009, 2K-587/2012, 2K-7-107/2013), tačiau visais atvejais turi būti nustatyta kaltininko tiesioginė tyčia. Pagal nagrinėjamoje byloje nustatytas aplinkybes negalima daryti kategoriškos, neabejotinos ir vienareikšmės išvados, kad R. L. suvokė, jog Š. B. ir M. D. atliko veiksmus (neteisėtai įgijo ir gabeno per Lietuvos Respublikos valstybės sieną) su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis.

5.9. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismo pozicija lėmė tai, kad R. L. buvo priverstas pats įrodinėti savo nekaltumą, rinkti savo kaltę paneigiančius duomenis, kuriuos tie patys teismai atsisakė išreikalauti, pridėti prie bylos ir įvertinti. Toks teismo procesas nesuderinamas nei su Konvencijos 6 straipsnio reikalavimais, nei su Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, kuri yra viena svarbiausių teisingumo vykdymo demokratinėje teisinėje valstybėje garantijų.

5.10. Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nusikalstamos veikos padarymu įtariamo ar kaltinamo asmens teisė į teisingą procesą, be kita ko, reiškia ir tai, kad visi teismų sprendimai turi būti motyvuoti, grįsti teisiškai racionaliais, o ne deklaratyviais argumentais ar tokius sprendimus priimančių pareigūnų (teismo) subjektyvia nuomone. Apeliacinės instancijos teismo išvados dėl R. L. nuteisimo padarytos nesilaikant išvadų argumentavimo ir išsamaus apeliacinio skundo išnagrinėjimo nuostatų, o pateikta jo veikos kvalifikacija neatitinka tinkamo baudžiamojo įstatymo taikymo reikalavimų. Šis teismas į esminius R. L. gynėjų apeliacinio skundo argumentus, susijusius su neobjektyviu, neišsamiu ir esmingai pažeidžiant baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus atliktu baudžiamosios bylos tyrimu bei jos nagrinėjimu pirmosios instancijos teisme, nekreipė dėmesio, iš esmės be

motyvų atmetė R. L. ir jo gynėjo prašymus dėl dalinio įrodymų tyrimo apeliacinės instancijos teisme.

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

6. Nuteistojo R. L. ir jo gynėjo advokato L. S. Bagdono, nuteistojo R. L. gynėjų advokatų R. Špelverio, S. Juzukonio kasaciniai skundai tenkintini iš dalies.

Dėl teisės į nešališką apeliacinės instancijos teismą užtikrinimo

7. Nuteistojo R. L. ir jo gynėjo advokato L. S. Bagdono kasaciniame skunde keliamas apeliacinės instancijos teismo šališkumo klausimas.
8. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad, bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, teisėjų kolegijos pirmininkas ir pranešėjas L. Šiukšta 2022 m. liepos 14 d. vykusio teismo posėdžio metu proceso dalyvius informavo, kad jis ir teisėjas J. Namavičius nagrinėjo kito bendrininko nuteistojo S. G. baudžiamąją bylą apeliacine tvarka ir priėmė nutartį, be to, teisėjas L. Šiukšta ikiteisminio tyrimo metu nagrinėjo ir kito bendrininko L. D. gynėjo skundą dėl kardomosios priemonės – suėmimo termino pratęsimo L. D. Teismo posėdyje nei nuteistasis ir jo gynėjas, nei kiti proceso dalyviai motyvuotų nušalinimų teisėjams nepareiškė.
9. Kasatorių teigimu, nagrinėjame byloje nebuvo užtikrinta R. L. teisė į nepriklausomą ir nešališką apeliacinės instancijos teismą, nes, esant BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkte, 2 dalies 2 punkte nustatytiems pagrindams, du iš trijų teisėjų kolegijos narių nevykdė pareigos nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka. Kasacinės instancijos teismas su šiais kasaciniame skunde išdėstytais argumentais sutinka iš dalies.
10. Teismo nešališkumo reikalavimas laikytinas viena iš asmens konstitucinės teisės į teisingą teismą sudėtinių dalių, taip pat asmens teisių užtikrinimo baudžiamajame procese vienu iš pagrindų. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Ši teisė įtvirtinta ir Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, taip pat BPK 44 straipsnio 5 dalyje. Teismo nešališkumo principo esmė yra ta, kad bylos nagrinėjimo teisme metu proceso dalyviams, o kartu ir visuomenei turi būti suteikiama pakankamai garantijų, pašalinančių pagrįstas abejones dėl galimo teismo (teisėjo) šališkumo, neturi būti prielaidų, leidžiančių pagrįstai manyti, jog teismas (teisėjas) yra suinteresuotas tam tikra bylos baigtimi, ir realių faktų, kurie keltų pagrįstų abejonių, kad bylą nagrinėjantis teismas (teisėjas) turi išankstinę nuomonę ar nusistatymą kurio nors proceso dalyvio atžvilgiu, yra tendencingas.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2001 m. vasario 12 d. nutarime konstatavo, kad asmens konstitucinė teisė, jog jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia tai, kad asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių: teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus; teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrini-

mo garantija bei teisingo bylos išnagrinėjimo, pasitikėjimo teismu sąlyga. Teisėjo ir teismų nešališkumas užtikrinamas, nustatant draudimus ir apribojimus teisėjams nagrinėti bylas, jeigu yra aplinkybių, keliančių abejonių dėl teisėjo nešališkumo.

12. Remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika, teismo (teisėjo) nešališkumas vertinamas dviem glaudžiai tarpusavyje susijusiais aspektais – subjektyviuoju ir objektyviuoju. Vertinant nešališkumą subjektyviuoju aspektu, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie kelia abejonių dėl teisėjo nešališkumo ar rodo bylą nagrinėjusio teisėjo asmeninį tendencingumą. Objektyvusis nešališkumo aspektas bendriausia prasme reikalauja, kad teismo procesas būtų organizuojamas, proceso veiksmai būtų atliekami, su bylos nagrinėjimo teisme dalyviais būtų bendraujama taip, kad negalėtų susidaryti įspūdis, jog proceso metu vienai iš proceso šalių reiškiamas išankstinis priešiškumas ar palankumas arba teismas vienaip ar kitaip suinteresuotas tam tikra bylos baigtimi (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-132/2015, 2K-7-124-648/2015, 2K-5-976/2020, 2K-101-303/2020; EŽTT 2015 m. balandžio 23 d. Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Morice prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 29369/10).
13. Vertinant teisėjo nešališkumą subjektyviuoju aspektu, yra laikomasi teisėjo nešališkumo prezumpcijos, kuri reiškia, kad asmeninis teisėjo nešališkumas yra preziumuojamas, kol nėra tam prieštaraujančių įrodymų (EŽTT 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Wettstein prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 33958/96; 2005 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Kyprianou prieš Kiprą*, peticijos Nr. 73797/01; 2009 m. spalio 15 d. sprendimas byloje *Micallef prieš Maltą*, peticijos Nr. 17056/06). Be to, sprendžiant, ar konkrečioje byloje yra pateisinamas pagrindas baimintis, kad teismo sudėtis stokoja nešališkumo, dėl jo stokos besiskundžiančių asmenų nuomonė yra svarbi, bet ne lemiama. Lemiamą reikšmę turi tai, ar šis baiminimasis gali būti vertinamas kaip objektyviai pagrįstas (EŽTT 2021 m. vasario 16 d. sprendimas byloje *Meng prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 1128/17). Kasacinės instancijos teismas taip pat ne kartą pažymėjo, kad ar konkrečioje byloje yra pateisinamas pagrindas abejoti, kad konkretus teisėjas stokoja nešališkumo, nuteistojo (kaltinamojo) požiūris, nors ir yra svarbus, nėra lemiamas. Svarbiausią reikšmę turi tai, ar tokia abejonė gali būti laikoma pagrįsta (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-181-648/2019, 2K-5-976/2020), turi būti nustatyti realūs faktai, keliantys abejonių dėl teismo nešališkumo (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-195/2010, 2K-214-976/2017, 2K-113-303/2019, 2K-39-788/2021).
14. Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, tai, kad bylą nagrinėjantis teisėjas anksčiau procese, be kita ko, ikiteisminio tyrimo stadijoje, yra priėmęs su ta pačia nusikalstama veika susijusių sprendimų, savaime negali būti traktuojama kaip aplinkybė, pateisinanti baiminimąsi dėl jo nešališkumo trūkumo; šiuo atveju yra svarbus atitinkamų sprendimų pobūdis (EŽTT Didžiosios kolegijos 2014 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Marguš prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 4455/10). Tuo atveju, jeigu teisėjas anksčiau baudžiamajame procese yra priėmęs procesinio pobūdžio sprendimus, kuriuos priimant nepateikiamas įrodymų vertinimas

ir neišreiškiama pozicija dėl kaltinamojo kaltumo (bylos esmės), nešališkumo trūkumo problemų nekyla (EŽTT 1996 m. vasario 22 d. sprendimas byloje *Bulut prieš Austriją*, peticijos Nr. 17358/90; 2008 m. liepos 22 d. sprendimas byloje *Gómez de Liano y Botella prieš Ispaniją*, peticijos Nr. 21369/04; 2014 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Marguš prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 4455/10).

15. Nuteistojo ir jo gynėjo kasaciniame skunde nurodoma, kad teisėjų kolegijos narys teisėjas L. Šiukšta negalėjo nagrinėti šios baudžiamosios bylos apeliacine tvarka, nes ikiteisminio tyrimo metu jis nagrinėjo įtariamojo L. D. gynėjo skundą dėl kardomosios priemonės – suėmimo termino pratęsimo. Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, nėra pagrindo pripažinti, kad buvo BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatytas pagrindas, dėl kurio bylą nagrinėjęs teisėjas L. Šiukšta negalėjo dalyvauti procese.
16. BPK 58 straipsnio, reglamentuojančio nušalinimo ir kartu teisės į nepriklausomą ir nešališką teismą užtikrinimo pagrindus, 1 ir 2 dalyse pateikiamas sąrašas aplinkybių, kurioms esant teisėjas negali būti laikomas nešališku ir galinčiu byloje priimti objektyvų sprendimą. Viena iš aplinkybių, kuria remdamiesi kasatoriai grindžia teisės į nešališką apeliacinės instancijos teismą pažeidimą, įtvirtinta BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte. Šiame punkte nustatyta, kad teisėjas negali dalyvauti procese ar pakartotinai nagrinėti tos pačios bylos, jeigu jis sprendė įtariamojo suėmimo ar suėmimo pratęsimo klausimą, sankcionavo procesinių prievartos priemonių taikymą arba nagrinėjo proceso dalyvių skundus toje pačioje byloje. Tokiu atveju teisėjas nuo bylos nagrinėjimo privalo nusišalinti (BPK 59 straipsnio 1 dalis). Šio nušalinimo (nusišalinimo) pagrindo paskirtis garantuoti, kad bylos nenagrinėtų ir teismo baigiamojo akto nepriimtų teisėjas, kuris gali turėti byloje išankstinę nuomonę.
17. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostatų taikymo kontekste yra pažymėjęs, kad draudimas nagrinėti tą pačią bylą, kurioje teisėjas nagrinėjo proceso dalyvių skundus, pirmiausia suprantamas kaip reikalavimas, kad teisėjas anksčiau (nagrinėdamas skundus) nebūtų priėmęs sprendimų, kuriuose būtų pasisakęs dėl asmens kaltumo, bylos duomenų (įrodymų) vertinimo, išreiškęs poziciją dėl bylos baigties. Šiuo atveju yra svarbus priimtų ankstesnių sprendimų pobūdis, jų turinys. Nešališkumo reikalavimo pažeidimas šiuo pagrindu konstatuojamas remiantis iš esmės ne formaliais kriterijais, o teisėjo procesinių sprendimų, priimtų nagrinėjant proceso dalyvių skundus, esme, pobūdžiu bei sąsajomis (ar jų nebuvimu) su nagrinėjamoje byloje spręstinais asmens kaltumo, įrodymų vertinimo ir kitais bylos baigčiai svarbiais klausimais (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-118-222/2017, 2K-143-628/2021). Taigi, garantuojant kaltinamojo teisę į nešališką bylos nagrinėjimą teisme, būtina, kad bylą nagrinėtų teisėjas, nepriėmęs procesinių sprendimų, kuriuose išreiškiama kaltinamųjų teisinei padėčiai reikšminga pozicija. Ir atvirkščiai, vien tai, kad bylą nagrinėjantis teisėjas anksčiau (pvz., ikiteisminio tyrimo metu) yra priėmęs su ta pačia byla susijusių procesinių sprendimų, nėra aplinkybė, savaime pagrindžianti teisėjo pareigą nusišalinti remiantis BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punktu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-788/2024).

18. Šioje baudžiamojoje byloje nėra duomenų apie tai, kad teisėjas L. Šiukšta, kaip ir kiti šią bylą apeliacine tvarka nagrinėję teisėjų kolegijos nariai J. Namavičius ar J. Jakubonienė, ikiteisminio tyrimo metu būtų sprendęs kardomųjų priemonių įtariamajam R. L. skyrimo ar jų taikymo termino pratęsimo klausimą, sankcionavęs procesinių prievartos priemonių taikymą jam, nagrinėjęs dėl šių bei kitų klausimų R. L. ir (ar) jo gynėjo skundus ir kartu pasisakęs dėl R. L. pareikštų įtarimų (kaltinimų) pagrįstumo, bylos duomenų vertinimo. Tokių aplinkybių nenurodo ir kasatoriai.
19. Iš nagrinėjamos baudžiamosios bylos matyti, kad teisėjas L. Šiukšta kartu su teisėjų kolegijos narėmis (teisėjomis L. Garneliene (pranešėja), V. Ražinskaite) nagrinėjo įtariamojo L. D. gynėjo advokato E. Liutkevičiaus skundą dėl Klaipėdos apygardos teismo 2018 m. lapkričio 15 d. nutarties pratęsti įtariamajam L. D. kardomosios priemonės – suėmimo terminą, šį skundą 2018 m. lapkričio 30 d. nutartimi atmetė. Šios aplinkybės tik patvirtina, kad teisėjas L. Šiukšta ikiteisminio tyrimo Nr. 01-1-23562-18, iš kurio Klaipėdos apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus prokuroro 2019 m. balandžio 17 d. nutarimu buvo atskirta nagrinėjama baudžiamoji byla (šiai bylai suteiktas ikiteisminio tyrimo Nr. 01-1-15680-19), metu nagrinėjo kito proceso dalyvio skundą dėl kardomosios priemonės taikymo. Tačiau šios susiklosčiusios situacijos negalima vertinti formaliai, tik pagal patį kito proceso dalyvio skundo byloje išnagrinėjimo faktą. Šiuo atveju reikšminga yra tai, kad, nagrinėjant kito įtariamojo gynėjo skundą ir dėl jo priimant nutartį, ikiteisminiame tyrime Nr. 01-1-23562-18 R. L. nebuvo ikiteisminio tyrimo dalyviu (įtariamuoju). Tik 2019 m. vasario 1 d. prokuroro nutarimu R. L. buvo pripažintas įtariamuoju dėl nusikalstamų veikų, nustatytų BK 25 straipsnio 3 dalyje, 260 straipsnio 3 dalyje ir BK 25 straipsnio 3 dalyje, 199 straipsnio 4 dalyje (2018 m. gruodžio 20 d. įstatymo redakcija), padarymo. Be to, teisėjui L. Šiukštai, kaip kolegijos nariui, nagrinėjant minėtą skundą, L. D. (kaip ir kiti tuo metu byloje buvę įtariamieji) nebuvo įtariamas nusikalstamos veikos, veikiant organizuota grupe, be kita ko, su R. L., padarymu; jam buvo įteiktas pranešimas apie įtarimą dėl neteisėto, turint tikslą parduoti ar kitaip platinti, labai didelio kiekio narkotinių medžiagų įgijimo ir laikymo, veikiant bendrininkų grupe su M. D. ir Š. B. (BK 260 straipsnio 3 dalis). Įtariamajam L. D. pranešimas apie įtarimą apie tai, kad jis nusikalstamas veikas, nustatytas BK 260 straipsnio 3 dalyje, BK 199 straipsnio 4 dalyje (2018 m. gruodžio 20 d. įstatymo redakcija), padarė veikdamas organizuota grupe, kurią subūrė, nusikalstamos veikos planą parengė ir grupės nariams vaidmenis paskirstė R. L., buvo įteiktas tik 2019 m. vasario 7 d.
20. Tokios byloje nustatytos aplinkybės leidžia konstatuoti, kad teisėjų kolegija, kurios nariu buvo teisėjas L. Šiukšta, ikiteisminio tyrimo metu nagrinėdama įtariamojo L. D. gynėjo skundą ir dėl jo priimdama sprendimą, nevertino su R. L. siejamų įtarimų pagrįstumo ir kartu tyrimo metu surinktų duomenų tokiems įtarimams pagrįsti. Todėl nėra pagrindo daryti išvadą, kad, nagrinėjant R. L. bylą apeliacine tvarka, buvo pažeistos imperatyvios BPK 58 straipsnio 2 dalies 2 punkto nuostatos.
21. Tačiau BPK 58 straipsnyje įtvirtintų aplinkybių, kurioms esant teisėjas negali būti laikomas nešališku ir galinčiu byloje priimti objektyvų sprendimą, sąrašas nėra

baigtinis. Šio straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtinta galimybė proceso teisme dalyviams motyvuotai reikšti nušalinimą teismui (teisėjui) ir esant kitų, nei nurodytos BPK 58 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose, 2 dalyje, aplinkybių, kurios kelia pagrįstų abejonių teismo (teisėjo) nešališkumu. Tokių aplinkybių pagrindu nuo bylos nagrinėjimo gali nusišalinti ir pats teisėjas.

22. Kasatoriai paminėto nu(si)šalinimo pagrindo buvimą grindžia tuo, kad du iš R. L. bylą apeliacine tvarka nagrinėjusių teisėjų negalėjo nagrinėti bylos, nes anksčiau jau nagrinėjo už tas pačias nusikalstamas veikas nuteisto S. G. bylą apeliacine tvarka.
23. Iš bylos medžiagos ir Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) duomenų matyti, kad iš tiesų tiek šią nagrinėjamą baudžiamąją bylą, tiek nuteistojo S. G. baudžiamąją bylą (bylos Nr. 1A-140-449/2022) ir dėl tų pačių nusikalstamų veikų nagrinėjo teisėjų kolegijos, kurių sudėtyse buvo du tie patys teisėjai – L. Šiukšta ir J. Namavičius.
24. Baudžiamojo proceso įstatymas, taip pat ir šiuo aspektu formuojama teismų praktika nedraudžia tiems patiems teisėjams nagrinėti bylų tais atvejais, kai dėl vienokių ar kitokių priežasčių dėl atskirų bendrininkų jos buvo išskirtos, jeigu nėra kitų aplinkybių, kurios vis dėlto kelia pagrįstų abejonių dėl vėlesnę bylą nagrinėjančio teismo (teisėjo) nešališkumo.
25. Europos Žmogaus Teisių Teismo paminėtu aspektu formuojamoje praktikoje laikomasi bendro principo, kad vien tik fakto, jog teisėjas jau nagrinėjo bendrai kaltinamo asmens bylą, savaime nepakanka sukelti abejonei šio teisėjo nešališkumu (EŽTT 2006 m. rugpjūčio 10 d. sprendimas byloje *Schwarzenberger prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 75737/01; 2009 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Poppe prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 32271/04 ir kt.). Aplinkybės, jog teisėjas yra nagrinėjęs kaltinamojo bendrininko (asmens, kaltinamo dėl tos pačios nusikalstamos veikos) baudžiamąją bylą, savaime nepakanka sukelti abejonei dėl šio teisėjo nešališkumo vėliau nagrinėjamoje byloje (EŽTT 2021 m. vasario 16 d. sprendimas byloje *Meng prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 1128/17). Paminėtoje byloje *Meng prieš Vokietiją* EŽTT pažymėjo, kad problema dėl teisėjo nešališkumo, be kita ko, kyla tuo atveju, kai ankstesniame sprendime (nuosprendyje) jau išdėstytas detalus asmens, kurio baudžiamojoje byloje vėliau ginčijamas teisėjo nešališkumas, vaidmens kelių asmenų bendrai padarytoje nusikalstamoje veikoje vertinimas, būtent kai tame sprendime išdėstytas konkretus jo dalyvavimo veikoje kvalifikavimas, ar šis sprendimas traktuotinas kaip nustatęs, kad toks asmuo atitinka visus požymius, būtinus siekiant pripažinti jį padariusiu nusikalstamą veiką. Konkrečios bylos aplinkybėmis tai gali būti vertinama kaip išankstinis asmens, teisiamo vėlesniame procese, kaltumo klausimo sprendimas, taigi gali sukelti objektyviai pagrįstų abejonių, kad atitinkamas teismas (teisėjas) jau vėliau teisiamo asmens baudžiamosios bylos nagrinėjimo pradžioje turėjo išankstinę nuomonę dėl bylos esmės. EŽTT šioje byloje, apibendrindamas savo praktiką, nurodė, kad objektyviai pagrįstos abejonės teisėjo nešališkumu paprastai nustatomos tais atvejais, kai nacionaliniai teismai, be faktinių aplinkybių, susijusių su vėliau kitoje byloje teisiamu asmeniu, išdėstymo, pateikė ir tokio asmens veikų teisinį vertinimą (suprantant jį plačiąja prasme).

26. EŽTT savo praktikoje taip pat nurodė, kad sudėtingame baudžiamajame procese dėl kelių asmenų, kurie negali būti teisiami kartu, baudžiamąją bylą išnagrinėjusio teismo nuorodos į kitų (t. y. neturinčių kaltinamųjų statuso nagrinėjamoje byloje) asmenų, kurie galbūt bus teisiami vėliau, dalyvavimą gali būti būtinos, siekiant įvertinti kaltinamųjų nagrinėjamoje byloje kaltumą; baudžiamieji teismai yra įpareigoti nustatyti bylos aplinkybes, reikšmingas vertinant kaltinamojo teisinę atsakomybę, taip tiksliai ir preciziškai, kiek įmanoma, ir negali pateikinėti nustatytų faktų kaip tiesiog prielaidų ar įtarimų. Šios nuostatos taikytinos ir trečiųjų šalių (ne kaltinamųjų nagrinėjamoje byloje) dalyvavimui, nors jeigu tokios faktinės aplinkybės turi būti nurodomos, teismas turėtų vengti pateikti daugiau informacijos, nei būtina kaltinamųjų jo nagrinėjamoje byloje teisinei atsakomybei vertinti (EŽTT 2014 m. vasario 27 d. sprendimas byloje *Karaman prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 17103/10; 2021 m. lapkričio 25 d. sprendimas byloje *Mucha prieš Slovakiją*, peticijos Nr. 63703/19). Byloje *Mucha prieš Slovakiją* EŽTT priminė, kad net jeigu įstatyme aiškiai nustatyta, jog iš baudžiamosios bylos, kurios procese asmuo kaip kaltinamasis nedalyvavo, negali būti daromos išvados dėl jo kaltumo, teismų sprendimai turi būti dėstomi taip, kad būtų išvengta bet kokių potencialių išankstinių sprendimų (nuomonių) dėl trečiojo (baudžiamojoje byloje nedalyvaujančio) asmens kaltumo, siekiant nepakenkti tokiam asmeniui pareikštų kaltinimų teisingam nagrinėjimui atskirame procese.
27. Taigi, svarstant, ar buvo pažeista nuteistojo R. L. teisė į nešališką teismą (BPK 44 straipsnio 5 dalis), kai jo bylos nagrinėjime apeliacine tvarka dalyvavo du teisėjai, anksčiau nagrinėję kito bendrininko S. G. bylą dėl tų pačių nusikaltimų padarymo, esminę reikšmę įgyja pastarojo nuteistojo byloje apeliacinės instancijos teismo 2022 m. gegužės 4 d. priimto nuosprendžio turinys. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susipažinusi su minėtu nuosprendžiu, daro išvadą, kad nuosprendyje apeliacinės instancijos teismas neišvengė teiginių (formuluočių), kuriais realiai buvo pasisakyta apie R. L. (nors ir tiesiogiai neįvardijant jo vardu, pavarde) atliktus veiksmus ir jų teisinį vertinimą. Šiame kontekste pažymėtina, kad teisėjų kolegijai neabejotinai buvo žinoma asmens, nagrinėtoje byloje įvardyto kaip asmuo, dėl kurio ikiteisminis tyrimas atskirtas, (R. L.) tapatybė.
28. Baudžiamojoje byloje Nr. 1A-140-449/2022 apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, kurios sudėtyje buvo teisėjai L. Šiukšta ir J. Namavičius, pasisakydama dėl alternatyvaus BK 260 straipsnio 3 dalyje nustatyto objektyviojo požymio – neteisėto narkotinių ir psichotropinių medžiagų įgijimo – nustatymo S. G. veikoje, padarė išvadą, kad „byloje surinkti įrodymai patvirtina, kad Š. B. ir M. D. atvykus į Nyderlandų Karalystę pas asmenį, dėl kurio ikiteisminis tyrimas yra atskirtas, pastarasis perdavė jiems labai didelį kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų“ (nuosprendžio 44 punktas). Kartu teismas padarė išvadą, kad tai, kokiomis aplinkybėmis narkotinės ir psichotropinės medžiagos buvo įgytos, byloje nebuvo nustatyta. Savo išvadas teismas taip pat pagrindė Kauno apygardos teismo išnagrinėtoje byloje dėl nusikalstamų veikų vykdytojų Š. B., M. D., L. D. 2019 m. gruodžio 9 d. nuosprendyje nustatytomis aplinkybėmis (asmuo, kuriam ikiteisminis tyrimas atskirtas, Š. B. ir M. D. Nyderlandų Karalystėje perdavė labai didelį

kiekį narkotinių ir psichotropinių medžiagų), kartu įvardydamas, kad nuteistieji padarė nusikalstamas veikas, nustatytas BK 25 straipsnio 3 dalyje ir 260 straipsnio 3 dalyje, BK 25 straipsnio 3 dalyje ir 199 straipsnio 3 dalyje (2015 m. gegužės 7 d. įstatymo redakcija). Teisėjų kolegija, įvertinusi aptartus įrodymus, pakeitė pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir pašalino kaltinimo dalį S. G. pagal BK 25 straipsnio 3 dalį ir 260 straipsnio 3 dalį dėl neteisėto labai didelio kiekio narkotinių ir psichotropinių medžiagų įgijimo.

29. Taigi, atsižvelgdama į tai, kas nurodyta, išplėstinė septynių teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, nagrinėjusi S. G. baudžiamąją bylą, padarydama išvadas dėl faktinių nusikalstamų veikų aplinkybių įrodytumo ir veikų teisinio kvalifikavimo, faktiškai iš dalies pasisakė ir dėl asmens (R. L.), kuris nebuvo teisiamas nagrinėtoje byloje, kaltumo. S. G. priimto nuosprendžio teiginiai (formuluotės) apie R. L. atliktus veiksmus, pripažinimą, kad jie yra įrodyti byloje surinktais įrodymais, negali būti pripažinti išdėstytais taip, kad būtų išvengta bet kokio potencialaus (ne tik tikėtino, numanomo) išankstinio sprendimo dėl jo kaltumo, ir kartu objektyviai kelia pagrįstą manymą, kad apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija turėjo išankstinę nuomonę dėl R. L. kaltumo prieš jo bylos nagrinėjimą apeliacine tvarka.
30. Tokią kasacinės instancijos teismo išvadą, bendrai vertinant, be kita ko, suponuoja ir nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos motyvai, atmetant R. L. gynėjo prašymą dėl papildomo įrodymų tyrimo byloje atlikimo. Atmesdamas protokoline nutartimi paminėtą prašymą, apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad įrodymų tyrimas negali būti begalinis; pateikto prašymo tenkinimas užimtų nepagrįstai ilgą laiko tarpą; be to, prašomi išreikalauti duomenys nėra tokie reikšmingi, kad be jų nebūtų galima teisingai išspręsti bylos; tam tikrų duomenų byloje nebuvimas teismui leis visas abejones vertinti nuteistojo naudai.
31. Apibendrindama pirmiau išdėstytas aplinkybes, išplėstinė septynių teisėjų kolegija daro išvadą, kad šią bylą apeliacine tvarka nagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas neužtikrino R. L. teisės į nešališką teismą, taip padarė esminį BPK 44 straipsnio 5 dalies pažeidimą, nes buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ir tai sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį. Todėl skundžiamas nuosprendis naikinamas ir byla perduodama iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.
32. Kartu pažymėtina, kad išplėstinė septynių teisėjų kolegija nepasisako dėl kitų nuteistojo R. L. ir jo gynėjo advokato L. S. Bagdono, nuteistojo R. L. gynėjų advokatų R. Špelverio, S. Juzukonio kasacinių skundų argumentų, nes, apeliacinės instancijos teismo nuosprendį pripažinus neteisėtu dėl esminio BPK pažeidimo, teismo išvados bei nuosprendžio turinio klausimai, kurie ginčijami kasaciniais skundais, negali būti nagrinėjami kasacine tvarka. BPK 386 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* (aiškiais žodžiais, tiesiogiai) nustatyta, kad kasacinės instancijos teismas neturi teisės iš anksto nustatyti išvadų, kurias gali padaryti teismas, iš naujo nagrinėdamas bylą, nes tai pažeistų šiuo atveju bylą apeliacine tvarka iš naujo nagrinėsiančio teismo nepriklausomumą.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 5 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2022 m. lapkričio 15 d. nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

2.20. Asmens teisių apsauga baudžiamojo proceso metu (BPK 44 straipsnis)

Sprendžiant teismo nušalinimo klausimą BPK 58 straipsnyje nustatytais pagrindais, kiekvienu atveju turi būti motyvuotai nurodytos realios ir objektyviai esančios, o ne dirbtinai sukurtos aplinkybės. Kitu atveju tokios aplinkybės, kuriomis realiai siekiama ne nušalinimo institutu saugomų proceso dalyvių teisių užtikrinimo, o daryti poveikį teismui (teisėjui), trukdyti vykdyti teisingumą ir vilkinti baudžiamąjį procesą, negali būti pripažintos pagrįstomis BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto prasme. Priešingas tokių aplinkybių vertinimas būtų nesuderinamas su baudžiamajam procesui, kurio sudėtinė dalis yra bylos nagrinėjimas teisme, keliamais nešališkumo, teisingumo ir sąžiningumo reikalavimais, kartu sudarytų sąlygas procese dalyvaujantiems asmenims piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis, siekiant baudžiamojo proceso paskirčiai prieštaraujančių tikslų. Tokia išplėstinės septynių teisėjų kolegijos išvada atitinka ir kasacinio teismo praktiką, kurioje yra formuluojama taisyklė, kad sprendžiant, ar konkrečioje byloje yra pateisinamas pagrindas baimintis, jog konkretus teisėjas stokoja nešališkumo, suinteresuoto asmens požiūris, nors ir yra svarbus, nėra lemiamas. Svarbiausią reikšmę turi tai, ar tokia abejonė gali būti laikoma pagrįsta. Nešališkumo principo pažeidimui konstatuoti nepakanka tik vienos iš bylos šalių nuomonės. Svarbiausią reikšmę turi tai, ar tokia nuomonė gali būti laikoma objektyviai pagrįsta, turi būti nustatyti realūs faktai, keliantys abejonių dėl teismo nešališkumo.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-7-62-495/2024
Teisminio proceso Nr. 1-06-2-00104-2017-4
Procesinio sprendimo kategorija 2.1.6.2.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. gegužės 22 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Ridiko (kolegijos pirmininkas), Albino Antanaičio, Aleno Piesliako, Alvydo Pikelio, Tomo Šeškausko, Algimanto Valantino ir Daivos Pranytės-Zalieckienės (pranešėja),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant prokurorui Gintautui Gudžiūnui,

teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **išteisintosios ir išteisinto juridinio asmens UAB „O“ atstovės I. L.** bei **Panevėžio apygardos prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo skyriaus vyriausiojo prokuroro Sauliaus Daunoravičiaus** kasacinius skundus dėl Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 12 d. nutarties.

Panevėžio apylinkės teismo 2021 m. balandžio 16 d. nuosprendžiu:

J. G. (J. G.) pripažintas kaltu ir nuteistas pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 182 straipsnio 2 dalį (2007 m. birželio 28 d. įstatymo redakcija) dvejų metų laisvės atėmimo bausme; pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 24 straipsnio 4 dalį, 209 straipsnį (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo redakcija) aštuonių mėnesių laisvės atėmimo bausme. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1, 2 dalimis, 5 dalies 1, 2 punktais, už atskiras nusikalstamas veikas paskirtos bausmės apėmimo būdu subendrintos ir J. G. paskirta galutinė subendrinta dvejų metų laisvės atėmimo bausmė. Vadovaujantis BK 75 straipsniu (2015 m. kovo 19 d. įstatymo redakcija), J. G. paskirtos galutinės subendrintos laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas dvejiems metams, įpareigojant jį bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistojo priežiūrą vykdančios institucijos leidimo. Vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalies 6 punktu, BK 71, 75 straipsniais, J. G. paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – 40 MGL (2000 Eur) dydžio įmoka į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, nustatytas vienerių metų nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos įmokos sumokėjimo terminas. Bausmės vykdymo atidėjimo termino pradžią nuspręsta skaičiuoti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.

R. D. pripažinta kalta ir nuteista pagal BK 182 straipsnio 2 dalį (2007 m. birželio 28 d. įstatymo redakcija) vienerių metų šešių mėnesių laisvės atėmimo bausme; pagal BK 22 straipsnio 1 dalį, 209 straipsnį (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo redakcija) šešių mėnesių laisvės atėmimo bausme. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1, 2 dalimis, 5 dalies 1, 2 punktais, už atskiras nusikalstamas veikas paskirtos bausmės apėmimo būdu subendrintos ir R. D. paskirta galutinė subendrinta vienerių metų šešių mėnesių laisvės atėmimo bausmė. Vadovaujantis BK 75 straipsniu (2015 m. kovo 19 d. įstatymo redakcija), R. D. paskirtos galutinės subendrintos laisvės atėmimo bausmės vykdymas

atidėtas vieneriems metams šešiems mėnesiams, įpareigojant ją bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistosios priežiūrą vykdančios institucijos leidimo. Vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalies 6 punktu, BK 71, 75 straipsniais, R. D. paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – 30 MGL (1500 Eur) dydžio įmoka į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, nustatytas vienerių metų nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos įmokos sumokėjimo terminas. Bausmės vykdymo atidėjimo termino pradžią nuspręsta skaičiuoti nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos.

I. L. pagal BK 25 straipsnio 2 dalį, 24 straipsnio 3 dalį, 182 straipsnio 2 dalį (2007 m. birželio 28 d. įstatymo redakcija), 209 straipsnį (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo redakcija), o juridinis asmuo UAB „O“ pagal BK 20 straipsnį, 25 straipsnio 2 dalį, 24 straipsnio 3 dalį, 182 straipsnio 2 dalį (2007 m. birželio 28 d. įstatymo redakcija) išteisinti, nes neįrodyta, kad jie dalyvavo padarant šias nusikalstamas veikas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 303 straipsnio 5 dalies 2 punktas).

Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 12 d. nutartimi Panevėžio apylinkės teismo 2021 m. balandžio 16 d. nuosprendis panaikintas ir byla perduota iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, išnagrinėjusi baudžiamąją bylą ir išklausiusi prokuroro, prašiusio kasacinius skundus tenkinti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. J. G. ir R. D. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu pripažinti kaltais ir nuteisti už tai, kad J. G. organizavo, o R. D., būdama UAB „PE“ direktorė, laikotarpiu nuo 2016 m. gruodžio 20 d. iki 2017 m. kovo 30 d. Panevėžio mieste, bendrovių veiklos teritorijoje, tyčia pasikėsino nulemti UAB „PE“ nusikalstamą bankrotą, bet nusikaltimo nebaigė dėl nuo jų valios nepriklausančių aplinkybių, nes 2017 m. balandžio 20 d. buvo pradėtas baudžiamasis persekiojimas ir civilinio proceso tvarka buvo pradėti ginčyti sudaryti sandoriai; be to, J. G. ir R. D. iš anksto susitarus, veikiant bendrininkų grupe, turint tikslą UAB „O“ naudai užvaldyti svetimą didelės vertės turtinę reikalavimo teisę į UAB „PE“ priklausantį turtą, J. G., būdamas UAB „N“ direktorius, administruodamas pagal 2016 m. rugpjūčio 12 d. kreditorių susirinkimo protokolą UAB „A L“, atstovaudamas minėtai bendrovei ir veikdamas bendrovės vardu, ir R. D. pasirašė su UAB „O“ 2017 m. sausio 11 d. hipotekos sutartį, nulėmusią UAB „PE“ nusikalstamą bankrotą, ir taip apgaule UAB „PE“ bankroto atveju užsitikrino bendrovės „A L“ 480 000 Eur skolos grąžinimą bendrovei „O“, būtent:
   1.1. J. G. ir R. D., žinodami, kad BUAB „A L“ 480 000 Eur skolos, atsiradusios pagal 2016 m. rugsėjo 12 d. reikalavimo perleidimo sutartį, pagal kurią UAB „O“ įgijo 480 000 Eur vertės skolos reikalavimo teisę į UAB „GC“ skolininkę – BUAB „A L“, bendrovei „O“ negrąžins, atliko tokius veiksmus:

1.2. J. G., kaip bankroto administratorius, atstovaudamas BUAB „A L“, pasirašė su UAB „O“ 2017 m. sausio 3 d. susitarimą dėl prievolių užtikrinimo priemonių pakeitimo, pagal kurį bankrutuojanti UAB „A L“ 480 000 Eur dydžio prievolės įvykdymui užtikrinti pateiks bendrovei „O“ papildomas užtikrinimo priemones: 1) kitos su pirkėja – BUAB „A L“ susijusios bendrovės – UAB „PE“ laidavimą dėl visos prievolių sumos; 2) hipotekos teise įkeis negyvenamąją patalpą – gamybos ir prekybos patalpą, unikalus Nr. *(duomenys neskelbtini)*, esančią *(duomenys neskelbtini)*, kuri nuosavybės teise priklauso UAB „PE“.

1.3. Tęsiant nusikalstamą veiką, J. G. surašė realiai neįvykusio UAB „PE“ 2017 m. sausio 9 d. valdybos posėdžio protokolą Nr. 54, nurodydamas, kad valdybos nariai J. K. ir S. L. sutiko bendrovės vardu įkeisti minėtą pastatą, tačiau S. L. atsisakius pasirašyti šiame protokole, pažeidžiant UAB „PE“ įstatų 101.3 punkto reikalavimus, jog bendrovės valdyba priima sprendimus dėl ilgalaikio turto įkeitimo ir hipotekos, kitų asmenų prievolių įvykdymo laidavimo ar garantavimo, buvo surašytas 2017 m. sausio 10 d. akcininkų susirinkimo protokolas Nr. 2017/1, nurodant, kad 71,63 proc. akcininkų pritaria leidimui įkeisti minėtą pastatą, nors turto perleidimo klausimus pagal įstatus sprendžia bendrovės sudaryta valdyba, po to šie abu protokolai buvo pateikti notarei M. L. K. minėtai 2017 m. sausio 11 d. hipotekos sutarčiai parengti.

1.4. Tęsdami nusikalstamus veiksmus, J. G., kaip BUAB „A L“ bankroto administratorius, su UAB „O“, kaip BUAB „A L“ kreditore, atstovaujama I. L., nežinančios apie nusikalstamas veikas, ir su UAB „PE“, atstovaujama direktorės R. D., pasirašė pas notarę M. L. K. 2017 m. sausio 11 d. sutartinės hipotekos sutartį, kurios pagrindu buvo įkeistas bendrovei „PE“ priklausantis nekilnojamasis turtas – negyvenamosios gamybos ir prekybos patalpos, ir taip buvo užtikrintas bendrovės „A L“ 480 000 Eur skolos grąžinimas bendrovei „O“, taip pat UAB „O“ bendrovės „PE“ bankroto atveju užsitikrino reikalavimų tenkinimą be eilės.

1.5. Po to 2017 m. sausio 13 d. I. L., nežinanti apie nusikalstamas veikas, kreipėsi į *(duomenys neskelbtini)* notarų biurą, prašydama atlikti vykdomąjį įrašą dėl 480 000 Eur skolos išieškojimo pagal hipotekos sandorį (identifikavimo Nr. *(duomenys neskelbtini)*) iš skolininkės BUAB „A L“ ir įkaito davėjos UAB „PE“, ir 2017 m. vasario 3 d. buvo išduotas vykdomasis įrašas. 2017 m. vasario 28 d. I. L., nežinanti apie nusikalstamas veikas, kreipėsi į antstolį A. B. dėl 2017 m. vasario 3 d. išduoto vykdomojo įrašo vykdymo, o R. D. 2017 m. kovo 2 d. kreipėsi į Panevėžio apygardos teismą, prašydama iškelti UAB „PE“ bankroto bylą, nes UAB „PE“ hipotekos kreditorius pradėjo 480 000 Eur sumos priverstinį išieškojimą iš bendrovės įkeisto turto. Panevėžio apygardos teismas 2017 m. kovo 30 d. bendrovei „PE“ iškėlė bankroto bylą ir 2017 m. birželio 14 d. nutartimi bendrovę „O“ patvirtino bankrutuojančios bendrovės „PE“ kreditore, kurios reikalavimai tenkinami be eilės.

1.6. Tokiais bendrais tyčiniais J. G. ir R. D. nusikalstamais veiksmais, J. G. organizavus ir veikus kartu su I. L., nežinančia apie nusikalstamas veikas, bei R. D., apgaule UAB „O“ naudai jie įgijo svetimą didelės vertės turtinę rei-

kalavimo teisę į įkaito davėjai UAB „PE“ priklausantį nekilnojamąjį turtą – 850,59 kv. m 161 000 Eur vertės negyvenamąją gamybos ir prekybos patalpą (unikalus Nr. *(duomenys neskelbtini)*), esančią *(duomenys neskelbtini)*.

1.7. Taip pat J. G. nurodė R. D. laikotarpiu nuo 2016 m. gruodžio 20 d. iki 2017 m. kovo 30 d. Panevėžyje nesilaikyti bendrovės veiklos tikslo – veiklos įplaukų ir pelno gavimo, dėl to sąmoningai blogai valdant direktorei R. D. UAB „PE“ turtą, neturint tam pritarimo iš sudarytos bendrovės valdybos ir neinformavus kitų akcininkų, tyčia J. G. ir R. D., veikdami kartu, sudarė bendrovei „PE“ finansiškai nenaudingą sutartį – 2017 m. sausio 11 d. sutartinės hipotekos sutartį, taip bendrais veiksmais tyčia buvo nulemtas UAB „PE“ bankrotas, turint tikslą užvaldyti UAB „O“ naudai svetimą didelės vertės turtinę reikalavimo teisę į UAB „PE“ priklausantį 161 000 Eur vertės turtą, ir kartu jie pasikėsino padaryti didelę, t. y. ne mažesnę kaip 140 529,35 Eur, turtinę žalą bendrovės „PE“ pirmos, antros ir trečios eilės kreditoriams.

2. I. L. buvo kaltinama ir pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu išteisinta dėl to, kad būdama UAB „O“ direktorė, veikdama bendrininkų grupe su J. G. (bankroto administratoriumi, UAB „N“, kuriai suteikta teisė atlikti įmonių bankroto procedūras, direktoriumi, administruojančiu pagal 2016 m. rugpjūčio 12 d. kreditorių susirinkimo protokolą UAB „A L“ veiklą, atstovaujančiu minėtai bendrovei ir veikiančiu bendrovės vardu, likviduojamos UAB „GC“ likvidatoriumi) ir UAB „PE“ direktore R. D., dirbusia BUAB „A L“, laikotarpiu nuo 2016 m. gruodžio 20 d. iki 2017 m. birželio 14 d. Panevėžyje, J. G. organizuojant, atliko UAB „PE“ tyčinį nusikalstamą bankrotą ir sukčiavimą, siekiant užvaldyti UAB „O“ naudai svetimą didelės vertės turtinę reikalavimo teisę į UAB „PE“ priklausantį turtą, kai J. G., būdamas vienas iš UAB „PE“ akcininkų, nurodė R. D. pasirašyti su UAB „O“ bei bankrutuojančia UAB „A L“ 2017 m. sausio 11 d. hipotekos sutartį, nulėmusią UAB „PE“ tyčinį nusikalstamą bankrotą, taip apgaule UAB „PE“ bankroto atveju užsitikrino bendrovės „A L“ 480 000 Eur skolos grąžinimą bendrovei „O“:

2.1. I. L., žinodama, kad BUAB „A L“ 480 000 Eur skolos, atsiradusios pagal 2016 m. rugsėjo 12 d. reikalavimo perleidimo sutartį, pagal kurią UAB „O“ įgijo 480 000 Eur vertės skolos reikalavimo teisę į UAB „GC“ skolininkę – BUAB „A L“, bendrovei „O“ negrąžins, atstovaudama savo vadovaujamai UAB „O“, pasirašė su J. G., kaip bankroto administratoriaus, atstovaujama BUAB „A L“ 2017 m. sausio 3 d. susitarimą dėl prievolių užtikrinimo priemonių pakeitimo, pagal kurį BUAB „A L“ prievolės, kurios dydis 480 000 Eur, įvykdymui užtikrinti pateikė bendrovei „O“ papildomas užtikrinimo priemones, pagal kurias UAB „PE“, susijusi su BUAB „A L“, laiduoja visą prievolių sumą ir hipotekos teise įsipareigoja įkeisti negyvenamąją gamybos ir prekybos patalpą, esančią adresu: *(duomenys neskelbtini)*, kuri nuosavybės teise priklauso UAB „PE“.

2.2. Tęsiant nusikalstamą veiką, J. G. surašė realiai neįvykusį UAB „PE“ 2017 m. sausio 9 d. valdybos posėdžio protokolą Nr. 54 įvardydamas, kad valdybos nariai J. K. ir S. L. sutiko bendrovės vardu įkeisti minėtą pastatą, J. G. žodžiu įpareigojus R. D. kaip direktorę gauti S. L. ir J. K. parašus, tačiau šiems atsi-

sakius pasirašyti šiame protokole, R. D. ir J. G. pažeidžiant UAB „PE“ įstatų 101.3 punkto reikalavimus, jog tik bendrovės valdyba priima sprendimus dėl ilgalaikio turto įkeitimo ir hipotekos, kitų asmenų prievolių įvykdymo laidavimo ar garantavimo, J. G. surašė 2017 m. sausio 10 d. akcininkų susirinkimo protokolą Nr. 2017/1, nurodydamas, jog 71,63 proc. akcininkų pritaria leisti įkeisti minėtą pastatą, nors turto perleidimo klausimus pagal įstatus sprendžia tik bendrovės sudaryta valdyba, po to šiuos abu protokolus J. G. pateikė notarei M. L. K. minėtai 2017 m. sausio 11 d. hipotekos sutarčiai parengti.

2.3. Po to J. G., kaip BUAB „A L“ bankroto administratorius, su UAB „O“, kaip BUAB „A L“ kreditore, atstovaujama I. L., ir UAB „PE“ direktore R. D. pasirašė pas notarę M. L. K. 2017 m. sausio 11 d. sutartinės hipotekos sutartį, kurios pagrindu buvo įkeistas bendrovei „PE“ priklausantis nekilnojamasis turtas – negyvenamosios gamybos ir prekybos patalpos, ir taip buvo užtikrintas bendrovės „A L“ 480 000 Eur skolos grąžinimas bendrovei „O“ bei bendrovės „PE“ bankroto atveju UAB „O“ užsitikrino reikalavimų tenkinimą be eilės.

2.4. 2017 m. sausio 13 d. J. G. nurodymu I. L. kreipėsi į *(duomenys neskelbtini)* notarų biurą, prašydama atlikti vykdomąjį įrašą dėl 480 000 Eur skolos išieškojimo pagal hipotekos sandorį iš skolininkės BUAB „A L“ ir įkaito davėjos UAB „PE“; 2017 m. vasario 3 d. buvo išduotas vykdomasis įrašas. 2017 m. vasario 28 d. I. L. kreipėsi į antstolį A. B. dėl išduoto 2017 m. vasario 3 d. vykdomojo įrašo vykdymo, o J. G. nurodymu 2017 m. kovo 2 d. R. D. kreipėsi į Panevėžio apygardos teismą, prašydama iškelti UAB „PE“ bankroto bylą, nes UAB „PE“ hipotekos kreditorius pradėjo 480 000 Eur sumos priverstinį išieškojimą iš bendrovės įkeisto turto. 2017 m. kovo 30 d. Panevėžio apygardos teismas bendrovei „PE“ iškėlė bankroto bylą ir 2017 m. birželio 14 d. Panevėžio apygardos teismo nutartimi bendrovę „O“ patvirtino bankrutuojančios bendrovės „PE“ kreditore, kurios reikalavimai tenkinami be eilės.

2.5. Taip J. G. organizavus ir veikus kartu su I. L. ir R. D., apgaule įgyta UAB „O“ naudai svetima didelės vertės turtinė reikalavimo teisė į įkaito davėjos UAB „PE“ priklausantį nekilnojamąjį turtą – 850,59 kv. m 161 000 Eur vertės gamybos ir prekybos patalpas, esančias *(duomenys neskelbtini)*. Taip pat I. L. žinant, kad J. G. nurodė R. D. laikotarpiu nuo 2016 m. gruodžio 20 d. iki 2017 m. kovo 30 d. Panevėžyje nesilaikyti bendrovės veiklos tikslo – veiklos įplaukų ir pelno gavimo, dėl to sąmoningai blogai valdant UAB „PE“ turtą, neturint tam pritarimo iš sudarytos bendrovės valdybos ir neinformavus kitų akcininkų, tyčia, veikdami kartu, sudarė bendrovei „PE“ finansiškai nenaudingą 2017 m. sausio 11 d. sutartinės hipotekos sutartį. Taip bendrais visų veiksmais buvo nulemtas tyčinis UAB „PE“ nusikalstamas bankrotas siekiant užvaldyti UAB „O“ naudai svetimą didelės vertės turtinę reikalavimo teisę į UAB „PE“ priklausantį 161 000 Eur vertės turtą, ir taip pat buvo padaryta didelė turtinė žala bendrovės „PE“ kreditoriams: pirmos eilės kreditoriams – 55 990,78 Eur, antros eilės kreditoriams – 36 483,89 Eur ir trečios eilės kreditoriams – 48 054,68 Eur.

3. UAB „O“ buvo kaltinama ir pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu išteisinta dėl to, kad juridinio asmens UAB „O“ atstovei I. L. dirbant bendrovėje direktore, turint teisę priimti sprendimus juridinio asmens vardu ir kontroliuoti juridinio asmens veiklą, veikiant bendrovės vardu, naudai ir interesais bendrininkų grupe su J. G. ir R. D., laikotarpiu nuo 2016 m. gruodžio 20 d. iki 2017 m. birželio 14 d. Panevėžyje J. G. organizuojant, jai ir R. D. atliekant UAB „PE“ tyčinį nusikalstamą bankrotą, bendrovė „O“ padarė sukčiavimą, siekdama užvaldyti jos naudai svetimą didelės vertės turtinę reikalavimo teisę į UAB „PE“ priklausantį turtą, nes J. G., būdamas vienas iš UAB „PE“ akcininkų, nurodė R. D. pasirašyti su UAB „O“ bei bankrutuojančia UAB „A L“ 2017 m. sausio 11 d. hipotekos sutartį, nulėmusią UAB „PE“ tyčinį nusikalstamą bankrotą, – taip apgaule UAB „PE“ bankroto atveju užsitikrino bendrovės „A L“ 480 000 Eur skolos grąžinimą bendrovei „O“:
   3.1. I. L. žinant, kad BUAB „A L“ 480 000 Eur skolos, atsiradusios pagal 2016 m. rugsėjo 12 d. reikalavimo perleidimo sutartį, pagal kurią UAB „O“ įgijo 480 000 Eur vertės skolos reikalavimo teisę į UAB „GC“ skolininkę – BUAB „A L“, bendrovei „O“ negrąžins, J. G., atstovaudamas BUAB „A L“ kaip bankroto administratorius, pasirašė su I. L. vadovaujama UAB „O“ 2017 m. sausio 3 d. susitarimą dėl prievolių užtikrinimo priemonių pakeitimo, pagal kurį bankrutuojanti UAB „A L“ prievolės, kurios dydis 480 000 Eur, įvykdymui užtikrinti pateikė bendrovei „O“ papildomas užtikrinimo priemones, pagal kurias UAB „PE“, susijusi su BUAB „A L“, laiduoja visą prievolių sumą ir hipotekos teise įsipareigoja įkeisti negyvenamąją gamybos ir prekybos patalpą, esančią adresu: *(duomenys neskelbtini)*, kuri nuosavybės teise priklauso UAB „PE“.
   3.2. I. L., žinodama, kad J. G. surašė realiai neįvykusį UAB „PE“ 2017 m. sausio 9 d. valdybos posėdžio protokolą Nr. 54 įvardijant, kad valdybos nariai J. K. ir S. L. sutiko bendrovės vardu įkeisti minėtą pastatą, J. G. žodžiu įpareigojus R. D. kaip direktorę gauti S. L. ir J. K. parašus, tačiau šiems atsisakius pasirašyti šiame protokole, R. D. ir J. G. pažeidus UAB „PE“ įstatų 101.3 punkto reikalavimus, jog tik bendrovės valdyba priima sprendimus dėl ilgalaikio turto įkeitimo ir hipotekos, kitų asmenų prievolių įvykdymo laidavimo ar garantavimo, J. G. surašė 2017 m. sausio 10 d. akcininkų susirinkimo protokolą Nr. 2017/1, nurodydamas, jog 71,63 proc. akcininkų pritaria leisti įkeisti minėtą pastatą, nors turto perleidimo klausimus pagal įstatus sprendžia tik bendrovės sudaryta valdyba; po to šiuos abu protokolus J. G. pateikė notarei M. L. K. minėtai 2017 m. sausio 11 d. hipotekos sutarčiai parengti.
   3.3. J. G., kaip BUAB „A L“ bankroto administratorius, su UAB „O“, kaip BUAB „A L“ kreditore, atstovaujama I. L., ir UAB „PE“ direktore R. D. pas notarę M. L. K. pasirašė 2017 m. sausio 11 d. sutartinės hipotekos sutartį, kurios pagrindu buvo įkeistas bendrovei „PE“ priklausantis nekilnojamasis turtas – gamybos ir prekybos patalpos, taip buvo užtikrintas bendrovės „A L“ 480 000 Eur skolos grąžinimas bendrovei „O“ ir bendrovės „PE“ bankroto atveju UAB „O“ užsitikrino reikalavimų tenkinimą be eilės.
   3.4. 2017 m. sausio 13 d. J. G. nurodymu I. L. kreipėsi į *(duomenys neskelbtini)*

notarų biurą, prašydama atlikti vykdomąjį įrašą dėl 480 000 Eur skolos išieškojimo pagal hipotekos sandorį iš skolininkės BUAB „A L“ ir įkaito davėjos UAB „PE“; 2017 m. vasario 3 d. buvo išduotas vykdomasis įrašas.

3.5. 2017 m. vasario 28 d. I. L. kreipėsi į antstolį A. B. dėl išduoto 2017 m. vasario 3 d. vykdomojo įrašo vykdymo ir J. G. nurodymu 2017 m. kovo 2 d. R. D. kreipėsi į Panevėžio apygardos teismą, prašydama iškelti UAB „PE“ bankroto bylą, nes UAB „PE“ hipotekos kreditorius pradėjo 480 000 Eur sumos priverstinį išieškojimą iš bendrovės įkeisto turto. 2017 m. kovo 30 d. Panevėžio apygardos teismas bendrovei „PE“ iškėlė bankroto bylą ir 2017 m. birželio 14 d. Panevėžio apygardos teismo nutartimi bendrovę „O“ patvirtino bankrutuojančios bendrovės „PE“ kreditore, kurios reikalavimai tenkinami be eilės.

3.6. Taip bendrais tyčiniais nusikalstamais veiksmais, J. G. organizavus ir veikus kartu su bendrovės direktore I. L. ir R. D., apgaule įgyta juridinio asmens UAB „O“ naudai svetima didelės vertės turtinė reikalavimo teisė į įkaito davėjai UAB „PE“ priklausantį nekilnojamąjį turtą – 850,59 kv. m 161 000 Eur vertės gamybos ir prekybos patalpas, esančias *(duomenys neskelbtini)*, ir buvo padaryta didelė turtinė žala bendrovės „PE“ kreditoriams.

II. Apeliacinės instancijos teismo nutarties esmė

4. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs baudžiamąją bylą pagal nuteistojo J. G. gynėjo advokato A. Leonavičiaus ir nuteistosios R. D. gynėjo advokato P. Butkevičiaus apeliacinius skundus, panaikino pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Šis teismas nustatė, kad šią baudžiamąją bylą išnagrinėjo ir 2021 m. balandžio 16 d. nuosprendį byloje priėmė šališkas pirmosios instancijos teismas (BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punktas, 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto a papunktis). Bylą nagrinėjusi teisėja N. Girnytė buvo apklausta kaip liudytoja baudžiamojoje byloje, kurioje Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. vasario 28 d. nuosprendžiu J. G. buvo nuteistas, be kita ko, pagal BK 168 straipsnio 1 dalį ir BK 300 straipsnio 1 dalį už tai, kad, surinkęs informaciją apie privatų N. Girnytės gyvenimą (asmens kodą, gimimo datą ir deklaruotos gyvenamosios vietos adresą), neturėdamas jos sutikimo, ir pasinaudojęs šiais duomenimis, suklastojo tikrą dokumentą bei šį žinomai suklastotą tikrą dokumentą – paskyrė N. Girnytę UAB „B“ valdybos nare. Teisėjai N. Girnytei buvo žinoma aplinkybė, kad J. G. neteisėtai surinko informaciją apie jos privatų gyvenimą ir šią informaciją panaudojo. Bylos nagrinėjimo metu J. G. gynėjas pareiškė nušalinimą bylą nagrinėjančiai teisėjai N. Girnytei ir ji 2019 m. lapkričio 25 d. nutartimi nusišalino nuo šios bylos nagrinėjimo, tačiau jos nusišalinimas pirmosios instancijos teismo pirmininkės V. Breskienės 2019 m. lapkričio 26 d. nutartimi nebuvo patvirtintas. Apeliacinės instancijos teismas skundžiamoje nutartyje konstatavo, jog apylinkės teismo pirmininkės atsisakymas patvirtinti teisėjos N. Girnytės nusišalinimą yra nepagrįstas, nes nagrinėjamoje byloje buvo kilusi pagrįsta abejonė dėl bylą nagrinėjančios teisėjos galimo nešališkumo. Šios instancijos teismas atkreipė dėmesį į tai, kad nors teisėja N. Girnytė juridinio

asmens UAB „B“ valdybos nare buvo paskirta J. G. neteisėtais veiksmais, tačiau objektyviam stebėtojui iš šalies galėjo kilti pagrįsta abejonė, ar teisėja nebuvo suinteresuota palankaus sprendimo priėmimu jos nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje nuteistajam J. G., kaip šio juridinio asmens atstovui, nes UAB „B“ ir J. G. yra tiesiogiai susiję subjektai – šis buvo bendrovės vadovas, akcininkas ir valdybos narys. Kartu teismas padarė išvadą, kad, nepatvirtinus teisėjos N. Girnytės nusišalinimo, buvo pažeista kaltinamųjų teisė į nešališką teismą (BPK 44 straipsnio 5 dalis). Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas tokį procesinį sprendimą, kaip precedentu rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-654/2023 priimtos nutarties išaiškinimais.

III. Kasacinių skundų argumentai

5. Kasaciniu skundu Panevėžio apygardos prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo skyriaus vyriausiasis prokuroras S. Daunoravičius prašo panaikinti Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 12 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Kasatorius skunde nurodo:
   5.1. Apeliacinės instancijos teismas padarė esminius BPK 332 straipsnio 3 ir 5 dalių pažeidimus, nes, pripažindamas šališku pirmosios instancijos teismą (BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punktas), išsamiai neištyrė visų reikšmingų aplinkybių, susijusių su bylą nagrinėjusiai teisėjai N. Girnytei pareikštu nušalinimu, skundžiamoje nutartyje padarytos išvados neatitinka objektyviajam nešališkumui keliamų reikalavimų, be to, šis teismas, nevertindamas aplinkybių visumos, išimtinai kaip precedentu rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-654/2023.
   5.2. Kaltinamojo teisė į nešališką teismą bus pažeista tiek tada, jei iš proceso nebus pašalintas neobjektyvus, kaltinamojo nenaudai šališkas teisėjas, tiek ir tada, jei iš proceso bus dirbtinai pašalintas objektyvus ir kaltinamajam neutralus, tačiau baudžiamuoju procesu suinteresuotiems asmenims „nepatogus“ teisėjas. Nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad objektyviuosius teisėjos nusišalinimo pagrindus sukūrė savo neteisėtais veiksmais J. G., tačiau, priimdamas skundžiamą sprendimą dėl šališko teismo, jis nenustatė jokių realių ir objektyvių faktų, kurie keltų pagrįstų abejonių dėl bylą nagrinėjusios teisėjos galimo šališkumo ar suinteresuotumo bylos baigtimi. Pasak prokuroro, nuteistasis J. G. galimai turėjo išankstinę tyčią reikšti nušalinimus teisėjams – į bendrovės valdybos narius neteisėtai įtraukdamas teisėjus, kurie arba nagrinėjo jo baudžiamąsias bylas pirmosios instancijos teisme, arba, nagrinėjant bylą Panevėžio apygardos teisme, pareikšdavo civilinius ieškinius civilinėse bylose ir atsakovais prašydavo pripažinti jo bylą nagrinėjančius teisėjus. Tokiais kaltinamojo J. G. neteisėtais veiksmais galimai buvo siekiama vilkinti bylų nagrinėjimą. Šiuo atveju apeliacinės instancijos teismas argumentuotai nepagrindė teisėjos N. Girnytės šališkumo, neatsižvelgė į pirmosios instancijos teismo

nuosprendyje išdėstytus motyvus. Pasak prokuroro, pats savaime teisėjos N. Girnytės kitoje byloje įgytas liudytojo statusas nesuteikia pagrindo abejoti jos nešališkumu. Kartu atkreipiamas skunde dėmesys į tai, kad tas pats apeliacinės instancijos teismas, šioje byloje 2023 m. vasario 9 d. nutartimi atmesdamas nuteistojo J. G. pareiškimą dėl prokuroro A. Amparavičiaus nušalinimo (dėl analogiškų aplinkybių), padarė išvadą, kad jokių įtikinamų, faktais pagrįstų argumentų, kurie būtų susiję su galimu subjektyviuoju ar objektyviuoju prokuroro šališkumu, nagrinėjamoje byloje nėra. Tačiau šis teismas, priimdamas skundžiamą 2023 m. balandžio 12 d. nutartį, įvertinęs teisėjos N. Girnytės įgytą liudytojo statusą kitoje dėl J. G. nagrinėtoje byloje, padarė priešingą išvadą, konstatuodamas, jog bylą išnagrinėjo šališkas pirmosios instancijos teismas. Padaryti proceso pažeidimai yra esminiai, todėl apeliacinės instancijos teismo nutartis turi būti panaikinta ir byla perduotina iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

6. Kasaciniu skundu išteisintoji ir išteisinto juridinio asmens UAB „O“ atstovė I. L. prašo panaikinti Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 12 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Kasatorė skunde nurodo:
   6.1. Šioje byloje nevyko apeliacinis procesas dėl Panevėžio apylinkės teismo 2021 m. balandžio 16 d. nuosprendžio dalies, kuria ji ir juridinis asmuo UAB „O“ išteisinti pagal BK 20 straipsnį, 25 straipsnio 2 dalį, 24 straipsnio 3 dalį, 182 straipsnio 2 dalį. Apeliacinius skundus byloje padavė tik nuteistųjų J. G. ir R. D. gynėjai, ginčydami apkaltinamąjį nuosprendį. Nei prokuroras, nei išteisintieji I. L. ir juridinis asmuo UAB „O“ pirmosios instancijos teismo nuosprendžio neskundė, todėl ši nuosprendžio dalis įsiteisėjo, suėjus nuosprendžio apskundimo terminui.
   6.2. Bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, išteisintoji I. L. ir išteisintas juridinis asmuo UAB „O“ nedalyvavo, jų teisiniai interesai nebuvo ginami. Šiaulių apygardos teismas 2023 m. balandžio 12 d. nutartimi panaikino visą pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, taigi išteisintoji I. L. ir išteisintas juridinis asmuo UAB „O“ vėl tapo kaltinamaisiais toje pačioje baudžiamojoje byloje. Taip apeliacinės instancijos teismas padarė esminius baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimus (BPK 322 straipsnio 2 dalis, 3 straipsnio 1 dalies 6 punktas, 320 straipsnio 3 ir 4 dalys). Be to, apeliacinės instancijos teismas, perduodamas visą baudžiamąją bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui, pablogino išteisintųjų teisinę padėtį, nesant prokuroro, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo apeliacinių skundų. Nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde, apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti ir vertinti tik apskųstosios pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti bei vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskųstos apeliacine tvarka. Apeliacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą pagal nuteistojo, išteisintojo ar

asmens, kuriam byla nutraukta, skundą, negali pabloginti apelianto teisinės padėties, t. y. priimti tokio sprendimo, kuris apeliantui būtų mažiau palankus nei skundžiamas teismo nuosprendis ar nutartis. Be to, nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis negali būti pabloginama, esant ne tik jo paties, bet ir kito nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, apeliaciniam skundui. Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas peržengė apeliacinių skundų nagrinėjimo ribas ir taip pažeidė BPK 320 straipsnio 3, 4 dalių nuostatas.

6.3. Atsižvelgiant į tai, kad I. L. ir UAB „O“ išteisinamasis nuosprendis įsiteisėjo suėjus nuosprendžio apskundimo terminui, buvo pažeistas BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punktas, kuriame nustatyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas asmeniui, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu. BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkte nustatyta aplinkybė yra laikoma *non bis in idem* (negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą) principo sudedamąja dalimi, jo procesine išraiška. Šia aplinkybe, lemiančia baudžiamojo proceso negalimumą, yra siekiama užtikrinti draudimą antrą kartą bausti asmenį už tą pačią nusikalstamą veiką, kartu deklaruojant vieną pagrindinių asmenų garantijų – nebūti persekiojamam ir baudžiamam už nusikalstamą veiką, dėl kurios yra priimtas galutinis sprendimas baudžiamojoje byloje. Apeliacinės instancijos teismo sprendimas prieštarauja *non bis in idem* principui, kasacinės instancijos teismo praktikai (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-570/2003, 2K-15/2011, 2K-557/2014).

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

7. Panevėžio apygardos prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo skyriaus vyriausiojo prokuroro S. Daunoravičiaus, išteisintosios ir išteisinto juridinio asmens UAB „O“ atstovės I. L. kasaciniai skundai tenkintini.

Dėl teisės į nešališką pirmosios instancijos teismą užtikrinimo

8. Byloje keliamas klausimas dėl apeliacinės instancijos teismo pripažinto kaltinamųjų teisės į nešališką pirmosios instancijos teismą pažeidimo pagrįstumo. Teigiama, kad šioje byloje nėra nustatyta jokių realiai egzistuojančių faktų, patvirtinančių pirmosios instancijos teismo šališkumą. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija pritaria tokiems prokuroro kasacinio skundo argumentams.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Teismo nepriklausomumo ir nešališkumo principai įtvirtinti ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, taip pat BPK 44 straipsnio, reglamentuojančio asmens teisių apsaugą baudžiamojo proceso metu, 5 dalyje. Teismo nešališkumo

reikalavimas, kaip ir su juo glaudžiai susijęs teismo nepriklausomumo reikalavimas, yra viena iš asmens konstitucinės teisės į teisingą teismą sudėtinių dalių, o kartu ir vienas iš sąžiningo teismo proceso reikalavimų, būtina pasitikėjimo teismu sąlyga.

10. Pagrindinė baudžiamojo proceso dalyvių priemonė, įgyvendinant savo konstitucinę teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą, yra Baudžiamojo proceso kodekso III skyriaus ketvirtajame skirsnyje įtvirtintas nušalinimo institutas. Konkrečiai BPK 58 straipsnyje nustatyti nušalinimo pagrindai, t. y. pateikiamas sąrašas aplinkybių, kurioms esant teismas (teisėjas) negali būti laikomas nešališku ir galinčiu byloje priimti objektyvų sprendimą, tačiau jis nėra baigtinis. Šio straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtinta galimybė teismui (teisėjui) nušalinimą grįsti ir kitomis nei BPK 58 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose, 2 dalyje išvardytomis aplinkybėmis, jeigu jos kelia pagrįstų abejonių teismo (teisėjo) nešališkumu. Tai reiškia, kad proceso dalyvių teismui (teisėjui) BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu reiškiamas nušalinimas turi būti grindžiamas ne bet kokiomis, o tik objektyviomis, realiai egzistuojančiomis ir pagrįstų abejonių dėl teismo (teisėjo) nešališkumo keliančiomis aplinkybėmis, be to, jis turi būti motyvuotas.
11. Pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką, sprendžiant dėl teisės į nešališką teismą pažeidimo, teismo (teisėjo) nešališkumas turi būti vertinamas objektyviuoju ir subjektyviuoju aspektais. Vertinant nešališkumą subjektyviuoju aspektu, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie kelia abejonių dėl teisėjo nešališkumo ar rodo bylą nagrinėjusio teisėjo asmeninį tendencingumą. Objektyvusis nešališkumo aspektas bendriausia prasme reikalauja, kad teismo procesas būtų organizuojamas, proceso veiksmai būtų atliekami, su bylos nagrinėjimo teisme dalyviais būtų bendraujama taip, kad negalėtų susidaryti įspūdis, jog proceso metu vienai iš proceso šalių reiškiamas išankstinis priešiškumas ar palankumas arba teismas vienaip ar kitaip suinteresuotas tam tikra bylos baigtimi. Objektyviojo aspekto kontekste vertintina, ar pats teismas ir jo sudėtis suteikė pakankamas garantijas, kad būtų pašalintos bet kokios teisėtos abejonės dėl jo nešališkumo (pavyzdžiui, kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-176/2010, 2K-193/2010, 2K-132/2015, 2K-7-124-648/2015, 2K-5-976/2020, 2K-101-303/2020, 2K-7-76-719/2022; EŽTT 2015 m. balandžio 23 d. Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Morice prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 29369/10), nes, sprendžiant teisės į nešališką teismą pažeidimo klausimą, svarbu netgi tai, kaip susidariusi situacija ir esančios aplinkybės atrodo objektyviam stebėtojui (EŽTT 2000 m. birželio 22 d. sprendimas byloje *Coeme ir kiti prieš Belgiją*, peticijos Nr. 32492/96; 2005 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje *Salov prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 65518/01).
12. Kartu svarbu pažymėti ir tai, kad vien tik byloje dalyvaujančiam asmeniui kilusios (jo keliamos) abejonės dėl teisėjo (teismo) nešališkumo stokos nesudaro besąlygiško pagrindo nušalinti teisėją (teismą) nuo bylos nagrinėjimo ir perduoti bylą nagrinėti kitam teisėjui ar teismui. Sprendžiant, ar priežastis abejoti teismo nepriklausomumu ar nešališkumu yra pagrįsta, bylos šalies išreikšta abejonė yra svarbi, bet ne lemiama (EŽTT 1998 m. gegužės 20 d. sprendimas byloje *Gautrin ir*

kiti prieš Prancūziją, peticijos Nr. 38/1997/822/1025–1028; 2016 m. vasario 18 d. sprendimas byloje *Rywin prieš Lenkiją*, peticijų Nr. 6091/06, 4047/07, 4070/07). Lemiamą reikšmę turi tai, ar nuogąstavimas gali būti laikomas objektyviai pagrįstu (EŽTT 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Wettstein prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 33958/96; 2009 m. spalio 15 d. sprendimas byloje *Micallef prieš Maltą*, peticijos Nr. 17056/06), turi būti nustatyti realūs faktai, keliantys abejonių dėl teismo nešališkumo (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-195/2010, 2K-214-976/2017, 2K-113-303/2019, 2K-39-788/2021, 2K-44-489/2024, 2K-83-719/2024). Priešingu atveju, perdavus bylą nagrinėti kitam teisėjui ar teismui, būtų sudarytos sąlygos teisingumą vykdyti ne tam teismui, kuris pagal įstatymo nustatytas teismingumo taisykles turi nagrinėti bylą, arba ne tam teisėjui, kuriam teisės aktų nustatyta tvarka priskirta nagrinėti konkrečią bylą, o tam teismui ir (ar) teisėjui, kurį pasirinko vienas ar kitas byloje dalyvaujantis asmuo. Kitaip tariant, būtų sudarytos sąlygos piktnaudžiauti nušalinimo institutu, juo pasinaudoti ne pagal jo paskirtį. Toks bylos nagrinėjimas pagal procese dalyvaujančių asmenų pageidavimus neužtikrintų teismo (teisėjo) nešališkumo ir nepriklausomumo, nesiderintų su teisinėje valstybėje galiojančiais teisingumo, bylų skirstymo ir nagrinėjimo nešališkumo ir sąžiningumo, skaidrumo, šalių lygiateisiškumo principais.

13. Nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas savo iniciatyva (nuteistųjų J. G., R. D. gynėjų apeliaciniuose skunduose nebuvo pateiktas argumentas dėl teisės į nešališką pirmosios instancijos teismą pažeidimo) nustatęs, kad buvo pažeista kaltinamųjų teisė į nešališką pirmosios instancijos teismą, skundžiama nutartimi panaikino pirmosios instancijos teismo priimtą nuosprendį ir bylą perdavė iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Apygardos teismas konstatavo, kad bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme buvo kilusios pagrįstos abejonės dėl bylą nagrinėjančios teisėjos nešališkumo objektyviuoju aspektu. Nustatyta, kad pirmosios instancijos teisme šią bylą nagrinėjusi teisėja N. Girnytė, nors ji to ir nežinojo, kitoje byloje nustatytais neteisėtais J. G. veiksmais buvo paskirta juridinio asmens UAB „B“, kurios vienintelis akcininkas, vadovas ir valdybos narys yra J. G., valdybos nare; apie šias aplinkybes teisėjai tapo žinoma jai nagrinėjant šią baudžiamąją bylą; teisėja paminėtoje kitoje prieš J. G. nagrinėtoje byloje (dėl teisėjos N. Girnytės asmens duomenų neteisėto panaudojimo) buvo apklausta kaip liudytoja. Todėl tiek proceso dalyviams, tiek ir objektyviam stebėtojui iš šalies galėjo kilti pagrįstų abejonių dėl bylą nagrinėjusio pirmosios instancijos teismo nešališkumo. Taigi, apeliacinės instancijos teismas pripažino, kad pirmosios instancijos teismas buvo šališkas objektyviuoju aspektu, nustatęs BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkte nurodytą teismo nušalinimo pagrindą.
14. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija nepritaria tokiai apeliacinės instancijos teismo išvadai. Kasacinės instancijos teismo vertinimu, apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl teisės į nešališką pirmosios instancijos teismą pažeidimo, šiam klausimui išspręsti reikšmingas aplinkybes vertino neišsamiai, o kai kurių aplinkybių iš viso nevertino, tai lėmė neteisėtos ir nepagrįstos nutarties priėmimą.
15. Iš nagrinėjamos baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad teisėjai N. Girnytei 2019 m. gegužės 28 d. teisiamojo posėdžio metu pradėjus nagrinėti šią baudžia-

mąją bylą nė vienas iš proceso dalyvių nušalinimo jai nepareiškė. Kaltinamasis J. G. pareiškė, kad pasitiki bylą nagrinėjančiu teismu. Vėliau, teisėjai atmetus valstybinį kaltinimą byloje palaikančiam prokurorui A. Amparavičiui pareikštus nušalinimus, 2019 m. liepos 2 d. vykusio posėdžio metu kaltinamasis J. G. bylą nagrinėjančiam teismui, kaip neužtikrinančiam byloje objektyvaus ir nešališko proceso, pareiškė nušalinimą, tačiau teisėja pareikštą nušalinimą atmetė, motyvuodama tuo, kad vien proceso dalyvių prašymų atmetimas nėra pagrindas nušalinti teisėją.

16. 2019 m. lapkričio 15 d. vykusio posėdžio metu teisėja N. Girnytė proceso dalyvius informavo, kad jai tapo žinoma, jog tiek ji, tiek byloje valstybinį kaltinimą palaikantis prokuroras A. Amparavičius yra paskirti UAB „B“, kurios vienintelis akcininkas, vadovas ir valdybos narys yra kaltinamasis J. G., valdybos nariais (teisėja bendrovės valdybos nare paskirta 2019 m. spalio 14 d., registruota nuo 2019 m. spalio 23 d.). Teisėja, kaip ir prokuroras, byloje dalyvaujantiems asmenims paaiškino, kad paminėtos bendrovės valdybos nariais buvo paskirti jiems nežinant ir be jų sutikimo, taip pat teisėja informavo, kad kreipėsi į VĮ Registrų centrą dėl duomenų Juridinių asmenų registre ištaisymo, tačiau atsakymas į prašymą nėra gautas, todėl bylos nagrinėjime padarė pertrauką. 2019 m. lapkričio 20 d. vykusio posėdžio metu proceso dalyviai buvo informuoti, kad VĮ Registrų centras Juridinių asmenų registre išregistravo teisėjos, kaip UAB „B“ valdybos narės, duomenis, o pagal prokuroro pranešimą Panevėžio apskrities vyriausiajame policijos komisariate pradėtas ikiteisminis tyrimas pagal BK 300 straipsnį, kartu buvo išaiškinta teisė pareikšti nušalinimus.
17. Teisėja N. Girnytė 2019 m. lapkričio 25 d. nutartimi, atsižvelgdama į dalies proceso dalyvių (kaltinamųjų R. D., I. L., J. G. gynėjų ir juridinio asmens UAB „O“ atstovo) paminėtų aplinkybių pagrindu jai pareikštus nušalinimus, nuo šios baudžiamosios bylos nagrinėjimo nusišalino BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu. Teisėja šioje nutartyje konstatavo, jog nusišalina nuo šios baudžiamosios bylos nagrinėjimo, siekdama pašalinti tiek proceso dalyvių, tiek visuomenės bet kokias abejones dėl jos galimo nešališkumo, jos priimamų procesinių sprendimų objektyvumo, taip pat išvengti neobjektyvių interpretacijų ir įtarinėjimų. Tokią savo išvadą ji pagrindė tuo, kad UAB „B“ vienintelio akcininko 2019 m. spalio 14 d. sprendimas paskirti ją šios bendrovės valdybos nare yra galiojantis tol, kol nėra priimtas sprendimas atšaukti valdybą (N. Girnytę) iš valdybos nario pareigų, išrinkti naują valdybą arba teismo nėra pripažintas negaliojančiu; UAB „B“ Juridinių asmenų registro istorijoje išlikusi informacija apie teisėją; nurodytos aplinkybės yra susijusios su teisėjos asmens duomenų panaudojimu; kreiptasi į prokuratūrą dėl galimai padarytų nusikalstamų veikų; pradėtas ikiteisminis tyrimas.
18. Panevėžio apylinkės teismo pirmininkė V. Breskienė 2019 m. lapkričio 26 d. nutartimi, vadovaudamasi BPK 59 straipsnio 4 dalimi, teisėjos N. Girnytės nusišalinimo nepatvirtino. Teismo pirmininkė nutartyje konstatavo, kad proceso dalyvių teiginiai dėl bylą nagrinėjančios teisėjos galimo šališkumo grindžiami tik prielaidomis. Byloje nėra jokių duomenų, kurie paneigtų teisėjos N. Girnytės nurodytas aplinkybes apie tai, kad ji jokia forma nėra išreiškusi valios (sutikimo) būti renka-

ma ar skiriama kaltinamojo J. G. vadovaujamos UAB „B“ valdybos nare; Juridinių asmenų registre įrašyti duomenys, kad N. Girnytė nuo 2019 m. spalio 14 d. buvo paskirta (išrinkta) UAB „B“ valdybos nare, yra klaidingi ir jie 2019 m. lapkričio 12 d. iš Juridinių asmenų registro buvo išregistruoti. Teisėjos nusišalinimo motyvas – išvengti neobjektyvių interpretacijų ir įtarinėjimų – yra formalus ir negali būti pripažįstamas pagrįstu ir pakankamu, patvirtinant teisėjos nusišalinimą BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu.

19. Bylos aplinkybės teisėjų kolegijai leidžia daryti išvadą, kad realūs faktai, keliantys pagrįstų abejonių dėl šią bylą nagrinėjusios teisėjos N. Girnytės nešališkumo, neegzistavo. Aplinkybės, kurių pagrindu proceso dalyviai pareiškė teisėjai nušalinimą ir teisėja nusišalino, buvo dirbtinai sukurtos kaltinamojo J. G. neteisėtais veiksmais (tai skundžiamos apygardos teismo nutarties priėmimo metu buvo nustatyta įsiteisėjusiu Šiaulių apylinkės teismo 2022 m. vasario 28 d. nuosprendžiu baudžiamojoje byloje Nr. 1-74-1007/2022). Todėl visiškai pritartina apylinkės teismo pirmininkės V. Breskienės 2019 m. lapkričio 26 d. nutartyje padarytai išvadai, kad nušalinimą pareiškę proceso dalyviai nepateikė realiai egzistuojančių įrodymų, kurie paneigtų pačios teisėjos nusišalinimo nutartyje nurodytas aplinkybes, kad ji jokia forma nėra išreiškusi valios būti renkama ir skiriama kaltinamojo J. G. vadovaujamos bendrovės valdybos nare, todėl teisėjos N. Girnytės nusišalinimas negali būti pripažintas pagrįstu. Nagrinėjamų aplinkybių kontekste svarbu pažymėti, kad, sprendžiant teismo nušalinimo klausimą BPK 58 straipsnyje nustatytais pagrindais, kiekvienu atveju turi būti motyvuotai nurodytos realios ir objektyviai esančios, o ne dirbtinai sukurtos aplinkybės. Kitu atveju tokios aplinkybės, kuriomis realiai siekiama ne nušalinimo institutu saugomų proceso dalyvių teisių užtikrinimo, o daryti poveikį teismui (teisėjui), trukdyti vykdyti teisingumą ir vilkinti baudžiamąjį procesą, negali būti pripažintos pagrįstomis BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto prasme. Priešingas tokių aplinkybių vertinimas būtų nesuderinamas su baudžiamajam procesui, kurio sudėtinė dalis yra bylos nagrinėjimas teisme, keliamais nešališkumo, teisingumo ir sąžiningumo reikalavimais, kartu sudarytų sąlygas procese dalyvaujantiems asmenims piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis, siekiant baudžiamojo proceso paskirčiai prieštaraujančių tikslų. Tokia išplėstinės septynių teisėjų kolegijos išvada atitinka ir kasacinio teismo praktiką, kurioje yra formuluojama taisyklė, kad sprendžiant, ar konkrečioje byloje yra pateisinamas pagrindas baimintis, jog konkretus teisėjas stokoja nešališkumo, suinteresuoto asmens požiūris, nors ir yra svarbus, nėra lemiamas. Svarbiausią reikšmę turi tai, ar tokia abejonė gali būti laikoma pagrįsta. Nešališkumo principo pažeidimui konstatuoti nepakanka tik vienos iš bylos šalių nuomonės. Svarbiausią reikšmę turi tai, ar tokia nuomonė gali būti laikoma objektyviai pagrįsta, turi būti nustatyti realūs faktai, keliantys abejonių dėl teismo nešališkumo (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-719/2024).
20. Pažymėtina ir tai, kad teismo (teisėjo) nešališkumas aiškinamas bei jo turinys atskleidžiamas ir per teismo (teisėjo) nepriklausomumo principą (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimai). Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad teisėjas

ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, to paties straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad šis principas visų pirma reiškia teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumą. Teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybinės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai). Teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitikslis dalykas – tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga; svarbiausias kriterijus, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitrą, būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai, 2014 m. kovo 10 d. sprendimas).

21. Kasacinės instancijos teismas yra išaiškinęs, kad nepriklausomumo principas įpareigoja teismą (teisėją) būti atsparų neteisėtam poveikiui ir nenusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, nesant tam įstatyme nustatyto pagrindo (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76-719/2022). Teisėjas (teismas) turi būti atsparus bet kokiai išorinei, taip pat ir vidinei konkrečiame baudžiamajame procese pasireiškiančiai įtakai ir neleisti, kad jo organizuojamas bylos nagrinėjimas, priimami procesiniai sprendimai, tarp kurių ir sprendimas (ne)nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, jų priėmimo procesas būtų paveikti neteisėto proceso dalyvių ar trečiųjų asmenų spaudimo. Jeigu teisėjas (teismas) nusišalina nuo bylos nagrinėjimo dėl jam daromo poveikio, pasiekiamas tokiu poveikiu siektas neteisėtas tikslas, o tai neabejotinai pažeidžia teisėjo (teismo) nepriklausomumo principą, kenkia teismo, kaip teisminės valdžios, autoritetui.
22. Minėta, kad nagrinėjamu atveju teisėja N. Girnytė proceso dalyviams pati paviešino aplinkybes apie tiek jos pačios, tiek byloje valstybinį kaltinimą palaikančio prokuroro paskyrimą su vienu iš kaltinamųjų susijusios bendrovės valdybos nariais. Kartu ji proceso dalyvius informavo, kad tai buvo padaryta be teisėjos sutikimo ir jai nežinant, informavo apie jos bei prokuroro atliktus veiksmus, siekiant išspręsti susidariusią situaciją, suteikė bylos dalyviams galimybę pareikšti nuomonę, ar šie turi abejonių dėl bylą nagrinėjančio teismo nešališkumo. Tokiais veiksmais teisėja ne tik įvykdė savo pareigą pranešti apie aplinkybes, kurios gali būti svarbios proceso dalyvių apsisprendimui dėl nušalinimo, bet ir ėmėsi būtinų priemonių procesui byloje organizuoti taip, kad proceso dalyviams, taip pat ir objektyviam stebėtojui iš šalies negalėtų susidaryti įspūdis, jog teismas galėtų būti tendencingas, suinteresuotas vienokia ar kitokia bylos baigtimi. O tai patvirtina Panevėžio apylinkės teismo pirmininkės, kaip objektyvios stebėtojos ir vertintojos iš šalies BPK 59 straipsnio 4 dalies prasme, išvadą, kad bylą nagrinėjusi teisėja nuo bylos nagrinėjimo nusišalino formaliai – „siekdama išvengti neobjektyvių interpretacijų ir įtarinėjimų“, realiai neturėdama dėl proceso dalyvių jokio išankstinio nusistatymo, konkretaus suinteresuotumo bylos baigtimi. Apeliacinės

instancijos teismas visų šių aplinkybių, spręsdamas pirmosios instancijos teismo (ne)šališkumo klausimą, nevertino.

23. Apeliacinės instancijos teismas nevertino ir vėliau bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu bylą nagrinėjančiai teisėjai pareikštų nušalinimų turinio, paties teismo proceso dalyviams paviešintų nagrinėjamu aspektu reikšmingų aplinkybių, teisėjos dėl pareikštų nušalinimų priimtų sprendimų bei dėl jos nešališkumo padarytų pareiškimų. Iš bylos duomenų matyti, kad bylos nagrinėjimo metu kaltinamasis J. G., jo gynėjas dar ne kartą bylą nagrinėjančiai teisėjai, taip pat ir visam Panevėžio apylinkės teismui reiškė nušalinimus. Pareiškimų dėl teisėjos nušalinimo buvo ir iš kitų proceso dalyvių. Pareiškimai dėl nušalinimų buvo grindžiami iš pirmiau aptartų aplinkybių: įtarimų J. G. pareiškimu dėl dokumentų, kuriuose įtvirtinti, be kita ko, su teisėja ir prokuroru susiję duomenys, klastojimo; teisėjos N. Girnytės kitoje byloje galimu pripažinimu nukentėjusiąja, civiline ieškove; aplinkybėmis, susijusiomis su administracine ir civiline bylomis, inicijuotomis su J. G. susijusio juridinio asmens šios bylos nagrinėjimo metu (VĮ Registrų centro sprendimo išregistruoti teisėjos N. Girnytės, kaip UAB „B“ valdybos narės, duomenis iš Juridinių asmenų registro administraciniam teismui apskundimu, byloje teisėja įtraukta kaip trečiasis asmuo; skola tarp VšĮ „H“ (buvusi VšĮ „HV“; juridiniam asmeniui vadovauja J. G.) ir teisėjos N. Girnytės (byla susijusi su paminėta administracine byla dėl teisėjai, kaip trečiajam asmeniui, priteisto bylinėjimosi išlaidų atlyginimo)), taip pat žiniasklaidoje publikuojamuose straipsniuose apie šią bylą, joje dalyvaujančius proceso dalyvius nurodytomis aplinkybėmis. Be kita ko, pati bylą nagrinėjusi teisėja teisiamojo posėdžio metu proceso dalyvius informavo apie J. G. ar su juo susijusių juridinių asmenų šios bylos nagrinėjimo metu inicijuotas civilines bylas, iš kurių dviejose jai pareikšti šios baudžiamosios bylos duomenimis grindžiami civiliniai ieškiniai (dėl UAB „PE“ padarytos turtinės žalos atlyginimo; dėl teismo, kaip institucijos, IĮ „LB“ padarytos žalos atlyginimo; dėl skolos teisėjai N. Girnytei iš VšĮ „H“ perkėlimo J. G., kaip fiziniam asmeniui), suteikė galimybę pareikšti proceso dalyviams nuomones dėl pasitikėjimo bylą nagrinėjančia teisėja. Atmesdama pareikštus nušalinimus, pasisakydama dėl paties teismo nustatytų aplinkybių, bylą nagrinėjusi teisėja N. Girnytė nutartyse ir priimtame nuosprendyje akcentavo, kad neturi jokių asmeninių sąsajų su kaltinamuoju J. G., su kitais proceso dalyviais ar su jais susijusiais juridiniais asmenimis; jokioje juridinių asmenų, susijusių su nagrinėjamos bylos kaltinamaisiais, veikloje nedalyvauja; nė vienoje iš bylų nėra pripažinta nukentėjusiąja; į administracinį, civilinius procesus teisėja įtraukta galimai piktnaudžiaujant asmens procesinėmis teisėmis, siekiant vilkinti šios bylos nagrinėjimą ir sudaryti įspūdį, kad bylą nagrinėja, procesinius sprendimus joje priima šališkas teismas. Aplinkybės, kurių pagrindu pareikšti nušalinimai, kaip ir paties teismo paviešintos aplinkybės, savaime nėra pagrindas nei proceso dalyviams, nei kitiems asmenims abejoti teisėjos nešališkumu šioje baudžiamojoje byloje, teisėja jokio suinteresuotumo dėl šios bylos baigties, kaip ir išankstinio nusistatymo proceso dalyvių atžvilgiu, neturi, yra nepriklausoma nuo žiniasklaidos esamo ar galimo dėmesio bylai, žurnalistų vertinimų, asmenų komentarų ir pan., todėl proceso dalyviams ir kitiems pašaliniams stebėtojams neturėtų kilti dėl to abejonių.

24. Nagrinėjamų aplinkybių kontekste svarbu pažymėti ir tai, kad kasacinio teismo jurisprudencijoje yra išaiškinta, jog teismo nešališkumo principas pažeidžiamas ir tais atvejais, kai teismas nesuteikia proceso šalims vienodų galimybių aktyviai dalyvauti teismo posėdyje tiriant įrodymus, išreiškia išankstinę poziciją dėl tiriamų duomenų vertinimo, teismo baigiamajame akte vertindamas įrodymus vartoja teismo palankumą ar nepalankumą proceso dalyviams atspindinčias formuluotes ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-385-507/2016, 2K-181-648/2019 ir kt.). Tai reiškia, kad tokiu atveju turi būti vertinamas ir teismo proceso organizavimas bei su tuo susijusios aplinkybės. Tačiau šioje byloje nėra nustatyta aplinkybių, liudijančių apie apylinkės teismo teisėjos suinteresuotumą vienokia ar kitokia šios bylos baigtimi. Priešingai, bylos duomenys patvirtina bylą nagrinėjusiosios teisėjos N. Girnytės neutralumą proceso šalių atžvilgiu, o tai, vertinant kartu su kitomis byloje nustatytomis ir pirmiau aptartomis aplinkybėmis, suponuoja išvadą, kad kaltinamųjų teisė į nešališką pirmosios instancijos teismą, priešingai nei konstatavo apeliacinės instancijos teismas, nagrinėjamoje byloje buvo užtikrinta.
25. Galiausiai tai, kad apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl pirmosios instancijos teismo (ne)šališkumo, tinkamai neišnagrinėjo visų šiam klausimui teisingai išspręsti aktualių aplinkybių, jas vertino ne tik atsietai, bet ir prieštaringai, patvirtina šio teismo dėl prokurorui pareikšto nušalinimo priimtas procesinis sprendimas. Kaip teisingai nurodė kasaciniame skunde prokuroras, bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme metu nuteistasis J. G. pateikė teismui pareiškimą dėl valstybinį kaltinimą byloje palaikančio prokuroro A. Amparavičiaus nušalinimo nuo bylos nagrinėjimo (proceso dalyviai nušalinimus paminėtam prokurorui daugybę kartų reiškė ir bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, tačiau jie visi buvo motyvuotai atmesti). Nušalinimas prokurorui (tiek bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, tiek ir apeliacinio proceso metu) buvo grindžiamas, be kita ko, ir tomis pačiomis pirmiau nurodytomis aplinkybėmis, kurių pagrindu apeliacinės instancijos teismas pripažino teisėją N. Girnytę buvus šališką. Tačiau šiuo atveju Šiaulių apygardos teismas 2023 m. vasario 9 d. nutartyje, atmesdamas nuteistojo J. G. pareiškimą dėl prokuroro nušalinimo nuo bylos apeliacine tvarka nagrinėjimo, padarė išvadą, kad nuteistasis nenurodė jokių aplinkybių, kurios galėtų būti vertinamos kaip BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytas prokuroro nušalinimo pagrindas. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad nuteistojo nuogąstavimai dėl prokuroro A. Amparavičiaus galimo šališkumo argumentuojami prokuroro apklausa byloje, kurioje J. G. nuteistas už dokumentų, kuriuose buvo nurodyta ir su prokuroru susijusi informacija, klastojimą bei jų panaudojimą, kitoje byloje jo įgytu liudytojo statusu, tėra pagrįsti jo paties subjektyviu vertinimu ir prielaidomis. Kartu akcentavo, kad įsiteisėjusiu Šiaulių apygardos teismo 2023 m. sausio 18 d. nuosprendžiu baudžiamojoje byloje Nr. 1A-4-282/2023 konstatuota, jog savo nusikalstamais veiksmais nuteistasis J. G. siekė byloje kaip liudytojams apklaustiems prokurorui, teisėjams (taip pat ir teisėjai N. Girnytei) daryti poveikį kitose jo nagrinėjamose baudžiamosiose bylose, vilkinti šių bylų nagrinėjimą.

26. Apeliacinės instancijos teismas, priimdamas skundžiamą nutartį, rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-654/2023, kurioje nagrinėtos aplinkybės iš esmės yra tapačios nagrinėjamoje byloje nustatytosioms, pateiktais išaiškinimais. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija šiuo aspektu pažymi, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuotis vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriamai susijusia ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentus, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas). Kita vertus, Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs ir tai, kad bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Išplėstinės septynių teisėjų kolegijos vertinimu, pirmiau aptartų aplinkybių visuma pagrindžia teismų praktikos tokios kategorijos bylose koregavimą. Nušalinimo instituto dirbtinai, be kita ko, neteisėtais veiksmais, piktnaudžiaujant procesinėmis teisėmis, sukurtų aplinkybių pagrindu taikymas, kaip jau konstatuota šioje byloje, nėra suderinamas su teisinėje valstybėje galiojančiais nešališkumo ir nepriklausomumo, teisingumo, sąžiningumo ir lygiateisiškumo principais.
27. Apibendrindama pirmiau išdėstytas aplinkybes, išplėstinė septynių teisėjų kolegija daro išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostatas ir kartu nepagrįstai konstatavo kaltinamųjų teisės į nešališką pirmosios instancijos teismą pažeidimą. Tokių duomenų, kurie, atsižvelgiant į pirmiau išdėstytus baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus ir teismų praktikoje suformuluotus principus, leistų pagrįstai abejoti pirmosios instancijos teismo nešališkumu, sudarytų teismo šališkumo regimybę, nagrinėjamoje byloje nenustatyta. Todėl skundžiama apeliacinės instancijos teismo nutartis naikinama ir byla pagal joje paduotus apeliacinius skundus perduodama iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.
28. Išteisintoji ir išteisinto juridinio asmens UAB „O“ atstovė I. L. kasaciniu skundu taip pat prašo panaikinti skundžiamą apeliacinės instancijos teismo nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, tačiau tokį savo prašymą grindžia kitokiais nei prokuroras argumentais. Kasatorė teigia, kad apeliacinės instancijos teismas, panaikindamas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį, kuria ji ir juridinis asmuo UAB „O“ buvo išteisinti, neįrodžius jų dalyvavimo padarant nusikalstamas veikas, nors dėl šios nuosprendžio dalies nebuvo paduota apeliacinių skundų ir ši nuosprendžio dalis buvo įsiteisėjusi, padarė esminius BPK 3 straipsnio 1 dalies 6 punkto, 322 straipsnio 2 dalies, 320 straipsnio 3, 4 dalių pažeidimus.

29. Kadangi šia nutartimi tenkinamas prokuroro kasacinis skundas, naikinama apeliacinės instancijos teismo nutartis ir baudžiamoji byla pagal nuteistojo J. G. gynėjo advokato A. Leonavičiaus ir nuteistosios R. D. gynėjo advokato P. Butkevičiaus apeliacinius skundus perduodama iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka, kartu tenkinamas ir išteisintosios bei išteisinto juridinio asmens UAB „O“ atstovės I. L. kasaciniame skunde suformuluotas analogiškas prašymas. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis dėl I. L. ir juridinio asmens UAB „O“ išteisinimo apeliacine tvarka nebuvo skundžiama ir, bylą nagrinėjant iš naujo apeliacine tvarka, ši pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalis nebus tikrinama, kasatorės kasacinio skundo argumentų (dėl bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribų, *tantum devolutum quantum appellatum* (apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti ir vertinti tik apskųstosios pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą), *non bis in idem* principų pažeidimo ir išteisintųjų padėties pabloginimo) nagrinėjimas netenka prasmės, todėl jie paliekami nenagrinėti.

Išplėstinė septynių teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 5 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 12 d. nutartį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

(S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO
BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ SKYRIAUS TEISĖJAS
ALENAS PIESLIAKAS
ATSKIROJI NUOMONĖ BAUDŽIAMOJOJE BYLOJE NR. 2K-7-62-495/2024
2024 m. gegužės 22 d.

Šioje baudžiamojoje byloje Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2023 m. balandžio 12 d. nutartimi panaikino Panevėžio apylinkės teismo nuosprendį dėl pirmosios instancijos teismo šališkumo ir perdavė bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Prokuratūra su tokiu Šiaulių apygardos teismo sprendimu nesutinka ir prašo panaikinti Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 12 d. nutartį bei perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Pritariu Šiaulių apygardos teismo išvadai, kad apygardos teismo pirmininkas nepagrįstai nepatvirtino teisėjos N. Girnytės nusišalinimo. Manau, kad 2023 m. balandžio 12 d. Šiaulių apygardos teismo nutartis yra teisėta ir pagrįsta, ją priimant esminių Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) pažeidimų nebuvo padaryta.

Kaip ne vieną kartą pabrėžta teismų praktikoje, nešališkumas turi būti vertinamas objektyviuoju ir subjektyviuoju aspektais. Vertinant nešališkumą subjektyviuoju

aspektu, turi būti nustatyta, ar yra realių faktų, kurie kelia abejonių dėl teisėjo nešališkumo ar rodo bylą nagrinėjusio teisėjo asmeninį tendencingumą. Objektyvusis nešališkumo aspektas bendriausia prasme reikalauja, kad teismo procesas būtų organizuojamas, proceso veiksmai būtų atliekami, su bylos nagrinėjimo teisme dalyviais būtų bendraujama taip, kad negalėtų susidaryti įspūdis, jog proceso metu vienai iš proceso šalių reiškiamas išankstinis priešiškumas ar palankumas arba teismas vienaip ar kitaip suinteresuotas tam tikra bylos baigtimi. Nušalinimo ar nusišalinimo pagrindai yra nustatyti BPK 58 straipsnyje. Teisėja N. Girnytė nusišalino BPK 58 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu – proceso dalyviams motyvuotai nurodant kitokias aplinkybes, keliančias pagrįstų abejonių šio kodekso 57 straipsnio 2 dalyje nurodyto asmens nešališkumu. Teisėjos nutartyje nurodyti pagrindai rodo, kad byloje kilo abejonių dėl teisėjos nešališkumo subjektyviuoju aspektu, o teisėjos nurodyti faktai lėmė išvadą, kad, kitų proceso dalyvių požiūriu, ji negalėjo išlikti nešališka.

Kaip matyti iš 2019 m. lapkričio 25 d. Panevėžio apylinkės teismo nutarties, teisėjai N. Girnytei pagrindas nusišalinti buvo šios aplinkybės: 1) jos asmens duomenų panaudojimas; 2) VĮ Registrų centro atsakymas, kad Juridinių asmenų registro (toliau – JAR) istorijoje yra išlikusi informacija apie teisėją; 3) teisėja kreipėsi į prokuratūrą, kad būtų įvertinta, ar nėra nusikalstamos veikos požymių, ir prašydama ginti viešąjį interesą, kad ji dėl savo pareigų atlikimo nepatirtų neigiamų pasekmių. Teisėja, atsižvelgdama į proceso dalyvių nepasitikėjimą ja, jų pareikštą nušalinimą arba pareikšto nušalinimo palaikymą, nusprendė, kad, toliau jai nagrinėjant bylą, gali būti sudarytos prielaidos kilti tiek proceso dalyvių, tiek visuomenės abejonėms dėl jos nešališkumo, todėl nuo bylos nagrinėjimo ji nusišalino.

Pagal BPK 59 straipsnio 4 dalį, teisėjo nusišalinimą turi patvirtinti teismo pirmininkas ar pirmininko pavaduotojas. Jeigu nusišalinimas nepatvirtinamas, nepagrįstą nusišalinimą pareiškęs teisėjas privalo bylą nagrinėti iš esmės. Nepatvirtindamas nusišalinimo, teismo pirmininkas ar pirmininko pavaduotojas turi pateikti argumentus dėl kiekvieno nusišalinimą pareiškusio teisėjo argumento, kuris buvo pagrindas jam nusišalinti, ir nurodyti, kodėl teisėjo nurodytos faktinės aplinkybės nelemia jo šališkumo. Teismo pirmininko motyvai turi būti labai aiškūs ir paneigiantys visus nusišalinimo argumentus.

2019 m. lapkričio 26 d. nutartimi Panevėžio apylinkės teismo pirmininkė nepatvirtino teisėjos N. Girnytės nusišalinimo. Pirmininkė nurodė, kad duomenys dėl teisėjos N. Girnytės buvimo UAB „B“ valdybos nare iš JAR buvo išregistruoti. Pirmininkei buvo svarbu ir tai, kad nušalinimą pareiškę baudžiamojo proceso dalyviai nėra pateikę realiai egzistuojančių įrodymų, kurie nuginčytų pateiktus duomenis ir kartu paneigtų teisėjos nurodytas aplinkybes, jog ji jokia forma nėra išreiškusi valios būti renkama ar skiriama UAB „B“ valdybos nare. Teisėjos N. Girnytės motyvas, kad ji negali dalyvauti procese ir nusišalina siekdama išvengti neobjektyvių interpretacijų ir įtarinėjimų, yra formalus ir negali būti laikomas pagrįstu ir pakankamu pagrindu patvirtinti nusišalinimą.

Manau, kad teismo pirmininkės nutartyje nurodyti motyvai nepaneigia teisėjos N. Girnytės nutartyje nurodytų pagrindų, o į kai kuriuos iš viso neatsako. Teisėjos nutarties argumentai visai nėra formalūs. Teisėja N. Girnytė nurodė, kad viena aplin-

kybių, lėmusių jos nusišalinimą, yra ta, kad buvo panaudoti jos asmens duomenys. Teisėjos asmens duomenų panaudojimas yra reikšmingas ne dėl formalaus jų panaudojimo registruojant teisėją kaip valdybos narę JAR ar dėl formalaus išregistravimo, ar dėl negalėjimo jų visiškai pašalinti iš JAR. Toje situacijoje nebuvo aišku (tai nebuvo nustatyta ir ikiteisminiame tyrime), iš kur J. G. gavo teisėjos N. Girnytės asmens duomenis, todėl teisėja turėjo pagrindą susirūpinti savo asmens saugumu, kai kriminalinių nusikaltimų padarymu kaltinamas asmuo, kurio bylą ji nagrinėja, turi jos asmens duomenis ir be teisėjos žinios juos panaudoja. Situaciją komplikuoja tai, kad nebuvo aišku, ką jis su šiais asmens duomenimis toliau ketina daryti ir kokią įtaką tai gali padaryti teisėjai jos nagrinėjamoje byloje priimant sprendimą. Tokį susirūpinimą pagrindžia ir kitas teisėjos motyvas – kad ji kreipėsi į prokuratūrą, kad būtų įvertinta, ar nėra nusikalstamos veikos požymių, ir prašydama ginti viešąjį interesą, kad teisėja dėl savo pareigų atlikimo nepatirtų neigiamų pasekmių. Teisėja manė, kad dėl J. G. veiksmų ji gali patirti neigiamų pasekmių, ir prašė ją ginti. Šis kreipimasis buvo susijęs su ja, su jos interesu išsiaiškinti, iš kur buvo gauti jos asmens duomenys, ir tikslu patraukti asmenį (galima buvo numanyti, kad toks asmuo būtų J. G.) baudžiamojon atsakomybėn, jeigu bus nustatyta nusikalstamos veikos požymių. Teisėja N. Girnytė, būdama profesionali teisininkė, suprato, kad po jos kreipimosi į prokuratūrą galimas ikiteisminio tyrimo pradėjimas dėl asmens, kurio bylą ji nagrinėja, o ji toje byloje įgis kokį nors statusą, kuris bus priešingas J. G. Vėliau prokuratūra dėl šių aplinkybių pradėjo ikiteisminį tyrimą ir dėl to teisėja turėjo dalyvauti įvairiuose veiksmuose. Be to, svarbu ir tai, kad pati teisėja deklaravo, kad ji negali nešališkai nagrinėti bylos, o teismo pirmininkės sprendimas negali pakeisti tokio jos asmeninio jausmo, todėl subjektyviojo nešališkumo aspektu proceso dalyviams išliktų pagrįstų abejonių jos nešališkumu. Teisėja teisingai manė, kad tokioje situacijoje ne tik proceso dalyviams, bet ir pašaliniam stebėtojui gali kilti abejonių jos nešališkumu.

Pats BPK 59 straipsnio 4 dalies reguliavimas gali prieštarauti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 2 daliai.

Pritardamas teisėjų kolegijos išvadoms dėl dirbtinai paties J. G. sukurtos situacijos, kartu noriu pabrėžti, kad, netgi dirbtinai sukūręs situaciją ir ja pasinaudojęs reikšdamas nušalinimus teismui, asmuo turi teisę į teisingą teismą.

2.21. Civilinis ieškinys baudžiamajame procese (BPK 109 straipsnis) Civilinis atsakovas (BPK 111 straipsnis)

Civiliniai atsakovai gali būti tėvai, globėjai, rūpintojai ar kiti asmenys, taip pat įmonės, įstaigos ir organizacijos, kurie pagal įstatymus materialiai atsako už nusikalstama įtariamojo arba kaltinamojo veika padarytą žalą. Materialiai atsakingas asmuo už kaltinamojo padarytas veikas gali būti ir valstybė. Valstybė yra atsakinga už tai, kad valstybės tarnautojai būtų tik tinkamas asmenines savybes turintys ir tinkamai parengti tarnybinėms funkcijoms atlikti asmenys. Svarbu, kad asmenys, patyrę žalos dėl nusikalstamų valstybės tarnautojų veiksmų, padarytų pasinaudojant jų kaip valstybės tarnautojų įgaliojimais, gautų veiksmingą patirtos žalos atlyginimą, o tokia padėtis užtikrinama, kai žalą priteisiama atlyginti valstybei.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-85-594/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-39035-2021-8
Procesinio sprendimo kategorijos:
1.2.4.4.1; 1.2.19.4.1; 2.1.15.3.1; 2.1.15.3.3.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. balandžio 24 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danutės Jočienės (kolegijos pirmininkė), Artūro Ridiko ir Albino Antanaičio (pranešėjas),

sekretoriaujant Daivai Kučinskienei,

dalyvaujant prokurorui Dariui Valiui,

nuteistajam M. R., jo gynėjui advokatui Aidui Mažeikai,

nukentėjusiojo E. T. atstovei advokatei Gintarei Leškevičienei,

viešame teismo posėdyje kasacine žodinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistojo M. R. gynėjo advokato Aido Mažeikos, nukentėjusiojo E. T. atstovės advokatės Gintarės Leškevičienės** ir **Panevėžio apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus vyriausiojo prokuroro Ramūno Pačebuto** kasacinius skundus dėl Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. rugsėjo 15 d. nuosprendžio.

Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. gegužės 17 d. nuosprendžiu M. R. išteisintas dėl kaltinimų padarius nusikalstamas veikas, nurodytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 138 straipsnio 1 dalyje ir 228 straipsnio 1 dalyje, nes jis nepadarė šių veikų. Nukentėjusiojo E. T. ir civilinės ieškovės Panevėžio teritorinės ligonių kasos civiliniai ieškiniai palikti nenagrinėti. Iš valstybės, atstovaujamos Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros, priteista atlyginti 1695 Eur proceso išlaidų Panevėžio apskrities vyriausiajam policijos komisariatui (toliau – ir Panevėžio aps. VPK).

Skundžiamu Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. rugsėjo 15 d. nuosprendžiu Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. gegužės 17 d. nuosprendis panaikintas ir priimtas naujas nuosprendis, kuriuo M. R. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 138 straipsnio 1 dalį laisvės apribojimu šešiems mėnesiams, įpareigojant bausmės atlikimo metu dalyvauti smurtinio elgesio pataisos programoje, pagal BK 228 straipsnio 1 dalį 1000 MGL (50 000 Eur) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1, 2 dalimis, 5 dalies 2 punktu, bausmės subendrintos apėmimo būdu ir M. R. paskirta subendrinta bausmė – laisvės apribojimas šešiems mėnesiams, įpareigojant bausmės atlikimo metu dalyvauti smurtinio elgesio pataisos programoje. Pritaikius BK 67 straipsnio 2 dalies 3 ir 6 punktus, 3 dalį, 68^2, 71 straips-

nius, kartu su bausme M. R. paskirta baudžiamojo poveikio priemonė – teisės dirbti policijos pareigūnu trejiems metams atėmimas ir 10 MGL (500 Eur) dydžio įmoka į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, įmokai sumokėti nustatant šešių mėnesių terminą nuo nuosprendžio paskelbimo. Iš Lietuvos valstybės, atstovaujamos Panevėžio aps. VPK, priteista 3000 Eur nukentėjusiajam E. T. neturtinei žalai atlyginti, 83,29 Eur – Panevėžio teritorinei ligonių kasai turtinei žalai atlyginti. Be to, nukentėjusiajam E. T. pripažinta teisė į civilinio ieškinio dėl turtinės žalos, susijusios su odontologo paslaugomis, medikamentų ir degalų pirkimu, atlyginimu specialistui ir drabužių sugadinimu, patenkinimą, o klausimas dėl šios žalos dydžio perduotas spręsti civilinio proceso tvarka. Kita nukentėjusiojo civilinio ieškinio dalis atmesta. Iš M. R. priteista nukentėjusiajam E. T. 3700 Eur atstovavimo išlaidų atlyginimo.

Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi bylą ir išklausiusi nuteistojo bei jo gynėjo, prašiusių gynėjo kasacinį skundą tenkinti, nukentėjusiojo atstovės kasacinį skundą atmesti, o dėl prokuroro kasacinio skundo spręsti teismo nuožiūra, prokuroro, prašiusio jo kasacinį skundą tenkinti, o nuteistojo gynėjo ir nukentėjusiojo atstovės kasacinius skundus atmesti, nukentėjusiojo atstovės, prašiusios jos kasacinį skundą tenkinti, o nuteistojo gynėjo ir prokuroro kasacinius skundus atmesti, paaiškinimų,

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. M. R. apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 138 straipsnio 1 dalį bei 228 straipsnio 1 dalį už tai, kad, būdamas valstybės tarnautojas – Panevėžio aps. VPK Patrulių kuopos mobiliojo būrio vyriausiasis patrulis, piktnaudžiaudamas tarnybine padėtimi, viršijo jam suteiktus įgaliojimus, neteisėtai panaudojo fizinę prievartą prieš asmenį ir savo neteisėtais veiksmais nesunkiai sutrikdė E. T. sveikatą, būtent: būdamas valstybės tarnautojas – Panevėžio aps. VPK *(duomenys neskelbtini)* patrulis, tarnybos metu, reaguodamas į Operatyvaus valdymo skyriaus budėtojų pranešimą apie iškvietimą, 2021 m. lapkričio 6 d. apie 3.40 val. kartu su Panevėžio aps. VPK Patrulių kuopos vyr. patruliu H. V. (kuris dėl šios veikos nėra kaltas) atvykęs į įvykio vietą, esančią Panevėžio r., Karsakiškio sen., *(duomenys neskelbtini)*, neadekvačiai reaguodamas į E. T. išsakytus žodžius išeiti iš jo namų, nesant tam jokio būtinumo ir teisinio pagrindo, E. T. neatlikus jokių veiksmų, dėl kurių būtų reikalinga prieš jį naudoti fizinę prievartą, viršydamas jam suteiktus įgaliojimus, neteisėtai ir nepagrįstai panaudojo fizinę prievartą prieš E. T., t. y. šį nuvertė nuo kėdės ant grindų, o E. T. nukritus, jį spausdamas savo kūno svoriu prie grindų, uždėjus E. T. antrankius ir jį pakėlus nuo grindų, išvedė jį į namo koridorių, ten E. T. būnant surakintam antrankiais ir prieš jį, kaip policijos pareigūną, E. T. neatliekant pasipriešinimo veiksmų, kurie būtų sukėlę grėsmę pareigūno sveikatai ar gyvybei, tyčia, nesant tam jokio būtinumo ir teisėto pagrindo, viršydamas jam suteiktus įgaliojimus, neteisėtai ir nepagrįstai panaudojo fizinę prievartą prieš E. T., t. y. dešiniu kumščiu sudavė E. T. smūgį į smakro sritį ir, stumdamas antrankiais surakintą E. T. link

išėjimo durų, parvertė E. T., todėl E. T. krisdamas veidu trenkėsi į grindis, po to buvo ištemptas į lauką, taip E. T. ne mažiau kaip dėl šešiolikos trauminių poveikių buvo padaryta poodinė kraujosruva, muštinių žaizdų nosies nugarėlėje, nosikaulių lūžis, odos nubrozdinimas viršutinėje lūpoje, viršutinio kairio pirmo danties vainiko dalinis išnirimas, poodinių kraujosruvų pasmakrio srityje, pakaušyje, kairės ausies kaušelyje, kairiame žaste, abiejuose dilbiuose, kairėje plaštakoje, juosmens dešinėje pusėje, odos nubrozdinimų abiejuose keliuose, tokiais veiksmais nesunkiai sutrikdė nukentėjusiajam E. T. sveikatą ir šiais tyčiniais veiksmais viršijo jam suteiktus įgaliojimus panaudoti fizinę prievartą, nustatytus Lietuvos Respublikos policijos įstatymo (toliau – ir Įstatymas) (2019 m. lapkričio 17 d. įstatymo redakcija) 27 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad pareigūnas turi teisę panaudoti prievartą tik tarnybinio būtinumo atvejais ir tik tiek, kiek to reikia tarnybinėms pareigoms įvykdyti, pareigūnas naudoti prievartą privalo adekvačiai esamoms aplinkybėms ir proporcingai esamam pavojui, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį, intensyvumą ir individualias pažeidėjo savybes, fizinė prievarta naudojama tik tada, kai psichinė prievarta buvo neveiksminga arba kai bet koks delsimas kelia pavojų pareigūno ar kito asmens gyvybei ar sveikatai, fizinę prievartą pareigūnas turi teisę panaudoti saugodamasis ar siekdamas apsaugoti kitus asmenis nuo gresiančio pavojaus gyvybei ar sveikatai, kai asmenys vengia vykdyti pareigūnų reikalavimus ar nurodymus (siekdamas priversti asmenis paklusti), taip pat sulaikydamas asmenis (jeigu jie priešinasi), užkirsdamas kelią administraciniams nusižengimams ar nusikalstamoms veikoms, šiurkščiai pažeidė Įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 1 punktą, nurodantį gerbti ir ginti žmogaus orumą, užtikrinti ir saugoti jo teises ir laisves, Įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje nustatytus profesinės etikos, pagarbos žmogaus teisėms, humanizmo, visuomenės moralės, teisėtumo, prievartos naudojimo tik būtinais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principus, pažeidė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnyje nurodytą asmens garantiją, draudžiančią žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, ir sulaužė 2017 m. *(duomenys neskelbtini)* duotą pareigūno priesaiką, tokiais savo tyčiniais veiksmais, nesuderinamais su Lietuvos policijos pareigūno vardu, sulaužydamas duotą pareigūno priesaiką, šiurkščiai pažeisdamas įstatymus, pažeisdamas valstybės deklaruojamus policijos veiklos principus, padarė E. T. didelę fizinę bei moralinę žalą, taip pat sumenkino Lietuvos policijos, kaip valstybės teisėsaugos institucijos, prestižą, jos autoritetą bei pasitikėjimą ja, diskreditavo šios institucijos ir policijos pareigūno vardą, taip padarydamas didelę neturtinę žalą valstybės institucijai Lietuvos policijai ir Lietuvos Respublikos valstybei.

II. Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio esmė

2. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs nuteistojo M. R. baudžiamąją bylą apeliacine tvarka, panaikino ištęisinamąjį pirmosios instancijos teismo nuosprendį motyvuodamas tuo, kad pirmosios instancijos teismas byloje surinktus įrodymus įvertino selektyviai, iš esmės pažeisdamas Lietuvos Respublikos bau-

džiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus. Įvertinęs byloje surinktų įrodymų visumą, apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad byloje surinkti įrodymai patvirtina M. R. pateiktus kaltinimus, todėl priėmė naują – apkaltinamąjį nuosprendį, kuriuo pripažino M. R. kaltu padarius nusikaltimus, nustatytus BK 138 straipsnio 1 dalyje, 228 straipsnio 1 dalyje.

III. Kasacinių skundų argumentai

3. Kasaciniu skundu nuteistojo M. R. gynėjas advokatas A. Mažeika prašo panaikinti Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. rugsėjo 15 d. nuosprendį ir palikti galioti Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. gegužės 17 d. išteisinamąjį nuosprendį. Kasatorius skunde nurodo:

3.1. BK 228 straipsnio 1 dalyje uždraustas piktnaudžiavimas suprantamas kaip valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens savo tarnybinės padėties, įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų teisių, pareigų ir įgaliojimų panaudojimas ar nepanaudojimas priešingai tarnybos interesams (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-549/2007). Dėl to visais atvejais būtina išsiaiškinti, kokius teisės aktus, piktnaudžiaudamas tarnybine padėtimi arba viršydamas įgaliojimus, kaltininkas pažeidė. Neišsamus, vienpusiškas ir selektyvus tokių teisės aktų taikymas turi tiesioginę įtaką BK 228 straipsnio 1 dalyje uždrausto piktnaudžiavimo nusikalstamos veikos turiniui. Apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad M. R. kaltinime nurodytais veiksmais pažeidė Konstitucijos 21 straipsnį, Policijos įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 4 punktą, 4 straipsnio 2 dalį, 27 straipsnį, sulaužė 2017 m. *(duomenys neskelbtini)* duotą pareigūno priesaiką. Tačiau, be apeliacinės instancijos teismo nurodytų įstatymų, policijos pareigūno veiklą ir įgaliojimus nustato ir kitos įstatymų bei teisės aktų normos, pagal kurias policijos pareigūnas turi teisę panaudoti prievartą, kai taip elgtis yra pagrindas ir nepažeidžiamos teisės aktuose nustatytos sąlygos. Tokio pobūdžio nuostatas įtvirtina Policijos įstatymo 2 straipsnio 9, 13 punktai, 21 straipsnis, 22 straipsnio 2 ir 4 dalys, 25 straipsnio 2 dalis, 27 straipsnio 3 dalies 2 ir 7 punktai, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) 597 straipsnio 2, 3 dalys. Išsamiai išanalizavęs byloje surinktų įrodymų visetą, nurodydamas konkrečius įrodymus (vaizdus), pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad E. T. ranka suėmė M. R. už rankos, šiam staigiai atitraukus ranką, sudavė nestiprų smūgį ranka M. R. į korpusą, prieš M. R. panaudojant prievartą, E. T. stojosi nuo kėdės, vedamas į koridorių įžeidinėjo policijos pareigūnus, muistėsi, judesiu galva siekė pasiekti M. R. galvą, tačiau M. R. atsitraukė. Bylą nagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas tokias pirmosios instancijos teismo išvadas apie bylos aplinkybes paneigė nenurodydamas jokių konkrečių įrodymų (vaizdų), iš dalies remdamasis specialisto išvada Nr. 11K-49 (22), kuria analizuoti vaizdo įrašai. Teismo posėdžio metu apklausiamas specialistas K. Graželis paaiškino, kad specialisto išvadoje esanti frazė „nėra fiksuota veiksmų“ nereiškia, kad tokių veiksmų iš viso nebuvo, o

reiškia tik tai, kad tokie veiksmai nėra užfiksuoti pateiktuose tirti vaizdo įrašuose. Apeliacinės instancijos teismas, taip pat nenurodydamas jokių konkrečių įrodymų (vaizdų), padarė išvadą, kad M. R. iš nugaros pastūmė E. T. į priekį, todėl šis griuvo ir patyrė sužalojimų, kad ši aplinkybė paneigia M. R. aiškinimą, jog E. T. griuvo užkliuvęs už slenksčio (kurio toje vietoje net nėra) ar susipynus kojoms. Įrodymus (vaizdo įrašus) prieš apeliacinės instancijos teismą tyrę policijos pareigūnai, vaizdo įrašų tyrimo specialistas, pirmosios instancijos teismo teisėjas nenustatė apeliacinės instancijos teismo nurodytų M. R. veiksmų, pasireiškusių E. T. stūmimu į priekį. Apeliacinės instancijos teismo išvada, kad E. T. nebandė priešintis policijos pareigūnui, o jei ir bandė priešintis, tai tokie veiksmai buvo teisėti, prieštarauja specialisto išvados Nr. 11K-49 (22) duomenims apie E. T. veiksmus, taip pat yra nesuprantama, nes pradžioje teismas paneigė priešinimosi buvimą, o vėliau nurodė, kad jei ir buvo priešinamasi, tai tokie veiksmai buvo teisėti. Dėl to darytina išvada, kad pirmosios instancijos teismas detaliau ištyrė byloje surinktus įrodymus ir padarė tikslesnes išvadas apie bylos aplinkybes, palyginti su apeliacinės instancijos teismu, todėl pagrįstai konstatavo, kad E. T. nevykdė policijos pareigūnų teisėtų nurodymų, priešinosi sulaikymui, todėl policijos pareigūnas M. R., panaudodamas prievartą prieš E. T., veikė pagal Policijos įstatymo 27 straipsnio 3 dalies 2 ir 7 punktus, t. y. teisėtai. Be to, pirmosios instancijos teismas, remdamasis byloje atlikta įrodymų analize, padarė pagrįstą išvadą, kad E. T., vedamas policijos pareigūnų, galėjo griūti užkliuvęs už slenksčio. Nesutiktina su apeliacinės instancijos teismo teiginiu, kad įvykio vietoje nebuvo slenksčio, nes toks slenkstis užfiksuotas įvykio vietos apžiūros protokole išeinant iš tambūro į namo vidų. Dėl to M. R. aiškinimas, kad E. T. griuvo užkliuvęs už slenksčio, yra nepaneigtas byloje surinktais objektyviais duomenimis. Kasatorius nurodo, kad M. R. kaip policijos pareigūno veika, pasireiškusi tuo, kad jis neįspėjo E. T. apie jo sulaikymą, galimą prievartos panaudojimą prieš atliekant sulaikymo veiksmus, galėtų būti vertinama kaip tarnybiniai pažeidimai, bet nesuteikia pagrindo M. R. traukti baudžiamojon atsakomybėn. Nesutiktina su apeliacinės instancijos teismo argumentu, kad E. T. elgesys, pasireiškęs policijos pareigūnų įžeidinėjimu necenzūriniais žodžiais, buvo pateisinamas, nes kartu su M. R. buvęs policijos pareigūnas H. V. nedėvėjo medicininės kaukės. Pažymėtina, kad M. R. medicininę kaukę dėvėjo, todėl E. T. neturėjo jokio pagrindo žeminti M. R. garbę ir orumą necenzūriniais žodžiais, provokuojamu elgesiu, negalėjo nevykdyti teisėtų M. R., kaip policijos pareigūno, reikalavimų, todėl negali būti jokio pateisinimo E. T. padarytiems ANK 506, 508 straipsniuose nurodytiems administraciniams nusižengimams. Įtakos tam neturi apeliacinės instancijos teismo nurodyta aplinkybė, kad veika padaryta privačioje erdvėje, nes ANK 508 straipsnyje uždraustas administracinis nusižengimas gali būti padarytas tiek viešoje vietoje, tiek privačioje erdvėje.

3.2. Darydamas išvadą, kad M. R. veika atitinka aprašytą BK 228 straipsnio 1 dalyje, apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė baudžiamąjį įstaty-

mą. Pagal teismų praktiką, piktnaudžiavimas gali būti padaromas tiesiogine ar netiesiogine tyčia (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-28-489/2019, 2K-P-59-495/2021, 2K-69-648/2021 ir kt.). Bylą nagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad pirmosios instancijos teismo išvados dėl prievartos panaudojimo prieš E. T. ir jo sulaikymo sąlygų teisėtumo padarytos suteikus prioritetą prieš kitus įrodymus M. R. parodymams, neįvertinus kitų byloje surinktų įrodymų arba juos interpretuojant išimtinai M. R. naudai. Su tokia apeliacinės instancijos teismo išvada nesutiktina, nes pirmosios instancijos teismas ne suteikė prioritetą M. R. parodymams, bet analizavo vieną iš nusikalstamos veikos sudėties elementų – subjektyviąją pusę, t. y. kaip situaciją vertino pats M. R. ir ar tokiam vertinimui buvo pagrindas. Nors apie subjektyviąją pusę sprendžiama ne tik pagal kaltinamojo parodymus, tačiau jie negali būti ignoruojami. M. R. bylos nagrinėjimo metu ne kartą atkreipė dėmesį į tai, kad viena yra situaciją vertinti pagal vaizdo įrašus, kai galima dar kartą peržiūrėti nesuprantamas vietas, o kita – būnant įvykio vietoje, kai reikia priimti sprendimus čia ir dabar be galimybės įsitikinti, ar E. T. smūgiuoja galva, ar stojasi sugniaužęs kumščius, ar elgiasi kitaip. Nors, kaip matyti iš įrodymų (vaizdo įrašų), E. T. iš tiesų stojosi nuo kėdės nesugniaužęs kumščių, tačiau tuo metu M. R. nusisuko eiti, o besistojantį E. T. matė akies krašteliu, jam už nugaros, todėl turėjo pagrindą situaciją vertinti kaip grėsmingą, o E. T. judesį galva vertinti kaip smūgį.

4. Kasaciniu skundu nukentėjusiojo E. T. atstovė advokatė G. Leškevičienė prašo pakeisti Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. rugsėjo 15 d. nuosprendžio dalį dėl neturtinės žalos atlyginimo ir visiškai tenkinti nukentėjusiojo civilinį ieškinį priteisiant jam iš Lietuvos valstybės, atstovaujamos Panevėžio aps. VPK, 30 000 Eur. Kasatorė skunde nurodo:
   4.1. Spręsdamas dėl nusikalstamomis veikomis nukentėjusiajam E. T. padarytos neturtinės žalos atlyginimo dydžio, apeliacinės instancijos teismas pažeidė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) 6.250 straipsnio nuostatas, nukrypo nuo teismų praktikos panašiose bylose, todėl priteisė nukentėjusiajam pernelyg mažą, neužtikrinantį teisingumo neturtinės žalos atlyginimo dydį.
   4.2. Nors neturtinės žalos dydis paprastai yra ne teisės, bet fakto klausimas, tačiau pagal baudžiamojo proceso įstatymą kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, privalo patikrinti, ar teismai, nagrinėdami civilinį ieškinį dėl neturtinės žalos atlyginimo, tinkamai vadovavosi įstatymų normomis, reglamentuojančiomis neturtinės žalos dydžio klausimą (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54-628/2021).
   4.3. CK 6.250 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti bendrieji kriterijai, į kuriuos visais atvejais atsižvelgia teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį: neturtinės žalos padariniai, šią žalą padariusio asmens kaltė, jo turtinė padėtis, padarytos turtinės žalos dydis bei kitos turinčios reikšmės bylai aplinkybės, taip pat sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-101-469/2023). Pagal teismų praktiką, nustatant

atlygintinos neturtinės žalos dydį, pažeistos vertybės reikšmingumas turi būti vienas iš lemiamų kriterijų (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014). Jeigu neturtinė žala padaryta dėl asmens sveikatos sužalojimo, o kaltė dėl to išreikšta tyčiniais veiksmais, tai šie neturtinės žalos nustatymo kriterijai yra esminiai ir nelaikytini lygiaverčiais kitiems CK 6.250 straipsnio 2 dalyje nurodytiems kriterijams. Veikiant tyčia, t. y. siekiant, kad nukentėjusysis patirtų kančias, pažeminimą, stresą ir pan., yra padaroma kur kas didesnė žala nei neatsargios kaltės atveju (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-470/2006; kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-394/2006). Nagrinėjamoje byloje specialisto išvada yra nustatyta, kad E. T. dėl M. R. veikos patyrė nesunkų sveikatos sutrikdymą, tačiau apeliacinės instancijos teismas, sumažindamas nukentėjusiojo civiliniu ieškiniu prašomo priteisti neturtinės žalos atlyginimo dydį, nurodė, kad atsižvelgia į nukentėjusiajam padarytą nežymų sveikatos sutrikdymą bei kitas aplinkybes. Dėl to apeliacinės instancijos teismas neteisingai įvertino esminį neturtinės žalos nustatymo kriterijų – sveikatos sužalojimo padarinius ir dėl jų nukentėjusiojo patirtus dvasinius išgyvenimus. Svarbu, kad nežymus ir nesunkus sveikatos sutrikdymo mastas gerokai skiriasi pagal pavojingumo laipsnį, t. y. pagal sužalotam asmeniui kilusius padarinius, trukmę, sukeltą fizinį skausmą, pasveikimo galimybes, liekamuosius reiškinius, ir kartu lemia skirtingo intensyvumo dvasinius išgyvenimus, o tai atitinkamai sukelia skirtingo dydžio neturtinę žalą. Be to, apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl neturtinės žalo dydžio, visiškai neatsižvelgė į tai, kad M. R., padarydamas žalą nukentėjusiajam, veikė tyčia, t. y. savo neteisėtu smurtiniu elgesiu ne tik siekė pademonstruoti savo, kaip policijos pareigūno, viršenybę, palyginus su kitais asmenimis, šiuo atveju nukentėjusiuoju E. T., bet ir kartu norėjo, kad nukentėjusysis patirtų fizinį skausmą, kančias, pažeminimą bei stresą. Dėl to apeliacinės instancijos teismas pažeidė CK 6.250 straipsnio nuostatas.

4.4. Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad, nustatant neturtinės žalos dydį, būtina atsižvelgti ir į Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) praktikoje dėl panašių pažeidimų priteisiamus neturtinės žalos atlyginimo (teisingo atlyginimo) dydžius pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 41 straipsnį (kasacinės nutartys civilinėse bylose Nr. e3K3-100-969/2023, e3K-3-196-421/2023). EŽTT praktikoje nurodoma, kad vertinant, ar nacionalinių institucijų už jų konstatuotus pažeidimus priteistas žalos atlyginimas yra tinkamas, reikia nustatyti, ar priteista suma gali būti traktuojama kaip pakankama siekiant ištaisyti padarytą žalą ir pažeidimą (Didžiosios kolegijos 2006 m. kovo 29 d. sprendimas byloje *Scordino prieš Italiją Nr. 1*, peticijos Nr. 36813/97 ir kt.). EŽTT praktikoje taip pat nurodoma, kad teismas gali pripažinti tinkamu ir tokį nacionalinės institucijos priteistą žalos atlyginimą, kuris yra mažesnis, palyginti su sumomis, panašiose bylose priteisiamomis EŽTT, su sąlyga, kad tokio žalos atlyginimo dydis nėra akivaizdžiai nepagrįstas (t. y. pernelyg mažas), atsižvelgiant į tokiose pat EŽTT bylose paprastai priteisiamo žalos atlyginimo dydžius (2016 m. balandžio 5 d.

sprendimas byloje *Vedat Doğru prieš Turkiją*, peticijos Nr. 2469/10). Apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio E. T., į EŽTT panašiose bylose priteisiamas neturtinės žalos atlyginimo sumas neatsižvelgė. EŽTT bylose prieš Lietuvą dėl neteisėto smurto, konstatavus Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3 straipsnio pažeidimą, priteisiamas neturtinės žalos atlyginimo dydis svyruoja nuo 9000 iki 15 000 Eur (2011 m. kovo 15 d. sprendimas byloje *Iljina ir Sarulienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 32293/05; 2016 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Gedrimas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 21048/12; 2016 m. spalio 4 d. sprendimas byloje *Yusiv prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 55894/13; 2019 m. spalio 15 d. sprendimas byloje *Žemaitis prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 74305/17; 2022 m. birželio 28 d. sprendimas byloje *Sokolovas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 10049/20). Pirmiau nurodytose bylose pareiškėjams neteisėtais policijos pareigūnų veiksmais buvo padaryti nežymūs, t. y. praktiškai jokių realių padarinių nesukeliantys, sveikatos sutrikdymai, o šioje byloje nukentėjusiajam E. T. buvo padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas, pasireiškęs nosikaulių lūžiais, priekinio danties išnirimu ir kitais sužalojimais, kurie kilo net dėl šešiolikos trauminių poveikių. Dėl to, sekant teismų praktika, turėjo būti atsižvelgta į EŽTT praktiką panašiose bylose prieš kitas valstybes (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-100-969/2023). Panašiose į šią bylą EŽTT bylose prieš kitas valstybes buvo priteistos daug didesnės pinigų sumos, jos svyruoja nuo 30 000 iki 50 000 Eur (2005 m. rugsėjo 22 d. sprendimas byloje *Aleksandr Sokolov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 20364/05; 2010 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Nikiforov prieš Rusiją*, peticijos Nr. 42837/04). Taigi darytina išvada, kad nukentėjusiajam E. T. priteistas neturtinės žalos atlyginimo dydis yra žymiai mažesnis už EŽTT praktikoje priteisiamą neturtinės žalos atlyginimo dydį, todėl jis negali būti laikomas teisingu.

5. Kasaciniu skundu Panevėžio apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus vyriausiasis prokuroras R. Pačebutas prašo pakeisti Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. rugsėjo 15 d. nuosprendžio dalį, kuria netinkamai išspręstas civilinis ieškinys, ir nusikaltimu padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą priteisti ne iš Lietuvos valstybės, o iš nuteistojo M. R.
6. Priteisdamas nusikalstamomis veikomis nukentėjusiajam padarytos žalos atlyginimą iš Lietuvos valstybės, o ne iš nusikalstamas veikas padariusio M. R., apeliacinės instancijos teismas iš esmės pažeidė BPK 109, 111 straipsnius. BPK 109 straipsnyje įtvirtinta nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisė pareikšti civilinį ieškinį yra apribota konkrečių asmenų, kuriems toks civilinis ieškinys gali būti reiškiamas, rato; konkrečiai, tai gali būti asmuo, esantis įtariamuoju ar kaltinamuoju byloje, taip pat asmuo ar asmenys, materialiai atsakingi už jų nusikalstamas veikas. BPK 111 straipsnio 1 dalyje, apibrėžiančioje civilinio atsakovo sąvoką, nustatyta, kad civiliniai atsakovai gali būti tėvai, globėjai, rūpintojai ar kiti asmenys, taip pat įmonės, įstaigos ir organizacijos, kurie pagal įstatymus materialiai atsako už įtariamojo ar kaltinamojo nusikalstama veika padarytą

žalą. Taigi, BPK nėra nustatyta, kad valstybė gali būti civilinė atsakovė baudžiamojoje byloje dėl įtariamųjų, kaltinamųjų nusikalstamais veiksmais padarytos žalos atlyginimo, todėl nukentėjusieji neturi teisinio pagrindo valstybei reikšti civilinius ieškinius baudžiamajame procese. Valstybės deliktinė atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, nustatyta CK 6.271, 6.272 straipsniuose. Pareiškimai, skundai, prašymai dėl žalos atlyginimo, pateikti pagal CK 6.271 straipsnį, reiškiami administraciniam teismui ir nagrinėjami Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka, o civiliniai ieškiniai, pateikti pagal CK 6.272 straipsnį, nagrinėjami bendrosios kompetencijos teismų Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. Iš to išplaukia, kad įstatymai nesuteikia baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui teisės nagrinėti nukentėjusiojo pareikštą civilinį ieškinį valstybei ir spręsti dėl valstybės deliktinės atsakomybės taikymo. Pagal byloje nustatytas aplinkybes, valstybės tarnautojo – policijos pareigūno M. R. neteisėti veiksmai padarė didelę neturtinę žalą Lietuvos policijai ir Lietuvos valstybei, todėl civilinį ieškinį turėtų atlyginti pats asmuo, kuris padarė nusikalstamas veikas, o ne neturtinę žalą patyrusi Lietuvos valstybė. Būtent taip sprendžiamos kitos panašios baudžiamosios bylos (Vilniaus apygardos teismo 2020 m. sausio 30 d. protokolinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-50-576/2020).

IV. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

7. Nuteistojo M. R. gynėjo advokato A. Mažeikos, nukentėjusiojo E. T. atstovės advokatės G. Leškevičienės ir Panevėžio apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus vyriausiojo prokuroro R. Pačebuto kasaciniai skundai atmestini.

Dėl bylos nagrinėjimo kasacinės instancijos teisme ribų

8. Kasacinės instancijos teismas priimtus nuosprendžius ir nutartis, dėl kurių paduotas kasacinis skundas, tikrina teisės taikymo aspektu (BPK 376 straipsnio 1 dalis). Dėl šios nuostatos taikymo teismų praktikoje išaiškinta, kad skundžiamų teismų sprendimų teisėtumas kasacine tvarka tikrinamas remiantis šiuose sprendimuose nustatytomis bylos aplinkybėmis iš naujo įrodymų nevertinant ir naujų faktinių bylos aplinkybių nenustatant (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-221/2008, 2K-P-9/2012, 2K-P-89/2014, 2K-7-173/2014 ir kt.). Ar teisingai įvertinti įrodymai ir nustatytos faktinės bylos aplinkybės, sprendžia apeliacinės instancijos teismas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-181/2008, 2K-7-107/2013, 2K-7-88/2014 ir kt.). Kasacinio skundo argumentai savaip interpretuojant įrodymus nėra kasacinio nagrinėjimo dalykas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-402/2010, 2K-329-976/2017 ir kt.). Taigi kasacinės instancijos teismas pasisako tik teisės taikymo aspektu, t. y. ar renkant duomenis ir juos pripažįstant įrodymais nebuvo padaryta esminių baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimų, ar pagal pirmosios ir apeliacinės instanci-

jos teismų nustatytas faktines bylos aplinkybes tinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas (BPK 369 straipsnis).

9. Iš nuteistojo M. R. gynėjo advokato A. Mažeikos kasacinio skundo turinio matyti, kad juo nesutinkama su apeliacinės instancijos teismo pateiktu įvykio vaizdo įrašo, specialisto išvados Nr. 11K-49 (22) bei kitų įrodymų vertinimu, siūloma kitaip įvertinti byloje surinktus įrodymus ir nustatyti kitas bylos aplinkybes, nei nustatė apeliacinės instancijos teismas, ir šiuo pagrindu padaryti kitokias išvadas dėl M. R. elgesio teisinio vertinimo, pripažįstant, kad jis veikė taip, kaip nustatyta Policijos įstatymo 27 straipsnio 3 dalies 2 ir 7 punktuose, t. y. teisėtai. Šie argumentai yra susiję su byloje surinktų įrodymų vertinimu ir bylos faktinių aplinkybių nustatymu, todėl, atsižvelgiant į pirmiau nurodytas kasacinės instancijos teismo kompetencijos ribas, nėra kasacinės bylos nagrinėjimo dalykas. Kasacinių skundų argumentai, susiję su įrodinėjimo procesu, bus nagrinėjami tik tiek, kiek jie susiję su BPK 369 straipsnio 1 dalyje nustatytais bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindais.

Dėl esminio BPK 20 straipsnio 5 dalies pažeidimo

10. Nuteistojo M. R. gynėjas kasaciniame skunde nurodo, kad pirmosios instancijos teismas, remdamasis byloje atlikta įrodymų analize, padarė pagrįstą išvadą, jog nukentėjusysis E. T., vedamas policijos pareigūnų, griuvo užkliuvęs už slenksčio ir toks M. R. aiškinimas apie bylos aplinkybes yra nepaneigtas byloje surinktais objektyviais duomenimis. Bylą nagrinėjusio apeliacinės instancijos teismo argumentas, kad E. T. griuvimo vietoje nėra slenksčio ir dėl to M. R. įvykio versija atmestina, prieštarauja įvykio vietos apžiūros protokolo duomenims.
11. BPK 20 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. Taigi bylą nagrinėjančio teismo kompetencija yra nuspręsti, kurie iš byloje esančių duomenų atitinka visus įstatymo reikalavimus ir turi įrodomąją vertę bei kokios išvados jais remiantis darytinos, taip pat ar byloje surinktų įrodymų pakanka nustatyti, kad asmens, kuriam ši veika inkriminuojama, veiksmai turi visus konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymius. Pagal kasacinio teismo praktiką, esminiu BPK 20 straipsnio 5 dalies nuostatų pažeidimu gali būti pripažįstami atvejai, kai kasacine tvarka apskųstame nuosprendyje ar nutartyje teismo išvados darytos nesiėmus įmanomų priemonių visoms bylai teisingai išspręsti reikšmingoms aplinkybėms nustatyti; nebuvo vertinti visi proceso metu surinkti bylai išspręsti reikšmingi įrodymai; vertinant įrodymus daryta klaidų dėl įrodymų turinio; remtasi duomenimis, kurie dėl neatitikties BPK 20 straipsnio 1–4 dalyse nustatytiems reikalavimams negalėjo būti pripažinti įrodymais; įrodymais nepagrįstai nepripažinti duomenys, kurie atitinka BPK 20 straipsnio 1–4 dalių reikalavimus; neišdėstyti teisiniai argumentai dėl ištirtų įrodymų vertinimo ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-587/2014, 2K-7-176-303/2015, 2K-251-507/2016, 2K-74-976/2017 ir kt.).
12. Įrodymų vertinimas ir jais pagrįstų išvadų byloje sprendžiamais klausimais darymas yra teismo, priimančio baigiamąjį aktą, prerogatyva, tačiau baudžiamojo

proceso įstatymas nenustato taisyklių ir metodų, kurie reglamentuotų patį įrodymų vertinimo procesą. Įrodymų vertinimas iš esmės yra subjektyvus loginis procesas, kuris reiškiasi neperžengiant BPK normų sistemos nustatytų ribų, o teisminis nagrinėjimas ir baigiamojo akto motyvai yra ypatingas argumentacijos atvejis, kai derinami faktiniai duomenys ir loginės taisyklės. Esminis reikalavimas šiam loginiam procesui yra išsamus ir nešališkas visų bylos aplinkybių išnagrinėjimas vadovaujantis įstatymu. Išsamus bylos aplinkybių išnagrinėjimas suponuoja reikalavimą įtraukti į šį procesą visas reikšmingas bylai aplinkybes, išnaudojant baudžiamojo proceso nustatytas priemones joms gauti, permanentiškai sujungiant visus faktus į loginę visumą, ir po to daryti apibendrinančias išvadas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-424/2009, 2K-556/2010, 2K-295/2013, 2K-7-57-648/2021). Be kita ko, viena svarbiausių įrodymų vertinimo sąlygų yra ta, jog turi būti įvertintas kiekvienas įrodymas atskirai ir įrodymų visuma (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-426/2013, 2K-587-697/2015, 2K-189-648/2016, 2K-23-697/2019, 2K-7-57-648/2021).

13. Iš apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio turinio matyti, kad, kitaip nei nurodoma nuteistojo gynėjo kasaciniame skunde, teismas motyvuotai, remdamasis byloje surinktų įrodymų visetu, paneigė pirmosios instancijos teismo išvadą, kad nukentėjusysis E. T. griuvo užkliuvęs už slenksčio, ir nurodė tokią teismo išvadą pagrindžiančius įrodymus bei paaiškino, kodėl kitaip nei pirmosios instancijos teismas vertino byloje surinktus įrodymus. Analizuodamas pirmosios instancijos teismo ištirtų ir įvertintų byloje įrodymų visumą, apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad pirmosios instancijos teismas suteikė išskirtinę reikšmę nuteistojo M. R. parodymams, tačiau jų nuoseklumo, patikimumo tinkamai neanalizavo atsižvelgdamas į kitų byloje surinktų įrodymų visumą. Išanalizavęs M. R. paaiškinimus apie bylos aplinkybes tarnybiniuose pranešimuose, apklausų metu, apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad pirmajame tarnybiniame pranešime M. R. teigė, jog E. T. susižalojo prispaustas prie sienos, tačiau vėliau rašytame tarnybiniame pranešime ir apklausų metu ėmė teigti, kad E. T. griuvo susipynus kojoms. Be to, pirminiame tarnybiniame pranešime jis nenurodė E. T. suduoto smūgio kumščiu, tačiau vėliau rašytame tarnybiniame pranešime ir apklausų metų pripažino tokį smūgį sudavęs gindamasis nuo E. T. mėginimo suduoti jam smūgį galva. Dėl to apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad M. R. parodymai nėra nuoseklūs. M. R. parodymus teismas vertino ir atsižvelgdamas į kitų byloje surinktų įrodymų visumą, be kita ko, didelį dėmesį skirdamas M. R. ir H. V. kaip policijos pareigūnų kūno kamerų, liudytojo M. G. darytų vaizdo įrašų duomenų analizei, specialisto išvados Nr. 11K-49 (22) duomenims ir išvadoms, iš kurių matyti, kad, policijos pareigūnui H. V. ėmus vesti antrankiais rankomis už nugaros surakintą E. T., M. R. rankomis iš nugaros stipriai pastūmė E. T. ir šis iš karto griuvo bei veidu trenkėsi į grindis. Remdamasis šiais įrodymais, apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad yra paneigta M. R. kelta įvykio versija, jog E. T. griuvo, nes šiam susipynė kojos ar šis užkliuvo už slenksčio. Teisėjų kolegija pažymi, kad M. R., kaip policijos pareigūnas, apeliacinės instancijos teismo nustatytus veiksmus atliko nepaisydamas to, jog E. T. buvo neblaivus ir svirduliavo,

tiesiogiai prieš stūmimą jokių pavojingų M. R. ar kitų asmenų sveikatai veiksmų neatliko, taigi, neturėdamas teisinio pagrindo, prieš E. T. panaudojo fizinį smurtą.

14. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, nėra teisinio pagrindo daryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas, vertindamas byloje surinktus įrodymus, iš esmės pažeidė BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus.

Dėl BK 228 straipsnio 1 dalies taikymo

15. Nuteistojo M. R. gynėjas kasaciniame skunde teigia, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė BK 228 straipsnio 1 dalį, nes M. R. neturėjo tiesioginės ar netiesioginės tyčios piktnaudžiauti, o aplinkybės, kad jis neįspėjo neteisėtai besielgiančio E. T. apie sulaikymą, galimą prievartos panaudojimą, vertintinos tik kaip tarybinis nusižengimas ir nesuteikia pagrindo M. R. traukti baudžiamojon atsakomybėn.
16. Be kitų veikų, BK 228 straipsnio 1 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė valstybės tarnautojui, kuris viršijo tarnybinius įgaliojimus, jeigu dėl to didelę žalą patyrė fizinis asmuo. Dėl šios normos taikymo teismų praktikoje išaiškinta, kad BK 228 straipsnio 1 dalyje nurodytas piktnaudžiavimas gali būti padaromas tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia, todėl tyčios forma nusikalstamos veikos kvalifikavimui reikšmės neturi (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-1/2014, 2K-518/2014, 2K-497/2014, 2K-100/2014, 2K-370-677/2015, 2K-102-699/2015, 2K-263-696/2016, 2K-37-699/2016, 2K-198-693/2016, 2K-28-489/2019, 2K-P-59-495/2021, 2K-69-648/2021). Kaltininkas tyčia viršija įgaliojimus tada, kai suvokia, kad jo veiksmai pavojingi ir peržengia kompetencijos ribas, numato, kad dėl tokio jo elgesio neišvengiamai atsiras arba realiai gali atsirasti didelė žala valstybei, Europos Sąjungai, tarptautinei viešajai organizacijai, juridiniam ar fiziniam asmeniui, nori tokių padarinių (tiesioginė tyčia) arba, jei ir nenori, sąmoningai leidžia arba netrukdo jiems atsirasti (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-1-2014, 2K-497-2014, 2K-102-699-2015). Pagrindinis kriterijus, atribojantis piktnaudžiavimą, kaip nusikalstamą veiką, nuo tarnybinio (arba drausminio) nusižengimo, yra didelės žalos požymis. Didele žala BK 228 straipsnio prasme gali būti tiek turtinė, tiek neturtinio pobūdžio žala, kurią patyrė valstybė, Europos Sąjunga, tarptautinė viešoji organizacija, juridinis ar fizinis asmuo. Be to, atsižvelgiama į kitus duomenis, apibūdinančius veikos pavojingumą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-161/2012, 2K-232/2012, 2K-316/2013, 2K-100/2014, 2K-161-693/2019, 2K-28-222/2020, 2K-23-1073/2020, 2K-21-976/2023).
17. Byloje apkaltinamuoju nuosprendžiu, priimtu nepadarius kasaciniame skunde nurodomų esminių įrodymų vertinimo pažeidimų, nustatyta, kad M. R., būdamas valstybės tarnautojas (policijos pareigūnas), viršijo tarnybinius įgaliojimus, kai atvykęs į įvykio vietą, neadekvačiai reaguodamas į E. T. išsakytus žodžius, nesant jokio būtinumo ir teisinio pagrindo, panaudojo prieš šį fizinę prievartą, t. y. nuvertė E. T. nuo kėdės ant grindų, jį spausdamas savo kūno svoriu prie grindų, uždėjus E. T. antrankius ir šį pakėlus nuo grindų, išvedė į namo koridorių,

ten, E. T. būnant surakintam antrankiais, dešiniu kumščiu sudavė E. T. smūgį į smakro sritį ir, stumdamas antrankiais surakintą E. T. link išėjimo durų, parvertė E. T., todėl šis krisdamas veidu trenkėsi į grindis, po to buvo ištemptas į lauką, taip ne mažiau kaip šešiolika trauminių poveikių padarė E. T. nesunkų sveikatos sutrikdymą, taip padarė E. T. didelę fizinę ir moralinę žalą, taip pat didelę neturtinę žalą Lietuvos Respublikos valstybei bei Lietuvos policijai, nes sumenkino Lietuvos policijos prestižą, jos autoritetą bei pasitikėjimą ja, diskreditavo Lietuvos policijos ir policijos pareigūno vardą. Taigi, nuteistojo M. R. gynėjo kasacinio skundo teiginiai, esą jo ginamasis patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už tarnybinius (drausminius) pažeidimus, pasireiškusius tuo, kad jis neįspėjo neteisėtai besielgiančio E. T. apie sulaikymą, galimą prievartos panaudojimą, yra nepagrįsti ir prieštarauja nustatytoms bylos aplinkybėms.

18. Byloje priimtu apkaltinamuoju nuosprendžiu nenustatyta, kad E. T. būtų kėlęs pavojų M. R. ar kitų asmenų gyvybei ar sveikatai ir nuo šio pavojaus M. R. būtų turėjęs nedelsdamas gintis panaudodamas fizinį smurtą. Be to, dalį sužalojimų E. T. M. R. padarė parversdamas šį taip, kad jis trenkėsi veidu į grindis, kai nukentėjusiojo rankos jau buvo surakintos antrankiais už nugaros ir jis nebegalėjo kaip nors veiksmingiau priešintis. Šiuos veiksmus M. R. atliko, nors kaip policijos pareigūnas buvo mokytas elgesio konfliktinėse situacijose, nepadaryti nebūtinos žalos sulaikomam asmeniui. Dėl to nepagrįsti yra kasacinio skundo teiginiai, kad M. R. neturėjo tyčios piktnaudžiauti, t. y. viršyti jam suteiktų įgaliojimų, be pagrindo panaudodamas tokio pobūdžio fizinį smurtą, reaguodamas į E. T. žodžius.
19. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, pagal kasacinio skundo argumentus nėra teisinio pagrindo daryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas, kvalifikuodamas M. R. veiką pagal BK 228 straipsnio 1 dalį, netinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą.

Dėl civilinio ieškinio

20. Prokuroro kasaciniame skunde nurodoma, kad apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą nukentėjusiajam E. T. iš valstybės, o ne tiesiogiai iš nusikalstamą veiką padariusio M. R., padarė esminius BPK 109, 111 straipsnių pažeidimus, netinkamai aiškino CK 6.272 straipsnį. Tuo tarpu nukentėjusiojo E. T. atstovė teigia, kad apeliacinės instancijos teismo priteistas neturtinės žalos atlyginimas yra per mažas, nes teismas, motyvuodamas sprendimą dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio, nurodė mažesnio masto sveikatos sutrikdymą nukentėjusiajam, nei nustatytas byloje, be to, neįvertino Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos priteisiant nukentėjusiesiems neturtinės žalos atlyginimą už jų teisių pažeidimus, padarytus panašiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamos šioje baudžiamojoje byloje.
21. BPK 109 straipsnyje nustatyta, kad asmuo, dėl nusikalstamos veikos patyręs turtinės ar neturtinės žalos, turi teisę baudžiamajame procese pareikšti įtariamajam ar kaltinamajam arba už įtariamojo ar kaltinamojo veikas materialiai atsakingiems asmenims civilinį ieškinį. BPK 111 straipsnyje, be kita ko, nurodyta, kad civiliniai atsakovai gali būti tėvai, globėjai, rūpintojai ar kiti asmenys, taip pat įmonės, įs-

taigos ir organizacijos, kurie pagal įstatymus materialiai atsako už nusikalstama įtariamojo arba kaltinamojo veika padarytą žalą. Aiškinant šias nuostatas, teismų praktikoje yra pažymėta, kad materialiai atsakingas asmuo už kaltinamojo padarytas veikas gali būti ir valstybė (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-51-507/2017, 2K-352-976/2018). Teisėjų kolegija pažymi, kad nagrinėjamoje byloje M. R. nusikalstamą veiką padarė viršydamas savo kaip valstybės tarnautojo – policijos pareigūno – tarnybinius įgaliojimus, o valstybė yra atsakinga už tai, kad valstybės tarnautojais būtų tik tinkamas asmenines savybes turintys ir tinkamai parengti tarnybinėms funkcijoms atlikti asmenys. Svarbu ir tai, kad asmenys, patyrę žalos dėl nusikalstamų valstybės tarnautojų veiksmų, padarytų pasinaudojant jų kaip valstybės tarnautojų įgaliojimais, gautų veiksmingą patirtos žalos atlyginimą, o tokia padėtis užtikrinama, kai žalą priteisiama atlyginti valstybei. Dėl to priteisdamas M. R. veiksmais E. T. padarytą žalą atlyginti valstybei, atstovaujamai Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato, apeliacinės instancijos teismas esminių BPK 109, 111 straipsnių pažeidimų nepadarė.

22. Pagal CK 6.250 straipsnio 2 dalį, neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais; neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais; teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.
23. Teisėjų kolegija pažymi, kad neturtinės žalos dydis yra daugiau fakto, o ne teisės klausimas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-137-693/2017, 2K-112-697/2018, 2K-132-942/2021, 2K-255-697/2022 ir kt.), todėl tai yra sritis, kurioje savo kompetenciją įgyvendina pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai. Kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, pagal baudžiamojo proceso įstatymą patikrina, ar teismai, spręsdami klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo, tinkamai vadovavosi įstatymų normomis, reglamentuojančiomis neturtinės žalos dydžio nustatymą.
24. Nusikalstama veika padarytos neturtinės žalos dydis nustatomas vadovaujantis Civilinio kodekso nuostatomis ir pagal konkrečioje situacijoje nustatytų teisiškai reikšmingų kriterijų visumą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-420/2007, 2K-209/2007, 2K-114/2008, 2K-118/2013, 2K-132-942/2021). Pažymėtina, kad CK nenustato neturtinės žalos minimumo ar maksimumo, todėl pareiga įvertinti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą tenka teismui. Teismas, įvertindamas neturtinę žalą pinigais, nustatydamas jos dydį, atsižvelgia į visas reikšmingas bylos aplinkybes, žalos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, taip pat vadovaujasi sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijais (CK 6.250 straipsnio 2 dalis). Kasacinės instancijos teismas taip pat yra nurodęs, kad teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2005).

25. Pabrėžtina ir tai, kad kiekvienu konkrečiu atveju neturtinė žala patiriama individualiai, todėl teismas, spręsdamas dėl kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, privalo ne tik vertinti įstatyme nurodytus kriterijus, bet ir aiškintis bei vertinti individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį. Be to, nustatydamas neturtinės žalos dydį, teismas remiasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, kurių laikymasis, taikant bei aiškinant teisės normas, leidžia teismui atsižvelgti į konkrečios situacijos ypatumus, užtikrinti skirtingų interesų pusiausvyrą. Įstatymų leidėjas neatskleidžia šių principų turinio, nes jų aiškinimas ir taikymas kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-244/2011, 2K-331-976/2018, 2K-132-942/2021).
26. Nukentėjusiojo E. T. atstovė advokatė G. Leškevičienė kasaciniame skunde pagrįstai nurodo, kad, motyvuodamas sprendimą dėl E. T. priteistino neturtinės žalos atlyginimo dydžio, apeliacinės instancijos teismas nurodė neteisingą nukentėjusiajam padarytą sveikatos sutrikdymo mastą (apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio 43 punktas), tačiau tai nesuteikia pagrindo daryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas priteisė netinkamo dydžio neturtinės žalos atlyginimą E. T. Pažymėtina, kad nuosprendis vertinamas kaip visuma, kurią sudaro įžanginė, aprašomoji ir rezoliucinė dalys. Iš apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio įžanginės dalies matyti, kad apeliacinės instancijos teisme buvo vertinamas pirmosios instancijos teismo priimto išteisinamojo nuosprendžio M. R. pagal BK 228 straipsnio 1 dalį („Piktnaudžiavimas“) ir 138 straipsnio 1 dalį („Nesunkus sveikatos sutrikdymas“) teisėtumas ir pagrįstumas. Iš apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio aprašomosios ir rezoliucinės dalių matyti, kad teismas, patikrinęs pagal apeliacinių skundų argumentus pirmosios instancijos teismo išteisinamojo nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą, pripažino, kad M. R. pagal BK 228 straipsnio 1 dalį ir 138 straipsnio 1 dalį, t. y. dėl piktnaudžiavimo ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo, išteisintas nepagrįstai, ir dėl šių kaltinimų M. R. pripažino kaltu bei nuteisė. Dėl to darytina išvada, kad nuosprendžio 43 punkte netiksliai nurodytas E. T. sveikatos sutrikdymo mastas – nežymus sveikatos sutrikdymas – yra rašymo apsirikimas ir nesuteikia pagrindo manyti, kad apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl nukentėjusiajam E. T. priteistino neturtinės žalos atlyginimo dydžio, šį kriterijų įvertino neteisingai.
27. Nesutiktina su kasacinio skundo argumentu, kad nukentėjusiajam priteistas neturtinės žalos atlyginimo dydis yra aiškiai per mažas, nes neįvertinta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika panašiose bylose. Teisėjų kolegija pažymi, kad panašiomis laikytinos tik tos bylos, kurių faktinės aplinkybės yra tokios pat ar kurių teisinę reikšmę turinčios aplinkybės yra itin panašios. Iš nukentėjusiojo atstovės nurodytų Europos Žmogaus Teisių Teismo bylų prieš Lietuvą ir Rusiją matyti, kad jų faktinės aplinkybės yra skirtingos nei nustatytos nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje, nes jose, Europos Žmogaus Teisių Teismo vertinimu, nebuvo atliktas tinkamas aplinkybių tyrimas, nebuvo nustatyti ir patraukti atsakomybėn kaltininkai ir dėl to pareiškėjų teisė į apsaugą nuo kankinimo ar kitokio žiauraus ar

nežmoniško elgesio nebuvo tinkamai užtikrinta, o šioje baudžiamojoje byloje dėl nukentėjusiojo E. T. pareiškimo buvo atliktas ikiteisminis tyrimas M. R. ir H. V. veiksmams įvertinti, priimti procesiniai sprendimai, kuriais M. R. pareikšti įtarimai dėl prieš E. T. padarytų nusikalstamų veikų ir M. R. dėl jų buvo pripažintas kaltu bei nuteistas. Pagal nacionalinių teismų praktiką nustatant neturtinės žalos dydį už tyčinį nesunkų sveikatos sutrikdymą, jos dydis svyruoja nuo 1000 iki 4000 Eur (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-135-648/2016, 2K-221-648/2016, 2K-21-942/2016, 2K-139-895/2017, 2K-24-895/2017, 2K-36-895/2017, 2K-291-942/2018, 2K-289-693/2019, 2K-105-222/2019). Dėl to apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas E. T. 3000 Eur neturtinei žalai atlyginti, iš esmės nenukrypo nuo teismų praktikos priteisiant neturtinės žalos atlyginimą už tokio pobūdžio nusikalstamas veikas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nukentėjusiojo E. T. elgesys įvykio metu nebuvo nepriekaištingas. Jis be pagrindo kvietė policijos pareigūnus, o šiems atvykus, būdamas neblaivus, bendravo su šiais įterpdamas žeidžiančius keiksmažodžius ir pan.

28. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, pagal kasacinių skundų argumentus keisti ar naikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalį dėl nukentėjusiojo E. T. pareikšto civilinio ieškinio išsprendimo nėra teisinio pagrindo.

Dėl išlaidų už advokato paslaugas atlyginimo

29. Nukentėjusiojo E. T. atstovė advokatė G. Leškevičienė bylos nagrinėjimo kasacinės instancijos teisme metu paprašė nukentėjusiajam iš nuteistojo M. R. priteisti išlaidų, patirtų apmokant advokato paslaugas, susijusias su bylos nagrinėjimu kasacinės instancijos teisme, atlyginimą. Pagal advokatės G. Leškevičienės kasacinės instancijos teismui pateiktą 2023 m. kovo 12 d. sąskaitą už teisines paslaugas, nukentėjusysis E. T. už kasacinio skundo parengimą sumokėjo 2000 Eur, o už atstovavimą kasacinės instancijos teismo posėdyje – 1000 Eur.
30. Pagal BPK 106 straipsnio 2 dalį, pripažinęs kaltinamąjį kaltu, teismas, priimdamas nuosprendį, turi teisę nuspręsti iš kaltinamojo išieškoti nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo turėtas išlaidas advokato, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti. Priteisiant išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimą, būtina atsižvelgti į tai, pagal kieno skundą buvo nagrinėta byla ir koks yra šio skundo nagrinėjimo rezultatas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-174/2014, 2K-63-648/2016, 2K-331-976/2018 ir kt.).
31. Pažymėtina ir tai, kad, pagal teismų praktiką, proceso dalyvio nurodomas patirtų atstovavimo išlaidų dydis neįpareigoja teismo priteisti nurodomos sumos, o yra tik viena iš aplinkybių, į kurią atsižvelgiama nustatant proceso išlaidų dydį. Teismas negali priteisti proceso dalyvio prašomos atstovavimo išlaidų sumos, jei yra pagrindas konstatuoti, kad nurodoma atstovavimo išlaidų suma yra per didelė (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-102-222/2016, 2K-152-303/2017, 2K-347-976/2018).
32. Nagrinėjamoje byloje procesas kasacinės instancijos teisme vyko pagal nuteistojo M. R. gynėjo advokato A. Mažeikos, nukentėjusiojo E. T. atstovės advokatės

G. Leškevičienės ir prokuroro kasacinius skundus, kuriuos šia nutartimi nutarta atmesti. Dėl to nėra teisinio pagrindo iš nuteistojo M. R. visa apimtimi priteisti atlyginti nukentėjusiajam E. T. proceso išlaidas, patirtas dėl advokato paslaugų surašant kasacinį skundą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-211-895/2018, 2K-48-495/2021). Kita vertus, nukentėjusiojo E. T. atstovė advokatė G. Leškevičienė kasacinės instancijos teismo posėdyje išdėstė argumentus, kuriais ginčijo nuteistojo M. R. gynėjo advokato A. Mažeikos kasacinio skundo argumentus, todėl nukentėjusiojo atstovės prašymas atlyginti nukentėjusiojo patirtas proceso išlaidas, patirtas dėl advokato paslaugų atstovaujant nukentėjusiajam kasacinės instancijos teismo posėdyje, yra pagrįstas.

33. Vis dėlto teismų praktikoje yra išaiškinta, jog proceso dalyvio nurodomas patirtų atstovavimo išlaidų dydis neįpareigoja teismo priteisti nurodomos sumos, o yra tik viena iš aplinkybių, į kurią atsižvelgiama nustatant proceso išlaidų dydį. Teismas negali priteisti proceso dalyvio prašomos atstovavimo išlaidų sumos, jei yra pagrindas konstatuoti, kad nurodoma atstovavimo išlaidų suma yra per didelė (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-102-222/2016, 2K-152-303/2017, 2K-247-976/2018, 2K-313-489/2019, 2K-43-387/2022). Nagrinėjamu atveju prašoma priteisti suma yra neproporcingai didelė, todėl mažintina. Pažymėtina, kad ta pati gynėja surašė apeliacinį skundą ir dalyvavo bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, todėl jai byla buvo gerai žinoma. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, prašymas dėl išlaidų atlyginimo priteisimo tenkinamas iš dalies – E. T. priteistina 600 Eur patirtų išlaidų advokato paslaugoms apmokėti atlyginimo iš valstybės lėšų teisės aktų nustatyta tvarka.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 1 punktu, 106 straipsnio 2 dalimi,

n u t a r i a :

Atmesti nuteistojo M. R. gynėjo advokato Aido Mažeikos, nukentėjusiojo E. T. atstovės advokatės Gintarės Leškevičienės ir Panevėžio apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus vyriausiojo prokuroro Ramūno Pačebuto kasacinius skundus.

Priteisti iš nuteistojo M. R. nukentėjusiajam E. T. 600 Eur (šešių šimtų Eur) išlaidų advokato paslaugoms apmokėti kasacinės instancijos teisme atlyginimą.

2.22. Civilinio ieškinio perdavimas bankroto ar restruktūrizavimo bylą nagrinėjančiam teismui (BPK 114 straipsnis)

BPK 114 straipsnis gali būti taikomas esant dviejų sąlygų visumai: 1) juridiniam ar fiziniam asmeniui iškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla ir 2) jis yra įtrauktas į baudžiamąją bylą kaip civilinis atsakovas. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad juridinis asmuo, kuriam buvo iškelta bankroto byla, nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje

ne tik nebuvo įtrauktas kaip civilinis atsakovas, bet ir neturėjo jokio procesinio statuso, todėl nebuvo jokio teisinio pagrindo vadovautis BPK 114 straipsniu ir baudžiamojoje byloje nenagrinėti tik kaltinamiesiems pareikšto civilinio ieškinio, juolab kad jo pagrįstumo klausimas galėjo būti nustatytas tik išsprendus kaltės klausimą.

Juridinis asmuo nagrinėjamoje byloje buvo ne nemokus, o bankrutavęs. Tai reiškia, kad VMI neturėjo galimybės teikti kreditoriaus reikalavimo bankroto bylą nagrinėjančiam teismui, todėl pateikė civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje, prašydama priteisti nesumokėtus mokesčius iš tuo metu įtariamųjų bendrovės vadovo ir buhalterės.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-4-594/2024
Teisminio proceso Nr. 1-01-1-36658-2015-9
Procesinio sprendimo kategorijos: 1.1.4.4.1; 2.1.15.3.2; 2.1.7.4.4 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 14 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Pažarskio (kolegijos pirmininkas), Alvydo Pikelio ir Albino Antanaičio (pranešėjas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **nuteistosios R. Ž. ir jos gynėjo advokato Viliaus Masiulio** bei **nuteistojo A. B.** kasacinius skundus dėl Kauno apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 19 d. nuosprendžio, kuriuo **A. B.** ir **R. Ž.** nuteisti pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 222 straipsnio 1 dalį 100 MGL (3766 Eur) dydžio bauda ir pagal BK 220 straipsnio 1 dalį 100 MGL (3766 Eur) dydžio bauda. Vadovaujantis BK 63 straipsnio 1, 2, 4 dalimis, bausmės subendrintos dalinio sudėjimo būdu ir kiekvienam paskirta subendrinta bausmė – 150 MGL (5649 Eur) dydžio bauda. Tenkinus civilinės ieškovės Kauno apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos civilinį ieškinį, valstybei iš nuteistųjų solidariai priteista 100 713,96 Eur turtinei žalai atlyginti.

Taip pat skundžiama Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 24 d. nutartis, kuria nuteistojo A. B. ir nuteistosios R. Ž. bei jos gynėjo advokato Viliaus Masiulio apeliaciniai skundai atmesti.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. A. B. ir R. Ž. nuteisti pagal BK 220 straipsnio 1 dalį už tai, kad jie, veikdami bendrininkų grupe, siekdami išvengti mokesčių, kurių suma viršija 10 MGL, įrašė į deklaraciją arba į nustatyta tvarka patvirtintą ataskaitą ar kitą dokumentą žinomai neteisingus duomenis apie juridinio asmens UAB „A.“ pajamas, pelną, turtą ir juos pateikė valstybės įgaliotai institucijai, t. y. A. B., būdamas UAB „A.“ (dabartiniu metu turinčios bankrutavusios bendrovės statusą), vykdančios didmeninę prekybą atvėsinta paukštiena, vienintelis akcininkas ir direktorius bei pagal Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo 21 straipsnio 1 dalį būdamas atsakingas už juridinio asmens kontrolę ir bendrovės buhalterinės apskaitos organizavimą, siekdamas asmeninės naudos sau ir bendrininkų grupės narei – UAB „A.“ buhalterei R. Ž. – bei veikdamas juridinio asmens UAB „A.“ naudai ir interesams, siekdamas nuslėpti tikrąjį UAB „A.“ turtą (pajamas, išlaidas, pelną), laikotarpiu nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2016 m. sausio 19 d. tyčia organizavo bendrovės apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą, t. y. kartu su nusikalstamos veikos bendrininke UAB „A.“ buhaltere R. Ž. neįtraukė į UAB „A.“ buhalterinę apskaitą be PVM sąskaitų faktūrų, bet su pirkimo–pardavimo kvitais, kuriuose specialiai nebuvo nurodomi pirkėjo duomenys, iš Lenkijos Respublikos dviejų įmonių paties užsakytos ir įsigytos 553 358,768 kg kalakutienos produkcijos už 975 330,84 Eur sumą ir 334 440 kg vištienos produkcijos už 418 401,23 Eur sumą, paukštienos produkcijos pirkimo–pardavimo sandorių, įvykusių su paukštienos produkcijos užsakovais (pirkėjais) ir asmenimis, be jokių leidimų prekiaujančiais Kauno miesto turgavietėse, t. y. į bendrovės buhalterinę apskaitą neįtraukė 577 128,44 Eur vertės paukštienos produkcijos pardavimų ir šią paukštienos produkciją pardavė be PVM sąskaitų faktūrų ar (ir) suklastodami PVM sąskaitas faktūras ir jose specialiai nurodydami mažesnį parduotos paukštienos produkcijos kiekį. Po to A. B. nurodymu nusikalstamos veikos bendrininkė R. Ž., vykdydama bendrą nusikalstamą susitarimą, į bendrovės buhalterinę apskaitą melagingai įtraukė tik buhalteriniais dokumentais pagrįstas ūkines operacijas, susijusias su paukštienos produkcijos pardavimais, kaip duomenis apie bendrovės pajamas ir pelną, ir ikiteisminio tyrimo tiksliai nenustatytu laikotarpiu, tačiau ne vėliau kaip nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2017 m. sausio 22 d., šiuos neteisingus duomenis pateikė valstybės įgaliotai institucijai, t. y. į pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) deklaracijas ir pelno mokesčio deklaracijas įrašė neteisingus ir tikrovės neatitinkančius duomenis apie UAB „A.“ pajamas, išlaidas ir pelną ir juos pateikė Valstybinės mokesčių inspekcijos (toliau – VMI) Kauno skyriui. Taip A. B. ir R. Ž., veikdami bendrininkų grupe, laikotarpiu nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2017 m. sausio 22 d. siekdami išvengti mokesčių UAB „A.“ ir savo naudai bei interesams į deklaracijas įrašė žinomai neteisingus duomenis apie UAB „A.“ pajamas ir pelną, t. y. į 25 PVM deklaracijas neįrašė (nedeklaravo) 100 162,80 Eur sumos ir į 2 pelno mokesčio deklaracijas neįrašė (nedeklaravo) 551,65 Eur sumos (iš viso nedeklaravo 100 714,45 Eur), ir šias deklaracijas pateikė valstybės įgaliotai institucijai – VMI Kauno skyriui.

2. Taip pat A. B. ir R. Ž. nuteisti pagal BK 222 straipsnio 1 dalį už tai, kad jie, veikdami bendrininkų grupe, siekdami bendro nusikalstamos veikos rezultato – nuslėpti bendrovės UAB „A.“ turtą (pajamas, išlaidas, pelną), ikiteisminio tyrimo tiksliai nenustatytu laikotarpiu, tačiau ne vėliau kaip nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2016 m. sausio 19 d., sąmoningai apgaulingai tvarkė bendrovės buhalterinę apskaitą, dėl to negalima iš dalies nustatyti UAB „A.“ turto, nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų dydžio bei struktūros, t. y. A. B., būdamas UAB „A.“ vienintelis akcininkas ir direktorius bei pagal Buhalterinės apskaitos įstatymo 21 straipsnio 1 dalies nuostatą būdamas atsakingas už juridinio asmens kontrolę ir bendrovės buhalterinės apskaitos organizavimą, siekdamas asmeninės naudos sau ir bendrininkų grupės nariei – UAB „A.“ buhalterei R. Ž. – bei veikdamas UAB „A.“ naudai ir interesams, siekdamas nuslėpti tikrąjį UAB „A.“ turtą (pajamas, išlaidas, pelną), laikotarpiu nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2016 m. sausio 19 d. tyčia organizavo bendrovės apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą, t. y. nusikalstamos veikos bendrininkei UAB „A.“ buhalterei R. Ž. nurodė ir su ja susitarė neįtraukti į UAB „A.“ buhalterinę apskaitą A. B. be PVM sąskaitų faktūrų, bet su pirkimo–pardavimo kvitais, kuriuose specialiai nebuvo nurodomi pirkėjo duomenys, iš Lenkijos Respublikos įmonių paties užsakytos ir įsigytos 553 358,768 kg kalakutienos produkcijos už 975 330,84 Eur sumą ir 334 440 kg vištienos produkcijos už 418 401,23 Eur sumą.
   2.1. UAB „A.“ buhalterė R. Ž., vykdydama A. B. nurodymus, laikotarpiu nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2016 m. sausio 19 d. į UAB „A.“ priklausantį sandėlį iš Lenkijos Respublikos įmonių pristatytos A. B. užsakytos ir įsigytos dalies paukštienos produkcijos, kurios įsigijimas specialiai buvo įformintas pirkimo–pardavimo kvitais, juose nenurodant šios produkcijos pirkėjo duomenų, neįtraukė į UAB „A.“ buhalterinę apskaitą ir šią paukštienos produkciją pardavė jos užsakovams (pirkėjams) ir asmenims, pagal įsigytus verslo liudijimus ir be jokių leidimų prekiaujantiems Kauno miesto turgavietėse, t. y. iš viso užsakovams (pirkėjams) pardavė paukštienos produkcijos už 577 128,44 Eur be PVM sąskaitų faktūrų ar (ir) suklastojant PVM sąskaitas faktūras ir jose specialiai nurodant mažesnį parduotos paukštienos produkcijos kiekį.
   2.2. Po to A. B. nurodymu nusikalstamos veikos bendrininkė R. Ž., vykdydama bendrą nusikalstamą susitarimą, į bendrovės buhalterinę apskaitą melagingai įtraukė tik buhalteriniais dokumentais pagrįstas ūkines operacijas, susijusias su paukštienos produkcijos pardavimais, kaip duomenis apie bendrovės pajamas ir pelną, ir ikiteisminio tyrimo tiksliai nenustatytu laikotarpiu, tačiau ne vėliau kaip nuo 2014 m. sausio mėnesio iki 2017 m. sausio 22 d., šiuos neteisingus duomenis pateikė valstybės įgaliotai institucijai – VMI, tokiais veiksmais jie, veikdami bendrininkų grupe, pažeisdami Buhalterinės apskaitos įstatymo 21 straipsnio 1 dalį, 6 straipsnio 2 dalį, 12 straipsnio 1 dalį, apgaulingai tvarkė UAB „A.“ buhalterinę apskaitą, dėl to negalima visiškai ar iš dalies nustatyti UAB „A.“ veiklos, jos turto, nuosavo kapitalo ar įsipareigojimų dydžio ar struktūros.

II. Kasacinių skundų ir atsiliepimo į juos argumentai

3. Kasaciniu skundu nuteistoji R. Ž. ir jos gynėjas advokatas V. Masiulis prašo panaikinti Kauno apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 19 d. nuosprendžio ir Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 24 d. nutarties dalis dėl R. Ž. nuteisimo ir baudžiamąją bylą nutraukti, taip pat panaikinti nuosprendžio ir nutarties dalis dėl civilinio ieškinio išsprendimo ir civilinį ieškinį atmesti.
4. Nuteistasis A. B. kasaciniu skundu prašo panaikinti Kauno apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 19 d. nuosprendžio ir Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. balandžio 24 d. nutarties dalis dėl jo nuteisimo veikiant bendrininkų grupe, taip pat panaikinti nuosprendžio ir nutarties dalis dėl civilinio ieškinio išsprendimo ir civilinį ieškinį atmesti.
5. Kasatoriai atskiruose, bet iš esmės identiškuose, kasaciniuose skunduose nurodo:
   5.1. Abiejų instancijų teismai, darydami išvadą, kad nuteistieji veikė bendrininkų grupe, pažeidė Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 20 straipsnio 5 dalį, nes įrodymus vertino selektyviai, pasisakė tik dėl kaltinimo įrodymų, visiškai nevertindami ir ignoruodami byloje esančius nuteistųjų kaltę paneigiančius įrodymus, vertindami įrodymus padarė klaidų dėl jų įrodymų, išvadas grindė prielaidomis, nukrypo nuo kasacinės instancijos teismo praktikos ir netinkamai taikė BK 24 straipsnį bei 25 straipsnio 2 dalį.
   5.2. Teismų išvados, kad nuteistoji R. Ž. ikiteisminio tyrimo metu pripažino savo kaltę, padarytos nukrypstant nuo kasacinės instancijos teismo suformuotos praktikos. Teismų praktikoje išaiškinta, kad ikiteisminiame tyrime duoti parodymai negali būti pripažįstami savarankišką įrodomąją reikšmę ir galią turinčiais įrodymais, jais negalima grįsti apkaltinamojo nuosprendžio, o galima tik patikrinti kitus byloje esančius įrodymus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-287/2013, 2K-83-699/2015, 2K-276-976/2015). Nagrinėjamu atveju teismai, nurodydami, kad R. Ž. ikiteisminio tyrimo metu duoti parodymai yra teisingi, ir vertindami juos kaip savarankiškus įrodymus, padarė esminį įrodymų vertinimo taisyklių pažeidimą, nes grįsti išvadas ikiteisminio tyrimo tyrėjui ar prokurorui duotais parodymais, kurių asmenys nepatvirtina teisme, galima tik tais atvejais, kai šie atitinka kitus byloje surinktus ir teismo patikrintus įrodymus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-615/2010, 2K-113/2011, 2K-317/2011). Kiti byloje surinkti įrodymai nepatvirtina R. Ž. ikiteisminio tyrimo metu duotų parodymų patikimumo. Teismai ignoravo ir tai, kad R. Ž. apklausų, atliktų ikiteisminio tyrimo metu, protokoluose nėra fiksuoti ikiteisminio tyrimo pareigūnų apklausų metu jai užduoti klausimai ir teikti neformalūs pareigūnų paaiškinimai. Teismų išvada, kad R. Ž. kaltė yra įrodyta ne tik jos pačios, bet ir A. B. ikiteisminio tyrimo metu duotais parodymais bei liudytojų ir specialistų parodymais, padaryta pažeidžiant BPK 20 straipsnio 5 dalį. Vien tai, kad R. Ž. kartais telefonu priimdavo užsakymus iš klientų, niekaip nepa-

tvirtina, jog jai buvo žinoma apie UAB „A.“ vadovo A. B. galimai neteisėtus susitarimus su klientais apie dalies užsakytų prekių neįtraukimą į buhalterinę apskaitą.

5.3. Teismų išvados dėl nuteistųjų susitarimo daryti nusikalstamas veikas yra prieštaringos. Teismai konstatavo, kad A. B. davė nurodymus R. Ž. melagingai įtraukti į UAB „A.“ buhalterinę apskaitą tik buhalteriniais dokumentais pagrįstas ūkines operacijas, susijusias su produkcijos įsigijimu ir pardavimu, kaip duomenis apie bendrovės pajamas ir pelną, o po to A. B. nurodymu ji šiuos neteisingus duomenis, siekiant nuslėpti mokesčius, pateikė VMI, tačiau nė viename iš teismų sprendimų nenurodyta, kokia objektyvia forma pasireiškė A. B. duoti nurodymai buhalterei R. Ž. apgaulingai tvarkyti buhalterinę apskaitą ir teikti neteisingus duomenis apie pajamas, pelną ar turtą VMI. Taip pat teismai nusprendė, kad R. Ž. dėl einamų pareigų, turimo išsilavinimo, patirties ir bendravimo su klientais, priimant iš jų užsakymus dėl produkcijos įsigijimo, galėjo suprasti, kad A. B. vykdė finansinio pobūdžio nusikaltimus. Taigi teismai iš esmės pripažino, kad A. B. suvokė ir siekė nusikaltimus daryti vienas, bet apie juos galėjo žinoti buhalterė. Byloje nėra jokių duomenų ar įrodymų, kad A. B. davė nurodymus R. Ž. daryti nusikalstamas veikas, taip pat paneigiančių A. B. poziciją, kad jis nusikalstamas veikas padarė vienas.

5.4. Teismų išvados, kad nuteistųjų susitarimas daryti nusikalstamas veikas buvo išreikštas konkliudentiniais veiksmais, padarytos pažeidžiant BPK 20 straipsnio 5 dalį. Išvada, kad nuteistieji susitarė daryti nusikalstamas veikas, grindžiama R. Ž. „galėjimu suprasti“, kad A. B. vykdė finansinio pobūdžio nusikaltimus. Tokia išvada yra ydinga, nes R. Ž. „galėjimas suprasti“, kad įmonės vadovas A. B. vykdė finansinio pobūdžio nusikaltimus, grindžiamas A. B. subjektyviais pasvarstymais apie buhalterės R. Ž. „galėjimą suprasti“, kad įmonės vadovas A. B. vykdė finansinio pobūdžio nusikaltimus, o ne pačios R. Ž. subjektyviu suvokimu, kad įmonės vadovas A. B. vykdė finansinio pobūdžio nusikaltimus. Be to, net jeigu ir būtų nustatytas R. Ž. „galėjimas suprasti“, kad įmonės vadovas A. B. vykdė finansinio pobūdžio nusikaltimus, to nepakanka, kad būtų konstatuota, jog jie bendrininkavo.

5.5. Teismų procesiniuose sprendimuose apskritai nėra analizuotas ir atskleistas įmonės vadovo A. B., kuris nurodomas kaip nusikalstamų veikų bendrininkas, subjektyvusis bendrininkavimo požymis – tyčia, t. y. suvokimas bendrai daryti nusikalstamas veikas su buhaltere R. Ž.

5.6. Nusikaltimo, nustatyto BK 222 straipsnio 1 dalyje, subjektui keliami specialūs reikalavimai ir juo gali būti tik specialusis subjektas – už buhalterinės apskaitos tvarkymą atsakingas asmuo. UAB „A.“ buhalterinę apskaitą darbo teisinių santykių pagrindu tvarkė buhalterė R. Ž., todėl tik ji atitinka nusikaltimo, nustatyto BK 222 straipsnio 1 dalyje, subjektui keliamus specialius reikalavimus, o A. B. tokių reikalavimų neatitinka, todėl negali būti BK 222 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos subjektas ir atitinkamai negalėjo būti pripažintas šios veikos bendravykdžiu. Jeigu būtų nusta-

tyta, kad UAB „A.“ vadovas ir buhalterė buvo bendrininkai, tai A. B. galėjo būti pripažintas organizatoriumi, kurstytoju ar padėjėju, bet ne vykdytoju. Įmonės vadovas ir buhalterė negalėjo būti pripažinti nusikaltimo, nustatyto BK 222 straipsnio 1 dalyje, bendravykdžiais, todėl nebuvo galima konstatuoti, kad veikos padarytos veikiant bendrininkų grupe.

5.7. Kasacinės instancijos teismas yra suformavęs nuoseklią praktiką, kad apgaulingo apskaitos tvarkymo subjektas yra specialusis, t. y. asmuo, atsakingas už buhalterinės apskaitos tvarkymą (vyriausiasis buhalteris, buhalteris, apskaitos paslaugas teikiančios įmonės specialistai), tačiau esant tam tikroms sąlygoms už šį nusikaltimą savarankiškai atsako įmonės vadovas, nes buhalterinę apskaitą tvarkantis subjektas nėra atsakingas už pateikiamų pirminių buhalterinės apskaitos dokumentų turinį ar už tokių dokumentų nepateikimą jam. Todėl, kai įmonės vadovas sąmoningai pateikia neteisingo turinio pirminius buhalterinės apskaitos dokumentus ir (ar) nepateikia apskaitą tvarkančiam asmeniui visų buhalterinės apskaitos dokumentų, tada jis laikomas šio nusikaltimo vykdytoju (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-454/2012, 2K-41/2012, 2K-569/2012, 2K-430/2013, 2K-7-176-303/2015). Toks aiškinimas tinka ir sprendžiant dėl neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimo. Įmonės vadovas A. B. sąmoningai pateikinėjo buhalterei neteisingus ir ne visus pirminius buhalterinės apskaitos dokumentus, todėl ji nėra atsakinga už šių dokumentų turinį, be to, ji nėra atsakinga už tai, jog A. B. jai apskritai nepateikė dalies pirminių buhalterinių dokumentų. Taigi akivaizdu, kad R. Ž. veiksmuose nėra tyčios.

5.8. Tarp nuteistųjų nebuvo jokio susitarimo veikti bendrai (bendrininkavimo), be to, buhalterei nebuvo žinoma apie įmonės vadovo siekį nuslėpti mokesčius, o A. B. veiksmai buvo nukreipti į tai, kad apie jo vykdomas nusikalstamas veikas kiti asmenys, įskaitant buhalterę R. Ž., nieko nesužinotų, todėl įmonės vadovas ir buhalterė negalėjo būti pripažinti nusikaltimo, nustatyto BK 220 straipsnio 1 dalyje, bendravykdžiais. Dėl to, kad R. Ž. deklaracijas pildė ir pateikė VMI pagal įmonės vadovo pateiktus neteisingus pirminius buhalterinius dokumentus, ji nėra atsakinga už šių dokumentų turinį, o jos veiksmuose nėra tyčios.

5.9. Abiejų instancijų teismai, darydami išvadas, kad UAB „A.“ vadovas ir buhalterė yra solidariai atsakingi už valstybei padarytą žalą, atsiradusią dėl jų nusikalstamų veiksmų, dėl kurių UAB „A.“ nesumokėjo į valstybės biudžetą 100 713,96 Eur mokesčių, ir tenkindami VMI civilinį ieškinį, nukrypo nuo kasacinės instancijos teismo praktikos, suformuotos sprendžiant bendrovės vadovo ir darbuotojo atsakomybės tretiesiems asmenims klausimą, taip pat vertinant specialistų išvadą, grįstą prielaidomis, sąlyginėmis išvadomis.

5.10. Kasatoriai, cituodami kasacinės instancijos teismo nutartis civilinėse (Nr. 3K-3-389/2014, 3K-7-328-248/2015, e3K-7-l15-915/2017) ir baudžiamosiose (Nr. 2K-7-304-976/2016, 2K-323-489/2016, 2K-7-86-303/2018) bylose, pabrėžia, kad už juridinio asmens negalėjimą įvykdyti valstybei mokestinės prievolės juridinio asmens vadovas ir (arba) darbuotojas tiesiogiai

atsako tik tada ir tik tokia apimtimi, jeigu vadovas (darbuotojas) pripažintas kaltu dėl nusikalstamų veiksmų valstybės finansams padarymo (BK 219, 220, 221, 222, 223 straipsniai) ir valstybė negali išieškoti mokestinės prievolės iš juridinio asmens, kuris taip pat pripažintas kaltu dėl nusikaltimo valstybės finansams padarymo (BK 219, 220, 221, 222, 223 straipsniai). Taigi, visų pirma, bet kokiu atveju valstybė, atstovaujama VMI, turi imtis veiksmų mokestinei prievolei iš juridinio asmens išieškoti, t. y. bent jau pareikšti reikalavimus juridiniam asmeniui įvykdyti mokestinę prievolę.

5.11. Abiejų instancijų teismai į šiuos kasacinės instancijos teismo išaiškinimus neatsižvelgė, taip pat neįvertino to, kad civilinė ieškovė niekada nereikalavo ir nebandė išieškoti mokestinės prievolės iš UAB „A.“ iki jos likvidavimo, nors tokią galimybę turėjo. Be to, UAB „A.“ nebuvo patraukta baudžiamojon atsakomybėn. UAB „A.“ bankroto byloje VMI buvo pareiškusi tik 3129,79 Eur finansinį reikalavimą, kuris nėra susijęs su šioje baudžiamojoje byloje pareikštame civiliniame ieškinyje nurodytu reikalavimu atlyginti nuostolius, atsiradusius dėl nesumokėtų pridėtinės vertės ir pelno mokesčių. Taigi valstybė nei baudžiamojoje byloje, nei bankroto byloje niekada nereikalavo ir nebandė išieškoti mokestinės prievolės iš UAB „A.“, nors tokią procesinę galimybę ne tik turėjo, ją svarstė, bet dėl nesuprantamų priežasčių atsisakė ja pasinaudoti.

5.12. Pirmosios instancijos teismas atsisakė priimti nuteistųjų pateiktą UAB „A.“ bankroto byloje esantį Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento 2018 m. rugsėjo 10 d. raštą „Dėl atliekamo ikiteisminio tyrimo“, o apeliacinės instancijos teismas šį raštą ignoravo ir jo nevertino. Gavus 2019 m. spalio 10 d. specialisto išvadą, kurioje nurodyta, kad dėl dalies ūkinių operacijų neįtraukimo į buhalterinę apskaitą UAB „A.“ nesumokėjo privalomų mokėti į valstybės biudžetą mokesčių (100 713,96 Eur), ikiteisminiame tyrime jokių procesinių veiksmų dėl juridinio asmens UAB „A.“ nebuvo imtasi. Be to, visi su civiliniu ieškiniu susiję dokumentai prokuroro nutarimu nebuvo perduoti juridinio asmens bankroto bylą nagrinėjančiam teismui (BPK 114 straipsnis). Gavus 2019 m. spalio 10 d. specialisto išvadą, civilinė ieškovė VMI 2019 m. gruodžio 13 d. pareiškė civilinį ieškinį tik juridinio asmens vadovui ir buhalterei, tačiau jokių reikalavimų tiesioginiam mokestinės prievolės subjektui nereiškė ir išieškoti mokestinės prievolės iš juridinio asmens nebandė, nors juridinio asmens mokestinė prievolė nebuvo pasibaigusi, nes UAB „A.“ dar nebuvo likviduota. Kauno apygardos teismas priėmė sprendimą dėl likviduojamos dėl bankroto UAB „A.“ veiklos pabaigos 2021 m. sausio 7 d., šis sprendimas įsiteisėjo 2021 m. vasario 6 d., o VMI ieškinį pareiškė 2019 m. gruodžio 13 d., kai bankroto byla dar nebuvo baigta.

5.13. Teismų išvados dėl civilinio ieškinio išsprendimo yra formalios, deklaratyviai remiantis specialisto išvada. Specialistų išvadų, parengtų pagal tam tikrus juodraštinius įrašus, vertinimas apgaulingos apskaitos ir neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ir turtą pateikimo kontekste atskleidžiamas

kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155-976/2021. Kaip matyti iš 2019 m. spalio 10 d. specialisto išvados, išvada apie UAB „A.“ į apskaitą neįtrauktas pajamas grįsta specialistų sugalvota pelno marža. Specialistai darė prielaidą, kad jeigu juodraštinio pobūdžio užrašuose buvo nurodytas dėžių skaičius, koks produkcijos kiekis telpa dėžėje, tai visais atvejais buvo pristatomas užrašuose nurodytas dėžių skaičius klientams ir visas pristatytas produkcijos kiekis buvo parduotas. Tokių išvadų atveju eksperto (specialisto) atsakymas į pateiktą klausimą yra siejamas su viena ar keliomis sąlygomis, todėl aplinkybės, kuriomis grindžiama sąlyginė išvada, turi būti nustatytos patikimai ir nekelti jokių abejonių (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319-511/2017).

5.14. Teismai nevertino nuteistųjų paaiškinimų ir liudytojos V. B. parodymų, kad ji nepripažįsta pirkusi produkcijos be apskaitos dokumentų, be to, iš šios baudžiamosios bylos išskirtoje baudžiamojoje byloje V. B. nuteista tik dėl 225 kg paukštienos, pirktos be dokumentų, bet ir šį nuosprendį ji yra apskundusi apeliacine tvarka. Nuteistieji prašė vadovautis 2018 m. gegužės 7 d. specialisto išvada, kurioje nurodyta, kad nustatyti, kiek laikotarpiu nuo 2014 m. rugsėjo 1 d. iki 2016 m. sausio 19 d. UAB „A.“ be apskaitos dokumentų pardavė produkcijos V. B., negalima. Teismai į tai neatsižvelgė, bet vadovavosi 2019 m. spalio 10 d. specialisto išvada. Apeliacinės instancijos teismo išvada, kad nėra žinoma, kokiais duomenimis vadovavosi specialistai, rengdami 2018 m. gegužės 7 d. išvadą, todėl negalima daryti objektyvios išvados, kad šios dvi specialistų išvados prieštarauja viena kitai, yra absurdiška, nes šioje išvadoje konstatuota, kad jeigu UAB „A.“ nuo 2014 m. sausio 1 d. pardavė prekių V. B. be apskaitos dokumentų ir ji 2015 m. liepos–lapkričio mėnesiais iš UAB „A.“ užsakė 255 kg prekių be įsigijimo dokumentų, tai negalima nustatyti, kiek V. B. įsigijo prekių iš UAB „A.“ be apskaitos dokumentų laikotarpiu nuo 2014 m. rugsėjo 1 d. iki 2016 m. sausio 19 d.

6. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento prokurorė Jūratė Radišauskienė atsiliepimu į kasacinius skundus prašo juos atmesti. Prokurorė atsiliepime į kasacinius skundus nurodo:

6.1. Atsižvelgtina į R. Ž. dalyvavimą visame nelegaliai įgyjamos ir parduodamos produkcijos procese, abiejų nuteistųjų neteisėto veikimo trukmę ir intensyvumą, bendro veikimo suderinamumą – vykdydama nusikaltimų iniciatoriaus A. B., tiekusio įtrauktą ir neįtrauktą į apskaitą produkciją iš Lenkijos, nurodymus, R. Ž. paraleliai dalyvavo priimant į apskaitą įtrauktos ir neįtrauktos produkcijos užsakymus Lietuvoje, šiuos užsakymus vykdant, paskirstant (iš įmonės išvežami didesni kiekiai produkcijos, negu atvaizduojama buhalterinėje apskaitoje), neteisingai deklaruojant mokesčius. Iš to matyti, kad bendrininkai turėjo tuos pačius tikslus, abu veikė išvien ir kiekvienas jų tam tikrame etape atliko vykdytojo vaidmenį. Be to, kiekvienas suvokė ne tik savo, bet ir kito bendrininko neteisėtus veiksmus ir norėjo taip veikti. Taigi abiejų instancijų teismai teisingai nustatė bendrininkų grupės požymį ir išsamiai atskleidė R. Ž. ir A. B. kaltės turinį.

6.2. R. Ž. ir A. B. veikų kvalifikavimas pagal BK 222 straipsnio 1 dalį ir 220 straipsnio 1 dalį atitinka tiek baudžiamojo įstatymo nuostatas, tiek kasacinės instancijos teismo suformuotą praktiką.

6.3. Specialisto išvada ir specialistų paaiškinimai nebuvo vertinami atsietai, o turtinė žala valstybei nustatyta įrodymų visumos pagrindu. UAB „A.“ bankroto byla iškelta 2017 m. liepos 18 d., o 2018 m. sausio 9 d. ši įmonė pripažinta bankrutavusia. 2018 m. gegužės 28 d. teismo nutartimi tenkintas bankroto administratoriaus pareiškimas dėl UAB „A.“ bankroto pripažinimo tyčiniu. 2021 m. sausio 7 d. priimtas sprendimas dėl likviduojamos dėl bankroto UAB „A.“ veiklos pabaigos.

6.4. Kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-86-303/2018 nurodyta, kad mokesčių nesumokėjimas gali būti vertinamas kaip žala, jeigu nustatoma, kad ją lėmė nusikalstami veiksmai ir dėl to nėra galimybės įvykdyti mokestinę prievolę Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka ir pagrindais. Juridinio asmens vadovas ar kitas darbuotojas gali būti tiesioginės civilinės atsakomybės subjektas, kai mokestinės prievolės negalima išieškoti iš juridinio asmens dėl jo nemokumo, o šis nemokumas suprantamas kaip nepajėgumas vykdyti turtinio pobūdžio prievolių, kurių mokėjimo terminai yra suėję. Visais minėtais atvejais juridinio asmens vadovas ir (arba) darbuotojas tiesiogiai kreditoriui atsako tik tada ir tik tokia apimtimi, kai kreditorius negali gauti savo reikalavimo patenkinimo iš juridinio asmens. Pirmosios instancijos teismas nenukrypo nuo kasacinės instancijos teismo suformuotos praktikos (kasacinės nutartys civilinėse bylose Nr. 3K-3-389/2014, 3K-7-328-248/2015, e3K-7-115-915/2017, kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-1073/2019), pagal kurią juridinio asmens vadovas ir (arba) darbuotojas bei jo dalyvis juridinio asmens kreditoriui tiesiogiai atsako tik tada ir tik tokia apimtimi, kai kreditorius negali gauti savo reikalavimo patenkinimo iš juridinio asmens, t. y. kai: 1) juridinis asmuo (darbdavys), privalantis už darbuotoją atlyginti žalą, iki žalos atlyginimo išnyksta; 2) žala padaryta individualiam kreditoriui konkrečiai į jį nukreiptais neteisėtais veiksmais; 3) vadovas yra kaltas dėl tyčinio bankroto ir aišku, kad su kreditoriais bendrovė nebeatsiskaitys. Taigi nustatyta, kad nuteistieji vykdė, o A. B. dar ir organizavo apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą bei neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimą VMI. Dėl kaltininkų neteisėtų tyčinių veiksmų, pasireiškusių apgaulingu buhalterinės apskaitos dokumentų tvarkymu, iškreipiančiu realią situaciją apie bendrovės pajamas, turtą ir įsipareigojimus, privalomus mokėti mokesčius, kilo ne tik BK 222 straipsnio 1 dalyje nurodyti padariniai. Dėl to, kad į apskaitą buvo neįtrauktos gautos pajamos, taip pat mokesčių administratoriui buvo teikiamos neteisingos mokesčių deklaracijos, valstybė patyrė 100 713,96 Eur turtinę žalą.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

7. Nuteistosios R. Ž. ir jos gynėjo advokato V. Masiulio bei nuteistojo A. B. kasaciniai skundai atmestini.

8. Kasacinės instancijos teismas priimtus nuosprendžius ir nutartis, dėl kurių paduotas kasacinis skundas, tikrina teisės taikymo aspektu (BPK 376 straipsnio 1 dalis). Tai reiškia, kad kasacinės instancijos teismas byloje surinktų įrodymų iš naujo nevertina, naujų įrodymų nerenka ir faktinių bylos aplinkybių nenustato. Ar teisingai įvertinti įrodymai ir nustatytos faktinės bylos aplinkybės, sprendžia apeliacinės instancijos teismas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-181/2008, 2K-7-107/2013, 2K-7-88/2014, 2K-148-719/2020, 2K-75-511/2022, 2K-58-719/2023). Skundžiamų teismų sprendimų teisėtumas kasacine tvarka tikrinamas vadovaujantis sprendimuose nustatytomis bylos aplinkybėmis (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-P-9/2012, 2K-P-89/2014, 2K-P-58-697/2019, 2K-43-489/2020, 2K-143-788/2022). Kartu pažymėtina, kad kasaciniame skunde turi būti nurodyti teisiniai argumentai, pagrindžiantys BPK 369 straipsnyje nurodytų apskundimo ir bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindų buvimą (BPK 368 straipsnio 2 dalis). Taigi tai reiškia, kad formalus nesutikimas su nepalankiais teismų sprendimais, dėstant įstatymų nuostatas, cituojant teismų praktiką, pateikiant savą įrodymų interpretavimą ir savaip nustatant veikos faktines aplinkybes, nėra vienas iš apskundimo ir bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindų, juo labiau grindžiamas teisiniais argumentais (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-200-697/2023, 2K-149-648/2023).
9. Kasatoriai kasaciniuose skunduose kvestionuoja abiejų instancijų teismų atliktą įrodymų vertinimą, ypatingą dėmesį skirdami liudytojos V. B., kuri buvo kaltinama, o vėliau nuteista kitoje byloje, parodymų vertinimui, nesutinka su abiejų instancijų teismų sprendimu atmesti nuteistųjų teisme išsikeltą gynybinę versiją, kad nusikalstamas veikas A. B. padarė vienas, nebendrininkaudamas su R. Ž. Nuteistųjų argumentai, susiję su liudytojos V. B. iš UAB „A.“ įsigytos paukštienos kiekiu, su R. Ž. žinojimu, ką reiškia koduotas užsakymas, su jos žinojimu, kad ji daro nusikalstamas veikas kartu su A. B., yra susiję su faktinių aplinkybių nustatymo pagrįstumu, o tai nepatenka į kasacinės instancijos teismo kompetenciją tikrinti nuosprendžius ir nutartis teisės taikymo aspektu. Apeliacinės instancijos teismas dėl liudytojos parodymų vertinimo ir dėl R. Ž. kaltės motyvuotai pasisakė skundžiamos nutarties 9–25 punktuose. Kasatorių argumentai dėl BK 220 straipsnio 1 dalies ir 222 straipsnio 1 dalies taikymo iš esmės yra susiję tik su įrodymų vertinimu, o teismų nustatytų veikų faktinių aplinkybių tikrumas nėra nustatomas kasacine tvarka. Kartu primintina, kad kasacinės instancijos teismas nėra trečioji instancija, tikrinanti nuosprendžių ir nutarčių pagrįstumą, todėl abstraktūs, formalizuoti teiginiai apie tai, kad abiejų instancijų teismai suteikė išimtinę reikšmę vieniems įrodymams, nevertino kaip įrodymų kitų svarbių duomenų ir kt., aiškiai nenurodant, kokiems konkretiems įrodymams teismai suteikė išskirtinę reikšmę ir kas tai pagrindžia, nelemia kasacijos pagrindo (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-191-719/2023, 2K-200-697/2023, 2K-149-648/2023).
10. Kasatoriai nurodo, kad pirmosios instancijos teismas nepridėjo UAB „A.“ bankroto byloje esančio Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Baudžiamo-

jo persekiojimo departamento 2018 m. rugsėjo 10 d. rašto „Dėl atliekamo ikiteisminio tyrimo“, o apeliacinės instancijos teismas šį raštą ignoravo ir jo nevertino, tačiau nepateikia teisinių argumentų, pagrindžiančių, kokie BPK straipsniai buvo pažeisti, kodėl jų pažeidimas byloje yra esminis, t. y. suvaržęs įstatymų garantuotas kaltinamųjų (nuteistųjų) teises, ar kad šie pažeidimai būtų sukliudę teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį. Be to, išdėstyti argumentai, susiję su tuo, kad nebuvo atlikti jokie procesiniai veiksmai dėl juridinio asmens, negali būti nagrinėjami kasacine tvarka, nes juridinis asmuo nebuvo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Šiuo klausimu pasisakė ir apeliacinės instancijos teismas skundžiamos nutarties 27 punkte.

11. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, pirmiau nurodyti kasacinių skundų argumentai paliekami nenagrinėti. Teisėjų kolegija nagrinėjamoje byloje tikrina, ar abiejų instancijų teismai, vertindami įrodymus, konstatuojant nuteistųjų veikimą bendrininkų grupe, padarant nusikalstamas veikas, nurodytas BK 220 straipsnio 1 dalyje ir 222 straipsnio 1 dalyje, nepadarė esminio BPK 20 straipsnio 5 dalies pažeidimo ir ar tinkamai išsprendė civilinio ieškinio klausimą.

Dėl esminio BPK 20 straipsnio 5 dalies pažeidimo ir BK 24 straipsnio 1 dalies, 220 straipsnio 1 dalies ir 222 straipsnio 1 dalies taikymo

12. Teisėjų kolegija, patikrinusi skundžiamus teismų sprendimus teisės taikymo aspektu, nenustatė ne tik BPK 20 straipsnio 5 dalies pažeidimų, bet juo labiau kad jie būtų esminiai.
13. Pirmiausia kasatoriai, akcentuodami tai, kad R. Ž. kaltė buvo grindžiama jos ikiteisminio tyrimo metu duotais parodymais, kurių negrindžia kiti įrodymai, nenurodo, kad R. Ž. buvo apklausta ne tik pas ikiteisminio tyrimo pareigūnus, bet ir pas ikiteisminio tyrimo teisėją, todėl pateikia nepagrįstus argumentus dėl jos parodymų, duotų ikiteisminio tyrimo metu, vertinimo.
14. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad R. Ž. ikiteisminio tyrimo metu buvo apklausta ir ikiteisminio tyrimo pareigūno (tris kartus), ir ikiteisminio tyrimo teisėjo. Apeliacinės instancijos teismas, nustatęs, kad nuteistosios, taip pat nuteistojo A. B. parodymai nebuvo tinkamai ištirti pirmosios instancijos teisme, šį trūkumą ištaisė bylą nagrinėjant apeliacinės instancijos teisme, t. y. juos perskaitė ir apklausė nuteistuosius. Pagal BPK 276 straipsnio 4 dalį, ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui duoti kaltinamojo, nukentėjusiojo ir liudytojo parodymai gali būti perskaitomi byloje esantiems įrodymams patikrinti, taip pat perklausomi ir peržiūrimi tokių apklausų garso ir vaizdo įrašai. Teismų praktikoje nuosekliai pažymima, kad teisme perskaityti ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui duoti kaltinamojo, nukentėjusiojo ar liudytojo parodymai, skirtingai nuo teisme perskaitytų jų parodymų, duotų ikiteisminio tyrimo teisėjui, nėra savarankiškas įrodymų šaltinis, tačiau šiais duomenimis galima patikrinti kitus byloje surinktus įrodymus; įstatymas nenustato, kokie įrodymai šiais parodymais gali būti tikrinami. Tokie parodymai gali būti reikšmingi teismui tikrinant ir vertinant, pvz., teisiamajame posėdyje gautus kaltinamųjų, nukentėjusiųjų bei liudytojų parodymus, ekspertizės

aktą ir specialisto išvadą, byloje esančius dokumentus ir daiktinius įrodymus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-451/2013, 2K-228/2014, 2K-255-746/2015, 2K-431-746/2015, 2K-114-511/2022, 2K-157-976/2022). Taigi R. Ž. duoti parodymai ikiteisminio tyrimo teisėjui yra savarankiškas įrodymų šaltinis, be to, šiuos jos parodymus grindžia ir jos ikiteisminio tyrimo pareigūnui duoti parodymai, taip pat netiesioginiai įrodymai: telefoninių pokalbių su užsakovais turinys, liudytojų (užsakovų) parodymai, A. B. ikiteisminio tyrimo metu duoti parodymai ir kiti įrodymais pripažinti duomenys. Kartu pažymėtina, kad dėl nuteistosios keliamų versijų apie apklausos metu pareigūnų jai pateiktus paaiškinimus dėl koduotų užsakymų apeliacinės instancijos teismas išsamiai pasisakė nutarties 16 punkte. Taigi R. Ž. kaltę apeliacinės instancijos teismas tinkamai nustatė, motyvavo ir nepadarė įrodymų vertinimo taisyklių pažeidimų.

15. Bendrininkavimas yra tyčinės nusikalstamos veikos padarymo forma, kai veika padaroma bendromis kelių asmenų pastangomis (BK 24 straipsnio 1 dalis). Bendrininkavimą, kaip ir nusikalstamos veikos sudėtį, apibūdina ir atskleidžia objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma: dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką; jų veikos bendrumas; susitarimas daryti nusikalstamą veiką kartu ir tyčios bendrumas, kai kiekvienas bendrininkas suvokia, kad daro nusikalstamą veiką ne vienas, o bendrai su kitu asmeniu (ar kitais asmenimis) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-163-648/2015, 2K-91-511/2022). Bendrininkų susitarimas gali būti išreikštas bet kokia forma – žodžiu, raštu ar konkliudentiniais veiksmais (gestu, mimika ir t. t.), todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai buvo išsamiai aptarę nusikalstamos veikos detales (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-245/2006, 2K-275/2007, 2K-229/2008, 2K-485/2008, 2K-400/2011, 2K-91-511/2022). Bendrininkavimo atveju būtina nustatyti asmenų veikos bendrumą – tiek susitarimą daryti nusikalstamą veiką kartu, tiek ir bendrą tyčią, t. y. situaciją, kai kiekvienas bendrininkas suvokia, kad daro nusikalstamą veiką ne vienas, o bendrai su kitu asmeniu. Išplėstinė septynių teisėjų kolegija tokią situaciją apibūdino kaip abiem bendrininkams suvokiamą teiginį – „aš žinau, kad tu žinai, kad aš žinau, ką tu ir aš pavojingo ir įstatymu uždrausto kartu darome“ (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-88-489/2023, 2K-133-489/2023).
16. Nagrinėjamoje byloje nustatyti ne tik objektyvieji, bet ir subjektyvieji bendrininkavimo požymiai – tiek nuteistųjų susitarimas, pasireiškęs konkliudentiniais veiksmais, daryti nusikaltimus, nurodytus BK 220 straipsnio 1 dalyje ir 222 straipsnio 1 dalyje, kartu, tiek ir bendra tyčia taip veikti.
17. Šiame kontekste pažymėtina, kad už apskaitos organizavimą atsako ūkio subjekto vadovas (Buhalterinės apskaitos įstatymo 21 straipsnio 1 dalis – čia ir kitur įstatymo redakcija, galiojusi veikų padarymo metu). Nors, pagal Buhalterinės apskaitos įstatymo 14 straipsnio 2 dalį, už apskaitos dokumentų surašymą laiku ir teisingai, už juose esančių duomenų tikrumą ir ūkinių operacijų teisėtumą atsako apskaitos dokumentus surašę ir pasirašę asmenys, ši nuostata nereiškia, kad ūkio subjekto vadovas negali būti nusikalstamo apskaitos tvarkymo subjektas. Toje pačioje Buhalterinės apskaitos įstatymo 14 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad

už teisingos, tikslios, išsamios ir laiku pateiktos informacijos apie ūkinius įvykius ir ūkines operacijas pateikimą vyriausiajam buhalteriui (buhalteriui) atsako ūkio subjekto vadovas. Taigi buhalterinę apskaitą tiesiogiai tvarkantis subjektas (vyriausiasis buhalteris, buhalteris) negali būti laikomas atsakingu už pateikiamų pirminių buhalterinės apskaitos dokumentų turinį ar už tai, kad tokie dokumentai jam nebuvo pateikti. Teismų praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai ūkio subjekto vadovas pats tvarko buhalterinę apskaitą, už apgaulingą ar aplaidų buhalterinės apskaitos tvarkymą atsako tik ūkio subjekto vadovas. Kitu atveju jis gali būti tik šio nusikaltimo bendrininkas (organizatorius, kurstytojas), išskyrus tarpinio vykdymo instituto atvejus, kai apgaulingai apskaitai vesti vadovas panaudoja nekaltą asmenį, t. y. asmenį, atsakingą už buhalterinės apskaitos tvarkymą, bet nežinantį apie tai, kad apskaitos dokumentai, kuriais remiantis tvarkoma buhalterinė apskaita, yra apgaulingi, tada įmonės vadovas tampa nusikaltimo vykdytoju (BK 24 straipsnio 3 dalis) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-454/2012, 2K-379/2012, 2K-376/2012, 2K-189-648/2016, 2K-7-304-976/2016, 2K-202-303/2020, 2K-59-788/2022 ir kt.). Minėta, kad už teisingos, tikslios, išsamios ir laiku pateiktos informacijos apie ūkinius įvykius ir ūkines operacijas pateikimą vyriausiajam buhalteriui (buhalteriui) atsako ūkio subjekto vadovas. Vadovaujantis šia bendra ūkio subjekto vadovui tenkančia pareiga, teismų praktikoje pripažįstama, kad juridinio asmens vadovas atsako už buhalterio surašytos deklaracijos pateikimą, jeigu žino, kad joje nurodyti duomenys yra neteisingi, bet vis tiek ją pasirašo ir pateikia (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-202-303/2020).

18. Esminis aspektas nagrinėjamai bylai, sprendžiant dėl nuteistųjų bendrininkavimo, yra R. Ž. žinojimas, kad buvo apgaulingai tvarkoma ir organizuojama buhalterinė apskaita, ir atitinkamai to pagrindu į deklaracijas įrašomi žinomai neteisingi duomenys ir deklaracijos pateikiamos VMI. Būtent buhalterei pagal įgaliojimus priklauso pildyti deklaracijas ir jas pateikti VMI. Nagrinėjamu atveju ji su vadovo žinia įrašė į deklaracijas žinomai neteisingus duomenis apie juridinio asmens UAB „A.“ pajamas, pelną, turtą ir juos pateikė valstybės įgaliotai institucijai. Teisėjų kolegija nenustatė duomenų pripažinimo įrodymais ir jų vertinimo taisyklių, reglamentuojamų BPK, pažeidimų, nustatant pirmiau nurodytą aplinkybę. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad A. B. davė nurodymus R. Ž., šią aplinkybę grindžiant tiek pačios R. Ž. ikiteisminio tyrimo metu duotais parodymais, tiek duomenimis apie A. B. kaip įmonės vadovo, taip pat R. Ž. kaip įmonės buhalterės, sėdėjusios viename kabinete su A. B., priėmusios užsakymus įgaliojimais, darbines pareigas ir pavaldumą. Tokia išvada neprieštarauja ir kasacinės instancijos teismo formuojamai praktikai, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-59-788/2022. Taigi tiek R. Ž., kaip bendrovės buhalterė, tiek A. B., kaip bendrovės vadovas, kuris davė nurodymus buhalterei, veikė bendra tyčia, turėjo bendrą sumanymą tiek įtraukti į buhalterinę apskaitą dokumentus, grindžiančius dalį produkcijos pardavimų, tiek vėliau tokią informaciją įtraukti į deklaracijas ir pateikti VMI, todėl abu jie veikė kaip bendravykdžiai bendrininkų grupe. Be to, bendravykdis yra ne tik tas asmuo, kuris pats realizuoja visus nu-

sikalstamos veikos sudėties objektyviuosius požymius, bet ir tas, kuris realizuoja dalį jų. Baudžiamojo įstatymo nereikalaujama, kad visi bendravykdžiai visiškai realizuotų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytą pavojingos veikos požymį (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-605/2007, 2K-133-489/2023). Teisėjų kolegija kartu pažymi, kad nagrinėjamoje situacijoje neįmanomas atvejis, jog buhalterė, priiminėdama koduotus užsakymus telefonu, pokalbių metu nesitikslindama dėl užsakymo turinio, nežinotų apie vykdomą neteisėtą veiklą. Nustatyta, kad buhaltere įmonėje ji dirbo ne vienerius metus, fiksuotas ne vienas jos pokalbis su paukštienos produkcijos užsakovais. Susitarimo, veikimo kartu ir bendros tyčios nebuvimas nagrinėjamu atveju galėtų būti konstatuojamas, jei neteisėta veikla būtų trukusi trumpą laiko tarpą, R. Ž., suvokusi apie neteisėtus veiksmus, būtų išėjusi iš darbo ar nebūtų duomenų apie tai, kad ji priiminėjo koduotus užsakymus, nesitikslindama jų turinio.

19. Teisėjų kolegija papildomai pažymi, kad A. B. pirmiau procese nekėlė klausimo, ar jis yra tinkamas nusikalstamų veikų, už kurias yra nuteistas, subjektas. Šį klausimą jis iškėlė tik kasaciniame skunde. Apeliaciniu skundu jis šio klausimo nekėlė, pažymėdamas, kad neginčija to, jog pirmosios instancijos teismas turėjo teisinį ir faktinį pagrindą jį nuteisti pagal BK 220 straipsnio 1 dalį ir 222 straipsnio 1 dalį (apeliacinio skundo 13 punktas), tačiau nesutiko, kad R. Ž. nusikalstamai veikė kartu su juo. Nuteistoji R. Ž. tiek kasaciniu, tiek pirmiau procese apeliaciniu skundu ginčijo savo kaltę, teigdama, kad negalėjo būti nuteista, nes nežinojo apie daromas nusikalstamas veikas. Kasacinės instancijos teismui konstatavus, kad abiejų instancijų teismai padarė teisingas išvadas dėl nuteistųjų veikimo bendrininkų grupe, kasatorių argumentai dėl to, kad jie nėra nusikalstamos veikos, nurodytos BK 222 straipsnio 1 dalyje, sudėties subjektai, atmetami kaip nepagrįsti.

Dėl civilinio ieškinio išsprendimo

20. Teisėjų kolegija, pagal kasacinių skundų argumentus patikrinusi skundžiamus abiejų instancijų teismų sprendimus, neturi pagrindo daryti išvadą, kad civilinio ieškinio klausimas išspręstas iš esmės nesilaikant BPK nustatytų taisyklių ir nukrypstant nuo kasacinės instancijos teismo praktikos.
21. Civilinio ieškinio baudžiamajame procese pareiškimo ir nagrinėjimo tvarka reglamentuojama BPK X skyriuje (BPK 109–118 straipsniai). Pagal BPK 109 straipsnio nuostatas, asmuo, dėl nusikalstamos veikos patyręs turtinės ar neturtinės žalos, turi teisę baudžiamajame procese pareikšti įtariamajam ar kaltinamajam arba už įtariamojo ar kaltinamojo veikas materialiai atsakingiems asmenims civilinį ieškinį. Jį teismas nagrinėja kartu su baudžiamąja byla. BPK 114 straipsnis nustato, kad jeigu į baudžiamąją bylą kaip civilinis atsakovas įtrauktas juridinis asmuo ar fizinis asmuo, kuriam iškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla, civilinis ieškinys šioje baudžiamojoje byloje gali būti nenagrinėjamas, o visi su civiliniu ieškiniu susiję dokumentai prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi gali būti perduodami bankroto ar restruktūrizavimo bylą nagrinėjančiam teismui. Taigi ši nuostata nėra imperatyvi ir šį klausimą paliekama spręsti teismui (kasacinė

nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-89-511/2023). Teisėjų kolegija pažymi, kad BPK 114 straipsnis gali būti taikomas esant dviejų sąlygų visumai: 1) juridiniam ar fiziniam asmeniui iškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla ir 2) jis yra įtrauktas į baudžiamąją bylą kaip civilinis atsakovas. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad juridinis asmuo UAB „A.“, kuriam buvo iškelta bankroto byla, nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje ne tik nebuvo įtrauktas kaip civilinis atsakovas, bet ir neturėjo jokio procesinio statuso, todėl nebuvo jokio teisinio pagrindo vadovautis BPK 114 straipsniu ir baudžiamojoje byloje nenagrinėti tik kaltinamiesiems pareikšto civilinio ieškinio, juolab kad jo (ne)pagrįstumo klausimas galėjo būti nustatytas tik išsprendus kaltės klausimą. Taigi kasatorių argumentai, kad visi su civiliniu ieškiniu susiję dokumentai turėjo būti perduoti juridinio asmens bankroto bylą nagrinėjančiam teismui, yra nepagrįsti.

22. Pagal baudžiamojo proceso įstatymą, tais atvejais, kai byloje reikalingos specialios žinios tam tikroje srityje (nagrinėjamoje byloje – buhalterinės apskaitos ir mokesčių srityse), skiriamas objektų tyrimas. Tam, kad specialistas galėtų atlikti jam pavestą tyrimą, pateikiama visa tyrimui reikalinga medžiaga, įskaitant ir reikalingą bylos medžiagą (įmonės buhalteriniai dokumentai, jeigu reikia – ir įtariamųjų bei liudytojų apklausų protokolai ar kita medžiaga). Atlikęs pavestą objekto tyrimą, specialistas pateikia išvadą. Pažymėtina, kad, pagal Mokesčių administravimo įstatymo 70 straipsnio 1 dalies nuostatas, tais atvejais, kai mokesčių mokėtojas nevykdo arba netinkamai vykdo savo pareigas apskaičiuoti mokesčius, bendradarbiauti su mokesčių administratoriumi, tvarkyti apskaitą, saugoti apskaitos ar kitus dokumentus ir dėl to mokesčių administratorius negali nustatyti mokesčių mokėtojo mokestinės prievolės dydžio įprastine, tai yra atitinkamame mokesčio įstatyme nustatyta, tvarka, mokesčių mokėtojui priklausančią mokėti mokesčio sumą mokesčių administratorius apskaičiuoja pagal jo atliekamą įvertinimą, atsižvelgdamas į visas įvertinimui reikšmingas aplinkybes, turimą informaciją ir prireikus parinkdamas savo nustatytus įvertinimo metodus, atitinkančius protingumo bei, kiek objektyviai įmanoma, teisingo mokestinės prievolės dydžio nustatymo kriterijus (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-1073/2019). Tam tikrais atvejais, kai, pavyzdžiui, dalies aplinkybių negalima pagrįsti buhalterinės apskaitos dokumentais, o vadovaujantis protingumo, logikos ir pagrįstumo principais tai būtina, specialistas tyrimui gali pasitelkti ir tokius duomenis kaip neoficialios buhalterijos užrašai, jų kopijos ir pan. Tačiau specialistas negali atlikti šių duomenų procesinio įrodomojo vertinimo. Šių duomenų tikrumą ir patikimumą turi įvertinti teismas. Todėl specialisto išvada, kuriai pateikti panaudojami tokie duomenys, iš esmės vertintina kaip sąlyginė. Tokiu atveju specialisto išvada apie pirmiau minėtas aplinkybes ir jų pasekmes įrodomąją reikšmę gali turėti tik tuomet, jei šių aplinkybių buvimas patvirtinamas bylos teisminio nagrinėjimo metu ir nekelia abejonių (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-272-511/2020, 2K-7-134-511/2023). Apskaičiuojant įmonių nuslėptų pajamų, išlaidų, turto, mokesčių dydį susiduriama su problema, kad tikslus išvardytų dydžių nustatymas tam tikrais atvejais gali būti neįmanomas. BK 220 ir 222 straipsniuose nurodytų nusikalstamų veikų esmė yra būtent ta, kad asmuo siekia šių duomenų

neatskleisti. Jeigu nuslėptoji pajamų (atitinkamai vėliau – mokėtinų mokesčių) dalis yra neužfiksuota įmonės juodojoje buhalterijoje, nevedama jos slapta apskaita, tai ir reikalavimas besąlygiškai pagrįsti (įrodyti) tokią sumą būtų neproporcingas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161-628/2022). Nagrinėjamoje byloje VMI specialistai L. Ž. ir A. K. pateikė 2019 m. spalio 10 d. specialisto išvadą, kurioje daromas išvadas grindė ne tik juridinio asmens UAB „A.“ tiriamojo laikotarpio dokumentais, bet ir ikiteisminio tyrimo medžiagoje esančiais duomenimis, pavyzdžiui, bendrovės vadovo ir buhalterės apklausos protokoluose, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolės, jos fiksavimo ir kaupimo duomenų protokoluose esančia informacija, susijusia su paukštienos pardavimų kiekiais, kaina ir kt. aplinkybėmis. Bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, specialistė L. Ž. buvo apklausta ir detaliai paaiškino, kaip atliko konkrečius skaičiavimus, bei argumentuotai paaiškino tokių skaičiavimų atlikimo metodiką. Be to, specialistei klausimų užduoti galėjo ir gynyba. Šiuo klausimu pakankamai motyvuotai pasisakė ir apeliacinės instancijos teismas nuosprendžio 33–36 punktuose, neturėdamas pagrindo išvadai, kad minėta išvada neatitinka byloje surinktų duomenų visumos. Teisėjų kolegija neturi pagrindo daryti priešingą išvadą.

23. Nagrinėjamoje byloje nėra ginčo dėl to, kad juridinis asmuo UAB „A.“ buvo mokesčių mokėtojas, kuris turėjo prievolę mokėti mokesčius, įskaitant tuos, kurie buvo nustatyti atlikus tyrimą. Juridinis asmuo nagrinėjamoje byloje, kaip minėta, nebuvo pripažintas civiliniu atsakovu, be to, nebuvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, t. y. neturėjo jokio procesinio statuso. Ikiteisminis tyrimas šioje byloje pradėtas 2015 m., o pavedimas atlikti UAB „A.“ ūkinės finansinės veiklos tyrimą paskirtas 2016 m. birželio 1 d., specialisto išvada parengta 2019 m. spalio 10 d. Atitinkamai VMI ikiteisminiame tyrime kreipėsi su civiliniu ieškiniu, prašydama ją pripažinti civiline ieškove ir priteisti nesumokėtus PVM ir pelno mokesčius, kartu pažymėdama, kad UAB „A.“ bankrutavo ir nesumokėtų mokesčių išieškojimas Mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka nėra galimas. Apeliacinės instancijos teismas nutarties 29 punkte nustatė, kad UAB „A.“ bankroto byla iškelta 2017 m. liepos 18 d., 2018 m. sausio 9 d. nutartimi ši įmonė pripažinta bankrutavusia, 2018 m. gegužės 28 d. nutartimi bankrotas pripažintas tyčiniu, o 2021 m. sausio 7 d. priimtas sprendimas dėl likviduojamos dėl bankroto UAB „A.“ veiklos pabaigos. Taigi susiklostė situacija, kad pirmiausia UAB „A.“ buvo pripažinta bankrutavusia, o tik po to paaiškėjo, kokie mokesčiai VMI nebuvo sumokėti, taip pat šių nesumokėtų mokesčių suma. Nors Mokesčių administravimo įstatyme nustatyta, kad mokestinė prievolė pasibaigia, kai juridinis asmuo likviduotas, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, kai prievolę turi įvykdyti kiti asmenys (93 straipsnio 1 dalies 6 punktas), t. y. pareiškiant civilinį ieškinį ikiteisminio tyrimo metu bendrovė dar nebuvo likviduota, tačiau nebuvo net teorinės galimybės nukreipti mokestinę prievolę į bankrutavusį juridinį asmenį. Kita vertus, traukti bankrutavusį ar likviduotą juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn ar kaip civilinį atsakovą taip pat nėra procesinės galimybės.

24. Civilinio ieškovo baudžiamojoje byloje civilinio ieškinio pareiškimas juridinio asmens darbuotojui, kuris kartu yra ir juridinio asmens vadovas, už nusikaltimu

padarytą žalą galimas esant šioms sąlygoms – darbuotojas, padaręs žalą nusikalstamais veiksmais, kurie yra konstatuoti BPK nustatyta tvarka, ir iki žalos atlyginimo išnykus subjektui (darbdaviui), privalančiam už jį atlyginti žalą, gali būti tiesioginės civilinės atsakomybės subjektas (tiesioginis skolininkas) pagal deliktinę prievolę (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-328-248/2015). Taip pat kasacinio teismo praktikoje pripažįstami dar du pagrindai, kada kreditorius gali tiesiogiai nukreipti savo reikalavimą į juridinio asmens vadovą, – pirma, kai žala padaryta individualiam kreditoriui konkrečiai į jį nukreiptais neteisėtais veiksmais (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014) arba, antra, kai vadovas yra kaltas dėl tyčinio bankroto ir aišku, kad su kreditoriais bendrovė nebeatsiskaitys (kasacinė nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-115-915/2017). Nustatydamas juridinio asmens vadovo ar kito darbuotojo civilinės atsakomybės sąlygas, teismas, be kita ko, turi išsiaiškinti, ar nėra galimybių mokesčių bei žalos išieškoti iš juridinio asmens – mokesčių mokėtojo (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-86-303/2018). Tuo atveju, kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens dalyvio nesąžiningų veiksmų, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalis). Viena iš būtinųjų subsidiariosios atsakomybės sąlygų – juridinio asmens faktinis nemokumas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-80-1073/2019).

25. Juridinis asmuo nagrinėjamoje byloje buvo ne nemokus (pagal civilinio ieškinio pateikimo laiku galiojusias Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo nuostatas, įmonės nemokumas – įmonės būsena, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės), bet bankrutavęs (pagal civilinio ieškinio pateikimo laiku galiojusias Įmonių bankroto įstatymo nuostatas, bankrutavusi įmonė – teismo, o kai bankroto procesas vykdomas ne teismo tvarka, – kreditorių susirinkimo pripažinta bankrutavusia ir dėl to likviduojama įmonė) dar iki 2019 m. spalio 10 d. specialisto išvados surašymo, kuri buvo gauta nebaigus ikiteisminio tyrimo. Tai reiškia, kad VMI neturėjo galimybės teikti kreditoriaus reikalavimo bankroto bylą nagrinėjančiam teismui, todėl pateikė civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje, prašydama priteisti nesumokėtus mokesčius iš tuo metu įtariamųjų bendrovės vadovo ir buhalterės. Nagrinėjamu atveju abiejų instancijų teismai iš esmės tinkamai įvertino šias aplinkybes ir nustatė, kad dėl tyčinių neteisėtų abiejų nuteistųjų veiksmų ir atsiradusių padarinių (nesumokėtų mokesčių valstybei) yra priežastinis ryšys, kad bendrovė yra bankrutavusi, todėl pareiga atlyginti nusikalstama pareiga padarytą žalą, kuri nagrinėjamoje byloje atsirado tyčia nesumokėtų mokesčių pagrindu, esant bankrutavusiai ir vėliau likviduotai bendrovei, tenka kaltais pripažintiems asmenims – bendrovės vadovui ir buhalterei. Taigi kasatorių teiginiai atmetami kaip nepagrįsti.
26. Atsižvelgdama į išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija konstatuoja, kad naikinti ar keisti skundžiamus pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimus kasaciniuose skunduose nurodytais argumentais nėra teisinio pagrindo.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 1 punktu,

n u t a r i a :

Atmesti nuteistosios R. Ž. ir jos gynėjo advokato Viliaus Masiulio bei nuteistojo A. B. kasacinius skundus.

2.23. Laikinas nuosavybės teisių apribojimas (BPK 151 straipsnis)

Teismui nusprendus, kad civilinio ieškinio dydį turi įrodyti civilinis ieškovas, BPK nustatyta procesinė prievartos priemonė – laikinas nuosavybės teisės apribojimas – turi būti panaikinta.

Civiliniam ieškovui pripažinus teisę į ieškinio patenkinimą ir perdavus ieškinio dydžio klausimą nagrinėti civilinio proceso tvarka, atskira civilinė byla neužvedama, bet, įsiteisėjus nuosprendžiui, to paties teismo iniciatyva tęsiamas procesas pagal CPK taisykles. Turtinė žala turi būti atlyginama, laikantis visiško nuostolių atlyginimo principo. Kai byloje nenustatytas atlygintinos žalos dydis ir tolesnis procesas vyksta pagal CPK taisykles, būtent civilinis ieškovas turi pasirūpinti, kad galimo teismo sprendimo dėl civilinio ieškinio įvykdymas nepasunkėtų arba nepasidarytų negalimas. Tokią galimybę nustato CPK normos.

Baudžiamoji byla Nr. 2K-24-387/2024
Teisminio proceso Nr. 1-03-2-00211-2018-1
Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.2.10; 2.3.6.4.6.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. vasario 13 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Olego Fedosiuko (kolegijos pirmininkas), Alvydo Pikelio ir Algimanto Valantino (pranešėjas),

teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo baudžiamąją bylą pagal **atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės G. B. gynėjo advokato Mindaugo Barkausko** kasacinį skundą dėl Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. kovo 22 d. nuosprendžio, kuriuo **G. B.** atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 270 straipsnio 2 dalyje nurodytos

nusikalstamos veikos pagal laidavimą be užstato, perduodant vieneriems metams šešiems mėnesiams laiduotojos R. B. atsakomybei, ir baudžiamoji byla jam nutraukta.

Vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalies 6 punktu, G. B. skirta baudžiamojo poveikio priemonė – įmoka į Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, nustatant maksimalų jos dydį, nurodytą veikos padarymo metu galiojančiame įstatyme (BK 71 straipsnis), – 25 MGL (25 x 37,66 Eur, iš viso 941,50 Eur).

Vadovaujantis BK 67 straipsnio 2 dalies 4 punktu, skirta baudžiamojo poveikio priemonė – turtinės žalos atlyginimas ar pašalinimas – esant teigiamam sprendimui dėl UAB „G“ civilinio ieškinio atsakovei I. Ž. civilinėje byloje Nr. e2-826-1021/2023, nustatant dvejų metų terminą nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos, per kurį turi būti pašalinta žala sklype, kurio kadastro Nr. *(duomenys neskelbtini)* (sklypas, priklausantis I. Ž.), užterštas aikštelės tūris 2244,91 tonos, plotas 1697,43 kv. m (aikštelė ieškinyje įvardijama Nr. 4).

Civilinio ieškovo Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos patikslinto civilinio ieškinio dalis dėl išlaidų eksperto paslaugoms apmokėti atlyginimo tenkinta ir iš G. B. priteista 6875 Eur valstybės biudžetui. Civiliniam ieškovui Aplinkos apsaugos departamentui prie Aplinkos ministerijos pripažinta teisė į patikslinto civilinio ieškinio dalies dėl aplinkai padarytos žalos patenkinimą, o klausimas dėl ieškinio dydžio perduotas nagrinėti civilinio proceso tvarka.

Iki teismo sprendimo dėl civilinio ieškinio priėmimo dienos pratęstas laikinas nuosavybės teisių apribojimas G. B. turtui, nustatant dalinį nuosavybės teisių apribojimą – uždraudžiant disponuoti turtu arba turto dalimi, kuriai taikytas laikinas nuosavybės teisės apribojimas. Turto saugotoju paliktas G. B.

Taip pat skundžiama Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 17 d. nutartis, kuria atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės G. B. gynėjo advokato Mindaugo Barkausko apeliacinis skundas atmestas.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. G. B. nuo baudžiamosios atsakomybės dėl BK 270 straipsnio 2 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos BK 40 straipsnio pagrindu atleistas už tai, kad, būdamas UAB „G“ (įmonės kodas *(duomenys neskelbtini)*) direktorius, siekdamas kuo greičiau ir pigiau įrengti keturias aikšteles, reikalingas vėjo jėgainių statybai, būdamas atsakingas už tinkamą statybinių atliekų tvarkymą, tačiau organizuodamas neapdorotų, nerūšiuotų, mišrių statybinių atliekų panaudojimą (išpylimą) tam neskirtose vietose ir tam vadovaudamas, duodamas nurodymus jam pavaldiems UAB „G“ darbuotojams, pažeidė teisės aktų nustatytas aplinkos apsaugos taisykles: Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo (redakcija, galiojusi nuo 2013 m. birželio 1 d. iki 2016 m. kovo 31 d.) 9, 23 straipsnių, 32 straipsnio 1 dalies 3 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 1 dalies nuostatas; Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo (redakcija, galiojusi nuo 2014 m. gruodžio 31 d.

iki 2015 m. kovo 31 d., ir redakcija, galiojusi nuo 2015 m. balandžio 1 d. iki 2015 m. gegužės 31 d.) 4 straipsnio 8 dalies nuostatas; Atliekų tvarkymo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. liepos 14 d. įsakymu Nr. 217 (redakcija, galiojusi nuo 2014 m. spalio 24 d. iki 2015 m. birželio 25 d.), 6 punkto nuostatą; Statybinių atliekų tvarkymo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2006 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. D1-637 (redakcija, galiojusi nuo 2014 m. rugsėjo 15 d. iki 2016 m. spalio 31 d.), 16 punkto nuostatą. Pažeidus šiuos teisės aktų reikalavimus, neapdorotos, nerūšiuotos, mišrios statybinės atliekos (7659,58 tonos) buvo tyčia užkastos į žemę, užteršiant natūralią gamtinę aplinką. Aplinkai padarytų nuostolių materialinė išraiška yra 33 273 215,52 Eur. Taip buvo padaryta didelė žala žemei ir atsirado aplinkai sunkių padarinių.

2. Marijampolės apylinkės teismas nuosprendyje konstatavo, kad G. B. kaltė padarius didelę žalą aplinkai (žemei) yra visiškai įrodyta ir teisingai kvalifikuota pagal BK 270 straipsnio 2 dalį. Esant BK 40 straipsnio 2 dalyje nustatytų sąlygų visumai, yra pagrindas atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą ir baudžiamąją bylą nutraukti. Nuosprendyje konstatuota, kad šiuo metu nėra galimybės priimti sprendimo dėl civilinio ieškovo pateikto patikslinto ieškinio, kadangi dėl aikštelės Nr. 3 yra priimtas civilinėje byloje įsiteisėjęs teismo sprendimas, kuriuo leista sutvarkyti užterštą teritoriją be savininko sutikimo, o dėl aikštelės Nr. 4 iš esmės vyksta analogiškas procesas kitoje civilinėje byloje. Bylos aplinkybės leidžia pagrįstai manyti, kad artimoje ateityje šie žemės sklypai bus sutvarkyti, o tai padarius žala bus pašalinta. Atsižvelgiant į tai, civiliniam ieškovui pripažinta teisė į ieškinio dalies patenkinimą, o klausimas dėl ieškinio dydžio nustatymo perduotas nagrinėti civilinio proceso tvarka. Byloje taikytas laikinas nuosavybės teisės apribojimas G. B. turtui pratęstas iki teismo sprendimo dėl civilinio ieškinio priėmimo dienos.

II. Kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį teisiniai argumentai

3. Kasaciniu skundu atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės G. B. gynėjas advokatas M. Barkauskas prašo pakeisti Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. kovo 22 d. nuosprendį ir panaikinti nuosprendžio dalį, kuria pratęstas laikinas nuosavybės teisės apribojimas G. B. turtui, ir panaikinti 2020 m. balandžio 29 d. Kauno apygardos prokuratūros Marijampolės apylinkės prokuratūros prokuroro nutarimu paskirtą laikiną G. B. nuosavybės teisės apribojimą. Kasatorius skunde nurodo:
   3.1. Šią baudžiamąją bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme, buvo padarytas esminis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – ir BPK) 307 straipsnio 5 dalies 4 punkto pažeidimas, nes nuosprendžiu, kuriuo nutraukta baudžiamoji byla ir klausimas dėl ieškinio dydžio perduotas nagrinėti civilinio proceso tvarka, nepagrįstai pratęstas procesinės prievartos priemonės – laikino nuosavybės teisės apribojimo – taikymas. Apeliacinės instancijos teismas, atsakydamas į apeliacinį skundą, pirmosios instancijos teismo padaryto BPK 307 straipsnio 5 dalies 4 punkto pažeidimo neištaisė,

rėmėsi teismų praktika, kuri nėra aktuali apeliaciniame skunde keliamam klausimui. Šie pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų padaryti pažeidimai nulėmė, kad nepagrįstai baudžiamojo proceso priemonėmis toliau yra varžomos atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės G. B. teisės ir laisvės, jam baudžiamoji byla nutraukta ir baudžiamieji teisiniai santykiai tarp asmens ir valstybės yra pasibaigę. Tai sukliudė teismams priimti teisingą sprendimą.

3.2. BPK 307 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad nuosprendžio, kuriuo asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukiama baudžiamoji byla, rezoliucinėje dalyje teismas, be kita ko, privalo nurodyti sprendimą dėl procesinių prievartos priemonių panaikinimo (4 punktas). Aiškinant šią baudžiamojo proceso teisės normą lingvistiškai, vertinant jos turinį kartu su kitomis teisės normomis dėl procesinių prievartos priemonių taikymo įvairiose baudžiamojo proceso stadijose, nelieka abejonių, kad įsiteisėjus teismo galutiniam sprendimui, t. y. nuosprendžiui, kuriuo baudžiamoji byla nutraukta, procesinė prievartos priemonė po jo įsiteisėjimo, pasibaigus baudžiamajam procesui, negali būti taikoma, nes tai prieštarautų imperatyvioms taisyklėms, nustatytoms nuosprendžio turiniui, ir kartu iškreiptų baudžiamojo proceso esmę. Minėta BPK nuostata neįtvirtina teismo kompetencijos nuosprendžio rezoliucinėje dalyje priimti sprendimą pratęsti procesinės prievartos priemonės taikymą. Tokios galimybės nepagrindžia ir apeliacinės instancijos teismo skundžiamoje nutartyje cituojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Ši praktika nėra susijusi su keliamu klausimu. Tokiu konkrečiu klausimu suformuotos teismų praktikos nėra.

3.3. BPK 151 straipsnyje įtvirtinta procesinė prievartos priemonė – laikinas nuosavybės teisės apribojimas – yra taikoma esant bent vienam iš baudžiamojo proceso įstatyme nustatytų pagrindų, t. y. kai procese turi būti užtikrintas civilinis ieškinys, galimas turto konfiskavimas ar išplėstinis turto konfiskavimas. BPK 116 straipsnyje nustatyta, kad proceso metu ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas turi imtis priemonių galimam civiliniam ieškiniui užtikrinti. Proporcingumo principas, įtvirtintas BPK 11 straipsnyje, taip pat nustato, kad procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų baudžiamojo proceso tikslų. Kitaip tariant, procesinėmis prievartos priemonėmis yra siekiama baudžiamojo proceso tikslų. Iš išdėstytų BPK nuostatų yra akivaizdu, kad laikinas nuosavybės teisės apribojimas, kaip ir bet kokia kita procesinė prievartos priemonė, gali būti taikomas tik baudžiamojo proceso metu, įgyvendinant procesinių prievartos priemonių paskirtį.

3.4. Šioje byloje dar ikiteisminio tyrimo metu, t. y. vykstant baudžiamajam procesui, laikinas nuosavybės teisės apribojimas buvo paskirtas siekiant užtikrinti civilinio ieškovo Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos pareikštą civilinį ieškinį, t. y. užtikrinti civilinio ieškovo galimybę išieškoti padarytos žalos atlyginimą. Nagrinėjamoje byloje pripažinus teisę į civilinio ieškinio patenkinimą ir perdavus klausimą dėl civilinio ieškinio nagrinėti civilinio proceso tvarka, procesas dėl žalos atlyginimo baudžiamo-

joje byloje pasibaigė, dėl to kartu išnyko ir pagrindas taikyti laikiną nuosavybės teisės apribojimą, todėl ši procesinė prievartos priemonė, nutraukiant baudžiamąją bylą, turėjo būti panaikinta. Nutraukus baudžiamąją bylą, baudžiamieji teisiniai santykiai tarp asmens ir valstybės nutrūko. Kadangi procesinės prievartos priemonės yra baudžiamųjų teisinių santykių dalis, tai pagrįsta manyti, kad, šiems santykiams pasibaigus, procesinių prievartos priemonių tolesnis taikymas yra negalimas.

3.5. Perdavus ieškinio dydžio klausimą nagrinėti civilinio proceso tvarka, procesas vyksta pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK), bet ne pagal BPK taisykles. Atsižvelgiant į tai, pagrįsta teigti, kad ir civilinis ieškinys, perdavus ieškinio dydžio klausimą nagrinėti civilinio proceso tvarka, yra užtikrinamas vadovaujantis CPK taisyklėmis. Baudžiamajame procese įtvirtintų procesinių prievartos priemonių atitikmuo civiliniame procese yra laikinosios apsaugos priemonės, įtvirtintos CPK 145 straipsnyje. CPK 144 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tiek nepareiškus ieškinio, tiek ir bet kurioje civilinio proceso stadijoje šiame skirsnyje nustatyta tvarka.

3.6. Atsižvelgiant į tai, pripažinus teisę į ieškinio patenkinimą ir klausimą dėl ieškinio dydžio perdavus nagrinėti civilinio proceso tvarka, klausimas dėl taikytinų priemonių civiliniam ieškiniui užtikrinti taip pat turi būti sprendžiamas teismo, nagrinėjančio bylą civilinio proceso tvarka. Perdavus ieškinio dydžio klausimą nagrinėti civilinio proceso tvarka, yra sprendžiami civiliniai teisiniai santykiai, susiklostę tarp šalių, o baudžiamieji teisiniai santykiai laikomi pasibaigusiais. Priešingas aiškinimas reikštų, kad, baudžiamojoje byloje pripažinus teisę į ieškinio patenkinimą ir perdavus ieškinį dėl žalos dydžio nagrinėti civilinio proceso tvarka, o asmenį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės ir jam nutraukus baudžiamąją bylą, toliau taikant jam laikiną nuosavybės teisės apribojimą, nepagrįstai baudžiamosiomis procesinėmis prievartos priemonėmis yra siekiama civilinio proceso tikslų. Apskritai vien faktas, kad baudžiamojo proceso priemonėmis siekiama civilinio proceso tikslų, yra nepateisinamas.

3.7. Taigi, pirmosios instancijos teismas netinkamai aiškino baudžiamojo proceso normas ir rėmėsi nagrinėjamam klausimui neaktualia teismų praktika, o tai apeliacinės instancijos teismui sukliudė ištaisyti žemesnės instancijos teismo padarytą esminį BPK pažeidimą ir priimti teisingą sprendimą. BPK 307 straipsnio 5 dalies 4 punkte tiesiogiai nurodyta, jog nuosprendžiu, kuriuo baudžiamoji byla nutraukiama, turi būti priimtas sprendimas panaikinti procesines prievartos priemones, jeigu jos buvo paskirtos ir buvo taikomos, o tai reiškia, kad BPK nėra nurodyta jokios alternatyvos taikyti procesinę prievartos priemonę po nuosprendžio įsiteisėjimo, todėl ir skundžiamu nuosprendžiu, ir skundžiama nutartimi negalėjo būti pratęstas laikinas nuosavybės teisės apribojimas, o turėjo būti panaikintas tolesnis jos taikymas. Šis pažeidimas yra esminis, nes, pasibaigus baudžiamiesiems teisiniams santykiams, nepagrįstai ir toliau yra varžomos atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės G. B. teisės,

baudžiamosiomis priemonėmis siekiant civilinio proceso tikslų.

4. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento prokurorė Vida Ramanauskienė atsiliepimu į kasacinį skundą prašo kasacinį skundą atmesti. Prokurorė atsiliepime į kasacinį skundą nurodo:
   4.1. Baudžiamojoje byloje nėra duomenų, kurie leistų teigti, kad bylą nagrinėjant pirmosios ir apeliacinės instancijos teismuose buvo padaryti BPK 369 straipsnio 1 dalies 2 punkto pažeidimai. Teismų sprendimai yra pagrįsti ir, kol neprasidės civilinis procesas, nėra kitos galimybės užtikrinti, kad būtų įgyvendinta nuosprendžiu pripažinta teisė į patikslinto civilinio ieškinio dalies dėl aplinkai padarytos žalos patenkinimą.
   4.2. Pirmosios instancijos teismo sprendimas apriboti G. B. teisę disponuoti tam tikru turtu yra logiškas, teisėtas ir pagrįstas. BPK 116 straipsnio nuostatos įpareigoja teismą imtis priemonių civiliniam ieškiniui užtikrinti. Teismui panaikinus laikiną nuosavybės teisės apribojimą kaltinamojo turtui, asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, įgytų galimybę laisvai disponuoti savo turtu, jį realizuoti, ir tokiu atveju civiliniam ieškovui galimai būtų užkirstas kelias į žalos atlyginimą.
   4.3. Apeliacinės instancijos teismas išsamiai pasisakė, visais aspektais pagrįsdamas teismo poziciją atmesti apeliacinį skundą. Teismas pagrįstai nurodė, kad BPK 307 straipsnio 5 dalies 4 punkto nuostatos negali būti aiškinamos pernelyg siaurai, atsietai nuo BPK nuostatų, reglamentuojančių civilinio ieškinio išsprendimo klausimą, taip pat nuo BPK 151 straipsnio nuostatų, reglamentuojančių laikino nuosavybės teisės apribojimo taikymą, juolab kad, vadovaujantis BPK 305 ir 307 straipsniais, teismas, priimdamas nuosprendį, taip pat turi priimti sprendimą dėl nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo, o žalos atlyginimo klausimai yra glaudžiai susiję su laikino nuosavybės teisės apribojimo taikymu. Teismų praktikoje nurodyta, kad teisės į ieškinio patenkinimą pripažinimas baudžiamajame procese reiškia, jog ieškinys negali būti atmestas civiliniame procese (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-303/2019). Atsižvelgiant į tai, pirmosios instancijos teismas privalėjo nuosprendžiu užtikrinti žalos atlyginimo galimybę, ir šį žalos atlyginimo užtikrinimą teismas įgyvendino pratęsdamas laikiną nuosavybės teisių apribojimą.
   4.4. Apeliacinės instancijos teismas nutartyje nurodė teisingas ir pagrįstas išvadas, kad, siekiant nepažeisti civilinio ieškovo Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos teisės į visišką civilinio ieškinio patenkinimą, laikinas nuosavybės teisės apribojimas į atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės G. B. priklausantį turtą vis dar yra būtinas. Priešingu atveju gali būti apsunkintas būsimo teismo sprendimo dėl civilinio ieškinio vykdymas. Netaikant tokios procesinės prievartos priemonės, gali būti apsunkintas arba tapti neįmanomas žalos atlyginimo įvykdymas. Šiuo atveju įstatymas aukščiau baudžiamojon atsakomybėn patraukto asmens interesų iškelia civilinio ieškovo teisę į nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą bei teisingumo atkūrimą, įpareigodamas teismą imtis visų priemonių šiam atly-

ginimui užtikrinti (BPK 116 straipsnis).

4.5. Teismui nuosprendžiu nutraukus bylą ir nusprendus patenkinti civilinį ieškinį, procesinės prievartos priemonės (laikino nuosavybės teisės apribojimo) pratęsimas, o ne panaikinimas yra galimas ir teisėtas, nes paremtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

4.6. Ne tik pats kasatorius sutinka, kad ne visada, teismui nuosprendžiu nutraukus bylą, šiame nuosprendyje teismo sprendimas turi būti panaikinti procesinę prievartos priemonę – laikiną nuosavybės teisių apribojimą, bet ir įstatymo autorius skirtingai vertina procesines prievartos priemones ir numato skirtingą procesinių prievartos priemonių baigtį, išnagrinėjus baudžiamąją bylą teisme. BPK 361 straipsnio („Nuosprendžio vykdymo metu kylančių abejonių ir neaiškumų pašalinimas“) 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad teismas (nuosprendžio vykdymo metu) turi teisę priimti sprendimus: panaikinti kardomąją priemonę tais atvejais, kai išteisinamajame nuosprendyje arba nuosprendyje, kuriuo kaltinamasis nuteistas ir nuo bausmės atlikimo atleistas, nenurodyta, kad kardomoji priemonė panaikinama; panaikinti priemones civiliniam ieškiniui, turto konfiskavimui ar išplėstiniam turto konfiskavimui užtikrinti, jeigu šios priemonės išteisinamajame nuosprendyje ar nuosprendyje, kuriuo ieškinys atmestas arba turto konfiskavimas netaikomas, nepanaikintos. Ši BPK 361 straipsnio 2 dalies nuostata parodo, kad įstatymo autorius turi kategorišką poziciją dėl procesinės prievartos priemonės panaikinimo išteisinamajame nuosprendyje arba nuosprendyje, kuriuo kaltinamasis nuteistas ir nuo bausmės atlikimo atleistas, tik jei procesinė prievartos priemonė yra kardomoji priemonė arba procesinė prievartos priemonė civiliniam ieškiniui užtikrinti yra nepanaikinta, kai civilinis ieškinys atmestas. Taigi, nors BPK 361 straipsnio 2 dalyje nepaminėti nuosprendžiai, kuriais nutraukiama baudžiamoji byla, bet atsižvelgiant į tai, kad BPK 307 straipsnio 3 dalyje, kurioje aptariama apkaltinamojo nuosprendžio, kuriuo asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, rezoliucinė dalis, ir BPK 307 straipsnio 4 dalyje, kurioje aptariama išteisinamojo nuosprendžio rezoliucinė dalis, ir šiai bylai aktualioje BPK 307 straipsnio 5 dalyje, kurioje aptariama nuosprendžio, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, rezoliucinė dalis, yra įrašytos tapačios nuostatos: sprendimas dėl procesinių prievartos priemonių panaikinimo, tai ir būtinumas panaikinti ar ne procesinę prievartos priemonę nuosprendžiu, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, turėtų būti vertinamas analogiškai atsižvelgiant į BPK 361 straipsnio 2 dalies nuostatas, t. y. procesinės prievartos priemonės civiliniam ieškiniui užtikrinti vienareikšmiškai nuosprendžiu, kuriuo baudžiamoji byla nutraukiama, privalėtų būti panaikintos tik jei teismas šiuo nuosprendžiu civilinį ieškinį atmestų.

4.7. Apeliacinės instancijos teismas išsamiai patikrino pirmosios instancijos teismo sprendimą, nutartyje išdėstė motyvus, paaiškinančius ir pagrindžiančius teismo sprendimą atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės G. B. gynėjo advokato M. Barkausko apeliacinį skundą atmesti. Apeliacinės ins-

tancijos teismo priimta nutartis teisėta ir pagrįsta. Teismas išnagrinėjo šią bylą laikydamasis bylų apeliacinio nagrinėjimo bendrųjų nuostatų.

III. Kasacinės instancijos teismo argumentai ir išvados

5. Atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės G. B. gynėjo advokato M. Barkausko kasacinis skundas tenkintinas.

Dėl kasatoriaus argumentų dėl laikino nuosavybės teisės apribojimo G. B. turtui

6. Kasatorius savo prašymą panaikinti nuosprendžio dalį, kuria pratęstas laikinas nuosavybės teisės apribojimas G. B. turtui, grindžia tuo, kad asmenį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, o bylą nutraukus, kai civilinio ieškinio dydžio klausimas perduodamas nagrinėti civilinio proceso tvarka, nuosavybės teisė negali būti ribojama BPK nustatytomis priemonėmis. BPK 307 straipsnio 5 dalies 4 punkte nustatyta, kad nuosprendžio, kuriuo asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukiama baudžiamoji byla, rezoliucinėje dalyje teismas privalo nurodyti sprendimą dėl procesinių prievartos priemonių panaikinimo.
7. BPK niekaip nereglamentuoja klausimo, koks sprendimas dėl civilinio ieškinio turi būti priimamas, kai baudžiamoji byla yra nutraukiama. Tai laikytina teisinio reguliavimo spraga, nes teismas, užbaigdamas procesą, negali nutylėti civilinio ieškinio klausimo. Kasacinėje praktikoje (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-296/2012, 2K-7-304-976/2016, 2K-128-489/2020) yra išaiškinta, kad civilinio ieškinio tenkinimas priimant nuosprendį, kuriuo baudžiamoji byla nutraukiama atleidžiant kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės, yra galimas, jei priimant tokį nuosprendį nustatomi civilinės atsakomybės pagrindai. Tokioje situacijoje galimas ir nuosavybės teisės apribojimo pratęsimas BPK tvarka, nes tai susiję su nuosprendžio vykdymu. Taigi, teiginys, kad, pagal BPK 307 straipsnio 5 dalies 4 punkto reikalavimus, nuosprendžio, kuriuo asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukiama baudžiamoji byla, rezoliucinėje dalyje teismas gali priimti tik vienintelį sprendimą – panaikinti procesines prievartos priemones, nėra visiškai teisingas.
8. Teisėjų kolegija pažymi, kad nagrinėjamoje byloje situacija nėra tapati. Priimant sprendimą nutraukti baudžiamąją bylą, atleidus G. B. nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą, sprendimas dėl civilinio ieškinio nepriimtas. Nuspręsta klausimą dėl civilinio ieškinio dydžio perduoti nagrinėti civilinio proceso tvarka. Taigi ieškinio dydis turės būti įrodinėjamas pagal CPK nustatytas taisykles, laikantis rungimosi principo.
9. BPK 11 straipsnyje nurodyta, kad taikant procesines prievartos priemones turi būti laikomasi proporcingumo principo. Nagrinėjamoje byloje proporcingumo principo laikymasis negalės būti užtikrinamas, nes, kaip minėta, ieškinio dydis dar turės būti įrodinėjamas, o laikinas nuosavybės teisės apribojimas G. B. turtui taikomas visa apimtimi. Laikinas nuosavybės teisės apribojimas turi būti proporcingas ir „turi atitikti siekiamus teisėtus tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai

labiau, nei reikia šiems tikslams pasiekti“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d., 2009 m. balandžio 10 d. nutarimai). Taigi, apribojant asmeniui nuosavybės teises į tam tikrą turtą, reikia atsižvelgti į tai, kokia žala buvo padaryta, įvykdžius nusikalstamą veiką, kad nebūtų apribotos asmens teisės į daug didesnės vertės turtą, nei būtina procesinės prievartos priemonės tikslams pasiekti. BPK 151 straipsnio 8 dalyje nustatyta, kad laikinas nuosavybės teisės apribojimas panaikinamas prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi, jeigu ši priemonė tampa nebereikalinga. Procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nutrauktas (panaikintas) ir tuo atveju, jei procesinės prievartos priemonės apimtis yra neadekvati bei neproporcinga civilinių ieškinių dydžiui. Šiuo atveju teismui nusprendus, kad civilinio ieškinio dydį turi įrodyti civilinis ieškovas, akivaizdu, kad BPK nustatyta procesinė prievartos priemonė – laikinas nuosavybės teisės apribojimas – turi būti panaikinta.

10. Civiliniam ieškovui pripažinus teisę į ieškinio patenkinimą ir perdavus ieškinio dydžio klausimą nagrinėti civilinio proceso tvarka, atskira civilinė byla neužvedama, bet, įsiteisėjus nuosprendžiui, to paties teismo iniciatyva tęsiamas procesas pagal CPK taisykles. Turtinė žala turi būti atlyginama, laikantis visiško nuostolių atlyginimo principo. Šioje byloje nenustatytas atlygintinos žalos dydis, nes dar tariamasi dėl žalos pašalinimo būdų. Esant tokiai situacijai ir tolesniam procesui vykstant pagal CPK taisykles, būtent civilinis ieškovas turi pasirūpinti, kad galimo teismo sprendimo dėl civilinio ieškinio įvykdymas nepasunkėtų arba nepasidarytų negalimas. Tokią galimybę nustato CPK normos.
11. Pagal CPK 144 straipsnio 1 dalį, teismas dalyvaujančių byloje ar kitų suinteresuotų asmenų prašymu gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones, jeigu šie asmenys tikėtinai pagrindžia savo ieškinio reikalavimą ir nesiėmus šių priemonių teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti nebeįmanomas. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymas yra preliminari priemonė, kuria siekiama kiek įmanoma greičiau užkirsti galimybę atsirasti aplinkybėms, galinčioms pasunkinti ar padaryti nebeįmanomą būsimo teismo sprendimo įvykdymą. Pagal savo tikslą laikinosios apsaugos priemonės gali būti kaip teisinius santykius laikinai sureguliuojančios laikinosios apsaugos priemonės, sudarančios sąlygas užtikrinti asmenų teisių apsaugą, ginčo teisinių santykių normalų funkcionavimą, kol nėra priimtas ir įsiteisėjęs teismo sprendimas. Konkrečios laikinosios apsaugos priemonės parenkamos ir taikomos tik tuo atveju, jeigu jos gali padėti užtikrinti būsimo teismo sprendimo realų įvykdymą, padėti išvengti neigiamų padarinių.
12. Apibendrindama nurodytus motyvus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, spręsdami procesinės prievartos priemonės – laikino nuosavybės teisės apribojimo pratęsimo klausimą, netinkamai taikė proceso teisės normas, todėl ši teismų sprendimų dalis keistina, panaikinant G. B. turtui taikomus nuosavybės teisės apribojimus.

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 382 straipsnio 6 punktu,

n u t a r i a :

Marijampolės apylinkės teismo 2023 m. kovo 22 d. nuosprendžio ir Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2023 m. gegužės 17 d. nutarties dalis dėl laikino nuosavybės teisių apribojimo G. B. turtui pakeisti.

Panaikinti laikiną nuosavybės teisių apribojimą G. B. turtui:

1. žemės sklypui, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Marijampolės sav., Marijampolės sen., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 3736 Eur;

2. žemės sklypui, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 434 Eur;

3. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 1305 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

4. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 10 050 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

5. žemės sklypui, 1/2 daikto 19/23 dalių Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 1239,5 Eur (19/23 dalių daikto registruota G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

6. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 648,5 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

7. žemės sklypui, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 3970 Eur;

8. žemės sklypui, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 2780 Eur;

9. žemės sklypui, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 405 Eur;

10. žemės sklypui, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 319 Eur;

11. žemės sklypui, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 927 Eur;

12. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 657,5 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

13. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškio r. sav., *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 3692,5 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

14. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)* vidutinė rinkos vertė 376,5 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

15. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 398 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

16. pastatui – sodo nameliui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 5807 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

17. pastatui – pirčiai, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 224,5 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

18. kitiems inžineriniams statiniams – šuliniui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 34 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

19. kitiems inžineriniams statiniams – tvorai, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 294 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

20. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 482 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

21. pastatui – gyvenamajam namui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 1462,50 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

22. žemės sklypui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 730 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

23. žemės sklypui, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 3890 Eur;

24. pastatui – parduotuvei, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 146 000 Eur;

25. kitiems inžineriniams statiniams – kiemo statiniams, unikalus daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, registro Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 185 Eur. Nustatytas dalinis nuosavybės teisių apribojimas, uždraudžiant juo disponuoti;

26. butui, 1/2 daikto Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilnius, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 44 700 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

27. pastatui – požeminei stovėjimo aikštelei, 1/2 daikto 4/599 dalių Nr. *(duomenys neskelbtini)*, adresas: Vilnius, *(duomenys neskelbtini)*, vidutinė rinkos vertė 2821 Eur (visas turtas registruotas G. B., R. B. vardu, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė);

28. lėšoms, esančioms banko „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyriaus atsiskaitomosiose sąskaitose Nr. *(duomenys neskelbtini)*, Nr. *(duomenys neskelbtini)*, Nr. *(duomenys neskelbtini)*, Nr. *(duomenys neskelbtini)* ir mokėjimo kortelės sąskaitose Nr. *(duomenys neskelbtini)*, Nr. *(duomenys neskelbtini)*, leidžiant per vieną kalendorinį mėnesį disponuoti banko „Luminor Bank AS“ Lietuvos skyriuje esančiomis – iš viso ne daugiau kaip 500 Eur;

29. lėšoms, esančioms AB „Swedbank“ atsiskaitomojoje sąskaitoje Nr. *(duomenys neskelbtini)* ir paskolinėje sąskaitoje Nr. *(duomenys neskelbtini)*, leidžiant per vieną kalendorinį mėnesį disponuoti banke AB „Swedbank“ esančiomis lėšomis – iš viso ne daugiau kaip 200 Eur;

30. lėšoms, esančioms UAB „Paysera LT“ atsiskaitomojoje sąskaitoje Nr. *(duomenys neskelbtini)*; leidžiant per vieną kalendorinį mėnesį disponuoti UAB „Paysera LT“ esančiomis lėšomis – iš viso ne daugiau kaip 100 Eur;

31. vertybiniams popieriams – UAB „G“, kodas *(duomenys neskelbtini)*, buveinės adresas: Vilkaviškis, *(duomenys neskelbtini)*, 100 procentų vardinių paprastųjų akcijų (akcijų skaičius vienetais – 538 966, vieneto nominali vertė 1,45 Eur), kurių vertė 781 500,70 Eur, priklausančių G. B.

ADMINISTRACINĖ ATSAKOMYBĖ

2.24. Dvigubo baudimo draudimas (ANK 2 straipsnio 5 dalis)
Kelio ženklų, žmonių vežimo reikalavimų nesilaikymas ar kitas Kelių eismo taisyklių pažeidimas (ANK 417 straipsnis).
Pavojingas ir chuliganiškas vairavimas, Kelių eismo taisyklėse nustatyto draudimo lenkti ar įvažiuoti į priešpriešinio eismo juostą pažeidimas (ANK 420 straipsnis).
Nepaklusimas reikalavimui sustabdyti transporto priemonę arba pasitraukimas iš eismo įvykio vietos (ANK 426 straipsnis).
Transporto priemonių vairavimas, kai vairuoja neblaivus asmuo (BK 281[1] straipsnis)

Sprendimas, ar konkrečiu atveju dėl su tuo pačiu eismo įvykiu susijusių teisės pažeidimų nagrinėjimo dviejuose procesuose išties buvo pažeistas non bis in idem *(dvigubo baudimo draudimo) principas (dviejų procesų vykdymas dažnai sukuria prielaidas tokiam pažeidimui atsirasti), priklauso nuo visų šiame kontekste reikšmingų bylos aplinkybių įvertinimo ikiteisminio tyrimo metu.*

Nagrinėjamoje byloje gali kilti abejonių dėl principo non bis in idem *pažeidimo baudžiamajame procese, kiek jis galimai vyksta ir dėl vairavimo apsvaigus, kai už to paties vairavimo metu padarytus kitus Kelių eismo taisyklių pažeidimus vairuotoja jau nubausta administracine tvarka. Tačiau šiuo atveju: 1) galutinis procesinis sprendimas baudžiamojoje byloje dėl BK 281[1] straipsnio 1 dalies nėra priimtas; 2) išvengiant abejonių dėl principo* non bis in idem *pažeidimo, baudžiamojoje byloje aprašant nusikalstamos veikos, nustatytos BK 281[1] straipsnio 1 dalyje, padarymo aplinkybes ver-*

tintina, ar už analogiškus veiksmus vairuotoja nėra nubausta ANK nustatyta tvarka (ANK 417 straipsnio 7 dalis, ANK 420 straipsnio 1 dalis, ANK 426 straipsnio 2 dalis); 3) jei ikiteisminio tyrimo metu būtų nustatytos tik alkoholio vartojimo po eismo įvykio aplinkybės, eismo įvykio kaltininko faktinės veikos, savo pobūdžio ir laiko aspektais pakankamai atskirtos viena nuo kitos, paprastai neturėtų būti traktuojamos kaip tapačios idem *kriterijaus prasme, nors ir yra susijusios su tuo pačiu eismo įvykiu.*

Administracinio nusižengimo byla Nr. 2AT-7-12-628/2024
Teisminio proceso Nr. (numeris nesuteiktas)
Procesinio sprendimo kategorija 21.12.6 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 14 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė septynių teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Tomo Šeškausko (kolegijos pirmininkas), Albino Antanaičio, Gabrielės Juodkaitės-Granskienės, Aleno Piesliako, Artūro Ridiko, Algimanto Valantino ir Sigitos Jokimaitės (pranešėja),

teismo posėdyje rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo pagal **Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo skyriaus vyriausiojo tyrėjo, atliekančio viršininko funkcijas, Vlado Miliaus** (toliau – ir pareiškėjas) prašymą, vadovaujantis Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ir ANK) 658 straipsnio 1 dalies 5 punktu, atnaujintą administracinio nusižengimo bylą.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo skyriaus (toliau – ir Institucija, Vilniaus apskrities VPK AN bylų nagrinėjimo skyrius) 2023 m. balandžio 5 d. nutarimu administracinio nusižengimo byloje Nr. 10-ANR_N-7926-2023 I. K.-M. pripažinta kalta ir nubausta už administracinius nusižengimus, nurodytus ANK 417 straipsnio 7 dalyje, paskiriant administracinę nuobaudą – 10 Eur dydžio baudą, ANK 426 straipsnio 2 dalyje, paskiriant administracinę nuobaudą – 1200 Eur dydžio baudą, ir ANK 420 straipsnio 1 dalyje, paskiriant 180 Eur dydžio baudą ir administracinio poveikio priemonę – specialiosios teisės (teisės vairuoti transporto priemones)

atėmimą trims mėnesiams. Vadovaujantis ANK 38 straipsniu, I. K.-M. paskirta galutinė subendrinta administracinė nuobauda – 1200 Eur dydžio bauda ir administracinio poveikio priemonė – specialiosios teisės (teisės vairuoti transporto priemones) atėmimas trims mėnesiams. I. K.-M. nubausta už tai, kad 2023 m. kovo 5 d. apie 6.09 val. Vilniaus rajone, Rudaminos kaime, šalia Gamyklos g. 27, vairuodama automobilį BMW, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), išvažiavo į priešpriešinę eismo juostą, atsitrenkė į automobilį „Opel", valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), ir iš eismo įvykio vietos pasišalino. Dėl alkoholio vartojimo po eismo įvykio pradėtas ikiteisminis tyrimas. Administracinėn atsakomybėn patraukta I. K.-M. 2023 m. gegužės 19 d. sumokėjo Institucijos nutarimu paskirtą baudą.

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų atrankos kolegijos 2023 m. birželio 14 d. nutartimi Vilniaus apskrities VPK AN bylų nagrinėjimo skyriaus vyriausiojo tyrėjo, atliekančio viršininko funkcijas, V. Miliaus prašymas priimtas ir administracinio nusižengimo byla atnaujinta.

II. Prašymo atnaujinti administracinio nusižengimo bylą argumentai

3. Pareiškėjas prašo panaikinti Vilniaus apskrities VPK AN bylų nagrinėjimo skyriaus 2023 m. balandžio 5 d. nutarimą administracinio nusižengimo byloje Nr. 10-ANR_N-7926-2023 ir I. K.-M. administracinio nusižengimo teiseną nutraukti. Pareiškėjas prašyme nurodo:
   3.1. Nagrinėjant administracinio nusižengimo bylą buvo padarytas esminis materialiosios ir proceso teisės pažeidimas (ANK 658 straipsnio 1 dalies 5 punktas).
   3.2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad principas *non bis in idem* (negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą) reiškia ir tai, jog jeigu asmuo už teisei priešingą veiką buvo patrauktas ne baudžiamojon, bet administracinėn atsakomybėn, t. y. jam buvo pritaikyta sankcija – paskirta nuobauda ne kaip už nusikaltimą, bet kaip už administracinį nusižengimą, jis už tą veiką negali būti traukiamas dar ir baudžiamojon atsakomybėn. Kasacinės instancijos teismas, remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika, yra ne kartą pažymėjęs, kad administraciniai nusižengimai savo prigimtimi yra baudžiamojo pobūdžio, o principo *non bis in idem* pažeidimas konstatuojamas tada, kai asmuo antrą kartą nubaudžiamas arba persekiojamas už identiškus arba iš esmės tuos pačius teisiškai reikšmingus faktus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-245-788/2019, 2K-127-689/2020 ir kt.). Be to, *non bis in idem* principo pažeidimui konstatuoti pakanka, kad sutaptų bent vienas esminis veikų požymis (jį atitinkantys teisiškai reikšmingi faktai) (1995 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Gradinger prieš Austriją*, peticijos Nr. 15963/90; 2001 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje *Franz Fischer prieš Austriją*, peticijos Nr. 37950/97). EŽTT jurisprudencijoje taip pat ne kartą konstatuota, kad, sprendžiant *non bis in idem* problemą ir vertinant veikos tapatumą, neprivaloma atsižvelgti į jos teisinį kvalifikavimą, nes reikšmės turi tik

idem factum (pati faktinė veika), o ne *idem crimen* (veikos kvalifikavimo arba teisinio vertinimo tapatumas) (2015 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Kiiveri prieš Suomiją*, peticijos Nr. 53753/12; 2016 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Sismanidis ir Sitaridis prieš Graikiją*, peticijos Nr. 6602/09 ir 71879/12; Didžiosios kolegijos 2016 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *A ir B prieš Norvegiją*, peticijos Nr. 24130/11 ir 29758/11; Didžiosios kolegijos 2019 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Mihalache prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 54012/10 ir kt.).

3.3. Kasacinės instancijos teismo praktikoje nurodoma, kad teismai, nustatę *non bis in idem* principo pažeidimą, paprastai nutraukia bylą, konstatuodami negalimumą antrą kartą bausti ar persekioti už tą pačią veiką. Tačiau kasacinės instancijos teismas yra suformulavęs ir klaidos taisymo taisyklę, pagal kurią baudžiamasis procesas gali būti pripažintas teisėtu, jeigu anksčiau, neatskleidus visų reikšmingų aplinkybių, buvo pritaikyta nepagrįstai švelni atsakomybės rūšis. Šis *non bis in idem* principo pažeidimo ištaisymo būdas taikomas kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė), kai teisingumo, proporcingumo, teisėtų lūkesčių, nukentėjusiojo teisių apsaugos ir kiti teisės principai neleidžia nutraukti kartotinio proceso ir nebelieka kitų teisinių instrumentų pažeidimui pašalinti (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-61-511/2023 ir kt.).

3.4. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-61-511/2023 priimtoje nutartyje konstatavo, kad eismo įvykis ir jo padarymo aplinkybės, kaip vienas iš būtinųjų nusikalstamos veikos sudėties objektyviosios pusės požymių, turėjo būti tiriami ir nustatomi viename procese, t. y. baudžiamojoje byloje, priešingu atveju būtų pažeistas *non bis in idem* principas.

III. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentai ir išvados

4. Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo skyriaus vyriausiojo tyrėjo, atliekančio viršininko funkcijas, V. Miliaus prašymas netenkintinas.

Dėl prašymo nutraukti administracinio nusižengimo teiseną

5. Nagrinėjamoje byloje prašymas dėl administracinio nusižengimo bylos, kurioje I. K.-M. 2023 m. balandžio 5 d. Institucijos nutarimu nubausta už administracinius nusižengimus, nurodytus ANK 417 straipsnio 7 dalyje, ANK 426 straipsnio 2 dalyje ir ANK 420 straipsnio 1 dalyje, atnaujinimo grindžiamas tuo, kad dėl alkoholio vartojimo po eismo įvykio I. K.-M. pradėtas ikiteisminis tyrimas.
6. Kaip matyti iš ikiteisminio tyrimo medžiagos Nr. 01-1-08083-23, 2023 m. gegužės 5 d. pranešime apie įtarimą nurodoma, kad ikiteisminio tyrimo byloje surinkta pakankamai faktinių duomenų, leidžiančių pagrįstai įtarti, jog I. K.-M. padarė nusikalstamą veiką, nustatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 281^1 straipsnio 1 dalyje: ji 2023 m. kovo 5 d. apie 6.30 val., būdama

neblaivi, Vilniaus rajone, Rudaminos kaime, Gamyklos g. 27, vairavo automobilį BMW, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), ir sukėlusi eismo įvykį, t. y. automobiliu BMW, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), išvažiavusi į priešpriešinę eismo juostą ir atsitrenkusi į važiuojantį automobilį „Opel“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), iš įvykio vietos pasišalino bei, pažeisdama Kelių eismo taisyklių 221 punkto reikalavimus, nustatančius draudimą su eismo įvykiu susijusiems asmenims po eismo įvykio vartoti alkoholį, kol bus patikrintas blaivumas, pasišalinusi iš eismo įvykio vartojo alkoholį, ir 2023 m. kovo 5 d. 7.55 val. policijos pareigūnai tikrinimo metu nustatė, kad jos iškvėptame ore yra 1,86 promilės etilo alkoholio, o 2023 m. kovo 5 d. 8.15 val. tikrinimo metu nustatė 1,96 promilės neblaivumą.

7. Pareiškėjo nuomone, nenutraukus I. K.-M. administracinio nusižengimo teisenos, bus pažeistas *non bis in idem* principas. Nagrinėjant administracinio nusižengimo bylą padarytas esminis materialiosios ir proceso teisės pažeidimas (ANK 658 straipsnio 1 dalies 5 punktas).
8. Išnagrinėjusi prašymo atnaujinti administracinio nusižengimo bylą argumentus, susipažinusi su ikiteisminio tyrimo medžiagos duomenimis, išplėstinė septynių teisėjų kolegija prašymo panaikinti Institucijos 2023 m. balandžio 5 d. nutarimą ir nutraukti administracinių nusižengimų pagal ANK 417 straipsnio 7 dalį, ANK 420 straipsnio 1 dalį ir ANK 426 straipsnio 2 dalį teiseną I. K.-M. netenkina.
9. Išties, kaip ir nurodoma pareiškėjo prašyme, Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad principas *non bis in idem* (negalima dukart bausti už tą patį teisės pažeidimą) reiškia ir tai, jog jeigu asmuo už teisei priešingą veiką buvo patrauktas ne baudžiamojon, bet administracinėn atsakomybėn, t. y. jam buvo pritaikyta sankcija – paskirta nuobauda ne kaip už nusikaltimą, bet kaip už administracinį nusižengimą, jis už tą veiką negali būti traukiamas dar ir baudžiamojon atsakomybėn.
10. Kasacinės instancijos teismas, remdamasis EŽTT praktika, yra ne kartą pažymėjęs, kad administraciniai nusižengimai savo prigimtimi yra baudžiamojo pobūdžio, o principo *non bis in idem* pažeidimas konstatuojamas tada, kai asmuo antrą kartą nubaudžiamas arba persekiojamas už identiškus arba iš esmės tuos pačius teisiškai reikšmingus faktus (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-245-788/2019, 2K-127-689/2020 ir kt.). Be to, *non bis in idem* principo pažeidimui konstatuoti pakanka, kad sutaptų bent vienas esminis veikų požymis (jį atitinkantys teisiškai reikšmingi faktai) (1995 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Gradinger prieš Austriją*, peticijos Nr. 15963/90; 2001 m. gegužės 29 d. sprendimas byloje *Franz Fischer prieš Austriją*, peticijos Nr. 37950/97). EŽTT jurisprudencijoje taip pat ne kartą konstatuota, kad, sprendžiant *non bis in idem* problemą ir vertinant veikos tapatumą, neprivaloma atsižvelgti į jos teisinį kvalifikavimą, nes reikšmės turi tik *idem factum* (pati faktinė veika), o ne *idem crimen* (veikos kvalifikavimo arba teisinio vertinimo tapatumas) (2015 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Kiiveri prieš Suomiją*, peticijos Nr. 53753/12; 2016 m. birželio 9 d. sprendimas byloje *Sismanidis ir Sitaridis prieš Graikiją*, peticijos Nr. 6602/09 ir 71879/12; Didžiosios kolegijos 2016 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *A ir B prieš Norvegiją*, peticijos Nr. 24130/11 ir 29758/11; Didžiosios kolegijos 2019 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Mihalache prieš Rumuniją*, peticijos

Nr. 54012/10 ir kt.).

11. Kasacinės instancijos teismo praktikoje nurodoma, kad teismai, nustatę *non bis in idem* principo pažeidimą, paprastai nutraukia bylą, konstatuodami negalimumą antrą kartą bausti ar persekioti už tą pačią veiką. Tačiau kasacinės instancijos teismas yra suformulavęs ir klaidos taisymo taisyklę, pagal kurią baudžiamasis procesas gali būti pripažintas teisėtu, jeigu anksčiau, neatskleidus visų reikšmingų aplinkybių, buvo pritaikyta nepagrįstai švelni atsakomybės rūšis. Šis *non bis in idem* principo pažeidimo ištaisymo būdas taikomas kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė), kai teisingumo, proporcingumo, teisėtų lūkesčių, nukentėjusiojo teisių apsaugos ir kiti teisės principai neleidžia nutraukti kartotinio proceso ir nebelieka kitų teisinių instrumentų pažeidimui pašalinti (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-61-511/2023 ir kt.).
12. EŽTT praktikoje *non bis in idem* principas aiškinamas taip, kad, priėmus galutinį sprendimą byloje, negalima ne tik bausti, bet ir kartoti baudžiamojo proceso dėl identiškų arba iš esmės tų pačių teisiškai reikšmingų faktų, neatskiriamai susijusių su tuo pačiu laiku ir ta pačia vieta (Didžiosios kolegijos 2009 m. vasario 10 d. sprendimas byloje *Sergey Zolotukhin prieš Rusiją*, peticijos Nr. 14939/03, 84 punktas; Didžiosios kolegijos 2019 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Mihalache prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 54012/10, 67 punktas; 2017 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Šimkus prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 41788/11, 48 punktas).
13. Iš EŽTT praktikos taip pat matyti, kad *non bis in idem* principo pažeidimui konstatuoti iš esmės nėra būtina, jog tos pačios faktinės aplinkybės abiejuose procesuose pagal įstatymą sudarytų būtinąjį atitinkamų teisės pažeidimų sudėčių požymį ar požymius; pakanka, kad tos pačios faktinės aplinkybės pareiškėjui buvo inkriminuotos (pareiškėjas pripažintas dėl jų kaltu ir nubaustas), net jeigu atitinkamo teisės pažeidimo sudėtis savaime jų neapėmė. Kita vertus, tai, kad tam tikri faktai yra nurodyti dėstant bylos aplinkybes procesiniame sprendime, savaime nereiškia, kad atsakomybė pritaikyta ir už tuos faktus, jeigu iš sprendimo yra aišku, kad asmeniui inkriminuojami teisės pažeidimai atitinkamų aplinkybių neapima (pvz., 2020 m. spalio 8 d. sprendimas byloje *Bajčić prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 67334/13, 42 punktas – dėstant bylos aplinkybes, nurodyta, kad kai pareiškėjas viršijo greitį, jis partrenkė pėsčiąjį, tačiau aiškiai nurodoma, už kokius konkrečius smulkius teisės pažeidimus jis baudžiamas administracinio proceso tvarka – greičio viršijimą, išvykimą iš įvykio vietos ir kt.). Minėtoje byloje pareiškėjas, vairuodamas mieste, riboto matomumo siaura neasfaltuota gatve, viršijo greitį ir partrenkė pėsčiąjį, šis dėl patirtų sužalojimų mirė. Dėl šio įvykio pareiškėjas Kroatijos smulkių teisės pažeidimų (angl. *minor offences*) proceso tvarka buvo nubaustas už Kelių eismo saugumo įstatymo pažeidimus: greičio viršijimą; techniškai netvarkingo automobilio vairavimą (priekinių ratų padangos susidėvėjusios labiau, nei rekomenduojama gamintojo); pasišalinimą iš įvykio vietos nesuteikus pagalbos nukentėjusiajam ar policijos neinformavimą arba asmens, įgalioto apžiūrėti įvykio vietą, nesulaukimą. Baudžiamojo proceso tvarka pareiškėjas buvo persekiojamas ir nuteistas už tai, kad pažeisdamas kelių eismo saugumo taisykles sukėlė eismo įvykį, dėl kurio žuvo žmogus.
14. EŽTT šioje byloje nurodė, kad iš minėtų trijų smulkių teisės pažeidimų tik greičio

viršijimas buvo susijęs (ir tai galiausiai pasitvirtino) priežastiniu ryšiu su mirtinu eismo įvykiu, t. y. nusikalstama veika, dėl kurios pareiškėjas buvo persekiojamas baudžiamojo proceso metu. Taigi smulkių pažeidimų procesas buvo susijęs su keliomis faktinėmis aplinkybėmis, kurių vėlesni baudžiamieji kaltinimai neapėmė (vairavimas susidėvėjusiomis padangomis, pagalbos nukentėjusiajam nesuteikimas, policijos neinformavimas ir atsakingo asmens nesulaukimas vietoje). EŽTT taip pat nurodė, kad faktai, susiję su nepasilikimu įvykio vietoje, negalėtų sudaryti dalies aplaidaus vairavimo, sukėlusio eismo įvykį, nusikalstamos veikos, nes šie faktai apėmė pareiškėjo elgesį po to, kai įvyko įvykis. Taigi negalima teigti, kad faktinės aplinkybės, dėl kurių pareiškėjas buvo nubaustas smulkių pažeidimų proceso tvarka už nepasilikimą įvykio vietoje ir susidėvėjusių padangų naudojimą, yra iš esmės tos pačios kaip tos, dėl kurių jis vėliau buvo nubaustas baudžiamajame procese. EŽTT nurodė, kad greičio viršijimas buvo esminis pareiškėjo nuteisimui už atitinkamą smulkų teisės pažeidimą ir sudarė svarbią dalį jo baudžiamojo kaltinimo ir nuteisimo baudžiamajame procese. Taigi dėl greičio viršijimo *idem* elementas nustatytas pažymint, kad faktai abiejuose procesuose sutapo tik iš dalies, nes nuteisimas už smulkų teisės pažeidimą niekaip neapėmė mirtimi pasibaigusio eismo įvykio sukėlimo; šiuo atveju sunkesnis BK nustatytas teisės pažeidimas apėmė smulkų teisės pažeidimą, be to, apėmė ir kai kurias papildomas aplinkybes.

15. Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad, vadovaujantis EŽTT praktika, eismo įvykio kaltininko faktinės veikos, savo pobūdžio ir laiko aspektais pakankamai atskirtos viena nuo kitos, paprastai neturėtų būti traktuojamos kaip tapačios *idem* kriterijaus prasme, nors ir yra susijusios su tuo pačiu eismo įvykiu.
16. Atnaujintoje administracinių nusižengimų byloje Nr. 10-ANR_N-7926-2023, kurios teiseną prašoma nutraukti, 2023 m. balandžio 5 d. Institucijos nutarimu I. K.-M. nubausta už tai, kad 2023 m. kovo 5 d. apie 6.09 val. Vilniaus rajone, Rudaminos kaime, šalia Gamyklos g. 27, vairuodama automobilį BMW, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), išvažiavo į priešpriešinę eismo juostą, atsitrenkė į automobilį „Opel“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), ir iš eismo įvykio vietos pasišalino. Minėtame nutarime taip pat nurodoma, kad dėl alkoholio vartojimo po eismo įvykio pradėtas ikiteisminis tyrimas. Iš ikiteisminio tyrimo medžiagos Nr. 01-1-08083-23 matyti, kad ikiteisminis tyrimas I. K.-M. pradėtas pagal BK 281^1 straipsnio 1 dalį (transporto priemonių vairavimas, kai vairuoja neblaivus asmuo). Atkreiptinas dėmesys, kad 2023 m. kovo 5 d. tarnybiniame pranešime dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo vairuotojos neblaivumas vairuojant nenurodytas. Minėtame pranešime nurodoma, kad 2023 m. kovo 5 d. apie 6.30 val. Vilniaus rajone, Rudaminos kaime, Gamyklos g. 27, I. K.-M., vairuodama automobilį BMW, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), atsitrenkė į automobilį „Opel“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), ir sukėlusi eismo įvykį iš eismo įvykio pasišalino bei vartojo alkoholį po eismo įvykio iki aplinkybių nustatymo, jai pirmojo tikrinimo metu tos pačios dienos 7.55 val. buvo nustatytas 1,86 promilės neblaivumas ir antrojo tikrinimo metu 8.15 val. nustatytas 1,96 promilės neblaivumas.
17. Iš 2023 m. kovo 6 d. pareikšto įtarimo I. K.-M. taip pat matyti, kad įtariamoji įtariama būtent tuo, jog vartojo alkoholį po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo

ir jai buvo nustatytas daugiau nei 1,51 promilės neblaivumas, t. y. šiais savo veiksmais I. K.-M. įtariama padariusi nusikalstamą veiką, nustatytą BK 281[1] straipsnio 1 dalyje. Analogiškai suformuluotas ir 2023 m. kovo 14 d. pranešimas apie įtarimą. Tuo tarpu 2023 m. gegužės 2 d. pranešime apie įtarimą jau nurodoma, kad 2023 m. kovo 5 d. apie 6.30 val. I. K.-M., būdama neblaivi, Vilniaus rajone, Rudaminos kaime, Gamyklos g. 27, vairavo automobilį BMW, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), ir sukėlusi eismo įvykį, t. y. automobiliu BMW, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), išvažiavusi į priešpriešinę eismo juostą ir atsitrenkusi į važiuojantį automobilį „Opel", valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*), iš įvykio vietos pasišalino bei, pažeisdama Kelių eismo taisyklių 221 punkto reikalavimus, nustatančius draudimą su eismo įvykiu susijusiems asmenims po eismo įvykio vartoti alkoholį, kol bus patikrintas blaivumas, pasišalinusi iš eismo įvykio vartojo alkoholį ir 2023 m. kovo 5 d. 7.55 val. policijos pareigūnai tikrinimo metu nustatė, kad jos iškvėptame ore yra 1,86 promilės etilo alkoholio, o 2023 m. kovo 5 d. 8.15 val. tikrinimo metu nustatė 1,96 promilės neblaivumą. Šiais savo veiksmais I. K.-M. yra įtariama padariusi nusikalstamą veiką, nustatytą BK 281[1] straipsnio 1 dalyje.

18. Taip pat pažymėtina, kad, pareiškus minėtą įtarimą, įtariamoji buvo apklausiama būtent dėl blaivumo prie vairo (ji parodė ir išvakarėse vartojusi alkoholį). 2023 m. balandžio 14 d. prokurorės nutarime, kuriuo atmestas prašymas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės I. K.-M. pagal laidavimą, be kita ko, nurodoma, kad nors įtariamoji nurodė, jog kaltę dėl jai inkriminuojamos nusikalstamos veikos ji visiškai pripažino, tačiau duodama parodymus apie tai, kad paties įvykio metu buvo blaivi, ji nebuvo nuoširdi.
19. Taigi, vertinant pirmiau aptartus pareikštų įtariamajai įtarimų pakeitimus, matyti, kad pagal šiuo metu pareikštą įtarimą yra tiriamas ir įtariamosios I. K.-M. vairavimas apsvaigus. Teisėjų kolegija pažymi, kad šiuo aspektu gali kilti abejonių dėl principo *non bis in idem* pažeidimo baudžiamajame procese, kiek jis galimai vyksta ir dėl vairavimo apsvaigus, kai už to paties vairavimo metu padarytus kitus Kelių eismo taisyklių pažeidimus vairuotoja jau nubausta administracine tvarka. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad: 1) galutinis procesinis sprendimas baudžiamojoje byloje dėl BK 281[1] straipsnio 1 dalies nėra priimtas; 2) išvengiant abejonių dėl principo *non bis in idem* pažeidimo, baudžiamojoje byloje aprašant nusikalstamos veikos, nustatytos BK 281[1] straipsnio 1 dalyje, padarymo aplinkybes vertintina, ar už analogiškus veiksmus vairuotoja nėra nubausta ANK nustatyta tvarka (ANK 417 straipsnio 7 dalis, ANK 420 straipsnio 1 dalis, ANK 426 straipsnio 2 dalis); 3) jei ikiteisminio tyrimo metu būtų nustatytos tik alkoholio vartojimo po eismo įvykio aplinkybės, kaip minėta, pagal išdėstytą EŽTT praktiką, eismo įvykio kaltininko faktinės veikos, savo pobūdžio ir laiko aspektais pakankamai atskirtos viena nuo kitos, paprastai neturėtų būti traktuojamos kaip tapačios *idem* kriterijaus prasme, nors ir yra susijusios su tuo pačiu eismo įvykiu.
20. Teisėjų kolegija pažymi, kad sprendimas, ar konkrečiu atveju dėl su tuo pačiu eismo įvykiu susijusių teisės pažeidimų nagrinėjimo dviejuose procesuose išties buvo pažeistas *non bis in idem* principas (pritartina, kad dviejų procesų vykdymas dažnai sukuria prielaidas tokiam pažeidimui atsirasti), priklauso nuo visų šiame

kontekste reikšmingų bylos aplinkybių įvertinimo ikiteisminio tyrimo metu.

Teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 662 straipsnio 14 dalies 1 punktu,

n u t a r i a :

Palikti Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo skyriaus 2023 m. balandžio 5 d. nutarimą administracinio nusižengimo byloje Nr. 10-ANR_N-7926-2023 nepakeistą.

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO
BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ SKYRIAUS TEISĖJAS
ARTŪRAS RIDIKAS

ATSKIROJI NUOMONĖ DĖL LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ SKYRIAUS IŠPLĖSTINĖS SEPTYNIŲ TEISĖJŲ KOLEGIJOS 2024 M. KOVO 14 D. NUTARTIES ADMINISTRACINIO NUSIŽENGIMO BYLOJE NR. 2AT-7-12-628/2024

2024 m. kovo 14 d.
Vilnius

Būdamas išplėstinės septynių teisėjų kolegijos narys ir sutikdamas su jos priimtu procesiniu sprendimu palikti Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo skyriaus 2023 m. balandžio 5 d. nutarimą administracinio nusižengimo byloje Nr. 10-ANR_N-7926-2023 nepakeistą, nesutinku su kai kuriais nutartyje dėstomais motyvais ir teikiu atskirąją nuomonę dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinės septynių teisėjų kolegijos 2024 m. kovo 14 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2AT-7-12-628/2024.

Institucija prašė panaikinti jos pačios priimtą nutarimą administracinio nusižengimo byloje iš esmės dėl to, kad tiek administracinių nusižengimų, už kuriuos administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo (toliau – ir Pažeidėja) nubaustas, tiek nusikalstamos veikos, kuria šis asmuo įtariamas, esminiai būtinieji požymiai sutampa ir juos sieja tas pats eismo įvykis ir jo padarymo aplinkybės, dėl to nagrinėjamoje situacijoje jis turėjo būti tiriamas viename procese – baudžiamojoje byloje, priešingu atveju būtų pažeidžiamas *non bis in idem* principas.

Tiek iš EŽTT, tiek iš kasacinės instancijos teismo praktikos matyti, jog *non bis in idem* principo pažeidimas konstatuojamas tada, kai asmuo, esant priimtam galutiniam sprendimui (*res judicata*), antrą kartą nubaudžiamas arba persekiojamas (*bis*) už identiškus arba iš esmės tuos pačius teisiškai reikšmingus faktus (*idem*). Nesant priimto galutinio sprendimo, nėra pagrindo svarstyti ir kitų su aptariamu principu susijusių klausimų.

Nagrinėjamoje byloje Institucijos nutarimas buvo priimtas nesant jokio kito

galutinio sprendimo dėl tapačių veiksmų. Taigi, pagal pirmiau paminėtą praktiką, nėra jokio pagrindo pripažinti, kad šioje byloje galėtų būti pažeistas *non bis in idem* principas, o kartu ir teisinio pagrindo naikinti priimtą procesinį sprendimą. Tai išplėstinė septynių teisėjų kolegija ir konstatavo. Tačiau tai konstatavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjamu atveju neturėtų pateikti savo vertinimų, kaip ateityje galėtų būti traktuojamos vienokios ar kitokios pranešimuose apie įtarimą nurodytos aplinkybės (nutarties 19 p.). Tokie vertinimai gali sukelti nepagrįstų abejonių ikiteisminio tyrimo institucijoms dėl galimo Pažeidėjos veiksmų kvalifikavimo, sudaryti sąlygas ateityje priimti neteisėtus ir nepagrįstus sprendimus, kaltiems asmenims išvengti baudžiamosios atsakomybės už atskiras ar visas veikas ar teisingos bausmės.

EŽTT praktika leidžia teigti, kad tam tikrais atvejais, jeigu pagal nacionalinę teisę dėl veikos yra įmanomas tik baudžiamasis procesas, o nuobauda už administracinį nusižengimą anksčiau paskirta: 1) dėl klaidos arba 2) nepaaiškėjus visoms veikos kvalifikavimui reikšmingoms aplinkybėms, *non bis in idem* principas nelemia baudžiamojo proceso neteisėtumo. Manytina, kad antruoju atveju, tinkamai taikant ANK normas, reglamentuojančias administracinio nusižengimo bylos atnaujinimą, galima patikimai išvengti *non bis in idem* principo pažeidimų.

Administracinių nusižengimų bylos, užbaigtos įsiteisėjusiu nutarimu ar nutartimi, gali būti atnaujintos ANK XXXVIII skyriuje nustatytais pagrindais ir tvarka. Pagrindus, kuriais remiantis gali būti atnaujintos administracinių nusižengimų bylos, nustato ANK 658 straipsnis. Šioje byloje Institucija, paduodama prašymą Lietuvos Aukščiausiajam Teismui, prašė panaikinti nutarimą ANK 658 straipsnio 1 dalies 5 punkto pagrindu (padarytas esminis materialiosios ir proceso teisės pažeidimas).

Pagal byloje nustatytas aplinkybes, Pažeidėja Institucijos 2023 m. balandžio 5 d. nutarimu pagal ANK 417 straipsnio 7 dalį, 426 straipsnio 2 dalį ir 420 straipsnio 1 dalį nubausta už tai, kad 2023 m. kovo 5 d., vairuodama automobilį, ji išvažiavo į priešpriešinę eismo juostą, atsitrenkė į kitą automobilį ir iš eismo įvykio vietos pasišalino. Minėtame nutarime taip pat nurodoma, kad dėl alkoholio vartojimo po eismo įvykio pradėtas ikiteisminis tyrimas. Pirminiuose pranešimuose apie įtarimą nurodyta, kad Pažeidėja pagal BK 281[1] straipsnio 1 dalį įtariama tuo, jog vartojo alkoholį po eismo įvykio iki jo aplinkybių nustatymo (nustatytas daugiau nei 1,51 promilės neblaivumas), tačiau 2023 m. gegužės 2 d. pranešime apie įtarimą jau nurodoma, kad Pažeidėja, būdama neblaivi, vairavo automobilį ir sukėlė eismo įvykį. Šios aplinkybės suteikia pagrindą manyti, kad ikiteisminio tyrimo metu, jau po to, kai buvo priimtas nutarimas šioje administracinio nusižengimo byloje, galėjo paaiškėti kokių nors naujų aplinkybių, dėl ko pranešimas apie įtarimą pakeistas.

Įvertinus aptartas aplinkybes svarstytina, ar šioje byloje neturėjo būti taikomas kitas administracinio nusižengimo bylos atnaujinimo pagrindas – jei paaiškėjo kitų aplinkybių, kurios pareigūnui, institucijai ar teismui nebuvo ir negalėjo būti žinomos priimant nutarimą ar nutartį arba surašant administracinį nurodymą ir kurios vienos ar kartu su pirmiau nustatytomis aplinkybėmis įrodo, kad administracinėn atsakomybėn patrauktas asmuo yra nekaltas arba kad jis padarė lengvesnį ar sunkesnį administracinį nusižengimą negu tas, už kurį jis patrauktas administracinėn atsakomybėn, taip pat kurios įrodo, kad administracinėn atsakomybėn nepatrauktas asmuo

yra kaltas (ANK 658 straipsnio 1 dalies 4 punktas).

Šiuo atveju svarbu paminėti, kad minėtoje normoje, nors ir nurodyta galimybė sunkinti asmens padėtį, nėra tiesiogiai nustatyta, kad administracinio nusižengimo byla gali būti atnaujinama, jei paaiškėja, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką. Toks bylos atnaujinimo pagrindas ANK iš viso nėra nurodytas. Tačiau asmuo už padarytą teisės pažeidimą, atitinkantį ANK nustatyto administracinio nusižengimo požymius, atsako administracine tvarka pagal šį kodeksą tik tuo atveju, jeigu šis padarytas teisės pažeidimas neužtraukia baudžiamosios atsakomybės (ANK 5 straipsnio 2 dalis). Pagal savo prasmę ši aplinkybė galėtų būti laikoma naujai paaiškėjusia aplinkybe ANK 658 straipsnio 1 dalies 4 punkto prasme.

Sisteminis ANK normų (ANK 5 straipsnio 2 dalis, 565^1 straipsnio 8 punktas, 592 straipsnis, 658 straipsnio 1 dalies 4 punktas) aiškinimas suteikia pagrindą daryti išvadą, kad, atnaujinant administracinio nusižengimo bylas nagrinėjamos bylos kontekste aktualiais atvejais, Institucija turėtų vadovautis ANK 658 straipsnio 1 dalies 4 punktu. Toks aiškinimas leistų efektyviausiai užtikrinti ir konstitucinio *non bis in idem* principo įgyvendinimą. Kadangi atnaujintų administracinių nusižengimų bylų teisena vyksta bendra tvarka (ANK 661 straipsnio 7 dalis), atnaujintoje byloje administracinio nusižengimo teisena galėtų būti nutraukta ANK 565^1 straipsnio 8 punkte nustatytu specialiu administracinio nusižengimo teisenos nutraukimo pagrindu (jei dėl to nusižengimo pradėtas ikiteisminis tyrimas), o ANK 592 straipsnyje yra nurodyta speciali tyrimo eiga nustačius, kad veika turi nusikalstamos veikos požymių. Taigi, sprendžiant bylos atnaujinimo klausimą ANK 658 straipsnio 1 dalis 4 punkto pagrindu, nekiltų jokių procesinių kliūčių priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą. Iš ANK 592 straipsnio išplaukia, jog aptariama administracinio nusižengimo bylos teisenos atnaujinimo tvarka galėtų vykti dar prieš pradedant ikiteisminį tyrimą dėl konkrečios veikos, tai ypač patikimai užtikrintų *non bis in idem* principo įgyvendinimą. Tokia tvarka labiausiai atitiktų EŽTT praktiką, kurioje pažymima, kad atvejais, kai administracinis procesas anuliuotas ir administracinė nuobauda panaikinta, nuteisimas baudžiamajame procese nerodo jokių *non bis in idem* principo pažeidimo požymių (pvz., sprendimai dėl priimtinumo bylose *Falkner prieš Austriją*, *Ščiukina prieš Lietuvą*).

Būtina atkreipti dėmesį, kad ANK 658 straipsnio 1 dalies 4 punkto prasme naujai paaiškėjusiomis aplinkybėmis turėtų būti laikomi tik tokie faktai, kurie objektyviai egzistavo priimant nutarimą ar nutartį, tačiau apie juos tuo metu nebuvo ir negalėjo būti žinoma, ir dėl kurių įsiteisėjęs nutarimas ar nutartis yra neteisėti ir nepagrįsti. Kartu pažymėtina, kad bylos atnaujinimo pagrindas yra ne bet koks, o tik apie priimto nutarimo ar nutarties neteisingumą liudijantis faktas. Toks faktas turi turėti esminę reikšmę bylai, kurioje panaikinamas įsiteisėjęs nutarimas ar nutartis. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad net ir tais atvejais, kai tam tikros aplinkybės priimant atitinkamus sprendimus objektyviai egzistavo, svarbiomis nežinojimo priežastimis neturėtų būti laikomos tokios priežastys kaip netinkamas ar nepakankamas susižinojimas tarp administracinių nusižengimų tyrimą ar ikiteisminį tyrimą atliekančių institucijų, reikiamos koordinacijos tarp atskirų institucijų nebuvimas ar kitos panašios aplinkybės.

Išdėstyti argumentai suteikia man pagrindą manyti, kad Institucija pirmiausia turėjo svarstyti galimybę atnaujinti administracinio nusižengimo bylą, paaiškėjus

naujoms aplinkybėms (ANK 658 straipsnio 1 dalies 4 punktas). Tokiu atveju būtų užtikrintas *non bis in idem* principo įgyvendinimas ir Pažeidėją, esant baudžiamosios atsakomybės pagrindams, būtų buvę galima traukti baudžiamojon atsakomybėn už bet kurias nusikalstamas veikas. O Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas sprendimą šioje byloje, neturėjo pateikti savo vertinimų, kaip ateityje galėtų būti traktuojamos vienokios ar kitokios pranešimuose apie įtarimą nurodytos aplinkybės, kadangi galimi atvejai, kai galutinis sprendimas administracinio nusižengimo byloje nelemia po jo vykstančio baudžiamojo proceso neteisėtumo, tai reiškia, kad tam tikrais atvejais asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už visas savo padarytas nusikalstamas veikas, net jei prieš tai jam ir buvo taikyta administracinė atsakomybė. Ir tik tada sprendžiama, kokie kompensavimo mechanizmai ar priemonės taikytini.

2.25. Administracinių nusižengimų pakartotinumas (ANK 40 straipsnis). Transporto priemonės vairavimas neturint teisės vairuoti, vairavimas, kai vairuojančiam asmeniui atimta ar sustabdyta teisė vairuoti transporto priemones, arba transporto priemonės perdavimas tokiam asmeniui vairuoti, vairavimas nepasitikrinus sveikatos nustatytu periodiškumu, nesilaikant vairuotojui taikomų apribojimų ar pasibaigus vairuotojo pažymėjimo galiojimo laikui (ANK 424 straipsnis)

Papildomas, palyginti su pagrindinėmis administracinio nusižengimo sudėtimis, t. y. ANK 424 straipsnio 3 ir 4 dalimis, požymis, didinantis administracinio nusižengimo pavojingumą, dėl to įstatymo leidėjui nustatant griežtesnę administracinę nuobaudą (ANK 424 straipsnio 5 dalis), yra ANK 424 straipsnio 3 ir 4 dalyse draudžiamų veiksmų padarymo pakartotinumas. Nors aptariamo straipsnio 5 dalies dispozicija suformuluota kitaip nei kituose šio kodekso specialiosios dalies straipsniuose, – joje nurodomas veiksmų, bet ne administracinio nusižengimo pakartotinumas, kaip ANK 440 straipsnio 3 dalyje, ANK 449 straipsnio 6 dalyje ir kt., – toks šios normos dispozicijos suformulavimas nesudaro pagrindo vadovautis vien lingvistiniu įstatymo aiškinimo metodu. Esant ANK bendrojoje dalyje įtvirtintai administracinių nusižengimų pakartotinumo sampratai (ANK 40 straipsnis), būtinas ir sisteminis įstatymo aiškinimas.

Bet kurioje aptariamo ANK 424 straipsnio dalyje nustatyto administracinio nusižengimo padarymas antrą kartą (ar daugiau) ANK 40 straipsnyje aptarto termino laikotarpiu laikytinas pakartotiniu, nepriklausomai nuo to, ar antrą kartą padarytas administracinis nusižengimas yra identiškas pirmajam.

Atsakomybė pagal ANK 424 straipsnio 5 dalį kyla ne tik tuomet, kai padaromi vienas kito atžvilgiu tie patys (identiški) pakartotiniai nusižengimai, pavyzdžiui, nustatyti ANK 424 straipsnio 3 dalyje, bet ir tuomet, kai padaromi vienas kito atžvilgiu pakartotiniai nusižengimai, iš kurių vienas, pavyzdžiui, atitinka ANK 424 straipsnio 3 dalies sudėtį, o kitas – ANK 424 straipsnio 4 dalies sudėtį.

Administracinio nusižengimo byla Nr. 2AT-5-628/2024
Teisminio proceso Nr. 4-06-3-00193-2023-3

Procesinio sprendimo kategorija 16.9.8.2 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. kovo 19 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Artūro Pažarskio (kolegijos pirmininkas), Gabrielės Juodkaitės-Granskienės ir Sigitos Jokimaitės (pranešėja),

teismo posėdyje rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo pagal **Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato Administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo skyriaus viršininko Gedimino Kalasūno** prašymą, vadovaujantis Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ir ANK) 658 straipsnio 1 dalies 5 punktu, atnaujintą administracinio nusižengimo bylą.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. M. S. Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato (toliau – ir Institucija) 2023 m. balandžio 7 d. nutarimu pagal ANK 424 straipsnio 5 dalį nubaustas 800 Eur dydžio bauda ir jam paskirtas specialiosios teisės – teisės vairuoti transporto priemones – atėmimas 18 mėnesių už tai, kad 2023 m. kovo 23 d. 7 val. Liepojos g. 242, Klaipėdoje, jis vairavo transporto priemonę neturėdamas specialiosios teisės vairuoti šios kategorijos transporto priemones (kai ši yra atimta) pakartotinai. Taip jis pažeidė Kelių eismo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. 1950, 14 punktą.
2. Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 22 d. nutartimi ištaisytas Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2023 m. balandžio 7 d. nutarimo dalyje „Kitos aplinkybės“ padarytas rašymo apsirikimas – vietoj nurodytos pavardės „P. P.“ nurodyta „M. S.“, kita nutarimo dalis palikta nepakeista.
3. Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. birželio 29 d. nutarimu Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 22 d. nutartis panaikinta ir Institucijos 2023 m. balandžio 7 d. nutarimas pakeistas: M. S. padarytas administracinis nusižengimas perkvalifikuotas iš ANK 424 straipsnio 5 dalies į ANK 424 straipsnio 4 dalį; M. S. pagal ANK 424 straipsnio 4 dalį paskirta 450 Eur dydžio bauda ir administracinio poveikio priemonė – specialiosios teisės – teisės vairuoti transporto priemones atėmimas šešiems mėnesiams; panaikinta Institucijos 2023 m. balandžio 7 d. nutarimo dalis, kuria išdėstytas paskirtos 800 Eur dydžio baudos mokėjimas dalimis; vadovaujantis ANK 675 straipsnio 3 dalimi, paskirtos 450 Eur dydžio

baudos mokėjimas išdėstytas dalimis – šešių mėnesių laikotarpiui, šį terminą skaičiuojant nuo Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. birželio 29 d. nutarimo įsiteisėjimo dienos, kiekvieną mėnesį sumokant po 75 Eur; ištaisyta Institucijos 2023 m. balandžio 7 d. nutarimo dalyje „Kitos aplinkybės“ padarytas rašymo apsirikimas ir vietoj nurodytos pavardės „P. P.“ nurodyta „M. S.“. Kita Institucijos 2023 m. balandžio 7 d. nutarimo dalis palikta nepakeista.

4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų atrankos kolegijos 2023 m. liepos 31 d. nutartimi Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato Administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo skyriaus viršininko Gedimino Kalasūno prašymas priimtas ir administracinio nusižengimo byla atnaujinta.

II. Prašymo atnaujinti administracinio nusižengimo bylą ir atsiliepimo į jį argumentai

5. Pareiškėjas prašo panaikinti Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. birželio 29 d. nutarimą ir palikti galioti Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 22 d. nutartį be pakeitimų. Pareiškėjas prašyme nurodo:
   5.1. M. S. (teisė vairuoti transporto priemones buvo sustabdyta nuo 2022 m. lapkričio 12 d.) 2022 m. lapkričio 27 d. vairuodamas automobilį padarė ANK 424 straipsnio 3 dalyje nustatytą nusižengimą, už šio nusižengimo padarymą 2022 m. gruodžio 12 d. jam paskirta bauda ir administracinio poveikio priemonė – teisės vairuoti transporto priemones atėmimas nuo 2023 m. sausio 1 d. iki 2023 m. birželio 30 d. Nepaisydamas skirtų administracinio poveikio priemonių, M. S. 2023 m. kovo 23 d. vėl vairavo automobilį neturėdamas specialiosios teisės, t. y. teisės vairuoti transporto priemones, ir padarė ANK 424 straipsnio 3 dalyje nurodytą nusižengimą pakartotinai, todėl jo veika Institucijos kvalifikuota kaip ANK 424 straipsnio 5 dalyje nustatytas nusižengimas.
   5.2. Klaipėdos apygardos teismas netinkamai vertino atsakomybės taikymą už ANK 424 straipsnio 5 dalyje nustatyto nusižengimo padarymą dėl atsakomybės už ANK 424 straipsnio 3 ar 4 dalyje nurodytų veiksmų padarymą pakartotinai. ANK 424 straipsnio dispozicija yra alternatyvi ir tam, kad būtų konstatuotas ANK 424 straipsnio 5 dalyje nustatyto nusižengimo padarymas, pakanka vien asmens nubaudimo už ANK 424 straipsnio 3 dalyje nustatyto nusižengimo padarymą, t. y. arba už transporto priemonių vairavimą neturint teisės jas vairuoti ar neturint teisės vairuoti šios rūšies transporto priemones, arba už transporto priemonės vairavimą, kai vairuojančiam asmeniui sustabdyta teisė vairuoti transporto priemones, ir bet kurios iš šių alternatyvių veikų padarymą pakartotinai. Tai nereiškia, kad asmuo turi pakartotinai padaryti identiškas veikas, t. y. abu kartus vairuoti neturėdamas teisės vairuoti transporto priemones ar neturėdamas teisės vairuoti šios rūšies transporto priemones arba abu kartus vairuoti, kai vairuojančiam asmeniui sustabdyta teisė vairuoti transporto priemones.

III. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentai ir išvados

6. Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato Administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimo skyriaus viršininko G. Kalasūno prašymas tenkintinas iš dalies.

Dėl ANK 424 straipsnio 5 dalies taikymo

7. Nagrinėjamoje byloje pareiškėjas ginčija Klaipėdos apygardos teismo nutarime pateiktą ANK 424 straipsnio 5 dalies aiškinimą. Esminis materialiosios teisės pažeidimas grindžiamas tuo, kad teismas nepagrįstai M. S. veiką perkvalifikavo pagal ANK 424 straipsnio 4 dalį, nors M. S. veikoje nustatyti visi ANK 424 straipsnio 5 dalyje įtvirtinti administracinio nusižengimo sudėties požymiai.
8. ANK 424 straipsnio 5 dalyje nustatyta kvalifikuotoji administracinio nusižengimo sudėtis, pagal kurią šio straipsnio 3 ar 4 dalyje nurodyti veiksmai, padaryti pakartotinai, užtraukia baudą nuo aštuonių šimtų iki vieno tūkstančio eurų.
9. Administracinio nusižengimo byloje nustatyta, kad M. S. 2022 m. lapkričio 27 d. vairavo transporto priemonę, neturėdamas teisės ją vairuoti, kai ši teisė buvo sustabdyta, ir už šį administracinį nusižengimą 2022 m. gruodžio 12 d. nutarimu jis nubaustas pagal ANK 424 straipsnio 3 dalį 300 Eur dydžio bauda bei specialiosios teisės – teisės vairuoti transporto priemones – atėmimu 6 mėnesiams. Atitinkamai nagrinėjamu atveju 2023 m. kovo 23 d. 7 val. Klaipėdoje, Liepojos g. 242, M. S. vairavo transporto priemonę neturėdamas specialiosios teisės vairuoti šios kategorijos transporto priemones, kai ši teisė atimta. Skundžiamame Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. birželio 29 d. nutarime nurodyta, kad ši M. S. veika atitinka ANK 424 straipsnio 4 dalyje nustatytą administracinio nusižengimo sudėtį.
10. Teisėjų kolegija pažymi, kad teismas netinkamai aiškino kvalifikuotosios administracinio nusižengimo sudėties (ANK 424 straipsnio 5 dalis) pakartotinumo požymį ir dėl to netinkamai kvalifikavo M. S. padarytą veiką.
11. Pažymėtina, kad papildomas, palyginti su pagrindinėmis administracinio nusižengimo sudėtimis, t. y. ANK 424 straipsnio 3 ir 4 dalimis, požymis, didinantis administracinio nusižengimo pavojingumą, dėl to įstatymo leidėjui nustatant griežtesnę administracinę nuobaudą (ANK 424 straipsnio 5 dalis), yra ANK 424 straipsnio 3 ir 4 dalyse draudžiamų veiksmų padarymo pakartotinumas. Nors aptariamo straipsnio 5 dalies dispozicija suformuluota kitaip nei kituose šio kodekso specialiosios dalies straipsniuose, – joje nurodomas veiksmų, bet ne administracinio nusižengimo pakartotinumas, kaip ANK 440 straipsnio 3 dalyje, ANK 449 straipsnio 6 dalyje ir kt., – toks šios normos dispozicijos suformulavimas nesudaro pagrindo vadovautis vien lingvistiniu įstatymo aiškinimo metodu. Esant ANK bendrojoje dalyje įtvirtintai administracinių nusižengimų pakartotinumo sampratai (ANK 40 straipsnis), būtinas ir sisteminis įstatymo aiškinimas.
12. Pagal ANK 40 straipsnį laikoma, kad administracinis nusižengimas padarytas pakartotinai, jeigu administracinį nusižengimą padaręs asmuo per nustatytą terminą padarė tame pačiame šio kodekso straipsnyje nurodytą administracinį nusi-

žengimą. Taigi, bet kurioje aptariamo ANK 424 straipsnio dalyje nustatyto administracinio nusižengimo padarymas antrą kartą (ar daugiau) ANK 40 straipsnyje aptarto termino laikotarpiu laikytinas pakartotiniu, nepriklausomai nuo to, ar antrą kartą padarytas administracinis nusižengimas yra identiškas pirmajam.

13. Kaip minėta, ANK 424 straipsnio 5 dalies dispozicijoje kvalifikuojantis administracinį nusižengimą požymis ir yra ANK 424 straipsnio 3 ar 4 dalyje nustatytų administracinių nusižengimų padarymas pakartotinai. Taigi atsakomybė pagal minėtą straipsnio dalį kyla tuomet, kai yra padaromi vienas kito atžvilgiu pakartotiniai nusižengimai, nustatyti ANK 424 straipsnio 3 dalyje arba ANK 424 straipsnio 4 dalyje.
14. Tokį įstatymo aiškinimą ir taikymą, be kita ko, lemia ir įstatymo leidėjo valia bei šio įstatymo tikslai. Nuo 2022 m. lapkričio 1 d. įsigaliojo ANK 424 straipsnio pakeitimai, kuriais, be kita ko, šis straipsnis buvo papildytas 5 dalimi, nustatančia griežtesnę atsakomybę asmenims, kurie pakartotinai vairuoja transporto priemonę neturėdami teisės jas vairuoti.
15. Šio įstatymo ir su juo susijusių kitų įstatymų pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-1446 aiškinamajame rašte nurodyta, kad ANK 424 straipsnyje nenustatyta griežtesnė atsakomybė asmenims, kurie pakartotinai vairuoja transporto priemones neturėdami teisės vairuoti transporto priemones ar kai tokia teisė atimta, sustabdyta, nesilaikoma draudimo vairuoti transporto priemones, kuriose neįrengti antialkoholiniai variklio užraktai. Vairavimas neturint teisės vairuoti yra pavojingas, eismo saugumui grėsmę keliantis nusižengimas. Praktikoje nustatoma atvejų, kai asmuo daug kartų sulaikomas vairuojantis transporto priemonę neturėdamas tam teisės, jam skirtų baudų nemoka, o priverstinai nuvežtą transporto priemonę tą pačią dieną pasiima iš saugojimo vietos kartu su asmeniu, turinčiu teisę vairuoti, ir vėl vairuoja. Pastaraisiais metais pastebimas nustatytų asmenų, kurie vairuoja transporto priemonę neturėdami teisės vairuoti, skaičiaus ir tokių asmenų sukeltų eismo įvykių, kurių metu ne tik sužeidžiami, bet ir žūsta žmonės, skaičiaus didėjimas.
16. Taigi, įstatymų leidėjas, pakeisdamas ANK 424 straipsnį ir jį papildydamas 5 dalimi, turėjo tikslą nustatyti efektyvias ir atgrasančias poveikio priemones asmenims, kurie pakartotinai vairuoja transporto priemonę neturėdami teisės ją vairuoti, nepriklausomai nuo teisės vairuoti neturėjimo pagrindo (apskritai neįgijus teisės vairuoti, teisė vairuoti atimta ar sustabdyta ir pan.). Dėl to darytina išvada, kad atsakomybė pagal ANK 424 straipsnio 5 dalį kyla ne tik tuomet, kai padaromi vienas kito atžvilgiu tie patys (identiški) pakartotiniai nusižengimai, pavyzdžiui, nustatyti ANK 424 straipsnio 3 dalyje, bet ir tuomet, kai padaromi vienas kito atžvilgiu pakartotiniai nusižengimai, iš kurių vienas, pavyzdžiui, atitinka ANK 424 straipsnio 3 dalies sudėtį, o kitas – ANK 424 straipsnio 4 dalies sudėtį. Priešingas šios normos aiškinimas, t. y. toks, koks pateiktas Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. birželio 29 d. nutarime, neatitinka įstatymo leidėjo valios, atliktas be sisteminio šios normos ir su ja susijusių kitų ANK nuostatų aiškinimo.
17. Nagrinėjamoje byloje M. S. 2023 m. kovo 23 d. 7 val. padarytas pažeidimas (transporto priemonės vairavimas, kai M. S. atimta teisė vairuoti transporto prie-

mones), atitinkantis ANK 424 straipsnio 4 dalyje nurodyto administracinio nusižengimo sudėtį, yra pakartotinis prieš tai ANK 424 straipsnio 3 dalyje nustatyto administracinio nusižengimo (transporto priemonės vairavimo, kai M. S. buvo sustabdyta teisė vairuoti transporto priemones) padarymo atžvilgiu. Taigi esant padarytiems ANK 424 straipsnio 3 dalyje bei to paties straipsnio 4 dalyje nurodytiems administraciniams nusižengimams, kurie yra pakartotiniai ir vienas kito atžvilgiu padaryti nepasibaigus ANK 40 straipsnyje nustatytam terminui, M. S. 2023 m. kovo 23 d. veika atitinka ANK 424 straipsnio 5 dalyje nurodyto administracinio nusižengimo požymius. Nagrinėjamos bylos kontekste toks M. S. sistemingų teisei priešingų veiksmų įvertinimas atitinka ANK 424 straipsnio 5 dalyje nustatytos normos esmę – užtikrinti eismo ir jo dalyvių saugumą, atgrasyti ir nubausti asmenis, kurie pakartotinai vairuoja transporto priemonę neturėdami teisės ją vairuoti, nepriklausomai nuo teisės vairuoti neturėjimo pagrindo.

18. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad Klaipėdos apygardos teismas skundžiamu 2023 m. birželio 29 d. nutarimu netinkamai aiškino ir taikė ANK 424 straipsnio 5 dalies nuostatas, todėl šis nutarimas naikintinas.
19. Teisėjų kolegija taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad administracinio nusižengimo pakartotinis padarymas yra administracinę atsakomybę sunkinanti aplinkybė (ANK 36 straipsnio 1 dalies 12 punktas), kuri įvertinama skiriant administracinę nuobaudą (ANK 34 straipsnio 1 dalis). Tačiau svarbu pažymėti, kad skiriant administracinę nuobaudą neatsižvelgiama į tokią atsakomybę sunkinančią aplinkybę, kuri ANK specialiosios dalies straipsnyje nurodyta kaip administracinio nusižengimo požymis (ANK 36 straipsnio 2 dalis).
20. Kaip matyti iš Institucijos 2023 m. balandžio 7 d. nutarimo, M. S. nustatyta administracinę atsakomybę sunkinanti aplinkybė, nurodyta ANK 36 straipsnio 1 dalies 12 punkte, t. y. kad tame pačiame šio kodekso straipsnyje nurodytas administracinis nusižengimas padarytas pakartotinai, kol dar nepasibaigęs šio kodekso straipsnyje nustatytas terminas. Atsižvelgiant į pirmiau išdėstytus argumentus, Institucijos 2023 m. balandžio 7 d. nutarime ir Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 22 d. nutartyje nustatyta M. S. administracinę atsakomybę sunkinanti aplinkybė – administracinio nusižengimo pakartotinis padarymas – šalintina.
21. Teisėjų kolegija taip pat daro išvadą, kad nors Institucijos 2023 m. balandžio 7 d. nutarimu bei Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 22 d. nutartimi buvo nustatyta M. S. atsakomybę sunkinanti aplinkybė – pakartotinis administracinio nusižengimo padarymas, vis dėlto konstatuotina, kad administracinės nuobaudos individualizavimo klausimas byloje išspręstas tinkamai. Institucijos 2023 m. balandžio 7 d. nutarimu M. S. paskirtas minimalus sankcijoje nustatytas administracinės nuobaudos, t. y. baudos, dydis bei minimali asmeniui suteiktos specialiosios teisės atėmimo trukmė. Dėl šių priežasčių pagrindo spręsti administracinės nuobaudos individualizavimo klausimą iš naujo nėra.

Teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 662 straipsnio 14 dalies 4 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Klaipėdos apygardos teismo 2023 m. birželio 29 d. nutarimą ir palikti galioti Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2023 m. balandžio 7 d. nutarimą bei Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 22 d. nutartį su pakeitimais: pašalinant M. S. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 36 straipsnio 1 dalies 12 punkte nustatytą administracinę atsakomybę sunkinančią aplinkybę.

Kitas Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato 2023 m. balandžio 7 d. nutarimo ir Klaipėdos apylinkės teismo 2023 m. gegužės 22 d. nutarties dalis palikti nepakeistas.

2.26. Transporto priemonių savininkams (valdytojams) nustatytų reikalavimų nevykdymas (ANK 431 straipsnis). Šaukimų ir kitų procesinių dokumentų įteikimas administracinio nusižengimo teisenoje dalyvaujantiems asmenims (ANK 573 straipsnis)

Transporto priemonės savininkui (valdytojui) arba juridinio asmens vadovui ar kitam atsakingam asmeniui negavus pareigūno reikalavimo nurodyti ANK nustatytus duomenis apie asmenį, kuris nusižengimo padarymo metu valdė transporto priemonės savininkui (valdytojui) priklausančią transporto priemonę ar ja naudojosi, ir apie tokią pareigą nežinant, iš jo negali būti reikalaujama ir įstatymus atitinkančio elgesio. Tai reiškia, kad jis pagal ANK 431 straipsnį neatsako, nes jo veikoje nėra subjektyviosios pusės požymio – kaltės.

Administracinių nusižengimų bylose institucija neturėtų apsiriboti formaliu reikalavimo pateikti duomenis Saugaus eismo automobilių keliais įstatymo 20 straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka (teisės pažeidimo išaiškinimo tikslu) išsiuntimu, o privalo imtis priemonių įsitikinti, kad procesinis dokumentas – pranešimas apie administracinį nusižengimą su reikalavimu pateikti duomenis apie asmenį, kuris administracinio nusižengimo padarymo metu naudojosi transporto priemonės savininkui (valdytojui) priklausančia transporto priemone, buvo įteiktas aptariamoje normoje išvardytiems asmenims. Tuo labiau kad aptariamo reikalavimo įteikimas transporto priemonių savininkams (valdytojams) ar juridinio asmens vadovui, ar kitam atsakingam asmeniui yra būtina sąlyga administracinei atsakomybei kilti ir tai yra administracinio nusižengimo byloje įrodinėtina aplinkybė.

Tiriant administracinį nusižengimą ir nagrinėjant administracinio nusižengimo bylą, įrodinėjimo pareigos negalima perkelti administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui.

Gramatiškai aiškinant ANK 573 straipsnio 1 dalies nuostatas, per darbovietę, mokymo įstaigą arba Užimtumo tarnybą šaukimai ir kiti procesiniai dokumentai fiziniams asmenims gali būti įteikiami tik registruotąja pašto siunta. Tai nereiškia, kad tinkamu šaukimų ir procesinių dokumentų įteikimo būdu negali būti pripažinti ir kitokie nei ANK 573 straipsnyje išvardyti būdai, jei tuos dokumentus administracinio nusižengimo teisenoje dalyvaujantys asmenys gavo asmeniškai ir laiku. Tačiau, kilus abejonių

ar ginčui dėl tokių dokumentų įteikimo, turi būti vertinama, ar institucija laikėsi ANK nustatytų reikalavimų.

Administracinio nusižengimo byla Nr. 2AT-24-719/2024
Teisminio proceso Nr. 4-68-3-00757-2023-7
Procesinio sprendimo kategorijos: 16.9.15; 21.1.11; 21.5.4; 21.12.6 (S)

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

N U T A R T I S
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2024 m. gegužės 8 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Gabrielės Juodkaitės-Granskienės (kolegijos pirmininkė), Alvydo Pikelio ir Artūro Ridiko (pranešėjas),

teismo posėdyje rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo pagal **administracinėn atsakomybėn patraukto E. V.** prašymą, vadovaujantis Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ir ANK) 658 straipsnio 1 dalies 5 punktu, atnaujintą administracinio nusižengimo bylą.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Bylos esmė

1. Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Administracinių bylų nagrinėjimo skyriaus (toliau – Institucija) 2023 m. gegužės 22 d. nutarimu Nr. SAVAD-13-ANR_N-6931-2023 E. V. pagal ANK 431 straipsnio 1 dalį (2019 m. gruodžio 12 d. įstatymo redakcija) nubaustas 150 Eur dydžio bauda už tai, kad jis 2022 m. liepos 4 d. Vilniuje, būdamas UAB „E“ vadovas, neatliko transporto priemonės savininko (valdytojo) pareigų, nurodytų Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymo (toliau – SEAKĮ) 20 straipsnio 4 dalyje, t. y., siekiant išaiškinti teisės pažeidimą, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Viešosios tvarkos skyriaus pareigūno reikalavimu per tris darbo dienas nepateikė asmens, kuris 2021 m. spalio 17 d. 15.51 val. M. K. Čiurlionio g. 19, Vilniuje, naudojosi įmonei priklausančia (valdoma) transporto priemone BMW (valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*)) duomenų (nenurodė vardo, pavardės, asmens kodo arba gimimo datos, gyvenamosios vietos, dokumento, suteikiančio teisę vairuoti transporto priemones, išdavimo datos, numerio ir dokumentą išdavusios institucijos).
2. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugpjūčio 1 d. nutarimu administra-

cinėn atsakomybėn patraukto E. V. skundas tenkintas ir Institucijos 2023 m. gegužės 22 d. nutarimas panaikintas bei administracinio nusižengimo teisena nutraukta, nes E. V. veika neturi administracinio nusižengimo požymių.

3. Vilniaus apygardos teismo 2023 m. spalio 2 d. nutartimi, patenkinus Institucijos apeliacinį skundą, Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugpjūčio 1 d. nutarimas panaikintas ir paliktas galioti Institucijos 2023 m. gegužės 22 d. nutarimas.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų atrankos kolegijos 2024 m. sausio 10 d. nutartimi administracinėn atsakomybėn patraukto E. V. prašymas priimtas ir jo administracinio nusižengimo byla atnaujinta.

II. Prašymo atnaujinti administracinio nusižengimo bylą ir atsiliepimo į jį argumentai

5. Pareiškėjas prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. spalio 2 d. nutartį ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugpjūčio 1 d. nutarimą. Pareiškėjas prašyme nurodo:
   5.1. Dėl netinkamo ANK 2 straipsnio 3 ir 4 dalių, 431 straipsnio 1 dalies taikymo ir aiškinimo asmuo patrauktas administracinėn atsakomybėn nesant būtinojo administracinio nusižengimo požymio – kaltės. Administracinė atsakomybė pareiškėjui faktiškai pritaikyta ne už SEAKĮ nurodytų pareigų nevykdymą, o už tai, kad VĮ Registrų centre nebuvo atnaujintas vieno iš juridinio asmens kontaktinių duomenų (el. pašto adreso) įregistravimas.
   5.2. Apygardos teismas nutartyje konstatavo, kad nutarimą priėmusi institucija, vienu iš ANK nurodytų būdų (el. paštu) išsiuntusi pranešimą apie pareiškėjo pareigą pateikti transporto priemonę valdžiusio asmens duomenis, neprivalo įsitikinti, jog pranešimas pasiekė adresatą. Tačiau įmonių ar fizinių asmenų viešuosiuose registruose nurodytos el. pašto dėžutės gali būti nepasiekiamos dėl įvairiausių, tarp jų ir techninio pobūdžio, priežasčių, todėl Vilniaus apygardos teismo formuojamas precedentas, numatantis atsakomybę pagal ANK 431 straipsnio 1 dalį už tai, kad asmuo neužtikrino el. pašto pasiekiamumo, faktiškai reiškia patraukimą administracinėn atsakomybėn be kaltės.
   5.3. Vilniaus apygardos teismas pernelyg plačiai aiškino ANK 431 straipsnio 1 dalies administracinio nusižengimo sudėtį. Teismas nutartyje nurodė, kad juridinio asmens vadovui administracinė atsakomybė nustatyta už neįvykdytą pareigą užtikrinti, jog Juridinių asmenų registre būtų nurodytas tinkamas, pasiekiamas ir reguliariai tikrinamas elektroninis paštas. Teismo suformuotas precedentas sudaro prielaidas viešojo administravimo subjektų ydingai ANK normų taikymo praktikai, kuri paneigia tinkamo viešojo administravimo principą, skatina piktnaudžiauti procesiniais įgaliojimais, taip pat skatina visuomenės nepasitikėjimą viešojo administravimo institucijų veikla.
   5.4. Vilniaus apygardos teismo nutartyje nebuvo tinkamai atskleista bylos esmė, paviršutiniškai įvertintos faktinės aplinkybės. Skundžiamą nutartį priėmęs apygardos teismas neatsižvelgė į pareiškėjo pateiktus duomenis, pagrindžiančius aplinkybes, kad pareiškėjas nebuvo gavęs Institucijos reikalavi-

mo įvykdyti įstatyme nurodytas transporto priemonės savininko (juridinio asmens vadovo) pareigas, todėl apie vykdytiną pareigą jis nežinojo ir dėl objektyvių priežasčių negalėjo šios pareigos įvykdyti nurodytu terminu.

5.5. Pareiškėjas Institucijos siųsto pranešimo (reikalavimo) negavo, kadangi pareiškėjo įmonės elektroninio pašto duomenys nebuvo pakeisti (atnaujinti) dėl klaidingo Registrų centro įmonės paskyroje viešinamų kontaktinių duomenų interpretavimo. Pareiškėjo vadovaujama įmonė elektroniniu būdu buvo įregistruota 2011 metais. Ją registruojant buvo nurodytas ir tuometinis el. pašto adresas *(duomenys neskelbtini)*. Minėtas el. pašto adresas, šią pašto paslaugą teikusiam teikėjui nebevykdant tokios veiklos, nuo 2015 metų neegzistuoja. Įmonės el. pašto adresas buvo pakeistas į naują – *(duomenys neskelbtini)*. Suprasdamas, kad pasikeitę įmonės kontaktiniai duomenys turi būti išviešinti registre, minėtus pakeitimus pareiškėjas nedelsdamas padarė ir VĮ Registrų centro informacinės sistemos paskyroje. Kadangi, atlikus šiuos įmonės kontaktinių duomenų pakeitimus, VĮ Registrų centro informacinėje sistemoje visus valstybinių įstaigų pranešimus įmonė gaudavo ir teikdavo naudodama naująjį el. pašto adresą, pareiškėjas laikė, kad naujasis kontaktinis duomuo yra atnaujintas ir išviešintas tinkamai. Tačiau paaiškėjo, kad kontaktiniams duomenims pakeisti būtina papildomai pateikti atskiros formos prašymą, šis prašymas dėl pirmiau nurodytų priežasčių ir pareiškėjo klaidingo VĮ Registrų centro informacinės sistemos funkcionalumų interpretavimo nebuvo pateiktas. Apie neatnaujintus registro duomenis sužinoti buvo galima tik užsakius mokamą išrašą, šis išrašas, nesant būtinybės, nebuvo užsakytas. Šis įmonės elektroninio pašto adreso duomenų registracijos trūkumas pareiškėjo buvo ištaisytas 2023 m. balandžio 12 d.

5.6. Visi el. pašto adresu *(duomenys neskelbtini)* siunčiami pranešimai neįteikti grįžta juos siunčiančiam adresatui. Pagrįsdamas šią faktinę aplinkybę, pareiškėjas byloje pateikė ir grąžinamo pranešimo sisteminį išrašą, todėl nepagrįsti yra Institucijos pateikti teiginiai, kad byloje nėra duomenų, patvirtinančių Institucijos siųsto pranešimo neįteikimą. Be to, šiuos duomenis galėjo pateikti pati Institucija, kadangi pareiškėjas neturi prieigos prie neegzistuojančios pašto dėžutės. Taip pat pareiškėjas pateikė duomenis, kad įmonė komunikavo su kitomis institucijomis Registrų centro įmonės paskyroje atnaujintu įmonės el. pašto adresu.

5.7. Pranešimą pareiškėjui galimai išsiuntusi Institucija gavo el. pašto dėžutės automatinį atsakymą, kad pranešimas adresato nepasiekė, bet jį ignoravo, alternatyvių ANK nustatytų pranešimo (reikalavimo) įteikimo priemonių nesiėmė, nors visi pareiškėjo įmonės ir asmeniniai kontaktiniai duomenys buvo išviešinti. Nepateikus duomenų, nepadaryta jokia žala, priešingai, gavęs informaciją apie pažeidimą, pareiškėjas nedelsdamas kreipėsi į Instituciją ir aktyviai bendradarbiavo. Pareiškėjas klaidingai interpretavo VĮ Registrų centro informacinės sistemos funkcionalumus, bet šis suklydimas neturėtų būti traktuojamas kaip administracinis nusižengimas. Atlikdamas duomenų pakeitimus, pareiškėjas elgėsi atsakingai ir rūpestingai, nesiekė suklaidinti trečiųjų asmenų

ar išvengti administracinės atsakomybės, ši klaida nesukėlė jokios žalos ar kitų neigiamų padarinių, todėl administracinė atsakomybė už šią klaidą prieštarautų teisingumo, protingumo ir proporcingumo principams.

5.8. Pareiškėjo suklydimas negalėtų būti vertinamas kaip nusikalstamas nerūpestingumas, nenumatant savo atliktų veiksmų padarinių, nes: valstybinės institucijos sistemoje, įmonės paskyroje pareiškėjas matė, jog aktualūs el. pašto duomenys nurodyti; atnaujintu el. pašto adresu pareiškėjo įmonė gaudavo kitų institucijų pranešimus; senuoju (neaktualiu) įmonės el. paštu siunčiami pranešimai grįžta neįteikti jo siuntėjui (Institucijai); paskyroje ir registre nurodyti visi kiti aktualūs kontaktiniai duomenys (įmonės telefono numeris ir adresas) liko nepakitę, jais taip pat buvo galima informuoti apie pareiškėjo, kaip įmonės vadovo, pareigą pateikti Institucijai reikalaujamą informaciją; valstybės institucijų informacinėse sistemose pareiškėjas deklaravęs ir savo asmeninius kontaktinius duomenis.

5.9. Vilniaus apygardos teismas nepagrįstai priėmė į bylą ir pagal Institucijos skunde naujai nurodytus bei pirmosios instancijos teismo nevertintus duomenis vertino bylai teisingai išspręsti reikšmingas aplinkybes, taip apribodamas pareiškėjo galimybes gintis ir galimybes rinkti ar reikalauti pateikti įrodymus nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme. Tokiu procesiniu pažeidimu akivaizdžiai nesilaikyta ANK 566 straipsnyje nustatyto administracinių nusižengimų teisenos teisingo proceso principo. Be to, Vilniaus apygardos teismas nesilaikė atsakingo valdymo (gero administravimo) principą aiškinančios teismų praktikos, kuri, be kita ko, įtvirtina viešojo administravimo subjekto pareigą imtis aktyvių veiksmų ir akcentuoja, kad formaliai vykdomos viešojo administravimo funkcijos nesiderina su gero administravimo principu.

5.10. ANK 569 straipsnio 2 dalis nustato, kad įrodymus renka, prireikus skiria ekspertizę ar reikalauja specialisto išvados pareigūnai, atliekantys administracinio nusižengimo tyrimą, todėl Institucijos argumentai, kad pirmosios instancijos teismo nagrinėtoje byloje nepateikti išimtinai Institucijos disponuojami duomenys, neturėjo būti vertinami apeliaciniame procese. Institucijos elgesys riboja pareiškėjo galimybes efektyviai gintis ir galimybes rinkti ar reikalauti pateikti įrodymus nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme.

5.11. ANK 573 straipsnio 1 dalis nustato Institucijos diskreciją rinktis reikalavimo pateikti transporto priemonės valdytojo duomenis įteikimo būdą, tačiau procesinį dokumentą išsiuntusi Institucija negali ignoruoti aplinkybės, kad dokumentas grįžo neįteiktas, todėl Vilniaus apygardos teismo nutartis, kurioje nurodoma, jog pranešimus išsiuntusi Institucija neprivalėjo įsitikinti, kad siųstas pranešimas adresatą pasiekė, yra ydingas minėtos nuostatos interpretavimas. Institucija, išsiuntusi reikalavimą pateikti duomenis neegzistuojančiu el. paštu, žinojo, kad adresatas nėra pasiekiamas, gavo pranešimą, kad šis el. pašto adresas nėra naudojamas, o siųstas pranešimas neįteiktas, bet, nepaisydama to, kas minėta, elgėsi formaliai ir nesidomėjo alternatyvio-

mis reikalavimo įteikimo galimybėmis.

5.12. Pareiškėjo įrodyta, kad buvo visiškai identiškos transporto priemonės savininko pareigos pateikti duomenis vykdymo atvejis, tuomet Vilniaus apskrities vyriausiasis policijos komisariatas tam, kad įteiktų pareiškėjo vadovaujamai įmonei reikalavimą pateikti duomenis, 2019 metais naudojo alternatyvią procesinio dokumento įteikimo priemonę – registruotą paštą, susisiekdavo telefonu. Pareiškėjo pareiga pateikti duomenis ar kitos įstatymu įtvirtintos pareigos visais atvejais būdavo įvykdytos tinkamai, taip pat naudojant naujus įmonės kontaktinius duomenis.

5.13. Pareiškėjas susisiekė su atsakingais Institucijos pareigūnais ir paprašė pateikti informaciją apie įmonės transporto priemone galimai padaryto kelių eismo pažeidimo aplinkybes, taip pat tinkamai įregistravo įmonės el. pašto adresą, bet iki šiol nei prašomos informacijos, nei reikalavimo pateikti valdytojo duomenis jis negavo. Kyla pagrįstų abejonių, ar įmonės transporto priemone apskritai buvo padarytas pažeidimas ir ar Institucijos pareiškėjui neįteiktas reikalavimas pateikti duomenis buvo pareiškėjui siunčiamas siekiant išaiškinti teisės pažeidimą.

6. Vilniaus miesto savivaldybės Viešosios tvarkos grupės vyriausioji specialistė R. Gutmanienė atsiliepimu į pareiškėjo prašymą prašo netenkinti prašymo ir palikti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. spalio 2 d. nutartį nepakeistą. Pareigūnė atsiliepime į prašymą nurodo:

6.1. Atsakomybei pagal ANK 431 straipsnį kilti yra reikšmingas Institucijos pareikštas reikalavimas pateikti informaciją, šio reikalavimo pateikimo data ir turinys, t. y. toks prašymas turi būti pateiktas tinkamu būdu. ANK 573 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad šaukimai ir kiti procesiniai dokumentai administracinio nusižengimo teisenoje dalyvaujantiems asmenims gali būti siunčiami elektroniniu paštu, kai asmenys elektroninio pašto adresą nurodė Lietuvos Respublikos gyventojų registre ar valstybės informacinėse sistemose ar registruose, kurie naudojami elektroniniu būdu teikiamoms paslaugoms gauti ar prievolėms įvykdyti. Institucija reikalavimą pateikti duomenis išsiuntė laikydamasi ANK nuostatų – oficialiu valstybės registre nurodytu elektroninio pašto adresu. Bylos medžiagoje užfiksuota, kad 2022 m. birželio 23 d. Institucija raštu Nr. A51-91036/22(1.1.50E-VŠT) el. paštu *(duomenys neskelbtini)*, kuris nurodytas Juridinių asmenų registre, išsiuntė pranešimą su reikalavimu pateikti duomenis apie asmenį, kuris administracinio nusižengimo padarymo metu naudojosi transporto priemonės savininkui (valdytojui) priklausančia transporto priemone.

6.2. Juridinių asmenų registras yra valstybės registras, naudojamas elektroniniu būdu teikiamoms paslaugoms gauti, todėl pranešimas UAB „E“ teisėtai buvo siunčiamas Juridinių asmenų registre nurodytu įmonės el. paštu *(duomenys neskelbtini)*. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.62 straipsnio 2 dalimi, Juridinių asmenų registras yra pagrindinis valstybės registras. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407 patvirtintų Juridinių asmenų registro nuostatų 2 punktą, Juridinių asmenų registro paskirtis apima duomenų, informacijos

ir dokumentų teikimą apie Juridinių asmenų registro objektus.

6.3. Byloje nėra duomenų, patvirtinančių, kad pranešimas adresato nepasiekė ar kad pranešimas grįžo atgal neradus adresato. Tinkamu būdu pranešimus išsiuntusi Institucija neprivalėjo atlikti papildomų veiksmų, siekdama įsitikinti, kad siųstas pranešimas adresatą pasiekė. Asmuo, pateikdamas savo elektroninio pašto adresą valstybės institucijoms, turi būti pakankamai atidus ir rūpestingas, priešingu atveju prisiima galimas neigiamas jam kilsiančias pasekmes. E. V., kaip įmonės vadovas, turėjo užtikrinti, kad jam visą laiką būtų žinomi įmonės elektroninio pašto adresu, nurodytu viešuose registruose, gaunami pranešimai ir kad šiuose pranešimuose nurodomi reikalavimai būtų vykdomi.

6.4. Pareiškėjo E. V. teiginys, kad bylą nagrinėjusio Vilniaus apygardos teismo buvo konstatuota, jog nutarimą priėmusi institucija, išsiuntusi pranešimą apie pareiškėjo pareigą pateikti transporto priemonę valdžiusio asmens duomenis, turi teisę ignoruoti aplinkybę, kad išsiųstas pranešimas grįžo neįteiktas, yra nepagrįstas. Kiekviena byla vertinama individualiai, o šiuo konkrečiu atveju byloje nėra duomenų, patvirtinančių, kad siųstas pranešimas (reikalavimas) adresato nepasiekė, t. y. Institucija neturėjo duomenų apie tai, kad pranešimas nepasiekė adresato. Pritarus pareiškėjo E. V. pozicijai, kyla piktnaudžiavimo grėsmė, kai, pateikęs klaidingus įmonės kontaktinius duomenis registruose, atsakingas asmuo galėtų išvengti pareigos laiku pateikti administraciniam nusižengimui išaiškinti būtiną informaciją ir išvengti atsakomybės už padarytą nusižengimą.

6.5. Atkreipiamas dėmesys į apygardos teismų praktiką, kuri parodo, kad apygardų teismai turi aiškią bendrą poziciją panašaus pobūdžio bylose (apygardos teismų nutartys administracinių nusižengimų bylose Nr. AN2-217-468/2023, AN2-181-932/2023, AN2-188-1053/2023, AN2-232-468/2023, AN2-267-988/2023, AN2-293-908/2023, AN2-267-988/2023, AN2-363-1036/2023, AN2-9-1053/2024).

III. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentai ir išvados

7. Administracinėn atsakomybėn patraukto E. V. prašymas tenkintinas.

Dėl ANK 431 straipsnio 1 dalies ir 573 straipsnio taikymo

8. ANK 431 straipsnio 1 dalyje nustatyta administracinė atsakomybė transporto priemonės savininkui (valdytojui) už SEAKĮ nustatytų reikalavimų nevykdymą. Aptariamos teisės normos pažeidimas konstatuojamas tik nustačius konkrečių SEAKĮ nustatytų pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. SEAKĮ 20 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad, siekiant išaiškinti teisės pažeidimą, tikrinančio pareigūno, savivaldybės administracijos įgalioto pareigūno reikalavimu transporto priemonės savininkas (valdytojas) turi šiam pareigūnui nurodyti Administracinių nusižengimų kodekse nustatytus duomenis apie asmenį, kuris nusižengimo padarymo metu valdė trans-

porto priemonės savininkui (valdytojui) priklausančią transporto priemonę ar ja naudojosi, o juridinio asmens vadovas ar kitas atsakingas asmuo privalo šiam pareigūnui nurodyti Administracinių nusižengimų kodekse nustatytus duomenis apie asmenį, kuris nusižengimo padarymo metu naudojosi juridiniam asmeniui priklausančia transporto priemone. Transporto priemonės savininkas (valdytojas) arba juridinio asmens vadovas ar kitas atsakingas asmuo, nepateikę šioje dalyje nurodytų duomenų, atsako už transporto priemonės savininko (valdytojo) pareigų neatlikimą Administracinių nusižengimų kodekso nustatyta tvarka. Taigi, aptariamo reikalavimo įteikimas transporto priemonių savininkams (valdytojams) ar juridinio asmens vadovui, ar kitam atsakingam asmeniui yra būtina sąlyga administracinei atsakomybei kilti. Tai yra administracinio nusižengimo byloje įrodinėtina aplinkybė.

9. Aiškinant ANK 431 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą kartu su SEAKĮ 20 straipsnio 4 dalyje nustatyta pareiga ir ANK 2 straipsnio 3 dalimi, pagal kurią asmuo atsako pagal šį kodeksą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas dėl administracinio nusižengimo padarymo, darytina išvada, kad, transporto priemonės savininkui (valdytojui) arba juridinio asmens vadovui ar kitam atsakingam asmeniui negavus pareigūno reikalavimo nurodyti Administracinių nusižengimų kodekse nustatytus duomenis apie asmenį, kuris nusižengimo padarymo metu valdė transporto priemonės savininkui (valdytojui) priklausančią transporto priemonę ar ja naudojosi, ir apie tokią pareigą nežinant, iš jo negali būti reikalaujama ir įstatymus atitinkančio elgesio. Tai reiškia, kad jis pagal ANK 431 straipsnį neatsako, nes jo veikoje nėra subjektyviosios pusės požymio – kaltės.
10. Administracine tvarka asmuo gali būti nubaustas tik nustačius jo veikoje visus įstatyme įtvirtintus konkretaus administracinio nusižengimo sudėties požymius (ANK 2 straipsnio 4 dalis, 7 dalis). Administraciniam nusižengimui, kaip ir kitiems teisės pažeidimams, būdingi objektyvieji ir subjektyvieji požymiai: a) objektas; b) objektyvioji pusė; c) subjektas; d) subjektyvioji pusė. Administracinio nusižengimo sudėčiai nustatyti reikalingi visi šie elementai ir, nesant bent vieno iš jų, nėra ir nusižengimo sudėties kaip visumos. Taigi, tokiu atveju nėra faktinio administracinės atsakomybės pagrindo ir, remiantis ANK 565^1 straipsnio 1 punktu, administracinio nusižengimo teisena negali būti pradėta, o pradėtoji turi būti nutraukta (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys administracinių teisės pažeidimų ir nusižengimų bylose Nr. 2AT-30-699/2017, 2AT-10-693/2018, 2AT-9-976/2020).
11. Išnagrinėjęs administracinio nusižengimo bylą, apylinkės teismas konstatavo, kad vien fakto, jog Institucijos pranešimas dėl duomenų pateikimo buvo išsiųstas elektroninio pašto adresu, nepakanka pripažinti, kad pareiškėjas E. V. buvo tinkamai informuotas apie pareigą pranešti, kas naudojo transporto priemonę, kadangi negauta jokių duomenų, neabejotinai patvirtinančių, kad jis gavo Institucijos siųstą pranešimą. Teismas padarė išvadą, kad vienkartinio pranešimo išsiuntimo, reikalaujant pateikti informaciją apie transporto priemonę vairavusį asmenį, elektroniniu paštu nepakanka, kad būtų pripažinta, jog įmonės vadovas buvo tinkamai informuotas apie pareigą pateikti informaciją apie transporto priemonę naudojusį asmenį. Todėl apylinkės teismas panaikino Institucijos 2023 m. gegužės 22 d. nutarimą administracinio nusižengimo byloje ir administracinio

nusižengimo teiseną nutraukė.

12. Apygardos teismas, išnagrinėjęs Institucijos apeliacinį skundą, nusprendė, kad apylinkės teismas administracinio nusižengimo teiseną E. V. nutraukė nepagrįstai. Šis teismas pažymėjo, jog pranešimas dėl galimai užfiksuoto administracinio nusižengimo, prašant pateikti ANK 611 straipsnio 2 dalyje nurodytus duomenis, buvo siųstas elektroninio pašto adresu, kurį UAB „E“ buvo nurodžiusi Juridinių asmenų registre. Apygardos teismas konstatavo, jog Institucijos pranešimas buvo išsiųstas laikantis ANK 573 straipsnio 1 dalies nuostatų ir atsakingi asmenys privalėjo Institucijai per nustatytą terminą pateikti prašomus duomenis. Apygardos teismo vertinimu, Institucija, pranešimą išsiuntusi tinkamu, ANK nustatytu būdu, neprivalėjo atlikti tam tikrų papildomų veiksmų, kad įsitikintų, jog siųstas pranešimas adresatą pasiekė. Pareiškėjas E. V., kaip šios bendrovės vadovas, turėjo užtikrinti, kad visuose viešuose registruose, taip pat ir Juridinių asmenų registre, būtų nurodytas tinkamas, pasiekiamas, reguliariai tikrinamas elektroninis paštas.
13. Atsižvelgdama į byloje nustatytas aplinkybes ir teismų argumentus, teisėjų kolegija nusprendžia, kad teisingas išvadas dėl E. V. inkriminuoto administracinio nusižengimo padarė apylinkės teismas. Apygardos teismo išvados padarytos neteisingai aiškinant ir taikant ANK 431 straipsnio 1 dalies bei 573 straipsnio nuostatas. Šis teismas E. V., kaip juridinio asmens vadovo, kaltę siejo su pareiga užtikrinti, kad visuose registruose būtų nurodytas tinkamas elektroninio pašto adresas, tačiau tokie veiksmai nesudaro ANK 431 straipsnyje nustatyto nusižengimo požymių.
14. Nagrinėjamoje byloje aktualaus reikalavimo įteikimą reglamentuoja ANK 573 ir 611 straipsniai. Institucija turi teisę reikalavimą transporto priemonės savininkui (valdytojui), šiuo atveju – juridinio asmens vadovui, siųsti vienu iš ANK 573 straipsnio 1 dalyje nurodytų būdų, tarp jų ir elektroniniu paštu. Tačiau, sistemiškai vertinant minėtas ANK normas, matyti, kad šaukimų ir kitų procesinių dokumentų įteikimo reglamentavimas skirtas užtikrinti, kad administracinio nusižengimo byloje dalyvaujantiems asmenims tie dokumentai būtų tinkamai įteikti, tai matyti ir iš ANK 573 straipsnio pavadinimo. Valstybės institucijos ir pareigūnai turi imtis priemonių, kad ši norma nebūtų taikoma formaliai, o užtikrintų realias ir efektyvias administracinio nusižengimo byloje dalyvaujančių asmenų, ypač administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens, teises, kadangi tokiam asmeniui turi būti garantuojamos iš esmės tos pačios teisės, kuriomis baudžiamajame procese gali naudotis įtariamasis ir kaltinamasis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys administracinių teisės pažeidimų bylose Nr. 2AT-11-2015, 2AT-27-976/2015 ir kt.). Tokia nuostata atitinka ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką, pagal kurią administracinių nusižengimų procesas paprastai pripažįstamas baudžiamuoju Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos prasme (2008 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje *Balsytė-Lideikienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 72596/01).
15. Analizuojant teismų praktiką, susijusią su tinkamu dokumentų įteikimu baudžiamosiose bylose, matyti, kad įstatymu įtvirtintas reikalavimas neapsiriboja formaliu dokumento išsiuntimu, o reiškia faktą, kad asmuo yra tinkamai informuotas, ir garantijas, kad jis galės pasinaudoti savo teisėmis. Tad, nors BPK ir nustato

galimybę asmeniui apie teismo posėdį pranešti ne šaukimu, o pranešimu, teismas turi įsitikinti, jog asmeniui apie teismo posėdį pranešta (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-654/2023). EŽTT taip pat yra pažymėjęs, kad formalus pranešimo išsiuntimas, neįsitikinus, kad jis pasieks pareiškėją tinkamu laiku, negali būti laikomas tinkamu pranešimu (2016 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *Buterlevičiūtė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 42139/08).

16. Aptarta praktika suteikia pagrindą daryti išvadą, kad ir administracinių nusižengimų bylose Institucija neturėtų apsiriboti formaliu reikalavimo pateikti duomenis SEAKĮ 20 straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka (teisės pažeidimo išaiškinimo tikslu) išsiuntimu, o privalo imtis priemonių įsitikinti, kad procesinis dokumentas – pranešimas apie administracinį nusižengimą su reikalavimu pateikti duomenis apie asmenį, kuris administracinio nusižengimo padarymo metu naudojosi transporto priemonės savininkui (valdytojui) priklausančia transporto priemone, buvo įteiktas aptariamoje normoje išvardytiems asmenims. Tuo labiau kad, kaip jau buvo paminėta, aptariamo reikalavimo įteikimas transporto priemonių savininkams (valdytojams) ar juridinio asmens vadovui, ar kitam atsakingam asmeniui yra būtina sąlyga administracinei atsakomybei kilti ir tai yra administracinio nusižengimo byloje įrodinėtina aplinkybė.
17. Būtina paminėti ir tai, kad ANK įpareigoja institucijas (pareigūnus) veikti aktyviai aiškinantis administracinius nusižengimus. ANK 567 straipsnyje nustatyta, kad įgaliotos institucijos pareigūnas, atlikdamas administracinio nusižengimo tyrimą, privalo imtis visų priemonių, kad būtų visapusiškai, objektyviai ir kiek įmanoma per trumpesnį laiką ištirtos veikos aplinkybės. Taip pat institucija (pareigūnas), kai byla nagrinėjama ne teismo tvarka, privalo aktyviai dalyvauti tiriant įrodymus ir nustatant bylai svarbias aplinkybes. Priimant sprendimą administracinio nusižengimo byloje, privaloma nustatyti, ar buvo padarytas administracinis nusižengimas, ar asmuo kaltas dėl jo padarymo, ar asmuo trauktinas administracinėn atsakomybėn, ar yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, ar padaryta turtinė žala ir ar galima administracinio nusižengimo byloje nustatyti jos dydį, taip pat kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išnagrinėti. Tiriant administracinį nusižengimą ir nagrinėjant administracinio nusižengimo bylą, įrodinėjimo pareigos negalima perkelti administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui. Pagal administracinių nusižengimų teisenoje galiojantį nekaltumo prezumpcijos principą (ANK 566 straipsnio 1 dalis), būtent Institucijai tenka pareiga įrodyti administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens veikos neteisėtumą (ANK 567 straipsnis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-20-719/2024).
18. Tiek apylinkės, tiek apygardos teismai pripažino, jog šis administracinis nusižengimas tiesiogiai susijęs su transporto priemonės savininko (valdytojo) tinkamu informavimu apie pareigą pateikti duomenis SEAKĮ 20 straipsnio 4 dalyje nustatyta tvarka, tačiau nurodė skirtingus motyvus. Apylinkės teismas nusprendė, kad negavus duomenų, patvirtinančių, jog įmonė ar jos vadovas realiai gavo pranešimą, nėra pagrindo pripažinti, kad pareiškėjas E. V. buvo tinkamai informuotas apie pareigą pateikti informaciją apie transporto priemonę naudojusį asmenį.

Apygardos teismas dėl šioje nutartyje išdėstytų motyvų nepagrįstai tinkamu informavimu laikė tik Institucijos formalius veiksmus, visiškai nekreipdamas dėmesio į tai, ar aptariamas reikalavimas buvo gautas. Be to, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad apygardos teismas, E. V. kaltę grįsdamas motyvu, jog nėra jokių duomenų, iš kurių būtų galima spręsti, kad toks laiškas su pranešimu nepasiekė adresato (skundžiamos nutarties 13 punktas), įrodinėjimo naštą nepagrįstai perkėlė administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui.

19. Byloje iš esmės nėra ginčo, kad Institucija aptariamą reikalavimą išsiuntė UAB „E“ nenaudojamu elektroninio pašto adresu (*duomenys neskelbtini*). E. V. išsamiai paaiškino, kodėl jis nurodytu elektroninio pašto adresu negalėjo gauti Institucijos siųsto reikalavimo: nes minėtas elektroninio pašto adresas buvo nenaudojamas, įmonė nuo 2015 m. naudojo kitą elektroninio pašto adresą – (*duomenys neskelbtini*), kuriuo gaudavo laiškus iš valstybės institucijų. Tačiau, kaip buvo paminėta anksčiau, apygardos teismas nepagrįstai E. V. atsakomybę pagal ANK 431 straipsnio 1 dalį siejo ne su atitinkamo reikalavimo įteikimu, o su jo išsiuntimo aplinkybėmis bei E. V., kaip juridinio asmens vadovo, pareiga užtikrinti, kad visuose registruose būtų nurodytas tinkamas jo vadovaujamo juridinio asmens elektroninio pašto adresas.
20. Be kita ko, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad Institucija, išsiųsdama reikalavimą administracinėn atsakomybėn patraukto E. V. darbovietės elektroninio pašto adresu, nesilaikė ANK nuostatų, reglamentuojančių procesinių dokumentų įteikimą. Kadangi pagal ANK atsako fizinis asmuo (jeigu jo padaryta veika, už kurią šiame kodekse yra nustatyta tam tikra sankcija, buvo uždrausta tos veikos padarymo metu galiojusiame teisės akte (ANK 2 straipsnio 1 dalis), šioje byloje aptariamas reikalavimas turi būti įteiktas atitinkamai vienam iš SEAKĮ 20 straipsnio 4 dalyje nurodytų fizinių asmenų (transporto priemonės savininkui (valdytojui), juridinio asmens vadovui ar kitam atsakingam asmeniui), nepriklausomai nuo to, kad transporto priemonės savininkas (valdytojas) yra juridinis asmuo.
21. ANK 573 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad šaukimai ir kiti procesiniai dokumentai administracinio nusižengimo teisenoje dalyvaujantiems asmenims gali būti siunčiami elektroniniu paštu, kai asmenys elektroninio pašto adresą nurodė Gyventojų registre ar valstybės informacinėse sistemose ar registruose, kurie naudojami elektroniniu būdu teikiamoms paslaugoms gauti ar prievolėms įvykdyti. Kai asmenys elektroninio pašto adreso nenurodė Gyventojų registre ar valstybės informacinėse sistemose ar registruose, šaukimai ir kiti procesiniai dokumentai administracinio nusižengimo teisenoje dalyvaujantiems asmenims elektroniniu paštu gali būti siunčiami asmeniui išreiškus pageidavimą gauti procesinius dokumentus konkrečioje administracinio nusižengimo byloje elektroniniu paštu. Šaukimų ir procesinių dokumentų siuntimas juridinio asmens (pavyzdžiui, fizinio asmens darbovietės ar mokymosi įstaigos) elektroninio pašto adresu nėra numatytas. Gramatiškai aiškinant ANK 573 straipsnio 1 dalies nuostatas, per darbovietę, mokymo įstaigą arba Užimtumo tarnybą šaukimai ir kiti procesiniai dokumentai fiziniams asmenims gali būti įteikiami tik registruotąja pašto siunta. Tai nereiškia, kad tinkamu šaukimų ir procesinių dokumentų įteikimo

būdu negali būti pripažinti ir kitokie nei ANK 573 straipsnyje išvardyti būdai, jei tuos dokumentus administracinio nusižengimo teisenoje dalyvaujantys asmenys gavo asmeniškai ir laiku. Tačiau, kilus abejonių ar ginčui dėl tokių dokumentų įteikimo, turi būti vertinama, ar Institucija laikėsi ANK nustatytų reikalavimų. Atsižvelgdama į aptartus motyvus, bylą nagrinėjanti teisėjų kolegija konstatuoja, kad Institucija, siųsdama aptariamą reikalavimą administracinėn atsakomybėn patraukto E. V. vadovaujamo juridinio asmens elektroninio pašto adresu, šioje byloje nagrinėjamu atveju nesilaikė ANK 573 straipsnio 1 dalies nuostatų.

22. Esant tokioms aplinkybėms, teisėjų kolegija daro išvadą, kad apylinkės teismo sprendimas nutraukti E. V. administracinio nusižengimo teiseną, nesant administracinio nusižengimo, nustatyto ANK 431 straipsnio 1 dalyje, sudėties, yra pagrįstas. Asmens kaltumas administracinio nusižengimo bylose gali būti konstatuotas tik tada, kai, ištyrus proceso metu surinktus įrodymus, nelieka jokios protingos abejonės, kad traukiamas administracinėn atsakomybėn asmuo padarė veiką, už kurią turi būti skiriama nuobauda. Kadangi šioje byloje nebuvo nustatyta, kad administracinėn atsakomybėn patrauktam E. V. buvo tinkamai pranešta apie pareigą pateikti informaciją apie transporto priemonę naudojusį asmenį ir jis apie tai žinojo, konstatuotina, kad jo veikoje nėra subjektyviosios pusės požymio ir administracinio nusižengimo sudėties kaip visumos, o tai daro administracinio nusižengimo teiseną negalimą (ANK 565^1 straipsnio 1 punktas). Todėl šioje byloje skundžiama Vilniaus apygardos teismo nutartis naikintina ir paliktinas galioti apylinkės teismo nutarimas be pakeitimų.

Teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 662 straipsnio 14 dalies 4 punktu,

n u t a r i a :

Panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2023 m. spalio 2 d. nutartį ir palikti galioti Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. rugpjūčio 1 d. nutarimą be pakeitimų.

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO
TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGOS

3.1. SERVITUTĄ REGLAMENTUOJANČIŲ TEISĖS NORMŲ TAIKYMO LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PRAKTIKOJE APŽVALGA

Įvadas

Lietuvos teisės sistemoje servitutas, kuris yra daiktinė teisė, ilgą laiką buvo įtvirtintas tik žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo santykius reglamentuojančiuose teisės aktuose: Lietuvos Respublikos žemės įstatymo (įsigaliojo 1994 m. liepos 1 d.) 11 straipsnyje, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo (1995 m. birželio 13 d. įstatymo Nr. I-940 redakcija) 12 straipsnyje, Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo (įsigaliojo 1996 m. liepos 1 d.) 18–19 straipsniuose ir kt. Servitutas, neapsiribojant vien žemės teisinių santykių sfera, pirmą kartą paminėtas Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymo (įsigaliojo 1998 m. sausio 1 d.) 7 straipsnyje, nustatant, kad tarp nekilnojamojo turto registre registruojamų daiktinių teisių registruojama ir daiktinė teisė svetimame turte – servitutas.

Dabar servitutas kartu su kitomis daiktinėmis teisėmis yra įtvirtintas kodifikuotame teisės akte – Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK). CK ketvirtosios knygos normos, susijusios su valdymo teise, kaip savarankiška daiktine teise, servitutu, uzufruktu, užstatymo teise, ilgalaike nuoma, kaip savarankiška daiktine teise, įsigaliojo nuo 2003 m. liepos 1 d. (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 30 straipsnio 1 dalis). Su servitutu susiję teisiniai santykiai taip pat reglamentuojami Žemės įstatyme ir kituose teisės aktuose.

Svarbu servituto nepainioti su kitomis dviem CK įtvirtintomis pagal objektą (nekilnojamieji daiktai), teisės pobūdį ir jos nustatymu siekiamą tikslą (teisė naudotis svetimu nekilnojamuoju daiktu, tokiu būdu užtikrinant savo nekilnojamojo daikto naudojimą pagal paskirtį) panašiomis daiktinėmis teisėmis – užstatymo teise (lot. *superficies*) ir ilgalaike nuoma (gr. *emphyteusis*). Nors visų šių daiktinių teisių turėtojas turi teisę naudotis kitam asmeniui nuosavybės teise priklausančiu nekilnojamuoju daiktu, servituto turėtojas (viešpataujančiojo nekilnojamojo daikto savininkas), skirtingai nei užstatymo teisės (*superficies*) turėtojas bei nuomininkas ilgalaikės nuomos (*emphyteusis*) atveju, netampa svetimo nekilnojamojo daikto valdytoju, todėl jam nepereina ir su daikto valdymu susijusios pareigos, nustatant servitutą neturi būti sprendžiama dėl tarnaujančiojo daikto (jo dalies) perdavimo servituto turėtojui (viešpataujančiojo daikto savininkui). Kadangi servituto turinys, o kartu ir tarnaujančiojo daikto savininko teisių suvaržymai yra mažesnės apimties, nei užstatymo teisės (*superficies*) bei ilgalaikės nuomos (*emphyteusis*) atveju, servitutai gali būti nustatomi ir prieš tarnaujančiojo daikto savininko valią.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalyje yra nustatyta, kad teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Žemesnės instancijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos teismų nustatytų teisės aiškinimo taisyklių,

suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose. Teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti keičiama ir naujos teisės aiškinimo taisyklės analogiškose ar iš esmės panašiose bylose gali būti kuriamos tik tais atvejais, kai tai yra neišvengiama ar objektyviai būtina. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 4 straipsniu, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įstatymuose nustatyta tvarka užtikrina vienodos teismų praktikos formavimą. Todėl šia apžvalga yra siekiama apibendrinti kasacinio teismo praktiką, suformuotą sprendžiant ginčus, kylančius iš servituto teisinių santykių.

Apžvalga yra sudaryta iš penkių dalių. Pirmoje dalyje yra aptariami bendrieji su servitutu susiję klausimai – atskleidžiama servituto samprata, požymiai ir turinys, iš servituto kylančios teisės ir pareigos, galinčios kilti prievolės, taip pat servituto atribojimas nuo specialiųjų žemės naudojimo sąlygų. Antra dalis skirta servitutų rūšių analizei. Šioje dalyje, atsižvelgiant į kasacinio teismo išaiškinimų apimtį, plačiau aptariamas kelio servitutas, suteikiant teisę važiuoti transporto priemonėmis, statinių servitutai, taip pat kiti servitutai, kaip jie įvardijami CK. Trečioje apžvalgos dalyje pateikti išaiškinimai, susiję su servituto nustatymu, – tai išaiškinimai dėl servituto įregistravimo įstatymo nustatyta tvarka, atskirų servituto nustatymo pagrindų, kelio (tako) vietos krypties nustatymo ypatumų, asmenų, turinčių teisę kreiptis į teismą dėl servituto nustatymo, taip pat aptariama suformuota kasacinio teismo praktika dėl nuostolių, atsiradusių dėl servituto nustatymo, atlyginimo. Ketvirta apžvalgos dalis skirta servituto pabaigos pagrindų analizei, išskiriant vieną iš jų – išnykus servituto būtinumui. Paskutinėje – penktoje – apžvalgos dalyje aptariami su servitutų teisinių santykių reguliavimu susiję procesiniai klausimai.

Apžvalgoje pateiktas teismų praktikos apibendrinimas yra skirtas informuoti apie formuojamą teismų praktiką aktualiais klausimais. Šioje apžvalgoje pateikiami išaiškinimai, suformuluoti ne apžvelgiamose teismų nutartyse, vertintini kaip metodinio pobūdžio medžiaga, o ne kaip Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota teisės aiškinimo ir taikymo praktika.

1. Servituto samprata ir bendrosios nuostatos

1. CK 4.111 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad servitutas – tai teisė į svetimą nekilnojamąjį daiktą, suteikiama naudotis tuo svetimu daiktu (tarnaujančiuoju daiktu), arba to daikto savininko teisės naudotis daiktu apribojimas, siekiant užtikrinti daikto, dėl kurio nustatomas servitutas (viešpataujančiojo daikto), tinkamą naudojimą. Taigi, servitutas yra išvestinė daiktinė teisė, suteikianti galimybę jos turėtojui naudotis svetimu daiktu,[1] tačiau tai – ribota naudojimosi svetimu daiktu teisė, kuri skiriasi apimtimi. Visais atvejais ši teisė yra mažesnės apimties už savininko teises,[2] t. y. servitutu suteikiama tik dalis savininko teisių turinį sudarančių teisių į nekilnojamąjį daiktą, kurios siejamos tik su naudojimusi daiktu, atitinkamai suvaržant nekilnojamojo daikto savininko teisę naudotis tuo daiktu.
2. Servituto nustatymu apribojant vieno asmens nuosavybės teisę naudotis nekilnojamuoju daiktu užtikrinama, kad kitas asmuo turėtų galimybę naudotis jam nuosavybės teise priklausančiu ar kitokiu teisiniu pagrindu valdomu nekilnojamuoju daiktu pagal paskirtį.[3]
3. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad naudotis daiktu reiškia pritaikyti daikto naudingąsias savybes ir tokiu būdu gauti naudos. Atitinkamai naudojimosi galimybių sumažinimas yra nuosavybės teisių ribojimas. Savininko galimybė naudotis daiktu gali sumažėti nustačius galimybę daiktu ar jo dalimi naudotis ir kitam asmeniui servituto pagrindu (pvz., nustačius kelio servitutą susisiekimui, panaudojus sklypo dalį svetimam pastatui pastatyti, dalyje patalpų įrengus kito asmens įrenginius), apribojus daikto savininko veiksmus (nustačius draudimus, sąlygas vykdyti veiklą ar atlikti tam tikrus veiksmus ir kt.). Tokiu atveju tarnaujančiojo daikto savininkas netenka galimybės visa apimtimi naudotis savo daiktu, jo vertingosiomis savybėmis.[4]
4. Servitutu asmenims negali būti suteikiamos tos teisės, kurias jiems jau suteikia įstatymai. Kasacinis teismas, spręsdamas dėl teisės plaukioti vandens telkiniuose plaukiojimo priemonėmis, konstatavo, jog šią teisę turi tiek vandens savininkas, tiek kiti asmenys, tam nereikalingas specialus leidimas. Todėl nėra teisinio pagrindo nustatyti servitutą užsiimti leidžiama pagal įstatymą plaukiojimo (laivybos) veikla, nes, nepaisant servituto nustatymo, kuriame būtų įtvirtinta ši speciali teisė, ji yra suteikta asmenims pagal įstatymą, taigi šia teise naudotis turi galimybę asmenys, neatsižvelgiant į tai, ar yra nustatytas servitutas, suteikiantis šią konkrečią teisę. Servituto nustatymas dubliuotų tokią teisę, kylančią iš įstatymo, kuriai įgyvendinti servitutas nėra reikalingas. Servitutas yra teisinė priemonė specialioms teisėms, kurios nėra iš anksto nustatytos įstatymuose, nustatyti.[5]

---

1 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gruodžio 5 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-239-403/2024 42 punktas.

2 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-321/2005.

3 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2010.

4 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-415-695/2018 36 punktas.

5 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 7 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-83-403/2018 56 punktas.

5. Kaip ir būdinga daiktinėms teisėms, servitutas „seka paskui daiktą“. CK 4.111 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, pasikeitus tarnaujančiojo ar viešpataujančiojo daikto nuosavybės teisės subjektui, nustatytas servitutas išlieka. Todėl akivaizdu, kad servituto paskirtis nėra teisių naudotis svetimu nekilnojamuoju daiktu suteikimas konkrečiam asmeniui. Servituto turinį sudarančiomis teisėmis gali naudotis tie asmenys, kurių naudojimasis tomis teisėmis užtikrina viešpataujančiojo daikto tinkamą naudojimą.[6] Taigi, savininkui viešpataujantįjį daiktą perdavus naudoti kitam asmeniui (pavyzdžiui, išnuomojus), pastarasis įgyja teisę naudotis ir nustatytu servitutu.[7]
6. CK 4.128 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad servitutas gali būti nustatomas tik nekilnojamajam daiktui. Kadangi servituto nustatymą suponuoja toks nekilnojamųjų daiktų faktinis santykis, kuriam esant nėra galimybės užtikrinti tinkamą nekilnojamojo daikto (viešpataujančiojo daikto) naudojimą nesinaudojant kitu svetimu, t. y. kitam asmeniui nuosavybės teise priklausančiu, nekilnojamuoju daiktu (tarnaujančiuoju daiktu), nesant kurio nors (tarnaujančiojo ar viešpataujančiojo daikto požymius atitinkančio) nekilnojamojo daikto servitutas negali būti nustatomas.[8] Tačiau nustatant servitutą nėra būtina, jog viešpataujantysis daiktas būtų ant tarnaujančiojo daikto, nes servituto nustatymas yra galimas ir kai daiktai yra šalia vienas kito.[9]
7. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl servituto pabaigos pagrindų, išskyrė dar vieną servituto požymį, nurodydamas, kad, sprendžiant pagal CK 4.130 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus servituto pasibaigimo pagrindus (nenustatytas servituto pasibaigimas suėjus terminui) bei atsižvelgiant į šio straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta, kad servitutas gali pasibaigti tik šio straipsnio 1 dalyje įtvirtintais pagrindais, terminuotas servitutas apskritai negali būti nustatomas.[10] Taigi, servitutas gali būti tik neterminuotas.
8. Kitas servituto požymis yra jo nedalumas. Pagal CK 4.115 straipsnio nuostatas, padalijus tarnaujantįjį daiktą, anksčiau nustatytas servitutas lieka galioti visoms tarnaujančiojo daikto dalims, išskyrus atvejus, kai daikto padalijimo metu servitutas galiojo ar buvo nustatytas tik konkrečiai tarnaujančiojo daikto daliai. Toks teisinis reguliavimas užtikrina viešpataujančiojo daikto savininko interesus ir suteikia teisiniams santykiams stabilumo. Tačiau ši teisės norma negali būti aiškinama ir taikoma paneigiant servituto teisinių santykių esmę, pažeidžiant tarnaujančiojo ir viešpataujančiojo daikto savininkų interesų pusiausvyros principą ar teisingumo,

---

6 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 25 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-128-403/2023 26 punktas.

7 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-213-1120/2023 37 punktas.

8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 25 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-128-403/2023 27 punktas.

9 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-70-916/2020; 2021 m. spalio 28 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-268-701/2021; 2024 m. balandžio 23 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-701/2024.

10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-67-403/2023 35 punktas.

sąžiningumo bei protingumo principus (CK 1.5 straipsnis). Dėl to, kaip ir nustatant servitutą, kiekvienu atveju turi būti atsižvelgiama į konkrečios situacijos specifiką.[11]

9. Servitutas išlieka ir padalijus viešpataujantįjį daiktą – nustatytą servitutą išsaugo visos viešpataujančiojo daikto dalys, išskyrus atvejus, kai daikto padalijimo metu servitutas galiojo ar buvo nustatytas tik konkrečiai viešpataujančiojo daikto daliai (CK 4.116 straipsnio 1 dalis). Viešpataujančiojo daikto padalijimu negali būti labiau suvaržytas tarnaujantysis daiktas (kelio servituto atveju visi padalyto viešpataujančiojo daikto savininkai turi naudotis tuo pačiu keliu, kuriam nustatytas servitutas) (CK 4.116 straipsnio 2 dalis).
10. CK 4.127 straipsnyje nurodyti servituto nustatymo apribojimai: nustatyti tarnaujančiajam daiktui naują servitutą leidžiama, jeigu tuo nebus pažeidžiamas pirmiau nustatytas servitutas (1 dalis). Hipotekos tvarka įkeistam nekilnojamajam daiktui nustatyti servitutą leidžiama tik visų kreditorių sutikimu, išskyrus atvejus, kai servitutas nustatomas įstatymu, administraciniu aktu arba teismo sprendimu (2 dalis).
11. Vienoje iš kasacinio teismo nagrinėtų bylų buvo nustatyta, jog ieškovo žemės ūkio paskirties sklypą nuo ežero skiria atsakovo žemės sklypas, ieškovas ir jo šeimos nariai naudojasi atsakovo sklype esančiu taku. Atsakovo žemės sklypui administraciniu aktu jau buvo nustatytas servitutas, kuriuo leista neapibrėžtam asmenų ratui prieiti ir privažiuoti prie ežero pakrantės ir ja naudotis. Byloje nustatytos aplinkybės patvirtino, kad ieškovo padėtis iš esmės skyrėsi nuo padėties ir poreikio visų kitų asmenų, kurie gali poilsiui patekti prie ežero, naudodamiesi administraciniu aktu nustatytu servitutu. Kasacinis teismas išaiškino, jog įstatyme nėra nustatyta, kad žemės sklypui gali būti nustatytas tik vienas servitutas, todėl, esant žemės servitutui, skirtam viešajam poreikiui tenkinti, teismas gali spręsti savininkų ginčą dėl kitokio tik su konkrečių asmenų teisių įgyvendinimu susijusio žemės servituto nustatymo (CK 4.126 straipsnis). Kasacinis teismas padarė išvadą, jog atsakovo sklypui nustatytas servitutas ieškovo poreikiui tinkamai naudotis viešpataujančiuoju daiktu užtikrinti atitinka CK 4.126 straipsnio 1 dalyje ir 4.128 straipsnio 1 dalyje nustatytus reikalavimus, servituto turinys atitinka proporcingumo bei abiejų savininkų interesų pusiausvyros principus.[12]

1.1. Servituto turinys

12. Servituto santykiai grindžiami bendraisiais civilinių santykių subjektų lygiateisiškumo, nuosavybės neliečiamumo, proporcingumo principais (CK 1.2 straipsnis), kurie, be kita ko, reiškia, kad nustatant servitutą turi būti užtikrinta teisinga tarnaujančiojo ir viešpataujančiojo daiktų savininkų interesų pusiausvyra[13] ir proporcingumas[14]. Tarnaujančiojo daikto apribojimus nusako servituto turinys,

11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-292/2010.
12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2007.
13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-103-611/2021 13 punktas.
14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 28 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-268-701/2021 35 punktas.

kurį reglamentuoja CK 4.112 straipsnis.[15] Taigi, ar laikytasi viešpataujančiojo ir tarnaujančiojo daiktų savininkų interesų balanso, ar nepažeistos tarnaujančiojo daikto savininko nuosavybės teisės, gali būti sprendžiama pagal servituto turinį įvertinant, kiek servitutu nustatytos teisės atitinkamai suvaržo nuosavybę.[16]

13. CK 4.112 straipsnyje nustatyta, kad servitutu suteikiamos servituto turėtojui konkrečios naudojimosi konkrečiu svetimu daiktu teisės arba atimamos iš tarnaujančiojo daikto savininko konkrečios naudojimosi daiktu teisės (1 dalis). Kilus abejonių dėl servituto turinio ir nesant galimybių tiksliai jį nustatyti, laikoma, kad servitutas yra mažiausias (2 dalis). Jeigu nustatant servitutą ar vėliau nebuvo konkrečiai nustatytas servituto turinys, jį sąlygoja viešpataujančiojo daikto naudojimo pagal paskirtį poreikiai (3 dalis).
14. Servituto turinį nulemia viešpataujančiojo daikto naudojimo pagal paskirtį poreikiai.[17]
15. Kasacinio teismo praktikoje bylose dėl servitutų nustatymo teismo sprendimu CK 4.112 straipsnis iš esmės aiškinamas kartu su CK 4.113 straipsniu, nustatančiu servituto teisių įgyvendinimą. Nustatant servitutą turi būti orientuojamasi į kuo mažesnius tarnaujančiojo daikto savininko teisių ribojimus,[18] t. y. servituto santykiai reglamentuojami laikantis minimalaus savininko teisių ribojimo principo; servitutu gali būti suteikiamos tik tokios teisės, kurios yra objektyviai būtinos viešpataujančiajam daiktui naudoti pagal jo paskirtį. Viešpataujančiojo daikto savininkui negali būti suteikiamos teisės, neatitinkančios šių kriterijų, tokių teisių suteikimas prieštarautų interesų derinimo ir proporcingumo principams ir reikštų nepagrįstą tarnaujančiojo daikto savininko teisių suvaržymą.[19]
16. Sprendžiant dėl servitutu suteikiamų ar atimamų teisių apimties būtina įvertinti viešpataujančiojo daikto tikslinę paskirtį, nes tai lemia faktinius daikto naudojimo poreikius.[20] Plėtodamas šį aiškinimą, kasacinis teismas yra nurodęs, kad daikto naudojimas pagal paskirtį sietinas ne tik su faktiniu daikto pritaikomumu (galimybe gauti naudą, kurią paprastai galima gauti pasinaudojus daikto savybėmis), bet ir daiktui nustatytu teisiniu režimu, kuris, be kita ko, apima ir teisės aktais nustatytą daikto paskirtį, naudojimo būdą.[21] Spręsdami dėl konkrečių ieškovams prašomų suteikti teisių, teismai faktinių bylos aplinkybių pagrindu kiekvieną jų turi įvertinti pagal įstatyme nurodytus kriterijus: ar šios teisės yra susijusios su

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-527/2009.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. rugsėjo 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-260-687/2019 16 punktas.

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 5 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-113-943/2023 19 punktas.

18 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 7 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-83-403/2018 38 punktas.

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. spalio 28 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-268-701/2021 36 punktas.

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-103-611/2021 14 punktas.

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-403/2023 38 punktas.

naudojimusi viešpataujančiaisiais daiktais pagal tikslinę paskirtį ir ar egzistuoja objektyvus ir konkretus jų poreikis.[22]

17. Štai vienoje byloje buvo nustatyta, kad viešpataujančiojo daikto savininkui nustatytu kelio servitutu buvo suteikta teisė važiuoti atsakovo žemės sklypu (konkrečia jo vieta) ne bet kokiomis (įvairiomis) transporto priemonėmis, bet tik žemės ūkio veiklai naudojama technika, o žemės ūkio darbų sezoninis pobūdis lėmė ir naudojimosi kelio servitutu suteikiamomis teisėmis sezoniškumą bei intensyvumą. Pakeitus viešpataujančiojo žemės sklypo pagrindinę žemės naudojimo paskirtį iš žemės ūkio į kitą ir nustačius naudojimo būdą – naudingųjų iškasenų teritorijos, teisę žemės sklypą naudoti pagal naujai nustatytą pagrindinę žemės naudojimo paskirtį ir naudojimo būdą (vežti sunkvežimiais smėlį ir važiuoti kita smėlio karjerui eksploatuoti naudojama technika) šio žemės sklypo savininkas ketino įgyvendinti pasinaudodamas nustatytu kelio servitutu, kuriuo jam suteikta teisė važiuoti tik žemės ūkio veiklai naudojama technika. Kasacinis teismas konstatavo, jog teismo leidimas be atsakovo (tarnaujančiojo daikto savininko) sutikimo jo žemės sklype nustatyto servituto kelio vietoje įrengti smėlį vežančioms transporto priemonėms tinkamą važiuoti kelią ieškovui (viešpataujančiojo daikto savininkui) reikalingas siekiant įgyvendinti teisę, kuri jam nebuvo suteikta nustatant kelio servitutą, t. y. įgyvendinti teisę, kurios jis neturi. Todėl kasacinis teismas padarė išvadą, jog, patenkinus ieškinį, buvo pakeistas ieškovui kaip servituto turėtojui nustatyto kelio servituto turinys, nors reikalavimas pakeisti servituto turinį byloje nebuvo pareikštas ir bylą nagrinėję teismai jo nesprendė.[23]
18. Minėta, kad servituto turinį nulemia viešpataujančiojo daikto paskirtis ir jo naudojimo pagal paskirtį poreikiai, kurie dėl viešpataujančiojo daikto fizinių savybių, paskirties pasikeitimo ar kitokių objektyvių priežasčių gali keistis. Atsiradus aplinkybių, dėl kurių keičiasi servituto suteiktų teisių pobūdis, viešpataujančiojo daikto ir tarnaujančiojo daikto savininkai (valdytojai) gali susitarti dėl servituto turinio pakeitimo, o nepasiekę susitarimo, kiekvienas jų turi teisę kreiptis į teismą dėl servituto turinio atitikties objektyviai susidariusiems tarnaujančiojo ir viešpataujančiojo daiktų savininkų (valdytojų) servituto teisiniams santykiams, t. y. dėl servituto turinio pakeitimo (CK 4.112 straipsnio 5 dalis).[24]
19. Nustačius servitutą, bet nenurodžius konkrečių teisių ar jas nurodžius neaiškiai, gali kilti jo turinio aiškinimo sunkumų. Ši spraga gali būti užpildoma keliais būdais: pirma, servituto turinys, t. y. konkrečios naudojimosi teisės, gali būti nustatomas pagal servitutų turinį reglamentuojančius teisės aktus, papildomos teisės gali būti nustatomos servitutą nustatančiame akte (CK 4.118–4.120 straipsniai, 4.124 straipsnio 1, 2 dalys); antra, jeigu nustatant servitutą ar vėliau nebuvo konkrečiai nustatytas servituto turinys, jį sąlygoja viešpataujančiojo daikto naudojimo pagal paskirtį poreikiai (CK 4.112 straipsnio 3 dalis); trečia, kilus abejonių dėl

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 7 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-83-403/2018 39 punktas.

23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-403/2023 52, 53 punktai.

24 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-420/2009.

servituto turinio ir nesant galimybių tiksliai jį nustatyti, laikoma, kad servitutas yra mažiausias (CK 4.112 straipsnio 2 dalis).[25]

1.2. Servituto turėtojo (viešpataujančiojo daikto savininko) ir tarnaujančiojo daikto savininko teisių įgyvendinimas ir pareigų vykdymas

20. Kadangi, kaip jau ir minėta, servituto santykiai grindžiami bendraisiais civilinių santykių subjektų lygiateisiškumo, nuosavybės neliečiamumo, proporcingumo principais, servituto suteikiamos teisės turi būti įgyvendinamos pagal tikslinę paskirtį, kad būtų kuo mažiau nepatogumų tarnaujančiojo daikto savininkui, servituto turėtojas, įgyvendindamas servituto suteikiamas teises, privalo nepažeisti kitų savininkų teisių (CK 4.113 straipsnio 1, 2 dalys).
21. CK 4.113 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad, nustatant servitutą, gali būti nustatyta prievolė statyti statinius, sodinti augalus ar atlikti kitus darbus, kurie yra būtini servituto teisėms įgyvendinti. Tai apima ir, pavyzdžiui, daiktų pašalinimą iš žemės sklypo. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad, byloje dėl servituto nustatymo paaiškėjus aplinkybei, jog nustatyti tarnaujančiojo daikto savininko teises mažiausiai suvaržantį servitutą trukdo atitvaras, kuris gali būti pašalintas nepažeidžiant teisės aktų reikalavimų ir kurio pašalinimas tarnaujančiojo daikto savininkui būtų priimtinas dėl to, kad taip būtų užtikrinta galimybė nustatyti jo teises mažiausiai suvaržantį servitutą, teismas turėtų spręsti dėl įpareigojimo pašalinti tokį atitvarą. Atsižvelgiant į bylos aplinkybes, pašalinti atitvarą gali būti įpareigotas ir tarnaujančiojo daikto savininkas (pvz., kai su atitvaro pašalinimu susijusius veiksmus gali atlikti tik tarnaujančiojo daikto savininkas), tačiau visais atvejais atitvaras turi būti šalinamas viešpataujančiojo daikto savininko sąskaita.[26]
22. CK 4.114 straipsnyje įtvirtinta servituto turėtojo pareiga tinkamai išlaikyti tarnaujantįjį daiktą. Pagal šio straipsnio nuostatas, jeigu norint normaliai naudotis servituto suteiktomis teisėmis yra būtina remontuoti ir kitaip tinkamai išlaikyti tarnaujantįjį daiktą, servituto turėtojas privalo visa tai atlikti tinkamai ir laiku, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip. Tais atvejais, kai servituto turinį sudarančiomis teisėmis naudojasi ir pats tarnaujančiojo daikto savininkas, pareiga tinkamai išlaikyti tarnaujantįjį daiktą tenka abiem subjektams proporcingai naudojimuisi daiktu, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip.[27]
23. Kasacinis teismas, vertindamas ginčą, kilusį dėl atsakovo (viešpataujančiojo daikto savininko) atliktų betoninės aikštelės remonto darbų, kurių metu atsakovas prie sau priklausančio pastato išbetonavo tiek sau nuosavybės teise priklausančią, tiek ieškovams (tarnaujančiojo daikto savininkams) priklausančią aikštelės dalį, kurioje nustatytas kelio servitutas, konstatavo, kad servituto turėtojo pareigos re-

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 7 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-83-403/2018 41 punktas.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-302-701/2022 53 punktas.

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-7-214-823/2023 69 punktas.

montuoti tarnaujantįjį daiktą vykdymo nesuderinimas su šio daikto savininku, nekonstatavus dėl to kilusių konkrečių nuosavybės teisės suvaržymų, negali būti pakankamas pagrindas taikyti *ultima ratio* (paskutinė priemonė) – įpareigoti nugriauti suremontuotą aikštelės dalį. Tokios priemonės taikymas prieštarautų ne tik proporcingumo, bet ir protingumo principui, nes, atkūrus aikštelės ankstesnę būklę, buvusią iki jos remonto, servituto turėtojas, būdamas įstatymo įpareigotas remontuoti tarnaujantįjį daiktą, privalėtų vėl atlikti analogiškus darbus.[28]

24. Aptariant atvejus, kai tiek viešpataujančiojo, tiek tarnaujančiojo daikto savininkams tenka bendra pareiga tinkamai išlaikyti tarnaujantįjį daiktą, aktuali byla, kurioje buvo sprendžiama dėl administraciniu aktu nustatyto servituto kelio, kuris buvo nustatytas vietoj teritorijų planavimo procese į žemės sklypo ribas patekusio vietinės reikšmės bendrojo naudojimo kelio ir yra skirtas susisiekimui tarp gyvenviečių užtikrinti, t. y. savivaldybių viešajai funkcijai įgyvendinti. Kasacinis teismas nurodė, kad dėl šios priežasties savivaldybė taip pat laikytina servituto turėtoja CK 4.114 straipsnio prasme, todėl ji turėtų proporcingai prisidėti prie tarnaujančiojo daikto priežiūros ir išlaikymo. Tačiau ieškovė (gyvenamųjų namų savininkų bendrija) jokių reikalavimų, susijusių su atlyginimu už tarnaujančiojo daikto išlaikymą, nagrinėjamoje byloje nepareiškė, todėl su tuo susijusios aplinkybės nepateko į nagrinėjamos bylos ribas. Kasacinis teismas pažymėjo, kad sprendimo šioje byloje priėmimas neatima iš ieškovės teisės pareikšti savivaldybei reikalavimus dėl tarnaujančiojo daikto išlaikymo.[29]

1.3. Specialiosios žemės naudojimo sąlygos ir servitutas

25. Į servitutą savo turiniu yra panašios specialiosios žemės naudojimo sąlygos tiek, kiek jomis yra suvaržomos žemės savininko teisės. Todėl svarbu šiuos institutus atriboti. Kasacinio teismo praktikoje šis klausimas analizuotas teisių gynimo būdų, kai žemės savininkas neduoda sutikimo dėl specialiųjų žemės naudojimo sąlygų taikymo jo žemės sklypui, aspektu.
26. Specialiosios žemės naudojimo sąlygos – Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatyme (toliau – ir SŽNSĮ) nustatyti įstatyme nurodytose teritorijose taikomi ūkinės ir (ar) kitokios veiklos apribojimai, priklausantys nuo geografinės padėties, gretimybių, pagrindinės žemės naudojimo paskirties, žemės sklypo naudojimo būdo, vykdomos konkrečios veiklos, statinių, nekilnojamojo kultūros paveldo ir aplinkos apsaugos, visuomenės sveikatos saugos, valstybės saugumo ir viešojo intereso poreikių (SŽNSĮ 2 straipsnio 41 dalis). Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas suponuoja, kad specialiosios žemės naudojimo sąlygos yra žemės savininko teisę sudarančių teisių ir tam tikrais atvejais ir kitų asmenų teisių ribojimai (suvaržymai), skirti apsaugoti bendrajam gėriui, nu-

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 31 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-319-701/2019 41 punktas.

29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-7-214-823/2023 70 punktas.

statyti specialiu įstatymu (SŽNSĮ). Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatyme įtvirtintas šių sąlygų nustatymo reguliavimas iš esmės grindžiamas principu, kad įstatyme nurodyta teritorija gali būti nustatyta tik esant į tą teritoriją patenkančio žemės sklypo savininko, valstybinės ar savivaldybės žemės patikėtinio sutikimui ir atitinkamai atlyginant už specialiųjų žemės naudojimo sąlygų nulemtus teisių ribojimus. Būtent sutikimo pagrindu žemės savininkui atsiranda Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymu nustatyti nuosavybės teisės turinio suvaržymai.

27. SŽNSĮ 7 straipsnio 3 dalyje įtvirtinti atvejai, kai įstatyme nurodyta teritorija gali būti nustatyta be žemės savininko, valstybinės ar savivaldybės žemės patikėtinio sutikimo. Tačiau šie atvejai yra išimtiniai, jie yra išsamiai apibrėžti įstatymu ir taikomi tik tada, kai įstatyme nurodytos teritorijos nustatomos tenkinant viešąjį interesą. Taigi, darytina išvada, kad jeigu specialiąsias žemės naudojimo sąlygas siekiama nustatyti privataus (o ne viešojo) intereso tikslais, žemės savininko, valstybinės ar savivaldybės žemės patikėtinio sutikimas dėl šių sąlygų nustatymo yra būtinas.
28. Štai vienoje iš kasacinio teismo nagrinėtų bylų buvo nustatyta, kad ieškovui asmeninės nuosavybės teise priklausantis žemės sklypas yra greta atsakovams priklausančių žemės sklypų. Tam, kad ieškovas galėtų įsirengti vandentiekio ir nuotekų šalinimo tinklus, jis privalo gauti atsakovų rašytinius sutikimus dėl papildomų specialiųjų žemės naudojimo sąlygų jų žemės sklypo daliai taikymo, nes tam tikras projektuojamų tinklų apsaugos zonos plotas patenka ir į atsakovams priklausančio sklypo ribas. Atsakovai sutikimus išduoti atsisakė, todėl ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas įpareigoti atsakovus šiuos sutikimus išduoti. Pirmosios instancijos teismas ginčą tarp šalių sprendė ir ieškinį tenkino taikydamas servitutą reglamentuojančias teisės normas pagal analogiją. Apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir priėmė naują sprendimą – ieškinį atmetė ir nurodė, kad ieškovas pasirinko netinkamą teisių gynimo būdą – ieškovas savo teises turėtų ginti reikšdamas reikalavimą dėl servituto nustatymo, servitutą reglamentuojančiomis teisės normomis remdamasis pagal analogiją.
29. Kasacinis teismas išaiškino, kad Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas nesuteikia teismui pagrindo teismo sprendimu riboti žemės savininko teises įpareigojant žemės savininką duoti sutikimą. Nei CK, nei Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas neįtvirtina atsakovų pareigos sudaryti sandorį ar susitarimą dėl specialiųjų sąlygų nustatymo ieškovo naudai. Atsakovai, neduodami sutikimo, naudojasi savo subjektinėmis teisėmis ir teisės normų bei ieškovo teisių nepažeidžia. Taip pat Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas neįtvirtina pagrindo teismo sprendimu nustatyti specialiąsias žemės naudojimo sąlygas. Nors specialiosios žemės naudojimo sąlygos yra žemės savininkui taikomi nuosavybės teisės turinio ribojimai (suvaržymai), šie ribojimai nėra daiktinės teisės pagal CK nustatytą daiktinės teisės apibrėžtį. CK nustatytas daiktinių teisių sąrašas yra išsamus; specialiosios žemės naudojimo sąlygos įstatymu nėra įtvirtintos kaip daiktinės teisės. Specialiosios žemės naudojimo sąlygos yra bendrojo gėrio apsaugai skirti žemės savininko teisių ribojimai (suvaržymai) ir šiuo atveju asmuo, siekda-

mas patenkinti savo privatų interesą – nusitiesti vandentiekio ir nuotekų šalinimo tinklus, šių ribojimų turi laikytis.

30. Kasacinis teismas padarė išvadą, kad nėra pagrindo ieškovo su atsakovais ginčui dėl specialiųjų žemės naudojimo sąlygų išspręsti kaip teisinį pagrindą pagal analogiją taikyti servitutui nustatytą teisinį reguliavimą. Kasacinis teismas išaiškino, kad tuo atveju, jei į įstatyme nurodytą teritoriją (teritoriją, kurioje taikomos specialiosios žemės naudojimo sąlygos) patenka kitas žemės sklypas ir šio sklypo savininkas neduoda sutikimo dėl specialiųjų žemės naudojimo sąlygų nulemtų ribojimų nustatymo, o įstatyme nurodytos teritorijos nustatymas nepatenka į atvejų, kai žemės savininko sutikimas nereikalingas, sąrašą, suinteresuotas asmuo (žemės sklypo savininkas) savo tinkamo naudojimosi nekilnojamuoju daiktu teises gali įgyvendinti kreipdamasis į teismą, kad jo naudai teismo sprendimu būtų nustatytas servitutas svetimam daiktui (tarnaujančiajam daiktui), remiantis servituto institutą reglamentuojančiomis teisės normomis ir jas aiškinančia kasacinio teismo praktika[30].

30 Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gegužės 11 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-139-1075/2022.

2. Servitutų rūšys

31. Pagal objektą servitutai skirstomi į žemės ir statinių servitutus. Žemės servitutai yra dažniausiai pasitaikančių servitutų grupė. Žemės įstatymo 2 straipsnio 19 dalyje žemės servitutai apibrėžiami kaip teisė į svetimą žemės sklypą ar jo dalį, suteikiama naudotis tuo svetimu žemės sklypu ar jo dalimi (tarnaujančiuoju daiktu), arba žemės savininko teisės naudotis žemės sklypu apribojimas siekiant užtikrinti daikto, dėl kurio nustatomas servitutas (viešpataujančiojo daikto), tinkamą naudojimą. Statinių servituto samprata pateikiama CK 4.122 straipsnyje. Statinių servitutu suteikiama teisė atremti viešpataujantįjį statinį į tarnaujantįjį daiktą arba pritvirtinti prie jo, įtvirtinti į tarnaujančiojo statinio sieną (konstrukciją) kablius ir kitokius pritvirtinimo dalykus bei naudotis jais, statyti ar montuoti statinių dalis, pakibusias virš tarnaujančiojo sklypo ar statinio, uždrausti tarnaujančiojo sklypo savininkui statyti statinius, kurie užstotų šviesą ar esamą vietovaizdį, taip pat atlikti kitus įstatymų neuždraustus veiksmus ar reikalauti iš tarnaujančiojo daikto savininko, kad jis susilaikytų nuo konkrečių veiksmų atlikimo.
32. Žemės servitutams priskiriami: kelio servitutai, suteikiantys teisę: (a) naudotis pėsčiųjų taku (CK 4.118 straipsnis), (b) važiuoti transporto priemonėmis (CK 4.119 straipsnis), (c) varyti gyvulius (CK 4.120 straipsnis); servitutai, suteikiantys teisę tiesti požemines ir antžemines komunikacijas, aptarnauti jas bei jomis naudotis; kiti žemės servitutai (CK 4.123 straipsnis).
33. Kaip ir minėta, servitutas yra viena iš daiktinių teisių. Su servitutu susijusius santykius reguliuojančios normos yra daiktinės teisės, kuri yra civilinės teisės pošakis, instituto normos, t. y. privatinės teisės normos. Dėl šios priežasties būtent privatinės teisės normos (CK 4.119 straipsnio 2 dalis), bet ne Lietuvos Respublikos kelių įstatyme esančios viešosios teisės normos nustato ir kelio servituto, suteikiančio teisę važiuoti transporto priemonėmis, kelio plotį. Servituto, *inter alia* (be kita ko), kelio servituto pakeitimą, panaikinimą taip pat reglamentuoja privatinės (CK 4.112 straipsnio 5 dalis, 4.130–4.137 straipsniai), bet ne viešosios teisės normos. Tik kai pagal galiojantį teisinį reguliavimą servitutas išimtiniais atvejais privačios nuosavybės teise priklausančiam tarnaujančiajam daiktui nustatomas administraciniu aktu, jis baigiasi CK nustatytais pagrindais institucijai, priėmusiai sprendimą nustatyti servitutą, priėmus sprendimą tokį servitutą panaikinti. Tik tokiais atvejais turėtų būti taikomos su servitutų nustatymu ir jų panaikinimu susijusios viešosios teisės normos.[31]
34. Kelio servituto turinį reglamentuoja CK 4.117 straipsnis, kuriame nustatyta, kad kelio servitutu gali būti nustatoma teisė naudotis pėsčiųjų taku, antžeminėms transporto priemonėms skirtu keliu ir taku galvijams varyti. Kelio servitutu suteikiama teisė naudotis kitam asmeniui nuosavybės teise priklausančio žemės sklypo dalimi, esančia konkrečioje sklypo vietoje, susisiekimo tikslais. Tokia žemės sklypo vieta (servituto kelias) gali turėti kelio elementų Kelių įstatymo prasme,

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 2 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-140-403/2021 28 punktas.

bet gali jų ir neturėti. Svarbu, kad tokia žemės sklypo vieta kiek įmanoma labiau atitiktų kelio (tako) reikalavimus.[32]

35. Kelio servitutams atriboti skirtas reglamentavimas įtvirtintas CK 4.118 straipsnyje „Kelio servitutas, suteikiantis teisę naudotis pėsčiųjų taku“, CK 4.119 straipsnyje „Kelio servitutas, suteikiantis teisę važiuoti transporto priemonėmis“ ir CK 4.120 straipsnyje „Kelio servitutas, suteikiantis teisę varyti galvijus“.[33] Atsižvelgiant į tai, kad kasacinio teismo praktikoje iš esmės plačiau pasisakyta tik dėl kelio servituto, suteikiančio teisę važiuoti transporto priemonėmis, ir kitų servitutų, kaip jie įvardyti CK 4.123 straipsnyje, toliau apžvelgiami būtent su jais susiję kasacinio teismo išaiškinimai.

2.1. Kelio servitutas, suteikiantis teisę važiuoti transporto priemonėmis

36. CK 4.119 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kai kelio servitutu suteikiama teisė važiuoti transporto priemonėmis, papildomai nenustatant galimybės pasinaudoti juo kitais tikslais ir nenustatant naudojimosi juo apribojimų, laikoma, kad tokiu keliu galima važiuoti įvairiomis transporto priemonėmis ir naudotis kaip pėsčiųjų taku.
37. Ši teisės norma negali būti aiškinama kaip apibrėžianti kiekvienu konkrečiu atveju nustatyto kelio servituto, suteikiančio teisę važiuoti transporto priemonėmis, turinį. Pagal šią normą, aiškinant ją kartu su CK 4.118 ir 4.120 straipsniuose nustatytu teisiniu reguliavimu, kelio servitutu, suteikiančiu teisę važiuoti transporto priemonėmis, suteikiama teisė važiuoti ne tik variklio neturinčiomis dviratėmis transporto priemonėmis, kaip tai nustatyta CK 4.118 straipsnio, reglamentuojančio kelio servitutą, suteikiantį teisę naudotis pėsčiųjų taku, 1 dalyje, bet ir visomis kitomis transporto priemonėmis. Kadangi, pagal CK 4.119 straipsnio 1 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, kelio servitutu, suteikiančiu teisę važiuoti transporto priemonėmis, suteikiama teisė ne tik važiuoti įvairiomis transporto priemonėmis, bet ir naudotis kaip pėsčiųjų taku, o kelio servitutu, suteikiančiu teisę naudotis pėsčiųjų taku, suteikiama ir teisė vesti už pasaito galvijus, vadinasi, žemės sklype esant nustatytam kelio servitutui, suteikiančiam teisę važiuoti transporto priemonėmis, ta žemės sklypo vieta, kurioje nustatyta teisė naudotis tokiu servitutu suteikiamomis teisėmis, bendriausia prasme servituto turėtojas turi teisę važiuoti įvairiomis transporto priemonėmis, eiti kaip pėsčiasis ir vesti už pasaito galvijus.[34]
38. Štai vienoje byloje ieškovui (viešpataujančiojo daikto savininkui) buvo nustatytas didžiausios apimties servitutas, jam ir jo nurodytiems asmenims suteikiantis teisę važiuoti, eiti ir varyti gyvulius. Atsakovė (tarnaujančiojo daikto savininkė) ginčijo ieškovo (ir pas jį atvykstančių svečių) poreikį varyti gyvulius. Kasacinis teismas išaiškino, kad tiek atsakovė, tiek ir ieškovas užsiima kaimo turizmo vei-

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-403/2023 48 punktas.

33 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-403/2023 32 punktas.

34 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-403/2023 32 punktas.

kla, atsakovė kartu yra ir ūkininkė. Ieškovo turimas žemės sklypas, į kurį patekti nustatomas servitutas, yra žemės ūkio paskirties žemė, šiame sklype esančios atitinkamos sąlygos (jame yra didelė dalis pievų, šiek tiek miško ir tik nedidelė sklypo dalis skirta rekreacijai), taip pat jo vieta (kaimo vietovė) sudarė pagrindą teismams nustatyti būtent tokio turinio servitutą. Šiuo atveju nustačius kelio servitutą pėstiesiems ir transporto priemonėms, servituto nustatymas gyvuliams varyti nekeičia servituto ribų – nesikeičia kelio plotas, ilgis, kiti požymiai, galintys nulemti ar labiau varžyti atsakovės teises.[35]

2.2. Statinių servitutai

39. Nors kasacinis teismas nėra suformulavęs CK 4.122 straipsnio aiškinimo ir taikymo taisyklės, tačiau dėl statinių servituto yra sprendęs jo nustatymo, konkrečiai – dėl servituto į pastatuose esančias, kitam savininkui nuosavybės teise priklausančias patalpas, aspektu.
40. Vienoje iš bylų kasacinis teismas sprendė dėl įėjimo (išėjimo) į palėpę servituto nustatymo, suteikiant teisę atsakovei į palėpę patekti ieškovo naudojamoje patalpoje esančiais laiptais. Kasacinis teismas, visų pirma, nurodė, kad teismai, spręsdami dėl servituto nustatymo, visiškai nevertino ir nepasisakė dėl to, ar nagrinėjamu atveju, kai šalis sieja bendrosios dalinės nuosavybės teisiniai santykiai, nustatyti servitutą (teisę naudotis kitam asmeniui priklausančiu daiktu) apskritai yra įmanoma. Antra, kasacinis teismas pažymėjo, kad vien ta aplinkybė, jog atsakovė yra garbaus amžiaus ir galbūt nėra finansiškai pajėgi pati įrengti kito įėjimo, savaime nereiškia, kad vien dėl šių priežasčių turi būti galbūt nepagrįstai ribojama ieškovo nuosavybės teisė ir galimybė naudotis jo naudojama patalpa. Teismai, padarę išvadą, jog įrengti naujus laiptus atsakovei yra per brangu, iš viso nesprendė, kokia būtų tokių laiptų įrengimo kaina, tik apsiribojo teiginiu, kad šalys nepateikė laiptų įrengimo skaičiavimų. Teismai taip pat nesprendė ir nepasisakė dėl objektyvių atsakovės galimybių įrengti laiptus jos naudojamoje namo dalyje ir dėl jos turtinės padėties, nors ieškovas yra pasirengęs padėti ir iš dalies finansuoti naujų laiptų įrengimą (siūlomos taikos sutarties sąlygos).[36]
41. Kitoje byloje kasacinis teismas sprendė dėl Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymu nustatyto servituto ribų. Atsakovė teigė, kad dalyje ginčo patalpų servitutas nėra reikalingas: viena iš patalpų yra koridorius, kuriuo ieškovė laisvai naudojasi, kitose patalpose nėra atsakovei priklausančių inžinerinių tinklų arba esantys įrenginiai priklauso abiem šalims. Kasacinis teismas išaiškino, kad nagrinėtu atveju įstatyme nustatyta, jog elektros energetikos objektus ir įrenginius valdančiai elektros energetikos įmonei priklausančių elektros energetikos objektų ir įrenginių, esančių kitų asmenų žemėje ar kituose nekilnojamuosiuose daiktuo-

35 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-608-701/2015.

36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-624-690/2015.

se, eksploatavimui, aptarnavimui, remontui, techninei priežiūrai, rekonstravimui, modernizavimui ir (ar) naudojimui užtikrinti šiuo įstatymu nustatomi žemės ir kitų nekilnojamųjų daiktų servitutai. Taigi, įstatyme yra apibrėžta šio konkretaus servituto apimtis ir jame nėra nurodyta, kad patalpomis, kurioms nustatomas servitutas, gali naudotis išimtinai asmuo, kurio naudai jis nustatomas. Tai, kad patalpomis gali naudotis ieškovė, nereiškia, kad šiomis ieškovei priklausančiomis patalpomis, nenustačius servituto, gali naudotis ir atsakovė. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismams nustačius, kad kitos ginčo patalpos yra faktiškai nenaudojamos, bet kokią veiklą jose vykdyti yra pavojinga ir neįmanoma būtent dėl atsakovės įrenginių šalia esančiose patalpose, kasacinis teismas konstatavo, kad įstatymu nustatytas servitutas apima ir tas patalpas, kuriose faktiškai nėra atsakovės įrenginių (likusias ginčo patalpas).[37]

2.3. Kiti servitutai

42. CK 4.123 straipsnyje nustatyta, kad gali būti nustatomi servitutai, suteikiantys teisę tiesti požemines ir antžemines komunikacijas, aptarnauti jas bei jomis naudotis, taip pat kiti servitutai. Šio servituto tikslas – požeminių ir antžeminių komunikacijų tiesimas – leidžia teigti, kad įstatymų leidėjas nustatė servituto panaudojimo galimybę ir situacijoms, kai konkretus viešpataujantysis daiktas dar nėra sukurtas, o pati komunikacija, kurią siekiama sukurti, gali tapti viešpataujančiuoju daiktu. Tokiu atveju vertinant servituto nustatymo poreikį (ar nenustačius servituto įmanoma savininkui normaliomis sąnaudomis naudotis jam priklausančiu daiktu pagal paskirtį) turi būti vertinamas tikėtinas viešpataujančiojo daikto (siekiamos sukurti komunikacijos) sukūrimas ir panaudojimas pagal teritorijų planavimo ir kituose dokumentuose nustatytas sąlygas.[38]

37 Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-103-611/2021.

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2014.

3. Servituto nustatymas

43. Pagal CK 4.124 straipsnio 1 dalį, servitutą gali nustatyti įstatymai, sandoriai ir teismo sprendimas, o įstatymo nustatytais atvejais – administracinis aktas.
44. Aiškindamas servituto nustatymo momentą, kasacinis teismas yra konstatavęs, kad iš servituto kylančių teisių ir pareigų atsiradimas siejamas su dviem juridiniais faktais: 1) sutarties, įstatymo, teismo sprendimo arba administracinio akto, nustatančio servitutą, buvimu; 2) servituto įregistravimu įstatymo nustatyta tvarka, išskyrus atvejus, kai servitutą nustato įstatymai.[39]
45. Servitutas riboja tarnaujančiojo nekilnojamojo daikto savininko nuosavybės teisę, todėl duomenų apie tokį suvaržymą įregistravimas, be kita ko, yra susijęs su to daikto savininko arba teisėto naudotojo, taip pat asmenų, kurie ketina įsigyti šį daiktą ar įgyti teisę juo naudotis, nuosavybės teisių apsauga. Taigi, CK 4.124 straipsnio 2 dalyje nustatyta servituto teisinė registracija atlieka ne tik išviešinamąją, bet ir daiktinę teisę sukuriančią funkciją.[40] Nesant įrašytų duomenų apie nustatytą servitutą tarnaujančiojo nekilnojamojo daikto registro įraše, nėra vieno iš dviejų būtinųjų servituto atsiradimo juridinių faktų,[41] todėl toks servitutas negali būti laikomas galiojančiu, o viešpataujančiojo ir tarnaujančiojo daiktų savininkų teisės ir pareigos atsiras tik prievolinės prigimties susitarimo, neturinčio galios tretiesiems asmenims, pagrindu.
46. Štai vienoje byloje spręsdamas dėl servituto pabaigos kasacinis teismas konstatavo, jog tam, kad servitutas pasibaigtų, pirmiausia jis turi atsirasti, nagrinėto ginčo atveju ginčo servitutai nepradėjo galioti, o iš jų kylančios teisės ir pareigos neatsirado, nes jie neįregistruoti įstatymo nustatyta tvarka, todėl servitutų pabaigos klausimas apskritai nespręstinas.[42]
47. Servituto teisinė registracija, kaip viena iš būtinųjų sąlygų atsirasti šiai daiktinei teisei, sietina su atitinkamų duomenų įrašymu būtent tarnaujančiojo nekilnojamojo daikto registro įraše.[43] Ši sąlyga buvo nustatyta ir iki CK ketvirtosios knygos normų, susijusių su servitutu, įsigaliojimo, t. y. iki 2003 m. liepos 1 d. (Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 30 straipsnio 1 dalis), o būtent Žemės įstatymo 11 straipsnyje buvo nustatyta, kad žemės servitutai, išskyrus nustatytus įstatymų, įregistruojami Nekilnojamojo turto registre. Be to, tuo metu galiojusios Žemės servitutų nustatymo, įregistravimo ir panaikinimo tvarkos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. rugsėjo 27 d. nutarimu Nr. 1278, 10 punkte buvo nustatyta, kad „žemės servitutai ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo jų nustatymo Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar apskrities valdytojo sprendimu (arba ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo rašytinės sutarties

39 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-472/2010.
40 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-139/2011.
41 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-213-1120/2023 53, 54 punktai.
42 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-139/2011.
43 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-213-1120/2023 51 punktas.

dėl žemės servitutų sudarymo) registruojami Valstybinio žemės kadastro duomenų registre nurodant: žemės sklypą, kuriame nustatyta (suteikta) teisė naudotis servitutu, šio žemės sklypo savininką ir valstybinės žemės naudotoją, žemės servituto vietą, rūšį, galiojimo laiką ir sąlygas, asmenis bei žemės sklypus, kuriems suteikta žemės servituto teisė".[44]

48. Dabar Žemės įstatymo 22 straipsnio 6 dalyje nustatyta, jog administraciniu aktu nustatytus servitutus Nekilnojamojo turto registre registruoja viešpataujančiuoju tampančio daikto savininkas ar patikėtinis. Ši nuostata įsigaliojo nuo 2004 m. vasario 21 d. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad nors prieš šiai teisės normai įsigaliojant Žemės įstatyme dar nebuvo aiškiai reglamentuota, kas turi pareigą įregistruoti administraciniu aktu nustatytus servitutus Nekilnojamojo turto registre, ši teisės spraga nesudaro pagrindo pripažinti, kad tuo metu pareigą įregistruoti servitutą turėjo tarnaujančiojo daikto savininkas. Atsižvelgiant į tai, kad vėliau, įsigaliojus minėtai įstatymo nuostatai, pareiga įregistruoti administraciniu aktu nustatytą servitutą įtvirtinta būtent viešpataujančiuoju tampančio daikto savininkui, darytina išvada, kad pastarajam tenka ir neigiamos pasekmės, susijusios su tuo, kad toks servitutas nebuvo tinkamai įregistruotas, t. y. duomenys apie nustatytą servitutą nebuvo įrašyti tarnaujančiojo nekilnojamojo daikto registro įraše. Priešingas aiškinimas neatitiktų protingumo kriterijaus ir pernelyg išplėstų civilinėje teisėje taikomą rūpestingumo bei apdairumo standartą, nes tai reikštų, kad asmeniui, kuris ketina įsigyti arba išsinuomoti žemės sklypą, siekiant išsiaiškinti šiam daiktui taikomus teisinius apribojimus, nepakaktų patikrinti Nekilnojamojo turto registro duomenų apie tą žemės sklypą.[45]
49. Servituto, kaip daiktinės teisės, registracija yra neįmanoma ir teisiškai nepagrįsta, jei registracijos metu faktiškai neegzistuoja galimybė naudotis svetimu daiktu. Faktinis servituto egzistavimas reiškia tai, kad naudojimasis tarnaujančiuoju daiktu yra realus ir įmanomas arba yra pašalintos kliūtys juo naudotis. Jeigu naudojimasis svetimu daiktu yra numatytas ateityje ir yra susijęs su tam tikrų sąlygų įvykdymu (pvz., statinių pertvarkymu ar nugriovimu, remontu, žemės sklypo pertvarkymu, kelio įrengimu ir pan.), tai servitutas tampa realus ir gali būti teisiškai įregistruotas tik po to, kai šios sąlygos įvykdomos. Jeigu sąlygos neįvykdytos, tai servitutas nėra atsiradęs ir tokio būsimo servituto teisinė registracija negalima.[46]
50. Pažymėtina, kad servitutas prieš savininko valią gali būti nustatomas tik teismo sprendimu, administraciniu aktu ar įstatymu, todėl galimybė normaliomis sąnaudomis naudoti viešpataujantįjį daiktą pagal paskirtį, kaip vienas iš servituto nustatymo kriterijų, nėra aktuali tuo atveju, kai servitutas nustatomas sutartimi. Sutarčių teisėje galioja sutarties laisvės principas (CK 6.156 straipsnis), reiškiantis šalių teisę laisvai spręsti, ar sudaryti sutartis, ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas; pagal CK 6.156 straipsnio 2 dalį, draudžiama versti kitą asme-

44 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-213-1120/2023 48 punktas.

45 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-213-1120/2023 56 punktas.

46 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-126/2012.

nį sudaryti sutartį, išskyrus atvejus, kai pareigą sudaryti sutartį nustato įstatymai ar savarankiškas įsipareigojimas sudaryti sutartį.[47] Taigi, sutartimi dėl servituto nustatymo šalys gali susitarti dėl servituto turėtojo teisių apimties, servituto (ne) atlygintinumo, sutartimi servitutas gali būti nustatomas net ir tokiu atveju, kai viešpataujančiojo daikto savininkui tai padės patogiau naudotis jam nuosavybės teise priklausančiu nekilnojamuoju daiktu.

3.1. Asmenys, turintys teisę kreiptis į teismą dėl servituto nustatymo ir servitutu įgyjamų teisių įgyvendinimo

51. CK 4.126 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad daikto savininkas ar valdytojas gali kreiptis į teismą dėl servituto nustatymo teismo sprendimu. Taigi, servituto nustatymo bylose, be kita ko, turi būti patikrinta, ar subjektas, reiškiantis ieškinį dėl servituto nustatymo, yra daikto savininkas ar valdytojas, kuris apskritai turi teisę kreiptis dėl servituto nustatymo.[48]
52. Nuosavybės teisė – tai teisė savo nuožiūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti (CK 4.37 straipsnio 1 dalis). Nuosavybės teisė, kaip daiktinė teisė, yra absoliutaus pobūdžio. Tai reiškia, kad savininkas šią teisę gali naudoti prieš visus asmenis (lot. *erga omnes*). Jis gali reikalauti jo, kaip savininko, teisių nepažeidinėti ir iš bet kurio pažeidėjo gali reikalauti pašalinti pažeidimus nepriklausomai nuo to, ar jie susiję su valdymo netekimu. Nuosavybės teisės absoliutumas nereiškia, kad ši teisė negali būti varžoma, tačiau tai gali būti daroma tik įstatymo ar įstatymo pagrindu – teismo (CK 1.2 straipsnio 2 dalis).[49]
53. Daikto valdymo samprata Lietuvos teisėje turi kelias prasmes. Visų pirma, valdymas suprantamas kaip faktinė būsena (daikto turėjimas), jis nėra kildinamas iš savo ar kito asmens teisės į daiktą. Antra, valdymas gali būti savarankiška daiktinė teisė (CK 4.22 straipsnis, 4.68 straipsnio 1 dalis). Trečia, valdymas, kuris kildinamas iš nuosavybės teisės (sudėtinė nuosavybės teisės (savininko teisių) turinio dalis (CK 4.37 straipsnio 1 dalis)) arba ribotosios (išvestinės) daiktinės teisės į svetimą daiktą (pvz., uzufrukto, emfiteuzės, superficijaus), ir valdymas, kuris atsiranda prievolių teisės (pvz., nuomos, panaudos sutarčių) pagrindu.[50]
54. Valdymas kaip savarankiška daiktinė teisė įtvirtintas CK 4.22–4.36 straipsniuose. Pagal CK 4.22 straipsnio 1 dalį, daikto valdymu, kaip savarankiška daiktine teise, kuri yra pagrindas įgyti nuosavybės teisę pagal įgyjamąją senatį, laikomas faktinis daikto turėjimas turint tikslą jį valdyti kaip savą (CK 4.22 straipsnio 1 dalis). Daikto valdymas nelaikomas savarankiška daiktine teise, kai faktinis daikto

47 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2011.

48 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023 36 punktas.

49 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 13 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-88-916/2022 47 punktas.

50 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023 28 punktas.

turėtojas daikto valdytoju ar savininku pripažįsta kitą asmenį (CK 4.22 straipsnio 2 dalis). Tokie daikto valdytojai (pvz., uzufrukto, patikėjimo teisės turėtojai ar valdymo teisę įgiję prievolių teisės pagrindu – nuomininkai, saugotojai ir pan.) savo valdymo negali laikyti savarankiška daiktine teise. Valdymas kaip savarankiška daiktinė teisė, kaip ir nuosavybės teisė, yra absoliutaus pobūdžio, t. y. daikto valdytojas turi teisę reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų jo valdymo teisės (CK 4.20 straipsnis).[51]

55. Aiškindamas CK 4.22 straipsnio nuostatas, kasacinis teismas yra nurodęs, kad Lietuvos teisėje valdymo samprata turi dvi prasmes: pirma, valdymas be teisinio titulo (savarankiška daiktinė teisė); antra, titulinis valdymas – išvestinė teisė, kuri yra sudėtinė daiktinės teisės (pvz., nuosavybės teisės) dalis arba prievolės elementas (pvz., daikto nuomininko valdymo teisė).[52]
56. Taigi, daikto valdymą be teisinio titulo (kaip savarankišką daiktinę teisę), visų pirma, reikia atskirti nuo titulinio valdymo, atsirandančio iš kitų daiktinių teisių arba iš prievolinių teisinių santykių. Daikto valdymas nelaikomas savarankiška daiktine teise, kai nuomininkas, panaudos gavėjas, saugotojas ar kitas titulinis valdytojas (patikėjimo teisės, uzufrukto turėtojas ir kt.) žino ir pripažįsta, kad jo valdomo daikto savininkas yra kitas asmuo (CK 4.22 straipsnio 2 dalis).[53] Šio valdymo skiriamasis požymis yra tas, kad valdymo teisė yra ne savarankiška, o išvestinė, t. y. įgyta valdytojo pagal sandorį ar kitu pagrindu iš tokio asmens, kuris turi savarankišką daiktinę teisę į tą daiktą.[54]
57. Kita vertus, išvestinę daikto valdymo teisę turintys (tituliniai) daikto valdytojai iš esmės skiriasi pagal savo teisinį statusą. Iš prievolinių teisinių santykių atsirandančio daikto valdymo kaip išvestinės teisės atsiradimas bei pasibaigimas siejamas su konkrečių prievolinių teisinių santykių atsiradimu bei pasibaigimu. Valdymas, kaip išvestinė iš prievolinių santykių kilusi teisė, yra ne absoliutaus, o santykinio pobūdžio – jis sieja tik prievolinio santykio šalis (lot. *inter partes*).[55]
58. Atsižvelgiant į nurodytą daiktinės teisės prigimtį ir specifinius objektus (daiktus), kurie yra pagrindiniai civilinių teisių objektai, CK 4.126 straipsnio 2 dalies nuostata, kad kreiptis į teismą dėl servituto nustatymo teismo sprendimu gali daikto valdytojas, aiškintina kaip suteikianti teisę kreiptis dėl servituto nustatymo tik daikto valdytojams, turintiems savarankišką daikto valdymo teisę ar išvestinę iš daiktinių santykių kilusią teisę, bet ne įgijusiems valdymą prievolinių teisinių santykių pagrindu. Pagal CK 4.126 straipsnio 2 dalį, kreiptis dėl servituto nustatymo turi teisę ir turto patikėtinis, kuris yra, be kita ko, ir patikėto turto valdyto-

---

51 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023 29 punktas.

52 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-240-701/2022 53 punktas.

53 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023 31 punktas.

54 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-385/2011.

55 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023 32, 33 punktai.

jas, jeigu patikėjimo teisė, kuri turi daiktinei teisei būdingų požymių, nustatyta visuomeninei naudai, t. y. kai patikėjimo teisės objektas yra valstybei arba savivaldybėms nuosavybės teise priklausantis nekilnojamasis daiktas (CK 4.106 straipsnis, 4.109 straipsnio 1 dalis). Taigi, tik daikto savininkas ar valdytojas, turintis savarankišką ar išvestinę daiktinę teisę, taip pat valstybės ar savivaldybės turto patikėtinis gali reikalauti servituto nustatymo.[56]

59. Štai apžvelgiamoje byloje buvo nustatyta, kad ieškovė (verslo subjektas) nėra valstybinio žemės sklypo savininkė, o dalį šio sklypo nuomojasi valstybinės žemės nuomos sutarties pagrindu. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas padarė išvadą, jog ieškovės valdymo teisė yra išvestinė, kilusi iš prievolinių teisinių santykių (valstybinės žemės nuomos), t. y. ieškovė nėra žemės sklypo valdytoja daiktinės teisės prasme.[57]
60. Tačiau iš prievolinių teisinių santykių atsiradusi daikto valdymo teisė neriboja asmens teisės ginti savo teisę naudotis nustatytu servitutu. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog atsižvelgiant į tai, kad servitutas nustatomas siekiant užtikrinti viešpataujančiojo daikto tinkamą naudojimą, darytina išvada, kad, savininkui šį daiktą perdavus naudoti kitam asmeniui (išnuomojus), pastarasis įgyja teisę naudotis ir nustatytu servitutu. Jeigu kiti asmenys savo veiksmais ar neveikimu pažeidžia nuomininko teisę naudotis išsinuomotu daiktu, nuomininkas turi materialinį teisinį suinteresuotumą ginti šią teisę teismine tvarka.[58]
61. Kitoje byloje buvo nustatyta, kad ieškovas kuria projektus ir juos įgyvendindamas stato įvairius objektus, į kuriuos įgytą nuosavybės teisę vėliau parduoda kitiems asmenims. Vykdydamas veiklą (kurdamas būsimus nuosavybės teisės objektus statybos būdu), ieškovas stato daugiabučius gyvenamuosius namus, kuriems tinkamai naudoti pagal paskirtį reikalingi inžineriniai tinklai ir susisiekimo komunikacijos. Statybos proceso metu kurdamas daiktus, iki statinių užbaigimo, pripažinimo tinkamais naudotis ir perleidimo tretiesiems asmenims ieškovas yra jų valdytojas. Ginčas kilo dėl ieškovo vykdomo pagal detaliojo plano sprendinius ir projektavimo sąlygų sąvadą parengto daugiabučių gyvenamųjų namų komplekso su magistraliniais inžineriniais tinklais ir susisiekimo komunikacijomis projekto, kuriame nustatyta ieškovo pareiga nutiesti magistralinius inžinerinius tinklus ir susisiekimo komunikacijas per atsakovams (fiziniams asmenims) nuosavybės teise priklausančio žemės sklypo dalį. Siekdamas įgyvendinti projektą, ieškovas kreipėsi į teismą su prašymu nustatyti servitutą, kuris suteiktų teisę neterminuotai ir neatlygintinai naudotis atsakovams nuosavybės teise priklausančio žemės sklypo dalimi – tiesti inžinerinius tinklus ir susisiekimo komunikacijas, nutiestų inžinerinių tinklų ir susisiekimo komunikacijų valdytojams bei naudotojams naudotis žemės sklypo dalimi, kad galėtų remontuoti, prižiūrėti ir kitaip eksploatuoti inžinerinius tinklus

56 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023 34, 35 punktai.

57 Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023.

58 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. liepos 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-213-1120/2023 37 punktas.

ir susisiekimo komunikacijas, naudotis jais pagal paskirtį, bet kuriuo paros metu visais metų laikais eiti ir važiuoti transporto priemonėmis nurodytoje žemės sklypo dalyje nutiestomis susisiekimo komunikacijomis. Kasacinis teismas, visų pirma, pažymėjo, kad, sprendžiant dėl ieškovo teisės kreiptis į teismą dėl servituto nustatymo ir viešpataujančiojo daikto identifikavimo, viena vertus, svarbu atsižvelgti į ieškovo, kaip projektų plėtotojo, veiklos pobūdį, kita vertus, reikia įvertinti prašomo nustatyti servituto ypatumus. Antra, atkreipė dėmesį į CK 4.123 straipsnio normą, suteikiančią teisę tiesti požemines ir antžemines komunikacijas, prižiūrėti jas bei jomis naudotis. Šio servituto tikslas – požeminių ir antžeminių komunikacijų tiesimas – leidžia teigti, kad įstatymų leidėjas nustatė servituto panaudojimo galimybę ir susidarius situacijoms, kai konkretus viešpataujantysis daiktas dar nėra sukurtas, o pati komunikacija, kurią siekiama sukurti, gali tapti viešpataujančiuoju daiktu. Tokiu atveju vertinant servituto nustatymo poreikį (ar nenustačius servituto įmanoma savininkui normaliomis sąnaudomis naudotis jam priklausančiu daiktu pagal paskirtį) turi būti vertinamas tikėtinas viešpataujančiojo daikto (siekiamos sukurti komunikacijos) sukūrimas ir panaudojimas pagal teritorijų planavimo ir kituose dokumentuose nustatytas sąlygas. Trečia, pažymėjo, kad CK 4.126 straipsnio 2 dalies norma, pagal kurią daikto savininkas ar valdytojas gali kreiptis į teismą dėl servituto nustatymo teismo sprendimu, turi būti aiškinama sistemiškai su CK 4.123 straipsniu taip, jog dėl servituto, suteikiančio teisę tiesti požemines ir antžemines komunikacijas, gali kreiptis ir siekiamų sukurti komunikacijų (būsimo daikto) savininkas ar valdytojas. Todėl atsižvelgdamas į tai, kad projekte suplanuoti statiniai jau pastatyti, atsakovų žemės sklypo dalis reikalinga tik juos aptarnaujančiai infrastruktūrai (inžineriniams tinklams ir susisiekimo komunikacijoms) sukurti, žemės paėmimo visuomenės poreikiams procedūra neįvyko, konstatavo, jog ieškovas (projekto vykdytojas) turi teisę kreiptis į teismą, kad būtų nustatytas atsakovų žemės sklypo dalies servitutas, suteikiantis teisę tiesti požemines ir antžemines komunikacijas, aptarnauti jas bei jomis naudotis (CK 4.123 straipsnis).[59]

3.2. Atskiri servituto nustatymo pagrindai

3.2.1. Servituto nustatymas teismo sprendimu

62. CK 4.126 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad teismo sprendimu servitutas nustatomas, jeigu savininkai nesusitaria, o nenustačius servituto nebūtų įmanoma normaliomis sąnaudomis daikto naudoti pagal paskirtį. Taigi teismo sprendimu nustatomo servituto, kaip daiktinės teisės, esmė – sudarymas galimybės normaliomis sąnaudomis naudoti nekilnojamąjį daiktą (viešpataujantįjį), kartu suvaržant kito nekilnojamojo daikto (tarnaujančiojo) savininko teises naudoti šį daiktą (jo dalį).[60] Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad, pagal CK 4.126 straipsnio 1 dalį,

59 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2014.

60 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gruodžio 5 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-239-403/2024 43 punktas.

teismo sprendimu servitutas nustatomas esant dviem būtinoms sąlygoms: 1) kai savininkai nesutaria; 2) kai, nenustačius servituto, nebūtų įmanoma normaliomis sąnaudomis daikto naudoti pagal paskirtį.[61] Taigi, nesant bent vienos šių būtinųjų sąlygų, servitutas teismo sprendimu negali būti nustatomas.

63. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad servitutas priverstinai gali būti nustatytas tik tokiu atveju, kai jis yra objektyviai būtinas, t. y. bylą dėl servituto nustatymo nagrinėjantys teismai pirmiausia turi įvertinti, ar daikto savininkas, įgyvendindamas savo nuosavybės teisę ir siekdamas, kad dėl daikto tinkamo naudojimo būtų nustatytas servitutas, išnaudojo visas objektyvias ir įmanomas galimybes, kad nuosavybės teisę būtų galima įgyvendinti neapribojant kitų savininkų teisių ir interesų. Atsižvelgiant į nuosavybės teisės svarbą, nuosavybės teisės ribojimas pateisinamas tik esant svarbioms priežastims ir nėra pagrindo taikyti servitutą ir riboti kito (tarnaujančiojo daikto) savininko nuosavybės teisę vien todėl, kad savininkas, siekiantis servituto nustatymo, nori naudotis svetimu daiktu, nes jam taip yra naudingiau ar patogiau. Servituto būtinybei pagrįsti esminę reikšmę turi tai, kad nėra kito tinkamo nuosavybės teisės naudojimo būdo, kaip tik apriboti kito asmens nuosavybės teisę.[62]
64. Būtinumas užtikrinti tinkamą viešpataujančiojo daikto naudojimą gali būti suprantamas kaip sudarymas galimybių naudotis visu daiktu ar jo dalimi. Jeigu į dalį žemės sklypo ar jame esantį pastatą arba kitą nekilnojamąjį daiktą nėra galimybių patekti, atlikti jo remonto ar priežiūros darbus, nepasinaudojant gretimo sklypo dalimi kaip tarnaujančiuoju daiktu, tai gali būti pagrindas nustatyti servitutą. Servituto būtinumas tokiu atveju yra tol, kol nėra galimybės patekti į visą sklypą ar juo visu naudotis.[63]
65. Taigi, CK 4.111 straipsnio 1 dalies, 4.126 straipsnio 1 dalies nuostatos ir jų bei kitų normų pagrindu formuojama teismų praktika leidžia daryti esminę išvadą – nuosavybė neturi būti nepagrįstai varžoma, o objektyvusis pagrindas priverstinai nustatyti servitutą yra tas, kad be jo neįmanoma tinkamai, normaliomis sąnaudomis daikto naudoti pagal paskirtį.
66. Siekiant abiejų daiktų savininkų interesų pusiausvyros turi būti atsižvelgiama ir į tai, ar servituto nustatymas neapriboja asmens teisės į privatų gyvenimą. Tais atvejais, kai nustatant servitutą privatumo aspektas tampa reikšmingas ir yra keli galimi servituto nustatymo variantai, turi būti pasirenkamas toks sprendimas, kuriuo teisės į privatumą ribojimo būtų išvengiama arba toks ribojimas būtų mažiausias.[64]
67. Štai vienoje iš bylų, spręsdamas dėl kelio ir statinio servitutų nustatymo, kasacinis teismas nurodė, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nevertino, ar ginčo teritorijoje yra priimti teritorijų planavimo sprendiniai, galintys turėti reikšmės servituto nustatymui. Pavyzdžiui, nevertinta, ar ginčo teritorijoje yra suplanuotas

61 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2011.

62 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. sausio 13 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-695/2021 52 punktas.

63 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-347-695/2017 28 punktas.

64 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2011.

įvažiavimas į ginčo sklypą ir pan. Byloje nebuvo nagrinėta, ar nebūtų galima nustatyti servituto pagal atsakovės siūlomą variantą (tik ištaisius trūkumą, dėl kurio jis buvo teismų atmestas, nes planas neatvaizduoja tikslios situacijos (nėra pavaizduotos labiausiai išsikišusios statinio konstrukcijos), šiaurinėje, pietinėje ir vakarinėje pusėse nustatytas 1 metro atstumas nuo pastato sienos yra pernelyg mažas ir neužtikrins statinio tinkamo eksploatavimo), ar toje vietoje, kurioje servitutą siūlė nustatyti atsakovė, nebūtų galimas įvažiavimo įrengimas, ar nebūtų galima sklype įrengti du įvažiavimus ir pan. Taip pat byloje teismų nenagrinėta ir nevertinta, kokio dydžio servitutas (servitutai) yra būtinas pagal ieškovui nuosavybės teise priklausančio pastato paskirtį. Šiuo atveju būtent ieškovui, o ne atsakovei kilo pareiga įrodyti, kad jo prašomi nustatyti servitutai atitinka kuo mažesnių tarnaujančiojo daikto savininko teisių ribojimų kriterijų. Tuo tarpu bylą nagrinėję teismai, iš dalies tenkindami ieškovo reikalavimus dėl servitutų nustatymo, skundžiamuose procesiniuose sprendimuose nenurodė pakankamai ir įtikinamų argumentų, kuriais remiantis būtų galima padaryti pagrįstą išvadą, kad nustatyti servitutai yra būtini, optimalūs, atitinka proporcingumo principą, nevaržo atsakovės teisių daugiau, nei būtina ieškovui nuosavybės teisėms į pastatą įgyvendinti.[65]

68. Kasacinis teismas, be kita ko, yra išaiškinęs, kad viešpataujančiuoju daiktu gali būti pripažintos patalpos daugiaaukščiame pastate, kuriame kitos patalpos nuosavybės teise priklauso ir kitiems savininkams, o tarnaujančiuoju daiktu gali būti gretimas žemės sklypas nei tas žemės sklypas, kuriame yra viešpataujantysis daiktas (patalpos kitame žemės sklype esančiame pastate). Apžvelgiamoje byloje kasacinis teismas nurodė, kad galimybė normaliomis sąnaudomis naudoti viešpataujantįjį daiktą – prekybos paskirties patalpas – savaime nereiškia, kad visada turi būti galimybė prie tokios paskirties patalpų privažiuoti vienos ar kitos rūšies motorinėmis transporto priemonėmis. Pirmosios instancijos teismo nustatyta aplinkybė, kad ieškovė jai pristatytas prekes iki patalpų gabena šaligatviu karučiu, tai sukelia didelius nepatogumus, papildomų išlaidų, laiko sąnaudų ir apriboja ieškovės galimybę pagal tiesioginę paskirtį naudotis nuomojamu žemės sklypu ir prekybos patalpomis, nepagrindžia būtinumo privažiuoti prie ieškovei priklausančių patalpų per atsakovams priklausantį žemės sklypą, taip ribojant atsakovų nuosavybės teisę. Teisė naudotis svetimu daiktu nėra suteikiama remiantis vien tuo pagrindu, kad servituto prašančiam asmeniui taip būtų naudingiau ar patogiau naudotis savo daiktu. Kasacinis teismas nusprendė, kad byloje iš esmės nėra įrodymų, jog ieškovė privažiavimo iki savo patalpų valstybinės žemės sklype negali užsitikrinti neribodama atsakovų nuosavybės teisės. Ieškovė į bylą nepateikė jokių duomenų, kad apskritai siekė tą padaryti, t. y. parengė projektą ir (ar) bandė dėl įvažiavimo per valstybinės žemės sklypą susitarti su savininko teises įgyvendinančia Nacionaline žemės tarnyba bei kitais pastato, kuriame yra ieškovės patalpos, patalpų savininkais. Ieškovės nurodyta aplinkybė, kad kelią valstybinės žemės sklype tektų įrengti per pėsčiųjų taką bei miesto žaliąsias zonas, savaime

65 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-302-701/2022 54 punktas.

nepatvirtina, kad gatvės įrengimas valstybinės žemės sklype nėra galimas. Tuo remdamasis kasacinis teismas padarė išvadą, kad ieškovė neįrodė, jog yra išnaudojusi visas objektyvias ir įmanomas galimybes pagal paskirtį naudotis savo nuosavybe, neribodama kitų savininkų nuosavybės teisių.[66]

69. Kitoje byloje ieškovai kasaciniame skunde teigė, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai nepagrįstai nusprendė, jog vien aplinkybė, kad ieškovų įsigytas statinys yra pastatytas ant sklypo ribos, laikantis perimetrinio užstatymo principo, neatleidžia ieškovų nuo pareigos įrodyti, jog jų prašomas nustatyti servitutas yra objektyviai būtinas; ieškovų teigimu, perimetrinio užstatymo faktas vienareikšmiškai pagrindžia servituto būtinumą, yra savarankiškas ir objektyvus pagrindas, patvirtinantis, jog ieškovai neturi jokių kitų galimybių patekti prie savo pastatų šiaurinių sienų nesinaudodami atsakovų žemės sklypu. Kasacinis teismas konstatavo, kad perimetrinio užstatymo faktas vertintinas kaip savaime nepagrindžiantis žemės servituto nustatymo pastatui aptarnauti (eksploatuoti) būtinumo ir tokio užstatymo atveju ieškovui, reikalaujančiam nustatyti žemės servitutą pastatui aptarnauti (eksploatuoti), tenka pareiga įrodyti, kad nėra kitų alternatyvių galimybių patenkinti jo daikto naudojimo normaliomis sąlygomis poreikius ar kad tai neįmanoma be neproporcingai didelių sąnaudų.[67]
70. Šiame kontekste pažymėtina kasacinio teismo suformuluota teisės aiškinimo ir taikymo taisyklė byloje, kurioje ieškovė prašė teismo įpareigoti atsakovę pašalinti atsakovei nuosavybės teise priklausančią tujų gyvatvorę ir metalinę tvorą su betoniniu pamatu, esančias ieškovei nuosavybės teise priklausančiame žemės sklype, o atsakovė priešieškiniu prašė teismo nustatyti servitutą ieškovės žemės sklypui, taip užtikrinant atsakovei priklausančių antraeilių daiktų (tvoros su betoniniu pamatu ir tujų gyvatvorės) naudojimą pagal paskirtį. Kasacinis teismas konstatavo, kad antraeiliams daiktams, kurie, būdami kitam asmeniui priklausančiame žemės sklype, praranda sąsajumą su pagrindiniu daiktu ir kurie, kaip neturintys savarankiškos funkcinės paskirties, negali tapti pagrindiniais daiktais (pvz., tvora, gyvatvorė), servitutas negali būti nustatomas, kadangi nėra vienos iš CK 4.126 straipsnyje įtvirtintų sąlygų nustatyti servitutą teismo sprendimu – negalėjimo normaliomis sąnaudomis naudoti nekilnojamąjį daiktą pagal paskirtį nesinaudojant kitam asmeniui nuosavybės teise priklausančiu daiktu (jo dalimi). Tokie antraeiliai daiktai (tvora, gyvatvorė), kaip savarankiškos funkcinės paskirties, nesusietos su pagrindinio daikto funkcine paskirtimi, neturintys nuosavybės teisės objektai, paprastai negali būti pripažinti viešpataujančiaisiais daiktais kitam asmeniui priklausančio gretimo žemės sklypo ar jo dalies atžvilgiu.[68]

---

66 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gruodžio 21 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-338-381/2023 54–56 punktai.

67 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. balandžio 23 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-701/2024 55 punktas.

68 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. gruodžio 10 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-227-381/2024 34 punktas.

3.2.2. Servituto nustatymas įstatymu

71. Kaip ir minėta, vienas iš servituto atsiradimo pagrindų – tai servituto nustatymas įstatymais.
72. Pavyzdžiui, 2004 m. liepos 1 d. Elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo Nr. IX-2307, kuris įsigaliojo nuo 2004 m. liepos 10 d., 50 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, kad perdavimo sistemos ir skirstomųjų tinklų operatoriams priklausančių elektros energetikos objektų ir įrenginių, esančių kitų asmenų žemėje, eksploatavimui, aptarnavimui, remontui bei naudojimui užtikrinti šiuo įstatymu nustatomi žemės ir kitų nekilnojamųjų daiktų servitutai šių objektų ir įrenginių teisės aktuose nustatytų apsaugos zonų ribose. 2012 m. pakeitus Elektros energetikos įstatymą, ši nuostata buvo perkelta į šio įstatymo 75 straipsnio 3 dalį.
73. Štai vienoje iš bylų, kurioje spręsta dėl elektros energetikos objektų ir įrenginių, kasacinis teismas nusprendė, kad gelžbetoninis stulpas, kaip ir bet koks kitas energetikos statinys, yra skirtas viešajam interesui – elektros energijos tiekėjo vykdomai veiklai – užtikrinti bei ypatingoms visuomenės reikmėms tenkinti, todėl ieškovės nuosavybės teisių apribojimas laikytinas pagrįstu ir teisėtu: nuosavybės teisė apribota remiantis įstatymu, ribojimas yra būtinas siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, nebuvo pažeistas proporcingumo principas, nes nuosavybės teisės apribojimas atitiko siekiamus visuomenei būtinus ir konstituciškai pagrįstus tikslus, o servitutas ieškovės žemės sklypo daliai jau yra nustatytas remiantis Elektros energetikos įstatymu, Energetikos įstatymu, kurie riboja naudojimąsi žemės sklypu.[69]

3.2.3. Servituto nustatymas administraciniu aktu

74. Servitutų nustatymo administraciniu aktu, skirtingai nei jų nustatymo sandoriais ar teismo sprendimu, CK detaliau nereglamentuoja. Žemės servitutų nustatymo administraciniu aktu atvejus ir tvarką reglamentuoja Žemės įstatymas. Administraciniu aktu servitutai nustatomi Nacionalinės žemės tarnybos vadovo arba jo įgalioto viešojo administravimo funkcijas vykdančiame Nacionalinės žemės tarnybos padalinyje vadovaujamas pareigas einančio valstybės tarnautojo sprendimu (Žemės įstatymo 22 straipsnio 1 dalis).
75. Pagal Žemės įstatymo 22 straipsnio 2 dalį (straipsnio redakcija, įsigaliojusi nuo 2024 m. sausio 1 d.), administraciniu aktu Vyriausybės nustatyta tvarka pagal patvirtintų teritorijų planavimo dokumentų ar žemės valdos projektų sprendinius servitutai nustatomi: 1) valstybinės žemės sklypams, kurie pagal teritorijų planavimo dokumentus ar žemės valdos projektus numatomi grąžinti, perduoti ar suteikti nuosavybėn neatlygintinai, numatomi parduoti ar kitaip perleisti; 2) valstybinės žemės sklypams, kurie pagal teritorijų planavimo dokumentus ar žemės valdos projektus numatomi išnuomoti ar perduoti neatlygintinai naudotis; 3) valstybinės žemės sklypams, taip pat savivaldybių ir privačios žemės sklypams,

69 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-285/2010.

kai pagal teritorijų planavimo dokumentus ar žemės valdos projektus numatomas kelio servitutas, suteikiantis teisę įvairiomis transporto priemonėmis privažiuoti ar naudojantis juo kaip pėsčiųjų taku prieiti prie kapinių, rekreacinių ir kitų gyventojams bendrai naudoti skirtų teritorijų bei gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų; 4) valstybinės žemės sklypams, taip pat savivaldybių ir privačios žemės sklypams, kai pagal teritorijų planavimo dokumentus ar žemės valdos projektus numatomas servitutas, suteikiantis teisę tiesti centralizuotus (bendrojo naudojimo) inžinerinės infrastruktūros tinklus (požemines ir antžemines komunikacijas), kelius ir takus, jais naudotis ir juos aptarnauti; 5) valstybinės, savivaldybių ir privačios žemės sklypams, konsoliduotiems (pertvarkytiems) pagal žemės konsolidacijos projektą; 6) valstybinės, savivaldybių ir privačios žemės sklypams, kai Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme nustatytais atvejais servitutai reikalingi stambiems projektams arba valstybei svarbiems projektams įgyvendinti; 7) valstybinės žemės sklypams, taip pat savivaldybių ir privačios žemės sklypams, kai įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektą numatomas servitutas, suteikiantis teisę tiesti inžinerinius tinklus ar kelius ir takus, jais naudotis ir juos prižiūrėti; 8) valstybinės žemės sklypams, taip pat savivaldybių ir privačios žemės sklypams, jeigu šiuos valstybinės žemės sklypus išnuomojant, perduodant neatlygintinai naudotis ar patikėjimo teise valdyti, o savivaldybių ir privačios žemės sklypus perleidžiant iš valstybės į savivaldybės ar privačią nuosavybę bei atkuriant nuosavybės teises, teritorijų planavimo dokumento ar žemės valdos projekto rengimo metu nebuvo suprojektuoti sprendiniai dėl patekimo per šiuos žemės sklypus į kitą žemės sklypą ar statinį arba sprendiniai buvo suprojektuoti, tačiau nebuvo priimti administraciniai aktai, reikalingi šiems sprendiniams įgyvendinti.

76. Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, jog servitutų nustatymas administraciniu aktu negali sutapti su servituto nustatymu įstatymu, todėl teisiškai ydinga šį servitutų nustatymo pagrindą kvalifikuoti taip, kad servituto nustatymas įstatyme įtvirtintais atvejais administraciniu aktu taip pat reiškia servituto nustatymą įstatymu.[70]

77. Kaip jau ir minėta, nustatant servitutą, turi būti laikomasi minimalaus tarnaujančiojo daikto savininko teisių ribojimo principo ir viešpataujančiojo daikto savininkui gali būti suteikiamos teisės naudotis tarnaujančiuoju daiktu tiek, kiek būtina objektyviai viešpataujančiajam daiktui naudoti pagal paskirtį.[71] Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad nors tokia kasacinio teismo praktika suformuota civilinėse bylose, kuriose buvo sprendžiama dėl servituto nustatymo teismo sprendimu, ji taikytina ir tais atvejais, kai nagrinėjamas administraciniu aktu nustatyto servituto turinio klausimas, kadangi tiek teismo sprendimu, tiek administraciniu aktu nustatomu servitutu suteikiama teisė į svetimą nekilnojamąjį daiktą ir suvaržomos to daikto savininko teisės prieš jo valią.[72]

---

70 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-139/2011.

71 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-49-248/2019 15 punktas.

72 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. rugsėjo 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-403/2023 41, 42 punktai.

78. Aiškindamas administraciniu aktu nustatyto kelio servituto turinį, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad jis neapima asmenų, kurie turi teisę servituto pagrindu naudotis tarnaujančiuoju daiktu atsižvelgiant į servituto turinį. Tokių asmenų nustatymas sietinas ne su servituto turinio, bet su viešpataujančiojo daikto (viešpataujančiųjų daiktų) nustatymu.[73]
79. Be to, apskritai negalimos situacijos, kad, teisėtai priimtu administraciniu aktu nustačius kelio servitutą, būtų neaiškus jo turinys (servituto turėtojui suteikiamos konkrečios naudojimosi svetimu žemės sklypu susisiekimo tikslais teisės). Tais atvejais, kai administraciniu aktu nustatyto kelio servituto turinys nėra nurodytas pačiame administraciniame akte, jis nustatomas pagal su tokiu administraciniu aktu tiesiogiai susijusius teritorijų planavimo dokumentus, kurie privalo būti parengti.[74]
80. Nors Žemės įstatymas nuo jo įsigaliojimo pasikeitė ir sąrašas atvejų, kai servitutas nustatomas administraciniu aktu, pailgėjo, dalis atvejų, kai servitutas administraciniu aktu nustatomas privačios žemės sklypams, aktualūs ir iki šiol. Štai kasacinis teismas vienoje iš bylų sprendė, ar administraciniu aktu privačioje žemėje nustatytas servitutas yra teisėtas, t. y. ar tuo metu apskrities viršininkas turėjo teisę tai daryti kuriuo nors iš Žemės įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje (dabar – 22 straipsnio 2 dalies 3, 4 punktuose) išvardytų pagrindų. Minėtame straipsnyje buvo įtvirtinta, kad privačios žemės sklypams servitutai administraciniu aktu nustatomi dviem atvejais: pirma, kai pagal teritorijų planavimo dokumentus numatomas kelio servitutas, suteikiantis teisę įvairiomis transporto priemonėmis privažiuoti ar naudojantis juo kaip pėsčiųjų taku prieiti prie kapinių, rekreacinių ir kitų gyventojų bendram naudojimui skirtų teritorijų bei gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų, ir, antra, kai pagal teritorijų planavimo dokumentus nustatomas servitutas, suteikiantis teisę tiesti centralizuotus (bendrojo naudojimo) inžinerinės infrastruktūros tinklus (požemines ir antžemines komunikacijas), kelius bei takus, jais naudotis ir juos aptarnauti. Kasacinis teismas padarė išvadą, kad antruoju atveju bylos faktinė situacija neatitinka nurodytų teisinių kvalifikuojančių požymių; pirmuoju atveju, kada administracinis aktas dėl servituto gali būti priimamas privačios žemės sklypams, akcentuotinas gyventojų bendram naudojimui skirtų teritorijų bei gamtos ir kultūros paveldo teritorinių kompleksų ir objektų naudojimo poreikių (viešųjų poreikių) užtikrinimo aspektas. Pagal byloje surinktus įrodymus, administraciniu aktu svetimo nekilnojamojo daikto naudojimo teisė suteikta pastato savininkui, kad būtų užtikrintas šio viešpataujančiojo daikto tinkamas naudojimas. Todėl kasacinis teismas konstatavo, kad servitutas privačios žemės sklypui administraciniu aktu buvo nustatytas neteisėtai.[75]
81. Pasisakydamas dėl administraciniu aktu nustatyto kelio servituto, kaip pagrindinės tikslinės žemės naudojimo paskirties pakeitimo sąlygos ypatumų viešpa-

---

73 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 25 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-128-403/2023 50 punktas.

74 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 25 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-128-403/2023 49 punktas.

75 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2010.

taujančiojo daikto aspektu, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad kelio servitutų nustatymas administraciniu aktu, kuris priimtas siekiant pakeisti pagrindinę tikslinę žemės naudojimo paskirtį, bet ne nustatyti servitutus, o servitutas tokiu administraciniu aktu buvo nustatomas tik kaip pagrindinės tikslinės žemės naudojimo paskirties pakeitimo sąlyga (viena iš sąlygų), turėjo ypatumų, dėl kurių servitutai tokiu administraciniu aktu galėjo būti nustatomi viešpataujančiaisiais tampantiems žemės sklypams, kurie administraciniame akte galėjo būti konkrečiai nenurodyti arba nurodyti nebaigtiniu sąrašu, jeigu teritorijoms, kuriose tokie sklypai buvo suformuoti ar netgi dar nebuvo, bet pagal teisės aktus galėjo (turėjo) būti suformuoti, dar nebuvo parengti ir patvirtinti teritorijų planavimą reglamentuojančiuose įstatymuose nustatyti teritorijų planavimo dokumentai. Viešpataujantieji yra tie suformuoti ar pagal teisės aktus dar nesuformuoti žemės sklypai, racionaliam naudojimui tenkinant visuomenės, fizinių ir juridinių asmenų poreikius, išsaugant ir gerinant gamtinę aplinką, gamtos ir kultūros paveldą, apsaugant žemės nuosavybės, valdymo ir naudojimo teises, kai reikia pasinaudoti nustatytu kelio servitutu. Toks aiškinimas nepaneigia bendrosios taisyklės, kad administraciniu aktu nustatytas servitutas yra atlygintinis (tarnaujančiuoju tampančio žemės sklypo savininkui nuostoliai dėl nustatytų servitutų turėjo būti atlyginami viešpataujančiuoju tampančio daikto savininko lėšomis), kadangi tais atvejais, kai pagrindinės tikslinės žemės naudojimo paskirties pakeitimą inicijuoja žemės sklypo savininkas, siekdamas nuosavybės teise turėti žemės sklypą, kuriame pagal teisinį reguliavimą būtų galima įgyvendinti savininko teises, ypač teisę naudoti žemės sklypą, didesniu mastu, bendra žemės sklypo vertė, net ir nustačius tokiam sklypui kaip tarnaujančiajam daiktui servitutus, paprastai išauga, bet ne sumažėja, todėl sklypo savininkas nepatiria nuostolių.[76]

3.2.4. Servituto nustatymas sandoriais

82. Nustatyti servitutą sandoriu turi teisę tik pats tarnaujančiuoju tampančio daikto savininkas (CK 4.125 straipsnis); tokiu atveju yra būtinas ir viešpataujančiuoju dėl servituto nustatymo tampančio daikto savininko sutikimas.[77]
83. Vienoje byloje pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų buvo nustatyta, kad ieškovas ir atsakovė sudarė preliminariąją sutartį dėl žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo. Preliminariosios sutarties 5 punkte šalys nurodė: „Pardavėja suteikia teisę pirkėjui teisėtu būdu (nustatant žemės servitutą ar pan.) naudotis žemės sklypo dalimi, reikalinga privažiavimui prie parduodamo sklypo bei naudojimosi juo ir komunikacijos, keliui į jį tiesti. Naudojimosi kaina įeina į turto kainą. Servituto turėtojas, įgyvendindamas servituto suteikiamas teises, įsipareigoja nepažeisti kitų savininkų teisių.“ Preliminariosios sutarties pasirašymo dieną prie šios sutarties 5 punkto šalys padarė rankraštinį prierašą,

76 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 25 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-128-403/2023 47 punktas ir nutartis, kuria ištaisytas rašymo apsirikimas.

77 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2011.

įrašydamos, kad „Servitutas keliui turi užimti ne daugiau 3 m pločio. Jo kaina yra 10 000 Lt.“ Po preliminariosios sutarties sudarymo ieškovai kreipėsi į Vilniaus miesto savivaldybę, kad ši nurodytų privažiuojamojo kelio vietą tam, kad šalys galėtų pagrindinėje sutartyje nurodyti servituto vietą. Negavę atsakymo dėl privažiuojamojo kelio vietos 2014 m. lapkričio 6 d. ieškovai ir atsakovė sudarė pirkimo–pardavimo sutartį. Sudarant pagrindinę pirkimo–pardavimo sutartį ją tvirtinusi notarė objektyviai negalėjo į sutartį įtraukti susitarimo dėl teisės į servitutą, kadangi kelias nebuvo suprojektuotas. Šalių susitarimas ir vėliau, nepaisant ieškovų daugkartinių raginimų, atsakovės sąmoningai nebuvo įvykdytas.

84. Kasacinis teismas konstatavo, kad teismai nepagrįstai pripažino susitarimą dėl servituto nustatymo galiojančiu, kadangi teismai padarė nepagrįstą išvadą, jog preliminariosios sutarties 5 punkte šalys susitarė būtent dėl servituto nustatymo. Minėtu preliminariosios sutarties punktu nebuvo susitarta konkrečiai dėl servituto, o šalys susitarė, kad atsakovė suteikia teisę teisėtu būdu (nustatant servitutą ar pan.) naudotis žemės sklypo dalimi, reikalinga privažiuoti prie parduodamo sklypo bei naudotis juo ir komunikacijoms, keliui į jį tiesti. Praktikoje galimi įvairūs žemės sklypo suteikimo teisėtai naudotis būdai, t. y. tiek nustatant servitutą, tiek sudarant žemės sklypo nuomos ar panaudos sandorius. Minėtame preliminariosios sutarties punkte servitutas nebuvo apibrėžtas kaip vienintelis galimas teisės naudotis žemės sklypu įgyvendinimo būdas, o priešingai – teisės naudotis žemės sklypu suteikimas apibrėžtas plačiai, nenustatant konkretaus šios teisės įgyvendinimo būdo. Be to, kasacinis teismas pažymėjo, kad susitarimo dėl servituto, kaip daiktinės teisės į nekilnojamąjį daiktą nustatymo, viena iš esminių sąlygų yra servitutą identifikuojančio plano parengimas ir pridėjimas prie susitarimo. Nagrinėjamu atveju toks planas sudarant ginčo preliminariąją sutartį nebuvo parengtas, todėl teismams nebuvo teisinio pagrindo pripažinti susitarimą dėl servituto galiojančiu teismo sprendimu, kadangi net jei toks susitarimas, įtrauktas į ginčo preliminariąją sutartį, ir būtų laikomas susitarimu dėl servituto, jis neatitiko vienos iš esminių tokio susitarimo sąlygų – plano, identifikuojančio servitutą, buvimo sudėtine tokio susitarimo dalimi. Kasacinis teismas nurodė, kad klausimas dėl servituto nustatymo turėjo būti sprendžiamas pagal CK 4.126 straipsnyje įtvirtintas ir teismų praktikoje suformuluotas servituto nustatymo teismo sprendimu sąlygas.[78]

3.3. Kelio (tako) vietos ir krypties nustatymas

85. CK 4.121 straipsnyje nustatyta, kad kai kelio servitutu suteikiama teisė naudotis pėsčiųjų taku, antžeminėms transporto priemonėms skirtu keliu ar taku galvijams varyti, nenustatant kelio (tako) vietos ir krypties, laikoma, kad suteikiama teisė naudotis esamu keliu (taku), o jei jo nėra, – anksčiau buvusiu keliu (taku), o jei jo nebuvo arba negalima nustatyti jo vietos ir krypties, kelio (tako) vietą ir

78 Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 14 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-7-120-701/2022.

kryptį turi teisę parinkti daikto savininkas, esant galimybei laikydamasis nuostatos, kad parenkama vieta kiek įmanoma labiau atitiktų kelio (tako) reikalavimus.

86. Šis teisinis reguliavimas suponuoja, kad tarnaujančiojo daikto savininkui suteikiama teisė parinkti servituto kelio vietą ir kryptį, kurie mažiausiai varžytų jo, kaip tarnaujančiojo daikto savininko, teises, tačiau, įgyvendindamas šią teisę, jis privalo laikytis nuostatos, kad parenkama vieta kiek įmanoma labiau atitiktų kelio (tako) reikalavimus. Kasacinis teismas, spręsdamas dėl servituto nustatymo pagal prokuroro pareikštą ieškinį viešajam interesui ginti, yra išaiškinęs, kad tarnaujančiojo daikto savininko siūlymai, kai kyla ginčas dėl servituto kelio vietos ir krypties, yra sudėtinė ir privaloma bylos nagrinėjimo dalyko dalis, tai bei ieškinio ginant viešąjį interesą pobūdis lemia teismo aktyvų vaidmenį renkant ir tiriant įrodymus – tarnaujančiojo daikto savininko siūlymus dėl servituto kelio vietos ir krypties, kurie būtų pagrindas vertinti, ar jie atitinka labiausiai kelio reikalavimus užtikrinančios jo vietos ir krypties principus. Todėl, pavyzdžiui, kaip konstatuota apžvelgiamoje byloje, bylos nagrinėjimo dalyko ribojimas tik apskrities viršininko administracijos iniciatyva parengto servituto nustatymo, kaip jis įvardijamas, projekto vertinimu pažeidžia CK 4.121 straipsnyje įtvirtintą tarnaujančiojo daikto savininko teisę parinkti servituto kelio (tako) vietą ir kryptį laikantis nuostatos, kad parenkama vieta kiek įmanoma labiau atitiktų kelio (tako) reikalavimus. Kasacinis teismas šioje byloje padarė išvadą, kad apskrities viršininko administracijos iniciatyva parengtas servituto nustatymo projektas būtų priimtinas tik tuo atveju, jeigu tarnaujančiojo daikto savininko siūlymai dėl servituto kelio vietos bei krypties būtų pripažinti neatitinkančiais labiausiai kelio reikalavimus užtikrinančios jo vietos ir krypties principų.[79]

87. Taigi, nors faktinis naudojimasis keliu gali būti reikšmingas parenkant servitutą iš kelių galimų variantų, bet ši aplinkybė negali būti pagrindas atleisti ieškovą nuo pareigos ieškoti kitų tinkamų viešpataujančiojo daikto naudojimo būdų.[80] Štai apžvelgiamoje byloje kasacinis teismas padarė išvadą, kad teismai, konstatavę kelio servituto būtinumą, jo vietą parinko atsižvelgdami į faktą, kad tuo keliu ieškovai naudojosi, iki atsakovai įsigijo sklypus, t. y. be teisinio pagrindo sureikšmino vien faktinį naudojimąsi keliu, o pripažinę atsakovų siūlymą įrengti kelią kitoje vietoje neracionaliu ir neekonomišku dėl vietos reljefo ypatumų, žemės sluoksnio parametrų, netyrė, kokių sąnaudų reikia keliui įrengti, neįvertino, jog, neterminuotai naudojant kelią transporto priemonėmis važiuoti, atsiras kelio priežiūros išlaidų, dėl kurių neišspręsta CK 4.114 straipsnio tvarka.

3.4. Dėl servituto nustatymo atsiradusių nuostolių atlyginimas

88. CK 4.129 straipsnyje įtvirtinta, kad dėl servituto nustatymo atsiradę nuostoliai atlyginami įstatymų nustatyta tvarka. Įstatymais, sutartimis, teismo sprendimu ar administraciniu aktu gali būti nustatyta viešpataujančiojo daikto savi-

79 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-494/2008.

80 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2014.

ninko prievolė mokėti vienkartinę ar periodinę kompensaciją tarnaujančiojo daikto savininkui.

89. Nors servituto nustatymas yra teisėtas veiksmas, jis gali sukelti tarnaujančiojo daikto savininkui turtinių ir neturtinių netekimų, suvaržymų ar nepatogumų, kurie turi būti kompensuojami, todėl servituto nustatymas yra pagrindas tarnaujančiojo daikto savininkui reikalauti atlyginti dėl servituto nustatymo atsiradusius nuostolius (CK 4.129 straipsnis). Ekonomine prasme tai žala. Žalos piniginė išraiška – nuostoliai.[81] Teisėtais veiksmais padarytos žalos ar nuostolių atlyginimas yra vienas iš žalos kompensavimo būdų, bet tai nėra civilinė atsakomybė. Jų atlyginimas vykdomas tokiomis sąlygomis, kokios yra nustatytos įstatyme, bet ne civilinės atsakomybės sąlygomis. Sprendžiant dėl servitutu padarytų nuostolių atlyginimo turi būti nustatyti tie nuostoliai, kurie priežastiniu ryšiu susiję su savininko nuosavybės teisių suvaržymu, nors jo nuosavybė nėra paimama.[82]
90. Servitutas gali būti neatlygintinis tik išimtiniais atvejais, konstatavus tam konkretų pagrindą (pvz., atitinkamą šalių susitarimą).[83]
91. Su nuosavybės teisės suvaržymu susiję tarnaujančiojo daikto savininko nuostoliai – tai turtiniai ar neturtiniai netekimai: galimybės naudotis daikto dalimi netekimas, nepatogumų atsiradimas dėl bendro naudojimosi daiktu ar jo dalimi ir kita, įvertinta pinigais,[84] taip pat daikto nuvertėjimas dėl servituto nustatymo, asmens išlaidos, padarytos dėl servituto nustatymo, arba būsimos išlaidos, kurias dėl to ateityje būtina daryti (sąnaudos)[85]. Jeigu šios aplinkybės įrodytos, tai yra pagrindas teismui konstatuoti, kad tarnaujančiojo daikto savininkui turi būti sumokėta nuostolių kompensacija pagal CK 4.129 straipsnį, o jos dydis nustatomas pagal CK 6.249 straipsnio 1 dalį.[86]
92. Teismas, spręsdamas dėl kompensacijos dydžio, vadovaujasi jam suteikta nuožiūros teise, protingos žemėnaudos principais,[87] remiasi konkrečiomis bylos aplinkybėmis, nustatyta teismų praktika[88]. Teismai turėtų atsižvelgti, be kita ko, į tai[89]:
    a) kokiam daiktui, visam ar jo daliai nustatomas servitutas;
    b) koks servituto turinys;

---

81 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 28 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-103-611/2021 28 punktas.

82 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-549-695/2015.

83 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-61-469/2016 18 punktas.

84 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-549-695/2015.

85 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-415-695/2018 37 punktas.

86 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-549-695/2015.

87 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-210/2012.

88 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-549-695/2015.

89 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 17 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-69/2009; 2015 m. spalio 20 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-549-695/2015; 2016 m. sausio 8 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-61-469/2016 31 punktą; 2017 m. gegužės 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-248/2017 36 punktą; 2018 m. lapkričio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-415-695/2018 40 punktą; 2020 m. liepos 1 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-221-916/2020 35, 43 punktus.

c) kokio pobūdžio ir apimties asmeniniai ar veiklos bei kitokio pobūdžio suvaržymai tenka tarnaujančiojo daikto savininkui;
d) ar tarnaujančiojo daikto savininkui tenka turtinių nuostolių dėl servituto nustatymo, ar jie atlyginti ir ar galimi visiškai atlyginti;
e) kokią naudą turėjo ar įgyja viešpataujančiojo daikto savininkas dėl servituto nustatymo;
f) ar teisės aktuose nereglamentuojamas nuostolių dėl servituto nustatymo apskaičiavimas ir ar juos visus numatyta kompensuoti;
g) servituto nustatymo metu esančią žemės sklypo paskirtį ir naudojimo sąlygas;
h) aplinkybes, susijusias su tarnaujančiojo daikto savininko suvaržymų pagal paskirtį naudoti sklypo (likusią) dalį, kuriai nenustatytas servitutas, apimtimi;
i) tarnaujančiojo daikto savininkui išliekančias pareigas;
j) žemės sklypo nuomos rinkos kainą;
k) teisės aktuose reglamentuojamą nuostolių dėl konkretaus servituto nustatymo apskaičiavimo metodiką.

93. Kasacinis teismas yra nurodęs, jog kelio servituto atveju nuostoliai dėl servituto nustatymo apima ne tik kompensaciją už prarastą žemės sklypo vertę, bet ir išlaidas, patirtas įrengiant kelią, ir išaiškinęs, kad, sprendžiant dėl kelio, kuris turi atitikti teritorijų planavimo dokumentuose nustatytus reikalavimus, įrengimo išlaidų dydžio, turi būti atsižvelgiama ne į dėl bet kokio kelio tiesimo patirtas išlaidas, o į teritorijų planavimo dokumentuose nustatytus reikalavimus šiam konkrečiam keliui.[90]

94. Štai vienoje byloje ieškovas (verslo subjektas) kreipėsi į teismą su prašymu atsakovams (fiziniams asmenims) nuosavybės teise priklausančiam žemės sklypui nustatyti servitutą, suteikiantį teisę: ieškovui neterminuotai ir neatlygintinai juo naudotis – tiesti inžinerinius tinklus ir susisiekimo komunikacijas žemės sklypo dalyje, nutiestų inžinerinių tinklų ir susisiekimo komunikacijų valdytojams bei naudotojams naudotis nurodyta žemės sklypo dalimi, kad galėtų remontuoti, prižiūrėti ir kitaip eksploatuoti inžinerinius tinklus ir susisiekimo komunikacijas, naudotis jais pagal paskirtį, bet kuriuo paros metu visais metų laikais eiti ir važiuoti transporto priemonėmis nurodytoje žemės sklypo dalyje nutiestomis susisiekimo komunikacijomis. Kasacinis teismas konstatavo, kad teismai pagrįstai nusprendė, jog ginčo servitutas nėra neatlygintinis, tačiau nepagrįstai, nukrypdami nuo kasacinio teismo praktikos, servituto atlygintinumo klausimą paliko neišspręstą. Vien atlygintinio servituto nustatymas, nenurodžius CK 4.129 straipsnyje nustatytos vienkartinės ar periodinės kompensacijos tarnaujančiojo daikto savininkui, neužtikrina šio ir viešpataujančiojo daikto savininko teisių pusiausvyros. Grąžindamas šią bylos dalį pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, kasacinis teismas nurodė, jog šiuo atveju yra aktualu nustatyti, kokia apimtimi bus suvaržomas atsakovų turtas, t. y. atsižvelgti į tai, kokiai sklypo daliai nustatomas

90 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-549-695/2015.

servitutas, įvertinti, kad jis neterminuotas, jo turinys platus, suvaržo atsakovų nuosavybės teisę naudotis sklypo dalimi pagal paskirtį. Individualizuojant kompensacijos dėl nustatyto servituto dydį atsižvelgtina į tai, kad nustatytas servitutas lemia atsakovų žemės sklypo suvaržymus, artimus tiems, kuriuos atsakovai patirtų žemę paėmus visuomenės poreikiams, todėl nustatant kompensacijos dydį vienu iš teisiškai reikšmingų kriterijų galėtų būti atlygio, mokamo turtą paėmus visuomenės poreikiams, dydis. Kompensacijos dydžiui aktuali ir ta aplinkybė, kad statiniai (inžineriniai tinklai ir susisiekimo komunikacijos) atsakovų žemės sklypo dalyje statomi ir įvairūs ginčai dėl jų tęsiasi jau kelerius metus, visą šį laiką atsakovų teisė laisvai naudotis sklypu buvo suvaržyta, ieškovas sklypo dalį naudojo be teisinio pagrindo, neturėdamas atsakovų sutikimo, nesudaręs nuomos, panaudos ar kitokios sutarties, todėl už tokį naudojimą atsakovams turi būti deramai kompensuojama.[91]

95. Kasacinis teismas taip pat yra išaiškinęs, kad servituto atlygintinumo klausimą racionalu išspręsti nustatant servitutą, taip užtikrinamas bendrųjų civilinio proceso ekonomiškumo, koncentruotumo, siekio kuo greičiau atkurti teisinę taiką principų įgyvendinimas.[92] Tai gali turėti reikšmės sprendžiant ir dėl servituto būtinumo, nes atlyginimo dydis ir galimi kitam savininkui daromi nuostoliai dėl suvaržymų gali būti tokie, jog verstų ieškoti kitų naudojimosi svetimu daiktu būdų (pvz., sutarčių sudarymas) ar net visiškai kitų susidariusios situacijos sprendimų (pvz., turto išpirkimas, mainymas ar nuostolių padengimas kitu turtu, turto paėmimas valstybės ar visuomenės poreikiams teisingai atlyginant), kad iš anksto būtų pasirūpinta galimų savininko nuostolių atlyginimu.[93]

96. Kadangi, kaip jau ir minėta, servitutas gali būti neatlygintinis tik išimtiniais atvejais, kasacinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, kad servitutas pagal savo prigimtį yra atlygintinis ne tik tais atvejais, kai yra nustatytas teismo sprendimu, bet ir tais, kai yra nustatytas administraciniu aktu.[94] Apžvelgiamoje byloje kasacinis teismas, spręsdamas dėl geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektus eksploatuojančios įmonės pareigos mokėti kompensaciją už servitutą, nustatytą tarnaujančiajam daiktui – žemės sklypui, įvertinęs 1992 m. gegužės 12 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 343 patvirtintas Specialiąsias žemės ir miško naudojimo sąlygas, Žemės įstatymo ir Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymo nuostatas, konstatavo, kad nėra teisinio pagrindo teiginiui, jog geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektams prižiūrėti nustatomas servitutas neatlygintinis; tarnaujančiojo žemės sklypo savininkas turi teisę reikalauti nustatyti atlygintinį servitutą ir tais atvejais, kai žemės sklypui dėl tų pačių viešpataujančiųjų daiktų – geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros objektų – Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu yra taikomi specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų apribojimai.

---

91 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2014.

92 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2014.

93 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-374/2013.

94 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-61-469/2016 17 punktas.

97. Byloje, kurioje kasacinis teismas sprendė dėl Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo ir servituto nustatymą bei kompensacijas už jį reglamentuojančių teisės normų santykio, kai atsakovei (Nacionalinei žemės tarnybai prie Žemės ūkio ministerijos) patikėjimo teise valdomame valstybiniame žemės sklype buvo nustatytas servitutas, suteikiantis ieškovei (AB „Energijos skirstymo operatorius“) teisę tiesti (nutiesti elektros požeminę kabelinę liniją ir įrengti elektros įrenginius), aptarnauti, naudoti požemines ir antžemines komunikacijas (tarnaujantįjį daiktą) pagal parengtą žemės sklypo planą, kasacinis teismas, įvertinęs Elektros energetikos įstatymo ir Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo nuostatas, padarė išvadą, jog tiek pagal nustatytą teisinį reguliavimą, tiek vadovaujantis civilinių teisinių santykių teisingumo, interesų derinimo, atlygintinumo principais, suponuojančiais servituto atlygintinumo prezumpciją, įstatymų nustatyta tvarka turi būti kompensuojami dėl servituto patirti netekimai ne tik tarnaujančiojo daikto savininkui, bet ir teisėtam jo valdytojui.[95]
98. Spręsdamas dėl servituto atlyginimo dydžio, kitoje byloje kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad servitutas buvo nustatytas Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo normų pagrindu. Kasacinis teismas konstatavo, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, nustatydami servituto atlyginimo dydį, būtent ir neįvertino ginčo santykių specifikos. Juridiniai asmenys, turintys nuosavybės teise ūkinės komercinės paskirties pastatų žemėje, į kurią iki 1999 m. birželio 2 d. atkurtos nuosavybės teisės, naudojasi žemės sklypu, reikalingu šių pastatų eksploatacijai, servituto teise ir už naudojimąsi servitutu turėtų mokėti žemės savininkui kompensaciją, o kai nuosavybės teisės atkurtos po 1999 m. birželio 2 d., jeigu šalys nesusitaria kitaip, tokių pastatų savininkai žemės savininkui privalo mokėti žemės nuomos mokestį, kurį būtų turėję mokėti valstybei už naudojimąsi tuo žemės sklypu, jeigu nuosavybės teisės nebūtų atkurtos. Todėl teisėjų kolegija, atsižvelgdama į Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo (šio įstatymo redakcijas, galiojusias iki ir nuo 1999 m. birželio 2 d.) paskirtį, nusprendė, kad kompensacijos už naudojimąsi tokio pobūdžio servitutu dydis turi būti nustatytas atsižvelgiant į tai, kokio dydžio žemės nuomos mokestį privalėtų mokėti tokių pastatų savininkai žemės savininkui pagal šiuo metu galiojančią Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4 straipsnio 11 dalį. Ši taisyklė taikytina ir tuo atveju, kai žemės sklypas, į kurį buvo atkurtos nuosavybės teisės, buvo perleistas kitiems asmenims ir ieškinį dėl kompensacijos už servitutą priteisimo reiškia naujasis žemės sklypo savininkas, nes žemės sklypo pirkėjas neįgijo daugiau teisių, negu jų turėjo ankstesnis žemės sklypo savininkas, ir šiuo atveju nebus pažeistas teisėtų lūkesčių principas.[96]
99. Pasisakydamas dėl nuosavybės teisės ribojimo servitutu ir nuosavybės išpirkimo santykio, kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog ta aplinkybė, kad kompensa-

95 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 24 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-36-403/2021 39 punktas.

96 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-86-469/2015.

cija nepaskirta ar neteisingai nustatytas jos dydis, nėra pagrindas pripažinti, jog savininko teisės yra visiškai apribotos ir daiktas turėtų būti išperkamas. Daikto išpirkimas yra atskiras savininko teisių apsaugos atvejis. Pagrindą išpirkti daiktą gali sudaryti aplinkybės, kad daikto savininko teisės ir galimybės naudotis daiktu iš esmės suvaržomos paneigiant nuosavybės teisės esmę, todėl iš savininko daiktas gali būt išpirktas kompensuojant jam daikto vertę, o ne atlyginant dėl tokio suvaržymo nuostolius. Kiekvienu konkrečiu atveju pagal nustatytus servitutu ribojimus ir bylos aplinkybes teismas vertina, ar savininko teisės buvo suvaržytos iš esmės, ar buvo pagrindas daiktą iš savininko išpirkti, o ne nustatyti servitutą.[97]

97 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 9 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-415-695/2018 38 punktas.

4. Servituto pabaiga

100. Servituto pabaigos pagrindus lemia jo ypatumai. Siekiant, be kita ko, apsaugoti servituto turėtojo teises, servituto pabaigos pagrindai įstatyme nurodyti *numerus clausus* (baigtinis sąrašas) principu, t. y. servitutas gali pasibaigti tik įstatyme nustatytais pagrindais (CK 4.130 straipsnio 2 dalis).
101. CK 4.130 straipsnyje nustatyti servituto pasibaigimo pagrindai ir momentas. Servitutas baigiasi: 1) jo atsisakius; 2) tam pačiam asmeniui tapus ir viešpataujančiojo, ir tarnaujančiojo daikto savininku; 3) žuvus viešpataujančiajam ar tarnaujančiajam daiktui; 4) pablogėjus tarnaujančiojo daikto būklei; 5) išnykus servituto būtinumui; 6) suėjus senaties terminui. Servituto pasibaigimo momentu laikomas jo išregistravimo momentas, išskyrus šio straipsnio 1 dalies 2 ir 3 punktuose nustatytus atvejus (CK 4.130 straipsnio 3 dalis).
102. Štai ir Žemės įstatymo 22 straipsnio 9 dalyje įtvirtinta, kad administraciniu aktu nustatytas servitutas CK nustatytais pagrindais baigiasi, kai institucija, priėmusi sprendimą nustatyti servitutą, priima sprendimą tokį servitutą panaikinti.
103. Tiesa, kasacinio teismo praktikoje iki šiol pasitaikė vos keletas bylų, kuriose būtų keliami materialiosios teisės normų, reglamentuojančių servituto pabaigos pagrindus ir momentą, aiškinimo ir taikymo klausimai. Todėl toliau aptariami tik šie atvejai.
104. Pirmasis CK nustatytas servituto pabaigos pagrindas – jo atsisakymas (CK 4.130 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 4.131 straipsnis). Viešpataujančiojo daikto savininkas gali atsisakyti turimo servituto, tačiau tik tarnaujančiojo daikto savininko naudai (CK 4.131 straipsnio 1 dalis). Be to, kai servitutas suteikia keletą to paties daikto naudojimo teisių, galima atsisakyti ir tik kai kurių iš jų (CK 4.131 straipsnio 2 dalis). Servituto atsisakymas turi būti įgyvendintas įstatymo nustatyta tvarka: turimo servituto atsisakymas turi būti įformintas raštu; apie servituto atsisakymą viešpataujančiojo daikto savininkas privalo įspėti tarnaujančiojo daikto savininką ne vėliau kaip prieš šešis mėnesius, taip pat viešpataujančiojo daikto savininkas privalo atlyginti tarnaujančiojo daikto savininkui dėl servituto nutraukimo atsiradusius nuostolius (CK 4.131 straipsnio 4, 5 dalys).
105. Taigi, įstatymas neriboja viešpataujančiojo daikto savininko teisės atsisakyti tik dalies servituto (CK 4.130 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Tačiau ši viešpataujančiojo daikto savininko teisė priklauso nuo tarnaujančiojo daikto, kuriam nustatytas servitutas, rūšies, ar jį (jo plotą) galima skaidyti, nesukeliant neigiamų padarinių tarnaujančiojo daikto savininkui. Kadangi servitutas nustatomas viešpataujančiojo daikto savininko naudai, tai servituto pabaiga paprastai atitinka ir tarnaujančiojo daikto savininko interesus, tačiau tam tikrais atvejais servituto atsisakymas gali būti jam nenaudingas.[98]
106. Pavyzdžiui, tokiu atveju, kai sumažinamas servitutui naudojamo žemės sklypo plotas, tarnaujančiojo daikto savininko teisės neturi būti suvaržytos labiau

98 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-108-248/2020 40 punktas.

negu prieš tai, t. y. toks servitutas (mažesniam žemės sklypo plotui) neturėtų būti jam nepalankesnis nei didesnės apimties servitutas. Tam tikrais atvejais gali susidaryti tokia situacija, kad tarnaujančiojo daikto savininkui naudingiau yra didesnis servitutas (didesniam žemės sklypo plotui), gaunant už tai atitinkamą kompensaciją, nei turėti laisvą nuo servituto daikto dalį, kuri negali būti naudojama pagal paskirtį ir už tai nekompensuojama. Tokiu atveju svarbu nustatyti, ar tarnaujančiojo daikto savininkas, atlaisvinus dalį daikto nuo servituto, galės juo naudotis pagal tiesioginę paskirtį, turėti iš jo naudos.[99] Todėl apžvelgiamoje byloje kasacinis teismas, konstatavęs, kad ieškovė nepagrindė mažesnio žemės sklypo (žemės sklypų) ploto servituto galimybės labiau nesuvaržant atsakovo, kaip tarnaujančiojo daikto savininko, teisių, nusprendė, kad nėra teisinio pagrindo plačiau pasisakyti dėl minėtos viešpataujančiojo daikto savininko teisės (atsisakyti tik dalies servituto).

107. Servituto pabaigos, tam pačiam asmeniui tapus viešpataujančiojo ir tarnaujančiojo daikto savininku, sąlygos yra detalizuojamos CK 4.132 straipsnyje – servitutas šiuo pagrindu baigiasi tada, kai tas pats asmuo tampa viso viešpataujančiojo ir viso tarnaujančiojo daikto savininku (1 dalis). Jeigu tas pats asmuo tampa tik dalies viešpataujančiojo ir tarnaujančiojo daikto savininku, likusiajai daliai servitutas lieka galioti (2 dalis). Kai tarnaujantysis daiktas priklauso keliems asmenims, servitutas baigiasi tik tada, kai visi tarnaujančiojo daikto savininkai nuosavybės teisėmis įgyja viešpataujantįjį daiktą (3 dalis).

108. Štai kasacinio teismo teisėjų kolegija, vienoje iš bylų vertindama ieškovės gyvenamųjų namų savininkų bendrijos ieškinio reikalavimą dėl servituto panaikinimo CK 4.132 pagrindu, teisiškai nepagrįstu laikė ieškovės kasacinio skundo argumentą, kad nors viešpataujantieji daiktai (kurie, ieškovės teigimu, yra tik šios gyvenvietės gyventojų žemės sklypai) ieškovei nepriklauso, vertinant faktą, kad pati ieškovė priklauso viešpataujančiųjų daiktų savininkams, t. y. yra jų įsteigta ir valdoma tam, kad tenkintų viešpataujančiųjų daiktų savininkų interesus, susijusius su bendrojo naudojimo objektų priežiūra, tvarkymu ir valdymu, žemės sklypas priklauso viešpataujančiųjų daiktų savininkams, tik yra įsigytas ne jų bendrojon dalinėn nuosavybėn, o per jų įsteigtą ieškovę. Kasacinis teismas nurodė, jog vien ta aplinkybė, kad ieškovė įsteigta šios gyvenvietės žemės sklypų ir juose esančių gyvenamųjų namų savininkų teisėms įgyvendinti, nepaneigia savarankiško ieškovės teisinio subjektiškumo. Dėl šios priežasties, net ir sutikus su ieškovės argumentais, kad viešpataujančiaisiais daiktais, nustatant kelio servitutą, buvo ieškinyje nurodyti gyvenvietės žemės sklypai, tai nesudarytų pagrindo konstatuoti kelio servituto pasibaigimą pagal CK 4.130 straipsnio 1 dalies 2 punktą, kadangi nurodyti žemės sklypai ieškovei nuosavybės teise nepriklauso.[100]

---

99 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-108-248/2020 38 punktas.

100 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-7-214-823/2023 73, 74 punktai.

109. Servitutas taip pat gali pasibaigti suėjus senaties terminui, jeigu turintis teisę juo naudotis asmuo savanoriškai dešimt metų pats ar per kitus asmenis nesinaudojo servituto suteikiamomis teisėmis (CK 4.136 straipsnio 1 dalis). Laikas, kurį nebuvo naudojamasi servituto suteikiamomis teisėmis dėl nenugalimos jėgos ar dėl tarnaujančiojo daikto savininko ar valdytojo trukdymo, į senaties terminą neįskaitomas (CK 4.136 straipsnio 2 dalis).
110. Pasisakydamas dėl šio servituto pabaigos pagrindo kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad CK 4.136 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas reguliavimas, kuriuo nustatyta, kad laikas, kai nebuvo naudojamasi servituto suteikiamomis teisėmis dėl nenugalimos jėgos ar dėl tarnaujančiojo daikto savininko ar valdytojo trukdymo, į senaties terminą neįskaitomas, nėra savitikslis. Jis skirtas tam, kad būtų užtikrinama servituto turėtojų galimybė naudoti normaliomis sąnaudomis viešpataujančiuosius daiktus.[101]
111. Svarbu skirti šį materialinio pobūdžio terminą nuo ieškinio senaties termino. Pasibaigus ieškinio senaties terminui, išnyksta tik teisė į pažeistos teisės gynybą pareiškiant ieškinį, o pati teisė ir teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos išlieka (CK 1.126 straipsnio 1 dalis, 1.133 straipsnis, 6.241 straipsnio 1 dalies 2 punktas), tuo tarpu pasibaigus naikinamiesiems materialinio teisinio pobūdžio terminams pasibaigia pati subjektinė teisė arba pareiga (pavyzdžiui, CK 4.136 straipsnio 1 dalyje ir 4.157 straipsnio 1 dalyje nustatoma servituto ir uzufrukto pabaiga suėjus senaties terminui, t. y. vartojama senaties termino sąvoka, tačiau pagal teisinius padarinius galima atskirti, kad šie terminai yra naikinamieji, nes jiems pasibaigus išnyksta pati subjektinė teisė, o ne teisė į priverstinį jos įgyvendinimą).

4.1. Servituto pabaiga išnykus servituto būtinumui

112. Servituto pabaigos dėl pasikeitusių aplinkybių (išnykusio būtinumo) pagrindas plačiau atskleistas CK 4.135 straipsnyje, nustatančiame, kad kai aplinkybės pasikeičia taip, kad viešpataujantysis daiktas gali būti tinkamai naudojamas nesinaudojant tarnaujančiuoju daiktu, tarnaujančiojo daikto savininko teisės naudotis tuo daiktu neribojamos, o servitutas baigiasi tarnaujančiojo daikto savininko ir viešpataujančiojo daikto savininko susitarimu. Jeigu tarnaujančiojo daikto savininkas ir viešpataujančiojo daikto savininkas nesusitaria, sprendimą dėl servituto pabaigos priima teismas.
113. Viešpataujančiojo daikto savininkas negali turėti teisėto lūkesčio, jog nustatytas ir viešame registre įregistruotas servitutas išliks nepriklausomai nuo aplinkybių, susijusių su galimybe naudoti pagal paskirtį normaliomis sąnaudomis viešpataujantįjį daiktą nesinaudojant tarnaujančiuoju daiktu, pasikeitimo. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad servitutas lemia tarnaujančiojo daikto savininko nuosavybės teisės varžymus, o tokie varžymai negali egzistuoti ilgiau, negu jų reikia tiems tikslams, kuriems užtikrinti buvo nustatytas servitutas,

101 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 2 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-140-403/2021 29 punktas.

pasiekti. Servituto nustatymas sietinas su viešpataujančiojo daikto naudojimo pagal paskirtį užtikrinimu, todėl būtinybės užtikrinti tokį viešpataujančiojo daikto naudojimą per tarnaujantįjį daiktą išnykimas suponuoja galimybę panaikinti nustatytą servitutą. Tolesnis servituto egzistavimas be teisinio pagrindo (nebent būtų savininkų susitarimas) ribotų tarnaujančiojo daikto savininko nuosavybės teisę.[102]

114. Servituto panaikinimo galimybė, kai išnyksta servituto būtinumas, siejama su tuo, jog turi būti iš esmės pasikeitusios konkrečios šalių sutartos ar objektyviai egzistavusios aplinkybės, dėl kurių servitutas buvo nustatytas, t. y. tos aplinkybės turi taip pasikeisti, kad atsirastų galimybė viešpataujantįjį daiktą tinkamai naudoti nesinaudojant tarnaujančiuoju daiktu. Taigi, reiškiant reikalavimą pripažinti nustatyto kelio servituto pabaigą, išnykus kelio servituto būtinumui, jau turi egzistuoti reali ir užtikrinta galimybė (nors galimi atvejai, kai ji gali atsirasti ir bylos nagrinėjimo metu) viešpataujantįjį daiktą tinkamai naudoti be nustatyto kelio servituto žemės sklype – tarnaujančiajame daikte, t. y. nustatyto kelio servituto panaikinimas šiuo pagrindu negali būti pateisinamas, jeigu jį panaikinus viešpataujančiojo daikto tinkamo naudojimo galimybė bus prarasta, o jo tinkamam naudojimui užtikrinti vėliau reikės, pareiškiant tokius reikalavimus, nustatyti naujus kelio servitutus ir įrengti kelius, kurių techninis įrengimo lygis atitiktų keliui keliamus reikalavimus ir toks kelias taptų tinkamas naudoti.[103]

115. Servituto panaikinimo išnykus būtinumui atvejais turi būti ištirta ir įvertinta, ar įvyko esminis faktinių aplinkybių, buvusių servituto nustatymo momentu ir nulėmusių servituto būtinybę, pasikeitimas, o šis klausimas spręstinas taip: 1) turi būti išsiaiškintas servituto nustatymo faktinis pagrindas, t. y. aplinkybės, nulėmusios servituto būtinybę; 2) turi būti išsiaiškinta, ar egzistuoja faktinės aplinkybės, kuriomis grindžiamas servituto būtinumo išnykimas; 3) turi būti įvertinta, ar faktinių aplinkybių pasikeitimas, jeigu jis ir įvyko, yra esminis, t. y. ar viešpataujantysis daiktas iš tikrųjų gali būti naudojamas pagal paskirtį be tarnaujančiojo daikto.[104]

116. Štai vienoje byloje buvo nustatyta, kad pėsčiųjų takas, kaip ginčo servituto objektas, buvo reikalingas gamyklai tinkamai eksploatuoti, t. y. kad ginčo servitutas buvo nustatytas, siekiant užtikrinti gamyklos naudojimą pagal paskirtį. Taip pat nustatyta, kad gamykla yra apleista ir neveikia, patekimas į ją pro žemės sklypą, kuriam nustatytas ginčo servitutas, yra užtvertas tvora ir gelžbetoniniais blokais, t. y. nustatytos faktinės aplinkybės patvirtino, kad pati gamykla (o kartu ir servitutas) nėra eksploatuojama, o patekimas į žemės sklypą, kuriame, be kitų statinių, yra atsakovei priklausanti gamykla, *inter alia*, pėsčiųjų priėjimas prie šių objektų, gali būti užtikrintas kitais patekimo į aptariamą žemės sklypą

102 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 2 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-140-403/2021 26 punktas.

103 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-472/2010.

104 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-7-214-823/2023 77 punktas.

būdais, vadinasi, ginčo servitutas nėra būtinas, kad pėstieji galėtų prieiti prie gamyklos. Kasacinis teismas, remdamasis nustatytomis faktinėmis aplinkybėmis, konstatavo, kad CK 4.130 straipsnio 1 dalies 5 punkto ir 4.135 straipsnio 1 dalies prasme išnyko ginčo servituto būtinybė ir kad tokios būtinybės išnykimas, ieškovei reikalaujant, sudaro pagrindą panaikinti servitutą.[105]

105 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 16 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-695/2019 35 punktas.

5. Kai kurie su servitutais susiję procesiniai klausimai

5.1. Įrodinėjimo pareigos, įrodymų tyrimo ir vertinimo specifika, sprendžiant su servitutu susijusius klausimus

117. Servituto nustatymo ar panaikinimo bylose taikomas bendrasis rungimosi civiliniame procese principas, kuris lemia tai, jog įrodinėjimo pareiga ir pagrindinis vaidmuo įrodinėjant tenka įrodinėjamų aplinkybių nustatymu suinteresuotoms šalims. Pagal bendrąją įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę, įtvirtintą CPK 178 straipsnyje, būtent asmeniui, reikalaujančiam servituto nustatymo, tenka įrodinėjimo našta ir pareiga įrodyti, kad nėra kitų alternatyvių galimybių patenkinti ieškovo daikto naudojimo normaliomis sąlygomis poreikius ar kad tai neįmanoma be neproporcingai didelių sąnaudų,[106] o asmeniui, reikalaujančiam servituto panaikinimo, pavyzdžiui, išnykus jo būtinumui, – įrodyti esminių aplinkybių pasikeitimą (CPK 12 ir 178 straipsniai)[107].
118. Jei ieškinys dėl kelio servituto nustatymo pareikštas viešajam interesui apginti, teismo vaidmuo renkant ir tiriant įrodymus turi būti aktyvus. Kasacinis teismas yra konstatavęs, kad tarnaujančiojo daikto savininko siūlymai, kai kyla ginčas dėl servituto kelio vietos ir krypties, yra sudėtinė ir privaloma bylos nagrinėjimo dalyko dalis, tai ir ieškinio ginant viešąjį interesą pobūdis lemia teismo aktyvų vaidmenį renkant ir tiriant įrodymus – tarnaujančiojo daikto savininko siūlymus dėl servituto kelio vietos ir krypties, kurie būtų pagrindas vertinti, ar jie atitinka labiausiai kelio reikalavimus užtikrinančios jo vietos ir krypties reikalavimus.[108]
119. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodyta, kaip turi būti vertinama ir aiškinama pirmoji CK 4.126 straipsnio 1 dalyje nustatyta sąlyga, t. y. savininkų nesusitarimo faktas: ji negali būti vertinama kaip reikalavimas išankstinio ginčo sprendimo ne teisme. Pagal įstatymą šalys neturi pareigos įrodyti nesutarimo fakto.[109]
120. Sprendžiant dėl servituto nustatymo būtinumo, kaip antrosios iš servituto nustatymo teismo sprendimu būtinųjų sąlygų, gali turėti reikšmės tai, ar jo nustatymas susijęs su teritorijų planavimo tvarka priimtais sprendiniais.[110] Spręsdamas dėl servituto nustatymo žemės sklype, dėl kurio nustatyta tvarka yra priimti sprendiniai teritorijų planavimo tvarka, pavyzdžiui, patvirtintas detalusis planas, nustatantis žemės sklypų dydį, namų ir kitų statinių išdėstymą sklypuose, teismas privalo atsižvelgti į galiojančius teritorijų planavimo dokumentus.[111]

---

106 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-48-916/2024 40 punktas.

107 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 16 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-298-695/2019 33 punktas.

108 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 13 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-494/2008.

109 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2010.

110 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-549-695/2015.

111 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 19 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-190-916/2017 26 punktas.

121. Kai teisme priimamas sprendimas dėl servituto nustatymo, tai yra įvertinami šalių interesai ir aplinkybės, kurios yra svarbios servituto dydžiui. Jos gali sutapti, bet gali ir nesutapti su ta aplinkybių visuma, kuri yra įvertinama ir yra svarbi tvirtinant teritorinio planavimo dokumentus su siūlymais dėl servituto nustatymo. Atitinkamai siūlymai dėl servituto nustatymo ir jo dydžio bei kitų sąlygų teritorijų planavimo dokumentuose nėra kokiu nors būdu privalomi šalims ar teismui, nors juose gali būti tam tikrų duomenų apie servituto būtinumą ar jo dydį. Viena vertus, tai reiškia, kad teritorijų planavimo dokumentuose esantys faktiniai duomenys gali būti teikiami kaip vienas iš įrodymų, iš kurių teismas sprendžia dėl servituto būtinumo, dydžio ir kitų reikšmingų servitutui nustatyti aplinkybių (CPK 177 straipsnis). Kita vertus, jie neturi didesnės įrodomosios ar prejudicinės galios (CPK 182, 197 straipsniai), todėl servitutui ir jo dydžio nustatymui teritorijų planavimo dokumentuose esantys faktiniai duomenys su siūlymais gali būti vertinami kaip vienas iš įrodymų (CPK 185 straipsnis). Jeigu jų ir kitų įrodymų pagrindu teismas daro išvadą, kad teritorijų planavimo dokumentuose esantys siūlymai dėl servituto nustatymo ir jo dydžio yra pakankami, atitinka įstatymo reikalavimus ir šalių interesus tiek, kad užtikrina viešpataujančiojo daikto naudojimą pagal paskirtį ir pernelyg nesuvaržo tarnaujančiojo daikto savininko teisių, tai teismas gali patvirtinti prašomą servitutą tokį, koks buvo siūlymuose.[112] Kitu atveju teismas gali nepatvirtinti minėtame siūlyme esančio servituto ir jo dydžio, jeigu minėtų reikalavimų toks siūlymas neatitiko. Teismas tokių reikalavimų nesprendžia iš dalies, nes sprendimas dėl servituto nustatymo priimamas patvirtinant tikslius tarnaujančiojo ir viešpataujančiojo daiktų apribojimus, kurie prireikus atvaizduojami planuose.[113]

122. Kai viešpataujantieji daiktai yra keli žemės sklype stovintys pastatai, kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad servituto dėl žemės sklypo naudojimo apimtis turi būti nustatoma servituto konkrečiame žemės sklype planu.[114]

123. Jeigu tarnaujantysis daiktas yra žemės sklypas, tai būtina tiksliai apibrėžti žemės sklypo savininko teisių turinio ribojimą ir teritoriją, kurioje ribojimai yra taikomi. Teritorija turi būti apibrėžta žemės sklypo plane (schemoje), kuriame būtų duomenys apie apribojimų išsidėstymą sklype, pavyzdžiui, ribojimų ribos, plotas ir kita. Jeigu servitutą daliai žemės sklypo nustato teismas, tai į bylą turi būti pateiktas planas (schema) su šiais duomenimis, o teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje turi būti nurodyta, kad šis servitutas nustatytas pagal konkretų planą (schemą), įrašant, kas yra plano (schemos) rengėjas, parengimo ar patvirtinimo datą, numerį ar kitus šio dokumento identifikavimo duomenis. Servituto objektais esantys žemės sklypai ar jų dalys yra nekilnojamieji daiktai – nekilnojamojo turto kadastro objektai (Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto kadastro įstatymo 5 straipsnis). Dėl to planas (schema) turi būti parengtas taip, kad pagal

112 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 5 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-113-943/2023 29 punktas.

113 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. sausio 13 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-695/2021 40 punktas.

114 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-468/2008.

jį būtų galima tiksliai nustatyti suvaržymų ar kitokių ribojimų lokalizaciją, plotą, konfigūraciją ir ribas tarnaujančiojo žemės sklypo teritorijoje ir nebūtų išeita už šio žemės sklypo išorinių ribų.[115] Servitutas turi būti konkrečiai apibrėžtas, o dėl žemės sklype nustatomo servituto turi būti pateiktas jo planas (schema). Tai reiškia, kad ieškinio dėl servituto nustatymo pagrindą sudaro, be kitų, servituto dydžio ir vietos aplinkybės – jo matmenys, konfigūracija, išsidėstymas ir kiti duomenys. Jie atvaizduojami plane (schemoje), kuris yra būtinoji ieškinio dalis (priedas).[116] Atsižvelgiant į tai, kad servitutas, ne tik kaip varžantis tarnaujančiojo daikto savininko teises, bet ir kaip suteikiantis naudojimosi teises viešpataujančiojo daikto savininkui, turi būti tikslus ir aiškus, tai jis nustatomas pagal pateiktą planą, kuris grafiškai atvaizduoja būtinų apribojimų dydį.[117]

124. CK 4.119 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad jeigu nustatant kelio servitutą, suteikiantį teisę važiuoti transporto priemonėmis, nenustatomas kelio plotis ir jo neįmanoma nustatyti pagal anksčiau buvusį kelią, jei toks buvo, laikoma, kad galima naudotis keturių metrų pločio keliu. Šios normos turinys suponuoja tai, kad kelio servituto plotis (išsidėstymas) gali būti nustatomas pagal faktiškai egzistuojančio (egzistavusio) kelio plotį arba pagal CK nustatytą kelio plotį – 4 metrus. Taigi, prašomo nustatyti servituto schema ar planas yra reikalingas ir turi būti privalomai pateikiamas tada, kai kelio servitutas nustatomas ten, kur kelio iš viso nėra ir jį reikia suformuoti. Pagrindiniai duomenys, reikalingi kelio servitutui nustatyti, yra kelio plotis ir išsidėstymas; šie elementai turi būti nurodyti teismui pateikiamame prašomo nustatyti servituto plane, jei jis būtinas.[118] Teismas, organizuodamas tinkamą bylos nagrinėjimo procesą, paprastai teismo parengiamajame posėdyje šalims gali nurodyti, kokios bylos aplinkybės yra įrodinėtinos, kokie įrodymai pateiktini.

125. Sprendžiant, ar yra pagrindas atmesti prašymą nustatyti kelio servitutą vien dėl pateikto kelio servituto plano trūkumų, atsižvelgtina į civilinio proceso tikslus: ginti asmenų, kurių teisės arba įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus, tinkamai taikyti įstatymus teismui nagrinėjant civilines bylas, priimant sprendimus bei juos vykdant, taip pat kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių, aiškinti bei plėtoti teisę (CPK 2 straipsnis). Pernelyg formalizuojant tiek pateikiamų procesinių dokumentų, tiek jų priedų turinį ir atsisakant iš esmės spręsti šalių ginčą vien dėl neesminių kelio servituto plano trūkumų, kurie gali būti ištaisomi proceso metu, ribojama asmens teisė į teisminę gynybą ir pažeidžiamas teisminės gynybos prieinamumo principas.[119] Tokio pobūdžio trūkumai paprastai konstatuojami parengiamojo teismo posėdžio metu.

---

115 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-347-695/2017 35 punktas.

116 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 12 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-347-695/2017 36, 37 punktai.

117 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. sausio 13 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-181-695/2021 33 punktas.

118 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-126/2012.

119 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. sausio 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-48-916/2024 37 punktas.

126. Visais atvejais servituto turinio nustatymas yra fakto klausimas, dėl kurio sprendžiama pagal konkrečioje byloje surinktus servituto turinį patvirtinančius įrodymus. Nors servituto turinio nustatymas yra būtinas sprendžiant ginčus, kilusius dėl naudojimosi servitutu suteikiamomis teisėmis, servituto turinio pakeitimo ar servituto panaikinimo, servituto turinio išaiškinimas *per se* (pats savaime) nesukelia ieškovui tiesioginių materialiųjų teisinių padarinių ir dėl šios priežasties negali būti savarankišku ieškinio dalyku. Aiškinant (nustatant) servituto turinį jis negali būti keičiamas: siekdamas, kad teismas nustatytų kitokį servituto turinį, nei patvirtina byloje surinkti įrodymai, ieškovas turi teisę reikšti reikalavimą dėl servituto turinio pakeitimo įstatymų nustatyta tvarka (CK 4.112 straipsnio 5 dalis).[120] Vadinasi, negalimas ieškinys, kuriuo būtų prašoma išaiškinti viešpataujančiojo daikto savininkui servitutu suteikiamų teisių turinį.
127. Pagal bendrąsias teisės normas, rezoliucinėje teismo sprendimo dalyje, be kita ko, turi būti išdėstyta teismo išvada ieškinį ir (ar) priešieškinį patenkinti visiškai ar iš dalies, kartu išdėstant patenkinto ieškinio turinį, arba ieškinį ir (ar) priešieškinį atmesti (CPK 270 straipsnio 5 dalies 1 punktas). Rezoliucinė sprendimo dalis turi būti suformuluojama trumpai ir aiškiai, taip, kad nesukeltų jokių neaiškumų ir būtų įvykdoma. Teismui neleidžiama priimti sprendimų, kurių įvykdymas priklausys nuo tam tikros sąlygos atsiradimo arba neatsiradimo, išskyrus nurodytą CPK 262 straipsnio 1 dalyje (CPK 267 straipsnis).
128. Bylose dėl servituto žemės sklype nustatymo teismas turi teisę ieškinį tenkinti iš dalies ir nustatyti mažesnio ploto bei kitokių ribų, konfigūracijos servitutą, nei grafiškai atvaizduotas ir pažymėtas plane, pagal kurį prašoma nustatyti servitutą, jeigu, įgyvendindamas teismo sprendimui keliamus reikalavimus, be kita ko, reikalavimą, jog teismo sprendimo rezoliucinė dalis turi būti suformuluojama trumpai ir aiškiai, taip, kad nesukeltų jokių neaiškumų ir būtų įvykdoma, teismas gali sprendime, jo rezoliucinėje dalyje tiksliai ir vienareikšmiškai aiškiai apibrėžti nustatyto servituto ribas, konfigūraciją ir pan., suteikiančius pagrindą tiksliai grafiškai atvaizduoti nustatytą servitutą, apskaičiuoti jo plotą. Jeigu teismas dėl atliekamo pakoregavimo pats negali apskaičiuoti nustatomo servituto ploto ir dėl to sprendime, jo rezoliucinėje dalyje servituto dydį apibrėžia ne plotu, o plane nurodytais taškais, tai neteikia pagrindo padaryti išvadą, kad teismo nustatyto servituto turinys neatitinka CK 4.112 straipsnio reikalavimų.[121]

5.2. Nuostolių, atsiradusių dėl nustatyto servituto, ir kompensacijos dydžio nustatymo procesiniai aspektai

129. Atsižvelgiant į bylų dėl servituto nustatymo specifiką darytina išvada, jog viešpataujančiojo daikto savininko (ieškovo) poreikis nustatyti servitutą tarnau-

120 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-7-214-823/2023 58 punktas.

121 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. gruodžio 29 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-302-701/2022 38 punktas.

jančiajame daikte ir šio daikto savininko (atsakovo) teisė gauti atlyginimą už servitutą yra abiejų daiktų savininkų interesai, kurių pusiausvyros yra siekiama tokio pobūdžio byloje.[122] Procesinė viešpataujančiojo daikto savininko pareiga kelti kompensacijos dydžio klausimą logiškai išplaukia iš reikalavimo siekti abiejų daiktų savininkų interesų pusiausvyros.[123] Apie šios ieškovo pareigos tinkamą vykdymą teismas paprastai išsiaiškina parengiamajame posėdyje (CPK 230 straipsnio 1 dalis).

130. Kai viena iš šalių siekia servituto nustatymo kuo mažesnėmis jai sąnaudomis iš kelių galimų variantų, teisingo atlyginimo klausimas privalo būti svarstomas, net ir nesant pareikšto savarankiško reikalavimo atlyginti nuostolius CK 4.129 straipsnio pagrindu.[124] Teismų praktikoje yra pažymėta, kad teismas turi pareigą nustatyti nuosavybės teisės apribojimui adekvačią kompensaciją, kuri kiekvienu atveju gali skirtis priklausomai nuo faktinių bylos aplinkybių.[125] Vykdydamas tokią pareigą teismas sprendimu viešpataujančiojo daikto savininkui gali nustatyti prievolę mokėti tiek vienkartinę, tiek periodinę kompensaciją tarnaujančiojo daikto savininkui (CK 4.129 straipsnis). Šalių prašymas priteisti konkrečios rūšies kompensaciją negali riboti aptariamos teismo teisės. Tačiau teismas turi motyvuoti, kodėl parinkta konkreti rūšis, kaip ji dera su abiejų šalių interesais, ar toks kompensavimas yra realus ir pan.[126]

131. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad teismas turi pareigą savo iniciatyva spręsti dėl nuostolių atlyginimo už nustatytą servitutą, todėl, nesant ieškovo (ar atsakovo) reikalavimo, teismo sprendimas dėl servituto atlygintinumo negali būti laikomas pažeidžiančiu bylos nagrinėjimo ribas.[127] Parengiamajame teismo posėdyje teismas paprastai pasiūlo ginčo šalims pateikti patiriamus dėl servituto nustatymo nuostolius patvirtinančius įrodymus.

132. Teismo sprendime, kuriuo nustatomas servitutas, paprastai turi būti pasisakyta dėl prievolės mokėti kompensaciją pagal CK 4.129 straipsnį. Servituto pobūdis – nustatomas jis atlygintinai ar ne – yra viena iš esminių bylos aplinkybių, kuri turi būti ištirta bylos nagrinėjimo metu. Jeigu ši aplinkybė netirta, tai yra pagrindas bylos įrodymų tyrimą ir vertinimą kvalifikuoti kaip nevisapusišką (CPK 185 straipsnis). Teismo sprendime turi būti nurodyta, yra servitutas atlygintinas ar ne, o jeigu prievolė mokėti kompensaciją nustatoma, tai pasisakyta dėl kompensacijos rūšies, dydžio ir jos mokėjimo sąlygų.[128] Pažymėtina, kad servituto

122 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 16 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-256-611/2022 25 punktas.

123 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2011.

124 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 5 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-113-943/2023 52 punktas.

125 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 4 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-248/2017 33 punktas.

126 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 1 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-221-916/2020 34 punktas.

127 Žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 5 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-113-943/2023 54 punktą.

128 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-69/2009.

pobūdžio (atlygintinis ar neatlygintinis) nustatymas nelaikytinas ieškinio dalyko pakeitimu.[129]

133. Ieškovo pareiga reikšti reikalavimą priteisti iš jo atsakovui kompensaciją už servitutą ir teismo pareiga nustatyti kompensacijos dydį lemia išvadą, kad bylose dėl servituto nustatymo ieškinio reikalavimas nustatyti ieškovo naudai tarnaujančiajame daikte servitutą yra pagrindinis neturtinio pobūdžio reikalavimas, o kitas reikalavimas – priteisti atsakovui kompensaciją už servitutą – yra turtinis reikalavimas, išvestinis iš pirmojo. Išvadą, kad bylose dėl servituto nustatymo ieškinio reikalavimas priteisti atsakovui kompensaciją už servitutą yra išvestinis, patvirtina tai, jog šis reikalavimas yra neatsiejamai susijęs su pagrindiniu reikalavimu nustatyti servitutą. Priklausomai nuo to, ar tenkinamas ieškinio reikalavimas nustatyti servitutą atsakovo žemės sklype, privalomai turi būti sprendžiama dėl ieškinio reikalavimo priteisti atsakovui kompensaciją už servitutą, t. y., teismui patenkinus pagrindinį reikalavimą – nustačius servitutą tarnaujančiajame daikte, yra sprendžiama dėl išvestinio reikalavimo (jo dalies) tenkinimo – kompensacijos, kurios dydį turi pareigą nustatyti teismas, priteisimo tarnaujančiojo daikto savininkui. Ir priešingai, atmetus pagrindinį ieškinio reikalavimą nustatyti servitutą atsakovo žemės sklype, savaime išnyksta pagrindas svarstyti dėl ieškinio reikalavimo priteisti atsakovui kompensaciją už servitutą ir šis reikalavimas atmetamas.[130]

134. Kadangi, kaip jau minėta, bylose dėl servituto nustatymo ieškinio reikalavimas priteisti atsakovui kompensaciją už servitutą yra išvestinis, remiantis kasacinio teismo formuojama praktika, išvestinis, t. y. su pagrindiniu reikalavimu neatsiejamai susijęs, reikalavimas atskirai žyminiu mokesčiu neapmokestinamas.[131]

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų grupė

Civilinių bylų skyriaus teisėjų 2025 m. vasario 20 d. pasitarime pritarta skelbti biuletenyje „Teismų praktika“

129 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2014.

130 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 16 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-256-611/2022 25, 27 punktai.

131 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2009.

AB-61-1

3.2. LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO PRAKTIKOS BAUDŽIAMOSIOSE BYLOSE DĖL PREKYBOS ŽMONĖMIS (BK 147 STRAIPSNIS), IŠNAUDOJIMO PRIVERSTINIAM DARBUI AR PASLAUGOMS (BK 147[1] STRAIPSNIS), NAUDOJIMOSI ASMENS PRIVERSTINIU DARBU AR PASLAUGOMIS (BK 147[2] STRAIPSNIS) (BK XX SKYRIUS) APŽVALGA

Įvadas

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – ir BK) 146–148[1] straipsniuose (BK XX skyrius) yra įtvirtintos nusikalstamos veikos, kuriomis kėsinamasi į žmogaus laisvę. Šioje apžvalgoje pateikiamas BK XX skyriuje įtvirtintų prekybos žmonėmis (BK 147 straipsnis) ir su ja susijusių (išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147[1] straipsnis), naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis (BK 147[2])) nusikaltimų normų taikymo apibendrinimas. Apžvalgoje analizuojami šių nusikaltimų aiškinimo ir taikymo aspektai 2006 m. kovo 28 d. – 2024 m. vasario 28 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir kasacinės instancijos teismas) praktikoje.

Pažymėtina, kad prekyba žmonėmis (BK 147 straipsnis), išnaudojimas priverstiniam darbui (BK 147[1] straipsnis) yra nusikaltimai, dažnai vykdomi tarptautiniu mastu veikiančių asmenų arba organizuotų nusikaltėlių tinklų, su šiais nusikaltimais kovojama tarptautiniu lygiu ir jie yra įtraukti į tarptautinių organizuotų nusikaltimų sąrašą. Dėl to analizuojamai baudžiamųjų bylų kategorijai yra aktualūs tarptautiniai teisės aktai, iš kurių svarbiausi: 1930 m. birželio 28 d. Tarptautinės darbo organizacijos konvencija dėl priverstinio ir privalomojo darbo (Nr. 29); 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą; 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis; 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR.

Pažymėtina taip pat ir tai, kad BK 147 straipsnis („Prekyba žmonėmis“) po 2000 m. Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo buvo keistas tris kartus: 2005 m. birželio 23 d. įstatymu Nr. X-272, 2012 m. birželio 30 d. įstatymu Nr. XI-2198 ir 2016 m. gegužės 12 d. įstatymu Nr. XII-2340. Šiais pakeitimais atitinkamai buvo detalizuota prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis, įtvirtintos naujos veikos (verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje), apibrėžti veikos padarymo būdai (fizinio smurto, grasinimų panaudojimas ar kitoks atėmimas galimybės priešintis, pasinaudojimas pažeidžiamumu ar priklausomumu, apgaulės panaudojimas, pinigų sumokėjimas ar suteikimas kitokios turtinės naudos asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį), nurodyti išnaudojimo tikslai (išnaudojimas prostitucijai ar pornografijai, priverstiniam darbui, vergijai ar panašioms į vergiją sąlygoms, nusikalstamoms veikoms daryti, priverstinei ar fiktyviai santuokai, paliekant nebaigtinį galimų išnaudojimo formų sąrašą), taip pat įrašyta nuostata, kad nukentėjusiojo sutikimas būti

išnaudojamam neturi reikšmės. Šiame kontekste pažymėtina, kad BK 2012 m. birželio 30 d. redakcijos pakeitimai praplėtė baudžiamosios atsakomybės ribas ir taip suteikė didesnes galimybes nubausti asmenis už prekybą žmonėmis, todėl, palyginti su iki šios redakcijos priėmimo galiojusio straipsnio redakcija, laikytini griežtinančiais baudžiamąją atsakomybę.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nėra išplėtota visais baudžiamajai justicijai svarbiais BK 147–147[2] straipsniuose nurodytų nusikaltimų aiškinimo aspektais, šioje apžvalgoje pasisakoma tik dėl tų sudėties požymių, kurių turinys buvo atskleistas kasacinės instancijos teismo praktikoje, t. y. aptarti įvairūs laisvės ribojimo, veikų ir jų padarymo būdų turinio atskleidimo, kvalifikuojamųjų aplinkybių, subjektyviųjų požymių aiškinimo, taip pat nusikaltimų padarymo stadijų, santykio su kitais nusikaltimais klausimai. Kartu šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad analizuojamu laikotarpiu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nebuvo pateikta išaiškinimų dėl juridinio asmens atsakomybės, taip pat reikšmingų išaiškinimų dėl bendrininkavimo ypatumų padarant BK 147–147[2] straipsniuose įtvirtintus nusikaltimus, todėl šiuo aspektu šioje apžvalgoje nėra pasisakyta. Be to, atsižvelgiant į tai, kad bausmės už BK 147–147[2] straipsniuose nurodytų nusikaltimų padarymą skiriamos vadovaujantis bausmės paskirtimi (BK 41 straipsnis), bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais (BK 54 straipsnis), o skiriant švelnesnę negu BK 147–147[2] straipsnių sankcijoje nustatytą bausmę – BK 62 straipsnio 1 ar 2 dalies arba 54 straipsnio 3 dalies nuostatomis, taip pat į tai, kad apie bausmių skyrimą yra pasisakyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 27 d., 2010 m. spalio 18 d. Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54–64 straipsniai) apžvalgoje, šioje apžvalgoje nebuvo analizuoti bausmių skyrimo klausimai už BK 147–147[2] straipsniuose nurodytų nusikaltimų padarymą.

1. Prekyba žmonėmis (BK 147 straipsnis)

1.1. Sudėties požymių visuma

Prekyba žmonėmis tiek tarptautinėje, tiek Europos Sąjungos teisėje traktuojama kaip vergijos forma ir pripažįstama šiurkščiu žmogaus teisių pažeidimu (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-54-788/2022, 2K-258-788/2022, 2K-1-1073/2023). BK 147 straipsnyje nustatyta prekybos žmonėmis veika suprantama kaip tam tikri sandoriai, kurių objektas yra žmogus ir kuriais siekiama išnaudoti tą žmogų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-289/2010, 2K-551-788/2015, 2K-156-699/2018, 2K-173-693/2018, 2K-288-648/2018, 2K-281-489/2019, 2K-290-489/2019, 2K-13-719/2020, 2K-7-104-719/2021, 2K-35-489/2021, 2K-131-648/2021, 2K-1-1073/2023, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023).

Visuotinai žinomos žmogaus išnaudojimo formos, su kuriomis siejama prekyba žmonėmis, yra vergija, prostitucija ir kitos seksualinio išnaudojimo sritys, pornografijos gaminimas, priverstinis darbas ir paslaugos, elgetavimas, pavergimas už skolas, baudžiavinė padėtis, nelegalus įvaikinimas, įtraukimas į nusikalstamą veiklą, santuokinė vergija, nelegalus žmogaus organų transplantavimas (kasacinės nutartys

baudžiamosiose bylose Nr. 2K-173-693/2018, 2K-52-511/2019, 2K-57-788/2022, 2K-258-788/2022, 2K-1-1073/2023).

Inkriminuojant prekybą žmonėmis, kiekvienu atveju turi būti nustatyti ir įrodyti visi būtinieji šio nusikaltimo sudėties požymiai: asmens laisvės ribojimas; bent vienos iš alternatyvių veikų padarymas (pardavimas, pirkimas, verbavimas, gabenimas ir kt.); bent vieno iš alternatyvių veikos padarymo ir nukentėjusiųjų laisvės pažeidimo būdų panaudojimas (fizinis smurtas, grasinimai, pasinaudojimas priklausomumu ar pažeidžiamumu, apgaulė ir kt.); tyčia ir veikos padarymo tikslas – įtraukti kitą asmenį į tam tikrą išnaudojimą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-57-788/2022, 2K-258-788/2022, 2K-1-1073/2023).

1.2. Objektyvieji požymiai

Objektyvieji prekybos žmonėmis požymiai BK 147 straipsnyje suformuluoti kaip alternatyvūs, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad būtų padarytas bent vienas nurodytų veiksmų (sandoris), atliktų bent vienu iš jame nurodytų alternatyvių būdų, žinant arba siekiant, kad nukentėjęs asmuo būtų išnaudojamas bet kuria nurodyta forma (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-52-511/2019, 2K-281-489/2019, 2K-13-719/2020, 2K-131-648/2021, 2K-214-976/2023).

Nors tam tikrais prekybos žmonėmis atvejais veika ir jos padarymo būdas gali sutapti, teismai turėtų tiksliai atskleisti ir nurodyti, kokiais veiksmais pasireiškė veika, o kokiais – jos padarymo būdas (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020).

1.2.1. Asmens laisvės ribojimas

Prekyba žmonėmis yra priskiriama nusikaltimams asmens laisvei ir veika gali būti kvalifikuojama kaip BK 147 straipsnyje nurodytas nusikaltimas tik nustačius, jog veika priešinga žmogaus laisvei (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-332/2006, 2K-487/2014, 2K-378-942/2015, 2K-197-1073/2018, 2K-13-719/2020, 2K-7-104-719/2021). Asmens laisvės suvaržymas prekybos žmonėmis bylose gali būti susijęs tiek su visiška, tiek su daline kito žmogaus sprendimų ir veiksmų kontrole (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-258-788/2022, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023). Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-173-693/2018 kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad nukentėjusiųjų kontrolės požymio nepaneigia tai, jog nukentėjusiųjų fizinė laisvė nebuvo suvaržyta, o jų dokumentai neatimti:

<...> kontrolės faktą patvirtina aplinkybės, <...> kad pavogtas prekes buvo privaloma atiduoti A. U., kuris vedė vogtų daiktų apskaitą, nukentėjusieji neturėjo pakankamai pinigų savo išlaidoms, norėdami ką nors pirkti prašydavo pinigų iš A. U. Remiantis I. M., L. B. ir A. Z. parodymais, nustatyta, kad jie negalėjo savarankiškai grįžti namo, nes neturėjo tam pinigų, o remiantis telefoniniais pokalbiais, nustatyta aplinkybė, kad sprendimą grįžti namo A. Z. derino su G. B., prašydama jo leidimo, nukentėjusiesiems buvo nustatyta tam tikra tvarka ir drausmė, dėl jos nesilaikymo kildavo konfliktų. Šias aplinkybes teismas įvertino kaip paneigiančias visišką nukentėjusiųjų laisvę elgtis pa-

gal savo valią ir patvirtinančias dalinę jų kontrolę. Be to, teismas teisingai pažymėjo, kad vien aplinkybė, jog nukentėjusieji disponavo tam tikrais asmeniniais daiktais, nepaneigia kontrolės fakto, nes jų savarankiškumas priimti sprendimus dėl asmeninio gyvenimo buvo ribojamas. Aplinkybės, nurodomos kasaciniuose skunduose, kad nukentėjusieji turėjo laisvo laiko, kurio metu pramogaudavo, nepaneigia jų bendro gyvenimo ir veiklos, susijusios su nusikalstamų veikų darymu ir atsiskaitymu už jas, dalinės kontrolės. Nors nukentėjusiesiems buvo suteikta sąlyginė veiksmų laisvė, tačiau aptartos aplinkybės patvirtina, jog ši nukentėjusiųjų laisvė buvo dalinė, šių asmenų valios laisvei buvo daromas varžomasis poveikis. Kontrolės aplinkybės nepaneigia ir skundų teiginiai, kad nukentėjusieji, grįžę į Lietuvą, patys prašydavo informuoti, kada vėl reikės važiuoti, nes <...> nukentėjusieji sprendimą važiuoti buvo priėmę dėl savo pažeidžiamumo, kuris nepasikeitė ir jiems trumpam grįždavus į Lietuvą.

Tai, jog nukentėjusiųjų laisvė neturi būti visiškai apribota tam, kad būtų konstatuotas jų laisvės varžymas, pažymėta taip pat kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-628/2019:

Teismai nustatė, kad, A. D. ir A. S. užverbavus ir juos nugabenus į Suomijos Respubliką, nukentėjusiesiems šioje užsienio valstybėje buvo nurodoma, iš kokių parduotuvių jie turi vogti, be to, jie turėjo visas pavogtas prekes atiduoti M. M. Nukentėjusieji buvo nuolat stebimi, tikrinami, jiems priekaištauta, kad per mažai pavogta prekių. Reikšminga ir tai, kad A. D. ir A. S. gyveno jiems nepažįstamoje aplinkoje, neturėjo pinigų. Taigi nukentėjusiųjų galimybės pasirinkti savo elgesio variantą buvo apribotos. Esant tokioms aplinkybėms, skundžiamuose teismų nuosprendžiuose padaryta pagrįsta išvada, kad A. D. ir A. S. elgesys Suomijos Respublikoje buvo tiesiogiai kontroliuojamas M. M., įgyvendinusio bendrą iš anksto su G. G. aptartą nusikalstamą planą, veiksmais. Tai, kad, pasak kasatoriaus, nukentėjusieji nebuvo laikomi nelaisvėje, t. y. nebuvo visiškai apribota jų laisvė šioje užsienio valstybėje, nepaneigia, kad G. G. padarė nusikalstamas veikas, nustatytas BK 147 straipsnio 1 dalyje ir 157 straipsnio 1 dalyje.

Kiekvienu atveju yra svarbu nustatyti atitinkamo poveikio faktą nukentėjusiajam, siekiant suvaržyti jo laisvę. Toks poveikis gali būti padaromas bent vienu ar keliais iš BK 147 straipsnyje nurodytų alternatyvių būdų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-13-719/2020, 2K-7-73-511/2021, 2K-7-104-719/2021, 2K-165-976/2022, 2K-214-976/2023). Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-104-719/2021 kasacinės instancijos teismas pripažino, kad nukentėjusiųjų laisvė nebuvo suvaržyta:

<...> tam, kad veika būtų kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis, būtina nustatyti, jog verbavimu ir apgaule buvo siekiama taip palenkti ar suvaržyti aukos laisvę, kad ši fiziškai arba dėl palaužtos valios pakliūtų kaltininko įtakon, būtų kontroliuojama, negalėtų pasirinkti kitokio elgesio varianto, kaip tik paklusti kaltininko valiai būti išnaudojamai. Tokios aplinkybės šioje byloje nebuvo nustatytos. Bylos duomenys patvirtina, kad nukentėjusieji galėjo laisvai pasirinkti savo elgesio variantą, bet kada galėjo išeiti iš darbo ir nedirbti, kai kurie atvykę iš viso nepradėjo dirbti, kiti ne kartą buvo grįžę į Lietuvą atostogauti, tačiau po to vėl grįžo dirbti į tą pačią vietą.

Tai, kad nukentėjusiosios laisvė nebuvo suvaržyta, konstatuota taip pat kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-17/2012:

Pirmosios instancijos teismas, konstatuodamas, kad nukentėjusiosios laisvė buvo suvaržyta, o apeliacinės instancijos teismas pritardamas šiai išvadai, neatkreipė dėmesio į itin svarbią aplinkybę, kad nukentėjusioji visą laiką, tiek būdama automobilyje su vaikinais, tiek likusi jame viena ir būdama minėtame viešbutyje, turėjo veikiantį mobilųjį telefoną ir laisvai juo disponavo, o tai rodo, jog nebuvo siekta nukentėjusiosios izoliuoti nuo galimybės palaikyti ryšį su aplinka. <...> net ir po A. P. perspėjimo dėl naudojimosi telefonu jis iš jos nebuvo atimtas. <...> tolesnė įvykių eiga taip pat suponuoja pagrįstą abejonę dėl nukentėjusiosios laisvės suvaržymo. <...> J. D. ne kartą buvo likusi viena, šalia esant pašalinių asmenų, kurie galėjo suteikti jai pagalbą, tačiau ji tiesiogiai į juos nesikreipė, niekaip nerodė, jog jai ši reikalinga. Nuvykus į viešbutį A. P. pritrūko pinigų sumokėti už kambarį, taigi jis, palikęs nukentėjusiąją stovinčią prie administratorės, nuėjo jų paimti iš dar nespėjusių nuvažiuoti draugų; kai J. D. buvo tualete ir verkė, buvo priėjęs vyriškis <...>, teiravosi, ar jai nereikalinga pagalba, ši atsakė, kad iš jų jai nieko nereikia. Liudytoja I. M., kuri tuo metu dirbo viešbučio administratore, taip pat nurodė, kad kelis kartus kontaktavo su nukentėjusiąja, tačiau ši nieko nesakė, pagalbos neprašė. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad J. D. įvykio metu buvo neblaivi, jai buvo nustatytas 1,55 promilės girtumas, tai rodo, jog nukentėjusioji su A. P. kambaryje girtavo, užuot bandžiusi iškart pabėgti ar kviestis pagalbos. Pažymėtina ir tai, kad nukentėjusioji galėjo nevaržomai vaikščioti į tualetą, o kambario durys, per kurias galėjo patekti į viešbučio koridorių, nebuvo užrakintos. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad J. D. išbėgus iš kambario jos niekas nesivijo, nes, kaip patvirtino viešbučio administratorė, A. P. po nukentėjusiosios pasišalinimo vestibiulyje pasirodė praėjus penkioms minutėms.

Asmens laisvė kaip saugoma vertybė suprantama tiek kaip fizinė laisvė (galimybė judėti, pasirinkti buvimo vietą), tiek kaip valios laisvė (asmens gebėjimas nuspręsti ir veikti savarankiškai, pasirinkti savo elgesio variantą, rinktis iš keleto apsisprendimo ir veikimo alternatyvų) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-104-719/2021, 2K-258-788/2022, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023). Kadangi asmens laisvės varžymas apima ir poveikį asmens valios laisvei, BK 147 straipsnio dispozicijoje įtvirtinta nuostata dėl asmens, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį. Tokios kontrolės faktas yra pakankamas konstatuoti, kad buvo pažeista asmens laisvė (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-43-942/2016, 2K-173-693/2018, 2K-288-648/2018, 2K-93628/2019).

Nukentėjusio asmens sutikimas būti išnaudojamam nešalina baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis. Toks sutikimas, duotas panaudojant prievartą, grasinimus, piktnaudžiaujant asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, panaudojant apgaulę, negali būti laikomas savanorišku (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-43-942/2016, 2K-344-942/2016, 2K-173-693/2018, 2K-197-1072/2018, 2K-281-489/2019). Tai, kad aukos sutikimas būti išnaudojamai nepaneigia prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos, pažymėta, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214-976/2023:

Tai, kad <...> nukentėjusiosios laisvė fiziškai nebuvo varžoma, <...> kad narkotinių medžiagų ji įsigydavo pati, <...> kad ji pati su kasatoriumi vykdavo į užsienį, savaime nepaneigia prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos. <...> prekybos žmonėmis nepaneigia aukos sutikimas (neprieštaravimas) būti išnaudojamai, priešingai – išnau-

dojimas pasinaudojant aukos pažeidžiamumu ir (ar) priklausomumu nuo kaltininko paprastai vyksta aukai nesipriešinant. Taigi, tai, kad nukentėjusioji pirminėje tyrimo stadijoje nedavė parodymų apie jos išnaudojimą, proceso metu nepateikė civilinio ieškinio dėl patirtos žalos, ne tik kad nepaneigia nusikalstamos veikos, tačiau kartu su kitais bylos įrodymais patvirtina, kad nuteistasis naudojosi aukos pažeidžiamumu, t. y. jos priklausomybe nuo narkotinių medžiagų ir sunkia materialine padėtimi.

1.2.2. Pavojinga veika

BK 147 straipsnyje įtvirtinta prekyba žmonėmis – tai įvairūs sandoriai, kurių objektas yra žmogus (pardavimas, pirkimas, verbavimas, gabenimas ir kt.) ir kurie sudaromi siekiant išnaudoti tą žmogų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-281-489/2019, 2K-131-648/2021).

1.2.2.1. Pardavimas, pirkimas, kitoks perleidimas ar įgijimas

Asmens pardavimas, kitoks perleidimas ar įgijimas – tai nusikalstamas sandoris, kuris sudarytas išnaudojimo tikslais ir kurio metu nukentėjęs asmuo perleidžiamas iš vieno asmens kontrolės kito asmens kontrolei. Esant šiai prekybos žmonėmis išraiškos formai, galima sakyti, kad nukentėjusysis tik pakeičia savo „savininką“. Taigi asmens pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio metu yra disponuojama jau nelaisvu žmogumi. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, atsižvelgiant tiek į Palermo protokolo, tiek į Europos Sąjungos Tarybos pamatinio sprendimo 2002/629/TVR nuostatas, prekyba žmonėmis nėra apribota nukentėjusių asmenų išvežimu į užsienį. Prekyba žmonėmis nėra apribota nukentėjusių asmenų išvežimu į užsienį. Nusikalstami sandoriai dėl žmonių išnaudojimo gali būti sudaromi ir vienos valstybės ribose (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-43-942/2016, 2K-344-942/2016). Asmenų įgijimas kaip prekybos žmonėmis požymis konstatuotas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018:

<...> Apkaltinamajame nuosprendyje aiškiai atskleistas įgijimo požymis: kaltinamieji sudarė susitarimą su liudytojais <...>, kad jiems bus sumokėta už dviejų asmenų perleidimą iš lėšų, kurios bus gautos pardavus šių asmenų nusikalstamu būdu įgytus daiktus, ir tai yra nukentėjusių asmenų pirkimą apibūdinantis požymis, nes kaltinamieji „įgyja“ nukentėjusius asmenis vien dėl to, kad „nuperka“ juos iš anoniminių liudytojų, siekdami juos išgabenti nusikalstamoms veikoms daryti į Vokietiją.

1.2.2.2. Verbavimas

Verbavimas suprantamas kaip kito žmogaus skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) išnaudojimo tikslais atlikti veiksmus (duoti sutikimą, vykti į užsienį ir pan.), kurie leistų vėliau tą žmogų išnaudoti laisvę varžančios kontrolės sąlygomis. Tai iš esmės aktyvūs kaltininko veiksmai, kuriais siekiama palenkti nukentėjusiojo valią ir jį perimti savo ar kito asmens kontrolėn. Verbavimas gali pasireikšti kaltininko pasiūlymais ir pažadais dėl materialinio atlyginimo, aprū-

pinto gyvenimo, nulėmusiais nukentėjusiojo valios palenkimą ir sprendimą atlikti veiksmus, kurie lemtų jo išnaudojimą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-43-942/2016, 2K-344-942/2016, 2K-288-648/2018, 2K-93-628/2019, 2K-157-976/2019, 2K-283-458/2019, 2K-13-719/2020, 2K-7-104-719/2021, 2K-35-489/2021, 2K-131-648/2021, 2K-57-788/2022, 2K-165-976/2022, 2K-4-1073/2023). Verbavimas prostitucijai nustatytas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290/2014:

<...> verbavimas šiuo atveju vyko susitikimo pas K. L. su R. R. ir R. R. metu, kur ši mergina buvo nuvežta parodyti K. L., o šis jai pasiūlė vykti į užsienį, apie ją kalbėjo su kitu asmeniu, naudodamasis kompiuteryje įrengta vaizdo kamera šiam asmeniui ją pristatė. K. L. po šio susitikimo telefonu ne kartą bendravo su pačia nukentėjusiąja R. R., aiškino jai būsimos kelionės detales, išvykimo ir būsimos veiklos sąlygas, prašydamas jos ir E. R. asmens kodų, ramindamas, kad nesijaudintų. Kasacinės instancijos teismas pritaria apeliacinės instancijos teismo išvadoms dėl verbavimo požymio konstatavimo, kad verbavimas prostitucijai konkrečiai šioje byloje pasireiškė K. L. pasiūlymais ir pažadais, nulėmusiais nukentėjusiųjų valios palenkimą bei sprendimą užsiimti prostitucija. K. L., būdamas daug vyresnis nei nukentėjusiosios, akivaizdžiai didesnę gyvenimo patirtį turintis asmuo, žadėjo vos pilnametystės slenkstį perkopusioms ir sunkiai besiverčiančioms merginoms užsienyje materialinį atlyginimą, gerą viskuo aprūpintą gyvenimą.

Verbavimas prostitucijai nustatytas taip pat kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283-458/2019:

<...> verbavimas šiuo atveju pasireiškė J. K. įkalbinėjimu, panaudojus apgaulę ir pasinaudojus nukentėjusiosios D. G. pažeidžiamumu, tai nulėmė nukentėjusiosios valios palenkimą ir sprendimo užsiimti prostitucija priėmimą. J. K. savo aktyviais ir tyčiniais veiksmais siekė, kad nukentėjusioji, nuvykusi į Vokietiją, pradėtų teikti lytines paslaugas, o tai kvalifikuotina kaip verbavimas.

Asmens verbavimas gali vykti tiek slepiant, tiek neslepiant fakto, jog jis bus išnaudojamas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-43-942/2016, 2K-344-942/2016, 2K-288-648/2018, 2K-93-628/2019, 2K-157-976/2019, 2K-283-458/2019, 2K-13-719/2020, 2K-7-104-719/2021, 2K-35-489/2021, 2K-131-648/2021, 2K-57-788/2022, 2K-165-976/2022, 2K-4-1073/2023). Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-628/2019 kasacinės instancijos teismas pažymėjo, kad veikos kvalifikavimui kaip prekybai žmonėmis neturi reikšmės, jog nukentėjusieji žinojo, kad į užsienį vyksta daryti nusikalstamų veikų:

<...> nuteistojo padaryti veiksmai atitinka BK 147 straipsnio 1 dalyje ir 157 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų nusikalstamų veikų požymius. Tokios išvados nepaneigia ta aplinkybė, kad nuteistieji neslėpė nuo nukentėjusiųjų, kokiu tikslu šie vyks į užsienio valstybę, nes, kaip minėta, asmens verbavimas gali vykti tiek slepiant, tiek neslepiant fakto, jog jis bus išnaudojamas. G. G. gynėjas kasaciniame skunde taip pat nepagrįstai lygina A. D. ir A. S. verbavimą su bendrininkų telkimu, kuris minimas BK 22 straipsnio 1 dalyje kaip vienas iš rengimosi padaryti nusikaltimą būdų. Šioje byloje G. G. su M. M. siekė ne surasti asmenų, su kuriais galėtų daryti bendrą nusikalstamą veiką ir kurie be jokių jiems nepalankių aplinkybių sutiktų taip veikti, o išnaudoti juos dėl pažeidžiamumo savo nusikalstamiems ketinimams įgyvendinti.

Verbavimas gali vykti įdedant skelbimus laikraščiuose ar internete, per neformalius tinklus, specialius agentus (profesionalius verbuotojus), turizmo, įdarbinimo ar mokslo užsienyje agentūras ir kt. Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2018 nustatyta, jog merginos buvo verbuojamos, kad atliktų įvairius pornografinio pobūdžio veiksmus prieš interneto kamerą, per įvairiuose tinklalapiuose įdėtus užmaskuotus legalaus darbo skelbimus:

Pagal pirmosios instancijos teismo nustatytas aplinkybes, įvairiuose tinklalapiuose buvo įdėtas skelbimas, kuriuo merginoms siūlytas interneto modelio darbas, susijęs su virtualiu bendravimu su žmonėmis iš skirtingų valstybių. Skelbime nenurodyti išskirtiniai darbui atlikti būtini reikalavimai (komunikabilumas, anglų kalbos pagrindai, simpatiška išvaizda), tačiau siūlytas nuo 2000 iki 5000 Lt (579,37–1448,44 Eur) per mėnesį atlyginimas. Taigi V. J. ir D. Š. neatskleidė tikrojo siūlyto darbo pobūdžio – pornografinio pobūdžio veiksmų prieš interneto kamerą atlikimo, o užmaskuotai siūlė legalų darbą, kuriam dirbti nereikalingi ypatingi reikalavimai, už didelį atlyginimą. Nuteistieji, bendraudami su nukentėjusiosiomis dėl darbo, taip pat įtikinėjo jas, kad veikla nebus susijusi su pornografinio pobūdžio paslaugų teikimu, ir patvirtino darbo sąlygas, kokios buvo internete įdėtame skelbime. Apkaltinamajame nuosprendyje pagrįstai atsižvelgta ir į tai, kad nukentėjusiosios, pasitikėdamos nuteistųjų pateikta informacija, su bendrove <...> pasirašė sutartis, kuriose anglų kalba smulkiu šriftu aptartos paslaugų teikimo ir kitos su tuo susijusios sąlygos, tačiau nežinojo, kad jos įsipareigojo atlikti pornografinio pobūdžio veiksmus prieš interneto kamerą, o visa pagaminta pornografinė medžiaga bus bendrovės nuosavybė.

Nors skelbimų įdėjimas gali būti vertinamas kaip viena iš verbavimo veiksmo sudėtinių dalių, jo pirminis etapas, tačiau vien tik skelbimų įdėjimo fakto nepakanka konstatuoti, kad buvo atlikti verbavimo veiksmai. Būtina atsižvelgti į tokių skelbimų turinį, tolesnius kaltininkų veiksmus su nukentėjusiaisiais, susisiekusiais dėl tokių skelbimų ir pan.:

Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad verbuoti nukentėjusiuosius buvo E. M. užduotis ir jis už atitinkamą mokestį tiesiogiai arba per kitus asmenis turėjo ieškoti Lietuvoje socialiai pažeidžiamų asmenų, apgaule jiems žadėti gerai mokamą darbą užsienyje, geras darbo ir gyvenimo sąlygas. Tačiau apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, kad šioje baudžiamojoje byloje nebuvo nustatytos aplinkybės dėl nukentėjusiųjų verbavimo, tų aplinkybių nepatvirtina byloje esantys įrodymai, tarp jų ir pačių nukentėjusiųjų parodymai. Nors šis teismas nustatė, kad kai kurie iš nukentėjusiųjų apie galimą darbą sužinojo iš skelbimų laikraščiuose ar internete ir tie skelbimai galimai buvo dedami su E. M. žinia, tačiau nėra duomenų, kad išteisintasis būtų atlikęs kokius nors kitus aktyvius veiksmus, nulėmusius nukentėjusiųjų pasiryžimą vykti dirbti. Nors teismų praktikoje skelbimų įdėjimas gali būti vertinamas kaip viena iš verbavimo kaip veiksmo sudėtinių dalių, jo pirminis etapas <...>, tačiau vien tik skelbimų įdėjimo fakto nepakanka konstatuoti, kad buvo atlikti verbavimo veiksmai. Būtina atsižvelgti į tokių skelbimų turinį, tolesnius kaltininkų veiksmus su nukentėjusiaisiais, susisiekusiais dėl tokių skelbimų ir pan. (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-104-719/2021).

Kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020, be kita ko, pažymėta, kad konstatuojant verbavimą svarbu tiksliai atskleisti ir nurodyti, kokiais veiksmais pasireiškė veika, o kokiais – jos padarymo būdas:

<...> apeliacinės instancijos <...> teismas padarė išvadą, jog V. D. verbavimas pasireiškė tuo, kad nuteistasis, jau tardamasis dėl D. Ž. įdarbinimo, žinojo, kad panaudos apgaulę ir neatlygintinai išnaudos pastarąjį priverstiniam darbui. Nors tam tikrais prekybos žmonėmis atvejais veika ir jos padarymo būdas gali sutapti, teismai turėtų tiksliai atskleisti ir nurodyti, kokiais veiksmais pasireiškė veika, o kokiais – jos padarymo būdas. Šioje byloje tai ypač aktualu, kadangi nuteistasis, pagal teismų nustatytas aplinkybes, iš esmės klaidino nukentėjusįjį tik dėl darbo grafiko ir dėl to, kad nesiruošė mokėti sutarto atlyginimo. Tačiau nuo nukentėjusiojo neslėpė nei savo tapatybės, nei paties vairuotojo darbo pobūdžio, siūlė iš esmės nedidelį – 400 Eur atlyginimą, o tai kelia pagrįstų abejonių dėl aktyvių nuteistojo veiksmų, siekiant palenkti nukentėjusiojo valią, ir verbavimo veiksmų atlikimo. Taigi, apeliacinės instancijos teismas, sutapatinęs pavojingą veiką ir jos padarymo būdą, šioje baudžiamojoje byloje neatskleidė verbavimo požymio turinio ir jo nedetalizavo.

1.2.2.3. Gabenimas ar laikymas nelaisvėje

Gabenimas kaip prekybos žmonėmis veika apibrėžiamas kaip išnaudojimo tikslais atliekamas asmens transportavimas iš vienos vietos į kitą, pavyzdžiui, vežimas automobiliu, lydėjimas traukiniu ar lėktuvu (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-43-942/2016, 2K-156-699/2018, 2K-283-458/2019, 2K-7-104-719/2021, 2K-165-976/2022), nepriklausomai nuo to, ar ta vieta yra galutinė išnaudojimo vieta, ar tik tarpinė (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-104-719/2021, 2K-165-976/2022). Gabenimu prekybos žmonėmis kontekste taip pat laikytinas asmens transportavimas ne tik į būsimo išnaudojimo vietą, bet ir į kitą vietą, pavyzdžiui, parodyti potencialiems pirkėjams, apgyvendinti prieš išgabenant į užsienį. Prekybos žmonėmis auka gali būti gabenama tiek vienos valstybės ribose, tiek iš vienos valstybės į kitą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-43-942/2016, 2K-283-458/2019, 2K-7-104-719/2021).

Gabenimu nelaikomi atvejai, kai nukentėjęs asmuo savarankiškai vyksta iš vienos vietos į kitą, išskyrus atvejus, kai toks asmens judėjimas yra iš anksto suplanuotas ir nulemtas kaltininko, pavyzdžiui, nukentėjęs asmuo pagal kaltininko nurodymą vyksta keleiviniu transportu (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-156-699/2018, 2K-7-104-719/2021). Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-104-2021 kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad gabenimo požymis nuteistiesiems inkriminuotas nepagrįstai:

<...> visi nukentėjusieji į Jungtinę Karalystę vyko savo lėšomis, jiems nebuvo nupirkti bilietai ar sumokėta už vykimą, taip pat byloje nėra duomenų, kad nukentėjusiesiems būtų primygtinai siūloma vykti mikroautobusais, vairuojamais su E. M. galimai susijusių vairuotojų, tai patvirtina, kad nukentėjusiųjų kelionė į Jungtinę Karalystę nebuvo kontroliuojama nuteistųjų ar su jais galimai susijusių asmenų. Esant tokiai situacijai, nėra pagrindo konstatuoti buvus gabenimą, kaip prekybos žmonėmis veiką.

Konstatuojant gabenimo kaip prekybos žmonėmis požymį nebūtina nustatyti, kad pats kaltininkas tiesiogiai atliktų nukentėjusiųjų pervežimą, plukdymą, skraidinimą ar pan., – pakanka nustatyti, kad kaltininkas kontroliavo asmenų transportavimą:

<...> Byloje nustatyta, kad R. D. ne tik suderindavo nukentėjusiųjų nuvežimo į Jungtinę Karalystę detales, tačiau ir apmokėdavo jų kelionės išlaidas, nuolat bendraudavo su pervežimo paslaugas teikiančios bendrovės atstovais <...>. Pažymėtina, kad konstatuojant gabenimo požymį nebūtina nustatyti, jog pats kaltininkas tiesiogiai atliktų nukentėjusiųjų pervežimą, plukdymą, skraidinimą ar pan. Pakanka nustatyti, kad kaltininkas kontroliavo asmenų transportavimą, todėl atsižvelgus į pirmiau nurodytas teismų nustatytas aplinkybes pritartina išvadai, kad R. D. veiksmai atitinka asmenų gabenimo BK 147 straipsnio prasme požymį (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-788/2022).

Prekybos žmonėmis nusikaltimo kontekste asmens laikymas nelaisvėje – tai išnaudojimo tikslais atliekamas žmogaus laisvės apribojimas, kuris gali pasireikšti tiek apribojant žmogaus judėjimą erdvėje (pavyzdžiui, uždarant žmogų kokioje nors patalpoje), tiek atimant galimybę jam daryti kūno judesius (pavyzdžiui, surišant žmogų) arba pasirinkti savo buvimo vietą (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016).

1.2.3. Veikos padarymo būdas

1.2.3.1. Fizinio smurto, grasinimų panaudojimas ar kitoks atėmimas galimybės priešintis

Atskiri prekybos žmonėmis padarymo būdai yra fizinio smurto, grasinimų panaudojimas ar kitoks atėmimas galimybės priešintis. Vertinant šiuos prekybos žmonėmis padarymo būdus, svarbu nustatyti, jog jie buvo panaudoti siekiant, kad žmogus būtų išnaudojamas viena iš BK 147 straipsnyje nurodytų formų. Nenustačius tikslo išnaudoti, veikos kvalifikavimas pagal BK 147 straipsnį negalimas, o smurtas, grasinimai ar kitoks atėmimas galimybės priešintis turėtų būti kvalifikuojami kaip atskiros veikos (pavyzdžiui, sveikatos sutrikdymas, grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas) (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020):

Atskiri veikos, nustatytos BK 147 straipsnyje, padarymo būdai yra fizinio smurto ar grasinimų panaudojimas ar kitoks atėmimas galimybės priešintis. <...> nustatant <...> šiuos aptariamame straipsnyje nurodytus būdus, svarbu nustatyti, jog jie <...> padaryti siekiant, kad žmogus būtų išnaudojamas viena iš BK 147 straipsnyje nurodytų formų. Nenustačius tokio tikslo, veikos kvalifikavimas pagal minėtą straipsnį negalimas, o smurtas, grasinimai ar kitoks atėmimas galimybės priešintis turėtų būti kvalifikuojami kaip atskiros veikos (pvz., sveikatos sutrikdymas, grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas ir t. t.). <...> matyti, kad smurtas buvo naudojamas galimai dėl kitų priežasčių: dėl to, kad V. D. pasirodė, jog nukentėjusysis pavogė pinigus; prostitučių akivaizdoje dėl to, kad neperspėjo apie paliktą telefoną, ar dėl to, kad kažką ne taip pasakė merginoms. Taigi, nors paties fizinio smurto faktas ir buvo nustatytas, savaime tai šioje konkrečioje byloje nesuteikia pagrindo veiką kvalifikuoti kaip prekybą žmonėmis ir daryti išvadą, jog smurtas buvo naudojamas, siekiant suvaržyti nukentėjusiojo laisvę.

Grasinimas yra pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiras tam tikrų neigiamų pasekmių. Grasinimai gali būti pareikšti žodžiu, raštu ir kitais veiksmais (pavyzdžiui, gestais, mimika, rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, baimę keliančios aplinkos sukūrimu). Prekybos žmonėmis atveju nukentėjusysis gali būti bauginamas neigiamomis pasekmėmis tiek jam pačiam, tiek jo artimiesiems arba kitiems žmonėms (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-43-942/2016).

1.2.3.2. Pasinaudojimas priklausomumu ar pažeidžiamumu

Pasinaudojimas priklausomumu – tai specifinė psichinės prievartos rūšis, kai nukentėjusiajam tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, jog norėdamas išvengti tam tikrų neigiamų pasekmių jis turi paklusti kaltininko valiai. Prekybos žmonėmis atvejais tai gali būti priklausomumas, kylantis tiek iš teisinių, tiek ir iš faktinių santykių, kai vieno žmogaus gerovė ar padėtis priklauso nuo kito žmogaus. Pasinaudojimas priklausomumu gali pasireikšti ir kaip piktnaudžiavimas asmens laisvę varžančia padėtimi, pavyzdžiui, atėmus tapatybės dokumentus, kelionės bilietus, kitokius svarbius dokumentus, kuriais iš esmės apribojama nukentėjusiojo judėjimo galimybė (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-73-511/2021, 2K-131-648/2021, 2K-57-788/2022, 2K-165-976/2022). Pasinaudojimas priklausomumu konstatuotas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-788/2022:

<...> nukentėjusieji sutiko vykti į Jungtinę Karalystę siekdami užsidirbti, tikėdamiesi gauti vietą apsistoti, taip pat kad bus apmokėta jų kelionė. Visi nukentėjusieji buvo atsidūrę sunkioje materialinėje padėtyje, neturėjo pajamų, buvo išlaikomi tėvų, artimųjų, daugelis jų neturėjo patikimo pajamų šaltinio, į Jungtinę Karalystę vyko nemokėdami anglų kalbos. R. D. sąmoningai ieškojo būtent tokių žmonių. Antai užfiksuotuose asmeniniuose pokalbiuose su kitais nuteistaisiais R. D. nukentėjusiuosius įvardydavo kaip „našlaičius“, „asiliukus“, „kaimiečius“ ir kt., buvo išreiškęs pageidavimą, kad būsimi darbuotojai būtų „biedni, našlaičiai“. Kai buvo verbuojami vykti į Jungtinę Karalystę, nukentėjusieji buvo apgaunami dėl jiems siūlomo užmokesčio ir darbo sąlygų. Nė vienam nukentėjusiajam nebuvo atskleistos tikrosios būsimo nelegalaus darbo aplinkybės – pragyventi nepakankamas užmokestis, reikalavimas į darbą vykti nesumokant už viešąjį transportą, smurto naudojimas nepaklusnumo atveju, kliūčių sudarymas (paimant asmens dokumentus) norintiems grįžti į Lietuvą ir kt. Nuteistasis nukentėjusiųjų priklausomumą įgydavo apmokėdamas jų kelionės išlaidas ir suteikdamas gyvenamąją vietą, o už tai nukentėjusieji turėjo jam „atidirbti“. Nekelia abejonių, kad nuteistasis, žinodamas, kad atvykę į Jungtinę Karalystę asmenys iš karto taps jam skolingi, neturės kitos gyvenamosios vietos, nemokės anglų kalbos, jau verbavimo stadijoje numatė, kad, pasinaudodamas tokia jų priklausoma padėtimi ir pažeidžiamumu, galės primesti jiems savo valią, o nukentėjusieji neturės realaus pasirinkimo, kaip tik paklusti jam.

Pasinaudojimas priklausomumu nustatytas ir kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214-976/2023:

<...> nuteistasis, žinodamas apie nukentėjusiosios pažeidžiamumą, padarė ją materialiai priklausomą nuo jo, t. y. siuntė (davė) pinigų būtiniesiems poreikiams patenkinti, nukentėjusiosios gyvenamojo būsto nuomai, narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms įsigyti jos pačios vartojimui, taip pat, kai jos išvaizda dėl pernelyg dažnai vartojamų narkotinių ar psichotropinių medžiagų pablogėdavo, siųsdavo nukentėjusiąją į gydymo įstaigą, kad įtartinai atrodanti V. K. nebūtų pastebėta ir sekama vagysčių metu.

Pasinaudojimas priklausomumu gali būti konstatuotas ir tada, kai nukentėjusysis, siekiant jo išnaudojimo, kaltininko veiksmais paverčiamas skolininku ir dėl to tampa nuo kaltininko priklausomas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-278-697/2019, 2K-13-719/2020, 2K-7-73-511/2021, 2K-57-788/2022, 2K-258-788/2022, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023). Nukentėjusiųjų pavertimas skolininkais siekiant juos išnaudoti konstatuotas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021:

Siekdami išnaudoti nukentėjusiuosius nusikalstamoms veikoms daryti bei priverstiniam darbui, nuteistieji dirbtinai sukūrė tokią situaciją, kad ilgą laiką nukentėjusiesiems jokie darbai nebuvo suteikti, tačiau jiems buvo skaičiuojami įsiskolinimai už gyvenamojo ploto nuomą. Be to, skolindami jiems lėšas pragyventi, savavališkai apkaltindami nukentėjusiuosius žalos padarymu dėl vagysčių ar neva kitaip padarytų tariamų nuostolių, nuteistieji padarė juos priklausomus nuo nuteistųjų valios ir atsiskaitymo už skolas pretekstu siūlė daryti nusikalstamas veikas – vogti, sukčiauti; nusikalstamas veikas nesutikusius daryti D. I. ir P. K. išnaudojo priverstiniam darbui, o E. G. – priverstiniam darbui ir nusikalstamoms veikoms daryti. Susiklosčiusioje situacijoje nukentėjusieji buvo pažeidžiami dėl buvimo užsienio valstybėje, kurios kalbos nemokėjo ar menkai mokėjo, šis barjeras lėmė situaciją, kad nukentėjusieji neturėjo realių galimybių susirasti darbą arba tokios jų galimybės buvo labai ribotos, nukentėjusieji neturėjo lėšų nei pragyventi, nei tikroms ar tariamoms skoloms apmokėti, todėl turėjo sutikti su nuteistųjų primetamomis sąlygomis. Pagal bylos aplinkybes, nuteistiesiems tokia nukentėjusiųjų padėtis buvo žinoma ir iš dalies pačių nuteistųjų buvo sukurta.

Nukentėjusiojo pavertimas skolininku konstatuotas taip pat kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-976/2022:

<...> nuteistasis M. P. J., pasinaudojęs tuo, kad nukentėjusysis neturėjo darbo, lėšų pragyventi, maistui, buto nuomai, vartojo alkoholinius gėrimus, inicijavęs didelės pinigų sumos nukentėjusiajam paskolinimą, o vekselyje nurodęs didesnę grąžinamų pinigų sumą, nei paskolino, bei įsipareigojimą juos grąžinti per nepilną mėnesį – laiko tarpą, per kurį nukentėjusysis neturėjo jokios realios galimybės jų grąžinti, sukūrė situaciją, kai dėl savo pažeidžiamumo nukentėjusysis tapo priklausomas, neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik priimti nuteistojo pasiūlymą skolą atidirbti.

Pasinaudojimas asmens pažeidžiamumu, kaip prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos sudėties požymis, – tai piktavališkas pasiūlymas žmogui, kuris dėl sunkios padėties priverstas jį priimti (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-290/2014, 2K-43-942/2016, 2K-344-942/2016, 2K-156-699/2018, 2K-173-693/2018, 2K-197-1073/2018, 2K-288-648/2018, 2K-93-328/2019, 2K-278-697/2019, 2K-281-489/2019, 2K-13-719/2020, 2K-7-73-511/2021, 2K-35-489/2021,

2K-131-648/2021, 2K-57-788/2022, 2K-165-976/2022, 2K-258-788/2022, 2K-1-1073/2023, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023).

Pažeidžiamumas – tai bet kokia situacija, kai asmuo, kurio padėtis yra sunki, skatinamas duoti sutikimą būti išnaudojamas. Pažeidžiamumas gali būti bet kokios rūšies – tiek fizinis, psichologinis, emocinis, susijęs su santykiais šeimoje, socialinis ar ekonominis, gali apimti nesaugų ar nelegalų aukos statusą, ekonominę priklausomybę ar sveikatos būklę (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-73-511/2021, 2K-57-788/2022, 2K-258-788/2022, 2K-1-1073/2023, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023). Nukentėjusiojo padėtį gali apsunkinti situacija, kai jis, atgabentas į užsienio šalį, neturi legalaus statuso, nemoka tos šalies kalbos ir pan. (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-73-511/2021, 2K-57-788/2022, 2K-258-788/2022, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023). Kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-173-693/2018 konstatuotas, pavyzdžiui, pasinaudojimas sunkia nukentėjusiųjų materialine padėtimi:

<...> nusikalstamos veikos padarymo metu visų nukentėjusių asmenų materialinė padėtis buvo sunki, visiems reikėjo pinigų. <...> Byloje <...> nustatyta, kad priežastis, dėl kurios jie sutiko vykti į užsienį užsiimti nusikalstamomis veikomis, buvo susijusi su patiriamu nepritekliumi, noru iš jo ištrūkti, sunkiomis pragyvenimo sąlygomis, siekiu iš jų išsivaduoti. Taigi, <...> esant tokiai padėčiai, nukentėjusiems asmenims buvo apsunkinta galimybė atsisakyti nuteistųjų siūlymo.

<...> aplinkybės, kad nukentėjusieji sąmoningai neieškojo darbo, patys norėjo užsiimti tokia veikla, taigi jie nejautė materialinio nepritekliaus, kad nukentėjusieji norėjo būtent tokiu būdu užsidirbti pinigų, kad neieškojo legalaus darbo, nepaneigia prekybos žmonėmis sudėties požymių kaltininkų veiksmuose, nes būtent nesugebėdami savo jėgomis surasti kitų legalių pragyvenimo šaltinių nukentėjusieji vis dėlto sutiko išvykti į užsienio valstybę ir imtis tokios veiklos. Sunkios materialinės padėties, kaip priežasties, kuri buvo lemiama nukentėjusiesiems priimant pasiūlymą daryti vagystes, nepaneigia <...>, kad kai kurie nukentėjusieji patys mokėjo už kelionės bilietus, būdami užsienyje įsigijo asmeninių daiktų ir pan. Susimokėjimas už kelionės bilietus yra tik viena aplinkybė, kuri, vertinama nukentėjusiųjų gyvenimo sąlygų kontekste, nepaneigia fakto, kad nukentėjusiųjų sprendimą išvykti lėmė ekonominis nepriteklius, o nukentėjusieji asmeninius daiktus užsienyje pirko užsidirbę iš nusikalstamų veikų darymo.

Nukentėjusiojo pažeidžiamumą neretai nulemia ne kuri nors viena, o bent kelios susidėjusios aplinkybės, reikšmingai apsunkinančios atsisakymą priimti kaltininko pasiūlymą būti išnaudojamam (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-73-511/2021, 2K-57-788/2022, 2K-258-788/2022, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023). Jaunas amžius ir sunki socialinė ir materialinė padėtis kaip priežastys, nulėmusios nukentėjusiųjų pažeidžiamumą, nustatytos, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-93-628/2019:

Teismai, spręsdami, kad bylai reikšmingu laiku nukentėjusysis A. D. buvo pažeidžiamas, visapusiškai įvertino jo socialinę ir materialinę padėtį, t. y. kad dėl motinos žūties eismo įvykyje ir tėvo girtavimo nukentėjusysis nuo vienuolikos metų gyveno globos namuose, bylai reikšmingu laiku mokėsi profesinio mokymo įstaigoje, gyveno bendrabutyje, gavo nedidelę našlaičio pašalpą ir stipendiją (iš viso 180 Eur), neturėjo kitų pajamų.

Nustatant šio nukentėjusiojo pažeidžiamumą, neturi reikšmės, kad G. G. ir A. D. buvo to paties amžiaus. <...> G. G. nusikalstamų veikų padarymo metu kitas nukentėjusysis A. S. nebuvo sulaukęs aštuoniolikos metų, taigi jis BK 157 straipsnio prasme savaime laikomas pažeidžiamu dėl savo amžiaus. Be to, teismai nustatė papildomas A. S. pažeidžiamumą patvirtinančias aplinkybes. A. S., kaip ir A. D., mokėsi profesinio mokymo įstaigoje, tačiau mokslai nesisekė, jis norėjo pabėgti iš šios įstaigos, neturėjo savarankiškų pajamų, o jį išlaikė tėvai, kurių materialinė padėtis buvo sunki. Įvertinus minėtas aplinkybes, <...> pagrįstai pripažinta, kad A. D. ir A. S. materialinė ir socialinė padėtis buvo sudėtinga, pastarojo nukentėjusiojo asmenybė, be kita ko, buvo nebrandi. Visa tai lėmė, kad nukentėjusiesiems buvo apsunkinta galimybė priimti teisingus sprendimus dėl G. G. ir M. M. įkalbinėjimų vykti į užsienį daryti vagysčių ir taip užsidirbti. Sprendžiant dėl A. D. ir A. S. pažeidžiamumo, nėra reikšminga, kaip jie patys vertino būsimų vagysčių darymą.

Pasinaudojimas sunkia nukentėjusiųjų materialine padėtimi, jaunu amžiumi ir darbo patirties stoka nustatyti ir kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2017:

<...> nuteistieji verbavo nukentėjusiąsias teikti pornografinio pobūdžio paslaugas, pasinaudodami jų pažeidžiamumu, kurį lėmė bloga materialinė padėtis, taip pat nukentėjusiųjų naivumas, patiklumas, nesugebėjimas tinkamai įvertinti siūlomo darbo pobūdžio ir jo sukeliamų pasekmių. Atskirų nukentėjusiųjų bloga materialinė padėtis pasireiškė tuo, kad jos buvo bedarbės, vienos augino vaikus, joms trūko pinigų, todėl nėra abejonių, kad nuteistųjų skelbime siūlomas didelis darbo užmokestis už tariamo nesudėtingo darbo atlikimą tokios materialinės padėties merginas viliojo uždirbti lengvų pinigų. Priešingai nei tvirtina apeliacinės instancijos teismas, tiek skelbimo turinys, tiek V. J. ir D. Š. bendravimas su nukentėjusiosiomis, apie kurių blogą materialinę padėtį jie žinojo, dėl darbo leidžia daryti išvadą, kad nuteistieji tikėjosi įdarbinti merginas, kurias dėl sunkios materialinės padėties vėliau būtų galima įkalbėti užsiimti pornografinio pobūdžio paslaugų teikimu ir kontroliuoti jas. Be to, pagal pirmosios instancijos teismo nustatytas aplinkybes, visos nukentėjusiosios buvo jauno amžiaus, iš esmės neturėjusios darbo patirties ar turėjusios nedidelę jo patirtį, todėl lengvabūdiškai, naiviai pasikliovė V. J. ir D. Š. dėl pasiūlyto darbo, kaip atitinkančio nukentėjusiųjų lūkesčius.

Kompleksinis (fizinis, emocinis, socialinis, ekonominis) nukentėjusiosios pažeidžiamumas nustatytas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214-976/2023:

<...> nukentėjusiosios pažeidžiamumą lėmė sudėtinga jos padėtis dėl priklausomybės nuo narkotinių, psichotropinių medžiagų, šios priklausomybės nulemtas negebėjimas dirbti, pačiai pasirūpinti savo gyvenimu, būstu, pragyvenimo lėšomis. Kompleksinis nukentėjusiosios pažeidžiamumas (fizinis, emocinis, socialinis, ekonominis), kuris buvo ilgalaikis ir vis stiprėjantis, nulėmė tai, kad, viena vertus, ji pati ilgą laiką nesugebėjo įvertinti nuteistojo elgesio su ja; kita vertus, tai leido nuteistajam, žinojusiam nukentėjusiosios pažeidžiamumą, išnaudoti ją nusikalstamoms veikoms užsienyje daryti – siūlant nukentėjusiajai gyvenamąjį plotą bei lėšas narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms įsigyti jos pačios vartojimui, piniginį atlygį už vagystes.

Nustatant piktnaudžiavimą aukos pažeidžiamumu, vertinama ne tik nukentėjusiųjų faktinė padėtis, bet ir išnaudojimo, į kurį jie įtraukiami, turinys bei pasekmės

jų likimui, taip pat visos kitos priežastys, paskatinusios priimti piktavališką pasiūlymą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-172-788/2021, 2K-57-788/2022, 2K-258-788/2022).

Pasinaudojimo asmens pažeidžiamumu atveju kaltininkas turi žinoti apie nukentėjusiojo pažeidžiamumą, t. y. turi būti nustatyta, kad jis, įgyvendindamas tam tikrus nusikalstamus veiksmus, suvokė ar numanė esant sunkią nukentėjusiojo padėtį ir tuo naudojosi. Be to, šis požymis turi būti objektyviai bylos duomenimis nustatytas ir individualizuotas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-278-697/2019, 2K-13-719/2020, 2K-7-73-511/2021, 2K-57-788/2022, 2K-258-788/2022, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023). Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020 kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad pasinaudojimo asmens pažeidžiamumu požymis nuteistajam inkriminuotas nepagrįstai:

Byloje esantys duomenys patvirtina, kad nukentėjusysis studijavo aukštojoje mokykloje ir, siekdamas pagerinti savo finansinę situaciją, ieškojo darbo, tačiau jo padėtis nebuvo tokia sunki ar beviltiška, dėl kurios jis nebūtų turėjęs jokio kito pasirinkimo, kaip tik priimti nuteistojo pasiūlymą. <...> nukentėjusysis turėjo automobilį, motina jam į banko sąskaitą pervesdavo pinigų pragyventi, rūpinosi ir nuolat bendravo su juo. <...> apeliacinės instancijos teismas išsamiai nepagrindė, kad ekonominė ar socialinė situacija buvo tokia sudėtinga, jog dėl jos nukentėjusysis nebūtų turėjęs galimybės pasinaudoti pasirinkimo laisve. Nukentėjusiojo būdo savybės – ramumas, patiklumas, paklusnumas, nesugebėjimas priešintis, įvertinti padarinių, jaunas amžius ir gyvenimiškos patirties neturėjimas – žemesnės instancijos teismų nebuvo detalizuotos ir atskleistos. Nuosprendžio motyvai nesuteikia pagrindo manyti, kad V. D. ieškojo sunkiomis sąlygomis gyvenančių asmenų, kuriuos būtų galima išnaudoti priverstiniam darbui, taip pat nepateikti teismų motyvai, kad nuteistajam dar iki susitarimo dėl darbo su nukentėjusiuoju būtų buvę žinoma dėl jo pažeidžiamumo (itin sunkios ar beviltiškos ekonominės ar socialinės situacijos) ir kad ta situacija jis būtų pasinaudojęs. Pažymėtina, kad nukentėjusysis pats buvo įdėjęs skelbimą dėl ieškomo darbo, nuteistasis su juo susisiekė telefonu ir iš karto sutarė dėl darbo.

Tai, kad nebuvo pasinaudota nukentėjusiųjų pažeidžiamumu, konstatuota taip pat kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-35-489/2021:

<...> nėra pagrindo daryti išvados, jog buvo pasinaudota T. B. ir T. K. priklausomumu ir pažeidžiamumu juos įtraukiant į nusikalstamą veiką ir į veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. <...> nagrinėjamu atveju nei materialinė nukentėjusiųjų padėtis (byloje nustatyta, kad tiek T. B., tiek T. K. buvo asmenys, turintys nuolatines gyvenamąsias vietas tiek Lietuvos Respublikoje, tiek Norvegijos Karalystėje, gaunantys stabilias pajamas), nei jų asmeninės savybės (abu nukentėjusieji yra socialiai aktyvūs visuomenės nariai, turintys pakankamai gyvenimiškos patirties, tiek fiziškai, tiek emociškai sveiki suaugę vyrai, T. B. yra tarnavęs specialios parengties policijos kuopoje kaip pareigūnas instruktorius, buvo treniruotas ir mokėjo elgtis su ginklais) apeliacinės instancijos teismui nesudarė pagrindo konstatuoti šio požymio buvimo.

1.2.3.3. Apgaulės panaudojimas

Apgaulė – tai tyčinis žmogaus suklaidinimas, siekiant, kad šis savo noru elgtųsi pagal kaltininko pageidavimą. Apgaulė tiek kitose nusikalstamose veikose, tiek ir prekyboje žmonėmis turi pasireikšti ne šiaip suklaidinimu, apgavyste, o esmine nukentėjusiojo apgaule, dėl kurios jis priima sau nenaudingą, finansiškai ar kitais aspektais žalingą sprendimą. Apgaulė gali pasireikšti netikrų žinių pranešimu (pavyzdžiui, teigiama, kad auka vežama dirbti viešbutyje, kavinėje, bare, fabrike, aukle, modeliu, o iš tikrųjų yra gabenama seksualiai išnaudoti) arba tam tikrų aplinkybių nutylėjimu (pavyzdžiui, auka žino, kad gabenama dirbti prostitute, tačiau jai pameluojama dėl darbo sąlygų – klientų skaičiaus, jų pasirinkimo galimybės, atlyginimo dydžio, poilsio trukmės, galimybės bet kada nustoti verstis prostitucija). Kaltininko panaudota apgaulė turi turėti lemiamą įtaką nukentėjusiajam priimant jam žalingą sprendimą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-43-942/2016, 2K-344-942/2016, 2K-288-648/2018, 2K-278-697/2019, 2K-283-458/2019, 2K-13-719/2020, 2K-7-73-511/2021, 2K-7-73-511/2021, 2K-7-104-719/2021, 2K-131-648/2021, 2K-57-788/2022, 2K-165-976/2022, 2K-258-788/2022). Taigi apgaulė kaip poveikio aukai priemonė yra būdinga „savanoriškos vergijos" byloms (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-344-942/2016, 2K-13-719/2020).

Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283-458/2019 konstatuota apgaulė, pasireiškusi neteisingų duomenų apie darbo užsienio šalyje pobūdį pateikimu:

<...> *apie darbo pobūdį Vokietijoje nukentėjusioji D. G. sužinojo tik būdama nugabenta į šią šalį, kur nemokėdama kalbos, neturėdama pakankamai lėšų grįžti į namus Lietuvoje, palaužus jos valią, sutiko užsiimti prostitucija, kuri Vokietijos Federacinėje Respublikoje yra legali veikla, J. K. laikomame viešnamyje. Apgaulė šiuo konkrečiu atveju reiškėsi neteisingų duomenų apie darbo Vokietijoje pobūdį pateikimu – būnant Lietuvoje D. G. buvo sakoma, kad ši važiuosianti į Vokietiją prižiūrėti nuteistosios J. K. motinos, kol J. K. atostogaus, tačiau atvykus į Vokietiją keltu D. G. buvo pranešta, kad ji turės teikti seksualines paslaugas.* O kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-131-648/2021 konstatuota, kad apgaulė pasireiškė apgavimu ne tik dėl darbo vietos, bet ir dėl darbo užmokesčio: <...> *nukentėjusioji R. Ž., priimdama pasiūlymą dirbti prostitute, buvo apgauta ne tik dėl darbo vietos (tikėjosi dirbti prostitute Vokietijoje, o buvo nugabenta į Austriją), bet ir dėl darbo užmokesčio, nes ne tik negavo jai žadėto atlyginimo, bet ir visus iš jos prostitucijos gautus pinigus pasiimdavo P. N., kuris organizavo jos prostituciją.*

Apgaulė dėl būsimo darbo ir jo sąlygų paprastai yra požymis, bylojantis apie prekybą žmonėmis, kai aukos išnaudojimas yra pridengtas aukos ir kaltininko susitarimu. Tačiau ne bet koks žmogaus suklaidinimas dėl žadamo mokėti atlyginimo dydžio, darbo pobūdžio ar kitų sąlygų, turėjusių įtakos žmogaus apsisprendimui sutikti su siūlomu darbu, gali būti vertinamas kaip prekybos žmonėmis požymis. Priešingu atveju bet kokie teisės pažeidimai darbo santykių srityje ar bet kokia apgaulė, tarp jų ir susijusi su darbo sąlygomis ar žadamo atlyginimo dydžiu, gali būti nepagrįstai vertinama kaip prekyba žmonėmis:

Nekyla abejonių, kad atlyginimas už darbą ir jo dydis dažniausiai yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys žmogaus apsisprendimą dirbti kažkokį konkretų darbą. Tačiau ne bet koks žmogaus suklaidinimas dėl žadamo mokėti atlyginimo dydžio, darbo pobūdžio ar kitų sąlygų, lėmusių žmogaus apsisprendimą sutikti su siūlomu darbu, gali būti vertinamas kaip prekybos žmonėmis požymis. Priešingu atveju bet kokie teisės pažeidimai darbo santykių srityje ar bet kokia apgaulė, tarp jų ir susijusi su darbo sąlygomis ar žadamo atlyginimo dydžiu, gali būti nepagrįstai vertinama kaip prekyba žmonėmis.

<...> nei darbo pobūdis, nei nukentėjusiesiems žadėtas darbo užmokesčio dydis, kuris ir buvo esminis jų apsisprendimo vykti dirbti į Jungtinę Karalystę kriterijus, iš esmės nesiskyrė nuo to, kurį jiems J. H. J. ir D. J. H. mokėjo <...>. <...> darbo ir gyvenimo sąlygomis nukentėjusieji nelabai domėjosi, o tie, kuriems tos sąlygos netiko, tiesiog išėjo iš darbo. Visos šios aplinkybės patvirtina, kad šioje byloje apgaulė, kaip prekybos žmonėmis požymis, nebuvo nustatyta (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-104-719/2021).

Nepagrįstas apgaulės kaip prekybos žmonėmis požymio inkriminavimas nustatytas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278-697/2019:

Nukentėjusiųjų J. R. ir A. B. parodymais yra nustatyta, kad K. J. sakė, jog <...> viešnamyje už seksualines paslaugas jos gali uždirbti iki 6000 Eur per mėnesį. Kiek konkrečiai gaudavo J. R. ir A. B. pinigų, nenustatyta, tačiau, pagal nustatytas bylos aplinkybes, jos gana ilgai – keletą mėnesių užsiėmė prostitucija, veikla buvo vykdoma legaliai. Byloje yra duomenų, patvirtinančių, jog pati J. R. kurį laiką prižiūrėjo viešnamio veiklą ir jai vadovavo, turėjo gaunamų pinigų kontrolę. Įtarus pinigų pasisavinimu, R. G. atsisakė J. R. ir A. B. paslaugų, šios buvo išvykusios <...> užsiimti prostitucija, vėliau grįžo ir pačios pasisiūlė vėl dirbti R. G. vadovaujamame viešnamyje. Šios aplinkybės rodo, jog J. R. ir A. B. turėjo pasirinkimo laisvę ir iš esmės jas tenkino R. G. viešnamyje esamos buitinės, finansinės sąlygos, todėl, kaip teisingai nurodyta kasaciniame skunde, nėra pagrindo daryti išvadą, kad K. J. nurodytos finansinės sąlygos iš esmės suklaidino ir nulėmė J. R. ir A. B. apsisprendimą vykti <...> užsiimti prostitucija.

1.3. Subjektyvieji požymiai

1.3.1. Kaltė

Prekyba žmonėmis padaroma tiesiogine tyčia, t. y. kaltininkas suvokia, kad jo veikoje yra visi objektyvieji prekybos žmonėmis požymiai, ir nori taip veikti (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-487/2014, 2K-156-699/2018, 2K-281-489/2019, 2K-13-712/2020, 2K-7-104-719/2021, 2K-165-976/2022, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023).

1.3.2. Išnaudojimo tikslas

Prekybos žmonėmis tikslas yra žmogaus išnaudojimas, kuris gali pasireikšti šiomis formomis: 1) išnaudojimu vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis; 2) prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms; 3) priverstinei,

fiktyviai santuokai; 4) priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą; 5) nusikalstamai veikai daryti; 6) kitais išnaudojimo tikslais (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-13-719/2020, 2K-7-104-719/2020, 2K-214-976/2023, 2K-243-387/2023, 2K-57-1073/2024). Išnaudojimo tikslas kaip prekybos žmonėmis elementas siejamas su tokiomis nesąžiningo naudojimosi kitu žmogumi formomis, kurios pasižymi tokiu pavojingumu, kuris šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises bei jo orumą ir nedera su civilizuotoje visuomenėje pripažįstamomis taisyklėmis (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-551-788/2015, 2K-1-1073/2023, 2K-243-387/2023). Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023 kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad nuteistieji neturėjo tikslo išnaudoti nukentėjusiosios, pažymėdamas, jog <...> *išnaudojimo tikslas kaip prekybos žmonėmis elementas siejamas su tokiomis nesąžiningo naudojimosi kitu žmogumi formomis, kurios pasižymi pakankamu pavojingumu, šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises bei orumą ir nedera su civilizuotoje visuomenėje pripažįstamomis taisyklėmis <...>. Sudarydami fiktyvią santuoką, tiek Z. G., tiek <...> siekė tam tikrų tikslų: Z. G. norėjo gauti leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, o <...> – gauti piniginį atlygį. Taigi, <...> tikslai buvo nukreipti ne į siekį kontroliuoti ir išnaudoti <...>, o į siekį sudaryti sąlygas Z. G. gauti leidimą laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, atsilyginant už tai materialiai. Tarptautinėje teisėje tokie tikslai paprastai yra siejami ne su prekybos žmonėmis, o su neteisėtos migracijos veikomis. Todėl, įvertinus visas išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad Z. G. <...> fiktyviai sudaryta santuoka neatitinka privalomųjų prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos sudėties požymių.*

Tikslas išnaudoti nukentėjusiuosius taip pat nenustatytas kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-1073/2024 konstatuojant, kad vien tik siekis pasisavinti nukentėjusiųjų už darbą gautas pajamas (dalį jų) nėra pakankamas išvadai, jog šis siekis pagal pavojingumo ir šiurkštaus žmogaus teisių pažeidimo kriterijų atitinka būtinąjį prekybos žmonėmis nusikaltimo elementą:

<...> byloje nekyla ginčo dėl to, kad nukentėjusieji E. P. ir E. T. buvo socialiai pažeidžiami ir kad jie buvo gabenami į Jungtinę Karalystę, tačiau nenustatyta, kad jie, pasinaudojus jų pažeidžiamumu ir priklausomu, panaudojus apgaulę, buvo verbuojami ir išgabenti į Jungtinę Karalystę, nes buvo tikslas juos kokia nors forma išnaudoti. Sutiktina su nukentėjusiųjų atstovo argumentu, kad G. D. ankstesni veiksmai, susiję su sukčiavimu E. P. atžvilgiu, taip pat su veiksmais, nukreiptais į E. T. išmokos panaudojimą (už sukčiavimą E. T. atžvilgiu nuteistas kitas asmuo, susijęs su G. D.), neabejotinai turėtų įtakos vertinant ir tolesnius jo veiksmus, t. y. sprendžiant, ar buvo įvykdytas nusikaltimas, nurodytas BK 147 straipsnio 2 dalyje. Tačiau nagrinėjamoje byloje neįrodyta, kad nukentėjusieji buvo išnaudojami. Vien tik byloje nustatytas G. D. siekis pasisavinti nukentėjusiųjų už darbą gautas pajamas (dalį jų) pagal nustatytas aplinkybes nėra pakankamas išvadai, kad šis siekis pagal teismų praktikoje aptartą pavojingumo ir šiurkštaus žmogaus teisių pažeidimo kriterijų atitinka būtinąjį prekybos žmonėmis nusikaltimo elementą.

Asmens veiksmams kvalifikuoti pagal BK 147 straipsnį pakanka fakto, kad asmuo suvokia, jog atlieka veiksmus, kuriais siekiama žmogų įtraukti į išnaudojimą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-487/2014, 2K-43-942/2016, 2K-156-699/2018, 2K-197-1073/2018). Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje

Nr. 2K-156-699/2018 kasacinis teismas konstatavo, kad vieno iš bendrininkų veiksmams kaip prekybai žmonėmis kvalifikuoti pakanka fakto, kad jis suvokė, jog atlieka savo funkciją dėl sandorio, kuriame siekiama žmogų išnaudoti laisvę varžančiomis kontrolės sąlygomis, tai žinojo ir to siekė:

A. J. pagal BK 147 straipsnio 2 dalį nuteistas už tai, kad, veikdamas bendrininkų grupe su D. S., E. V., D. S., kiekvienam iš jų atliekant tam tikrą vaidmenį, verbavo, gabeno, įgijo, perleido ir kėsinosi dar kartą juos perleisti bei įgyti nukentėjusiuosius V. K., T. A., A. E. Teismai nustatė, kad visi bendrininkai turėjo tą patį tikslą – išvežti nukentėjusiuosius į Vokietiją nusikalstamoms veikoms daryti, kontroliuojant jų elgesį, ir iš jų nusikalstamos veikos gauti materialinės naudos. A. J. indėlis padarant šį nusikaltimą buvo toks, kad su juo susitarė D. S. dėl nukentėjusiųjų perleidimo, įgijimo ir išgabenimo į Vokietiją, susitardami, kad už juos bus sumokėta, kai bus parduoti planuojamų nukentėjusiųjų vagysčių Vokietijoje pavogti daiktai už perleistus asmenis, susitardami dėl jų konkretaus išgabenimo laiko. Tai, kad A. J. turėjo ketinimą įgyti nukentėjusiuosius nusikalstamoms veikoms daryti, patvirtina jo telefoninių pokalbių su D. S. išklotinės ir ankstesni jo veiksmai darant pirmiau aptartą nusikaltimą, kai jis su nusikalstamą veiką imitavusiais liudytojais susitarė dėl kitų dviejų asmenų išgabenimo į Vokietiją nusikalstamoms veikoms daryti, tačiau jiems pareiškus, kad užverbuoti jų asmenys negali vykti, jis pasakė, kad tai bus atidėta vėlesniam laikui, ir tuoj pat sudarė susitarimus dėl asmenų išvežimo nusikalstamoms veikoms daryti su D. S., o sutartu laiku jų neišgabeno tik dėl to, kad policijos pareigūnai, sužinoję apie nukentėjusiųjų išgabenimo laiką, užkirto kelią jų nusikalstamam sumanymui, išlaisvindami nukentėjusiuosius. Kaip minėta, nustačius, kad kasatorius nusikaltimą padarė bendrininkų grupe, jo veiksmams kaip prekybai žmonėmis kvalifikuoti pakanka fakto, kad jis suvokė, jog atlieka savo funkciją dėl šio sandorio, kuriame siekiama žmogų išnaudoti laisvę varžančiomis kontrolės sąlygomis, tai žinojo ir to siekė. Visi bendrininkai, tarp jų ir A. J., bendrais savo veiksmais realizavo dalį BK 147 straipsnio 2 dalies dispozicijoje nurodytų alternatyvių veikų. Nustatyta, kad jie puikiai suvokė, jog kiekvieno iš jų nusikalstami veiksmai atliekami būtent dėl to, kad nukentėjusieji V. K., T. A., A. E. išnaudojimo tikslais būtų išgabenti į Vokietiją daryti nusikalstamų veikų, ir norėjo taip veikti.

1.3.2.1. Išnaudojimas prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms

Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis nereikalauja, kad įtraukimas į prostituciją ar pelnymasis iš kito asmens prostitucijos būtų draudžiami toje valstybėje, kur tai ketinama daryti. Pakanka fakto, jog prekiaujant žmonėmis siekiama, kad nukentėję asmenys užsiimtų prostitucija ar iš šios prostitucijos pelnytųsi kitas asmuo (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2014).

1.3.2.2. Išnaudojimas priverstinei, fiktyviai santuokai

Viena iš šiuolaikinės vergijos ir išnaudojimo, kaip prekybos žmonėmis, formų, pripažįstamų autoritetingų tarptautinių organizacijų ir institucijų, dirbančių kovos su

prekyba žmonėmis srityje, yra santuokinė vergija. Tarptautinėje teisėje įtvirtintame prekybos žmonėmis apibrėžime nustatant minimalų nebaigtinį išnaudojimo formų sąrašą santuoka nenurodyta (pavyzdžiui, 2000 m. Protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančio Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 3 straipsnio a punktas; Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis 4 straipsnio a punktas; minėtos Direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos 2 straipsnis). Tačiau direktyvos 2011/36/ES preambulės 11 įtraukoje skelbiama, kad prekybos žmonėmis apibrėžtis apima kitą elgesį, pavyzdžiui, priverstinę santuoką, tiek, kiek toks elgesys atitinka pagrindinius prekybos žmonėmis elementus (požymius) (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023).

Priverstinė santuoka suprantama kaip santuoka, kuriai viena ar abi šalys asmeniškai neišreiškė savo laisvo sutikimo; prie priverstinių santuokų paprastai priskiriamos ir vaikų, t. y. asmenų, nesulaukusių aštuoniolikos metų, santuokos, laikantis pozicijos, kad vaikas negali išreikšti tokio sutikimo (pvz., 2019 m. gegužės 8 d. Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto jungtinė bendroji rekomendacija Nr. 31 / Vaiko teisių komiteto bendrasis komentaras Nr. 18 (2019) dėl žalingų praktikų, 20, 23 punktai). Priverstinė santuoka, kaip išnaudojimo forma, konkrečiu atveju patenka į prekybos žmonėmis sąvoką su sąlyga, kad nustatyti visi kiti būtinieji prekybos žmonėmis požymiai (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023).

Priverstinė ir fiktyvi santuoka nėra tapačios sąvokos. Fiktyvi santuoka paprastai apibūdinama kaip teisiškai įforminta santuoka, sudaryta asmenims neturint ketinimo sukurti santuokinių santykių ir gyventi kaip sutuoktiniams (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023).

Prekybos žmonėmis atveju vienas ar abu iš santuoką sudarančių asmenų (dėl aplinkybių visumos, kitų asmenų nusikalstamų veiksmų ir kt.) neturi laisvės pasirinkti sau priimtiną elgesio variantą, todėl sutikimas sudaryti santuoką neatspindi jų tikrosios valios, o jos sudarymas yra siejamas su tam tikru piktavališku poveikiu nukentėjusiajam, leidžiančiu palenkti šio asmens valią, kontroliuoti ir įtraukti jį į išnaudojimą:

<...> Sudarant santuoką, kuria nesiekiama sukurti šeimos teisinių santykių (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.39 straipsnis), o siekiama kitų tikslų (pvz., ekonominių, teisinių, socialinių ar kitokių privilegijų), diskredituojamas santuokos institutas, menkinama jo reikšmė, taip pat pažeidžiamos įvairių šakų teisės normos (civiliniai, darbo, užsieniečių teisinę padėtį reglamentuojantys ir kiti įstatymai). Pagal BK 147 straipsnio 1 dalį, priverstinė, fiktyvi santuoka yra vienas iš išnaudojimo būdų. Tačiau nustatant, ar fiktyvi santuoka konkrečiu atveju yra prekybos žmonėmis požymis, svarbu įvertinti ją sudarančių asmenų valios turinį ir galimybę laisvai priimti sprendimą. Taigi, nors nepriimtina moraliniu požiūriu ir priešinga teisei, fiktyvi santuoka yra abiejų ją sudarančių asmenų laisvos valios išraiška, kiekvienam iš jų šią santuoką naudojant kaip priemonę savo tikslams pasiekti, naudai gauti. Tačiau prekybos žmonėmis atveju vienas ar abu iš santuoką sudarančių asmenų (dėl aplinkybių visumos, kitų asmenų nusikalstamų veiksmų ir kt.) neturi laisvės pasirinkti sau priimtiną elgesio variantą, todėl sutikimas sudaryti santuoką neatspindi jų tikrosios valios, o jos sudarymas

yra siejamas su tam tikru piktavališku poveikiu nukentėjusiajam, leidžiančiu palenkti šio asmens valią, kontroliuoti ir įtraukti jį į išnaudojimą.

Pagal byloje nustatytas aplinkybes, teismai padarė pagrįstą ir motyvuotą išvadą, kad Z. G. ir <...> santuoka buvo sudaryta fiktyviai, siekiant padėti Z. G. gauti leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje, pažadėjus už tai nukentėjusiajai mokėti po 100 Eur kas mėnesį nuo santuokos sudarymo. Tačiau <...> santuokos fiktyvumas savaime nėra aplinkybė, patvirtinanti, kad santuoka buvo sudaryta priverstinai. Nagrinėjamoje byloje nenustatyti kiti būtinieji prekybos žmonėmis požymiai: nukentėjusiosios laisvės ribojimas, siekiant ją išnaudoti ir kontroliuoti, pasinaudojant jos pažeidžiamumu. Nagrinėjamoje byloje teismai nepagrįstai konstatavo, kad <...> nuteistųjų I. G. ir Z. G. buvo užverbuota sudaryti santuoką su pastaruoju, nuteistiesiems pasinaudojant jos pažeidžiamumu, dėl kurio nukentėjusioji neturėjo kito priimtino pasirinkimo (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023).

Tam, kad priverstinės ar fiktyvios santuokos sudarymas būtų pripažintas prekyba žmonėmis, turi būti nustatyti visi kiti būtinieji šios veikos požymiai:

<...> pažymėtina, kad priverstinė santuoka ir fiktyvi santuoka nėra tapačios sąvokos. Tarptautinėje teisėje nėra visuotinai pripažinto fiktyvios santuokos apibrėžimo, tačiau bendriausia prasme, atsižvelgiant ir į tai, kaip ji suprantama daugelio valstybių nacionalinėje teisėje, fiktyvi santuoka paprastai apibūdinama kaip teisiškai įforminta santuoka, sudaryta asmenims neturint ketinimo sukurti santuokinių santykių ir gyventi kaip sutuoktiniams <...>. Fiktyvios santuokos sudarymas paprastai susijęs su tam tikros naudos, grindžiamos susituokusio asmens teisiniu statusu, gavimu, o tokia nauda labai dažnai susijusi su neteisėta migracija, t. y. siekiu palengvinti vieno iš sutuoktinių neteisėtą atvykimą ar buvimą šalyje, kurios pilietis ar nuolatinis gyventojas jis nėra <...>. Taigi tokios veikos savaime pirmiausia siejamos ne su vieno iš fiktyvių sutuoktinių išnaudojimu prekybos žmonėmis nusikaltimo prasme, o su abiejų sutuoktinių gaunama atitinkama nauda, pavyzdžiui, kaip nagrinėjamoje byloje, su neteisėta migracija ir atlygiu už tam tikro teisinio statuso suteikimą. Tam, kad fiktyvi santuoka būtų pripažinta prekyba žmonėmis, turi būti nustatyti visi privalomieji jos požymiai, kurie tarptautinėje teisėje yra išskiriami tokie: veika (parduoti, pirkti, įgyti, verbuoti, gabenti, laikyti nelaisvėje ar kitaip kontroliuoti), būdas (fizinio ar psichinio smurto naudojimas, galimybės priešintis ribojimas, pasinaudojimas priklausomumu ar pažeidžiamumu), tikslas (seksualinis išnaudojimas, priverstinis darbas, vergija, organų pašalinimas, priverstinės paslaugos) <...> (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-1073/2023).

1.3.2.3. Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą

Viena iš prekybos žmonėmis išnaudojimo formų yra išnaudojimas priverstiniam darbui. BK nepateikia priverstinio darbo sąvokos. Ši sąvoka yra atskleidžiama 1930 m. birželio 28 d. Tarptautinės darbo organizacijos konvencijoje dėl priverstinio ar privalomojo darbo (Nr. 29), pagal kurią priverstinis ar privalomasis darbas apibrėžtas kaip bet koks darbas ar tarnyba, kurių buvo išreikalauta prievarta, grasinant nuobauda ir kurių asmuo nesutiko atlikti sava valia. Taigi neteisėtas vertimas žmogų dirbti

tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas sietinas su jo laisvės pasirinkimo užsiimti tam tikra veikla ribojimu (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-288-648/2018, 2K-13-719/2020, 2K-42-628/2021, 2K-165-976/2022, 2K-57-788/2022). 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančioje Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, dėl priverstinio darbo sąvokos taip pat duodama nuoroda į pirmiau nurodytą konvenciją, direktyvos 2 straipsnio 4 dalyje, be kita ko, praplečiant priverstinio darbo sąvoką nurodant, kad asmens sutikimas dirbti neturi reikšmės, jei buvo panaudoti tokie būdai: verbavimas, vežimas, perdavimas, laikymas ar priėmimas, įskaitant tų asmenų kontrolės perėmimą ar perdavimą, grasinant arba panaudojant jėgą ar kitokią prievartą, pagrobiant, sukčiaujant arba apgaule, piktnaudžiaujant padėtimi arba pasinaudojant asmens pažeidžiamumu, duodant arba gaunant pinigų ar naudos siekiant kitą asmenį kontroliuojančio asmens sutikimo, kai šios veikos tikslas yra išnaudojimas. Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad prekybos žmonėmis atvejais, gaunant nukentėjusiojo sutikimą, panaudojus išvardytus būdus, yra palaužiama asmens valia (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020). Taigi neteisėtas vertimas žmogų dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas sietinas su jo laisvės pasirinkimo užsiimti tam tikra veikla varžymu (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-288-648/2018, 2K-13-719/2020, 2K-42-628/2021, 2K-165-976/2022, 2K-57-788/2022).

Nors priverstinis darbas yra glaudžiai susijęs su prekyba žmonėmis, tačiau ne visi atvejai, kai žmogus išnaudojamas tokiam darbui, yra tokie pavojingi kaip prekyba žmonėmis. Tam, kad veika būtų kvalifikuota kaip išnaudojimas priverstiniam darbui, būtina vertinti tiek patį sandorį prekybos žmonėmis prasme, tiek veikos padarymo būdą, tiek ir pačią išnaudojimo sritį. Tikslus šių požymių visumos nustatymas padeda identifikuoti veikos priešingumą asmens laisvei. Aiškinant išnaudojimo priverstiniam darbui sampratą, būtina įvertinti ir tai, ar nukentėjusysis turėjo galimybę laisvai, savo nuožiūra palikti darbdavį, ar toks jo pasirinkimas buvo suvaržytas panaudojant fizinį, psichinį smurtą ar kitokią prievartą (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020). Paties išnaudojimo priverstiniam darbui faktas nėra prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymis ir gali būti pagrindas taikyti kitą BK straipsnį (pavyzdžiui, 147[1] straipsnį), tačiau išnaudojimo aplinkybių nustatymas tokio pobūdžio bylose yra svarbus, nes leidžia spręsti apie išnaudojimo tikslo buvimą verbuojant asmenis, juos gabenant, laikant nelaisvėje ar atliekant kitus kaltinamiesiems pagal BK 147 straipsnį inkriminuotus veiksmus (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-788/2022).

1.3.2.4. Išnaudojimas nusikalstamai veikai daryti

Išnaudojimo nusikalstamoms veikoms daryti tikslas aiškintinas kaip siekis pasinaudoti kitu asmeniu, kad šis nusikalstamą veiklą organizuojančių asmenų (asmens) naudai atliktų nusikalstamus veiksmus (pavyzdžiui, darytų vagystes, platintų ar gabentų narkotikus, vežtų nusikalstamos kilmės grynuosius pinigus, rinktų iš apgautų žmonių pinigus) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-551-

788/2015, 2K-173-693/2018, 2K-35-489/2021, 2K-165-976/2022, 2K-258-788/2022, 2K-214-976/2023). Paprastai tokių asmenų panaudojimas nusikalstamoms veikoms daryti leidžia sumažinti nusikalstamos veiklos organizatorių rizikas ir išlaidas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-551-788/2015, 2K-258-788/2022). Nukentėjusiųjų išnaudojimas vagystėms daryti konstatuotas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-173-693/2018:

Nagrinėjamoje byloje kaltinimas pateiktas dėl išnaudojimo nusikalstamai veikai daryti, o ne išnaudojimo vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, todėl vergijos ar į vergiją panašių išnaudojimo požymių nustatymas neįeina į nagrinėjamos bylos kaltinimo turinį, ir šių požymių nustatymas nagrinėjamai bylai nereikalingas, nes išnaudojimo tikslas siejamas su išnaudojimu nusikalstamoms veikoms daryti, iš jų kaltininkai pelnėsi perimdami vogtas prekes ir jas gabendami į Lietuvą bei pelningai realizuodami. <...> nuteistųjų tikslas buvo ne pačios vagystės, kaip atskiros nusikalstamos veikos, bet kitų asmenų išnaudojimas vagystėms daryti. Nagrinėjamu atveju nusikalstamo sumanymo esmė buvo kitų asmenų išnaudojimas siekiant iš to pasipelnyti, o vagystės, kurias apima prekybos žmonėmis nusikaltimas, – tik būdas įgyvendinti tokį siekį.

Kitoje byloje konstatuota, kad nukentėjusieji buvo įtraukiami į telefoninio sukčiavimo veiklą:

Nustatyta, kad S. Ž. ir M. *Z., atliekančių bausmę pataisos namuose, nurodymu laisvėje veikiantys bendrininkai M. A. ir K.* Š. surasdavo *asmenų, kurie sutikdavo su jų pasiūlymu dirbti užsienyje, tačiau nuslėpdavo nuo jų tai, kad jie bus įtraukiami į telefoninio sukčiavimo veiklą – pinigų rinkimą iš apgautų asmenų. Verbuojami asmenys, neturėdami uždarbio ir pajamų, sutikdavo su „darbo" pasiūlymu, nes jiems buvo žadamas uždarbis ir visų pragyvenimo užsienyje išlaidų apmokėjimas* (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-258-788/2022).

Kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-489/2019 kasacinės instancijos teismas nurodė, kad nukentėjusiuosius nusikalstamoms veikoms daryti išnaudoję asmenys negali būti pripažinti tik jų bendrininkais:

Nuteistųjų bendri tyčiniai veiksmai organizuojant ir siunčiant nukentėjusiuosius vogti užsienio valstybėje padaryti prieš socialiai pažeidžiamus žmones juos verbuojant, išnaudojant vagystėms, iš dalies suvaržant jų laisvę. Tai paneigia galimybę nuteistųjų veiksmus kvalifikuoti tik kaip vagystes, padarytas bendrininkaujant kartu su nukentėjusiaisiais. Apeliacinės instancijos teismas aiškiai įvardijo, kokie konkretūs nuteistųjų A. G., M. P. ir M. A. veiksmai patvirtina jų bendrą iniciatyvą suorganizuoti nukentėjusiųjų A. S. ir I. D. kelionę į Jungtinę Karalystę, turint tikslą pasipelnyti iš ten nuvežtų nukentėjusiųjų daromų vagysčių iš parduotuvių. Visų trijų nuteistųjų, veikusių bendrininkų grupe, veiksmai pasireiškė I. D. ir A. S. verbavimu bei gabenimu į Jungtinę Karalystę, pasinaudojus jų pažeidžiamumu, siekiant, kad nukentėjusieji jų pačių būtų išnaudojami nusikalstamoms veikoms daryti.

Tai, kad asmuo sutiko su pasiūlymu įsitraukti į nusikalstamą veiklą, savaime nereiškia, kad tokį asmenį siekiama išnaudoti. Išnaudojimo tikslas kaip prekybos žmonėmis požymis siejamas su tokiomis nesąžiningo naudojimosi kitu žmogumi formomis, kurios pasižymi tokiu pavojingumu, kuris šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises bei orumą ir nedera su civilizuotoje visuomenėje pripažįstamomis taisyklėmis

(kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-551-788/2015, 2K-258-788/2022). Tikslas išnaudoti nusikalstamoms veikoms daryti konstatuojamas tais atvejais, kai nustatytų aplinkybių visuma leidžia daryti išvadą, kad užverbuoti asmenys, nors ir rizikuoja būti patraukti atsakomybėn, nėra pagrindiniai nusikalstamos veiklos naudos gavėjai, t. y. jie veikia ne savo iniciatyva, o pagal juos kontroliuojančių asmenų nurodymus, kaip beteisiai kitų asmenų valios vykdytojai (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-258-788/2022, 2K-214-976/2023). Antai kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-511-788/2015 kasacinės instancijos teismas pritarė apeliacinės instancijos teismo išvadai, kad byloje nėra nustatytas siekis išnaudoti asmenis nusikalstamoms veikoms daryti:

Byloje nėra jokių duomenų, kad E. D. ar kiti asmenys verstų ar ketintų versti nukentėjusiuosius daryti nusikaltimus Vokietijoje. Tiek iš bylos medžiagos, tiek iš kasacinių skundų turinio galima daryti išvadą, kad Vokietijoje esantis asmuo ar asmenys, tikėtina, ketino pasinaudoti nukentėjusiųjų dokumentais, jų vardu sudarinėti fiktyvius sandorius, registruoti verslus, vykdyti prekybą internetu. Tačiau byloje nėra duomenų, kad šioje veikloje turėjo dalyvauti patys nukentėjusieji, to netvirtina ir kasatoriai. Atvirkščiai, iš bylos duomenų galima spręsti, kad pasirašę būtinus dokumentus ir gavę atlygį jie, tikėtina, turėjo grįžti į Lietuvą. Vien tai, kad suklaidintas asmuo sudaro sąlygas kitiems asmenims vykdyti neteisėtą veiklą pasinaudojant jo asmeniniais duomenimis, nelaikytina to asmens išnaudojimu nusikalstamai veikai daryti kaip prekybos žmonėmis požymiu.

<...> Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nė vienas nukentėjusysis į Vokietiją nebuvo atvykęs, su ten juos laukiančiais asmenimis susitikęs nebuvo, ką ten tektų realiai daryti, konkrečiai nežino. Kasacinių skundų teiginiai, kad nukentėjusieji būtų apgaule verčiami sudaryti sandorius dėl banko sąskaitos atidarymo, atiduoti sąskaitos valdymo įrankius ir kad būtų pasisavinamos socialinės išmokos, patenkančios į šias sąskaitas, yra tik prielaida. Pažymėtina, kad prekybos žmonėmis požymių negalima įrodinėti spėjimais apie tai, kas būtų nutikę užverbuotam asmeniui užsienio valstybėje <...>. Nežinant konkrečiai, kaip būtų elgiamasi su nukentėjusiaisiais Vokietijoje, kokiomis sąlygomis jie būtų ten laikomi ir kokios poveikio priemonės būtų jiems taikomos, kad šie pasirašytų reikiamus dokumentus ir suteiktų kitiems asmenims galimybę naudotis jų asmeniniais duomenimis, kokie žalingi padariniai dėl to jiems galėtų kilti, negalima ir išvada, jog veika padaryta išnaudojimo tikslais, lygiaverčiais prekybos žmonėmis sampratai.

1.3.2.5. Kiti išnaudojimo tikslai

Kitokiu išnaudojimu galima pripažinti tik tokias naudojimosi kitu žmogumi formas, kurios pasižymi tokiu pavojingumu, kuris šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises bei orumą ir nedera su civilizuotoje visuomenėje pripažįstamomis taisyklėmis (žr. Apžvalgos išvadų 1.6.1 papunktį). Plečiamasis aiškinimas įtraukiant į prekybos žmonėmis sudėtį vis naujas išnaudojimo sritis be tinkamo pagrindimo neatitinka šio sunkaus nusikaltimo teisinės prasmės ir baudžiamosios teisės paskirties (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-551-788/2015).

1.4. Nusikalstamos veikos stadijos

Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis yra formalioji – baigtumo momentas siejamas ne su nusikalstamų padarinių atsiradimu, o su veika, pavyzdžiui, pirkimo–pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio sudarymu, įgijimo, verbavimo, gabenimo ar laikymo nelaisvėje pradžia (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-565-139/2015, 2K-288-648/2018, 2K-93-628/2019, 2K-281-489/2019, 2K-13-719/2020, 2K-165-976/2022). Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2018 kasacinis teismas konstatavo, kad nusikalstama veika yra baigta nepriklausomai nuo to, jog dalis nukentėjusiųjų, supratusios apie teiktinų paslaugų pobūdį, atsisakė dirbti:

Apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje taip pat nepagrįstai akcentuojama, kad nukentėjusiosios D. D., S. S., A. M. ir G. Z., supratusios apie teiktinų paslaugų pobūdį, atsisakė dirbti. Teisėjų kolegija pažymi, kad prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis priskiriama prie formaliųjų – baigtumo momentas siejamas ne su nusikalstamų padarinių atsiradimu, o su veika, pavyzdžiui, pirkimo–pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio sudarymu, įgijimo, verbavimo, gabenimo ar laikymo nelaisvėje pradžia. Pagal pirmosios instancijos teismo nustatytas aplinkybes, V. J. ir D. Š. verbavo visas nukentėjusiąsias pagal tą patį nusikalstamą mechanizmą turėdami tikslą išnaudoti jas pornografinio pobūdžio paslaugoms teikti. Nuteistųjų nusikalstama veika BK 147 straipsnio prasme laikytina baigta nuo nukentėjusiųjų verbavimo siekiant įgyvendinti savo nusikalstamus ketinimus pradžios. Todėl V. J. ir D. Š. nusikalstamų veikų kvalifikavimui pagal šį baudžiamąjį įstatymą neturi reikšmės, kad vėliau dalis nukentėjusiųjų nepakluso nuteistųjų valiai ir nepradėjo teikti pornografinio pobūdžio paslaugų.

Atvejai, kai taikant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus tikriems pirkėjams siūlomi tariamai išnaudojimui nusikalstamų veikų darymo tikslais užverbuoti asmenys, o kaltininkas tik įsivaizduoja, kad išnaudojimo tikslais perka žmones, kvalifikuojami kaip pasikėsinimas padaryti BK 147 straipsnyje nurodytą veiką:

Nors kasaciniame skunde A. J. nurodo, kad nenustatyta jokių aplinkybių, kurių pagrindu būtų galima daryti neabejotinas išvadas, jog jis pasikėsino įgyti ir gabenti nukentėjusiuosius, tačiau iš bylos duomenų ir teismų sprendimų turinio akivaizdu, kad būtent teismų nustatytos ir nuosprendyje bei nutartyje išdėstytos aplinkybės leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad A. J., veikdamas bendrai kartu su A. S., kėsinosi įgyti ir išgabenti į Vokietiją asmenis, kurie bus išnaudojami nusikaltimų darymo tikslais, tačiau veikos nebaigė dėl nuo jų nepriklausančių aplinkybių. Pažymėtina, kad tokie atvejai, kai taikant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus tikriems pirkėjams siūlomi tariamai išnaudojimui nusikalstamų veikų darymo tikslais užverbuoti asmenys, o kaltininkas tik įsivaizduoja, kad išnaudojimo tikslais perka žmones, nors iš tikrųjų tokios galimybės neturi, kvalifikuojami kaip pasikėsinimas padaryti BK 147 straipsnyje nurodytą veiką (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-699/2018).

Viena iš BK 147 straipsnio 2 dalyje nustatytų prekybą žmonėmis kvalifikuojančių aplinkybių – veikos padarymas dviem ar daugiau nukentėjusių asmenų. Šios kvalifikuojamosios aplinkybės (kaip ir kitų šioje straipsnio dalyje nurodytų) nustatymas lemia pačios veikos priskyrimą labai sunkių nusikaltimų kategorijai ir atitinkamai griežtesnės sankcijos taikymą (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-172-788/2021,

2A-5-719/2023). Prekybos žmonėmis teisinė samprata, kurią sudaro veiksmai, kuriais siekiama įtraukti asmenį į išnaudojimą (verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje ir kt.), savaime suponuoja tokios nusikalstamos veiklos daugiaepizodiškumą ir tęstinumą. Taigi iš pačios prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties išplaukia, kad minėti veiksmai, padaryti net ir prieš kelis nukentėjusiuosius, esant bendrai tyčiai taip veikti, pripažintini viena tęstine nusikalstama veika, nurodyta BK 147 straipsnio 2 dalyje:

<...> byloje nustatyta, kad bendromis bendrininkų pastangomis, piktnaudžiaujant nukentėjusiųjų pažeidžiamu, o prieš kai kuriuos panaudojant ir psichinę prievartą, narkotikams gabenti buvo užverbuoti penki asmenys: I. S., S. P., A. L., A. T. ir G. M. Visi nusikalstamos veiklos epizodai fiksuoti 2014 m. lapkričio mėn. – 2015 m. balandžio mėn. laikotarpiu. Iš teismų nustatytų aplinkybių matyti, kad nuteistieji taikė panašius nukentėjusiųjų kontrolės ir poveikio jiems metodus: įtikinėjo, instruktuodavo, apgyvendindavo, aprūpindavo kelionei būtinomis priemonėmis, duodavo pinigų, pirkdavo lėktuvo bilietus, atveždavo į oro uostus. Iš bylos aplinkybių akivaizdžiai matyti, kad narkotinių medžiagų kurjerių paieška, verbavimas, jų kontrolė ir rengimas kelionėms buvo nuolatinė ir nenutrūkstama nuteistųjų veikla, atitinkanti bendros tyčios kriterijų. <...> nusikalstama veikla buvo išskaidyta į kelis atskirus nusikaltimus pagal „kelionės", kuriai buvo verbuojami nukentėjusieji, kriterijų, t. y. verbavimo kiekvienai kelionei faktai buvo kvalifikuojami kaip atskiros nusikalstamos veikos. Pvz., net ir tos pačios nukentėjusiosios I. S. verbavimas skirtingoms kelionėms buvo įvertintas kaip dvi atskiros nusikalstamos veikos. Konstatuotina, kad šis kriterijus nėra pakankamas prekybos žmonėmis atitikčiai tęstinės veikos požymiams paneigti ir nerodo būtinumo „skaidyti" nusikalstamos veiklos kvalifikavimą. Tokio būtinumo nerodo ir tai, kad atskiruose verbavimo epizoduose dalyvavo skirtingi bendrininkai (dviem atvejais V. J. ir A. B., kitais dviem atvejais – V. J. ir Ž. C.).

Šiame kontekste pažymėtina, kad <...> prekybos žmonėmis teisinė samprata, kurią sudaro veiksmai, kuriais siekiama įtraukti asmenį į išnaudojimą (verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje ir kt.), savaime suponuoja tokios nusikalstamos veiklos daugiaepizodiškumą ir tęstinumą. Taigi iš pačios prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties išplaukia, kad minėti veiksmai, padaryti net ir prieš kelis nukentėjusiuosius, esant bendrai tyčiai taip veikti, kvalifikuotini ne kaip atskiros nusikalstamos veikos, o kaip tęstinė nusikalstama veika, nurodyta BK 147 straipsnio 2 dalyje (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-172-788/2021)

1.5. Prekybos žmonėmis santykis su kitais nusikaltimais

Prekyba žmonėmis Baudžiamajame kodekse yra apibrėžta kaip sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai. Su tokiais nusikaltimais kovojama tarptautiniu lygiu ir jie yra įtraukti į tarptautinių organizuotų nusikaltimų sąrašą. Tai rodo šių nusikaltimų išskirtinį pavojingumą, kartu ir ypatingą dėmesį atskleidžiant tokias veikas bei vertinant jų požymių pagrįstumą. Todėl beatodairiškas šios normos taikymas visais atvejais, kai prieš žmogų buvo panaudota apgaulė, smurtas ar grasinimai, ne tik neatitinka Baudžiamojo kodekso paskirties, bet ir sukelia abejonių dėl baudžiamosios atsakomybės, kaip *ultima ratio* (paskutinė priemonė), taikymo pagrįstumo, proporcingumo

ir veiksmingumo, nustatant baudžiamąją atsakomybę už pavojingas nusikalstamas veikas ir nustatant pagrįstas baudžiamosios atsakomybės ribas (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-13-719/2020, 2K-7-104-719/2021).

Prekyba žmonėmis gali apimti tokius nusikaltimus kaip neteisėtas laisvės atėmimas (BK 146 straipsnis), sveikatos sutrikdymai (BK 135–140 straipsniai, išskyrus BK 135 straipsnio 2 dalį), grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (BK 145 straipsnis), žmogaus veiksmų laisvės varžymas (BK 148 straipsnis), kurie atitinka atskirus prekybos žmonėmis požymius, tačiau nėra tokie pavojingi kaip prekyba žmonėmis. Dėl to prekybos žmonėmis bylose reikia įvertinti ir byloje surinktų įrodymų visuma motyvuotai pagrįsti, ar šios veikos yra prekybos žmonėmis požymiai, ar turi būti kvalifikuojamos kaip savarankiškos veikos, pagal kitus BK straipsnius (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020).

Prekybos žmonėmis norma, nustatanti baudžiamąją atsakomybę už įvairius sandorius, sudarančius prielaidas išnaudoti žmogų, neapima paties išnaudojimo. BK atskirai nustato atsakomybę už tokias išnaudojimo formas kaip pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (BK 307 straipsnis) ar išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147[1] straipsnis) (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-719/2020).

Tuo atveju, kai padaromi nusikaltimai – prekyba žmonėmis ir pelnymasis iš kito asmens prostitucijos ar prekyba žmonėmis ir išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms, veikos turėtų būti kvalifikuojamos kartu kaip realioji sutaptis pagal BK 147 ir 307 arba BK 147 ir 147[1] straipsnius (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-487/2014, 2K-197-1073/2018, 2K-13-719/2020, 2K-7-73-511/2021, 2K-131-648/2021). Prekybos žmonėmis ir pelnymosi iš kito asmens prostitucijos sutaptis konstatuota, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-487/2014:

<...> akivaizdu, kad J. M. neteisėti veiksmai atitinka BK 147 straipsnio 2 dalyje (2005 m. birželio 23 d. įstatymo redakcija) ir 307 straipsnio 1 dalyje nurodytų nusikaltimų sudėtis. J. M. nusikaltimo prekybos žmonėmis objektyvieji požymiai pasireiškė fizinio smurto ir psichinės prievartos prieš nukentėjusiąsias A. J., R. B. ir S. I. panaudojimu, taip atimant galimybę joms laisva valia pasirinkti, kur dirbti, gabenimu ir laikymu nelaisvėje bei nukentėjusiųjų A. J. ir S. I. pardavimu kitam asmeniui – viešnamio „Love Palace" valdytojui. Tokius J. M. veiksmus lėmė noras merginas kontroliuoti ir pelnytis iš jų prostitucijos. Pelnymasis iš kitų asmenų prostitucijos reiškėsi nenustatyto dydžio pajamų iš A. J. ir S. I. prostitucijos turėjimu. Teismai, nustatę tokius J. M. veiksmus, jų pobūdį, pastangas pasiekti tikslą – perleisti A. J., R. B. ir S. I. prostitucijai bei pelnytis iš jų prostitucijos, padarė pagrįstą išvadą, kad jis, darydamas abi šias nusikalstamas veikas, veikė tiesiogine tyčia. Objektyvūs bylos duomenys patvirtina, kad J. M. suvokė pavojingą nusikaltimų prekybos žmonėmis ir pelnymosi iš kito asmens prostitucijos pobūdį ir norėjo taip veikti.

Šių nusikalstamų veikų sutaptis konstatuota ir kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-131-648/2021:

<...> iš byloje nustatytų ir teismų nuosprendžiuose nurodytų aplinkybių akivaizdu, kad nuteistojo R. T. ir jo bendrininkų neteisėti veiksmai atitinka BK 147 straipsnio 2 dalyje ir 307 straipsnio 2 dalyje nustatytų nusikaltimų sudėtis. Šiuo atveju prekybos žmonėmis ir pelnymosi iš kito asmens prostitucijos objektyvieji požymiai pasireiškė nu-

kentėjusiųjų verbavimu, gabenimu į Austriją prostitucijai, panaudojant apgaulę, pasinaudojant nukentėjusiųjų pažeidžiamumu bei priklausomumu, ir jų prostitucijos organizavimu. Teismai, nustatę tokius R. T. ir jo bendrininkų veiksmus, jų pobūdį, pastangas pasiekti tikslą – išnaudoti nukentėjusiąsias R. Ž. ir N. A. prostitucijai ir pelnytis iš jų prostitucijos, padarė pagrįstą išvadą, kad R. T., darydamas šias nusikalstamas veikas, veikė tiesiogine tyčia. Įrodyta pripažintos bylos aplinkybės patvirtina, kad R. T. suvokė pavojingą jam inkriminuotų nusikalstamų veikų pobūdį ir norėjo taip veikti.

Kitoje kasacinėje nutartyje Nr. 2K-278-697/2019 kasacinės instancijos teismas sutiko su nuteistojo argumentais, kad jo veika nepagrįstai kvalifikuota pagal BK 147 straipsnį, o ne pagal BK 307 straipsnį, nes nebuvo nustatyti visi būtinieji prekybos žmonėmis požymiai:

<...> apeliacinės instancijos teismas padarė nepagrįstą išvadą, kad J. R. verbavimas atitinka BK 147 straipsnio, o ne BK 307 straipsnio dispozicijos turinį. Nors nuteistasis neneigė J. R. verbavimo fakto, tačiau ji nelaikytina prekybos žmonėmis auka, pagal teismų nustatytą šioje byloje verbavimo pobūdį – prostitucijai, nes tam tikrais laikotarpiais ir Lietuvoje J. R. bei A. B. vertėsi prostitucija, į <...> vyko savanoriškai, ten šia veikla užsiėmė legaliai, tuo požiūriu nepatyrė moralinio pažeminimo ar neteisėto išnaudojimo.

Prekybos žmonėmis ir išnaudojimo priverstiniam darbui sutaptis konstatuota, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021:

<...> nuteistiesiems A. P., T. Ž., L. P. ir R. M. skirtingu nuosprendyje nurodytu laiku ir sudėtimis veikiant organizuota grupe ir turint tikslą nukentėjusiuosius išnaudoti priverstiniam darbui ir nusikalstamoms veikoms daryti, A. P. užverbavo nukentėjusiuosius: panaudodamas apgaulę – D. I., pasinaudodamas pažeidžiamumu ir apgaule – P. K., priklausomumu – E. G., L. P. pasinaudodamas pažeidžiamumu ir apgaule užverbavo D. B. ir R. K. A. P. nupirkus lėktuvo bilietus, D. I., P. K. ir E. G. gabeno į Jungtinės Karalystės miestus, kur apgyvendino A. P. ir T. Ž. bei L. P. parinktose T. Ž. nuomojamose gyvenamosiose patalpose, D. B. ir R. K. iš Niutauno miesto Jungtinėje Karalystėje automobiliu į Halo (Hull) miestą atgabeno L. P. Nesuteikę nukentėjusiesiems žadėto darbo ir šiems neturint lėšų, skaičiuodami skolas už nuomą ir pragyvenimą, nuteistieji sudarė situaciją, kad nukentėjusieji įsiskolintų A. P., T. Ž. ir L. *P., taip dėl nukentėjusiųjų priklausomumo įgiję jų laisvę varžančią kontrolę, atsiskaitymo už skolas pretekstu siūlė jiems daryti nusikalstamas veikas – vogti, sukčiauti. Nusikalstamas veikas nesutikusius daryti D. I. ir P. K. išnaudojo priverstiniam darbui, o E. G. – priverstiniam darbui ir nusikalstamoms veikoms daryti, D. B. ir R. K. – nusikalstamoms veikoms daryti.*

BK 157 straipsnyje nustatyta atsakomybė už vaiko pirkimą ar pardavimą. BK 157 straipsnyje yra įtvirtinta speciali prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis, nes nukentėjusysis nuo šios veikos gali būti tik vaikas, t. y. asmuo, neturintis 18 metų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-52-511/2019, 2K-93-628/2019, 2K-157-976/2019).

2. Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147[1] straipsnis)

2.1. Objektyvieji požymiai

BK 147[1] straipsnio 1 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas panaudodamas fizinį smurtą, grasinimus, apgaulę arba kitus BK 147 straipsnyje nurodytus būdus neteisėtai vertė žmogų dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas, įskaitant elgetavimą.

BK 147[1] straipsniu ginama vertybė – asmens laisvė pasirinkti veiklą (dirbti darbą ar teikti paslaugas) nepriklausomai nuo kitų valios (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-288-648/2018, 2K-165-976/2022). Priverstinio darbo, kaip ir prekybos žmonėmis, baudžiamosiose bylose svarbus fakto apie atitinkamą poveikį nukentėjusiajam, ribojant jo laisvę, nustatymas. Žmogaus laisvės ribojimas siejamas su tam tikru piktavališku poveikiu nukentėjusiajam, leidžiančiam palenkti šio asmens valią, kontroliuoti ir įtraukti jį į išnaudojimą (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021).

Objektyvieji išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms požymiai pasireiškia: 1) neteisėtu vertimu žmogų dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas, įskaitant elgetavimą; 2) fizinio smurto, grasinimų, apgaulės ar kitų BK 147 straipsnyje nurodytų būdų panaudojimu (žr. Apžvalgos 1.2.3 poskyrį) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-288-648/2018, 2K-42-628/2021, 2K-165-976/2022, 2K-57-788/2022). Išnaudojimas priverstiniam darbui nustatytas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-976/2022:

<...> abiem nuteistiesiems svarstant, ką su nukentėjusiuoju daryti, nuteistasis M. P. J. nukentėjusiajam R. Č. nurodė, kad jis turi padirbėti pas jo močiutę S. A. T. Įvertinę visą bylos medžiagą, teismai tinkamai nustatė, kad R. Č., būdamas priklausomas nuo nuteistojo M. P. J., pakluso jam ir sutiko dirbti pas jo močiutę už nuteistojo M. P. J. pažadą nurašyti dalį skolos. Tačiau ir M. P. J. nenurodė, kokią skolos dalį nukentėjusysis atidirbo, ir nukentėjusysis R. Č. nedrįso to išsiaiškinti. Šios aplinkybės ir paskesni nuteistųjų veiksmai – fizinio smurto naudojimas, uždarymas rūsyje, apgaulingas nukentėjusiojo įtikinimas, kad jis turi vykti į užsienį dirbti ir atiduoti skolą, laikymas nuteistojo L. O. bute iki kelionės, taip pat paties nukentėjusiojo elgesys – jo baimė, slapstymasis nuo nuteistojo, nuolat vartojant alkoholį, leido teismams padaryti pagrįstą išvadą, kad nuteistasis, pasinaudodamas nukentėjusiojo pažeidžiamumu ir priklausomumu, bauginimais, nuolatiniu spaudimu grąžinti skolą palaužęs nukentėjusiojo R. Č. valią, išnaudojo jį priverstiniam darbui.

Kitoje kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2018 kasacinės instancijos teismas pripažino, kad nuteistųjų veiksmai neatitiko išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms turinio BK 147[1] straipsnio prasme:

<...> V. J. ir D. Š. nuteisti už tai, kad jie užverbavo nukentėjusiąsias, turėdami konkretų tikslą, kad jos teiktų pornografinio pobūdžio paslaugas prieš interneto kamerą, taip būtų gaminami pornografinio turinio dalykai ir gaunama materialinė nauda. Atkreiptinas dėmesys, kad, pagal BK 147 straipsnio dispoziciją, įstatymų leidėjas atskirai išskiria, kokiu tikslu gali būti vykdoma prekyba žmonėmis – siekiant išnaudoti porno-

grafijai ar priverstiniam darbui. Šiuo atveju nukentėjusiųjų išnaudojimas pornografijai ir buvo pagrindinis nuteistųjų nusikalstamas tikslas.

<...> pagal teismų nustatytas aplinkybes nėra pagrindo daryti išvadą, kad nukentėjusiosios taip pat buvo išnaudojamos priverstiniam darbui. Kaltinime aplinkybės, pagrindžiančios išnaudojimą priverstiniam darbui, V. J. ir D. Š. nebuvo inkriminuotos. Teismai nenustatė, kad nukentėjusiosios teikė pornografinio pobūdžio paslaugas tokiomis sąlygomis, kurios būtų apribojusios jų laisvę pasitraukti iš tokios veiklos (nukentėjusiosios nebūtų turėjusios jokio kito pasirinkimo ar šis pasirinkimas būtų buvęs labai apribotas, išskyrus veikti pagal nuteistųjų valią), pavyzdžiui, nukentėjusiosioms buvo apribota judėjimo laisvė užrakinant bute ir neleidžiant iš jo išeiti, jos buvo kitaip nuolat kontroliuojamos, taip verčiamos teikti pornografinio pobūdžio paslaugas ir pan. Taigi nuteistųjų veiksmai šiuo atveju neatitinka išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms turinio BK 147[1] straipsnio prasme.

Nustatant, ar asmuo buvo neteisėtai verčiamas dirbti (teikti paslaugas), būtina įvertinti ir tai, ar jis turėjo galimybę laisvai, savo nuožiūra palikti darbdavį, ar toks jo pasirinkimas buvo suvaržytas panaudojant fizinį, psichinį smurtą ar kitokią prievartą (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-165-976/2022).

2.2. Vergijos ar kitos nežmoniškos sąlygos

BK 147[1] straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nusikaltimą kvalifikuojantis požymis – vertimas žmogų dirbti ar teikti paslaugas vergijos ar kitomis nežmoniškomis sąlygomis. Baudžiamajame įstatyme nėra detalizuota, kokios sąlygos BK 147[1] straipsnio 2 dalies prasme laikomos nežmoniškomis, šis požymis yra vertinamasis. Ar konkrečias sąlygas, kuriomis asmuo buvo verčiamas dirbti ar teikti paslaugas, pripažinti nežmoniškomis, kiekvieną kartą sprendžia bylą nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į konkrečias faktines aplinkybes (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-73-511/2021, 2K-42-628/2021, 2K-57-788/2022).

Aiškinant darbo nežmoniškomis sąlygomis sąvoką, atkreiptinas dėmesys į savo turiniu analogiškos ypatingai išnaudojamo darbo sąlygų sąvokos apibrėžimą, pateiktą 2009 m. birželio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje Nr. 2009/52/EB, kuria nustatomi sankcijų ir priemonių nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių darbdaviams būtiniausi standartai. Pagal šios direktyvos 2 straipsnio i punktą, ypatingai išnaudojamo darbo sąlygos – tai darbo sąlygos, įskaitant tas sąlygas, kurios atsiranda dėl diskriminacijos dėl lyties ar kitų priežasčių, kai yra labai didelė disproporcija, palyginti su teisėtai dirbančių darbuotojų darbo sąlygomis, ir kai jos, pavyzdžiui, daro poveikį darbuotojų sveikatai bei saugai ir yra nesuderinamos su žmogaus orumu (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-73-511/2021, 2K-42-628/2021, 2K-57-788/2022).

Tam, kad galima būtų taikyti BK 147[1] straipsnio 2 dalyje nustatytą požymį, turėtų būti nustatytas faktas, kad nukentėjusysis buvo išnaudojamas ir jam sukeliamos dvasinės ar fizinės kančios, nesuteikiant galimybės patenkinti būtinų žmogiškųjų poreikių (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-73-511/2021, 2K-42-628/2021, 2K-57-788/2022).

Ar konkrečias sąlygas, kuriomis asmuo buvo verčiamas dirbti ar teikti paslaugas, pripažinti nežmoniškomis, kiekvieną kartą sprendžia bylą nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į konkrečias faktines aplinkybes (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-73-511/2021, 2K-42-628/2021, 2K-57-788/2022). Vertimas dirbti nežmoniškomis sąlygomis konstatuotas, pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-73-511/2021:

D. I. pradėjus dirbti A. P. parduotuvėje, jo laisvė pasirinkti darbą ir gyvenamąją vietą buvo iš dalies suvaržyta. Nors darbas nebuvo sunkus, tačiau jis turėjo dirbti po 10 valandų per dieną be poilsio dienų, gyvendamas toje pačioje parduotuvėje. Tuo tarpu D. I. gyvenimo ten sąlygos buvo nesuderinamos su žmogaus orumu, jos nesuteikė jam galimybių patenkinti būtinus žmoniškuosius poreikius – normalų miegą, pavalgymą, gamtinių reikalų atlikimą, jis nuteistųjų buvo žeminamas. Už parduotuvės neatidarymą buvo sumuštas T. Ž., o kitą dieną A. P. dėl to iš jo pasityčiojo. Tokias priverstinio darbo sąlygas teismai pagrįstai laikė nežmoniškomis.

Kitoje kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-788/2022 kasacinis teismas konstatavo, kad nors nukentėjusiųjų darbo ir (pra)gyvenimo sąlygos buvo sudėtingos, tačiau tokių sąlygų negalima prilyginti nežmoniškoms BK 147[1] straipsnio 2 dalies prasme:

Iš byloje esančių nukentėjusiųjų parodymų matyti, kad jie į darbą keldavosi įprastai 5–6 valandą ryto ir grįždavo į gyvenamąją vietą apie 19–20 valandą. Dauguma nukentėjusiųjų parodė, kad per dieną nueidavo 15–20 kilometrų ir išdalydavo 1000–1200 skrajučių. Kai kuriems nukentėjusiesiems už darbą buvo mokama 20 svarų sterlingų per savaitę, kitiems – 50 ir daugiau, iš šios sumos dar būdavo išskaičiuojami 3 svarai sterlingų už dujas. Taip pat buvo stengiamasi riboti nukentėjusiųjų bendravimą su artimaisiais ir draugais (atjungiamas internetas, ribojamas naudojimasis telefonu), netinkamai atlikę darbą nukentėjusieji būdavo drausminami fizinėmis bausmėmis ir panaudojant psichologinį smurtą, grasinimus. Visos šios aplinkybės išdėstytos skundžiamuose teismų sprendimuose.

Sutiktina su kasacinio skundo pozicija, kad nukentėjusieji žinojo, kokį darbą jiems teks dirbti ir kad jis nebus fiziškai lengvas. Vidutiniškai nueinamas 15–20 kilometrų atstumas yra didelis, tačiau skrajučių dalijimo veiklos specifika yra būtent tokia ir nukentėjusieji, kaip ir nustatyta teismų, važiavo dirbti būtent tokio darbo. Nors nukentėjusieji ir dirbdavo ilgą laiką, tačiau iš jų parodymų matyti, kad dauguma jų gaudavo laisvadienių (vieną, du per mėnesį), o ir darbo metu kai kurie nukentėjusieji laiką leisdavo parke, nedirbdavo, skrajutes išmesdavo, tiesiog vaikščiodavo mieste ir t. t. Nukentėjusiesiems už darbą, nors ir nedidelis, buvo mokamas atlyginimas (20–50 svarų sterlingų per savaitę). Byloje taip pat nėra duomenų apie tai, kad nukentėjusieji būtų gyvenę antisanitarinėmis sąlygomis, nešildomoje, drėgnoje patalpoje, nebūtų turėję galimybių nusiprausti, pasigaminti maisto, neturėtų galimybės išsimiegoti ar pan. Visuma šių aplinkybių patvirtina, kad nukentėjusiųjų darbo ir (pra)gyvenimo sąlygos iš tiesų buvo sudėtingos, tačiau, teisėjų kolegijos vertinimu, negali būti prilyginamos nežmoniškoms sąlygoms BK 147([1]) straipsnio 2 dalies prasme.

2.3. Subjektyvieji požymiai: kaltė

BK 147[1] straipsnyje nurodyto nusikaltimo subjektyvusis požymis – kaltė – paprastai pasireiškia tiesiogine tyčia, kai kaltininkas suvokia, kad panaudodamas vieną iš alternatyvių nusikaltimo padarymo būdų neteisėtai verčia nukentėjusįjį dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas, ir nori taip veikti (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-42-628/2021, 2K-165-976/2022).

3. Naudojimasis asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis (BK 147[2] straipsnis)

3.1. Objektyvieji požymiai

BK 147[2] straipsnis reglamentuoja baudžiamąją atsakomybę už naudojimąsi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis. Naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis kriminalizavimas baudžiamajame įstatyme sietinas su 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis (toliau – Konvencija) bei 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos Nr. 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, (toliau – Direktyva) įgyvendinimu. Konvencijos 19 straipsnyje pavadinimu „Naudojimosi aukos paslaugomis kriminalizavimas“ nustatyta, kad šalys svarsto galimybę priimti teisės aktus ar kitas priemones, būtinas pagal jų vidaus teisę pripažinti nusikaltimais naudojimąsi paslaugomis, kurios yra išnaudojimo objektas, t. y. susijusiomis su prekyba žmonėmis, žinant, kad asmuo yra prekybos žmonėmis auka. Direktyvos 18 straipsnio pavadinimu „Prevencija“ 4 dalyje reglamentuojama, jog stabdydamos paklausą ir taip siekdamos, kad prekybos žmonėmis prevencija ir kova su ja taptų veiksmingesnė, valstybės narės svarsto galimybę imtis priemonių, kad nusikalstama veika būtų laikoma naudojimasis paslaugomis, kurios laikomos išnaudojimu (kaip su prekyba žmonėmis susijusi nusikalstama veika), žinant, kad jas teikiantis asmuo yra su prekyba žmonėmis susijusios nusikalstamos veikos auka. Taigi šių tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų teisės normų paskirtis – siekti, kad naudojimasis paslaugomis, kurios teikiamos kaip prekybos žmonėmis pasekmė, būtų baudžiamas, taip kartu bandant atgrasyti asmenis naudotis išnaudojimu paremtomis paslaugomis (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2018).

Objektyviai BK 147[2] straipsnio 1 dalyje nurodytas nusikaltimas pasireiškia tuo, kad kaltininkas naudojasi nukentėjusiojo darbu ar teikiamomis paslaugomis, kai nukentėjusysis atlieka darbą ar teikia paslaugas, nes prieš jį išnaudojimo tikslais buvo panaudotas vienas iš BK 147 straipsnyje nurodytų būdų (žr. Apžvalgos 1.2.3 poskyrį) (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-288-648/2018, 2K-9-689/2019). Dėl to kaltininkui baudžiamoji atsakomybė pagal BK 147[2] straipsnio 1 dalį sietina su naudos, kurią teikia prekybos žmonėmis auka savo darbu ar paslauga, gavimu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2018).

3.2. Subjektas

BK 147^2 straipsnio 1 dalyje nurodyto nusikaltimo subjektas yra su prekybos žmonėmis nusikaltimo (BK 147 straipsnis) darymu nesusijęs trečiasis asmuo, kuris naudojasi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis, t. y. klientas:

Analizuodama tiek tarptautinio pobūdžio teisės aktus, tiek BK 147^2 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėtį, teisėjų kolegija pritaria apeliacinės instancijos teismui, kad šios nusikalstamos veikos subjektas yra ne asmuo, kuris užsiima prekyba žmonėmis ir gauna iš jos kažkokią naudą, o su prekyba žmonėmis, kaip nusikalstamos veikos darymu, nesusijęs trečiasis asmuo, kuris naudojasi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis, t. y. klientas.

Nagrinėjamoje byloje nuteistiesiems inkriminuotos šios nusikalstamos veikos aplinkybės aprašytos kartu su kitų nusikalstamų veikų, nustatytų BK 147 straipsnio 2 dalyje, 147^1 straipsnio 1 dalyje ir 309 straipsnio 1 dalyje, aplinkybėmis. Pagal kaltinimą, nuteistieji neteisėtai vertė nukentėjusiąsias teikti pornografinio pobūdžio paslaugas ir naudojosi jų paslaugomis, gaudami už nukentėjusiųjų darbą nenustatyto dydžio atlygį iš pornografinio pobūdžio interneto svetainės administracijos. Taigi V. J. ir D. Š. inkriminuotas naudojimasis nukentėjusiųjų paslaugomis gaunant atlygį iš interneto svetainės administracijos iš esmės vertintinas kaip prekybos žmonėmis verčiant nukentėjusiąsias teikti pornografinio pobūdžio paslaugas tretiesiems asmenims (klientams) tąsa. Šia prasme nuteistieji, kaip BK 147 straipsnio 2 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos subjektai, nelaikytini papildomai BK 147^2 straipsnio 1 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos subjektais. Tokios išvados nepaneigia, kad, pasak nukentėjusiosios P. C. ir jos atstovo, V. J. ir D. Š. naudojosi sukurtais pornografinio turinio dalykais, nes šiuo atveju vien tokio pobūdžio veiksmų padarymas neturi įtakos sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimą pagal BK 147^2 straipsnio 1 dalį (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288-648/2018).

3.3. Subjektyvieji požymiai: kaltė

Subjektyvioji nusikaltimo – naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis – sudėties pusė pasireiškia tiesiogine tyčia, t. y. asmuo suvokia, kad tokiu darbu ar paslaugomis naudojasi, ir nori taip veikti (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-689/2019).

BK 147^2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti ir papildomi subjektyviąją nusikaltimo pusę apibūdinantys požymiai: kaltininko žinojimas arba galėjimas ir turėjimas žinoti, kad nukentėjusio asmens laisva valia yra palaužta panaudojus fizinį smurtą, grasinimus, apgaulę arba kitus BK 147 straipsnyje nurodytus būdus (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-689/2019).

Išvados

1. Prekyba žmonėmis (BK 147 straipsnis):

1.1. Prekyba žmonėmis tiek tarptautinėje, tiek Europos Sąjungos teisėje traktuojama kaip vergijos forma ir pripažįstama šiurkščiu žmogaus teisių pažeidimu (žr. Apžvalgos 800 psl.).

1.2. BK 147 straipsnyje nustatyta prekybos žmonėmis veika suprantama kaip tam tikri sandoriai, kurių objektas yra žmogus ir kuriais siekiama išnaudoti tą žmogų (žr. Apžvalgos 800 psl.).

1.3. Inkriminuojant prekybą žmonėmis, kiekvienu atveju turi būti nustatyti ir įrodyti visi būtinieji šio nusikaltimo sudėties požymiai: asmens laisvės ribojimas; bent vienos iš alternatyvių veikų padarymas (pardavimas, pirkimas, verbavimas, gabenimas ir kt.); bent vieno iš alternatyvių veikos padarymo ir nukentėjusiųjų laisvės pažeidimo būdų panaudojimas (fizinis smurtas, grasinimai, pasinaudojimas priklausomumu ar pažeidžiamumu, apgaulė ir kt.); tyčia ir veikos padarymo tikslas – įtraukti kitą asmenį į tam tikrą išnaudojimą (žr. Apžvalgos 801 psl.).

1.4. Objektyvieji prekybos žmonėmis požymiai BK 147 straipsnyje suformuluoti kaip alternatyvūs, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka, kad būtų padarytas bent vienas nurodytų veiksmų (sandoris), atliktų bent vienu iš jame nurodytų alternatyvių būdų, žinant arba siekiant, kad nukentėjęs asmuo būtų išnaudojamas bet kuria nurodyta forma (žr. Apžvalgos 801 psl.).

1.4.1. Prekyba žmonėmis yra priskiriama nusikaltimams asmens laisvei ir veika gali būti kvalifikuojama kaip BK 147 straipsnyje nurodytas nusikaltimas tik nustačius, jog veika priešinga žmogaus laisvei (žr. Apžvalgos 801 psl.).

1.4.2. Asmens laisvės suvaržymas prekybos žmonėmis bylose gali būti susijęs tiek su visiška, tiek su daline kito žmogaus sprendimų ir veiksmų kontrole (žr. Apžvalgos 801 psl.).

1.4.3. Kiekvienu atveju yra svarbu nustatyti atitinkamo poveikio faktą nukentėjusiajam, siekiant suvaržyti jo laisvę. Toks poveikis gali būti padaromas bent vienu ar keliais iš BK 147 straipsnyje nurodytų alternatyvių būdų (žr. Apžvalgos 802 psl.).

1.4.4. Asmens laisvė kaip saugoma vertybė suprantama tiek kaip fizinė laisvė (galimybė judėti, pasirinkti buvimo vietą), tiek kaip valios laisvė (asmens gebėjimas nuspręsti ir veikti savarankiškai, pasirinkti savo elgesio variantą, rinktis iš keleto apsisprendimo ir veikimo alternatyvų) (žr. Apžvalgos 803 psl.).

1.4.5. Kadangi asmens laisvės varžymas apima ir poveikį asmens valios laisvei, BK 147 straipsnio dispozicijoje įtvirtinta nuostata dėl asmens, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį. Tokios kontrolės faktas yra pakankamas konstatuoti, kad buvo pažeista asmens laisvė (žr. Apžvalgos 803 psl.).

1.4.6. Nukentėjusio asmens sutikimas būti išnaudojamam nešalina baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis. Toks sutikimas, duotas panaudojant prievartą, grasinimus, piktnaudžiaujant asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, panaudojant apgaulę, negali būti laikomas savanorišku (žr. Apžvalgos 803 psl.).

1.4.7. Asmens pardavimas, kitoks perleidimas ar įgijimas – tai nusikalstamas sandoris, kuris sudarytas išnaudojimo tikslais ir kurio metu nukentėjęs asmuo perlei-

džiamas iš vieno asmens kontrolės kito asmens kontrolei (žr. Apžvalgos 804 psl.).

1.4.8. Prekyba žmonėmis nėra apribota nukentėjusių asmenų išvežimu į užsienį. Nusikalstami sandoriai dėl žmonių išnaudojimo gali būti sudaromi ir vienos valstybės ribose (žr. Apžvalgos 804 psl.).

1.4.9. Verbavimas suprantamas kaip kito žmogaus skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) išnaudojimo tikslais atlikti veiksmus (duoti sutikimą, vykti į užsienį ir pan.), kurie leistų vėliau tą žmogų išnaudoti laisvę varžančios kontrolės sąlygomis. Tai iš esmės aktyvūs kaltininko veiksmai, kuriais siekiama palenkti nukentėjusiojo valią ir jį perimti savo ar kito asmens kontrolėn (žr. Apžvalgos 804 psl.).

1.4.9.1. Verbavimas gali pasireikšti kaltininko pasiūlymais ir pažadais dėl materialinio atlyginimo, aprūpinto gyvenimo, nulėmusiais nukentėjusiojo valios palenkimą ir sprendimą atlikti veiksmus, kurie lemtų jo išnaudojimą (žr. Apžvalgos 804 psl.).

1.4.9.2. Asmens verbavimas gali vykti tiek slepiant, tiek neslepiant fakto, jog jis bus išnaudojamas (žr. Apžvalgos 805 psl.).

1.4.9.3. Verbavimas gali vykti įdedant skelbimus laikraščiuose ar internete, per neformalius tinklus, specialius agentus (profesionalius verbuotojus), turizmo, įdarbinimo ar mokslo užsienyje agentūras ir kt. (žr. Apžvalgos 806 psl.).

1.4.9.4. Nors skelbimų įdėjimas gali būti vertinamas kaip viena iš verbavimo veiksmo sudėtinių dalių, jo pirminis etapas, tačiau vien tik skelbimų įdėjimo fakto nepakanka konstatuoti, kad buvo atlikti verbavimo veiksmai. Būtina atsižvelgti į tokių skelbimų turinį, tolesnius kaltininkų veiksmus su nukentėjusiaisiais, susisiekusiais dėl tokių skelbimų ir pan. (žr. Apžvalgos 806 psl.).

1.4.10. Gabenimas kaip prekybos žmonėmis veika apibrėžiamas kaip išnaudojimo tikslais atliekamas asmens transportavimas iš vienos vietos į kitą, pavyzdžiui, vežimas automobiliu, lydėjimas traukiniu ar lėktuvu (žr. Apžvalgos 807 psl.).

1.4.10.1. Gabenimu prekybos žmonėmis kontekste taip pat laikytinas asmens transportavimas ne tik į būsimo išnaudojimo vietą, bet ir į kitą vietą, pavyzdžiui, parodyti potencialiems pirkėjams, apgyvendinti prieš išgabenant į užsienį. Prekybos žmonėmis auka gali būti gabenama tiek vienos valstybės ribose, tiek iš vienos valstybės į kitą (žr. Apžvalgos 807 psl.).

1.4.10.2. Gabenimu nelaikomi atvejai, kai nukentėjęs asmuo savarankiškai vyksta iš vienos vietos į kitą, išskyrus atvejus, kai toks asmens judėjimas yra iš anksto suplanuotas ir nulemtas kaltininko, pavyzdžiui, nukentėjęs asmuo pagal kaltininko nurodymą vyksta keleiviniu transportu (žr. Apžvalgos 807 psl.).

1.4.10.3. Konstatuojant gabenimo kaip prekybos žmonėmis požymį nebūtina nustatyti, kad pats kaltininkas tiesiogiai atliktų nukentėjusiųjų pervežimą, plukdymą, skraidinimą ar pan., – pakanka nustatyti, kad kaltininkas kontroliavo asmenų transportavimą (žr. Apžvalgos 807 psl.).

1.4.11. Prekybos žmonėmis nusikaltimo kontekste asmens laikymas nelaisvėje – tai išnaudojimo tikslais atliekamas žmogaus laisvės apribojimas, kuris gali pasireikšti tiek apribojant žmogaus judėjimą erdvėje (pavyzdžiui, uždarant žmogų kokioje nors patalpoje), tiek atimant galimybę jam daryti kūno judesius (pavyzdžiui, surišant žmogų) arba pasirinkti savo buvimo vietą (žr. Apžvalgos 808 psl.).

1.4.12. Atskiri prekybos žmonėmis padarymo būdai yra fizinio smurto, grasi-

nimų panaudojimas ar kitoks atėmimas galimybės priešintis. Vertinant šiuos prekybos žmonėmis padarymo būdus, svarbu nustatyti, jog jie buvo panaudoti siekiant, kad žmogus būtų išnaudojamas viena iš BK 147 straipsnyje nurodytų formų (žr. Apžvalgos 808 psl.).

1.4.12.1. Nenustačius tikslo išnaudoti, veikos kvalifikavimas pagal BK 147 straipsnį negalimas, o smurtas, grasinimai ar kitoks atėmimas galimybės priešintis turėtų būti kvalifikuojami kaip atskiros veikos (pavyzdžiui, sveikatos sutrikdymas, grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas) (žr. Apžvalgos 808 psl.).

1.4.12.2. Grasinimas yra pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiras tam tikrų neigiamų pasekmių (žr. Apžvalgos 809 psl.).

1.4.12.3. Grasinimai gali būti pareikšti žodžiu, raštu ir kitais veiksmais (pavyzdžiui, gestais, mimika, rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, baimę keliančios aplinkos sukūrimu). Prekybos žmonėmis atveju nukentėjusysis gali būti bauginamas neigiamomis pasekmėmis tiek jam pačiam, tiek jo artimiesiems arba kitiems žmonėms (žr. Apžvalgos 809 psl.).

1.4.13. Pasinaudojimas priklausomumu – tai specifinė psichinės prievartos rūšis, kai nukentėjusiajam tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, jog norėdamas išvengti tam tikrų neigiamų pasekmių jis turi paklusti kaltininko valiai (žr. Apžvalgos 809 psl.).

1.4.13.1. Prekybos žmonėmis atvejais tai gali būti priklausomumas, kylantis tiek iš teisinių, tiek ir iš faktinių santykių, kai vieno žmogaus gerovė ar padėtis priklauso nuo kito žmogaus (žr. Apžvalgos 809 psl.).

1.4.13.2. Pasinaudojimas priklausomumu gali pasireikšti ir kaip piktnaudžiavimas asmens laisvę varžančia padėtimi, pavyzdžiui, atėmus tapatybės dokumentus, kelionės bilietus, kitokius svarbius dokumentus, kuriais iš esmės apribojama nukentėjusiojo judėjimo galimybė (žr. Apžvalgos 809 psl.).

1.4.13.3. Pasinaudojimas priklausomumu gali būti konstatuotas ir tada, kai nukentėjusysis, siekiant jo išnaudojimo, kaltininko veiksmais paverčiamas skolininku ir dėl to tampa nuo kaltininko priklausomas (žr. Apžvalgos 810 psl.).

1.4.14. Pasinaudojimas asmens pažeidžiamumu, kaip prekybos žmonėmis nusikalstamos veikos sudėties požymis, – tai piktavališkas pasiūlymas žmogui, kuris dėl sunkios padėties priverstas jį priimti (žr. Apžvalgos 810 psl.).

1.4.14.1. Pažeidžiamumas – tai bet kokia situacija, kai asmuo, kurio padėtis yra sunki, skatinamas duoti sutikimą būti išnaudojamas. Pažeidžiamumas gali būti bet kokios rūšies – tiek fizinis, psichologinis, emocinis, susijęs su santykiais šeimoje, socialinis ar ekonominis, gali apimti nesaugų ar nelegalų aukos statusą, ekonominę priklausomybę ar sveikatos būklę (žr. Apžvalgos 811 psl.).

1.4.14.2. Nukentėjusiojo pažeidžiamumą neretai nulemia ne kuri nors viena, o bent kelios susidėjusios aplinkybės, reikšmingai apsunkinančios atsisakymą priimti kaltininko pasiūlymą būti išnaudojamam (žr. Apžvalgos 811 psl.).

1.4.14.3. Nustatant piktnaudžiavimą aukos pažeidžiamumu, vertinama ne tik nukentėjusiųjų faktinė padėtis, bet ir išnaudojimo, į kurį jie įtraukiami, turinys bei

pasekmės jų likimui, taip pat visos kitos priežastys, paskatinusios priimti piktavališką pasiūlymą (žr. Apžvalgos 812 psl.).

1.4.14.4. Pasinaudojimo asmens pažeidžiamumu atveju kaltininkas turi žinoti apie nukentėjusiojo pažeidžiamumą, t. y. turi būti nustatyta, kad jis, įgyvendindamas tam tikrus nusikalstamus veiksmus, suvokė ar numanė esant sunkią nukentėjusiojo padėtį ir tuo naudojosi. Be to, šis požymis turi būti objektyviai bylos duomenimis nustatytas ir individualizuotas (žr. Apžvalgos 813 psl.).

1.4.15. Apgaulė – tai tyčinis žmogaus suklaidinimas, siekiant, kad šis savo noru elgtųsi pagal kaltininko pageidavimą (žr. Apžvalgos 814 psl.).

1.4.15.1. Apgaulė tiek kitose nusikalstamose veikose, tiek ir prekyboje žmonėmis turi pasireikšti ne šiaip suklaidinimu, apgavyste, o esmine nukentėjusiojo apgaule, dėl kurios jis priima sau nenaudingą, finansiškai ar kitais aspektais žalingą sprendimą. Apgaulė gali pasireikšti netikrų žinių pranešimu (pavyzdžiui, teigiama, kad auka vežama dirbti viešbutyje, kavinėje, bare, fabrike, aukle, modeliu, o iš tikrųjų yra gabenama seksualiai išnaudoti) arba tam tikrų aplinkybių nutylėjimu (pavyzdžiui, auka žino, kad gabenama dirbti prostitute, tačiau jai pameluojama dėl darbo sąlygų – klientų skaičiaus, jų pasirinkimo galimybės, atlyginimo dydžio, poilsio trukmės, galimybės bet kada nustoti verstis prostitucija). Kaltininko panaudota apgaulė turi turėti lemiamą įtaką nukentėjusiajam priimant jam žalingą sprendimą (žr. Apžvalgos 814 psl.).

1.4.15.2. Apgaulė dėl būsimo darbo ir jo sąlygų paprastai yra požymis, bylojantis apie prekybą žmonėmis, kai aukos išnaudojimas yra pridengtas aukos ir kaltininko susitarimu. Tačiau ne bet koks žmogaus suklaidinimas dėl žadamo mokėti atlyginimo dydžio, darbo pobūdžio ar kitų sąlygų, turėjusių įtakos žmogaus apsisprendimui sutikti su siūlomu darbu, gali būti vertinamas kaip prekybos žmonėmis požymis. Priešingu atveju bet kokie teisės pažeidimai darbo santykių srityje ar bet kokia apgaulė, tarp jų ir susijusi su darbo sąlygomis ar žadamo atlyginimo dydžiu, gali būti nepagrįstai vertinama kaip prekyba žmonėmis (žr. Apžvalgos 814 psl.).

1.5. Prekyba žmonėmis padaroma tiesiogine tyčia (žr. Apžvalgos 815 psl.).

1.6. Prekybos žmonėmis tikslas yra žmogaus išnaudojimas, kuris gali pasireikšti šiomis formomis: 1) išnaudojimu vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis; 2) prostitucijai, pornografijai ar kitoms seksualinio išnaudojimo formoms; 3) priverstinei, fiktyviai santuokai; 4) priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą; 5) nusikalstamai veikai daryti; 6) kitais išnaudojimo tikslais (žr. Apžvalgos 815 psl.).

1.6.1. Išnaudojimo tikslas kaip prekybos žmonėmis elementas siejamas su tokiomis nesąžiningo naudojimosi kitu žmogumi formomis, kurios pasižymi tokiu pavojingumu, kuris šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises bei jo orumą ir nedera su civilizuotoje visuomenėje pripažįstamomis taisyklėmis (žr. Apžvalgos 816 psl.).

1.6.2. Asmens veiksmams kvalifikuoti pagal BK 147 straipsnį pakanka fakto, kad asmuo suvokia, jog atlieka veiksmus, kuriais siekiama žmogų įtraukti į išnaudojimą (žr. Apžvalgos 816 psl.).

1.6.3. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis nereikalauja, kad įtraukimas į prostituciją ar pelnymasis iš kito asmens prostitucijos būtų draudžiami toje valstybėje, kur tai ketinama daryti. Pakanka fakto, jog prekiaujant žmonėmis siekiama, kad

nukentėję asmenys užsiimtų prostitucija ar iš šios prostitucijos pelnytųsi kitas asmuo (žr. Apžvalgos 817 psl.).

1.6.4. Priverstinė santuoka suprantama kaip santuoka, kuriai viena ar abi šalys asmeniškai neišreiškė savo laisvo sutikimo (žr. Apžvalgos 818 psl.).

1.6.5. Priverstinė ir fiktyvi santuoka nėra tapačios sąvokos. Fiktyvi santuoka paprastai apibūdinama kaip teisiškai įforminta santuoka, sudaryta asmenims neturint ketinimo sukurti santuokinių santykių ir gyventi kaip sutuoktiniams (žr. Apžvalgos 818 psl.).

1.6.6. Prekybos žmonėmis atveju vienas ar abu iš santuoką sudarančių asmenų (dėl aplinkybių visumos, kitų asmenų nusikalstamų veiksmų ir kt.) neturi laisvės pasirinkti sau priimtiną elgesio variantą, todėl sutikimas sudaryti santuoką neatspindi jų tikrosios valios, o jos sudarymas yra siejamas su tam tikru piktavališku poveikiu nukentėjusiajam, leidžiančiu palenkti šio asmens valią, kontroliuoti ir įtraukti jį į išnaudojimą (žr. Apžvalgos 818 psl.).

1.6.7. Tam, kad priverstinės ar fiktyvios santuokos sudarymas būtų pripažintas prekyba žmonėmis, turi būti nustatyti visi kiti būtinieji šios veikos požymiai (žr. Apžvalgos 819 psl.).

1.6.8. Priverstinis ar privalomasis darbas apibrėžtas kaip bet koks darbas ar tarnyba, kurių buvo išreikalauta prievarta, grasinant nuobauda ir kurių asmuo nesutiko atlikti sava valia. Taigi neteisėtas vertimas žmogų dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas sietinas su jo laisvės pasirinkimo užsiimti tam tikra veikla ribojimu (žr. Apžvalgos 819 psl.).

1.6.8.1. Tam, kad veika būtų kvalifikuota kaip išnaudojimas priverstiniam darbui, būtina vertinti tiek patį sandorį prekybos žmonėmis prasme, tiek veikos padarymo būdą, tiek ir pačią išnaudojimo sritį (žr. Apžvalgos 820 psl.).

1.6.8.2. Paties išnaudojimo priverstiniam darbui faktas nėra prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymis ir gali būti pagrindas taikyti kitą BK straipsnį (pavyzdžiui, 147[1] straipsnį), tačiau išnaudojimo aplinkybių nustatymas tokio pobūdžio bylose yra svarbus, nes leidžia spręsti apie išnaudojimo tikslo buvimą verbuojant asmenis, juos gabenant, laikant nelaisvėje ar atliekant kitus kaltinamiesiems pagal BK 147 straipsnį inkriminuotus veiksmus (žr. Apžvalgos 820 psl.).

1.6.9. Išnaudojimo nusikalstamoms veikoms daryti tikslas aiškintinas kaip siekis pasinaudoti kitu asmeniu, kad šis nusikalstamą veiklą organizuojančių asmenų (asmens) naudai atliktų nusikalstamus veiksmus (pavyzdžiui, darytų vagystes, platintų ar gabentų narkotikus, vežtų nusikalstamos kilmės grynuosius pinigus, rinktų iš apgautų žmonių pinigus) (žr. Apžvalgos 820 psl.).

1.6.9.1. Tai, kad asmuo sutiko su pasiūlymu įsitraukti į nusikalstamą veiklą, savaime nereiškia, kad tokį asmenį siekiama išnaudoti. Išnaudojimo tikslas kaip prekybos žmonėmis požymis siejamas su tokiomis nesąžiningo naudojimosi kitu žmogumi formomis, kurios pasižymi tokiu pavojingumu, kuris šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises bei orumą ir nedera su civilizuotoje visuomenėje pripažįstamomis taisyklėmis (žr. Apžvalgos 821 psl.).

1.6.9.2. Tikslas išnaudoti nusikalstamoms veikoms daryti konstatuojamas tais atvejais, kai nustatytų aplinkybių visuma leidžia daryti išvadą, kad užverbuo-

ti asmenys, nors ir rizikuoja būti patraukti atsakomybėn, nėra pagrindiniai nusikalstamos veiklos naudos gavėjai, t. y. jie veikia ne savo iniciatyva, o pagal juos kontroliuojančių asmenų nurodymus, kaip beteisiai kitų asmenų valios vykdytojai (žr. Apžvalgos 822 psl.).

1.6.10. Kitokiu išnaudojimu galima pripažinti tik tokias naudojimosi kitu žmogumi formas, kurios pasižymi tokiu pavojingumu, kuris šiurkščiai pažeidžia žmogaus teises bei orumą ir nedera su civilizuotoje visuomenėje pripažįstamomis taisyklėmis (žr. Apžvalgos išvadų 1.6.1 papunktį). Plečiamasis aiškinimas įtraukiant į prekybos žmonėmis sudėtį vis naujas išnaudojimo sritis be tinkamo pagrindimo neatitinka šio sunkaus nusikaltimo teisinės prasmės ir baudžiamosios teisės paskirties (žr. Apžvalgos 822 psl.).

1.7. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis yra formalioji – baigtumo momentas siejamas ne su nusikalstamų padarinių atsiradimu, o su veika, pavyzdžiui, pirkimo–pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio sudarymu, įgijimo, verbavimo, gabenimo ar laikymo nelaisvėje pradžia (žr. Apžvalgos 823 psl.).

1.8. Atvejai, kai taikant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus tikriems pirkėjams siūlomi tariamai išnaudojimui nusikalstamų veikų darymo tikslais užverbuoti asmenys, o kaltininkas tik įsivaizduoja, kad išnaudojimo tikslais perka žmones, kvalifikuojami kaip pasikėsinimas padaryti BK 147 straipsnyje nurodytą veiką (žr. Apžvalgos 823 psl.).

1.9. Prekyba žmonėmis gali apimti tokius nusikaltimus kaip neteisėtas laisvės atėmimas (BK 146 straipsnis), sveikatos sutrikdymai (BK 135–140 straipsniai, išskyrus BK 135 straipsnio 2 dalį), grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (BK 145 straipsnis), žmogaus veiksmų laisvės varžymas (BK 148 straipsnis), kurie atitinka atskirus prekybos žmonėmis požymius, tačiau nėra tokie pavojingi kaip prekyba žmonėmis. Dėl to prekybos žmonėmis bylose reikia įvertinti ir byloje surinktų įrodymų visuma motyvuotai pagrįsti, ar šios veikos yra prekybos žmonėmis požymiai, ar turi būti kvalifikuojamos kaip savarankiškos veikos, pagal kitus BK straipsnius (žr. Apžvalgos 825 psl.).

1.9.1. Prekybos žmonėmis norma, nustatanti baudžiamąją atsakomybę už įvairius sandorius, sudarančius prielaidas išnaudoti žmogų, neapima paties išnaudojimo. BK atskirai nustato atsakomybę už tokias išnaudojimo formas kaip pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (BK 307 straipsnis) ar išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147^1 straipsnis) (žr. Apžvalgos 825 psl.).

1.9.2. Tuo atveju, kai padaromi nusikaltimai – prekyba žmonėmis ir pelnymasis iš kito asmens prostitucijos ar prekyba žmonėmis ir išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms, veikos turėtų būti kvalifikuojamos kartu kaip realioji sutaptis pagal BK 147 ir 307 arba BK 147 ir 147^1 straipsnius (žr. Apžvalgos 825 psl.).

1.9.3. BK 157 straipsnyje nustatyta atsakomybė už vaiko pirkimą ar pardavimą. BK 157 straipsnyje yra įtvirtinta speciali prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis, nes nukentėjusysis nuo šios veikos gali būti tik vaikas, t. y. asmuo, neturintis 18 metų (žr. Apžvalgos 826 psl.).

2. Išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms (BK 147^1 straipsnis):

2.1. BK 147^1 straipsniu ginama vertybė – asmens laisvė pasirinkti veiklą (dirbti darbą ar teikti paslaugas) nepriklausomai nuo kitų valios (žr. Apžvalgos 827 psl.).

2.1.1. Priverstinio darbo, kaip ir prekybos žmonėmis, baudžiamosiose bylose svarbus fakto apie atitinkamą poveikį nukentėjusiajam, ribojant jo laisvę, nustatymas (žr. Apžvalgos 827 psl.).

2.1.2. Žmogaus laisvės ribojimas siejamas su tam tikru piktavališku poveikiu nukentėjusiajam, leidžiančiam palenkti šio asmens valią, kontroliuoti ir įtraukti jį į išnaudojimą (žr. Apžvalgos 827 psl.).

2.2. Objektyvieji išnaudojimo priverstiniam darbui ar paslaugoms požymiai pasireiškia: 1) neteisėtu vertimu žmogų dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas, įskaitant elgetavimą; 2) fizinio smurto, grasinimų, apgaulės ar kitų BK 147 straipsnyje nurodytų būdų panaudojimu (žr. Apžvalgos 827 psl.).

2.3. Nustatant, ar asmuo buvo neteisėtai verčiamas dirbti (teikti paslaugas), būtina įvertinti ir tai, ar jis turėjo galimybę laisvai, savo nuožiūra palikti darbdavį, ar toks jo pasirinkimas buvo suvaržytas panaudojant fizinį, psichinį smurtą ar kitokią prievartą (žr. Apžvalgos 828 psl.).

2.4. BK 147^1 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nusikaltimą kvalifikuojantis požymis – vertimas žmogų dirbti ar teikti paslaugas vergijos ar kitomis nežmoniškomis sąlygomis. Baudžiamajame įstatyme nėra detalizuota, kokios sąlygos BK 147^1 straipsnio 2 dalies prasme laikomos nežmoniškomis, šis požymis yra vertinamasis. Ar konkrečias sąlygas, kuriomis asmuo buvo verčiamas dirbti ar teikti paslaugas, pripažinti nežmoniškomis, kiekvieną kartą sprendžia bylą nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į konkrečias faktines aplinkybes (žr. Apžvalgos 828 psl.).

2.5. Tam, kad galima būtų taikyti BK 147^1 straipsnio 2 dalyje nustatytą požymį, turėtų būti nustatytas faktas, kad nukentėjusysis buvo išnaudojamas ir jam sukeliamos dvasinės ar fizinės kančios, nesuteikiant galimybės patenkinti būtinų žmogiškųjų poreikių (žr. Apžvalgos 828 psl.).

2.6. BK 147^1 straipsnyje nurodyto nusikaltimo subjektyvusis požymis – kaltė – paprastai pasireiškia tiesiogine tyčia, kai kaltininkas suvokia, kad panaudodamas vieną iš alternatyvių nusikaltimo padarymo būdų neteisėtai verčia nukentėjusįjį dirbti tam tikrą darbą ar teikti tam tikras paslaugas, ir nori taip veikti (žr. Apžvalgos 830 psl.).

3. Naudojimasis asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis (BK 147^2 straipsnis):

3.1. Objektyviai BK 147^2 straipsnio 1 dalyje nurodytas nusikaltimas pasireiškia tuo, kad kaltininkas naudojasi nukentėjusiojo darbu ar teikiamomis paslaugomis, kai nukentėjusysis atlieka darbą ar teikia paslaugas, nes prieš jį išnaudojimo tikslais buvo panaudotas vienas iš BK 147 straipsnyje nurodytų būdų. Dėl to kaltininkui baudžiamoji atsakomybė pagal BK 147^2 straipsnio 1 dalį sietina su naudos, kurią teikia prekybos žmonėmis auka savo darbu ar paslauga, gavimu (žr. Apžvalgos 830 psl.).

3.2. BK 147^2 straipsnio 1 dalyje nurodyto nusikaltimo subjektas yra su prekybos žmonėmis nusikaltimo (BK 147 straipsnis) darymu nesusijęs trečiasis asmuo, kuris naudojasi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis, t. y. klientas (žr. Apžvalgos 831 psl.).

3.3. Subjektyvioji nusikaltimo – naudojimosi asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis – sudėties pusė pasireiškia tiesiogine tyčia, t. y. asmuo suvokia, kad tokiu darbu ar paslaugomis naudojasi, ir nori taip veikti (žr. Apžvalgos 831 psl.).

3.4. BK 147^2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti ir papildomi subjektyviąją nusikaltimo pusę apibūdinantys požymiai: kaltininko žinojimas arba galėjimas ir turėjimas žinoti, kad nukentėjusio asmens laisva valia yra palaužta panaudojus fizinį smurtą, grasinimus, apgaulę arba kitus BK 147 straipsnyje nurodytus būdus (žr. Apžvalgos 831 psl.).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų grupė

Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų 2024 m. lapkričio 21 d. pasitarime pritarta skelbti biuletenyje „Teismų praktika“

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ SANTRAUKOS

4. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO SPRENDIMŲ SANTRAUKOS

4.1. Teisėjų kritikos ribos (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis)

Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencijoje dėl saviraiškos laisvės (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 10 straipsnis) išskirtina kategorija bylų, kuriose nagrinėta teisėjų kritikos ribų problematika. EŽTT nuolat kartoja, kad pagal Konvencijos 10 straipsnio 2 dalį esama mažai galimybių riboti diskusijas viešojo intereso klausimais. Atitinkamai, kai diskutuojama svarbiais bendro intereso klausimais, taikomas aukštas saviraiškos laisvės apsaugos lygis ir valdžios institucijoms suteikiama siaura vertinimo laisvė. EŽTT yra pažymėjęs, kad klausimai, susiję su teisingumo sistemos – bet kuriai demokratinei visuomenei svarbios institucijos – veikimu, patenka į viešojo intereso sritį. Tam tikras priešiškumas ir galimas tam tikrų komentarų rimtumas nepanaikina teisės į aukštą saviraiškos laisvės apsaugos lygį, jei egzistuoja viešojo intereso klausimas. Tiesa, šiame kontekste būtina atsižvelgti į ypatingą teismų sistemos vaidmenį visuomenėje. Būdama teisingumo – pagrindinės teisinės valstybės vertybės – garantas, ji turi turėti visuomenės pasitikėjimą, kad galėtų sėkmingai vykdyti jai priskirtas pareigas. Todėl gali prireikti tokį pasitikėjimą apsaugoti nuo labai žalingų, iš esmės nepagrįstų išpuolių (angl. gravely damaging attacks that are essentially unfounded*), ypač atsižvelgiant į tai, kad kritikuojamiems teisėjams taikoma diskretiškumo pareiga, dėl kurios jie negali atsakyti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šioje apžvalgoje detaliau nebus aptariamas teisėjų viešų diskusijų ir nešališkumo užtikrinimo klausimas (tam bus skirta kita apžvalga).*

EŽTT yra nurodęs, kad sąvoka „teisminės valdžios autoritetas“ visų pirma apima nuostatą, kad teismai yra, ir plačioji visuomenė taip juos priima, tinkamas teisinių ginčų sprendimo forumas; be to, plačioji visuomenė gerbia teismus ir pasitiki jų gebėjimu atlikti šią funkciją. Vis dėlto, išskyrus iš esmės nepagrįstus ir labai žalingus puolimus, atsižvelgiant į tai, kad teisėjai yra fundamentalios valstybės institucijos dalis, jie gali būti kritikuojami asmeniškai (o ne tik teoriškai ir bendrai), laikantis leistinų ribų. Taigi, kai jie veikia kaip teisėjai, jiems gali būti taikomos platesnės leistinos kritikos ribos nei paprastiems piliečiams. Konkrečiai dėl tolerancijos kritikai ribų specifikos EŽTT yra pažymėjęs, kad, nors negalima teigti, jog teisėjai sąmoningai atsiveria atidžiai kiekvieno savo žodžių ir veiksmų kontrolei tokiu pat mastu kaip politikai, teismų nariams, einantiems oficialias pareigas, kaip jau minėta, gali būti taikomos platesnės priimtinos kritikos ribos nei paprastiems piliečiams. Taigi EŽTT praktika atskleidžia, kad teismai, kaip ir visos kitos viešosios institucijos, nėra apsaugoti nuo kritikos ir kontrolės / tiriamojo žvilgsnio. Vis dėlto reikia aiškiai atskirti konstruktyvią kritiką nuo įžeidimo. Jei vieninteli bet kurios išraiškos formos tikslas yra įžeisti teismą ar to teismo narius, atitinkamos sankcijos taikymas iš esmės nebūtų nesuderinamas su Konvencijos 10 straipsniu.

Saviraiškos laisvės ribojimų, ginant teismų valdžios autoritetą, teisėjo garbę ir orumą, pateisinamumo pagal Konvenciją vertinimas pasižymi tam tikrais niuansais,

susijusiais su subjekto, įgyvendinančio šią laisvę, ypatybėmis (teisėjų kritikos kontekste dėl pritaikytų sankcijų EŽTT peticijas yra teikę įvairūs subjektai – advokatai, žiniasklaidos atstovai, akademikai, nuteistieji, kolegos teisėjai ir pan.).

Gana gausią bylų kategoriją sudaro atvejai, kai advokatai skundėsi saviraiškos laisvės pažeidimu. Dėl pastarųjų EŽTT yra nurodęs, kad ypatingas advokatų, kaip tarpininkų tarp visuomenės ir teismų, statusas jiems suteikia svarbią vietą vykdant teisingumą. Advokatams tenka pagrindinis vaidmuo užtikrinant, kad teismai, kurių misija teisinėje valstybėje yra esminė, turėtų visuomenės pasitikėjimą. Tačiau tai neatima iš advokatų teisės į saviraiškos laisvę, ypač teisės viešai komentuoti teisingumo vykdymą, jeigu jų kritika neperžengia tam tikrų ribų. Tos ribos yra susijusios su įprastais advokatūros narių elgesio apribojimais („orumu“, „garbe“ ir „sąžiningumu“ bei „pagarba <...> sąžiningam teisingumo vykdymui“ (žr. Europos pagrindinių advokato profesijos principų chartiją, priimtą 2006 m. lapkričio 24 d.). Tokios taisyklės padeda apsaugoti teismus nuo nepagrįstų ir nepamatuotų puolimų, kuriuos gali lemti tik noras ar strategija užtikrinti, kad teisminė diskusija būtų tęsiama žiniasklaidoje, arba siekis suvesti sąskaitas su konkrečią bylą nagrinėjančiais teisėjais.

EŽTT yra nurodęs ir tai, kad reikėtų atskirti situacijas, kai advokatas išreiškia savo nuomonę teismo salėje ir už jos ribų. Dėl „elgesio teismo salėje“ pažymėta, kad, kadangi advokato saviraiškos laisvė gali kelti klausimą dėl jo kliento teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, teisingumo principas gali reikalauti, kad šalys turėtų galimybę laisvai ir net „įnirtingai / stipriai“ keistis argumentais. Kaip žinoma, advokatai privalo „uoliai ginti savo klientų interesus“, o tai reiškia, kad kartais jie turi nuspręsti, ar prieštarauti teismo elgesiui, ar jį skųsti. Be to, EŽTT atsižvelgia į tai, ar ginčo pasisakymai nėra kartojami už teismo salės ribų. Dėl pasisakymų ne teismo salėje EŽTT praktikoje yra pažymėta, kad kliento gynyba gali būti vykdoma pasisakant televizijos žinių laidoje arba spaudoje, ir tokiais kanalais advokatas gali informuoti visuomenę apie trūkumus, galinčius pakenkti ikiteisminiam procesui. Advokatas turi turėti galimybę atkreipti visuomenės dėmesį į galimus teisingumo sistemos trūkumus, o teismams gali būti naudinga konstruktyvi kritika. Taigi kritiški pareiškimai ir vertinamojo pobūdžio teiginiai apie teisminę valdžią, turintys pakankamą faktinį pagrindą, turi būti saugomi pagal Konvencijos 10 straipsnį. Darydamas viešus pareiškimus advokatas neatleidžiamas nuo pareigos elgtis apdairiai dėl vykstančio teisminio tyrimo slaptumo. Savo ruožtu EŽTT taip pat yra pažymėjęs, kad advokato atliekama kliento gynyba turi būti vykdoma ne žiniasklaidoje, išskyrus labai specifines aplinkybes, bet kompetentinguose teismuose, ir tai apima bet kokių prieinamų teisių gynybos priemonių panaudojimą (EŽTT gali atsižvelgti į tai, ar prieš kreipiantis į žiniasklaidą buvo išnaudotos prieinamos teisinės gynybos priemonės).

EŽTT yra pabrėžęs ir tai, kad advokatai, neturėdami tvirto faktinio pagrindo, negali daryti pareiškimų, kurie yra tokie rimti, kad peržengia leistiną komentavimo ribą (pavyzdžiui, teigiama apie korupciją be jokio tvirto pagrindo, nepateikiama ir nebandoma pateikti jokių teiginių teisingumą įrodančių įrodymų), taip pat jie negali įžeidinėti (kandus ar net sarkastiškas tonas gali būti suderinamas su Konvencijos 10 straipsnio reikalavimais). EŽTT pasisakymus vertina bendrame kontekste, visų pirma siekdamas nustatyti, ar jie gali būti laikomi klaidinančiais ar nepagrįstu asmeniniu išpuoliu, ir įsitikinti, ar vartojami pasakymai yra pakankamai glaudžiai susiję su bylos faktais. Taigi

kiekvienu atveju reikšmės turi pasisakymų kontekstas ir forma (pasisakyta procesiniuose dokumentuose, teismo salėje ar žiniasklaidoje), jų tikslas (ar teiginiais tesiekiama viešai diskredituoti teisėją, bendrai pulti teisminės valdžios autoritetą, ar veikiau siekiama skųstis dėl vadovavimo procesui būdo, procesinių sprendimų) bei jų pobūdis. Dėl pasisakymų pobūdžio – svarbu, kad jie nebūtų įžeidžiantys, apsiribotų teisėjo veikla nagrinėjant advokato kliento bylą, o ne prilygtų kritikai, kurioje daugiausia dėmesio skiriama bendroms teisėjo profesinėms ar kitoms savybėms; vertintina, ar pareikšta nuomonė ar faktinio pobūdžio teiginys. Iš EŽTT praktikos matyti, kad asmeniniam įžeidimui prilygintos situacijos, kai teisėjas apkaltintas „sąmoningu sprendimu iškraipyti tikrovę", „nevaržomu melavimu", dokumento, kuriame pateikta melaginga ir piktybiška informacija, parengimu, teismai apibūdinti kaip „kankintojai su mantijomis", teisėjas išvadintas „mažu kretinu", „kažkokiu kvailiu", „ribotu asmeniu", prokuroras apkaltintas kaltinamojo akto parengimu „būnant visiškai apsvaigus", teisėjo nuomonė išvadinta „juokinga" ir pan.

Trumpai apibendrinant teisininkų profesijoms taikomus saviraiškos laisvės įgyvendinimo profesiniame kontekste principus: a) teisininkai / advokatai (angl. lawyers*) turi teisę viešai komentuoti teisingumo vykdymą, jei jų kritika neperžengia tam tikrų ribų, siekiant apsaugoti teismus nuo nepagrįstų ir nepamatuotų puolimų, kuriuos gali lemti tik noras ar strategija užtikrinti, kad teisminė diskusija būtų tęsiama žiniasklaidoje, arba siekis suvesti sąskaitas su konkrečią bylą nagrinėjančiais teisėjais; b) teisininkai / advokatai, neturėdami tvirto faktinio pagrindo, negali reikšti tokių pasisakymų, kurie yra tokie rimti, kad peržengia leistinas komentavimo ribas; ir c) jų komentarai turi būti vertinami bendrame kontekste, visų pirma siekiant nustatyti, ar jie gali būti laikomi klaidinančiais arba nepagrįstu asmeniniu išpuoliu, ir įsitikinti, ar vartojami pasakymai buvo pakankamai glaudžiai susiję su bylos faktais.*

Dėl spaudos saviraiškos laisvės ypatybių EŽTT yra pažymėjęs, kad spauda vaidina esminį vaidmenį demokratinėje visuomenėje. Nors ji neturi peržengti tam tikrų ribų, visų pirma susijusių su kitų asmenų reputacijos ir teisių apsauga, vis dėlto jos pareiga, laikantis įsipareigojimų ir atsakomybės, teikti informaciją ir idėjas visais visuomenei svarbiais klausimais, įskaitant su teisingumu susijusius klausimus. Spauda ne tik turi užduotį pateikti tokią informaciją ir idėjas, bet ir visuomenė turi teisę jas gauti. Primintina, kad Konvencijos 10 straipsniu saugoma ne tik išsakytų idėjų ir informacijos turinys, bet ir jų perteikimo forma. Žurnalistinė laisvė taip pat apima galimą perdėjimą arba net provokaciją. EŽTT yra akcentavęs, kad Konvencijos 10 straipsniu žurnalistams suteikiama apsauga priklauso nuo to, ar jie veikia sąžiningai, kad būtų pateikta tiksli ir patikima informacija, vadovaujantis atsakingos žurnalistikos principais. Atsakingos žurnalistikos sąvoka neapsiriboja žurnalistinėmis priemonėmis renkamos ir (arba) skleidžiamos informacijos turiniu; ši sąvoka apima taip pat ir žurnalisto elgesio teisėtumą.

EŽTT yra nurodęs, kad spauda yra viena iš priemonių, kuriomis politikai ir viešoji nuomonė gali patikrinti, ar teisėjai savo sudėtingas pareigas vykdo taip, kad jos atitiktų tikslą, kuriuo grindžiama jiems patikėta užduotis. Tačiau šiame kontekste taip pat reikia atsižvelgti į ypatingą teismų vaidmenį visuomenėje. Kaip teisingumo, kuris yra pagrindinė teisinės valstybės vertybė, garantas, jie turi turėti visuomenės pasitikėjimą, kad galėtų sėkmingai vykdyti savo pareigas. Panašiai kaip ir dėl advokatų, EŽTT

yra pažymėjęs, kad gali prireikti šį pasitikėjimą apsaugoti nuo destruktyvių, iš esmės nepagrįstų išpuolių, ypač atsižvelgiant į tai, kad kritikuojamiems teisėjams taikoma diskretiškumo pareiga, dėl kurios jie negali atsakyti. Vis dėlto EŽTT taip pat yra pabrėžęs tam tikrus žurnalistų ir advokatų saviraiškos laisvės įgyvendinimo skirtumus. EŽTT nuomone, žurnalistų užduotis – skleisti informaciją ir idėjas visais visuomenei svarbiais klausimais, įskaitant tuos, kurie susiję su teisingumo vykdymu. Savo ruožtu advokatai yra teisingumo sistemos dalyviai, tiesiogiai dalyvaujantys jos veikloje ir šalies gynyboje (pvz., EŽTT vertina, ar ginčo teiginiais prisidedama prie kliento gynybos, ir pan.).

Dėl teisėjų kritikos, skirtos jų kolegoms, EŽTT yra nurodęs, kad iš valstybės pareigūnų, dirbančių teismų sistemoje, galima tikėtis santūrumo naudojantis saviraiškos laisve visais atvejais, kai gali būti suabejota teismų autoritetu ir nešališkumu. Iš teisminių institucijų reikalaujama maksimalaus diskretiškumo, ir šis diskretiškumas turėtų atgrasyti jas nuo spaudos naudojimo net išprovokavimo atveju. Tokią pareigą nulemia aukštesni teisingumo reikalavimai ir svarbus teisėjo pareigų pobūdis. Kad teisminė valdžia sėkmingai vykdytų savo pareigas, svarbu, kad ja pasitikėtų visuomenė. Taip pat žr. biuletenį „Teismų praktika" Nr. 57.

Kaip matyti iš to, kas nurodyta pirmiau, teismai, kaip ir kitos viešos institucijos, neturi imuniteto kritikai ir savo veiksmų kontrolei / tiriamajam žvilgsniui. Vis dėlto, kaip jau minėta, reikia atskirti konstruktyvią kritiką nuo nepagrįstų puolimų ir įžeidinėjimų.

4.1.1. 2015 m. balandžio 23 d. Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Morice prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 29369/10

Nepagrįstas advokato nuteisimas už bendrininkavimą su laikraščiu apšmeižus ikiteisminį tyrimą atliekančius teisėjus.

Byloje, kurioje advokatas buvo nuteistas už bendrininkavimą su laikraščiu apšmeižus ikiteisminį tyrimą atliekančius teisėjus, Didžioji kolegija (pakeitusi paprastosios kolegijos sprendimą) nusprendė, kad advokatas (pareiškėjas) laikraštyje „Le Monde" pateikė vertinamojo pobūdžio teiginius, turinčius pakankamą faktinį pagrindą, ir jo pareiškimai viešojo intereso klausimu neperžengė teisės į saviraiškos laisvę ribų (**nustatytas Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas**). Šiuo sprendimu atskleidžiama, kad advokatai, nors jų vaidmuo ir skiriasi nuo žurnalistų, privalo turėti galimybę atkreipti visuomenės dėmesį į potencialius teisingumo sistemos trūkumus.

Aptariamoje byloje 1995 m. pagal Prancūzijos ir Džibučio bendradarbiavimo susitarimus komandiruotas teisėjas B. Borrelis buvo rastas negyvas. Po kelių dienų Džibučio žandarmerija, atlikusi tyrimą, padarė išvadą, kad jis nusižudė. Jo našlė, ginčydama savižudybės faktą, pateikė skundą (kaip civilinė šalis) ir paskyrė pareiškėją atstovauti jai procese. Buvo pradėti du teisminiai tyrimai dėl tyčinio nužudymo, kurį įvykdė nežinomas asmuo ar asmenys. Teisminis tyrimas atlikti buvo paskirtas teisėjams M. ir L. L.

2000 m. rugsėjo mėn. pareiškėjas ir vienas jo kolegų parašė laišką Prancūzijos teisingumo ministrui dėl B. Borrelio mirties tyrimo. Jie nurodė, kad dar kartą kreipiasi į ministrą dėl teisėjų M. ir L. L. elgesio, kuris „visiškai neatitinka nešališkumo ir teisingumo principų", ir paprašė, kad Generalinė teismų inspekcija atliktų tyrimą dėl „daugybės trūkumų <...> išaiškėjusių teisminio tyrimo metu". Kitą dieną laikraštyje

„Le Monde“ buvo išspausdintas straipsnis, kuriame teigiama, kad J. Borrel advokatai teisingumo ministrui „griežtai kritikavo“ teisėją M., kaltindami ją elgesiu, kuris „visiškai prieštarauja nešališkumo ir teisingumo principams“, ir buvo priduriama, kad ji, akivaizdu, buvo neužregistravusi bylos medžiagos elemento (apsilankymo įvykio vietoje vaizdo kasetės) ir neperdavė jos tyrimą perėmusiam teisėjui.

Abu teisėjai, kaip civiliniai ieškovai, privataus kaltinimo tvarka inicijavo bylą „Le Monde“ direktoriui, straipsnį parašiusiam žurnalistui ir pareiškėjui, kaltindami juos valstybės tarnautojo viešu šmeižimu. Apeliacinis teismas pripažino ieškovą kaltu dėl bendrininkavimo padarant šią nusikalstamą veiką ir nurodė jam sumokėti 4000 eurų baudą. Kiekvienam iš teisėjų buvo priteista po 7500 eurų žalos atlyginimo, kurį pareiškėjas turėjo sumokėti solidariai su kitais dviem kaltinamaisiais.

Analizuodamas skundą iš esmės, EŽTT pirmiausiai priminė kai kuriuos savo jurisprudencijoje suformuluotus bendruosius principus. Priminta, kad ypatingas advokatų, kaip tarpininkų tarp visuomenės ir teismų, statusas jiems suteikia svarbią vietą vykdant teisingumą. Advokatams tenka pagrindinis vaidmuo užtikrinant, kad teismai, kurių misija teisinėje valstybėje yra esminė, turėtų visuomenės pasitikėjimą. Tačiau tai neatima iš advokatų teisės į saviraiškos laisvę, ypač teisės viešai komentuoti teisingumo vykdymą, jeigu jų kritika neperžengia tam tikrų ribų. Tos ribos yra susijusios su įprastais advokatūros narių elgesio apribojimais („orumu“, „garbe“ ir „sąžiningumu“ bei „pagarba <...> sąžiningam teisingumo vykdymui“ (žr. Europos pagrindinių advokato profesijos principų chartiją, priimtą 2006 m. lapkričio 24 d.). EŽTT taip pat pažymėjo, kad saviraiškos laisvės klausimas yra susijęs su teisininko profesijos nepriklausomumu, kuris yra labai svarbus veiksmingam „teisingo teisingumo“ vykdymui. Todėl tik išimtiniais atvejais gynėjo saviraiškos laisvės apribojimas – net ir švelnia baudžiamąja sankcija – gali būti pripažintas būtinu demokratinėje visuomenėje.

Toliau EŽTT išsamiau nagrinėjo tokius ribojimo būtinumo demokratinėje visuomenėje klausimus: *pareiškėjo, kaip advokato, statusą, pareiškimų (teiginių) indėlį į diskusiją viešojo intereso klausimu, pareiškimų (teiginių) pobūdį, konkrečias bylos aplinkybes ir paskirtas sankcijas*.

Dėl *advokato statuso* EŽTT pirmiausiai atskyrė advokatų saviraiškos laisvę teismo salėje (didelė tolerancija kritikai; advokato saviraiškos laisvė gali kelti klausimą dėl jo kliento teisės į teisingą bylos nagrinėjimą – taigi teisingumo principas gali reikalauti laisvo ir net ryžtingo šalių keitimosi argumentais) ir už jos ribų. Dėl pastarojo aspekto EŽTT nurodė, kad kliento gynyba gali būti vykdoma per televizijos žinias arba pasisakant spaudoje, ir tokiais kanalais advokatas gali informuoti visuomenę apie trūkumus, galinčius pakenkti ikiteisminiam procesui ir pan. Šioje byloje EŽTT taip pat priminė, kad advokatai, neturėdami tvirto faktinio pagrindo, negali daryti pareiškimų, kurie yra tokie rimti, kad peržengia leistiną komentavimo ribą (žr., pvz., 2012 m. spalio 30 d. sprendimą byloje *Karpetas prieš Graikiją*, peticijos Nr. 6086/10[1]; 2004 m. sausio 8 d.

1 Spaudoje neturint tvirto faktinio pagrindo buvo paviešinti pareiškėjo (advokato) vertinamojo pobūdžio teiginiai, dėl kurių visuomenė galėjo manyti, kad prokuroro ir bylą tiriančio teisėjo sprendimas už užstatą paleisti asmenį, užpuolusį pareiškėją jo kabinete, buvo grindžiamas galima jų korupcija; pareiškėjas buvo nuteistas dėl difamacijos. EŽTT pažymėjo, kad nors tiesa, jog H. H. buvo paleistas į laisvę itin švelniomis sąlygomis, atsižvelgiant į jam inkriminuotų nusikaltimų sunkumą,

nutarimą byloje *A. prieš Suomiją*, peticijos Nr. 44998/98[2]), taip pat negali įžeidinėti (žr. 2008 m. sausio 24 d. nutarimą byloje *Coutant prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 17155/03[3]). Savo ruožtu bylose *Gouveia Gomes Fernandes* ir *Freitas e Costa* buvo laikoma, kad pastabose apie teisėjus vartotas ne įžeidžiantis, o kandus ar net sarkastiškas tonas, suderinamas su Konvencijos 10 straipsniu (žr. 2011 m. kovo 29 d. sprendimą bylose *Gouveia Gomes Fernandes ir Freitas e Costa prieš Portugaliją*, peticijos Nr. 1529/08[4]). EŽTT

---

vien šio fakto nepakako pareiškėjo padarytoms išvadoms įrodyti. EŽTT priminė, kad, nesant pakankamo faktinio pagrindo, nuomonė taip pat gali būti perteklinė. Šiuo aspektu EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėjas niekuomet nepateikė – ir net nebandė pateikti – įrodymų, patvirtinančių teiginių apie korupciją teisingumą. Nenustatyta Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo.

2 Pareiškėjas (advokatas) apeliaciniame skunde pateikė žeminančios ir įžūlios kritikos, skirtos asmeniškai posėdžiui pirmininkavusiai teisėjai (kad teismo sprendimas buvo šališkas, kryptingas, grindžiamas išgalvotais argumentais ir pasakomis, suklastotais faktais ir pan.); Advokatų taryba jam skyrė įspėjimą. Nagrinėdamas peticiją iš esmės, EŽTT pažymėjo, kad ši situacija yra panaši į bylą *Meister prieš Vokietiją*, kai advokatas išsakė įžeidžiančius teiginius apie teisėjus ir kitus asmenis, kuriuos jis laikė priėmusiais neteisingus sprendimus (1995 m. spalio 18 d. ir 1997 m. balandžio 10 d. Komisijos sprendimai, peticijų Nr. 25157/94 ir Nr. 30549/96), taip pat į bylą *W. R. prieš Austriją*, kai advokatas teisėjo nuomonę pavadino „juokinga“ (1997 m. birželio 30 d. Komisijos sprendimas, peticijos Nr. 26602/95), ir į bylą *Mahler prieš Vokietiją*, kai advokatas teisme pareiškė, kad prokuroras kaltinamąjį aktą surašė „būdamas visiškai apsvaigęs“ (1998 m. sausio 14 d. Komisijos sprendimas, peticijos Nr. 29045/95). EŽTT nurodė, kad nagrinėjamu atveju ginčijami teiginiai prilygo ne tik sprendimo motyvų kritikai, bet ir konkretaus teisėjo kaltinimui piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi, be kita ko, suformuluotam žeminančiais ir įžūliais žodžiais. EŽTT nuomone, nebuvo nieko, kas leistų manyti, kad pareiškėjas negalėjo išsakyti savo kritikos dėl sprendimo motyvų esmės, nevartodamas inkriminuojamų formuluočių (žr. *mutatis mutandis* (su būtinais pakeitimais) 2003 m. spalio 28 d. sprendimą byloje *Steur prieš Nyderlandus*, peticijos Nr. 39657/98, kai pareiškėjo advokato teisme išsakyta policijos pareigūno kritika neprilygo asmeniniam įžeidimui ir griežtai apsiribojo pareigūno veiksmais, susijusiais su jo kliento byla, o ne jo bendrųjų profesinių ar kitų savybių kritika). Peticija pripažinta nepriimtina.

3 Pareiškėjai (advokatei) buvo skirta bauda už pareiškimą spaudoje, kuriame buvo kritikuojami „piktnaudžiavimo metodai, kuriuos prisidengdami kova su terorizmu taiko specialieji policijos padaliniai“. Šioje byloje, EŽTT nuomone, nebuvo jokių įrodymų, kad pareiškėjos panaudotas išraiškos būdas buvo vienintelė galimybė pateikti savo argumentus kliento gynybai (tyrimo metu ji nepasinaudojo procesinėmis galimybėmis ir pranešime spaudai peržengė savo kliento gynybos baudžiamajame procese ribas, siekdama pateikti bendrus kaltinimus dėl policijos ir teismų naudojamų metodų kovojant su terorizmu). EŽTT pritarė nacionalinių teismų pozicijai, kad tam tikros pranešimo spaudai ištraukos pažeidė nacionalinės policijos garbę ir reputaciją (ypač tos, kuriose kaltinama „teroristinių metodų naudojimu“, „reidų vykdymu naudojant gestapo ir milicijos vertus metodus“ arba „brutalumu ir kankinimais <...> policijos areštinėje, prižiūrint specialiojo skyriaus teisėjams“). Tam tikri pareiškėjos pasakymai peržengė leistinas ribas. Įžeidžiančių formuluočių perteklinis pobūdis ir faktinių įrodymų, pagrindžiančių kaltinimus, trūkumas buvo apsunkinti to fakto, kad šiuos veiksmus atliko advokatė: ji neparodė santūrumo ir orumo, kurių tikimasi iš jos profesijos atstovų. Peticija pripažinta nepriimtina.

4 Pareiškėjams (advokatams) taikyta civilinė atsakomybė už šmeižtą, kai jie spaudoje pateikė komentarus, kuriais pakenkta teisėjos reputacijai dėl jos įtarto dalyvavimo korupcijoje. Straipsniuose pareiškėjai išreiškė kritinę nuomonę apie teisės aktus, kuriais buvo leista atskirai teisti kaltinamuosius korupcijos byloje (pagal tuo metu galiojusias teisines nuostatas (kurios vėliau buvo panaikintos), baudžiamosios bylos, kuriose kaltinamieji buvo teisėjai ir ne teisėjai, turėjo būti nagrinėjamos atskirai; taikant tokią nuostatą galėjo susidaryti itin absurdiška situacija (*ultra-absurda*), kai dviejuose procesuose dėl tos pačios nusikalstamos veikos būtų priimti skirtingi sprendimai). Nors šiuo atveju buvo sunku atskirti

pasisakymus vertina bendrame kontekste, visų pirma siekdamas nustatyti, ar jie gali būti laikomi klaidinančiais ar nepagrįstu asmeniniu išpuoliu (žr. 2007 m. liepos 17 d. sprendimą byloje *Ormanni prieš Italiją*, petcijos Nr. 30278/04[5], cituotą *Gouveia Gomes Fernandes ir Freitas e Costa*), ir įsitikinti, ar vartojami pasakymai yra pakankamai glaudžiai susiję su bylos faktais (žr. sprendimą byloje *Feldek prieš Slovakiją*, peticijos Nr. 29032/95, ir pirmiau cituotą *Gouveia Gomes Fernandes ir Freitas e Costa*).

Šioje byloje EŽTT taip pat atskyrė žurnalistus ir advokatus saviraiškos laisvės įgyvendinimo kontekste. EŽTT nuomone, žurnalistų užduotis – skleisti informaciją ir idėjas visais visuomenei svarbiais klausimais, įskaitant tuos, kurie susiję su teisingumo vykdymu. Savo ruožtu advokatai yra teisingumo sistemos dalyviai, tiesiogiai dalyvaujantys jos veikloje ir šalies gynyboje. Šioje byloje pareiškėjas tvirtino, kad jo teiginiai, paskelbti laikraštyje „Le Monde“, buvo skirti būtent jo užduočiai ginti savo klientą. Savo ruožtu EŽTT neįžvelgė, kaip pareiškėjo pasisakymai galėjo tiesiogiai prisidėti prie jo užduoties ginti klientą. Nors ir neginčijama, kad ginčijami pasisakymai pateko į bylos nagrinėjimo kontekstą, jie buvo skirti teisėjams, kurie tuo metu, kai pasisakymai buvo paskelbti, buvo galutinai nušalinti nuo bylos nagrinėjimo. EŽTT nesuprato, kaip pareiškėjo pasisakymai galėjo tiesiogiai prisidėti prie jo užduoties ginti savo klientą, nes teisminis tyrimas tuo metu jau buvo patikėtas kitam teisėjui, kuris nebuvo kritikos objektas.

Dėl *pareiškimų prisidėjimo prie diskusijų viešojo intereso klausimu* EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjo pasisakymai, susiję su teismų veikla, kuri yra viešojo intereso klausimas, ir su bylos, kuri sulaukė didelio žiniasklaidos dėmesio, nagrinėjimu, pateko į diskusijų viešojo intereso klausimu kontekstą, todėl reikia užtikrinti aukštą saviraiškos laisvės apsaugos lygį, o valdžios institucijoms suteikiama itin siaura vertinimo laisvė.

---

faktus nuo vertinamojo pobūdžio teiginių, EŽTT nemanė, kad ginčijamame straipsnyje F. G. būtų inkriminuojama nusikalstama veika. Nors ir tiesa, kad pareiškėjai griežtai kritikavo teisėjos atžvilgiu nutrauktą bylą, jie tai darė dėl labai konkrečios situacijos – kito kaltinamojo toje pačioje byloje perdavimo teismui ir tuo metu galiojusių teisės aktų, kurie leido išskirti bylos nagrinėjimą. Vis dėlto vargu ar pareiškėjų teiginius būtų galima laikyti klaidinančiais ar nepagrįstu asmeniniu išpuoliu prieš F. G. EŽTT pažymėjo, kad kai kurie pareiškėjų teiginiai iš tiesų buvo kandūs ir net sarkastiški teisėjos F. G. atžvilgiu, tačiau jie negali būti laikomi įžeidžiančiais ir yra veikiau leistina kritika (plg. žr. 2003 m. gegužės 27 d. sprendimą byloje *Skałka prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 43425/98, dėl teisėjų išvadinimo „neatsakingais klounais“, „kretinu“ ir pan. laisvės atėmimo bausmę atliekančio asmens laiške, išsiųstame apygardos teismo pirmininkui). Nustatytas Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas (dėl sankcijos griežtumo; savo ruožtu dėl teiginių pripažinta, kad pareiškėjas aiškiai vartojo įžeidžiančius žodžius ir visas jo laiško tonas buvo įžeidžiantis; be to, savo laiške jis nesuformulavo jokių konkrečių skundų, prašymų).

5 Pareiškėjas (žurnalistas) buvo pripažintas kaltu dėl šmeižto spaudoje, įžeidus prokurorą. Straipsnis buvo pateiktas kaip ataskaita apie pokalbį su M. G., kuris iš esmės išdėstė subjektyvaus pobūdžio argumentus, bandydamas įtikinti skaitytojus savo nekaltumu dėl jam mestų kaltinimų. EŽTT pažymėjo, kad, nors pareiškėjas formaliai neatsiribojo nuo M. G. pareiškimų, jis nepareiškė jokių vertinamojo pobūdžio teiginių dėl vyriausiojo prokuroro M. S., kurio vardas buvo paminėtas tik vieną kartą, žmogiškųjų ar profesinių savybių, neteigė, kad jis buvo atsakingas už M. G. bylos iškėlimą, aiškiai nurodė, kad M. S. nėra už procesą atsakingas prokuroras ir pan. Taigi, nors straipsnyje būta provokacijos elemento, jis negalėjo būti vertinamas kaip asmeninis M. S. puolimas, be to, straipsnis buvo glaudžiai susijęs su bylos faktais. Pažymėta ir tai, kad M. S. nedelsiant buvo suteikta galimybė pateikti savo įvykių versiją, išsklaidyti bet kokius įtarimus ir suteikti visuomenei galimybę palyginti šiuos du požiūrius. Nustatytas Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas.

Dėl ginčo teiginių pobūdžio EŽTT nurodė, kad teiginiai, atsižvelgiant į bendrą jų atspalvį ir kontekstą, kuriame jie buvo išsakyti, labiau prilygo nuomonei, o ne fakto konstatavimui; jais iš esmės atspindėtas bendras teisėjų elgesio tyrimo metu vertinimas. Be to, šiems teiginiams netrūko faktinio pagrindo (pvz., tas faktas, kad teisėja neperdavė vaizdo kasetės, buvo ne tik nustatytas, bet ir pakankamai rimtas, dėl jo surašytas specialus protokolas byloje). Galiausiai buvo nustatyta, kad pareiškėjas kaip advokatas veikė dviejose rezonansinėse bylose, kuriose buvo konstatuota teisėjos M. veiklos trūkumų. Be to, buvo pakankamai glaudus ryšys tarp pareiškėjo vartotų posakių ir bylos faktų, todėl jo pasisakymai negalėjo būti laikomi klaidinančiais ar neteisėtu puolimu.

Aptardamas *specifinių bylos aplinkybių* klausimą, EŽTT vertino:

a) Poreikį atsižvelgti į bylos kontekstą. Šiuo atžvilgiu svarbus ne tik ikiteisminio tyrimo teisėjų elgesys ir pareiškėjo ryšiai su vienu iš jų, bet ir labai specifinė bylos istorija, jos tarpvalstybinis aspektas ir didelis nušvietimas žiniasklaidoje. Savo ruožtu nacionalinis teismas esminį dėmesį skyrė pareiškėjo pasisakymui dėl „elgesio, visiškai prieštaraujančio nešališkumo ir sąžiningumo principams“, nors ši citata turėjo būti įvertinta atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, juolab kad realiai tai nebuvo komentaras, išsakytas straipsnio autoriui, o pareiškėjo ir jo kolegos teisingumo ministrui išsiųsto laiško ištrauka. Be to, tuo metu, kai pareiškėjas atsakė į žurnalisto klausimus, šis apie laišką ministrui jau buvo informuotas iš savo paties šaltinių. Straipsnio autorius buvo vienintelis atsakingas už nuorodą į drausminę bylą prieš teisėją M. „Scientologijos“ bylos kontekste. Akcentuota, kad advokatai negali būti atsakingi už viską, kas parašyta spaudos paskelbtame „interviu“, ar už spaudos veiksmus. Taigi Apeliacinis teismas turėjo išnagrinėti ginčo teiginius, visapusiškai įvertinęs tiek bylos aplinkybes, tiek laiško turinį, kaip visumą. Sąvokos „susitarimas“ vartojimas „savaime“ negali būti laikomas rimtu išpuoliu prieš teisėjos M. ir Džibučio prokuroro garbę ir reputaciją. Be to, pažymėta, kad pareiškėjo teiginiai negali būti „susiaurinti“ tik iki priešiškų santykių su teisėja M. išraiškos. Ginčo pasisakymai buvo bendros dviejų advokatų profesinės iniciatyvos dalis dėl naujų, nustatytų ir galinčių atskleisti rimtus teisingumo sistemos trūkumus faktų. Nors pareiškėjo pastabos neabejotinai turėjo neigiamą atspalvį, reikia pažymėti, kad, nepaisant jų šiek tiek priešiško pobūdžio ir rimtumo, pagrindinis teiginių klausimas buvo susijęs su teisminio tyrimo veikimu, o tai buvo viešasis interesas – šiame kontekste yra mažai erdvės saviraiškos laisvės apribojimams. Be to, advokatas turi turėti galimybę atkreipti visuomenės dėmesį į galimus teisingumo sistemos trūkumus, o teismams gali būti naudinga konstruktyvi kritika.

b) Poreikį apsaugoti / palaikyti teismų valdžios autoritetą. Nagrinėjamoje byloje Vyriausybė, siekdama pagrįsti apribojimą, teigė, kad teisminės institucijos neturi teisės „atsakyti“. Savo ruožtu EŽTT pažymėjo, kad tiesa, jog ypatinga teismų užduotis visuomenėje reikalauja, kad teisėjai laikytųsi diskretiškumo pareigos. Šia pareiga siekiama konkretaus tikslo: teisėjų, skirtingai nei advokatų, pasisakymai yra priimami kaip objektyvaus vertinimo išraiška, kuria įpareigojamas ne tik besireiškiantis asmuo, bet ir visa teisingumo sistema.

Advokatai savo ruožtu kalba savo ir savo klientų vardu, taip atskirdami save nuo žurnalistų, kurių vaidmuo ir tikslas teisminėse diskusijose iš esmės yra kitoks. Nepaisant to, nors gali prireikti apsaugoti teismus nuo iš esmės nepagrįstų labai žalingų išpuolių (angl. k. *gravely damaging attacks that are essentially unfounded*), tai negali turėti draudimo asmenims reikšti savo nuomonę, pateikiant pakankamą faktinį pagrindą turinčius vertinamojo pobūdžio teiginius visuomenei svarbiais klausimais, susijusiais su teisingumo sistemo veikimu, poveikio. Grįždamas prie konkrečios bylos aplinkybių, EŽTT nurodė, teisėjai M. ir L. L. buvo teismų nariai, todėl jiems taikomos platesnės priimtinos kritikos ribos nei eiliniams piliečiams. Be to, pareiškėjo pasisakymai negalėjo pakenkti tinkamam teismo procesui, atsižvelgiant į tai, kad aukštesnės instancijos teismas nuo bylos nušalino su kritika susijusius teisėjus. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, pareiškėjo apkaltinamasis nuosprendis negalėjo prisidėti prie teismų valdžios autoriteto palaikymo.

c) Prieinamų gynybos priemonių išnaudojimą. Atsižvelgdamas į Vyriausybės argumentą dėl galimybės pasinaudoti turimomis teisių gynimo priemonėmis, EŽTT nurodė, kad šiuo atveju nurodytas argumentas yra svarbus, bet nepakankamas pareiškėjo nuteisimui pagrįsti. EŽTT pažymėjo, kad advokato atliekama kliento gynyba turi būti vykdoma ne žiniasklaidoje, išskyrus labai specifines aplinkybes, bet kompetentinguose teismuose, ir tai apima bet kokių prieinamų teisių gynybos priemonių panaudojimą. Pavyzdžiui, šiuo atveju EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad kreipimasis į Paryžiaus apeliacinio teismo Kaltinimų skyrių akivaizdžiai parodė, jog pradinis pareiškėjo ir jo kolegos ketinimas buvo išspręsti klausimą naudojant turimas teisių gynimo priemones.

Apibendrindamas specifinių bylos aplinkybių kriterijų, EŽTT nurodė, kad pareiškėjo pasisakymai neprilygo labai žalingiems ir iš esmės nepagrįstiems išpuoliams prieš teismų veiklą, tačiau buvo į atitinkamus teisėjus nukreipta kritika viešojo intereso klausimu, susijusiu su teisingumo sistemos veikimu ir byla, kuri nuo pat pradžių sulaukė didelio žiniasklaidos dėmesio. Nors pasisakymus galima laikyti šiurkščiais, jie vis dėlto prilygo vertinamojo pobūdžio teiginiams, turintiems pakankamą faktinį pagrindą.

Aptardamas *pritaikytų sankcijų* kriterijų, EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjas buvo įpareigotas sumokėti 4000 eurų baudą ir kartu su kitais dviem asmenimis atlyginti 7500 eurų žalą kiekvienam teisėjui. Taigi jam paskirta sankcija nebuvo pati švelniausia, o, priešingai, buvo tam tikro reikšmingo dydžio, ir netgi buvo remiamasi jo, kaip advokato, statusu, siekiant pateisinti didesnį jos griežtumą.

Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta pirmiau, EŽTT nusprendė, kad nuosprendis pareiškėjui negali būti laikomas proporcingu kišimusi į jo teisę į saviraiškos laisvę, todėl jis nebuvo „būtinas demokratinėje visuomenėje“, kaip tai suprantama pagal Konvencijos 10 straipsnį.

Šioje byloje EŽTT taip pat nustatė Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (nešališkas teismas) pažeidimą dėl to, kad kasaciniame teisme buvo teisėjas, kuris anksčiau viešai išreiškė palaikymą vienai iš civilinių šalių.

4.1.2. 2016 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *Rodriguez Ravelo prieš Ispaniją*, peticijos Nr. 48074/10

Neproporcingas advokato nuteisimas už rašytinius pareiškimus procesiniame dokumente, kuriais kritikuota jo kliento bylą nagrinėjusi teisėja.

Byloje, kurioje advokatas civilinėje byloje procesiniame dokumente pateikė vertinamojo pobūdžio teiginius apie savo kliento bylą nagrinėjusią teisėją ir kaltino ją tam tikru elgesiu (tikrovės iškraipymu, nevaržomu melavimu, neteisingos ataskaitos, kurioje yra melagingos ir piktavališkos informacijos, parengimu; šių teiginių pagrįstumas neįrodytas), EŽTT, pažymėjęs, kad, nors rašytiniame dokumente pavartoti teiginiai buvo rimti ir nepagarbūs, jie buvo pateikti raštu ir apie juos žinojo tik teisėjas ir šalys, šie teiginiai buvo susiję su tuo, kaip teisėja nagrinėjo bylą, ir buvo pateikti siekiant ginti savo kliento interesus, ir apkaltinamasis nuosprendis galėjo turėti atgrasomąjį poveikį advokatams, kuriems tenka ginti savo klientų interesus, **nustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą**.

Šioje byloje, vertindamas ribojimo būtinumo demokratinėje visuomenėje klausimą, EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjas savo elgesiu parodė nepagarbą apylinkės teisėjai ir netiesiogiai teisingumo sistemai. Jis pateikė vertinamojo pobūdžio teiginių apie teisėją ir ją apkaltino tam tikru su teisėjo pareigomis nesuderinamu, smerktinu elgesiu. Tokiu atveju kaip šis buvo visiškai priimtina bausti advokatą už tokį elgesį. Vis dėlto EŽTT pabrėžė, kad nors pareiškėjo išsakyti teiginiai buvo rimto pobūdžio bei nepagarbūs, jie buvo išsakyti ne pačioje teismo salėje (o raštu) ir iš esmės buvo susiję su tuo, kaip teisėja nagrinėjo bylą civiliniame kontekste. EŽTT pažymėjo, kad advokato pareiga yra uoliai ginti savo klientų interesus, todėl kartais jam tenka spręsti, ar būtina prieštarauti teismo požiūriui ar jį skųsti. Pirmiausia patys advokatai turi įvertinti gynybos argumentų svarbą ir naudingumą, neleisdami, kad juos paveiktų net ir palyginti švelnios baudžiamosios sankcijos „atgrasomasis poveikis". Taigi EŽTT nusprendė, kad nuteisimo baudžiamojoje byloje faktas ir bausmės griežtumas galėjo turėti atgrasantį poveikį advokatams, ginantiems savo klientus. Tai, kad pareiškėjas sumokėjo jam paskirtą baudą ir todėl jam nereikėjo atlikti laisvės atėmimo bausmės, niekaip nekeičia šios išvados. Bausmė pripažinta neproporcinga siekiamam teisėtam tikslui apsaugoti teismų autoritetą.

4.1.3. 2019 m. spalio 8 d. sprendimas byloje *L. P. ir Carvalho prieš Portugaliją*, peticijų Nr. 24845/13, 49103/15

Nepagrįstas (nepateikus svarbių ir pakankamų motyvų) dviejų pareiškėjų (advokatų) nuteisimas dėl teisėjų difamacijos, jiems vykdant savo, kaip advokatų, profesines pareigas; baudžiamojo pobūdžio sankcijos gali turėti neigiamą poveikį visai advokato profesijai, ypač kalbant apie tai, kad advokatai gina savo klientų interesus; taip pat priteistas pernelyg didelis žalos atlyginimas.

Byloje, kurioje pareiškėjai (advokatai) buvo nuteisti dėl teisėjo difamacijos (pareiškėjai raštu kreipėsi į Teismų tarybą dėl teisėjo veiksmų parengiamojo posėdžio metu ir tam tikrų procesinių pažeidimų bei į prokurorą dėl šmeižto ir rasinės

diskriminacijos teismo sprendime; abiem atvejais šios iniciatyvos baigėsi nesėkmingai, ir teisėjai inicijavo bylas dėl žalos atlyginimo) ir jiems priteista sumokėti žymaus dydžio žalos atlyginimą, EŽTT, pažymėjęs, kad abu pareiškėjai tevykdė savo, kaip advokatų, profesines pareigas, pateikti teiginiai prilygo kritikai, kurios teisėjai gali tikėtis vykdydami savo pareigas ir dėl kurios jų garbė ar reputacija nenukenčia, baudžiamosios sankcijos paskyrimas savaime turi slopinantį poveikį saviraiškos laisvei, priteistos didelės sumos kaip žalos atlyginimas, **nustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą**.

2008 m. pareiškėjas L. P. nusiuntė laišką Teismų tarybai, skųsdamasis dėl teisėjos A. A. elgesio parengiamojo posėdžio metu ir dėl tam tikrų procesinių pažeidimų: jis skundėsi dėl „didelio teisėjos ir kitos šalies advokato familiarumo", tam tikrų delsimų, preliminaraus sprendimo neišsiuntimo ir pan. Teismų taryba nusprendė nesiimti jokių veiksmų dėl šio skundo. Vėliau teisėja A. A. pateikė skundą prieš L. P. dėl šmeižto, teigdama, kad buvo pasikėsinta į jos reputaciją ir garbę. Teismai nusprendė, kad L. P. peržengė leistinos kritikos ribas, ir priteisė L. P. sumokėti teisėjai 5000 eurų.

2009 m. du romų kilmės asmenys, atstovaujami P. M. Carvalho, pateikė skundus prieš teisėją A. F. dėl šmeižto ir rasinės diskriminacijos dėl jos komentarų, išsakytų su jais susijusiame sprendime. Prokurorui nutraukus bylą, tie patys du asmenys, vėl atstovaujami P. M. Carvalho, kreipėsi į teismą privataus kaltinimo tvarka dėl šmeižto, reikalaudami iš teisėjos 10 000 eurų. Šį skundą teismas pripažino akivaizdžiai nepagrįstu. 2011 m. teisėja pareiškė civilinį ieškinį P. M. Carvalho, teigdama, kad jis, kaip atstovas, sąmoningai pateikė nepagrįstą baudžiamąjį skundą prieš ją. Iš P. M. Carvalho buvo priteista sumokėti 10 000 eurų su delspinigiais.

EŽTT, nagrinėdamas pareiškėjų peticijas, pažymėjo, kad sprendimais, kuriais pareiškėjams taikyta atsakomybė, apribota jų saviraiškos laisvė. Šiuo ribojimu buvo siekiama dviejų teisėtų tikslų: 1) apsaugoti kitų asmenų reputaciją ir teises bei apsaugoti teisėjus; ir (2) palaikyti teismų autoritetą ir nešališkumą.Vis dėlto EŽTT manė, kad vidaus teismų nurodyti motyvai dėl pareiškėjų atsakomybės nebuvo nei svarbūs, nei pakankami ir neatitiko primygtinio socialinio poreikio. Taigi ribojimas buvo neproporcingas ir nebuvo būtinas. Pagrįsdamas tokią išvadą, EŽTT nurodė toliau pateikiamus argumentus. Šis teismas pirmiausiai paminėjo, kad *abu pareiškėjai vykdė savo, kaip advokatų, profesines pareigas*. L. P. skunde buvo aprašytas parengiamasis teismo posėdis, kuriame jis dalyvavo kaip atstovas ir atkreipė dėmesį į situacijas, kurios, jo manymu, buvo neįprastos.

L. P. nurodyti kaltinimai prilygo kritikai, kurios teisėjai gali tikėtis vykdydami savo pareigas ir dėl kurios jų garbė ar reputacija nenukenčia. L. P. teiginiai neperžengė leistinos kritikos ribų; jie buvo nusiųsti raštu tik Teismų tarybai ir nebuvo viešai paskelbti. Taigi tariama žala teisėjo reputacijai buvo labai nedidelė.

P. M. Carvalho atveju pareiškėjas tiesiog vykdė savo klientų, siekiančių patraukti teisėją baudžiamojon atsakomybėn dėl šmeižto ir diskriminacijos, *nurodymus* (procesas baigėsi nesėkmingai). EŽTT manė, kad pareiškėjas tiesiog gynė savo klientų interesus, ir nesuprato, kaip jis nesilaikė profesinės etikos. Dėl siekio priversti advokatą atsisakyti kliento nurodymų gali būti pažeista kiekvieno asmens teisė turėti galimybę kreiptis į teismą.

Dėl sankcijų griežtumo EŽTT pažymėjo, kad nors L. P. paskirta bauda buvo nedidelė ir jis negavo „teistumo įrašo“, tačiau baudžiamosios sankcijos paskyrimas savaime turėjo slopinantį poveikį saviraiškos laisvei. Juo labiau tai buvo nepriimtina advokato, kuris turėjo užtikrinti veiksmingą savo klientų gynybą, atveju. Be to, abiejose bylose pareiškėjams kaip žalos atlyginimas buvo priteista sumokėti didelės sumos (5000 eurų L. P. atveju ir 10 000 eurų P. M. Carvalho atveju). Taigi paskirtos nuobaudos neužtikrino reikiamos teisingos pusiausvyros tarp teisėjų teisės į garbės apsaugą ir poreikio apsaugoti teisminės valdžios autoritetą bei pareiškėjų saviraiškos laisvės. Be to, jos galėjo turėti slopinantį poveikį advokatų profesijai apskritai, ypač kai advokatai gina savo klientų interesus.

4.1.4. 2019 m. vasario 12 d. sprendimas byloje *Pais Pires de Lima prieš Portugaliją,* peticijos Nr. 70465/12

Advokato (pareiškėjo) įpareigojimas sumokėti neproporcingo dydžio kompensaciją teisėjui, kurio asmeninė ir profesinė garbė bei reputacija buvo pažeistos advokato Teisėjų tarybai pateiktame skunde, nors ir pripažinus, kad civilinės atsakomybės taikymo pagrindai buvo svarbūs ir pakankami, nes pareiškėjas nesugebėjo pagrįsti savo faktinių teiginių (pvz., apie kyšio paėmimą) įrodymais.

Byloje, kurioje pareiškėjui (advokatui) buvo pritaikyta civilinė atsakomybė (priteista 50 000 eurų dėl pažeistos teisėjo garbės ir reputacijos) dėl jo Teisėjų tarybai pateiktame skunde išsakytų teiginių apie jo kliento bylą nagrinėjusį teisėją, EŽTT, pažymėjęs, kad civilinės atsakomybės taikymo pagrindai buvo tinkami ir pakankami, nes pareiškėjas nesugebėjo pagrįsti savo faktinių teiginių (pvz., apie kyšio paėmimą) įrodymais, tačiau priteista kompensacija buvo neproporcingo dydžio, **nustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas**.

2007 m. pareiškėjas raštu kreipėsi Teismų tarybą, skųsdamasis dėl jo kliento bylą nagrinėjusio teisėjo nešališkumo stokos, smerkdamas korupcijos ir aferos atvejį. Teisėjų taryba bylą nutraukė. Teisėjas pateikė ieškinį dėl žalos atlyginimo ir jam buvo priteista pirmiau nurodyta pinigų suma. Advokatų taryba pareiškėjui skyrė papeikimą dėl to, kad jis nepranešė teisėjui, jog teiks skundą Teismų tarybai, nors to buvo reikalaujama pagal Advokatūros įstatus.

Šioje byloje EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad vidaus teismai vienbalsiai nusprendė, jog kaltinimai „sukčiavimu“, šališkumu ir korupcija buvo itin rimti ir jais buvo kvestionuojami teisėjo asmeninė garbė ir jo, kaip teismų sistemos atstovo, profesinis sąžiningumas. Šie kaltinimai iš esmės prilyginti faktiniams teiginiams. Pareiškėjas ne tik suabejojo teisėjo profesine etika (nešališkumo pateiga), bet ir apkaltino teisėją pasyvios korupcijos nusikaltimu, todėl EŽTT manė, kad natūralu, jog vidaus teismai tikėjosi, kad pareiškėjas pagrįs savo kaltinimus įrodymais. To nebuvo padaryta (pvz., pareiškėjui pavyko įrodyti tik tai, kad teisėjas žiovavo jam pasisakant), todėl EŽTT atitinkamai laikėsi pozicijos, kad nacionalinių teismų motyvai dėl pareiškėjo atsakomybės egzistavimo civilinėje byloje buvo „svarbūs“ ir „pakankami“. Vis dėlto EŽTT laikėsi pozicijos, kad *priteista suma buvo pernelyg didelė*, ypač atsižvelgiant į tai, kad kaltinimai nebuvo viešai paskelbti (pateikti skunde Teismų tarybai). Nors teiginiai

buvo aptarinėjami teisėjų sluoksniuose, EŽTT nusprendė, kad pareiškėjas negali būti laikomas atsakingu už informacijos nutekinimą iš proceso, kuris turėjo likti konfidencialus. Taigi EŽTT padarė išvadą, kad kišimasis į pareiškėjo saviraiškos laisvę nebuvo „būtinas demokratinėje visuomenėje" (sankcijos prasme).

4.1.5. 2020 m. gruodžio 8 d. sprendimas byloje *Panioglu prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 33794/14

Nustatyta teisinga susikirtusių interesų (saviraiškos laisvės ir poreikio apsaugoti kito asmens reputaciją bei teismų autoritetą) pusiausvyra, skiriant nuobaudą teisėjai už nepagrįstų kaltinimų, keliančių abejonių dėl kolegės teisėjos moralinio ir profesinio sąžiningumo, viešą paskelbimą.

Byloje, kurioje teisėjai (pareiškėjai) pritaikyta nuobauda dėl viešai (straipsnyje) mestų nepagrįstų kaltinimų, keliančių abejonių dėl kolegės teisėjos moralinio ir profesinio sąžiningumo, EŽTT **nenustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo**, pažymėjęs, kad, viena vertus, straipsnyje buvo diskutuojama bendrojo intereso klausimais, susijusiais su teisingumo sistemos veikimu ir reformomis (liustracijos procesu; atitinkamų asmenų galimybę užimti aukštas pareigas teismų sistemoje), kita vertus, atsižvelgiant į bendrą straipsnio toną ir formuluotes bei retorinių klausimų, susijusių su L. D. S. profesine veikla ir kilimu, apimtį, straipsnyje iš tiesų buvo pateikti kaltinimai dėl specifinių prokurorų (apskritai) ir konkrečiai L. D. S. veiksmų: straipsniu visuomenei buvo įteigta, kad L. D. S. elgėsi amoraliai ir neteisėtai, ir leista manyti, kad tai buvo nustatyti ir neginčijami faktai (to nebuvo); skirta nuobauda pripažinta proporcinga.

Bukarešto apeliacinio teismo teisėja (pareiškėja) parašė straipsnį apie kasacinio teismo pirmininkę. Straipsnis buvo išspausdintas nacionaliniame laikraštyje ir interneto naujienų svetainėje. Vėliau Teismų taryba nusprendė, kad straipsniu buvo pažeistas Teisėjų ir prokurorų elgesio kodeksas. Pareiškėjos kreipimasis į kasacinį teismą buvo nesėkmingas[6].

EŽTT, analizuodamas pirmąjį ir antrąjį skundžiamo ribojimo pateisinamumo slenkstį (ribojimas turi būti atliktas pagal įstatymą ir turi turėti teisėtą tikslą), pažymėjo, kad Teismų tarybos sprendimu, kuris vėliau buvo patvirtintas galutiniu kasacinio teismo sprendimu, apribota pareiškėjos saviraiškos laisvė. Šis ribojimas buvo grindžiamas Elgesio kodekso nuostatomis, kurios buvo prieinamos. Be to, ribojimu buvo siekiama teisėto tikslo apsaugoti kitų asmenų teises ir reputaciją bei teismų autoritetą. Tam, kad ribojimas būtų laikomas „nustatytu įstatymu", reikia įvertinti, ar atitinkama nuostata atitiko tikslumo ir numatomumo reikalavimus. Šiuo klausimu EŽTT nurodė, kad atitinkama kodekso nuostata įtvirtino, jog teisėjams draudžiama reikšti nuomonę apie savo kolegų moralinį ir profesinį sąžiningumą. Vidaus teismų pateiktas atitinkamos teisės normos aiškinimas EŽTT neatrodė savavališkas ar nenu-

6 Nuspręstas, kad tokie pasakymai kaip „draugas (-ė) prokuroras (-ė)", „visi šie bendražygiai", „Kristaus ir Jo įstatymo uzurpatoriai", „griežtai saugojo komunistinį kalėjimą" protingam stebėtojui galėjo sukelti abejonių dėl straipsnyje minimo asmens moralinio ir profesinio sąžiningumo. Teismas pripažino, jog pareiškėjos straipsnyje buvo iškreiptai pristatyta kasacinio teismo pirmininkės profesinė veikla, nurodant, kad ji elgėsi abejotinai, tačiau nepateikiant tai patvirtinančių įrodymų.

spėjamas. Jie laikė, kad sąvoka „kolega“ apėmė taip pat ir teisėjus, dirbančius kituose teismuose, ir toks aiškinimas buvo taikomas ir vėlesnėje byloje. Nors vėliau kasacinis teismas ir nustatė, kad sąvoka „kolega“ nebuvo pakankamai tiksliai apibrėžta, vien tai, kad teisės nuostata gali būti aiškinama daugiau nei vienu būdu, nebūtinai reiškia, kad ji neatitinka numatomumo reikalavimų. Be to, nurodytas kasacinio teismo sprendimas buvo priimtas praėjus keleriems metams nuo tada, kai procesas prieš pareiškėją jau buvo pasibaigęs galutiniu teismo sprendimu. EŽTT pažymėjo, kad nors buvo labai nedaug šios nuostatos taikymo atvejų, tai nereiškia, kad nacionalinės valdžios institucijos ją taikė nenuspėjamai ar savavališkai. Ginčo įvykių metu aptariama teisinė nuostata galiojo jau kelerius metus ir pareiškėja, kuri buvo profesionali teisėja ir turėjo didelę patirtį šioje srityje, negalėjo teigti nežinojusi jos turinio. Todėl jei ji būtų abejojusi dėl tikslios nagrinėjamos nuostatos taikymo srities, ji būtų galėjusi susilaikyti nuo straipsnio paskelbimo.

Dėl ribojimo būtinumo demokratinėje visuomenėje slenksčio EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjos straipsnio tikslas buvo iškelti klausimą dėl prokurorų vaidmens komunistinio režimo metu ir dėl asmens, užėmusio tokias pareigas, tinkamumo reformuoti modernią teisingumo sistemą ir užtikrinti tinkamą jos veikimą; straipsnis buvo parašytas platesnės viešos diskusijos dėl teisės aktų, susijusių su prokuratūros liustracija, kontekste. Straipsnis buvo susijęs ne su teisėjos L. D. S. asmeniniu gyvenimu, o su jos profesine veikla ir kilimu į aukščiausias šalies teisėjo pareigas. Taigi straipsnyje buvo diskutuojama bendrojo intereso klausimais, susijusiais su teisingumo sistemos veikimu ir reforma. Be to, teismo pareigūnas gali būti kritikuojamas ne tik teoriškai ir bendrai neperžengiant leistinų ribų, jam taikomos platesnės priimtinos kritikos ribos nei paprastiems piliečiams, ypač atsižvelgiant į tai, kad aprašyta teisėja ėjo labai matomas viešas pareigas (būtent kasacinio teismo pirmininko pareigas). Dėl ginčijamo straipsnio turinio nacionalinės institucijos nurodė, kad pareiškėja pažeidė Kodeksą dėl numatomos straipsnio prasmės ir vartojamų posakių. Be to, institucijos nusprendė, kad savo straipsniu ji pažeidė diskretiškumo pareigą ir kad jos teiginiai buvo ne vertinamieji, o perteikė konkrečius aspektus ir aiškią bei nedviprasmišką asmeninę nuomonę apie kasacinio teismo pirmininkės moralinį ir profesinį sąžiningumą. Straipsnis galėjo priversti „protingą stebėtoją“ suabejoti šiomis asmens, apie kurį kalbama, savybėmis ir taip pakenkė teismų sistemos reputacijai bei teismų orumui, nepriklausomumui ir nešališkumui. Šiame kontekste EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjos straipsnis iš esmės buvo suformuluotas kaip pasakojimas apie jos asmeninius išgyvenimus komunizmo laikais, šie išgyvenimai nebuvo tiesiogiai susiję su L. D. S., ir jame buvo teiginių apie prokurorų, kuriems tuo metu priklausė teisėja L. D. S., veiklą, taip pat buvo keliama retorinių klausimų apie jos profesinę veiklą ir kilimą. Atsižvelgdamas į bendrą pareiškėjos straipsnio toną ir formuluotes, taip pat į visame straipsnyje keliamų klausimų apimtį, EŽTT sutiko su vidaus institucijų vertinimu, kad straipsnyje iš tikrųjų buvo pateikti kaltinimai dėl konkrečių prokurorų (apskritai) ir L. D. S. veiksmų: dėl bylų naudojimo kaip ginklo „socialistinės santvarkos priešams išrauti ir naujam žmogui persekioti“, dėl „medžiojimo“ moterų, kurios buvo priverstos nutraukti nėštumą, „Kristaus ir jo įstatymo“ uzurpavimo ir „griežtai komunistinio kalėjimo“ saugojimo. Todėl jos straipsnis visuomenei leido suprasti, kad L. D. S. elgėsi

amoraliai ir neteisėtai, ir galėjo paskatinti visuomenę manyti, kad atitinkami veiksmai yra nustatyti ir neginčijami faktai. Tačiau to nepatvirtino jokia informacija, kuria rėmėsi pareiškėja. Šiomis aplinkybėmis ir būdama teisėja, pareiškėja turėjo žinoti ir suvokti, kokią riziką kelia jos straipsnio publikavimas ir kokį poveikį jis galėjo turėti teisėjos L. D. S. profesiniam gyvenimui. Todėl buvo galima tikėtis, kad ji bus santūri naudodamasi saviraiškos laisve visais atvejais, kai galėjo kilti abejonių dėl teisėjo autoriteto ir nešališkumo. Vertindamas nuobaudos proporcingumą, EŽTT nurodė, kad sprendimas dėl nuobaudos buvo visam laikui įtrauktas į ieškovės profesinę bylą ir į jį bus atsižvelgta atliekant jos profesinį vertinimą. Per konkursą dėl paaukštinimo į kasacinį teismą Teisminių tyrimų skyrius rėmėsi minėtu sprendimu, parengdamas neigiamą ataskaitą dėl pareiškėjos profesinio sąžiningumo. Taigi matyti, kad nuobauda buvo svarbi ir turėjo įtakos vertinant pareiškėjos prašymus dėl paaukštinimo. Tačiau Teisminių tyrimų skyrius, rengdamas ataskaitą, atsižvelgė ne tik į Elgesio kodekse nustatytą nuobaudą, ir neatrodo, kad nuobauda būtų trukdžiusi pareiškėjai pateikti paraišką dalyvauti ar faktiškai dalyvauti paaukštinimo konkursuose. Net jei sprendimas galėjo turėti tam tikrą „slopinantį poveikį" pareiškėjos saviraiškos laisvei, jis nebuvo perteklinis šios bylos aplinkybėmis. Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, ir į ypatingą reikšmę, kurią EŽTT teikė pareiškėjos užimamai pozicijai, vidaus valdžios institucijos nustatė teisingą pusiausvyrą tarp konkuruojančių teisių ir interesų.

4.1.6. 2020 m. birželio 2 d. sprendimas byloje *Tolmachev prieš Rusiją,* peticijos Nr. 42182/11

Nacionalinių teismų netaikymas Konvencijos standartų dviejose difamacijos bylose, inicijuotose dėl žurnalisto vietiniame laikraštyje išspausdinto straipsnio, kuriame buvo kritikuojami du teisėjai; neatsižvelgta į tam tikrus esminius elementus (pareiškėjo sąžiningumą, straipsnio tikslą, straipsnio prisidėjimą prie diskusijos bendro intereso klausimu ir pan.); atidžiai neįvertinti pareiškėjo vertinamojo pobūdžio teiginiai, nepasiduodantys įrodinėjimui; nenustatyta konkuruojančių interesų pusiausvyra; priteistas neproporcingo dydžio žalos atlyginimas; ribojimui pagrįsti pateikti svarbūs, bet nepakankami motyvai.

Byloje, kurioje žurnalistui pritaikyta civilinė atsakomybė dėl kritikos teisėjams laikraštyje, EŽTT **nustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą**, pažymėjęs, kad vidaus teismai netaikė esminių Konvencijos standartų: nevertino pareiškėjo sąžiningumo, straipsnio tikslo, straipsnio prisidėjimo prie diskusijos bendrojo intereso klausimu, atidžiai neišnagrinėjo ginčo teiginių pobūdžio, jų realaus poveikio ieškovų garbei ir orumui, dalykinei reputacijai, neapsvarstė skirtos sankcijos proporcingumo klausimo.

Aptariamas EŽTT sprendimas susijęs su dviem bylomis dėl šmeižto, iškeltomis pareiškėjui (žurnalistui), po to, kai vietiniame laikraštyje buvo išspausdinti jo straipsniai, kuriuose jis kritikavo dvi Rostovo prie Dono apygardos teisėjas. Pirmasis procesas buvo susijęs su 2010 m. išspausdintu straipsniu, kuriame buvo pranešama apie tai, kad viena teisėja, įrengusi pertvarą, atėmė iš savo kaimynų galimybę patekti į daugiabučio gyvenamojo namo bendro naudojimo patalpas. Antroji bylų grupė buvo susijusi su trimis 2008 m. ir 2010 m. paskelbtais straipsniais apie teisėjos atsistatydinimą po

įtarimų, kad ji buvo pagauta imanti kyšius (bylą inicijavo teisėjos sūnus šiai mirus). Teismai nustatė, kad pareiškėjo straipsniai suteršė teisėjos reputaciją, ir nusprendė, kad jis neįrodė kai kurių savo teiginių tikrumo. Teismai nusprendė, kad pareiškėjas privalo sumokėti ieškovams maždaug 5250 eurų neturtinės žalos atlyginimo pirmoje byloje ir maždaug 25 000 eurų antroje byloje.

Šioje byloje, analizuodamas daugiausiai diskusijų sukėlusį ribojimo būtinumo demokratinėje visuomenėje klausimą, EŽTT pažymėjo, kad abiejose bylose dėl šmeižto nacionaliniai teismai neatsižvelgė į tam tikrus esminius elementus. Pirmiausia jie nesistengė vienodai atsižvelgti į proceso šalių pozicijas. Priešingai, jie teikė esminę reikšmę tariamai didesniam teisėjų ir A. A., kaip teisėjos sūnaus, pažeidžiamumui, tačiau neatsižvelgė į tai, kad pareiškėjas buvo žurnalistas. EŽTT pakartojo savo nusistovėjusią nuomonę dėl ypatingo – iš tiesų pagrindinio – vaidmens, kurį teismai atlieka demokratinėje visuomenėje, ir pabrėžė, kad toks vaidmuo negalėtų būti veiksmingai atliekamas be tam tikros tolerancijos žurnalistinei kritikai. Teisėjo apsaugojimas nuo kiekvienos kritinės spaudos pastabos, neatsižvelgiant į jos pagrįstumą, tinkamumą ar žodžių pasirinkimą, vargu ar galėtų būti laikomas teisinės valstybės principo skatinimo priemone. Šiuo atveju apylinkės ir apygardos teismai neatsižvelgė į: pareiškėjo sąžiningumą / gerą valią (ypač atsižvelgiant į dokumentus ir liudytojų parodymus, pateiktus nagrinėjant M. M. iškeltą bylą dėl šmeižto); tikslą, kurio pareiškėjas siekė publikuodamas straipsnius; tai, ar ginčijamuose straipsniuose buvo viešojo intereso ar bendro susirūpinimo klausimų; ar informacija apie tariamai korupcinius teisėjų veiksmus yra svarbi. Neanalizuodami tokių elementų, nacionaliniai teismai neatsižvelgė į esminę funkciją, kurią spauda atlieka demokratinėje visuomenėje. Be to, vidaus teismai atidžiai neišnagrinėjo pareiškėjo argumentų, susijusių su teiginiais, kuriais, pasak pareiškėjo, buvo išreikšta jo asmeninė, subjektyvi, įrodymų nereikalaujanti nuomonė: vidaus teismai griežtai netaikė vieno iš pagrindinių EŽTT praktikoje nustatytų standartų, susijusių su teise į saviraiškos laisvę. Dėl būtinybės nustatyti teisėjų (ar jų įpėdinių) teisės į reputaciją ir žurnalistinės saviraiškos laisvės pusiausvyrą EŽTT pažymėjo, kad vidaus teismai tik konstatavo, jog ginčijami teiginiai pažemino teisėjų garbę, orumą ir dalykinę reputaciją, tačiau nepateikė jokių motyvų, pagrindžiančių tokias išvadas. Apylinkės ir apygardos teismai nemanė, kad būtina ištirti, ar ginčijami teiginiai gali būti laikomi realiu išpuoliu, galinčiu pakenkti atitinkamų ieškovų garbei ar reputacijai, jau nekalbant apie jų orumą. Atrodo, kad jų argumentai buvo grindžiami tylia prielaida, jog interesai, susiję su kitų asmenų (ypač tų, kuriems suteikti viešieji įgaliojimai) garbės ir orumo apsauga, bet kokiomis aplinkybėmis yra svarbesni už saviraiškos laisvę. Nacionaliniai teismai taip pat buvo sukritikuoti dėl to, kad neapsvarstė skirtos sankcijos proporcingumo klausimo.

4.1.7. 2022 m. rugsėjo 15 d. sprendimas byloje *Anatoliy Yeremenko prieš Ukrainą,* peticijos Nr. 22287/08

Nacionalinių teismų neįvykdyta pareiga nustatyti pusiausvyrą tarp susikirtusių interesų teisėjų inicijuotoje byloje dėl šmeižto ir žurnalisto patraukimo civilinėn atsakomybėn už straipsnį apie tariamą teisėjų korupciją; svarbių ir pakankamų sprendimo motyvų pagrindinėje byloje nepateikimas; Konvencijos 10

straipsnyje įtvirtintų standartų netaikymas arba sprendimų nepagrindimas priimtinu atitinkamų faktų vertinimu; taikytas laikinasis draudimas apsiribojo nurodymu pašalinti straipsnį iš laikraščio interneto svetainės, kol bus išnagrinėta byla dėl šmeižto, ir nesutrukdė pareiškėjui skleisti informaciją ir idėjas bei nepakenkė viešosios diskusijos esmei.

Byloje, susijusioje su civilinės atsakomybės pritaikymu žurnalistui (pareiškėjui) teisėjų inicijuotoje byloje dėl šmeižto (tariamos korupcijos teismuose, ypač teismo sprendimo, priimto remiantis suklastota dokumento kopija; teiginiai skaitytojui leido suprasti, kad kalbama apie „nusikalstamos grupuotės" atitinkamuose teismuose egzistavimą) ir kurioje pareiškėjo straipsniui buvo pritaikyta laikinoji apsaugos priemonė – draudimas jį publikuoti (straipsnio pašalinimas iš interneto svetainės), EŽTT **nenustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo dėl laikinųjų apsaugo priemonių taikymo**, pažymėdamas, kad publikacija buvo prieinama visuomenei beveik mėnesį, kol buvo pašalinta (ir tik iš interneto svetainės, nes išspausdinta versija ir toliau liko apyvartoje), – taigi viešosios diskusijos esmė nebuvo pažeista, ir buvo būtina apsaugoti teismų sistemą nuo destruktyvių iš esmės nepagrįstų išpuolių, ypač atsižvelgiant į tai, kad kritikuojamiems teisėjams taikoma diskretiškumo pareiga, dėl kurios jie negali atsakyti, be to, pareiškėjas apeliacinės instancijos ir kasaciniame teismuose neteikė argumento, kad draudimas galėjo apsiriboti tik dviem publikacijos pastraipomis (o ne visu straipsniu); savo ruožtu nustatytas Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas dėl atsakomybės pareiškėjui pritaikymo pagrindinėje byloje. EŽTT priminė, kad teismų sistemos veiklos klausimai yra susiję su viešuoju interesu, todėl diskutuojant šia tema saviraiškos laisvei paprastai suteikiamas aukštas apsaugos lygis ir valdžios institucijos turi itin siaurą vertinimo laisvę; kita vertus, taip pat pabrėžta, kad teisėjai turi būti apsaugoti nuo destruktyvių išpuolių ir turi būti išlaikytas teismų sistemos autoritetas. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad šioje byloje vidaus teismai apskritai nenagrinėjo, ar publikacija buvo susijusi su viešojo intereso klausimu. Be to, pareiškėjas buvo pripažintas atsakingu už tai, kad paskelbė trečiojo asmens (t. y. Ch.) nuomonę ir aprašė jo atliktus veiksmus (pvz., kreipimąsi į kompetentingas institucijas dėl galimos korupcijos), nors žurnalistas informaciją buvo patikrinęs ir buvo atlikęs savo žurnalistinį tyrimą straipsnio tema; teikė atitinkamą medžiagą teismams. Teismai pareiškėjo argumentus šiuo klausimu atmetė labai formaliai. Vidaus teismai tenurodė, kad, Valstybės saugumo tarnybai ištyrus Ch. teiginius, nebuvo rasta jokių įrodymų, pagrindžiančių nusikalstamą veiklą aptariamuose teismuose, tačiau nepateikė jokių svarbių detalių apie tokio tyrimo apimtį, nesirėmė jokiais dokumentais ir pan. (pareiškėjas akcentavo tai, kad tuo metu, kai buvo paskelbtas straipsnis, jis nežinojo apie Valstybės saugumo tarnybos atlikto tyrimo rezultatus, apie juos sužinojo tik vėliau). Dėl sankcijos proporcingumo EŽTT pažymėjo, kad šioje byloje pareiškėjui buvo priteista sumokėti 331 euras neturtinei žalai atlyginti. Nors ši suma nebuvo itin didelė, ji nebuvo simbolinė ar nereikšminga Ukrainoje atitinkamu laikotarpiu. Be to, vidaus teismai nurodė pašalinti straipsnį iš interneto svetainės ir paskelbti paneigimą.

4.1.8. 2022 m. sausio 11 d. sprendimas byloje *Freitas Rangel prieš Portugaliją*, peticijos Nr. 78873/13

Nepagrįstas (nepateikus svarbių ir pakankamų sprendimo motyvų) ir neproporcingas žurnalisto nuteisimas (neproporcingo dydžio baudos ir kompensacijos priteisimas) už pasisakymus apie žinomus juridinius asmenis (teisėjų ir prokurorų profesines organizacijas-asociacijas) viešame parlamentinės komisijos posėdyje.

Byloje, kurioje pareiškėjas (gerai žinomas žurnalistas) buvo nuteistas ir jam paskirta žymaus dydžio bauda bei priteistas sumokėti didelio dydžio žalos atlyginimas, teismams nepateikus svarbių ir pakankamų motyvų saviraiškos laisvės ribojimui pagrįsti (sureikšminus juridinio asmens reputacijos apsaugą, neatsižvelgus į didesnį eksperto, pakviesto pasisakyti parlamente, saviraiškos laisvės apsaugos poreikį, teiginių pobūdį ir jų išsakymo kontekstą), EŽTT **nustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą**.

Aptariamoje byloje pareiškėjas (gerai žinomas žurnalistas) buvo nuteistas ir turėjo sumokėti 56 000 eurų baudos ir žalos atlyginimo už viešus pasisakymus parlamentinio komiteto posėdyje apie teisėjų ir prokurorų profesines organizacijas, nes šias siejo su kišimusi į politiką ir plačiai paplitusiais konfidencialumo pažeidimais.

Pagrindinis klausimas šioje byloje buvo ribojimo būtinumas demokratinėje visuomenėje, nes EŽTT sutiko, kad ribojimas buvo teisėtas (nustatytas įstatymu) ir turėjo teisėtą tikslą apsaugoti kitų asmenų reputaciją ir teises bei teismų valdžios autoritetą. Pareiškėjas išsakė ginčo teiginius, pateikdamas savo nuomonę apie saviraiškos laisvę bei žiniasklaidą ir apie tai, kokią įtaką jiems daro politinės ir ekonominės klasės. Jis teigė, kad asociacijos dalijosi konfidencialia informacija su žurnalistais, siekdamos savo politinių tikslų. EŽTT pažymėjo, kad šie klausimai pateko į bendrojo intereso sritį, o jų aptarimas parlamente buvo politinių debatų dalis, t. y. sritis, kurioje saviraiškos laisvei paprastai suteikiama aukšto lygio apsauga, todėl valdžios institucijos turi siaurą vertinimo laisvę. Be to, kadangi parlamento posėdis buvo atviras visuomenei ir jame dalyvavo žurnalistai, nenuostabu, kad pareiškėjo pareiškimai buvo plačiai išplatinti žiniasklaidoje per kelias dienas po jo kalbos. Iš karto po posėdžio jis davė interviu žurnalistui, o kitą dieną davė papildomą interviu, kuriame pakartojo savo poziciją.

EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad abi asociacijos turėjo gerą reputaciją ir abi buvo gerai žinomos; jų atstovai dažnai buvo kviečiami į parlamentą pateikti savo nuomonę dėl teisinių pasiūlymų, susijusių su teisingumo vykdymu. Šioje byloje nacionaliniai teismai laikėsi pozicijos, kad pareiškėjas pateikė tik faktinius teiginius, kurie, kaip jis žinojo, buvo melagingi ir šmeižikiški. Savo ruožtu EŽTT manė, kad didžiąją dalį pareiškėjo teiginių sudarė jo asmeninė nuomonė, kurios teisingumo nebuvo galima įrodyti. Vienintelis ginčijamas fakto teiginys buvo pareiškėjo teiginys dėl dalijimosi konfidencialia informacija su žurnalistais. Teismo proceso metu pareiškėjas gynė šį teiginį, teigdamas, kad jis asmeniškai matė, kaip žurnalistas ir atitinkamos asociacijos narys keitėsi bylos medžiaga. EŽTT nusprendė, kad pareiškėjo teiginiai turi būti suprantami atsižvelgiant į konkretų kontekstą, kuriame jie buvo išsakyti. Net jei aptariamas žurnalistas paneigė pareiškėjo teiginius apie keitimąsi bylos medžiaga, galima laikyti, kad pareiškėjas kalbėjo bendresne prasme apie dviejų organizacijų keitimąsi informacija. Nors jo pastabos galbūt ir buvo perdėtos ir dėl to netinkamai

suformuluotos, jas buvo galima aiškinti kaip platesnės visuomenės kritikos dėl netinkamo teismų sistemos kišimosi į politiką ir žiniasklaidą iliustraciją. EŽTT pažymėjo, kad juridinio asmens reputacijos apsauga nėra tokia stipri kaip fizinių asmenų reputacijos ar teisių apsauga. Be to, nors pareiškėjas ir nebuvo išrinktas tautos atstovas, tačiau jam, kaip pakviestam ekspertui, pateikusiam savo nuomonę parlamentinėje komisijoje, turėjo būti suteikta aukštesnio lygio apsauga, kaip ir parlamentinės bei politinės kalbos atveju. Tačiau Lisabonos apeliacinis teismas savo sprendimą grindė tik teise į asociacijų gerą vardą ir reputaciją, tinkamai neatsižvelgdamas ir išsamiai neišnagrinėjęs EŽTT praktikoje taikomų kriterijų. Galiausiai, be atgrasomojo baudžiamosios baudos (kuri nebuvo maža) poveikio, kompensacijos sumos buvo neproporcingos galimai asociacijų reputacijai padarytai žalai. Tokio griežtumo sankcijos galėjo turėti slopinantį poveikį asmenų, kviečiamų dalyvauti diskusijose dėl bendrojo viešojo intereso klausimų ir institucijų, saviraiškos laisvei. Taigi EŽTT padarė išvadą, kad vidaus teismai nepateikė svarbių ir pakankamų motyvų, pateisinančių pareiškėjo teisės į saviraiškos laisvę apribojimą.

Kai kurie ankstesni EŽTT sprendimai

4.1.9. 1995 m. balandžio 26 d. sprendimas byloje *Prager ir Oberschlick prieš Austriją,* peticijos Nr. 15974/90

Pagrįstas žurnalisto ir leidėjo nuteisimas už teisėjo šmeižtą.

Byloje, kurioje žurnalistas ir leidėjas buvo nuteisti už teisėjo šmeižtą straipsnyje, EŽTT, pažymėjęs, kad pareiškėjo kaltinimai buvo itin rimti (jis netiesiogiai kaltino teisėją (-us) pažeidus įstatymus arba pažeidus savo profesines pareigas), nesant pakankamo faktinio pagrindo, **nenustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo (5 prieš 4)**.

1987 m. buvo išspausdintas J. Pragerio trylikos puslapių straipsnis „Pavojus! Griežti / šiurkštūs teisėjai!“. Jame buvo kritikuojami Austrijos baudžiamųjų bylų teismuose posėdžiaujantys teisėjai. Kaip savo straipsnio šaltinius pareiškėjas nurodė ne tik savo patirtį, įgytą dalyvaujant keliuose teismo procesuose, bet ir advokatų, teisininkų pasisakymus ir universitetų mokslininkų atliktas apklausas. Po trumpos pagrindinių savo teiginių santraukos, po kurios buvo bendra įžanga, pareiškėjas išsamiai aprašė devynių Vienos apygardos baudžiamojo teismo narių, tarp jų ir teisėjo J., elgesį. Pareiškėjas teigė, kad teisėjai „su kiekvienu kaltinamuoju nuo pat pradžių elgiasi taip, tarsi jis jau būtų nuteistas“, arba priskyrė teisėjui J. „arogantišką“ ir „pasityčiojantį“ požiūrį į savo pareigų vykdymą. Straipsnį parašęs žurnalistas ir leidėjas buvo nuteisti dėl šmeižto.

EŽTT, nagrinėdamas pareiškėjų peticiją, dėl ribojimo būtinumo demokratinėje visuomenėje aspekto pažymėjo bendrąjį principą, kad, viena vertus, spauda atlieka svarbų vaidmenį teisinėje valstybėje ir ji yra viena iš priemonių, kuriomis politikai ir „viešoji nuomonė“ gali patikrinti, ar teisėjai vykdo savo sudėtingas pareigas taip, kad atitiktų tikslą, kuriuo grindžiama jiems patikėta užduotis. Kita vertus, reikia atsižvelgti į ypatingą teismų vaidmenį visuomenėje. Kaip teisingumo, kuris yra pagrindinė teisinės valstybės vertybė, garantas, jie turi turėti visuomenės pasitikėjimą, kad ga-

lėtų sėkmingai vykdyti savo pareigas. Todėl gali prireikti tokį pasitikėjimą apsaugoti nuo destruktyvių, iš esmės nepagrįstų išpuolių, ypač atsižvelgiant į tai, kad kritikuojamiems teisėjams taikoma diskretiškumo pareiga, dėl kurios jie negali atsakyti. Grįždamas prie pareiškėjo teiginių, EŽTT nurodė, kad kai kurie pareiškėjo kaltinimai buvo itin rimti – jis netiesiogiai kaltino teisėjus pažeidus įstatymus arba savo profesines pareigas – ir jie galėjo pakenkti šių asmenų reputacijai ir pakirsti visuomenės pasitikėjimą visos teismų sistemos sąžiningumu (atitinkamai natūralu, kad iš šių teiginių autoriaus gali būti pagrįstai tikimasi pasiaiškinimo). Šiuo atveju buvo mesti pernelyg platūs kaltinimai, nesant pakankamo faktinio pagrindo. Konstatuota pareiškėjo sąžiningumo stoka ir žurnalistinės etikos nesilaikymas – atlikto tyrimo nepakako tokiems rimtiems kaltinimams pagrįsti. J. Prageris pats pripažino, kad pareiškėjas nedalyvavo nė viename baudžiamajame procese, kuriam teisėjavo J. Be to, jis nesuteikė teisėjui jokios galimybės pakomentuoti mestus kaltinimus.

4.1.10. 2008 m. vasario 14 d. sprendimas byloje *July ir SARL Libération prieš Prancūziją,* peticijos Nr. 20893/03

Nepagrįstas laikraščio leidybos direktoriaus nuteisimas (laikraščiui taikyta civilinė atsakomybė) už ikiteisminio tyrimo teisėjų šmeižtą straipsnyje, kuriame buvo pranešama apie atitinkamų civilinių šalių surengtą spaudos konferenciją, kurioje jos kritiškai vertino Prancūzijos teisėjo mirties (plačiai nušviestos spaudoje) aplinkybių ikiteisminio tyrimo organizavimą.

Byloje, kurioje buvo nuteistas laikraščio leidybos direktorius, o laikraščiui pritaikyta civilinė atsakomybė, išspausdinus straipsnį, kuriame buvo pranešama apie konferenciją, kurioje kritiškai įvertintas įtartinomis aplinkybėmis mirusio teisėjo mirties aplinkybių ikiteisminis tyrimas, EŽTT **nustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą**, pažymėjęs, kad straipsnis buvo susijęs su jautria, visuomenei svarbia tema, juo buvo pranešama apie spaudos konferenciją ir nacionaliniai teismai negali „pakeisti" spaudos nuomonės dėl to, kokius informavimo būdus žurnalistai turėtų taikyti skleisdami informaciją (straipsnyje pagrįstai buvo vartojamas sąlyginis laikas, kabutės, kad skaitytojai nesupainiotų kalbėtojų pasisakymų ir laikraščio analizės), straipsnis neatskleidė priešiškumo teisėjų atžvilgiu, be to, valstybės tarnautojų, einančių oficialias pareigas, kritikos ribos platesnės, pavartoti terminai nebuvo „akivaizdžiai įžeidžiantys" atitinkamus teisėjus.

Šioje byloje buvo priimtas sprendimas, nepalankus Prancūzijos dienraščiui „Libération" ir jo leidybos direktoriui, dėl šmeižto, išspausdinus straipsnį apie ikiteisminį tyrimą, susijusį su Prancūzijos teisėjo įtartina mirtimi jam būnant komandiruotėje užsienyje. Straipsnyje pavadinimu „Teisėjo mirtis: našlė užsipuolė teisėjus ir policiją" buvo paskelbti su byla susijusioje spaudos konferencijoje išsakyti komentarai. Konferencijos tikslas buvo paviešinti oficialų mirusiojo našlės prašymą ištirti už ikiteisminį tyrimą atsakingų teisėjų veiksmus. Minėti tyrimą atliekantys teisėjai pareiškėjams iškėlė bylą dėl šmeižto, teigdami, kad keturios straipsnio dalys yra šmeižikiškos. Apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad kaltinimai, jog teisėjai buvo šališki ir tyrimas buvo atliktas „farsiškai", buvo šmeižikiški. Teismas

manė, kad aptariamos ištraukos pakenkė dviejų ikiteisminį tyrimą atlikusių teisėjų garbei ir reputacijai. Apeliacinės instancijos teismas nesutiko su pareiškėjų argumentu dėl jų sąžiningumo, nes, anot teismo, jie akivaizdžiai neįvykdė atsargumo ir objektyvumo pareigų. Leidybos direktorius pripažintas kaltu dėl viešo valstybės tarnautojų šmeižto, o įmonei pareiškėjai buvo taikyta civilinė atsakomybė. Kasacinis skundas buvo atmestas.

Nagrinėdamas peticiją EŽTT pirmiausiai pažymėjo, kad pareiškėjams nepalankiu teismo sprendimu buvo apribota jų teisė į saviraiškos laisvę. Šis ribojimas buvo įtvirtintas Prancūzijos teisės aktuose ir juo buvo siekiama teisėtų tikslų – apsaugoti ikiteisminį tyrimą atliekančių teisėjų, kaip valstybės tarnautojų, reputaciją ir apsaugoti teismų autoritetą bei nešališkumą.

Dėl ribojimo „būtinumo demokratinėje visuomenėje" EŽTT pažymėjo, kad spauda yra viena iš priemonių, kuriomis politikai ir visuomenė gali patikrinti, ar teisėjai vykdo savo sudėtingas pareigas taip, kad atitiktų jiems patikėtos užduoties pagrindą sudarantį tikslą. Tai ypač pasakytina apie šią bylą, nes spaudos konferencijoje išsakyti teiginiai buvo tiesiogiai susiję su ikiteisminiu tyrimu jautrioje baudžiamojoje byloje, kuri buvo itin plačiai nušviesta žiniasklaidoje. Taigi valdžios institucijų vertinimo laisvė vertinant ginčijamos priemonės „būtinumą" buvo ribota. Apeliacinio teismo sprendimo motyvai EŽTT neįtikino. EŽTT pabrėžė, kad aptariamas straipsnis buvo pranešimas apie spaudos konferenciją, susijusią su jau viešai aptarinėjama byla, ir nacionaliniai teismai negali „pakeisti" spaudos nuomonės dėl to, kokius informavimo būdus žurnalistai turėtų taikyti skleisdami informaciją. Akcentuota, kad straipsnyje pagrįstai buvo vartojamas sąlyginis laikas ir keliose vietose buvo vartojamos kabutės, kad skaitytojai nesupainiotų kalbėtojų pasisakymų ir laikraščio analizės. Be to, kiekvieną kartą skaitytojui buvo nurodytos kalbėtojų pavardės, todėl negalima teigti (kaip tai padarė apeliacinės instancijos teismas), kad kai kurios ištraukos galėjo būti priskirtos žurnalistui, taigi ir pareiškėjams. Be to, straipsnyje neatsispindėjo joks asmeninis priešiškumas teisėjams. EŽTT priminė, kad valstybės tarnautojų, einančių tarnybines pareigas, priimtinos kritikos ribos yra platesnės. Kasacinio teismo motyvai, kuriais remdamasis jis atmetė pareiškėjų skundą, EŽTT neatrodė nei svarbūs, nei pakankami, atsižvelgiant į tai, kad minėti teisėjai, abu valstybės tarnautojai, dirbantys „pagrindinėse valstybės institucijose", galėjo būti asmeninės kritikos objektas neperžengiant „priimtinų" ribų. Dėl apeliacinės instancijos teismo motyvo, grindžiamo būdvardžio „farsiškas" vartojimu, pažymėta, kad šis apibūdinimas, nors jis tikrai nebuvo liaupsinamojo pobūdžio, straipsnyje buvo priskirtas vienam iš spaudos konferencijos dalyvių, o ne asmeniškai žurnalistui. Bet kokiu atveju, EŽTT nuomone, pareiškėjai net nepavartojo tam tikro perdėjimo ar provokacijos, leistinos naudojantis žurnalistikos laisve. EŽTT nelaikė, kad minėti terminai buvo „akivaizdžiai įžeidžiantys" atitinkamus teisėjus, ir laikėsi nuomonės, kad motyvai, kuriais remiantis buvo pripažinta, jog pareiškėjai nesielgė sąžiningai, buvo nesuderinami su principais, susijusiais su teise į saviraiškos laisvę ir spaudos kaip „visuomeninio sergėtojo" vaidmeniu.

4.1.11. 2013 m. liepos 9 d. sprendimas byloje *DI GIOVANNI prieš Italiją*, peticijos Nr. 51160/06

Drausminės atsakomybės (įspėjimo) taikymas pareiškėjai (teisėjai) dėl šios nepagrįstų gandų pagrindu spaudoje paskleistų teiginių apie tariamą kolegos kišimąsi į teisėjų atrankos procesą.

Byloje, susijusioje su drausminės atsakomybės (įspėjimo) taikymu pareiškėjai (teisėjai) dėl šios nepagrįstų gandų pagrindu spaudoje paskleistų teiginių apie kolegos (kito teisėjo, kuris iš pateikto apibūdinimo galėjo būti atpažįstamas) tariamą kišimąsi į teisėjų atrankos procesą, EŽTT **nenustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo**. Nagrinėjamoje byloje EŽTT dar kartą pabrėžė teisminės valdžios institucijų atstovų diskretiškumo svarbą, taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad ginčo teiginiai buvo susiję su rimtais teisės pažeidimais, kuriuos tariamai įvykdė kolega teisėjas. Pareiškėja neginčijo to, kad gandai apie E. F. neteisėtus veiksmus nebuvo patvirtinti jokiais objektyviais įrodymais. Šiame kontekste EŽTT priminė bendrąjį principą, kad teisėjams vykdant savo pareigas labai svarbus visuomenės pasitikėjimas. Analizuodamas skundžiamo ribojimo proporcingumo klausimą, EŽTT taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad teisėjai buvo skirta švelniausia sankcija (įspėjimas). Be to, pareiškėja buvo išteisinta dėl bendros teismų sistemos kritikos. EŽTT taip pat atskyrė šią bylą nuo bylos *Kudeshkina prieš Rusiją* (2009 m. vasario 26 d. sprendimas, peticijos Nr. 29492/05), kurioje buvo nustatytas Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas. Nurodytoje byloje teisėja buvo bendrai sukritikavusi Maskvos teismų ir teisminės sistemos funkcionavimą savo rinkimų kampanijos metu; faktai, kuriuos ji priskyrė nustatytiems arba „nustatytiniems" asmenims (konkrečiai Maskvos teismo pirmininkei), buvo pagrįsti jos tiesiogine patirtimi ir iš dalies patvirtinti tam tikrų liudytojų; be to, dėl paskirtos sankcijos ji neteko pareigų ir pan.

4.1.12. 2014 m. gegužės 27 d. sprendimas byloje *Mustafa Erdoğan ir kiti prieš Turkiją*, peticijų Nr. 346/04 ir 39779/04

Pakankamų motyvų nepateikimas priteisus žalos atlyginimą dėl difamacijos mokslininko parašyto straipsnio, kuriame buvo kritikuojamas Konstitucinio Teismo sprendimas dėl politinės partijos veiklos nutraukimo, kontekste.

Byloje, kurioje nacionaliniai teismai priteisė žalos atlyginimą iš pareiškėjų (mokslininko, leidinio redaktoriaus ir leidybos įmonės) dėl straipsnio, kuriame buvo kritikuojamas Konstitucinio Teismo sprendimas nutraukti politinės partijos veiklą ir buvo abejojama bylą nagrinėjusių teisėjų profesine kompetencija ir nešališkumu, ir kurioje teismai nevertino ginčo teiginių konteksto, teiginių pobūdžio, pareiškėjų pareigų ir atsakomybės Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme, leidinio pobūdžio, EŽTT **nustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą**.

Aptariamoje civilinėje byloje teismai priteisė pareiškėjams atlyginti žalą už šmeižtą dėl pirmojo pareiškėjo, konstitucinės teisės profesoriaus, straipsnio, kuriame buvo kritikuojamas Konstitucinio Teismo sprendimas nutraukti politinės partijos veiklą ir buvo abejojama bylą nagrinėjusių teisėjų profesine kompetencija ir nešališkumu. EŽTT nusprendė, kad galutiniais sprendimais, priimtais trims

Konstitucinio Teismo nariams pareiškus ieškinius dėl šmeižto, buvo apribota pareiškėjų teisė į saviraiškos laisvę. Šis apribojimas buvo nustatytas įstatymu ir juo buvo siekiama teisėto tikslo apsaugoti kitų asmenų reputaciją ar teises. Akademiko parašyto straipsnio tema buvo susijusi su svarbiu ir aktualiu demokratinėje visuomenėje klausimu – teisingumo sistemos veikimu, apie kurį visuomenė turėjo teisėtą interesą būti informuota. Todėl straipsniu prisidėta prie diskusijos bendrojo intereso klausimu. Ieškovai trijose bylose buvo Konstitucinio Teismo nariai, balsavę už politinės partijos veiklos nutraukimą. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad, nors negalima teigti, jog jie sąmoningai atsivėrė atidžiai kiekvieno savo žodžio ir veiksmų kontrolei tokiu pat mastu kaip politikai, vis dėlto teismų nariams, einantiems oficialias pareigas, gali būti taikomos platesnės priimtinos kritikos ribos nei paprastiems piliečiams. Tačiau kartu EŽTT pabrėžė ypatingą teismų sistemos, kaip teisingumo garanto, o tai yra pagrindinė teisinės valstybės vertybė, vaidmenį visuomenėje, ji atitinkamai turi turėti visuomenės pasitikėjimą, kad galėtų sėkmingai vykdyti savo pareigas. Todėl gali prireikti šį pasitikėjimą apsaugoti nuo destruktyvių, iš esmės nepagrįstų išpuolių, ypač atsižvelgiant į tai, kad kritikuojamiems teisėjams taikoma diskretiškumo pareiga, dėl kurios jie negali atsakyti.

EŽTT pažymėjo, jog nacionaliniai teismai nusprendė, kad tam tikrais straipsnyje pavartotais pasakymais ieškovai buvo apšmeižti ir kad autorius peržengė priimtinos kritikos ribas (pvz., straipsnyje buvo rašoma, kad Konstitucinio Teismo nariai sprendimą priėmė spaudžiami, kad teismo teisėjai neišmano teisės, kad jų profesinės žinios ir intelektiniai gebėjimai yra nepakankami). EŽTT išties sutiko, kad kai kurie vartojami žodžiai ir posakiai buvo šiurkštūs ir galėjo būti suvokiami kaip įžeidžiantys. Vis dėlto jie daugiausiai prilygo vertinamojo pobūdžio teiginiams, kuriuos „nuspalvino“ paties autoriaus politinė ir teisinė nuomonė bei suvokimas. Šiuo atžvilgiu jie buvo grindžiami tuo, kaip Konstitucinis Teismas priėmė sprendimus tam tikrais klausimais, o atitinkami sprendimai, įskaitant sprendimą dėl politinės partijos išformavimo, jau buvo aršių viešų diskusijų objektas. Todėl galima laikyti, kad šiems teiginiams netrūko pakankamo faktinio pagrindo. Vidaus teismai nesistengė atskirti ginčijamame straipsnyje pateiktų faktinių teiginių nuo nuomonių ir netyrė, ar buvo laikomasi pareiškėjui tenkančių „pareigų ir atsakomybės“ Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies prasme, taip pat nevertino, ar straipsnis buvo paskelbtas sąžiningai. Visų pirma jie nevertino ginčo teiginių išsakymo konteksto. Šiuo atžvilgiu EŽTT pakartojo, kad stilius yra komunikacijos, kaip išraiškos formos, dalis ir yra saugomas kartu su išraiškos turiniu. Atsižvelgiant į viso straipsnio turinį ir kontekstą, ginčo teiginiai negalėjo būti suprantami kaip nepagrįstas asmeninis išpuolis prieš ieškovus. Be to, straipsnis buvo išspausdintas ne populiariame laikraštyje, o kvaziakademiniame ketvirtiniame leidinyje. Nuspręsta, kad, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, ir nepaisant valstybėms suteiktos vertinimo laisvės, nacionalinės valdžios institucijos nepateikė pakankamų motyvų, įrodančių, kad kišimasis į pareiškėjų saviraiškos laisvę buvo būtinas demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų reputaciją ir teises. Dėl šios išvados EŽTT nebenagrinėjo, ar žalos atlyginimo suma, kurią pareiškėjai turėjo sumokėti, buvo proporcinga siekiamam tikslui.

4.1.13. 2015 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje *Bono prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 29024/11

Nepagrįstas drausminės atsakomybės (papeikimo ir diskvalifikacijos 5 metams) taikymas gynybos advokatui už tai, kad šis procesiniuose dokumentuose apkaltino ikiteisminio tyrimo teisėjus prisidėjus prie ginamojo kankinimų.

Byloje, kurioje pareiškėjui (gynybos advokatui) buvo pritaikyta drausminė atsakomybė (papeikimas ir diskvalifikacija 5 metams), EŽTT **nustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą**, pripažinęs, kad, nors pareiškėjo procesiniuose dokumentuose, pateiktuose apeliacinės instancijos teismui, buvo šiurkščių pasisakymų, aiškiai rodančių tam tikrą nepagarbą ikiteisminį tyrimą atliekantiems teisėjams, tačiau pasisakymai buvo susiję ne su teisėjais asmeniškai, o su tuo, kaip jie atliko tyrimą (pvz., buvo nuspręsta teikti tarptautinį prašymą dėl teisinės pagalbos dėl apklausos Sirijoje, nors teisėjai turėjo žinoti, kad Sirijos slaptosios tarnybos apklausas vykdė nepaisydamos žmogaus teisių; „kaltinimai" buvo susijęs su teisėjų procesiniu pasirinkimu); rašytiniams teiginiams netrūko faktinio pagrindo (pvz., nors teisėjas M. B. negalėjo dalyvauti apklausose, jis jas stebėjo realiuoju laiku Damaske, remdamasis tarptautiniame prašyme pateiktu klausimų sąrašu ir papildomais klausimais, į kuriuos norėjo gauti atsakymus, be tų, kurie jau buvo įrašyti) ir jais buvo tiesiogiai prisidėta prie kliento gynybos, jie nebuvo paskleisti už teismo salės ribų (ribota auditorija); kadangi pareiškėjas jau buvo įspėtas elgtis santūriai per posėdį, drausminės sankcijos taikymas nebuvo proporcinga priemonė. EŽTT pažymėjo, kad nors teisminės ir drausminės valdžios institucijos, siekdamos tinkamo teisingumo sistemos funkcionavimo, turi bausti advokatus dėl tam tikro jų elgesio, šios institucijos turi užtikrinti, kad jų vykdoma elgesio kontrolė neturėtų atgrasomojo poveikio, kuris trukdytų advokatams ginti savo klientus. Pareiškėjo kliento bylą nagrinėjusios Apeliacinio teismo kolegijos pirmininkas jau teismo posėdyje paragino pareiškėją sušvelninti savo pastabas, o vėliau, laikydama pareiškimus pertekliniais, kolegija savo sprendimo rezoliucinėje dalyje nurodė, kad atmeta kai kuriuos pareiškimus (teiginius, „susijusius su bendrininkavimu atliekant kankinimo veiksmus, kuriuos įvykdė ikiteisminio tyrimo teisėjai, ir kritiką dėl teisminio tyrimo eigos", kaip „pažeidžiančius ikiteisminio tyrimo teisėjų orumą ir neturinčius jokio pagrindo ar nuosaikumo"). Laikydami, kad duoto įspėjimo pakanka, teisėjai nemanė, jog tikslinga prašyti vyriausiąjį prokurorą kreiptis į drausmines institucijas. Tik praėjus keliems mėnesiams po ginčo pasisakymų ir po teismo sprendimo prokuroras inicijavo drausminę bylą. EŽTT nusprendė, kad drausminės atsakomybės taikymas advokatui sutrukdė jo užduočiai ginti klientą.

4.1.14. 2015 m. birželio 30 d. sprendimas byloje *Peruzzi prieš Italiją*, peticijos Nr. 39294/09

Pagrįstas advokato nuteisimas dėl šmeižikiškų pasisakymų, išsakytų laiške / aplinkraštyje, išsiųstame keliems to paties teismo teisėjams.

Byloje, kurioje pareiškėjas (advokatas) buvo nuteistas (skirta 400 eurų bauda ir priteista sumokėti 15 000 eurų kompensacijos) dėl šmeižikiškų savo pasisakymų, išsa-

kytų laiške / aplinkraštyje, išsiųstame keliems to paties teismo teisėjams (pareiškėjas, nepatenkintas teismo sprendimu, kaltino teisėją X. nepaisius teisėjo etikos principų ar net įvykdžius nusikalstamą veiką, nors nepateikė jokių su tuo susijusių įrodymų), EŽTT laikėsi pozicijos, kad pareiškėjo nuteisimas buvo būtinas demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų reputaciją ir teismų autoritetą bei nešališkumą, ir **nenustatė Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo**.

2001 m. pareiškėjas, kuris tuo metu buvo advokatas, raštu kreipėsi į Teismų tarybą, skųsdamasis dėl Lukos apygardos teismo teisėjo X. elgesio. Vėliau jis išsiuntė „aplinkraštį" keliems to paties teismo teisėjams, kuriame atkartojo pirmojo laiško turinį, tačiau neminėjo teisėjo X. pavardės. Pirmoje „aplinkraščio" dalyje buvo pateikta išsami informacija apie minėto teisėjo priimtus sprendimus paveldėjimo bylose, o antroje dalyje buvo kalbama apie, pareiškėjo nuomone, nepriimtiną teisėjų elgesį, įskaitant „tyčinį, piktavališką klaidų darymą dėl didelio aplaidumo ar nepakankamo atsidavimo". Teisėjas X. pateikė skundą dėl šmeižto. Nacionaliniai teismai pareiškėją nuteisė ir skyrė pirmiau nurodytą sankciją.

Nagrinėdamas pareiškėjo peticiją iš esmės, EŽTT pirmiausiai pažymėjo, kad šioje byloje sprendžiama dėl advokato pasisakymų, išsakytų ne teismo salėje (kaip ir 2015 m. balandžio 23 d. sprendime byloje *Morice prieš Prancūziją* (DK), Nr. 29369/10). EŽTT negalėjo sutikti su pareiškėjo argumentu, kad jo aplinkraštyje pateikta kritika buvo skirta ne teisėjui X., o Italijos teismų sistemai apskritai. Minėtame laiške buvo pateiktos ištisos ištraukos, paimtos iš laiško, kurį pareiškėjas parašė Teismų tarybai, skųsdamasis teisėjo X. elgesiu, ir apibendrinti pagrindiniai teisminio ginčo, kurio kontekste, pasak pareiškėjo, teisėjas X. priėmė neteisingus sprendimus, aspektai. Nors antroji laiško dalis buvo parašyta kaip „bendri samprotavimai" apie teisėjams nepriimtiną elgesį, tačiau, atsižvelgiant į pirmąją laiško dalį, kurioje buvo pateikta išsami informacija apie paveldėjimo byloje priimtus sprendimus, ji negalėjo būti interpretuojama kitaip nei teisėjo X. elgesio kritika (nors šis teisėjas ir nebuvo tiesiogiai įvardytas, bet jo elgesys sudarė „prielaidas" pareiškėjo vertinimams). Iš aplinkraščio buvo matyti, kad iš esmės pareiškėjas teisėjui X. priekaištavo dėl kelių aspektų: a) dėl neteisingų ir savavališkų sprendimų priėmimo ir b) dėl to, kad jis yra „šališkas" teisėjas ir kad sąmoningai padarė klaidų iš piktavališkų ketinimų, pan. EŽTT nuomone, pirmieji teiginiai prilygo nuomonei dėl teisėjo X. priimtų sprendimų pobūdžio ir teisinio pagrindo: nuomonių teisingumas negali būti įrodinėjamas. Be to, šie vertinamojo pobūdžio teiginiai turėjo tam tikrą faktinį pagrindą. Visų pirma, pareiškėjas buvo vienos iš šalių atstovas teisminiame procese dėl palikimo padalijimo. Šios bylos kontekste pareiškėjas kelis kartus prašė sustabdyti buto pardavimą ir teisėjas X. atmetė jo prašymus, remdamasis argumentais, kurie, pareiškėjo subjektyvia nuomone, buvo klaidingi ir prieštaraujantys įstatymui. Taigi EŽTT nelaikė „pirmosios kritikos" pertekline (žr. *mutatis mutandis* pirmiau cituotą sprendimą *Morice*, kai advokato išsakyta kritika dėl ikiteisminio tyrimo teisėjų elgesio teisminio tyrimo metu buvo nuomonė, turinti pakankamą faktinį pagrindą). Savo ruožtu to paties nebuvo galima pasakyti apie teiginius antrojoje aplinkraščio dalyje, reiškiančius, kad teisėjas X. buvo „šališkas" teisėjas, kuris sąmoningai padarė klaidų iš piktavališko ketinimų, aplaidumo ir pan. Ši kritika iš esmės reiškė, kad teisėjas X. nepaisė etikos įsipareigojimų, būdingų teisėjo pareigoms, arba kad net

įvykdė nusikalstamą veiką. Sąmoningai klaidingo teismo sprendimo priėmimas gali būti laikomas piktnaudžiavimu įgaliojimais. Bet kuriuo atveju aplinkraščiu teisėjas X. buvo kaltinamas nešališkumo, nepriklausomumo ir objektyvumo savybių, kurios būdingos teisėjo veiklai, stoka. Tačiau pareiškėjas niekada nesiekė įrodyti teisėjui X. inkriminuojamo elgesio teisingumo ir nepateikė jokių įrodymų, patvirtinančių piktavališkus ketinimus priimant jo ginčijamus sprendimus. EŽTT nuomone, jo teiginiai dėl teisėjo X. netinkamo elgesio buvo grindžiami tik tuo, kad teisėjas atmetė pareiškėjo savo klientų interesais pateiktus ieškinius (priešingai, *Morice*). Be to, pažymėta, kad pareiškėjas išsiuntė savo aplinkraštį nelaukdamas bylos Teismų taryboje baigties. EŽTT atkreipė dėmesį ir į tai, kad kritika nebuvo pareikšta teismo posėdyje ar paveldėjimo bylos nagrinėjimo teisme kontekste, o tai šią bylą skyrė nuo bylos *Nikula prieš Suomiją* (2002 m. kovo 21 d. sprendimas, peticijos Nr. 31611/96). Paminėta ir tai, kad laiško platinimas mažoje bendruomenėje, pavyzdžiui, vietos teisme, neišvengiamai gali pakenkti atitinkamo teisėjo reputacijai ir profesiniam įvaizdžiui. Galiausiai iš pradžių pareiškėjui paskirta laisvės atėmimo bausmė apeliacinėje instancijoje buvo pakeista nedidele 400 eurų bauda, nuo šios jis buvo atleistas. Teisėjui X. priteistos kompensacijos suma (15 000 eurų) taip pat negali būti laikoma per didele. Taigi pareiškėjo nuteisimas už jo aplinkraštyje išsakytas šmeižikiškas pastabas ir jam paskirta nuobauda nebuvo neproporcingi siekiamiems teisėtiems tikslams, t. y. apsaugoti kitų asmenų reputaciją ir palaikyti teismų autoritetą bei nešališkumą. Italijos teismų nurodyti motyvai pripažinti tinkamais ir pakankamais tokioms priemonėms pateisinti.

4.2. Valstybės pareigų ginant asmenį nuo seksualinės prievartos baudžiamieji aspektai naujoje Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 3, 8 straipsniai)[1]

Pateikiama medžiaga siekiama pristatyti naujausias Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT, Teismas) praktikos tendencijas ir svarbesnius sprendimus dėl valstybės pareigų baudžiamosios teisės priemonėmis ginant asmenis nuo seksualinės prievartos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 3 straipsnį, kuriame įtvirtintas žiauraus elgesio draudimas, ir (ar) 8 straipsnį, kuriame garantuojama teisė į privataus gyvenimo gerbimą, apimanti asmens fizinio ir psichinio neliečiamumo, garbės ir orumo gerbimą. Pažymėtina, kad 2024 metais EŽTT, konstatavęs nevisiškai tinkamą šių pareigų vykdymą baudžiamajame procese, nustatė Konvencijos pažeidimų ir bylose prieš Lietuvą. Tai patvirtina analizuojamos temos aktualumą ir parodo EŽTT praktikos reikšmę plėtojant Lietuvos teisę ir siekiant užtikrinti kuo veiksmingesnę minėtų žmogaus teisių apsaugą, kartu ir veiksmingą, šiuolaikiniais tarptautiniais standartais grindžiamą baudžiamosios justicijos veikimą. Kartu pabrėžtina, kad EŽTT praktikos kaip svarbaus Lietuvos teisės šaltinio išmanymas ir taikymas, be kita ko, baudžiamosiose bylose yra esminė tinkamo Lietuvos Respublikos įsipareigojimų pagal Konvenciją vykdymo ir Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje prielaida.

Konvencijos 3 straipsnyje įtvirtinta viena iš pagrindinių demokratinės visuomenės vertybių, visiškai (absoliučiai) uždraudžiant, be kita ko, kankinimą ir nežmonišką ar žeminantį elgesį. Tam, kad patektų į Konvencijos 3 straipsnio taikymo sritį, netinkamas elgesys turi pasiekti atitinkamą sunkumo (žiaurumo) lygį. Šio minimumo vertinimas yra reliatyvus ir priklauso nuo visų bylos aplinkybių – elgesio trukmės, fizinio ar psichinio poveikio, kai kuriais atvejais ir nuo aukos lyties, amžiaus, sveikatos būklės. Iššaginimas ir kita sunki seksualinė prievarta EŽTT praktikoje pripažįstami netinkamu (žiauriu) elgesiu, patenkančiu į Konvencijos 3 straipsnio taikymo sritį. Kadangi tokios veikos paprastai susijusios ir su privataus gyvenimo pagrindinėmis vertybėmis ir esminiais aspektais, EŽTT dažnai nagrinėja bylas dėl pozityviosios pareigos jas tirti ir pagal Konvencijos 8 straipsnį. Tokiais atvejais, atsižvelgiant į pareiškėjų skundų pobūdį ir esmę, byla nagrinėjama pagal abi pirmiau nurodytas nuostatas, taikomas kartu. Kai kuriais atvejais EŽTT, įvertinęs nurodytas aplinkybes, nagrinėja bylas dėl sunkesnės seksualinės prievartos tik pagal Konvencijos 3 straipsnį. Santykinai lengvesnė seksualinė prievarta, nesiekianti Konvencijos 3 straipsnio žiaurumo ribos, tačiau reikšmingai įsiterpianti į asmens fizinį ir psichinį neliečiamumą, jo privatumą, nagrinėjama pagal Konvencijos 8 straipsnį. EŽTT sprendimuose išaiškinta, kad pozityviosios pareigos pa-

1 EŽTT praktika dėl valstybės pareigų baudžiamosiomis teisinėmis priemonėmis ginant asmenį nuo seksualinės prievartos apžvelgiama *Teismų praktikos* Nr. 55, p. 713–739; dėl nukentėjusiojo teisės į privataus gyvenimo gerbimą apsaugos baudžiamajame procese dėl seksualinės prievartos ir šio proceso veiksmingumo – *Teismų praktikos* Nr. 43, p. 715–758.

gal nurodytas Konvencijos nuostatas turi būti aiškinamos atsižvelgiant į iš kitų aktualių tarptautinės teisės aktų kylančius įsipareigojimus dėl vaikų teisių apsaugos nuo seksualinės prievartos, moterų apsaugos nuo smurto lyties pagrindu, apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje, bendros nusikaltimų aukų apsaugos ir kt.

Konvencijos 3 straipsnis, taip pat ir 8 straipsnis[2] sukelia valstybėms pozityviąją pareigą priimti baudžiamąsias teisines nuostatas, pagal kurias veiksmingai uždraudžiami ir baudžiami bet kokie nekonsensualiniai seksualiniai veiksmai, įskaitant kai auka fiziškai nesipriešina, ir konkrečiai įgyvendinti šias nuostatas veiksmingai vykdant baudžiamąjį tyrimą ir persekiojimą. Tam tikromis aplinkybėmis gali būti reikalaujama ir imtis praktinių apsaugos priemonių, kad aukos ar potencialios aukos būtų apsaugotos nuo žiauraus elgesio ar neteisėtų teisės į privataus gyvenimo gerbimą apribojimų.

Pagal EŽTT praktiką, tuo atveju, kai asmuo pakankamai pagrįstai teigia patyręs Konvencijos 3 straipsniui priešingas veikas, nacionalinės institucijos, vadovaudamosi šio straipsnio nuostatomis, turi atlikti veiksmingą oficialų tyrimą siekdamos nustatyti faktines bylos aplinkybes bei atsakingus asmenis ir, jei reikia, juos nubausti. Iš esmės tapatūs, nors tam tikrais aspektais EŽTT praktikoje mažiau išplėtoti, reikalavimai aktualūs ir procesinės pareigos pagal Konvencijos 8 straipsnį kontekste. Tam, kad tyrimas būtų veiksmingas, jis turi būti pakankamai išsamus. Valstybės institucijos turi imtis pagrįstų sau prieinamų priemonių, kad surinktų su tiriama nusikalstama veika susijusius įrodymus. Naujausiuose EŽTT sprendimuose dėl seksualinės prievartos tyrimo akcentuojama, be kita ko, asmenų parodymų gavimo ir tinkamo patikrinimo bei vertinimo svarba, taip pat procesiškai pagrįstas teismo medicinos, teismo psichologinės, teismo psichiatrinės ekspertizės skyrimas laiku, kokybiškas ir kiek įmanoma greitesnis jos atlikimas. Institucijos visada privalo dėti dideles pastangas tam, kad išsiaiškintų įvykio aplinkybes, o nutraukdamos tyrimą neturėtų remtis skubotomis ar nepagrįstomis išvadomis. Bet koks tyrimo trūkumas, kenkiantis galimybei nustatyti faktines aplinkybes ar atsakingų asmenų tapatybę, sukelia pavojų, kad šio standarto nebus laikomasi. Pareiga atlikti veiksmingą tyrimą yra susijusi su priemonėmis, o ne su rezultatais. Nėra absoliučios teisės į tai, kad koks nors konkretus asmuo būtų persekiojamas ar nuteistas, kai nebuvo kritikuotinų trūkumų siekiant patraukti kaltininkus atsakomybėn. Be to, Teismas neturi pasisakyti dėl izoliuotų tyrimo klaidų ar spragų: jis negali pakeisti nacionalinių institucijų vertindamas bylos aplinkybes ar nuspręsti dėl tariamų kaltininkų baudžiamosios atsakomybės. Taip pat ne Teismo užduotis yra kvestionuoti tyrimo kryptis, kuriomis vadovavosi tyrėjai, ar jų padarytas išvadas dėl faktinių aplinkybių, nebent jas darant akivaizdžiai neatsižvelgta

2 Pažymėtina, kad Konvencijos 8 straipsnis suteikia valstybėms narėms didesnę laisvę dėl priemonių jį įgyvendinant pasirinkimo, jame įtvirtintas teises pažeidžiančias veikas reikalaujama kriminalizuoti ne visais atvejais. EŽTT praktikoje, be kita ko, išaiškinta, kad dėl mažiau sunkių privačių asmenų veikų, kurios gali pažeisti asmens psichinį neliečiamumą, gali pakakti ir civilinių teisinės gynybos priemonių, užtikrinančių pakankamą asmens apsaugą (pvz., 2022 m. rugpjūčio 30 d. sprendimas byloje *C. prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 47358/20, 64 punktas; 2016 m. kovo 31 d. sprendimas byloje *B ir C prieš Latviją*, peticijos Nr. 30808/11, 151 punktas; Didžiosios kolegijos 2013 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Söderman prieš Švediją*, peticijos Nr. 5786/08, 85 punktas). Kita vertus, tokiu atveju pareiškėjui pasinaudojus nacionalinėje teisėje įtvirtinta baudžiamąja teisinės gynybos priemone, atitinkamas baudžiamasis procesas vertinamas pagal Konvencijos 8 straipsnio procesinius reikalavimus.

į reikšmingus veiksnius ar jos yra savavališkos. Nepaisant to, nesugebėjimas vadovautis akivaizdžia tyrimo kryptimi gali lemiamai pakenkti galimybei nustatyti bylos aplinkybes ir atsakingus asmenis. Tyrimo išvados turi būti grindžiamos kruopščia, objektyvia ir nešališka visų reikšmingų duomenų analize, jos pobūdis ir laipsnis, atitinkantis tyrimo veiksmingumo slenkstį, priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių.

Naujausioje EŽTT praktikoje bylose dėl procesinių pareigų seksualinės prievartos kontekste nagrinėjamos, be kita ko, nuo aiškesnių brutalaus seksualinio smurto panaudojimo situacijų nutolusios veikos, pavyzdžiui, seksualinė prievarta pasinaudojus aukos pažeidžiamumu, priklausomumu nuo kaltininko, seksualinis priekabiavimas, taip pat įrodinėjimo požiūriu sudėtingesni seksualinės prievartos panaudojant fizinį smurtą atvejai, kai tokio smurto panaudojimo fakto nustatymas, aukos valios vertinimas gali kelti problemų dėl vienareikšmių objektyvių įrodymų stokos. EŽTT sprendimuose, pripažįstant seksualinės prievartos tyrimo iššūkius dėl jos latentiškumo, galimos objektyvių įrodymų stokos, pabrėžiama būtinybė išsamiai ir objektyviai nustatyti ir įvertinti visas reikšmingas bylos aplinkybes, atsižvelgti į tiriamos situacijos kontekstą, galimai panaudotos prievartos pobūdį ir susijusių ypatumų įtaką asmenų elgesiui tiriamoje situacijoje, pavyzdžiui, ar tai buvo prievarta lyties pagrindu, prievarta, panaudota prieš vaiką, prievarta artimoje aplinkoje ir kt. Vertinant iškeltas įvykių versijas ir asmenų parodymus, būtina, be kita ko, atsižvelgti į aukos pažeidžiamumą ir patikimumą dėl jos asmeninių savybių (pavyzdžiui, amžius, lytis, praeityje patirtas smurtas, psichologinės traumos, psichikos būklė dėl galimai panaudotos seksualinės ir kitokios prievartos), santykio su kaltininku pobūdžio (pavyzdžiui, kaltininko galios padėtis dėl formalių ar neformalių socialinių ryšių, asmeninių, šeimos ryšių su potencialia auka). Svarbu, kad procesiniuose sprendimuose dėl galimos seksualinės prievartos vertinimo būtų pateikti tinkami motyvai dėl visų teisiškai reikšmingų klausimų, be kita ko, ir pirmiau nurodytų bylos aspektų, aukos versijos atmetimo atveju – aiškūs ir konkretūs argumentai, dėl kurių ji pripažįstama nepagrįsta.

Tam, kad tyrimas būtų veiksmingas, už jo atlikimą atsakingos institucijos ir asmenys turi būti nepriklausomi nuo asmenų, dėl kurių atliekamas tyrimas. Pareiga atlikti tyrimą suponuoja ir greitumo bei įmanomo operatyvumo reikalavimus. Šiuo aspektu kaip esminį reikalavimą Teismas traktuoja greitą tyrimo pradėjimą ir atlikimą. Nepaisant galutinio proceso rezultato, nacionalinėje teisėje įtvirtintas apsaugos mechanizmas praktikoje turi veikti per pagrįstą laiką, kurio reikia, kad konkrečios institucijos užbaigtų pateiktos bylos nagrinėjimą iš esmės. Iš EŽTT sprendimų matyti, kad bylose dėl seksualinės prievartos laiko veiksnys aktualus tiek dėl to, kad lemia mažėjančias galimybes išsiaiškinti tikras bylos aplinkybes, tiek dėl reikšmingo neigiamo poveikio aukai ir antrinės viktimizacijos pavojaus procesui pernelyg užtrukus.

Auka turi turėti galimybę veiksmingai dalyvauti tyrime, jis turi būti prieinamas aukai tiek, kiek yra būtina jos teisėtiems interesams apsaugoti. Pagal EŽTT praktiką, pozityviosios pareigos pagal Konvencijos 3 ir 8 straipsnius apima aukų teisių apsaugą baudžiamajame procese ir reikalauja imtis priemonių, kad būtų užkirstas kelias antrinei viktimizacijai proceso metu. Valstybės – Konvencijos dalyvės turi organizuoti savo baudžiamąjį procesą taip, kad nekiltų pavojaus liudytojų, konkrečiai – ir nukentėjusiųjų, kviečiamų duoti parodymų, gyvybei, laisvei ar saugumui. Vadinasi,

turi būti nustatyta gynybos ir liudytojų ar nukentėjusiųjų interesų pusiausvyra. Be to, baudžiamieji procesai dėl seksualinio pobūdžio veikų aukų dažnai išgyvenami kaip išbandymas, ypač kai auka prieš savo valią suvedama į akistatą su kaltinamuoju, taip pat nepilnamečių bylose. Todėl tokiuose baudžiamuosiuose procesuose gali būti imamasi ypatingų priemonių aukoms apsaugoti. Bylose dėl seksualinės prievartos svarbi kompetentingų institucijų pareiga organizuoti procesą taip, kad būtų kiek įmanoma atsižvelgta į dažnai sunkią nukentėjusiųjų psichologinę būseną, juolab kai tai yra vaikai, prireikus padėti jiems įgyvendinti savo procesines teises, sušvelninti neišvengiamai traumuojantį proceso poveikį. Pavyzdžiui, laikantis baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų, suprantama forma išaiškintos procesinės teisės ir pareigos, prireikus užtikrintas atstovo, vertėjo, specialistų dalyvavimas procese, tyrimą atlieka specializuoti pareigūnai, veiksmus su nukentėjusiuoju paprastai atlieka tos pačios lyties pareigūnai ir kt. Pastaruoju metu EŽTT sprendimuose vis dažniau nagrinėjami su antrine viktimizacija susiję baudžiamojo proceso trūkumai, tokie kaip nukentėjusiojo dalyvavimo procese būtinybės vertinimo neatlikimas, tokia būtinybe nepagrįstas nukentėjusiojo dalyvavimas procesiniuose veiksmuose, tam tikrų procesinių veiksmų, kuriuose nukentėjusiojo dalyvavimas reikalingas, kartojimas dėl netinkamo ankstesnio analogiškų veiksmų atlikimo, kelio tiesioginiam nukentėjusiojo ir kaltininko kontaktui neužkirtimas, perteklinių duomenų apie nukentėjusiojo privatų gyvenimą, įskaitant intymius jo aspektus, bylai nereikšmingų prielaidų ir stereotipų, susijusių su nukentėjusiuoju, dėstymas procesiniuose sprendimuose ir kt.

Baudžiamosiose bylose dėl seksualinės prievartos teismo procesas, kaip ir tyrimas, turi atitikti pozityviosios pareigos pagal Konvencijos 3 ir 8 straipsnius reikalavimus. Tai apima ir išsprendžiant kaltininko baudžiamosios atsakomybės klausimą taikomas sankcijas. EŽTT praktikoje pabrėžiama, kad, nors nėra absoliutaus reikalavimo, kad baudžiamasis persekiojimas visada baigtųsi apkaltinamuoju nuosprendžiu ar konkrečia bausme, nacionaliniai teismai jokiomis aplinkybėmis neturėtų leisti, kad sunkaus pasikėsinimo į fizinę ir psichinę neliečiamybę atvejai liktų nenubausti arba kad už sunkius nusikaltimus būtų baudžiama pernelyg švelniomis bausmėmis. Todėl Teismo užduotis – patikrinti, ar ir kokiu mastu galima laikyti, kad teismai, darydami išvadą, bylą išnagrinėjo taip atidžiai, kaip to reikalaujama pagal Konvencijos 3 straipsnį, kad nebūtų sumenkintas esamos teismų sistemos atgrasomasis poveikis ir jai tenkančio vaidmens užkertant kelią netinkamo elgesio draudimo pažeidimams svarba. Iš naujausios EŽTT praktikos matyti, kad, siekiant užtikrinti bausmės skyrimo atitiktį Konvencijos reikalavimams, pirmiausia svarbu tinkamai motyvuoti sprendimus šiuo aspektu, nuosekliai įvertinti visas skiriant bausmę, sprendžiant dėl jos pakeitimo švelnesne, vykdymo atidėjimo reikšmingas aplinkybes, taip pat ir nukentėjusiojo argumentus; teismo motyvai turėtų būti ne bendro ir abstraktaus pobūdžio, o konkretūs, jais pateikiamas atsakymas į proceso šalių iškeltus klausimus. Šiame kontekste EŽTT atsižvelgia, be kita ko, į kaltininko asmenybę, padarytos veikos sunkumą ir poveikį nukentėjusiajam, proporcingumo sąryšį tarp padarytos veikos ir pritaikytos sankcijos. Atsižvelgiant į naujausius EŽTT sprendimus aptariamu klausimu, reikėtų, nepaneigiant nacionalinio įstatymo leidėjo ir teismo diskrecijos bausmių skyrimo ir vykdymo srityje, pabrėžti, kad tokios seksualinės prievartos veikos, kurios nors nėra

traktuojamos kaip sunkiausi tokios prievartos pasireiškimai, tačiau vis dėlto patenka į Konvencijos 3 straipsnio taikymo sritį, reiškia kertinių Konvencijos vertybių pažeidimą, tad ir jų teisinis vertinimas baudžiamuoju aspektu turėtų atitikti tokio pažeidimo pavojingumą ir sunkumą.

4.2.1. 2024 m. vasario 13 d. sprendimas byloje *X prieš Graikiją*, peticijos Nr. 38588/21

Procesinės pareigos pagal Konvencijos 3 ir 8 straipsnius pažeistos, nes tyrimo ir teisminės institucijos netinkamai reagavo į užsienio turistės skundą dėl išžaginimo, nesilaikė nacionalinio teisinio reguliavimo ir tarptautinių standartų dėl nukentėjusiosios teisės į vertimą ir informaciją apie procesą, apsaugos nuo nebūtinų kontaktų su įtariamuoju, taip pat išsamiai neištyrė ir neišanalizavo bylos aplinkybių smurto dėl lyties požiūriu.

Šioje byloje pareiškėja – įvykių metu aštuoniolikmetė Jungtinės Karalystės pilietė – skundėsi tuo, kad Graikijos teisėsaugos institucijos neįvykdė savo pozityviųjų pareigų atlikti veiksmingą tyrimą ir baudžiamąjį procesą dėl jos išžaginimo atostogų Graikijoje metu, kartu apsaugodamos jos, kaip smurto dėl lyties aukos, teises. **EŽTT nustatė Konvencijos 3 ir 8 straipsnių pažeidimą,** nes valstybės institucijos, netaikydamos Graikijos teisėje įtvirtinto tinkamo teisinio reguliavimo, nesilaikė jautraus požiūrio į nukentėjusiąją, kaip reikalavo intymus bylos dalykas ir jaunas merginos, galimai išžagintos per atostogas užsienio šalyje, amžius, nesiėmė priemonių, kad būtų užkirstas kelias tolesniam jos traumavimui dėl dalyvavimo baudžiamajame procese, nepakankamai atsižvelgė į jos poreikius, neinformavo apie jos, kaip aukos, teises, neanalizavo bylos aplinkybių smurto dėl lyties požiūriu, nepanaudojo turimų galimybių nustatyti visas bylos aplinkybes ir neatsižvelgė į ypatingus psichologinius veiksnius, būdingus tokioms išžaginimo byloms, neįvertino įvairių parodymų patikimumo atsižvelgdamos į situacijos kontekstą, taip pat pateikė prieštaringą teismo medicinos ekspertizės išvados vertinimą. EŽTT konstatavo, kad visa tai ne pavienės klaidos, o reikšmingi proceso trūkumai.

EŽTT pabrėžė, kad yra dėmesingas aukų teisių apsaugos, atsižvelgiant į smurto suvokimą lyties aspektu, svarbai ir pritaria didėjančiam jos supratimui, taip pat pažymėjo, kad atsižvelgs į šias teises vertindamas, kaip valstybė laikosi savo pozityviųjų pareigų pagal Konvencijos 3 ir 8 straipsnius. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Stambulo konvencija) taikoma visų formų smurtui prieš moteris ir joje nustatyta išsami smurto prieš moteris prevencijos, baudžiamojo persekiojimo ir panaikinimo bei aukų apsaugos sistema. Be to, Europos Sąjungos 2012 m. spalio 25 d. direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, sustiprinamos nusikaltimų aukų teisės, nustatomi būtiniausi jų teisių, paramos ir apsaugos standartai ir valstybėms narėms nustatomos atitinkamos pareigos. Panašūs įpareigojimai taip pat kyla iš kitų tarptautinių dokumentų, pavyzdžiui, JT Generalinės Asamblėjos 1985 m. lapkričio 29 d. Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms deklaracijos (1985 m. lapkričio 29 d. rezoliucija 40/34) ir 2022 m. rugsėjo 2 d. rezoliucijos 76/304 dėl tarptautinio bendra-

darbiavimo siekiant užtikrinti seksualinį smurtą patyrusių asmenų teisę į teisingumą, teisių gynimo priemones ir pagalbą.

EŽTT nustatė, kad kai tik valstybės institucijos buvo informuotos apie įvykį, jos nedelsdamos reagavo vykdydamos savo pareigą atlikti tyrimą: atliko apklausas, medicininę apžiūrą ir teismo medicinos ekspertizę, sulaikė įtariamąjį. Pareiškėjai pateikus baudžiamąjį skundą, daugmaž per vienerius metus buvo atliktas pirminis policijos tyrimas, pagrindinis tyrimas, po to nedelsiant buvo priimtas prokuroro pasiūlymas ir jį patvirtinęs teismo sprendimas. Kaip teigė pareiškėja, policijos tyrimo metu jai nebuvo užtikrintas nešališkas kvalifikuoto vertėjo žodžiu vertimas, ji negalėjo patikrinti, ar jos pareiškimas graikų kalba iš jos žodžių surašytas teisingai. EŽTT pažymėjo, kad tyrime dalyvavęs prisiekęs vertėjas žodžiu išvertė pareiškėjai užrašytą jos pareiškimo turinį, tačiau pagal Graikijos teisę vertėjai žodžiu paprastai skiriami iš nustatyta tvarka sudaromo sąrašo; itin skubiais atvejais, kai neįmanoma paskirti vertėjo iš sąraše esančių asmenų, vertėju gali būti paskirtas į sąrašą neįtrauktas asmuo. Iš bylos medžiagos matyti, kad pareiškėjos vertėjas buvo turizmo agentas, jos atostogas organizavusios įmonės atstovas (pasak pareiškėjos, viešbučio, kuriame ji gyveno, savininkas). Vyriausybė nepateikė jokios informacijos ar dokumentų apie pirmiau nurodyto vertėjų sąrašo buvimą, konkrečius institucijų paaiškinimus dėl to, ar būta „itin skubaus atvejo“ ir ar jos dėjo pastangas paskirti vertėją pasinaudodamos sąrašu, kuris sudaromas nešališkai ir kuriame nurodyti jame esančių asmenų patikrinti įgūdžiai. Valstybės institucijos taip pat neinformavo pareiškėjos apie jos teisę pateikti prieštaravimus dėl vertimo žodžiu kokybės, kaip nustatyta Graikijos teisėje. Be to, parodant įtariamąjį atpažinti policijos įstaigoje ir ligoninėje, kur buvo atliekamos medicininės apžiūros, būta tiesioginio pareiškėjos kontakto su įtariamuoju, o tai rodo, kad institucijos nesiėmė priemonių, kad būtų išvengta jų tarpusavio kontakto ir būtų užtikrintas pareiškėjos privatumas taikant tokį atpažinimo ir įrodymų rinkimo būdą, kuris leistų išvengti bauginimo ir streso, nepakenkiant tyrimo veiksmingumui. EŽTT atkreipė dėmesį ir į tai, jog nebuvo laikomasi Graikijos teisės reikalavimų, kad kai tiriama seksualinė prievarta, turi dalyvauti tos pačios lyties pareigūnai, pareiškėja davė parodymus policijos pareigūnui vyrui, dalyvaujant policijos pareigūnei moteriai, atliekančiai antrojo tyrėjo funkcijas. Be to, pareiškėjai jai suprantama kalba nebuvo suteikta jokia informacija, susijusi su medicininėmis apžiūromis ar baudžiamojo tyrimo procesu, kaip ji teigė, dėl to jai buvo sunku sekti visą procesą ir ji jautėsi suklaidinta. EŽTT nepateikta duomenų, kad kompetentingos institucijos pareiškėjai įteikė jos skundo vertimo kopiją, nors teisė ją gauti nustatyta Graikijos teisėje, ir neatrodo, kad ėmėsi kokių nors priemonių, kad suteiktų pareiškėjai atitinkamą informaciją apie jos teises ir bendrą jos skundo nagrinėjimo eigą.

Dėl, užbaigiant pareiškėjos skundo tyrimą, Graikijos teisminių institucijų priimtų sprendimų EŽTT pripažino, kad institucijos susidūrė su sunkia užduotimi išspręsti iššaginimo bylą remdamosi dviem prieštaringomis įvykių versijomis, ir nenuvertino prokuroro ir teismo pastangų. Pagal EŽTT praktiką panašiose bylose, esant dviem nesuderinamoms faktų versijoms, reikia įvertinti duotų parodymų patikimumą atsižvelgiant į kontekstą ir patikrinti visas susijusias bylos aplinkybes. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėjos motina, kuri buvo su ja iš karto po tiriamo įvykio, ir įtariamojo kolega buvo apklausti kaip liudytojai, tačiau prokuroras ir teismai jų parodymų

priimtuose sprendimuose nepaminėjo, be to, nepasisakė dėl pareiškėjos psichologinės būklės po įvykio ar tariamo kaltininko įvykių versijos patikimumo, atsižvelgdami, pavyzdžiui, į pareiškėjos amžių ir nepatyrimą, į tai, ar buvo kokia nors potenciali priežastis, dėl kurios ji galėjo jį melagingai apkaltinti. Atrodo, kad, nebuvus įvykio liudininkų, prokurorė be jokių išlygų priėmė įtariamojo pateiktą versiją, o pareiškėjos kaltinimus įvertino kaip nepagrįstus. Nuoroda į pareiškėjos ir įtariamojo flirtą, kurį tariamai pastebėjo jos motina, neva pasiūliusi jam nusivesti pareiškėją pavalgyti ir išgerti, kilo iš įtariamojo versijos, o pareiškėjos ir jos motinos parodymai minėtų aplinkybių nepatvirtino. Sprendimuose padaryta išvada, kad pareiškėjos 2.50 val. išsiųsta žinutė motinai, jog viskas gerai, rodo, neva viskas vyko pagal abiejų norus, prieštarauja pareiškėjos parodymams, kad tuo metu ji su įtariamuoju dar buvo bare, o užpuolimas įvyko jau po to. Prokuroro pasiūlyme, remiantis teismo medicinos ekspertizės aktu, daroma išvada, kad pareiškėjos apžiūros metu nenustatyta jokių objektyvių duomenų, patvirtinančių jos teiginius, kad įtariamasis ją imobilizavo ir fizine jėga įveikė jos pasipriešinimą, o perigenitalinėje srityje nenustatyta fizinio smurto pėdsakų, tačiau apžiūros rezultatai atitinka lytinį aktą ir mergystės plėvės plyšimą. Tačiau EŽTT negalėjo nepaisyti to, kad šiame ekspertizės akte nebuvo pateikta jokių išvadų dėl imobilizacijos ir pasipriešinimo įveikimo didesne fizine jėga, taip pat jokių duomenų, kurie prieštarautų pareiškėjos teiginiui, kad ji buvo priversta atsiklaupti, smarkiai pastumta ir jai neleista atsikelti. Konstatuotos dvi gyjančios mėlynės ant jos šlaunų, vienas neseniai padarytas nedidelis įbrėžimas dešiniojo kelio sąnario išorinėje pusėje ir dvi mėlynės dešiniojo blauzdikaulio išorinėje pusėje, tačiau nenurodyta, kada jos buvo padarytos; taip pat buvo nustatyti neseniai padaryti lytinių organų sužalojimai, tačiau nepadaryta galutinė išvada dėl iššaginimo. Prokurorė nurodė, kad pareiškėja nepateikė įtikinamo paaiškinimo, kaip ji iš baro zonos pateko į viešbučio rūsį ir kodėl įtariamasis, jos teigimu, ją ką tik iššaginęs, lydėjo ją į viešbutį, o įtariamojo parodymai, kad pareiškėja sutiko su lytiniu aktu, yra pagrįsti. EŽTT teikė ypatingą reikšmę tam, kad prokurorė padarė nepakankamai pagrįstą išvadą ir prielaidą dėl pareiškėjos sutikimo, taip pat ir dėl to, kad ji nuėjo į rūsio patalpas. Prokurorė neįvertino pareiškėjos teiginio, kad ji neatsisakė būti palydėta iki viešbučio, nes buvo išsigandusi, patikimumo ir neatsižvelgė į jos, kaip seksualinės prievartos aukos, galimą psichologinę būseną. Šiuo aspektu EŽTT atkreipė dėmesį į Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) ataskaitą „Emocinė reakcija po rimčiausio smurto atvejo nuo 15 metų amžiaus“ dėl emocinės reakcijos į ne partnerio seksualinį smurtą. Šioje ataskaitoje atskleista, kad daugeliu atvejų moterys jautė baimę arba buvo šoko būsenos, labai dažnai – gėdos ar kaltės jausmą. Teismas taip pat pažymėjo, kad prokuroro pasiūlyme nebuvo įvertinta pareiškėjos psichikos būklė (ji pripažino, kad tą vakarą buvo išgėrusi tris alkoholinius gėrimus ir jautėsi apsvaigusi) ir nepaminėti gautų jos kraujo ir šlapimo tyrimų rezultatai. Neatsižvelgta ir į asmenines pareiškėjos aplinkybes, pavyzdžiui, jos jauną amžių ir seksualinės patirties stoką. Nacionalinis teismas rėmėsi prokurorės pasiūlymu dėl faktinių aplinkybių nustatymo ir jų teisminio įvertinimo ir nusprendė, kad nepakanka duomenų viešam baudžiamajam procesui dėl iššaginimo panaudojant fizinį smurtą tęsti, kad baudžiamasis procesas nutrauktinas. Taigi, EŽTT nuomone, teisminės institucijos nepanaudojo turimų galimybių nustatyti visas bylos aplinkybes ir nepakankamai įvertino skirtingų įvykio ver-

sijų patikimumą. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, EŽTT, nepareikšdamas nuomonės dėl įtariamojo kaltumo, nusprendė, kad tyrimo ir teisminės institucijos neišnagrinėjo bylos kruopščiai, kaip reikalaujama siekiant tinkamai vykdyti savo pozityviuosius įsipareigojimus pagal Konvenciją. Šiuos argumentus patvirtino ir 2023 m. lapkričio mėn. paskelbta Ekspertų grupės dėl veiksmų prieš smurtą prieš moteris ir smurtą artimoje aplinkoje (toliau – GREVIO) ataskaita apie Graikiją, joje konstatuojami įvairūs nagrinėjamos bylos kontekste aktualūs Graikijos institucijų reagavimo į smurtą prieš moteris trūkumai.

4.2.2. 2024 m. balandžio 9 d. sprendimas byloje *E. L. prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 12471/20[3]

Procesinė pareiga pagal Konvencijos 3 straipsnį pažeista neveiksmingai ištyrus praeityje mažamečio globos namų auklėtinio galimai patirtą kitų vaikų seksualinę prievartą.

Šioje byloje pareiškėjas skundėsi tuo, kad valstybės institucijos veiksmingai neištyrė jo prieš daugelį metų globos namuose patirtos kitų vaikų seksualinės prievartos. **EŽTT nustatė Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą**, nes, nors kai kurių tinkamų ir laiku tyrimo priemonių buvo imtasi, dėl tyrimo trūkumų, susijusių su pareiškėjo teismo psichiatrinės ir psichologinės ekspertizės skyrimo klausimo sprendimu, valstybė neįvykdė savo pareigos veiksmingai ištirti jo galimai patirtą netinkamą elgesį.

EŽTT nurodė, kad kai vaikų teisių apsaugos įstaiga, remdamasi pareiškėjo globėjos pareiškimais, pranešė policijai apie sunkius seksualinės prievartos prieš jį veiksmus, įvykdytus prieš daugelį metų globos namuose, tai prilygo argumentuotam skundui dėl netinkamo (žiauraus) elgesio, kuris sukėlė valstybės pareigą atlikti tyrimą pagal Konvencijos 3 straipsnio reikalavimus. Reaguodamas į skundą, prokuroras nedelsdamas pradėjo ir atliko ikiteisminį tyrimą, jo metu buvo siekiama nustatyti galimai padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes. Buvo identifikuoti ir apklausti kaip specialieji liudytojai galimi kaltininkai ir su nusikaltimu susiję asmenys, globos namų direktorė; vykdyta jų telefonais perduodamos informacijos kontrolė, ji buvo pratęsta nustačius, kad jie ėmė dažniau bendrauti šifruotomis žinutėmis. Buvo apklaustas pareiškėjas, teisėsaugos institucijų iniciatyva gauta medicininė išvada, kad ant jo kūno nenustatyta nepaaiškinamų sužalojimų, galinčių rodyti seksualinę prievartą[4], ir Pagalbos vaikams centro, kur institucijų nurodymu buvo atliktas pareiškėjo vertinimas, psichologo išvada. Taigi EŽTT negalėjo konstatuoti, kad valstybės institucijos nedėjo realių pastangų atlikti veiksmingą tyrimą, kuris atitiktų Konvencijos 3 straipsnio procesinius reikalavimus. Tačiau EŽTT atkreipė dėmesį ir į kitus proceso aspektus, kuriuos vertino kaip trūkumus. Antai, prokurorams kelis kartus analizuojant bylos aplinkybes, buvo apsiribota galimų kaltininkų įvykių versijos išklausymu. Šį klausi-

3 Autentiškas sprendimo vertimas į lietuvių kalbą paskelbtas EŽTT sprendimų bazėje HUDOC – https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-235697.

4 Pareiškėjas parodė, kad jauniausias iš berniukų kartą jį išprievartavo analiniu būdu, kiti du berniukai tik žiūrėjo, vienas iš jų juokėsi.

mą pareiškėjas kėlė baudžiamojo proceso metu skunduose dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. EŽTT pažymėjo, kad pagrindinis šalių ginčas šioje byloje susijęs su tuo, kad prokuroras ir (arba) teismas pareiškėjui nepaskyrė teismo psichiatrinės ir psichologinės ekspertizės. Vyriausybė pareiškėją kaltino iniciatyvos stoka, nes ikiteisminio tyrimo metu jis tokios ekspertizės neprašė. EŽTT nesutiko su tokiu požiūriu, kad, pareiškėjui nepateikus prašymo dėl ekspertizės, ikiteisminio tyrimo institucijos negalėjo kreiptis į teismą dėl jos skyrimo, ir priminė savo praktikos nuostatas dėl valstybės pareigos savo iniciatyva tirti smurto artimoje aplinkoje atvejus kaip viešojo intereso klausimą ir bausti už tokias veikas atsakingus asmenis. Be to, kaip teigė pareiškėjas, jis apie tai, kad teismo psichiatrinė ir psichologinė ekspertizė nebus atliekama, sužinojo tik nutraukus ikiteisminį tyrimą (pareiškėjas ekspertizės neatlikimą, be kita ko, kritikavo savo skunduose dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo). EŽTT taip pat atsižvelgė į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, kuria rėmėsi pareiškėjas, kad bylose dėl seksualinės prievartos prieš nepilnamečius liudytojų paprastai nebūna, todėl tokiose bylose teismo psichiatrinės ir psichologinės ekspertizės išvados yra svarbus įrodymas. EŽTT pažymėjo ir tai, kad šioje byloje paties nukentėjusiojo parodymai (ir jo globėjos parodymai, pasakojant, ką jis buvo sakęs) nebuvo vieninteliai galimai padaryto seksualinio nusikaltimo įrodymai: tai, kad pareiškėjas galėjo patirti seksualinę prievartą, nurodė specializuoto Pagalbos vaikams centro psichologė. Deja, prokuroras šios išvados nelaikė svarbia. Vyriausybė taip pat teigė, kad teismo psichologinės ar psichiatrinės ekspertizės paprastai skiriamos kitomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, kai reikia nustatyti mažamečio psichikos būklę. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad jau yra nagrinėjęs bylas, kuriose teismo paskirtos teismo psichiatrinės ir psichologinės ekspertizės išvados buvo pripažintos svarbiais įrodymais. Minėta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bylose dėl seksualinės prievartos yra pripažinęs tokių įrodymų įrodomąją reikšmę, o teismo praktika, kuria Vyriausybė grindė poziciją, jog pirmiau nurodyta ekspertizė tokiose bylose nėra būtina, susijusi su priešinga procesine situacija, kai nuteistasis skundėsi nukentėjusiosios teismo psichologinės ekspertizės neatlikimu esant pakankamai kitų įrodymų apkaltinamajam nuosprendžiui priimti. Tuo tarpu EŽTT nagrinėjamoje situacijoje būtent nukentėjusysis (pareiškėjas) pageidavo teismo ekspertizės, kai, prokurorų nuomone, byloje trūko kitų (kaltinančių) įrodymų. Svarbiausia EŽTT buvo tai, kad teismo psichiatrinės ir psichologinės ekspertizės būtinybės klausimo nenagrinėjo ir nesprendė nei aukštesnysis prokuroras, atmetęs pareiškėjo skundą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, nei analogiškus skundus nagrinėję ir atmetę dviejų instancijų teismai, kurie nuolat dangstėsi teisine nuostata, kad būtent prokuroras turėjo spręsti, kokių tyrimo priemonių imtis, užuot stengęsi paaiškinti pareiškėjui, kodėl teismo psichiatrinė ir psichologinė ekspertizė buvo nereikalinga. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad taip buvo elgiamasi nepaisant psichologo išvados, kad galėjo būti panaudota seksualinė prievarta, ir paties prokuroro pripažintos aplinkybės, kad keturi specialieji liudytojai pradėjo dažniau susitikinėti ir kad yra tikimybė, jog jie siekė suderinti savo įvykių versijas. Remdamasis, be kita ko, Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos (toliau – Lansarotės konvencija) 30 ir 35 straipsniais, EŽTT buvo atidus būtinybei apsaugoti nuo seksualinės prievartos galimai nukentėjusius nepilnamečius,

ypač mažamečius, nuo pakartotinių apklausų, kurios gali sukelti antrinę viktimizaciją ir papildomai traumuoti, taip pat pabrėžė su tuo susijusią valstybės institucijų pareigą užtikrinti pusiausvyrą tarp būtinybės atlikti veiksmingą galimos prievartos tyrimą ir apsaugoti galimai nuo tokios prievartos nukentėjusius asmenis. EŽTT taip pat priminė, kad nacionalinės tyrimo institucijos ir teismai turi kur kas geresnes nei jis pats galimybes šią pusiausvyrą užtikrinti ir išsamiau įvertinti papildomų tyrimo veiksmų būtinybę, taip pat atsižvelgdami į būtinybę apsaugoti pažeidžiamus nukentėjusiuosius. EŽTT turi įsitikinti, kad pareiškėjo byloje atlikti tyrimo veiksmai, vertinami kaip visuma, leidžia daryti išvadą, jog veiksmingas priemones apimantis tyrimas buvo atliktas. Teismas pripažino, kad kai kurių tinkamų ir laiku priemonių buvo imtasi, bet atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta dėl tyrimo trūkumų, vis dėlto konstatavo, kad konkrečiomis šios bylos aplinkybėmis valstybė neįvykdė savo pareigos veiksmingai ištirti pareiškėjo galimai patirtą netinkamą elgesį.

4.2.3. 2022 m. rugpjūčio 30 d. sprendimas byloje *C. prieš Rumuniją*, peticijos Nr. 47358/20

Procesinė pareiga pagal Konvencijos 8 straipsnį pažeista dėl esminių baudžiamojo tyrimo dėl seksualinio priekabiavimo darbe trūkumų.

Šioje byloje pareiškėja, dirbusi valymo įmonėje, teikusioje paslaugas valstybinei geležinkelio bendrovei priklausančioje geležinkelio stotyje, skundėsi netinkamu teisėsaugos institucijų atsaku į jos skundą dėl stoties viršininko seksualinio priekabiavimo. **EŽTT nustatė Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą**, nes pareiškėjos bylos tyrimas pasižymėjo tokiais reikšmingais trūkumais, kad buvo pažeistos valstybės pozityviosios pareigos pagal šią nuostatą.

Pasisakydamas dėl Konvencijos 8 straipsnio taikymo pareiškėjos skundžiamai situacijai, EŽTT nurodė, kad ji patyrė sielvartą (angl. *distress*) dėl tariamo viršininko elgesio ir skundėsi tuo, kad valstybės to neištaisė, neužtikrino žalos atlyginimo. Pareiškėja apibūdino per daugiau nei dvejus metus pirmiau nurodyto viršininko, kaip ji teigė, rodytą nepageidaujamą seksualinio pobūdžio dėmesį (angl. *sexual advances*). Prokuroras tokius pirmiau nurodyto asmens veiksmus vertino kaip pakankamai reikšmingus tyrimui pradėti, jų tikrumas buvo patvirtintas, nors galiausiai jie nepripažinti nusikalstamais. Pareiškėjos nurodytos aplinkybės yra susijusios su jos psichiniu neliečiamumu ir seksualiniu gyvenimu, patenkančiais į Konvencijos 8 straipsniu saugomą asmeninę sritį. Atsižvelgdamas į aptariamų veiksmų sunkumą ir apskritai į visos situacijos reikšmę pareiškėjai, kuri teigė, kad buvo pasikėsinta į jos seksualinį neliečiamumą, Teismas konstatavo, kad skundžiamas elgesys pasiekė Konvencijos 8 straipsnio taikymo ribą.

EŽTT nurodė, kad bylos aplinkybės, susijusios su sistemos, sukurtos siekiant apsisaugoti nuo seksualinio priekabiavimo darbo vietoje, taikymu, patenka į veikų kategoriją, dėl kurios pagal Teismo praktiką ne visada reikalaujama įtvirtinti būtent veiksmingas baudžiamosios teisės nuostatas. Valstybinės geležinkelio bendrovės veiksmai galėjo sukelti valstybės atsakomybę pagal Konvenciją. Būdama informuota apie pareiškėjos pateiktus kaltinimus seksualiniu priekabiavimu, geležinkelio bendrovė ne-

daug padarė į tai reaguodama, atrodo, kad nebuvo atliktas joks vidinis tyrimas. Todėl EŽTT negalėjo įvertinti, ar darbdavio lygmeniu buvo įdiegti kokie nors mechanizmai, skirti seksualiniam priekabiavimui darbo vietoje nagrinėti. Tai savaime gali prieštarauti Konvencijos 8 straipsnio reikalavimams. Šiuo aspektu Teismas pakartojo, kad atitinkamuose ES dokumentuose vienareikšmiškai smerkiamas seksualinis priekabiavimas ir valstybės raginamos imtis prevencinių priemonių prieš jį. Taip pat pripažinta, kad priekabiavimas darbo vietoje yra sveikatos ir saugos klausimas ir turėtų būti traktuojamas kaip toks, ir jam turėtų būti veiksmingai užkirstas kelias darbo vietoje ir kitur.

Kadangi pareiškėja EŽTT daugiausia skundėsi ydingu prokurorų ir teismų atsaku į jos skundus, tai Teismas išnagrinėjo valstybės institucijų nustatytus mechanizmus, kuriais ji galėjo pasinaudoti siekdama apginti savo pažeistas teises. Pagal nacionalinę teisę seksualinis priekabiavimas buvo kriminalizuotas ir vertinamas kaip sunkiausia priekabiavimo forma, policija ir prokuroras pareiškėjos atveju nusprendė, kad reikia atlikti baudžiamąjį tyrimą. Taigi EŽTT padarė išvadą, kad pareiškėja neturėjo pagrindo abejoti, jog šis tyrimas bus veiksmingas ir įgalins gauti žalos atlyginimą. Jeigu baudžiamosios teisinės gynybos priemonės būtų veiksmingos, jos atitiktų Konvencijos 8 straipsnyje nustatytos procesinės pareigos reikalavimus. EŽTT nusprendė, kad, atsižvelgiant į baudžiamajame procese prokuroro ir teismo padarytą išvadą, kad viršininkas nežemino pareiškėjos, kaip kad ji teigė, negalima reikalauti iš jos išbandyti kitas teisinės gynybos priemones (pavyzdžiui, civilinį ieškinį), kurios buvo prieinamos, bet, tikėtina, nebūtų sėkmingesnės. Taigi bylos klausimas, ar baudžiamajame procese dėl seksualinio priekabiavimo prie pareiškėjos valstybė pakankamai apgynė jos teisę į privataus gyvenimo, ypač asmens neliečiamumo, gerbimą.

EŽTT nurodė, kad skundo tyrimas buvo pradėtas nedelsiant, jį atlikus priimtais sprendimais nustatyta, kad stoties viršininkas padarė pareiškėjos skundžiamus veiksmus, tačiau nuspręsta, kad jie neatitiko baudžiamajame įstatyme įtvirtintų seksualinio priekabiavimo sudėties požymių, būtent, nors viršininkas siekė pareiškėjos seksualinio palankumo, vadovaujantis surinktais įrodymais, dėl to nebuvo suvaržyta jos seksualinė laisvė ir ji nebuvo pažeminta.[5] EŽTT konstatavo, kad šiuose sprendimuose nėra nieko, kas leistų patikrinti, kaip valstybės institucijos padarė galutinę išvadą. Prokuratūra tik išsamiai aprašė surinktus įrodymus, nepaaiškindama, kaip jie pagrindžia priimamą sprendimą. Atrodo, kad prokuroras nevertino pareiškėjos parodymų atsižvelgdamas į kontekstą ir netraktavo jų kaip reikšmingo įrodymo. Šiuo aspektu EŽTT pakartojo, kad, kaip ir smurtas artimoje aplinkoje, seksualinio priekabiavimo atvejai ne visada iškyla į viešumą, nes apie juos ir toliau pranešama labai retai – dažnai tai vyksta, kai yra asmeniniai santykiai ir už uždarų durų, todėl aukoms dar sunkiau tai įrodyti. Minėtos prokuroro sprendimo spragos nebuvo ištaisytos vėlesniais sprendimais, juose nebuvo pateikta motyvų dėl įstatymo aiškinimo ir taikymo faktinėms bylos aplinkybėms. Be to, nei prokuratūra, nei

5 Pagal bylai aktualų Rumunijos BK 223 straipsnį, seksualinis priekabiavimas – tai besikartojantis seksualinių paslaugų (palankaus seksualinio elgesio) reikalavimas (angl. *repeatedly claiming sexual favours*), kai yra darbo ar kiti panašūs santykiai, jei dėl to auka buvo įbauginta ar pažeminta.

teismas nepaaiškino savo išvados, kad pareiškėja nesijautė pažeminta, ir nebandė vertinti įrodymų apie jos jausmus po susidūrimų su viršininku atsižvelgdami į kontekstą, pavyzdžiui, įvertindami jų tarpusavio galios ir pavaldumo santykį arba tariamai jo išsakytus jai grasinimus. Valstybės institucijos nemėgino susieti savo išvadų su nacionaline teise, nors pagarba orumui yra pagrindinis jos elementas, ir nesiėmė aktyvių priemonių, kad nustatytų viršininko veiksmų padarinius pareiškėjai. Atsižvelgdamos į aukos bauginimo ar žeminimo elemento svarbą seksualinio priekabiavimo nusikaltimui nustatyti, institucijos galėjo paskirti pareiškėjos psichologinį vertinimą, kad būtų atlikta specializuota jos reakcijų po susitikimų su kaltininku ir galimų psichologinių padarinių analizė. Taip pat patikrinti, ar pareiškėja turėjo priežasčių melagingai apkaltinti viršininką, kaip užsiminė kai kurie liudytojai. EŽTT susirūpinimą sukėlė tai, kad prokuroro nutarime buvo išsamiai išdėstytos viršininko parodymuose pateiktos insinuacijos apie pareiškėjos privatų gyvenimą ir tariamus jos veiksmų bei kaltinimų motyvus[6]. Nors nuoroda į tam tikrus šių parodymų aspektus galėjo būti būtina, sunku suprasti, kokiam nusikalstamos veikos tyrimo tikslui buvo parankus platus jų atkūrimas nutarime. Negana to, kad minėti parodymai buvo nejautrūs ir nepagarbūs pareiškėjai, jų dėstymas nutarime stigmatizavo ją ir gali būti vertinamas kaip jos teisių, garantuojamų pagal Konvencijos 8 straipsnį, pažeidimas. Taip pat prokuroras nepaaiškino, kodėl buvo būtina pareiškėjos akistata su geležinkelio bendrovės aukštesniu vadovu[7] ir koks buvo šios akistatos poveikis pareiškėjai. EŽTT pakartojo, kad valstybės institucijos turi kruopščiai įvertinti akistatos būtinumą ir kad turi būti apsvarstytas ir apsaugotas nukentėjusiojo orumas ir jautrumas. Jis priminė, kad tarptautinėje arenoje seksualinis priekabiavimas yra vienareikšmiškai pasmerktas, o valstybės raginamos veiksmingai bausti kaltininkus ir taip užkirsti kelią nebaudžiamumui. Kartu tarptautiniuose dokumentuose, tokiuose kaip Europos socialinė chartija ir Stambulo konvencija, reikalaujama, kad susitariančiosios šalys imtųsi būtinų teisėkūros ir kitų priemonių aukų teisėms ir interesams apsaugoti. Tokios priemonės, be kita ko, apima apsaugą nuo antrinės viktimizacijos – pareigą, kurios valdžios institucijos šiuo atveju neįvykdė. Galiausiai EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad net ir po to, kai geležinkelio bendrovei tapo žinoma apie pretenzijas dėl seksualinio priekabiavimo, pareiškėja ir toliau patyrė jo padarinius, nes galiausiai buvo priversta išeiti iš darbo. Tai padidino jos sielvartą ir bejėgiškumo jausmą, tačiau neturėjo jokios įtakos tam, kaip valstybės institucijos įvertino jos skundus.

---

6 Stoties viršininkas, tyrimo pradžioje apklausiamas kaip liudytojas, parodė, kad 2014 m. vieną kartą turėjo lytinių santykių su pareiškėja, o po to vengė jos, bijodamas, kad apie tai sužinos žmona; jis girdėjęs, kad, jam daugiau nerodant susidomėjimo pareiškėja, ji lytiškai santykiavo su kitu geležinkelio stoties darbuotoju ir įsivėlė į konfliktą su tuo darbuotoju ir jo žmona, šis konfliktas tęsėsi iki 2016 m., o nuo 2016 m. pareiškėja ėmė priekabiauti prie jo ir darbe rengtis „seksualiai“, siekdama jį išprovokuoti; jis dažnai liesdavo jai krūtis (bet niekada lytinius organus) savo kabinete, tačiau visada su jos sutikimu, ji nesipriešindavo, juokdavosi ir net ateidavo į darbą apsirengusi „seksualiais“ drabužiais, t. y. be liemenėlės ir su pėdkelnėmis.

7 Akistatos metu jie buvo apklausiami apie aukštesnio rango vadovo kabinete surengtą susitikimą seksualinio priekabiavimo situacijai išsiaiškinti dalyvaujant pareiškėjai ir stoties viršininkui.

4.2.4. 2024 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Z prieš Čekijos Respubliką*, peticijos Nr. 37782/21

Procesinės pareigos pagal Konvencijos 3 ir 8 straipsnius pažeistos teisėsaugos institucijoms nesugebėjus veiksmingai taikyti baudžiamosios teisės siekiant patraukti kaltininką baudžiamojon atsakomybėn už seksualinius veiksmus, atliktus prieš nesipriešinančios, pažeidžiamos ir nuo jo priklausomos aukos valią.

Šioje byloje pareiškėja skundėsi neveiksmingu teisinės sistemos atsaku į jos prieš dešimt metų patirtą V. K. – kunigo ir jos universiteto teologijos dėstytojo – seksualinę prievartą, įvykdytą pasinaudojus jos pažeidžiamumu ir priklausomumu nuo kaltininko. **EŽTT nustatė Konvencijos 3 ir 8 straipsnių pažeidimą**, nes valstybės institucijos, priimdamos sprendimą nutraukti tyrimą, neįvertino bylos konteksto, pareiškėjos psichologinės būklės ir santykių su kaltininku pobūdžio tiriamų įvykių metu.

EŽTT priminė, kad Konvencijos 3 ir 8 straipsniuose valstybėms nustatytos pozityviosios pareigos apima pareigą priimti baudžiamosios teisės nuostatas, kuriomis veiksmingai kriminalizuojami ir baudžiami bet kokie seksualiniai veiksmai, atliekami su asmeniu be jo sutikimo, įskaitant atvejus, kai auka fiziškai nesipriešina, ir veiksmingai taikyti šias nuostatas atliekant veiksmingus tyrimus ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą. EŽTT turėjo nuspręsti, ar valstybės institucijos veikė pagal šias pareigas, kad suteiktų pareiškėjai veiksmingą apsaugą nuo tokių seksualinių veiksmų. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad pareiškėja tiesiogiai neginčijo jos byloje taikytino baudžiamojo įstatymo turinio, tad jis turi apsvarstyti, ar institucijų požiūris aiškinant bylos aplinkybes ir teisinį reguliavimą buvo toks ydingas, kad sukėlė minėtų valstybės pareigų pažeidimą.

EŽTT nurodė, kad policija padarė išvadą, jog iššaginimo[8] nebuvo, nes V. K. nenaudojo smurto ir negrasino smurtu, o pareiškėja savo nesutikimą išreikšdavo tik atlikus seksualinius veiksmus, bet ne jų metu. Tai, kad ji išreiškė nesutikimą po to, net kelis kartus, taip pat galimybė, kad V. K. galėjo suklysti dėl jos sutikimo, kad pareiškėja galėjo turėti priežasčių likti pasyvi arba nesipriešinti dėl jo valdžios pozicijos, nors nesutikdama su atliekamais veiksmais, institucijų nuomone, nebuvo svarbu. Iš tiesų, nepaisydamos pareiškėjos teiginių šiuo klausimu, jos nemanė, kad būtina atlikti kontekstinį jos parodymų patikimumo vertinimą ir patikrinti visas su tuo susijusias aplinkybes. EŽTT nurodė, kad pirmiausia neabejotinai būtų svarbu atsižvelgti į pareiškėjos psichologinę būseną, kad būtų galima nustatyti, ar ji patyrė galimą potrauminę reakciją į, kaip ji teigė, dar anksčiau prieš ją panaudotą kito kunigo prievartą[9]; be to, institucijos nepakankamai išnagrinėjo, ar pareiškėja buvo itin pažeidžiama ir priklausoma nuo V. K., o jei taip, tai kokiu mastu. Prokuroras, atmesdamas jos skundą dėl policijos sprendimo nutraukti procesą, tik padarė išvadą, kad pareiškėja nebuvo nepajėgi apsiginti, kaip tai

8 Pareiškėjos skundžiamų veikų padarymo metu, pagal Čekijos Respublikos baudžiamąjį įstatymą, iššaginimas galėjo būti įvykdytas naudojant smurtą ar grasinimą tuoj pat jį panaudoti, siekiant priversti nukentėjusiąją lytiškai santykiauti ar atlikti panašų lytinį aktą, arba pasinaudojant nukentėjusiosios negalėjimu apsiginti.

9 Baudžiamasis procesas dėl vaikystėje prieš pareiškėją panaudotos kito kunigo seksualinės prievartos, pradėtas pagal trečiojo asmens skundą, buvo nutrauktas pasibaigus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui, o jo metu surinkti duomenys tapo policijos tyrimo dėl V. K. pagrindu.

suprantama pagal nacionalinę teisę ir teismų praktiką. EŽTT suprato, kad tuometinėje Čekijos Respublikos teismų praktikoje buvo pripažįstama, jog nukentėjusysis negali išreikšti savo valios ar apsiginti tam tikrose situacijose dėl bejėgiškumo būsenos, kurią sukėlė, pavyzdžiui, alkoholis, narkotikai, liga ar negalia, tačiau nepakankamai atsižvelgiama į situacijas, kai sutikimas negalioja dėl piktnaudžiavimo pažeidžiamumu, ir apskritai į seksualinės prievartos aukų psichologinę reakciją. Būtent dėl tokio siauro iššaginimo sudėties požymių aiškinimo tyrimą atliekančios institucijos nusprendė nutraukti bylą nesiimdamos tolesnių veiksmų. Taigi galutinis sprendimas buvo priimtas parengiamajame baudžiamojo proceso etape, neperduodant bylos teismui, nes vidaus teisė neleido pareiškėjai kreiptis į teisminę instituciją[10]. Dėl seksualinės prievartos nusikaltimo[11] baudžiamajame procese buvo padaryta išvada, kad pareiškėja nebuvo V. K. kontroliuojama teismų praktikos prasme ir kad jos laisva valia nebuvo apribota, nes ji buvo pilnametė, visiškai veiksni, nesirgo jokia liga, trukdančia išreikšti savo valią. Institucijų išvada, kad pareiškėja galėjo jausti tam tikrą priklausomybę nuo V. K., nepaskatino jų atlikti tolesnės analizės šiuo aspektu. EŽTT nuomone, toks požiūris, kuris iš esmės reiškė atsisakymą atlikti kontekstinį faktinių aplinkybių vertinimą atsižvelgiant į pareiškėjos psichologinę būklę *in concreto* (konkrečiai), o ne tik į tai, kad ji suaugusi, buvo ydingas. EŽTT padarė išvadą, kad valstybės institucijos negalėjo užtikrinti tinkamos pareiškėjos apsaugos, taigi valstybė atsakovė neįvykdė savo pozityviųjų pareigų, pagal kurias privalėjo veiksmingai taikyti baudžiamąją sistemą, įgalinančią nubausti už pareiškėjos nurodytus su ja be jos sutikimo atliktus seksualinius veiksmus. Šiuo aspektu Teismas priminė, kad ne jo reikalas spręsti dėl tariamo kaltininko baudžiamosios atsakomybės, tad pirmiau išdėstyta išvada negali būti aiškinama kaip nuomonė dėl V. K. kaltumo ar raginimas atnaujinti tyrimą šioje byloje.

4.2.5. 2024 m. vasario 20 d. sprendimas byloje *M. G. prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 6406/21[12]

Procesinė pareiga pagal Konvencijos 3 straipsnį pažeista dėl pernelyg ilgos baudžiamojo proceso dėl seksualinės prievartos prieš nepilnametį trukmės, nevisiško ypatingo vaiko pažeidžiamumo ir poreikių paisymo, su ekspertizės skyrimu ir atlikimu susijusių trūkumų, netinkamai motyvuoto bausmės vykdymo atidėjimo, galiausiai paskirtos sankcijos akivaizdaus neproporcingumo nusikaltimo sunkumui.

Šioje byloje pareiškėjas skundėsi dėl to, kad baudžiamasis procesas dėl pasikėsinimo atlikti prieš jį seksualinio prievartavimo veiksmus buvo pernelyg ilgas, o

10 Baudžiamajame procese galutinį sprendimą dėl pareiškėjos skundo dėl proceso nutraukimo priėmė aukštesnės grandies prokuroras. Jos konstitucinis skundas dėl baudžiamajame procese priimtų sprendimų, grindžiamas Konvencijos 3 ir 8 straipsniais, buvo paskelbtas nepriimtinu (aiškiai nepagrįstu).

11 Seksualinės prievartos nusikaltimas, už kurį baudžiama švelniau, galėjo būti padarytas piktnaudžiaujant priklausomumo padėtimi, kai nukentėjusysis yra jaunesnis nei 18 metų arba jį kontroliuoja kaltininkas.

12 Autentiškas sprendimo vertimas į lietuvių kalbą paskelbtas EŽTT sprendimų bazėje HUDOC – https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233944.

kaltininkui paskirta bausmė – per švelni. **EŽTT nustatė Konvencijos 3 straipsnio procesinio aspekto pažeidimą**, nes, atsižvelgdamas į minėto proceso trūkumus, pakenkusius jo kokybei ir veiksmingumui, ypač proceso trukmę ir kaltininkui paskirtą sankciją, ir į proceso reikšmę pareiškėjui, padarė išvadą, kad nacionalinės institucijos neįvykdė savo procesinių pareigų pagal šią nuostatą.

Pirmiausia EŽTT nurodė, kad, pagal nacionalinių teismų nustatytas aplinkybes, septyniolikmetį pareiškėją jo namuose užpuolė tetos sugyventinis, jis jėga įsiveržė į pareiškėjo kambarį, kelis kartus smogė jam į galvą ir liemenį, suspaudė kaklą ir lytinius organus, numovė apatinius drabužius ir grasino jį išprievartauti; dėl šių įvykių pareiškėjas patyrė potrauminio streso sutrikimą. EŽTT nuomone, pareiškėjas, būdamas nepilnametis, patyręs fizinį smurtą minėtomis aplinkybėmis, buvo pažeidžiamas, nėra pagrindo abejoti, kad išprievartavimo grėsmę jis turėjo suvokti kaip pakankamai realią, ir tai sukėlė jam didelę baimę, kančią ir dvasinius išgyvenimus. Taigi EŽTT konstatavo, kad užpuolimas buvo pakankamai rimtas, siekiantis Konvencijos 3 straipsnyje nustatytą žiaurumo lygį. Taigi pareiškėjas turėjo įrodomą reikalavimą pagal šią nuostatą, ir valstybės institucijos privalėjo atlikti veiksmingą netinkamo elgesio su juo tyrimą.

EŽTT nurodė, kad ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas tą pačią dieną, kai pareiškėjas kreipėsi į policiją. Valstybės institucijos ėmėsi deramų priemonių įrodymams gauti (apklausė liudytojus, gavo teismo ekspertizės išvadas, nustatė svarbias aplinkybes ir atsakingą asmenį). Jos ėmėsi priemonių, atsižvelgdamos į pareiškėjo pažeidžiamumą, kurį lėmė tai, kad nuo pasikėsinimo išprievartauti jis nukentėjo būdamas nepilnametis. Prokuroras tyrimą vykdančioms institucijoms pavedė ištirti, ar užpuolimas galėjo sukelti pareiškėjui fizinį skausmą; nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, buvo įvertinti jo specialios apsaugos poreikiai, jam buvo leista nedalyvauti teismo posėdžiuose ir nebūti apklausiamam teisme; teismai pripažino, kad tam tikri nedideli netikslumai nuo seksualinių nusikaltimų nukentėjusių asmenų parodymuose nesudaro pagrindo abejoti bendru jų parodymų patikimumu, atsižvelgiant į šoką, stresą ar gėdos jausmą, kurį jie gali patirti dėl tokių nusikaltimų pobūdžio. EŽTT įsitikino, kad šiuo aspektu Lietuvos institucijos laikėsi jo praktikoje pabrėžiamo reikalavimo nacionaliniame procese dėl seksualinės prievartos prieš vaikus veiksmingai įgyvendinti vaikų teisę į tai, kad pirmiausia būtų vadovaujamasi jų interesais ir tinkamai atsižvelgiama į ypatingą vaiko pažeidžiamumą bei atitinkamus poreikius.

Kita vertus, EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad baudžiamasis procesas buvo ilgas – iš viso truko penkerius metus vienuolika mėnesių. Daugiau nei vienerius metus tris mėnesius truko ikiteisminis tyrimas ir trejus metus du mėnesius – bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme. Bendrą proceso trukmę labiausiai nulėmė medicinos ekspertizių, kuriomis buvo siekiama nustatyti pareiškėjo patirtų sužalojimų sunkumą, skaičius ir atlikimo trukmė. Ikiteisminio tyrimo metu buvo atliktos trys skirtingų ekspertų ekspertizės, nes pirmosios ekspertizės aktas buvo nepakankamai motyvuotas, o antrosios parengtas neatsižvelgiant į ikiteisminio tyrimo medžiagą. Trečiajai medicinos ekspertizei, kurios prašyta siekiant pašalinti dviejų ankstesnių trūkumus ir prieštaravimus, atlikti prireikė aštuonių mėnesių, per kuriuos nebuvo vykdomos jokios kitos tyrimo priemonės. Be to, nagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme, buvo atlikta papildoma pareiškėjo kūno sužalojimų ekspertizė. EŽTT pažymėjo, kad

ši ekspertizė buvo paskirta pareiškėjo prašymu, grindžiamu jo nesutikimu su trečiosios ekspertizės išvada, o ne jos trūkumais, nacionalinis teismas šio prašymo tenkinti neprivalėjo. EŽTT pabrėžė, kad kelių medicinos ekspertizių atlikimas skirtingose baudžiamojo proceso stadijose ne tik jį užtęsė, bet ir sumažino kiekvienos vėlesnės ekspertizės galimybes tiksliai nustatyti pareiškėjo patirtus sužalojimus. Be to, nors ikiteisminio tyrimo metu buvo paskirtos trys medicinos ekspertizės pareiškėjo kūno sužalojimų mastui nustatyti, jose nebuvo vertintas užpuolimo poveikis jo psichikos sveikatai; tokią ekspertizę pareiškėjo prašymu paskyrė pirmosios instancijos teismas. EŽTT, vadovaudamasis tarptautiniais šaltiniais, pabrėžė ypatingą jaunų asmenų pažeidžiamumą ir ypatingus psichologinius veiksnius, susijusius su seksualine prievarta prieš nepilnamečius, ir nurodė, kad nacionalinės institucijos psichologinį vertinimą privalėjo atlikti nedelsdamos ir nelaukdamos, kol pareiškėjas pats to paprašys. Be to, Valstybinė teismo medicinos tarnyba pradėjo atlikti pareiškėjo teismo psichologinę ir psichiatrinę ekspertizę tik praėjus vieneriems metams nuo teismo sprendimo ją skirti, atliko per tris mėnesius. Dėl to bylos nagrinėjimas teisme buvo atidėtas vieneriems metams trims mėnesiams. Nors ir atsižvelgdamas į specialistų ir ekspertų darbo krūvį, EŽTT priminė, kad būtent valstybė turi organizuoti savo teisminę sistemą taip, kad jos institucijos būtų pajėgios laikytis Konvencijos reikalavimų. Lansarotės konvencija reikalaujama užtikrinti, kad seksualinių nusikaltimų prieš vaikus atvejais tyrimams ir baudžiamosios bylos nagrinėjimui būtų teikiama pirmenybė ir jie būtų atliekami be nepagrįsto vilkinimo. Taigi EŽTT konstatavo, kad apskritai valdžios institucijos yra atsakingos už užsitęsusią nacionalinių teismo procesų trukmę ir kad šis procesas neatitiko greitumo ir operatyvumo reikalavimo pagal Konvencijos 3 straipsnį.

EŽTT taip pat kritiškai vertino tai, kad pareiškėjui teko dalyvauti keliose teismo medicinos ekspertizėse, o po užpuolimo praėjus daugiau nei trejiems metams – dalyvauti atliekant teismo psichologinę ir psichiatrinę ekspertizę. Lansarotės konvencijoje ir ES teisėje nustatytas reikalavimas riboti nuo seksualinės prievartos nukentėjusių vaikų apklausų skaičių ir kiek įmanoma sumažinti medicininių apžiūrų skaičių, kad jie nebūtų verčiami iš naujo išgyventi patirtus įvykius, taip sukeliant papildomą traumą ir antrinę viktimizaciją. Taigi EŽTT manė, kad reikalavimas atlikti pareiškėjui kelias medicinos ekspertizes dėl ankstesnių ekspertizės aktų trūkumų ir po kelerių metų nuo nagrinėjamų įvykių atlikti jo psichologinį įvertinimą, nes institucijos jo neskyrė ankstesniame proceso etape, sukėlė papildomos traumos pavojų ir dėl to buvo nesuderinamas su valstybės pareiga tinkamai atsižvelgti į ypatingą vaiko pažeidžiamumą ir atitinkamus poreikius.

EŽTT priminė, kad tinkamo bausmės skyrimo klausimai iš esmės nepatenka į Konvencijos taikymo sritį ir kad ne jis sprendžia, pavyzdžiui, kokios trukmės laisvės atėmimas skirtinas už konkretų nusikaltimą. Tačiau nacionaliniai teismai jokiomis aplinkybėmis neturėtų leisti, kad sunkaus pasikėsinimo į fizinę ir psichinę neliečiamybę atvejai liktų nenubausti arba kad už sunkius nusikaltimus būtų baudžiama pernelyg švelniomis bausmėmis. Taigi šioje EŽTT byloje pagrindinis klausimas yra ne paskirtos laisvės atėmimo bausmės trukmė (treji metai), o tai, kad jos vykdymas buvo atidėtas. Nors valstybių procesinė pareiga pagal Konvencijos 3 straipsnį negali būti aiškinama kaip reikalavimas, kad seksualinį prievartavimą įvykdę ar pasikėsi-

nę įvykdyti asmenys visais atvejais turi atlikti laisvės atėmimo bausmę, siekiant nesukelti nebaudžiamumo jausmo ir užtikrinti veiksmingą atgrasymą nuo seksualinių nusikaltimų, ypač įvykdytų nepilnamečiams, sprendimas atidėti už tokį nusikaltimą paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą turi būti tinkamai motyvuotas. Teismų pareiga motyvuoti sprendimą atidėti bausmės vykdymą yra nustatyta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. EŽTT pažymėjo, kad nors apeliacinės instancijos teismas nurodė, jog priimant sprendimą atidėti bausmės vykdymą būtina atsižvelgti į nagrinėjamų nusikalstamų veikų padarymo aplinkybes ir nuteistojo asmenybę, jis nepateikė jokio paaiškinimo, kokios nusikaltimo padarymo aplinkybės ar kokie kaltininko asmenybės aspektai pagrindžia sprendimą atidėti bausmės vykdymą. Kasaciniame skunde pareiškėjas teigė, kad nuteistasis nusipelnė griežtos bausmės, ypač dėl to, kad pareiškėjas buvo nepilnametis, užpuolimas įvyko jo dvejų metų brolio akivaizdoje, o kaltininkas anksčiau buvo teistas, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dėl šių argumentų nepasisakė. Be to, atrodo, jog nė vienas iš teismų neatsižvelgė į tai, kad pasikėsinimas išprievartauti įvyko pareiškėjo namuose, kur jis turėjo jaustis saugus, ir kad kaltininkas buvo jo šeimos narys. EŽTT pažymėjo, kad pagal atitinkamus tarptautinius dokumentus tai, jog nusikaltimą padarė šeimos narys arba kartu su vaiku gyvenantis asmuo, turėtų būti laikoma kaltininko atsakomybę sunkinančia aplinkybe. EŽTT atkreipė dėmesį ir į tai, kad nuteistojo prašymą atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą teismai atmetė motyvuodami tuo, jog jis savo kaltę pripažino tik iš dalies, jo parodymai baudžiamojo proceso metu buvo nenuoseklūs ir jis neatlygino pareiškėjui jokios neturtinės žalos, tačiau nepasisakė dėl šių aplinkybių reikšmės išvadai, kad bausmės tikslai gali būti pasiekti nuteistajam realiai neatliekant paskirtos bausmės. Taigi EŽTT negalėjo konstatuoti, kad nacionaliniai teismai pateikė pakankamus ir įtikinamus bausmės vykdymo atidėjimo motyvus, remdamiesi nusikaltimo padarymo aplinkybėmis, jo asmenybe ar kitais bausmių skyrimo pagrindais, o galėjo tik padaryti išvadą, kad šiam sprendimui didelę reikšmę turėjo proceso trukmė, dėl kurios, minėta, buvo atsakingos valdžios institucijos. Pripažindamas, kad bausmės sušvelninimas arba jos vykdymo atidėjimas dėl pernelyg ilgos proceso trukmės gali būti tinkama priemonė Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje garantuojamos kaltinamojo teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimui ištaisyti, EŽTT nurodė, kad šioje byloje nei nacionaliniame, nei EŽTT procese nebuvo įrodinėjama, jog bausmės vykdymas buvo atidėtas siekiant šio tikslo. Pabrėždamas, kad nesikiša į nacionalinių teismų parenkamas baudžiamąsias priemones, šioje byloje EŽTT negalėjo konstatuoti, kad sprendimas atidėti bausmės vykdymą buvo priimtas kruopščiai išnagrinėjus visas su byla susijusias aplinkybes, tokias kaip nukentėjusiojo (pareiškėjo) amžius ir pažeidžiamumas, užpuolimo aplinkybės, tarp pareiškėjo ir kaltininko susiklostę šeiminiai santykiai ir pastarojo galios pozicija pareiškėjo atžvilgiu, taip pat užpuolimo pasekmės jo fizinei ir psichinei sveikatai. Turėdamas omenyje, kad laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas ir paleidimas lygtinai gali būti naudinga priemonė kaltininko elgesiui keisti ir tvaresnei nukentėjusiojo apsaugai užtikrinti, EŽTT konstatavo, kad nacionaliniai teismai nenustatė kaltininkui jokių BK nurodytų įpareigojimų, pavyzdžiui, atsiprašyti pareiškėjo, nebendrauti su juo, nesilankyti jo namuose, dalyvauti elgesio pataisos programose. Vietoj to nuteistasis buvo įpareigotas

sumokėti 1000 Eur į valstybės Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, taip pat privalėjo kas dvi savaites susisiekti elektroniniu paštu su probacijos pareigūnu ir kas du mėnesius susitikti asmeniškai. EŽTT nuomone, tokia sankcija negali būti laikoma proporcinga vienos iš pagrindinių pareiškėjo teisių pagal Konvenciją pažeidimui: ji negali būti laikoma turinčia būtiną atgrasomąjį poveikį užkertant kelią tokiems pažeidimams ateityje arba nukentėjusiojo suvokiama kaip teisinga. Šiuo aspektu EŽTT pažymėjo, kad atitinkamas Lietuvos įstatymas buvo pakeistas ir panaikinta galimybė atidėti bausmės vykdymą, kai buvo padaryti seksualinio pobūdžio nusikaltimai.

4.2.6. 2023 m. gruodžio 12 d. sprendimas byloje *Vučković prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 15798/20

Procesinės pareigos pagal Konvencijos 3 ir 8 straipsnius pažeistos apeliacinės instancijos teismui pakeitus už seksualinę prievartą prieš kolegę nuteistam asmeniui paskirtą laisvės atėmimo bausmę viešaisiais darbais.

Šioje byloje pareiškėja skundėsi tuo, kad apeliacinės instancijos teismas pakeitė laisvės atėmimo dešimčiai mėnesių bausmę, paskirtą jos kolegai už dvi seksualinės prievartos veikas prieš ją,[13] viešaisiais darbais. **EŽTT nustatė Konvencijos 3 ir 8 straipsnių pažeidimą**, nes, atsižvelgiant į ypatingą smurto prieš moteris socialinį pavojingumą ir būtinybę su juo kovoti veiksmingais ir atgrasančiais veiksmais, konkrečiomis bylos aplinkybėmis valstybės procesinis atsakas neužtikrino tinkamo reagavimo į pakartotinę seksualinę prievartą, patirtą darbo vietoje.

EŽTT pirmiausia atkreipė dėmesį į didėjančią viešųjų darbų, kaip neatskiriamos ir naudingos šiuolaikinės baudžiamosios politikos sudedamosios dalies, svarbą daugelyje Europos Tarybos valstybių narių ir jai pritarė. Pabrėžęs viešųjų darbų taikymo įvairovę valstybėse narėse, EŽTT kartu pažymėjo, kad apskritai, atsižvelgdamas ir į platų tarptautinį sutarimą dėl būtinybės griežtai kovoti su seksualine prievarta ir smurtu prieš moteris, jis pritartų nuostatai, kad nacionaliniai teismai turi būti itin atidūs priimdami sprendimą už tokius nusikaltimus vietoj laisvės atėmimo bausmės taikyti viešuosius darbus. Šioje byloje teismai nustatė, kad pareiškėja nukentėjo dėl dviejų nepadorių veikų, kurios nacionalinėje teisėje apibrėžiamos kaip seksualinio pobūdžio veiksmai, kurie nėra lytiniai santykiai, su asmeniu be jo sutikimo. Nors EŽTT negalėjo kvestionuoti teismų išvados, kad kaltininko veiksmai nekvalifikuotini kaip pasikėsinimas iššaginti, jis atkreipė dėmesį į tai, kad bet kokia prieš pareiškėją panaudota jėga neabejotinai būtų svarbi skiriant bausmę. Spręsdami dėl bausmės skyrimo, teismai neatsižvelgė į daugelį veiksnių, kurie pagal nacionalinę teisę buvo svarbūs skiriant bausmę, pavyzdžiui, nusikaltimo pasekmes pareiškėjai, kaltininko elgesį po nusikalstamų veikų padarymo, jo akivaizdų gailėjimosi ar pastangų atlyginti jai padarytą žalą nebuvimą. Be to, pirmosios instancijos teismas aiškiai nurodė, kad kaltininko baudžiamosios atsakomybės laipsnis šiomis aplinkybėmis buvo itin didelis,

13 Kaltininkas buvo nuteistas už netinkamus seksualinius veiksmus (angl. *lewd act*) pagal Kroatijos BK 155 straipsnį, kuriame nustatyta atsakomybė už seksualinio pobūdžio veiksmus su asmeniu prieš jo valią, kai nebuvo net mėginama lytiškai santykiauti ar atlikti lygiavertį seksualinį veiksmą.

atsižvelgiant į tai, kad jis seksualinius nusikaltimus pareiškėjai padarė pakartotinai ir per trumpą laiką, o tai rodo itin didelę jo tyčią. Taigi stebėtina, kad apeliacinės instancijos teismas nusprendė, jog, pakeitus bausmę švelnesne, būtų pasiekta jos paskirtis vien dėl to, kad nuo nusikaltimų padarymo praėjo ketveri metai ir kaltininkas daugiau jokių nusikaltimų nepadarė. Priimdamas šį sprendimą, teismas neužsiminė apie didelį kaltininko baudžiamosios atsakomybės laipsnį ar jo stiprų ketinimą įvykdyti nagrinėjamus seksualinius nusikaltimus ir nepateikė jokių įtikinamų motyvų, paaiškinančių, kodėl vien tik praėjęs laikas, už kurį niekaip neatsakinga pareiškėja, kuri dėl ilgo proceso turėjo būti tik dar labiau traumuota kaip auka, nusvėrė pirmiau minėtas rimtas atsakomybę sunkinančias aplinkybes. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, negalima teigti, kad laisvės atėmimo bausmė buvo pakeista švelnesne atidžiai išnagrinėjus visas bylos aplinkybes. Be to, nors EŽTT turėjo omenyje, kad susitariančiosios šalys iš esmės turi didelę diskreciją baudžiamosios politikos klausimais, jis yra pabrėžęs ir tai, kad atpildas kaip teisingumo aukoms ir bendro atgrasymo forma yra vienas iš pagrindinių baudžiamųjų sankcijų skyrimo tikslų. Šiuo aspektu EŽTT rėmėsi ir Kroatijos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kuri patvirtino, kad apeliacinio teismo pareiga pateikti išsamius motyvus, kai nukrypstama nuo pirmosios instancijos teismo nuosprendžio, peržengia bausmės skyrimo ir baudžiamosios politikos ribas ir patenka į Konstitucijos bei Konvencijos taikymo sritį. EŽTT nurodė, kad tokioje byloje kaip ši, kurią vidaus institucijos laikė ribine (tarp pasikėsinimo iššaginti ir lengvesnių veikų seksualiniam neliečiamumui ir apisprendimo laisvei), apeliacinės instancijos teismas, nepaisydamas to, kad pareiškėja pakartotinai patyrė sunkią seksualinę prievartą, nusprendė pakeisti kaltininkui paskirtą laisvės atėmimo bausmę viešaisiais darbais, nepateikdamas tinkamų motyvų ir niekaip neatsižvelgdamas į nukentėjusiosios interesus, į kuriuos nacionaliniai teismai privalo atsižvelgti spręsdami dėl skirtinos bausmės. Toks požiūris, EŽTT nuomone, galėjo rodyti tam tikrą atlaidumą baudžiant už smurtą prieš moteris, o tai savo ruožtu galėjo atgrasyti aukas nuo pranešimų apie tokius veiksmus, nors, remiantis menkais turimais duomenimis, smurtas prieš moteris yra nerimą keliantis reiškinys ir apie jį vis dar pranešama labai retai. Baudžiamosios politikos atlaidumas sprendžiant smurto artimoje aplinkoje ir smurto prieš moteris atvejus buvo pažymėtas ir 2023 m. rugsėjo mėn. GREVIO paskelbtoje Kroatijos pradinio vertinimo ataskaitoje.

4.2.7. 2022 m. rugsėjo 8 d. sprendimas byloje *J. I. prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 35898/16

Procesinė pareiga pagal Konvencijos 3 straipsnį pažeista veiksmingai neištyrus į laisvę išėjusio iššaginimo kaltininko grasinimų pažeidžiamai nukentėjusiajai (jo dukteriai).

Šioje byloje pareiškėja iš esmės skundėsi teisėsaugos nereagavimu į jos tėvo B. S., atliekančio aštuonerių metų laisvės atėmimo bausmę už jos iššaginimą ir kraujomaišą ir laikinai paleisto į laisvę, grasinimą ją nužudyti. **EŽTT nustatė Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą**, nes valstybės institucijos, būdamos informuotos apie pareiškėjos kaip jaunos artimo giminaičio žiauraus smurto aukos pažeidžiamumą ir skun-

dus dėl galimai gresiančio rimto pavojaus jos gyvybei, visapusiškai šios situacijos neįvertino ir nepaisė įstatyme įtvirtintos pareigos nedelsiant pradėti baudžiamąjį tyrimą.

Vertindamas, ar pareiškėja patyrė elgesį, prieštaraujantį Konvencijos 3 straipsniui, EŽTT nurodė, kad ji buvo stipriai traumuota jauna romų kilmės moteris, būdama labai jauno amžiaus patyrusi pasibaisėtiną artimo šeimos nario seksualinę prievartą; kai buvo nuteistas tėvas, ji pakeitė pavardę, šukuoseną ir gyvenamąją vietą, jai buvo taikytas psichologinis gydymas, ji pradėjo naują gyvenimą. Pareiškėja EŽTT skundėsi valstybės institucijų nesugebėjimu apsaugoti jos nuo B. S. bauginimo ir pakartotinės viktimizacijos dėl jo rimtų grasinimų jos gyvybei ir veiksmingai ištirti šių grasinimų. EŽTT priminė, kad, pagal jo praktiką, grasinimai yra psichologinio smurto forma ir kad pažeidžiama auka gali patirti baimę, nepaisant objektyvaus tokio bauginančio elgesio pobūdžio. Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas taip pat nurodė, kad tam, kad smurtas dėl lyties būtų traktuojamas kaip toks, nebūtinai turi būti tiesioginė ir neišvengiama grėsmė aukos gyvybei ar sveikatai. Pareiškėja teigė bijojusi tolesnio B. S. smurto ir keršto, nes sulaukė jo netiesioginių grasinimų nužudyti, nes tai dėl jos B. S. atsidūrė nelaisvėje, šiuos grasinimus perdavė giminaičiai. Atsižvelgdamas į pareiškėjos patirtas fizines kančias ir sunkias psichologines traumas, EŽTT negalėjo abejoti, kad ši baimė buvo tikra ir stipri. Kartu su nerimu ir bejėgiškumo jausmu, kurį ji patyrė tokiomis aplinkybėmis, tai prilygo nežmoniškam elgesiui su pareiškėja Konvencijos 3 straipsnio prasme.

Spręsdamas, ar valstybės institucijos įvykdė savo pareigas pagal šią nuostatą, EŽTT nurodė, kad pareiškėja tris kartus kreipėsi į policiją ir pranešė apie rimtus B. S. jai grasinimus. Nors institucijos turėjo pareigą ištirti įtarimus dėl rimto pavojaus pareiškėjos gyvybei, nė vienu iš šių atvejų jos nepradėjo tinkamo baudžiamojo tyrimo, kaip buvo įpareigotos pagal nacionalinę teisę. EŽTT pažymėjo, kad pareiškėja pirmą kartą, skambindama pagalbos telefonu, pranešė, jog bijo, nes mano, kad B. S. yra pabėgęs iš kalėjimo, jis grasino jai per giminaičius. Pareiškėja buvo nuraminta, kad B. S. nepabėgo, ir jai buvo pasakyta, kad nieko negalima padaryti, nebent jis ateitų prie jos durų. Iš bylos medžiagos EŽTT negalėjo padaryti išvados, ar šio pokalbio metu pareiškėja aiškiai pasakė, kad B. S. rimtai grasino jos gyvybei. Antrą kartą, kai pareiškėja, pamačiusi B. S. autobusų stotyje, įbėgo į ten esančią parduotuvę ir iškvietė policiją, atvykusių policijos pareigūnų tarnybiniame pranešime buvo aiškiai nurodyta, kad ji jiems pasakė, jog B. S. grasino ją nužudyti. EŽTT pažymėjo, kad, pagal Kroatijos teisę, baudžiamajam skundui nenustatyta konkreti forma, jį galima pateikti raštu ar žodžiu; policija buvo įpareigota atlikti baudžiamąjį tyrimą, kai tik sužinojo, kad galėjo būti padaryta nusikalstama veika, dėl kurios vykdomas viešas baudžiamasis persekiojimas, kaip rimto šeimos nario grasinimo atveju. Vadinasi, policija bent jau tuo metu turėjo pradėti baudžiamąjį tyrimą dėl pareiškėjos įtarimų, pradėdama nuo jos paminėtų giminaičių apklausos, o apie tokio tyrimo rezultatus informuoti prokuratūrą. Net jei valstybės institucijos būtų padariusios išvadą, kad pareiškėjos teiginiai buvo susiję su nusikalstama veika, už kurią persekiojama privataus kaltinimo tvarka, arba kad skundžiamos veikos neturi nusikalstamos veikos požymių, jos privalėjo ją atitinkamai informuoti, tačiau tai nebuvo padaryta. EŽTT nurodė, kad trečią kartą pareiškėja kreipėsi į policiją savo advokato parašytu laišku, kuriame skundėsi tuo, kad

policija nereagavo į jos susirūpinimą, ir prašė imtis tinkamų priemonių jos fiziniam neliečiamumui apsaugoti. Pareiškėja aiškiai prašė, kad jos skundas dėl tariamo rimto B. S. grasinimo būtų perduotas kompetentingai prokuratūrai, tačiau tai nebuvo padaryta, vietoj to jos laiškas buvo traktuojamas tik kaip skundas dėl policijos darbo, todėl buvo atliktas vidinis tyrimas, kuris nenustatė jokių pažeidimų, o įtarimų dėl rimtos grėsmės gyvybei pagrįstumas vėl nepatikrintas. EŽTT nepripažino pagrįstais pareiškėjos argumentų, kad toks atmestinas policijos elgesys buvo dėl jos romų etninės kilmės, nes to nepatvirtino bylos aplinkybės ir kiti duomenys. Tačiau EŽTT pabrėžė, kad tokiu atveju kaip šis, kai valdžios institucijos gerai žinojo apie ypatingą pareiškėjos pažeidžiamumą dėl jos lyties, etninės kilmės ir praeities traumų, jos turėjo operatyviai ir veiksmingai reaguoti į jos baudžiamąjį skundą, kad apsaugotų nuo minėto pavojaus materializavimosi, taip pat nuo bauginimo, keršto ir pakartotinės viktimizacijos. Nors B. S. laikinas paleidimas iš įkalinimo įstaigos galiausiai buvo nutrauktas, o vėliau jis buvo paleistas lygtinai ir iš karto išsiųstas iš Kroatijos kaip Bosnijos ir Hercegovinos pilietis, neturintis teisinio pagrindo likti šalyje, EŽTT pažymėjo, kad negalima nepaisyti to, kad, iki perduodant peticiją Kroatijos Vyriausybei, policija net nepradėjo pirminio patikrinimo, jau nekalbant apie rimtą tyrimą dėl pareiškėjos įtarimų, kad jai buvo grasinama. EŽTT nuomone, valdžios institucijos taip pat niekada rimtai nebandė visapusiškai įvertinti pareiškėjos atvejo kaip visumos, įskaitant smurtą šeimoje, su kuriuo ji anksčiau buvo susidūrusi, kaip reikalaujama tokio pobūdžio bylose. Todėl joms nepavyko veiksmingai ištirti ypač pažeidžiamos iššaginimo aukos įtarimų dėl rimtos grėsmės jos gyvybei.

LIETUVOS AUKŠČIAUSIOJO TEISMO BIULETENIS
„TEISMŲ PRAKTIKA“ NR. 61

2025 06 09
Išleido Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Gynėjų g. 6, LT-01109 Vilnius

Maketavo Vaidas Pamedys

ISSN 2669-1868